

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Hoogspanningsverbinding Zuid- West 380 Oost, Deelgebied 1

Meridiannummer 002.678.00 0645889

RO-180266 versie 8.0

9 november 2021

Opgesteld naar WSCS-OCE versie 2

AT-140_19-03-2018

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1

Opdrachtgever : Arcadis Nederland B.V.

Kenmerk : 73913/RO-180266 versie 8.0

Plaats en datum : Riel, 9 november 2021

Revisie anno 2020 en 2021 : dhr. T. van Wijk, MA

Eerdere versies
gecontroleerd door : dhr. K. Schuddinck, Historicus
dhr. R. Frickel, Senior OCE-deskundige

Goedgekeurd door : dhr. T. Kloosterman, Hoofd Advies

REASeuro

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'T. Kloosterman'.

dhr. T. Kloosterman
Hoofd Advies

REASeuro

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'R. Frickel'.

dhr. R. Frickel
Senior OCE-deskundige

Informatiebescherming. Op grond van artikel 6:162 BW mag niets uit dit document worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze, inclusief digitale verwerking, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van REASeuro. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken.

INHOUDSOPGAVE

Pagina

1	INLEIDING	5
1.1	AANLEIDING.....	5
1.2	PROJECT- EN ANALYSEGEBIED.....	5
1.3	DOEL.....	6
1.4	METHODIEK	6
1.5	ONDERZOEKSUITSLUITINGEN.....	7
1.6	LEESWIJZER	8
2	INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL	9
3	WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN	13
3.1	ALGEMEEN	13
3.2	NAUWKEURIGHEID AFBAKENING	13
3.2.1	Horizontale verplaatsing NGE in de bodem.....	13
3.2.2	Cartografische onnauwkeurigheid	14
3.2.3	Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE	15
3.2.4	Wijzigingen van straatnamen en huisnummers.....	16
3.3	AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN	16
3.3.1	Naar aanleiding van grondgevechten	16
3.3.2	Naar aanleiding van artilleriebeschietingen	16
3.3.3	Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut	17
3.3.4	Naar aanleiding van bombardementen	17
3.3.5	Naar aanleiding van bombardementen met staafbrandbommen	19
3.3.6	Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens	20
3.3.7	Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen.....	20
3.3.8	Naar aanleiding van neergekomen V-wapens	20
3.3.9	Naar aanleiding van de aanwezigheid van stellingen	21
3.3.10	Naar aanleiding van mijnevelden.....	21
4	OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN.....	22
5	ANALYSE LUCHTAANVALLEN.....	40
5.1	BOMBARDEMENTEN 1940 - APRIL 1944	40
5.1.1	Duits bombardement op de Kreekrakdam, 11 mei 1940.....	40
5.1.2	Bombardement bij Woensdrecht, 25 juli 1943.....	41
5.1.3	Bombardement op Lindonk, 25 februari 1944	42
5.1.4	Bombardement op het spoor bij Bergen op Zoom, 10 april 1944.....	44
5.1.5	Bombardement in kaartvierkant D.6122, 13 september 1944	48
5.2	BOMBARDENTEN OP DE KREEKRADAM, SEPTEMBER 1944	50
5.2.1	Eerste bombardement door 2 nd Tactical Air Force, 12 september 1944	50
5.2.2	Tweede bombardement door 2 nd Tactical Air Force, 13 september 1944.....	51
5.2.3	Bombardement door de 9 th Air Force, 16 september 1944	51
5.2.4	Analyse en afbakening NGE-Risicogebied.....	52
5.3	BOMBARDEMENTEN TIJDENS DE BEVRIJDING, 1944	54
5.3.1	Bombardement op een Duitse stelling, 11 oktober 1944.....	55

5.3.2	Bombardement op Duitse geschutposities, 11 oktober 1944	55
5.3.3	Bombardement op geschut en troepen, 12 oktober 1944.....	56
5.3.4	Bombardement op Duitse <i>Nebelwerfer</i> , 12 oktober 1944.....	59
5.3.5	Bombardement op verdedigingswerk, 13 oktober 1944	60
5.3.6	Bombardement op geschutopstellingen (coördinaat D.615234), 14 oktober 1944.....	61
5.3.7	Bombardement op geschutopstellingen (coördinaat D.607218), 14 oktober 1944.....	62
5.3.8	Bombardement op Duitse stellingen, 15 oktober 1944	63
5.3.9	Bombardement op Duits geschut, 18 oktober 1944.....	65
5.3.10	Bombardement op geschut en troepen, 18 oktober 1944.....	66
5.4	ANALYSE BOMKRATERS EN AFBAKENING NGE-RISICOGEBIED	67
5.5	BOMBARDEMENT OP ONBEKENDE DATUM.....	70
6	ANALYSE GRONDGEVECHTEN EN ARTILLERIEBESCHIETINGEN	72
6.1	GEVECHTEN OM DE BATHSTELLING, 14 EN 15 MEI 1940.....	72
6.2	GEVECHTEN TIJDENS DE BEVRIJDING, 1944.....	73
6.2.1	Woensdrecht en de Kreekrakdam, 1944.....	73
6.2.2	De bevrijding van Bergen op Zoom en Roosendaal, 1944.....	76
6.3	ANALYSE OVERIG BRONNENMATERIAAL	80
6.3.1	Gemeente- en provinciaal archief	80
6.3.2	NIMH.....	82
6.3.3	Munitieruimingen (EOD en MMOD).....	83
6.3.4	Luchtfoto's	84
6.4	CONCLUSIE EN AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN.....	87
6.4.1	Afbakening NGE-Risicogebied artilleriebeschietingen	87
6.4.2	Afbakening NGE-Risicogebied grondgevechten.....	88
7	ANALYSE MIJNENVELDEN	90
7.1	NEDERLANDS MIJNENVELD, MEI 1940	90
7.2	DUITSE MIJNENVELDEN	92
8	ANALYSE STELLINGEN EN MILITAIRE OEFENINGEN	96
8.1	STELLINGEN.....	96
8.1.1	Loopgraven en wapenopstellingen	97
8.1.2	Verdedigingswerken	98
8.1.3	Geschutopstellingen	99
8.2	MILITAIRE OEFENINGEN	100
9	LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN.....	101
9.1	LEEMTEN IN KENNIS	101
9.2	AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN.....	101
10	CONCLUSIE EN ADVIES.....	103
10.1	CONCLUSIE HVO-NGE.....	103
10.2	ADVIES.....	103
11	BIJLAGEN	105
BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)	106
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	108
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN	155
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN	224

BIJLAGE 5	EOD EN MMOD: MUNITIERUIMINGEN.....	234
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	236
BIJLAGE 7	V-WAPENS.....	245
BIJLAGE 8	OVERZICHT LUCHTFOTO'S.....	247
BIJLAGE 9	IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN.....	248
BIJLAGE 10	CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST.....	259
BIJLAGE 11	TEKENINGEN.....	260
BIJLAGE 12	CERTIFICERING REASEURO.....	261

1 INLEIDING

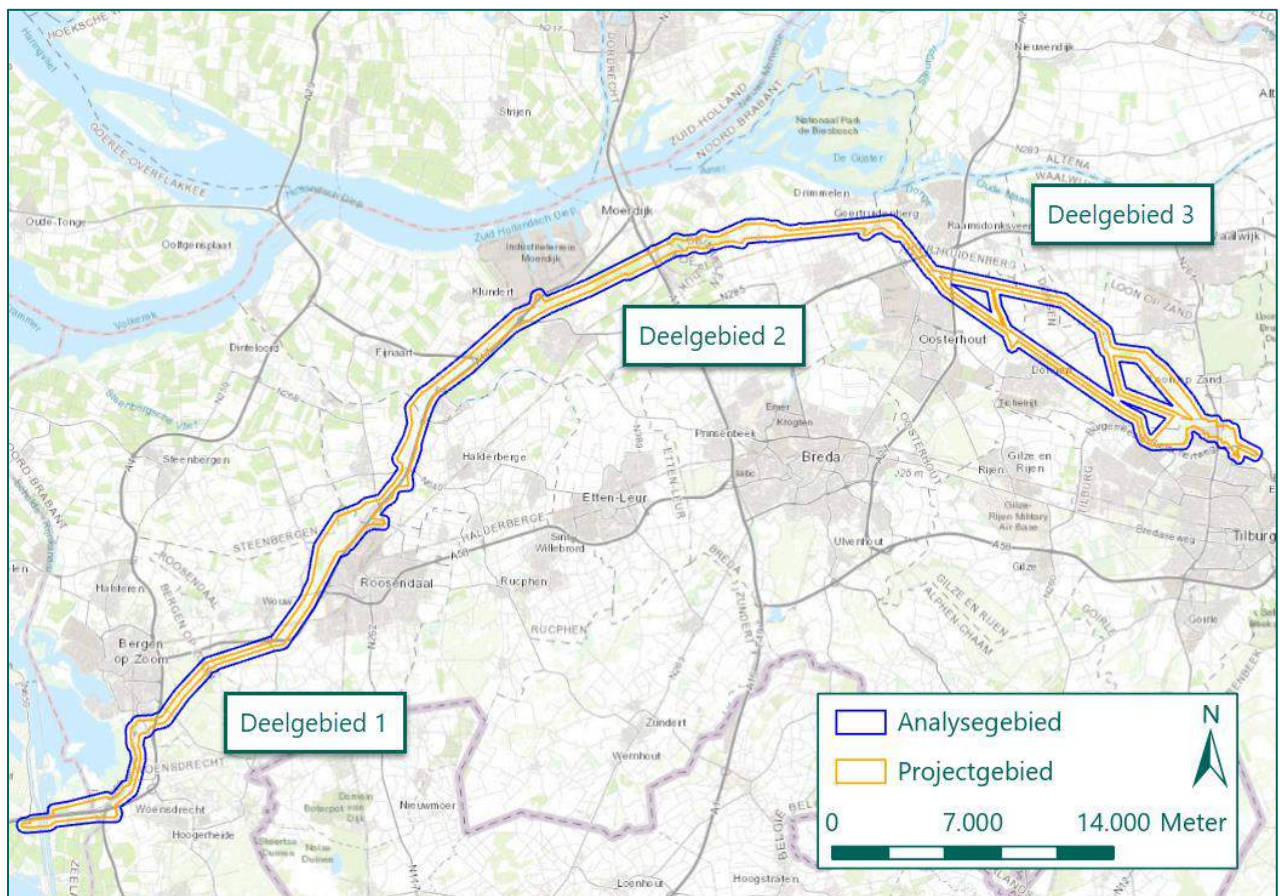
In dit hoofdstuk is beschreven wat de aanleiding is voor het uitvoeren van het Historisch Vooronderzoek-Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE). Daarnaast zijn het analysegebied, het doel van het onderzoek en de methodiek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer.

1.1 AANLEIDING

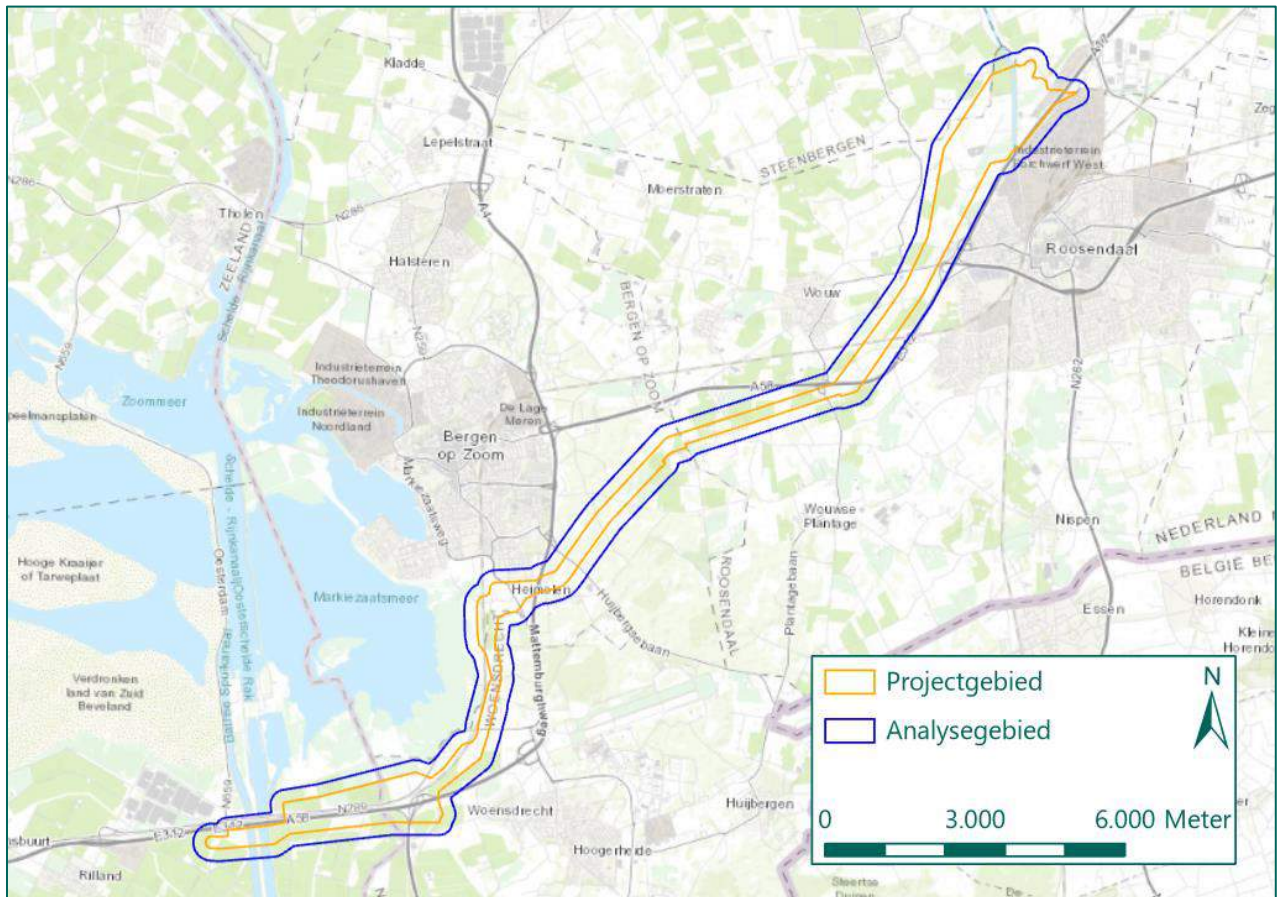
Tussen Rilland en Tilburg worden diverse werkzaamheden aan het elektriciteitsnetwerk uitgevoerd (aanleg 380 kV, aanpassing 150 kV, etc.). Vanwege de voorgenomen werkzaamheden dient een HVO-NGE te worden uitgevoerd. Vanwege de lengte van het tracé is het projectgebied verdeeld in drie deelgebieden. Voorliggend HVO-NGE heeft betrekking op deelgebied 1. REASeuro heeft in 2021 vanwege enkele tracéwijzigingen een versie 8.0 van de rapportage opgesteld. In deze versie van het rapport zijn op verzoek van Arcadis tevens enkele eerder uitgevoerde onderzoeken, opgesteld door ECG, meegenomen.

1.2 PROJECT- EN ANALYSEGEBIED

Het projectgebied betreft deelgebied 1 van het tracé Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost tussen Rilland en Roosendaal. Het analysegebied betreft een straal van 250 meter rond het projectgebied om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de omgeving van het projectgebied ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 1: Project- en analysegebied van het gehele tracé Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost. (Bron: ESRI).

Figuur 2: Project- en analysegebied van deelgebied 1. (Bron: ESRI).

1.3 DOEL

Doel van het HVO-NGE is antwoord te geven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het projectgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede Niet Gesprongen Explosieven (NGE) kunnen worden verwacht?
- Wat is het advies met betrekking tot de (voorbereiding op de) uit te voeren werkzaamheden?

1.4 METHODIEK

De rapportage is opgesteld volgens het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE, versie 2016). Aan de hand van een aantal bronnen wordt NGE-gerelateerde informatie van het analysegebied geïnventariseerd. In de inventarisatie van het bronnenmateriaal wordt gezocht naar gebeurtenissen die hebben geleid tot het in de bodem komen van NGE en gebeurtenissen die hebben geleid tot het verwijderen van NGE uit de bodem.

Uit de geraadpleegde (historische) bronnen komen oorlogshandelingen naar voren.¹ Per oorlogshandeling wordt beoordeeld of deze relevant is voor het analysegebied en of voldoende historische gegevens beschikbaar zijn voor het analyseren van de oorlogshandeling.

¹ Oorlogshandelingen worden gedefinieerd als 'gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE'. Voorbeelden van dergelijke gebeurtenissen zijn opgenomen in de begrippenlijst in bijlage 1.

Deze beoordeling bestaat uit het beantwoorden van de volgende vragen:

Vond de oorlogshandeling plaats binnen het analysegebied?

- De oorlogshandeling heeft betrekking op het analysegebied. De oorlogshandeling wordt opgenomen in de oorlogshandelingenlijst.
- De oorlogshandeling vond buiten het analysegebied plaats. De oorlogshandeling is niet relevant en wordt niet vermeld in de oorlogshandelingenlijst.

Wordt de exacte locatie van de oorlogshandeling binnen het analysegebied duidelijk uit het bronnenmateriaal?

- De locatie van de oorlogshandeling kan nauwkeurig worden herleid aan de hand van het bronnenmateriaal. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- De locatie van de oorlogshandeling kan niet met voldoende zekerheid en nauwkeurigheid worden vastgesteld. De oorlogshandeling kan niet nader worden geanalyseerd.

Zijn meerdere bronnen beschikbaar, of wordt de oorlogshandeling door één betrouwbare bron vermeld?

- Er is sprake van één betrouwbare bron of meerdere bronnen die de oorlogshandeling bevestigen. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- Eén onvoldoende betrouwbare bron vermeldt de oorlogshandeling. De oorlogshandeling wordt gemeld in de oorlogshandelingenlijst, maar het is niet mogelijk deze te analyseren.

Op basis van analyse van de relevante oorlogshandelingen wordt vastgesteld of binnen het analysegebied een aantoonbaar verhoogd risico bestaat op het aantreffen van NGE. Als dat het geval is, wordt het NGE-Risicogebied horizontaal afgebakend naar de situatie van 1940-1945 en wordt een advies gegeven. Het eindresultaat betreft deze rapportage en, in het geval van een positief advies, een bijbehorende Bodembelastingkaart.

Bij het opstellen van het HVO-NGE is gebruik gemaakt van ArcGIS Pro 2.2.0². Binnen dit geografische informatiesysteem zijn kaartmateriaal en luchtfoto's ingepast op de hedendaagse topografische kaart. Daarnaast is GIS gebruikt voor het aanduiden van locaties waar oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden op basis van de oorlogshandelingenlijst (zie hoofdstuk 3) en het intekenen van NGE-Risicogebieden, militaire infrastructuur etc.

Het onderzoek is uitgevoerd door een projectteam bestaande uit Historici, een GIS-specialist en een Senior OCE-deskundige/Kwaliteitsmanager. Op pagina 1 van dit rapport staan de betrokken deskundigen vermeld.

1.5 ONDERZOEKSUITSLUITINGEN

In overeenkomst met de uitgebrachte offerte, is een aantal onderzoeksuitsluitingen vastgesteld.

In dit HVO-NGE worden de volgende zaken uitgesloten:

- Hoeveelheid achtergebleven NGE. De hoeveelheid achtergebleven NGE is uitsluitend aangegeven indien dit kon worden achterhaald op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Indien dit niet mogelijk was, is dit als onbekend genoteerd.
- Contra-indicaties. Ontwikkelingen in de periode 1945 tot heden worden in dit HVO-NGE niet onderzocht. Het vaststellen van contra-indicaties op basis van historisch onderzoek wordt door REASeuro als te beperkt beschouwd. Indien sprake is van een NGE-Risicogebied wordt geadviseerd de contra-indicaties en de gevolgen hiervan in een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) op te nemen.

² In het vervolg aangeduid als GIS.

- Verticale afbakening. De verticale afbakening van de NGE-Risicogebieden hangt nauw samen met vast te stellen contra-indicaties, zoals het afgraven of ophogen van gebieden. Het nauwkeurig vaststellen van een verticale afbakening wordt om deze reden niet in het historisch vooronderzoek verricht. Indien sprake is van een NGE-Risicogebied, wordt geadviseerd de verticale afbakening vast te stellen in een PRA-NGE. Wel is in dit HVO-NGE een indicatieve maximale penetratiediepte opgenomen ten opzichte van het maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. De maximale penetratiediepte vormt de ondergrens van de verticale afbakening. Deze wordt hoofdzakelijk bepaald door de weerstand van de bodem en de wijze waarop het betreffende NGE in het gebied terecht is gekomen.

1.6 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 zijn de geraadpleegde bronnen opgenomen. Op basis van deze bronnen is in hoofdstuk 4 een oorlogshandelingenlijst samengesteld. De oorlogshandelingen die als relevant zijn aangemerkt in de gebeurtenissenlijst, worden in hoofdstuk 5 t/m 8 geanalyseerd om vast te stellen of sprake is van een NGE-Risicogebied. De NGE-Risicogebieden en leemten in kennis worden weergegeven in hoofdstuk 9. Tot slot is in hoofdstuk 10 het advies opgenomen.

Een begrippenlijst ter verduidelijking is opgenomen in bijlage 1. Uitgebreide opsommingen van de geraadpleegde bronnen met aanvullende toelichting zijn weergegeven in bijlage 2 tot en met 9. Bijlage 10 bevat een checklist op basis van het WSCS-OCE. De tekeningen zijn opgenomen in bijlage 11. Tot slot zijn in bijlage 12 de certificaten van REASeuro opgenomen.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

In dit hoofdstuk is beschreven welke bronnen zijn geraadpleegd. Per geraadpleegde bron is in de bijlagen een overzicht opgenomen van het verzamelde bronnenmateriaal. Volgens het WSCS-OCE dient een aantal bronnen verplicht en aanvullend te worden geraadpleegd. REASeuro voldoet aan de gestelde eisen in het WSCS-OCE en raadpleegt daarnaast aanvullende bronnen die niet verplicht zijn gesteld. De bronnen die voor dit HVO-NGE zijn geraadpleegd, zijn weergegeven in Tabel 1.

Bron	Verplicht volgens WSCS-OCE	Geraadpleegd voor voorliggend HVO-NGE
Literatuur	☐	■
Nederlandse archieven		
Gemeentelijk archief	☐	■
Provinciaal archief	☐	■
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)		■
NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD)		■
Nationaal Archief (NA)		■
Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)		
• Munitieruimrapporten	☐	■
• Mijneveldkaarten	☐	■
• MMOD ³ -archief	☐	■
Luchtfotocollecties		
Bibliotheek Wageningen Universiteit	☐	■
Topografische Dienst Kadaster (Zwolle)		
• Luchtfotocollectie	☐	■
• Geallieerde stafkaartencollectie		■
The National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh)		■
Luftbilddatenbank (Estenfeld)		
Internationale archieven		
The National Archives (Londen, UK)		■
Bundesarchiv-Militärarchiv (Freiburg, DE)		■
National Archives and Records Administration (College Park (MD), US)		■
Library and Archives Canada (Ottawa, CA)		■
Overige bronnen		
Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945		■
Vergeltungswaffen: V1 en V2 inslagen in Nederland		■
Getuigen / locatiedeskundigen		
In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken		■

Tabel 1: Geraadpleegde bronnen.

Literatuur

In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de geraadpleegde literatuur. In de literatuur is gezocht naar beschrijvingen van voor het analysegebied mogelijk relevante gebeurtenissen. Deze gebeurtenissen zijn per tijdvak in de in bijlage 2 opgenomen tabellen weergegeven. Per gebeurtenis is een verwijzing opgenomen naar de betreffende bron en bladzijde.

Gemeentelijk en Provinciaal Archief

In het Gemeentehuis te Kruijningen zijn de gemeentearchieven van Reimerswaal en Rilland-Bath geraadpleegd, in het West-Brabants Archief te Bergen op Zoom zijn de gemeentearchieven van Bergen op Zoom, Oud- en Nieuw Gastel, Roosendaal en Nispen, Steenberg, Steenberg en Kruisland, Woensdrecht en Wouw geraadpleegd. Verder zijn het provinciaal archief van Zeeland, het Zeeuws Archief te Middelburg

³ MMOD staat voor Mijn- en Munitieopruimingsdienst en was een van de voorlopers van de EOD.

en het provinciaal archief van Noord-Brabant, het Brabants Historisch Informatiecentrum te 's-Hertogenbosch geraadpleegd. In ieder geval is conform de richtlijnen van het WSCS-OCE gezocht naar stukken van de luchtbeschermingsdienst, oorlogsschaderapporten en stukken met betrekking tot geruimde NGE. Daarnaast wordt gezocht naar overige stukken met betrekking tot NGE. In bijlage 3 is een gedetailleerd overzicht opgenomen van alle geraadpleegde archieven en inventarissen en de informatie die in de archieven en inventarissen is aangetroffen.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag

Het NIMH beheert onder andere de collecties Gevechtsverslagen en –rapporten mei 1940 (Collectie 409), De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie (Collectie 492) en Duitse verdedigingswerken (Collectie 575). De collecties 409 en 575 dienen volgens het WSCS-OCE te worden geraadpleegd indien er aanwijzingen zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in mei 1940 of dat er Duitse stellingen hebben gelegen. Om vast te stellen of binnen het analysegebied sprake was van grondgevechten is de collectie 492 geraadpleegd. Hieruit is gebleken dat dit het geval was, waardoor de collectie 409 is geraadpleegd. De collectie 575 is ter aanvulling geraadpleegd. De resultaten van het raadplegen van het NIMH zijn verwerkt in bijlage 3.

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD) in Amsterdam

Het NIOD beschikt over de archieven van de diverse bezettingsautoriteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voorbeelden hiervan zijn archieven van de Duitse politie-instanties en de archieven van de Duitse militaire staf in Nederland. In het NIOD is relevante informatie aangetroffen voor het analysegebied, zie bijlage 3.

Nationaal Archief (NA) in Den Haag

In het NA zijn onder andere het archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, het archief van de Commissie van Proefneming en het Bunkerarchief geraadpleegd. Dit heeft informatie opgeleverd voor het analysegebied, zie bijlage 3.

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)

De EOD heeft de inventarissen van de munitieruimrapporten⁴ beschikbaar gesteld. Dit zijn de munitieruimingen die zij van 1971 tot en met heden door heel Nederland hebben uitgevoerd. In bijlage 5 is een overzicht opgenomen van de in het analysegebied verrichte ruimingen.

Daarnaast is bij de EOD nagevraagd of in het analysegebied mijnevelden of mijnenverdachte gebieden hebben gelegen. De EOD heeft overzichtskarten aangeleverd die informatie bieden over de mogelijke aanwezigheid van mijnevelden binnen het analysegebied, zie bijlage 6.

Tot slot is het MMOD-archief geraadpleegd. De MMOD is een voorloper van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. Het MMOD-archief is ondergebracht in de Semi-Statistische Archiefdiensten (SSA) in Rijswijk. In het MMOD-archief is informatie voor het analysegebied aangetroffen, zie bijlage 5.

Geallieerde stafkaart

Bij de afdeling GEO-informatie van het Kadaster in Zwolle is de geallieerde stafkaart besteld. De geallieerde stafkaart is gebruikt om te achterhalen of bombardementen in het analysegebied hebben plaatsgevonden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakten de geallieerden gebruik van het zogenaamde Nord du Guerre-coördinaatsysteem. Deze coördinaten staan op de stafkaart vermeld.

⁴ Beschikbaar van 1971 tot heden. De munitieruimrapporten worden ook wel MORA's of UO's genoemd.

Op de stafkaart zijn de voor het analysegebied relevante kaartvierkanten geselecteerd, zie bijlage 6. Met behulp hiervan is vastgesteld of er bombardementen binnen de kaartvierkanten of de onderliggende coördinaten hebben plaatsgevonden.

Naast de reguliere versie van de stafkaart is ook gezocht naar een versie met een *defence overprint*. Op deze versie staan bij de geallieerde inlichtingendiensten bekende Duitse stellingen aangegeven. Deze defence overprint is beschikbaar gebleken, en is opgenomen in bijlage 6.

Luchtfoto's

De volgende luchtfoto-instanties zijn geraadpleegd voor het verkrijgen van luchtfoto's van tijdens en vlak na de oorlog:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP).

In bijlage 8 is een overzicht opgenomen van de gegeorefereerde en geanalyseerde luchtfoto's van het analysegebied en is de selectie van deze luchtfoto's gemotiveerd. De luchtfoto's geven informatie over de situatie in oorlogstijd en mogelijk zijn sporen van de oorlog, zoals kraters en verdedigingsstellingen, waar te nemen. De luchtfoto's zijn ingepast in tekening 01.

The National Archives (TNA) in Londen

REASeuro beschikt over kopieën van diverse gegevens uit The National Archives in Londen. Het betreft voornamelijk kopieën van de Operations Record Books (ORB's) van de 2nd Tactical Air Force. Deze luchtmacht voerde in 1944 en 1945 inleidende bombardementen uit vooruitlopend op de geallieerde troepenbeweging. Daarnaast beschikt REASeuro over een groot aantal ORB's van de Engelse eenheden Coastal Command, Bomber Command en Fighter Command. Tot slot zijn ook de ORB's van de zogenaamde Auster Squadrons geraadpleegd. Deze squadrons waren uitgerust met kleine waarnemingsvliegtuigen die de Duitse posities doorgaven aan de artillerie-eenheden.

Er is gezocht naar luchtaanvallen en artilleriebeschietingen die hebben plaatsgevonden in het analysegebied. In bijlage 4 is deze informatie opgenomen.

Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv (BAMA) in Freiburg

De database van REASeuro bevat diverse stukken uit het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv in Freiburg. Deze afdeling van de Duitse nationale archieven bevat stukken van de Duitse krijgsmacht tussen 1495 en 1990. REASeuro beschikt over krijgsdagboeken, kaarten, correspondentie en luchtfoto's van de Duitse luchtmacht en marine uit de Tweede Wereldoorlog. In deze stukken is gezocht naar relevante informatie voor het analysegebied. Het raadplegen van het BAMA heeft relevante resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE, zie bijlage 4.

National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD)

REASeuro beschikt over een collectie archiefstukken uit de Amerikaanse National Archives and Records Administration. Het betreft stukken met betrekking tot de activiteiten van de Amerikaanse luchtmacht, zoals de Mission Reports, luchtfoto's en stukken van de militaire inlichtingendienst. Het raadplegen van de NARA heeft geen relevante resultaten opgeleverd voor dit onderzoek.

Library and Archives of Canada (LAC) in Ottawa

Het LAC bevat de archieven van het Canadese leger. Een deel van de collectie is digitaal beschikbaar. In de digitale collectie is gezocht naar relevante stafkaarten met *defence overprint*. Het raadplegen van het LAC heeft relevant kaartmateriaal opgeleverd, zie bijlage 6.

Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog (SGLO)

De Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 houdt een onlineregister bij van alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het betreft een overzicht van meer dan zesduizend neergekomen vliegtuigen. Dit register is geraadpleegd, de resultaten zijn verwerkt in bijlage 2.

V1- en V2-inslagen

De website <http://www.vergeltungswaffen.nl> geeft een overzicht van neergekomen *Vergeltungswaffen* (Vergeldingswapens) in Nederland. Het vormt een aanvulling op de overige bronnen over V-wapens zoals de gemeentearchieven. Vanaf 1944 probeerde het Duitse leger het tij van de oorlog te keren door de inzet van speciale V-wapens. De V-1 is een onbemand straalvliegtuig met explosieve lading, de V-2 is een ballistische raket met explosieve gevechtsskop. Het raadplegen van de website heeft resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE, zie bijlage 7.

Getuigen en locatiedeskundigen

Voor dit HVO-NGE zijn geen getuigen gehoord, omdat de bovenstaande bronnen voldoende informatie met betrekking tot het analysegebied bevatten.

In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken

In de database van REASeuro is gezocht naar in het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken die relevant zijn voor het voorliggende HVO-NGE. Gezien de omvang van het onderzoek is niet gekeken naar onderzoeken die slechts overlap hebben met een klein deel van het voorliggende analysegebied. Er is enkel gekeken naar in het verleden uitgevoerde onderzoeken die gehele gemeentes dekken. In bijlage 9 is weergegeven welke in het verleden uitgevoerde onderzoeken in de omgeving zijn uitgevoerd.

3 WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Zoals zal blijken uit de volgende hoofdstukken bevinden zich in het Deelgebied 1 Rilland-Roosendaal diverse NGE-Risicogebieden. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de afbakening van deze NGE-Risicogebieden tot stand is gekomen.

3.1 ALGEMEEN

In principe geldt dat heel Nederland niet verdacht is op de aanwezigheid van NGE, totdat op basis van feitelijk bronnenmateriaal het tegendeel wordt bewezen. Bij een HVO-NGE wordt getracht voldoende feitelijk bronnenmateriaal te vinden, op basis waarvan het gerede vermoeden op de aanwezigheid van NGE al of niet kan worden onderbouwd. Het is niet uit te sluiten dat buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden NGE worden aangetroffen. Het is evengoed mogelijk dat in een NGE-Risicogebied tijdens de opsporing geen NGE wordt aangetroffen. Dit kan worden veroorzaakt door het ontbreken van feitelijke informatie.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden op basis van historisch feitenmateriaal is geen 'exacte wetenschap'. De afbakening van NGE-Risicogebieden gebeurt waar mogelijk conform bijlage 3 van het WSCS-OCE. Wanneer het toepassen van de richtlijnen uit het WSCS-OCE niet mogelijk of ontoereikend is, wordt gemotiveerd afgeweken van deze richtlijnen. Op grond van het verzamelde feitenmateriaal en *expert judgement* wordt getracht het NGE-Risicogebied zo goed mogelijk af te bakenen.

3.2 NAUWKEURIGHEID AFBAKENING

Bij dit HVO-NGE is rekening gehouden met een aantal factoren die van invloed zijn op de nauwkeurigheid van de afgebakende NGE-Risicogebieden, namelijk:

1. De horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
2. De cartografische onnauwkeurigheid en de onnauwkeurigheid van het bronnenmateriaal.
3. Onduidelijke locatieomschrijvingen in de broninformatie.

In de volgende paragrafen worden deze factoren toegelicht.

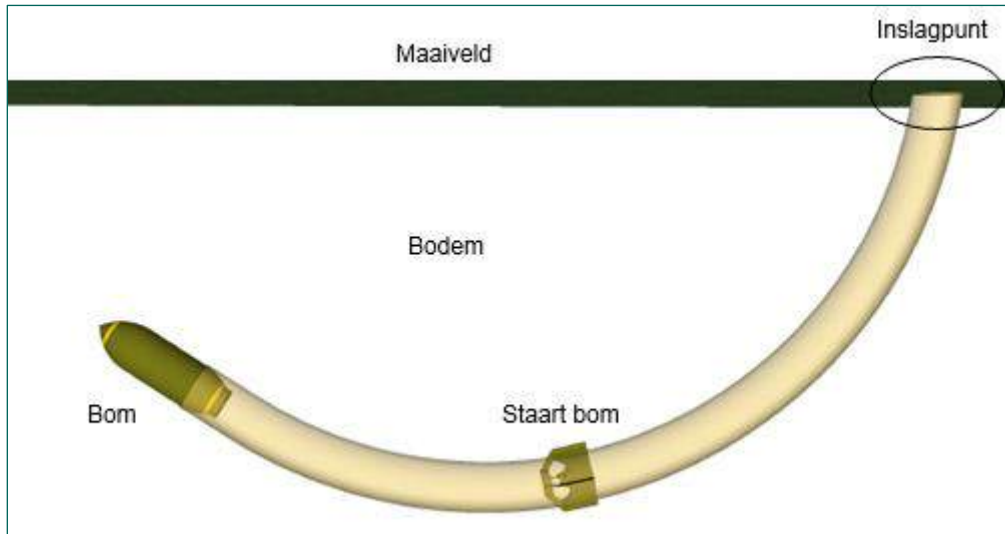
3.2.1 Horizontale verplaatsing NGE in de bodem

Na inslag in de bodem kan een blindganger van een vliegtuigbom, door zijn kinetische energie, ondergronds nog een aanzienlijke horizontale afstand afleggen. De afstand die een blindganger kan afleggen, is afhankelijk van diverse factoren, waaronder de bodemopbouw. Op basis van een studie van diverse onderzoeken door onder andere de Amerikaanse luchtmacht, wordt de maximale ondergrondse horizontale verplaatsing als volgt vastgesteld per kaliber vliegtuigbom:

Gewicht vliegtuigbom in lbs.	Maximale verplaatsing in meters (Afgerond)
100	5,48 (6,0)
250	5,48 (6,0)
500	7,1 (8,0)
1.000	8,0 (8,0)
2.000	9,5 (10,0)
>2.000	11,66 (12,0)

Tabel 2: Ondergrondse horizontale verplaatsing van afwerpmunitie, per kaliber.

De afstand van de horizontale verplaatsing wordt door REASeuro bij de in de richtlijn voor afbakening genoemde afstand opgeteld om het NGE-Risicogebied af te bakenen. In Figuur 3 op de volgende pagina is een voorbeeld weergegeven van de horizontale verplaatsing van een blindganger na inslag in de bodem.

Figuur 3: Horizontale verplaatsing van een blindganger van een vliegtuigbom.

3.2.2 Cartografische onnauwkeurigheid

Het is gebleken dat bij de inpassing van de diverse kaarten (de huidige ondergrond, geallieerde stafkaarten etc.) en luchtfoto's enige onnauwkeurigheid onvermijdbaar is. De onnauwkeurigheid verschilt per kaart en luchtfoto. Voor dit Vooronderzoek zijn diverse luchtfoto's besteld, die zijn ingepast in GIS. De afwijking bij het inpassen van deze luchtfoto's is variabel en is afhankelijk van het aantal herkenningpunten op de luchtfoto. Bij het intekenen van NGE-Risicogebieden op basis van deze luchtfoto's wordt een buffer in acht genomen ter ondervanging van deze cartografische afwijking.

Luchtfoto's zijn waardevolle bronnen voor het achterhalen van de exacte locatie van oorlogshandelingen. Toch beschikken ook luchtfoto's over grote onnauwkeurigheid. Deze onnauwkeurigheid kan worden veroorzaakt door de kwaliteit van de foto: op een korrelige foto zijn bomkraters moeilijk waarneembaar. Ook haarscherpe luchtfoto's kennen echter beperkingen. Als een luchtfoto is gemaakt van een gebied dat anno 2018 volledig is veranderd, is het inpassen van de luchtfoto op de huidige ondergrond niet mogelijk zonder enige onnauwkeurigheid.

Naast het inpassen speelt ook de vertekening door de cameraleens een rol in deze onnauwkeurigheid. De bolling van de lens zorgt met name bij de rand van de foto's voor een vervorming van het beeld. Hoewel bij het inpassen van luchtfoto's wordt gepoogd de onnauwkeurigheid zo ver mogelijk te verkleinen, is het tot nul reduceren van de afwijking zelden mogelijk.

Sommige bronnen, met name ORB's, maken gebruik van het Nord du Guerre-coördinatenstelsel om de locatie van oorlogshandelingen weer te geven. Piloten van bommenwerpers en jachtbommenwerpers noteerden hun waarnemingen met een coördinaat in de logboeken. Het Nord du Guerre-coördinatenstelsel is opgedeeld in kilometervakken, die zijn weergegeven op de geallieerde stafkaart. In bijlage 6 is een voorbeeld opgenomen van een kaartvierkant. Bij het noteren van coördinaten vanaf deze kaart is sprake van drie soorten onnauwkeurigheden:

1. Onnauwkeurigheid in notatie

Stafkaarten zijn voorzien van een coördinatenstelsel gebaseerd op kaartvierkanten, het zogenaamde Nord du Guerre-coördinatenstelsel. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In de notatie van dit soort coördinaten zit daarom altijd een afwijking, deze afwijking is afhankelijk van het aantal cijfers, waarmee het coördinaat is genoteerd. Dit houdt in dat bij

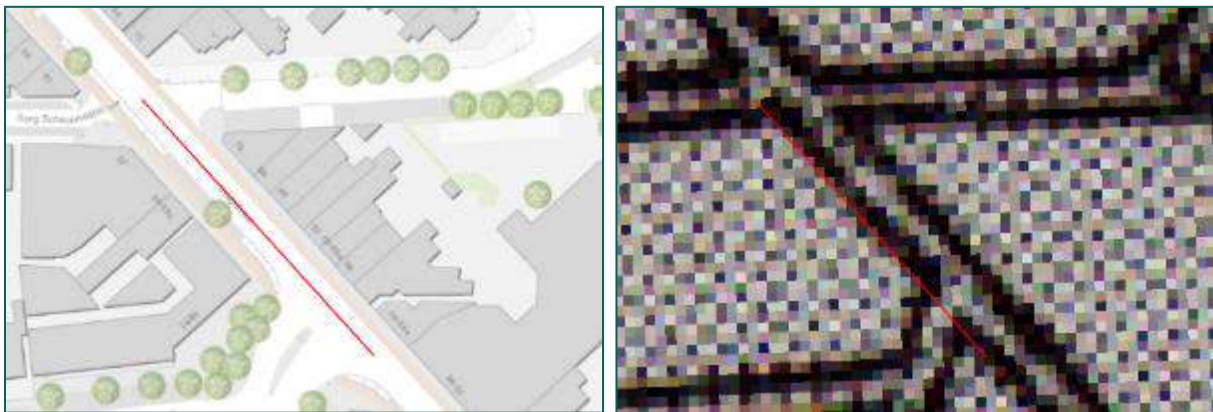
een achtcijferig coördinaat geen punt maar een vak van 10x10 meter wordt aangeduid waarbinnen het doelwit zich bevindt.

2. Projectie van de geallieerde stafkaart

De geallieerde stafkaart is samengesteld op basis van vooroorlogse kaarten, die gedurende de oorlogsjaren zijn geüpdatet en aangevuld met nieuwe informatie. Door de beperking van de techniek en gebrek aan de mogelijkheid om gebieden goed in te meten, is de kaart onnauwkeurig, zie Figuur 4. In het figuur zijn twee afbeeldingen opgenomen.

Links is de huidige nauwkeurige ondergrond weergegeven waarbij een deel van een straat (Brugstraat in Roosendaal) is aangegeven die ten tijde van de Tweede Wereldoorlog al lag. In het figuur rechts is een deel van de geallieerde stafkaart weergegeven, waarbij dezelfde straat is aangegeven. Het verschil in afstand bedraagt 13 meter.

Bij productie van kaarten worden de kaartelementen vertekend weergegeven om een overzichtelijk kaartbeeld te creëren, bijvoorbeeld wegen zijn breder weergegeven dan dat ze in werkelijkheid op schaal zouden moeten worden ingetekend, anders zouden ze niet zichtbaar zijn.

Figuur 4: Weergave verschil huidige ondergrond en geallieerde stafkaart. (Bronnen: ESRI en Kadaster).

3. Waarnemingsonnauwkeurigheid van de piloot

Veel luchtaanvallen werden onder moeilijke omstandigheden uitgevoerd. Vaak was het nacht, bewolkt, slecht weer of lagen de vliegtuigen onder vuur van Duits luchtafweergeschut. Daarnaast waren de navigatiemiddelen in de Tweede Wereldoorlog niet zo ver ontwikkeld. Piloten hadden tijdens de missies stafkaarten om zich te kunnen oriënteren. Hierdoor kunnen waarnemingen slecht genoteerd zijn en afwijken van de werkelijkheid. De combinatie van deze onnauwkeurigheden leidt tot een relatief grote onnauwkeurigheid bij het intekenen van oorlogshandelingen op basis van ORB's. Indien mogelijk wordt daarom altijd een tweede bron (bijv. luchtfoto) gebruikt om het betreffende NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.2.3 Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE

In de verschillende geraadpleegde bronnen is informatie aangetroffen, waarvan de locatieverwijzing onvoldoende concreet is om een NGE-Risicogebied af te kunnen bakenen. Hieronder wordt een aantal veel voorkomende voorbeelden gegeven, waardoor een (locatie-)omschrijving in een bron niet nauwkeurig is.

- Neergestorte vliegtuigen
In het geval van de neergestorte vliegtuigen blijkt dat de locatieomschrijving vaak niet specifiek is. Zo wordt bijvoorbeeld als locatie van een neergestort vliegtuig enkel een plaatsnaam gegeven. Op basis van die vage locatieomschrijving is het niet mogelijk een gebied af te bakenen.
- Soort NGE
Ook de soort NGE is vaak niet concreet weergegeven. Zo komt het voor dat in de gemeentelijke

archieven of literatuur wordt gesproken van 'granaten'. Echter, over de nationaliteit en het kaliber wordt geen informatie gegeven.

- Onbekende locaties
In sommige gevallen is van oorlogsgelateerde gebeurtenissen niet of onvoldoende bekend waar ze hebben plaatsgevonden. Zo werd in geraadpleegde archieven meermaals melding gemaakt van neergekomen bommen 'in een weiland' of 'in het kanaal/rivier'. De precieze locaties kunnen aan de hand van de overige bronnen niet meer worden achterhaald.

3.2.4 Wijzigingen van straatnamen en huisnummers

In de naoorlogse periode hebben binnen de relevante gemeenten diverse wijzigingen plaatsgevonden met betrekking tot straatnamen en huisnummers. In de gemeentearchieven zijn diverse archiefstukken geraadpleegd over deze wijzigingen en vernummering. Bij het analyseren van oorlogshandelingen is rekening gehouden met deze wijzigingen om exacte locaties te kunnen bepalen.

3.3 AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN

Op basis van de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is bepaald of ten gevolge van een oorlogshandeling mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven. Als dat het geval is, is een NGE-Risicogebied afgebakend. Deze NGE-Risicogebieden zijn na overleg tussen historici en een Senior OCE-deskundige zo goed mogelijk afgebakend, waarbij de richtlijnen voor afbakening in het WSCS-OCE leidend zijn geweest. In sommige gevallen zal blijken dat moet worden afgeweken van deze richtlijnen. Waar dit het geval is, is dit aangegeven. Daarnaast biedt in een aantal gevallen het WSCS-OCE geen richtlijn voor het afbakenen van verdachte gebieden. In deze gevallen heeft de afbakening plaatsgevonden op basis van *expert judgement* van de historici en de Senior OCE-deskundige.

Onderstaand wordt per type oorlogshandeling beschreven hoe de NGE-Risicogebieden zijn afgebakend.

3.3.1 Naar aanleiding van grondgevechten

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van grondgevechten. Onder grondgevechten worden gevechten op de grond verstaan, waarbij strijdende partijen op relatief korte afstand elkaar beschoten met bijvoorbeeld handvuurwapens, mitrailleurs, hand- en geweergranaten en granaatwerpers (niet zijnde artillerie). Ook de inzet van bijvoorbeeld pantserwagens en tanks valt onder grondgevechten.

In dit Vooronderzoek zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als een zogenaamde conflictzone. Dit is een globaal afgebakend gebied waarbinnen (intensieve) gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden. De afbakening is gebaseerd op het beschikbare bronnenmateriaal, maar kan gezien de aard van de gevechtshandelingen niet nauwkeurig worden begrensd. Bij de meeste grondgevechten is de exacte locatie niet bekend. De kalibers zijn vastgesteld aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal.

3.3.2 Naar aanleiding van artilleriebeschietingen

In het geval van artilleriebeschietingen is volgens het WSCS-OCE sprake van een NGE-Risicogebied. Dit gebied dient situationeel te worden afgebakend. Onder artilleriebeschietingen worden beschietingen over een lange afstand verstaan. Een van de doelen was het bieden van vuursteun, waarbij gericht vuur werd afgegeven op een bepaald doel. Een andere vorm van een artilleriebeschieting is vuur afgeven verspreid over een groot gebied met als doel de vijand te demoraliseren, de vijand dekking te laten zoeken en om zo veel mogelijk schade te veroorzaken. Er wordt daarnaast onderscheid gemaakt in krombaangeschut (projectiel beschrijft een kromme of steile baan) en vlakbaangeschut (projectiel beschrijft een overwegend rechte baan).

Net als bij grondgevechten zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als conflictzone. Omdat artillerie niet nauwkeurig was, kunnen granaten verspreid over een groot gebied zijn neergekomen. De NGE-Risicogebieden naar aanleiding van artilleriebeschietingen zijn afgebakend op basis van de locatieomschrijvingen in de literatuur, de oorlogsschaderapporten, waargenomen kraters op luchtfoto's en op basis van de munitieruimingen van de EOD.

3.3.3 Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut

Meerdere keren is in de bronnen een melding aangetroffen van een neergekomen granaat van luchtafweergeschut. Volgens het WSCS-OCE is een krater van een gedetoneerde incidentele luchtafweergranaat niet verdacht tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweergranaat betreft. Het WSCS-OCE biedt verder geen richtlijnen voor het afbakenen van een verdacht gebied voor blindgangers van luchtafweerprojectielen, waarvan de exacte inslaglocatie niet bekend is.

Vanwege de aanwezigheid van luchtafweergeschut in en in de omgeving van de gemeente Woensdrecht, Bergen op Zoom en Roosendaal en Nispen, kan niet worden uitgesloten dat er granaten van luchtafweergeschut in het analysegebied zijn neergekomen. Granaten van luchtafweergeschut worden op vliegtuigen afgevuurd met tijdschokbuizen. Dit betekent dat de granaten detoneren als zij een schok ervaren, bijvoorbeeld door het raken van een vliegtuig. Als ze geen vliegtuig raken, moeten zij na een vooraf ingestelde tijd alsnog detoneren en verscherven in de buurt van het vliegtuig. Als de tijdschokbuizen niet functioneren, valt de granaat als blindganger op de grond, waar deze alsnog detoneert of als blindganger achterblijft. Daarnaast kwam het voor dat munitie van luchtdoelgeschut was uitgerust met veiligheids, waardoor de granaten die terugvielen op het maaiveld niet meer konden detoneren. Het is niet in te schatten waar granaten van luchtafweergeschut zijn neergekomen, omdat het luchtafweergeschut meebeweegt met de overvliegende vliegtuigen. Granaten kunnen tot vele kilometers van het afweergeschut neerkomen. Om deze reden is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen ten gevolge van neergekomen luchtafweergrenaten, tenzij een concrete inslaglocatie bekend is of het luchtdoelgeschut tegen gronddoelen is ingezet.

3.3.4 Naar aanleiding van bombardementen

Het WSCS-OCE hanteert bepaalde richtlijnen voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen. Niet alle bombardementen zijn conform deze richtlijn af te bakenen. Er zijn vrijwel bij iedere locatie waar meerdere bombardementen hebben plaatsgevonden uitzonderingen. In deze paragraaf zijn de verschillende manieren van afbakenen beschreven.

In dit onderzoek is sprake van de volgende soorten bombardementen:

- Bombardementen door (middel)zware bommenwerpers op strategische locaties.
- Duikbombardementen door Spitfire en Typhoon jachtbommenwerpers met een klein aantal bommen (één tot drie).
- Tapijtbombardementen door bommenwerpers.
- Vermoedelijke noodafworpen of vergissingsbombardementen door lichte tot middelzware bommenwerpers.

Tijdens het onderzoek is op een aantal moeilijkheden gestuit:

- In geval van nood wierpen vliegtuigen hun bommen af omdat met minder ballast sneller kon worden gevlogen. Deze bommen waren niet gericht op een specifiek doel. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor de afbakening van een dergelijke noodafworp.
- Geen bruikbare luchtfoto's. In verschillende gevallen is gebleken dat geen luchtfoto's beschikbaar zijn van kort na de aanvallen. De beschikbare luchtfoto's zijn van enige tijd na de aanvallen, waardoor de kans bestaat dat kraters reeds zijn gedicht, of er meerdere bombardementen op een locatie hebben plaatsgevonden.

- Bomkraters zijn op dergelijke, diffuse wijze verspreid over het analysegebied, dat het niet mogelijk is de bomkraters te relateren aan bombardementen of eventuele doelwitten.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen vindt op de volgende manieren plaats:

- Duikbombardement krateranalyse.
Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor een duikbombardement waarbij kraters zijn waargenomen. Duikbommenwerpers konden één tot drie bommen bij zich dragen. Indien één of twee kraters zijn waargenomen en het bekend is dat er twee of drie bommen zijn afgeworpen, is afgebakend op basis van krateranalyse. Het NGE-Risicogebied is in dit geval afgebakend op basis van de afstand tussen de twee waargenomen kraters. Hierbij wordt de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing opgeteld. De resulterende afstand is geprojecteerd op de waargenomen kraters.
- Duikbombardement kraterpatroon onbekend.
Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied, in het geval van een duikbombardement op een zogenaamd 'Pin Point Target', te worden afgebakend op 181 meter vanuit het hart van het doel. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Vaak blijkt dat het hart van het doel niet exact bekend is. In gevallen waarin de locatie van het bombardement indicatief aangeduid is, is een cirkel met een straal van 181 meter om de contouren van het omschreven doel getrokken. Een voorbeeld hiervan is een aanval op een kampement of een verdedigingswerk. Wanneer bekend is dat een dergelijk doel is aangevallen, wordt geen cirkel van 181 meter rondom het hart van het doel afgebakend, maar 181 meter rondom de contouren van het gehele kampement of verdedigingswerk.
Tapijtbombardement.
Bij een bombardement dat is uitgevoerd door middelzware en/of zware bommenwerpers dient volgens het WSCS-OCE de richtlijn 'Tapijtbombardement' te worden toegepast. In dit geval wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een analyse van het inslagenpatroon. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon wordt geprojecteerd op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Bij tapijtbombardementen waarbij niet kan worden bepaald welke kraters opeenvolgend zijn, wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend. Het NGE-Risicogebied wordt in deze gevallen bepaald door, aan de hand van de technische informatie van het toestel, vast te stellen om de hoeveel meter een bom werd afgeworpen.
- Afbakening van enkele bomkraters.
Op luchtfoto's kunnen enkele of losse kraters te zien zijn waarvan/waarbij:
 - geen andere bronnen beschikbaar zijn die de herkomst van de krater kunnen bevestigen;
 - geen kraters in de nabije omgeving zijn waar te nemen;
 - geen aanwijsbaar doel in de nabije omgeving aanwezig is.
 In dit HVO-NGE zijn verspreid over het analysegebied bomkraters aanwezig, afkomstig van duikbombardementen. De spreiding van deze kraters is echter groot, waardoor het relateren van deze bomkraters aan de uitgevoerde bombardementen of de vermelde doelen in veel gevallen niet mogelijk is gebleken. Gezien de hoeveelheid van deze bomkraters binnen het analysegebied, wordt situationeel rond de bomkraters een straal van 100 meter als NGE-Risicogebied afgebakend. Deze straal betreft een *expert judgement*, gebaseerd op een inschatting van de gemiddelde afstand tussen bomkraters afkomstig van jachtbommenwerpers en is inclusief buffer ter ondervanging van de cartografische afwijking en ondergrondse horizontale verplaatsing.

3.3.5 Naar aanleiding van bombardementen met staaftandbommen

Binnen de voor dit onderzoek relevante gemeenten hebben enkele bombardementen met 4 lbs staaftandbommen plaatsgevonden. Dergelijke staaftandbommen werden met behulp van zogenaamde *Small Bomb Containers* (SBC's) met tientallen tegelijk afgeworpen, om over een groot gebied brand te kunnen stichten. De spreiding van de staaftandbommen na afwerp is afhankelijk van verschillende factoren; afwerphoogte en vliegsnelheid zijn hiervan de belangrijkste.

Het Britse Air Ministry heeft vóór en gedurende de Tweede Wereldoorlog diverse testen gedaan met 4 lbs staaftandbommen, om de werking ervan te analyseren en verbeteren. Hierbij zijn onder meer proeven gedaan om de spreiding van deze staaftandbommen te testen. Deze testen wezen uit dat de staaftandbommen na een val van ca. 75 meter stabiliseerden, en in een langwerpig patroon neerkwamen dat evenredig in lengte en breedte toenam naarmate de afwerphoogte toenam. Uit de testen bleek dat de verhouding tussen de lengte en de breedte van het inslagenpatroon 4 op 1 bedroeg. 90% van de bommen kwam geconcentreerd neer, terwijl de overige 10% om verschillende redenen ver buiten het patroon neerkwam. Een voorbeeld van de resultaten van testen zijn weergegeven in Figuur 5.

Figuur 5: 4 lbs bomb trial. (Bron: TNA, AIR 2/7537).

Aan de hand van de informatie uit deze onderzoeken kan een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een bombardement met staafbrandbommen onderbouwd worden afgebakend. Hierbij is het van belang om vast te stellen waar de brandbommen zijn neergekomen. Door een lijn te trekken tussen de twee inslagen die op grootste afstand van elkaar liggen, kan de maximale bekende lengte van het patroon worden bepaald. Voor dit HVO kan dit afbakingsprincipe niet worden toegepast, aangezien bij geen van de bombardementen met staafbrandbommen van het kaliber 4 lbs exact kan worden bepaald waar de brandbommen zijn neergekomen.

3.3.6 Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens

Onder boordwapens worden boordkanonnen en boordmitrailleurs verstaan. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van beschietingen met boordwapens. Aanvallen met boordgeschut zijn lastig af te bakenen omdat:

1. De locaties van aanvallen met boordwapens slechts in uitzonderlijke gevallen nauwkeurig kunnen worden vastgesteld.
2. In het geval van een 'strafing' (aanval met boordwapens) de wapens al ruim van tevoren worden afgevuurd, waardoor de spreiding van dusdanige grootte is, dat het gefundeerd afbakenen van een NGE-Risicogebied niet mogelijk is.

Om bovenstaande redenen is het afbakenen van een NGE-Risicogebied slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk. Daar waar bekend is dat aanvallen zijn uitgevoerd met boordmitrailleurs, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. Met boordmitrailleurs worden kogels (Klein Kaliber Munitie, KKM) afgeschoten welke in de regel geen springstof bevatten. De kogel is het projectiel dat wordt verschoten.

3.3.7 Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen

De richtlijn in het WSCS-OCE schrijft voor dat in het geval van een crashlocatie van een vliegtuig het NGE-Risicogebied situationeel dient te worden afgebakend. Wanneer de exacte locatie van een neergestort vliegtuig niet te achterhalen is op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal, wordt geen verdacht gebied afgebakend. Het kan ook voorkomen dat een vliegtuig op het maaiveld neer is gekomen, waardoor vliegtuigonderdelen naar alle waarschijnlijkheid niet in de bodem terecht zijn gekomen, of reeds tijdens de oorlog is geborgen. Ook in deze gevallen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend.

3.3.8 Naar aanleiding van neergekomen V-wapens

In de omgeving van Deelgebied 1 Rilland – Roosendaal zijn diverse V1's en V2's neergekomen. Volgens het WSCS-OCE dient het gebied dat is getroffen door een V1 te worden afgebakend met 15 meter rondom het inslagpunt, vanwege de horizontale verplaatsing (in het geval van een blindganger) en 50 meter rondom een krater van een gedetoneerde V1. In het geval van een (gedeeltelijk) gedetoneerde V2 dient het verdacht gebied situationeel te worden afgebakend.

Aangezien de kracht van een explosie van een V1 of V2 zeer groot is, wordt niet verwacht dat explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. De restanten van een V1 kunnen bijvoorbeeld ver buiten een gebied van 50 meter terecht komen. Daarnaast is de verwachting, gezien de schade die de V1's en V2's in de gemeenten hebben veroorzaakt, dat ze volledig zijn gedetoneerd en geen explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. Om deze redenen worden naar aanleiding van de V-wapens geen NGE-Risicogebieden afgebakend.

3.3.9 Naar aanleiding van de aanwezigheid van stellingen

Uit de luchtfoto's is gebleken dat binnen het analysegebied van Deelgebied 1 Rilland - Roosendaal diverse stellingen hebben gelegen.

Deze zijn onder te verdelen in:

- **Verdedigingswerk**
Dit is een groepering van wapenopstellingen en/of geschutopstellingen. Volgens het WSCS-OCE is het grondgebied binnen de grenzen van het verdedigingswerk verdacht op achtergebleven NGE. Hierbij dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd.
- **Wapenopstelling**
Een wapenopstelling is een opstelling voor handvuurwapens, machinegeweren en/of andere (semi)automatische wapens, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. Uitgangspunt is dat de locatie van de wapenopstelling verdacht is op de aanwezigheid van NGE. Omdat een wapenopstelling op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.
- **Loopgraaf**
Een loopgraaf is meestal te herkennen aan een zigzaggend patroon. Uitgangspunt is dat het gebied binnen de contouren van de loopgraaf verdacht is. Omdat een loopgraaf op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd om de contour van de loopgraaf. Indien de exacte ligging van een loopgraaf kan worden vastgesteld door middel van grondspiegel kan het verdachte gebied worden teruggebracht tot de exacte ligging van de loopgraaf.
- **Mangat**
Dit is een gat in de grond met schuilfunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput. Mangaten zijn volgens het WSCS-OCE niet verdacht tenzij er aanwijzingen zijn dat ze in gebruik zijn genomen als schuttersput. Het is aannemelijk dat de mangaten die zich bevinden in gebieden waar ook grondgevechten hebben plaatsgevonden, zijn gebruikt als schuttersput. De mangaten die zijn gebruikt als schuttersput zijn verdacht op mogelijk achtergebleven NGE. Aangezien er geen aanwijzingen zijn dat de mangaten in het analysegebied gebruikt zijn als schuttersput, is naar aanleiding van mangaten in dit HVO-NGE geen NGE-Risicogebied afgebakend.
- **Tankgracht**
Een diepe (al dan niet droge) gracht of geul met steile wanden, aangebracht om pantservoertuigen tegen te houden. Conform de WSCS-OCE geen aanleiding voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied, tenzij er aanwijzingen zijn dat munitie in de tankgracht gedumpt is. Binnen het analysegebied van dit HVO-NGE zijn tankgrachten aangelegd. Er zijn echter geen aanwijzingen dat munitie is gedumpt in deze tankgrachten.

Omdat volgens het WSCS-OCE stellingen worden afgebakend op basis van luchtfoto's, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.

3.3.10 Naar aanleiding van mijnevelden

Volgens het WSCS-OCE is het gebied binnen de contouren van het mijneveld verdacht, als op basis van de mijnenruimrapporten is gebleken dat niet alle mijnen zijn geruimd en feitelijke onderbouwing voor vermiste mijnen ontbreekt. Hierbij is echter nog geen rekening gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid. De mijnevelden zijn namelijk met de hand ingetekend op de geallieerde stafkaart, die vervolgens is ingepast in GIS. De onnauwkeurigheid bij de mijnevelden is vastgesteld op 20 meter.

4 OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn diverse oorlogshandelingen in en in de omgeving van het analysegebied naar voren gekomen. In dit hoofdstuk worden deze oorlogshandelingen gevat in een chronologische oorlogshandelingenlijst. Per oorlogshandeling staat beschreven welke bronnen beschikbaar zijn voor elke oorlogshandeling. Daarnaast wordt de datum van de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto vermeld die na de desbetreffende oorlogshandeling is genomen. Ten slotte wordt per oorlogshandeling in de lijst vermeld of deze al dan niet relevant is voor het analysegebied (zie ook paragraaf 1.4). Aan de hand van de oorlogshandelingenlijst wordt bepaald welke oorlogshandelingen in hoofdstuk 4 worden geanalyseerd. De locaties waar de oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden zijn ingetekend in GIS en zijn weergegeven in Tekening 03: Oorlogshandelingenkaart.

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
1922-1928, 1930-1936	Meldingen van schietoefeningen op 'het Duintjesterrein' bij Hildernisse.		WBA: toegang 0502, inventaris 1968 en 2148			Ja, schietoefeningen binnen het analysegebied.	8.2
Meidagen 1940	Wegversperringen aan de Halsterseweg en bij de Antwerpsestraatweg aangebracht door Nederlandse troepen.	VAN 15				Nee, exacte locatie van de versperring is niet bekend.	-
10 – 14 mei 1940	Het gevecht om de Bath stelling tussen Nederlandse en Duitse troepen.	AME 174-176, BRE 104-105	NIMH: Collectie 409, inventaris 465020 Collectie 492			Ja, artilleriebeschietingen binnen het analysegebied	6.1
11-12 mei 1940	Melding van ongeveer 5 brisantbommen op een bouw-/weiland te Vroenhout.	BRA 10				Nee, locatie bominslagen niet bekend.	-
	Meerdere Duitse bombardementen op Franse troepenbewegingen. O.a. het onderstation van de P.N.E.M. werd getroffen.	BRA 10					-
11 mei 1940	Duitse bommenwerpers bombardeerden de	BRE 103	NIMH: Collectie 492	BAMA, RL 7-2/111		Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.1.1

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Bathstellingen ter hoogte van de spoorlijn						
13 mei 1940	Een Junkers Ju 88 stort neer te Roosendaal.	SGLO T0620				Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.	-
	Een Morane Saulnier MS 406 van de ranse FAF eenheid GV III/1 stort ten noorden van Roosendaal neer.	SGLO T0636					-
14 mei 1940	De spoorlijn Roosendaal-Vlissingen was op 14 mei 1940 op diverse plaatsen vernield. Treinverkeer was dus onmogelijk.	HOE1 172				Nee, locatie en methode van vernielingen niet vermeld.	-
14 mei 1940	Nederlandse eenheden leggen mijnen voor de Bathstelling.		NIMH: Collectie 409, inventaris 465019 en 465020.			Ja, mijnenveld binnen analysegebied.	7.1
14-15 mei 1940	Bomber Command bombardeert met 6 Hampdens Roosendaal	ZWA1 34, 35 MID 42				Nee, locatie bominslagen niet bekend.	-
17 mei 1940	Armée de L'Air/Aeronavale bombardeert Duitse troepenbewegingen tussen Kruiningen en Woensdrecht.	ZWA1 38				Nee, locatie bombardement is niet bekend.	-
30 mei 1940	Melding van achtergebleven mijnen in de Ankerstraat [Boeiinksestraat].		WBA: toegang 0007, inventaris 17317			Nee, de Boeiinksestraat loopt door het analysegebied, maar doorkruist het projectgebied niet.	-
6 juni 1940	Schademelding van woning in de Völckerpolder. Het woonhuis is vernield door het neerkomen van bommen of granaten.		Gemeentearchief Rilland-Bath: inventaris 1443			Relevant, schade door beschietingen in mei 1940.	-
19/20 september 1940	Melding van bombardement door één Hampden van Bomber	ZWA1 103				Nee, niet bekend waar de bommen insloegen.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Command op Bergen op Zoom.						
16 oktober 1940	Een Henschel Hs 126 van de Luftwaffe crashte te Bergen op Zoom	SGLO T0878A				Nee, exacte crashlocatie niet bekend.	-
8/9 november 1940	Melding van bombardement en beschieting door één Wellington van Bomber Command op Roosendaal.	ZWA1 129				Nee, niet bekend waar de bommen insloegen.	-
17 december 1940	Melding van bombardement door één Blenheim van Bomber Command op stellingen te Woensdrecht.	ZWA1 140				Nee, locatie bombardement is niet bekend.	-
9/10 mei 1941	Een Vickers Wellington van RAF Squadron 214 komt neer te Woensdrecht om 2.53 uur.	SGLO T1026				Nee, locatie bombardement is niet bekend.	-
25 september 1941	Een Messerschmitt Bf 109 van de Luftwaffe komt neer nabij Roosendaal.	SGLO R0156C				Nee, locatie crash is niet bekend.	-
19 oktober 1941	Aanval door Engels jachtvliegtuig met boordmitrailleurs. Pand nabij 'de Duintjes'		WBA: toegang 0502, inventaris 2665			Nee, naar aanleiding van een aanval met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	-
15 december 1941	Melding van het aantreffen van een glazen flesje met vloeistof bij de Slikken van de Oosterschelde		WBA: toegang 0502, inventaris 2665			Nee, exacte doelen niet vermeld.	-
28/29 december 1941	Melding van het neerkomen van een Photo Reconnaissance Spitfire te Bergen op Zoom.	ZWA1 316 SGLO T1371				Nee, exacte crashlocatie niet bekend.	-
9 januari 1942	Een Messerschmitt Bf 109 van de Luftwaffe eenheid	SGLO T1373				Nee, exacte crashlocatie niet bekend.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	2./JF 3 komt neer te Woensdrecht.						
17 december 1942	Melding van bombardement door twee Mosquito's van Bomber Command op Roosendaal (o.a. het emplacement).	HUU 219, 255 ZWA1 442				Nee, niet bekend waar de bommen insloegen.	-
14 februari 1943	Een Focke Wulf Fw 190 van de Luftwaffe eenheid 5/JG 1 stort na technische problemen neer te Woensdrecht. De piloot overleeft de crash.	SGLO T2061				Nee, exacte crashlocatie niet vermeld.	-
27 februari 1943	Kaart met daarop verdedigingswerken nabij Bergen op Zoom.		NIMH: collectie 575, inventaris 190			Nee, enkel een muur binnen het analysegebied.	-
24/25 juni 1943	Een Avro Lancaster stortte 4 km ten oosten van Rilland neer.	SGLO T2570				Nee, geen exacte locatie vermeld	-
10 juli 1943	Een Focke Wulf Fw 190 van de Luftwaffe eenheid II/JG 1 stort na motorproblemen neer te Woensdrecht.	SGLO T2653				Nee, exacte crashlocatie niet vermeld.	-
25 juli 1943	Bombardement te Lindonk en station Woensdrecht.		WBA: toegang 0502, inventaris 2665.	BAMA, RW 37/25 TNA: AIR 37/711		Ja, bombardement binnen het analysegebied.	5.1.2
30 juli 1943	Een Focke Wulf Fw 190 van de Luftwaffe eenheid 2/JG 26 stort na een luchtgevecht neer te Woensdrecht om 7.10 uur.	SGLO T2762				Nee, exacte crashlocatie niet vermeld.	-
19 augustus 1943	Eén Fw-190 van 2/JG26 maakt een buiklanding bij Vinkenbroek.	ZWA2 66 SGLO R0611				Nee, toestel komt vrijwel onbeschadigd aan de grond.	-
14 oktober 1943	Een Messerschmitt Bf 109 van Luftwaffe eenheid 2/JG 3 stortte neer te	SGLO T2980				Nee, geen exacte locatie vermeld	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Roosendaal om 13.20 uur na een brand.						
20 oktober 1943	Melding van bombardement door toestellen van de 8th Air Force op doelen in o.a. Alphen, Riel, Waalwijk, Huijbergen, Woensdrecht, Terneuzen. Hierbij werden vier boerderijen vernield en 25 huizen zwaar beschadigd.	ZWA2 107				Nee, niet bekend waar de bommen insloegen.	-
25 november 1943	Melding van aanval door 2 Spitfires van Allied Expeditionary Air Force (AEAF) op goederentriën bij Bergen op Zoom	ZWA2 120				Nee, exacte locatie niet vermeld. Daarnaast wordt naar aanleiding van beschietingen met boordwapens geen NGE-Risicogebied afgebakend.	-
1944-1945	Aanwijzingen van stellingen in de omgeving van het analysegebied.		NIMH: collectie 575, inventaris 226, 376	LAC, defence overprints	NCAP, WAGEUR, Kadaster, diverse foto's	Ja, stellingen binnen het analysegebied.	8.1
1944-1946	Mijnenvelden en mijnenverdachte gebieden.		EOD, mijnenveldkaarten en -ruimrapporten			Ja, mijnenvelden en mijnenverdachte gebieden binnen het analysegebied.	7.2
25 februari 1944	Bombardement te Woensdrecht, bomkraters in de Prins Karelpolder.		WBA: toegang 0502, inventaris 2665	TNA, AIR 24/88; AIR 37/852		Ja, bombardement binnen het analysegebied.	5.1.3
29 februari 1944	Locatieaanduiding van de aan te leggen tankgracht nabij Roosendaal.		NIMH: collectie 575, inventaris 392			Nee, tankgracht binnen het analysegebied zonder aanwijzingen van munitiedump.	-
Februari-april 1944	Meldingen van de aanleg van tankgrachten in de omgeving Roosendaal en Bergen op Zoom.		NIMH: collectie 575, inventaris 386			Nee, tankgracht binnen het analysegebied zonder aanwijzingen van munitiedump.	-
4 maart 1944	Mijnongeval aan de Huijbergsebaan te Bergen op Zoom op het land van Van Dam van Isselt [Groot Molenbeek 10-11].		WBA: toegang 0008, inventaris 38	TNA: AIR 40/597 NARA: RG 243, box 169		Nee, exacte locatie van het ongeval niet bekend.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
10 april 1944	Melding van bombardement door toestellen van de 8th Air Force op het spoor Vlissingen-Bergen op Zoom en op Woensdrecht.	ZWA2 223	WBA: toegang 0502, inventaris 2665.	NARA: RG243, Box 169 TNA: AIR 40/579		Relevant, bombardement binnen het analysegebied.	5.1.4
12 april 1944	Melding van schade aan het landschap langs de Antwerpsestraatweg tussen Woensdrecht en Bergen op Zoom door de aanleg van Duitse verdedigingswerken		WBA: toegang 0065, inventaris 2			Nee, exacte locatie van verdedigingswerken niet vermeld.	-
21 mei 1944	Een Avro Lancaster, Mk 1, van RAF Squadron 576 werd nabij Roosendaal raak geschoten door een Duitse nachtjager en stortte om 1.45 uur neer te Kapelberg in Roosendaal.	SGLO T3692				Nee, geen exacte locatie vermeld	-
24 mei 1944	Kaart met daarop verdedigingswerken nabij Roosendaal.		NIMH: collectie 575, inventaris 226			Ja, stellingen binnen het analysegebied.	8.1
25 mei 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de 8th Air Force op spoordoelen te Woensdrecht	ZWA2 192	WBA: toegang 0502, inventaris 2665.			Nee, geen exacte locatie en doelen vermeld.	-
31 mei 1944	Bombardement op Roosendaal uitgevoerd door Amerikanen.	BRA 144-151 HAS, 32, 39-40 HUU 293, 463 KOR 213 ZWA2 226-227	NIMH: collectie 575, inventaris 376			Nee, buiten het analysegebied.	-
	Beschadiging van de beschoeiing van de Roosendaalse en Steenbergse Vliet na het bombardement van 31 mei 1944.		WBA: toegang 0007, inventaris 1242.				-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
26 augustus 1944	Melding betreffende het neerkomen van een Engels/Amerikaans viermotorig vliegtuig te Heimolen.		WBA: toegang 0502, inventaris 2665.			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-
5 september 1944 – 6/7 oktober 1944	Melding van grote schade aan de spoorlijn en omgeving te Kreekrakdam	BRO 11				Ja, schade door bombardementen.	Diversen
6 – 14 september 1944	Er warden verdedigingen aangebracht te Kreekrakdam en er werd een tankgracht gegraven te Borgvliet	HOE2 41-42				Nee, tankgracht binnen het analysegebied zonder aanwijzingen van munitiedump.	-
11/12 september 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de AEF op doelen in het gebied Bergen op Zoom – Rotterdam – Venlo.	ZWA2 309				Nee, geen exacte locaties vermeld.	-
12 september 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de Allied Expeditionary Air Force (AEAF) op baanvak Woensdrecht – Rilland.	HUU 474 ZWA2 310		TNA: AIR 37/715, AIR 27/717, AIR 27/783, AIR 27/1132, AIR 27/1407, AIR 27/1714, AIR 27/1739, AIR 26/198, AIR 26/200, AIR 25/24.	Ja, diversen.	Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.2.1
	Melding van aanvallen op verkeersdoelen rondom Bergen op Zoom.	HUU 309-310				Nee, geen exacte locaties vermeld.	-
12 september 1944	Aanvallen op schepen binnen coördinaat D.7234.			TNA: AIR 37/715, AIR 27/1878		Nee, naar aanleiding van een aanval met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	-
13 september 1944	Bombardementen op de Kreekrakdam vanaf 13 september 1944.	HOE2 43		TNA, AIR 37/715, AIR 27/717, AIR 27/1407, AIR 27/1739, AIR 26/198, AIR 25/24.	Ja, diversen.	Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.2.2
	Een Hawker Typhoon van RAF Squadron 164 stort neer nabij Roosendaal na	SGLO T4022				Nee, geen exacte locatie vermeld.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	getroffen te worden door Flak, de inzittende overleeft de crash.						
13 september 1944	Bombardement op de weg in kaartvierkant D.6122.			TNA, AIR 37/715		Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.1.5
13/14 september 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de AEF op doelen in het gebied Rotterdam, Arnhem, Wezel, Venlo en Bergen op Zoom	ZWA2 314				Nee, geen exacte locaties vermeld.	-
16 september 1944	Aanvallen door toestellen van de AEF op de spoordijk bij Rilland Bath	ZWA2 317		TNA, AIR 37/1449, AIR 37/715, AIR 27/1737 NARA, RG 342, B438	Ja, diversen.	Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.2.3
23 september 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de AEF op Roosendaal.	ZWA2 351				Nee, geen exacte doelen bekend.	-
8-13 oktober 1944	Aanvallen van Canadezen op de Spoordijk ten noorden van Woensdrecht. Duitse troepen houden de Canadezen lange tijd af. Aanval wordt ondersteund door artilleriebeschietingen en luchtaanvallen.	BOL 22-27 BRO 2, 6-7 CMHS1 7 CMHS2 82-84 COP 71-75 DID1 142-144 DID2 326-334 DID3 133- 134 DOO 45-47 HOE2 52, 62 PZC 75 ZWA2 404	WBA: toegang 0065, inventaris 11.			Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
11 oktober 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de AEF op Duitse stelling op D.616247.	ZWA2 401		TNA, AIR 37/715, AIR 27/1709	Ja, Diversen.	Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.3.1, 5.3.2
11-25 oktober 1944	Meldingen van verschillende gevechtshandelingen ten zuiden van Bergen op Zoom		WBA: toegang 0065, inventaris 19.			Nee, slechts indicatie van oorlogshandelingen in het zuiden van de gemeente Bergen op Zoom, maar geen exacte locaties vermeld.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
12 oktober 1944	Diverse aanvallen door Spitfires ter ondersteuning van grondeenheden			TNA, AIR 37/715, AIR 27/929, AIR 27/1720, AIR 27/1726.		Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.3.3, 5.3.4
12, 15 en 17 oktober 1944	Meldingen van Canadees artillerievuur op de Nieuwe Borgvlieg.		WBA: toegang 0065, inventaris 2.			Nee, geen exact getroffen locaties vermeld	-
13 oktober 1944	Geallieerde jagers vielen een Duits verdedigingswerk op D.615234 aan.			TNA, AIR 37/715, AIR 27/642	Ja, diversen	Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.3.5
14 oktober 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de AEF op geschutsopstellingen bij Woensdrecht	ZWA2 407		TNA, AIR 37/715, AIR 27/929	Ja, diversen	Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.3.6, 5.3.7
15-16 oktober 1944	Melding van aanwezigheid van mijnen in de bossen tussen Woensdrecht en bergen op Zoom	DID 145				Nee, geen exacte locaties vermeld.	-
15 of 22 oktober 1944	Melding van aanval op radarpost te Lindonk door Typhoons	HOE2 57				Nee, geen exacte locatie van doelen vermeld.	5.3.8
16 oktober 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de 2nd Tactical Air Force ter ondersteuning van de grondtroepen te o.a. Roosendaal	ZWA2 410				Nee, geen exacte locatie van doelen vermeld.	-
18 oktober 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de 2nd Tactical Air Force ter ondersteuning van de grondtroepen te Bergen op Zoom	ZWA2 413		TNA, AIR 37/715, AIR 37/993, AIR 27/929, AIR 27/1157, AIR 27/1169, AIR 27/1528, AIR 27/1548.	Ja, diversen	Ja, bombardement binnen analysegebied.	5.3.9, 5.3.10
	Een Hawker Typhoon van RAF Squadron 197 werd geraakt door Flak en	SGLO T4550				Nee relevant, geen exacte locatie vermeld.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	stortte neer te Korteven om 17.40 uur.						
20 oktober 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de 2nd Tactical Air Force ter ondersteuning van de grondtroepen te bergen op Zoom	ZWA2 415				Nee, geen exacte locatie van doelen vermeld.	-
22 oktober 1944	De Canadese <i>Calgary Highlanders</i> verjoegen de Duitse troepen op de Spoordijk ten noorden van Woensdrecht. Hierbij leden ze enorme verliezen	DID2 368	WBA: toegang 0065, inventaris 11.			Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
23 oktober 1944	Aanval richting Zuid-Beveland ingezet door de 4 ^e Canadian Armoured Division	CMHS2 96-98, Appx C				Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
23-27 oktober 1944	Duitse troepen trekken terug van de Spoordijk te Woensdrecht en vertragen de opmars van de Canadese troepen aan de Huybergse Baan.	BOL 37-38 HOE2 72				Nee, exacte locatie van vertragende gevechten niet bekend.	-
24 oktober 1944 – 25 oktober 1944	Na grote verliezen geleden te hebben trekken Duitse troepen zich terug van de Kreekrakdam. Rilland-Bath kan veroverd worden na de inzet van Typhoons in de regio.	BOL 37-38, 44-45 CMHS2 96-98, Appx C COP 77-79 DID1 175 DID2 370 DID3 177 HOE1 416	WBA: toegang 0065, inventaris 11.			Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
25 – 27 oktober 1944	Artilleriebeschietingen en bombardementen in de omgeving van Borgvliet en het bos		WBA: toegang 0065, inventaris 2			Nee, geen exact getroffen doelen vermeld.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Grondgevechten nabij tussen Heimolen en Nieuwe Borgvliet		WBA: toegang 0065, inventaris 2			Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
26/27 oktober 1944	Nabij Heimolen worden tanks van het Canadian Armoured Regiment (CAR) opgehouden door Duitse troepen. Bij een poging tot verplaatsing van een beschadigde Crocodile tank raakte een Churchill tank een vernietigingslading, aangebracht door Duitse troepen, en werd de tank de lucht in geblazen.	DID2 438				Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
27 oktober 1944	De Duitsers waren uit het gebied tot Bergen op Zoom vertrokken, de geallieerden konden een opmars maken en het zuiden van Bergen op Zoom bevrijden.	BOL 79				Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
	Tussen Westelaar en Vijfhoek werd hevige tegenstad ervaren door de Canadezen. Na hevige artilleriebeschietingen werd Vijfhoek veroverd.	DID2 446				Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
28 oktober 1944	Wouw bevrijd door de King's Own Scottish Borderers	BOL 38-39				Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
	Met grote moeite kon het spook tussen Roosendaal en Bergen op Zoom bereikt worden en werd verkeer tussen de twee	BRA 162 DEL 169-171 DID1 226-227. 232-233 DID3 187				Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	nog bezette gebieden afgesneden.						
29 oktober 1944	Als deel van de bevrijding van Roosendaal worden de gehuchten Vinkenbroek en Boeiink bevrijd. Te Boeiink worden zware verliezen geleden.	BRA 160-161, 163 DEL 169-171 DID1 459 DID3 190 HEL 89	WBA: toegang 0007, inventaris 12183			Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
	Melding van schade aan de Wildenhoek te Kruisland en raakte Adriaan Antes wonende te Wildenhoek D.9 [Wildenhoekstraat 1] dodelijk gewond.		WBA: toegang 0901, inventaris 7414			Nee, exacte locatie van granaatinslag niet vermeld.	-
29/30 oktober 1944	De zwaar verdedigde tankgracht te Roosendaal werd overgestoken, de bevrijding van Roosendaal was dichtbij		WBA: toegang 0007, inventaris 12183			Ja, grondgevechten binnen analysegebied.	6.2
30 oktober 1944	Roosendaal werd bevrijd nadat de Duitse troepen zich terugtrokken.	BOL 40 DID3 191	7.2			Nee, geen exacte locaties vermeld.	-
Eind oktober 1944	Behalve de kerktorens lieten de Duitsers ook de bruggen over de Zoom in de lucht vliegen. Verder werden alle bruggen over de Zoom tot aan Wouwse Plantage vernield.	VAN 54				Nee, geen exacte locaties vermeld.	-
30/31 december 1944	Melding van aanvallen door toestellen van de Luftwaffe op doelen in Woensdrecht.	ZWA2 493				Nee, geen exacte locaties vermeld.	-
Ongespecificeerde datum in 1944	Kaart met daarop vermoedelijke mijnevelden en		Provinciaalarchief Noord-Brabant: toegang 127, inventaris 33			Ja, (vermoedelijke) mijnevelden binnen analysegebied.	7.2

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	mijnenverdachte gebieden.						
Ongespecificeerde datum in 1944	Meldingen van de aanleg van een tankgracht tussen Moerdijk en Bergen op Zoom.		NIMH: collectie 575, inventaris 402			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-
Ongespecificeerde datum in 1944	Meldingen van de aanwezigheid van een tankgracht te Bergen op Zoom.		NIMH: collectie 575, inventaris 427			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-
Ongespecificeerde datum in 1944	Locatieaanduiding van tankgrachten bij Roosendaal en Bergen op Zoom.		Provinciaalarchief Noord-Brabant: toegang 1148, inventaris 443			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-
Ongespecificeerde datum in 1944-1945	Melding van vermoedelijke mijnevelden en mijnenverdachte gebieden te Roosendaal en Bergen op Zoom.		Provinciaalarchief Noord-Brabant: toegang 127, inventaris 307 en 553; WBA: toegang 0007, inventaris 17317; MMOD			Ja, (vermoedelijke) mijnevelden binnen analysegebied.	7.2
12 januari 1945	Melding het aantreffen van munitie te Kreekrakdam en bij het kruispunt van het emplacement en de Polderweg te Woensdrecht		Provinciaalarchief Zeeland: toegang 280, inventaris 4300 IX D			Ja, munitieruiming binnen het analysegebied.	Diversen
12 januari 1945	Melding het aantreffen van munitie aan de Spoorlijn [naar Bergen op Zoom] op 17.2 km – 18 km, de Zandduintjes bij Bergen op Zoom en de Zandererij te Wouw		Provinciaalarchief Zeeland: toegang 280, inventaris 4300 IX D			Nee, geen vermelding van exacte locatie of van achtergebleven NGE.	-
26 januari 1945	Melding dat er vijf boerderijen verwoest zijn te Balkenaar/[Bulkenaar] –		WBA: toegang 0007, inventaris 6636			Nee, oorzaak van de schade niet vermeld.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Vinkenbroek. Daarnaast is 70 km aan wegdek verwoest in de gemeente Roosendaal en Nispen						
3 februari 1945	Een Supermarine Spitfire van RAF Squadron 322 ontbrande spontaan in de lucht boven Woensdrecht en kwam neer in dezer gemeente.	SGLO T5189				Nee, exacte crashlocatie niet vermeld.	-
8 februari 1945	Melding van het ruimen van een 250 kg vliegtuigbom te Kroonshoeve te Bergen op Zoom.		Provinciaalarchief Noord-Brabant: toegang 127, inventaris 326			Nee, geen melding van het neerkomen van de bom. Onbekend hoe lang de bom er lag en bij welk bombardement de bom is afgeworpen.	-
9 februari 1945	Een V1 komt neer bij Roosendaal en ontploft niet.		VER V0759			Nee, aan de hand van één bron kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.	-
14, 23 en 24 februari 1945	Melding van het ruimen van mijnen langs het spoor tussen Bergen op Zoom en Rilland-Bath. Er wordt vermeld dat enkel het spoortraject is gecontroleerd.		Provinciaalarchief Zeeland: toegang 280, inventaris 4906			Nee, geen exacte ruimlocaties vermeld.	-
15 februari 1945	Een V1 komt neer bij Woensdrecht.		VER V2209			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
18 februari 1945	Een V1 komt neer bij Roosendaal.		VER V0894			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
22 februari 1945	Een V1 komt neer bij Roosendaal.		VER V1021			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Melding van het neerkomen van een niet ontplofte V1 te Roosendaalseweg te Wouw		Provinciaalarchief Noord-Brabant: toegang 127, inventaris 326			Nee, exacte locatie niet vermeld.	-
23 februari 1945	Melding van het neerkomen van een niet ontplofte V1 te Roosendaalseweg te Wouw		Provinciaalarchief: Noord-Brabant toegang 127, inventaris 326			Nee, exacte locatie niet vermeld.	-
24 februari 1945	Een V1 komt neer bij Roosendaal.		VER V1066			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
	Een V1 komt neer bij Woensdrecht.		VER V1058			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
26 februari 1945	Een V1 komt neer bij Bergen op Zoom.		VER V1132			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
27 februari 1945	Melding van achtergebleven NGE op de Kreekrakpolder te Rilland-Bath		Provinciaalarchief Zeeland: toegang 280, inventaris 4300 IX D			Ja, munitieruiming binnen het analysegebied.	Diversen
	Een V1 komt neer bij Woensdrecht.		VER V1182			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
	Een V1 komt neer bij Wouw en ontploft niet.		VER V1165			Nee, aan de hand van één bron kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.	-
	Een V1 komt neer bij Steenberg en ontploft niet.		VER V1166			Nee, aan de hand van één bron kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.	-
2 maart 1945	Een V1 komt neer bij Hoogerheide.		VER V1235			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
						wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	
3 maart 1945	Een V1 komt neer bij Roosendaal en ontploft niet.		VER V1256			Nee, aan de hand van één bron kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.	-
4 maart 1945	Een V1 komt neer bij Woensdrecht.		VER V1277			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
27 maart 1945	Een V1 komt neer bij Hoogerheide te Woensdrecht.		VER V1574			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
	Een V1 komt neer bij Woensdrecht.		VER V1567			Nee, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
29 maart 1945 – 9 april 1945	Aangiften van mijnen of explosieven voorwerpen in buurtschap Nieuwe Borgvliet en Groot Molenbeek		WBA: toegang 0281, inventaris 3741			Ja, betreft aangetroffen munitie binnen het analysegebied.	Diversen
6 juni 1945	Melding van schade aan pand te Gastelsedijk Zuid 9 na het springen van een mijn.					Nee, springlocatie van de mijn niet vermeld.	-
26 juni 1946	Melding van een mijnenveld op de Kreekrakpolder, in de berm van de Rijksweg nabij wachtpost 19.		Gemeentearchief Rilland-Bath., inventaris 1226			Ja, mijnenveld binnen het analysegebied	7.2
21 augustus 1946	Melding van NGE nabij het gebied 'de Duintjes', omdat het gebied werd gebruikt om geruimde munitie te springen		WBA: toegang 0502, inventaris 2429			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-
18 maart 1948	Melding van schade aan loodsen aan de Westelijke		WBA: toegang 0007, inventaris 1238			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Havendijk te Roosendaal als gevolg van bombardementen van 31 mei 1944 en oktober 1944						
30 augustus 1949	Melding van verschillende Duitse Verdedigingswerken te Rilland-Bath tussen Zuid-Beveland en de grens met Noord-Brabant		NIMH: collectie 575, inventaris 80			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-
Oktober 1971	Berging van stukken van een V1 te Wouw	VEE 123, 185				Nee, vindplaats niet vermeld.	-
Februari 1972	Berging van een Wellington in de gemeente Rilland-Bath	VEE 185	Gemeentearchief Reimerswaal, inventaris 700			Nee, buiten het analysegebied.	-
Naoorlogs	Inventarisatie van Duitse verdedigingswerken te Rilland-Bath		Nationaal Archief: toegang 2.13.167, inventaris 280 en 691			Ja, verdedigingswerken binnen het analysegebied.	8.1
Onbekende datum	Melding van het laten springen van betonversperringen aan de Oosterlijke Havendijk. Hierdoor kwamen brokstukken terecht in de Roosendaalse en Steenbergse Vliet.		WBA: toegang 0007, inventaris 1240			Nee, naar aanleiding van de inzet van vernielingsladingen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.	-
Onbekende datum	Melding van 70 granaten op het terrein van A. Kerstens, wonende te Holterberg D18 [Holterbergsedijk 1],		WBA: toegang 0901, inventaris 7417			Nee, geen exacte locatie van de gesprongen versperringen vermeldt.	-
Onbekende datum	Melding van het laten springen van meerdere bruggen binnen het analysegebied.		WBA: toegang 0007, inventaris 2238, 6068, 6070 en 18217; toegang 0447, inventaris 20296			Nee, naar aanleiding van de inzet van vernielingsladingen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.	-
Onbekende datum	Melding van schade aan de Wouwseweg te		WBA: toegang 0007, inventaris 18217			Nee, geen exacte locatie vermeld.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	gemeente Roosendaal door beschietingen in oktober 1944						
Onbekende datum	Schademeldingen door een bombardement aan twee boerderijen aan de Antwerpsestraatweg te Woensdrecht		WBA: toegang 0502, inventaris 2844			Nee, datum van de schade niet vermeld	-
Onbekende datum	Ruiming antitankmijnen aan de Huijbergsebaan	HOE2 70				Nee, exacte vindplaats niet vermeld.	-

Tabel 3: Chronologische oorlogshandelingenlijst.

De relevante oorlogshandelingen worden in de volgende hoofdstukken beoordeeld en geëvalueerd.

5 ANALYSE LUCHTAANVALLEN

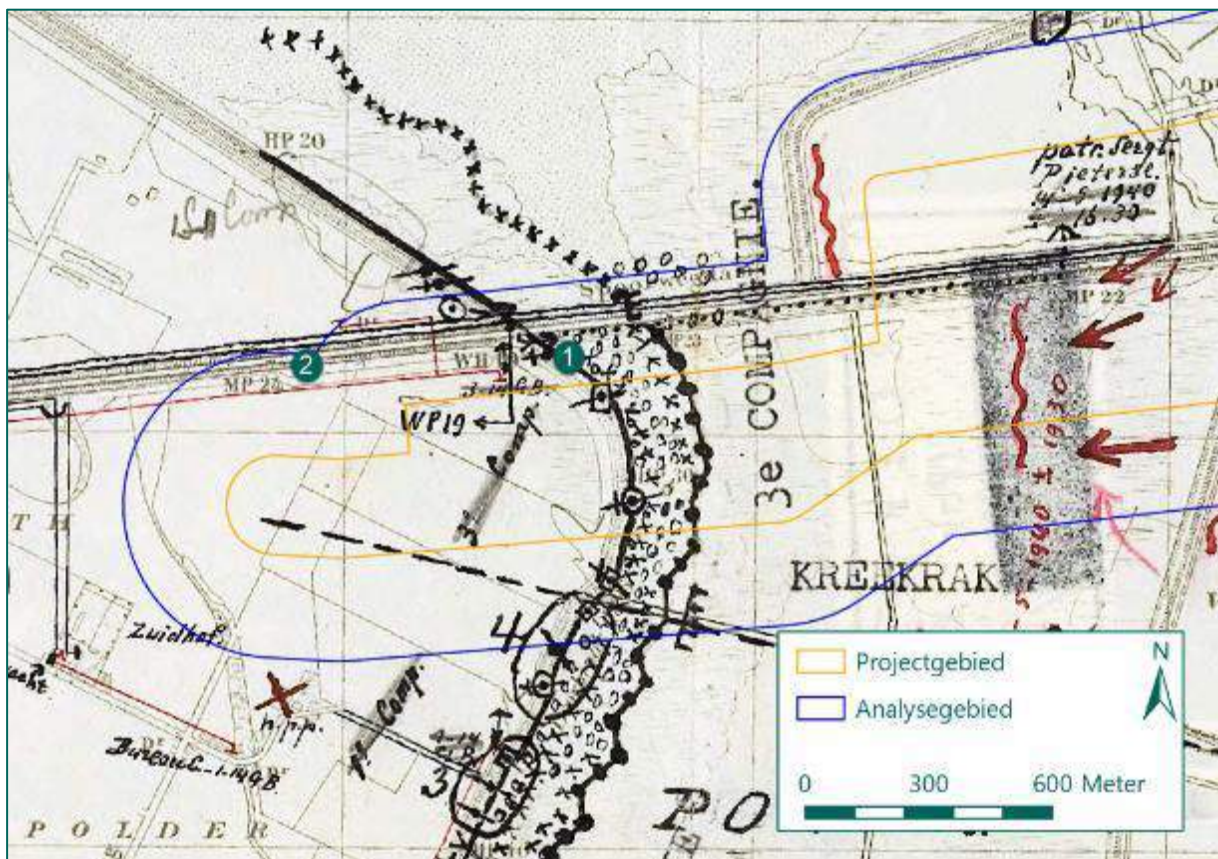
Binnen deelgebied 1 hebben verschillende luchtaanvallen plaatsgevonden. In de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog hebben slechts enkele kleinschalige bombardementen plaatsgevonden. In de aanloop naar de bevrijding en tijdens de gevechten in 1944 nam de hoeveelheid en de intensiteit van de luchtaanvallen toe. In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de luchtaanvallen in de periode 1940-1943, de luchtaanvallen voorafgaand aan de gevechten en de luchtaanvallen tijdens de gevechten beoordeeld en geëvalueerd.

5.1 BOMBARDEMENTEN 1940 - APRIL 1944

In de periode 1940 – april 1944 vonden slechts enkele bombardementen plaats. Het betroffen bombardementen op de Kreekrakdam, op Woensdrecht en op het spoor bij Bergen op Zoom.

5.1.1 Duits bombardement op de Kreekrakdam, 11 mei 1940

Op 11 mei 1940 om 15.00 uur vond een bombardement plaats op de Bathstelling. Het bombardement werd uitgevoerd door negen vliegtuigen en trof de omgeving van Wachtpost 19. Ook waren enkele zware bommen gevallen op 300 meter ten westen van de wachtpost op de weg en de spoorbaan, zo blijkt uit gevechtsverslagen uit het NIMH (zie bijlage 3, collectie 409). In de literatuur wordt gemeld dat negen bommen waren afgeworpen, waardoor de Rijksweg naar Bergen op Zoom, de spoorbaan, de waterleiding, de spoorbanen en twee barakken werden vernield. Stukken uit de Duitse archieven (zie bijlage 4) wijzen uit dat het bombardement gericht was tegen het spoor over de Kreekrakdam. Het bombardement was uitgevoerd door de *Generalsstab z.b.V.*, dat voor de aanval over Heinkel 111 bommenwerpers beschikte. Het aantal ingezette bommenwerpers en de bommenlast worden niet vermeld.

Figuur 6: Wachtpost 19 op een kaart uit het NIMH (1) met de Rijksweg en de spoorbaan op 300 meter ten westen ervan (2) (Bron: NIMH, Collectie 409, inventaris 465019).

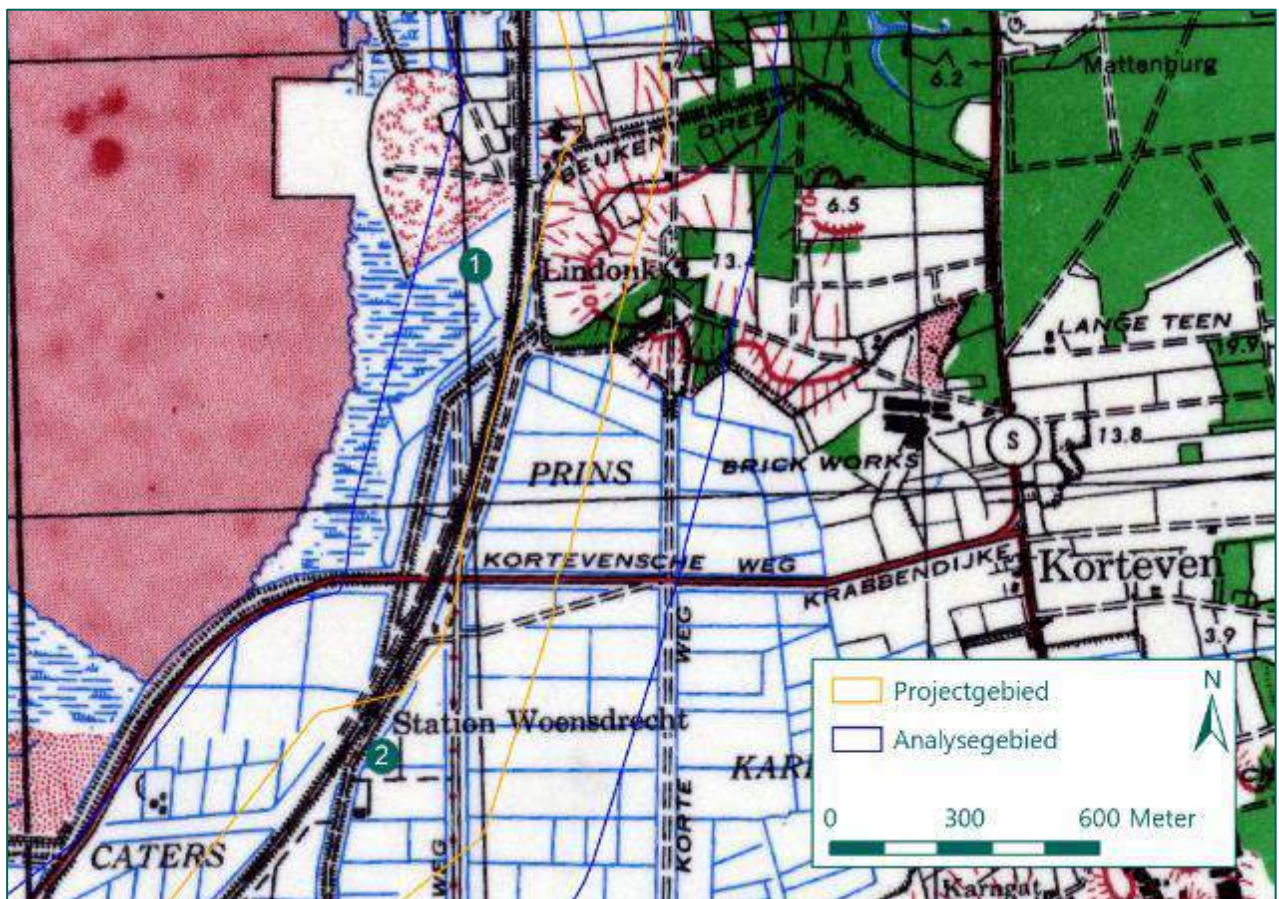
Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties zijn geen luchtfoto's aangetroffen van kort na het bombardement. Uit de beschrijving van de locaties van de bominslagen blijkt dat deze buiten het projectgebied plaatsvonden. Wachtpost 19 ligt ca. 100 meter ten noorden van het projectgebied, het getroffen spoor op eenzelfde afstand. Om deze redenen wordt naar aanleiding van het bombardement op 11 mei 1940 geen NGE-Risicogebied afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 11 mei 1940 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend.

5.1.2 Bombardement bij Woensdrecht, 25 juli 1943

Op 25 juli 1943 omstreeks 15.45 uur vond een bombardement plaats in het buurtschap Lindonk. Vier brisantbommen waren hier afgeworpen en gedetoneerd. Drie andere bommen, waaronder één blindganger, vielen bij het station van Woensdrecht. Dit blijkt uit rapporten van de Luchtbeschermingsdienst van Woensdrecht (zie bijlage 3). Stukken van de Duitse *Wehrmacht* (zie bijlage 4) melden bomafwerpen door Typhoon jachtbommenwerpers op vliegveld Woensdrecht en locaties nabij het vliegveld, waarbij lichte schade aan gebouwen ontstond. Relevante schadelocaties zijn weergegeven in Figuur 7.

Figuur 7: De Lindonk en Station Woensdrecht, aangeduid met respectievelijk nummer 1 en 2 op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Uit stukken van de Britse luchtmacht blijkt dat Typhoon jachtbommenwerpers van 175 Squadron (12th Group van Fighter Command) tussen 15.05 en 16.20 uur vliegveld Woensdrecht aanvielen, waarbij zestien bommen van 500 lbs *Medium Capacity* werden afgeworpen van een hoogte van 5.000 voet. De piloten ervoeren slecht zicht, en schatten in dat de bommen aan de noordoostelijke zijde van het vliegveld waren gevallen. Gezien het tijdstip en de omschrijving van de aanval in de diverse bronnen, wordt geconcludeerd

dat deze Typhoon jachtbommenwerpers het bombardement op Lindonk en Station Woensdrecht hebben uitgevoerd.

Het is niet bekend waar de bommen exact zijn neergekomen tijdens het bombardement op 25 juli 1943. Op een luchtfoto van 3 oktober 1943, de eerst beschikbare van na het bombardement, kan geen schade worden waargenomen door bewolking. Daarnaast is het niet bekend hoeveel bommen binnen het analysegebied zijn afgeworpen. Om deze reden kan naar aanleiding van het bombardement op 25 juli 1943 geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 25 juli 1943 kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

5.1.3 Bombardement op Lindonk, 25 februari 1944

Op 25 februari 1944 omstreeks 11.25 uur vielen brisantbommen bij Station Woensdrecht. De bommen kwamen allen terecht in bouwland in de Prins Karelpolder, zo blijkt uit stukken uit het gemeentearchief van Woensdrecht (zie bijlage 3). In totaal worden 42 bomkraters in bouwland vermeld, evenals schade aan de weg tussen Station Woensdrecht en Woensdrecht zelf. De veldwachter had waargenomen dat het bombardement uitgevoerd was door vier vliegtuigen die uit zuidoostelijke richting kwamen en vlogen in noordwestelijke richting.

Uit stukken van de Britse Allied Expeditionary Air Force (AEAF) blijkt dat vliegtuigen van de Amerikaanse 9th Air Force, die bij de AEAF waren gedetacheerd, diezelfde dag Woensdrecht bombardeerden. Vijf B-26 Marauders wierpen in totaal 6,25 ton brisantbommen af. Gezien de vliegroute, het tijdstip en de hoeveelheid betrokken toestellen wordt geconcludeerd dat deze vliegtuigen hun bommen niet op Woensdrecht, maar in de Prins Karelpolder hebben afgeworpen.

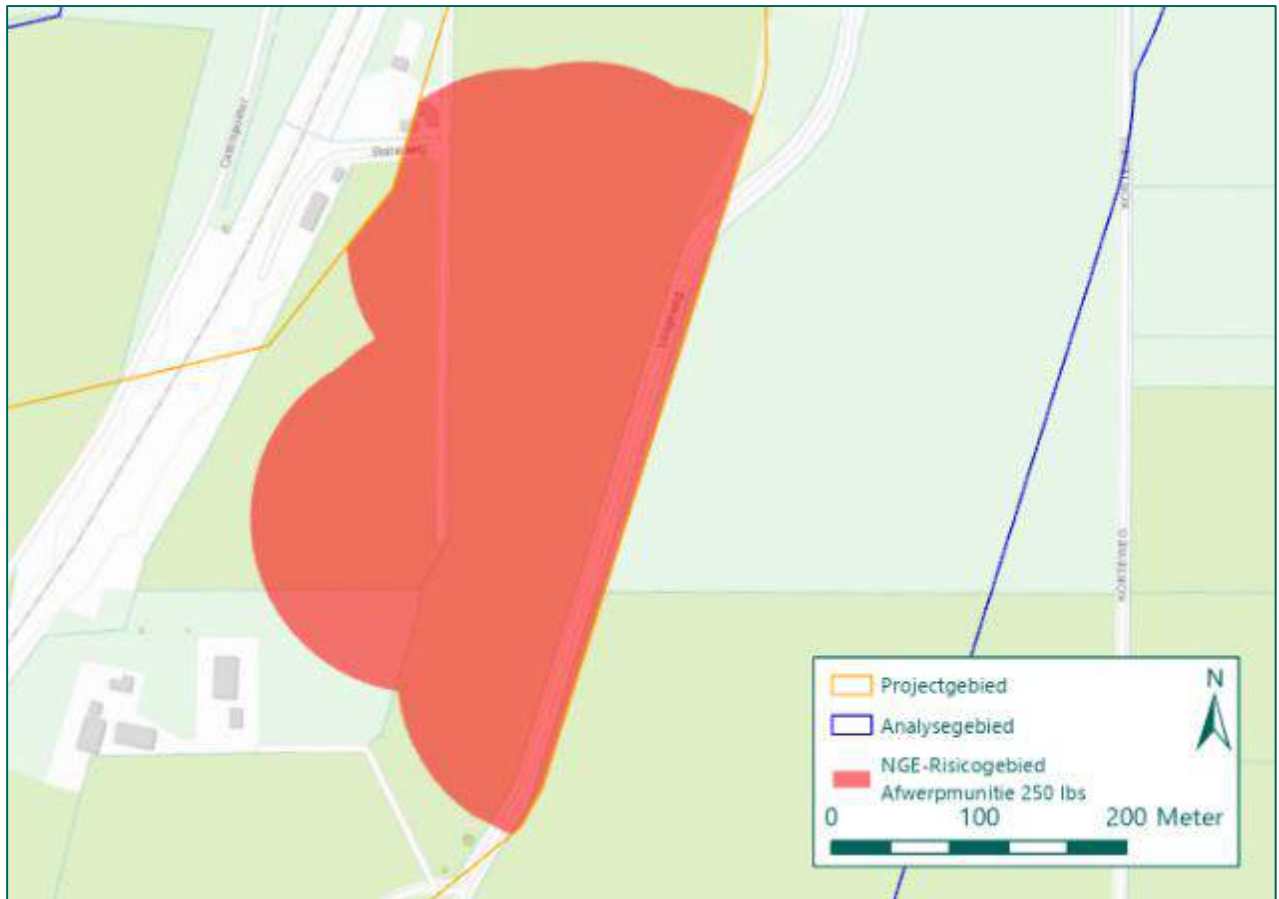
De eerste luchtfoto's van voldoende kwaliteit van na het bombardement dateren van 13 mei 1944. Op deze luchtfoto's zijn kraters van een tweetal bombardementen zichtbaar: van het bombardement van 25 februari april 1944 en van 10 april 1944 (zie paragraaf 5.1.4). De kraters van 25 februari 1944 zijn te onderscheiden door de omvang, de locatie en de spreiding van de kraters, en zijn weergegeven in Figuur 8. Naast kraters zijn ook verstoringen, vermoedelijk veroorzaakt door het dichtschuiven van bomkraters, aangegeven. Aan de hand van luchtfotoanalyse zijn slechts 27 bominslagen getraceerd, aangezien een deel vermoedelijk op dusdanige wijze is dichtgeschoven dat sporen van de inslag niet meer zichtbaar zijn.

Figuur 8: Bomkraters van 25 februari 1944 op een luchtfoto van 13 mei 1944 (Bron: Kadaster).

Uit de stukken uit het gemeentearchief van Woensdrecht blijkt dat minimaal 42 bommen zijn neergekomen. Door de vliegtuigen is 6,25 *short ton* brisantbommen afgeworpen, wat overeenkomt met een totaal van 12.500 lbs brisantbommen. Verdeeld over de vijf vliegtuigen betekent dit dat de bommenlast uit 10x 250 lbs per bommenwerper bestond. Aangezien niet alle vijftig bommen zijn gedetoneerd, wordt een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen NGE van 250 lbs afwerpmunitie kan zijn achtergebleven.

Het NGE-Risicogebied wordt afgebakend op basis van de richtlijn 'tapijtbombardement' uit het WSCS-OCE (zie ook paragraaf 3.3.4). De grootste afstand tussen twee opeenvolgende bominslagen bedraagt afgerond 102 meter. Aan deze 102 meter wordt een buffer van tien meter ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid en zes meter ter ondervanging van de ondergrondse horizontale verplaatsing toegevoegd. Het totale NGE-Risicogebied bedraagt daarmee 118 meter rond de bominslagen op de luchtfoto van 13 mei 1944, en is weergegeven in Figuur 9. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

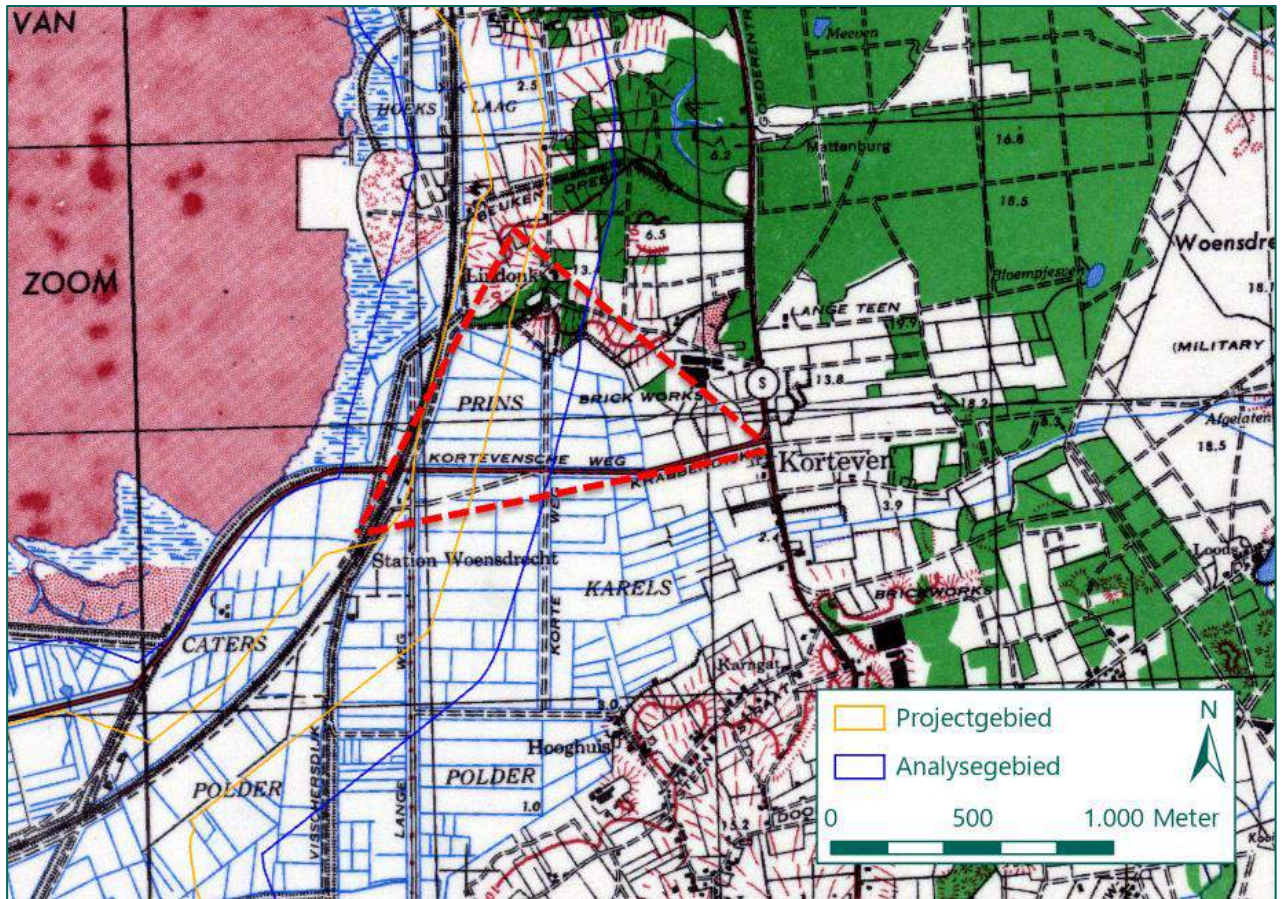
Figuur 9: NGE-Risicogebied n.a.v. het bombardement van 25 februari 1944 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 25 februari 1944 is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen blindgangers van 250 lbs afwerpmunitie in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

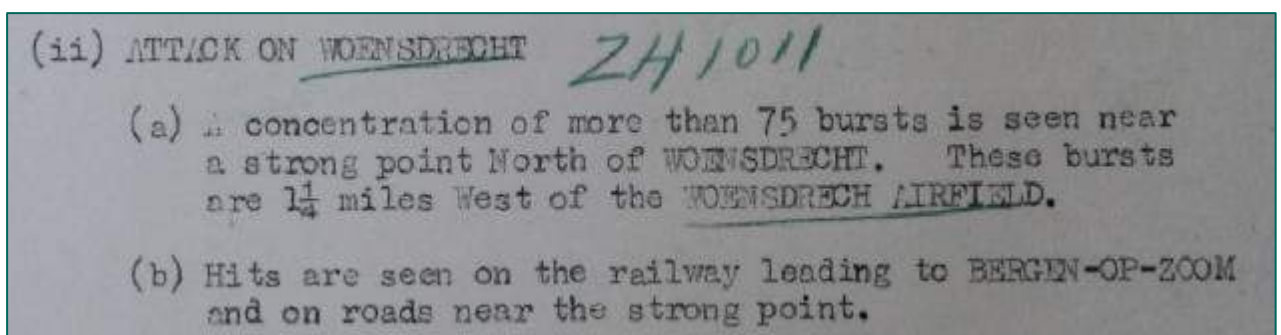
5.1.4 Bombardement op het spoor bij Bergen op Zoom, 10 april 1944

Op 10 april 1944 omstreeks 9.30 uur vond een bombardement plaats op Bergen op Zoom. De vliegtuigen kwamen uit zuidelijke richting en vlogen in noordelijke richting. Boven de Prins Karelpolder en het buurtschap Lindonk werden brisantbommen afgeworpen, die vielen in de driehoek Station Woensdrecht – Korteven – Lindonk. De meeste bommen kwamen neer op bouwland, maar ook de spoorlijn werd door drie bommen getroffen. In de wijde omtrek was schade aangericht. Drie blindgangers werden gevonden, waarvan één bij Lindonk en twee in de Caterspolder. Dit blijkt uit het proces-verbaal van de luchtbeschermingsdienst van Woensdrecht (zie bijlage 3).

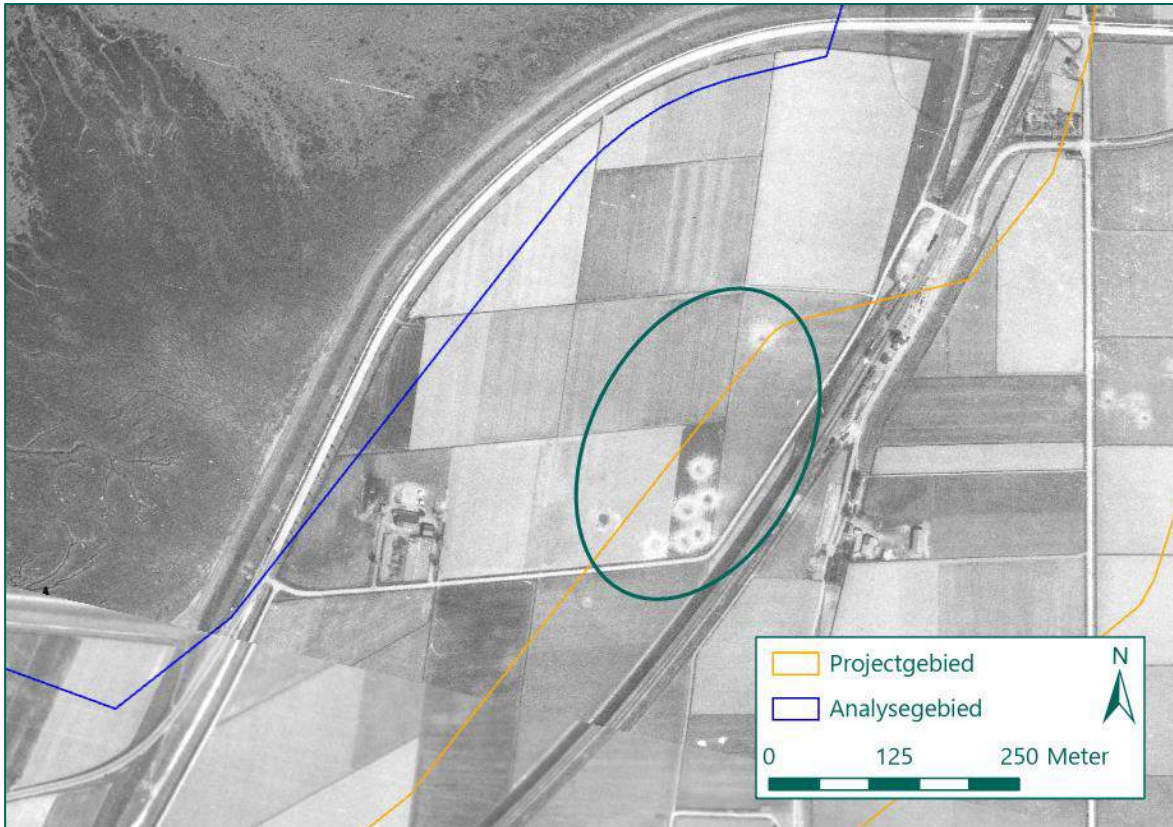
Figuur 10: Locaties van de bominslagen volgens het rapport van de luchtbeschermingsdienst, op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Uit stukken van de Amerikaanse luchtmacht, afkomstig uit de National Archives and Records Administration en The National Archives (zie bijlage 4) blijkt dat twintig vliegtuigen in totaal 200 bommen van 500 lbs afwierpen op Woensdrecht. In het interpretatierapport van na de aanval wordt al vermeld dat de meeste bommen ten westen van het doel vielen, waar meer dan 75 kraters zichtbaar waren.

Figuur 11: Uitsnede *Interpretation Report* (Bron: NARA, RG243, box 169).

De informatie uit het rapport van de luchtbeschermingsdienst en de Amerikaanse gegevens komen overeen met de melding van de luchtbeschermingsdienst, en zijn tevens zichtbaar op luchtfoto's van 13 mei 1944 (circa een maand na de aanval).

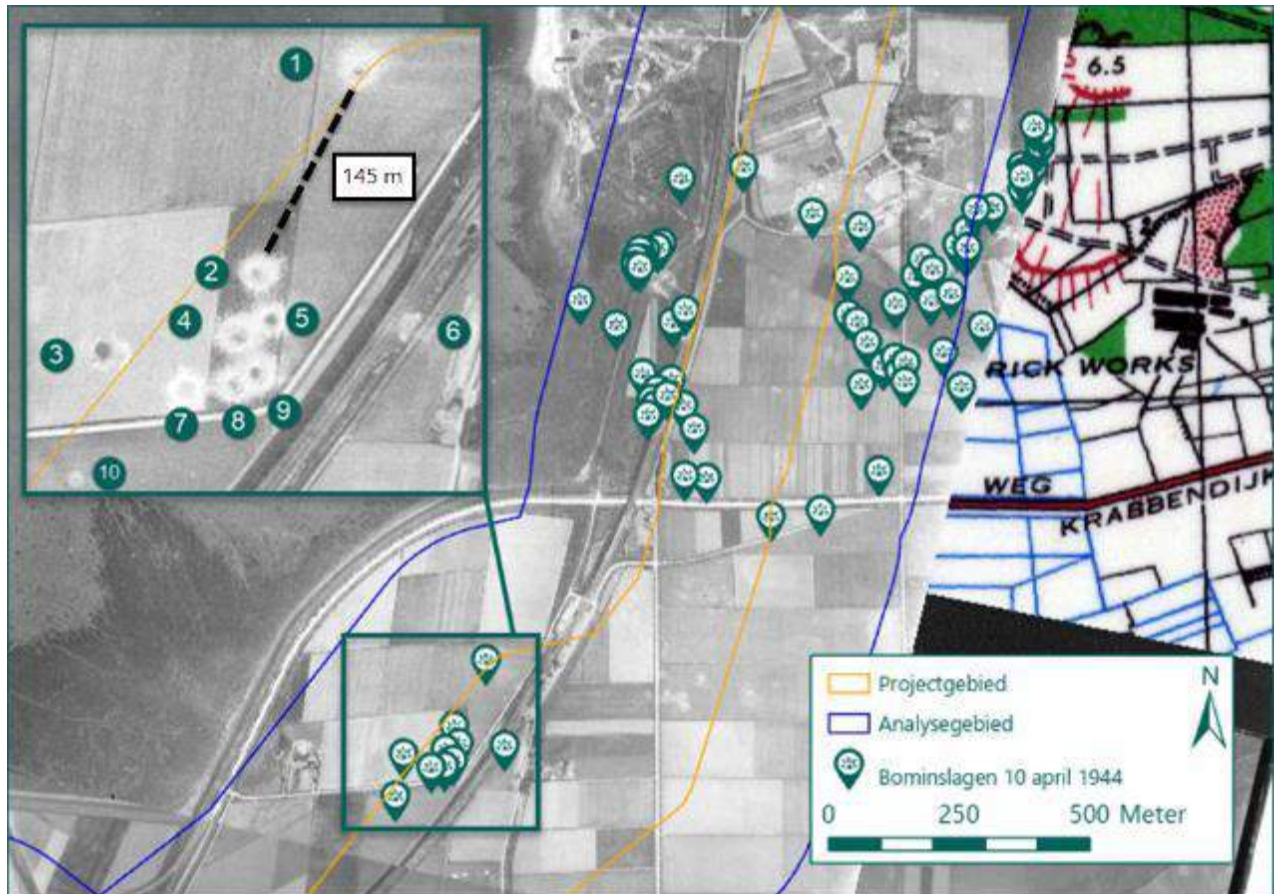

Figuur 12: Uitsnede van een luchtfoto van 13 mei 1944, met omcirkeld bomkraters van het bombardement van 10 april 1944 (Bron: Kadaster).

Figuur 13: Uitsnede van een luchtfoto van 13 mei 1944, met omcirkeld bomkraters van het bombardement van 10 april 1944 (Bron: Kadaster).

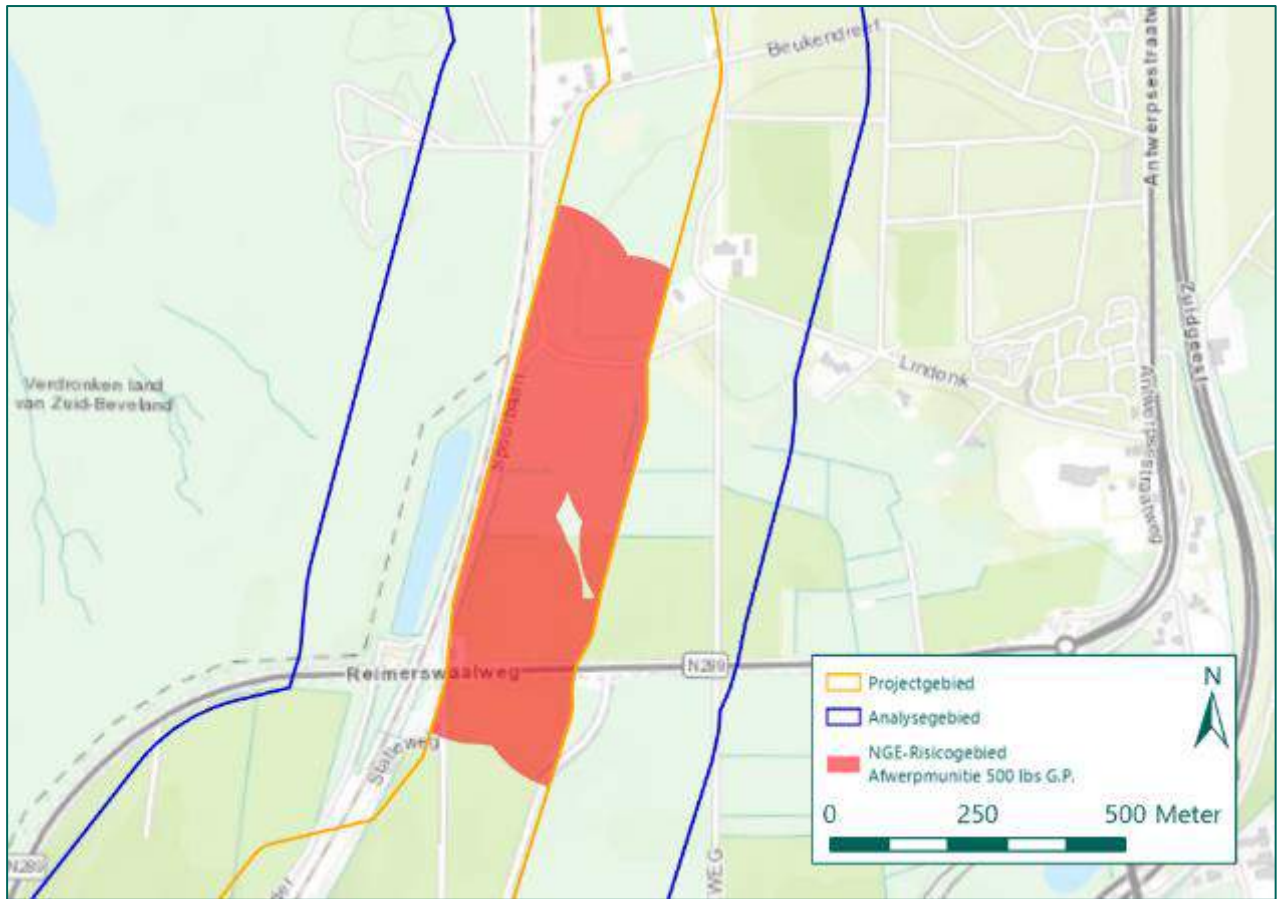
Naar aanleiding van het bombardement van 10 april 1944 wordt een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs *General Purpose* (G.P.) in de bodem kunnen zijn achtergebleven. Het is immers niet bekend of alle afgeworpen bommen zijn gedetoneerd. Slechts van een deel van het getroffen gebied is bekend dat alle bommen zijn gedetoneerd. Dit betreft een kraterpatroon, bestaand uit tien inslagen, gelegen in het zuidwestelijke deel van het getroffen gebied. Gezien de afzonderlijke ligging van deze tien bomkraters wordt vastgesteld dat dit de bommenlast van één vliegtuig betrof, waarvan alle bommen zijn gedetoneerd of geruimd.

Figuur 14: Tien bominslagen, afkomstig van één vliegtuig (Bron: Kadaster).

Het NGE-Risicogebied ter plaatse van de getroffen locaties wordt afgebakend conform de afbakeningsrichtlijn 'Tapijtbombardement' uit het WSCS-OCE zoals toegelicht in paragraaf 3.3.4. Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal is de vliegrichting (zuid-noord) en de bommenlast (10x 500 lbs G.P. per vliegtuig) vastgesteld. Met deze gegevens in combinatie met de luchtfoto's van 13 mei 1944 is de maximale afstand tussen twee bominslagen, die met zekerheid opeenvolgend waren, vastgesteld. Deze afstand bedraagt 145 meter (zie Figuur 14).

Aan deze 145 meter wordt een buffer toegevoegd ter ondervanging van de cartografische afwijking van 10 meter en ter ondervanging van de ondergrondse verplaatsing van 8 meter. Het totale NGE-Risicogebied bedraagt daarmee 163 meter rond de op de luchtfoto van 13 mei 1944 zichtbare bomkraters. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

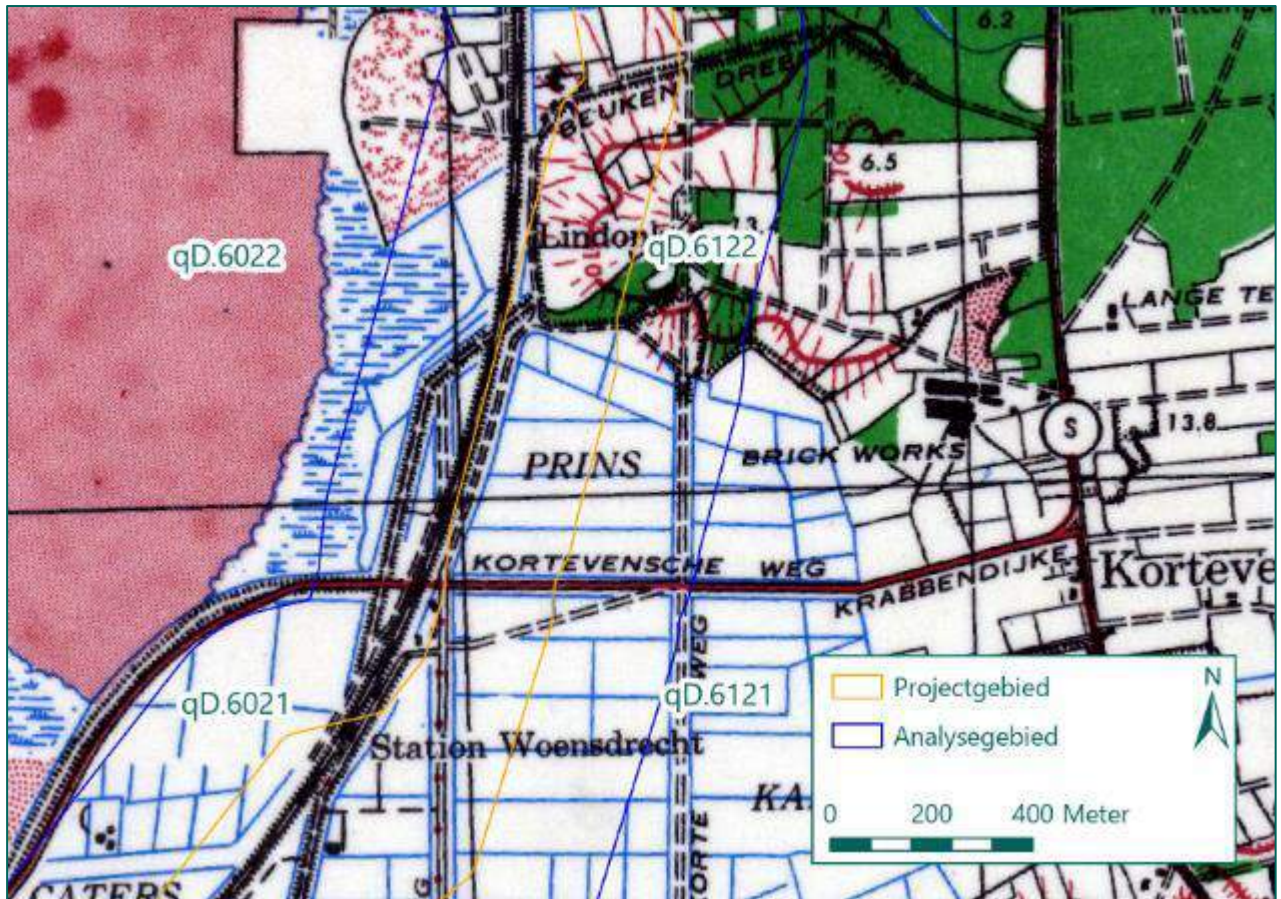
Figuur 15: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement van 10 april 1944 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 10 april 1944 is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen blindgangers van het kaliber 500 lbs G.P. in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

5.1.5 Bombardement in kaartvierkant D.6122, 13 september 1944

In de nacht van 13 op 14 september 1944 voerden negen Mosquito bommenwerpers nachtvluchten uit in de omgeving van het analysegebied. Doel van de missie was het storen van Duitse verbindingen door het aanvallen van veerboten, dammen en wegen. De bommenlast bestond uit twee bommen van 500 lbs M.C. per vliegtuig. Een onbekend aantal vliegtuigen viel in kaartvierkant D.6122 wegen en spoor aan, maar resultaten werden hierbij niet waargenomen, zo blijkt uit de operations record books (zie bijlage 4). Het kaartvierkant waarbinnen de aanvallen plaatsvonden is in Figuur 16 weergegeven.

Figuur 16: Kaartvierkant D.6122 en aangrenzende kaartvierkanten op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

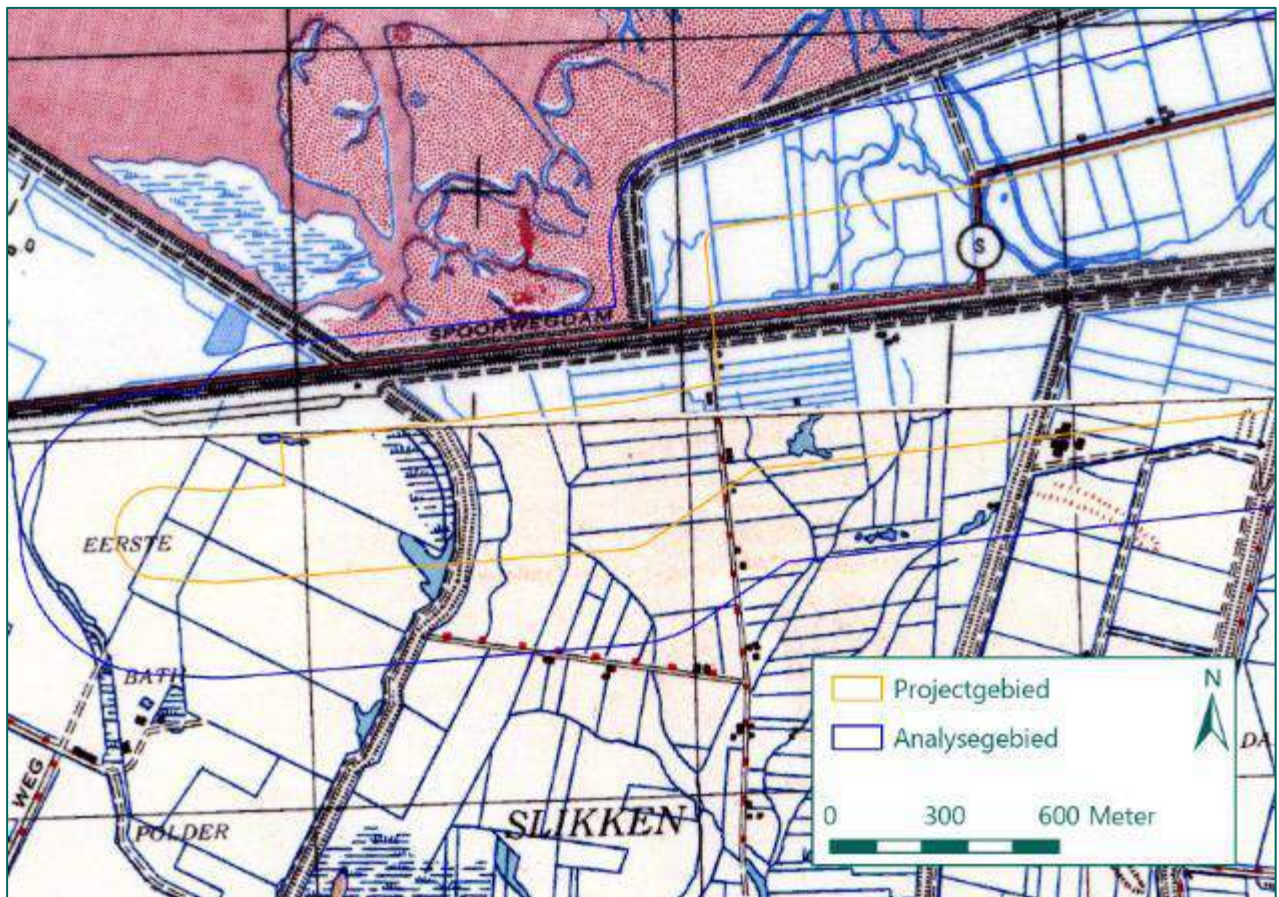
Het is niet bekend welke wegen exact werden aangevallen door de Mosquito-bommenwerpers. De spoorlijn die zou zijn aangevallen ligt binnen het projectgebied. Het is echter niet bekend hoeveel bommen in totaal binnen het kaartvierkant zijn afgeworpen. De eerst beschikbare luchtfoto van na de aanval dateert van 21 oktober 1944. Op deze luchtfoto zijn diverse kraters zichtbaar, die ook door andere bombardementen tussen 13 september 1944 en 21 oktober 1944 kunnen zijn veroorzaakt. Deze bomkraters worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 13 september 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 13 september 1944 worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

5.2 BOMBARDENTEN OP DE KREEKRADAM, SEPTEMBER 1944

De Kreekrakdam vormde tijdens de Tweede Wereldoorlog een vitale verbinding tussen Brabant en Zuid-Beveland. Aan de vooravond van operatie Market Garden werd deze dam hevig gebombardeerd om Duitse troepenverplaatsingen te verstoren. Deze bombardementen werden op 12, 13 en 16 september 1944 uitgevoerd door bommenwerpers van de 2nd Tactical Air Force en de Amerikaanse 9th Air Force. In deze paragraaf worden deze bombardementen achtereenvolgens geanalyseerd, waarna voor de totaliteit aan bombardementen op de Kreekrakdam een NGE-Risicogebied wordt afgebakend.

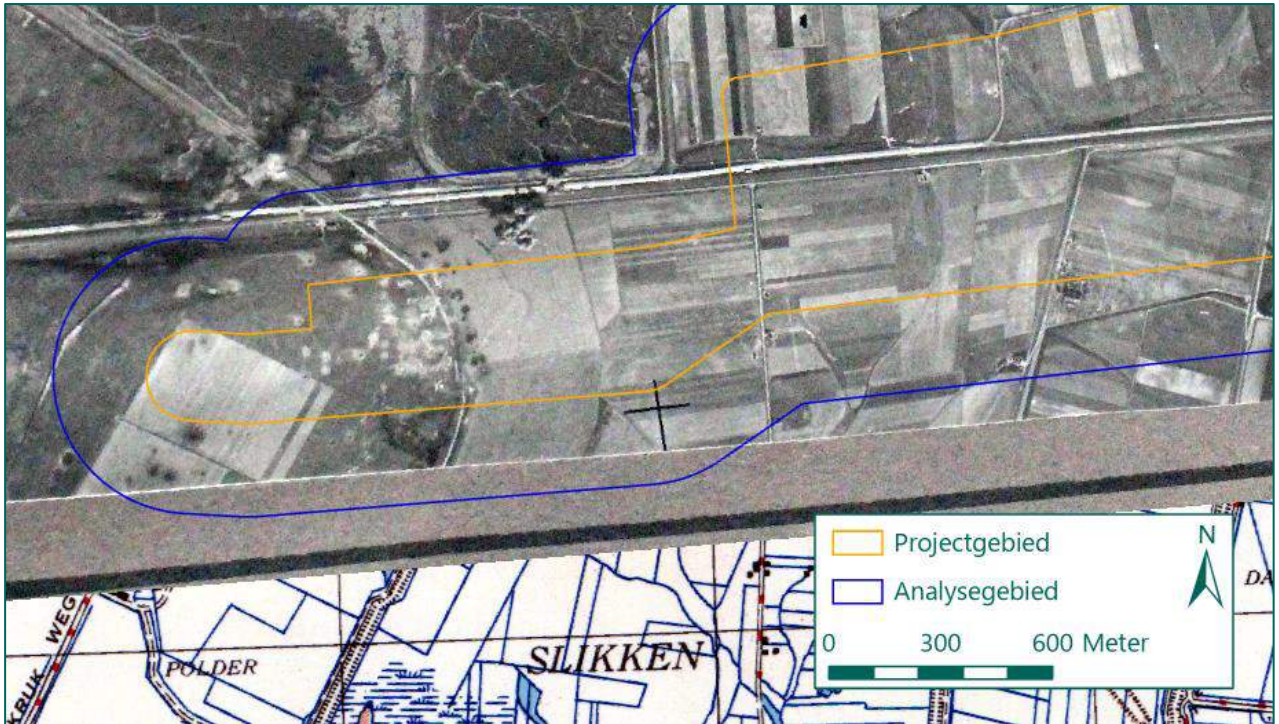
Figuur 17: Omgeving van de Kreekrakdam op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

5.2.1 Eerste bombardement door 2nd Tactical Air Force, 12 september 1944

Op 12 september 1944 vielen 42 middelzware Boston bommenwerpers en 24 middelzware Mitchell bommenwerpers de Kreekrakdam aan. Hierbij werden 224 bommen van 500 lbs *Medium Capacity* (M.C.) en 188 bommen van 500 lbs G.P. afgeworpen. De afwerphoogte lag tussen 12.500 en 15.000 voet. Uit stukken van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat de bommen insloegen op het doel, met enkele bommen die vóór en na het doel neerkwamen.

Road-rail bridge Zuid Beveland to Mainland D.560200
 attacked from 12,500 - 15,000 with 224 x 500 MC and
 188 x 500 GP. TD +025. Good concentration straddled
 target with some under and over shoots. 3 abortive
 1 Mech, 2 personnel.

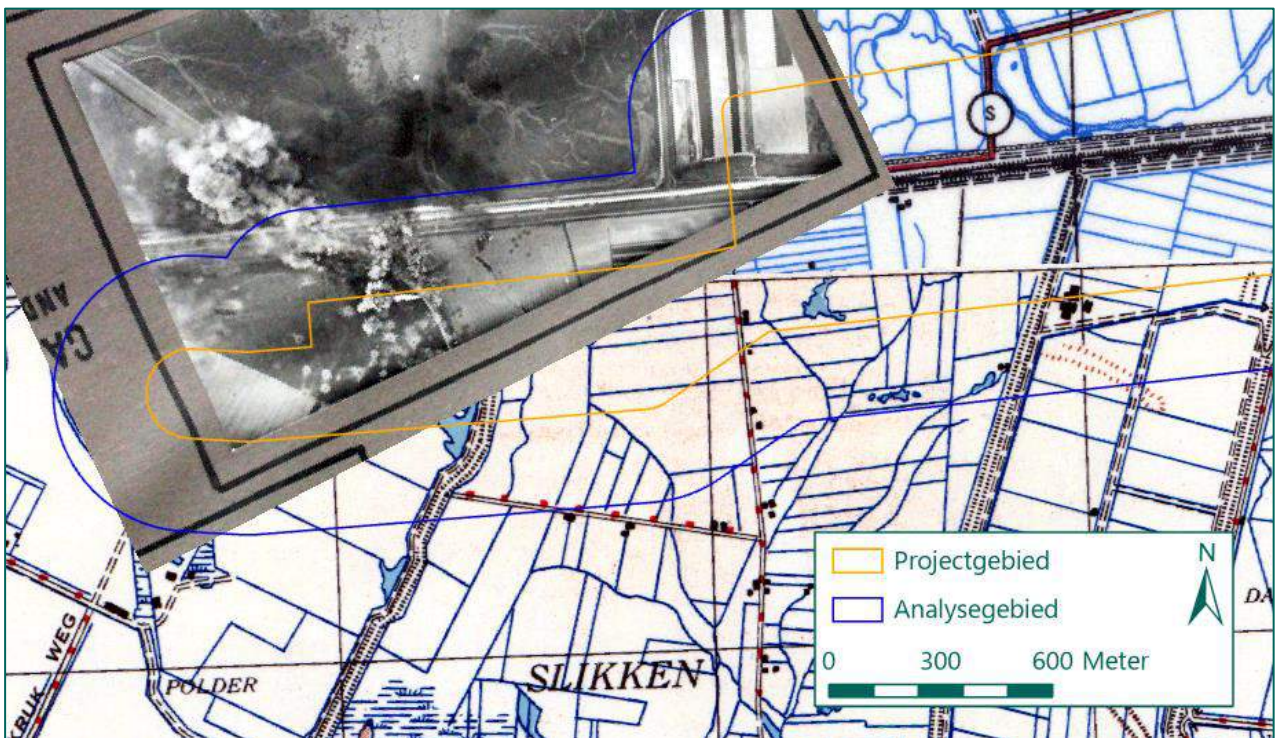
Figuur 18: Uitsnede *operations record book* van 2nd Tactical Air Force (Bron: TNA, AIR 37/715).

Figuur 19: Uitsnede *Strike Photo* van het bombardement van 12 september 1944 (Bron: TNA, AIR 37/334).

5.2.2 Tweede bombardement door 2nd Tactical Air Force, 13 september 1944

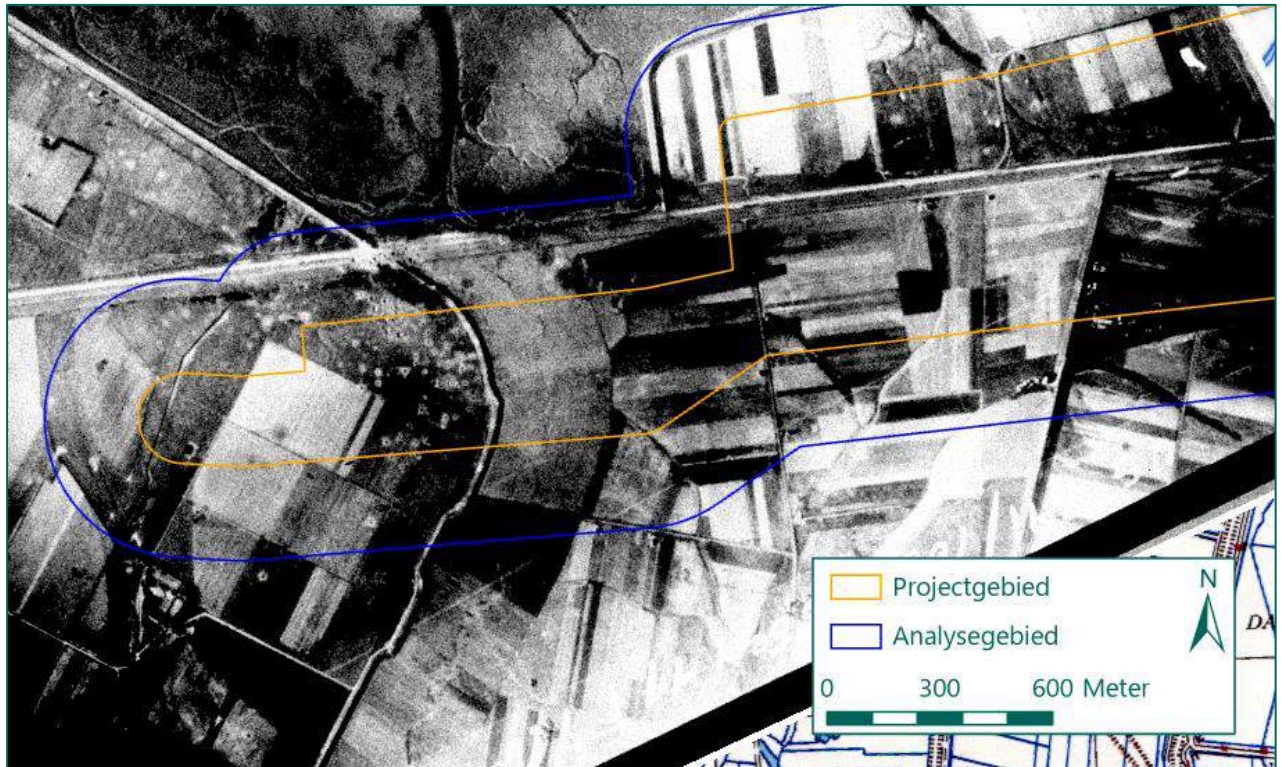
Op 13 september 1944 werd nogmaals een bombardement uitgevoerd op de Kreekrakdam, ditmaal door 24 Bostons en 53 Mitchells. In totaal werden ditmaal 399 bommen van 500 lbs M.C. en 87 bommen van 500 lbs G.P. afgeworpen. Er werden goede resultaten gerapporteerd, met doorbraken in de dam op drie plaatsen.

Figuur 20: *Strike Photo* van het bombardement van 13 september 1944 (Bron: TNA, AIR 37/334).

5.2.3 Bombardement door de 9th Air Force, 16 september 1944

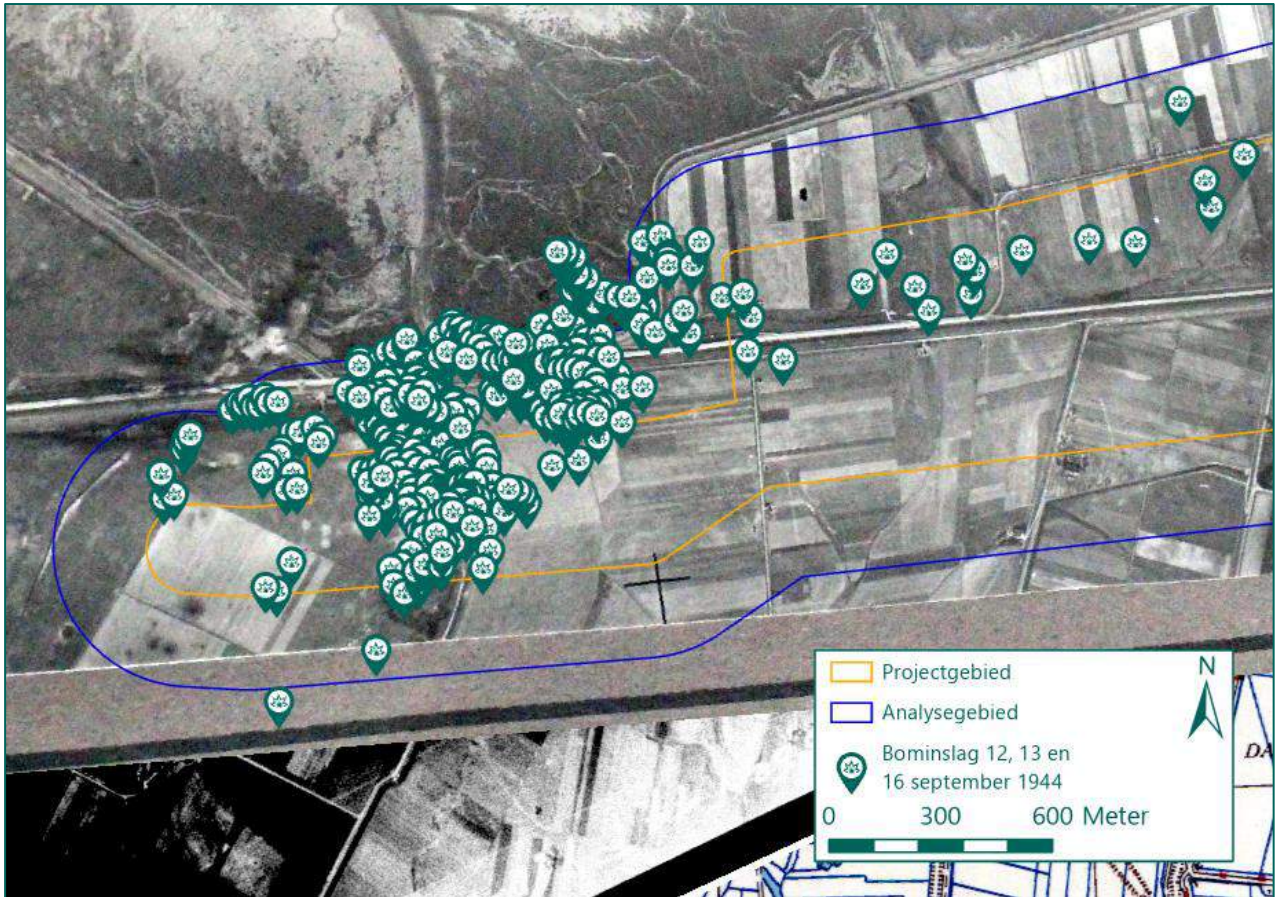
Op 16 september 1944 werd de Kreekrakdam voor de laatste maal gebombardeerd, ditmaal door Amerikaanse vliegtuigen. 12 A-26 Invaders, 29 A-20 Havocs en 35 B-26 Marauders wierpen in totaal 188 bommen van 1.000 lbs G.P. en 163 bommen van 500 lbs G.P. op de dam. Afwerphoogten varieerden. Dit blijkt uit data uit The National Archives en archiefstukken uit de Amerikaanse National Archives and Records Administration. Resultaten werden gerapporteerd van matig tot uitstekend. Meerdere groepen bommenwerpers wierpen de bommenlast op het doel, maar enkele groepen wierpen de bommen af op afstanden tot 350 meter van het richtpunt.

Figuur 21: Strike Photo van het bombardement van 16 september 1944 (Bron: NARA, RG 342, Box 0438).

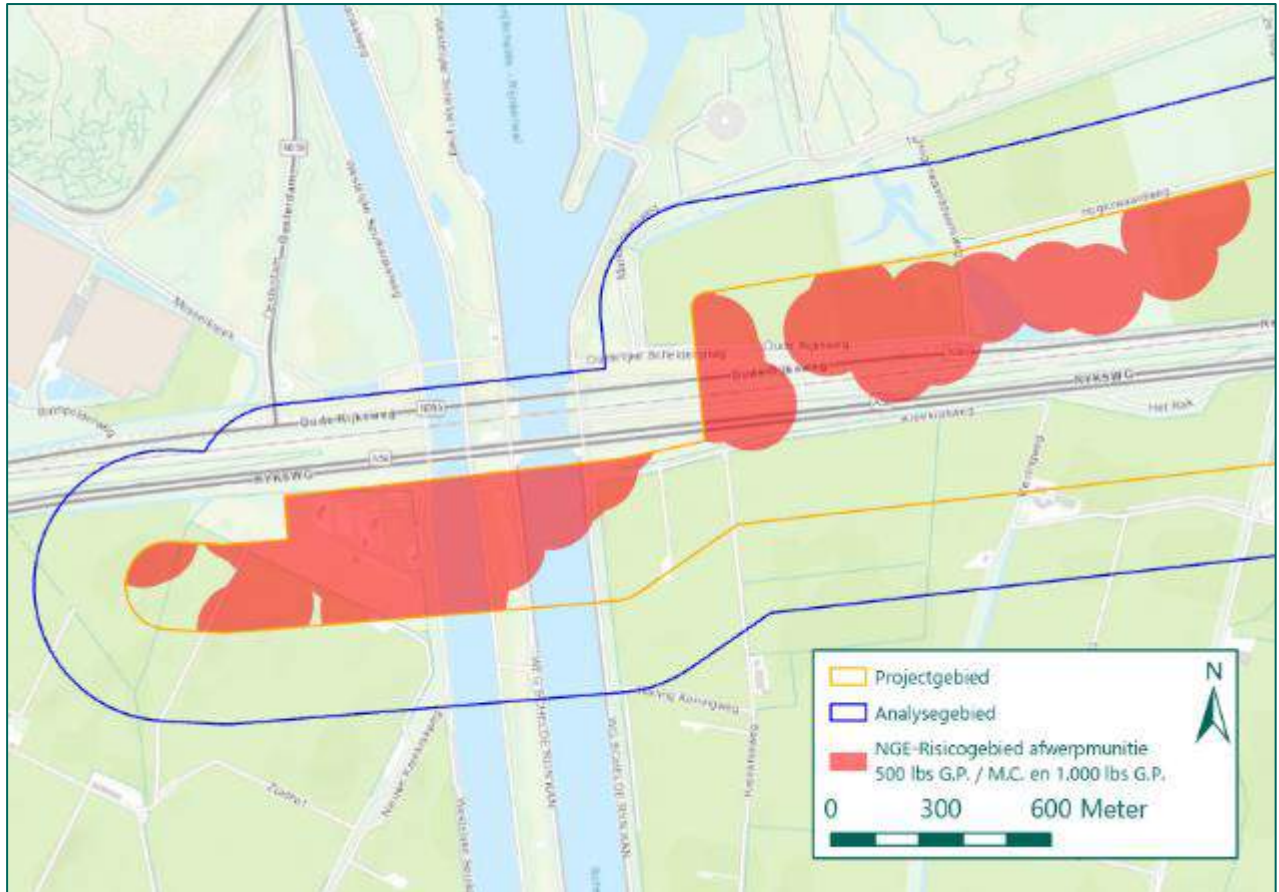
5.2.4 Analyse en afbakening NGE-Risicogebied

Naar aanleiding van de bombardementen op de Kreekrakdam wordt een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 500 lbs G.P. en M.C. en 1.000 lbs G.P. in de bodem kunnen zijn achtergebleven. Het is immers niet bekend of alle 1.249 op het doelwit afgeworpen bommen zijn gedetoneerd.

Figuur 22: Bominslagen bij de Kreekrakdam door bombardementen op 12, 13 en 16 september 1944 op luchtfoto's van 24 september 1944 en 6 oktober 1944 (Bron: Kadaster; LMH Archive).

Het NGE-Risicogebied wordt afgebakend op basis van de richtlijn 'tapijt bombardement' uit het WSCS-OCE (zie paragraaf 3.3.4). De dichtheid van het kraterpatroon, het feit dat bommen zijn gedetoneerd in bomkraters en het feit dat het kraterpatroon feitelijk tijdens drie verschillende bombardementen is veroorzaakt, maakt het vaststellen van een kraterpatroon per bombardement onmogelijk. Om deze reden is de maximale afstand tussen twee kraters die met zekerheid tijdens één van deze bombardementen is veroorzaakt, genomen. Deze afstand bedraagt 97 meter. Aan deze 97 meter wordt 28 meter toegevoegd ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid (20 meter) en de ondergrondse horizontale verplaatsing (8 meter). Het totale NGE-Risicogebied bedraagt 125 meter rond de bomkraters zoals geïdentificeerd aan de hand van luchtfotoanalyse, is weergegeven in Figuur 23. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

Figuur 23: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bombardementen op de Kreekrakdam (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

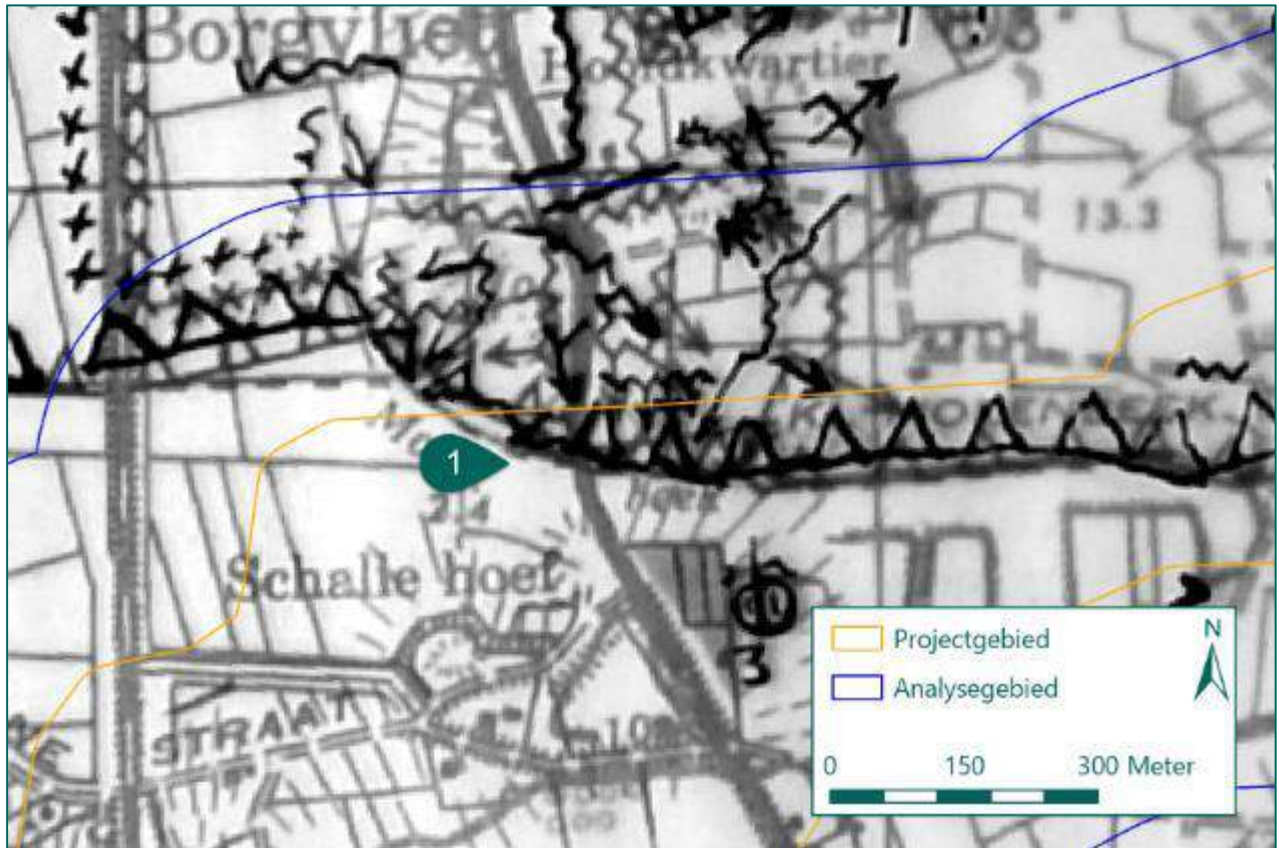
Naar aanleiding van de bombardementen op de Kreekrakdam is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 500 lbs G.P. en M.C. en 1.000 lbs G.P. in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

5.3 BOMBARDEMENTEN TIJDENS DE BEVRIJDING, 1944

In oktober 1944 rukten Canadese eenheden op door het analysegebied. Bij deze opmars richting Zeeland en richting het noorden vonden zware gevechten plaats. Ter voorbereiding op deze opmars en ter ondersteuning tijdens de gevechten is veelvuldig gebruik gemaakt van jachtbommenwerpers. Deze vliegtuigen, behorend bij de Britse 2nd Tactical Air Force, bombardeerden en beschoten verbindinglijnen, geschutopstellingen en hoofdkwartieren gedurende oktober 1944. In deze paragraaf worden deze bombardementen en raketbeschietingen tijdens de bevrijding geanalyseerd.

5.3.1 Bombardement op een Duitse stelling, 11 oktober 1944

Op 11 oktober 1944 vielen negen Spitfires van 317 Squadron een Duitse stelling op coördinaat D.616247 aan. Veertien bommen van 250 lbs werden afgeworpen op het doel, met goed resultaat. De locatie van de aanval is weergegeven op een *defence overprint* in Figuur 24. Op het vermelde coördinaat zijn geen stellingen waarneembaar. De dichtstbijzijnde stelling ligt 300 meter ten noordwesten van het coördinaat. Het kan echter niet met zekerheid worden vastgesteld dat deze is gebombardeerd.

Figuur 24: Coördinaat D.616247 (aangeduid met nummer 1) op de *defence overprint* (Bron: LAC).

Op luchtfoto's van 21 oktober 1944, tien dagen na het bombardement, zijn geen verstoringen zichtbaar die duiden op een bombardement op het vermelde coördinaat. Wel zijn verspreid over het analysegebied diverse kraters zichtbaar, afkomstig van het bombardement op 11 oktober 1944 of één van de andere bombardementen binnen het analysegebied. Deze bomkraters worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op de Duitse stelling van 11 oktober 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die onder meer kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 11 oktober 1944, worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

5.3.2 Bombardement op Duitse geschutposities, 11 oktober 1944

Op 11 oktober 1944 vond tevens een bombardement en een beschieting plaats op Duitse geschutposities in kaartvierkant E.6224. Het bombardement werd uitgevoerd door tien Spitfire jachtbommenwerpers van 308 Squadron, die twintig bommen van 250 lbs op het doelwit afwierpen. Uit de ORB's van 308 Squadron blijkt dat de geschutpositie echter niet in kaartvierkant E.6224, maar op coördinaat D.62402368 in kaartvierkant E.6223 lag.

Drive Bombing	11.25	12.45	On operation D. 269/G.A.Y. 2 at Bergen-op-Zoom. 20 x 250 lbs
	11.25	12.15	of bombs were dropped on gun position at D. 624,02368, bombing
	11.25	12.45	being well concentrated. After bombing the target was strafed
	11.25	12.15	with cannon and pilots observed black smoke from the target.
	11.25	12.15	that experienced from target during bombing of target.
	11.25	12.15	Intense light but no flak during strafing.
	11.25	12.15	
	11.25	12.15	
	11.25	12.15	
	11.25	12.15	

Figuur 25: Uitsnede Summary of Events van 308 Squadron (Bron: TNA, AIR 27/1678).

Uit de gegevens van 308 Squadron blijkt dat het bombardement op een andere locatie plaatsvond dan vermeld in de gegevens van 2nd Tactical Air Force. Daarnaast zijn binnen kaartvierkant D.6224 geen kraters zichtbaar die kunnen worden gerelateerd aan het bombardement van 11 oktober 1944. Overige bomkraters binnen het analysegebied worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op Duitse geschutposities van 11 oktober 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die onder meer kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 11 oktober 1944, worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

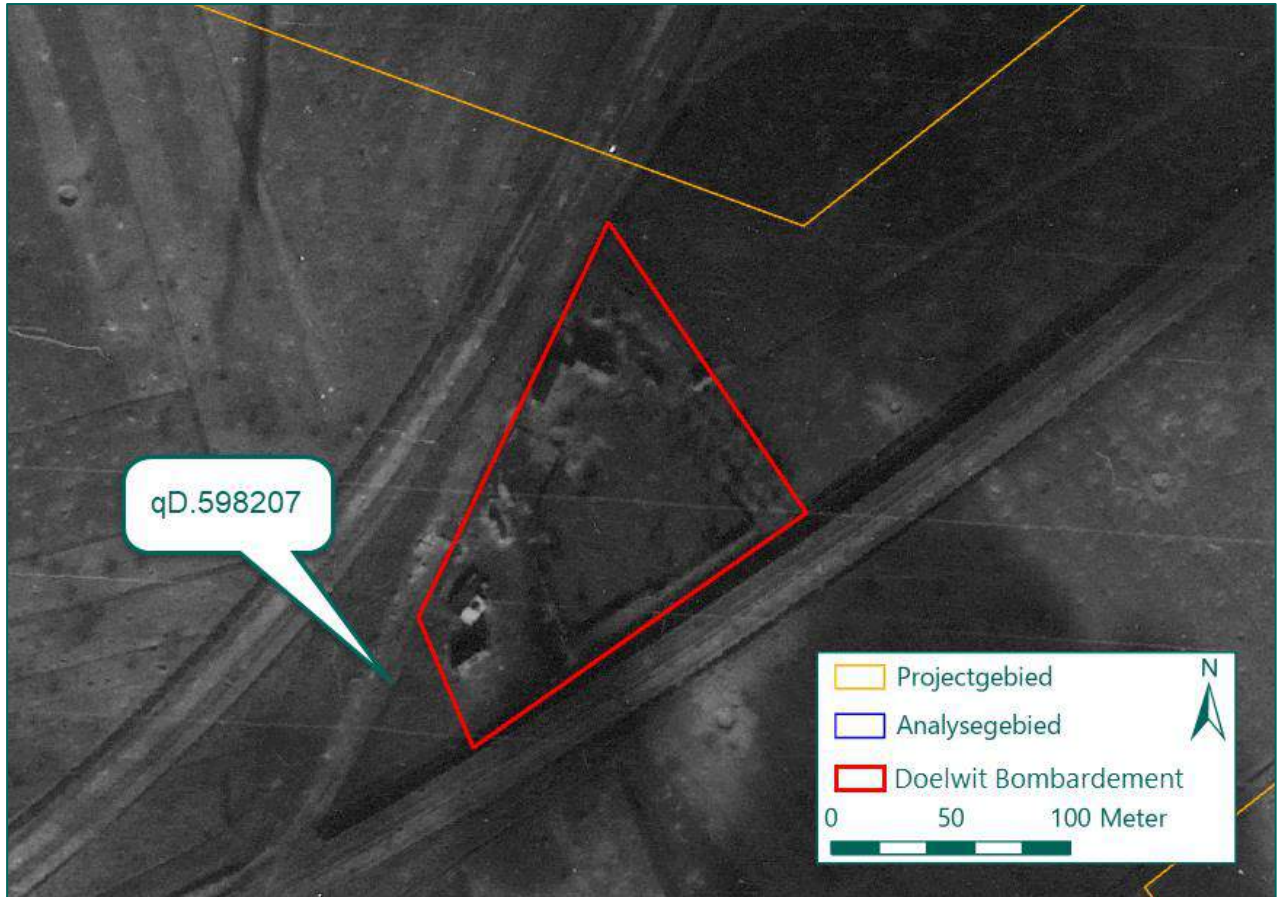
5.3.3 Bombardement op geschut en troepen, 12 oktober 1944

Op 12 oktober 1944 voerden negen Typhoon jachtbommenwerpers van 127 Squadron een bombardement uit op geschut en concentraties troepen op coördinaat D.598207. Acht bommen van 500 lbs werden afgeworpen in het doelgebied, zo blijkt uit gegevens van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4). Een negende bom werd elders buiten het analysegebied afgeworpen nadat deze bleef hangen onder het toestel.

9 w/c took off at 1100 hours to bomb and strafe gun Positions at VOENSBRECHT
8 x 500 lbs .025 were dropped in the target area, causing debris to rise to a
great height. One bomb temporary hung up fell at D.668218. Gun positions straf
red after bombing run. League inaccurate light flak from T/A. Weather slight
haze - Vis. 12 miles above haze! all w/c down at 1140.

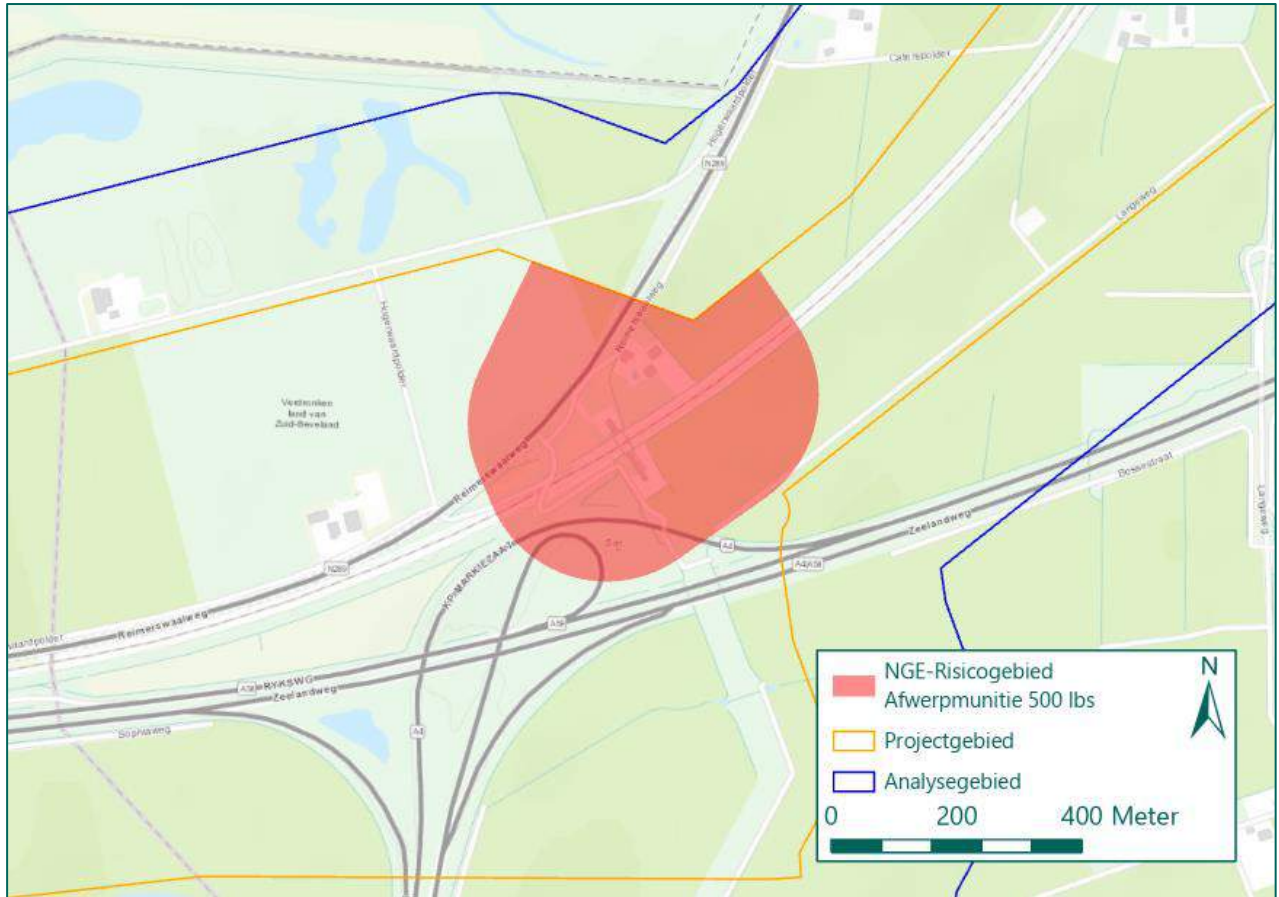
Figuur 26: Uitsnede ORB 127 Squadron (Bron: TNA, AIR 27/929)

Ter plaatse van het vermelde coördinaat zijn op luchtfoto's d.d. 21 oktober 1944 enkele gebouwen zichtbaar, ingesloten tussen dijken. De gebouwen zijn zichtbaar getroffen door oorlogsgeweld en in de omgeving van de gebouwen zijn verschillende kraters waarneembaar. Aangezien het bombardement is uitgevoerd door Spitfire jachtbommenwerpers die allemaal één bom afwierpen en in de nabijheid van de gebouwen op 15 oktober 1944 nogmaals een bombardement is uitgevoerd, is het vaststellen van een kraterpatroon niet mogelijk.

Figuur 27: Doelwit op luchtfoto d.d. 21 oktober 1944 (Bron: Kadaster).

Omdat naar aanleiding van dit bombardement mogelijk blindgangers zijn achtergebleven, wordt een NGE-Risicogebied afgebakend conform de richtlijn 'duikbombardement op zgn. pin-point target' (zie ook paragraaf 3.3.4). Omdat het hart van het doelwit niet kan worden vastgesteld, wordt rond het gebouwencomplex een buffer van 181 meter als NGE-Risicogebied afgebakend, waaraan 18 meter wordt toegevoegd ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid (10 meter) en de ondergrondse horizontale verplaatsing (8 meter) van een 500 lbs vliegtuigbom. Het totale NGE-Risicogebied bedraagt derhalve 199 meter rond het doelwit, en is weergegeven in Figuur 28. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

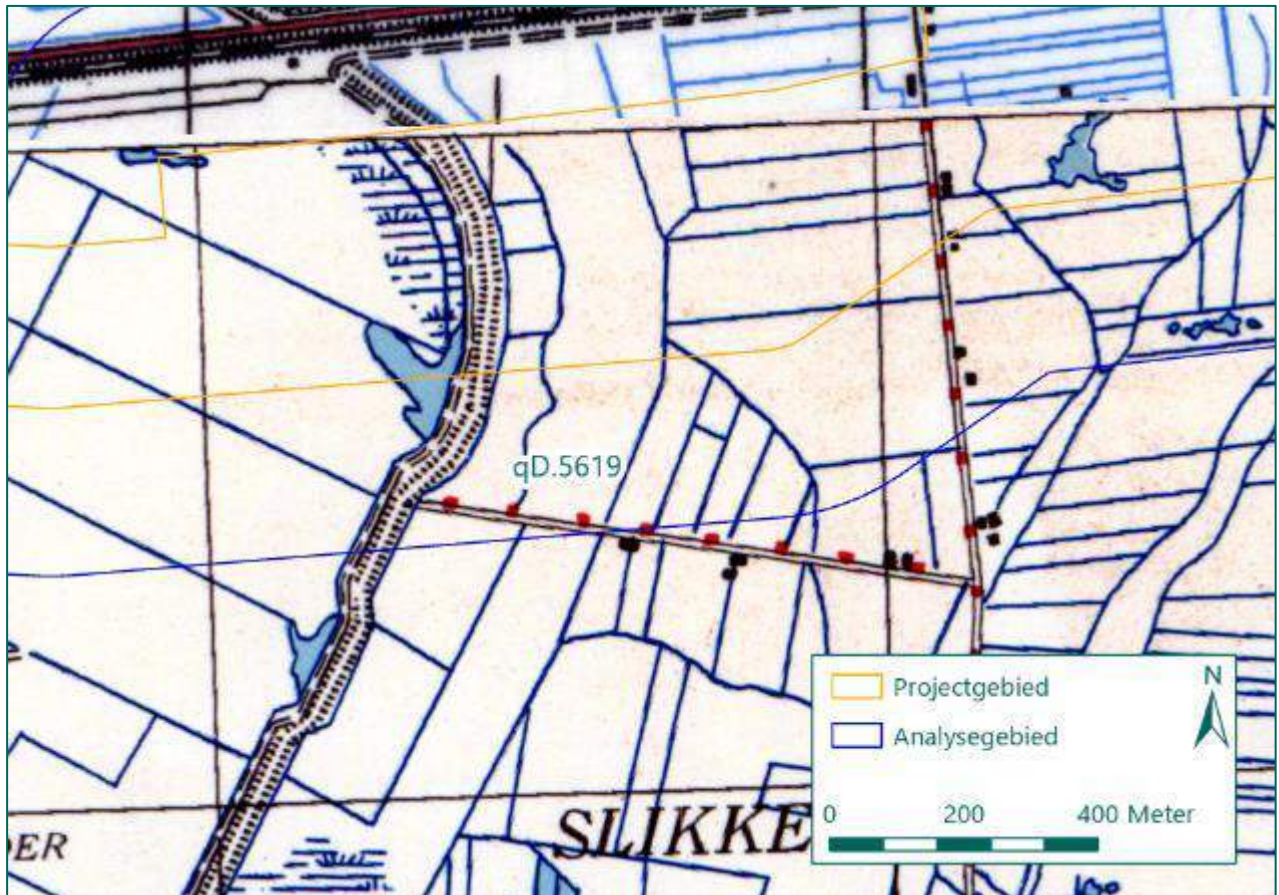
Figuur 28: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 12 oktober 1944 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 12 oktober 1944 is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

5.3.4 Bombardement op Duitse *Nebelwerfer*, 12 oktober 1944

Op 12 oktober 1944 vielen twaalf Spitfire jachtbommenwerpers van 331 Squadron Duitse *Nebelwerfers*⁵ in kaartvierkant D.5619 aan. Bij de aanval werden twaalf bommen van 500 lbs nabij het doel afgeworpen. Dit blijkt uit gegevens van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4). De ligging van kaartvierkant D.5619 ten opzichte van het analysegebied is weergegeven in Figuur 29.

Figuur 29: Kaartvierkant D.5619 t.o.v. het project- en analysegebied (Bron: Kadaster).

Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties zijn geen luchtfoto's beschikbaar van het getroffen gebied na het bombardement. Het is daarom niet mogelijk vast te stellen waar de bommen zijn neergekomen. Daarnaast kan niet worden vastgesteld waar de *Nebelwerfer*-opstelling zich bevond. Het is daarom niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen naar aanleiding van het bombardement op 12 oktober 1944.

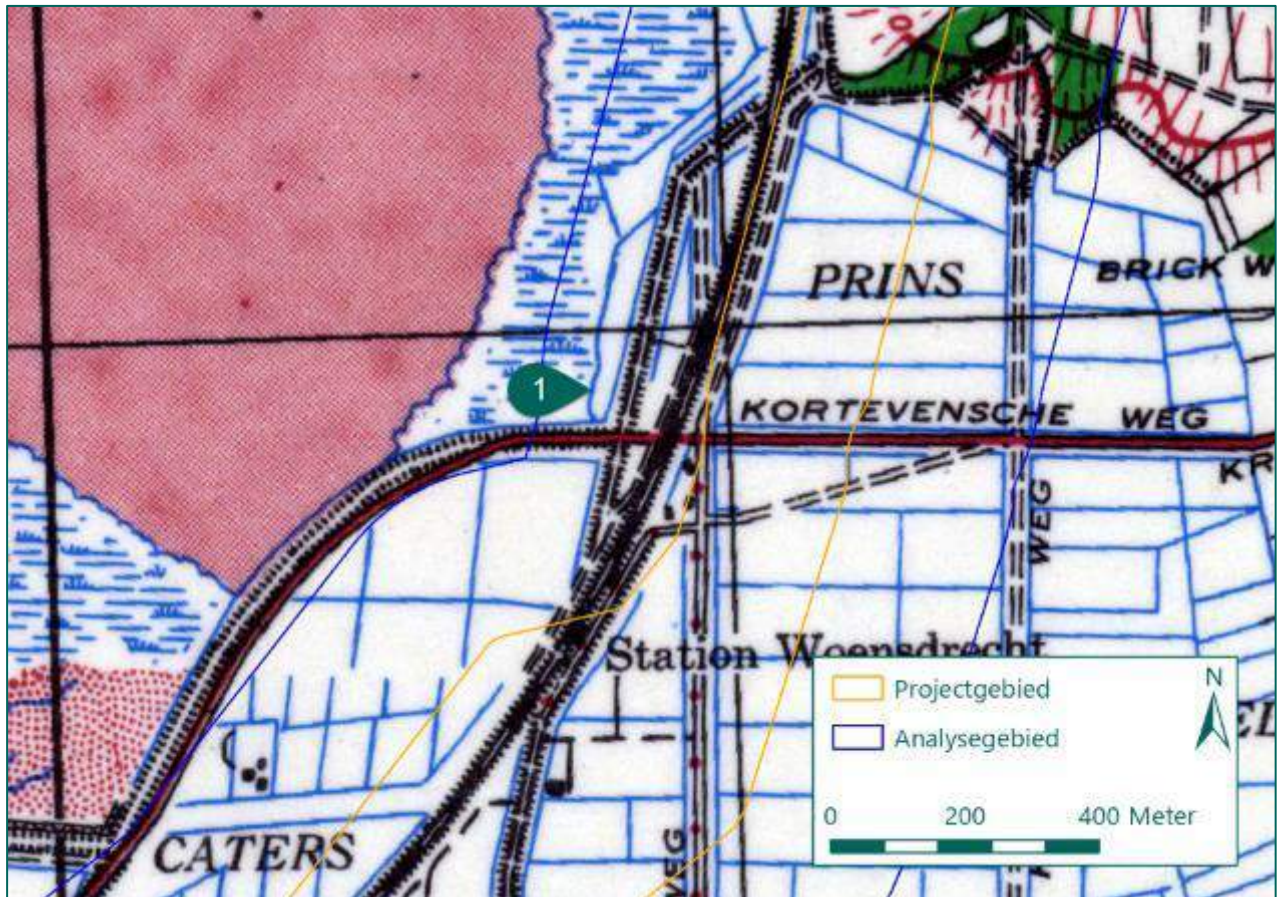
Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 12 oktober 1944 kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

⁵ Een *Nebelwerfer* is een Duits raketwerpsysteem dat ten tijde van de Tweede Wereldoorlog werd gebruikt. Het doel van dit wapen was in korte tijd vijf of zes raketten afvuren op een vijandelijke stelling of linie. Kenmerkend aan dit wapen was het geluid dat de raketten produceerde wanneer ze waren afgevuurd, hetgeen ze de Britse bijnaam "Moaning Minnie" opleverde.

5.3.5 Bombardement op verdedigingswerk, 13 oktober 1944

Op 13 oktober 1944 werd een bombardement uitgevoerd op een verdedigingswerk op coördinaat D.608219. Elf Spitfire jachtbommenwerpers van 74 Squadron wierpen 500 lbs vliegtuigbommen op het doel, met negen voltreffers als gevolg. Dit wordt gerapporteerd in de ORB's van 2nd Tactical Air Force (zie bijlage 4). De locatie van de aanval is weergegeven in Figuur 30.

Figuur 30: Locatie van het aangevallen coördinaat (aangeduid met nummer 1) op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Hoewel op het aangevallen coördinaat zelf geen bomkraters waarneembaar zijn, zijn nabij het aangevallen coördinaat diverse bomkraters waarneembaar. Een deel hiervan tevens binnen het analysegebied. Deze bomkraters, veroorzaakt door het bombardement van 13 oktober 1944 of andere data, worden nader geanalyseerd in paragraaf 5.40.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 13 oktober 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die onder meer kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 13 oktober 1944 worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

5.3.6 Bombardement op geschutopstellingen (coördinaat D.615234), 14 oktober 1944

Twaalf Spitfire jachtbommenwerpers van 127 Squadron wierpen op 14 oktober 1944 acht bommen van 500 lbs af op acht stukken geschut, opgesteld op coördinaat D.615234. Resultaten werden niet waargenomen. Zeven bommen vielen in ieder geval in het doelgebied, zo blijkt uit gegevens van de Britse luchtmacht. De locatie van de aanval is weergegeven in Figuur 31. Zoals zichtbaar in deze figuur lagen diverse kraters in de directe omgeving van het coördinaat. In een straal van 400 meter rond het coördinaat zijn zestien vergelijkbare kraters waarneembaar.

Figuur 31: Aangevallen coördinaat op een luchtfoto van 21 oktober 1944. Verschillende bomkraters zijn waarneembaar in de directe omgeving (Bron: Kadaster).

Het is niet bekend welke bomkraters zijn veroorzaakt door de Spitfires die de geschutopstellingen aanvielen. Vermoedelijk zijn de kraters veroorzaakt tijdens diverse bombardementen. Het afbakenen van een NGE-Risicogebied op basis van de richtlijn 'duikbombardement op zgn. pin-point target' is dan ook niet mogelijk. Daarom worden deze bomkraters, onder andere veroorzaakt tijdens het bombardement van 14 oktober 1944 of andere data, nader geanalyseerd in paragraaf 5.4.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 14 oktober 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die onder meer kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 14 oktober 1944 worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

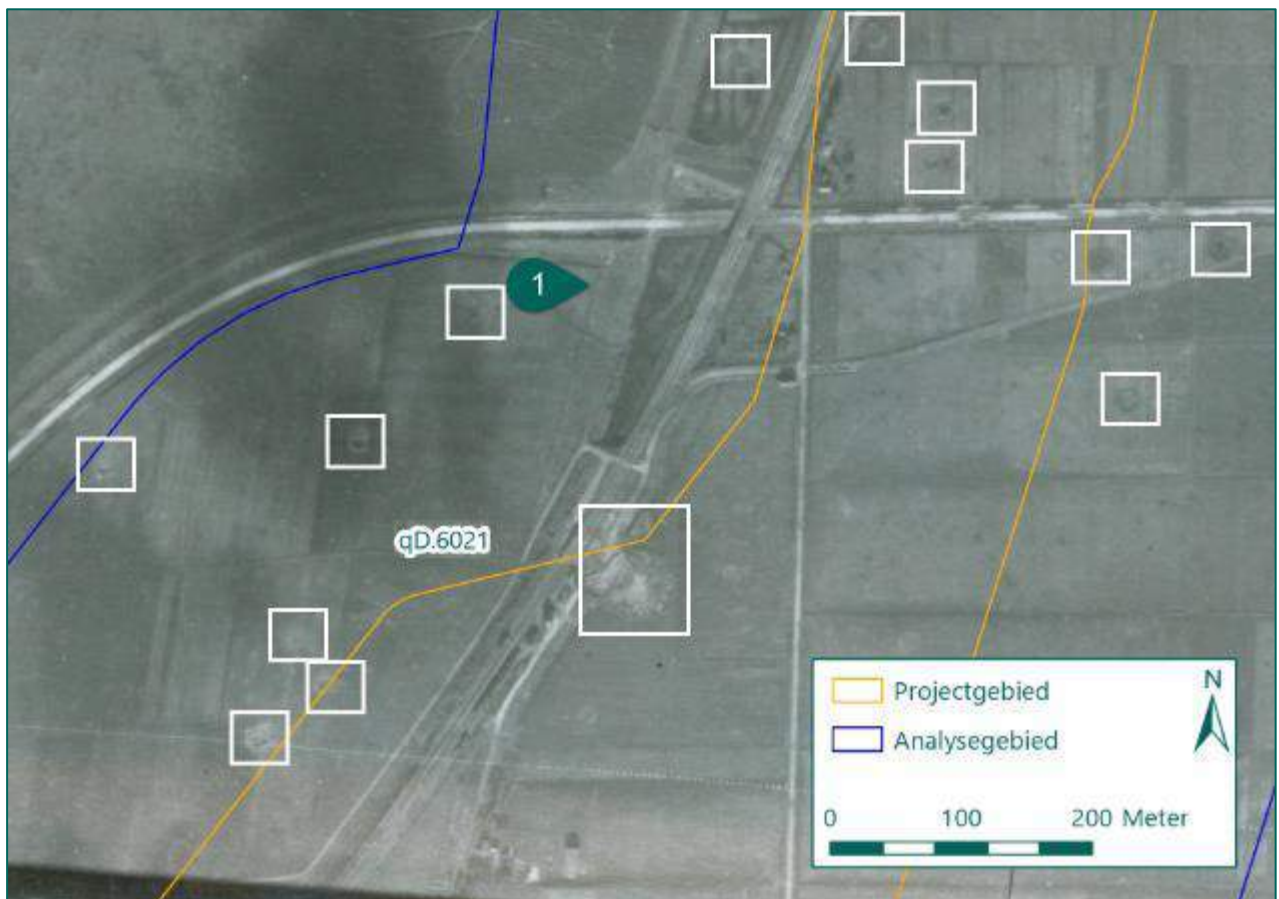
5.3.7 Bombardement op geschutopstellingen (coördinaat D.607218), 14 oktober 1944

Op 14 oktober 1944 werd tevens een bombardement uitgevoerd op geschutopstellingen door twaalf Spitfires van 222 Squadron. De jachtbommenwerpers wierpen twaalf bommen van 500 lbs op twee stukken 8,8 cm geschut op coördinaat D.607218. De piloten namens vier treffers en één bijna-treffer waar. Het doelwit werd brandend achtergelaten. In de ORB's van 222 Squadron wordt vermeld dat de helft van de bommen over het doel heen schoten.

Very uncertain weather. The Squadron dive-bombard and strafed guns 3, of Bergen op Zoom, led by the C.O. Red smoke was laid but half the bombs overshoot, away from our lines. Strafing was thorough. P/Lt. V.W. Berg joined the Squadron - well timed! For the Wing had its first Mess party on French soil, one of the historic type. Champagne, Whiskey, Gin and the rest went in (and out) through the usual channels making (a) a feeling of good-will everywhere (b) understanding between us and the French female guests extraordinarily easy (c) everything rather hazy. Guests dribbled back to Lille at all hours the following morning and we all tottered off to bed under strain. A success!

Figuur 32 Uitsnede ORB van 222 Squadron, inclusief vermelding van het drinkgelag na het bombardement (Bron: TNA, AIR 27/1372).

Op het aangevallen coördinaat zijn geen sporen van de 8,8 cm kanonnen waarneembaar. Wel zijn in de wijde omgeving van het coördinaat bominslagen zichtbaar.

Figuur 33: Het aangevallen coördinaat (1) met de omliggende bomkraters (wit geaccentueerd) op een luchtfoto van 21 oktober 1944 (Bron: Kadaster).

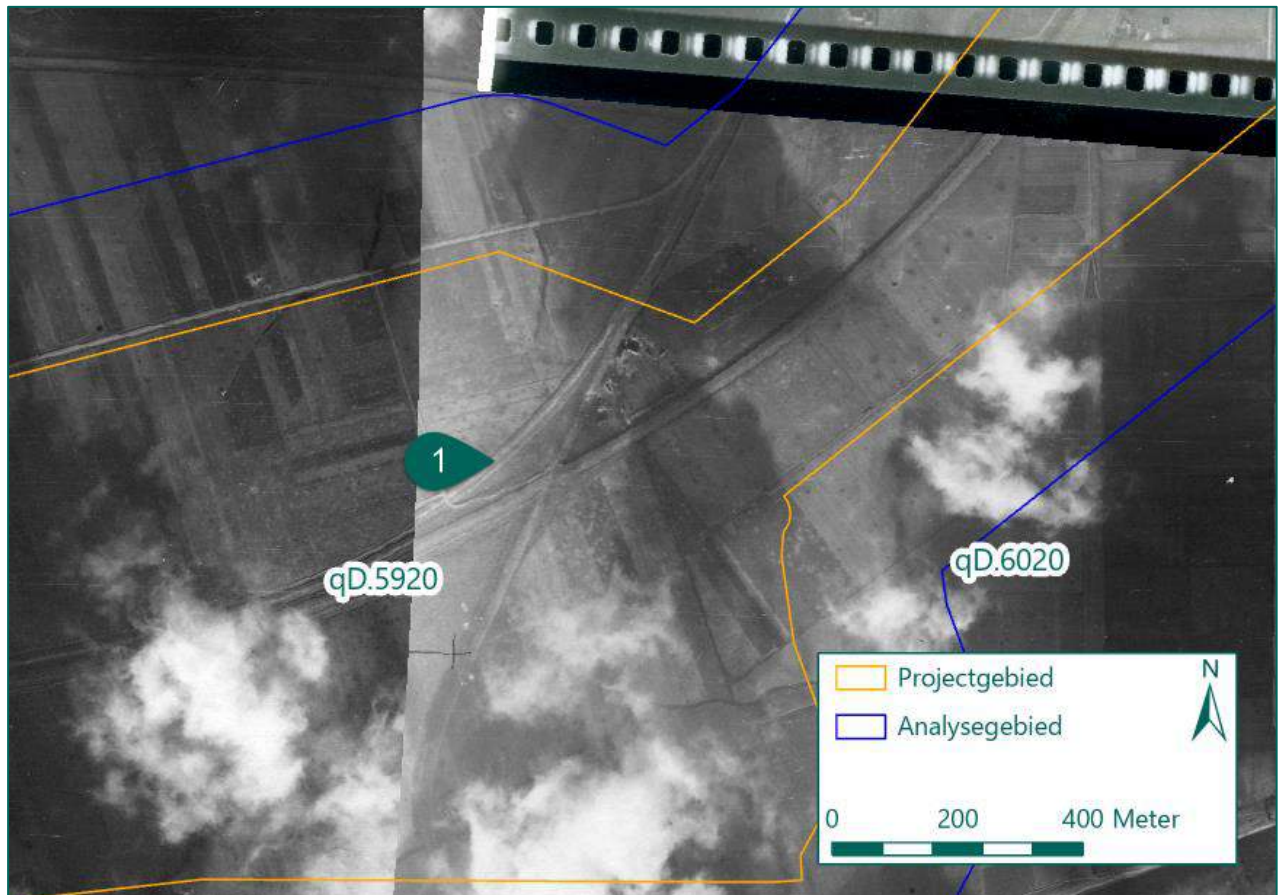
Het is niet bekend welke van de waargenomen bomkraters veroorzaakt zijn tijdens het bombardement van 14 oktober 1944. De hoeveelheid, spreiding en het diffuse uiterlijk van de kraters maakt het onmogelijk de waarneembare bomkraters te relateren aan specifieke aanvallen. De vele bomkraters, veroorzaakt door het bombardement van 14 oktober 1944 en/of andere data, worden nader geanalyseerd in paragraaf 5.40.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 14 oktober 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die onder meer kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 14 oktober 1944 worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

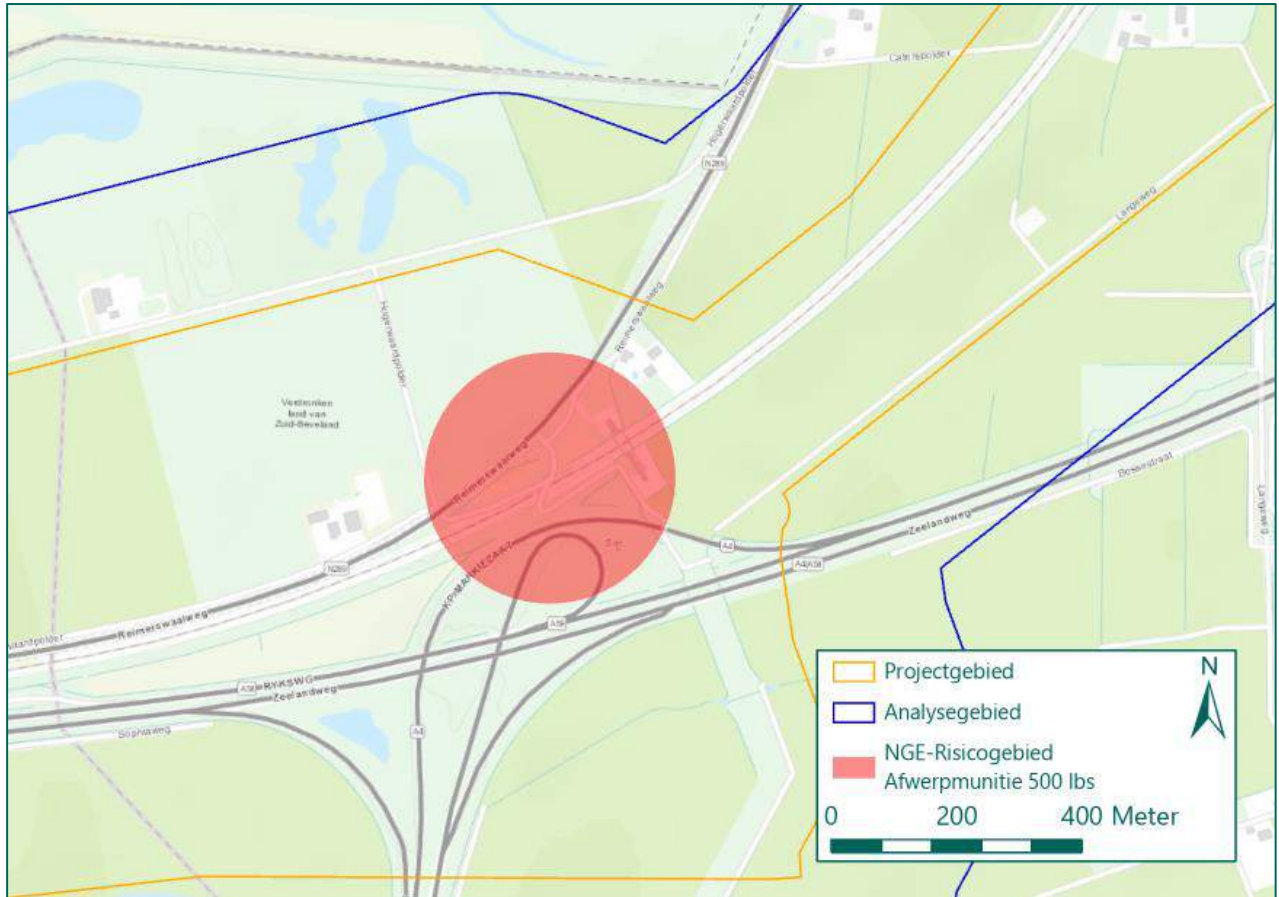
5.3.8 Bombardement op Duitse stellingen, 15 oktober 1944

Op 15 oktober 1944 voerden acht Typhoon jachtbommenwerpers van 257 Squadron een bombardement uit op Duitse stellingen op coördinaat D.597205. Zestien bommen van 500 lbs werden op het doelwit afgeworpen, waarbij twee bommen op de spoorkruising op het coördinaat neerkwamen.

Figuur 34: Getroffen kruispunt op coördinaat D.597205 (1) op een luchtfoto van 21 oktober 1944 (Bron: Kadaster).

Naar aanleiding van dit bombardement wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Zoals reeds in paragraaf 5.3.3 geanalyseerd, is op korte afstand van dit coördinaat ook op 12 oktober 1944 een bombardement uitgevoerd. Om deze reden is het niet mogelijk het kraterpatroon vast te stellen. Om deze reden wordt een NGE-Risicogebied afgebakend conform de richtlijn 'duikbombardement op zgn. pin-point target' (zie ook paragraaf 3.3.4). Omdat de spoorkruising wordt vermeld als locatie waar twee voltreffers neerkwamen, wordt een buffer van 181 meter rond het hart van de kruising als NGE-Risicogebied afgebakend, waaraan 18 meter wordt toegevoegd ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid (10 meter) en de ondergrondse horizontale verplaatsing van een 500 lbs vliegtuigbom. Het totale NGE-Risicogebied bedraagt derhalve 199 meter rond het doelwit, en is weergegeven in Figuur 35. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

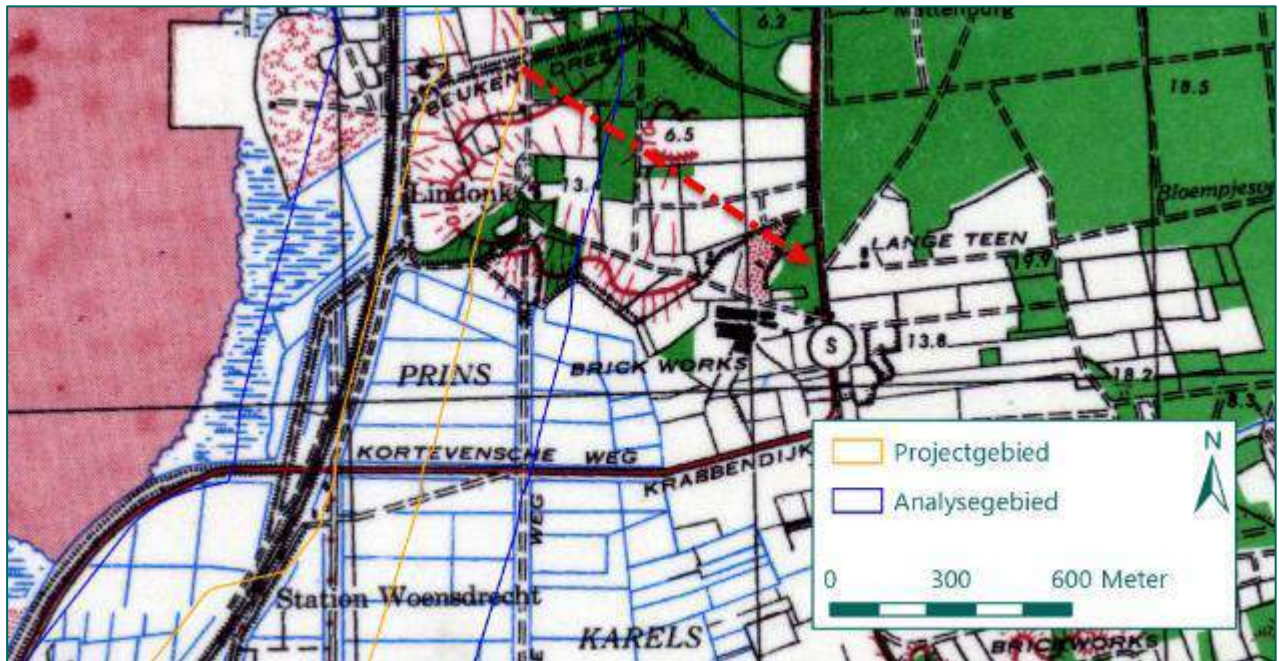
Figuur 35: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 15 oktober 1944 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 15 oktober 1944 is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

5.3.9 Bombardement op Duits geschut, 18 oktober 1944

Op 18 oktober 1944 voerden acht Typhoon jachtbommenwerpers van 257 Squadron een bombardement uit op Duits geschut op coördinaat D.615227. Zestien bommen van 500 lbs werden op het doel afgeworpen, maar resultaten werden niet waargenomen, zo wordt vermeld in de ORB's van 2nd Tactical Air Force (zie bijlage 4). In de ORB's van het desbetreffende Squadron wordt vermeld dat de aanval plaatsvond tegen geschut en troepenposities tussen D.615228 en D.623224, en dat alle bommen in het doelgebied werden afgeworpen. Resultaten werden echter niet waargenomen. De locatie van de aanval is weergegeven in Figuur 36.

Figuur 36: Lijn waarover de 16x 500 lbs werd uitgeworpen (rode pijl) op de geallieerde stafkaart (Bron: AIR 27/1528).

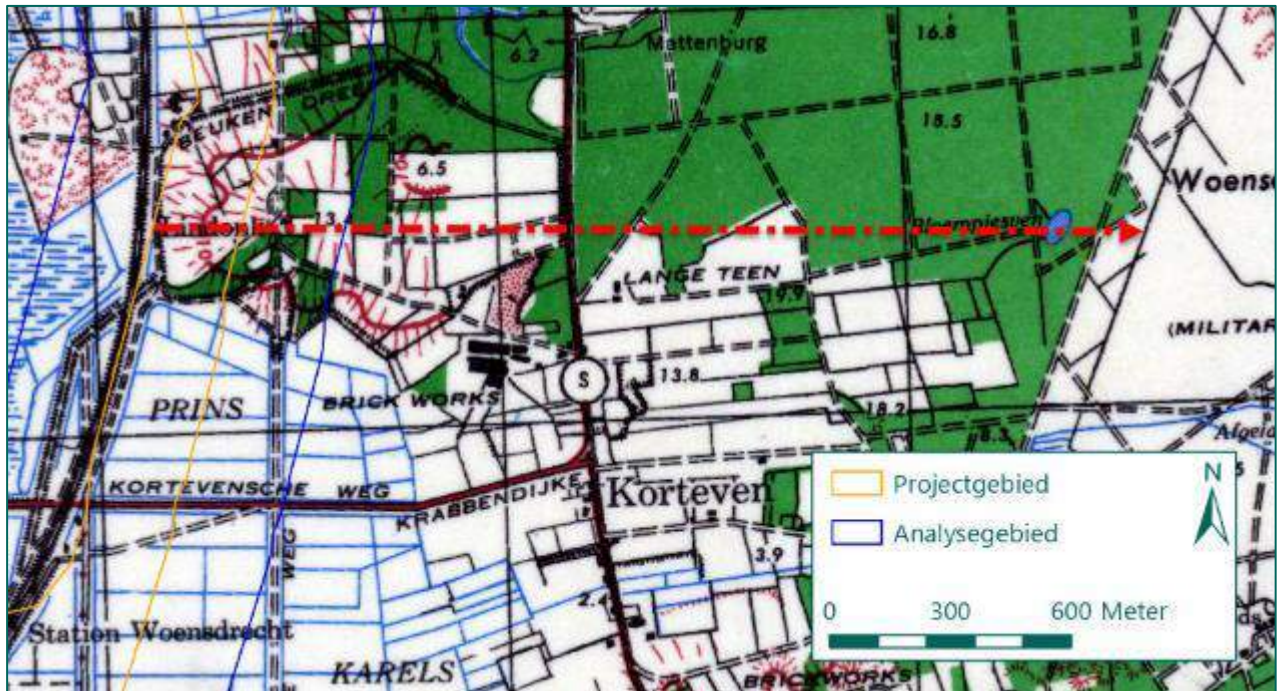
In de directe omgeving van de locatie die volgens de ORB's is gebombardeerd, zijn diverse bomkraters waarneembaar. Het is niet bekend welke bomkraters zijn veroorzaakt door de Typhoons die de geschutopstellingen aanvielen. Vermoedelijk zijn de kraters veroorzaakt tijdens diverse bombardementen. Het afbakenen van een NGE-Risicogebied op basis van de richtlijn 'duikbombardement op zgn. pin-point target' is dan ook niet mogelijk. Daarom worden deze bomkraters, onder andere veroorzaakt tijdens het bombardement van 18 oktober 1944 of andere data, nader geanalyseerd in paragraaf 5.4.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 18 oktober 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die onder meer kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 18 oktober 1944 worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

5.3.10 Bombardement op geschut en troepen, 18 oktober 1944

Op 18 oktober 1944 vielen Typhoon jachtbommenwerpers van 193 Squadron ook doelen aan in de bossen in de omgeving van het analysegebied. Acht Typhoon jachtbommenwerpers wierpen zestien bommen van 500 lbs op de bossen tussen coördinaat D.6123 en D.6133. Resultaten werden niet waargenomen, zo wordt vermeld in de ORB's van 2nd Tactical Air Force (zie bijlage 4).

Figuur 37: Richting van de aanval van 193 Squadron (rode pijl) op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster)

In de directe omgeving van de locatie die volgens de ORB's is gebombardeerd, zijn diverse bomkraters waarneembaar. Het is niet bekend welke bomkraters zijn veroorzaakt door de Typhoons die het geschut en de troepen aanvielen. Vermoedelijk zijn de kraters veroorzaakt tijdens verschillende bombardementen. Het afbakenen van een NGE-Risicogebied op basis van de richtlijn 'duikbombardement op zgn. pin-point target' is dan ook niet mogelijk. Daarom worden deze bomkraters, onder andere veroorzaakt tijdens het bombardement van 18 oktober 1944 of andere data, nader geanalyseerd in paragraaf 5.4.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement van 18 oktober 1944 kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend. Bomkraters die onder meer kunnen zijn veroorzaakt door het bombardement op 18 oktober 1944 worden in paragraaf 5.4 geanalyseerd.

5.4 ANALYSE BOMKRATERS EN AFBAKENING NGE-RISICOGEBIED

In paragraaf 5.3 zijn diverse bombardementen geanalyseerd waarvan niet duidelijk was waar de bommen zijn ingeslagen. Mogelijke oorzaken zijn foutief vermelde coördinaten in de historische bronnen, luchtfotoanalyse die wordt gehinderd door bewolking, of een dergelijke veelheid aan bomkraters dat het relateren van bomkraters aan specifieke bombardementen niet mogelijk is. Aan de hand van deze bombardementen kon geen NGE-Risicogebied worden afgebakend. Binnen het analysegebied zijn echter wel tientallen kraters waarneembaar, die mogelijk zijn veroorzaakt door deze bombardementen waarvan de locatie niet kon worden vastgesteld. Het betrof de volgende bombardementen:

Datum	Omschrijving aanval	Ingezette munitie
13 september 1944	Mosquito's bombardeerden verbindingen in kaartvierkant D.6122. Resultaten werden niet waargenomen.	Onbekend aantal 500 lbs M.C. vliegtuigbommen
11 oktober 1944	Negen Spitfires bombardeerden een Duitse stelling op coördinaat D.616247.	14x 250 lbs afwerpmunitie
	Tien Spitfires wierpen bommen af op Duitse geschutposities in kaartvierkant E.6223 of E.6224.	20x 250 lbs afwerpmunitie
13 oktober 1944	Elf Spitfires wierpen negen bommen af op een verdedigingswerk op coördinaat D.608219.	9x 500 lbs afwerpmunitie
14 oktober 1944	Twaalf Spitfire jachtbommenwerpers wierpen bommen af op acht stukken geschut op coördinaat D.615234. Resultaten werden niet waargenomen.	8x 500 lbs afwerpmunitie
	Twaalf Spitfires van 222 Squadron wierpen bommen op twee stukken geschut op coördinaat D.607218.	12x 500 lbs afwerpmunitie
18 oktober 1944	Acht Typhoons van 257 Squadron bombardeerden Duits geschut tussen coördinaat D.615228 en D.623224. Resultaten werden niet waargenomen.	16x 500 lbs afwerpmunitie
	Acht Typhoon jachtbommenwerpers van 193 Squadron vielen doelen aan in de bossen tussen coördinaat D.6123 en D.6133. Resultaten werden niet waargenomen.	16x 500 lbs afwerpmunitie

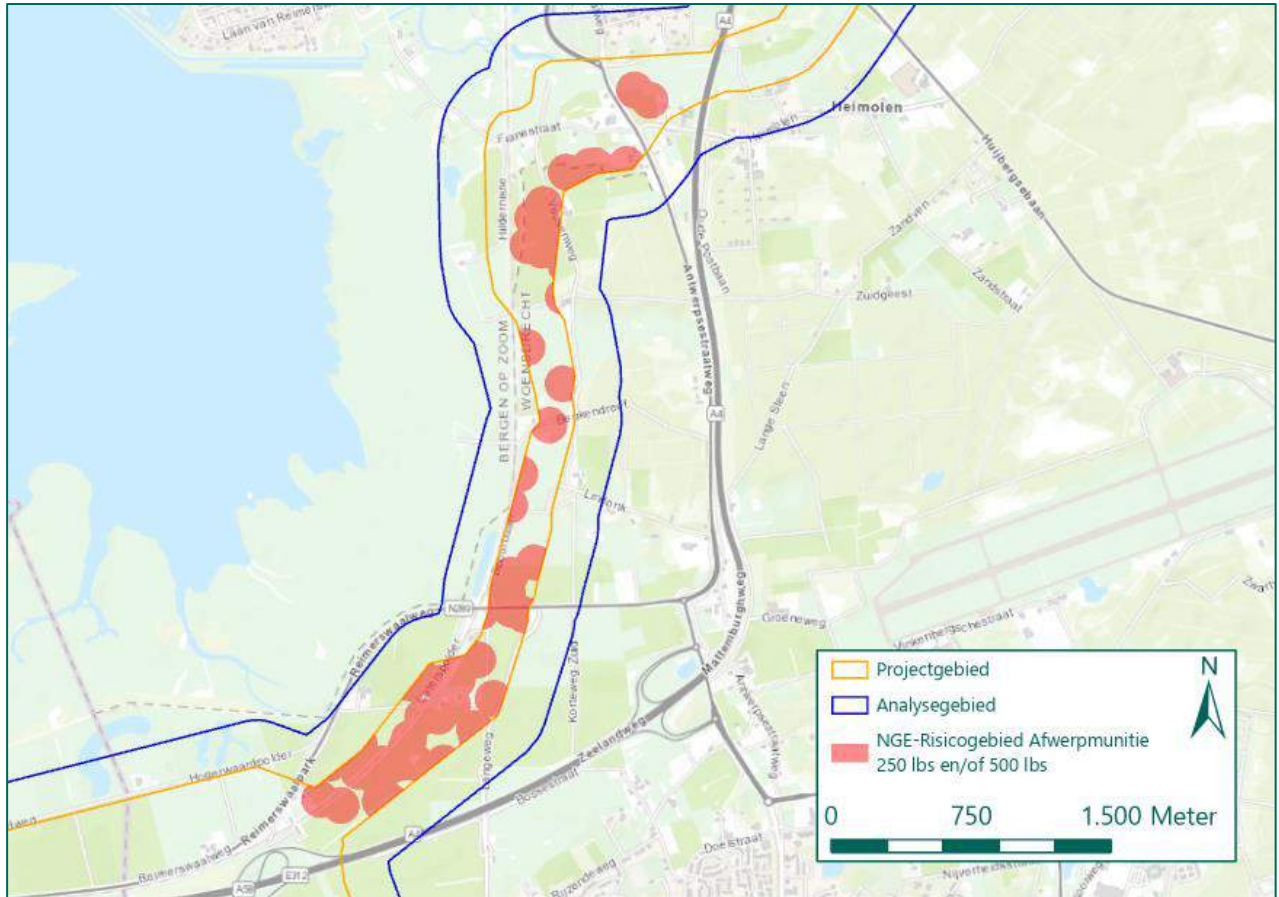
Tabel 4: Bombardementen binnen het analysegebied, waarbij krateranalyse niet mogelijk is gebleken.

Gezien het aantal bombardementen waarvan de locatie niet kon worden vastgesteld en het aantal bomkraters binnen het analysegebied wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Omdat luchtfoto's uitsluitend na de totaliteit aan bombardementen beschikbaar zijn en de zichtbare bomkraters niet gerelateerd kunnen worden aan de afzonderlijke bombardementen, is het vaststellen van een kraterpatroon niet mogelijk. Het afbakenen van een NGE-Risicogebied op basis van krateranalyse is daarom niet mogelijk. Het afbakenen op basis van de richtlijn 'duikbombardement op zgn. pin-point target' is eveneens niet mogelijk, omdat de doelen die volgens de gegevens van de Britse luchtmacht zijn aangevallen in veel gevallen aantoonbaar niet getroffen zijn. Er is daarom geen verband tussen de bomkraters en de aangevallen doelen. Om deze redenen wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend.

Figuur 38: Bomkraters, veroorzaakt door duikbombardeerten, gemarkeerd op luchtfoto's d.d. 21 oktober 1944 (Bron: Kadaster).

Het NGE-Risicogebied wordt op basis van *expert judgement* afgebakend in een straal van 100 meter rond de waarneembare bomkraters. Deze afstand is vastgesteld op basis van een inschatting van de gemiddelde afstand tussen bomkraters, veroorzaakt door bombardementen door vliegtuigen bewapend met zowel één als twee bommen. In deze straal van 100 meter is de ondergrondse horizontale verplaatsing en de cartografische onnauwkeurigheid inbegrepen. In deze NGE-Risicogebieden kunnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250 en 500 lbs in de bodem zijn achtergebleven. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

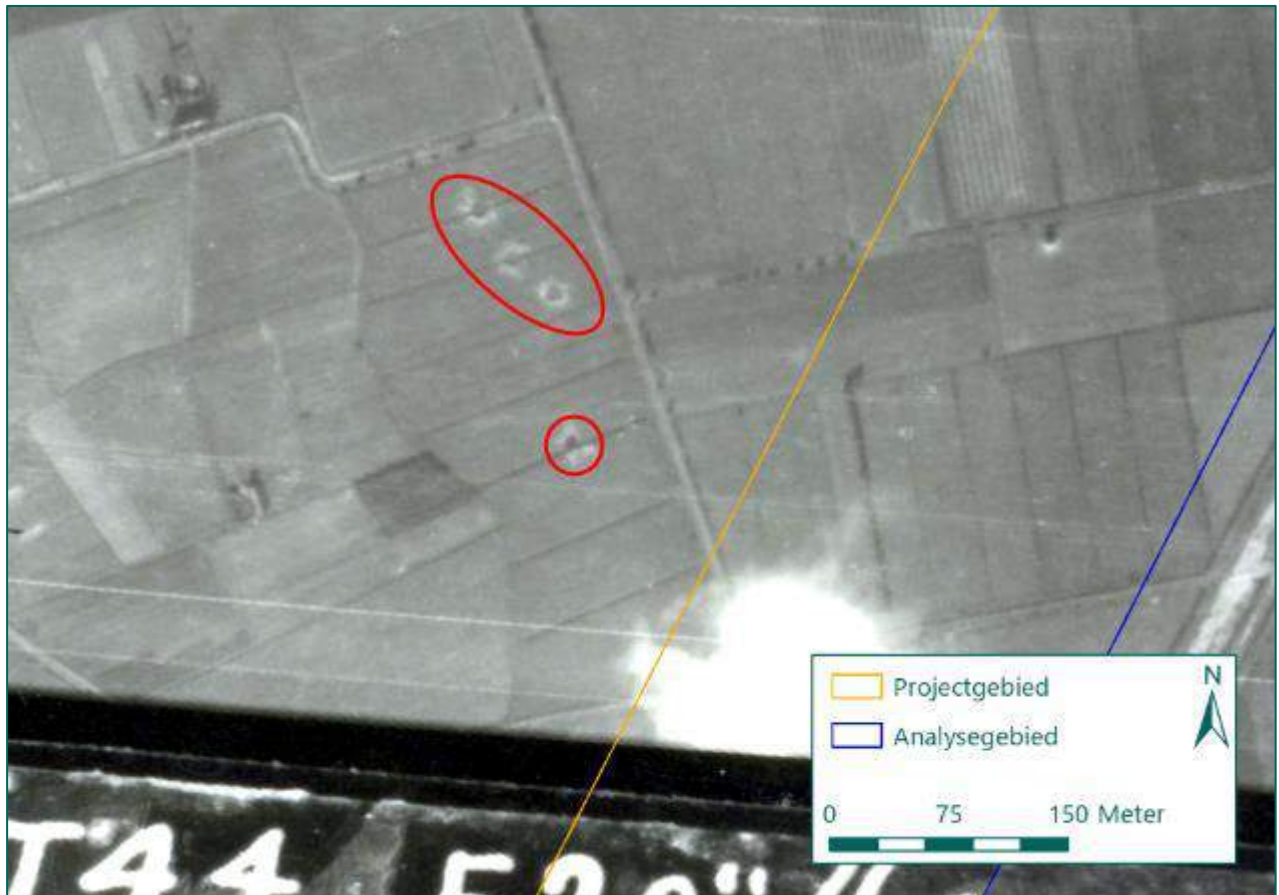
Figuur 39: NGE-Risicogebied naar aanleiding van bombardementen door duikbommenwerpers van 13 september 1944 tot en met 18 oktober 1944 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de diverse duikbombardementen waarvan geen kraterpatroon of een aantoonbaar doel kon worden vastgesteld is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen blindgangers van afwerpmunitie van 250 en/of 500 lbs in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

5.5 BOMBARDEMENT OP ONBEKENDE DATUM

Op luchtfoto's van 21 oktober 1944 is een viertal kraters zichtbaar ten noordwesten van Roosendaal, in een lijn van zuid naar noord. Het is niet bekend wanneer deze bomkraters zijn veroorzaakt, waardoor niet kan worden vastgesteld hoeveel bommen in totaal zijn afgeworpen. De bomkraters liggen in een gebied waar geen bekende bombardementen hebben plaatsgevonden en zijn weergegeven in Figuur 40.

Figuur 40: Bomkraters op een luchtfoto van 21 oktober 1944 (Bron: Kadaster).

Aangezien het vier bomkraters op één lijn betreffen, wordt geconcludeerd dat het bombardement door een lichte, middelzware of zware bommenwerper is uitgevoerd. Het is niet bekend hoeveel bommen in totaal zijn afgeworpen. Om deze reden wordt een NGE-Risicogebied afgebakend op basis van de richtlijn 'tapijt bombardement' uit het WSCS-OCE (zie paragraaf 3.3.4). De grootste onderlinge afstand tussen twee opeenvolgende bomkraters bedraagt 99 meter. Aan deze 99 meter wordt 23 meter toegevoegd ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid (15 meter) en de ondergrondse horizontale verplaatsing (8 meter). Het totale NGE-Risicogebied bedraagt 114 meter rond de bomkraters op de luchtfoto van 21 oktober 1944. Binnen het NGE-Risicogebied kunnen blindgangers van afwerpmunitie van de kalibers 250, 500 en/of 1.000 lbs (de meest gebruikte kalibers afwerpmunitie ten tijde van de Tweede Wereldoorlog) in de bodem zijn achtergebleven. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

Figuur 41: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bomkraters ten noordwesten van Roosendaal (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de vier bomkraters met onbekende herkomst ten noordwesten van Roosendaal is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen blindgangers van 250, 500 en/of 1000 lbs in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

6 ANALYSE GRONDGEVECHTEN EN ARTILLERIEBESCHIETINGEN

Dit hoofdstuk bespreekt de grondgevechten en artilleriebeschietingen. Het analysegebied heeft overlap met het gevechtsterrein tijdens de Duitse inval in mei 1940 en de bevrijding in oktober 1944. De paragrafen 6.1 en 6.2 geven eerst een chronologisch overzicht op basis van de literatuur. In paragraaf 6.3 wordt de informatie uit andere bronnen (NIMH, archief, munitieruimingen, luchtfoto's) geanalyseerd. Een conclusie en afbakening van NGE-Risicogebieden volgt in paragraaf 6.4.

6.1 GEVECHTEN OM DE BATHSTELLING, 14 EN 15 MEI 1940

Zuid-Beveland en Walcheren werden verdedigd door de Bathstelling en de Zanddijkstelling (tussen Hansweert en Yerseke). De Bathstelling fungeerde als een voorpostenstelling, lag bij het voormalige fort Bath en bestond uit twaalf kazematten, een tankgracht en geïnundeerd terrein. De bezetting van de Bathstelling werd gevormd door elementen van het 14de Grensbataljon, dat onder het bevel van het 38ste Regiment Infanterie stond.

Figuur 42: Situatie 14-17 mei 1940 in Zeeland. Met geel is de Bathstelling geaccentueerd, de Duitse opmars met rode en de Franse troepenbewegingen met groene pijlen. (Bron: AME, pag. 244).

Op 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen. In de vroege ochtend van 14 mei 1940 bereikte de SS Verfügungsddivision Hoogerheide en rond 10.40 uur werd ook Woensdrecht zonder strijd bezet. In de middag, tussen 15.00 en 16.00 uur, voerden Duitse patrouilles verkenningen uit naar het voorterrein van de Bathstelling. Rond 18.00 uur beschiet de Duitse artillerie de Bathstelling. De granaten kwamen achter en vóór de stelling neer. Er was geen Nederlandse artillerie beschikbaar om de Duitse batterijen te beschieten.

Op het moment van de beschieting bevinden de drie compagniecommandanten zich in de commandopost in Rilland. Enkel de commandant van de 1ste Compagnie keert onmiddellijk terug naar de stelling om een eventuele Duitse aanval af te slaan. Door de Duitse beschietingen hadden de manschappen van de 2de en 3de Compagnie hun stellingen verlaten, zodat de bezetting voornamelijk uit groepjes manschappen van de

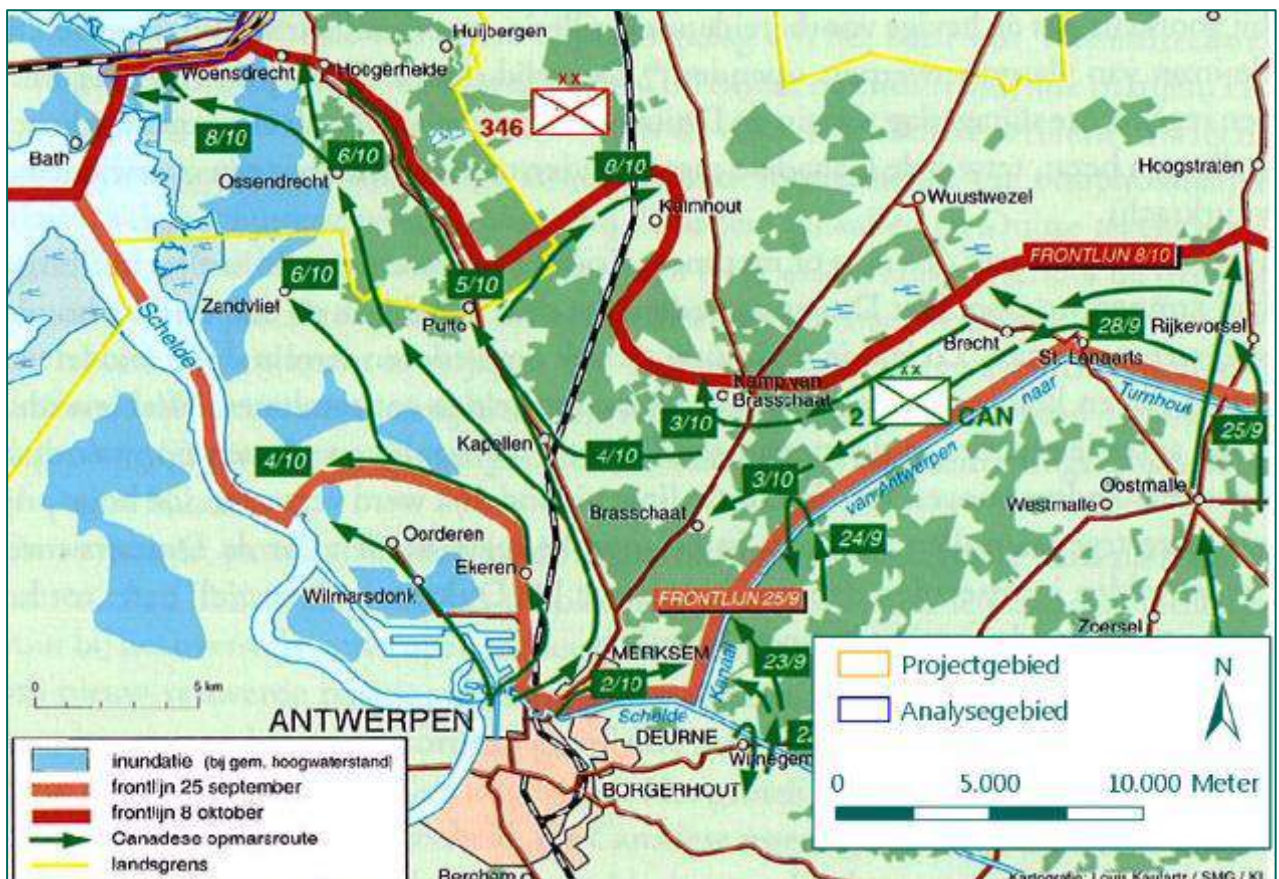
1ste compagnie bestond. Omdat deze bezetting een Duitse aanval niet zou kunnen afslaan, volgde om 20.00 uur het bevel om de Bathstelling te ontruimen. Zonder daadwerkelijke grondgevechten viel de Bathstelling in Duitse handen.

6.2 GEVECHTEN TIJDENS DE BEVRIJDING, 1944

Begin september 1944 kunnen de geallieerde legers vrij vlot oprukken door België, waardoor de Nederlandse grens in het vizier komt. Op 4 september 1944 wordt Antwerpen bevrijd. De Scheldemonding is echter nog in Duitse handen, waardoor de haven van Antwerpen nog niet kan worden gebruikt als aanvoerhaven. Daarom start begin oktober 1944 een geallieerd offensief, operatie *Vitality*, om de Scheldemonding te veroveren. Tijdens deze en de daaropvolgende operaties worden delen van Zeeland en Noord-Brabant bevrijd. In de volgende paragrafen worden de verschillende strijdtonelen behandeld.

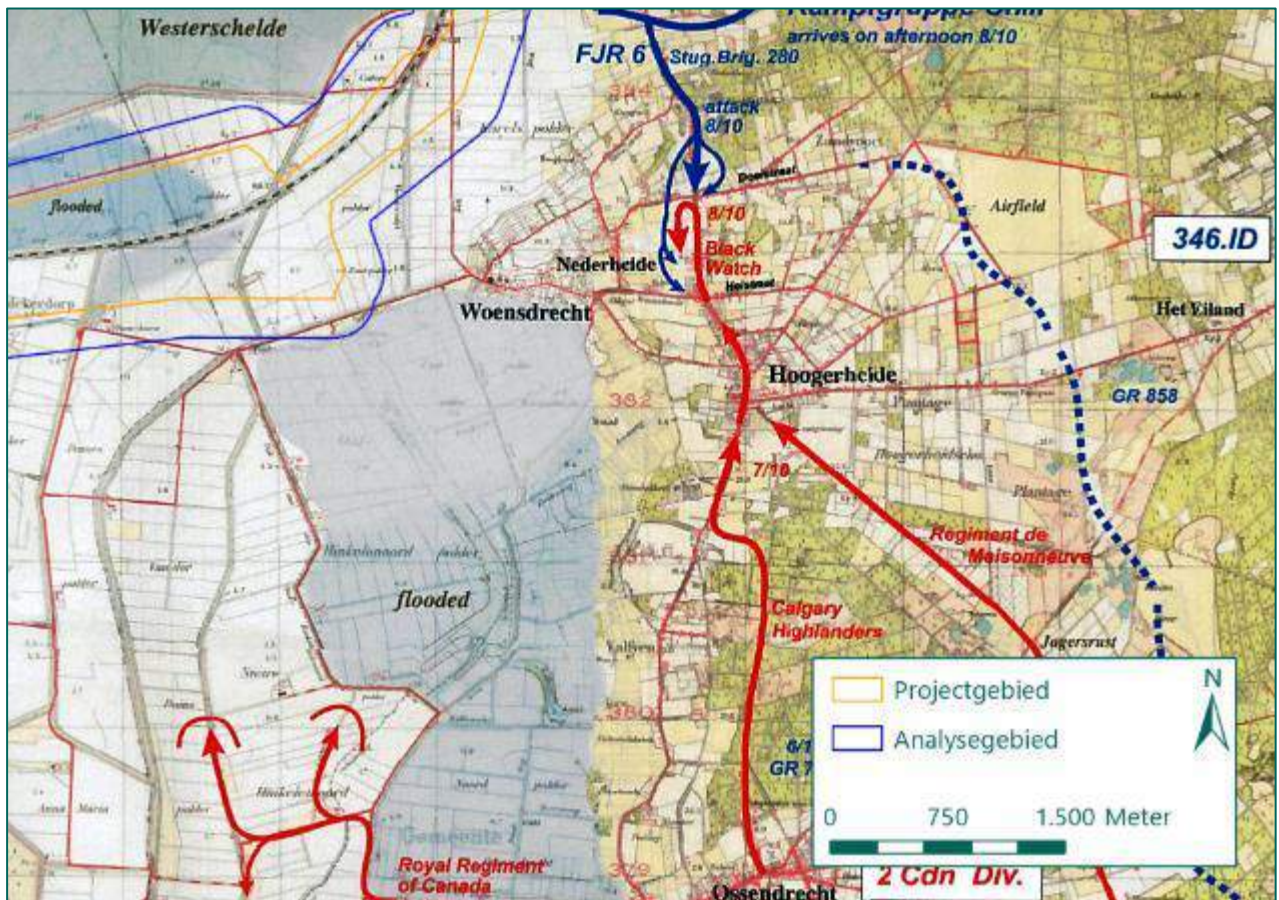
6.2.1 Woensdrecht en de Kreekrakdam, 1944

De 2de Canadese infanteriedivisie rukte op 4 oktober 1944 vanuit Antwerpen op naar het noorden met als doel de verovering van Woensdrecht om zo de Kreekrakdam af te sluiten. Figuur 43 geeft een overzicht van de geallieerde opmars. Zoals uit de figuur blijkt, lag de frontlijn op 8 oktober 1944 in het analysegebied.

Figuur 43: Overzicht van de geallieerde opmars vanuit Antwerpen naar Woensdrecht. Het project- en analysegebied zijn linksboven zichtbaar. (Bron: KLE, pag. 179).

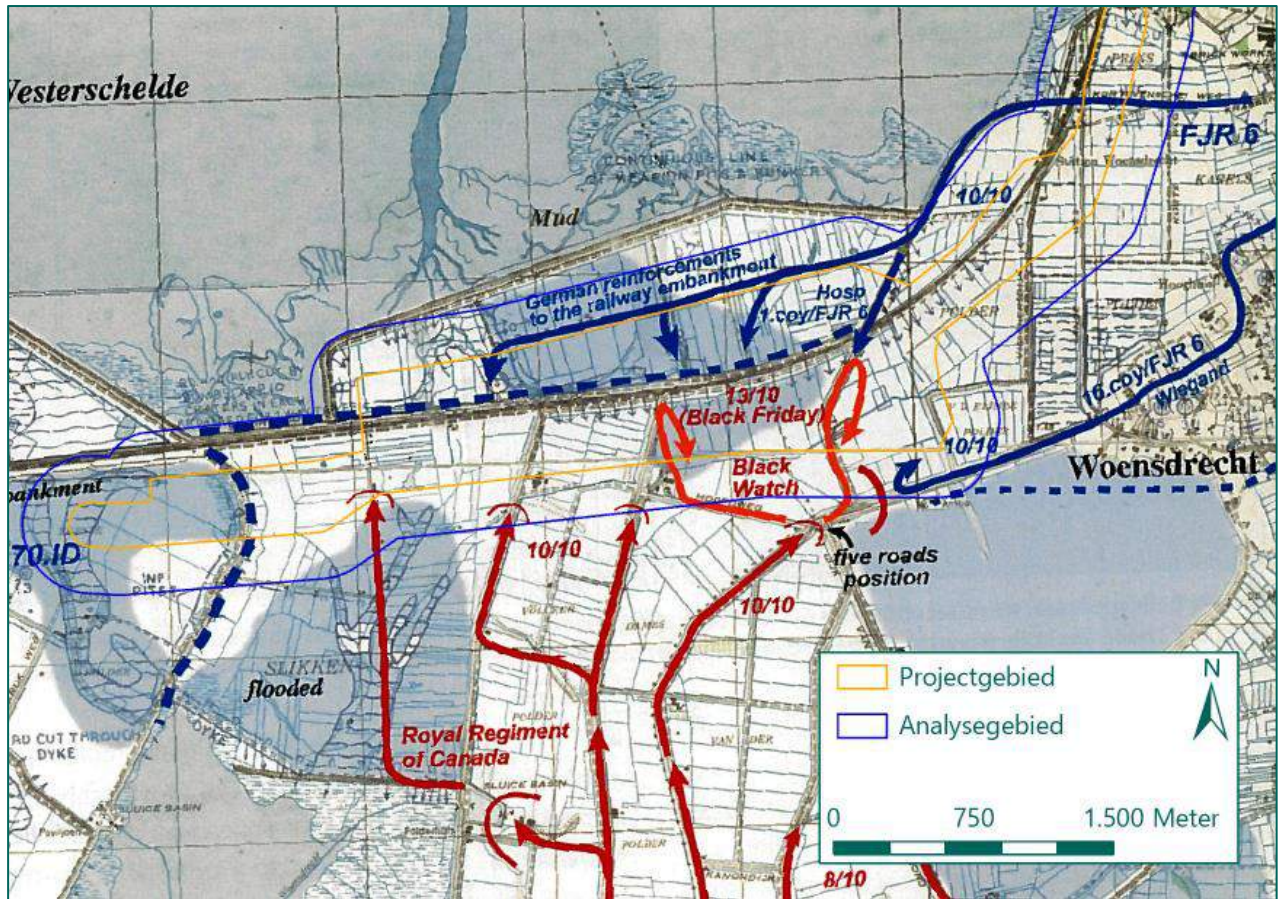
In het Canadese opmarsgebied lagen drie Duitse divisies die samen sterk genoeg waren om de Canadese opmars drastisch te vertragen, maar ze bleken niet in staat op de geallieerde opmars definitief af te breken. Op 7 oktober 1944 volgde een uitputtingsslag om Woensdrecht en Hoogerheide. Meer dan twee weken lang zou nauwelijks beweging komen in het front. Op verschillende momenten voerden Duitse versterkingen van *Kampfgruppe Chill* tegenaanvallen uit op de Canadese troepen zoals op 8 oktober 1944 ten noorden van Hoogerheide, zie ook Figuur 44.

Figuur 44: Overzicht van de Canadese opmars (rode pijlen) op 7 en 8 oktober 1944. Met blauw zijn de Duitse tegenaanvallen weergegeven. (Bron: DID2, pag. 323).

Op 10 oktober 1944 bereikte het Royal Regiment of Canada, van de 4de Brigade, het gebied van de spoorlijn ten westen van Woensdrecht. Deze eenheid was drie dagen eerder het geïnundeerde gebied ten westen van Ossendrecht overgestoken. Het Royal Regiment wist de positie te behouden, echter de Kreekrakdam en de Zeeuwse Weg konden wegens de Duitse tegenstand niet worden veroverd. Met behulp van luchtdoelgeschut, antitankgeschut en mortieren wisten de Canadese troepen nog een Duitse tegenaanval af te slaan. Tijdens de daaropvolgende nacht en dagen werden de Duitse posities met artillerievuur bestookt, waardoor verkeer over de weg niet meer mogelijk was.

Een bataljon *Black Watch of Canada*, van de 5de Brigade, voerde op 13 oktober 1944 twee frontale aanvallen uit op Duitse versterkingen achter de spoordijk ten westen van Woensdrecht. Deze operatie stond bekend onder de codenaam *Angus*. De aanvallers, ondersteund door tanks en vlammenwerpers, moesten hiervoor door een kilometer drassig polderland oprukken. Voorafgaand werden de Duitse posities beschoten met onder andere vier 4.2 inch mortieren, die 264 granaten afvuurden. De Duitse verdedigers, nauwelijks verzwakt door voorafgaande beschietingen en luchtaanvallen, konden gericht vuur uitbrengen op de oprukkende infanteristen. De Duitse infanterie werd ondersteund door gemechaniseerde kanonnen van 7,5 cm (Sturmgeschütz). Pas de volgende ochtend trokken de Canadese soldaten zich terug. De Black Watch verloor die dag 183 man, waarvan 65 gesneuvelden.

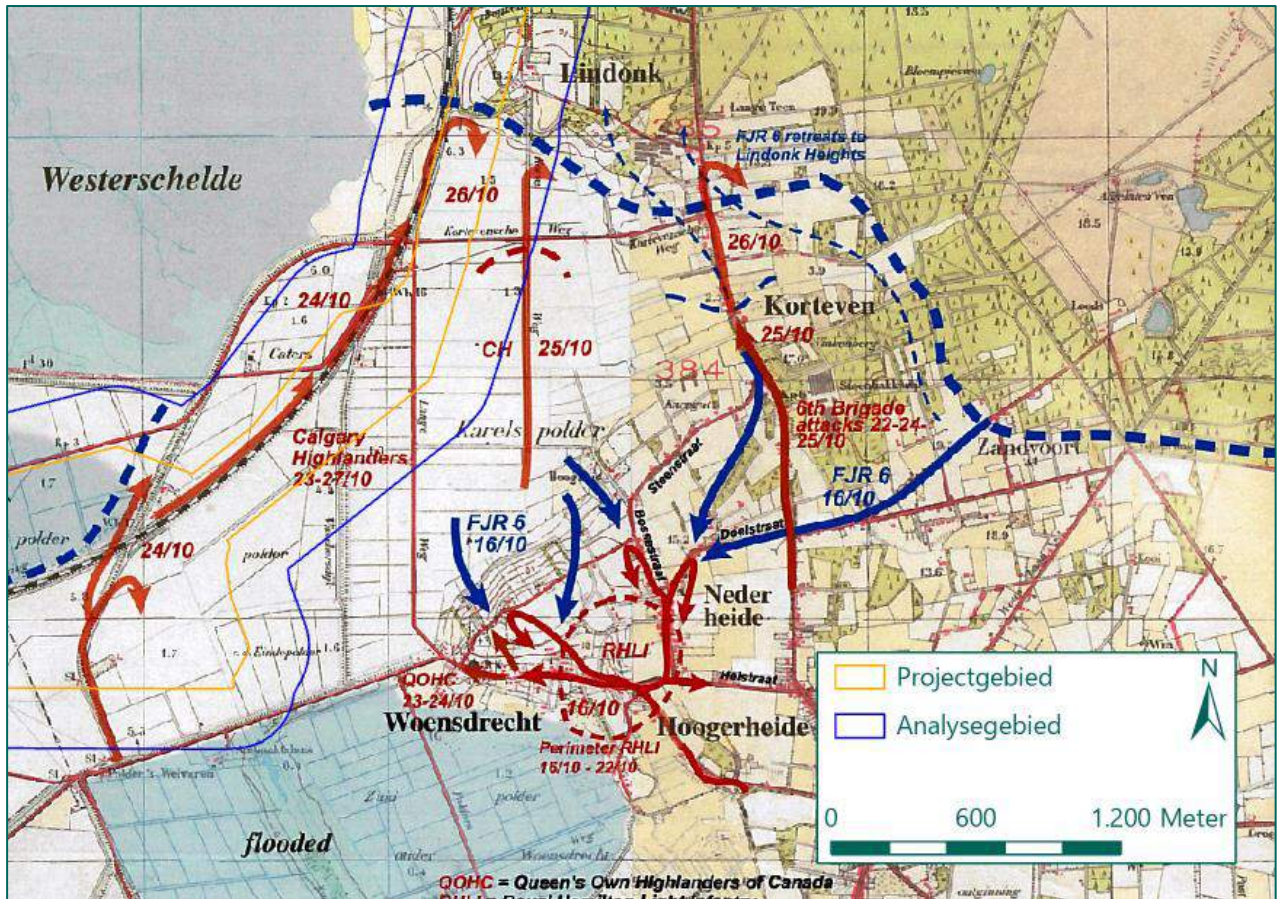
Figuur 45: Overzicht Canadese opmars 8-13 oktober 1944. (Bron: DID2, pag. 327).

Pas met de verovering van Woensdrecht in de periode van 16-24 oktober 1944 en het bereiken van de Oosterscheldedijk op 24 oktober 1944, werd de Duitse verbinding met Zuid-Beveland definitief afgesneden. Verdere strijd rond Woensdrecht was voor de Duitse legerleiding niet meer nuttig. Het bieden van sterke weerstand en de tijdswinst die de trage Canadese opmars opleverden, waren voor de Duitse verdedigers het belangrijkste.

Nagenoeg tegelijk met de verovering van Woensdrecht en de Kreekrakdam, ging vanaf 23 oktober 1944 de strijd verder om West-Brabant. Zodra de rechterflank voldoende was veilig gesteld, zou de Canadese 2de Infanteriedivisie de aanval op Zuid-Beveland lanceren.⁶

Zuid-Beveland werd onder meer verdedigd door de 70ste Infanteriedivisie, waarvan de hoofdmacht op Walcheren was gelegerd. In Zuid-Beveland stonden de Canadese troepen tegenover het 1020ste Infanterieregiment, dat was aangevuld met versterkingen en geschut. De voornaamste verdediging van Zuid-Beveland lag bij het Kanaal door Zuid-Beveland. Een voorverdediging lag bij Rilland-Bath.

⁶ De bevrijding van West-Brabant komt aan bod in de volgende twee paragrafen.

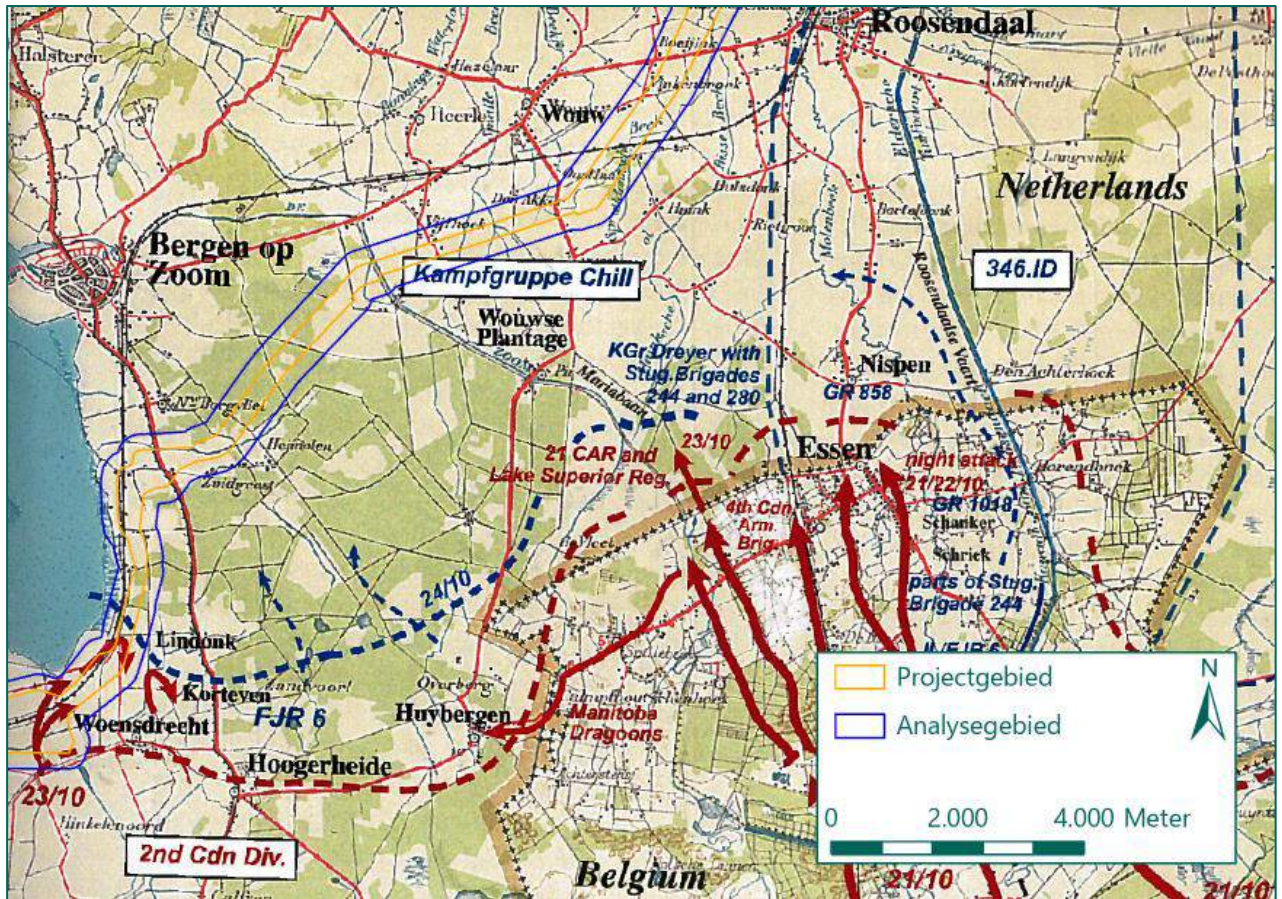
Figuur 46: Overzicht Canadese opmars 16-26 oktober 1944. (Bron: DID2, pag. 338).

Op 24 oktober 1944 achtte de Canadese bevelhebber de rechterflank in Noord-Brabant voldoende veiliggesteld. Voor de 4de Tankdivisie volgde het sein om tot de aanval op Zuid-Beveland over te gaan. Zeven regimenten artillerie beschoten de Duitse stellingen. Door de onderwaterzetting van stukken land, waren de Canadese troepen in eerste instantie gedwongen om via de hoofdweg op te rukken. Al snel werden drie tanks en drie pantserwagens uitgeschakeld, waarop de rest werd teruggetrokken. Pas in de late avond kon de infanterie enige vooruitgang boeken. Het Essex Scottish regiment meldde dat een nachtelijke aanval succesvol was geweest. In de ochtend van 25 oktober 1944 werden Rilland en Bath veroverd.

6.2.2 De bevrijding van Bergen op Zoom en Rosendaal, 1944

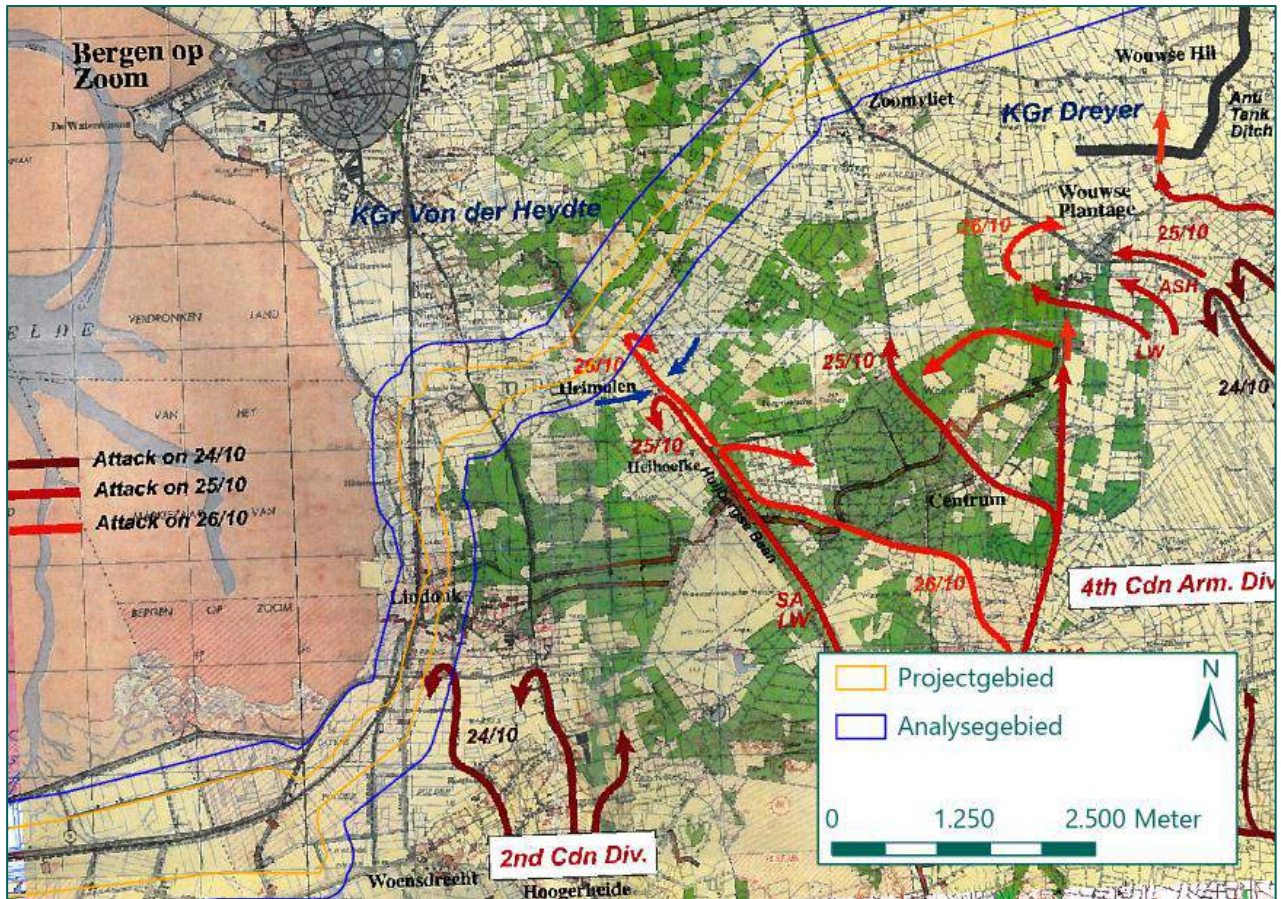
Op 22 oktober 1944 zetten troepen van de 2de Canadese Infanteriedivisie de aanval in op Korteveen en Lindonk. De Canadese 4de Tankdivisie ging op 23 oktober 1944 in de aanval met als eerste doel de verovering van Bergen op Zoom. Meer naar het oosten begon de Britse 4de Divisie met zijn opmars naar Rosendaal. Door Duitse tegenstand liep de opmars wederom vertraging op, met grote verliezen. De gevechten bij Lindonk en Korteveen bleken een herhaling van de moeilijke gevechten bij Hoogerheide en Woensdrecht.

Drie compagnieën van de Calgary Highlanders rukten op 23 oktober 1944 op om het snijpunt van de spoorlijn met de Caterspolder en de plaats waar de Hoogwaardweg op de dijk van de Caterspolder uitkomt te veroveren. De Duitse tegenstand was echter fel waardoor de Highlanders zich ingroeven. Vervolgens werd de spoordijk door Sherman tanks onder vuur genomen. Tegen de avond konden de vooropgestelde doelen worden bereikt. Tegen de middag van de volgende dag veroverden de Highlanders het station van Woensdrecht. Door het oprukken van de Britse 4de Divisie ten oosten van de Canadezen, moesten de Duitse troepen van Kampfgruppe Chill zich terugtrekken om een omsingeling te voorkomen.

Figuur 47: Verloop van de Canadese opmars (rode pijlen) vanaf 23 oktober 1944. (Bron: DID2, pag. 367).

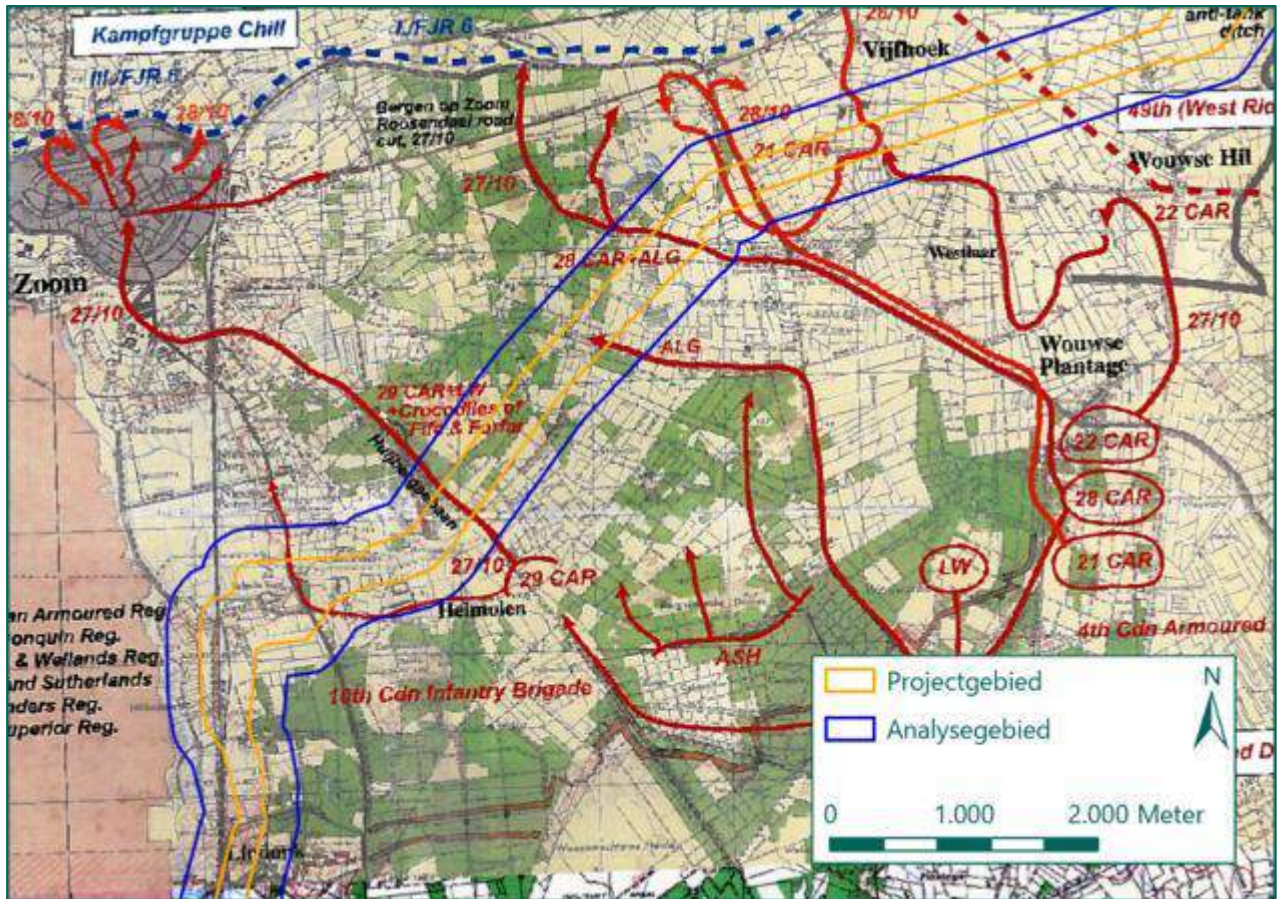
De aanval op Bergin op Zoom zou worden uitgevoerd door de 4de Tankbrigade, die via de Wouwse Plantage moest oprukken. Tevens zou de 10de Infanteriebrigade vanuit Huybergen naar Bergin op Zoom oprukken. Bij Wouwse Plantage vond op 24 oktober 1944 echter een Duitse tegenaanval plaats, waarbij de Canadese troepen op deze plaats werden teruggeslagen. In de periode 25-28 oktober 1944 volgden nog hevige gevechten met infanterie, tanks en geschut voorafgaand aan de bevrijding van het dorp Wouw door Canadese troepen op 28 oktober 1944. Het dorp was zwaar beschoten door de geallieerde artillerie. In die tijd waren ook Wouwse Plantage en Wouwse Hill bevrijd. Op 26 oktober 1944 werden Canadese troepen bij Heimolen nog in een tangbeweging aangevallen.

Figuur 48: De Canadese aanvallen op 24, 25 en 26 oktober 1944, zie legende op kaart. (Bron: DID2, pag. 438).

Vanaf 26 oktober 1944 begonnen de Duitse troepen zich terug te trekken op de lijn Bergen op Zoom – Roosendaal – Gilze. In Bergen op Zoom trokken de Duitsers zich ten noorden van de rivier de Zoom terug. Deze terugtrekking had te maken met het geallieerde offensief in Midden-Brabant. Hierdoor verdween de Duitse tegenstand in de sector Wouw nagenoeg volledig.

Op 27 oktober 1944 kon het dorp Zoomvliet zonder weerstand worden ingenomen. Om Westlaar moest nog wel worden gestreden. Tanks van het Britisch Columbia, versterkt met een compagnie infanterie, slaagden erin de weg Bergen op Zoom – Roosendaal te bereiken. De aanval op Vijfhoek werd voorafgegaan door een artilleriebeschieting, waarna tanks de Duitse verdedigers konden overweldigen. In de avond van 27 oktober 1944 was ook Vijfhoek bevrijd.

Figuur 49: De Canadese opmars op 27 en 28 oktober 1944. (Bron: DID2, pag. 438).

Meer naar rechts kwam de Engelse Polar Bear Divisie op 28 oktober 1944 nog niet verder dan de omgeving van Wouwse Hill en Rietgoor. Met versterking van tanks ten oosten van de spoorlijn Roosendaal-Nispen werd getracht door de Duitse verdediging te breken. Die dag werd Wouw bevrijd en bereikte de 147ste brigade (Polar Bear Divisie) de tankgracht ten zuiden van Roosendaal.

De hoofdaanval op Roosendaal werd gedaan door de 147ste brigade, met links daarvan het 1ste Leicesters en rechts het 7de Dukes. Het 4de Kings Own Yeomans Rifles en 11de Royal Scots Fusiliers zouden verder moeten oprukken en uiteindelijk Roosendaal innemen. De Hallams moesten de dopen ten westen van Roosendaal, Vinkenbroek en Boeiink, innemen.

Na inleidende artilleriebeschietingen begon de aanval van de Hallams. Zowel Vinkebroek als Boeiink konden zonder veel tegenstand worden ingenomen. Echter, bij een korte pauze van geallieerde tanks in Boeiink werden tien tanks uitgeschakeld door Duits 8,8 cm geschut. Hier stokte de aanval. Ook de 147ste brigade bleef echter vast zitten ten zuiden van Roosendaal. Het 1ste Leicesters slaagde er in om een bruggenhoofd over de tankgracht te vestigen. De Duitse troepen van de 346ste Divisie vreesden te worden omsingeld en nadat de weg van Wouw naar Bergen op Zoom in geallieerde handen was, begonnen ze zich terug te trekken.

Tijdens de bevrijding van Roosendaal gingen verschillende geallieerde tanks verloren en vonden men tegen man gevechten plaats. Aan geallieerde zijde sneuvelde 56 soldaten en aan Duitse zijde 61. De volgende dag, 30 oktober 1944, trokken de geallieerden behoedzaam Roosendaal binnen. De Duitse verdedigers waren echter niet meer aanwezig. In heel Brabant trokken de Duitse troepen zich terug op *Stellung Zwei*, een verdedigingslinie die van Vlijmen via Loon op Zand naar Dongen liep.

6.3 ANALYSE OVERIG BRONNENMATERIAAL

Op basis van de literatuur kan worden geconcludeerd dat de zwaarste gevechten en artilleriebeschietingen in het analysegebied plaatsvonden tijdens de geallieerde opmars in oktober 1944. Onder andere tussen Bath en Woensdrecht en in de omgeving van Roosendaal vonden gevechten plaats tussen infanterie. In een groot deel van het analysegebied hebben artilleriebeschietingen plaats gevonden. Het front is globaal van zuid naar noordoost en van zuid naar west over het analysegebied geschoven. Met de Duitse inval vonden artilleriebeschietingen plaats in het westelijke deel van het analysegebied.

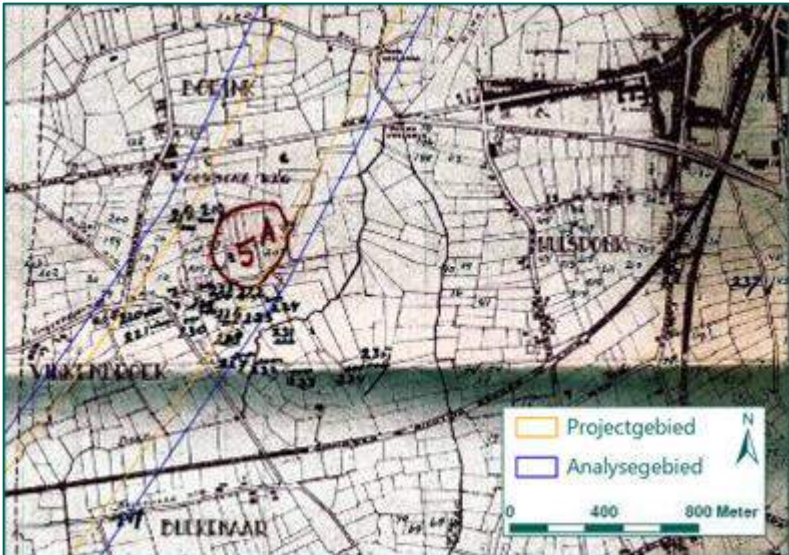
Verschillende andere bronnen bevestigen dit beeld uit de literatuur. In onderstaande paragrafen worden de bevinden uit de bronnen weergegeven en gestaafd met enkele voorbeelden.

6.3.1 Gemeente- en provinciaal archief

In de gemeente- en provinciale archieven (zie bijlage 3) is informatie terug te vinden over achtergebleven munitie, gevechtshandelingen en schademeldingen. Per onderwerp worden in deze paragraaf enkele voorbeelden getoond.

Achtergebleven munitie

Uit de geraadpleegde archieven blijkt dat in het analysegebied NGE zijn achtergebleven. De meldingen zijn echter summier. Zo ontbreekt vaak een precieze locatieomschrijving. Ook het aantal, type en toestand van de gemelde dan wel geruimde NGE wordt niet opgegeven.

Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
Mei 1945	Aangifte van mijnen of explosieve voorwerpen in buurtschap Nieuw Borgvliet, Groot Molenbeek.	Toegang 0008, inv. 39
1944-1945	Kaart waarop achtergebleven NGE is aangegeven. Verdere informatie ontbreekt echter. <div style="text-align: center;"> </div>	Toegang 0007, inv. 15520
1944-1945	Melding van aantreffen van granaten aan de Vinkenbroeksestraat, Roosendaal.	Toegang 127, inv. 307, 553
onbekend	Roosendaal. Opgave van achtergebleven granaten.	Toegang 0007, inv. 17317

Tabel 5: Overzicht van meldingen m.b.t. achtergebleven NGE.

Schademeldingen

Als gevolg van de gevechten en artilleriebeschietingen zijn verschillende gebouwen in de voormalige gemeenten waar het analysegebied door loopt beschadigd. Echter, omdat het analysegebied tijdens de

oorlog buiten bebouwde kernen lag, zijn er maar weinig concrete meldingen aangetroffen. Dit betekent niet dat buiten de bebouwing geen bommen of granaten zijn neergekomen. De registratie van schade was in de eerste plaats bedoeld om een vergoeding te verkrijgen waarmee de geleden schade kon worden hersteld. In buitengebied, zoals een groot deel van het analysegebied, is bijgevolg veel minder schade geregistreerd. Onderstaande tabel geeft een overzicht van relevante meldingen.

Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
3 juni 1940	Rilland-Bath. Melding van schade aan een woning in de Völkerpolder door bommen of granaten.	Gemeentearchief Rilland-Bath, inv. 1443
1944-1954	Naoorlogs overzicht van schade in de gemeente Roosendaal en Nispen. Schade aan de Wouwseweg als gevolg van beschietingen in oktober 1944.	Toegang 0007, inv. 18217
29 oktober 1944	Steenbergen. Melding van schade door granaatinslag als gevolg van artilleriebeschietingen op Kruisland.	Toegang 0901, inv. 7414
1945	Provinciale schadekaart met overzicht van verwoeste en beschadigde gebouwen per gemeente: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Woensdrecht: <ul style="list-style-type: none"> ○ 175 woningen, 25 boerderijen en een kerk verwoest ○ 250 woningen en een kerk zwaar beschadigd ▪ Bergen op Zoom: <ul style="list-style-type: none"> ○ 75 woningen en twee kerken verwoest ○ 550 woningen, 25 andere gebouwen en vier kerken zwaar beschadigd ▪ Wouw: <ul style="list-style-type: none"> ○ 50 woningen, 50 boerderijen, 25 andere gebouwen en een kerk verwoest ○ 200 woningen, 25 boerderijen, 25 andere gebouwen en twee kerken zwaar beschadigd ▪ Roosendaal: <ul style="list-style-type: none"> ○ 100 woningen, 25 boerderijen en 25 andere gebouwen verwoest ○ 475 woningen, 50 boerderijen, 25 andere gebouwen en twee kerken verwoest 	Toegang 127, inv. 34
1949-1957	Rilland-Bath. Diverse meldingen van schade in oktober 1944, periode van de bevrijding. Echter, een concrete oorzaak wordt niet gemeld.	Gemeentearchief Rilland-Bath, inv. 1459-1461

Tabel 6: Overzicht van gemelde schade.

Meldingen over gevechtshandelingen

Tot slot is in het geraadpleegde archiefmateriaal ook informatie terug te vinden over gevechtshandelingen en het verloop van de bevrijding. De informatie is beknopt weergegeven in onderstaande tabel.

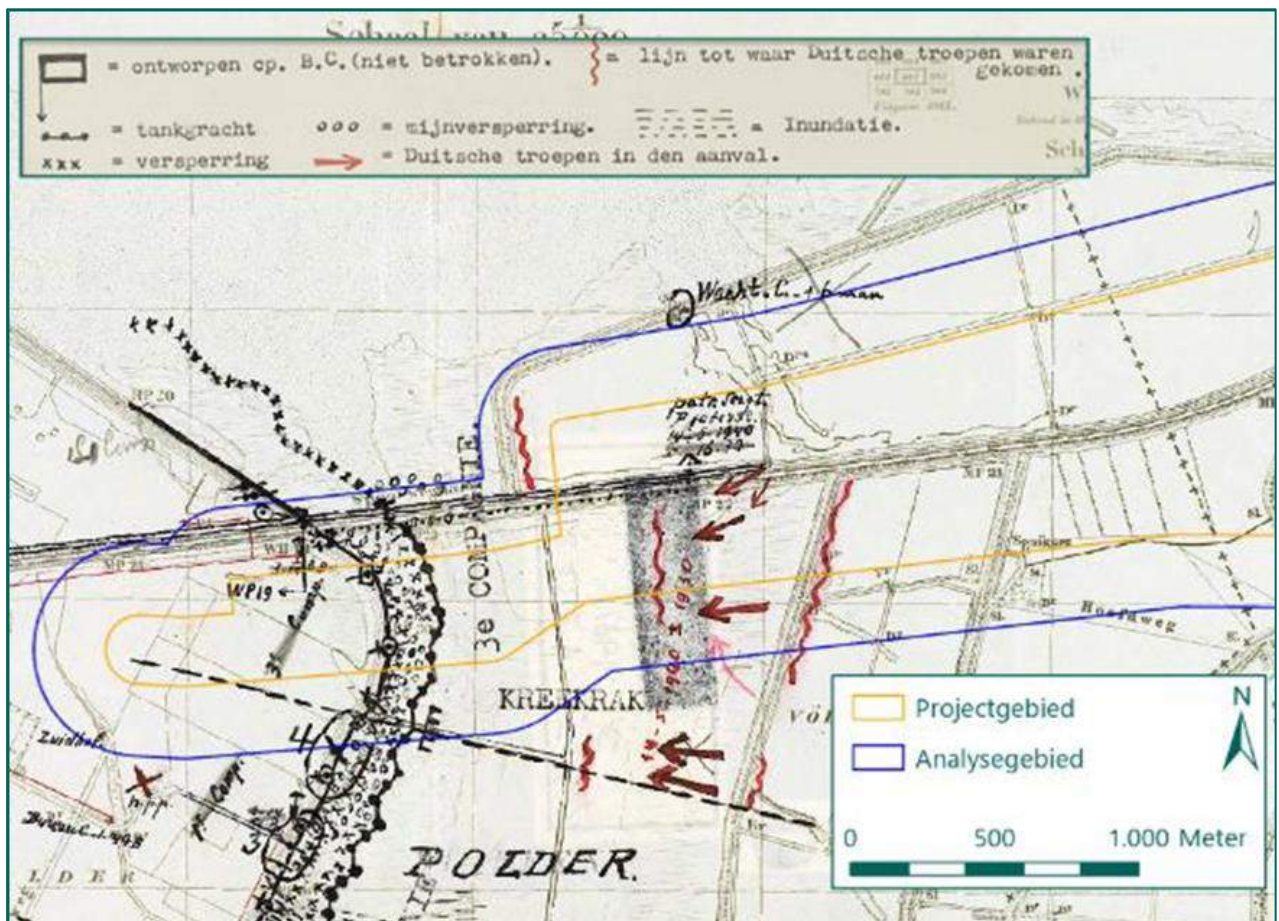
Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
Oktober 1944	Stukken betreffende de bevrijding: Melding van artilleriebeschietingen en grondgevechten in Nieuw Borgvliet en Heimolen	Toegang 0065, inv. 2
Oktober 1944	Kriegstagebuch van 6. Fallschirmjägerregiment: Melding van stellinginname aan spoordijk, geallieerde artilleriebeschietingen, aanvallen en tegenaanvallen met handgranaten en granaatwerpers.	Toegang 0065, inv. 11

Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
	Aanvallen van de Black Watch of Canada op 13 oktober 1944. Op 23 oktober 1944 breken geallieerde tanks door de Duitse verdediging, onder meer bij Korteven.	
Oktober 1944	Dagboekfragment over strijd ten zuiden van Bergen op Zoom.	Toegang 0065, inv. 19
29-30 oktober 1944	Beschrijving van de bevrijding van Roosendaal, waarbij op 29 oktober 1944 een zware artilleriebeschieting plaats vond op Roosendaal. Met Duits 8,8 cm geschut werd de spoorlijn tussen Roosendaal en Wouw onder vuur genomen. Ook het gebied tussen Boeiink en Vinkebroek werd beschoten.	Toegang 0007, inv. 12183

Tabel 7: Overzicht van meldingen m.b.t. gevechtshandelingen.

6.3.2 NIMH

Voor de gevechten in mei 1940 is de collectie 409 geraadpleegd (zie bijlage 3). Deze collectie bevat onder meer verslagen van het 14de Grensbataljon dat in de Bathstelling lag. De verslagen bevestigen dat de stelling is beschoten door Duitse artillerie. Een kaart in deze collectie geeft een goed beeld van de liggingen van de Bathstelling ten opzichte van het analyse- en projectgebied.

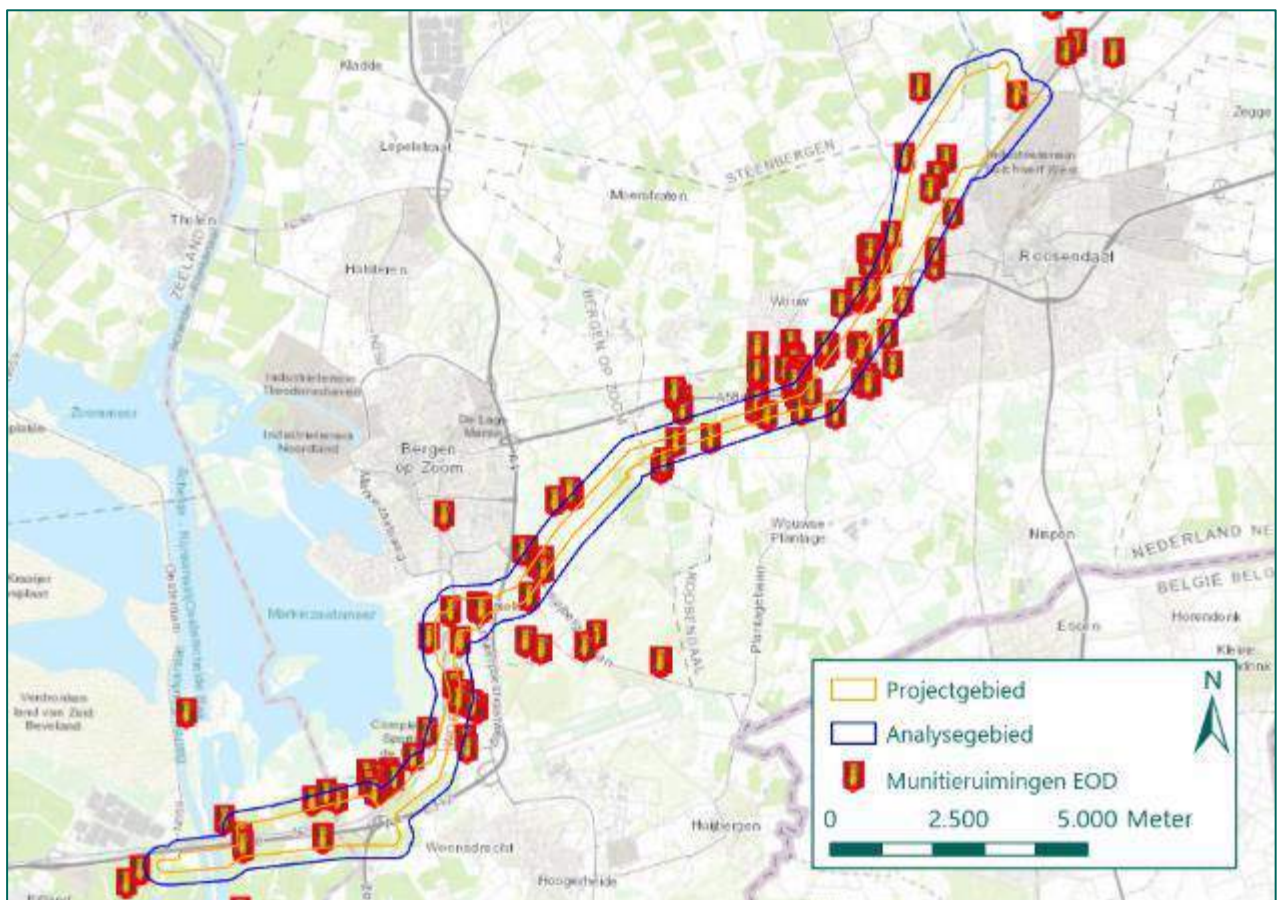
Figuur 50: Detail van de Bathstelling. (Bron: NIMH, collectie 409, inv. 465019).

Tevens is de collectie 492 gebruikt bij dit onderzoek (zie bijlage 3). Deze collectie, ook bekend als "de groene serie", betreft een meerdelig boekwerk dat uitvoerig de gevechtshandelingen in mei 1940 beschrijft. Inventaris 16 van deze collectie bevestigt de beschieting van de Bathstelling door de Duitse artillerie.

6.3.3 Munitieruimingen (EOD en MMOD)

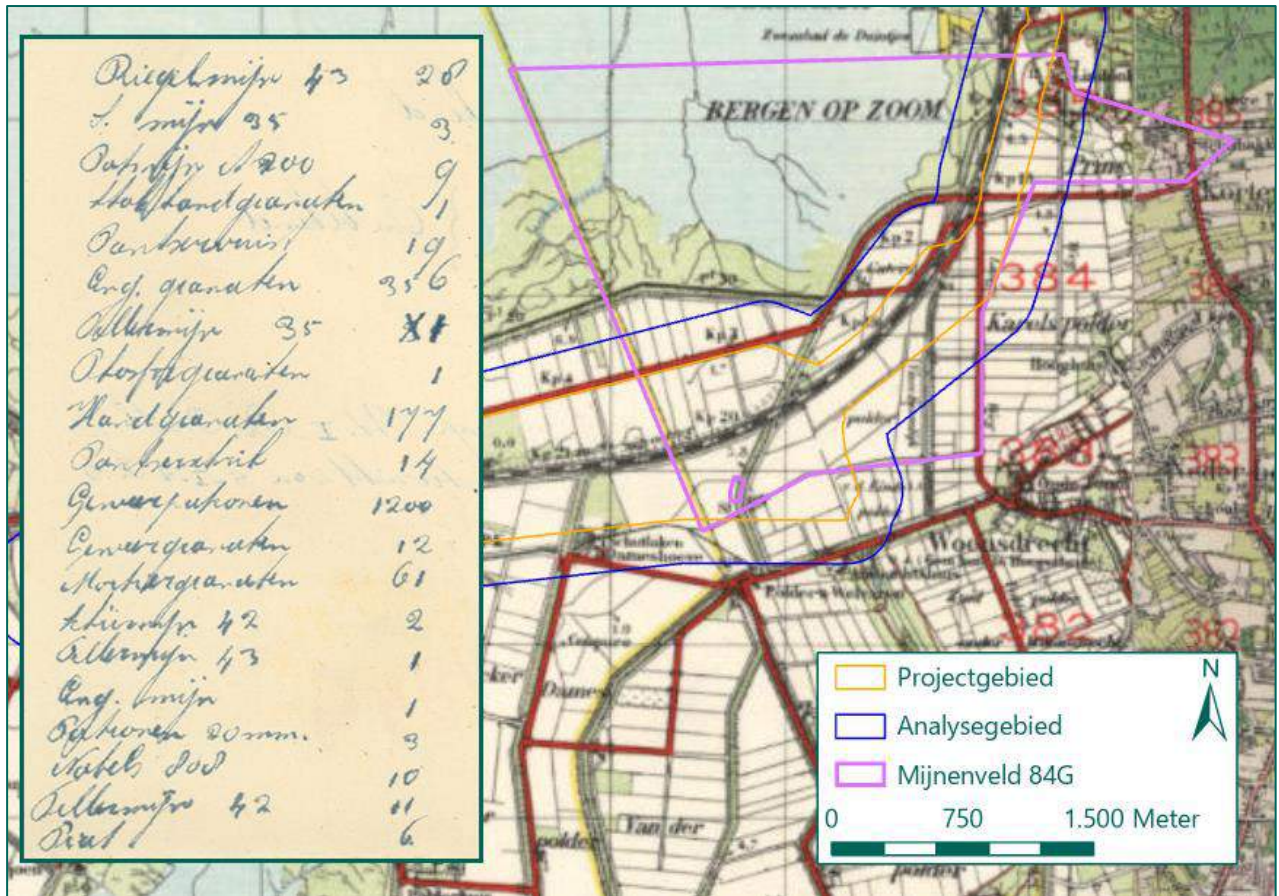
Uit de munitieruimrapporten van de EOD blijkt dat sinds 1971 munitie is geruimd in het analysegebied (zie bijlage 5). In Figuur 51 zijn de munitieruimingen weergegeven, die aan de gevechten en artilleriebeschietingen kunnen worden gekoppeld.

Uit de munitieruimingen komt naar voren dat NGE zijn geruimd van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie (geallieerd en Duits). Van geschutmunitie zijn er geallieerde kalibers gevonden van 5 cm, 2 inch, 75 mm, 17 pponder, 25 pponder, en 3.7 inch. Daarnaast is Duitse geschutmunitie aangetroffen van 7,5 cm, 8 cm (mortier) en 10,5 cm. Qua subsoort geschutmunitie betreft het voornamelijk brisantgranaten, tevens zijn pantser- en rookgranaten aangetroffen. De geruimde NGE komen overeen met de munitie die gebruikt is tijdens de grondgevechten en artilleriebeschietingen in de periode oktober 1944.

Figuur 51: Overzicht munitieruimingen van de EOD. (Bron: EOD).

Het analysegebied heeft overlap met een groot mijneveld, mijneveld 84g. Dit mijneveld is weergegeven op de door de EOD aangeleverde mijneveldkaart (zie bijlage 6). Uit het bijhorende mijnenruimrapport blijkt dat naast mijnen ook diverse andere NGE in het gebied zijn geruimd. Het betreft onder meer hand- en geweergranaten, KKM patronen, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie (waarvan 356 Engelse granaten). Deze NGE houden verband met de grondgevechten en artilleriebeschietingen die in oktober 1944 hebben plaatsgevonden. In Figuur 52 is de contour van mijneveld 84g aangegeven. De uitsnede toont de lijst met de aangetroffen munitie.

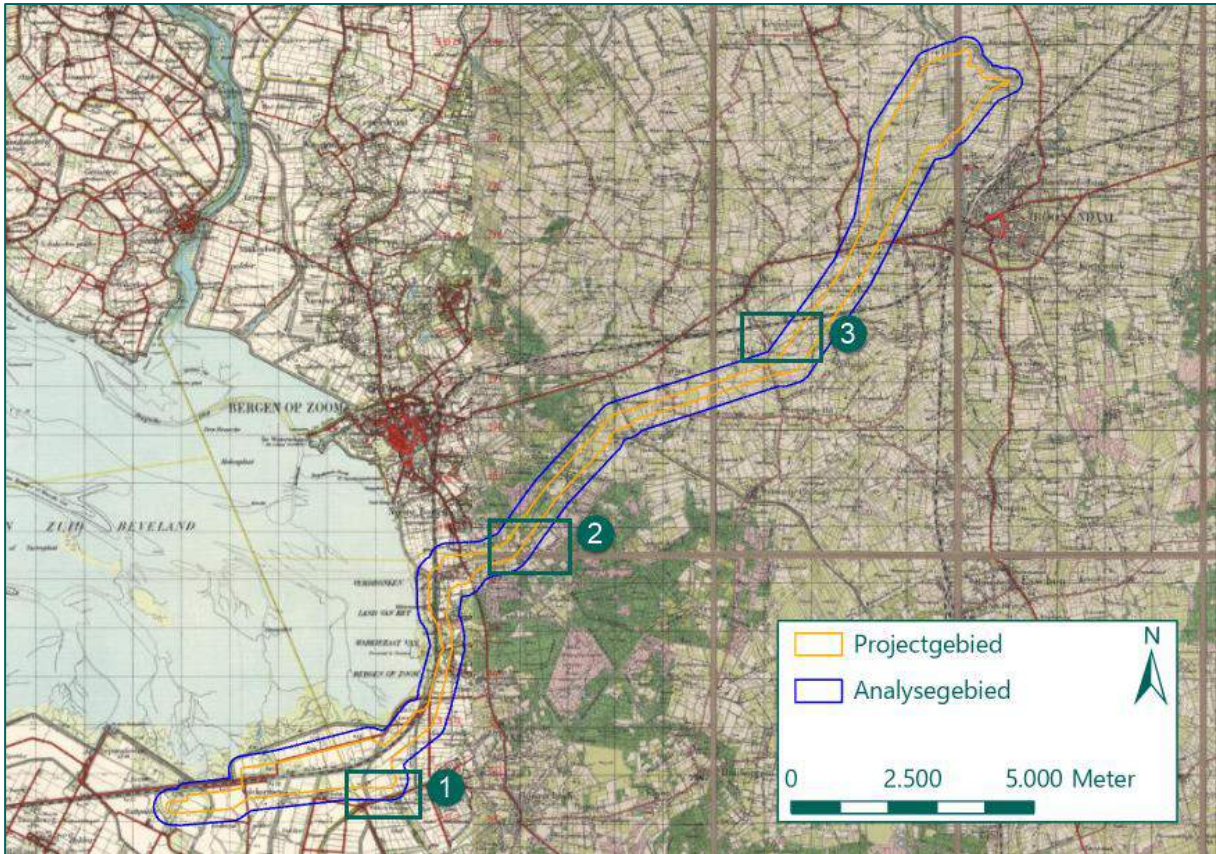

Figuur 52: Mijneveld 84g en een overzicht van de daarin aangetroffen munitie. (Bron: EOD).

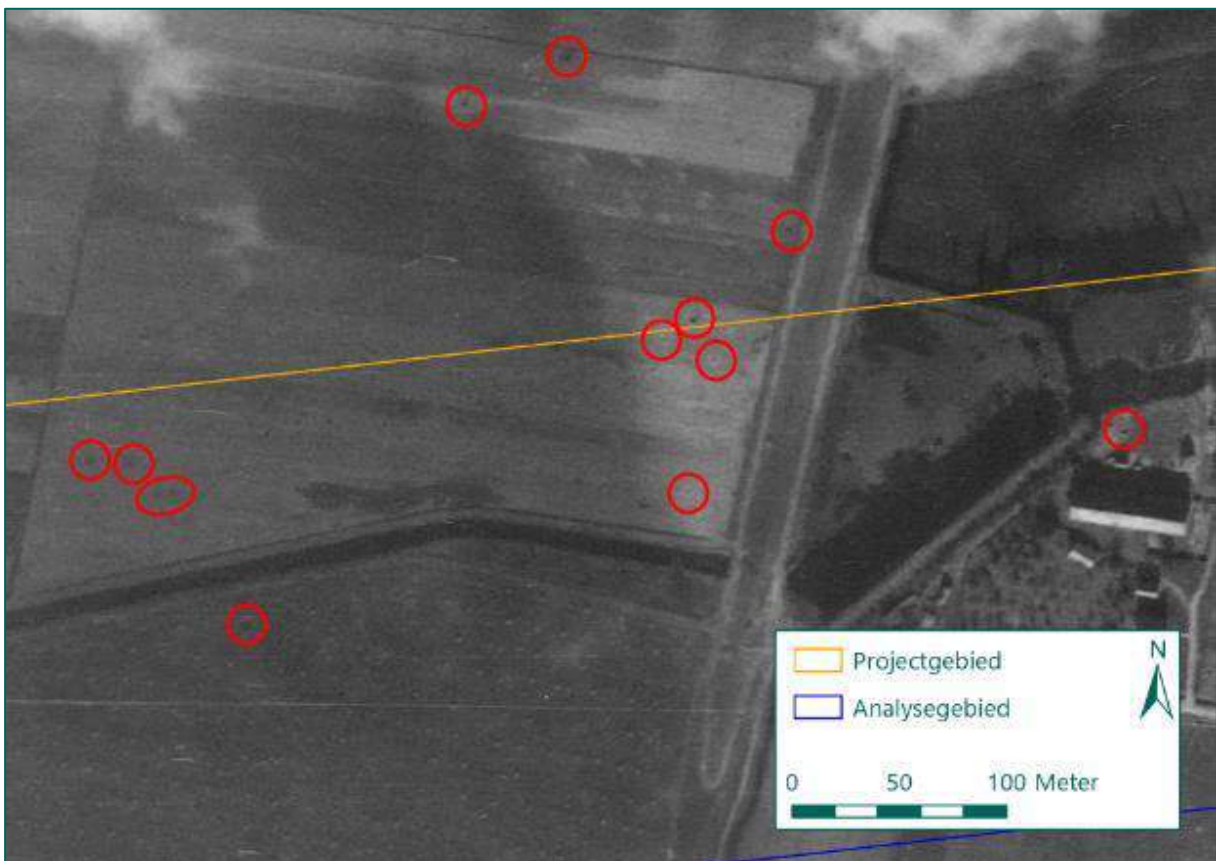
Tot slot blijkt ook uit het MMOD-archief dat in het analysegebied mogelijk NGE zijn achtergebleven. Zo zijn op 23 oktober 1946 drie granaten aangetroffen in waterlopen in de Damespolder (Woensdrecht). In deze polder hebben Canadese troepen in oktober 1944 aanvallen uitgevoerd op de Duitse stellingen achter de spoordijk. Voor Bergen op Zoom bevat het MMOD-archief een lijst met een overzicht van aangetroffen munitie in de periode 24 mei – 4 juni 1946. Echter, de locaties ontbreken waardoor niet kan worden nagegaan waar precies munitie was aangetroffen.

6.3.4 Luchtfoto's

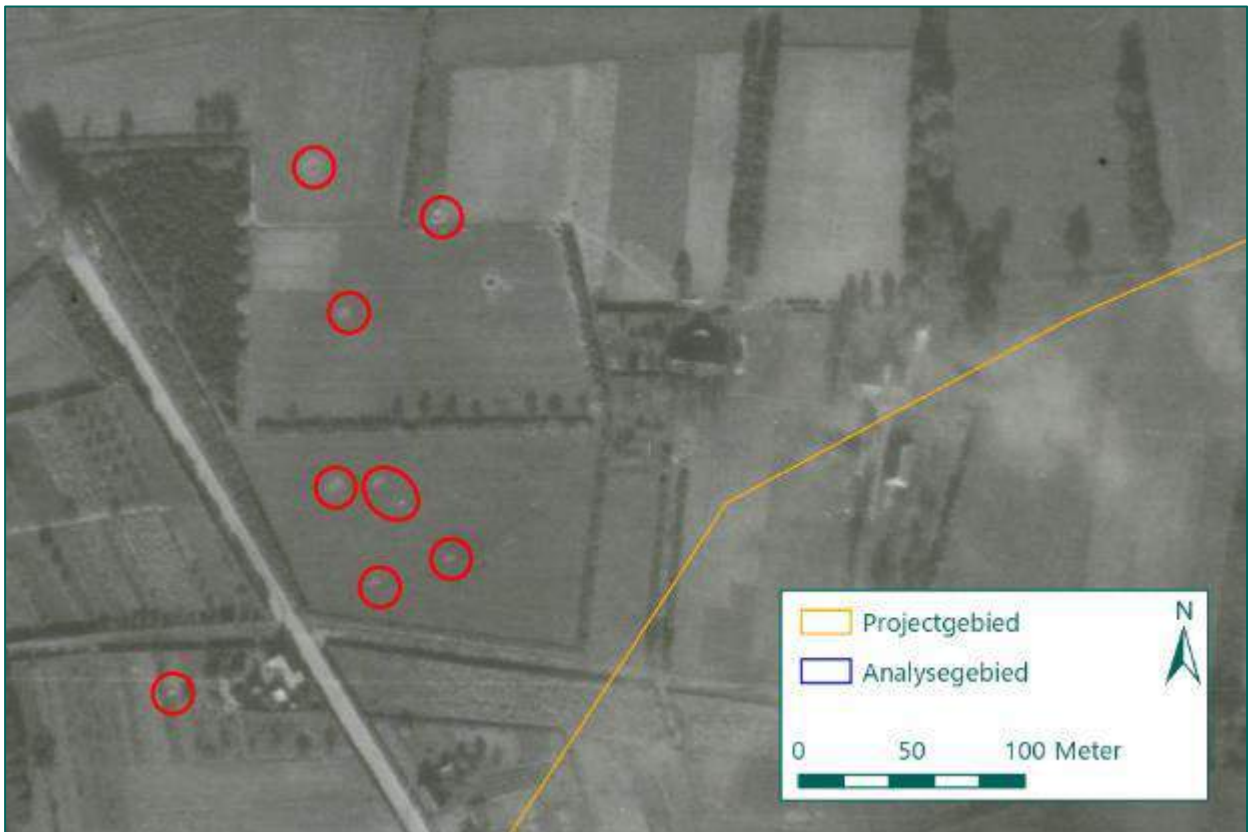
Bij verschillende luchtfoto-instanties zijn verschillende luchtfoto's besteld van diverse data (zie bijlage 8). Op de foto's zijn sporen te zien van de strijd die zich heeft afgespeeld. In deze paragraaf worden een aantal voorbeelden getoond aan de hand van uitsneden van luchtfoto's. Figuur 53 geeft bij wijze van overzicht aan op welk deel van het analysegebied de uitsneden betrekking hebben. De onderschriften bij de uitsneden verduidelijken de datum en wat op de foto is te zien.

Figuur 53: Overzicht van uitsneden. (Bron: Kadaster, via Topotijdreis).

Figuur 54: Artilleriekraters (rood) op een luchtfoto d.d. 21 oktober 1944. (Bron: Kadaster).

Figuur 55: Artilleriekraters (rood) op een luchtfoto d.d. 21 oktober 1944. (Bron: Kadaster).

Figuur 56: Artilleriekraters en sporen van tanks of pantserwagens op een luchtfoto d.d. 28 oktober 1944. (Bron: Kadaster).

6.4 CONCLUSIE EN AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Uit de analyse van de bronnen blijkt dat op 14 mei 1940 een artilleriebeschieting heeft plaatsgevonden in het meest westelijke deel van het analysegebied, waar toen de Bathstelling liep. Met de bevrijding in oktober 1944 lag zowat het hele analysegebied tussen Bath tot aan Roosendaal in het opmarsgebied van de Canadese en Britse troepen.

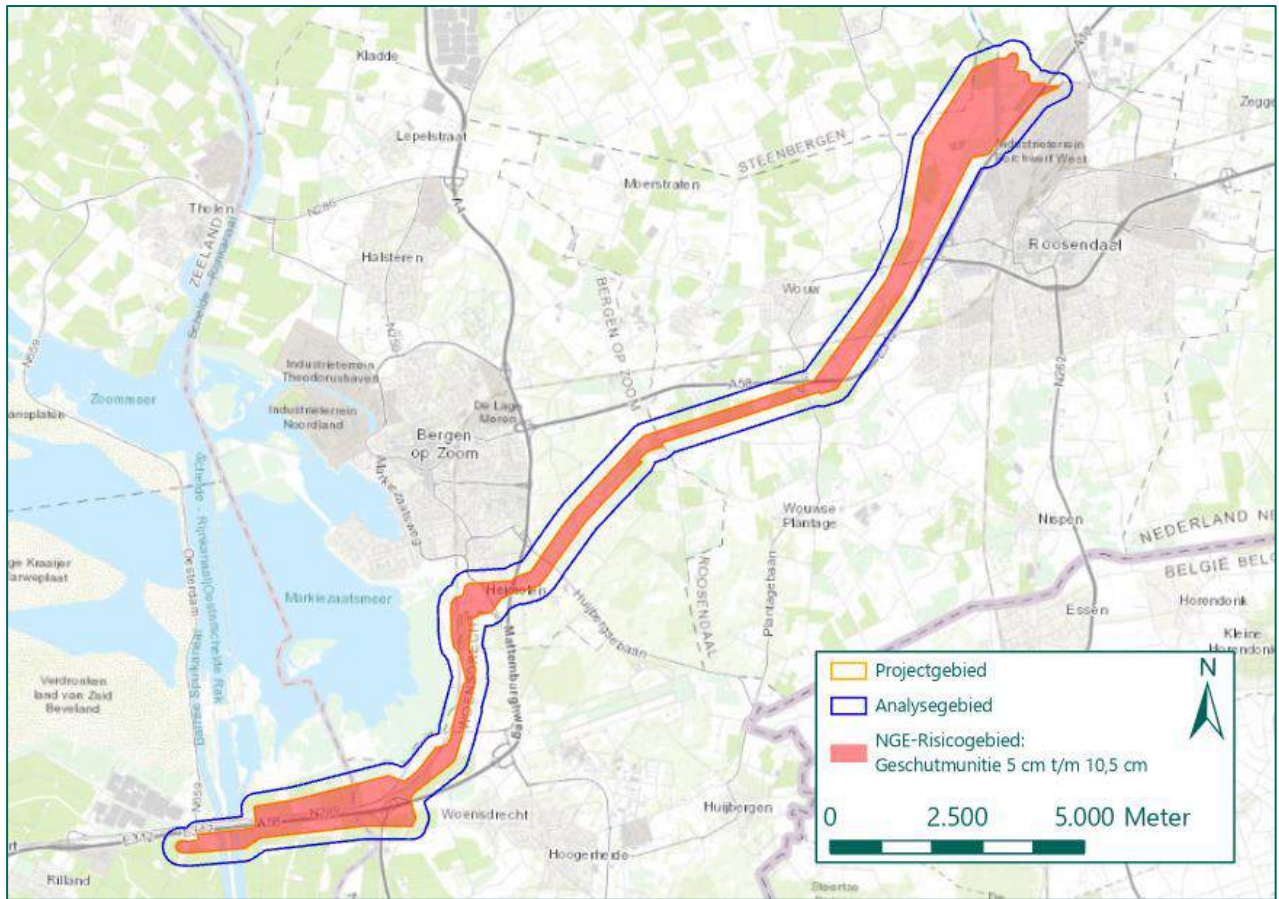
Dit betekent concreet dat in nagenoeg het gehele analysegebied granaten zijn neergekomen als gevolg van artilleriebeschietingen. In het zuidwestelijke deel (Bath-Lindonk) en bij Roosendaal hebben ook grondgevechten plaatsgevonden tussen infanterie, met de steun van tanks en pantserwagens. Circa twee weken blijft het front steken tussen Baths en Woensdrecht. Als gevolg van de gevechten en beschietingen kunnen mogelijk NGE zijn achtergebleven in het analysegebied. Om die reden worden er NGE-Risicogebieden afgebakend. In de twee onderstaande paragrafen wordt verduidelijkt hoe deze gebieden worden afgebakend.

6.4.1 Afbakening NGE-Risicogebied artilleriebeschietingen

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat de Bathstelling en omgeving in mei 1940 is beschoten door de Duitse artillerie. Verder vormde artillerie (mortieren, tanks en kanonnen) een belangrijke ondersteuning voor de geallieerde infanterie tijdens de opmars in oktober 1944. Vaak werd eerst een artilleriebarrage uitgevoerd alvorens de infanterie tot de aanval over ging. Tevens werden tactische doelen, zoals kruispunten en verbindingswegen beschoten om de Duitse aanvoerlijnen te ontregelen. Aan Duitse zijde werden mortieren en antitankgeschut ingezet tegen de oprukkende geallieerden. Ook het Duitse 8,8 cm luchtdoelgeschut werd tegen gronddoelen ingezet.

Dit heeft tot gevolg dat praktisch overal in het analysegebied geschutmunitie kan zijn achtergebleven. De munitieruimingen van de EOD bevestigen dit beeld (zie ook Figuur 51). Derhalve wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Het WSCS-OCE stelt dat een risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen situationeel dient te worden afgebakend, zie paragraaf 3.3.2.

Op basis van locatieomschrijvingen uit de geraadpleegde bronnen en de naoorlogs geruimde NGE is het gehele analysegebied verdacht op mogelijk achtergebleven geschutmunitie. Aan de hand van de naoorlogs geruimde NGE (munitieruimrapporten) wordt verwacht dat geschutmunitie is achtergebleven (Duits en geallieerd) met kalibers vanaf 5 cm tot en met 10,5 cm.

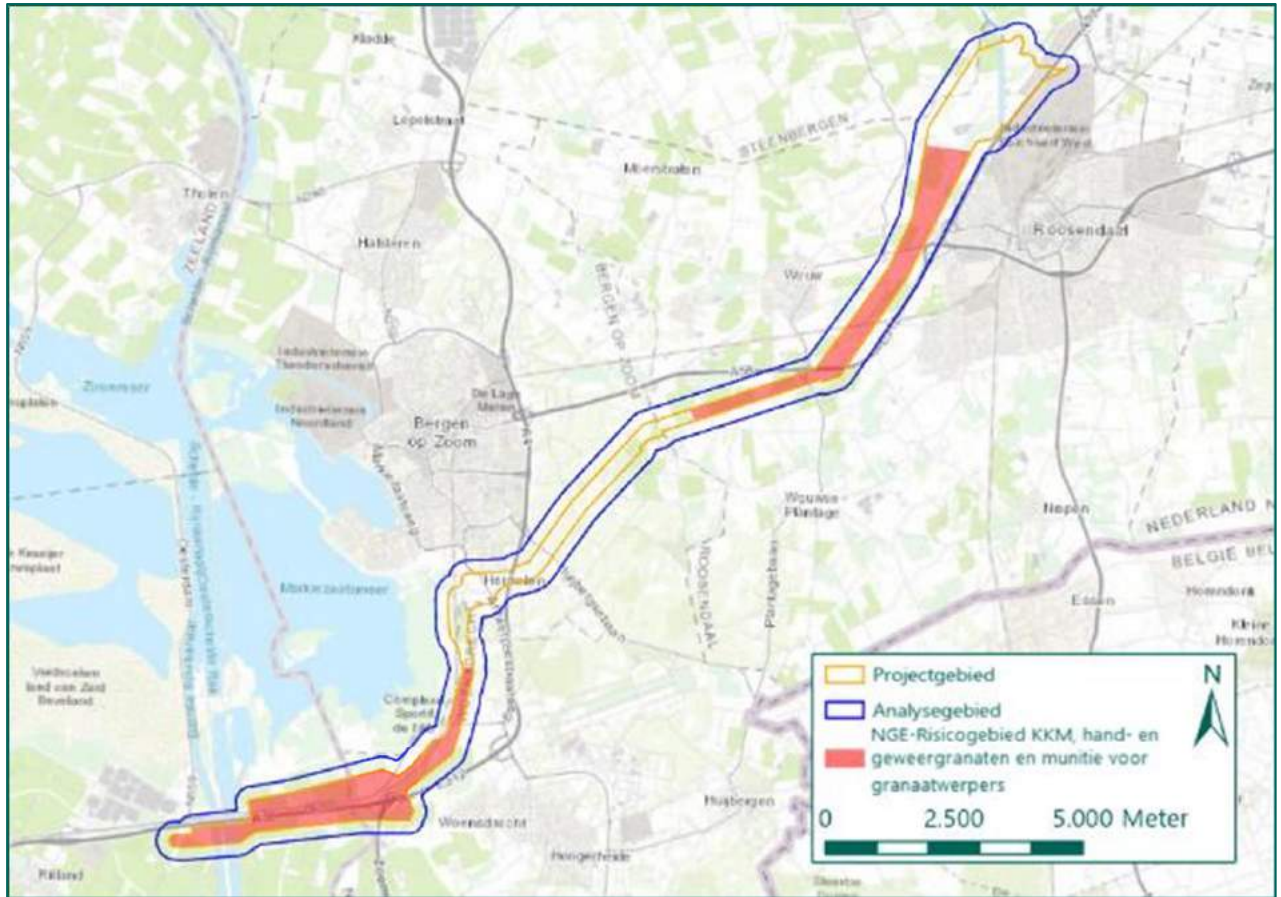
Figuur 57: NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen mei 1940 en oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

6.4.2 Afbakening NGE-Risicogebied grondgevechten

Tijdens de bevrijding in oktober 1944 hebben op een aantal plaatsen in het analysegebied grondgevechten plaatsgevonden. Dit was het geval in: het zuidwestelijke deel van het analysegebied (tussen Bath en Lindonk), het gebied tussen Wouwse Plantage en Wouw en ten zuiden en oosten van Roosendaal. Uit naoorlogse munitieruiming is gebleken dat naar aanleiding van deze gevechten NGE kunnen zijn achtergebleven. Infanteristen beschikten over wapens waarmee KKM werd verschoten, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers.

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor de afbakening van een risicogebied naar aanleiding van grondgevechten. In dit vooronderzoek zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als een zogenaamde conflictzone, zie paragraaf 3.3.1. Dit is een globaal afgebakend gebied waarbinnen (intensieve) gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden. De afbakening is gebaseerd op het beschikbare bronnenmateriaal, maar kan gezien de aard van de gevechtshandelingen niet nauwkeurig worden begrensd. Bij de meeste grondgevechten is de exacte locatie niet bekend.

Op basis van de beschikbare locatieomschrijvingen uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarin mogelijk KKM, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers kunnen zijn achtergebleven. Het risicogebied is weergegeven in Figuur 58.

Figuur 58: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van grondgevechten in oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

7 ANALYSE MIJNENVELDEN

Binnen het analysegebied hebben verschillende mijnenvelden gelegen. Het betroffen zowel Nederlandse als Duitse mijnenvelden. Op basis van de richtlijnen van het WSCS-OCE is een selectie gemaakt van de relevante mijnenvelden.

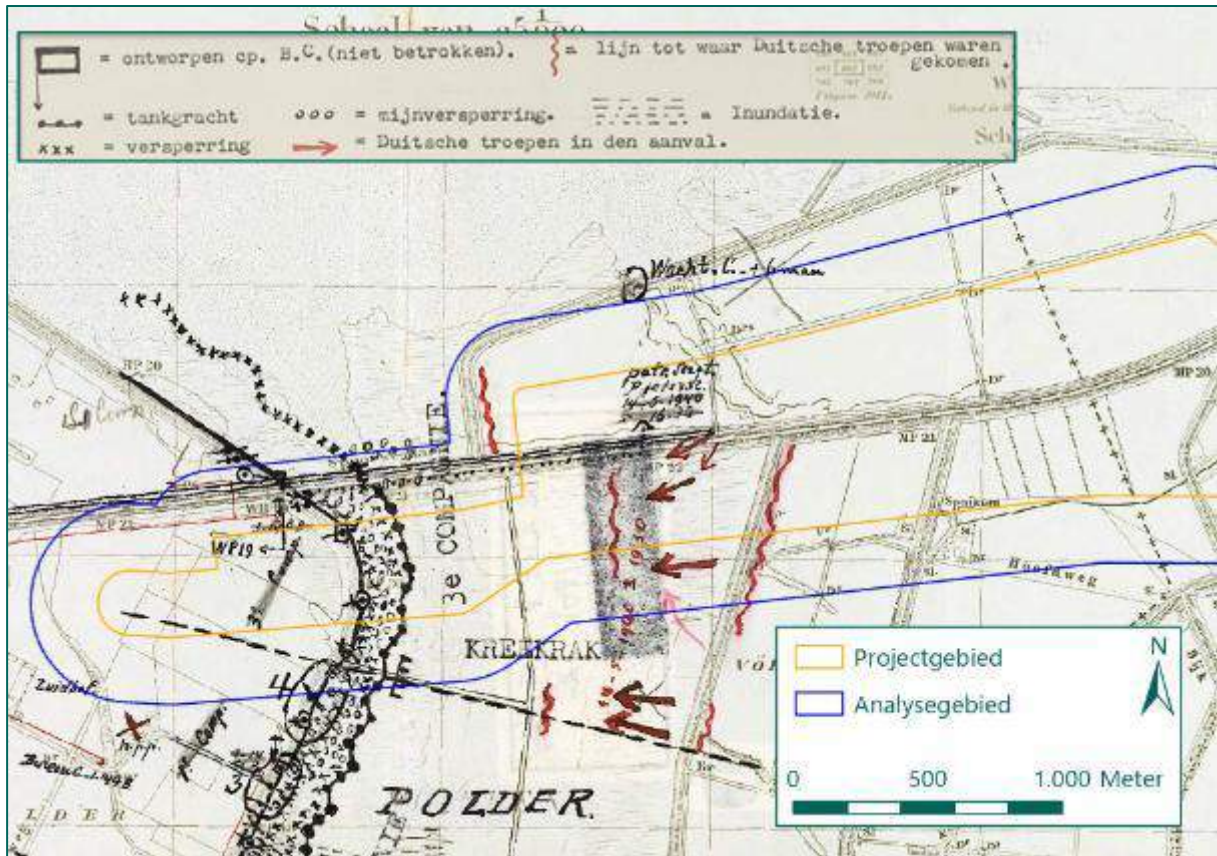
Type	Omschrijving	NGE-Risicogebied
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen.	Nee
	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij naoorlogse activiteiten landmijnen aangetroffen.	Ja
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd.	Nee
	Geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	Ja
	Mijnenlegrapport aanwezig. Niet alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	Nee

Tabel 8: Richtlijnen WSCS-OCE omtrent mijnenvelden.

In de volgende paragrafen worden de mijnenvelden die aanleiding vormen voor afbakening van een NGE-Risicogebied geanalyseerd.

7.1 NEDERLANDS MIJNENVELD, MEI 1940

Op 14 mei 1940 legden Nederlandse militairen enkele honderden mijnen vóór de Bathstelling, ter verdediging tegen oprukkende Duitse troepen. Dit blijkt uit stukken uit het NIMH (zie bijlage 3). De mijnen werden in allerijl uit een depot bij Bath gehaald, omdat Duitse troepen de stelling al naderden. Het mijnenleggen werd onderbroken door een Duitse patrouille omstreeks 15.00 uur, en werd definitief afgebroken toen om 18.00 uur artillerievuur losbarstte. Het mijnenveld ter plaatse van het analysegebied is weergegeven in Figuur 59.

Figuur 59: Uitsnede kaart NIMH (Bron: NIMH, Collectie 409, inventaris 465019).

Van het mijneveld zijn geen mijnenlegrapporten beschikbaar. Omdat de mijnen in korte tijd in het zicht van de vijand werden gelegd, is het niet aannemelijk dat dit rapport ooit is opgesteld. Gegevens van de ruiming zijn niet beschikbaar. Daarnaast is het niet bekend welke types mijnen in het mijneveld zijn gelegd, en zijn exacte aantallen niet bekend.

Omdat uit het beschikbare bronnenmateriaal duidelijk blijkt dat binnen het analysegebied mijnen zijn gelegd, wordt naar aanleiding van dit mijneveld een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van landmijnen (Nederlands, anti personeels- en antitankmijnen) zijn achtergebleven. Het NGE-Risicogebied is afgebakend op basis van de kaart in Figuur 59, met toevoeging van een buffer van 20 meter ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 60. Het NGE-Risicogebied strekt tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

Figuur 60: NGE-Risicogebied naar aanleiding van Nederlandse landmijnen, gelegd in mei 1940 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de door Nederlandse militairen gelegde mijnen in mei 1940 is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen NGE van landmijnen (Nederlands, antitank- en antipersoneelsmijnen) kunnen zijn achtergebleven.

7.2 DUITSE MIJNENVELDEN

Uit de mijnenkaart van de EOD (zie bijlage 6) blijkt dat binnen het analysegebied verschillende Duitse mijnen velden hebben gelegen. De meeste mijnen velden vormen geen aanleiding voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE (zie Tabel 8). De mijnen velden die wel aanleiding vormen voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied, worden in de onderstaande tabel nader toegelicht.

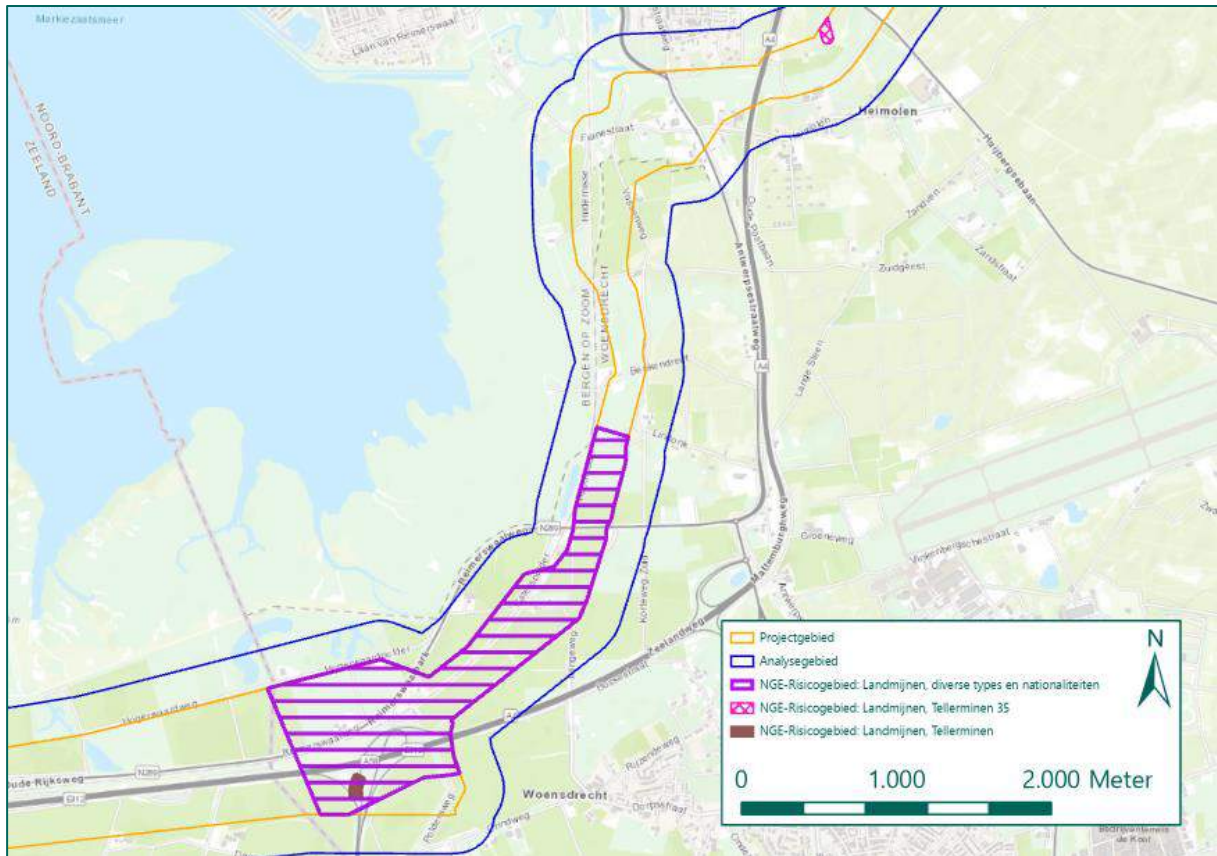
Kaart 15 SE Bergen op Zoom				
Naam	Aantal mijnen gelegd	Aantal mijnen geruimd	Aantal mijnen achtergebleven	Locatie mijnenveld
NL: 44 Duits: 128 Farnkraut	942 Tellerminen 35	937 Tellerminen 35 geruimd; één was reeds door derden geruimd, één was reeds gedetoneerd	3 Tellerminen 35	
NL: 74	Onbekend	32 Tellerminen	Onbekend	
84	Onbekend	1.916 stuks NGE, waaronder 56 mijnen geruimd. ⁷	Onbekend.	

⁷ Zie bijlage 6 voor de gedetailleerde lijst met geruimde NGE. Aangezien het gebied reeds verdacht is naar aanleiding van grondgevechten en artilleriebeschietingen, wordt het NGE-Risicogebied ter plaatse van mijnenveld 84G uitsluitend afgebakend naar aanleiding van de aanwezig van mijnen.

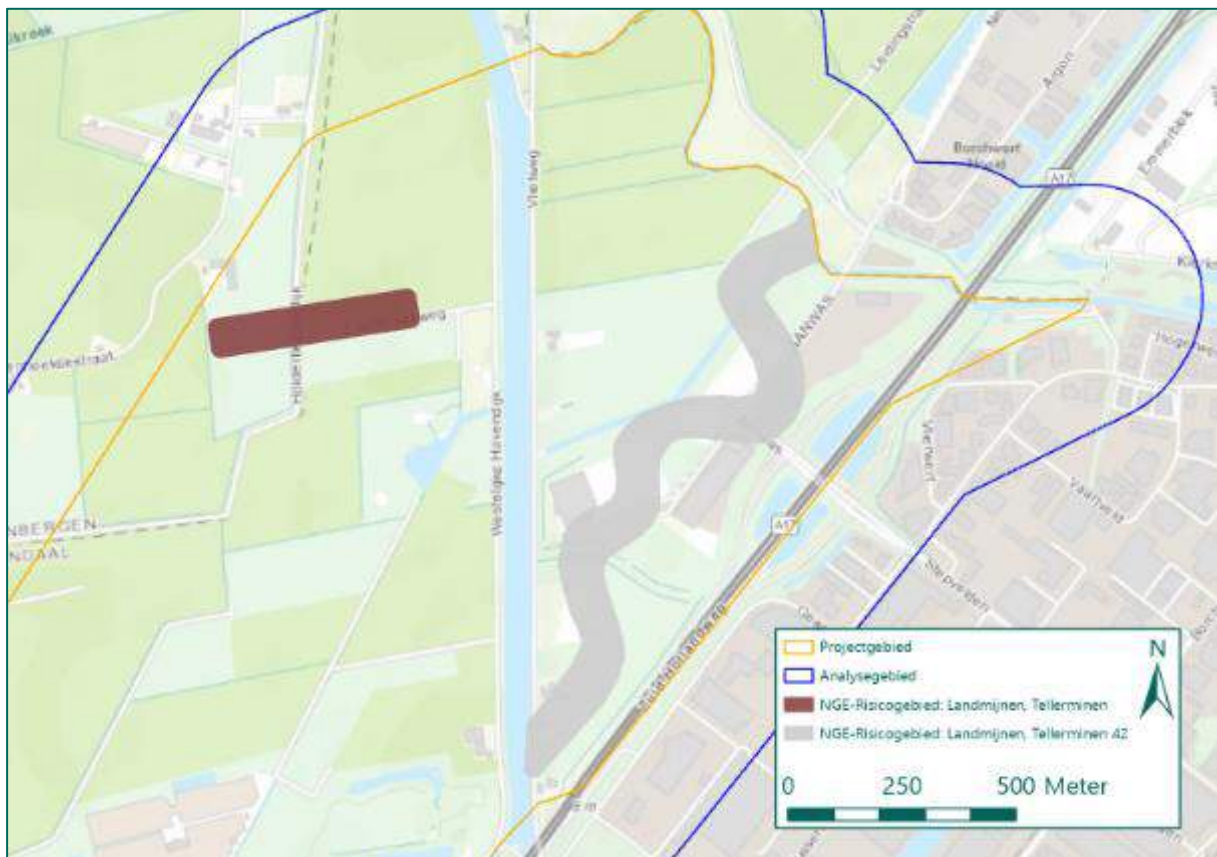
Kaart 16 NW Rosendaal				
Naam	Aantal mijnen gelegd	Aantal mijnen geruimd	Aantal mijnen achtergebleven	Locatie mijnenveld
23	Onbekend	44 Tellerminen	Onbekend.	
28	Onbekend	2 Tellerminen 42	Onbekend.	

Tabel 9: Relevante mijnenvelden binnen het analysegebied.

De gegevens van de EOD komen overeen met de gegevens omtrent mijnenvelden en mijnenverdachte gebieden die zijn aangetroffen in de gemeentearchieven (zie bijlage 3) en de MMOD (zie bijlage 5). Naar aanleiding van de in Tabel 9 vermelde mijnenvelden worden NGE-Risicogebieden afgebakend, waarbinnen NGE van landmijnen kunnen worden aangetroffen. De verwachte types landmijnen zijn gebaseerd op de gegevens uit de mijnenlegrapporten. De NGE-Risicogebieden worden afgebakend op basis van de mijnenveldkaarten, met een aanvullende buffer van 20 meter ter ondervanging van de dubbele cartografische onnauwkeurigheid die ontstaat bij het handmatig intekenen van mijnenvelden op de mijnenveldkaart, en digitaal het inpassen van de mijnenveldkaarten in GIS. De NGE-Risicogebieden strekken tot buiten het projectgebied. Het buiten het projectgebied afbakenen van NGE-Risicogebieden valt echter buiten de scope van dit HVO-NGE.

Figuur 61: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van Duitse mijnevelden (Bron ondergrond: ESRI).

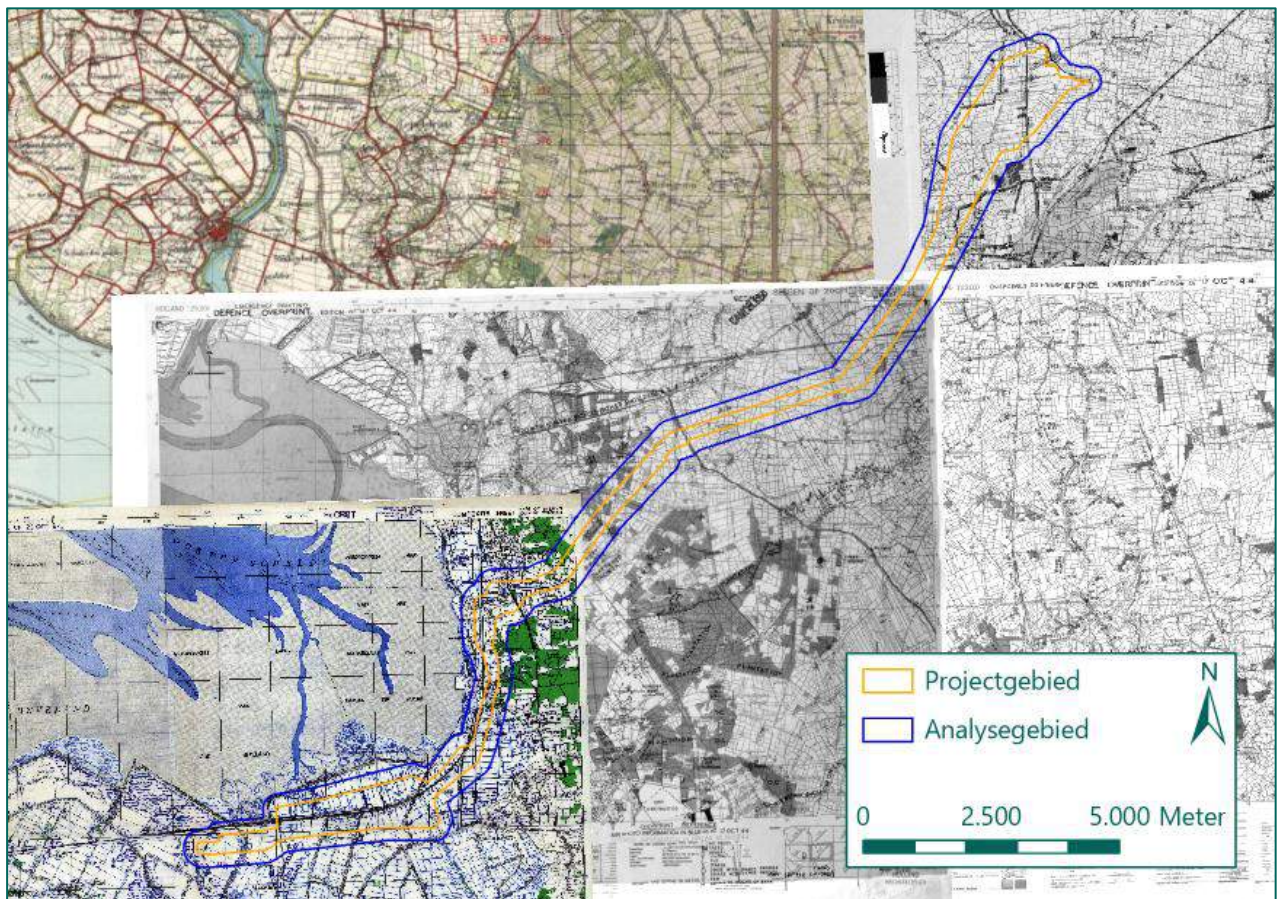
Figuur 62: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van Duitse mijnevelden (Bron ondergrond: ESRI).

8 ANALYSE STELLINGEN EN MILITAIRE OEFENINGEN

Binnen het analysegebied lagen op diverse plaatsen Duitse stellingen. Daarnaast hebben militaire oefeningen plaatsgevonden in de vooroorlogse periode. Deze oorlogshandelingen worden in dit hoofdstuk geanalyseerd.

8.1 STELLINGEN

In het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH, zie bijlage 4) zijn verschillende kaarten aangetroffen met de locaties van Duitse militaire infrastructuur in en in de omgeving van het analysegebied. Zo waren door de Duitse bezetter onder meer loopgraven, opstellingen voor luchtafweergeschut en wapenopstellingen aangelegd. Daarnaast zijn diverse defence overprints geraadpleegd (zie bijlage 6). Op een defence overprint is Duitse militaire infrastructuur ingetekend op een geallieerde stafkaart. In Figuur 63 zijn de defence overprints ter plaatse van het analysegebied weergegeven.

Figuur 63: Defence overprints ter plaatse van het analysegebied (Bron: LAC).

Volgens het WSCS-OCE worden stellingen bij voorkeur vastgesteld op basis van luchtfotoanalyse. Hiervoor is waar mogelijk gebruik gemaakt van luchtfoto's van 21 oktober 1944. Omdat conform het WSCS-OCE tenminste twee onafhankelijk verifieerbare bronnen benodigd zijn voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied, zijn NGE-Risicogebieden naar aanleiding van Duitse stellingen uitsluitend afgebakend als deze zowel zichtbaar zijn op luchtfoto's als op defence overprints.

In onderstaande paragrafen zijn de verschillende soorten stellingen binnen het analysegebied toegelicht. Aan het eind van het hoofdstuk volgt een kaart met de NGE-Risicogebieden naar aanleiding van de militaire infrastructuur binnen het onderzoeksgebied.

8.1.1 Loopgraven en wapenopstellingen

In het analysegebied lagen verschillende loopgraven. In deze loopgraven konden militairen dekking zoeken tegen mortier- en artillerievuur. Ook konden zij van hieruit de vijand onder vuur nemen. De loopgraven lopen vaak in zigzag- of zaagtandpatronen en niet in lange rechte lijnen. Hierdoor kon een granaat die in een loopgraaf viel slechts schade kan aanrichten tot de volgende knik in het gangenstelsel. Ook voorkomt het dat aanvallende soldaten die de loopgraaf betraden door de hele loopgraaf konden vuren.

Aan de loopgraven lagen vaak wapenopstellingen, die via de loopgraaf betreden konden worden. Vanuit deze opstellingen kon met handvuurwapens worden gevuld, of konden machinegeweren worden opgesteld. Een voorbeeld van een loopgraaf met wapenopstellingen is weergegeven in Figuur 64.

Figuur 64: Wapenopstellingen (1 t/m 3), verbonden met een loopgraaf (4) op een luchtfoto van 21 oktober 1944 (Bron: Kadaster).

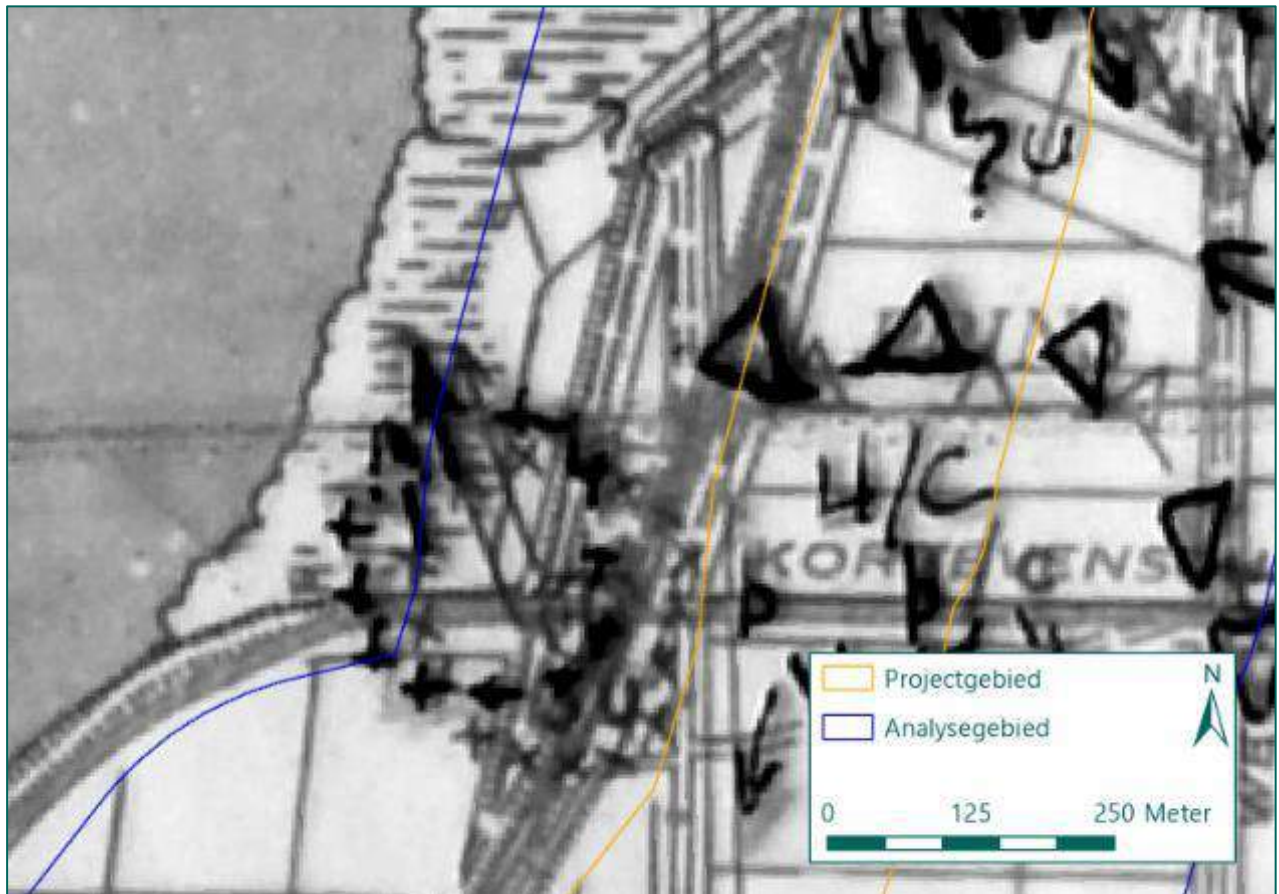
Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE dienen loopgraven en wapenopstellingen te worden afgebakend als NGE-Risicogebied. Binnen deze NGE-Risicogebieden kunnen NGE van KKM, hand- en geweergrenaten en munitie voor granaatwerpers in de bodem zijn achtergebleven. De risicogebieden zijn afgebakend op basis van gegeorefereerde luchtfoto's, met een buffer van 10 meter ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid die ontstaat bij het inpassen van luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog. De NGE-Risicogebieden zijn afgebakend ter plaatse van het projectgebied en weergegeven in Tekening 04.

Conclusie

Naar aanleiding van wapenopstellingen en loopgraven zijn ter plaatse van het projectgebied NGE-Risicogebieden afgebakend, waarbinnen NGE van KKM, hand- en geweergrenaten en munitie voor granaatwerpers in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

8.1.2 Verdedigingswerken

In het geraadpleegde bronnenmateriaal wordt melding gemaakt van verschillende Duitse verdedigingswerken. Verdedigingswerken worden in het WSCS-OCE omschreven als een 'groepering van wapenopstellingen en/of geschutopstellingen, rondom afgezet met een versperring (bijvoorbeeld weerstandskern of steunpunt)'. De aanwezigheid van slechts één van deze verdedigingswerken kan aan de hand van luchtfotoanalyse worden bevestigd. Het betreft het verdedigingswerk ten noorden van Station Woensdrecht. Dit verdedigingswerk is aangevallen door jachtbommenwerpers om het geschut aldaar uit te schakelen (zie paragraaf 5.3.7).

Figuur 65: Verdedigingswerk op de defence overprint (Bron: LAC).

Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE dient het grondgebied van een verdedigingswerk als NGE-Risicogebied te worden afgebakend, waarbij de grenzen van het risicogebied bij voorkeur worden bepaald aan de hand van georeferencierte luchtfoto's. Binnen het NGE-Risicogebied kunnen NGE van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie (2 cm t/m 10,5 cm⁸) worden aangetroffen. Een buffer van 10 meter wordt gehanteerd ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid die ontstaat bij het inpassen van luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog. Het NGE-Risicogebied is afgebakend ter plaatse van het projectgebied en is weergegeven in Tekening 04.

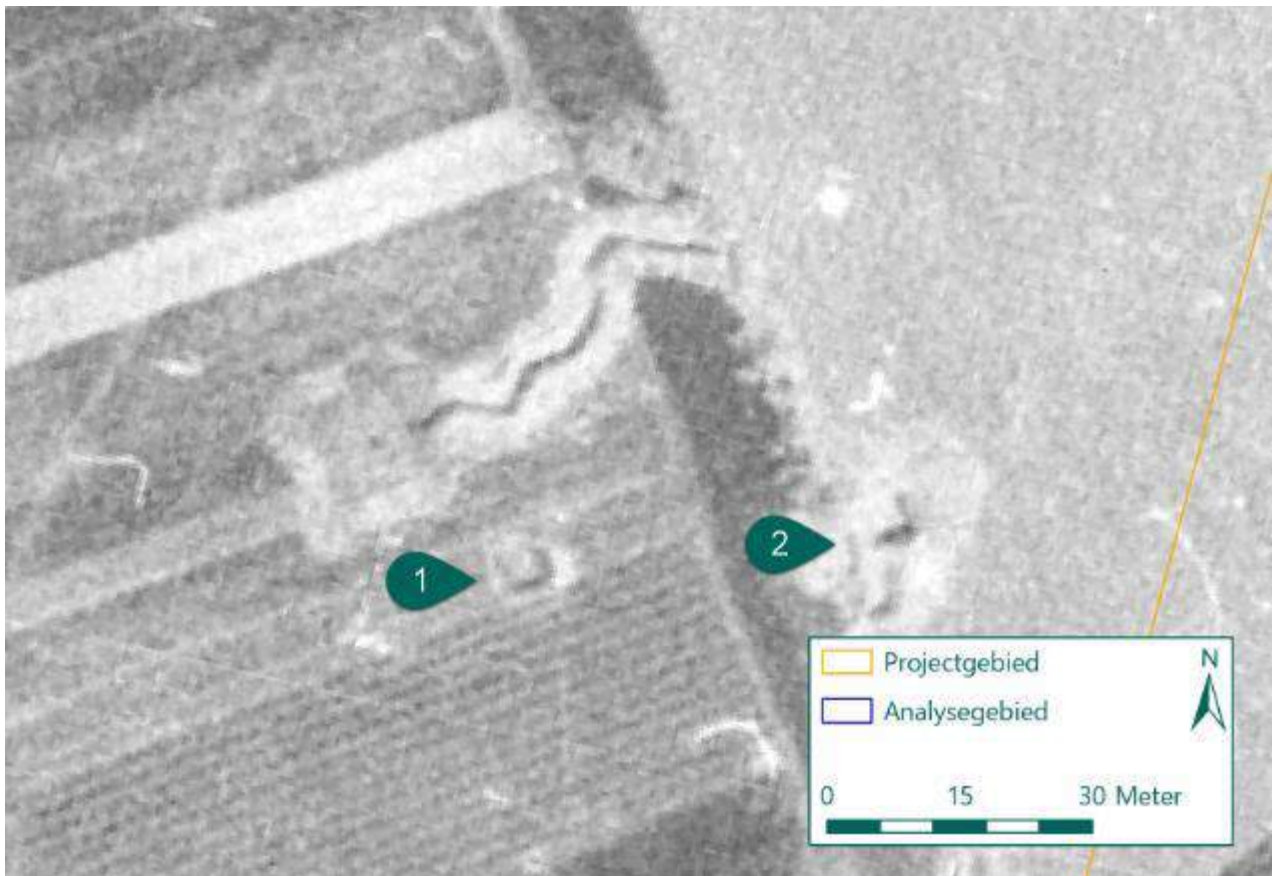
⁸ Aan de hand van de informatie van de defence overprint en uit het NIMH is niet duidelijk geworden welke kalibers geschutmunitie werden gebruikt bij de geschutopstellingen nabij het onderzoeksgebied. Er wordt daarom afgebakend op de meest voorkomende Duitse kalibers, nl. 2 cm tot 10,5 cm.

Conclusie

Naar aanleiding van het verdedigingswerk binnen het analysegebied is ter plaatse van het projectgebied een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen NGE van KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie van 2 cm t/m 10,5 cm in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

8.1.3 Geschutopstellingen

Geschutopstellingen zijn posities voor het opstellen van grotere wapens, zoals mortieren, stukken artillerie of luchtafweergeschut. Conform het WSCS-OCE wordt een geschutopstelling afgebakend als NGE-Risicogebied, waarbij de opstelling met een straal van 25 meter wordt afgebakend. Daarnaast wordt rekening gehouden met cartografische onnauwkeurigheid. De geschutopstellingen zijn verdacht op mogelijk achtergebleven NGE van KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie. Wanneer een geschutopstelling nabij het onderzoeksgebied ligt, en de straal van 25 meter overlap heeft met het onderzoeksgebied wordt ook dit afgebakend als NGE-Risicogebied (een voorbeeld hiervan is gegeven in Figuur 66). Omdat onbekend is welke kalibers geschutmunitie door is ingezet per geschutopstelling wordt afgebakend op de meest voorkomende Duitse kalibers geschutmunitie, nl. 2 cm tot 10,5 cm.

Figuur 66: Geschutopstellingen op een luchtfoto d.d. 13 mei 1944. (Bron: Kadaster).

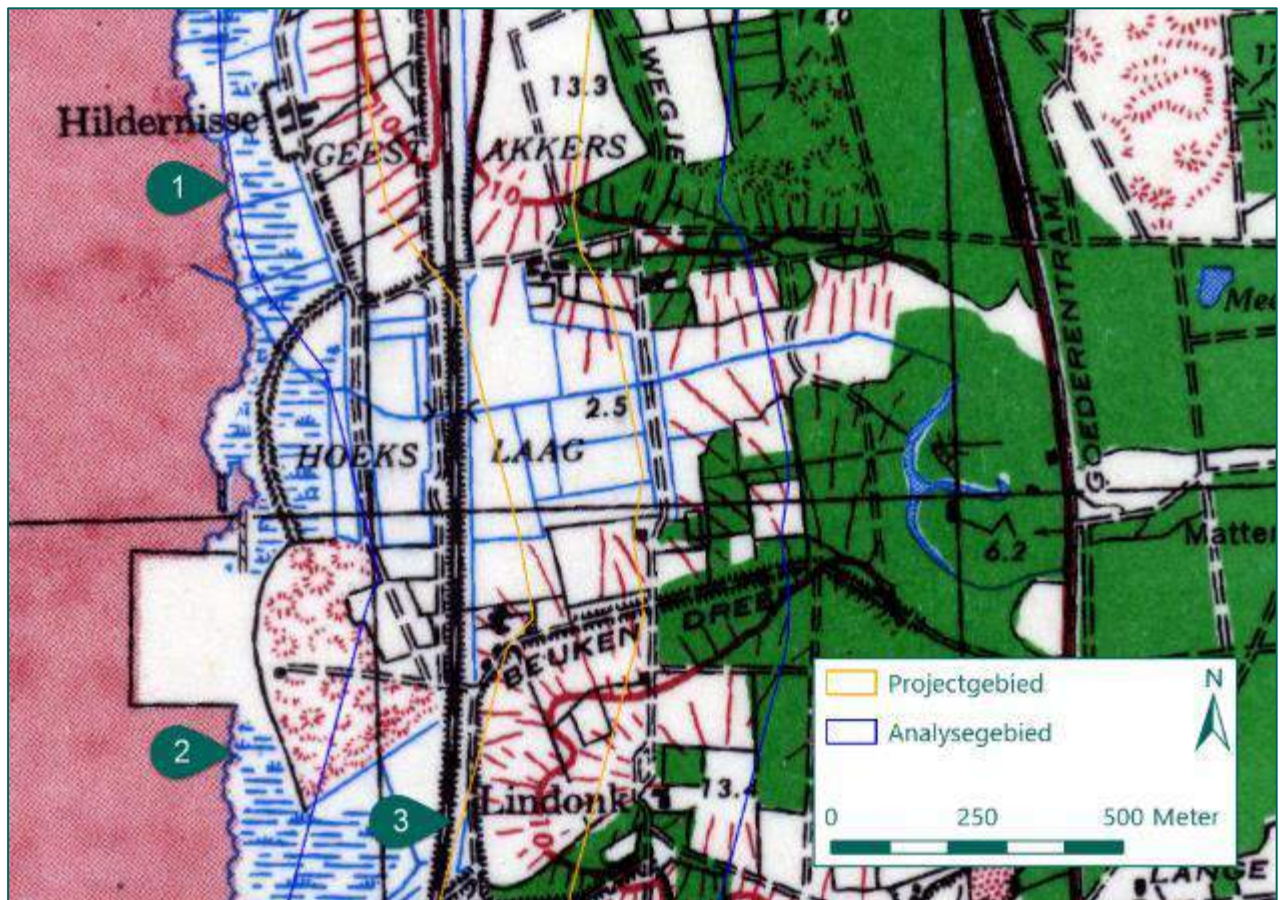
Bij de geschutopstellingen kunnen mangaten zijn gegraven. Een mangat was een gat in de grond en werd gebruikt om te schuilen tijdens een vijandelijke aanval. Deze mangaten dienen volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE niet afgebakend te worden, tenzij er aanwijzingen zijn aangetroffen dat de mangaten als schuttersputten zijn gebruikt. Hiervoor zijn geen concrete aanwijzingen aangetroffen. Er wordt derhalve naar aanleiding van mangaten geen NGE-Risicogebied afgebakend. NGE-Risicogebieden naar aanleiding van geschutopstellingen zijn afgebakend ter plaatse van het projectgebied en zijn weergegeven in Tekening 04.

Conclusie

Naar aanleiding van geschutopstellingen zijn ter plaatse van het projectgebied NGE-Risicogebieden afgebakend, waarbinnen geschutmunitie van 2 cm tot 10,5 cm in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

8.2 MILITAIRE OEFENINGEN

Archiefstukken uit het gemeentearchief van Woensdrecht (inventaris 1968 en 2148; zie bijlage 4) maken melding van schietoefeningen binnen het analysegebied in de periode 1922 tot 1936. Vanaf het Duintjesterrein bij Hildernisse of de aan het Duintjesterrein grenzende spoorbaan werd geschoten richting het strand en de slikken van de Oosterschelde. Wapens waarmee geoefend werd, waren onder andere mitrailleurs, geweren, mortieren en houwtisers.

Figuur 67: Hildernisse (1), het Duintjesterrein en Zeebad de Duintjes (2) en de spoordijk (3) op de geallieerde stafkaart (Bron: Kadaster).

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat schietoefeningen plaatsvinden in de richting van de zee. Schietoefeningen landinwaarts zouden logischerwijs schade aanrichten aan particuliere eigendommen, dijken en de spoorlijn. De exacte locaties waarvan geschoten werd, zijn niet bekend. Het is op basis van de geraadpleegde bronnen echter niet aannemelijk dat deze locatie binnen het projectgebied lagen. De oefeningen vonden naar alle waarschijnlijkheid buitendijks plaats ten westen van het projectgebied. Omdat niet vanaf en niet in de richting van het projectgebied werd geschoten, wordt naar aanleiding van schietoefeningen in de vooroorlogse geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het projectgebied.

Conclusie

Naar aanleiding van schietoefeningen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van het analysegebied.

9 LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN

De leemten in kennis die in dit HVO-NGE naar voren zijn gekomen worden in dit hoofdstuk nader toegelicht. Daarnaast worden de afgebakende NGE-Risicogebieden samengevat.

9.1 LEEMTEN IN KENNIS

Uit dit HVO-NGE is gebleken dat er een aantal leemten in kennis is, namelijk:

- Omdat de Duitse archieven grotendeels zijn vernietigd, zijn slechts weinig primaire gegevens beschikbaar over de Duitse zijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Het is onvoldoende bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 NGE zijn aangetroffen, dan wel verwijderd binnen het analysegebied.
- Bij de munitieruimrapporten van de EOD is de locatie van de vindplaats vaak niet nauwkeurig weergegeven. Daarnaast is gebleken dat de kalibers niet altijd correct zijn aangegeven.
- Het is niet bekend waar de op 12 oktober 1944 aangevallen Nebelwerfer zich bevond, of waar de bommen neerkwamen.
- Van veel op luchtfoto's zichtbare bomkraters is niet bekend wat het doel was, door welke eenheid het bombardement is uitgevoerd of wanneer deze zijn veroorzaakt.
- Door de gebrekkige beschikbaarheid van luchtfoto's van na de bevrijding, is het analyseren van kraters van artilleriebeschieting in veel gevallen niet mogelijk gebleken.
- Van enkele mijnevelden zijn geen gegevens beschikbaar omtrent, hoeveelheden, types en ruimingen van de mijnen.

9.2 AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Op basis van de analyse van de oorlogshandelingen is vastgesteld dat mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven in het projectgebied. Het gehele projectgebied is afgebakend als NGE-Risicogebied. De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in onderstaande tabel, met per NGE-Risicogebied het nummer, de verwijzing binnen dit rapport. De in onderstaande tabel weergegeven maximale penetratiediepte is vastgesteld op basis van algemeen beschikbare gegevens uit het Dinoloket of specifieke kennis van bepaalde oorlogshandelingen (aanleg van militaire infrastructuur en mijnevelden). De gegevens van het Dinoloket kunnen niet gebruikt worden voor een exacte vaststelling van de maximale penetratiediepte maar dienen enkel ter indicatie. Voorafgaand aan werkzaamheden of opsporing in NGE-Risicogebieden naar aanleiding van verschoten of afgeworpen munitie dient ten alle tijden op basis van specifieke sonderingsgegevens uit het gebied de maximale penetratiediepte te worden vastgesteld.

Nr.	Paragraaf:	Verdacht op	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte
1	5.1.3	Afwerpmunitie 250 lbs	0 tot enkelen	Afgeworpen	6,5 m-mv
2	5.1.4	Afwerpmunitie 500 lbs G.P.	0 tot enkelen	Afgeworpen	7,0 m-mv
3	5.2.4	Afwerpmunitie 500 lbs G.P./M.C. en/of 1.000 lbs G.P.	0 tot tientallen	Afgeworpen	12,5 m-mv
4	5.3	Afwerpmunitie 500 lbs	0 tot enkelen	Afgeworpen	12,0 m-mv
5	5.3	Afwerpmunitie 500 lbs	0 tot enkelen	Afgeworpen	12,0 m-mv
6	5.4	Afwerpmunitie 250 en/of 500 lbs	0 tot enkelen	Afgeworpen	Variabel afhankelijk van locatie
7	5.5	Afwerpmunitie 250, 500 en/of 1.000 lbs	0 tot enkelen	Afgeworpen	4,5 m-mv

Nr.	Paragraaf:	Verdacht op	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte
8	6.4.2	KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers	0 tot honderden	Verschoten / geworpen	0,5 m-mv
9	6.4.2	KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers	0 tot honderden	Verschoten / geworpen	0,5 m-mv
10	6.4.1	Geschutmunitie 5 cm t/m 10,5 cm	0 tot honderden	Verschoten	1,5 m-mv
11	7.1	Landmijnen, antitank en antipersoneel (NL)	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 m-mv
12	7.2	Landmijnen, diverse types en nationaliteiten	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 m-mv
13	7.2	Landmijnen, Tellerminen 35	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 m-mv
14	7.2	Landmijnen, Tellerminen	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 m-mv
15	7.2	Landmijnen, Tellerminen 42	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 m-mv
16	8.1.1	KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers	0 tot enkelen	Achtergelaten / gedumt	1,5 m-mv
17	8.1.2	KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm	0 tot enkelen	Achtergelaten / gedumt	1,5 m-mv

Tabel 10: Overzicht NGE-Risicogebieden.

De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in Tekening 04.

10 CONCLUSIE EN ADVIES

In deze paragraaf zijn de conclusie en het advies opgenomen die uit dit HVO-NGE voortkomen.

10.1 CONCLUSIE HVO-NGE

In dit HVO-NGE is antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het projectgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
 - Ja, er is sprake van diverse NGE-Risicogebieden binnen het projectgebied. Deze NGE-Risicogebieden zijn afgebakend naar aanleiding van diverse oorlogshandelingen binnen het projectgebied ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE kunnen worden verwacht?
 - De soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE lopen uiteen en verschillen per NGE-Risicogebied. Deze gegevens zijn opgenomen in paragraaf 9.2 en in de digitale GIS-bestanden.
- Wat is het advies met betrekking tot de omgang met de NGE-Risicogebieden binnen het projectgebied?
 - Het advies is opgenomen in paragraaf 10.2.

10.2 ADVIES

Uit het HVO-NGE is gebleken dat ter plaatse van het projectgebied verschillende NGE-Risicogebieden liggen waar verschillende hoofdmunitiesoorten aangetroffen kunnen worden. Opsporing van NGE van de verschillende hoofdmunitiesoorten binnen het NGE-Risicogebied kan, indien gewenst, worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of openbare veiligheid. In dit geval betreft dit vooral de locaties waar grondroerende werkzaamheden zoals graafwerkzaamheden, het plaatsen van damwanden en funderingspalen, aanbrengen van verticale drainage, etc., gaan plaatsvinden. Daar waar het huidige grondgebruik wordt gecontinueerd, is, zo mogelijk, geen sprake van een verhoogd risico en is opsporing niet noodzakelijk.

Om te bepalen waar een verhoogd risico ontstaat, adviseert REASeuro een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) te laten uitvoeren. Om een PRA-NGE te kunnen uitvoeren, is een uitgewerkt (concept) ontwerp van de in het gebied geplande projecten noodzakelijk. Daarnaast is het van belang te kunnen beschikken over gegevens met betrekking tot de bodemopbouw, grondmechanische eigenschappen, grondwaterstanden, milieuhygiënische kwaliteit, etc.

De PRA-NGE heeft tot doel antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied binnen het onderzoeksgebied? Het NGE-Risicogebied is in het HVO-NGE horizontaal afgebakend. Aan de hand van diverse parameters (zoals grondsoort en naoorlogse werkzaamheden) wordt het NGE-Risicogebied horizontaal en verticaal afgebakend. Hierbij wordt ook gekeken of de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een NGE in de bodem aangepast dienen te worden.
- Welke werkzaamheden kunnen veilig worden uitgevoerd in een NGE-Risicogebied? In een PRA-NGE worden de werkzaamheden die effect kunnen hebben op de mogelijk aanwezige NGE geïdentificeerd op basis van de plan- en/of ontwerptekeningen. Op basis hiervan kunnen de risico's worden beschreven.

De volgende onderwerpen worden in een PRA-NGE uitgewerkt:

- a. De risicovolle handelingen.
 - b. Het mogelijke effect van deze handelingen op eventueel aanwezige NGE.
 - c. De kans op een ongewenst effect.
 - d. De mogelijkheid tot opsporing van eventueel aanwezige NGE voor start van de reguliere werkzaamheden. Indien van toepassing, worden in een PRA-NGE de verschillende toepasbare opsporingsmethoden beschreven. Hierbij worden de voor- en nadelen van de verschillende technieken beschreven. Op basis hiervan wordt in een PRA-NGE een advies gegeven over de best toepasbare opsporingsmethode.
 - e. Beheersmaatregelen indien opsporing vooraf niet mogelijk is (andere uitvoeringswijze, inzet aangepast materieel, afscherming omgeving, etc.).
- Wat is het benodigde budget voor het benodigde vervolgonderzoek?
 - Wat is de doorlooptijd van het benodigde vervolgonderzoek?

Indien het OCE-kennisniveau bij de opdrachtgever geoptimaliseerd dient te worden is het de opdrachtgever aan te bevelen om enkele werknemers op te leiden en zich zo beter voor te bereiden op haar/zijn taken bij toekomstige NGE-gerelateerde werkzaamheden.

Indien NGE worden aangetroffen buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden, dan is dit nieuwe feitelijke informatie. Als deze situatie zich voordoet, moet in overleg met een ter zake deskundige worden vastgesteld of sprake is van een incident of dat er aanleiding is de werkwijze aan te passen.

11 BIJLAGEN

BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)	106
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	108
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN	155
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN	224
BIJLAGE 5	EOD EN MMOD: MUNITIERUIMINGEN.....	234
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	236
BIJLAGE 7	V-WAPENS.....	245
BIJLAGE 8	OVERZICHT LUCHTFOTO'S	247
BIJLAGE 9	IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN.....	248
BIJLAGE 10	CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST	259
BIJLAGE 11	TEKENINGEN.....	260
BIJLAGE 12	CERTIFICERING REASEURO.....	261

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)

Begrip	Definitie
Analysegebied	Gebied waarop het HVO-NGE zich richt. Het analysegebied is ruimer dan het projectgebied om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de situatie in oorlogstijd.
Bijdragebesluit / Gemeentefonds	Regeling voor Rijksfinanciering van (een deel van) de kosten voor het NGE-bodemonderzoek.
Bodembelastingkaart	Cartografische weergave van het (de) NGE-Risicogebied(en). REASeuro hanteert doorgaans het begrip NGE-Risicokaart.
Conventionele Explosieven (CE)	Elk explosief dat niet als geïmproviseerd, nucleair, biologisch of chemisch kan worden aangemerkt. Bij het opsporingsproces wordt aan CE gelijkgesteld en als zodanig behandeld: <ul style="list-style-type: none"> - CE die geen explosieve stoffen (meer) bevatten; - Restanten van CE die door leken als zodanig herkenbaar zijn; - Voorwerpen die door leken kunnen worden aangemerkt als CE; - Wapens of onderdelen daarvan.
Historisch Vooronderzoek – Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE)	Bureaustudie waarin de oorlogshandelingen van de periode 1940-1945 (incl. naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten) worden geanalyseerd. Doel is om vast te stellen of in het analysegebied sprake is van een NGE-Risicogebied in relatie tot het projectgebied. Het HVO-NGE bestaat uit: <ul style="list-style-type: none"> - Rapportage. - Positief of negatief advies. - In het geval van een positief advies: Horizontale afbakening NGE-Risicogebied(en). - Bodembelastingkaart.
Negatief advies	Op basis van de analyse van het bronnenmateriaal wordt niet verwacht NGE aan te treffen in het analysegebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt niet geadviseerd. De geplande werkzaamheden kunnen regulier worden uitgevoerd.
Niet Gesprongen Explosieven (NGE)	Door REASeuro gehanteerd begrip waaronder wordt verstaan: alle explosieven of onderdelen/restanten van explosieven die niet of gedeeltelijk hebben gefunctioneerd. Onder NGE vallen: <ul style="list-style-type: none"> - Conventionele Explosieven (CE); - Geïmproviseerde explosieven; - Explosieven voor civiel gebruik; - Chemische explosieven; - Biologische explosieven; - Nucleaire explosieven.
Niet Gesprongen Explosieven – Bodemonderzoek (NGE-Bodemonderzoek)	Werkwijze van REASeuro waaronder wordt verstaan: de integrale totaalaanpak voor de NGE-problematiek bestaande uit vijf afzonderlijke fasen. Hierdoor kan de opdrachtgever per fase een weloverwogen besluit nemen en zijn vervolgcities plannen met als doel dat de opdrachtgever de regie over het project in handen houdt. De vijf fasen zijn: <ol style="list-style-type: none"> 1. HVO-NGE (Historisch Vooronderzoek NGE). 2. PRA-NGE (Projectgeboden Risicoanalyse NGE). 3. Projectplan-NGE. 4. Uitvoering-NGE. 5. PwO-NGE (Proces-verbaal van Oplevering).
Niet Gesprongen Explosieven –	Gebied waar op basis van historisch bronnenmateriaal een risico op het aantreffen van NGE bestaat naar de situatie van 1940-1945 (inclusief naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten).

Begrip	Definitie
Risicogebied (NGE-Risicogebied)	Het NGE-Risicogebied is horizontaal afgebakend, waarin zijn opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> - Eventuele onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal (o.a. cartografische onnauwkeurigheden). - De maximale horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
Oorlogshandeling	Gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE. Voorbeelden van oorlogshandelingen zijn: <ul style="list-style-type: none"> - Bombardementen - Artilleriebeschietingen - Munitiedump - Munitieongevallen - Vliegtuigcrashes - Aanwezigheid van verdedigingswerken
Opsporingsgebied	Het verdachte gebied binnen het projectgebied waar voorafgaand aan de reguliere werkzaamheden de opsporing naar NGE wordt geadviseerd.
Positief advies	Analyse van het bronnenmateriaal heeft aangetoond dat NGE kunnen worden aangetroffen in het analysegebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt geadviseerd. Tevens vormt een positief advies de legitimatie voor het indienen van een Raadsbesluit t.b.v. van een Rijksbijdrage.
Projectgebied	Het door de opdrachtgever aangegeven gebied waarbinnen reguliere werkzaamheden (niet NGE-gerelateerd) uitgevoerd gaan worden of waar een functieverandering wordt doorgevoerd.
Projectgebonden Risicoanalyse –Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE)	Bureaustudie waarin het verdachte gebied binnen het NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Daarnaast worden de risico's van de voorgenomen reguliere werkzaamheden in relatie tot de aan te treffen NGE vastgesteld. De PRA-NGE bestaat o.a. uit: <ul style="list-style-type: none"> - Indien nodig het opvullen van leemten in kennis van het HVO-NGE. - De horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied. - Een NGE-Risicoanalyse. - Het bepalen van aanvaardbare risico's. - Het opsporingsadvies. - De mogelijkheid tot een proefdetectie.
Reguliere werkzaamheden	Alle door de opdrachtgever voorgenomen niet NGE-gerelateerde werkzaamheden. Enkele voorbeelden zijn civieltechnische, milieutechnische en archeologische werkzaamheden.
Verdacht gebied	De horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied. Bij de afbakening is o.a. rekening gehouden met: <ul style="list-style-type: none"> - Het vaststellen van de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem (inkaderen NGE-Risicogebied). - De mogelijke inperking van de onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal. - De naoorlogse werkzaamheden (zoals ontgravingen, ophogingen etc.). - De bodemkundige parameters (zoals grondsoort en draagkracht van de grond).
Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE)	Het WSCS-OCE is het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het opsporen van Conventionele Explosieven. Hierin zijn onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen. Het WSCS-OCE is sinds 1 juli 2012 de opvolger van de Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE) en is wettelijk verankerd in de Arbowet. Om het maatschappelijk belang – veiligheid en gezondheid van en rondom de arbeid – te waarborgen, is door de overheid gekozen voor een wettelijk verplichte certificatieregeling voor de borging van de kwaliteit/veiligheid van het opsporen van conventionele explosieven.

BIJLAGE 2 GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Voor dit HVO-NGE is de volgende literatuur geraadpleegd:

Auteur	Titel	Relevant	Afkorting
Alphen, van, J.,	<i>Tussen Waal en Lek 1939 – 1945</i> (Zutphen 1994).	Nee	/
Amersfoort, H. en P.H. Kamphuis	<i>Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied</i> (Den Haag 1990).	Ja	AME
Braat, J.,	<i>Ere wie ere toekomt. Onbekend onbemind oranje</i> (Roosendaal 2009).	Ja	BRA
Bollen, H. en Vroemen, P.,	<i>Canadezen in actie. Nederland Najaar 1944-Voorjaar 1946</i> (Warnsveld 1994).	Ja	BOL
Boers, G.H.,	<i>Ons schuurtje is kapot. Oorlogsherinneringen uit Bergen op Zoom</i> (Bergen op Zoom 1996).	Nee	/
Bree, L.W. de,	<i>Zeeland 40-45</i> (Middelburg 1979).	Ja	BRE
Brooijmans W. en W. Groffen	<i>Woensdrecht en Hoogerheide. In de bange dagen van hun bevrijding</i> (Hoogereide 1994).	Ja	BRO
Canadian Military Historical Section	<i>Report no. 154: Clearing the Scheldt Estuary and Opening the port of Antwerp: Operations of First Canadian Army in North-West Europe, 1 Oct – 8 Nov 44 (Preliminary Report)</i> (Ottawa 1986).	Ja	CMHS1
Canadian Military Historical Section	<i>Report no. 188: Canadian Participation in the operations in North-West Europe, 1944. Part VI: Canadian operations, 1 Oct – 8 Nov. The clearing of the Scheldt Estuary</i> (Ottawa 1948).	Ja	CMHS2
Communications Division Veterans Affairs Canada	<i>Canada 1945-1995</i> (Ottawa 1995).	Nee	/
Copp, T., en M. Bechthold	<i>The Canadian Battlefields in Northwest Europe. A Visitor's guide</i> (Stratford 2005).	Ja	COP
Delaforce, P.,	<i>The Polar Bears. Monty's Left Flank. From Normandy to the relief of Holland with the 49th Division</i> (London 1995).	Ja	DEL
Didden J., en M. Swarts,	<i>Brabant bevrijd</i> (Hulst 1993).	Ja	DID1
Didden J., en M. Swarts,	<i>Autumn Gale / Herbststurm. Kampfgruppe Chill: the German recovery autumn 1944</i> (Boxtel 2013).	Ja	DID2
Didden J., en M. Swarts,	<i>Einddoel Maas. De strijd in zuidelijk Ned. Tussen september en december 1944</i> (Weest 1984).	Ja	DID3
Doorn, van, J. en J.S. Bos	<i>Slag om Woensdrecht, bevrijding van de Zuidwesthoek</i> (Willemstad 1995).	Ja	DOO
Foreman, J.,	<i>Fighter Command War diaries. July 1943 to June 1944</i> (New York 2002).	Nee ⁹	/
Forfar, J.,	<i>From Omaha to the Scheldt. The story of 47 Royal Marine Commando</i> (East Linton 2001).	Nee	/
Geschiedkundige kring van stad en land van Bergen op Zoom	<i>Vijf dolle dagen in mei 1940. Studies uit Bergen op Zoom</i> (Bergen op Zoom 1984).	Nee	/
Hasselt, P.W.M.,	<i>Het bombardement van Roosendaal, 31 mei 1944. De dag waarop de stad rouwde</i> (Amsterdam 2001).	Ja	HAS
Helleger, H., e.a.,	<i>Heemkunde kring de Vierschaer Wouw. Bevrijdingsnummer 1/2, Jaargang 3. April 1985</i> (Wouw 1985).	Ja	HEL
Hoebeker, R.E.	<i>Slagveld Sloedam</i> (Nieuw- en Sint Joosland 2002).	Ja	HOE1

⁹ Het boek wordt als niet relevant bestempeld omdat het enige getroffen doel dat dicht bij het analysegebied ligt Woensdrecht is. De aanvallen op Woensdrecht waren veelal gericht op het vliegveld (wat buiten het analysegebied ligt) of op doelen waarvan geen exacte locatie is gegeven.

Auteur	Titel	Relevant	Afkorting
Hoedelmans, P.,	<i>Jeeps en klaprozen. Relas van de periode 44-45 in Bergen op Zoom</i> (Bergen op Zoom 1990).	Ja	HOE2
Humphries, H.,	<i>Living with Heroes. The Story of the Dam Busters</i> (Notwich 2003).	Nee	/
Huurman, C.,	<i>Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939-'45</i> (Eindhoven 2001).	Ja	HUU
Kaufman, D. en M. Horn	<i>De Canadezen in Nederland 1944-1945. Een bevrijdingsalbum</i> (Lare z.j.).	Nee	/
Klaauw, van der, B en B.M. Rijnhout	<i>De luchtoorlog boven Nederland, 1940-1945</i> (Amsterdam 1985).	Nee	/
Klep, C. en B. Schoenmakers,	<i>De bevrijding van Nederland 1940-1945. Oorlog op de flank</i> (Den Haag 1990).	Ja	KLE
Koopman, H.,	<i>Vergeltungswaffen in Nederland. Inzet van de V1, V2 & V4 vanaf NL grondgebied</i> (Utrecht 2018).	Nee	/
Korthals Altes, A.,	<i>Luchtgevaar. Luchtaanvallen op Nederland 1940 1945</i> (Wormer 1984).	Ja	KOR
Leengoed, van, B.,	<i>Oorlogs-Dagboek</i> (z.j.).	Nee	/
Lerecouvreur, M.,	<i>L'Armée Giraud en Hollande, 1939-1940</i> (Parijs 1951).	Nee	/
Loo, van E.,	<i>Vliegveld Woensdrecht in het vizier</i> (Ouwekerk 1996).	Nee	
Luijten, J.A.F.M.,	<i>Bergen op Zoom mei/mai 1940. De verdediging door het Franse leger</i> (Soesterberg 2004).	Ja	LUI
Matthijssen, J.,	<i>Getuige van een donkere tijd. Spoormannen en spoorvrouwen in en rond Roosendaal</i> (Rosmalen 1990).	Nee ¹⁰	/
Middlebrook, M., en C. Everitt,	<i>The Bomber Command War Diaries. An operational reference book 1939-1945</i> (Leicester 1996).	Ja	MID
Redactie PZC	<i>De Slag om de Schelde. Geallieerden bevrijden Zeeland, september - november 1944</i> (Raamsdonksveer 2009).	Ja	PZC
Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945	http://www.studiegroepluchtoorlog.nl/	Ja	SGLO
Shores, C.F.,	<i>2nd Tactical Air Force</i> (Oxford 1970).	Ja	SHO1
Shores, C.F. en C. Thomas	<i>2nd Tactical Air Force. Volume One: Spartan to Normandy, June 1943 to June 1944</i> (Oxford 2004).	Nee ¹¹	/
Shores, C.F. en C. Thomas	<i>2nd Tactical Air Force. Volume Two: Breakout to Bodenplatte July 1944 to January 1945</i> (Oxford 2005).	Nee ¹²	/
Vanwezenbeeck, C.,	<i>Kijk op Bergen op Zoom. Tweede Wereldoorlog, deel 3</i> (Bergen op Zoom 1987).	JA	VAN
Veenendaal A.J., e.a.,	<i>Bronnen op het Spoor. Gids voor onderzoek naar de spoorwegen</i> (2000).	Nee	/
Veenstra, S.L.	<i>In de schaduw van de glorie. Overzicht van vliegtuigbergingen in Ned. '60 - '77</i> (Zutphen 1992).	Ja	VEE
Wijngaarden, van, P., en P. Staal	Luchtalarm (Bergen 1995).	Nee	/
Zijlstra, G,	<i>Diary of an Air War. Allied Flights over Fortress Europe in WWII</i> (Austin 1994).	Nee	/
Zwanenburg, G.J.,	<i>En Nooit was het Stil. Kroniek van een Luchtoorlog</i> (2 dln. & supplement; Oldemarkt).	Ja	ZWA 1&2

Tabel 11: Verwijzing literatuur.

¹⁰ Het boek wordt als niet relevant bestempeld omdat er enkel meldingen worden gemaakt van luchtaanvallen op het emplacement van Roosendaal (wat buiten het analysegebied ligt) of op doelen waarvan geen exacte locatie is gegeven.

¹¹ Het boek wordt als niet relevant bestempeld omdat er enkel meldingen worden gemaakt van neergekomen toestellen zonder exacte locatieaanduiding.

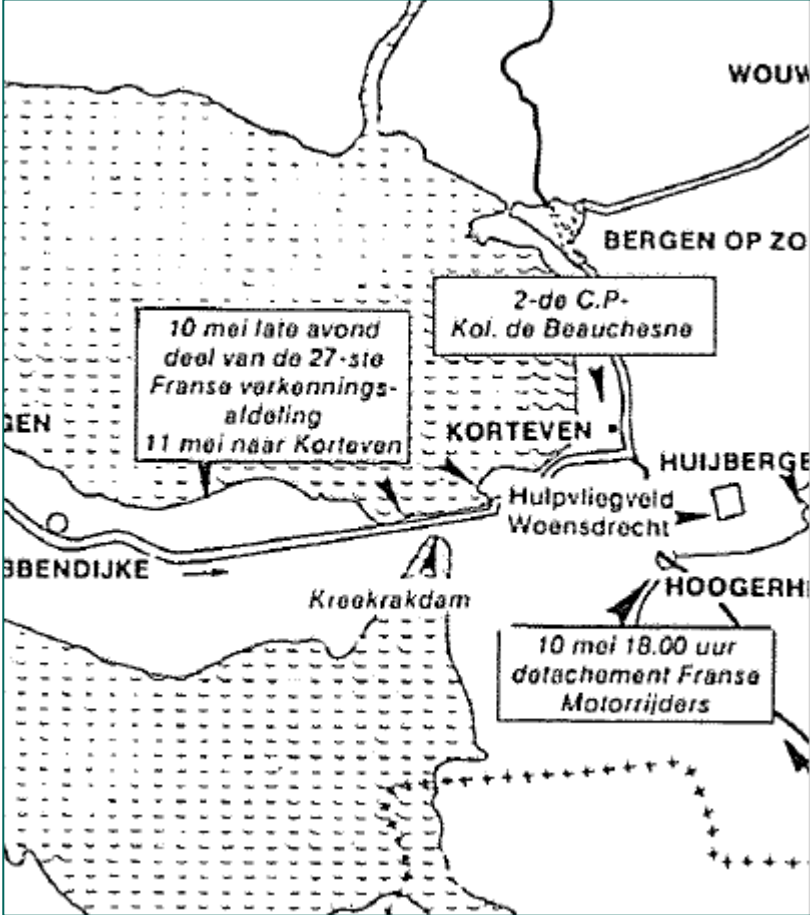
¹² Ibidem

In de onderstaande tabellen worden per periode de gebeurtenissen die betrekking hebben op het analysegebied weergegeven.

Mobilisatie en inval, augustus 1939 – mei 1940

Toen in augustus 1939 duidelijk werd dat oorlog in Europa onvermijdelijk zou worden, begon in Nederland de mobilisatie. Tienduizenden soldaten werden opgeroepen, en Nederland bereidde zich voor op een Duitse aanval. In de ochtend van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen na een serie bombardementen op vliegvelden en legerbases. Duitse parachutisten landden in de omgeving van Den Haag om het regeringscentrum uit te schakelen, terwijl een invasiemacht via de grens Nederland binnendrong. Op kleinschalige gevechten in Oost-Nederland na kon het Duitse leger hier eenvoudig oprukken, om vervolgens bij de Grebbelinie, voor de Afsluitdijk en langs de Moerdijk verweekeld te raken in felle gevechten. Op 14 mei 1940 werd Rotterdam gebombardeerd, waarna Nederland met uitzondering van de provincie Zeeland capituleerde. In Zeeland zou de strijd, mede door de aanwezigheid van Franse en Belgische troepen, nog tot 27 mei 1940 duren. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
Meidagen 1940	In de eerste uren na de inval der Duitsers, werden op tal van strategische plaatsen versperringen aangebracht. Bij de Halsterseweg en bij de Antwerpsestraatweg waren al in de mobilisatieperiode versperringsmuren aangebracht teneinde een doortocht van de vijandelijke troepen te vertragen. In de meidagen werden nog nieuwe obstakels opgericht. Een daarvan was gevormd door het omhalen van bomen langs de Antwerpsestraatweg. Door springladingen, die rond de stammen van de bomen waren aangebracht tot ontploffing te brengen, vielen de bomen dwars over de weg. In verband met de doortocht van het Franse leger waren de bomen op pinksterzondag 12 mei reeds ter zijde gelegd. - <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i>	VAN	15
10-15 mei 1940	Dit gebied werd door een tweetal stellingen beschermd: door de Bathstelling en door de Zanddijkstelling, waarbij de eerste fungeerde als voorpostenstelling voor de tussen Hansweert en Yerseke gelegen Zanddijkstelling. De Bathstelling was gelegen nabij het voormalige fort Bath en bestond uit twaalf kazematten, een tankgracht en wat geïnundeerd terrein. De bezetting bestond uit het 14 ^e Grensbataljon, onder leiding van majoor F.G. Triebel, die op zijn beurt weer viel onder de regimentscommandant van het 38 ^e Regiment Infanterie, reserve-luitenant-kolonel J.H.W. Bruins. Ondanks het feit dat de Bathstelling slechts een voorpostenfunctie had, gold voor het 14 ^e Grensbataljon toch het bevel "standhouden". Een eventuele terugtocht op de Zanddijkstelling zou alleen in opdracht van de Commandant in Zeeland of de commandant van 38 R.I. mogen geschieden. - <i>Relevant, informatie over Nederlandse eenheden.</i>	AME	190-191
10-11 mei 1940	De aankomst en de bewegingen van de 2-de, de 12-de en 27-ste Franse verkenningafdeling en een detachement Franse motorrijders in Zeeland en de Westrand van Noord-Brabant op 10 en 11 mei 1940.	GBZ	12, 24

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p data-bbox="328 1218 1082 1245">- Niet relevant, geen oorlogshandelingen op deze locaties beschreven.</p>		
11 mei 1940	<p data-bbox="328 1252 1214 1308">Melding van het bombarderen van Station Roosendaal en diverse andere doelen in Roosendaal.</p> <p data-bbox="328 1314 815 1341">- Niet relevant, geen exacte doelen vermeld.</p>	GBZ	31
11 mei 1940	<p data-bbox="328 1348 1270 1503">In de namiddag van de 11e mei wierp de Luftwaffe negen zware bommen op en nabij het punt waar de lijn de spoorweg over de Kreekrakdam sneed. De rijksweg naar Bergen op Zoom, de spoorbaan, de waterleiding en de telefoonlijnen liepen schade op, twee barakken werden vernield. Een kazemat, gebouwd in de zeevering pal ten noorden van de dam, kantelde enigermate maar bleef ongeschonden en nog bruikbaar.</p> <p data-bbox="328 1509 874 1534">- Relevant, bombardement binnen analysegebied.</p>	BRE	103
11-12 mei 1940	<p data-bbox="328 1541 1222 1630">Bericht kwam binnen dat ongeveer 5 brisantbommen waren gevallen op Vroenhout. Hierbij werd geen schade aangericht omdat de bommen in bouw- en weiland neerkwamen</p> <p data-bbox="328 1637 804 1664">- Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</p> <p data-bbox="328 1671 1246 1825">Van dit ogenblik af is Roosendaal onophoudelijk met brisantbommen bestookt, vooral langs de wegen waarop de Franse colonnes zich voortbewogen. Tijdens dit bombardement werd het onderstation van de P. N. E. M. getroffen en werd de gashouder beschadigd door bomsplinters. In totaal zijn op deze wijze ongeveer 80 huizen verbrand en meer dan 100 verwoest.</p> <p data-bbox="328 1832 804 1856">- Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</p>	BRA	10
13 mei 1940	<p data-bbox="328 1863 786 1890">Een Junkers Ju 88 stort neer te Roosendaal.</p> <p data-bbox="328 1897 815 1921">- Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</p>	SGLO	T0620
	<p data-bbox="328 1928 1270 1984">Een Morane Saulnier MS 406 van FAF eenheid GV III/1 stort ten noorden van Roosendaal neer.</p> <p data-bbox="328 1991 815 2016">- Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</p>	SGLO	T0636

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
14 mei 1940	De spoorlijn Roosendaal-Vlissingen was op 14 mei 1940 op diverse plaatsen vernield. Treinverkeer was dus onmogelijk. - <i>Niet relevant, exacte locatie van spoorbreuken niet vermeld.</i>	HOE1	172
14 mei 1940	<p>In het <i>Angriffsbefehl</i> van het XXVI. Armeekorps van 10 mei was het antwoord op de vraag wat er diende te gebeuren na het bereiken van het gebied rondom Breda volstrekt opengelaten. De opperbevelhebber van de 18. Armee, General der Artillerie G.K.P.W. von Kùchler, besloot voor de aanval op Rotterdam een nieuw Armeekorps te vormen, het XXXIXe, waarbij van het XXVI. Armeekorps werden ondergebracht de 9. Panzerdivision, de SS Leibstandarte 'Adolf Hitler' en de 254. Infanteriedivision. De rest van het XXVI. Armeekorps kreeg de opdracht de zuidflank van de 18. Armee tegen Antwerpen te beschermen "und nimmt hierzu am 14.5. den Raum zwischen Breda und der Scheldemündung fest in Besitz".</p> <p>Als gevolg van deze laatste opdracht rukte de SS Verfügungsdivision onder SS Gruppenführer Hausser met de SS Standarte 'Deutschland' in de vroege morgen van 14 mei over Esschen naar Hoogerheide op. Woensdrecht werd vervolgens om 10.40 uur zonder strijd bezet. Hiermee werd de hals van Zuid-Beveland afgesloten en enkele Franse troepen bij Bergen op Zoom, de Groupement de Reconnaissance de Division d'infanterie onder leiding van chef d'escadron Michon ingesloten. De 256. Infanteriedivision en de SS Standarte 'Germania' gingen in front tegen Antwerpen, terwijl tussen 15.00 en 16.00 uur de eerste patrouilles van de SS Standarte 'Deutschland', het voorterrein van de Bathstelling verkenden.</p> <p>Majoor Triebel, de commandant van het 14e Grensbataljon dat de bezetting van de Bathstelling vormde, liet hierop de drie compagniescommandanten naar zijn commandopost te Rilland komen. Deze waren nog maar nauwelijks gearriveerd toen, het was 18.00 uur, een Duits artillerievuur losbarstte. Triebel beval zijn compagniescommandanten onmiddellijk naar hun onderdelen terug te gaan ten einde een eventuele aanval af te slaan. Alleen reserve-eerste luitenant J.C. van Breda, commandant van de 1e compagnie, gaf echter gehoor aan dit bevel, de andere twee commandanten, reserve-kapitein C.B. Mulder (2-14 G.B.) en kapitein R. Helmer (3-14 G.B.), bleven liever veilig in Rilland. Majoor Triebel moest zijn bevel met kracht herhalen voordat beide kapiteins naar hun manschappen wensten terug te gaan. Ze begaven zich echter allebei naar het zuidvak van de stelling waar de compagnie van reservekapitein Mulder was gelegen, zodat kapitein Belmer nog steeds niet bij zijn troepen was, die inmiddels het zwaarst onder het artillerievuur te lijden hadden.</p> <p>Uiteindelijk ging Helmer toch naar zijn eigen commandopost, maar daar constateerde hij dat zijn manschappen, sterk onder de indruk van de beschietingen, uit de stelling aan het wegluchten. Helmer deed niets hiertegen, maar begaf zich weer naar het haventje van Bath, naar de commandopost van reservekapitein Mulder. Daar besloten de beide kapiteins het hazenpad te kiezen, waarbij zij een groot gedeelte van de 2e compagnie van het 14e Grensbataljon meenamen. Dit betekende dat van de bezetting van de Bathstelling, zonder dat deze daadwerkelijk was aangevallen, uitsluitend nog kleine groepjes, voornamelijk van de 1e compagnie van reserve-eerste luitenant Van Breda, op hun post waren. Deze troepen zouden uiteraard geen grootscheepse Duitse aanval kunnen weerstaan en, nadat majoor Triebel zijn commandant, reserveluitenant-kolonel Bruins, van de situatie op de hoogte had gebracht, kreeg hij om 20.00 uur het bevel de Bathstelling te ontruimen. Van een geordende terugtocht was echter geen sprake: Triebel gaf hiertoe geen enkele aanwijzing en de manschappen trokken zonder enig verband westwaarts. De Bathstelling was dus 'gevalen' zonder dat er een daadwerkelijke aanval had plaatsgevonden. Bijzonder zwak optredende commandanten hadden geen leiding aan de troepen weten te geven en waren, gedeeltelijk op eigen gezag, samen met hun manschappen weggetrokken.</p>	AME	194-196

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>In de morgen van de 15e mei begon de Duitse aanval op Zuid-Beveland en Walcheren. Een aanvalseenheid, die voornamelijk bestond uit de SS Standarte 'Deutschland' onder leiding van SS Standartenführer Felix Steiner, kreeg het bevel over Goes naar Middelburg door te stoten. Ongehinderd konden de Duitsers door de Bathstelling trekken waardoor de voorhoede van de SS Standarte reeds om 08.00 uur de in het geïnundeerde terrein van de Zanddijkstelling liggende Tholeindsche Dijk [tegenwoordig de Olzendedijk] bereikte.</p> <p>- <i>Relevant, stelling en beschieting in analysegebied.</i></p>		
	<p>De heren hadden zich nog maar pas op de commandopost gemeld toen de Duitse artillerie het vuur opende op het noord vak van de linie; even onverwijd als zij gekomen waren moesten zij thans naar hun onderdelen terugkeren. De reserve eerste luitenant die voor het middenvak verantwoordelijk was haastte zich op de motorfiets terug naar de linie. Met kijker, kaart en kompas stelde hij vast van welke punten in het Brabantse de granaten werden afgevuurd. Hij gaf de vijandelijke opstelling door aan zijn bataljonscommandant. Wat baatte het: er was geen Nederlandse artillerie om het vuur te beantwoorden, er waren geen vliegtuigen om de Duitse batterijen aan te vallen. Een gelukkige omstandigheid was dat de vijand aanvankelijk te ver, later iets te kort schoot. (...)</p> <p>Tegen het vallen van de avond nam het artillerievuur af. De groepjes Duitsers die in de polder zaten, waren blijkbaar niet van plan de linie deze dag nog dicht te naderen.</p> <p>- <i>Relevant, beschieting in analysegebied.</i></p>	BRE	104-105
14-15 mei 1940	<p>In het Noorden van Bergen op Zoom vinden gevechten plaats tussen Duitse troepen en Nederlandse en Franse troepen.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	GBZ	132
	<p>In het centrum van Bergen op Zoom bouwde de Fransen op drie sleutelposities verdedigingen in voorbereiding op de komst van de Duitsers.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	LUI	13
	<p>Bomber Command</p> <p>Om 21.40 uur startten twaalf Hampdens van No. 44, No. 49, No. 50, No. 61, No. 83 en No. 144 Squadron, zes naar Breda en zes naar Roosendaal voor aanvallen op wegen en spoorwegen. Vier rapporteerden hun opdracht bij Roosendaal te hebben uitgevoerd, twee die bij Breda en een andere Hampden liet zijn bommen los bij Deventer. Drie namen hun bommen mee terug, één van No. 44 Squadron ging verloren en één van No. 83. Squadron verongelukte bij terugkeer in Engeland. De vierkoppige bemanning verloor het leven.</p> <p>Nadere informatie. Van de twaalf Hampdens rapporteerden zes een aanval te hebben gedaan op doelen bij Breda waarbij treffers werden geplaatst op wegen en spoorwegen. Vijf voerden een aanval uit op doelen bij Roosendaal en wierpen hun bommen af op wegen aan de NO-kant van de stad. De Hampden wierp zijn bommen af op een spoorlijn 8 km NNW van Deventer waarbij treffers werden waargenomen.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</i></p>	ZWA1	34, 35
	<p>12 Hampdens to Breda and Roosendaal, 1 Hampden lost.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</i></p>	MID	42
17 mei 1940	<p>Armée de L'Air/Aeronavale:</p> <p>Ter ondersteuning van de in Vlissingen, Terneuzen en ten noorden van Antwerpen inschepende delen van het Franse leger en om de Duitse opmars op Zuid-Beveland en in de richting Antwerpen te vertragen, werd in de vroege morgen een grote aanval uitgevoerd door bommenwerpers van de Aeronavale.</p> <p>Negen Chance Vought V-156's van AB-1 en twaalf Loiré Nieuport LN-401's van AB-2 met als escorte twaalf Potez 631's van AC-1 en AC-2, twaalf Bloch 152's van GCIL/8 en acht Curtiss H-75's van GCL/4 voerden aanvallen uit op Duitse troepenbewegingen en</p>	ZWA1	38

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	marskolonnes op Zuid-Beveland en op het smalle deel tussen Kruiningen en Woensdrecht. - <i>Relevant, luchtaanval in analysegebied.</i>		

Tabel 12: Overzicht gebeurtenissen Duitse inval mei 1940.

De bezetting van 1940 tot juni 1944 (D-Day)

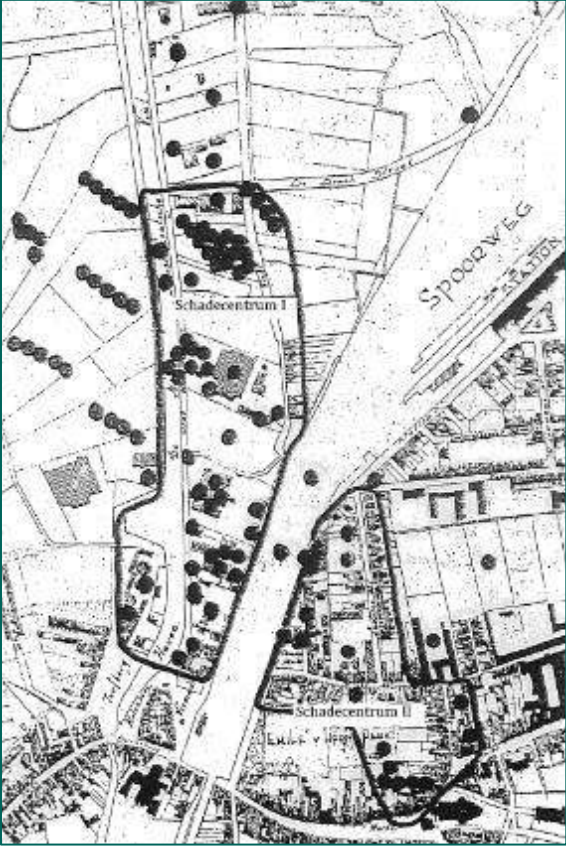
Na de capitulatie werd Nederland bezet. Duitse militairen werden ondergebracht in voormalige Nederlandse kazernes en de vliegvelden werden door de Duitse luchtmacht, de *Luftwaffe*, overgenomen. De meeste Duitse militairen bevonden zich langs de kust. Hier werden stellingen aangelegd ter voorbereiding op een eventuele geallieerde invasie. Al tijdens de Duitse inval begon de Britse *Royal Air Force* (RAF) met de luchtoorlog tegen Duitsland. Bommenwerpers werden 's nachts uitgestuurd voor kleinschalige bombardementen op doelen van militair belang. Deze bommenwerpers verdwaalden met grote regelmaat, waardoor vergissingsbombardementen eerder regel dan uitzondering waren. De grote verliezen dwongen de Britten tot een andere tactiek. Vanaf 1942 werden bombardementen uitsluitend uitgevoerd door grote groepen bommenwerpers, die met tientallen tot honderden vliegtuigen één doel aanvielen. Vanaf 1942 verschenen daarnaast Amerikaanse bommenwerpers boven Nederland. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
19/20 september 1940	Bomber Command [...] Eén Hampden ging naar Bergen op Zoom waar enkele branden uitbraken, één wierp zijn bommen af op de kanaaloever tussen Veere en Middelburg, zonder bijzonderheden te rapporteren. - <i>Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</i>	ZWA1	103
16 oktober 1940	Een Henschel Hs 126 van Luftwaffe eenheid 1.(H)/21 crashte te Bergen op Zoom bij een oefening. Beide inzittende raakte gewond. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie vermeld.</i>	SGLO	T0878A
8/9 november 1940	Bomber Command Wellingtons: Eén naar Gilze-Rijen en naar Roosendaal. Op Gilze-Rijen werden geen resultaten waargenomen, in Roosendaal, waar behalve het afwerpen van brandbommen ook zoeklichten met boordwapens werden beschoten, werd brand gerapporteerd. - <i>Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</i>	ZWA1	129
17 december 1940	Bomber Command Slecht weer. AD's. Een Blenheim deed respectievelijk een aanval op zoeklichtstellingen bij Woensdrecht, een zoeklicht- en Flakstelling op Overflakkee, een zoeklichtstelling bij Vlissingen en een zoeklichtstelling en een baken ten zuiden van Rotterdam. In het algemeen vielen geen resultaten te rapporteren. - <i>Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</i>	ZWA1	140
9/10 mei 1941	Een Vickers Wellington van RAF Squadron 214 komt neer te Woensdrecht om 2.53 uur. Alle zes inzittende overleven de crash. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>	SGLO	T1026
25 september 1941	Een Messerschmitt Bf 109 van de Luftwaffe eenheid LzA. Villa Coublay komt neer nabij Roosendaal als gevolg van motorschade. De inzittende overleeft de crash. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>	SGLO	R0156C
28/29 december 1941	Coastal Command Fotoverkenning. O.a. Rotterdam, Vlissingen, Den Helder, vliegveld Soesterberg, Terneuzen, IJmuiden, Amsterdam en Schiphol. Eén Spitfire naar Essen-Düsseldorf keerde niet terug. Noot. Deze Spitfire kwam bij Bergen op Zoom neer. De piloot werd gevangengenomen. - <i>Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</i>	ZWA1	316
	Een Supermarine Spitfire, PR.IV, van de RAF unit 1 PRU maakte een noodlanding te Bergen op Zoom vanwege motorproblemen. Het toestel kwam om 14.05 neer en de piloot werd gevangengenomen.	SGLO	T1371

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Niet relevant, exacte doelen niet vermeld.</i>		
9 januari 1942	Een Messerschmitt Bf-109 van de Luftwaffe eenheid 2./JF 3 komt neer te Woensdrecht na een probleem bij de start. De inzittende overleeft de crash. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>	SGLO	T1373
30/31 mei 1942	In Roosendaal wordt op de dag van het bombardement van Keulen, in de nacht van zaterdag op zondag, het emplacement beschoten. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	212
	Als deel van een missie van Bomber Command en Fighter Command om Keulen met meer dan 1000 vliegtuigen aan te vallen werd het emplacement van Roosendaal beschoten door Britse toestellen. De schade was gering. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	ZWA1	362
17 december 1942	Twee Mosquito's van het 139c Squadron vallen op donderdag 17 december met acht 500-ponds bommen (in totaal 1,8 ton) wederom het emplacement Roosendaal aan. De vliegtuigbemanning denkt dat het midden en de noordoosthoek van het emplacement is getroffen, vanwaar rook opstijgt. De materiële schade is volgens de NS uiterst gering en er vallen geen slachtoffers. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	219, 255
	Bomber Command Spoorwegdoelen in Nederland en België door Mosquito's. Resultaten. Twee Mosquito's voerden van 500 meter hoogte een aanval uit op Roosendaal. De bommen vielen hoogstwaarschijnlijk in het doelgebied. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	ZWA1	442
11 februari 1943	Op Roosendaal valt 1,8 ton aan bommen. De geallieerden zien Roosendaal als een strategisch spoorwegknooppunt. Twee Bostons (tweemotorige bommenwerpers) van het 107 ^e Squadron vallen op 11 februari om 16.05 uur Roosendaal aan. Machinist Kusters raakt daarbij licht gewond. Dit zijn lichte aanvallen, want gemiddeld werpt Bomber Command per aanval in deze periode 8,9 ton en de US Army Air Force zelfs 89,6 ton aan bommen. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	247
	Bomber Command Roosendaal. Twee Bostons voerden op een hoogte van achttien meter een aanval uit; inslagen werden gezien op de locomotievenloods en het emplacement. Vrij veel goed gerichte lichte flak maar geen vijandelijke jagers gezien. Eén Boston keerde niet terug. Noot. De Duitsers rapporteerden dat de aanval op Roosendaal om 16.05 uur plaatsvond, waarbij verscheidene locomotieven, wagons en loods en loods werden beschadigd. Enkele Nederlanders werden gewond. De Boston die niet terugkeerde, stortte vlak na de aanval neer bij Lage Donk, 10 km ten westen van Breda. Als tijd van neerstorten is gegeven 16.05 uur. Deze Boston was (evenals de andere drie) van No. 107 Squadron. Twee man van de bemanning kwamen om het leven, twee werden gevangengenomen. - <i>Niet relevant buiten het analysegebied.</i>	ZWA1	465-466
14 februari 1943	Een Focke Wulf Fw-190 van de Luftwaffe eenheid 5/JG 1 stort na technische problemen neer te Woensdrecht. De piloot overleeft de crash. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>	SGLO	T2061
24/25 juni 1943	Een Avro Lancaster, Mk III, van RAF Squadron 7 werd om 0.25 uur neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig en stortte 4 km ten oosten van Rilland neer. Vier van de zeven inzittende overleefde de crash. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>	SGLO	T2570
10 juli 1943	Een Focke Wulf Fw-190 van de Luftwaffe eenheid II/JG 1 stort na motorproblemen neer te Woensdrecht. De piloot overleeft de crash. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>	SGLO	T2653
30 juli 1943	Een Focke Wulf Fw-190 van de Luftwaffe eenheid 2/JG 26 stort na een luchtgevecht neer te Woensdrecht om 7.10 uur. De piloot komt te overlijden.	SGLO	T2762

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>		
19 augustus 1943	Fighter Command [escorte over o.a. Nederland]: [...] één Fw-190 van 2/JG26 een buiklanding bij Vinkenbroek (west van Roosendaal), vrijwel onbeschadigd. - <i>Niet relevant, toestel komt vrijwel onbeschadigd aan de grond.</i>	ZWA2	66
	Een Focke Wulf Fw-190 van de Luftwaffe eenheid 2/JG 26 stort neer te Vinkenbroek, ten westen van Roosendaal om 19.00 uur. De inzittende overleeft de crash. - <i>Niet relevant, toestel komt vrijwel onbeschadigd aan de grond.</i>	SGLO	T2762
1 september 1943	Tien Franse Bostons (tweemotorige bommenwerpers) van het 342e Squadron, geëscorteerd door 17 Typhoons, vallen op woensdag 1 september om circa 18.00 uur het emplacement Roosendaal aan. De Bostons werpen 40 bommen van 500 pond van lage hoogte af. (I55. 193,220) Het emplacement, de douaneloods en de vrachtgoedloods worden zwaar getroffen. Verder worden 83 personenrijtuigen en goederenwagens beschadigd. (220) Onder andere worden twee arbeiders van de ATO gedood. Een kolenhandelaar, een Duitse militair, twee losse arbeiders van de NS, een voorman-rijtuigpoetser en een arbeider van de ATO raken gewond. De sporen 4 tot en met 6 en 14 tot en met 24 zijn vernield. Het 2c perron en de perronoverkapping hebben schade. (193) Bommen en blindgangers versperren de baanvakken Roosendaal - Lage Zwaluwe en Roosendaal - Breda. Nadat de blindgangers in Roosendaal zijn opgeruimd, zijn op donderdag 2 september om 01.50 uur de sporen 1 en 2 weer berijdbaar. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	251
	Fighter Command Aanval op het spoorwegcentrum van Roosendaal. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	ZWA2	73
	Op 1 september werden door Vrije Fransen van nr. 2 Group de spooremlacements van Roosendaal en Breda aangevallen. In Roosendaal zag leerling-treinmachinist Gerrit Stillebroer, op weg naar zijn werk, 6 bommenwerpers laag aanrazen en wierp zich op de grond toen vlak bij hem bommen insloegen. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	KOR	176
14 oktober 1943	Een Messerschmitt Bf 109 van Luftwaffe eenheid 2/JG 3 stortte neer te Roosendaal om 13.20 uur na een brand. De inzittende overleefde de crash. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T2980
20 oktober 1943	8th Air Force [...] Ook dat ca. 35 brisantbommen werden afgeworpen, die 1 km ten oosten van het schijnvliegveld bij Brakel terecht kwamen en nog eens 125 brisant- en een aantal staafbrandbommen die op de gemeentes Alphen, Riel, Waalwijk, Huijbergen, Woensdrecht, Terneuzen etc. vielen. Hierbij werden vier boerderijen vernield en 25 huizen zwaar beschadigd. Een hoogspanningsleiding werd getroffen en er was veel glasschade aan woonhuizen. Drie burgers verloren het leven, elf werden gewond. - <i>Niet relevant, exacte locatie van bombardementen niet vermeld.</i>	ZWA2	107
25 november 1943	Allied Expeditionary Air Force (AEAF) Tussen 13.30 en 15.40 uur werden twee Spitfires uitgestuurd voor verstoringsaanvallen boven de Nederlandse eilanden. Bij Bergen op Zoom werd een goederentrein aangevallen en beschadigd. Eén Spitfire keerde niet terug, vermoedelijk neergeschoten door de flak. - <i>Niet relevant exacte locatie niet vermeld.</i>	ZWA2	120
10 april 1944	8th Air Force Deze dag werden 729 bommenwerpers, geëscorteerd door 496 jagers, uitgestuurd voor aanvallen op vliegvelden en andere doelen in Frankrijk en België. AD's. Twintig bommenwerpers naar Bergen op Zoom.	ZWA2	192

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Noot. In hun FTB meldden de Duitsers dat in de morgen kleine en grotere formaties vliegtuigen overvlogen, waarbij om 09.30 uur bommen werden afgeworpen op het baanvak Vlissingen-Bergen op Zoom, waardoor dit baanvak voorlopig was versperd. Tevens dat een radarstation van de Luftwaffe werd beschadigd.</p> <p>Verder het overvliegen van ca. 800 vliegtuigen over het zuiden van Nederland naar België, waarbij bommen werden afgeworpen op verkeersdoelen en vliegvelden, met als zwaartepunt de gebieden van Brussel en Antwerpen. Ook dat bommen werden afgeworpen op Woensdrecht (72 bommen met lichte schade) en dat de spoorlijn naar Goes werd onderbroken. Zover de Duitse meldingen. Het waren o.a. B-17's van de 381 Bomb Group, die meldden als AD een aanval te hebben uitgevoerd op Woensdrecht.</p> <p>- <i>Niet relevant exacte doelen / locaties niet vermeld.</i></p>		
21 mei 1944	<p>Een Avro Lancaster, Mk 1, van RAF Squadron 576 werd nabij Roosendaal raak geschoten door een Duitse nachtjager en stortte om 1.45 uur neer te Kapelberg in Roosendaal. Vier van de zeven inzittenden komen te overlijden.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T3692
25 mei 1944	<p>8th Air Force</p> <p>Noot. De USAAF ging die dag alweer vroeg op pad. o.a. voor operatie Chattanooga Choo Choo 11 mei aanvallen op doelen in Frankrijk en België. Er werden geen doelen in Nederland gerapporteerd.</p> <p>In hun FTB meldden de Duitsers echter dat bij door- en overvliegen van het zuidwesten van het land, ook enkele vliegtuigen met bommen en boordwapens aanvallen hadden uitgevoerd op spoorweg- en scheepsdoelen, waarbij geringe schade en personeelsverliezen. De NS rapporteerde dat die donderdag, om 10.00 uur, bij Woensdrecht een rangeerlocomotief was beschoten en een aanval gedaan op het station van Rilland-Bath, waarbij een personeelslid van de NS om het leven kwam en twee werden gewond. Tevens dat om /0.01 uur bij Oudenbosch trein 3013 was beschoten waarbij een de machinist, de leerling en een reiziger verwondingen opliepen.</p> <p>[...]</p> <p>Het is niet onmogelijk dat het de P-38's van de 20th Fighter Group zijn geweest die deze morgen de aanvallen deden bij Woensdrecht, Rilland-Bath en de trein bij Oudenbosch.</p> <p>- <i>Niet relevant, ligt buiten analysegebied.</i></p>	ZWA2	223
31 mei 1944	<p>Bombardement op Roosendaal. Veertien Amerikaanse vliegtuigen namen deel aan het bombardement, twaalf wierpen hun bommenlast daadwerkelijk boven Roosendaal af. Het bombardement werd uitgevoerd door 384 Bomb Group, 544 Squadron. Schade is vooral rondom de stationsstraat gecentreerd.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	BRA	144-151
	<p>Op 31 mei werd bovendien Roosendaals spooremlacement door 12 B-17's zwaar gebombardeerd; met slecht resultaat. Zegge, 2 bommen kwamen op het doel, meer dan 100 ernaast. Daarvan trof het merendeel een industriële buurt waarin een zuivel- en een kandij fabriek en het gemeentelijk gasbedrijf. Een 20-tal bommen sloeg in tussen Stationsstraat en Markt. Vermoedelijk zijn de meesten van de 73 slachtoffers gedood bij de zuivelfabriek; in die vroege ochtenduren hadden zich daar uit de wijde omtrek de melkhandelaren verzameld om hun melk op te halen.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	KOR	213
	<p>8th Air Force</p> <p>[...]</p> <p>Twaalf B-17' s een aanval op Roosendaal uitvoerden, waarbij 31 ton werd afgeworpen met resultaten omschreven als slecht tot redelijk.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	ZWA2	226-227

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Ter voorbereiding op D-Day werden doelen in het achterland van het door Duitsland bezette gebied gebombardeerd. Dit om de Duitse logistiek te verstoren.</p> <p>Op 31 mei 1944, zo werd door Duitse berichtgeving gerapporteerd, werd boven Roosendaal 31 ton aan explosieven afgeworpen. Dertig projectielen die persoonlijke verliezen en grote gebouwschade veroorzaakten. Een na-melding, eveneens van Duitse herkomst, maakte gewag van 60 zware bommen waardoor 63 personen zouden zijn gedood en 172 gewond; 31 huizen zouden daarbij zijn vernield, 43 zwaar beschadigd en 110 licht getroffen.</p> <p>Kaart met daarop aangegeven de schadecentra en geëxplodeerde bommen:</p> <p>- Niet relevant, buiten het analysegebied.</p>	HAS	32, 39, 40
	<p>Bombardement op Roosendaal:</p> <p>Vlak voor de geallieerde landing in Normadië op 6 juni 1944 vallen bommenwerpers van Bomber Command en de Amerikaanse 8^e Air Force Franse en Belgische spooreplacements aan, ook het emplacement Roosendaal is bij de geallieerden een doe, van eerste prioriteit. Twaalf Flying Fortress B-17s van de Amerikaanse 8^e Air Force bombarderen om 11.30 uur het emplacement van Roosendaal. Slechts twee bommen komen op het doel terecht en meer dan 100 bommen vallen er naast. De meeste bommen treffen de omliggende fabrieken. Een twintigtal bommen treft de buurt tussen de Stationsstraat en de Markt. Seinhuis A raakt in brand en de goederenspooren van het zuidelijke emplacement worden beschadigd. Er vallen in de stand meer dan 100 doden. [...] blindgangers liggen in de hoofdsporen naar Bergen op Zoom en Essen.</p> <p>[...]</p> <p>Om 11.30 uur in Roosendaal op het terrein Zuidzijde een zware bomaanval.</p> <p>- Niet relevant, buiten het analysegebied.</p>	HUU	293, 463

Tabel 13: Overzicht gebeurtenissen Duitse bezetting tot juni 1944.

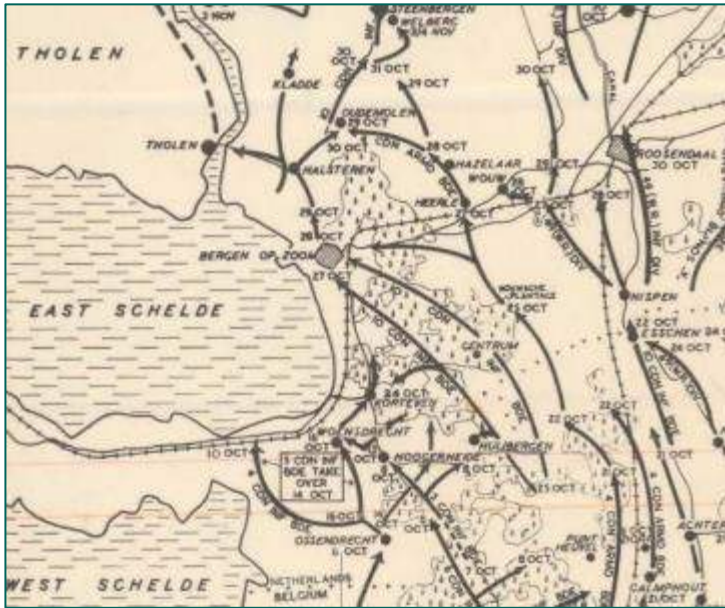
De periode juni 1944 (D-Day) tot en met oktober 1944

Op 6 juni 1944 landde een geallieerde invasiemacht in Normandië. Van daaruit rukten Britse, Canadese en Amerikaanse eenheden op richting Duitsland. De opmars verliep voorspoedig, maar in september 1944 liepen de geallieerden ten zuiden van Nederland vast. Om een doorbraak richting Duitsland te forceren, werd op 17 september 1944 Operatie Market Garden in gang gezet. Parachutisten moesten bruggen over de rivieren tussen Eindhoven en Arnhem veroveren, waarna grondtroepen door Nederland Duitsland binnen konden dringen. Na hevige gevechten bij Arnhem mislukte de operatie. De zuidelijke provincies werden gedurende de maand oktober en november bevrijd, waarbij op verschillende plaatsen fel werd gevochten. Uiteindelijk bevroor het front in een lijn van de Oosterschelde richting de Maas en de Waal. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
5 september 1944 – 6/7 oktober 1944	Op een onbekende datum tussen Dolle Dinsdag en de bevrijding van Woensdrecht is de volgende melding gemaakt: We werden met Duitse legerwagens afgevoerd naar wachtpost 19 bij de spoorlijn over de Kreekrakdam. Het was daar een grote ravage. De verkeersweg (Zeeuwseweg) en de spoorlijn waren door Engelse luchtaanvallen zwaar. Beschadigd, waardoor de aan en afvoer van de Duitse troepen in Zeeland stagneerde. Dat moest met grote spoed verholpen worden. Op de weg waren Duitse troepen bezig om de boel in orde te brengen en wij moesten de gaten in de spoorlijn dichten. - Relevant.	BRO	11
6 – 14 september 1944	Zo vond op 6-9 een klopjacht plaats op Borgvliet om de 'tankval' aldaar af te maken. Op 14-9 werden in de gemeente Woensdrecht 300 mannen gevorderd voor het aanbrengen van veldversterkingen op de Kreekrakdam. Menig Bergenaar heeft op de dam 'Rommel-asperges' (boomstaken met een scherpe punt die omhoog wees) geplant of er schuttersputten gegraven gedurende meerdere dagen. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie van werkzaamheden bekend</i>	HOE2	41-42
9 september 1944	Rond 9 september is met name Noord-Brabant een aanvalsdoel voor vliegtuigen, het spoorknooppunt Roosendaal wordt veel aangevallen. Het spoorwegverkeer in westelijk Noord-Brabant wordt zeer moeilijk. Roosendaal bericht op zondag 10 september om 06.10 uur dat geen loc de loods meer kan verlaten, of deze wordt door vliegtuigen beschoten. Drie NS-locs met Duits personeel vertrekken naar Roosendaal. Rond 9 en 10 september rijdt hier alleen nog Duits loc-personeel. Het NS-personeel weigert de zelfmoordritten te rijden. [...] Ca. 17.45 uur Roosendaal, twee lichte bommen bij seinhuis C en naast het spoor naar de 'Red Band' ontploft. Het spoor is ontzet en enige trekdraden zijn beschadigd. Beide sporen naar Breda en Oudenbosch zijn versperd. Om 20.15 uur zijn het afkomende spoor Roosendaal - Oudenbosch en beide sporen richting Breda weer vrij en op 3 september om ca. 03.00 uur ook het opgaande spoor Oudenbosch - Roosendaal. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	318, 472
	8th Air Force Hierbij werd om 17.30 uur een P-47 Thunderbolt van de 56 Fighter Group, na een aanval op het station van Roosendaal, neergeschoten bij Etten-Leur. De piloot Lt. Henderson kwam hierbij om het leven. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied,</i>	ZWA2	296
11 september 1944	Op maandag 11 september vallen Engelse lichte bommenwerpers Roosendaal weer met bommen aan. Tussen 18.00 en 19.30 uur zijn er drie bomaanvallen op het emplacement. Er liggen enkele blindgangers op het emplacement. Vooral de westzijde van het emplacement wordt getroffen. Een onderladingmeester wordt gedood. Verscheidene wagens munitie raken in brand en ontploffen. Nog urenlang zullen de ontploffingen klinken. Het stationspostkantoor vat vlam en brandt geheel uit, maar het stationsgebouw zelf blijft gespaard. Er is geen telefoonverbinding meer. [...]	HUU	319, 474

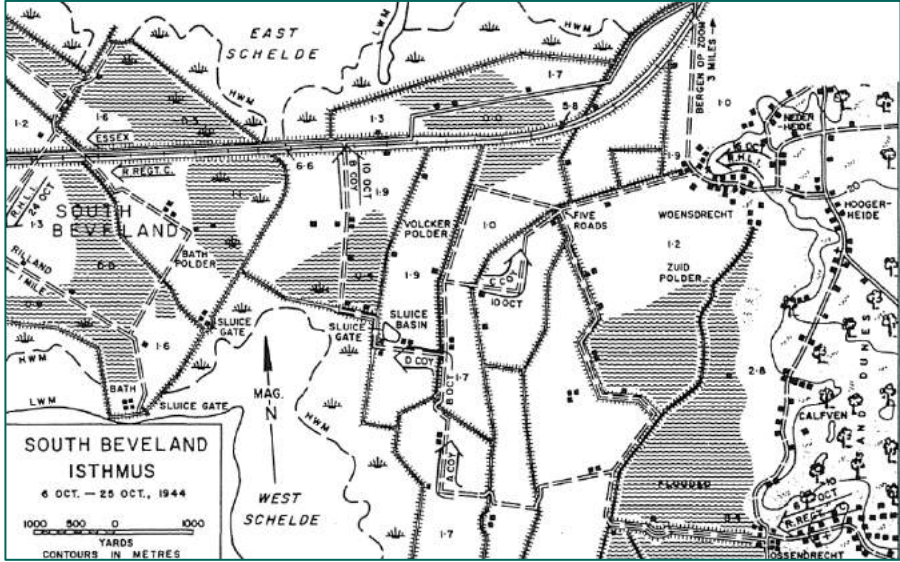
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Roosendaal tussen 18.00 en 19.30 uur drie bomaanvallen op emplacement. Er zijn verscheidene blindgangers, een onderladingmeester wordt gedood. Verscheidene wagens met munitie staan in brand en ontploffen. Er zijn ernstige beschadigingen. Er is geen telefoonverbinding meer. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>		
	Munitietrein op het emplacement van Roosendaal werd vernield - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied</i>	BRA	152
	AEAF Gewapende verkenning. 262 Spitfires, 140 Typhoons en 67 RAF Mustangs opereerden in de gebieden van Roosendaal, Walcheren, Eindhoven en NW Duitsland, waarbij aanvallen werden uitgevoerd met boordwapens en raketten. Met de volgende claims: vrachtauto's vernield 15, beschadigd 36; schepen vernield zeven, beschadigd 19; locomotieven vernield zeven, beschadigd elf, tanks beschadigd twee; stafauto's beschadigd één en spoorwagens vernield 24. - <i>Niet relevant, geen exacte locaties vermeld.</i>	ZWA2	309
11/12 september 1944	AEAF 26 Mosquito's werden uitgestuurd voor aanvallen op troepenbewegingen in het gebied Rotterdam, Venlo, Bergen op Zoom. 25 Mosquito's voerden aanvallen uit waarbij vrachtauto's, schepen, treinen en barakkenkampen met goed gevolg met boordwapens onder vuur werden genomen. - <i>Niet relevant, geen exacte locaties bekend.</i>	ZWA2	309
12 september 1944	Baanvak Rilland-Bath - Woensdrecht 11.00 uur beide sporen door bominslag vernield. - Relevant.	HUU	474
	In verband met het ontsnappen van het Duitse 15e Armeekorps uit Zeeuws-Vlaanderen worden woensdag 13 september 12 Mitchells en 24 Bostons van 137 Wing (88, 180 en 320 Squadron) uitgestuurd om verkeers- en spoorwegen rond Bergen op Zoom aan te vallen. Ze werpen om circa 19.00 uur 183 x 500 ponders af. - <i>Relevant, bombardement binnen analysegebied.</i>	HUU	309-310
	AEAF [...] 42 Mitchells en 24 Bostons werden uitgestuurd voor aanvallen op de weg- en spoorbrug tussen Zuid-Beveland en het vaste land, met een TOT van 12.00 uur. 63 vliegtuigen voerden hun aanval uit, waarbij 50 ton brisant werd afgeworpen met resultaten omschreven als goed. Noot. Bij de Mitchells, die aanvallen moesten uitvoeren op de verbindingsweg tussen Zuid-Beveland en het vaste land, waren ook weer die van No 320 Squadron. Hoewel in de beschikbare rapporten alleen de aanval op het bovengenoemde doel werd genoemd, met een TOT van 12.00 uur werd diezelfde avond nog een aanval uitgevoerd op de verbinding tussen Walcheren en Zuid-Beveland. No 320 Squadron rapporteerde: '12 september A.M. Een aanval door 12 Mitchells op de Kreekrakdam tussen Zuid-Beveland en Brabant. Een goede concentratie bominslagen werd waargenomen dwars over het westelijk eind van de spoorlijn en weg. Enig onnauwkeurig gericht afweervuur van zware batterijen.' - <i>Relevant.</i>	ZWA2	310
13 september 1944	Vanaf 13-9 werd de Kreekrakspoordam regelmatig gebombardeerd. Het front kwam langzaam maar gestaag dichterbij. - <i>Niet relevant, geen exacte datum of locatie.</i>	HOE2	43
	Een Hawker Typhoon van RAF Squadron 164 stort neer nabij Roosendaal na getroffen te worden door Flak, de inzittende overleeft de crash. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T4022
13/14 september 1944	AEAF Twaalf Mosquito's op Intruder vluchten naar Nederland en Duitsland. Geen bijzonderheden. 29 Mosquito's werden uitgestuurd voor aanvallen op vijandelijke	ZWA2	314

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	troepenbewegingen in het gebied Rotterdam, Arnhem, Wezel, Venlo en Bergen op Zoom en op veerponten en wegtransport in het gebied van Vlissingen, Breskens, Ellewoutsdijk en Terneuzen op Walcheren en Zuid-Beveland. Alle vliegtuigen voerden aanvallen uit waarbij vier ton brisant werd afgeworpen, maar wegens slecht weer en dichte mist, werden geen resultaten waargenomen. - <i>Niet relevant, geen exacte locaties bekend.</i>		
13 en 16 september 1944	Op 13 september werd bij Rilland-Bath de ontsnappingsweg over land bestookt; drie dagen later mengden zich daarin ook Marauders en Invaders (Douglas A-26 toestellen) van de Amerikaanse 9e Luchtmacht. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	KOR	223
14 september 1944	12.00 uur Rilland-Bath - Woensdrecht gebombardeerd. Verkeer met Zeeland gestopt. Terugtrekkende troepen richting Breda en Moerdijk, ook uit Zeeland. Langs de weg terugtrekkende troepen worden zwaar gebombardeerd. - Relevant.	HUU	476
	13.45 uur station Roosendaal gebombardeerd. (707) Spitfires werpen 48 bommen van 500 pond af. Drie bommen vallen op het stationsplein, één op het 1 ^e , één op het 2 ^e perron en drie op het stationsgebouw. De lokaliteit van de Duitse Aufsicht wordt zwaar getroffen. Er is geen treinverkeer mogelijk over de sporen 1 t/m 7. Nog slechts één spoor intact. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	476
16 september 1944	AEAF Verdere resultaten, gewapende verkenning. 269 vliegtuigen patrouilleerden in het Scheldegebied. Het spoorwegemplacement bij Roosendaal werd met goed gevolg gebombardeerd en 50 spoorwagens vernietigd of beschadigd. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	ZWA2	315
	17.45 uur Roosendaal gebombardeerd. Drie bommen tussen de sporen 1 en 2, één bom op het kolenpark, één op aankomstsporen Breda, een blindganger richting Oudenbosch. Geen persoonlijke ongelukken. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	476, 477
23 september 1944	AEAF Spoor- en wegverbindingen. 51 Bostons en 36 B-26's van de USAAF werden uitgestuurd voor aanvallen op een viaduct ten westen van Roosendaal met een TOT van 18.00 uur. 41 Bostons en 35 B-26's voerden hun aanvallen uit, waarbij respectievelijk 58 en 62 ton brisant werd afgeworpen met resultaten die worden gemeld als goed tot uitstekend. 38 USAAF Bostons werden uitgestuurd voor aanvallen op weg- en spoorverbindingen bij Arnemuiden met een TOT van 18.15 uur. 37 Bostons voerden hun aanvallen uit, waarbij 46 ton brisant werd afgeworpen met resultaten gemeld als goed tot uitstekend. Verder werden 36 B-26's uitgestuurd voor aanvallen op de spoordijk bij Rilland Bath met een TOT van 18.30 uur. Alle 36 B-26's voerden hun aanvallen uit, waarbij 62 ton brisant werd afgeworpen met resultaten gemeld als goed. Twee Bostons van de aanval op Roosendaal keerden niet terug. - <i>Relevant. bombardement binnen analysegebied</i>	ZWA2	317
	23 september 1944	AEAF [...] F/O. Linzel die Spitfires vloog bij No 33 Squadron meldde een aanval met bommen op Roosendaal. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	ZWA2
26 september 1944	AEAF [...] F/O. Linzel, van No 33 Squadron noteerde 'bombing en strafing Breskens. Ook werd een aanval gedaan op het station van Roosendaal. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	ZWA2	362

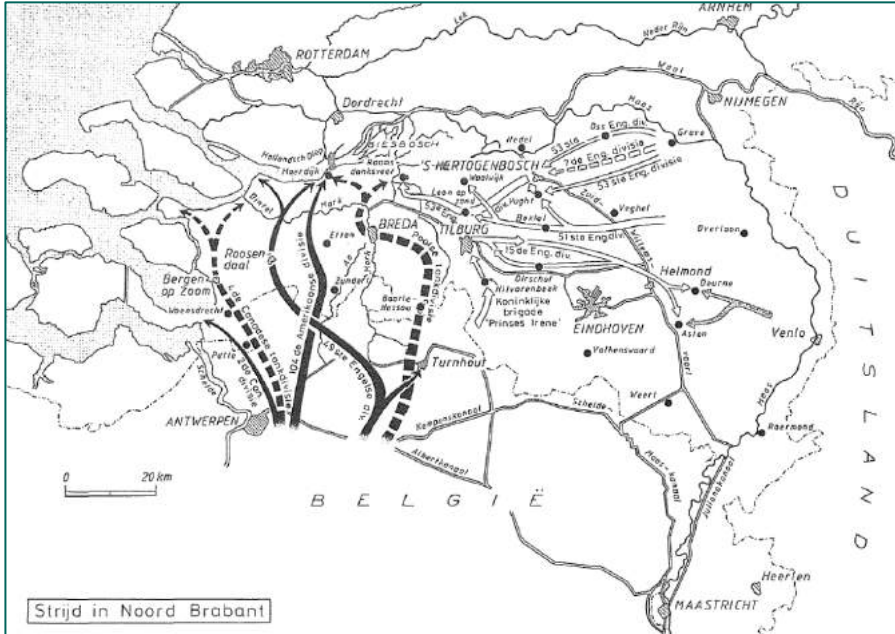
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
28 september 1944	<p>AEAF</p> <p>[...]</p> <p>Waren de Spitfires in het oosten weer in gevecht geweest, elders voerden ze als jabo's weer grondaanvallen uit en noteerden F/O. Linzel en F/O. Ter Beek van No 33 Squadron, in twee vluchten, aanvallen op geschutsposities op Walcheren en op het spoorstation in Roosendaal. Vluchtduur respectievelijk 1.40 en 1.15.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	ZWA2	369
Oktober 1944	<p>Von Zangen did not just offer words, he ordered his army reserve, "Battlegroup Chill," including the 6rh Parachute Regiment, to Woensdrecht with orders to bar access to Beveland and Walcheren.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen besproken</i></p>	COP	71
1 oktober 1944 – 6 november 1944	<p>Appendix B: Operations North of Antwerp by 2 Cnd Inf Div and 4 Cnd Armd Div 1 Oct – 6 Nov '44:</p> 	CMH S1	Appx B
2 oktober 1944	<p>The Battle of the Scheldt is begonnen op 2 oktober 1944. Toen startte de 2e Canadese Infanterie Divisie van het 1e Canadese leger onder Generaal Crerar, vanuit Antwerpen in de richting Merksem, met als uiteindelijk doel Woensdrecht te veroveren en de Kreekrakdam af te sluiten.</p> <p>- <i>Niet relevant geen oorlogshandelingen besproken.</i></p>	BRO	5
4-13 oktober 1944	<p>De 2nd Canadian Infantry Division was, zoals vermeld, op 4 oktober eindelijk aan de opmars vanuit Antwerpen begonnen. De divisie trok in noordelijke richting langs hoofdweg Antwerpen-Bergen op Zoom op. Langzaam maar zeker werden de Duitsers naar Woensdrecht teruggedreven (zie kaart, pag. 179). Voor de Duitse bevelhebbers was het Canadese aanvalsdoel evident. De vijand wilde zo snel mogelijk de enige landroute naar Zuid-Beveland en Walcheren in handen krijgen. De drie in het gebied aanwezige Duitse divisies, verenigd in het LXVII Armeekorps, bezaten nog wel voldoende gevechtskracht om het tempo van de Canadese opmars te vertragen (zie schema. pag. 199). Vanwege hun geringe sterkte waren ze niet meer in staat de aanval werkelijk een halt toe te roepen.</p> <p>Op 6 oktober had de 2nd Canadian Infantry Division een smalle corridor in handen, die zich van Brecht tot aan Hoogerheide uitstreekte. Deze langgerekte ontplooiing was erg nadelig. In de eerste plaats was de dertig kilometer lange rechterflank van de divisie bijzonder kwetsbaar. In de tweede plaats konden de Duitsers nu zeer gemakkelijk voorzien dat hun een aanval uit zuidelijke richting te wachten stond. Zonder steun van het I British Corps zouden de Canadezen bovendien geen mogelijkheid voor een omtrekkende beweging hebben. Voor Model vormde de</p>	KLE	181-182

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Canadese opmars naar Woensdrecht niettemin een grote bedreiging. Hij gaf dan ook bevel de verbindinglijnen met de 70. Infanteriedivision op Zuid-Beveland en Walcheren tot elke prijs open te houden. Het Fallschirmjägerregiment 6 werd als mobiele reserve vanuit de frontsector ten zuiden van Tilburg naar de stellingen bij Woensdrecht gestuurd om de Canadese aanval tot staan te brengen. Deze fanatieke elite-eenheid, die zich tijdens en onmiddellijk na Market Garden zo geducht had verweerd, kreeg steun van een aantal 'Sturmgeschütze' van de Panzerjägerabteilung 559.</p> <p>Vanaf 7 oktober volgde een zware uitputtingsslag om het bezit van Woensdrecht en Hoogerheide. Numeriek was er weinig verschil tussen de twee strijdende partijen. Het grote voordeel van de Canadese divisie was de ruim beschikbare artillerie- en luchtsteun. De hevige en langdurige strijd bestond voornamelijk uit onophoudelijke, kleinschalige infanteriegevechten waarbij Canadese aanvallen en Duitse tegenaanvallen elkaar voortdurend afwisselden. Meer dan twee weken lang verschoof de frontlijn niet of nauwelijks. De Canadese infanterie bleek niet in staat de Duitse parachutisten in en rond Woensdrecht te verjagen. De 'Fallschirmjäger' waren evenmin bij machte de Canadezen permanent terug te drijven. Alleen alom Hoogerheide werd na 7 oktober dagenlang fel gevochten. Sommige delen van het dorp raakten beurtelings in Canadese of Duitse handen.</p> <p>De strijdende partijen hadden beide grote moeite om succesvolle aanvallen uit te voeren. Aan Duitse kant was het probleem de grote concentratie Canadees artillerievuur bij het oversteken van open niemandsland, maar meer nog het gebrek aan reserves om nieuw veroverde posities te kunnen consolideren. De knelpunten aan Canadese kant lagen vooral in het tekort aan geoefende infanteristen en in de soms gebrekkige wijze waarop aanvallen werden uitgevoerd.</p> <p>(...)</p> <p>Zonder meer het meest trieste voorbeeld van een slecht voorbereide operatie vond plaats op 13 oktober. Die dag voerde het bataljon van de Black Watch of Canada twee opeenvolgende frontale aanvallen bij daglicht uit, waarbij de infanteristen zonder enige beschutting over duizend meter drassig polderland naar versterkte Duitse posities langs de spoordijk ten westen van Woensdrecht oprukten. De aanval</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>verliep beide keren desastreus. De Duitse verdedigers, die door de voorafgaande beschietingen en luchtaanvallen nauwelijks waren verzwakt, konden gericht vuur uitbrengen op de moeizaam voortploeterende Canadese infanterie. Het bataljon van de Black Watch verloor die ene dag in totaal 183 man, onder wie 56 gesneuvelden, en had geen enkel resultaat geboekt. De Canadese militair-historicus W. Denis Whitaker, die als officier de aanval van dichtbij meemaakte, spreekt van een zinloze en voorspelbare slachting: 'On Friday, the 13th of October, a day that has become infamous in the memories of all Canadian infantrymen as "Black Friday", the Black Watch of Canada was slaughtered. [...] Black Friday" can also be recorded as a day of betrayal of the "citizen soldier", the young volunteer of the Black Watch who had eagerly joined the Canadian Army. They had been committed to a no-win battle.'</p> <p>- <i>Relevant, meldingen over gevechten en beschietingen in analysegebied.</i></p>		
7-8 oktober 1944	<p>Oberstleutnant Dreyer met zijn drie bataljons moest voorlopig blijven waar hij was. Oberstleutnant Von der Heydte's groep, uitgeput na de zware strijd op De Braacken, kreeg de twijfelachtige eer het front bij Woensdrecht te gaan redden. Hun frontgedeelte werd overgenomen door het 935ste Regiment van de 245ste Divisie. In de nacht van 7 op 8 oktober werden de Fallschirmjäger in vrachtwagens geladen die hen naar westelijk Brabant brachten. De volgende ochtend al moesten ze weer in actie komen.</p> <p>Inwoners van Hoogerheide zagen de Canadezen door de Stationsstraat naar voren sluipen. Opeens leek de straat te ontploffen. Mortiergranaten spatten uiteen en mitrailleurssalvo's joegen door de straat. De Black Watch bereikten het kruispunt, maar honderd meter verderop bleef de aanval liggen in het moordende Duitse vuur. De Canadezen werden teruggedrongen door een tegenaanval van de Fallschirmjäger en liepen vast te Hoogerheide</p> <p>- <i>Niet relevant, geen gevechten binnen het analysegebied.</i></p>	DID1	135
	<p>Delen van Kampfgruppe Chill, de Fallschirmjäger van Oberstleutnant Von der Heydte, worden verplaatst naar de omgeving van Woensdrecht om hier de geallieerde opmars te vertragen/stoppen</p> <p>- <i>Niet relevant, geen gevechten besproken</i></p>	DID2	308
8 oktober 1944	<p>Een Hawker Typhoon van RAF Squadron 257 stort neer te Mattenburg, Woensdrecht, 18.25 uur, nadat het is getroffen door Duits luchtdoelgeschut. De piloot overlijdt.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	SGLO	T4511
8 – 13 oktober 1944	<p>Attacks launched from Hoogerheide by 5 Cdn Inf Bde on 8-9 Oct with the object of blocking the isthmus failed to overcome more determined opposition reinforced by armour. A subsequent attempt on 13 Oct, supported by flame-throwers mounted on Bren carriers and known as wasps, was intended to dislodge the paratroops who had dug themselves in behind the railway embankment and the dyke west of Woensdrecht. But the natural strength of the positions, the water-logged fields, the quality of the defenders and our own difficulties of reinforce cement again held up the advance. 5 Cdn Inf Ede suffered heavy casualties, one battalion losing all its company commanders in a single day.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	CMH S1	7
	<p>De Canadezen moesten in plaats van aanvallen gaan verdedigen en hier en daar zelfs terugtrekken. Hulp werd ingeroepen van troepen uit de buurt van Wuustwezel en Kalmthout, doch deze werden op 8 oktober vertraagd door de mist. Toch maakten deze troepen de volgende dagen enige vorderingen westwaarts. Daardoor gesteund zetten de 5^e Brigade de aanval in en maakte vorderingen in de Woensdrechtse polders in de richting van de spoorlijn en de Kreekrakdam. Op 10 oktober bereikte The Royal Regiment de spoorlijn westelijk van het station Woensdrecht en slaagde er daarna in deze posities te behouden. De Kreekrakdam, de Zeeuwse weg zelf kon echter door zware Duitse tegenstand niet genomen worden.</p>	BRO	6

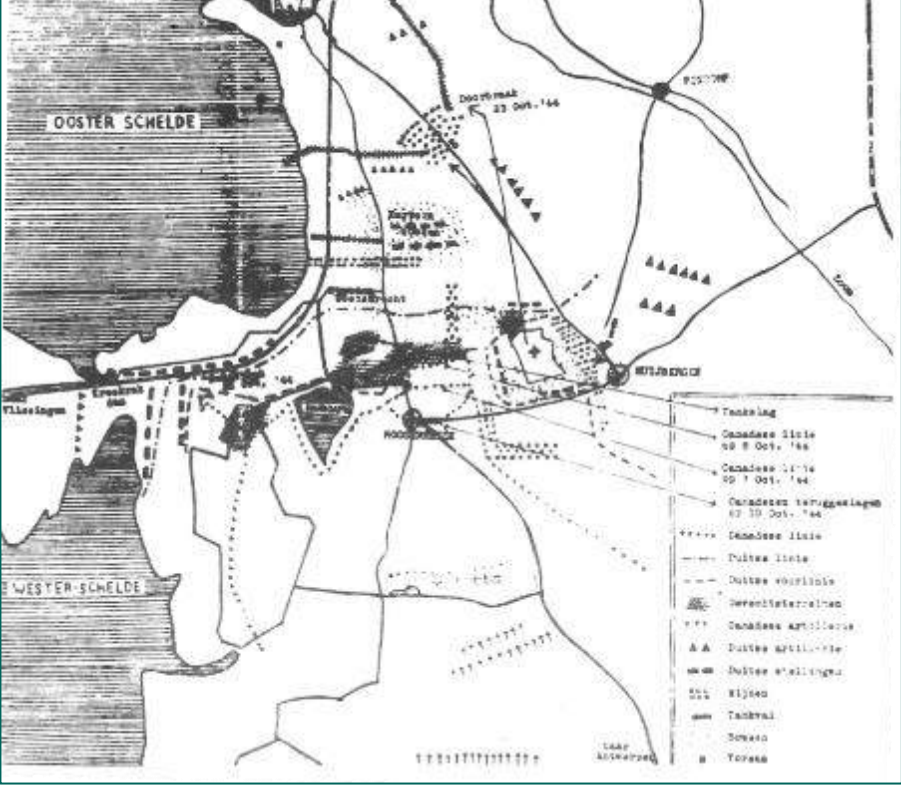
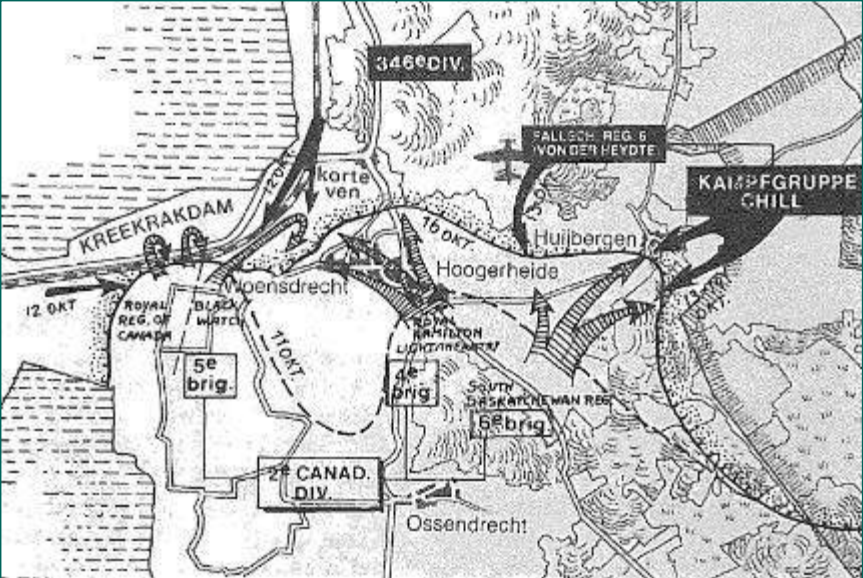
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Op 11 oktober deed The Royal Regiment of Canada van de 4e Brigade een aanval op de Zeeuwse weg, maar ze werden met zware verliezen weer teruggeslagen naar de spoorlijn.</p> <p>De 12^e en 13^e oktober vonden hevige gevechten, aanvallen en tegenaanvallen, met de Duitsers plaats zonder noemenswaardige terreinwinst. Op de 13^e oktober ondernam de Black Watch van de 5e Brigade aanvallen op de meer noordelijk gelegen spoorwegdam: "Operation Angus". Zij werd echter in bloedige gevechten, misschien wel de bloedigste uit deze dagen, door de Duitsers teruggeslagen. Een tweede aanval op dezelfde dag, ondersteund door tanks en vlammenwerpers had evenmin succes. Men betreurde op deze dag 145 doden, 62 gewonde en 27 gevangengenomen soldaten.</p> <p>- <i>Relevant, grondgevechten binnen analysegebied.</i></p>		
<p>8 – 24 oktober 1944</p>	<p>Dit kaartje uit de regimentsgeschiedenis van het Royal Regiment of Canada geeft de opmars van deze eenheid door de gedeeltelijk onder water staande polders bij Woensdrecht weer:</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	DOO	45
<p>9 oktober 1944</p>	<p>Intussen trok de eenheid van majoor Beatty langzaam maar zeker de Van der Duijnpolder in. Vanuit de richting van de spoordijk konden de Canadezen echter heel duidelijk een grote groep Duitsers, voorzien van ten minste één Sturmgeschütz, zien naderen. Direct daarop werden de aanwezige Royal Marines verzocht de groep vanaf de dijk van deze polder onder vuur te nemen. Dit had succes en de vijand trok zich terug. Als gevolg van de Duitse druk slaagden de Royals er die middag niet in veel verder op te rukken. Inmiddels waren zij er wel in geslaagd de Damespolder in te trekken, en daarmee de provinciegrens met Zeeland te overschrijden. Een Duitse tegenaanval vanuit het noordelijk deel van de Völckerpolder werd met behulp van de Britse luchtdoelkanonnen en zware mortieren van de Toronto Scottish afgeslagen.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	DOO	45
<p>9-13 oktober 1944</p>	<p>De operaties in zuidwestelijk Noord-Brabant behoorden tot de zwaarste en kostbaarste gevechten die de Canadezen sinds Normandië hadden geleverd.</p> <p>Een kleine aanval ten westen van Hoogerheide won eerst enig terrein, maar de algemene situatie liet uitbuiting van dit kleine succes niet toe. Enkele vijandelijke tanks rukten op tot de dijk westelijk van Hoogerheide en tot de spoorlijn Woensdrecht-Vlissingen. Ze werden teruggeslagen'. Dat was precies wat veldmaarschalk Model op 10 oktober in een dagorder gelastte: 'De corridor naar Walcheren moet tot elke prijs open blijven; indien nodig moet deze worden heroverd door eenheden, die meedogenloos aan andere frontsectoren moeten</p>	BOL	22-26

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>worden onttrokken'. Hij beloofde versterkingen te sturen in de vorm van twee brigades artillerie en de 256^e Volks Grenadierdivisie. Daardoor zou de rest van de Kampfgruppe Chill vrijkomen om de kritiek geworden situatie op de westelijke vleugel het hoofd te kunnen bieden.</p> <p>Op 10 oktober was de Canadese artillerie gereed een nieuwe aanval van de infanterie te steunen. Laat in de middag trok een compagnie van het Royal Regiment of Canada op naar de spoordijk, die na enige schermutselingen werd bereikt, waarna de Royals zich ingroeven. Een andere compagnie van het regiment had intussen posities ingenomen om de weg naar Zuid-Beveland onder schot te houden. Op 11 oktober maakten de generaals Foulkes en Keebler plannen voor een nieuwe aanval tegen Woensdrecht, maar reeds de volgende dag werden die gewijzigd. Niet het Royal Regiment en de Calgary Highlanders, maar het Bataljon The Black Watch kreeg tot taak de Kreekrakdam te bestormen. <i>Angus</i> was de codenaam voor het offensief, dat op 13 oktober begon met een frontale bataljonsaanval. Het bataljon Royal Hamilton Light Infantry, bijgenaamd Rileys, kreeg tot taak de Black Watch te dekken. Lt.-kolonel Whitaker van Riley kon bij de briefing zijn oren niet geloven, volgens hem was er sprake van een zelfmoordplan. Op klaarlichte dag moest de al danig verzwakte Black Watch een open terrein oversteken en optornen tegen een veel sterkere vijand in betonnen onderkomens. Na de briefing wendde Whitaker zich tot brig.-generaal Fred Cabeldu. 'Ik gaf hem krachtig te verstaan, dat volgens mij het plan op een mislukking zou uitlopen, zware verliezen zou opleveren en dat ik niet kon toestaan, dat mijn mensen in dit debacle zouden worden meegesleept. Cabeldu deelde dat standpunt en veranderde de opdracht van de Rileys. De taak van Black Watch bleef echter ongewijzigd en de onderneming liep uit op een complete ramp. De infanteristen konden niet eens hun startlijn overschrijden, zo krachtig was het afweervuur. De commandant van het bataljon, Lt.-kolonel Bruce Ritchie, schreef woedend in zijn rapport: 'Toen we op 13 oktober op die dijken lagen, was het moreel van die arme kerels niet al te best. Ze wisten niet of ze voorwaarts moesten dan wel blijven liggen. De moffen hadden ons met hun zware mitrailleurs in dat open terrein volkomen vastgepind'.</p> <p>Hij was niet te spreken over de Inlichtingendienst: 'Behoorlijke informatie over de vijand heb ik nooit gekregen. We hadden er geen idee van, dat de Duitsers zo goed waren. Ze dreven gewoon de spot met ons. Ze sprongen uit hun schuttersputten in de dijk en zodra wij vuurden, doken ze er weer in. Zij beheersten het gevecht volkomen'.</p> <p>Ritchie kenschetste het operatieplan als 'volslagen idioot'. De tanks, die de aanval moesten ondersteunen, kwamen in het drassige terrein nauwelijks vooruit en dichte mist maakte de situatie er niet beter op. Ritchie: 'We legden er kanonvuur op en maakten gebruik van een rookgordijn om onze mensen naar voren te laten gaan, maar de Duitsers hadden onze posities op hun kaarten staan en gooiden er mortiergranaten op'. Toch trachtten de infanteristen van Black Watch met de moed der wanhoop vooruit te komen, maar het lukte niet. Na enkele uren keerden twee compagnieën danig gehavend terug op het punt van uitgang. Eén compagnie had nog slechts 25 man over, de commandanten van beide compagnieën waren gewond, maar toch naderde Black Watch de vijandelijke stellingen tot op vijftig meter. Toen dreven de Duitsers hen terug en infiltreerden de Canadese linies. De situatie leek hopeloos. 's Middags werd een nieuwe bespreking belegd met als resultaat dat nu de twee resterende compagnieën van Black Watch ten aanval moesten trekken, evenwel met steun van Wasp vlammenwerpers.</p> <p>Compagniescommandant majoor William Ewing had geen goed woord voor het plan over: 'Het was in wezen krankjorem. We moesten door ruim een kilometer bouwland met alleen de bieten die erop stonden als dekking'. Zijn mannen kwamen in kruisvuur terecht en 'omdat ze de verliezen door onze eigen artillerie op de koop toe namen', konden ze hun doel nog enigszins benaderen. 'Maar we konden ons daar niet handhaven. We hadden het er erg beroerd. Van de negentig man met wie</p>		

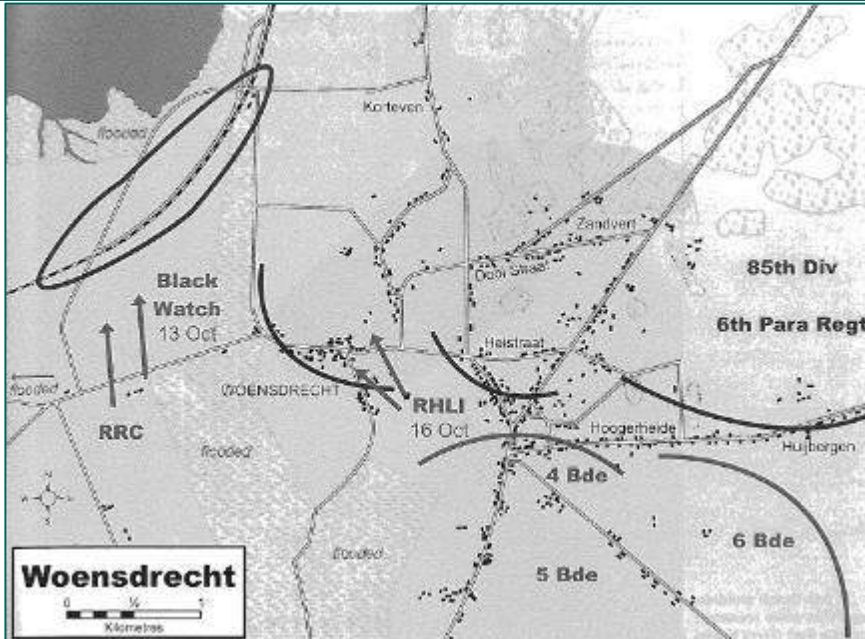
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>ik begonnen was, waren er op het laatst maar vier over, die in die rotzooi niet gedood of gewond waren'. Die dag staat in de annalen van de Black Watch genoteerd als Black Friday. Het bataljon verloor 183 man, van wie 65 gesneuvelden.</p> <p style="text-align: center;">Strijd in Noord Brabant</p>		
	<p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p> <p>10 oktober: De C-Compagnie van de Royals kreeg opdracht langs beide zijden van gemelde polder op te rukken, met als uiteindelijk doel de Hoofdweg in de Damespolder te bereiken, welke weg evenwijdig langs de Zeeuwseweg was gelegen. Na een krachtige inleidende beschieting gingen twee pelotons van deze compagnie onder bevel van majoor E. Ryall omstreeks 14.17 uur op weg. Hoewel deze opmars op klaarlichte dag plaatsvond, raakten slechts vijf Canadezen gewond. Duitse eenheden die zich in de Damespolder bevonden, leden zware verliezen door het bijzonder nauwkeurige Canadese vuur. Op de dijk van de Caterspolder werd de bemanning van een 75-millimeter antitankgeschut uitgeschakeld; zowel de Duitsers als het geschut vielen in Canadese handen. Al met al ontstond op deze wijze een zeer bedreigende situatie voor het 67e Duitse Legerkorps.</p> <p>Een deel van de Een verkenningseenheid van Wiegand diende zich in de spoordijk in te graven. Op speciaal bevel van Von der Heydte begon luitenant Wiegand aan de voorbereiding van een tegenaanval. De parachutisten zouden hierbij worden gesteund door een tweetal Sturmgeschütze. De Royals konden de Duitsers duidelijk waarnemen; majoor Ryall vroeg dan ook direct artilleriesteun aan. Tevens werd een antitankgeschut van de 18e Batterij van het 2^e Canadese Anti-Tank Regiment aangevoerd. Met een gericht schot wisten sergeant Bears en zijn bemanning een van beide Sturmgeschütze uit te schakelen. De andere liep vast in de modder en kon vervolgens niet meer voor- of achteruit. De Canadese artillerie dreef de Duitse parachutisten naar hun oorspronkelijke stellingen in de Caterspolder. Kort na het vallen van de avond bereikte deze eenheid de spoordijk. Men kon deze echter niet oversteken, omdat een peloton parachutisten van de 16e Compagnie hen nog juist tegen wist te houden. Zo ontstond een situatie waarbij de Duitsers zich aan de ene zijde van de spoordijk bevonden, en de Canadezen aan de andere. Hoewel de Zeeuwseweg feitelijk niet werd bereikt, slaagden de Royals er met behulp van artillerievuur wel in het verkeer over de weg stil te leggen.</p>	DOO	45-47

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>11 oktober: Kort na middernacht werd deze tegenaanval aan de Royals bekend, nadat een gevangen genomen Duitse parachutist was ondervraagd. Onmiddellijk werd om nachtelijke artilleriesteun verzocht, waarop tientallen kanonnen vanuit de omgeving van Ossendrecht en Hondseind de Duitse posities achter de spoordijk bestookten. Kennelijk had dit een verwoestende uitwerking, want van een echte Duitse tegenaanval was geen sprake meer.</p> <p>Om circa 15.30 uur maakte de A-Compagnie van de Royal Regiment of Canada zich op om in noordwaartse richting op te rukken. Ter voorbereiding ging opnieuw een geweldige artilleriebeschieting aan de opmars vooraf. De Duitse parachutisten bleken nu echter beter in staat te zijn zich tegen de Canadese granaten te beschermen; zodra het 7e Peloton een poging deed om het dijkperceel op te trekken, openden de parachutisten een geweldig mitrailleurvuur. Ook de altijd accurate Duitse mortieren leverden hun aandeel in de strijd. Toen ook een groep parachutisten een kleine tegenaanval ondernam, werden de Canadese posities onhoudbaar en zag de Canadese A-Compagnie zich genoodzaakt zich op de boerderijen rond de 'five-roads position' terug te trekken. Op de linkerflank kon een tegenaanval met de grootste moeite worden afgeslagen. Gedurende deze en de volgende dag werkten Duitsers aan de versterking van hun defensie in en rond de spoordijk. De 4e Compagnie, een zware wapencompagnie, van het 1e Bataljon had zich inmiddels stevig in de spoordijk verschanst voorzien van zware mitrailleurs.</p> <p>13 oktober (Operation Angus): Inmiddels werd op het hoofdkwartier van de 5^e Infanterie Brigade druk gewerkt aan de voorbereidingen van een operatie onder de codenaam 'Angus'. Dit plan voorzag in een hoofdaanval van de Black Watch of Canada door de posities van het Royal Regiment of Canada aan de rechterflank in de richting van het station van Woensdrecht, met als codenaam 'Angus 3'. Deze aanval zou in de vroege morgen van vrijdag 13 oktober 1944 plaatsvinden, zoveel mogelijk onder dekking van het nachtelijk duister. Om zoveel mogelijk te kunnen profiteren van het duister werd uur H bepaald op 6.15 uur. Door een misverstand echter arriveerde de C-Compagnie van de Black Watch onder commando van kapitein Nick Buch, die de taak had om 'Angus 1', het snijpunt van de spoorlijn met de Caterspolder, in te nemen, te laat bij het 'five roads point', waardoor het effect van de intensieve artilleriebeschieting verloren ging. [Duits vuur zorgde als snel voor een stop van de aanval] De vier zware 4.2-inch mortieren vuurden in totaal 264 mortiergranaten op de Duitse stellingen af, maar ook dit had niet het gewenste resultaat. [Enkele Canadezen bereikte de Spoordijk om vervolgens bestookt te worden met Duitse stelhandgranaten]. De terugtocht werd ingeluid.</p> <p>Om 11.45 uur viel het 263e Squadron Royal Air Force met acht Typhoons het gebied ten noorden van Korteven aan. In de omgeving van Heimolen stond namelijk een gedeelte van de zware artillerie van Kampfgruppe Chill opgesteld. Deze verdragende 105 millimeter kanonnen van het 185e Artillerie Regiment hadden eveneens deelgenomen aan de beschietingen op de militairen van de Black Watch. Hoewel de Typhoons in totaal vijftien zware bommen lieten vallen, troffen deze geen van alle doel. Korte tijd later scheerden tien Typhoons van het 197e Squadron Royal Air Force over de Woensdrechtse polders. Zij trachtten de Duitse parachutisten die zich in de spoordijk hadden ingegraven, tijdens duikvluchten te bombarderen. Het bleek ook nu weer uiterst moeilijk te zijn de doelen te raken. Rond 13.00 uur zou de omgeving van Angus 3 door een ander type jachtvliegtuig aangevallen worden, namelijk de veel beproefde Spitfire. Elf toestellen van het 74e Squadron Royal Air Force wierpen ieder een 500-pound bom af, waarvan er volgens de piloten negen doel troffen. Het uiteindelijke effect van de drie vluchten bleek echter zeer gering te zijn.</p>		

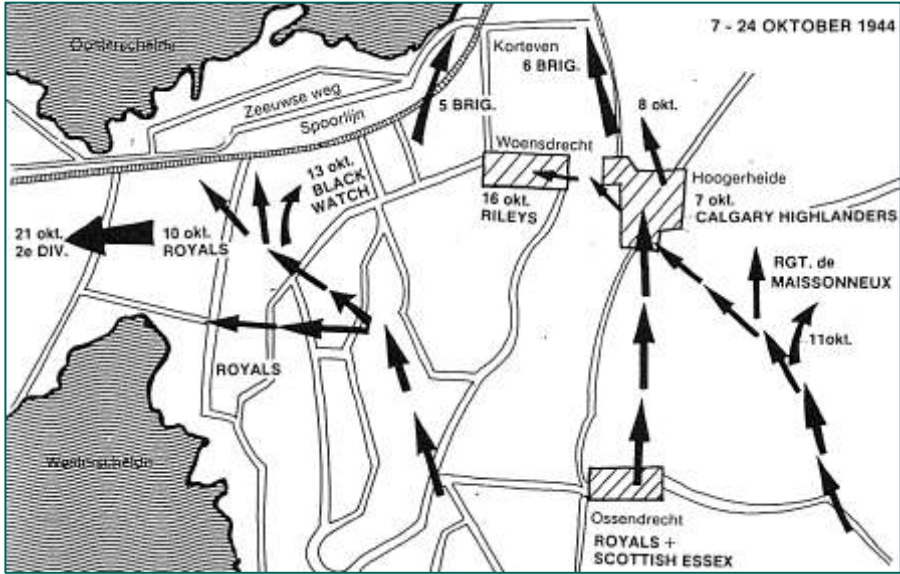
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Om 15.00 uur hield Megill oorlogsberaad. Het doel van de Black Watch of Canada werd beperkt tot Angus 1, en wel door de A-Compagnie van majoor William Ewing. Enkele met vlammenwerpers uitgeruste brencarriers, zogenaamde 'Wasps', zouden de compagnie steunen. Om de druk op deze A-Compagnie te verminderen, diende de D-Compagnie van majoor Alex Popham een aanval te ondernemen op een deel van de dijk evenwijdig aan het Schippersdijkje. Via de Dameshoeve moest getracht worden de spoordijk te bereiken. De aangeslagen B-Compagnie zou met brenguns de nodige vuursteun verzorgen. Ten slotte dienden twee batterijen van het 2e Anti-Tank Regiment de Duitse posities van korte afstand onder vuur te nemen en werd een squadron van de Fort Garry Horse ingezet. De aanval van beide compagnieën stond gepland voor 17.00 uur. Ondanks een betere voorbereiding verliep de operatie wederom desastreus. De A-Compagnie werd bijna letterlijk van de dijk afgeschoten. In minder dan een uur verloor Ewing bijna zeventig militairen, en werd hij ook zelf gewond afgevoerd.</p> <p>Ook de aanval van majoor Popham, een echte veteraan die nog in Normandië had gevochten, vanuit de Dameshoeve verliep zeer moeizaam. Het peloton van luitenant Lewis bereikte als eerste de onderzijde van de spoordijk in de Damespolder. Beide andere pelotons lagen plat op de dijk gedrukt en konden, ondanks het duister, niet verder. De Duitsers trachtten hen met lichtspoomunitie in het licht te zetten. De D-Compagnie verloor enkele tientallen militairen, waaronder majoor Popham die zeer ernstig gewond raakte. Met hem verloor de Black Watch de laatste compagniescommandant. Vanaf dat moment werden de verschillende compagnieën door drie jonge pelotonscommandanten geleid. Luitenant Maclaren van de C-Compagnie nam tevens het bevel over de restanten van de B-Compagnie op zich.</p> <p>In de vroege zaterdagmorgen van 14 oktober 1944, omstreeks 1.00 uur, gaf de brigade-generaal de Black Watch of Canada uiteindelijk het bevel tot de terugtocht.</p>		
	<p>- Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</p> <p>Overzicht van oorlogshandelingen betreffende de bevrijding van Woensdrecht en omgeving.</p>	BRO	2

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>		
<p>10 - 11 oktober 1944</p>	<p>Het Royal Regiment af Canada was diezelfde dag het ondergelopen polderland ten westen van Ossendrecht overgestoken. In dit gebied konden ook de Duitsers zich nauwelijks ingraven, ze werden dan ook meter voor meter teruggedrongen. Op dinsdag 10 oktober bereikten de uitgeputte Royals eindelijk de spoordijk, ongeveer twee kilometer ten westen van Woensdrecht. Twee dagen had het bataljon door de modder naar voren moeten ploeteren. Nog een kleine tweehonderd meter en de Kreekkrakdam zou in Canadese handen zijn. Maar weer ging het mis. Pogingen, de volgende dag, om de dam in bezit te krijgen liepen vast in heftig Duits vuur. Een deel van Von der Heydte's eenheid was nu naar de spoordijk gestuurd om precies zo'n doorbraak te voorkomen. De Royals werden met zware verliezen teruggeslagen en tegen de avond waren ze weer terug in hun uitgangsstellingen.</p> 	<p>DID3</p>	<p>133</p>

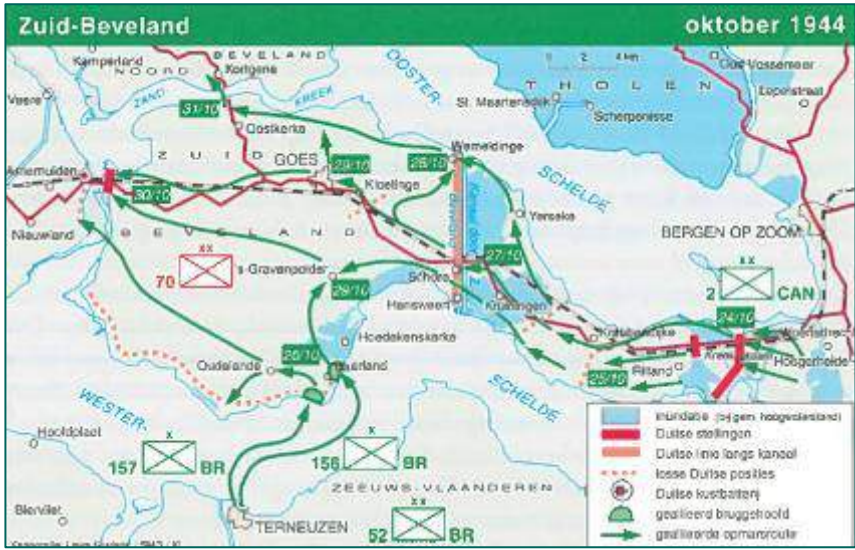
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p> <p>Na een tocht van twee dagen arriveerde de Royal Regiment of Canada vanuit Ossendrecht via ondergelopen polders ten westen van Woensdrecht, de spoordijk ten noorden van Woensdrecht. Het doel van de operatie was een doorbraak in de verdediging van de Duitsers te bewerkstelligen. Na twee dagen hadden de voorste twee compagnieën de spoordijk bereikt, op nog geen tweehonderd meter van de Kreekrakdam. Een deel van Von der Heydte's Fallschirmjäger was in allerijl naar de dam gestuurd om een Canadese doorbraak te voorkomen. De 70ste Divisie viel juist aan vanuit het westen, de 346ste vanuit het oosten. Samen met de toegestroomde Fallschirmjäger net genoeg voor een hecht front achter de spoordijk.</p> <p>De aanval van de Royals op 11 oktober werd afgeslagen en de Canadezen moesten zich onder zware verliezen terugtrekken op hun uitgangspunten. Voorlopig bleef de Kreekrakdam in Duitse handen. Toch vond generaal von Zangen de Duitse positie verre van rooskleurig. De Canadezen hadden zich weliswaar iets terug moeten trekken maar met hun mortieren en mitrailleurs hielden ze wel de dam onder vuur.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	DID1	142
	<p>10 – 11 Oct</p> <p>Although the actual process of relieving 5 Cdn Inf Bde during the afternoon and evening of 10 Oct was disrupted by an enemy counter-attack, 4 Cdn Inf Bde had an important access with R. Regt. C., which forced its way forward through the difficult polderland between Woensdrecht and the coast to reach the embankment carrying the railway from the peninsula to the mainland. (2 Cdn Corps Ops Log, 11 Oct 44, Serials 6, 7). From their position's hero, some 3000 yards west of Woensdrecht, they covered the main road with their small arms, and hold on to the positions on the following day in the face of a succession of local counter-attacks which cost the enemy heavy loss</p> <p>11 Oct</p> <p>By 1400 hours elements of R.H.L.I. reached the main crossroads north of Nederheide (W.O., R.H.L.I. 11 Oct 44), but an attack by R. Regt C. towards the main junction of dyke and railway west of Woensdrecht failed to attain its objective (2 Cdn Corps Ops Log, 11 Oct 44, Serial 31). A similar attempt to make ground by S. Sask R. in the line south-east of Hoogerheide was stopped by heavy fire from small arms and mortars (W.D., S. Sask R., 11 Oct 44).</p> <p>13 Oct</p> <p>R.H.C. were thrown in first at 0615 hours in the sector held by R. Regt C. to seize the railway embankment west and north-west of Woensdrecht at the angle of the junction with the main dyke. Almost immediately the Germans put down such a weight of fire that our companies were driven back to the start-line. A second attempt, made in the late afternoon and supported by tanks and flamethrowers, did actually carry some of the objectives, but fell short of the embankment itself. Casualties were extremely heavy.</p> <p>16 Oct</p> <p>We did not have enough bodies on the ground completely to control the Woensdrecht Feature and it was possible for the enemy to infiltrate. The enemy appeared to suffer very heavy casualties from our arty fire which was used unsparingly, but he continued to reinforce his position. We were prevented from probing forward as the average coy strength was forty-five and the casualties amongst our officers and NCO's and older men were very heavy. The bulk of the men in the battalion at the present had not had very much training, but had been remustered from other branches of the service.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	CMH S2	82-84
	Oorlogshandelingen nabij Woensdrecht:	COP	71-75

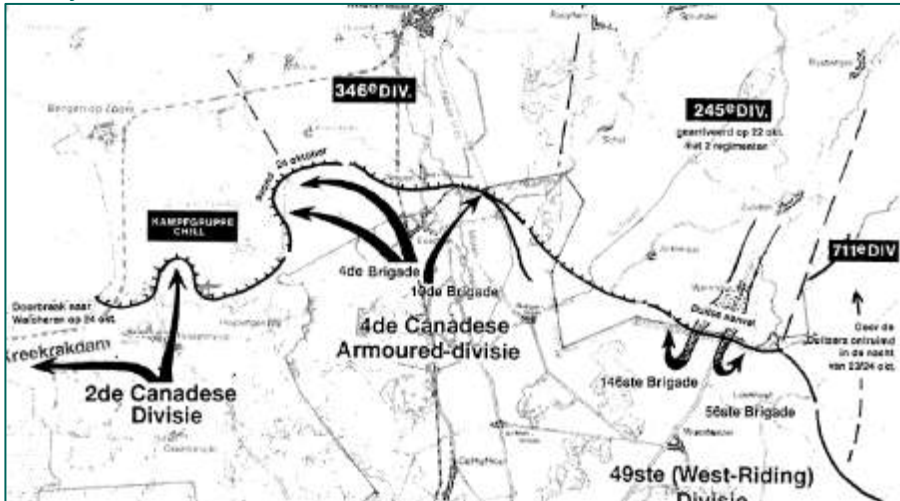
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p data-bbox="363 907 1268 1198">On 10 October Royal Regiment of Canada (RRC) forced its way forward through polderland between Woensdrecht and the coast to reach the embankment carrying the railway from Beveland to the mainland." The next day, 11 October, the Germans struck all across the front in a renewed attempt to overwhelm the Canadians. Since Foulkes had ordered 4th Brigade, with both the Maisonneuves and South Sasks under command to maintain pressure, 4th Brigade and the 6th Parachute Regiment flailed away at each other throughout the day. The Royal Regiment fought off six separate counterattacks - "No ground was given and heavy casualties inflicted" - but its own attempt to hold the railway embankment was beaten back.</p> <p data-bbox="363 1220 1268 1601">Foulkes met with Keebler that night and outlined a plan which called for 5th Brigade "to plug the neck" of the isthmus by attacking through the Royal Regiment of Canada position. One battalion would seize the railway embankment, the other two would then go through to seal the approaches to Beveland. Brigadier W.J. Megill, commanding 5th Brigade, protested that the enemy forces in the area were too strong and too well dug-in. The terrain, he insisted, offered the defender too many advantages. His battalions, which had now been in constant action for two weeks, had lost a large number of experienced officers, NCOs and men, and there had been 110 time to integrate the reinforcements. Foulkes had heard all of this before and his only concession was to promise that the attack would have all available support, including whatever ammunition the artillery and mortar units required. Fifth Brigade was given 24 hours to prepare.</p> <p data-bbox="363 1624 1268 2016">The extra 24 hours were put to good use. The first phase of the assault, code-named Operation "Angus," would be undertaken by the Black Watch as the Maisonneuves were still more than 200 riflemen short and the Calgaries had borne the brunt of the fighting at Hoogerheide. The attack was built around an elaborate scheme to shoot the battalion on to the dyke, one company at a time. One medium and two field regiments, as well as the heavy mortars and machine guns of the Toronto Scottish, would provide the basic firepower. A Royal Marine heavy anti-aircraft regiment with 3.7 -inch guns was also available but it was short of ammunition. The Fort Garry Horse supplied a troop of tanks but, given the field of fire available to enemy anti-tank guns, it could be used only to provide an initial shoot on the dyke junction, code-named "Angus 1" The Spitfires and Typhoons of 84 Group would also participate, weather permitting.</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>- <i>Relevant.</i></p> <p>Na de verovering van Woensdrecht en de Kreekrakdam had de aanval op Zuid-Beveland misschien kunnen beginnen. Omdat de Duitsers echter nog steeds in Bergen op Zoom en omgeving zaten, was de rechterflank van de Canadese 2e Divisie niet veilig. Voordat de opmars in Zuid-Beveland kon beginnen, moest die flank worden beveiligd.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen ondernomen.</i></p>	BOL	27
<p>10-13 oktober 1944</p>	<p>10 Oct, The Royals spotted them and a hail of shells rained down on the Fallschirmjäger as they were assembling. Ryall also asked for anti-tank weapons which arrived in due course. These fired at the Sturmgeschütze and managed to knock one out with a 7,5 cm Pak gun which the Canadians had captured earlier. The road remained in German hands, but Canadian artillery prevented normal traffic from using it. It seemed success was at last within reach for the Royals.</p> <p>11 Oct, The attack by A Company started at 15.30 hours on 11 October after what should have been a devastating barrage. Nevertheless, as soon as the leading platoons crossed the road ready to charge up the embankment the Fallschirmjäger who had come through relatively unharmed in their foxholes on the reverse slope of the dyke, opened fire and inflicted heavy casualties on the attacking Canadians. During the night further reinforcements from FJR 6 had arrived which made the German line virtually impenetrable. Mortars joined in and the Fallschirmjäger even counterattacked. The nut proved to a hard to crack for the Royals especially as the few roads in the polders were in full view of the Germans along the railway embankment. The flat polders had been turned into killing zones.</p> <p>13 Oct, Black Friday, Another attack on the Railway embankment: Nevertheless, they got as paras the first objective but then got stuck at the dyke. As this was about six meters high Von der Heydte's Fallschirmjäger on top could lob grenades at will and with deadly effect. B Company tried to follow, but both companies lost their commanders in the first fifteen minutes. The fighting was savage. Even an air raid around noon could not break the deadlock. Ten Typhoons from 197 Squadron (146 Wing) dropped twenty 500-pounder bombs and eleven Spitfires from 74 Squadron (145 Wing) dropped eleven on other suspected Positions. Three Wasps were put in action, but this was also ineffective. The Canadian troops had to fall back. At the end of the day the Black Watch had lost all of their company commanders, a sad record in the number of men killed in one day.</p> <p>Kaart met daarop de locaties van bovengenoemde aanvallen:</p> 	DID2	326-334

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>- <i>Relevant.</i></p> <p>Op 10 oktober bereiken de Canadezen vanuit het zuiden de West-Brabantse kant van de Kreekrakdam, maar het lukt ze niet de spoordijk over te komen, laat staan de erachter gelegen weg te bereiken. De Duitsers hebben het hoger gelegen Woensdrecht nog in handen en kunnen met hun geschut de Canadese aanvallen op de Kreekrakdam afweren. Dat blijkt wanneer op 13 oktober het Black Watch Regiment een poging waagt om de dam in handen te krijgen. Dit Canadese onderdeel verliest 183 manschappen, van wie er 56 sneuvelen. Pas nadat de Canadezen alles op alles zetten om Hoogerheide en Woensdrecht definitief in handen te krijgen, keert het tij: de weg naar Zuid-Beveland ligt open.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	PZC	75
	<p>Ondanks een enorme lucht- en artilleriesteun wisten de geallieerden de Duitsers niet uit hun hoge positie te verdrijven. Op 10-10 boekten the Royals of Canada met hun mini-operatie Angus winst door via de Oude-Hinkelenoordpolder (ondanks het onder water staande gebied) tot dichtbij de dam door te dringen. De Canadese legerleiding kon er aan gaan denken de plannen voor operatie Vitality tegen de Duitse 70^e Divisie (de zogenaamde 'wittebrooddivisie of Kranken Division') op Zuid-Beveland uit te pakken. Eerst moesten de Duitsers nog worden verdreven van de hoge spoordijk en van de hoogtelijn Hildernisse-Korteven. 'ter uitbuiting van het Angus-succes stormden de Black Watch tegen station Woensdrecht. Het werd een drama, dat hiervoor reeds is omschreven onder de naam 'zwarte vrijdag'. Overdag was de boerderij van Brooymans in de Prins Karel-polder vlak achter het station in brand geschoten. Als een fakkel tegen de nachtelijke hemel brandde deze finaal af, hetgeen vanaf een grote afstand goed te zien was.</p>	HOE2	52
	 <p>7 - 24 OKTOBER 1944</p> <p>The map shows the area around Woensdrecht, Hoogerheide, and Korteven. Key locations include Oude Hinkelenoordpolder, Zeeuwse weg, Spoorlijn, and Oude Hinkelenoordpolder. Military units and their movements are indicated by arrows and dates: 5 BRIG., 6 BRIG., 8 okt., 13 okt. BLACK WATCH, 16 okt. RILEYS, 10 okt. ROYALS, 21 okt. Ze Div., 7 okt. CALGARY HIGHLANDERS, RGT. de MAISSONNEUX, 11 okt., and Oossendrecht ROYALS + SCOTTISH ESSEX.</p>		
	<p>- <i>Relevant.</i></p>		
11 oktober 1944	<p>AEAF</p> <p>Veel aanvallen van Jachtbommenwerpers in Nederland: Noot. [...] De Spitfires van No 33 Squadron, met FIO. Linzel en Ter Beek voerden aanvallen uit op geschutsofstellingen bij Woensdrecht. Harderwijk meldde dat vier jagers met boordwapens en bommen aanvallen deden op schepen in de haven en de omgeving van het station, waarbij in de haven vele schepen werden beschadigd en vijf man om het leven kwamen.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i></p>	ZWA2	401
12 oktober 1944	<p>AEAF</p> <p>[...] Een groot deel van de aanvallen werd uitgevoerd in Zeeland, ondermeer door de Spitfires van No 33 Squadron, waaronder FIO's Linzel en Ter Beek, die deze dag drie</p>	ZWA2	404

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	vluchten maakten en met bommen en boordwapens doelen bij Cadzand, Krabbendijke en Woensdrecht onder vuur namen. - <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i>		
12- 13 oktober 1944	Later op die 12e oktober volgde een luchtaanval op Nieuw-Borgvliet, waarbij een jongen de dood vond, een Duitser sneuvelde, een andere zwaar gewond raakte en de molenaar van Borgvliet lichte verwondingen opliep. Ook op de Mondaf regende het granaten. Op 13-10 onderging het Pompstation een luchtaanval. Vitale delen bleven onbeschadigd, maar toch moest de druk met behulp van een noodaggregaat op peil worden gehouden. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HOE2	62
13 oktober 1944	Na de mislukte pogingen van de Royals 'mochten' nu de Black Watch proberen de laatste tweehonderd meter te overbruggen. Ondanks intensieve luchtsteun, beschieting door artillerie en de inzet van vlammenwerpers, waren de goed ingegraven Duitsers niet uit hun stellingen te verdrijven. De Canadese aanval bloedde letterlijk dood. Het bataljon had in totaal 145 man verloren, waaronder 56 doden. Vrijdag de 13de werd bekend als 'Black Friday'. De Kreekrakdam was nog steeds in Duitse handen. - <i>Relevant.</i>	DID1	144
	Na de mislukte poging van de Royals op de elfde om de dam in bezit te krijgen werd de 'eer' nu aan de Black Watch gegund. De aanval, met de codenaam 'Angus' was in noordoostelijke richting. Einddoel was het station Woensdrecht, ongeveer een kilometer ten noorden van het gelijknamige dorp. Maar ook deze aanval liep door de verbitterde Duitse tegenstand op niets uit. Ook ondersteuning door artillerie, jachtbommenwerpers en zelfs vlammenwerpers, haalde niets uit. De Duitsers bleven in hun goed ingegraven stellingen zitten. Aan het einde van de dag gaf brigade-generaal Megill, de commandant van de 5de Brigade, het bataljon opdracht de aanval te staken. De verliezen waren afschuwelijk hoog: 156 Canadezen sneuvelde en 62 raakten gewond. - <i>Relevant.</i>	DID3	134
	For the Black Watch 13 October was "Black Friday," the second single-day disaster in the history of the Royal Highland Regiment of Canada. It was not so much total casualties, 145, but the ratio of dead-to-wounded that marked the day's fighting. Fifty-six Black Watch soldiers were killed or died of wounds and 27 were taken prisoner. - <i>Niet relevant, oorlogshandelingen niet uitgewerkt.</i>	COP	75
	Aanval op Woensdrecht - <i>Niet relevant, Woensdrecht-dorp liggen buiten het analysegebied.</i>	BRO	7
14 oktober 1944	AEAF [...] De Spitfires van No 33 Squadron met daarbij F/o. Linzel voerden aanvallen uit op geschutsofstellingen bij Woensdrecht en de Typhoons van No 181 Squadron voerden op aanwijzingen van een FCP (Forward Control Post), bij Venray aanvallen uit op grondtroepen en de St. Petrustoren, die door de Duitsers werd gebruikt als uitkijkpost voor hun artillerie. [...] 128 Spitfires en 116 Typhoons vlogen ter ondersteuning van de grondtroepen in het gebied van Rosendaal en Breskens. Twee Typhoons keerden niet terug. Twee vrachtauto's en zeven paardewagens werden vernietigd, twee vrachtauto's beschadigd. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	ZWA2	407
15-16 oktober 1944	Melding van de evacuatie van Woensdrecht, bij de evacuatie wilden enkele burgers bij het zien van geallieerde vliegtuigen het bos tussen Woensdrecht en Bergen op Zoom in vluchten, ze konden net op tijd tegen gehouden worden door het Rode Kruis, die hen vertelde dat de bossen bezaaid waren met landmijnen - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	DID	145

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
15 of 22 oktober 1944	Op aanwijzing van eerder vernoemde geheim agent Jacques van Loon had op een zondagochtend een mislukt bombardement plaatsgevonden op de boerderij van Van Hootegem op Hildemisse (Lindonk geheten), waar zich een Duitse zender en radarpost bevond. Dit doel werd in die periode [datum niet vermeld] opnieuw door Typhoons aangepakt en vernietigd. - <i>Relevant.</i>	HOE2	57
16-24 oktober 1944	Een goed voorbeeld van een geslaagde aanval was de op 16 oktober door de Royal Hamilton Light Infantry russen Woensdrecht en Hoogerheide. Ditmaal was het Canadese aanvalsplan veel beter en slimmer opgezet. Het was 's nachts bij verrassing tot aan de Duitse posities gekomen door zo dicht mogelijk achter het eigen, naar voren schuivende artillerievuur te blijven. Dat was overigens een beproefde aanvalsmethode uit de Eerste Wereldoorlog. De Duitse tactiek, eveneens in die oorlog ontwikkeld, om bij een vijandelijke aanval de eerste linie bewust snel prijs te geven en naderhand door een tegenaanval te heroveren, bleek niet meer succesvol. Door de massale inzet van artillerie kon de Duitse tegenaanval worden gestuit. De Canadese verliezen in twee dagen strijd waren niettemin met 167 man opnieuw zwaar en om Woensdrecht zelf zou nog vijf dagen worden gevochten. Ondanks voortdurende Duitse infiltraties kwam de Oosterscheldedijk ten noordwesten van Woensdrecht op 24 oktober eindelijk in Canadese handen. De Duitse verbinding met Zuid-Beveland werd hierdoor definitief afgesneden. Verdere strijd rond Woensdrecht diende daarmee voor Model geen strategisch doel meer. Uit Duits oogpunt waren de dagenlange gevechten echter van grote waarde geweest. De Canadese opmars naar Walcheren had immers al aanzienlijke vertraging opgelopen en daarmee ook de ingebruikneming van Antwerpen. <p>The map, titled 'Zuid-Beveland oktober 1944', shows the region between the Oosterschelde and Westerschelde. It details German positions (red lines and symbols) and Canadian advances (green arrows and symbols). Key locations include Woensdrecht, Hoogerheide, and Bergen op Zoom. A legend in the bottom right corner identifies symbols for inundated areas, German positions, German lines, German posts, German fortifications, German bridgeheads, and German supply routes.</p> - <i>Relevant.</i>	KLE	182-183
16 oktober 1944	Op 16 oktober deed Montgomery wat hem was opgedragen. Hij gaf het Second British Army bevel zijn aanvalsrichting volledig te verleggen: '[Second Army] will hold securely the ground already in possession. The whole available offensive power of the Army will be employed in a strong thrust westwards on the general axis Hertogenbosch-Breda, with the right flank on the Meuse. [...] In order to allow of operations being developed quickly [...] all other large-scale offensive operations in Second Army will be closed down.' Tegelijkertijd zou de rechtervleugel van het First Canadian Army enigszins worden ingeklapt door het I British Corps naar het gebied ten noorden van Antwerpen terug te voeren. Vandaaruit zou dit legerkorps naar het gebied tussen Bergen op Zoom en Roosendaal moeten oprukken. Deze door Montgomery voorgeschreven operaties waren vanuit Nederlands gezichtspunt van grote betekenis. Zij beloofden immers eindelijk de snelle bevrijding van Westen	KLE	212

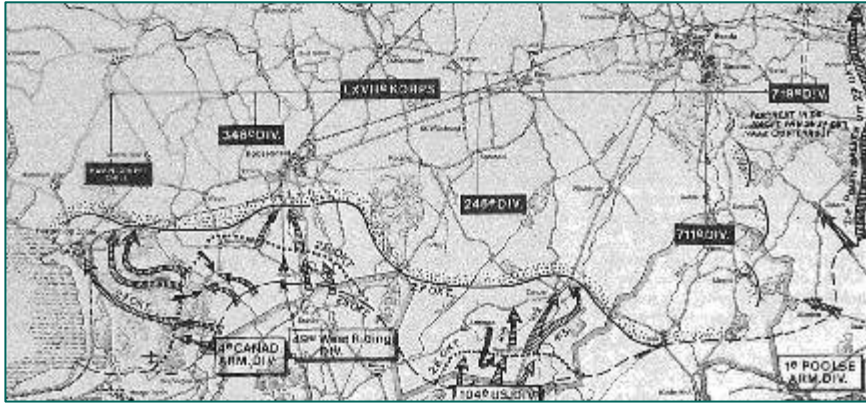
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Midden-Brabant. Vanuit het perspectief van de geallieerde legerleiding stonden deze operaties volledig in het teken van de opening en de bescherming van de haven van Antwerpen. Niet voor niets begon Montgomery's directief met de woorden: 'The free use of the port of Antwerp is vital to the Allied cause [...]. Operations designed to open the port will therefore be given complete priority over all other offensive operations in 21st Army Group. [...] The operations now ordered by me must be begun at the earliest possible moment; they must be pressed with the greatest energy and determination; and we must accept heavy casualties to get quick success.'</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>		
<p>16 oktober 1944</p>	<p>2nd Tactical Air Force</p> <p>Bijzonderheden. Jagers en jabo's. 309 vliegtuigen, 182 Spitfires en 127 Typhoons vlogen ter ondersteuning van de grondtroepen voornamelijk in de gebieden rond Breskens, Roosendaal, Zaltbommel, Amersfoort en Venlo. Ten noordwesten van Venlo werd een aanval uitgevoerd op een geschutsofstelling, maar resultaten werden niet waargenomen.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte doelen vermeld.</i></p>	<p>ZWA2</p>	<p>410</p>
	<p>Voorwaarde voor deze operatie Vitality was, dat eerst de rechterflank van de 2e divisie in Noord-Brabant was beveiligd. Dit was nodig om te voorkomen, dat als de Canadezen vaste voet in Zuid-Beveland hadden gekregen, de Duitsers hen bij de Kreekrakdam zouden afsnijden. Na de verovering van Woensdrecht en Hoogerheide was de Duitse tegenstand nog geenszins gebroken. De Kampfgruppe Chill en het 6e Fallschirmjägerregiment van Von der Heydte waren nog niet verslagen. In Bergen op Zoom en omgeving begrepen de mensen niet waarom de Canadezen eindeloos op zich lieten wachten. Ze waren immers dichtbij, waarom legden ze die laatste paar kilometers naar Bergen op Zoom, Essen, Wouw en Steenberghe toch niet af? Het antwoord is, dat de 2^e Divisie te zwak was om Bergen op Zoom en wijde omgeving te veroveren en tegelijk de aanval op Zuid-Beveland te lanceren. Pas op 16 oktober kregen de Canadezen de dringend benodigde versterkingen. Het Britse Ie Corps dat onder Canadees bevel stond, kreeg toen order zijn zwaartepunt van Centraal Brabant te verleggen naar het westen; uit Zeeuws-Vlaanderen kwam de Canadese 4e Tankdivisie naar Bergen op Zoom; de Amerikaanse 104e Infanteriedivisie Timberwolves werd ook aan de Canadezen toegevoegd, evenals de Britse 52e Lowland Divisie.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen besproken.</i></p>	<p>BOL</p>	<p>37</p>
<p>16-24 oktober 1944</p>	<p>De groep van Chill wist op 22 en 23 oktober voor de vierde keer een Canadese doorbraak richting Zuid-Beveland te verhinderen. Op 24 oktober waren de verliezen aan Duitse zijde zo hoog opgelopen dat de Kampfgruppe ten lange leste het bezit van de Kreekrakdam uit handen moest geven. De Canadese doorbraak was eindelijk een feit.</p> 	<p>DID 1</p>	<p>175</p>

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Relevant.</i>		
18 oktober 1944	2nd Tactical Air Force [Ondersteuning van grondtroepen, o.a. bij] Bergen op Zoom. Er werden slechts enkele vijandelijke vliegtuigen gesignaleerd, maar er waren geen luchtgevechten. - <i>Niet relevant, geen exacte doelen vermeld.</i>	ZWA2	413
	Een Hawker Typhoon van RAF Squadron 197 werd geraakt door Flak en stortte neer te Korteven om 17.40 uur - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T4550
20 oktober 1944	2nd Tactical Air Force [Ondersteuning van grondtroepen, o.a. bij] Bergen op Zoom. - <i>Niet relevant, geen exacte doelen vermeld.</i>	ZWA2	415
22-24 oktober 1944	Op 23 oktober 1944 begon de strijd in Brabants Westhoek met aanvallen van de Canadese 4 ^e Tankdivisie op de uiterste linkerflank met als eerste doel de verovering van Bergen op Zoom. Op de rechterflank begon de Britse 4 ^e Divisie dezelfde dag aan haar opmars in de richting van Roosendaal, terwijl de onervaren Amerikaanse 104 ^e Divisie Zundert moest veroveren en daarna naar Moerdijk moest doorstoten. Tenslotte moesten de Polen, nog verder oostwaarts opgesteld, Breda bevrijden en vervolgens koers zetten naar het Hollands Diep. De Canadese 2 ^e Infanteriedivisie, die al zwoegend de Kreekrakdam had bereikt, zou -zodra haar rechterflank afdoende was gedekt- de aanval tegen Zuid-Beveland lanceren. - <i>Niet relevant, betreft enkel het aanvalsplan.</i>	BOL	37
	The plan for 22 October was simple. Two brigades were to do the job of clearing the Woensdrecht area. On the left the 5th Canadian Infantry Brigade would take the isthmus, preparatory to beginning operations against Zuid-Beveland, and on the right the 6th Canadian Infantry Brigade was directed on the old goal of Korteven which had eluded the Rileys a week earlier. Losses were heavy. The 5th Canadian Infantry Brigade had fared little better initially. The Calgary Highlanders found the going extremely tough and in fact two companies advanced straight into the same network of dug-in machineguns which had nearly annihilated the Black Watch ten days before. In the end the losses were horrendous (69 casualties), but A Company did manage to creep to the railway undetected and Major W. Lashner, the CO, had his men outflank a German position and in this way drove off the Fallschirmjäger, just as night was falling. The Canadians now had a toehold on the other side of the railway. That was evident even that day, because in the end Von der Heydte's men only pulled back two kilometres and Lindonk and Korteven, the Canadians' ultimate goals, were still in German hands at the end of Tuesday 24 October. Trying to occupy the height of Lindonk saw a repeat of the fighting for Hoogerheide and Woensdrecht: the Fallschirmjäger who were well dug in held every advantage and their machineguns dominated the lower lying approaches. In effect that day 15. Armees gave up on the 70. Infanterie Division on Walcheren and Zuid-Beveland.	DID2	368

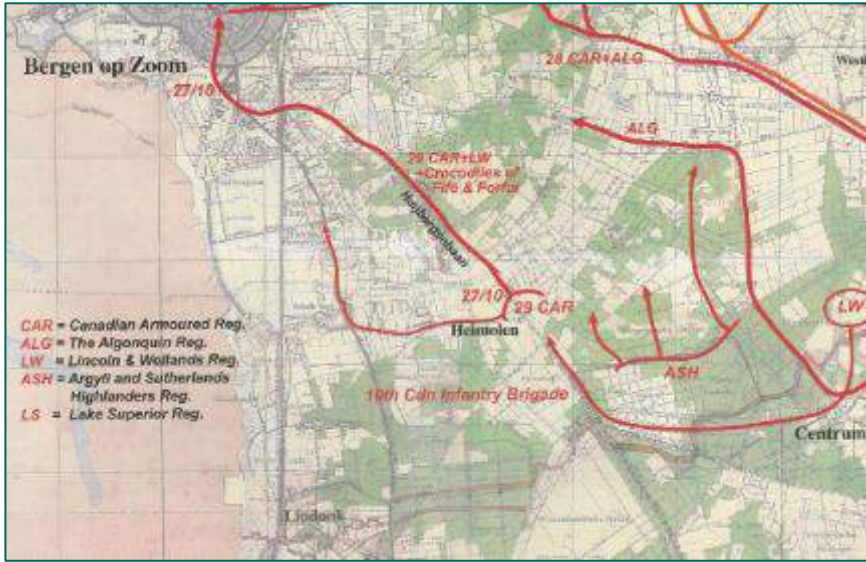
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>- <i>Relevant.</i></p>		
<p>23- 24 oktober 1944</p>	<p>Long before this 2 Cdn Inf Div, released from embarrassment on the right and an enemy determined to remain immovable in front, had burst the tactical repression on its intrusion into South Beveland. The operations of 4 Cdn Armd Div had initially freed one of the infantry brigades to come into reserve ready to turn westwards along the peninsula; by clearing the country in front to the northeast they had excluded hostile penetrations across the isthmus, and by driving the enemy out of the region between Woensdrecht and Bergen Op Zoom had prevented him from covering the entry with his guns at close range. General Simonds had ordered the advance into South Beveland to begin on 23 Oct, three days after the commencement of the offensive by 1 Brit Corps.</p> <p>The offensive westward was to be led by R. Regt C. Two columns of mounted infantry and attendant armour were then to push on with all speed by-pass opposition, and seize crossings over the canal. R.H.L.I. was to mop up behind (W.D., H.Q., 4 Cdn Inf Bde, 23 Oct 44). Following half an hour's cannonade by seven field and medium regiments, R. Regt C. moved forward Rt 0430 hours on 24 Oct, Cnd within the Next 90 minutes, after stiff fighting, had overrun the enemy's first line of defence across the narrowest part of the isthmus. As the unit reported that mines and mud made the secondary road on the south side impassable, Brigadier Cabeldu sent Essex Scot to the north along the railway embankment. But the loss of several tanks and reconnaissance cars by shots from a well Placed anti-tank gun before the column could get under way caused the plan of getting through with the armoured columns to be abandoned, and the infantry were ordered to march against the enemy on foot.</p> <p>Even this resort had small immediate effect, for the going along the embankment across this flat, wet, and exposed landscape was extremely difficult. Any real progress had to be postponed until nightfall. By that time R.H.L.I. had been brought up and swung away to the south-west towards Bath, which patrols reported clear by 0200 hours on 25 Oct. it was not until several hours later, however, that Essex Scot reported success at the main crossroads north-east of Rilland, which itself was cleared by R.H.L.I. (W.Os., H.Q. 4 Cdn Inf Ede and units, 24, 25 Oct 44).</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	<p>CMH S2</p>	<p>96-98</p>
<p>23 oktober 1944 – 24</p>	<p>Appendix C – Operations "Vitality & Infatuate, 23 October 1944 – 8 November 1944":</p>	<p>CMH S2</p>	<p>Appx C</p>

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
oktober 1944	<p>- Relevant.</p>		
	<p>Op maandag 23 oktober 1944 om 15.00 uur gingen de drie compagnieën van de Calgary Highlanders in de aanval. Hoewel alles in het werk gesteld werd om verliezen te vermijden, liep dit aantal toch weer hoog op. De D-Compagnie, onder commando van kapitein Pearson, liep zich letterlijk stuk op vrijwel dezelfde plaats als zijn collega's van de Black Watch of Canada dit. tien dagen.</p> <p>De C-Compagnie van kapitein Dalthey land had de taak de oude doelen 'Angus I' en 'Angus 2', te weten het snijpunt van de spoorlijn met de Caterspolder en de plaats waar de Hoogerwaardweg op de dijk van de Caterspolder uitkomt, in handen te krijgen. Ook zij werd echter door Duitse machinegeweren tegengehouden, waarna Heyland zijn eenheid het bevel gaf zich in te graven. Vervolgens gingen het Se Field Regiment en Sherman tanks van luitenant Leipsic over tot een zware beschieting op de spoordijk. Na het vallen van de avond slaagde kapitein Heyland erin het rechterdeel van de Hoogerwaardpolder, de omgeving van de boerderij van Van Damme, in te nemen, en waren eenheden van het 6e Fallschirmjäger Regiment uit de polder verdreven.</p> <p>Op bevel van brigadecommandant Megill vervolgde commandant MacLauchlan en zijn eenheid de volgende morgen hun poging om het station van Woensdrecht nog voor de middag in handen te krijgen. Na veel moeilijkheden, waaronder diverse landmijnen, kon het kleine station van Woensdrecht rond het middaguur worden ingenomen. Tegen het vallen van de avond kon het hoofdkwartier worden bericht dat alle polders bij Woensdrecht volledig vrij waren van Duitse militairen.</p> <p>- Relevant.</p>		

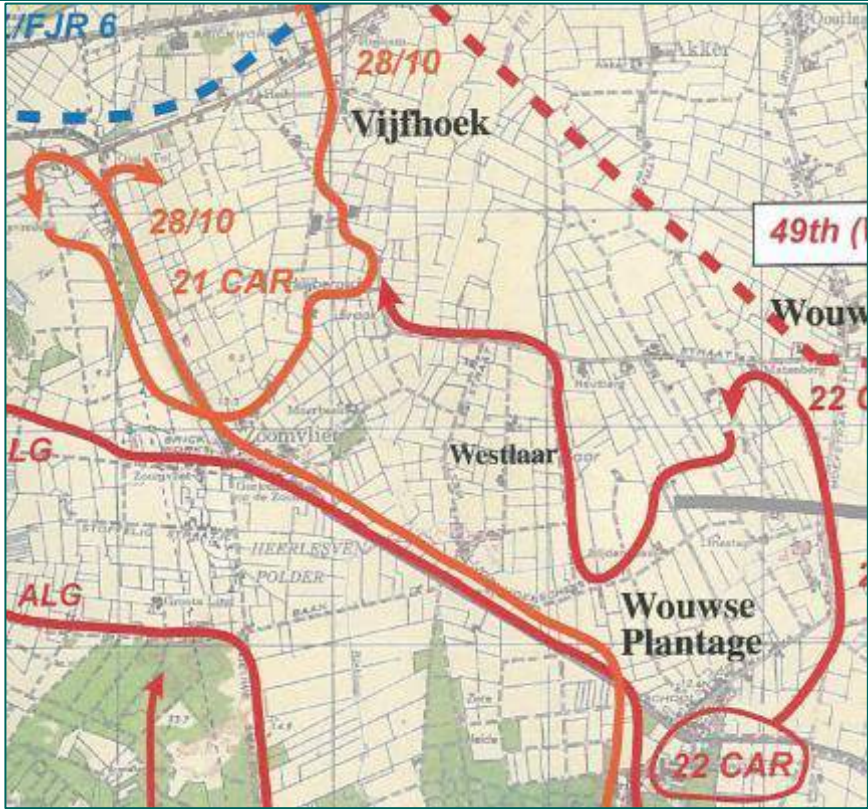
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
23 -27 oktober 1944	<p>Vanaf dat moment moest Chill het gebied Hoogerheide/Woensdrecht ontruimen om aan omsingeling van zijn troepen aldaar te ontkomen. Daarom voerden de Fallschirmjäger van het Ersatz und Ausbildungs Regiment Hermann Göring in de bossen langs de zandweg, die de Huybergse Baan was, een knap verdragend gevecht. Luitenant W.I. Macleod (South Alberta Regiment) berichtte: 'Een week lang boekten we geen enkele vooruitgang, omdat een zeer hevig bombardement en het optreden van sluipschutters ons ophield. Toen we eenmaal doorgetrokken waren, ging alles redelijk goed tot we de Wouwsche Plantage bereikten en de omgeving van Huijbergen. Hier boden de Duitsers hevige tegenstand en brachten ons zware verliezen toe met behulp van mijnen, tanks en mortieren. Ik kan me nog goed herinneren dat de smerige weg over het vliegveld naar Bergen op Zoom er uitzag als een tankgracht vol uitgebrande Sherman-tanks, carriers, crocodiles en jeeps, alle slachtoffer van antitankmijnen, anti-tankgeschut en 'Pantserfausten'.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i></p>	HOE2	72
23 oktober 1944 – 8 november 1944	<p>De 10e Infanteriebrigade kreeg nu Bergen op Zoom als volgende doel toegewezen. Weer zou met twee kolonnes worden geopereerd. De 4^e Tankbrigade moest met twee bataljons infanteristen onder bevel in noordwestelijke richting via Wouwse Plantage naar de weg Bergen op Zoom-Roosendaal oprukken en deze afsnijden. De 10^e Infanteriebrigade, versterkt met tanks van het British Columbia Regiment, moest de aanval op Bergen op Zoom vanuit Huijbergen uitvoeren. Burgers vertelden de Canadezen dat een sterke Duitse eenheid in Wouwse Plantage een tegenaanval voorbereidde, die inderdaad de volgende dag plaatsvond. De Canadezen werden teruggeslagen en het front in deze sector liep vast. Canadese granaten richtten grote schade in het dorp aan. Daarna volgde een aantal Duitse aanvallen waarbij het regiment South Saskatchewan 145 man verloor. Na de verovering van de Kreekrakdam door de 2e Canadese Infanteriedivisie spanden de Duitsers zich tot het uiterste in om de sector Huijbergen in handen te houden. Eerst nadat de 4^e Tankdivisie op het strijdtoneel was verschenen, gaf de vijand Huijbergen prijs.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	BOL	37-38
24 oktober 1944	<p>Op 24 oktober, toen de rechterflank afdoende was beveiligd door de opmars van de 4^e Tankdivisie begon operatie <i>Vitality</i>. Zeven regimenten artillerie beschoten de Duitse stellingen, daarna ging het Royal Regiment of Canada tot de aanval over. In 1944 zagen Kreekrakdam en omgeving er geheel anders uit dan nu; de dam was niet meer dan een smalle strook land van maximaal twee kilometer breed en de Duitsers hadden hem ondermijnd en er tal van versperringen op aangebracht. Bij de nadering van de Canadezen wilden ze de landengte opblazen, maar op het kritieke moment faalde het ontstekingsmechanisme. Meer succes hadden ze met het onder water zetten van de polders die nu inderdaad blank stonden. Dat betekende, dat de Canadezen in de beginfase van de operatie uitsluitend over de hoofdweg konden oprukken, maar daar kregen ze met Duitse versperringen te maken. De stromende regen was ook al geen element dat de opmars bevorderde en toen de twee tankkolonnes van The Fort Garry Horse en het 8^e Recce Regiment naar voren reden en zij direct drie tanks en evenveel pantserwagens verloren, was er aan Canadese zijde weinig reden voor optimisme. Brig.-generaal Fred Cabeldu trok de pantserwagens en tanks onmiddellijk terug en weer was het de infanterie die het karwei moest klaren. Pas 's avonds laat was er sprake van redelijke voortgang. In Zuid-Beveland stonden de Canadezen tegenover het 1020e Regiment van de 70^e Infanteriedivisie. De hoofdmacht was op Walcheren gelegerd. Om dit regiment te versterken waren de 8^e Festung Stamm Truppen en het Füsilier Bataillon 170 naar Zuid-Beveland gedirigeerd, evenals geschut. Op 20 oktober waren deze verplaatsingen voltooid. De hoofdverdediging van de Duitsers bevond zich bij het Kanaal door Zuid-Beveland; drie compagnieën van 1020 stonden ten oosten ervan, de hoofdmacht lag westelijk van het kanaal. Een vóórverdediging bevond zich bij Rilland Bath en deze was het eerste struikelblok voor de Canadezen. Omdat lt.-generaal Wilhelm Daser van de 70e Divisie rekening hield met een landing op de</p>	BOL	44-45

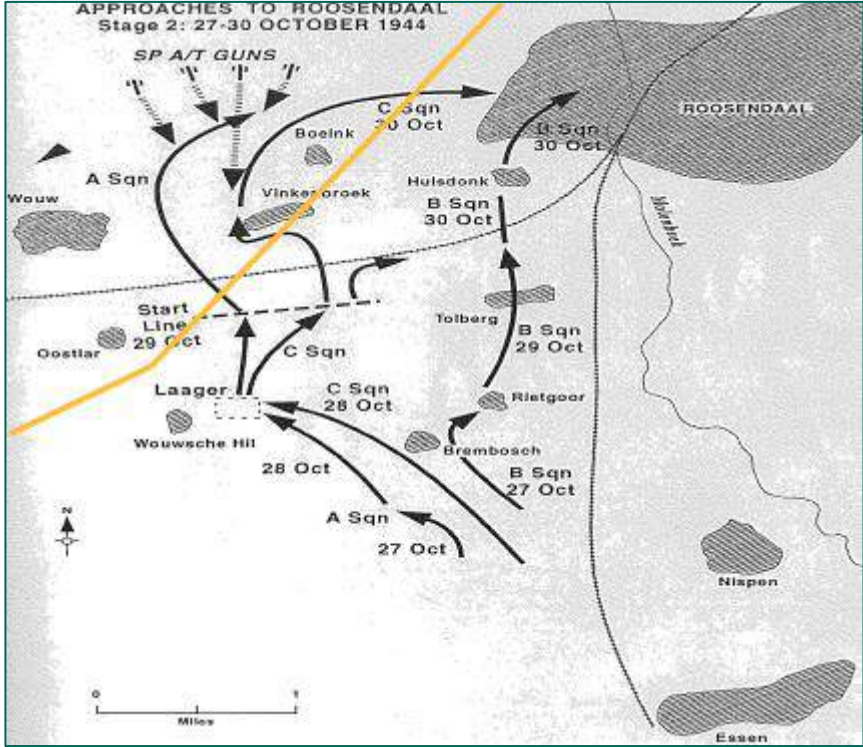
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>zuidkust van Zuid-Beveland had hij aldaar een bataljon van de 8^e Festung Stamm Truppen opgesteld. Op tal van plaatsen waren wegen gebarricadeerd en er bevonden zich her en der uitgestrekte mijnevelden. De Essex Scottish meldde dat de aanval in de 'koude, heldere, maanloze nacht zeer succesvol' was. Toen Typhoons in de ochtenduren van 25 oktober boven het strijdtoneel verschenen, was het pleit weldra beslist. Rilland en Bath werden veroverd. 'Krijgsgevangenen stroomden binnen', aldus de Essex Scottish.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>		
	<p>De Duitsers hadden voordeel van de inundaties zoals bij Rilland-Bath, Kruijningen, Vlakte en Hoedekenskerke. In deze sector was de Duitse verdediging opgedragen aan het G.R. 1020 van de 70. LD., waarvan de commandopost in Goes was gevestigd. De Duitse verdediging werd nog verder uitgebouwd met wegobstakels, mijnevelden, prikkeldraadversperringen en dergelijke. De Canadezen konden vrij snel terreinwinst boeken door het niet opblazen van de Kreekrakdam. De Duitsers werden teruggedreven en al op 25 oktober werd Rilland-Bath bevrijd.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen besproken binnen het analysegebied.</i></p>	HOE1	416
	<p>Operation "Vitality I" was launched on the morning of the 24th. In the early hours of "a rainy, pitch-bleak morning two (Jock Columns' of Essex Regiment Infantry, 8 Recce Armoured Cars, and Fort Garry tanks" set out for the Beveland Canal. Progress was slow and when three recce cars and three tanks were knocked out the armoured thrust ended. The next day, a conventional infantry attack with the artillery pouring fire on two crossroads brought complete success.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	COP	77-79
	<p>Diezelfde dag naderden de bevrijders Wouw. Deze plaats vormde voor beide partijen een sleutelpositie bij de strijd om de Westhoek. Hier hadden de Duitsers een tankgracht met versperringen en mijnevelden aangelegd en volgens een rapport van de verzetsgroep Albrecht van 14 oktober bevonden zich op het landgoed Wouwse Plantage zeshonderd Duitsers met twintig tot dertig tanks, alsmede negen batterijen geschut. Zo gezien verwondert het niet dat de Canadezen twee dagen nodig hadden om Wouwse Plantage te bereiken. Nadat de Algonquins de bossen tussen Huijbergen en Wouw moeizaam hadden gezuiverd, trokken ze op 25 oktober naar de steenfabriek in Wouwse Plantage, waar ook een compagnie van het Lake Superior Regiment arriveerde; toen de avond viel was de Zoom bereikt en naderden de troepen het dorp Wouw.</p> <p>- <i>Niet relevant, oorlogshandelingen bij de Wouwseplantage vallen buiten het analysegebied.</i></p>	BOL	38
<p>24 – 25 oktober 1944</p>	<p>Kaart met daarop ingetekend de aanvalsroutes van verschillende geallieerde eenheden:</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	DID3	177
	<p>The goal which the 2nd Canadian Infantry Division had been striving for was finally realised after seventeen days of slugging it out with a professional and determined enemy who had the advantage of the terrain. That was evident even that day,</p>	DID2	370

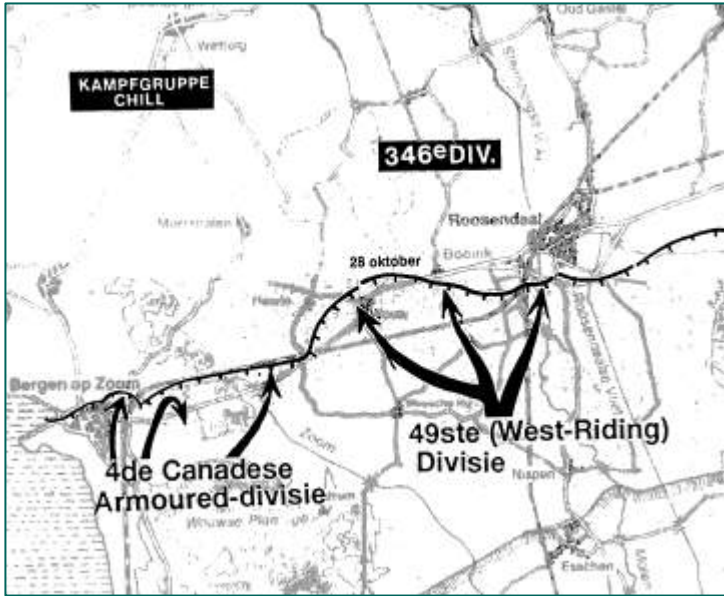
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>because in the end Von der Heydte's men only pulled back two kilometres and Lindonk and Korteven, the Canadians' ultimate goals, were still in German hands at the end of Tuesday 24 October. Trying to occupy the height of Lindonk saw a repeat of the fighting for Hoogerheide and Woensdrecht: the Fallschirmjäger who were well dug in held every advantage and their machineguns dominated the lower lying approaches. Time and again the Calgarians rushed the height, but the Germans would not abandon this position until three days later in connection with a general withdrawal of LXVII. Armeekorps. The struggle for Woensdrecht was at last over to become part of Canadian military history.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>		
25-28 oktober 1944	<p>De volgende dag waren de bossen in de omgeving nagenoeg van vijanden gezuiverd en stonden de Canadezen voor de tankgracht. Een compagnie van de Algonquins werd hier ingesloten en moest worden ontzet. Er werd een overgang over de gracht geslagen en over de Zoom kwam een brug tot stand. Het eerst trokken mannen van Lake Superior over de tankgracht, maar het duurde nog een dag voordat hier ook tanks konden oversteken. De aanval werd uitgevoerd met elf tanks, die het zwaar te verduren kregen. 'De ene na de andere tank werd een brok verwrongen staal, met bloed bespat en nutteloos', schreef lt.-kolonel George Stanley. Slechts een van de elf tanks overleefde de slachting. Een van de compagnieën werd volledig ingesloten en soms werd de worsteling in huizen voortgezet. 'Het was een van de wreedste gevechten. De Duitsers waren taai en volhardend en werkten als gekken om hun geweren en mortieren steeds opnieuw te laden. Toch werden ze tenslotte verslagen en vernietigd in man-tegen-man gevechten', aldus Stanley. Ook eenheden van de 4^e Britse Divisie namen aan de strijd deel en in de loop van 28 oktober trokken mannen van The King's Own Scottish Borderers het dorp Wouw binnen, dat tegen de avond was bevrijd. In Wouw hadden de Duitsers een spoor van vernielingen aangericht en ook de talloze geallieerde granaten droegen ertoe bij, dat de plaats en de kerkdorpen Moerstraten, Wouwse Plantage en Heerle zwaar beschadigd werden. Doordat ook nog eens zo'n negentig vliegende bommen in de gemeente terechtkwamen, liep het aantal slachtoffers in Wouw op tot 54.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	BOL	38-39
26 oktober 1944	<p>Von Zangen had op 26 oktober besloten het LXXXVIII. Armeekorps noordwaarts op de Langstraat terug te trekken. Het strijdverloop liet hem nauwelijks een andere keus. De geallieerde opmars won aan momentum en wezenlijke versterking van het 15. Armee was op korte termijn onmogelijk. Insluiting van eenheden moest te allen tijde worden voorkomen. Von Rundstedt keurde de 'kräftesparenden Frontverkürzung' op de lijn Bergen op Zoom-Breda 's-Hertogenbosch goed, zij het dat hij eraan toevoegde dat het resterende bruggenhoofd met volle kracht moest worden verdedigd. Zodoende nam het LXXXVIII. Armeekorps op 27 oktober de Stellung Zwei in, een nieuwe verdedigingslinie die van Vlijmen via Loon op Zand naar Dongen liep.</p> <p>De inleidende beschieting die de Schotten die dag op Tilburg uitvoerden, was dan ook volkomen zinloos. In de stad bevond zich geen enkele Duitser meer. Patrouillerapporten hadden daags tevoren echter nog melding gemaakt van de aanwezigheid van een Duitse achterhoede. Op grond van die informatie was de beschieting bevolen. Twee grote Brabantse steden, 's-Hertogenbosch en Tilburg, waren nu - overigens op zeer verschillende wijze - bevrijd. De verdrijving van het 15 Armee uit deze provincie kon nu niet lang meer op zich laten wachten.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	KLE	217
26-27 oktober 1944	<p>Respectievelijke Wouwse Plantage en Wouwse Hil bevrijd.</p> <p>- <i>Niet relevant buiten het analysegebied.</i></p>	DID3	176-177
	<p>In view of the trap that FJR 6 had sprung on the South Albertas the previous day it was clear that the woods needed to be thoroughly cleared first. This job was assigned to A and B Companies of the Argylls The going was extremely slow and</p>	DID2	438

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>booby traps and accurate mortar fire from small groups of Fallschirmjäger impeded progress and the job took all day. Meanwhile the main effort along the Huijbergse Baan was to be made by C Squadron of the South Albertas with C and D Companies of the Lincoln and Welland Regiment. Crocodile flamethrowers of the 1st Fife and Forfar Yeomanry would assist. The column set off at a steady pace along the road. Hearts began to beat faster as the tanks neared the place of the previous day's ambush, Heimolen. The lead tanks under Lieutenant McLeod drove past that point and everyone breathed a sigh of relief when all of a sudden a Panzerfaust round went across the bow of Lieutenant McLeod's tank. But the story was not over yet. At the end of the day an Armoured Recovery Vehicle (ARV) together with a Churchill tank came up to try and bring back the damaged Crocodile of the 1st Fife and Forfars. The attempt misfired spectacularly. The ARV probably struck one of the large demolition charges with long-delay igniters that the Fallschirmjäger had planted everywhere and it blew up with a loud bang. The explosion must have been heard for kilometers since it ripped the thirty-nine ton Churchill ARV apart. All three crew members died as a result. The road to Bergen op Zoom was now littered with knocked-out tanks and other vehicles and from then on was known as 'Hulk Alley'. [Passage to Bergen op Zoom was impossible for now].</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>		
<p>27 oktober 1944</p>	<p>Ook in het westen van de provincie, waar de frontlijn sinds begin oktober nauwelijks was verschoven, moest de vijand nu snel worden verdreven. De Duitsers beten in het bosrijke gebied ten noorden van de Belgische grens nog geducht van zich af. Er kwam pas weer enige schot in de geallieerde opmars toen de vijand ook hier aan een planmatige terugtocht begon. Von Zangen had namelijk op 27 oktober in verband met de ineensstorting van het front in Midden-Brabant ook het LXVII. Armeekorps toestemming gegeven zich terug te trekken, en wel tot de lijn Bergen op Zoom-Rosendaal-Gilze.</p> <p>- <i>Relevant, aanloop naar gevechten bij projectgebied.</i></p>	<p>KLE</p>	<p>218</p>
	<p>Op 27 oktober stelden de geallieerden vast dat de vijand uit de sector Wouw was verdwenen. Daarom kon die dag om 13.00 uur de aanval op Bergen op Zoom worden ingezet. Alvorens op 27 oktober het hazenpad te kiezen, bliezen de Duitsers in en rond Bergen op Zoom elf bruggen op, drie kerktorens en een stuw in de Zoom.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.</i></p>	<p>BOL</p>	<p>39</p>
	<p>Opmerkelijk genoeg merkten de Britten en Amerikanen niet meteen dat de massa van de vijand zich had teruggetrokken. De Duitse achterhoedes waren zo goed ingegraven dat de hoofmacht van de Britse 49ste Divisie die dag niet veel verder kwam dan Borteldonk, anderhalve kilometer benoorden Nispen. Clarkeforce, links,</p>	<p>DID1</p>	<p>218</p>

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>slaagde er eindelijk in de Rissebeek over te steken. De buurtschappen Haiink en Tolberg werden bevrijd en er werd contact gelegd met de Canadezen bij Wouwsche Hil</p> <p>- <i>Niet relevant, bevrijding van gebieden net buiten het analysegebied.</i></p>		
	<p>Met de komst van Canadezen nabij Bergen op Zoom trokken de Duitse troepen trokken zich tot boven de rivier de Zoom in Bergen op Zoom.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen binnen het analysegebied behandeld.</i></p>	DID2	446
	<p>Met als doel de geallieerden te melden dat de Duitse troepen te Bergen op Zoom aan het terugtrekken waren [wat feitelijk niet waar was, ze vestigde zich enkel boven de rivier de Zoom] ging oud-militair en Crisis Controle Dienst-man H.P. Jacobs op pad. Hij fietste met zijn dienstpenning gewapend 's-ochtends vroeg op de Huybergsebaan en kwam drie Canadese tanks tegen. Hij deed het verzoek snel naar Bergen door te stoten dat toch leeg was. Tevens zou dan worden voorkomen dat de allerlaatste Duitsers nog tal van vernielingen zouden uitvoeren.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen oorlogshandeling beschreven.</i></p>	HOE2	69
	<p>The column left Wouwse Hil just after midday and headed for Vijfhoek via Westlaar, they were met with heavy AP and small arms fire. The attack soon bogged down. After several attempts to break the deadlock, at four p.m. Major C.A. Greenleaf of the Headquarters Squadron of the Grenadiers ordered No. 4 Troop to attack the village from the south via a secondary road. Sergeant Irvine's Troop was also met with devastating fire, but this assault managed to break into the village and half an hour later Westlaar was in Canadian hands.</p> <p>The advance by the British Columbia started straight away, met no resistance and was soon in Zoomvliet, which had eluded the Canadians a day before. Half an hour after leaving A Squadron, supported by A Company of the Superiors, reached the main road, crossed it and firmed up behind the dyke three hundred meters north. Soon the rest of the British Columbia tanks arrived in the same area. The road Bergen op Zoom - Roosendaal, essential to supply the left wing of Kampfgruppe Chill, was finally cut. Meanwhile the Grenadiers and Superiors in Westlaar were preparing for their attack which started at midnight. The attack was preceded by an artillery barrage and, illuminated by the many fires, the force moved northward. Just before dawn on 27 October tanks and infantry rushed forwards, overwhelmed the German defences and at four a.m. cleared Vijfhoek</p>	DID2	446

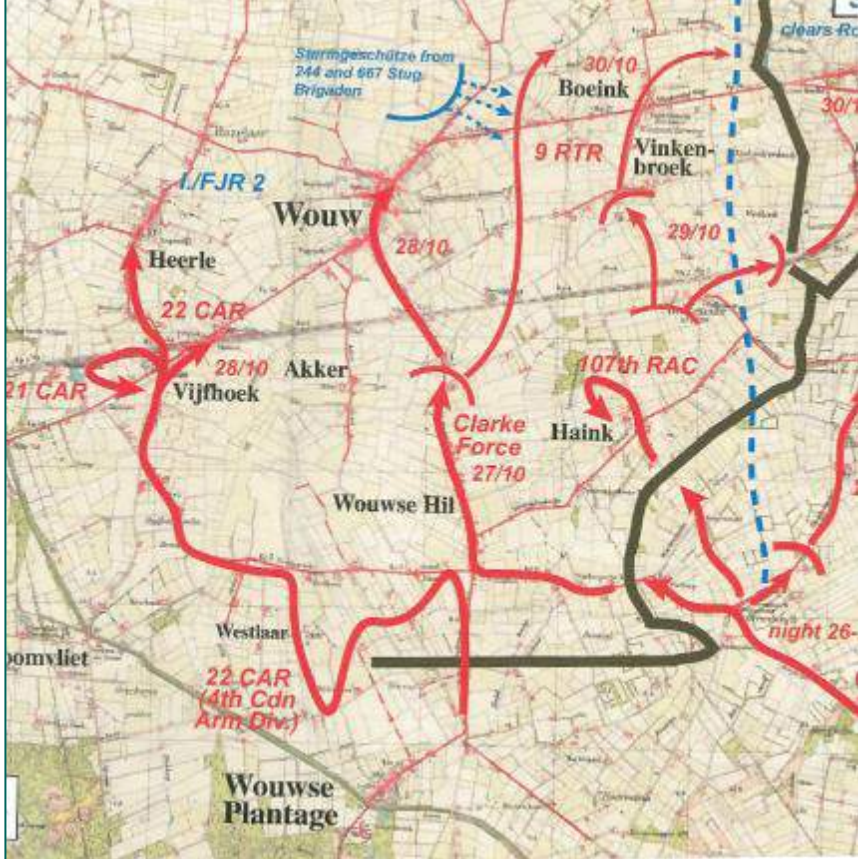
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p data-bbox="363 1077 507 1104">- <i>Relevant.</i></p>		
	<p data-bbox="363 1111 1262 1205">The Germans were gradually forced back upon Bergen Op Zoom and being unwilling to fight in the ancient town itself, withdrew to the basin forming its northern edge.</p> <p data-bbox="363 1207 943 1234">- <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.</i></p>	CMH S2	93
	<p data-bbox="363 1240 1262 1783">In de vroege ochtend gingen de tanks weer richting front om de infanterie te ondersteunen. De opmars verliep traag door het open terrein en hevige tegenstand van de Duitsers in goed gecamoufleerde stellingen. De tanks van het C squadron bleven in reserve en hoefden geen ondersteuning te verlenen aan het Essex en Gloucestershire regiment. Tanks van het B squadron en het bataljon Duke of Wellington opereerden in de omgeving van de Brembos en maakten aanstalten om op te trekken naar Rietgoor. Het Leicester regiment op de linkerflank en 1/4th King's Own Yorkshire Light Infantry in het midden rukten door de terreinomstandigheden maar langzaam op. Door de hevige regenval stonden de sloten in de weilanden vol met water en vormden de enige dekking in het open terrein. Soldaten lagen uren in het water, onder zwaar vuur van de Duitsers. Het tankregiment had bij de voorste infanterie-eenheden verkenners en door de goede communicatie konden zij veel onheil voorkomen. Zij werden te hulp geroepen als eenheden onder de voet gelopen dreigden te worden. De tanks gingen dan snel naar de frontlinie en trachtten met hun kanonnen vijandelijke stellingen uit te schakelen. Na hun beschietingen trokken zij zich haastig terug om geen prooi in het open terrein te worden van de goed opgestelde Duitse anti-tankkanonnen.</p> <p data-bbox="363 1785 1023 1809">- <i>Niet relevant, gevechten ten zuiden van het analysegebied.</i></p>	BRA	161
	<p data-bbox="363 1816 1262 2027">Op 19 oktober 1944 hadden de geallieerden Kalmthout en Brecht in België bereikt en werd besloten tot operatie Thruster richting Nispen en Roosendaal. Westelijk van Kalmthout zou de Canadese 4th Armoured Division op Zoom gaan. Het Canadese 2th Winitoba Dragoons rukte met de Polar Bears op richting Roosendaal. In het midden zou het 9th Royal Tank Regiment met regimenten van de Polar Bear Division richting Wuustwezel, Wildert, Essen, Nispen en ten slotte Roosendaal gaan. Bij hun opmars hadden zij veel last van het slechte weer, die de opmars van de tanks en</p>	BRA	160

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>infanterie ernstig belemmerden. Wildert werd op 24 oktober en Essen op 25 oktober ingenomen en zo stond de Polar Bear Division ondersteund door Clark Force (a, b, c, squadron 9th Royal Tank Regiment) voor Nispen. Voor de bevrijding van Essen kregen zij ondersteuning van de 6th Canadian Brigade. De aanval op Nispen en Roosendaal startte 26 oktober en in drie colonnes, ondersteund door tanks, rukte men op.</p> <p>Situatietekening van de aanval op Roosendaal en Nispen met daarop indicatief het projectgebied aangegeven.</p> <p>In de nacht van 25/26 oktober namen de Polar Bears hun aanvalsposities in voor de aanval op Nispen en Roosendaal. De aanval startte op 26 oktober om 7.30 uur:</p> <p>Aanvalsplan: Colonne 1 met 1th Leicesters, Polar Bears en A squadron tankregiment gingen via de Brembos richting Wouw en colonne 2 met B squadron tankregiment en een compagnie van het Duke of Wellington Regiment via Nispen, Brembos, Rietgoor en Tolberg richting Hulsdonk. Colonne 3 in het midden met de 4th KOYLI en 11th Royal Scots Fusiliers regiment, Polar Bears met C squadron tankregiment ging richting Vinkenbroek en Boeiink [op 29 oktober bevrijd]. Zo begon de Battle of Roosendaal en leden de geallieerden zware verliezen.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>		
28 oktober 1944	<p>De Polar Bears en de tank squadrons gingen in de aanval en de Duitse tegenstand werd steeds heviger en men kwam niet verder dan de omgeving van de Wouwse Hil en Rietgoor. Tanks van het A squadron werden opgeroepen door The South Wales Borders ten oosten van de spoorlijn Roosendaal-Nispen om het tij te keren.</p> <p>17.00 uur: Tanks van het B squadron met de Company Duke of Wellington zuiverden de gehele omgeving ten noordoosten van de spoorlijn ten koste van het verlies van één tank.</p>	BRA	162

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>17.30 uur: Het Duke of Wellington Regiment ging richting Wouwse Hil. In de avonduren werd een aanvalsplan opgesteld om Boeiink en Vinkenbroek in te nemen. - <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>		
	<p>Bij de Britse 49ste Divisie schoven twee bataljons nog wat meer naar Roosendaal toe. Maar de stad werd aan de zuidkant verdedigd vanachter een lange tankgracht. De vooruitgang was die dag uitermate gering en 's avonds was de Duitse tegenstand niet noemenswaard verzwakt.</p> <p>De Canadese 4de Armoured-Divisie boekte overdag nog minder resultaat. 's Middags staken twee compagnieën van de <i>Argylls de Zoom</i> over om een hecht bruggenhoofd te vestigen. Hecht was het in zekere zin wel, bijzonder hecht zelfs want de <i>Argylls</i> waren al spoedig helemaal omsingeld. Een aanval om negen uur 's avonds van het <i>Lincolns and Welland- Bataljon</i> ontzette de belegerde Canadezen. Een verdere opmars zat er niet meer in. De andere helft van de divisie, de 4de Armoured-Brigade, liet het aanvankelijk helemaal afweten en pas 's avonds bereikten de eerste <i>Shermans</i> de spoorlijn tussen Bergen op Zoom en Roosendaal. - <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen binnen het analysegebied besproken</i></p>	DID3	187
	<p>De andere helft van de divisie, de 4de Armoured Brigade had die dag ook al weinig reden tot tevredenheid. De Canadezen hadden er aanvankelijk de grootste moeite mee het drassige terrein tussen Wouwse Hil en de grote weg over te steken. Pas 's avonds laat bereikten de eerste <i>Shermans</i> de spoorlijn Bergen op Zoom-Roosendaal. Maar ook de rechterbuur, de Britse 49ste Divisie, kroop nog steeds in slakengang verder op weg naar Roosendaal. Links werd Wouw bevrijd door <i>Clarkeforce</i> en rechts stond de 147ste Brigade eindelijk aan de tankgracht die de Duitsers ten zuiden van de stad hadden gegraven.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	DID1	226-227
	<p>By 28 October, Tilburg and Breda had been captured and the Polar Bears were ordered to take Roosendaal, a large country town some 2 miles north of Nispen. The main attack was to come from the 147th Brigade from the south, the 1st Leicester's on the left and the 7th Dukes on the right, with the 4th KOYLI and the 11th Royal Scots Fusiliers to pass through and capture the town. Initially the Hallams were ordered to capture the villages to the west of Roosendaal - Vinkenbroek and Boeiink [29 October 1944].</p>	DEL	169-171

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>At first, all went well with the Hallams' attack. Supported by the 9th Royal Tank Regiment's Churchill tanks and artillery barrage, 'A' Company went in with the bayonet and took Vinkenbrock, capturing a dazed and 'bomb happy' enemy company. Then 'B' Company pushed through and occupied Boeiink without meeting further resistance. Lt.-Col. Hart Dyke had asked for the 9th Royal Tank Regiment troops to stay on the final objective for only 15 minutes after it was taken. Unfortunately, they stayed on, and enemy 88 mm anti-tank guns picked off 10 Churchills - one after the other. About 1,000 yards in front of Roosendaal was a stream which had been converted into a formidable anti-tank ditch, covered by well-constructed defence works. On their way north towards Roosendaal, the 1st Leicesters had had a battle at Brembosch where, on the 26th, 'B' Company forced a bridgehead over a dyke/anti-tank obstacle. Sgt. J.H. Corbett won a MM here when, wounded in the leg, he took his platoon forward in spite of heavy casualties, until the supporting tanks could get across at 1545 hours to form a bridgehead over the anti-tank ditch in front of Roosendaal. Under a huge barrage, using cover of hedges.</p> <p>By the night of the 28/29th they were holding the line in front of the Roosendaal ditch, and they had put two platoons across but were forced to withdraw. Next, 'c' Company, under Maj. G.V Fancourt, led the attack under sniping fire from all weapons, including SP guns. They could only crawl forward in water. 'A' Company managed to cross the main ditch, and they killed and captured many Germans, but they incurred casualties themselves through shelling, sniping and counter-attack. 'B' Company were pinned down most of the day in ditches by sniping and mortaring. 'D' Company, on the right, carried out several fine raiding patrols.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>		
	<p>Oorlogshandelingen in Bergen op Zoom en Steenberg.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied</i></p>	BOL	40
28-31 oktober 1944	<p>De aanval startte en in eerste instantie leek er geen vuiltje aan de lucht, maar tegen de middag brak de hel los.</p> <p>12.00 uur Het C squadron ondervond moeilijkheden om de spoorlijn Roosendaal-Wouw over te steken en verloor 2 tanks.</p> <p>12.25 uur Richting Boeiink werden 2 tanks van het A squadron uitgeschakeld en werden er 40 Duitsers gevangenen genomen.</p> <p>12.48 uur Het A squadron probeerde op afstand de anti-tankkanonnen één voor één uit te schakelen. The Duke of Wellington Regiment voerde met het B squadron een verbeterde strijd om hun veroverde bruggenhoofd op 29 oktober in de omgeving van de Heerma van Vosstraat te behouden. Zij moesten met achterlating van 8 doden en enkele gewonden het bruggenhoofd prijsgeven. Een aantal werd samen met de gewonden in krijgsgevangenschap afgevoerd. De doden bleven op het slagveld liggen en konden pas op 30 oktober tijdelijk begraven worden.</p> <p>13.55 uur: Het A squadron werd weer te hulp opgeroepen voor steun en men probeerde wanhopig in open terrein de anti-tankkanonnen uit te schakelen, doch bleef te lang in het open terrein en in een mum van tijd werden 7 tanks uitgeschakeld. Het slagveld over het gehele front lag bezaaid met brandende tanks en tientallen dode soldaten. Tankbemanningen probeerden wanhopig uit de brandende tanks te komen en werden neergemaaid door hevig Duits vuur. Sommigen verbrandden levend in hun tank. Op het eind van de middag telden de tanksquadrons 11 uitgeschakelde tanks en 9 doden en vele gewonden. Slechts 28 tanks waren nog operationeel. De tankcommandanten schreven in hun logboeken over een slachtpartij en vreesden de dag van morgen. De verliezen waren zo groot dat men de hele maand november in Roosendaal bleef om te bekomen van de zware slag en</p>	BRA	162

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>de verliezen aan materiaal en manschappen aan te vullen. Jonge gewonde Duitse soldaten riepen om hun moeder en stierven bij tientallen. Pelotons Duitse soldaten werden door hun fanatieke officieren met getrokken pistolen gedwongen tot de laatste man te vechten. Een peloton Duitse soldaten, oorlogsmoe, besloot hun officier te vermoorden en na dit gedaan te hebben gaven zij zich over. De man tegen man gevechten met de bajonet op van The Royal Scots Fuseliers en The King's Own Yorkshire Light Infantry; te veel om te noemen. Ondanks de felle gevechten lukte het met een bulldozer de tankgracht te dempen en maakte men zich op voor de beslissende slag op 30 oktober.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>		
29 oktober 1944	<p>Op zondag 29 oktober was ook aan de westelijke flank van het 1ste Korps de strijd weer in alle hevigheid losgebarsten. De 147ste Brigade van de Britse 49ste Divisie zat nog steeds vast ten zuiden van Roosendaal. Alleen rechts slaagde het bataljon Hallams erin door de Duitse linie heen te breken. Met opgestoken bajonet joegen zeeën Duitse compagnie uit haar stelling bij Vinkenbroek. Toen ging het weer mis. Duitse 88-mm-kanonnen schoten kort na elkaar tien Churchill-tanks van het 9de Royal Tanks in brand. Bij Boeiink bleef de Britse aanval opnieuw liggen. Desondanks bleek deze aanval beslissend te zijn. De Duitse 346ste Divisie in Roosendaal vreesde omsingeld te raken en het ene na het andere onderdeel verliet haastig de stad, op weg naar de Mark. De volgende ochtend merkten de Hallams dat de Duitse stelling verlaten was en rukten ze vanuit het westen Roosendaal binnen. Na drie dagen harde strijd was Roosendaal eindelijk bevrijd.</p> <p>Ook de Canadezen slaagden er op 29 oktober in de impasse ten noorden van Bergen op Zoom te doorbreken. De infanterie lag nog steeds in het kleine bruggenhoofd over de Zoom, maar de tanks van de (Canadese) 4de Armoured Brigade boekten wel succes. In een snelle opmars rukte het 21ste Armoured Regiment vanuit Heerle op naar Moerstraten. Hier voegde het Lake Superior Regiment (gemotoriseerde infanterie) zich bij de tanks. Een eskadron Shermans plus een peloton infanterie begonnen vervolgens om half drie aan een opmars in westelijke richting. Talloze slotjes zorgden voor nogal wat vertraging maar in de avondschemering stond de aanvalsgroep nog 900 meter van de weg Bergen op Zoom-Steenbergen. De Kampfgruppe Chill zat bijna in de val en ook hier zat er voor de Duitsers niets anders op dan zo snel mogelijk terugtrekken in noordelijke richting.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	DID1	232-233
	<p>Wat wel gebeurde was dat zwaar Engels artilleriegeschut werd gestationeerd bij de Brembosch, met de bedoeling om van daaruit Vinkenbroek te beschieten, waar de Duitsers zich verschanst hadden. Zondagmorgen 29 oktober vanaf 9 uur begon de beschieting en de granaten floten vanaf de Brembosch over Haiink naar Vinkenbroek.</p> <p>Toen rond 11 uur alles op Vinkenbroek begon te branden, was dat het sein dat de Duitsers zich teruggetrokken hadden. Ook in Wouw brandde het toen al op verschillende plaatsen, terwijl het restant van de Lambertuskerk tevens in lichterlaaie stond.</p> <p>- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i></p>	HEL	89
	<p>The plan that day was for A and C Squadrons 9th Royal Tank Regiment (RTR) to join the Hallams in a move on the adjoining villages of Boeiink and Vinkenbroek, preparatory to the attack on Roosendaal itself. The Boeiink area was defended by the reserve unit of LXVII. Armeekorps, Grenadier Regiment 937 (245, I.D.) whose two battalions had now been merged into one due to losses and were assigned to the 346. Infanterie-Division. They were backed by Sturmgeschützbrigade 244 (and possibly Sturmgeschützbrigade 667). The advance of the combat groups would be in two stages. First C Squadron 9th RTR and A Company Hallams set off at noon and</p>	DID2	459

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>half an hour later were in Vinkenbroek although four Churchill tanks became bogged down and two had been knocked out by a Sturmgeschütz.</p> <p>At 12-48 hours the second stage began when A Squadron 9th RTR and B Company Hallams left the start line a hundred meters further west. Again the objective, Boeiink, was soon reached and the infantry began mopping up. But again Jaschke's Sturmgeschütze began to inflict losses on the accompanying tanks. In just fifteen minutes A Squadron lost eight of its eleven Churchills for the loss of one German SP. Even worse, the 9th RTR suffered twenty-five casualties, nine of them fatal. The Sturmgeschütze had taken up position to the left (north) of the attacking force and were therefore ideally situated for flanking shots where the armour of the Churchills was thinnest. Also, once again, tank-infantry cooperation was far from ideal and the Churchills felt that their ability to maneuver was constricted because they had been ordered to stay close to the infantry. To Major-General Barker it must have seemed as if the Germans in Roosendaal would hold out forever, but then he received some good news. At 15:45 hours the 1st Leicesters launched an attack across the anti-tank ditch using the miniature bridgehead. [German troops would soon retreat because of fear of getting surrounded]</p>		
	 <p>- Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</p>		
	<p>Op 29 oktober kwam ook het front bij Roosendaal en Bergen op Zoom weer in beweging. De 147ste Brigade van de Britse 49ste Divisie zat nog steeds muurvast, maar het bataljon Haltams was westelijk om de Duitse verdediging heen getrokken en bereikte de twee buurtschappen Vinkenbroek en Boeiink. De bezetting van Roosendaal werd door deze manoeuvre in de flank bedreigd. Westelijk van de Britse divisie hadden de Canadezen de Kampfgroep Chill teruggedreven. De tanks van de divisie maakte het fiasco van de vorige dagen goed. In een spectaculaire opmars</p>	DID3	190

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	rukte het 21 ^{ste} Armoured Regiment vanuit Heerle op naar Moerstraten. Hier voegde het Lake Superior Regiment (gemotoriseerde infanterie) zich bij het tankonderdeel. De aanvalsgroep zwenkte in westelijke richting en stevende recht op de weg Bergen op Zoom-Steenbergen af. De 10 ^{de} Infanteriebrigade lag nog steeds vast bij Bergen op Zoom. - <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i>		
	Duitse troepen vertrokken uit Roosendaal nadat ook de weg van Wouw naar Bergen op Zoom in geallieerde handen was gevallen. Voordat de Duitsers echter vertrokken, bliezen sprengcommando's van de Duitsers het viaduct op Hulsdonk, de elektriciteitscentrale, delen van het station en de brug op de Kade over de Molenbeek op. Na vier en half jaar was Roosendaal bevrijd. De bevrijding van Roosendaal kostte aan 56 Engelse en 61 Duitse soldaten het leven. - <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i>	BRA	163
30 oktober 1944	's Morgens om half acht trokken de eerste Britse troepen behoedzaam via de Hulsdonksestraat Roosendaal binnen. Maar de Duitsers waren al vertrokken. Tegen de avond stonden drie van de vier divisies tegenover het nieuwe Duitse front. Alleen de Canadezen waren niet zo fortuinlijk. Von Zangen had bevel gegeven bij Steenbergen een soort vooruitgeschoven linie in te richten. Dat merkten de Canadezen die maandag al meteen. - <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i>	DID3	191
	The 11th Royal Scots Fusiliers, as part of Clarkeforce, moved into Holland to take the village of Wouw and cut the main road from Roosendaal to Bergen-op-Zoom. On the 30th they attacked Brembosch with tank support, but Lt.-Col. Eykyn went on ahead to meet the advancing companies on the outskirts. - <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i>	DEL	172
	De Britse 4de Divisie was in dezelfde tijd vanuit Essen moeizaam opgerukt naar Wuustwezel en Roosendaal, welke stad na een veldslag van twee dagen op 30 oktober werd veroverd. De Duitse troepen trokken zich terug richting het noorden op de grens Welberg – Steenbergen. De Duitse troepen moesten in de dagen daarop steeds verder richting het Hollands Diep terugtrekken en trachtten het Hollands Diep over te steken vanuit Moerdijk en Willemstad. Op 5 november was bijna de gehele noordwesthoek van Noord-Brabant bevrijd. - <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen binnen het analysegebied.</i>	BOL	40
Eind oktober 1944	Next day two squadrons from 143 Wing, covered by 247 Squadron of 124 Wing in an anti-flak role, dive-bombed lock gates at Bergen op Zoom, but this attack was not successful as the gates were open at the time. Later in the day 438 Squadron took off again and totally destroyed a bridge with 1,000 pounds. 123 Wing was on the move again during the last three days of the month, moving to B-67 at Ussel. - <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i>	SHO1	71
	Behalve de kerktorens lieten de Duitsers ook de bruggen over de Zoom in de lucht vliegen, waarvan de hier afgebeelde betonbrug in het verlengde van de Van Overstratenlaan de fraaiste was. Verder werden alle bruggen over de Zoom tot aan Wouwse Plantage vernield. Ook de spoorlijn naar Roosendaal werd over een grote afstand vernield. - <i>Niet relevant, onbekend wat exact opgeblazen werd.</i>	VAN	54
30 oktober 1944 – 5 november 1944	Steenbergen werd voor de bevrijding bestookt met raketten afkomst van veertig Typhoons en een grote hoeveelheid artillerie. De Duitse verdedigers bestookte de naderende bevrijders met artillerievuur - <i>Niet relevant, exacte locatie van onder vuur genomen gebieden niet vermeld.</i>	BOL	40
Nabe-schouwing oktober 1944	Het baanvak Bergen op Zoom - Rilland-Bath met station Woensdrecht is geheel verwoest door bommen, granaten en vernielingen van wissels en honderden spoorstaven en is bezaaid met mijnen. De onderbouw van de Kreekrakdam is zwaar gehavend door de veldslag die hier heeft gewoed. In Woensdrecht is het stationsgebouw vernield. De schade aan het seinwezen op het baanvak Roosendaal-Vlissingen bedraagt circa f 200.000,-.	HUU	329

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Relevant, oorlogshandelingen binnen analysegebied.</i>		
30/31 december 1944	Luftwaffe Om 04.50 uur werd door een Ju-88, van een hoogte van 200 voet, met boordwapens een aanval gedaan op het vliegveld Antwerpen-Deurne. Eén Dakota werd daarbij vernield en een andere beschadigd. Tussen 04.30 en 05.15 uur wierpen twee vliegtuigen bommen af en namen met boordwapens huizen onder vuur bij Maldegem en Woensdrecht. Er waren geen slachtoffers en geen schade. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	ZWA2	493

Tabel 14: Overzicht gebeurtenissen juni t/m oktober 1944.

November 1944 tot de Duitse capitulatie mei 1945

In de winter van 1944 kwam het front in Nederland nagenoeg stil te liggen. In november werd Walcheren bevrijd, en in Limburg vochten de geallieerden tot december door in een poging door te breken naar Duitsland. Gelijktijdig werden in deze periode V-1 en V-2 *Vergeltungswaffen* afgevuurd. Deze langeafstandswapens waren gericht tegen Londen en Antwerpen, maar kwamen vaak vroegtijdig neer op Nederlands grondgebied. Deze nieuwe Duitse dreiging leidde tot een toename van de geallieerde luchtaanvallen op doelen in het bezette deel van Nederland. Vanaf maart 1945 kwam weer beweging in het front. Canadese eenheden, die door in Duitsland oprukten, bogen af richting Oost-Nederland en trokken via de Achterhoek Nederland binnen. In april 1945 werd ook vanaf het rivierengebied richting het noorden opgetrokken, waarna het Nederlandse grondgebied ten oosten van Amersfoort binnen enkele weken bevrijd werd. De Duitse bezettingsmacht in West-Nederland capituleerde pas op 5 mei 1945. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
3 februari 1945	Een Supermarine Spitfire van RAF Squadron 322 ontbrande spontaan in de lucht boven Woensdrecht en kwam neer in deze gemeente. De inzittende overleed. - <i>Niet relevant, exacte crashlocatie niet vermeld.</i>	SGLO	T5189

Tabel 15: Overzicht gebeurtenissen winter 1944 – mei 1945.

Naoorlogse periode

Direct na de oorlog begon de wederopbouw van Nederland. Verdedigingswerken, bunkers en achtergebleven NGE werden opgeruimd. Voor het ruimen van de duizenden mijnevelden werden onder meer Duitse krijgsgevangenen ingezet. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

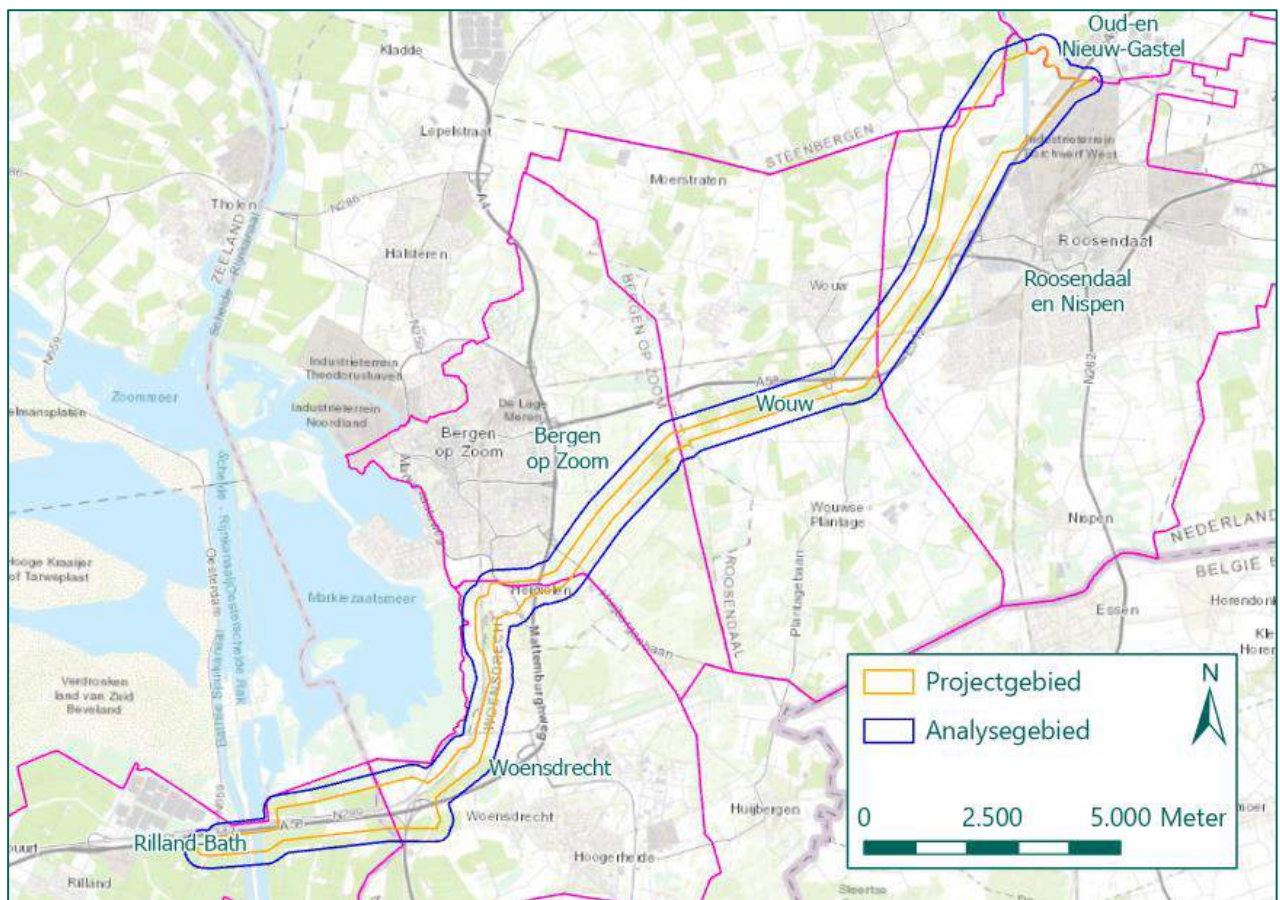
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
Onbekend	Geruimde antitankmijnen op de Huybergsebaan: 	HOE2	70

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Niet relevant, exacte vindplaats niet vermeld.</i>		
Oktober 1971	Berging dhr. Zwanenburg. Kleine stukken van de V1, waaronder de ontstekers werden door de heer Zwanenburg in Wouw te Noord-Brabant geborgen. - <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i>	VEE	123, 185
Februari 1972	Te Rilland-Bath werd een Wellington, R1213, geborgen. Bommen werden tevens geborgen - <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i>	VEE	185

Tabel 16: Overzicht gebeurtenissen naoorlogse periode.

BIJLAGE 3 ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog bestond het analysegebied uit verschillende gemeentes. Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE zijn de archieven van deze (voormalige) gemeentes geraadpleegd. Tevens worden de gemeentearchieven geraadpleegd. Tevens worden de relevante gemeentearchieven geraadpleegd waarbinnen het analysegebied sinds de Tweede Wereldoorlog binnen heeft gelegen. Binnen de gemeentearchieven dienen volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE in ieder geval stukken van de luchtbeschermingsdienst, stukken over aangetroffen/geruimde NGE en oorlogsschaderapporten te worden geraadpleegd. Voor voorliggend onderzoek zijn deze dossiers waar mogelijk geraadpleegd. In onderstaand figuur is een overzicht weergegeven van de (voormalige) gemeentes bij het analysegebied.

Nast de gemeentearchieven dient volgens het WSCS-OCE het provinciale archief van Noord-Brabant te worden geraadpleegd. Dit archief is ingezien in 's-Hertogenbosch. Daarnaast zijn ook het Nationaal Archief, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en het NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies geraadpleegd. De resultaten van het onderzoek uit de volgende archiefinstellingen zijn opgenomen in deze bijlage:

Voor dit HVO-NGE is onderzoek verricht in verschillende Nederlandse archieven. De resultaten van het onderzoek uit de volgende archiefinstellingen zijn opgenomen in deze bijlage:

- West-Brabants Archief te Bergen op Zoom (WBA)
 - Archief van de gemeente Bergen op Zoom
 - Archief van de gemeente Oud- en Nieuw Gastel
 - Archief van de gemeente Roosendaal en Nispen
 - Archief van de gemeente Steenbergen
 - Archief van de gemeente Steenbergen en Kruisland
 - Archief van de gemeente Wouwe
- Gemeentehuis Kruijningen (GHK)

- Archief van de gemeente Reimerswaal
- Archief van de gemeente Rilland-Bath
- Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch (BHIC)
 - Archief van de provincie
- Zeeuws Archief te Middelburg (ZAM)
 - Archief van de provincie
- Nationaal archief (NA)
 - Toegang 2.13.167: Bunkerarchief.
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)
 - Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.
- NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD)
 - Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West

Gemeentearchieven

Gemeentearchief Bergen op Zoom

Toegang 0008: Archief van het gemeentebestuur Bergen op Zoom, 1926-1971	
Inventaris 38	Oorlogsschade, na 1969 rampenschade (38A), civiele verdediging, Bescherming bevolking: 1940-1946
1944 D-04 Melding van 8 mei 1944 betreffende een mijnongeval op 4 maart 1944 te Huijbergsebaan te Bergen op Zoom. Op het landgoed van van Dam van Isselt [woonhuis gevestigd te Grootmolenbeek 10-11] raakte twee mensen gewond na een mijnexplosie. - <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i>	
Verder geen meldingen op specifieke locaties.	
Inventaris 39	Maatregelen i.v.m. bezetting: 1940-1945
1945 G-05 Aangifte van mijnevelden of explosieve voorwerpen, datum aangifte 29 maart 1945 en 9 april 1945. De mijnen / explosieven liggen in buurtschap Nieuw Borgvliet, Groot Molenbeek, kadastrale sectie F. Het betreft de percelen: F874, F316, F314, F875, F576, F319, F320, F321, F878 en F880. - <i>Relevant.</i>	
Inventaris 239	Brandweer
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 242	Luchtbeschermingsdienst
Niet relevant, algemene stukken.	

Inventaris 31	Rapportenboeken, 1939, november 26 – 1940, augustus 31
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 43	Rapportenboeken, 1944, juli 19 – 1944, december 31
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 64 a-e	Bewakingsdiensten tijdens de bezetting. 1940 – 1945. I
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 65 a-b	Bewakingsdiensten tijdens de bezetting. 1940 – 1945. II
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 66	Aangifte oorlogsschade. 1940 – 1945

Niet relevant, betreft voornamelijk meldingen van diefstal.	
Inventaris 71	Maatregelen in geval van oorlog. 1938 - 1945
Niet relevant, betreft bezettingsschade.	

Toegang 0060: Inventaris van het archief van de Luchtbeschermingsdienst, 1939-1945	
Inventaris 1	Notulen, 1939-1942.
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 3	Notulen van de Luchtbeschermingsdienst, kring West-Brabant, 1939-1941.
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 5	Luchtbeschermingsplannen, 1940
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 6	Stukken betreffende de blokorganisatie, 1939-1945
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 7	Rapporten betreffende de werkzaamheden van de blokorganisatie, 1942-1943
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 8	Teksten van lezingen gehouden over te nemen maatregelen in verband met zelfbescherming bij luchtaanvallen, z.j.
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 9-10	Rapportenboeken van de commandopost (Hoogstraat / Kerkstraat), 1945
Niet relevant, onleesbare handgeschreven verslagen.	
Inventaris 11-12	Rapportenboeken van de torenwacht (Grote Markt), 1945
Niet relevant, onleesbare handgeschreven verslagen.	
Inventaris 13	Rapportenboek van de post "Daja" (Auvergnestraat), 1945
Niet relevant, onleesbare handgeschreven verslagen.	
Inventaris 14-15	Rapportenboeken van de post Nieuw-Borgvliet, 1945
Niet relevant, onleesbare handgeschreven verslagen.	
Inventaris 16	Kasboek van inkomsten en uitgaven, 1942-1945.
Niet relevant, algemene stukken.	

Toegang 0065: Plaatsingslijst verzameling documentatie Tweede Wereldoorlog	
Inventaris 1	Stukken betreffende de bezettingsjaren
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2	Stukken betreffende de bevrijding
Melding van onbekende datum betreffende oorlogshandelingen aan het waternet voorafgaande aan de bevrijding van Bergen op Zoom. Er wordt gemeld dat op 12, 15 en 17 oktober 1944 Canadees artillerievuur wordt geopend op Nieuw Borgvliet. Het filtergebouw werd geraakt. Er werden in een gebied van 200 meter 35 kraters en meerdere blindgangers gevonden. Op 22 oktober werd de Borgvliet geëvacueerd.	
- <i>Niet relevant, geen exact getroffen doelen vermeld.</i>	

Toegang 0065: Plaatsingslijst verzameling documentatie Tweede Wereldoorlog

Verder meldingen van onbekende datum betreffende artilleriebeschietingen en bombardementen in de omgeving van Borgvliet en het bos op 25-27 oktober 1944.

- *Niet relevant, geen exact getroffen doelen vermeld.*

Melding van onbekende datum betreffende een ravage aan het landschap langs de Antwerpsestraatweg tussen Woensdrecht en Bergen op Zoom op 12 april 1944 door de aanleg van Duitse verdedigingswerken.

- *Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.*

Melding uit het oorlogsdagboek van de 10^e Canadese Infanteriebrigade van 25 oktober 1944 – 30 oktober 1944. Op 25 oktober 1944 in de buurt van de Heimolen kwamen verkenningstroepen van de Canadezen in contact met Duitse troepen en werden ze bestookt door Duits zwaar mortiervuur (qD.638241). Gedurende de nacht bleven de Canadezen verkenningstroepen in de buurt van Groot Molenbeek aan de Huijbergsebaan. Op het niveau van het Lincoln en Welland Regiment wordt duidelijk dat op 26 oktober 1944 ter hoogte van Heihoefke een mijnversperring met anti-personeel mijnen lagen. Tevens werden de Canadezen ter hoogte van het Heihoefke onder vuur genomen met Duitse machinegeweren. Op 27 oktober 1944 trokken de Canadezen op tot Nieuwe Borgvliet, de Rembrandstraat.

- *Relevant, al blijven echte gevechtshandelingen onbesproken binnen het analysegebied.*

Inventaris 3	Kranten en tijdschriften met artikelen over de oorlog, bevrijding enz. na 1944 verschenen
--------------	---

Niet relevant, geen relatie met NGE.

Inventaris 6	Diversen
--------------	----------

Niet relevant, geen relatie met NGE.

Inventaris 7	Stukken betreffende oorlog en bezettingstijd, afkomstig uit het kabinetsarchief van de burgemeester
--------------	---

Niet relevant, betreft dezelfde meldingen als in inventaris 2.

Inventaris 8	Stukken betreffende oorlog en bezettingstijd, afkomstig uit het kabinetsarchief van de burgemeester, voornamelijk correspondentie, afschriften van besluiten en verordeningen
--------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 9	Oorlogsdocumentatie, schenking Ant. Asselbergs. Deel 1.
--------------	---

Niet relevant, betreft propaganda brochures en tijdschriften.

Inventaris 10	Oorlogsdocumentatie, schenking Ant. Asselbergs. Deel 2.
---------------	---

Niet relevant, betreft propaganda brochures en tijdschriften.

Inventaris 11	Oorlogsdocumentatie (kopieën), schenking Leon Roosenboom
---------------	--

Fallschirm Jäger – Regiment 6, Von der Heyten. Kriegstagebuch vom 6 September bis 5 November 1944:

8 oktober 1944: troepen worden in vrachtwagens gebracht naar Bergen op Zoom, waar ze meteen worden ingezet in gevechten richting Hoogerheide.

[...]

11 oktober 1944: stellinginname [spoordijk] tot aan zandfort.

12 -18 oktober: artilleriebeschietingen, bombardementen en granaatwerpervuur op het gebied waar de Duitse troepen zitten

19 oktober 1944: in de avond vijandelijke aanval verdreven met handgranaten. De hele dag artilleriebeschietingen en aanvallen met granaatwerpers.

20-21 oktober 1944: aanvallen met artilleriebeschietingen en aanvallen met granaatwerpers.

22 oktober 1944: Artilleriebeschietingen en aanvallen met granaatwerpers. Verder een aanval van de Canadezen op Korteven met tanks. De aanval werd afgeslagen.

23 oktober 1944: hernieuwde aanval door de Canadezen op Korteven en Neederheide. De aanval resulteerde in een doorbraak en gevangennamen en verwonding van vele Duitse soldaten.

24 oktober 1944: om omsingeling te voorkomen trekken de Duitse troepen zich terug van de landengte bij Woensdrecht en Hoogerheide op de marinestelling bij Mattemburgh in het bos. Overdag ervaren ze licht artillerievuur en granaatwerperbeschietingen.

Toegang 0065: Plaatsingslijst verzameling documentatie Tweede Wereldoorlog

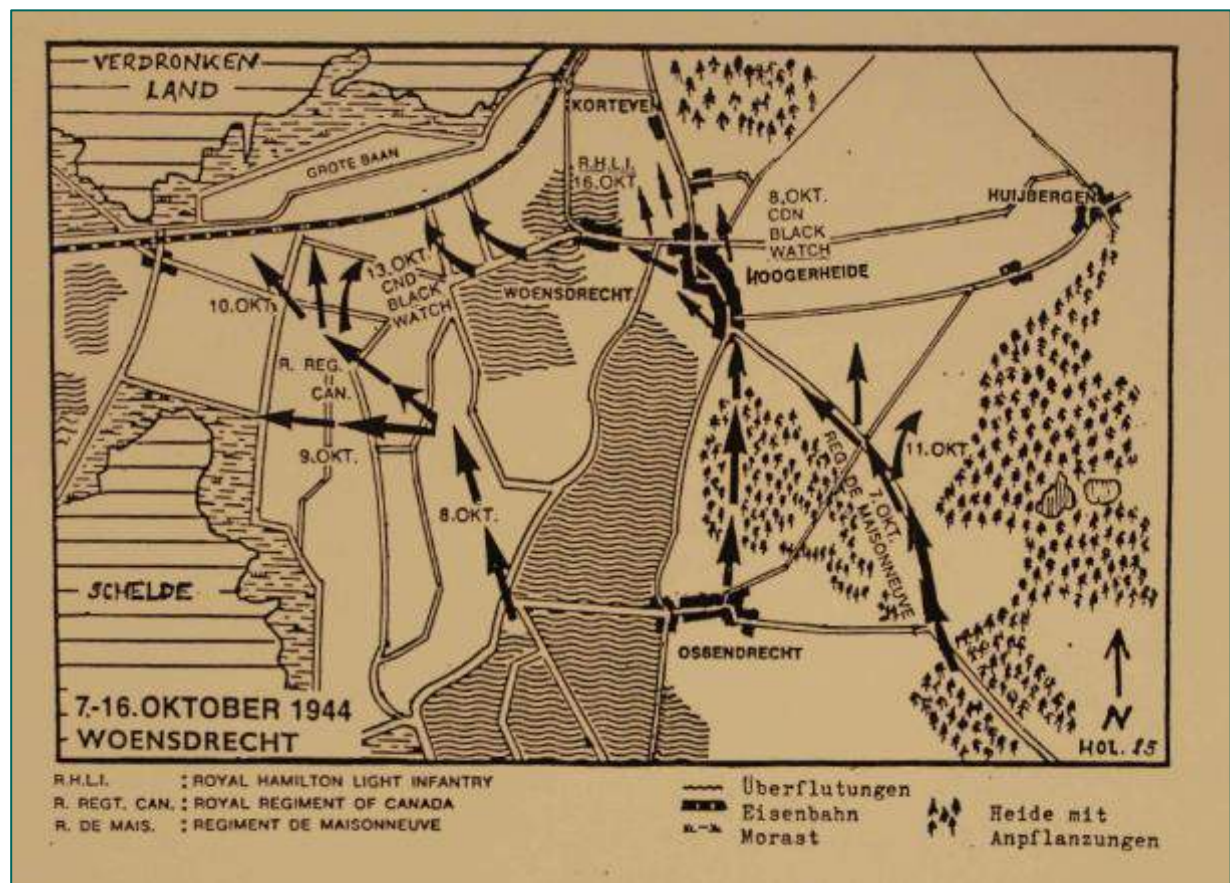
- Relevant.

Bericht van R.W. Thompson die de gevechten bij de spoordijk te Woensdrecht in 1957 herhaalde.

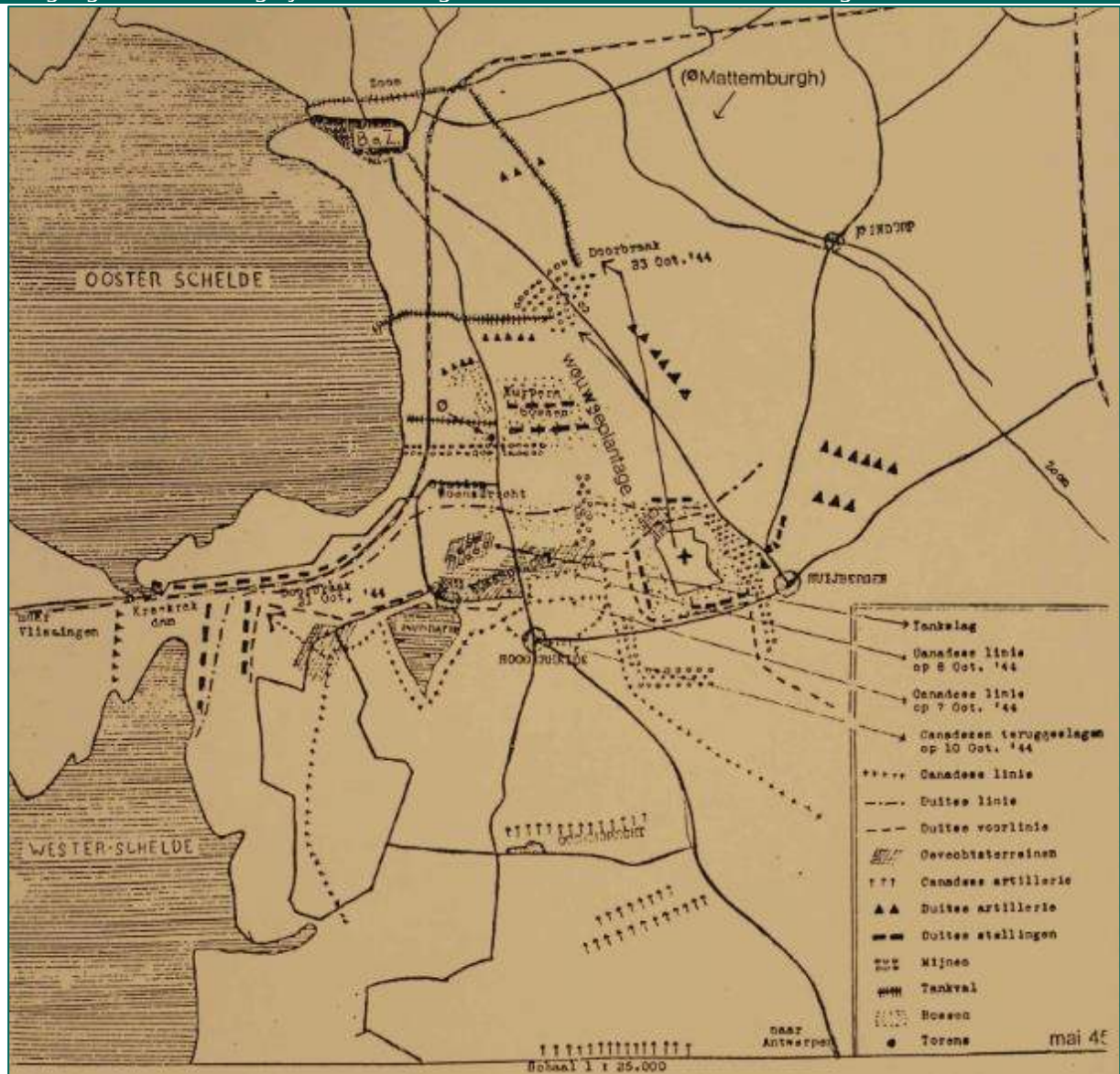
9-10 oktober 1944: vanuit Woensdrecht liep de gevechtlijn meer dan 1000 meter landinwaarts tot aan de spoordijk. Vanaf het zuiden was de Duitse stelling niet in te nemen, een doorbraak moest vanuit het Oosten komen, over de weg van Hoogerheide naar korteven.

13 oktober 1944: Black Watch Company van Canada bestormde de Woensdrechtse dijk. Canadese artillerie ondersteunde door voortdurend op de Duitse stelling te schieten. De aanval mislukte

24 oktober 1944. Met behulp van de tanks wisten de Canadese troepen de dijk in handen te krijgen. Hiermee hadden ze tevens te toegang tot Zuid-Beveland in handen.

Toegang 0065: Plaatsingslijst verzameling documentatie Tweede Wereldoorlog

- Relevant.

Inventaris 14	Restanten van instructies aan Duitse soldaten, afkomstig uit het gesloopte gebouw Het Juvenaat te Bergen
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 16	Bundel stukken van de Dienst Identificatie en Berging – ingevulde formulieren m.b.t. overleden Duitse en Franse militairen 1949. Herkomst onbekend.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 18	Het voorhuis (1940-1945): anekdotes, herinneringen en verhalen uit de tweede wereldoorlog, door: Leo Rombouts. Geschonken door J.C. Vermaat.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 19	Oorlogsdagboek van Jo Huijsmans, Bergen op Zoom 1944, 1944.
Dagboek van J. Huijsmans, Burgemeester Stulemeijerlaan 30te Bergen op Zoom beginnende op 1 september 1944: 11 oktober 1944: Duitse stellingen zijn aan de Heimolen en de Kraaienbergh opgesteld, om 11.45 uur worden de stellingen door geallieerde aangevallen met bommen en mitrailleur. Tot vijf uur gaan aanvallen op de stellingen	

Toegang 0065: Plaatsingslijst verzameling documentatie Tweede Wereldoorlog

door. Er arriveert een groep vluchtelingen uit Korteven [gevlucht voor Canadees artillerievuur]. Ook Nieuw Borgvliet wordt onder vuur genomen.

11/12 oktober 1944: de hele nacht gaat het schieten door

12 oktober 1944: verschillende luchtaanvallen op het front nabij Zuid-Beveland. Inwoners van Nieuwe Borgvliet vluchten naar Bergen op Zoom.

13-15 oktober 1944: het schieten gaat door.

15 oktober 1944: aan de Huijbergse baan staat Duits geschut

16 oktober: het schieten gaat door. Tevens aanvallen van vliegtuigen. Te Zoomvliet staan Duitse batterijen.

17 oktober 1944: het schieten gaat door.

18 oktober 1944: rustige dag.

19 oktober 1944: het schieten gaat door.

20 oktober 1944: melding van het onder vuur liggen van Nieuw Borgvliet. Het is voor het Rode Kruis niet mogelijk om naar Heimolen te komen door het hevige artillerievuur. In heimolen staat Duits geschut en stellingen.

25 oktober 1944: het geluid van mitrailleurvuur komt van Nieuwe Borgvliet.

- *Niet relevant, indicatie van oorlogshandelingen in het zuiden van de gemeente Bergen op Zoom, maar geen exacte locaties vermeld.*

Inventaris 21	Oorlogsdocumenten van dhr W.J Gijzen, in kopie.
---------------	---

Niet relevant, algemene stukken.

Inventaris 23	Documentatie over Jachthuis Boschlust, in kopie
---------------	---

Niet relevant, geen relatie met NGE.

Toegang 0061.1: Plaatsingslijst van het archief van de Bescherming Bevolking Bergen op Zoom, 1940-1965.

Inventaris 32	Luchtbeschermingsdienst
---------------	-------------------------

Niet relevant, algemene stukken.

Inventaris 33	Luchtbeschermingsdienst
---------------	-------------------------

Niet relevant, algemene stukken.

Gemeentearchief Halderberge

Er zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen van deze gemeente, gezien de gemeente pas sinds 1997 bestaat.

Gemeentearchief Oud en Nieuw Gastel

Toegang 0251: Gemeentebestuur Oud en Nieuw-Gastel, 1811-1941 (1956).

Geen relevante inventarissen aangetroffen

Toegang 0281: Archief van het gemeentebestuur Oud en Nieuw Gastel, 1942-1970.

Inventaris 78	Dossier betreffende de aankoop van bijdragen in de oorlogsschaden van de N.V. Maatschappij voor Sloopwerken, 1954-1955.
---------------	---

Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld

Inventaris 735	Dossier betreffende politionele maandrapporten, 1942-1944.
----------------	--

Niet relevant, geen meldingen met betrekking op NGE.

Inventaris 882	Dossiers betreffende de brandrapporten, 1942-1970: 1942-1952.
----------------	---

Niet relevant, geen oorlogsschade

Toegang 0281: Archief van het gemeentebestuur Oud en Nieuw Gastel, 1942-1970.

Inventaris 3734	Dossier betreffende de bescherming tegen luchtaanvallen o.a. blokorganisatie zelfbescherming, 1942-1945.
Niet relevant, betreft evacuatieplan	
Inventaris 3741	Dossier betreffende de opruiming van munitie, 1945-1950.
Melding van de burgermeester te Oud- en Nieuw Gastel met betrekking op schade die is ontstaan aan een woning aan de kadastrale sectie E11 [Gastelsedijk Zuid 9] op 6 juni 1945 door het laten springen van een mijn. De mijn werd gesprongen in de gemeente Steenberg en Kruisland maar veroorzaakte glasschade in de gemeente Oud en Nieuw Gastel. - <i>Niet relevant, niet vermeld waar de mijn gesprongen is.</i>	
Inventaris 3749	Dossier betreffende de sirenes, 1942-1945.
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 3752	Dossier betreffende de inlevering van wapenen en munitie, 1942-1948.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3786	Persoonsdossiers inzake financiering oorlogsschade 1946-1950.
Niet relevant, betreft enkel rekeningen.	
Inventaris 3787	Wederopbouw boerderijen, bakkerijen, publiekrechtelijke lichamen e.d. 1945-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3865	Dossier betreffende de instelling van een militaire zone, 1944-1946.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 3909	Dossier betreffende de oorlogsschade, 1940-1941.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3917	Dossier betreffende het herstel van de oorlogsschade aan de r.k. meisjesschool en gymnastieklokaal, Dennis Leestraat 33, 1947-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3925	Herstel oorlogsschade 1947-1957.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld	
Inventaris 3930	Herstel oorlogsschade 1947-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3959	Dossier betreffende claims en vergoedingen voor schade door geallieerden toegebracht, 1945-1952.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld	

Toegang 0281: Archief van het gemeentebestuur Oud en Nieuw Gastel, 1942-1970.

Inventaris 3962	Dossier betreffende voorwerpen afkomstig uit vliegtuigen, 1941-1944.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3963	Dossier betreffende de stellingen van de Duitse Weermacht, 1943-1944.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Gemeentearchief Reimerswaal
Inventaris van het archief van de gemeente Reimerswaal periode 1970 – 1979

Inventaris 700	Stukken betreffende het ruimen van explosieven. 1972,1977
Melding van september 1972, betreffende het ruimen van een vliegtuig inclusief explosieven, gecrashed in de tweede wereldoorlog, nabij het centrum van Rilland. - <i>Niet relevant betreft ruiming buiten het analysegebied.</i>	

Inventaris van het archief van de gemeente Reimerswaal periode 1980-1989

Geen relevante stukken aangetroffen	
-------------------------------------	--

Gemeentearchief Roosendaal en Nispen
Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 182	Nieuwstraat 37; Verbouwing van de openbare school voor glo en ulo, tijdens het herstel van de oorlogs- en bezettingsschade; met tekeningen. 1953-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 194	Nieuwstraat 37; Herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan de openbare school voor glo en ulo, met tekeningen. 1944-1958
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 195	Nieuwstraat 37; Overzicht van de kosten van het herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan het gebouw van de openbare lagere scholen. 1945-1949
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 217	Vincentiusstraat 51; Herbouw na oorlogsschade van het gymnastieklokaal van de rk school voor GLO St. Vincentius; met tekeningen. 1949-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 219	Vincentiusstraat 51; Vergoeding van de bezettings- en oorlogsschade aan de rk school voor glo St. Vincentius. 1944-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 245	Vughtstraat 2; Vergoeding voor het herstellen van oorlogsschade en het tijdelijk huisvesten van de rk school voor glo St. Marie. 1944-1949
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 250	Vughtstraat 2; Herstel van oorlogsschade aan het gebouw en de speelplaats van de rk school voor glo St. Marie. 1947-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris	Burgerhoutsestraat 25; Rijksbijdragen in de kosten van herstel van oorlogs- en

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
272	bezettingsschade ten behoeve van de rk school voor glo St. Joseph. 1944-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 274	Burgerhoutsestraat 25; Herstel van de oorlogs- en bezettingsschade van de rk school voor glo St. Joseph, met 1946-1953
Niet relevant, stukken met betrekking tot aanbesteding	
Inventaris 299	Bergsebaan 8 te Nispen; Vergoeding van bezettings- en oorlogsschade en de wederopbouw van de rk school voor glo St. Donatus;; met tekeningen. 1940-1964
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 314	Hulsdonksestraat 75; Medewerking van de gemeente aan het herstel van oorlogs- en bezettingsschade en vergoeding voor de huur van noodlokalen ten behoeve van de rk school voor glo St. Cornelius; met tekening. 1943-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 317	Hulsdonksestraat 75; Rijksvergoeding voor het herstel van oorlogsschade aan de rk school voor glo St. Cornelius, . 1948-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 329	Emmastraat 96; Herstel van oorlogs- en bezettingsschade aan de pc school voor glo, . 1945-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 346	Hoogstraat 124; Herstel van de bezettings- en oorlogsschade van de rk school voor vglo St. Antonius van Padua; met tekening. 1940-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 352	Kloosterstraat ongenummerd; Herstel van bezettings- en oorlogsschade aan de rk school voor glo St. Aloysius. 1940-1971
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 537	Vincentiusstraat 49; Herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan de rk school voor blo St. Jan. 1945-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 577	Vincentiusstraat 53; Herstel van oorlogs- en bezettingsschade en het gebruik van noodlokalen ten behoeve van de rk school voor ulo St. Joan Berchmans. 1942-1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 579	Vincentiusstraat 53; Herstel van oorlogs- en bezettingsschade, gebruik van noodlokalen en herstel van de speelplaats van de rk school voor ulo St. Joan Berchmans. 1948-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 921	Vaststelling van straatnamen. Met tekening. (RB 25-11-1948 en 23- 12-1948). 1948 - 1948 -
Relevant, bruikbaar bij het lokaliseren van adressen in de gemeenten.	
Inventaris 996	Vaststelling van wijzigingen van straatnamen en huisnummers in verband met de 13e algemene volkstelling in 1960. Met tekeningen. (RB 25-2-1960). 1960 - 1960 -
Relevant, bruikbaar bij het lokaliseren van adressen in de gemeenten.	
Inventaris	Algemene zaken betreffende ontspanningscentrum Vrouwenhof: - album

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
1060	Vrouwenhof - mijnen en munitie - aanleg speedwaybaan - opmetingen - 15.000ste bezoeker - ehbo-post - suggesties raadsleden - kritiek op personeel - suggestie naamsverandering - 12,5 jarig bestaan - 15 jaar speeltuin - richtingwijzer - herbepanting - brochure - 20 jarig bestaan, 1946-1973
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1104	Vergoeding van de oorlogsschade aan de villa en opstallen van landgoed Vrouwenhof, 1948-1962
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1164	Herstel van oorlogsschade aan gebouwen op het militair oefenterrein aan de Langendijk te Rucphen. 1948-1958
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1167	Beschikbaarstelling aan de commandant van de commandotroepen van een terrein in de gemeente Rucphen (kadaster sectie L nr. 32) bij het militair oefenterrein voor de inrichting van een commandokamp. 1951-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1171	Gevallen van brand op het militair oefenterrein. Met tekeningen. 1947-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1172	Gevallen van brand op het militair oefenterrein. Met tekeningen. 1956-1969
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1233	Correspondentie betreffende diverse gevallen van oorlogsschade uit de periode 1940-1942 binnen de gemeente Roosendaal en Nispen. 1941-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1234	Correspondentie betreffende diverse gevallen van oorlogsschade in verband met Duitse verdedigingswerken. 1944-1946
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1236	Vergoeding van kosten van "landbouwtechnische" oorlogsschade aan de haven. 1946
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1237	Vergoeding van de oorlogsschade, ontstaan door de diefstal van de kas van de luchtbeschermingsdienst op 5 september 1944 door de Duitse politie. 1948
Niet relevant, geen oorlogshandeling.	
Inventaris 1238	Herstel van de oorlogsschade aan loodsen van de dienst Openbare Werken aan de Westelijke Havendijk. 1947-1956
Schademelding van 18 maart 1948 aan loodsen van de dienst van openbare werken gelegen aan de Westelijke Havendijk te Roosendaal. De loodsen raakte beschadigd bij het bombardementen van 31 mei 1944 en oktober 1944 en bij beschietingen van oktober 1944. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	
Inventaris 1239	Opgave van gevallen van oorlogsschade aan gemeentelijke eigendommen, waarvan door de gemeente geen bericht van registratie door het ministerie van Financiën is ontvangen. 1951
Niet relevant, oorzaak schade niet vermeld.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 1240	Bijdrage in de kosten van het verwijderen van betonblokken die door de Duitsers in de Roosendaalse en Steenbergse Vliet waren geplaatst. 1947-1949
Betreft meerdere meldingen van betonbrokstukken in de Roosendaalse en Steenbergse Vliet door het opblazen betonnen versperringen aan de Oostelijke Havendijk. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van de inzet van vernielingsladingen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.</i>	
Inventaris 1241	Vergoeding van oorlogsschade als gevolg van door Duitsers geroofde schrijfmachines. 1944-1956
Niet relevant, betreft inbeslagname.	
Inventaris 1242	Vergoeding van oorlogsschade aan de Roosendaalse en Steenbergse Vliet. Met tekening. 1949-1955
Betreft melding van beschadiging aan de beschoeiing van de Roosendaalse en Steenbergse Vliet na het bombardement van 31 mei 1944. De beschoeiing is direct ten noorden van de Rijksweg Breda-Rosendaal-Bergen op Zoom beschadigd, dwarsprofiel 13 tot 30. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	
Inventaris 1243	Vergoeding in de kosten van de aanleg van verdedigingswerken in opdracht van de Duitse Wehrmacht. 1948-1956
Niet relevant, geen vermelding waar de Tankgrachten zijn aangelegd.	
Inventaris 1244	Vergoeding van kosten vanwege werkzaamheden van de Technische Noodhulp op het stationemplacement ten behoeve van de Duitse Wehrmacht. 1948
Niet relevant, geen oorlogshandelingen	
Inventaris 1247	Vergoeding van de kosten voor het graven van dekkingsgaten in opdracht van de Duitse Wehrmacht. 1948-1954
Niet relevant, geen exacte locaties vermeld.	
Inventaris 1249	Organisatie van het herstel van oorlogs- en bezettingsschade aan scholen en gemeentelijke eigendommen. 1946-1959
Niet relevant, veelal geen oorzaak van schade vermeld en verder geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1250	Vergoeding van oorlogsschade uit 1940 aan gemeente- eigendommen en uit 1943 aan gemeentewoningen. 1941-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1266	Vordering van de meisjesschool voor glo St. Theresia en herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan het St. Theresiaklooster en de St. Theresiaschool, St. Theresiastraat / Wouwseweg. 1941-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1267	Vordering van het gebouw van de rk school voor glo en vglo St. Joseph, Van Gilselaan 53 / Knipplein 8, en herstel van oorlogs- en bezettingsschade. 1944-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1268	Vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan de volgende gebouwen van het Genootschap tot Opvoeding: - school voor glo, Van Gilselaan 53 - St. Theresiaschool, St. Theresiastraat 2 - St. Aloysiusschool, Kloosterstraat - H. Hartschool, Rector Hellemonsstraat 1 - meisjesspensionaat, Kloosterstraat / Schoolstraat - ulo meisjesschool, Molenstraat 13 / Kloosterstraat - St. Antoniusschool te Nispen. 1940-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 1269	Vordering van het H. Hartklooster met de rk school voor glo H. Hart, rector Hellemonsstraat 1, en vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade. 1942-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1270	Vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan de rk school voor blo St. Agnes, Kloosterstraat. 1946-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1272	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwvereniging St. Benedictus: - Emmastraat 2-16. 1943-1962
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1273	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex 1941: - Admiraal de Ruijterstraat 1-47 - Admiraal Trompstraat 2 - Bergsebaan 27-35 te Nispen - Willem Barentzstraat 2-32 1951-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1274	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex 1940: - Essenseweg 17 te Nispen - Van Coothlaan 6-29 - Essenseweg 35-37 - Kortendijk 35-43, 47-51 - Boomgaardstraat 7c en 7d - Waterstraat 38-46a - Dr. Heijjtstraat 13-23 - Groenstraat 1b en 1c 1946-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1275	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van het woningbouwcomplex Stoopstraat: - Stoopstraat 7-45, 14-72. 1946-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1276	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex 261 woningen De Knip en aan verspreide woningen: - Gildenbondstraat - Julianastraat - Valkenburgstraat - St. Josephstraat - Voorstraat - Maxburgh - Tulpstraat - Rozestraat - Ettingstraat 7-9 - Brugstraat 36, 72, 72a - Spoorstraat 130-134 - Vrouwemadestraat 95 - Dorpsstraat 79 Nispen - Kortendijk 53-61 - Bloemstraat 4-10 - Kloosterstraat 15-19, 36 - Rozemarijnstraat 12 - Markt 85-85a 1946-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1277	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplexen 15 en 27 verspreide woningen: - Brugstraat 72-72a - Spoorstraat 130-134 - Kortendijk 53-61, 83-85c - Ettingstraat 7-9 - Dorpsstraat 43, 79 Nispen - Vrouwemadestraat 95 - Bloemstraat 4-10 - Markt 85 - Kloosterstraat 17, 36 1946-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1278	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwvereniging Goedkoop Wonen: - Gasstraat 50-90, 51-91. 1951-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1280	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwvereniging Ons Ideaal: - Spoorstraat 152-206 - Waterstraat 87-97 - Groenstraat 47-59. 1947-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1281	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex Mauritsstraat: - Mauritsstraat 1-29. 1946-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 1282	Financieel eindoverzicht van de oorlogsschade en ontvangen uitkeringen voor het gasbedrijf, waterleidingbedrijf en elektriciteitsbedrijf. 1958
Niet relevant, geen oorzaak vermeld	
Inventaris 1283	Vergoeding van oorlogsschade aan gas-, water- en elektriciteitsmeters en aan transformatorhuisjes. 1947-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1284	Vergoeding van oorlogsschade aan de gemeentelijke gasfabriek. 1947-1956
Niet relevant, buiten het analysegebied.	
Inventaris 1285	Vergoeding van oorlogsschade aan elektriciteitsvoorzieningen. 1945-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1287	Vergoeding van oorlogsschade aan kantoren en magazijn van gemeentebedrijven, H.G. Dirckxstraat 24-26. 1944-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1288	Vergoeding van oorlogsschade aan het schaftlokaal, de badgelegenheid en de pompenkamer van de gasfabriek. 1947-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1289	Vergoeding van oorlogsschade aan de dienstwoning van de hulpmachinist van het waterleidingbedrijf, Nispenseweg 27a. 1947-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1290	Vergoeding van oorlogsschade aan het hoofdbuizenet voor transport van gas in de Oostelijke Havendijk. 1947-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1291	Vergoeding van oorlogsschade aan het stokerijgebouw van de gasfabriek. 1947-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1293	Vergoeding van oorlogsschade aan de losinstallatie voor kolen van de gasfabriek. 1947-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1294	Vergoeding van oorlogsschade aan het pompstation van het waterleidingbedrijf. 1947-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1295	Vergoeding van oorlogsschade aan het hoofdbuizenet en de dienstleidingen van het waterleidingbedrijf. 1947-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1296	Vergoeding van oorlogsschade aan de telefoonkabel naar de gasfabriek onder de kadebrug. 1947-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1297	Vergoeding van oorlogsschade aan de bovengrondse laagspanningsnetten van het elektriciteitsbedrijf. 1947-1948

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Niet relevant, betreft inbeslagname.	
Inventaris 1298	Vergoeding van oorlogsschade aan de gashouder van het gasbedrijf. 1947-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1299	Vergoeding van oorlogsschade aan de directeurswoning van de gasfabriek. 1945-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1300	Vergoeding van oorlogsschade aan dienstleidingen van het gasbedrijf. 1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1301	Vergoeding van oorlogsschade aan een loods op het perceel Oostelijke Havendijk 7. 1950
Niet relevant, geen oorlogshandelingen besproken.	
Inventaris 1720	Vergoeding van oorlogsschade door de derving van huur in de periode 1941- september 1944 van het militair oefenterrein. 1949-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1863	Vergoeding van oorlogsschade aan het politiebureau, Brugstraat 38 - 40. 1946-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1864	Vergoeding en herstel van oorlogs- en bezettingsschade aan het douanekantoor, Brugstraat 43-45. 1948-1958
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1900	Herstel van oorlogsschade aan en het in gebruik geven van het schoolgebouw aan de Hoogstraat 124 aan de rk school voor vgl, de rk school voor glo St. Georges en (de zolder) aan de Charles Foucauld-verkennergroep. Met tekening. 1951-1955
Niet relevant, geen vermelding van aard schade.	
Inventaris 1903	Aankoop van het pand Kade 14 (voorheen nr. 4), kadaster sectie K nummers 1535-1536, van H. van de Bogart en herbouw na oorlogsschade van het winkelpand met woning en bovenwoning. Met tekeningen. 1946-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1909	Overdracht door de Rotterdamse Bankvereniging van het pand Markt 50, kadaster sectie L nummer 3082, en aan de Rotterdamse Bankvereniging het perceel kadaster sectie L nummer 2344, en herstel van oorlogsschade aan het pand Markt 50. Met tekeningen. 1935-1958
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1932	Herstel van oorlogsschade aan de panden Ludwigstraat 40-42-44 en Vughtstraat 18, kadastersectie A nummer 2293. Met tekeningen. 1946-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1965	Vergoeding van oorlogsschade aan de gemeentetoren, Markt 2, kadaster sectie L nummer 3489. 1947-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris	Vergoeding van oorlogsschade aan het pand Raadhuisstraat 44- 44a. 1947-1956

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
1991	
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2006	Vergoeding van de oorlogsschade aan het pand Vughtstraat 13, kadaster sectie A nummer 1532. 1949-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2238	Schaderapporten van oorlogsschade aan gemeentelijke objecten. 1944-1947
Melding van schade aan o.a. de brug in de Aardweg [Heirweg], de brug nabij de Kapelberg en de voetbrug in De Stok over de Engebeek te Roosendaal. De schade werd gemeld op 17 juni 1947 als oorlogshandelingen die plaatsvonden na 31 mei 1944. De schadecategorie betreft 'B'. - <i>Niet relevant, onbekend door welke oorlogshandelingen de bruggen vernield zijn.</i>	
Inventaris 2367	Vergoeding van de oorlogsschade aan de politiepost Veemarkt op de Kade. 1947-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2633	Verstrekking van hout aan het personeel uit de bossen van het militair oefenterrein. 1946-1947
Niet relevant, geen oorlogshandelingen.	
Inventaris 2699	Verkoop aan C. Koopmans te Roosendaal van het constructiewerk van een door oorlogsgeweld beschadigde loods op de Wipweide. 1948
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd	
Inventaris 2868	Herstel van de oorlogsschade aan de Gemeentelijke Gasfabriek en de aankoop van een regulator en een stationsgasmeter. Met tekeningen. 1945-1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2869	Vergoeding van de oorlogsschade aan de Gemeentelijke Gasfabriek. 1947-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2996	Vergoeding en herstel van de oorlogsschade aan de watertoren aan de Nispensestraat. 1947-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3087	Vergoeding van oorlogsschade aan het coöperatieve slachthuis, Spoorstraat 103. 1951-1955
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd	
Inventaris 3142	Verordening, regelende de rechtstoestand van de ambtenaren in dienst van de gemeente Roosendaal en Nispen (Rechtstoestandverordening 1936). Met wijzigingen betreffende de bescherming tegen luchtaanvallen en betreffende deelname van ambtenaren aan de Vrijwillige Landstorm. 1936-1939
Niet relevant, geen verband met oorlogshandelingen	
Inventaris 3774	Opgave aan het Commissariaat van Oorlogsschade te 's-Gravenhage van onteigende of gevorderde percelen volgens artikel 4 van het Algemeen Vorderingsbesluit 1940. 1947-1948
Niet relevant, geen verband met oorlogshandelingen	
Inventaris	Wederopbouw van door oorlogshandelingen, brand of storm verwoeste boerderijen. 1946-1950

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
3780	
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd	
Inventaris 3792	"Advieslijsten", overzichten van door de gemeente aan de Algemene commissarissen voor de wederopbouw verschuldigde bedragen inzake rente en aflossing over door de gemeente verstrekte hypothecaire kredieten ten behoeve van door oorlogsschade getroffen panden. 1946-1947
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd	
Inventaris 3834	Puinonteigening en de kosten van puinopruijing en van het verwijderen van schuilkeiders. Met tekeningen van verwoeste gebouwen, waarvan het puin onteigend is. 1945-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4003	Vergoeding van de oorlogsschade aan woonwagenkamp Bredaseweg. 1947-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4610	Financiering van het herstel van de oorlogsschade aan de riolering in de Veemarktstraat (+riolering Fabriek Fa. van Gilse). Met tekening. 1946
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4617	Vergoeding van oorlogsschade aan het urinoir op de Kade. 1945-1951
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4640	Vergoeding van oorlogsschade aan het Emile van Loonpark. 1950-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4804	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan G.A. Gelsing van de oorlogsschade aan het pand Bloemenmarkt 3 en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek voor een pand aan de Parklaan. 1953-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4806	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. C. de Klerk- van Roomen en A.A.C. de Klerk van de oorlogsschade aan de panden Burgerhoutsestraat 19-21 en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek voor de panden Boulevard 150-152. 1940-1948
Niet relevant, geen aard van schade vermeld	
Inventaris 4810	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Haast van oorlogsschade aan het pand Bredaseweg 194 en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek voor het pand. 1941-1948
Niet relevant, geen aard van schade vermeld	
Inventaris 4812	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan Haro- verzekeringsbank NV van oorlogsschade aan de panden Brugstraat 2, 4-4a en Hoogstraat 1 en aan garage Broos van oorlogsschade aan de panden Hoogstraat 3-3a, en de verstrekking van wederopbouwhypotheeken. 1941-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4817	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. Th. Gieles- Melsen van oorlogsschade aan de panden Burgerhoutsestraat 16- 16a en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek. Met tekening. 1940-1949

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Niet relevant, geen aard van schade vermeld	
Inventaris 4819	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan Th.J.M. Schoonen van oorlogsschade aan de panden Burgerhoutsestraat 18-18a en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1942-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4821	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan W.J. Stofmeel van oorlogsschade aan het pand Burgerhoutsestraat 22 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1955
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld	
Inventaris 4826	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan W.M. Roks van oorlogsschade aan het pand Burgerhoutsestraat 76 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4834	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan D.A.A. Laane van de oorlogsschade aan het pand Van Gilsestraat 20 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1941-1946
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4842	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Oudenhuijsen van de oorlogsschade aan het pand Dorpsstraat 22 (later 36 genummerd) te Nispen en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1956
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld	
Inventaris 4844	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Valkenburg van de oorlogsschade aan het pand Eindstraat 2a. 1941
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4847	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Verhagen van de oorlogsschade aan het pand Emmastraat 13 en het verstrekken van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1955
Niet relevant, geen aard van schade vermeld	
Inventaris 4853	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. G.C.P. Koppelmans van de oorlogsschade aan het pand Emmastraat 3 / Frederik Hendrikstraat 3 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1959
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4854	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.A. de Prenter van de oorlogsschade aan het pand Hofstraat 29 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1961
Matig relevant, aard van de schade niet vermeld.	
Inventaris 4857	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P.A. en M.J. Année van de oorlogsschade aan de panden Hofstraat 31 en 33 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1954
Niet relevant, aard van schade niet vermeld.	
Inventaris 4858	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan G. van Nassauw van de oorlogsschade aan het pand Hollandsdiepstraat 14 te Nispen. 1954-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Vriends van de oorlogsschade aan het

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
4867	pand St. Jansstraat 9 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1955
Niet relevant, aard schade niet vermeld.	
Inventaris 4872	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.C. Vissers en F. Vissers van de oorlogsschade aan de panden Kade 21 en 25 en verstrekking van wederopbouw hypotheek. Met tekeningen. 1940-1948
Niet relevant, aard schade niet vermeld.	
Inventaris 4875	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. J. Obels- Uijtdewilligen van de oorlogsschade aan het pand Kruislandseweg 1946-1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4876	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M. Kerstens van de oorlogsschade aan het pand Kruislandseweg 13 / Vroenhoutseweg 13. 1951-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4880	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C. van Eck van de oorlogsschade aan het pand Ludwigstraat 5. 1941-1951
Niet relevant, aard schade niet vermeld.	
Inventaris 4881	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M.A. Baselier van de oorlogsschade aan het pand Meirestraat 3. 1956-1957
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4883	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.G. Witjes van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 35 en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1954
Niet relevant, geen oorzaak vermeld.	
Inventaris 4885	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.M.M. Sturm van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 41 en aan M. Kerstens van de oorlogsschade aan de panden Wouwseweg 144-146 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek aan J.M.M. Sturm. 1940-1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4887	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A.J.V. Uijtdehaag van oorlogsschade aan het pand Molenstraat 43-43a en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1951
Niet relevant, geen oorzaak vermeld.	
Inventaris 4888	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.W. Spaapen van oorlogsschade aan het pand Molenstraat 47 en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4891	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan S. de Klerk van oorlogsschade aan het pand Molenstraat 53 en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1941-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4895	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de erven Th. v.d. Vijfeijken-van Nassau van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 60-60a, 1940-1958
Niet relevant, betreft schade door aanrijding.	
Inventaris 4897	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. C. Dirven-van Eekelen en P.J.A. Dirven van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 64-64a en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1941-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 4899	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de Erven Gouverneur van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 70 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1941-1950
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4900	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A.C.J. Schutz van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 72 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4901	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. van Overveld van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 74 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4902	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. Année (later L. Année) van de oorlogsschade aan de panden Molenstraat 76 - 84a. Met tekening. 1941-1948
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4910	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Besters van de oorlogsschade aan een ongenummerd pand aan de Burgemeester Prinsensingel. 1952-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4911	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A.M.J. Veldkamp (later A.A.J. Waegemaekers) van de oorlogsschade aan een ongenummerd pand aan de Burgemeester Prinsensingel. 1952-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4912	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de erven Eijkens van de oorlogsschade aan een ongenummerd pand aan de Burgemeester Prinsensingel. Met tekening. 1951-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4914	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan E.F. Schelfhaut van oorlogsschade aan het pand Raadhuisstraat 45-45a. 1943-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4917	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M. Verdonck van de oorlogsschade aan het pand Rietgoorsestraat 8. 1950-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4919	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. Matthijssen- Bielok van de oorlogsschade aan het pand Smoorstraat 18. 1945-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4920	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de firma Erven P. Bruijninx. van de oorlogsschade aan de fabriek op het Oranjeplein 5, nabij de Smoorstraat. 1955-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4921	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.M. Heijnen van de oorlogsschade aan het pand Spoorstraat 8. 1944-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4922	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.J.M. Raaijmakers van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 21 (later nummer 29) en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1950
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 4924	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Roovers van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 36. 1951
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4925	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan E. Boontje van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 35 (later 39 1946-1949
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4926	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M.C. van Overveld van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 50. 1944-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4927	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan Red Band Confectionary Works en A. Aarts van de oorlogsschade aan respectievelijk de panden Spoorstraat 93 te Roosendaal en Tolbergsestraat 7 te Nispen. 1946-1958
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4930	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. van Unen van de oorlogsschade aan het pand Oude Turfvaartsestraat 2 te Nispen. 1951-1953
Niet relevant, geen aard van schade vermeld.	
Inventaris 4932	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Karremans van de oorlogsschade aan het pand Voorstraat 39a. 1944-1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4933	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C. Braat van de oorlogsschade aan het pand Heerma van Vosstraat 1a (Oud Hulsdonkwegje 1a) en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. Met tekening. 1941-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4936	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C. Goorden van de oorlogsschade aan het pand Heerma van Vosstraat 1d (Oud Hulsdonkwegje 1d). 1940-1951
Niet relevant, geen aard van schade vermeld.	
Inventaris 4937	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. van de Berg van de oorlogsschade aan het pand Kruislandseweg 15 / Vroenhoutseweg 15. Met tekening. 1946-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4939	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de Erven Cockx van de oorlogsschade aan het pand Oranjeplein 4 / Vughtstraat 29. 1946-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4941	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan W.A. van Aart van de oorlogsschade aan het pand Wouwseweg 103 en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1940-1955
Niet relevant, geen oorzaak van de schade vermeld.	
Inventaris 5285	Begeleidend schrijven bij toezending schadeformulieren door de algemeen gemachtigde voor de wederopbouw ten behoeve van herstel van oorlogsschade aan percelen Molenstraat 89 en 102. 1943
Niet relevant, geen oorzaak vermeld.	
Inventaris 5288	Staten ten behoeve van het herstel van oorlogsschade door een bombardement op 11 februari 1943 aan percelen aan de Gastelseweg, Lepelstraat, Smoorstraat en Lagestraat.

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
	1943
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5289	Staten ten behoeve van het herstel van oorlogsschade door beschietingen vanuit vliegtuigen op 9, 12, 21 en 22 mei 1944 aan percelen in Nispen aan de Hollands Diepstraat, Broekakkerstraat en de Grensstraat en in Roosendaal aan de Groenstraat en Spoorstraat. Tevens lijst van oorlogsslachtoffers uit Zeeland. 1944
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5290	Staten ten behoeve van het herstel van oorlogsschade door een bombardement op 17 december 1942 aan percelen in de Bosstraat en aan eigendommen van de Nederlandse Spoorwegen. 1942
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5293	Inventarisatie van de oorlogsschade door een bombardement op 1 september 1943 aan percelen in heel Roosendaal. Met tekeningen. 1943
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5294	Financiële afwikkeling van de oorlogsschade door een bombardement op 31 mei 1944. Met tekeningen. 1944
Niet relevant, op de kaarten is niet vermeld dat het analysegebied is getroffen bij het bombardement van 31 mei 1944.	
Inventaris 5360	Verzoek van de gemeente aan het rijk om voorzieningen te treffen in de nieuwe Knooppunt Centrale bij het kantoor van het PTT-bedrijf tegen luchtaanvallen. 1949
Niet relevant, betreft naoorlogse voorzieningen.	
Inventaris 5457	Vergoeding van oorlogsschade aan een stuwdam in de Watermolenbeek op de Wallen te Nispen. Met tekening. 1948-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5516	Vergoeding van oorlogsschade aan diverse straten. Met tekening. 1944-1954
Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5853	Vergoeding door het Rijk van de oorlogsschade aan de parallelweg en het rijwielpad langs de Rondweg (Ceintuurbaan). Met tekening. 1946-1956
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5914	Vergoeding van oorlogsschade aan de Spoorstraat. 1943-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5927	Vergoeding van de oorlogsschade aan het Stationsplein. 1948-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5951	Vergoeding van oorlogsschade aan de Stationsstraat. 1948-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6049	Vaststelling van straatnamen en huisnummers. Met tekeningen. 1967-1968
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 6050	Vaststelling van straatnamen en huisnummering. 1969 1969 -
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 6065	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan bruggen in de Waterleidingstraat over de Elderse Turfvaart. Met tekening. 1947-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6066	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan duikers in de Lammerstraat en Langendijk (Krampenloop). Met tekening. 1949-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6067	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Heijbeeksestraat over de Watermolenbeek. Met tekening. 1945-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6068	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de voetbrug over de Engebeek bij natuurbad De Stok (voetpad als verlengde van de Pereboomstraat). Met tekening. 1947-1954
Melding van de afbraak van de brug over de Engebeek nabij De Stok door de Duitse Weermacht in 1944 voor de aanleg van de Duitse tankval. - <i>Niet relevant, betreft afbraak, geen relatie tot NGE.</i>	
Inventaris 6069	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de Kadebrug, de havenbeschoeiing en aan de brug in Boulevard Antverpia (Watermolenbeek). 1947-1958
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6070	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de duiker in de Heirweg, voorheen Aardweg genaamd, over de Engebeek. (Oude Keelbrug). Met tekeningen. 1950-1955
Melding van de detonatie en afbraak van de duikerbrug over de Engebeek bij de Aardweg [Heirweg] door de Duitse Weermacht in 1944 voor de aanleg van de Duitse tankval. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van de inzet van vernielingsladingen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.</i>	
Inventaris 6071	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de duiker in de Driehoekstraat over de Rucphensevaart. Met tekening. 1947-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6072	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Haiinksestraat over de Rissebeek. Met tekening. 1947-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6073	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Huijbergseweg over de Rissebeek. (Lavoirsebrug). 1947-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6074	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Nigtestraat. 1949-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6075	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de Wallebrug in de Watermolenstraat te Nispen over de Watermolenbeek. Met tekening. 1945-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 6078	Herstel van de duikerbrug aan de Kade, de brug in Boulevard Antverpia en de beschoeiing van de Oostelijke Havendijk: financiering en verwijderen van niet-ontplofte bommen bij de Kadebrug. 1945-1949
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6288	Herstel van de oorlogsschade en uitbreiding van het radiodistributienet naar 2 lijnen. 1946-1950
Niet relevant, geen verwijzing naar concrete oorlogshandeling	
Inventaris 6634	Gemeentelijke werkverschaffingsobjecten; voorbereiding en uitvoering van objecten met betrekking tot het militair oefenterrein. 1938-1942
Niet relevant, geen verband met oorlogshandelingen	
Inventaris 6636	Gemeentelijke werkverschaffingsobjecten; voorbereiding en uitvoering van de aanleg van schuilloopgraven, puinruimen, verwijderen van versperringen en verdedigingswerken, herstel van wegen en waterleidingen. 1939-1951 1939 - 1951
Melding van 26 januari 1945 betreffende door oorlogsgeweld verwoeste panden in de gemeente Roosendaal. Er wordt onder andere vermeld dat er vijf boerderijen verwoest zijn te Balkenaar/[Bulkenaar] – Vinkenbroek. Daarnaast wordt vermeld dat er 70 km aan weg hersteld dient te worden naar aanleiding van oorlogshandelingen. - <i>Niet relevant, oorzaak van de schade niet vermeld.</i>	
Inventaris 7099	Afwijzing van het verzoek van de Verzetsbeweging buiten Roosendaal om vergoeding van oorlogsschade, geleden door enige inwoners van Langdonk. 1944
Niet relevant, geen verwijzing naar concrete oorlogshandeling	
Inventaris 7102	Besluitvorming inzake het adres van de gemeenteraad van Standdaarbuiten aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende de regeling tot vergoeding van particulieren in de door hen geleden oorlogsschade. 1946
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 7300	Medewerking aan de totstandkoming van het oorlogsmonument te Waalre, met opgaven van de namen van Roosendaalse gesneuvelde militairen. 1946-1950
Niet relevant, plaats waar militairen zijn gesneuveld is niet vermeld	
Inventaris 7332	Medewerking aan het herstel van de oorlogsschade aan molen Adriaan aan de Wouwseweg 97 (eigenaar A. Devillers). 1944-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7334	Medewerking aan het herstel van oorlogsschade aan molen De Hoop, Bredaseweg 63 (eigenaars V. resp. P. Schrauwen). Met tekening. 1943-1952
Niet relevant, geen concrete oorlogshandelingen vermeld.	
Inventaris 7482	Rapporten betreffende de eerste dagen van de Tweede Wereldoorlog in Roosendaal, mei 1940. 1940-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7681	St. Josephkerk, St. Josephsstraat 4; vergoeding van oorlogsschade. 1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7682	St. Corneliuskerk, Hulsdonksestraat 2; vergoeding van oorlogsschade. 1953 - 1953 -
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 7684	Succursale kerk Redemptoristen, Kade 21; vergoeding van oorlogsschade. 1951-1953
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7689	RK kerk van de parochie O.L. Vrouw-Hemelvaart te Nispen; herstel van oorlogsschade en bijdrage van de gemeente in de kosten van de bouw van een toren. Met tekeningen. 1941-1958
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7724	Medewerking aan leger- en schietoefeningen. 1941-1943
Niet relevant, schietoefeningen buiten het analysegebied gehouden.	
Inventaris 7727	Duitse en geallieerde bezettingstijd; - troepenbewegingen - proclamaties en publicaties - bezettingsschade - inleveren bomscherven - versperringen - vernielde ruiten H. Hartschool - verduistering en verwarming van gevorderde scholen - verplichting tot verstrekken inlichtingen - Duitse verdedigingswerken. Met tekening. - oorlogsschade aan vaartuigen - achtergelaten materialen ten behoeve van tankvalwerken - werkzaamheden aan tankvallen - werkzaamheden voor geallieerden - vorderingen ten behoeve van het geallieerde leger - voorschotten burgerarbeid na 1940-1946
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7728	Duitse Wehrmacht; - inlevering van 'buitpaarden' - inbeslagname van foto's van geallieerde vliegtuigen - voorschriften hoe te handelen bij opzettelijke landingen door niet-Duitse vliegtuigen - uit vliegtuigen afgeworpen voorwerpen - bestrijding van 'fosforbussen' - schade veroorzaakt door niet-Duitse vliegtuigen - afspringen van vijandelijke piloten - kosten van begraven van gesneuvelde Engelse vliegeniers. 1940-1948
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7954	Staten van de percelen in Roosendaal en Nispen, waarop geen opgaande gewassen mogen worden ingezaaid in verband met de aanleg van verdedigingswerken. 1943-1944.
Niet relevant, geen aanduiding van gebouwde verdedigingswerken per perceel.	
Inventaris 8239	Bezettings- en oorlogsschade; vordering van gebouwen van de rk huishoud- en industrieschool en de ambachtsschool en vergoeding van de daaruit ontstane schade. 1941-1955
Niet relevant, oorzaak oorlogsschade niet vermeld.	
Inventaris 8536	Dorpsstraat te Nispen; Rk school voor glo St. Antonius; medewerking aan het herstel van oorlogsschade en aan de bouw en eerste inrichting van een personeelskamer. Met tekeningen. 1943-1959
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 9788	Politiepost en dienstwoning te Nispen, algemeen: - brandstofvoorziening 1942 - herstel oorlogsschade 1944 - vestiging loodpost van de Dienst Bescherming Bevolking 1963 - raadvragen over stationering dienstauto 1973. 1942-1973
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 9854	Advieslijsten betreffende door de gemeente verschuldigde bedragen aan rente en aflossing wegens verleend hypothecair krediet ten behoeve van herbouw of het herstel van oorlogsschade. 1948-1966

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Niet relevant, geen vermelding van oorzaak

Inventaris 10873	Gemeentewaag; algemeen: - plaatsing - ijking - verhuur oud waagkantoor - herstel waaggebouw - oorlogsschade waaggebouw - bekendmaking sluiting waaggebouw - herijking - onderverhuur - oprichting nieuwe waag. 1936-1972
---------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 11918	Stukken betreffende het herstel van de oorlogsschade aan standaardmolen De Hoop aan de Bredaseweg 63 (eigenaars V. Schrauwen en P. Schrauwen.). Met foto. 1948-1961
---------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 11925	Verzorging landschapsschoon; - herstel van (oorlogs)schade aan landschap en houtopstanden. 1945-1952
---------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 12004	Monumenten; - Totstandkoming van een monument voor de Roosendaalse slachtoffers van de bombardementen in 1944 (ontwerp Han Wezelaar) op de RK begraafplaats. 1945-1950
---------------------	--

Niet relevant, geen verband met de oorlogshandeling

Inventaris 12183	Tweede Wereldoorlog; - overzicht van de bevrijding van Roosendaal d.d. 30-10-1944. 1944-1971
---------------------	--

Overzicht van oorlogshandelingen die gepaard gingen met de bevrijding van Roosendaal. Er wordt vermeld dat op 29 oktober een zeer zware artilleriebeschieting op Roosendaal plaatsvond waarop de bevrijders de volgende dag Roosendaal konden bevrijden:

Naar geallieerde schattingen werd de verdedigingslinie langs de anti-tankgracht te Roosendaal verdedigd door 2500 Duitse troepen, die beschikten over 30 à 40 mortieren / *self propelled guns*. De geallieerde troepen wisten op 29 oktober 1944 over deze gracht heen te komen en verjoegen de troepen alhier. Hulsdonk kon bereikt worden. Op 30 oktober 1944 wisten geallieerde troepen (Leicestershire-regiment) door te dringen tot aan de Wouwseweg ter hoogte van de Heirweg. In de ochtend werd duidelijk dat de Duitsers uit Roosendaal teruggetrokken waren.
- *Relevant.*

Bericht uit het Brabants Nieuwsblad d.d. 30-10-1968 waarin teruggekeken wordt op de bevrijding van Roosendaal 24 jaar daarvoor:

Er wordt vermeld dat op 29 oktober het Duitse 88mm geschut werd ingezet om de spoorlijn tussen Roosendaal en Wouw onder vuur te nemen. Daarnaast werd ook het gebied tussen Vinkenbroek en Boeiink voortdurend onder vuur genomen om te voorkomen dat geallieerde tanks hier hun opmars konden maken.

Hier vond een tanktragedie plaats, Kapitein J. Grey ging met het 4^e York en Lancaster bataljon na een beschieting met artillerie en tanks richting Boeiink. Ter hoogte van de Wouwseweg kwamen de Churchilltanks in contact met het 88 millimeter geschut. De tanks reden in open veld en beschikte niet over de benodigde steun om de 88 millimeter kanonnen uit te schakelen. De kanonnen stonden 1000 meter buiten Boeiink opgesteld en wisten 10 tanks uit te schakelen voor de bataljons wisten terug te trekken. Dit verhaal wordt bevestigd in een bijgevoegd stuk literatuur

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

With the support of the 9th Royal Tanks, we were to advance across open arable land to capture the small villages of Vickenerche and Bohink and the country lying north of the railway line and west of the city to a depth of about 1,000 yards. Meanwhile 147 Brigade was to attack from the south and force an entry into the city.

I arranged our attack with the C.O. of the 9th Royal Tanks on a timed programme. Company and Platoon Commanders visited the Squadron and Troop Commanders the day before, fixed up the details, and got to know each other.

While "A" Company and one squadron of tanks advanced from the start line to within 200 yards of Vickenerche, the enemy localities were subjected to our artillery fire. As this lifted, the tanks opened fire from just behind the infantry and shot them right into the enemy defences. As our men went in with the bayonet the enemy, dazed and scared, clambered out of their slits and dug-outs to put up their hands in surrender. A whole enemy company was captured and so far without loss. "B" Company then pushed through and occupied Bohink without meeting further resistance.

I had set up my headquarters at a brickworks on the railway line and, as soon as the objectives were secured, the anti-tank guns were rushed forward to take over the anti-tank protection from our Churchill tanks in the consolidation. I had told the Tanks that I only required two troops to remain on the objective for fifteen minutes after it was taken. However, instead of withdrawing they remained there. Enemy 88 millimetre anti-tank guns, sited a thousand yards back from the objective, now picked off our tanks one after another. It was a tragic spectacle, and we could do nothing about it. In the few minutes before the Regiment was withdrawn ten tanks with some of their crews were lost.

- Relevant.

Inventaris 12227	Opgave en opruiming van mijnen, bommen en munitie. 1940-1971
------------------	--

Melding van 3 juni 1940 betreffende 5 achtergebleven landmijnen aan de Ankerstraat [Boeiinksestraat] welke geruimd dienen te worden.

- Niet relevant, de Boeiinksestraat loopt deels door het analysegebied, maar doorkruist het projectgebied niet.

Inventaris 12294	Landsverdediging, circulaire; - verstrekking van gegevens over Nederlandse terreinen aan vreemdelingen - openbare verlichting voor grensaanduiding - reizen naar Duitsland - aanwijzingen voor de burgemeester tegenover de bezettingsautoriteiten in dagen van oorlog - gevonden motorrijtuigen - afwikkeling defensieschade - vorderingen ten behoeve van het Nederlandse leger - gratificaties en toelagen voor verzetslieden. 1940-1946
------------------	---

Niet relevant, geen betrekking op NGE

Inventaris 12304	St. Antoniuskerk, Brugstraat 28; - vergoeding van de oorlogsschade. 1951-1952
------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 12398	RK kerkgebouw te Nispen; - herstel van oorlogsschade. 1945-1958
------------------	---

Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld

Inventaris 15080	Stukken betreffende de verwerving van diverse percelen grond in de gemeente Rucphen ten behoeve van de aanleg van een militair oefenterrein en de bouw van een kazerne. 1937-1941
------------------	---

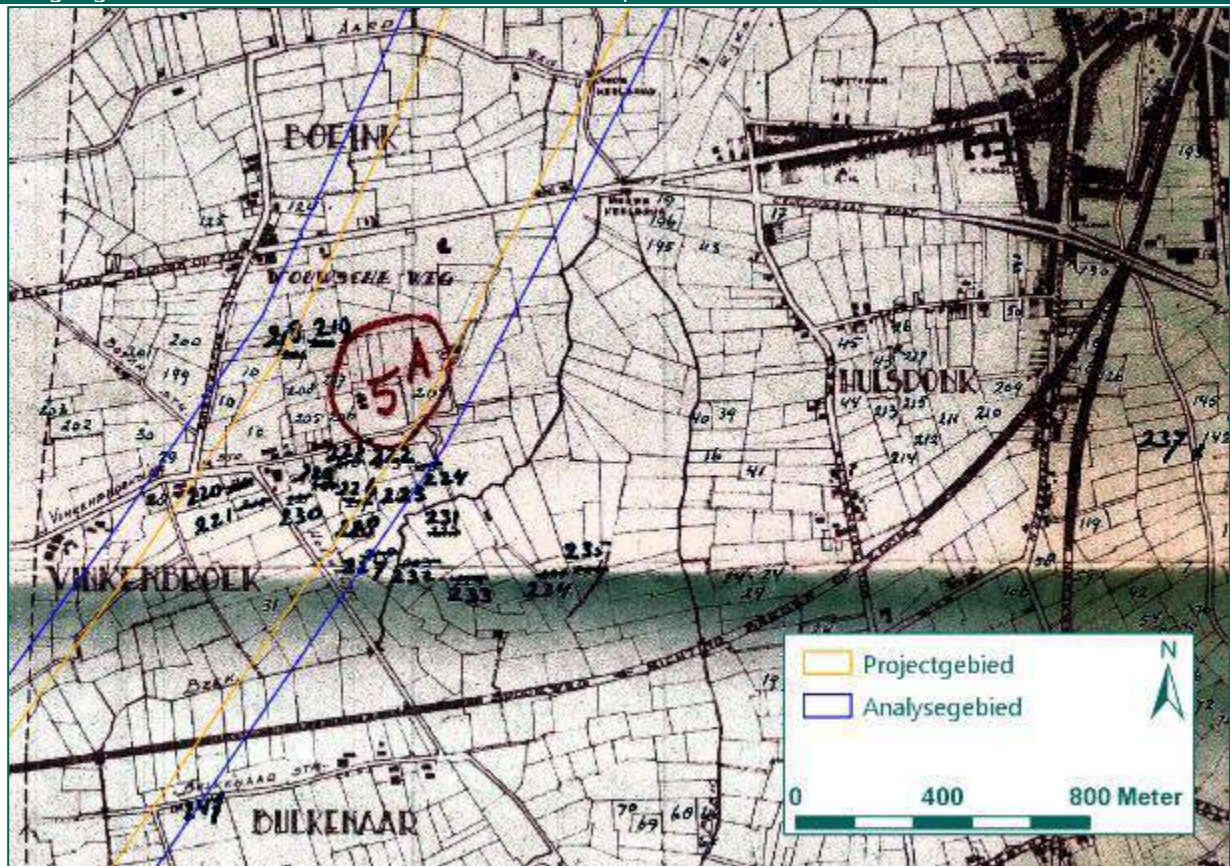
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris	Stukken betreffende de aanleg van schietbanen op het militaire oefenterrein. 1938-1940
------------	--

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
15081	1938 - 1940
Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.	
Inventaris 15083	Verpachting van diverse percelen in het militair oefenterrein gedurende de periode 11-11-1941 tot 11-11-1945. 1941-1945
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15084	Verpachting van diverse percelen in het militair oefenterrein gedurende de periode 1-4-1939 tot 11-11-1941 1937-1941
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15085	Verpachting door de Staat der Nederlanden van gronden in het militair oefenterrein. 1940-1944
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15086	Verkoop van houtkavels uit het militair oefenterrein. 1939-1943
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15087	Bewaking en onderhoud van de tot het militair oefenterrein behorende gronden. 1942-1945
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15111A	Stukken betreffende het verlenen van kredieten door de stichting Noord-Brabant 1940 aan ondernemers die door oorlogsschade zijn getroffen. 1940-1941
Niet relevant, geen oorzaak van de schade vermeld	
Inventaris 15111B	Toekenning van kredieten door de Stichting Noord-Brabant 1940 van het Economisch Technisch Instituut Noord-Brabant (ETIN) en tegemoetkomingen bij opgelopen oorlogsschade. 1940-1942
Niet relevant, geen oorzaak van de schade vermeld.	
Inventaris 15113	Besluit van de gemeenteraad betreffende de toekenning van voorschotten aan eigenaren van door oorlogsgeweld beschadigde of verwoeste panden. 1941 - 1941 -
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 15114	Verslag van een bespreking van burgemeester Prinsen met ambtenaren van het regeringscommissariaat voor de wederopbouw inzake herstel van in Roosendaal en Nispen verwoeste panden. 1940 - 1940 -
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 15115	Opgaven van de beschadiging en verwoesting van industriële panden in de gemeente door oorlogsgeweld. 1940-1941 - 1940 - 1941
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15116	Opgaven van de beschadiging van land- en tuinbouwbedrijven in de gemeente door oorlogsgeweld. 1940-1941
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15118	Stukken betreffende plannen voor herstel of wederopbouw van door oorlogsgeweld beschadigde of vernielde panden van particulieren. 1940

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15119	Stukken betreffende de vervaardiging van foto's van door oorlogsgeweld verwoeste panden. 1944-1945
Meerdere lijsten met door oorlogsgeweld verwoeste panden, maar geen benoeming van de oorzaak of de datum van de schade. - <i>Niet relevant, geen oorzaak of datum van de schade bekend.</i>	
Inventaris 15123	Stukken betreffende de onteigening van puin en andere restanten van door oorlogsgeweld verwoeste panden. Met tekeningen. 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15125	Gunning van sloopwerkzaamheden van door oorlogsgeweld verwoeste panden aan de sloper C. Hoornick. 1944
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15129	Stukken betreffende het verlenen van voorschotten door de gemeente ter financiering van het herstel van oorlogsschade. 1944-1946
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15131	Circulaire van de militaire commissaris in Noord-Brabant betreffende financiële hulp bij zgn. A-schaden. 1945
Niet relevant, betreft algemene informatie	
Inventaris 15132	Circulaires betreffende financiële regelingen voor eenvoudig herstel van oorlogsschade en noodvoorzieningen om verdere schade te voorkomen. 1945
Niet relevant, betreft algemene informatie	
Inventaris 15149	Stukken betreffende de inventarisatie van oorlogsschade binnen de gemeente als basis voor distributie van bouwmaterialen. 1945
Niet relevant, betreft een overzicht van schade in de gehele gemeente zonder specificatie van oorzaak en datum van schade	
Inventaris 15153	Enquête naar de mate van beschadiging en/of verwoesting van kerkelijke gebouwen in de gemeente. 1945-1946
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15477	Processen-verbaal betreffende de vondst van voorwerpen uit een op 26 augustus 1944 te Nispen neergestort Amerikaans vliegtuig. 1944
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15520	Stukken betreffende de meldingen van landmijnen en niet-ontplofte granaten na de Tweede Wereldoorlog, 1944-1945
Kaart met daarop aangegeven NGE die is achtergebleven na de oorlog. Hieronder is een uitsnede van de kaart weergegeven:	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

De lijsten die met de getallen op de kaart corresponderen missen.

- Niet relevant, geeft een indicatie van achtergebleven NGE, maar wat er is achtergebleven is niet vermeld.

Inventaris 15537	Oorlogsschade, algemeen; - overzichten verwoeste panden, 1940, - verordeningen en circulaire betreffende de wederopbouw, 1940- 1945, - voorlopige betaling van diverse schaden, 1945, - voorschotten aan schoolbesturen, 1945, - vrijmaken van door militairen gevorderde scholen, 1945. 1940-1945
------------------	--

Verder zijn er lijsten schade indicaties in dit inventaris opgenomen, het betreft hier echter enkel de totale schadeprijs, maar niet de oorzaak, of de datum van het aanrichten van de schade.

- Niet relevant, oorzaak en datum van schade niet vermeld.

Inventaris 15762	Lijsten van burger- en militaire slachtoffers bij bombardementen en beschietingen tijdens de oorlogsjaren. 1940-1945
------------------	--

Lijsten met overleden en gewonde inwoners van gemeente Roosendaal bij verschillende oorlogshandelingen.

- Niet relevant, exacte locatie waar personen de dood vonden of verwondingen opliepen niet gespecificeerd.

Inventaris 17317	Staat van oorlog en beleg. 1940-1948
------------------	--------------------------------------

Melding van 30 mei 1940 betreffende 5 achtergebleven landmijnen aan de Ankerstraat [Boeiinksestraat] welke geruimd dienen te worden.

- Niet relevant, de Boeiinksestraat loopt deels door het analysegebied, maar doorkruist het projectgebied niet.

Melding van onbekende datum betreffende achtergebleven munitie op o.a. de volgende locaties:

Vinkenbroek 14, H217, H216 en H1217, granaten
 Wouwseweg K2611, granaten
 Vinkenbroek 22, H1141, H64, H59, H129, granaten.
 Vinkenbroekstraat 1, H1256, granaten
 Vinkenbroek, op het terrein van A. Vos, mijnen

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

- *Relevant.*

Inventaris 17699	Rapport Vraag en Antwoord Instituut Roosendaal (VAI); - rapport en bijlage naar aanleiding van een enquête onder de bevolking over plaatselijke toestanden tijdens de Tweede Wereldoorlog en de bevrijdingsperiode, gehouden tussen 29 december 1944 en 10 januari 1945.
---------------------	--

Niet relevant, geen vragen over specifieke oorlogshandelingen.

Inventaris 17956	Toelichtingen op de Wet op de materiële oorlogsschade van 1950, 1950
---------------------	--

Niet relevant, betreft algemene stukken.

Inventaris 17987	Bombardement op melkfabriek Het Anker op 31 mei 1944; - overzichten van de slachtoffers, - aanvragen om een uitkering van het departement van sociale zaken, Bureau Herstelfonds (DBVO). 1944-1945
---------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 18005	Kabinet van de burgemeester; Stukken betreffende diverse oorlogsaangelegenheden. 1940-1947
---------------------	--

Niet relevant, betreft correspondentie en algemene stukken.

Inventaris 18217	Puinonteigening; Puin ruimen van oorlogsschade - aan gemeente- eigendommen - aan bossen en plantsoenen. 1944-1954
---------------------	---

Naoorlogs overzicht van schade aan o.a. bruggen in de gemeente Roosendaal en Nispen.

De brug in de Aardweg [Heirweg] en de brug bij de Kapelberg zijn in oktober 1944 opgeblazen

- *Niet relevant, naar aanleiding van de inzet van vernielingsladingen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.*

Naoorlogs overzicht van schade in de gemeente Roosendaal en Nispen, vermeld wordt dat aan de Wouwseweg schade is ontstaan door beschietingen in oktober 1944

- *Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.*

Naoorlogs overzicht van schade aan o.a. bruggen in de gemeente Roosendaal en Nispen.

De brug in de Aardweg [Heirweg] werd in augustus 1944, en de brug bij de Kapelberg en de voetbrug bij De Stok werden in oktober 1944 opgeblazen door Duitsers.

- *Niet relevant, naar aanleiding van de inzet van vernielingsladingen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.*

Inventaris 18267	Wederopbouwplan Kloosterstraat, puinruimen oorlogsschade, aanleg pad Bloemenmarkt Emile van Loonpark, wijziging wederopbouwplan. 1948-1958
---------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 18269	Wederopbouwplan Kloosterstraat, uitvoering, omschrijving herstel oorlogsschade Emile van Loonpark. 1949-1955
---------------------	--

Niet relevant, oorzaak van de schade is niet benoemd.

Inventaris 18459	Oorlogsschaderegister, alfabetisch op straatnaam geordend, waarin de routing en voortgang van de herstellvergunningen is aangetekend. Vermeldend o.a. ligging van het pand, opdrachtgever, aannemer en financiële gegevens. 1946.
---------------------	---

Niet relevant, overzicht van alle straatnamen te Roosendaal Nispen met het totale oorlogsschade bedrag vermeld. Echter in geen gevallen vermeld wat de oorzaak van de schade was.

Inventaris 18470	Wederopbouw; - overzicht van verstrekte bouwkredieten in verband met oorlogsschade, 1941, - kaartsysteem van verstrekte renteloze leningen, 1941-1945, - lijst van uitbetaalde
---------------------	--

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
	voorschotten op vergoedingen wegens onteigening, 1942. 1941-1945
Niet relevant, enorm dossier met handgeschreven vergoedingsverzoeken en data van uitbetaling, geen melding van oorzaak van de schade.	
Inventaris 18471	Wederopbouw; persoonsdossiers van verstrekte hypotheek. 1941-1944
Niet relevant, enkel hypotheek verstrekkingen	
Inventaris 18882	Spoorwegbruggen over de Molenbeek, herstel oorlogsschade, 1947. 1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0447: Gemeentebestuur van Roosendaal en Nispen, (v.a. 1928) 1976 - 1996 (t/m. 2008)	
Inventaris 14015	044381: Huisnummering, invoering c.q. wijziging van nummers. 27-7-1978 - 11-9-1984
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 15667	044382: Huisnummering, 1984-1985. 1-6-1984 - 26-8-1985
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 17097	Oorlogsschade muziekkiosk op de Markt 1947-1955
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 17180	Huisnummering 1990, Laan van Brabant, Knipplein, Heerma van Vosstraat, Bredaseweg, Nispensestraat, Gagelberg, Gemsberg, Galonberg, Gamanderberg, Zundertseweg, Fluwijnberg 1990-1990
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 17362	Huisnummering 1991 Zeggeveld, Frambozenberg, Ettingstraat, De Meeten, Klein Brabant, Vijfhuizenberg, Huijbergseweg 1991-1991
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 18340	Militair oefenterrein Rucphense Heide, beheersplan gemeentelijke bossen, werkplan en onderhoud dmv schapen en afbranden 1977-1983
Niet relevant, geen betrekking op NGE	
Inventaris 19663	Kloosterstraat / Wederopbouwplan - Emile van Loonpark / herstel oorlogsschade hekwerk, afscheidingsmuur, bloemenserres. 1-1-1953- 31-12-1959
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 19726	Huisnummering / Toekenningen. 1-1-1992- 31-12-1992
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 20126	Betonriool Bosstraat (herstel oorlogsschade) + aanleg riool in open lozingskanaal stadsriolering nabij Bosstraat. 1-1-1944- 31-12-1955

Toegang 0447: Gemeentebestuur van Roosendaal en Nispen, (v.a. 1928) 1976 - 1996 (t/m. 2008)	
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 20296	Bruggen en duikers / Herstel oorlogsschade. 1-1-1949- 31-12-1958
Melding van 27 augustus 1947 betreffende schade aan de brug in de Aardweg [Heirweg]. De brug werd in oktober 1944 opgeblazen door het Duitse leger. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van de inzet van vernielingsladingen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.</i>	
Inventaris 20875	Puinonteigening en herstel oorlogsschade aan woningen en bedrijfsgebouwen. 1-1-1944- 31-12-1949
Niet relevant, oorzaak schade niet vermeld	
Inventaris 21403	Bouwplannen, herstel van oorlogsschade 1-1-1952 31-12-1965 1952 - 1965
Niet relevant, oorzaak schade niet vermeld	

Gemeentearchief Roosendaal

Er zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen van deze gemeente, gezien de gemeente pas sinds 1997 bestaat.

Gemeentearchief Rilland-Bath

Inventaris archief gemeente Rilland-Bath 1782-1969	
Inventaris 1091	Stukken betreffende de wederopbouw naar aanleiding van oorlogs- en watersnoodschade. 1945-1957.
Niet relevant, geen relatie met NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1186	Stukken betreffende de huisnummering. 1954-1969.
Relevant, bruikbaar bij lokaliseren van adressen in de gemeente.	
Inventaris 1226	Stukken betreffende de begraving en herbegraving van omgekomen en begraven militairen tijdens de Tweede Wereldoorlog. 1941-1964.
Melding van 26 juni 1945 betreffende een mijneveld op de Kreekrakpolder, in de berm van de Rijksweg nabij wachtpost 19. - <i>Relevant, wachthuisje / wachtpost valt binnen het analysegebied.</i>	
Inventaris 1443	Stukken betreffende opgelopen oorlogsschade. 1940-1949
Melding van 3 juni 1940 betreffende schade aan de woning van J. Völcker, wonende in de Völckerpolder. Het woonhuis is vernield door het neerkomen van bommen of granaten. - <i>Relevant, woning te Volkerpolder binnen het analysegebied.</i>	
Inventaris 1449	Rapporten betreffende neergekomen V1's op Rilland. 1944.
Niet relevant, enkel melding van het neerkomen van V1's, geen meldingen van blindgangers.	
Inventaris 1451	Stukken betreffende de werkzaamheden van de commissie tot hulpverlening aan gedupeerden door oorlogsgeweld. (HARKcomité) 1944-1947.
Niet relevant, geen relatie met NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1452	Stukken betreffende gebeurtenissen vlak na de bevrijding d.d. 25 oktober 1944 en informatie hierover. 1944-1949
Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen of locaties vermeld.	
Inventaris 1454	Stukken betreffende door geallieerde strijdkrachten achtergelaten goederen.

Inventaris archief gemeente Rilland-Bath 1782-1969	
	1945,1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1456	Stukken betreffende de financiële afwikkeling van oorlogsschade aan gemeentelijke eigendommen. 1945-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1458	Stukken betreffende de toegekende rijksbijdrage wederopbouw gebouwen naar aanleiding van in de oorlog vernielde gebouwen. 1946-1960.
Niet relevant, geen melding van de oorzaak van de schade.	
Inventaris 1459-1461	Stukken betreffende de toegekende rijksbijdrage ten behoeve van de wederopbouw aan particulieren. 1946-1960. 3 omslagen. 1459. A-Bo 1460. Boo-Lo 1461. Ma-We
<p>1459: Melding van 4 augustus 1949 betreffende oorlogsschade aan Bathpolders C19, kadastrale aanduiding D624. De schade werd in oktober 1944 veroorzaakt. Er was schade aan een landbouwschuur en een wagenhuis. - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>Verder geen vermeldingen van de oorzaak van de schade.</p> <p>1460: Melding van 19 juni 1953 betreffende oorlogsschade aan de Kreekrakpolder sectie H512, veroorzaakt in oktober 1944. - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>Melding van 5 juni 1957 betreffende oorlogsschade aan een wagenhuis en paardenstal in de Völckerpolder, sectie H315. De schade werd veroorzaakt tussen 24 oktober 1944 en december 1944. Daarnaast melding van schade aan de Völckerpolder E13, sectie H346, H363 en H400 veroorzaakt in oktober 1944. - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>Melding van 1 juli 1953 betreffende schade aan de Kreekrakpolder sectie H474. De schade werd veroorzaakt op 1 september 1944 - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>Melding van 20 augustus 1953 betreffende oorlogsschade in de Völckerpolder, secties F230-F408. De schade werd veroorzaakt op 25 oktober 1944. - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>Melding van 10 augustus 1955 betreffende oorlogsschade aan Kreekrakpolder E29 (Post Woensdrecht), sectie H524. De schade werd veroorzaakt op 12 en 14 oktober 1944 - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>Melding van 8 maart 1954 betreffende oorlogsschade aan Kreekrakpolder sectie H512. De schade werd veroorzaakt op 18 oktober 1944 - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>Melding van 4 maart 1957 betreffende oorlogsschade aan Kreekrakpolder sectie H540/541. De schade werd veroorzaakt in oktober 1944 - <i>Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.</i></p> <p>1461:</p>	

Inventaris archief gemeente Rilland-Bath 1782-1969

Melding van 14 mei 1954 betreffende oorlogsschade aan Damespolder sectie H514. De schade werd veroorzaakt tussen oktober 1944 – januari 1945.

- *Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.*

Melding van 5 september 1949 betreffende oorlogsschade aan Völckerpolder E20, sectie H251-H252. De schade werd veroorzaakt in oktober 1944.

- *Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.*

Melding van 1 juli 1953 betreffende oorlogsschade aan Völckerpolder E27, sectie H294-H304. De schade werd veroorzaakt op 22 oktober 1944.

- *Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.*

Melding van 31 augustus 1954 betreffende oorlogsschade aan Völckerpolder E15, sectie H315. De schade werd veroorzaakt op 14 oktober 1944.

- *Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.*

Melding van 30 mei 1952 betreffende oorlogsschade aan Kreekrakpolder E29a, sectie H525. De schade werd veroorzaakt op 11 oktober 1944.

- *Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.*

Melding van 11 september 1953 betreffende oorlogsschade aan Völckerpolder E7, sectie H360. De schade werd veroorzaakt op 14 oktober 1944.

- *Niet relevant, geen vermelding van de oorzaak van de schade.*

Inventaris 1462	Stukken betreffende oorlogsslachtoffers. 1947-1953.
-----------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Gemeentearchief Steenberg en Kruisland

Toegang: BoZ - 0901 Archief van de gemeente Steenberg en Kruisland afd. Het archief van de gemeente tussen 1811 en 1950.

Inventaris 2720	Dossiers: Algemene zaken, 1947
-----------------	--------------------------------

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2760	Dossiers: Gemeentebestuur, 1944
-----------------	---------------------------------

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 3982	Dossiers: Politie, Uitoefening politie-toezicht, 1940
-----------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 3983	Dossiers: Politie, Uitoefening politie-toezicht, 1941
-----------------	---

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 3984	Dossiers: Politie, Uitoefening politie-toezicht, 1942
-----------------	---

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 3985	Dossiers: Politie, Uitoefening politie-toezicht, 1943
-----------------	---

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 3986	Dossiers: Politie, Uitoefening politie-toezicht, 1944
-----------------	---

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 3987	Dossiers: Politie, Uitoefening politie-toezicht, 1945
-----------------	---

Niet relevant, algemene stukken

Toegang: BoZ - 0901 Archief van de gemeente Steenberghe afd. Het archief van de gemeente tussen 1811 en 1950.

Inventaris 4750	Dossiers: Brand en brandweer, 1940
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 4751	Dossiers: Brand en brandweer, 1941
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 4752	Dossiers: Brand en brandweer, 1942
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 4753	Dossiers: Brand en brandweer, 1943
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 4754	Dossiers: Brand en brandweer, 1944
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 4755	Dossiers: Brand en brandweer, 1945
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 6682B	Oorlogsschade aan straten, wegen, riolering, 1947-1949.
Niet relevant, geen oorlogshandelingen gemeld/geen relatie met NGE	
Inventaris 7089A	Stukken betreffende herstel oorlogsschade aan schoolgebouwen. R.K. meisjesschool te Steenberghe, Rozemarijnstraat B.103, 1945-1949
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7089B	Stukken betreffende herstel oorlogsschade aan schoolgebouwen. R.K. meisjesschool te Welberg, Wipstraat, 1942-1948
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7089C	Stukken betreffende herstel oorlogsschade aan schoolgebouwen. R.K. meisjesschool te Kruisland, 1945-1950
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7089D	Stukken betreffende herstel oorlogsschade aan schoolgebouwen. R.K. jongensschool te Kruisland, 1942-1947
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7089E	Stukken betreffende herstel oorlogsschade aan schoolgebouwen. R.K. jongensschool te Welberg, 1943-1949
Niet relevant, geen beschrijving oorzaak schade	
Inventaris 7172A	Herstel oorlogsschade aan de R.K. lagere en U.L.O.-school (Westdam), 1946-1949
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7172B	Herstel oorlogsschade aan de Prot. M.U.L.O.-school (Gr. Kerkstraat), 1948
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7184A	Herstel oorlogsschade aan de tekenschool (avondnijverheidsschool) (Visserstraat), 1943-1948
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7399	Dossiers: Bezetting, algemeen, 1942

Toegang: BoZ - 0901 Archief van de gemeente Steenberghe afd. Het archief van de gemeente tussen 1811 en 1950.

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 7400 | Dossiers: Bezetting, algemeen, 1944

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7401 | Dossiers: Bezetting, algemeen, 1945

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7402 | Dossiers: Bezetting, algemeen, 1946

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7403 | Dossiers: Bezetting, algemeen, 1948

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7404 | Dossiers: Bezetting, algemeen, 1949

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 7406 | Dossiers: Bezetting, oorlogs- en bezettingsschade, 1947

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7407 | Dossiers: Bezetting, oorlogs- en bezettingsschade, 1948

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7412 | Dossiers: Bezetting, oorlogsslachtoffers, volksherstel, 1944

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 7413 | Dossiers: Bezetting, oorlogsslachtoffers, volksherstel, 1945

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 7414 | Dossiers: Bezetting, oorlogsslachtoffers, volksherstel, 1946

Politierapport van onbekende datum betreffende artilleriebeschietingen op 29 oktober 1944 op Kruisland. Omstreeks 18 uur werd hierbij schade aangericht aan de Wildenhoek te Kruisland en raakte Adriaan Antes wonende te Wildenhoek D.9 [Wildenhoekstraat 1] dodelijk gewond.

- *Niet relevant, exacte locatie van granaatslag niet vermeld.*

Inventaris 7415 | Dossiers: Bezetting, oorlogsslachtoffers, volksherstel, 1948

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7416 | Dossiers: Bezetting, oorlogsslachtoffers, volksherstel, 1949

Niet relevant, algemene stukken

Inventaris 7417 | Dossiers: Bezetting, opruimen van munitie, 1944

Politierapport van onbekende datum betreffende het aantreffen van projectielen te Kruisland, gemeente Steenberghe. Er werd vermeld dat er op het terrein van A. Kerstens, wonende te Holterberg D18 [Holterbergsedijk 1], 70 granaten gevonden werden.

- *Niet relevant, de woning ligt buiten het analysegebied.*

Inventaris 7418 | Dossiers: Bezetting, opruimen van munitie, 1945

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 7425 | Verzoeken om schadeloosstelling en declaraties, 1942-1950

Niet relevant, betreft vorderingsschade geallieerden

Toegang: BoZ - 0901 Archief van de gemeente Steenberg en afd. Het archief van de gemeente tussen 1811 en 1950.

Inventaris 7426	Andere dossiers betreffende de bezetting, inkwartiering en regeling van de oorlogsschade, 1944
Niet relevant, financiële stukken	
Inventaris 7436	Dossiers over de organisatie, de uitvoering en de werking van de luchtbescherming, 1940
Niet relevant, algemene stukken	
Inventaris 7437	Dossiers over de organisatie, de uitvoering en de werking van de luchtbescherming, 1944, 1949, 1950
Niet relevant, algemene stukken	

Gemeentearchief Steenberg en

Inventaris van het archief Steenberg en 1951 - 1996

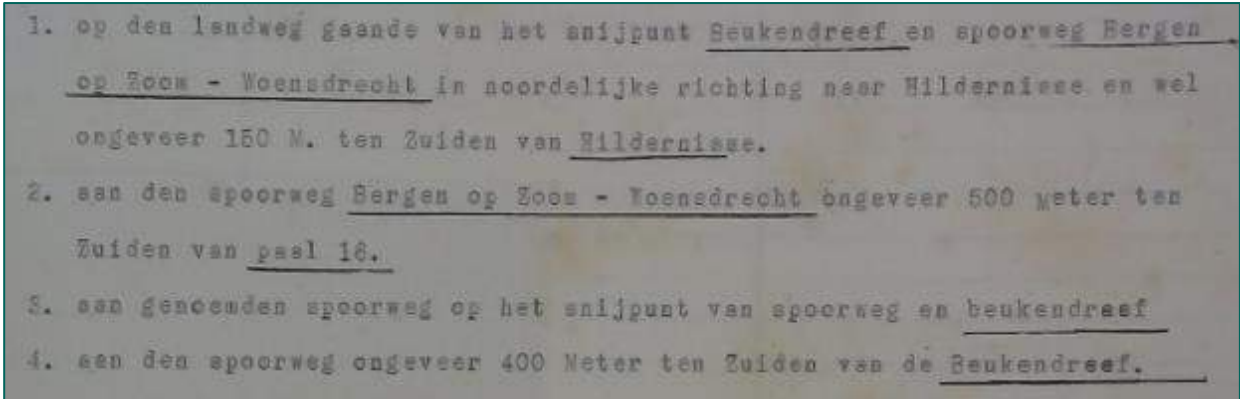
Inventaris 199	Stukken betreffende de omzetting van de oude wijknummers, 1949.
Relevant, bruikbaar bij lokaliseren van adressen in de gemeente.	
Inventaris 1877	Stukken betreffende de afwikkeling van oorlogsschade aan de gebouwen van derden, 1949 – 1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1878	Lijst van tijdens de Tweede Wereldoorlog verwoeste gebouwen, 1949.
Niet relevant; geen vermelding NGE en/of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1879	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Tekenschool in de Visserstraat, 1950-1954.
Niet relevant; geen gespecificeerd schaderapport.	
Inventaris 1880	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Gemeentehuis in Kruisland en het noodslachthuis, 1950-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1881	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Gemeentehuis en conciërgewoning in Steenberg en, 1950-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1882	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. De school van het rooms katholiek weeshuis, 1950.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1883	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Rooms katholieke jongensschool Kruisland, 1950-1956.
Niet relevant; geen gespecificeerde schademeldingen.	
Inventaris 1884	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Rooms katholieke jongensschool Welberg, 1950-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1885	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. De school van het hervormd weeshuis, 1950-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Inventaris van het archief Steenberg 1951 - 1996

Inventaris 1886	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Rooms katholieke jongensschool aan de Damstraat, 1950-1958.
Niet relevant; geen gespecificeerde schademeldingen.	
Inventaris 1887	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Meerdere gemeentelijke gebouwen, 1951-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1888	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Rooms katholieke meisjesschool Kruisland, 1951-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1889	Stukken betreffende herstel van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen, 1950 – 1959. Rooms katholieke meisjesschool Welberg, 1953-1959.
Niet relevant; geen specificatie van oorlogshandelingen.	
Inventaris 1914	Stukken betreffende de melding en ruiming van oorlogstuig, 1970 – 1977.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1947	Stukken betreffende het ruimen van puin als gevolg van oorlogsschade en betreffende het herstel van wegen, 1945 – 1958.
Niet relevant; geen vermelding van NGE en/of oorlogshandelingen.	

Gemeentearchief Woensdrecht

Toegang 0502: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Woensdrecht 1811-1952

Inventaris 1565	Stukken betreffende het houden van schietoefeningen op de schorren onder Woensdrecht 1857-1858.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1968	Dossiers "Bekendmakingen" (militaire schietoefeningen) 1922, 1924, 1928
Melding van de burgemeester van Woensdrecht op 3 januari 1922 betreffende een oefening met scherpe munitie vanaf het Duintjesterrein bij Hildernisse, ongeveer 1200 meter ten Noorden van het station Woensdrecht. Er werd in westelijke richting geschoten. Er werden waarschuwborden geplaatst op verschillende locaties:	
 <p>1. op den landweg gaande van het snijpunt <u>Beukendreef</u> en spoorweg Bergen op Zoom - Woensdrecht in noordelijke richting naar Hildernisse en wel ongeveer 150 M. ten Zuiden van <u>Hildernisse</u>.</p> <p>2. aan den spoorweg Bergen op Zoom - Woensdrecht ongeveer 500 meter ten Zuiden van <u>paal 16</u>.</p> <p>3. aan genoemde spoorweg op het snijpunt van spoorweg en <u>beukendreef</u></p> <p>4. aan den spoorweg ongeveer 400 Meter ten Zuiden van de <u>Beukendreef</u>.</p>	
- Relevant, waarschuwborden in het analysegebied, oefening tevens over/in het analysegebied.	
Melding van schietoefeningen in 1924 op 13 maart, 18 maart, 23 juni, 4 augustus, 5 augustus en 23 december.	
- Niet relevant, geen vermelding van plaats van oefening.	

Toegang 0502: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Woensdrecht 1811-1952

Melding van schietoefeningen in 1928 op 10 januari 30 maart, 4 april en 21 juni.

- *Niet relevant, geen vermelding van plaats van oefening.*

Melding van schietoefeningen met zware mitrailleurs op het terrein Hildernisse van 23 t/m 27 januari 1928. Er zal vanaf het Duintjesterrein bij Hildernisse, ongeveer 1200 meter ten Noorden van het station Woensdrecht geschoten worden. Er zou in westelijke richting gevraagd worden. Er werd een gebied afgezet in verband met de oefening:

<p>1. Op den landweg gaande van het snijpunt Beukendreef en spoorweg Bergen op Zoom - Woensdrecht in Noordelijke richting naar Hildernisse en wel 150 M. ten zuiden van Hildernisse.</p> <p>2. Aan den spoorweg Bergen op Zoom - Woensdrecht op het snijpunt met Beukendreef.</p> <p>3. Aan genoemden spoorweg ongeveer 500 M. ten zuiden van paal 16.</p> <p>4. Aan den spoorweg ongeveer 400 M. ten Zuiden van de Beukendreef.</p>
--

- *Relevant, waarschuwborden in het analysegebied, oefening tevens over/in het analysegebied.*

Melding van schietoefeningen met lichte mitrailleurs en geweer op het terrein Hildernisse op 13 april 1928. Er zal vanaf het Duintjesterrein bij Hildernisse, ongeveer 1200 meter ten Noorden van het station Woensdrecht geschoten worden.

- *Relevant, waarschuwborden in het analysegebied, oefening tevens over/in het analysegebied.*

Melding van schietoefeningen met lichte mitrailleurs en geweer op het terrein Hildernisse op 3 t/m 6 juli 1928. Er zal vanaf het Duintjesterrein bij Hildernisse, ongeveer 1200 meter ten Noorden van het station Woensdrecht geschoten worden.

- *Relevant, waarschuwborden in het analysegebied, oefening tevens over/in het analysegebied.*

Inventaris 2148	Bekendmakingen betreffende te houden schietoefeningen (Hildernisse) 1930-1936
--------------------	--

Melding van schietoefeningen met scherpe munitie op het Duintjesterrein bij Hildernisse op 5 februari 1930. Er zal vanaf het Duintjesterrein bij Hildernisse, ongeveer 1200 meter ten Noorden van het station Woensdrecht geschoten worden in westelijke richting, waardoor een terrein van 3200 meter diep en 1000 meter breed onveilig wordt gemaakt.

- *Relevant, oefening over/in het analysegebied.*

Bekendmakingen voor 1931;

Melding van schietoefeningen op 24 januari, 11, 19 en 20 februari, 16 juni en 24 juli.

- *Niet relevant, niet vermeld op welk terrein er geschoten zal worden.*

Melding van schietoefening:

Op 5 en 6 februari 1931 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleurs.

Op 11 februari 1931 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met kanonnen. Tijdens de oefening zal een terrein van 5000 meter lang en 2500 meter breed onveilig zijn

Op 23 en 24 februari 1931 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleurs en geweer.

Op 26 februari 1931 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met vuurmonden van 12 hw [brisantgranaat No 1 12cm HOW] en 7 veld.

Op 2 en 3 juli 1931 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleurs richting het strand. Vanaf de vaste wal zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 12 en 18 augustus 1931 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleurs richting het strand. Vanaf de vaste wal zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Toegang 0502: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Woensdrecht 1811-1952

- Relevant, oefening over/in het analysegebied.

Bekendmakingen voor 1932:

Op 9 en 22 januari, 6 februari, 30 maart, 10 en 27 juni 1932 op het terrein Hildernisse met zware mitrailleurs.

- *Niet relevant, niet vermeld op welk terrein er geschoten zal worden.*

Melding van schietoefening:

Op 10 februari 1932 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met geweer richting het strand. Vanaf de vaste wal zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 11 februari 1932 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met geweer en lichte mitrailleur richting het strand. Vanaf de vaste wal zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 25 februari 1932 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met geweer en lichte mitrailleur richting het strand. Vanaf de vaste wal zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 1, 2 en 9 maart 1932 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur richting het strand. Vanaf de vaste wal zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 20 juli 1932 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met mortier richting het strand. Vanaf de spoorlijn zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 3, 4 en 5 augustus 1932 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur richting het strand. Vanaf de spoorlijn zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 1, 15 en 16 februari, 2 maart en 29 en 31 juni 1934 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur en geweer richting het strand. Vanaf de spoorlijn zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 27 en 31 juli en 14 augustus 1934 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur en geweer richting het strand. Vanaf de spoorlijn zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

- Relevant, oefening over/in het analysegebied.

Bekendmakingen voor 1935:

Op 7 en 22 januari en 6 en 11 februari 1935 op het terrein Hildernisse met scherpe munitie.

- *Niet relevant, niet vermeld op welk terrein er geschoten zal worden.*

Melding van schietoefening:

Op 23 januari 1935 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur richting het strand. Vanaf de spoorlijn zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 21 en 23 februari 1935 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur en geweer richting het strand. Vanaf de spoorlijn zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

- Relevant, oefening over/in het analysegebied.

Bekendmakingen voor 1936:

Op 9 en 22 januari, 7 februari, 30 maart, 10 en 27 juni en 24 november 1936 op het terrein Hildernisse met zware mitrailleurs.

- *Niet relevant, niet vermeld op welk terrein er geschoten zal worden.*

Melding van schietoefening:

Op 30 januari 1936 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur richting het strand. Vanaf de spoorlijn zal een onveilige strook richting het strand ontstaan.

Op 11, 12 en 13 februari 1936 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleur en geweer richting het strand. Er zal een onveilige sector ontstaan van +/- 4 km, loodrecht op de spoorbaan bij Lindonk.

Op 8 en 9 april 1936 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met scherp richting het strand. Er zal een onveilige sector ontstaan van +/- 4 km, loodrecht op de spoorbaan bij Lindonk.

Op 23 juni 1936 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleurs richting het strand. Er zal een onveilige sector ontstaan van +/- 4 km, loodrecht op de spoorbaan bij Lindonk.

Op 7 en 10 juli 1936 op terrein Hildernisse. Er zal geschoten worden met zware mitrailleurs richting het strand. Er zal een onveilige sector ontstaan van +/- 4 km, loodrecht op de spoorbaan bij Lindonk.

- Relevant, oefening over/in het analysegebied.

Inventaris

Stukken betreffende de herdenking van de oorlog en de bevrijding

Toegang 0502: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Woensdrecht 1811-1952	
2427	1945-1952
Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen besproken	
Inventaris 2429	Stukken betreffende de opruiming van oorlogstuig 1946-1948
<p>Melding van 21 augustus 1946 betreffende opruiming van munitie. Er wordt vermeld dat op het gebied genoemd de Duintjes regelmatig munitie werd gedumpt [niet duidelijk of het geallieerde of Duitse munitie betrof] en tot ontploffing werd gebracht. Op 25 juli 1945 kwam een man om het leven die in aanraking kwam met gedumpte munitie aldaar. Naar schatting werd een 200-tal munitie gedumpt met de intentie het te laten springen op een later moment. Melding wordt gemaakt van een ruiming door geallieerde eenheden aldaar.</p> <p>Er wordt daarnaast gemeld dat door het in het verleden tot ontploffing brengen van projectielen twee gaten zijn geblazen in de zeewering van de Hoeve Hildernisse van landbouwer L. A. Bogers.</p> <p>- <i>Relevant, gebied grenst aan het analysegebied.</i></p>	
Inventaris 2430	Stukken betreffende een bommenwerperterrein in de Oosterschelde 1948-1949
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2511	Brandrapporten 1941-1952
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2521	Herstel oorlogsschade aan de panden Dorpstraat C 179 en C 178 1948-1949
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld.	
Inventaris 2543	Stukken betreffende de aanleg van een schietbaan in de Putse Duintjes in werkverschaffing 1937-1946
Niet relevant, geen vermelding van het gebruik van de schietbaan.	
Inventaris 2648	Stukken betreffende oorlogs- en bezettingschade 1944-1948
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld.	
Inventaris 2665	Stukken betreffende de luchtbescherming. Processen-verbaal (neergestorte vliegtuigen, luchtaanvallen, voorwerpen), 1940-1945.
<p>Melding van 19 oktober 1941 betreffende een aanval met boordmitrailleurs op 19 oktober 1941 om 12.55 uur tot 13.10 uur door een Engels jachtvliegtuig. De schade was gering, twee ruiten en 2 dakpannen. Het getroffen gebouw lag nabij het zeebad de Duintjes. In een andere melding wordt duidelijk dat een paard van A.V. Hootegem, wonende in boerderij Lindonk te Woensdrecht, tevens is getroffen door het toestel</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i></p> <p>Melding van 26 augustus 1944, 10 uur, betreffende het neerkomen van een Engels/Amerikaans viermotorig vliegtuig te Heimolen. Over de inzittende is niets bekend.</p> <p>- <i>Niet relevante, exacte locatie niet vermeld.</i></p> <p>Melding van 25 juni 1940 betreffende het neerkomen van vier bommen te Woensdrecht. De bommen werden op 12 mei 1940 afgeworpen door Duitse vliegtuigen. 1 bom kwam neer ten westen van de Antwerpsestraatweg, de overige 3 kwamen neer ten oosten van deze weg in de wei achter de hoeve van Chr. Hopmans. Er werd veel materiële schade veroorzaakt.</p> <p>- <i>Niet relevante, exacte locaties niet vermeld.</i></p>	

Toegang 0502: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Woensdrecht 1811-1952

Melding van 15 december 1941 betreffende het aantreffen van een glazen flesje met vloeistof bij de Slikken van de Oosterschelde

- *Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.*

Melding van 25 februari 1944 betreffende een bombardement op 25 februari 1944, omstreeks 11.15 uur. Nabij station Woensdrecht wierpen vier vliegtuigen van onbekende nationaliteit (komende uit het zuidoosten) hun bommenlast af. Relevante resultaten:

- 9 bomkraters op het bouwland A33 [Lindonk 5]
- 4 bomkrater op het bouwland A16 [Fianestraat 17]

- *Relevant.*

[Zeer slecht leesbare] melding van 25 mei 1944 betreffende een bombardement omstreeks 10 [of 19] uur. Vreemde vliegtuigen kwamen uit oostelijke richting. Eén van de vliegtuigen nam het station Woensdrecht onder vuur. De schade was gering en er vielen geen doden.

- *Relevant.*

Melding van 10 april 1944 betreffende een bombardement door ongeveer 30 vliegtuigen in de driehoek station Woensdrecht-Korteven-Lindonk. De spoorlijn werd door drie bommen getroffen, verder vielen veel bommen in het bouwland. De schadelijst is pagina's lang.

- *Relevant.*

Melding van 25 juli 1943 betreffende een bombardement te Lindonk en station Woensdrecht. Omstreeks 15.45 uur werden vier bommen afgeworpen in buurtschap Lindonk. In de omgeving van het station Woensdrecht werden drie bommen afgeworpen, waarvan er één als blindganger in de grond terecht kwam.

Schade aan:

A30-A33 en kleine glasschade aan zeven andere woonhuizen.

- *Relevant.*

Inventaris 2668	Stukken betreffende gebruik van het vliegveld te Woensdrecht 1937-1953
--------------------	---

Niet relevant, buiten het analysegebied

Inventaris 2728	Stukken betreffende wapens en munitie 1940-1950
--------------------	--

Niet relevant, betreft inbeslagnames.

Inventaris 2755	Stukken betreffende oorlogslasten ten behoeve van Nederlandse leger (versperringen aanbrengen), (vorderingen van materiaal), (inkwartiering) 1937-1945
--------------------	---

Niet relevant, betreft enkel versperringen.

Inventaris 2815	Stukken betreffende straatnamen 1938-1951
--------------------	--

Relevant, bruikbaar bij lokaliseren van adressen in de gemeente.

Inventaris 2828	Stukken betreffende achtergebleven (leger) goederen 1940
--------------------	---

Melding van 28 juni 1940 betreffende achtergebleven munitie te Woensdrecht. In het bouwland van L. Kuylen nabij het station Woensdrecht werd één granaat aangetroffen.

- *Niet relevant, toestand, type en exacte locatie niet vermeld.*

Inventaris 2834	Militaire aangelegenheden 1940-1943
--------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 0502: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Woensdrecht 1811-1952

Inventaris 2844	Stukken betreffende schade, ontstaan door oorlogshandelingen en het herstel daarvan, 1940-1944.
Melding van vernietiging van een kippenhok, met daarin 320 kippen, door bommen te sectie B8a [Antwerpsestraatweg 200]. Datum niet vermeld - <i>Niet relevant, datum van de schade niet vermeld</i>	
Melding van één gedode koe door bomscherven te sectie B11 [Antwerpsestraatweg 190]. Datum niet vermeld - <i>Niet relevant, datum van de schade niet vermeld</i>	
Verder lijsten met 'oorlogsschade' maar zonder hierbij informatie over de aard of de datum van de schade.	
Inventaris 2845	Stukken betreffende schade, ontstaan door oorlogshandelingen en het herstel daarvan, 1944-1952
Niet relevant, geen oorzaak van de schade gegeven.	

Toegang 0554: Voorl. inventaris administratief archief Woensdrecht, 1953-1978.

Inventaris 81	Dossier betreffende het herstel van oorlogsschade, 1948-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 270	Dossier betreffende overzichten van gevonden en opgeruimde munitie, 1945-1967.
Niet relevant, betreft enkel aantallen aangetroffen NGE, maar geen locatie of specificaties.	
Inventaris 522	Dossier betreffende het herstel van de oorlogsschade aan de r.k. lagere school A 247 te Woensdrecht, 1947-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 523	Dossiers betreffende de r.k. Meisjesschool voor g.l.o., Huijbergseweg 3, 1948-1959. Herstel oorlogsschade 1948-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 524	Dossiers betreffende de r.k. Basisschool "Maria ten Hemelopneming", Nieuweweg 40, Woensdrecht, 1948-1978. Herstel oorlogsschade 1948-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2015	Dossier betreffende de straatnaamgeving, 1951-1978.
Relevant, bruikbaar bij lokaliseren van adressen in de gemeente.	
Inventaris 2760	Dossier betreffende het herstel van de oorlogsschade aan de inventaris en het gebouw, 1945-1953. 1 dossier
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Gemeentearchief Wouw
Toegang 0382: Gemeentebestuur Wouw, 1928-1970

Inventaris 27	Stukken betreffende het vaststellen van straatnamen, 1954-1970. 1 omslag.
------------------	---

Toegang 0382: Gemeentebestuur Wouw, 1928-1970

Relevant, bruikbaar bij lokaliseren van adressen in de gemeente.

Inventaris 1020	Stukken betreffende het herstel van de oorlogsschade aan het gemeentehuis, Markt 1, 1945-1957
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 1067	Politionele maandrapporten, opgemaakt door de burgemeester, 1942-1944.
--------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 1140	Stukken betreffende de delegatie door de gemeenteraad aan burgemeester en wethouders van de bevoegdheid tot het vervroegd in gebruik geven van onroerend goed ingevolge de Wet op de Materiële Oorlogsschaden, 1950.
--------------------	--

Niet relevant, algemene stukken, geen locaties gegeven.

Inventaris 1276	Stukken betreffende gebouwen of andere werken, door oorlogsgeweld vernield, 1945-1948.
--------------------	--

Niet relevant, lijsten met meldingen van oorlogsschade veroorzaakt na 1 september 1944, maar geen schade datum of oorzaak van de schade gegeven.

Inventaris 1277	Register van door oorlogsschade getroffen panden, de eigenaren van die panden en de aan die eigenaren toegekende vergoedingen voor het herstel van de schade, 1946-1954
--------------------	---

Niet relevant, lijsten met meldingen van oorlogsschade en schadebedragen maar geen oorzaak van de schade gegeven.

Inventaris 1338	Staat van gezinshoofden met vermelding van oud en nieuw adres in verband met de invoering van een nieuwe huisnummering, 1955.
--------------------	---

Relevant, bruikbaar bij lokaliseren van adressen in de gemeente.

Inventaris 1632	Rapporten van de Luchtbeschermingsdienst en van de Koninklijke Marechaussee inzake het neerkomen van bommen, 1945.
--------------------	--

Niet relevant, enkele meldingen van het neerkomen van V1's die ontplofte op inpakt. Geen meldingen van blindgangers nabij het analysegebied.

Inventaris 1634	Stukken betreffende het opsporen en onschadelijk maken van oorlogsmunitie, 1958-1968.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 1701	Stukken betreffende het herstel van de oorlogsschade aan diverse wegen, 1949-1956.
--------------------	--

Niet relevant, betreft meldingen van schade aan wegen, maar exacte locaties of oorzaak van de schade worden niet vermeld.

Inventaris 1738	Stukken betreffende de bouw van een nieuwe brug over de Zoom bij Pindorp ter vervanging van de door oorlogsgeweld vernielde brug, 1949-1951.
--------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 0383: Gemeentebestuur Wouw, 1971-1996

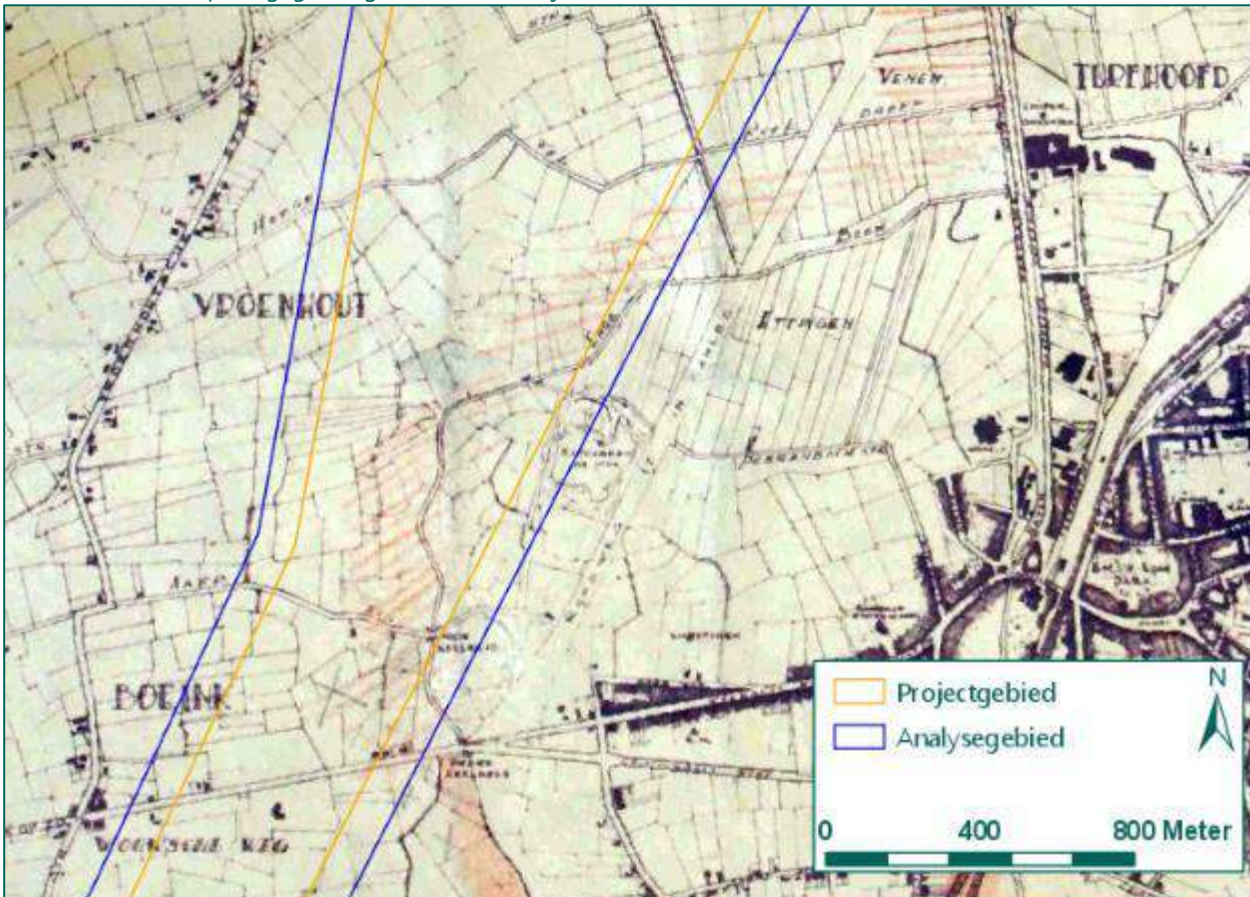
Inventaris 1339	Ruiming explosieven 2e wereldoorlog – 1984 / 1989
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

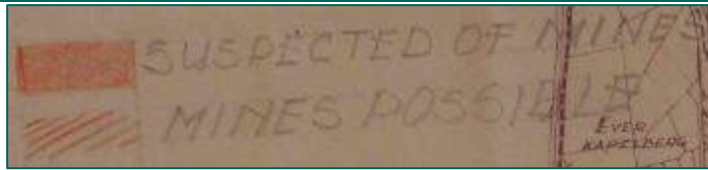
Toegang 0383: Gemeentebestuur Wouw, 1971-1996	
Inventaris 1751	Huisnummering - 1971 / 1975
Relevant, bruikbaar bij lokaliseren van adressen in de gemeente.	
Inventaris 3013	Verordening straatnaamgeving en huisnummering Wouw - 1995 / 1997
Niet relevant, algemeen, geen lijsten.	

Provinciale archieven

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.	
Provinciale Militaire Commissaris in Noord-Brabant en opvolger	
Inventaris 17	Rapporten en verslagen, 1944-1945
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 23	Rapporten "526 (P) Civil Affairs Detachment" over toestand in Noord-Brabant, 1944-1945
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 24	Verslagen, diversen, waaronder weekrapporten secties PMC, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene zaken.	
Inventaris 33	Kaarten mijnen in Roosendaal en Nispen, 1944
Een kaart met hierop aangegeven gebieden waar mijnen verwacht worden:	
	

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

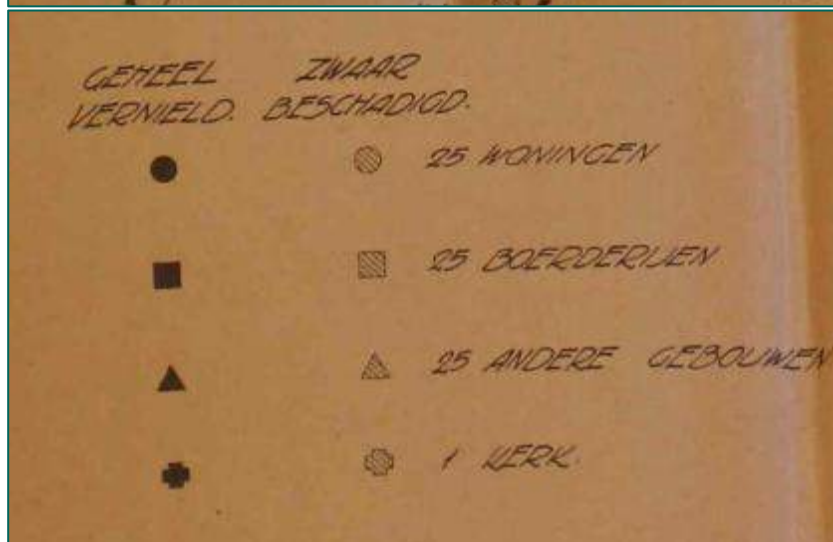
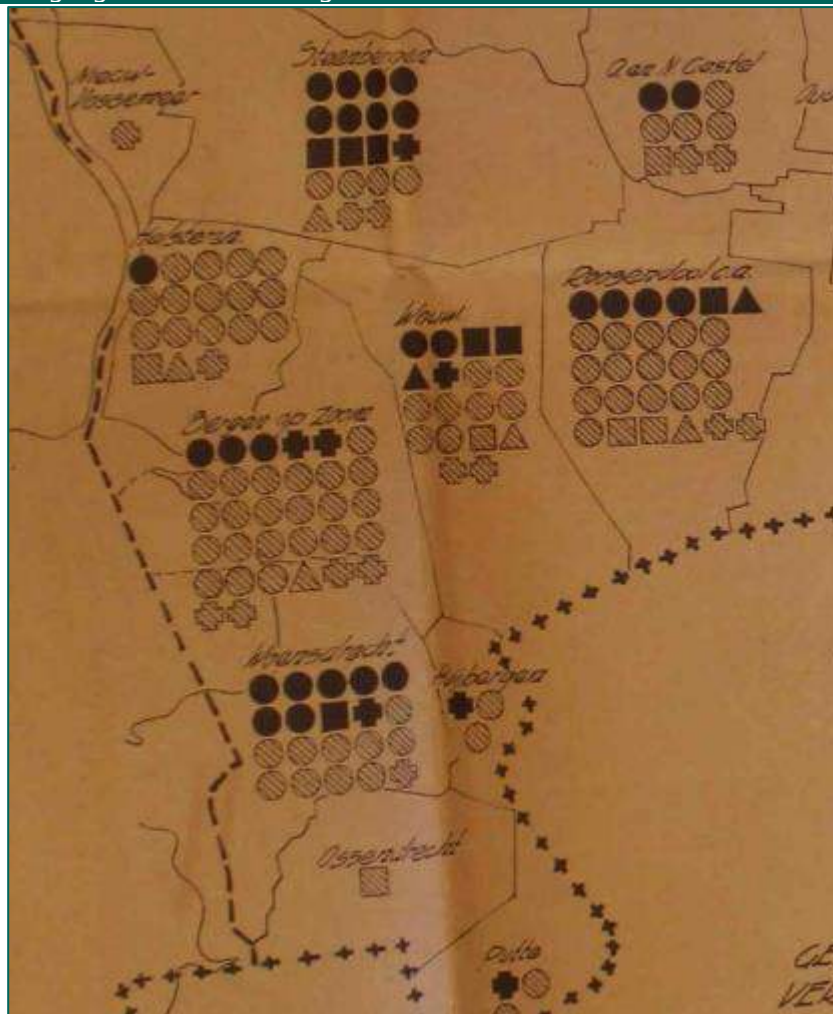
- *Relevant, verder geëvalueerd in paragraaf.*

Inventaris 34

Kaarten oorlogsschade aan woningen, boerderijen, kerken en andere gebouwen, 1945

Kaart met schade binnen verschillende gemeenten:

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

- Niet relevant, geen aard van schade vermeld.

Inventaris 43 Kaarten verkeerswegen en vernielde bruggen, 1932-1944

Niet relevant, geen vermeldingen van aard van de schade.

Inventaris 44 Kaarten water-, spoor- en verkeerswege, bruggen en sluizen, 1932-1944

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.	
Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.	
Inventaris 47	Kaarten waterwegen en vernielde sluizen en bruggen in westelijk Brabant, 1932-1944
Niet relevant, geen vermeldingen van aard van de schade.	
Inventaris 104	Tijdstip bevrijding gemeenten in Noord-Brabant, 1945
Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.	
Inventaris 159	Verordeningen en instructies vijandelijk vermogen (oorlogsbuit), 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 171	Belastingen, deviezen en oorlogsschade, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 176	Militaire aangelegenheden, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 185	Visakten en vissen met handgranaten, 1944-1945
Niet relevant, geen informatie aangetroffen over vissen met handgranaten.	
Inventaris 211	Rapporten over in januari-maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 215	Instructies, verordeningen, verslagen en rapporten brandweer en luchtbescherming, 1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 216	Opruimen mijnen, 1944-1945
Niet relevant, opgave van mijnen maar geen locatie aangegeven waar ze liggen.	
Inventaris 217	Personeelszaken brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 218	Vijandelijke luchtlandingen, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 219	Sectie brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 272	Wederopbouw, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 279	Rapporten militaire commissaris Noord-Limburg, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 280	Schade enquête commissie, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 306	Bewakings- en gezagscompagnieën, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Inventaris 307	Mijnen en andere explosieven, 1944-1945
----------------	---

Melding van mijnen en explosieven op de volgende locaties:

Weg naar Bergen op Zoom, kaartvierkant qD.621221, bij wegversperring.

Nieuwe Liet, qD.6225, enkele mijnen in het bos bij de Huijbergsebaan. Mijnevelden worden gescheiden met prikkeldraad.

Mijneveld in het bos van Edmong van Dam Isselt, qD.6225, splitsing Huijbergsebaan-Molenbeek. Mijnevelden worden gescheiden met prikkeldraad.

- *Relevant.*

Melding van het aantreffen van granaten aan de Vinkenbroek[sestraat] 14 te Roosendaal, kadastrale nummers H216, H217 en H1217; granaten aan de Vinkenbroekstraat 1, te Roosendaal, kadastrale nummer H1256; en mijnen op het terrein van A. Vos aan de Vinkenbroek[sestraat]

- *Relevant.*

Inventaris 313	Bureau Militaire Zaken, 1944-1945
----------------	-----------------------------------

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Districts Militaire Commissaris in Bergen op Zoom (code N02)

Inventaris 315	Weekrapporten DCM, 1944-1945
----------------	------------------------------

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 316	Rapporten en andere stukken met betrekking tot geallieerde militaire autoriteiten, 1944-1945
----------------	--

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 317	Bestuurlijke zaken waaronder rapporten over toestand in gemeenten, 1944-1945
----------------	--

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 325	Politionele aangelegenheden, 1944-1945
----------------	--

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 326	Brandweer, luchtbescherming en mijnopruiming, 1944-1945
----------------	---

Meerdere meldingen betreffende het neerkomen van V1's in de gemeenten Woensdrecht, Bergen op Zoom

- *Niet relevant, na explosie wordt geen NGE verwacht.*

Melding van een neergekomen, niet ontplofte, V1 aan de Roosendaalseweg te Wouw. De V1 kwam op 23 februari 1945, om 4.20 uur neer in het openveld achter de woning van C. van Geel. Er werd verwacht dat de V1 door luchtafweergeschut uit de lucht is geschoten. Er werd verzocht om de V1 deskundig te verwijderen.

- *Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.*

Melding van een neergekomen, niet ontplofte, V1 aan de Roosendaalseweg te Wouw. De V1 kwam op 22 februari 1945, om 23.00 uur neer in het openveld tegenover de woning van P. van Meer. Er werd verwacht dat de V1 door luchtafweergeschut uit de lucht is geschoten. Er werd verzocht om de V1 deskundig te verwijderen.

- *Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.*

Melding van het ruimen van een 250 kg bom op 8 februari 1945 op het terrein van Bartels, Kroonshoeve te Bergen op Zoom.

- *Relevant.*

Melding van 13 januari 1945 betreffende het mijnvrij maken van het treintraject Vlakte-Woensdrecht.

- *Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.*

Inventaris 341	Gebouwen en openbare werken, 1944-1945
----------------	--

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

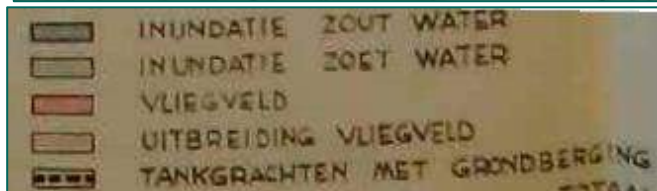
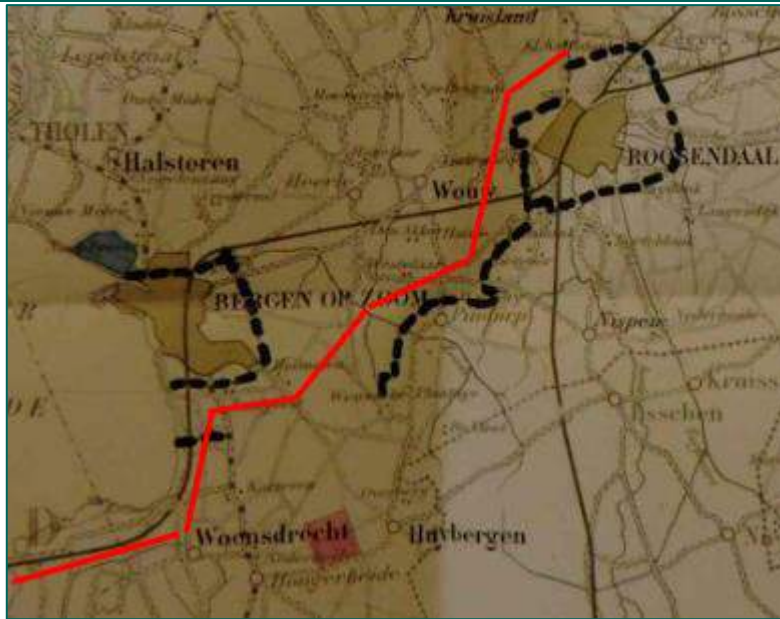
Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Inventaris 342	Oorlogsschade, openbare werken, 1944-1945
Niet relevant, bevat alleen algemene stukken.	
Districts Militaire Commissaris in Roosendaal (code N01)	
Inventaris 545	Oorlogsbuit, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 551	Processen-verbaal, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 552	Politionele zaken, onder meer over zuivering en politieke delicten, 1944-1945
Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen behandeld.	
Inventaris 553	Brandweer, luchtbescherming en mijn- en munitieopruiming, 1944-1945
Melding van het aantreffen van granaten aan de Vinkenbroek[sestraat] 14 te Roosendaal, kadastrale nummers H216, H217 en H1217; granaten aan de Vinkenbroekstraat 1, te Roosendaal, kadastrale nummer H1256; en mijnen op het terrein van A. Vos aan de Vinkenbroek[sestraat]	
- <i>Relevant.</i>	
Inventaris 572	Tijdstip bevrijding gemeenten, 1944-1945
Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen behandeld.	

Toegang 1148: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1920-1949

Inventaris 441	Luchtbescherming waterleidingbedrijven, 1939-1940
Niet relevant, circulaires en richtlijnen, betreft geen NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 442	Bescherming tegen luchtaanvallen op waterstaatswerken dienende tot waterkering en waterlozing, 1939-1943
Niet relevant, circulaires en richtlijnen, betreft geen NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 443	Lijsten oorlogsschade aan eigendommen provincie, gemeenten en waterschappen, 1944
Melding een stuk opgeblazen wegdek bij kilometerpaal 11.6 van de provinciale weg Kruisland-Roosendaal	
- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	
Melding van gezonken schepen in de Roosendaalse- en Steenbergse Vliet waardoor de Vliet onbevaarbaar is geworden.	
- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	
Locatieaanduiding van tankgrachten nabij het analysegebied (met rood indicatief het analysegebied aangegeven):	

Toegang 1148: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1920-1949

- Relevant, verder geëvalueerd in.

Inventaris 774	Correspondentie onderhoud en reconstructie weggedeelten en herbouw, 1919-1948
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 790	Onteigeningen voor reconstructies als gevolg van oorlogsschade provinciale weg, wegvak 8, 1940-1950
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 901	Oorlogsschade aan wegen, bruggen enz. en overleg over schadeloosstelling met Commissariaat voor Oorlogsschaden
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 987	Correspondentie over aanleg en onderhoud Peelkanaal en Koordekanaal in Peelgebied, 1939-1944
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 988	Tekeningen onderhoud 1
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 989	Tekeningen onderhoud 2
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1286	Herstel schade door oorlog en bezetting aan eigendommen publiekrechtelijke en daarmee gelijkgestelde lichamen, 1946-1947
Niet relevant, betreft circulaires en voorschriften.	

Toegang 1392: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1950-1986.

Inventaris 3640	Vaststellen van toestand wegen en bruggen na geleden oorlogsschade en van financiële bijdrage door het Rijk in het herstel daarvan, 1949-1958
-----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Zeeuws Archief
Toegang 6.4: Provinciaal Bestuur van Zeeland, Commissaris van de Koningin 1940-1969, (1932) 1940-1969 (1979)

677	Stukken betreffende de melding van misdragingen van Duitse militairen, 1940-1942. 1 omslag
-----	--

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

679	Stukken betreffende het voornemen tot inundatie van Walcheren, 1944. 1 omslag
-----	---

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

680	Rapporten en brieven betreffende de toestand in West Zeeuws-Vlaanderen, Walcheren en de Bevelanden ten gevolge van de bombardementen en inundaties, 1944 sep.-okt. 1 omslag
-----	---

Niet relevant, buiten het analysegebied.

681	Rapport van de commandant van het Gewest Zeeland van de Orde Dienst (OD) naar aanleiding van de ontbinding van deze dienst, betreffende zijn ervaringen, 1944. 1 omslag
-----	---

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

682	Brief van de waarnemend Commissaris der Provincie aan jhr. mr. A.F.C. de Casembroot te Domburg betreffende de situatie op Walcheren, 1944 okt. 20. 1 omslag
-----	---

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

683	Rapporten van de districtscommandanten van de Orde Diensten van Walcheren, Noord-Beveland en West Zeeuws-Vlaanderen over hun verrichtingen in de periode november-december, 1944. 1 omslag
-----	--

Niet relevant, buiten het analysegebied.

686	Stukken betreffende de verkoop van oorlogsbuit en de opruiming van mijnen en munitie, 1945-1947. 1 omslag
-----	---

Niet relevant, buiten het analysegebied.

687	Stukken betreffende de opruiming van verdedigingswerken, 1945-1951. 1 omslag
-----	--

Niet relevant, buiten het analysegebied.

689	Stukken betreffende de vorderingen van vaartuigen door Nederlandse, Belgische en Franse militairen en opgaven van vaartuigen die schade hebben opgelopen of zijn gezonken, 1940. 1 omslag
-----	---

Niet relevant, buiten het analysegebied.

697	Stukken betreffende de vordering van gebouwen, terreinen en goederen door de Duitse Wehrmacht, 1940-1945. 2 omslagen Gemeenten B-K, 1940-1944. 1 omslag
-----	--

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

698	Stukken betreffende de vordering van gebouwen, terreinen en goederen door de Duitse Wehrmacht, 1940-1945. 2 omslagen Gemeenten L-Z, 1940-1945. 1 omslag
-----	--

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

Toegang 6.5: Provinciaal Bestuur van Zeeland, Tweede Afdeling (Waterstaat), 1940-1960

Binnen deze toegang zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen.

Toegang 6.6: Provinciaal Bestuur van Zeeland, Eerste en Derde Afdeling, 1940-1949, (1935) 1940-1949 (1953)

Binnen deze toegang zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen.

Toegang 280: Militair Gezag in Zeeland (143)1944-1946(1948)

Archief van het Provinciaal Militair Commissariaat voor Zeeland (PMC Zeeland), 15 november 1944 – 30 november 1945

Sectie IV Luchtbescherming

Inventaris IV C	Rapporten
-----------------	-----------

Niet openbaar en derhalve niet ingezien.

Sectie IX Openbare werken

Inventaris 4300 IX D	Herstellen van oorlogsschade aan gebouwen en instellingen
----------------------	---

Melding van 12 januari 1945 van achtergebleven NGE op de volgende locaties die in de komende week geruimd dienen te worden:

Kreekrakdam: vier 500 kg bommen.

Kruispunt van weg emplacement Woensdrecht en polderweg Woensdrecht: acht 40 kg bommen.

- *Relevant.*

Melding van 12 januari 1945 van nog in bewerking zijnde meldingen van achtergebleven NGE:

Spoorlijn [naar Bergen op Zoom] op 17.2 km – 18 km.

Zandduintjes bij Bergen op Zoom

Zandererij Wouw

- *Niet relevant, geen vermelding van exacte locatie of van achtergebleven NGE.*

Melding van 27 maart 1945 van achtergebleven NGE op de Krikrakpolder te Rilland Bath. Op de dijk aan het schorre werden 2 demotieladingen gevonden. Ze werden uitgegraven en onschadelijk gemaakt. Eén lading bestond uit één Amerikaanse bom van 400 kg en één Franse bom van 250 kg. , de andere lading bestond uit 5 bommen van ongeveer 50 kg. Er werden daarnaast op de dijk in totaal elf rijen mijnen gevonden van ieder twaalf stuks.

- *Relevant.*

Inventaris 4300 IX F	Bom- en mijnenopruiming
----------------------	-------------------------

Niet relevant, betreft algemene dossiers.

Inventaris 4300 IX M	Vliegvelden
----------------------	-------------

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

Archief van het Districts Militair Commissariaat voor Zuid- en Noord-Beveland, Tholen en Sint Philipsland (DMC Goes), 5 november 1944 – 15 juli 1945

Inventaris 4374	Sectie IV Luchtbescherming en brandweer
-----------------	---

Niet relevant, betreft algemene dossiers.

Provinciaal Militair Commissariaat Zeeland (PMC Zeeland)

Inventaris 4906	Sectie IV Luchtbescherming en brandweer
-----------------	---

Melding van het ruimen van 14, 23 en 24 februari 1945 van mijnen langs het spoor tussen Bergen op Zoom en Rilland-Bath. Er wordt vermeld dat enkel het spoortraject is gecontroleerd.

- *Relevant.*

Nationaal Archief

De volgende geraadpleegde toegangen hebben relevante resultaten opgeleverd:

- Toegang 2.13.167: Bunkerarchief.

De resultaten zijn in de onderstaande tabel opgenomen:

Toegang 2.13.167: Bunkerarchief	
Inventaris 280	Blokkaarten van werken. 1951 13 affichemappen: 280, 5 E - 5 L.

Inventaris 396	Nrs. 1/23.9 - 1/27.3., 1939-1959 (*)
<p>In dit staan meerdere genummerde plattegronden van verdedigingswerken, Namelijk B1, 3 en 5. De nummers corresponderen met blokkaart 280, 5J.</p>	
	
<p>- Niet relevant, zie inventarisnummer 852.</p>	
Inventaris 691	Rilland-Bath, nrs. 4 - 17 - Ritthem, nrs. K 1 - K 4., 1946-1951 (*)
<p>Op de kaart staan meerdere genummerde plattegronden van verdedigingswerken. De nummers corresponderen met blokkaart 280, 5H.</p> <p>Nummers 8, 9, 16 en 17 betreffen overdekte mitrailleursnesten. Nummer 11 betreft een open gemeenschapsloopgraaf.</p> <p>- Relevant.</p>	
Inventaris 852	Wissekerke, nrs. 11 - 23 - Woensdrecht, nrs. A 1 - D 5., 1946-1951 (*)
<p>Betreft registratietekeningen die duidelijk maken dat er enkel bergingen en officierswoningen binnen het analysegebied stonden</p> <p>- Niet relevant, betreft bergingen en woningen.</p>	

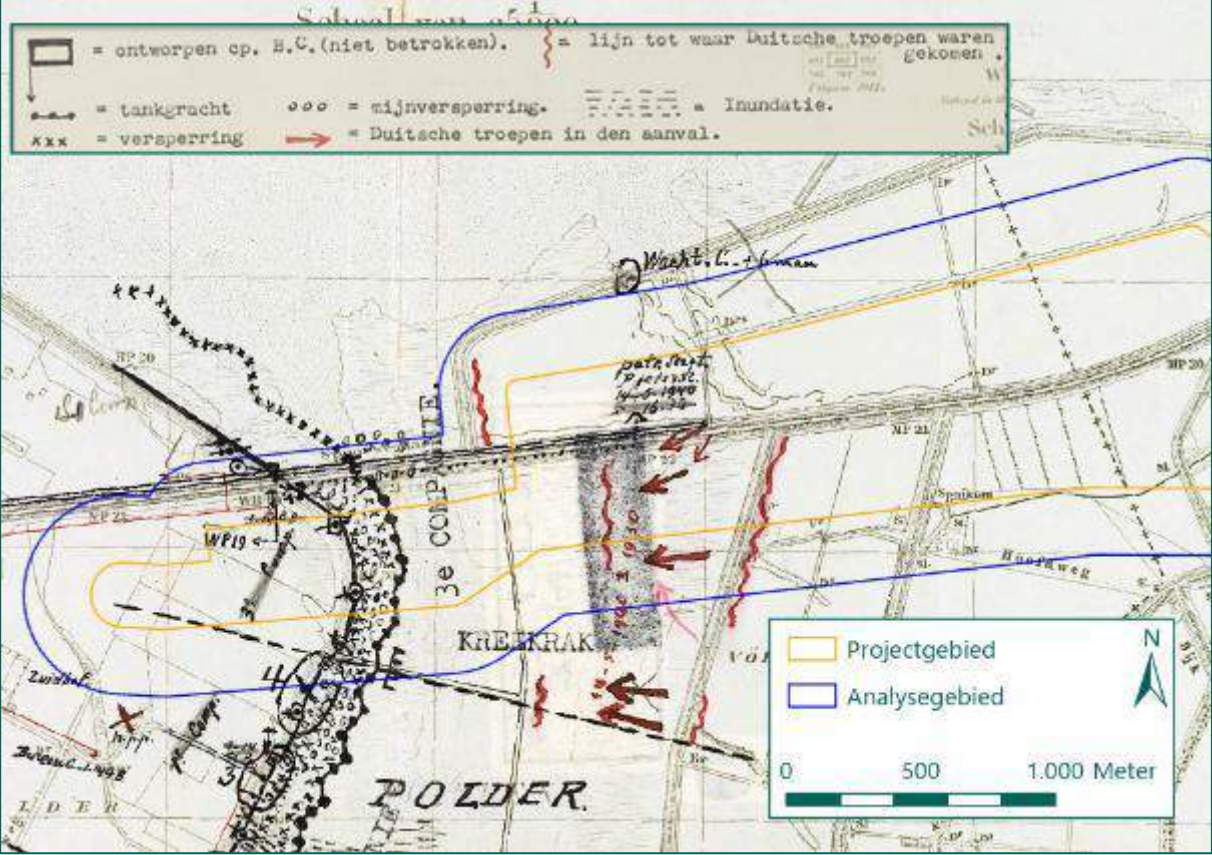
NIMH

Het raadplegen van de volgende collecties heeft relevante resultaten opgeleverd:

- Collectie 409: Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940.
- Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.
- Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.

De resultaten zijn in de onderstaande tabel opgenomen:

Collectie 409: Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940.

465019	Verslag van de commandant van het 14e grensbataljon majoor F.G. Triebel
 <p>The map shows a polder area with various military positions and mine locations. A legend in the top left corner explains the symbols used: a square for positions on B.C. (not involved), a line for German troop positions, a tank symbol for tank positions, 'xxx' for minefields, a red arrow for German troops in attack, and a wavy line for inundation. A legend in the bottom right corner identifies the 'Projectgebied' (Project area) in yellow and the 'Analysegebied' (Analysis area) in blue. A scale bar indicates 0, 500, and 1000 meters, and a north arrow is also present.</p>	
<p>Figuur 70: Kaart met de situatie van 15 mei 1940. In het projectgebied zijn mijnen gelegd.</p>	
465020	Het gevecht om de Bath stelling
<p>De Bath stelling diende als verdediging van Zuid-Beveland. Het nadeel bij de stelling was de lineaire opstelling aan de dijk, het geheel ontbreken van luchtdoelwagens en van artillerie. Wel kom op artilleriesteun vanuit, marinevaartuigen gerekend worden.</p> <p>Op 10 mei werd één zware mitrailleur opgesteld tegen luchtdoelen. Om 14 uur werd wp.19 onder mitrailleurvuur genomen door een Duits vliegtuig.</p> <p>Op 11 mei werd de stelling meerdere malen onder mitrailleurvuur genomen door Duitse vliegtuigen. Om 15.00 werden er 9 zware bommen afgeworpen ter hoogte van wp.19. Franse troepen lieten zich voor het eerst zien.</p> <p>12/13 mei: drie Duitse bommenwerpers werden door Britse toestellen uit de lucht geschoten en stortten 2 à 3 km voor de Bath stelling neer.</p> <p>13 mei: meerdere beschietingen en bombardementen door Duitse toestellen.</p> <p>14 mei: om 10.30 uur werd de zware mitrailleur teruggetrokken van de hoogte wp.19 om plaats te nemen op de Bath stelling. Het wapen diende nu gebruikt te worden tegen landdoelen. Er werden enkele honderden landmijnen ter beschikking gesteld om het gebied te verdedigen. Op 500 meter ten oosten van wp.19 werden twee soldaten opgesteld om de vijand in de gaten te houden en de mijnleggers te waarschuwen bij vijandelijke bewegingen. Om</p>	

15.00 uur vluchtte te mijnleggers de stelling op omdat Duitse troepen naderde. Het bleek een Duitse motor patrouille. Nederlandse troepen opende het vuur werd geopend. Om 18.00 uur werd het artillerievuur geopend op de stelling. De Duitse artillerie was opgesteld bij de oude toren van Woensdrecht en te Hildernisse. Vooral de wp.19 werd onder vuur genomen. Zwak leiderschap leidde er toe dat een groot deel de Nederlandse troepen zich terug trokken via nabijgelegen vissersschepen en een hospitaalschip. De overige Nederlandse troepen bezetten de stelling. Duits artillerievuur werd geopend op de stelling.

Om 19.30 uur begonnen Duitse troepen in kleine groepen richting de stelling op te trekken. De stelling opende vuur: zware mitrailleurs, lichte mitrailleurs en PAG. De Duitse troepen opende tevens het vuur, artillerie en infanterie. De stelling werd veroverd door de Duitse overmacht. Om 15 mei trokken de eerste Duitse colonnes over de weg richting Zuid-Beveland.

- Relevant.

Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

Bijlage kaarten | Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen

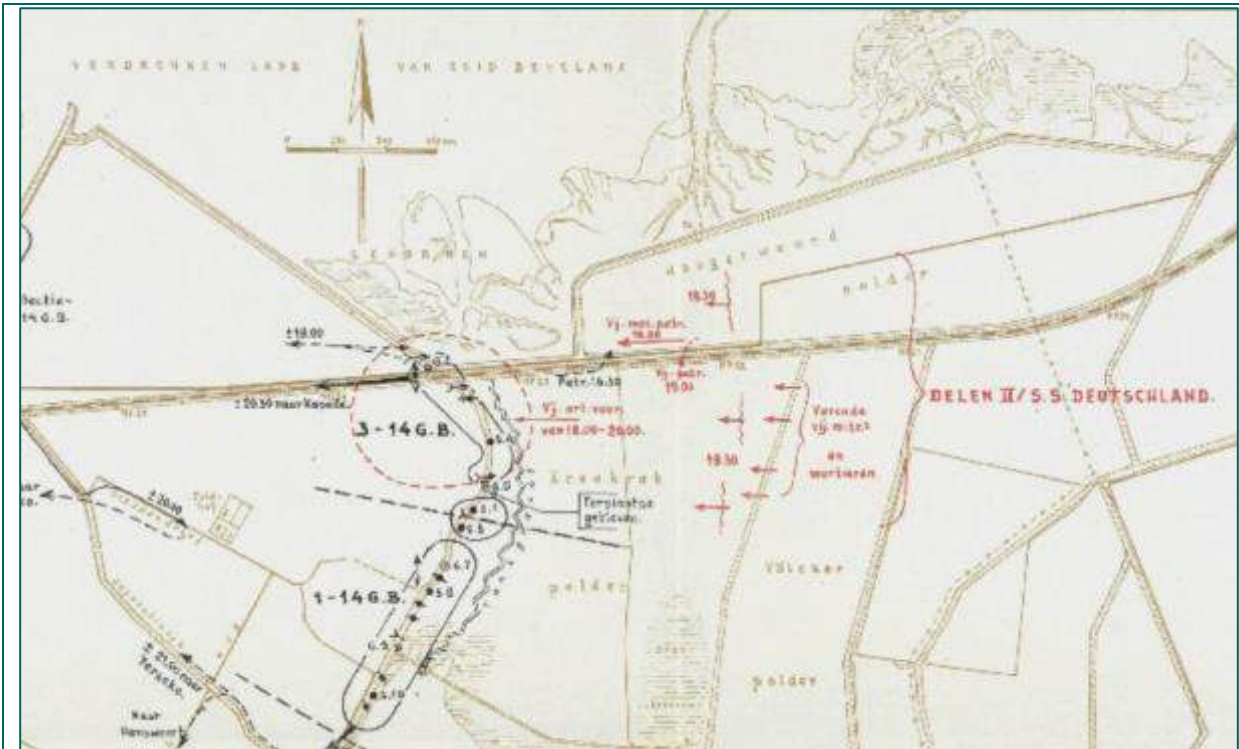
Uitsneden van kaarten waarop de Bathstelling zichtbaar is:

13-14 mei 1940

15-18 mei 1940

Op de 11e Mei verschenen herhaaldelijk vijandelijke vliegtuigen boven de stelling. Wanneer de vlieghoogte dit toeliet, werden zij door de sectie zware mitrailleurs onder vuur genomen. Uit de vliegtuigen werd enige malen op de bezetting gevuld, waardoor een soldaat licht werd gewond.

Om ongeveer 15.00 werd door drie vijandelijke bommenwerpers een aanval uitgevoerd ter hoogte van WH 19. Hierbij werden van geringe hoogte 9 zware bommen afgeworpen. De scherven veroorzaakten enige lichte verwondingen, o.a. werden C.-3-14 G.B. en de luitenant, commandant van de sectie pag. licht gewond. Laatstgenoemde officier moest worden afgevoerd. Voorts werd schade aangericht aan de kunstweg, de spoorbaan, de waterleiding en de telefoonlijnen, terwijl twee barakken werden vernield.

(...)

De 9e Pantserdivisie werd ingezet in de richting van Rotterdam, terwijl de SS-divisie opdracht kreeg, de dekking tegen Antwerpen op zich te nemen, waarbij de Standarte Gross Deutschland de Fransen vervolgde over Roosendaal—Bergen op

Zoom en een gedeelte nog in de nacht van 13 op 14 Mei over Zundert en Bisschen op Huybergen aanviel.

Te Bergen op Zoom werd de Franse 12e G.R.D.I. van de groep de Beauchesne ingesloten, doordat de Duitsers erin slaagden tussen Huybergen en Bergen op Zoom door te dringen tot de kunstweg, terwijl na een gevecht bij Huybergen en Weensdrecht de Fransen in Z. richting werden verdreven. In de loop van de 14e Mei lag dus de Kreekrakdam voor de Duitsers open en kon de opmars tegen de Bathstelling worden ingezet.

De gevechten bij Bergen op Zoom en Hoogerheide waren niet onopgemerkt voorbijgegaan aan de bezetting van de Bathstelling. Reeds vóór het aanbreken van de dag werd hevig mitrailleurvuur gehoord, terwijl na het licht worden springpunten van artillerievuur langs de straatweg Bergen op Zoom—Ossendrecht uit de stelling konden worden waargenomen.

Aangezien de beveiligende organen vóór de stelling beperkt waren tot de hiervoor genoemde wachten bij de uitwateringssluizen, die bovendien uitsluitend belast waren met de bewaking dier sluizen, en geen patrouilles voorbij deze wachten waren uitgezonden, bleef men aanvankelijk onkundig van het juiste gebeuren op de Brabantse wal.

Enige uren na het aanbreken van de dag passeerde langs koepel G 9 een groep Franse soldaten, die over de zuidelijke dijk van de Kreekrakpolder waren teruggetrokken. Zij vertelden, dat hun troepen bij Hoogerheide in zuidelijke richting waren teruggetrokken, dat zij van die troepen waren afgesneden en dat zij wilden trachten over Zuid-Beveland naar Zeeuwsch-Vlaanderen te gaan.

Of deze melding onmiddellijk ter kennis werd gebracht van C.-14 G.B. is niet bekend.

(...)

nis zich voor de stelling uitstreckte! Eerst omstreeks 19.30, nadat was algevaaren uit de haven van Bath, schoot de vijandelijke artillerie in de richting der vissersvaartuigen, zonder deze nochtans te treffen. Nahij Bath vielen eerst toen enkele granaten.

(...)

Intussen was de vijand om 19.30 in kleine groepen over de westelijke dijk van de Völckerpolder binnen de Kreekrakpolder gekomen. Noord van de spoorweg kon de vijand, in verband met de dekking biedende westelijke dijk van de Hoogerwaardpolder, snel tot deze dijk doordringen. Behalve met artillerie van verschillend kaliber opende hij het vuur met mitrailleurs en zware infanteriewapens, voornamelijk opgesteld achter de dijk van de Völckerpolder.

(...)

In het noordvak waren de koepels G 5 en G 2 nog bezet en in actie, evenals de zware mitrailleuropstelling onmiddellijk zuid van de spoorbaan. Van de beide stukken pag. ter weerszijden van de spoorbaan was het zuidelijke stuk door een vijandelijk projectiel zwaar beschadigd, dat het niet meer kon worden gebruikt; de stukscummandant was gewond. Met het noordelijke stuk werd niet meer gevuurd, tengevolge van een defect aan het sluitstuk. De bediening was verdwenen. Van de lichte mitrailleurs was nog slechts die in S 1 bruikbaar. De andere twee waren defect en grotendeels door de manschappen verlaten.

(...)

Op grond van de hem door C.-14 G.B. verstrekte inlichtingen gaf C.-38 R.I. kort voor 20.00 het bevel: „Troepen terugnemen”¹⁾.

Het vijandelijke vuur was intussen sterk afgenomen, de duisternis zou spoedig invallen en hoewel in het noordvak enige zwakke Duitse afdelingen tot kort voor de frontlijn waren genaderd, waren de wegversperringen en de draadhindernissen nog intact.

(...)

Nog tijdens het gevecht op de Brabantse wal, hetwelk het terugwerpen van de Franse troepen in de richting van Antwerpen ten gevolge had, was dan ook, ter uitvoering van vorenstaand korpsbevel, het IIc Bataljon van de „SS Standarte Deutschland” van de SS.V.Div. over Ossendrecht en Woensdrecht opgerukt ter afsluiting van de Kreekrakdam.

Aan dit bataljon was een afdeling artillerie toegevoegd. In de namiddag van 14 Mei operde deze afdeling het vuur op het noordelijke deel van de Bathstelling en ging het bataljon tot de aanval over met als eerste doel de dijk van Rilland.

Volgens door SS Gruppentführer Hausser persoonlijk verstrekte inlichtingen vlotte deze aanval niet erg, bleef het bataljon in de nacht van 14 op 15 Mei tegen deze dijk hangen en werd in de morgen van 15 Mei de aanval doorgezet, waarna in de loop van die morgen Krabbendijke werd bereikt, zonder dat daartoe gevechten behoefde te worden.

Voor de ochtend van de 15e Mei lag echter aanvankelijk een zeer krachtige aanval door de volledige Standarte op de Bathstelling in het voornemen, althans, wanneer door de Nederlandse commandant geen gevolg zou zijn gegeven aan een door de Duitsers nog op 14 Mei te overhandigen eis tot onvoorwaardelijke capitularie van alle op „Seeland und Walcheren” ingezette strijdkrachten.

Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.

Inventaris 80	Datum: 30-08-1949; Omschrijving: Brief betreffende de aanvraag tot het opruimen van verdedigingswerken door het Bestuur van het Waterschap De Bathpolders in de gemeente Rilland Bath, onder andere rondom de Kreekrakdam, afkomstig van Bureau Registratie van Verdedigingswerken afdeling Zuid
---------------	--

Melding van verschillende Duitse Verdedigingswerken te Rilland-Bath tussen Zuid-Beverland en de grens met Noord-Brabant. De kaart met locatieaanduidingen waarnaar verwezen wordt in dit document ontbreekt.

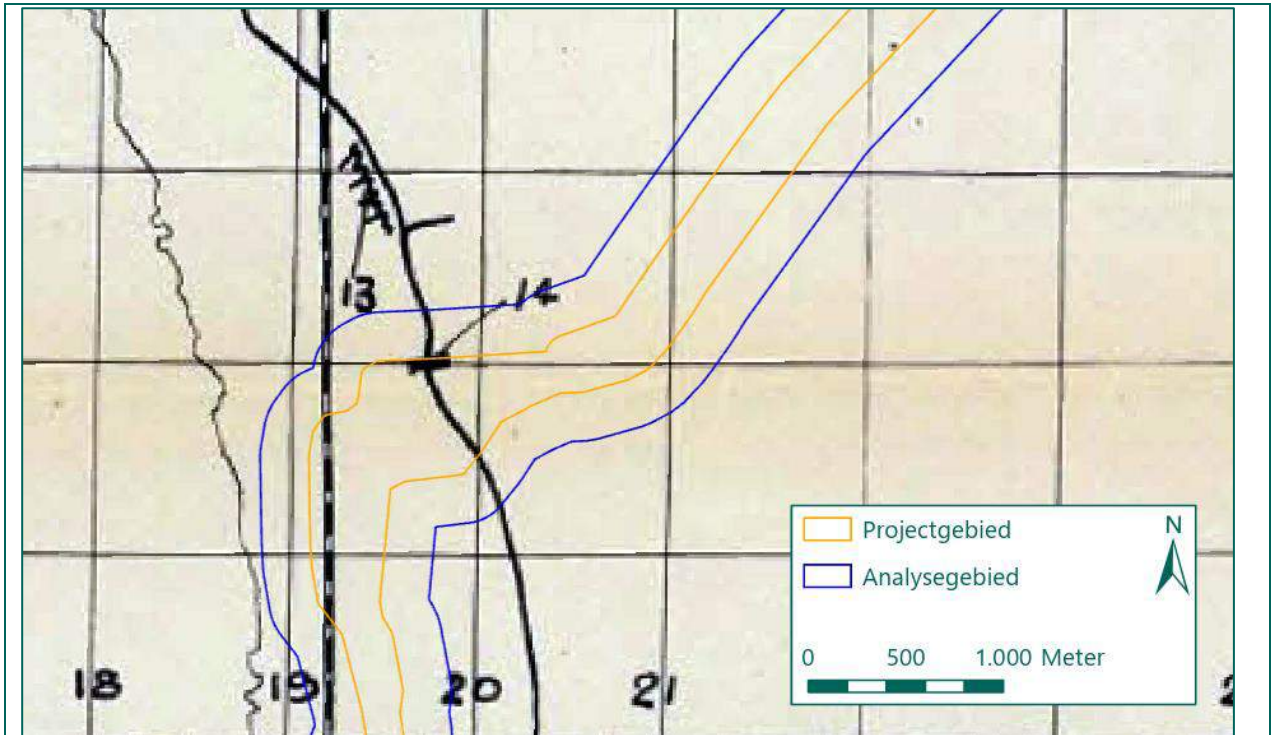
- *Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.*

Inventaris 86	Kaarten met Gesamt Flakeinsatz (luchtafweergeschut) in de omgeving van Zoutelande, Arnemuiden, Wemeldingen, Hansweert, Woensdrecht, Roosendaal, Breda, Gelre, Tilburg, Eindhoven (met vliegveld), Volkel (met vliegveld), Venlo (met vliegveld), Nijmegen, 's-Hertogenbosch, Hedel, Zaltbommel, Culemborg, Vianen, Vreeswijk, Ravenstein en Grave, Gorinchem, Keizersveer, Geertruidenberg, Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam, afkomstig van Flakgruppe Rotterdam Flakregiment 8(v) en gericht aan Festungspionierstab 15, ten behoeve van de Führeratlas; Schaal/code/blz.: 1:25.000
---------------	--

Niet relevant, geen kaarten met verdedigingswerken binnen het analysegebied.

Inventaris 190	Datum: 27-02-1943; Schaal/code/blz.: IC; Serie/nummer: Margriet; Omschrijving: Plattegrond van verdedigingswerken rond Bergen op Zoom en Roosendaal
----------------	---

Kaart met verdedigingswerken nabij het analysegebied.

Zuid-West BRABANT.

79
IC
27-7-43

Weg. nummer	Omschrijving.	Coördinaten.
Kortweg	1. Grote bunker vu. Oen H.O.	70.09 - 34.19
	2. Muur, beschoten uit bunker ten Z. v. weg.	69.69 - 33.04
	3. Aarden mitr. opstelling.	68.00 - 30.62
	4. Muur als 2.	68.57 - 29.05
Dagweg Zoom	5. Muur met tankgracht aan weerszijden.	64.63 - 19.85
	6. Aarden pog. opstelling vu. O.	64.58 - 19.63
	7. als 6.	65.00 - 19.10
	8. Muur.	65.15 - 18.86
	9. Muur.	65.16 - 19.13
	10. Muur.	65.19 - 18.15
	11. Kleine betonkazemat vu. N.	64.52 - 16.65
	12. Kust geschut opstelling.	64.52 - 16.55
	13. Mitr. nesten in talud weg vu. Z.	62.95 - 19.37
	14. Muur	62.00 - 19.68.

Waar hiervoor is geschreven „Muur“, is bedoeld een muur van gew. beton, dwars of schuin over den weg met één of meer afsluitbare openingen.

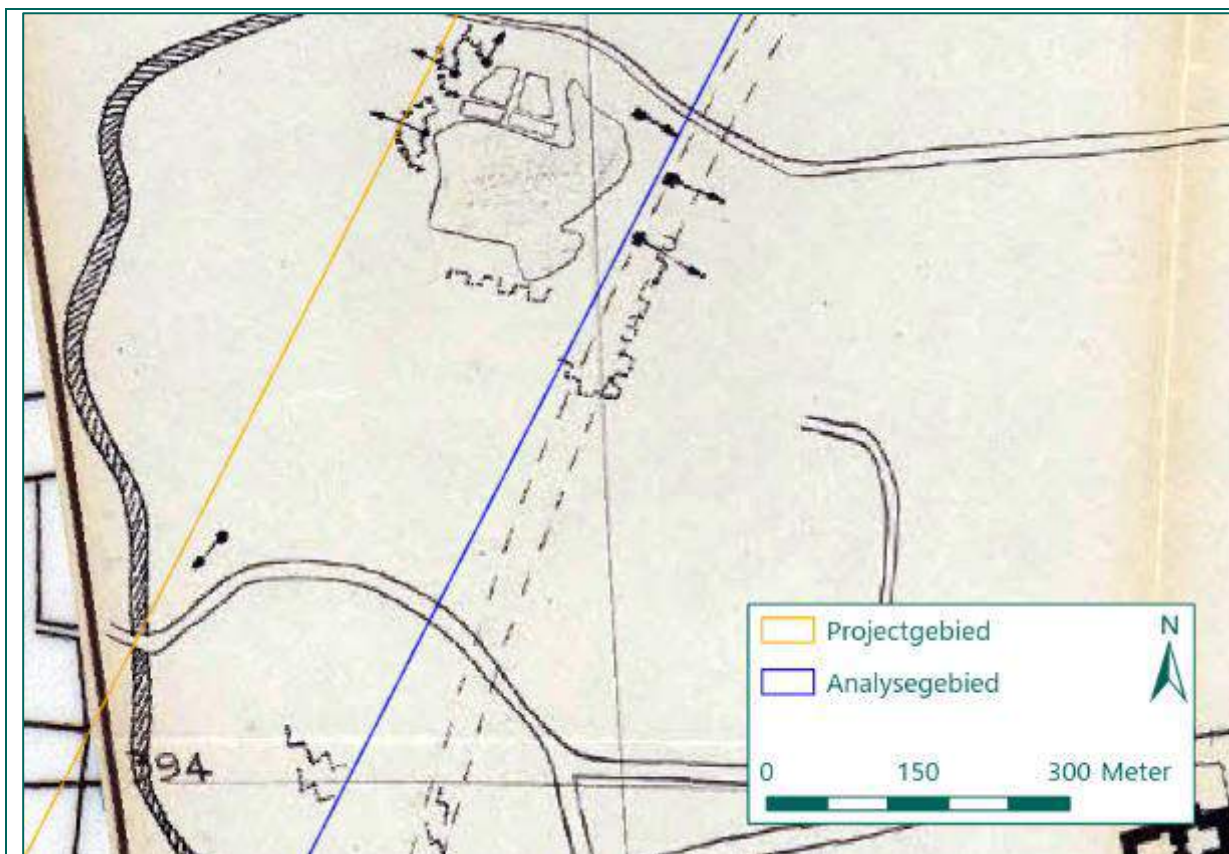
COORDINATEN BLADEN 59 WEST en OOST.

vu. vuurrichting.

Verdedigingswerk 14 valt binnen het analysegebied en betreft een muur (van gewapend beton)
 - Niet relevant, geen achtergebleven NGE op basis van deze melding.

Inventaris 226 Datum: 24-05-1944; Schaal/code/blz.: A 262-I en II; Serie/nummer: Molen; Omschrijving: Locatie van verdedigingswerken en bezette huizen in Roosendaal waaronder loopgraven, een tankgracht, luchtafweergeschut en het Wehrmachtverpflegungsamt

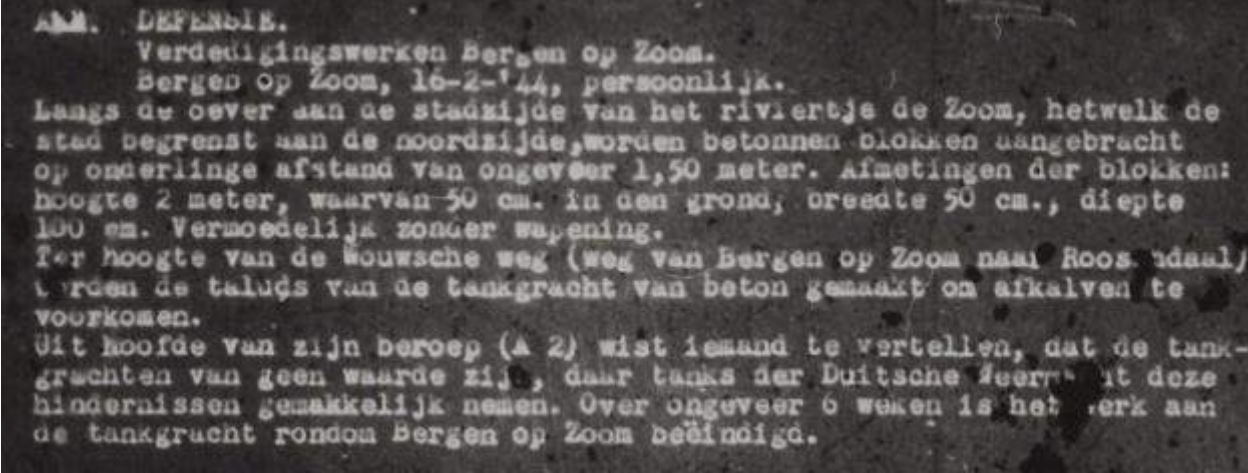
Kaart met daarop verdedigingswerken binnen en nabij het analysegebied.

// TAMKGRACHT, GEDEELTELIJK NIEUW GEGRAVEN, GEDEELTELIJK VERKREGEN
 DOOR VERRUIMING VAN DE ENGE DEEK.
 - - M BETONNEN MUUR OVER WEG.
 / \ M IDEM MET VUURGELEGENHEID.
 x x x x x PRIKKELDRAAD VERSPERRING.
 / \ AARDEN MITRAILLEURNEST.
 / \ DETONNEN MITRAILLEURNEST.
 V A L I L L L OOPGRAAF.
 O LUCHTAFWEERGESCHUT.
 □ IDEM OP SPOORWAGON GEMONTEERD.
 / \ RADIOPEILSTATION.
 L DOOR DE WEERMACHT BEZETTE HUIZEN.
 DEZE TEEKENING VERVANGT DE GEGEVENS VAN
 A 33 24-11-43.
 AANSLUITEND AAN DIT BLAD PAST A262 II.

- Relevant.

Inventaris 374	Datum: 18-03-1944; Schaal/code/blz.: GB/5128/44; Omschrijving: Verklaringslijst Duitse legeringsgebouwen en infrastructuur, bijgevoegd 2 situatieschetsen [NB in Bergen op Zoom], van Geheime Dienst Nederland (GDN)
Niet relevant, geen meldingen van verdedigingswerken binnen het analysegebied.	
Inventaris 376	Datum: 07-06-1944; Schaal/code/blz.: GB/5276/44; Omschrijving: Berichten betreffende algehele omstandigheden in Nederland (en België) waaronder reactie op invasie, verkrijgbaarheid voedsel en tabak (zwarte handel), verdedigingswerken en inundaties in Zuid-Holland, verzet in Den Haag en houding tegenover N.S.B. en Landwacht, tevens

	troepenverplaatsing Letse Waffen SS, resultaten bombardementen Den Haag en Roosendaal en onvrede beschieten trams en treinen door Geallieerden [NB 3 stuks]
<p>Hot bombardement van Roosendaal was voor mis, dus de Amerikanen hebben het gedaan. Het station werd niet ... wel klaarblijkelijk het doel. Wel de huizen bij de Bloemmarkt. Ook werd ... of met moffen - waarschijnlijk het grote Norbortus Lycoum bij het station ... en vele moffen dood.</p>	
<p>- Relevant.</p>	
Inventaris 386	<p>Datum: februari-april 1944; Schaal/code/blz.: GB/5852/44; Omschrijving: Berichten ALX tot en met AMX betreffende: Verplaatsing luchtdoelgeschut uit Leiden, richting bordjes te Hilversum, gerucht hoofdkwartier Christiansen op het gemeentehuis, voorbereidingen in de Rotterdamse haven, bewapening en oplegging wapens en munitie Nederlandse Politie, gegevens betreffende de Nederlandse Politie en Marechaussee, vliegvelden bij Haamstede en Souburg, versterkingen Roosendaal en Bergen op Zoom, Bahnhofoffizier Roosendaal teruggetrokken naar Nijmegen, radio location tussen Philipsland en Nieuw-Vossemeer (met schets), verdedigingswerken Bergen op Zoom, vestiging personeel van de Marine te Halsteren, evacuatie Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden in verband met inundeering, verdediging van de stad Utrecht (met kaart), legerplaats te Wezep (met schets), vestigingen te Nunspeet (met beschrijvingen van borden). Identificatie personeel te Breda en Oudenbosch. Overzicht van voorraden brandstoffen uit Duitse gegevens, de civiele voorziening van vloeibare brandstoffen van geheel Nederland, voorraden smeerolie en gasolie van de B.P.M. per 10 februari, vliegtuigbrandstof op vliegveld Gilze, wagons met benzine, olie en munitie bij Gilze-Rijen (met schets) en overzicht van particulier verbruik van brandstof voor de scheepsvaart in de regio Amsterdam, het Gooi en de Zaanstreek. Bombardementen op vliegveld Gilze op 22 en 24 februari 1944 en luchtaanval op Arnhem op 22 februari 1944</p>
<p>Melding van versterking van verdediging en aanleg van Tankgrachten nabij Bergen op Zoom:</p>	
 <p>AMM. DEFENSIE. Verdedigingswerken Bergen op Zoom. Bergen op Zoom, 16-2-'44, persoonlijk. Langs de oever aan de stadzijde van het riviertje de Zoom, hetwelk de stad begrenst aan de noordzijde, worden betonnen blokken aangebracht op onderlinge afstand van ongeveer 1,50 meter. Afmetingen der blokken: hoogte 2 meter, waarvan 50 cm. in den grond, breedte 50 cm., diepte 100 cm. Vermoedelijk zonder wapening. Ter hoogte van de Wouwsche weg (weg van Bergen op Zoom naar Roosendaal) werden de taluds van de tankgracht van beton gemaakt om afkalven te voorkomen. Uit hoofde van zijn beroep (A 2) wist iemand te vertellen, dat de tankgrachten van geen waarde zijn, daar tanks der Duitse Weermacht deze hindernissen gemakkelijk nemen. Over ongeveer 6 weken is het werk aan de tankgracht rondom Bergen op Zoom beëindigd.</p>	
<p>- Niet relevant, locaties van genoemde verdedigingswerken buiten het analysegebied of zijn niet exact genoemd.</p>	
<p>Melding van versterking van verdediging en aanleg van Tankgrachten tussen Stampersgat en Roosendaal:</p>	

AKD. DEFENSIE.
 Tankgracht van Stampersgat naar Roosendaal.
 Stampersgat, 27-1-'44, persoonlijk.
 Een begin is gemaakt met de aanleg van een tankgracht, die aansluit op het slikmeer van de Suikerfabriek "Dinteloord" tusschen Stampersgat en Dinteloord en naar Roosendaal loopt. De uitvoerder van dit werk verklaarde, dat deze tankgracht 3½ meter diep en 14 meter breed moet worden.
 Hij zou half Februari gereed moeten zijn, doch de excavateur was nog niet eens gemonteerd. De volgende week moest het personeel op dit werk van 400 man tot 1000 man worden vergroot. Volgens den uitvoerder zou het wel half April worden voor het werk gereed was omdat de zware kleigrond vlug werken onmogelijk maakte.

- Niet relevant, locaties van genoemde verdedigingswerken zijn niet exact genoemd.

Melding van versterking van verdediging en aanleg van Tankgrachten bij bergen op Zoom en Roosendaal:

AMI. DEFENSIE.
 Versterkingen Roosendaal en Bergen op Zoom,
 26-2-'44, persoonlijk.
 Baustab te Roosendaal werkt met ± 7000 arbeiders, waaronder gerequireerde burgers uit Roosendaal, Bergen op Zoom en Wouw, aan de aanleg van tankkanalen te Roosendaal en Bergen op Zoom.

- Niet relevant, locaties van genoemde verdedigingswerken zijn niet exact genoemd.

Inventaris 392	Datum: 29-02-1944; Schaal/code/blz.: GB/6180/44; Omschrijving: Rapporten betreffende een tankgracht in Roosendaal, inundatie van de Hoogwaardpolder, evacuatie van Oude- en Nieuwe Tonge, evacuatie en inundatie van Zuid-Hollandse-en Zeeuwse eilanden
----------------	---

Locatieaanduiding van de aan te leggen tankgracht nabij Roosendaal.

Rapport A.A. Sijbenja, 17 Februari 1944, J.A.P. 622

Naar de Baustab te Roosendaal, met verzoek tankgracht, zooals hij in de Pinslandpolder is uitgezet, iets te verleggen, zoodat veel minder schade aan J. v.d. Vorst, Oudendijk B 199, Oud Gastel, wordt berokkend.
 Resultaat nihil. Wel zal de boer beide stukken, waarin zijn land wordt verdeeld kunnen gebruiken, daar zij door ophaalbrug worden verbonden.
 Perceel C. Varneet, Langenberg D 125, Oud Gastel. Bedrijfsgruotte 24,53 H.A. cultuurgrond, waarvan 3.56 H.A. blijvend grasland, ligt op 3 plaatsen verspreid. Alle grasland behalve 0.60 H.A. waarschijnlijk gebruikt voor weermachtswerken, tenminste de piketten zijn geplaatst. Bij de Baustab neemt men het standpunt in, dat waar de weermacht zijn piketten plaatst, de rechten van den boer ophouden.

De tankgracht kwam te liggen op het land van J v.d. Vorst, te Oudendijk B119, Oud Gastel

- Niet relevant, buiten het analysegebied.

Inventaris 397	Datum: 22-04-1944; Schaal/code/blz.: GB/6510/44; Omschrijving: Bericht AEK met een kaart van de situatie rond Bergen op Zoom, schaal 1: 6250
----------------	--

Niet relevant, betreft verdedigingswerken buiten het analysegebied.

Inventaris 402	Schaal/code/blz.: GB/6605/44; Omschrijving: Berichten AYU tot en met BAG betreffende: Gebouwen, legeringen, verdedigingswerken en versterkingen in gebruik door de Duitse Wehrmacht: in westelijk Noord-Brabant, troepen op Noord-Beveland, commandoposten in Roosendaal (met situatieschets) en garnizoenen in Amersfoort en Leiden. Verdedigingswerken en oefeningen op De Beer nabij Rozenburg, tankgracht tussen Moerdijk-Bergen op Zoom, palen in westelijk Noord-Brabant, Voorne-Putten en Rozenburg. Versterkingen in de Haarlemmermeer en Kralingse Plas. Wegversperring bij Overschie, verslag van werken in en om Den Briel met schets (schaal 1:10.000), voorbereidingen van vernielingen te Maassluis, kustbatterij ten noorden van Katwijk, hindernis en afbraak van gebouwen aan westzijde van Leiden en bunkers aan de westrand van Warmond.
----------------	---

	<p>Munitieopslag in Roosendaal, depots in Amersfoort en bij de Kralingse Plas en opslag van benzine in Gorkum.</p> <p>Telefoonbunker te Roosendaal en belangrijke knooppunten van telefoonkabels in Midden- en Zuid-Nederland. Aanleg van een vliegveld bij Tilburg, beschrijving van vliegveld Deelen en vliegveld Bergen, radiostation te Schipluiden, bericht van de Air Ministry in London betreffende aanval op Stalag IVB bij Mühlberg Elbe en radio location vliegveld Deelen. Gebouwen in gebruik door de Duitse Wehrmacht in Utrecht en Amersfoort (bijlage kaart). Aanvoer van munitie bij Voorschoten. Communistische actie in kamp Vught: Communisten goed georganiseerde politieke (ondergrondse) organisatie, maar gevaar van machtsovername na de oorlog</p>
<p>Melding van een tankgracht tussen Moerdijk en Bergen op Zoom</p>	
	
<p>Bijbehorende kaart zit niet bijgevoegd.</p>	
<p>- <i>Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.</i></p>	
<p>Melding van een munitiedepot onder de steenfabriek.</p>	
<p>- <i>Niet relevant, steenfabriek ligt buiten het analysegebied.</i></p>	
<p>Inventaris 416b</p>	<p>Datum: 13-05-1944; Schaal/code/blz.: M berichten; Omschrijving: Berichten betreffende tanks te Wezep, aanvulling op plattegrond Bergen op Zoom, tekening en beschrijving vliegveld Woensdrecht, van Geheime Dienst Nederland (GDN)</p>
<p>Niet relevant, betreft verdedigingswerken buiten het analysegebied.</p>	
<p>Inventaris 427</p>	<p>Datum: geen datum; Schaal/code/blz.: GB/ 119/44; Omschrijving: Berichten betreffende administratie: verplaatsing van Bureau Schiphol en de Grüne Polizei in nieuwe Alexander Kazerne Den Haag. Luchtmacht: vliegveld Schiphol, bezetting Badhoevedorp en Eindhoven, vliegtuigbouw door de NV "De Schelde" in Breda, vliegveld Havelte en Twente, personeel te Dordrecht, Den Haag en Leiden en Flakopstelling te Rotterdam. Defensie: sperrgebied en berichten uit Zeeland, tankgracht te Bergen op Zoom met schets, luchtwaarnemingen te Den Haag, flakopstelling en bunkers te Eindhoven en verdediging vuurlijn Kudelstaart Uithoorn, stellingen in de ringspoorbaan bij Amsterdam, mijnevelden en parachutistenversperringen Hoek van Holland, Wetterwache Hoek van Holland, stellingen Goeree en Stellendam met schets (schaal 1:50.000) en bombardement op IJmuiden op 26 april 1944. Inundaties te Noord-Holland. Troepensterkte te Liesbosch en Leiden. Munitiedepot te Amerongse Berg en Eindhoven. Telefooncentrale te Den Haag. Fokker vliegtuigfabriek te Helmond. Marineschool te Dordrecht. Waargenomen auto's te Utrecht, hijskranen te Amsterdam, spoorlijn Hoek van Holland-Rotterdam en concentratiekamp te Haren</p>
<p>Indicatie van aanwezigheid van tankgracht te bergen op Zoom:</p>	
	

- Niet relevant, exacte locatie van tankgracht niet duidelijk.

Inventaris 490	Datum: 04-07-1943; Schaal/code/blz.: NE/16/205; Omschrijving: Inlichtingenrapport van Engelandvaarder Herman Leus betreffende luchtafweer en kazernes e.a. te Bergen op Zoom, Tilburg en Gorinchem
Niet relevant, betreft verdedigingswerken buiten het analysegebied.	
Inventaris 492	Datum: 03-02-1944; Schaal/code/blz.: NE/16/423; Omschrijving: Inlichtingenrapport van Engelandvaarder Michel Louis Parren betreffende luchtafweer en kazernes in Utrecht, Den Bosch, Zaltbommel, Hedel en Roosendaal
Niet relevant, betreft verdedigingswerken buiten het analysegebied.	

NIOD

In het NIOD is de toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West geraadpleegd. Dit heeft de volgende resultaten opgeleverd:

Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West	
Inventaris 1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
<p>21 september 1940: te Bergen op Zoom worden vijf brisantbommen afgeworpen, waarvan vier als blindganger in de grond terecht komen. - Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</p> <p>27 november september 1940: te Woensdrecht worden om 19.20 uur drie brisantbommen afgeworpen op een akkerland. - Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</p> <p>28 december 1940: te Roosendaal worden brisantbommen afgeworpen op waterwerken. Slechts geringe sprinterschade aan omgeving - Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</p> <p>28 december 1940: te Steenberg en wordt één uitgebrande vliegtuigbom gevonden en bij de politie gemeld. - Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</p> <p>16 april 1941: te Rilland-Bath werden op een boomgaard twee uitgebrande brandbommen en één niet ontbrande brandbom aangetroffen. - Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</p> <p>26 april 1941: te Steenberg en werden om 00.15 uur 60 brandbommen afgeworpen in het openveld, één uitgebrande brandbom werd teruggevonden. - Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</p>	

BIJLAGE 4 ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN

Voor het analyseren van de oorlogshandelingen binnen het analysegebied is gebruik gemaakt van documenten uit verschillende internationale archiefinstellingen. REASeuro beschikt over een uitgebreide collectie kopieën van documenten uit de Britse, Amerikaanse en Duitse archieven. Voor dit HVO-NGE hebben de volgende archiefinstellingen relevante resultaten opgeleverd:

- The National Archives (TNA) in Londen, Groot-Brittannië.
- National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD), Verenigde Staten.
- Bundesarchiv-Militärarchiv (BaMa) in Freiburg, Duitsland.

The National Archives

REASeuro beschikt over bombardementsgegevens van verschillende Britse luchtmachteenheden die actief waren boven Nederland, zoals Second Tactical Air Force, Fighter Command, Coastal Command en Bomber Command. In de database is gezocht op de kaartvierkanten zoals weergegeven op de stafkaart (zie bijlage 6), op de onderliggende coördinaten, op plaatsnamen en data waarop bombardementen plaatsvonden. Daarnaast is gezocht naar gegevens van de Auster-squadrons. Deze squadrons waren uitgerust met kleine vliegtuigen die vijandelijke doelen doorgaven aan de eigen artillerie. Gegevens van dergelijke squadrons bieden meer informatie over artilleriebeschietingen. Dit heeft de volgende treffers opgeleverd:

Datum	Bron	Omschrijving	Opmerking
25 februari 1944	AIR 24/88 AIR 37/852	Allied Expeditionary Air Force 5 B-26 Marauders attacked Woensdrecht airfield dropping 6.25 tons with Good results.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
10 april 1944	AIR 40/597	AIR 40: Interpretation Report S.A. 1321 Woensdrecht: 20 aircraft dropped 200 x 500 lbs G.P. A concentration of more than 75 bursts is seen near a strong point North of WOENS DreCHT. These bursts are 1.25 miles WEST of the Woensdrecht airfield. Hits are seen on the railway leading to BERGEN-OP-ZOOM and on roads near the strongpoint.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
12 september 1944	AIR 37/715 AIR 27/717 AIR 27/783 AIR 27/1132 AIR 27/1407 AIR 27/1714 AIR 27/1739 AIR 26/198 AIR 26/200 AIR 25/24 AIR 37/334	2nd Tactical Air Force, 2 Group: 42 Bostons van (24 Bostons van 2 137 Wing, 88 en 342 Squadron en 24 Bostons van Wing 139, 98 en 180 Squadron) en 24 Mitchels (12 Mitchels van 137 Wing, 226 Squadron en 12 Mitchels van 139 Wing, 320 Squadron) stegen op om 10.38 uur en landden om 13.35 uur. Ze vielen de weg en spoorweg tussen Zuid-Beveland en het vasteland aan op qD.560200. Er werden 224 x 500 lbs MC bommen en 188 x 500 lbs GP.TD 0.025 seconden afgeworpen. De bommen werden in een goede concentratie afgeworpen met enige treffers boven en onder het doelwit. Drie toestellen moesten de vlucht voortijdig afbreken.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
	AIR 37/715 AIR 27/1878	2nd Tactical Air Force: Negen Typhoons van 143 Wing, 438 Squadron vielen doelen aan te Bergen [op Zoom]-Breda-Tilburg. De toestellen stegen op om 14.30 uur en kwamen terug om 18.40 uur. Er werden in deze omgeving meerdere doelen aangevallen met boordkanonnen. Op qD.7234 werden 20 binnenschepen getroffen.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.

Datum	Bron	Omschrijving	Opmerking
13 september 1944	AIR 37/715 AIR 27/717 AIR 27/1407 AIR 27/1739 AIR 26/198 AIR 25/24 AIR 37/334	2nd Tactical Air Force, 2 Group, 137 Wing: 24 Bostons (12 van 88 en 342 Squadron) van en 12 Mitchels (allen van 226 Squadron) stegen op om 17.40 uur en landden om 20.25 uur. Ze vielen de weg en spoorweg tussen Zuid-Beveland en het vasteland aan op qD.560200. Er werden 96 x 500 lbs MC bommen en 87 x 500 lbs GP.TD 0.025 seconden afgeworpen. Twee toestellen troffen doelen net buiten het doelwit. Twee toestellen werden licht geraakt door Flak. Bij een toestel konden geen bommen afgeworpen worden, bij een toestel kon één bom niet worden afgeworpen.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
	AIR 37/715 AIR 25/24	2nd Tactical Air Force: Negen Mosquito's met de missie veerboten, dijkwegen en wegen. In totaal werden 18 x 500 lbs MC TI, 54 fakkels, 350x 20 mm en 1040 patronen voor MG. De weg in het gebied qD.6122 werd aangevallen maar het zicht was beperkt. Er werden geen resultaten waargenomen.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
16 september 1944	AIR 37/715 AIR 27/1737	2nd Tactical Air Force: 12 Spitfires van 145 Wing, 340 Squadrons stegen op om 16.40 uur en landden om 19.41 uur. De weg tussen Zuid-Beveland naar het vasteland werd aangevallen met 11 x 500 lbs ¹³ bommen. Vijf voltreffers en vier net buiten het doelwit. Kraters werden waargenomen. Eén bom is mee terug genomen.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
16 september 1944	AIR 37/1449	Details of operations Allied Expeditionary Air Force Period 2100 hours 15 September to 2100 hours 16 September, 1944. Aanvallen op de dijk tussen Zuid-Beveland en Brabant. 12 Invaders, 386 Group. 48x 1.000 lbs G.P. 29 Bostons, 416 Group. 163x 500 lbs G.P. 35 Marauders, 391 Group. 140x 1.000 lbs G.P.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
11 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 27/1709	2nd Tactical Air Force: Negen Spitfires van 131 Wing, 317 Squadron wierpen 14 x 250 lbs bommen af op een Duits verdedigingswerk op qD.616247. De toestellen stegen op om 10.19 uur en landde om 15.35 uur. Alle bommen troffen het doelwit.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
	AIR 37/715 AIR 27/1678	2nd Tactical Air Force: Tien Spitfire jachtbommenwerpers wierpen 20x 250 lbs af op geschutposities op coördinaat D.62402368. Bommen kwamen neer in een goede concentratie, waarna het doelwit werd aangevallen met boordwapens.	

¹³ Er wordt in 2nd Tactical Air Force HQ gesproken over 500 lbs bommen en in 2nd Tactical Air Force 340 Squadron over 5000 lbs bommen. Het betreft hier een typefout gezien 5000 lbs een niet gebruikt kaliber is tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Datum	Bron	Omschrijving	Opmerking
12 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 27/929	<p>2nd Tactical Air Force: Negen Spitfires van 132 Wing, 127 Squadron wierpen 8 x 500 lbs bommen af op Duitse artillerie en een troepenconcentratie op qD.598207. De toestellen stegen op om 8.12 uur en landde om 13.08 uur. Alle bommen troffen het doelgebied.</p> <p>2nd Tactical Air Force, 127 Squadron: Elf toestellen richting Bergen op Zoom om ten zuidoosten hiervan 88 mm geschut van de Duitsers te beschieten en te bombarderen. 10 x 500 lbs 0.025 sec werden op het doelwit, wat met een rode fakkel was aangegeven, geworpen. Resultaten werden niet waargenomen door de rook. Doelwit beschoten na het bombardement. Alle toestellen waren teruggekeerd om 16.25 uur.</p>	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
	AIR 37/715 AIR 27/1720	<p>2nd Tactical Air Force, HQ: Twaalf Spitfires van 145 Wing, 329 Squadron wierpen 11 x 500 lbs bommen af op een Duits HQ en munitieopslag op qD.5519. De toestellen stegen op om 10.04 uur en landde om 16.47 uur. Zeven bommen troffen het doelwit, getroffen gebouwen stonden in brand.</p> <p>2nd Tactical Air Force, 329 Squadron: Tussen 13.35 uur en 14.45 uur namen twaalf Spitfires deel aan een bombardement van een munitieopslag gelegen op het schiereiland North Scheldt [uit HQ informatie blijkt het om Zuid-Beveland te gaan]. Het doelwit was gemarkeerd met rode rook, de granaat die de rode rook produceerde lag echter vermoedelijk niet dicht genoeg nabij het doelwit. Er werden zeven bommen afgeworpen binnen de rode rook en het doelwit werd beschoten met boordgeschut.</p>	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
	AIR 37/715 AIR 27/1726	<p>2nd Tactical Air Force: Twaalf Spitfires van 132 Wing, 331 Squadron wierpen 12 x 500 lbs bommen af op Duitse <i>multi mortar</i> [Nebelwerfers] op qD.5619. De toestellen stegen op om 14.00 uur en landde om 14.40 uur. Alle bommen troffen het doelgebied. Het doelgebied werd daarna beschoten met boordgeschut.</p>	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
13 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 27/642	<p>2nd Tactical Air Force: Elf Spitfires van 145 Wing, 74 Squadron wierpen 11x 500 lbs bommen af op een Duits verdedigingswerk op qD.608219. De aanval werd uitgevoerd tussen 12.28 uur en 15.40 uur. Negen bommen troffen het doelwit.</p>	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
14 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 27/929	<p>2nd Tactical Air Force: Twaalf Spitfires van 132 Wing, 127 Squadron wierpen 12x 500 lbs D.A. bommen van L.L. af op 8 Duitse stukken geschut op qD.615234. De aanval werd uitgevoerd tussen 8.30 uur en 9.15 uur. Negen of elf (HQ informatie en Squadron informatie spreken elkaar tegen) bommen troffen het doelgebied. Het doelwit beschoten met</p>	Relevant, bombardement binnen analysegebied.

Datum	Bron	Omschrijving	Opmerking
		boordkanonnen na het bombardement. Resultaten niet waargenomen door mist.	
15 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 27/1528	2nd Tactical Air Force: Acht Typhoon jachtbommenwerpers van 257 Squadron / 146 Wing vielen een verdedigingswerk op coördinaat D.597205 aan met 16x 500 lbs. Twee voltreffers en de rest goed geconcentreerd in het doelgebied.	Relevant, bombardement binnen analysegebied.
18 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1169	2nd Tactical Air Force: Twee Typhoons van 146 Wing, 197 Squadron wierpen 4 x 500 lbs bommen af op Duitse stukken geschut op qD.620230. De aanval vond plaats tussen 16.40 uur en 18.10 uur. Er werden geen resultaten waargenomen.	Relevant, bombardement binnen analysegebied. Opmerking: deze aanvallen werden uitgevoerd om een vermoedelijke tegenaanval van de Duitse troepen in de kiem te smoren.
	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1528	2nd Tactical Air Force: Acht Typhoons van 146 Wing, 257 Squadron wierpen 16 x 500 lbs bommen af op stukken Duits geschut en troepen op qD.615227. De aanval vond plaats tussen 15.55 en 16.45 uur. Er werden geen resultaten waargenomen. Later op de dag, tussen 17.30 uur en 17.55 uur, nogmaals een aanval door negen Typhoons. Ditmaal werden er 18 x 500 lbs bommen afgeworpen op drie stilstaande tanks op qD.622219. Eén tanks werd getroffen en was vernield. Verder werden 6 bewegende tanks beschoten die op qD.620219 noordwaarts reden. Treffers werden waargenomen.	
	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1157	2nd Tactical Air Force: Acht Typhoons van 146 Wing, 193 Squadron wierpen 16 x 500 lbs bommen af op de bossen waar Duitse troepen en een geschutopstelling aanwezig waren: qD.6123-qD.6133, de bossen nabij Mattenburg. De aanval vond plaats tussen 15.55 uur en 16.40 uur. 50% van de bommen viel binnen het doelgebied, de rest viel in de bossen. Later op de dag nogmaals een aanval door acht Typhoons. Ditmaal werden 8 x 500 lbs bommen afgeworpen op een verdedigingswerk en stukken geschut op qD.6123-qD.6323. Er werden geen resultaten waargenomen.	
	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1548	2nd Tactical Air Force: twaalf Typhoons van 146 Wing, 263 Squadron wierpen 24 x 500 lbs bommen af op drie stukken Duits geschut. Op qD.638215 en qD.637227 werden voltreffers waargenomen. Het merendeel van de bommen kwam ten oosten van het doel terecht. De aanval vond plaats tussen 15.52 uur en 17.00 uur Later op de dag werden door vier Typhoons 8 x 500 lbs bommen afgeworpen op een troepenconcentratie op qD.621219. Alle bommen kwamen in het doelgebied terecht, maar er konden geen resultaten	

Datum	Bron	Omschrijving	Opmerking
		waargenomen worden. De aanval vond plaats tussen 17.38 uur en 17.57 uur.	
	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1169	2nd Tactical Air Force: Acht Typhoons van 146 Wing, 197 Squadron wierpen 12 x 500 lbs bommen af de kruising qD.621219. De aanval vond plaats tussen 16.40 uur en 18.10 uur. Eén toestel werd door Duits luchtafweergeschut getroffen en stortte neer te Bergen op Zoom. Er werden twee voltreffers waargenomen op het doelwit.	

National Archives and Records Administration

In de NARA zijn de volgende *record groups* geraadpleegd:

- Record Group 18: Mission Reports.
De *mission reports* bevatten gedetailleerde informatie over geallieerde bombardementsvluchten inclusief vlieghoogte, vliegsnelheid en type ingezette munitie.
- Record Group 243: Strategic Bombing Survey.
Onderzoeksmateriaal voor de Strategic Bombing Survey. Bevat evaluaties van bombardementen inclusief luchtfoto's en bijbehorende luchtfoto-interpretaties.
- Record Group 341: Military Intelligence Photographic Interpretation.
Interpretatierapporten van luchtfoto's die na Britse en Amerikaanse luchtaanvallen werden genomen. Deze rapporten bieden informatie over de uitvoering en de gevolgen van geallieerde bombardementen.
- Record Group 342: Records of U.S. Air Force Commands, Activities, and Organizations
Record Group 342 bevat aanvullende mission reports die niet in Record Group 18 zijn opgenomen.

Dit heeft de volgende resultaten opgeleverd:

Record Group 243: Strategic Bombing Survey	
Box 169	Woensdrecht, Holland
10 april 1944:	

CONFIDENTIAL
11th April, 1944.

INTERPRETATION REPORT S.A. 1321.

ATTACK ON TARGETS IN BELGIUM AND HOLLAND ON 10.4.44.

(i) INFORMATION RECEIVED ON THE ATTACKS.

(a) A total of 41 aircraft of U.S. 8th Air Force attacked targets in Belgium and Holland-as follows:

WOENSDBRECHT
20 aircraft dropped 200 x 500 lb. G.P.

ANVELAIS
21 aircraft dropped 866 x 100 lb. I.B.

(ii) ATTACK ON WOENSDBRECHT 241011

(a) A concentration of more than 75 bursts is seen near a strong point North of WOENSDBRECHT. These bursts are $1\frac{1}{4}$ miles West of the WOENSDBRECH AIRFIELD.

(b) Hits are seen on the railway leading to BERGEN-OP-ZOOM and on roads near the strong point.

(iii) ATTACK ON ANVELAIS

(a) Approximately a mile South of ANVELAIS, which is 14 miles West of COMBELLIES, two strings of incendiary bursts are seen just South of a factory type structure. Two other small groups of incendiary bursts are seen $\frac{1}{2}$ mile East of this point, and 400 yds. West of a large unidentified factory. All of the bombs appear to have fallen in a rural area dotted with mining installations.

(iv) ANNOTATED PRINTS - None.

(v) BOMB PLOT - None prepared.

(vi) PHOTOGRAPHS RECEIVED:

S.A.V 381/306-309,311 10.4.44. 0930 hrs. 1/37,700 (P.L. 7")
22,000' 'B'

/P.T.O.

RG 342 Records of U.S. Air Force Commands, Activities, and Organizations

Box 0438

HQ IX Bomber Command

16 september 1944

MISSION SUMMARY		
16 September 1944	Section I	Field Orders- 553, 554, 555
GROUP	TARGET	MISSION RESULTS
386 BG (A-26's)	Bath (Dike, RR Embankment)	Box I, 1st 6 - Excellent 2nd 6 - Fair
416 BG	" " "	Box I, 1st 6 - Good 2nd 6 - Excellent 3rd 6 - Good Box II, 1st 6 - No attack 2nd 6 - Fair 3rd 6 - P.M.B.
391 BG	" " "	Box I, 1st 6 - Good 2nd 6 - Excellent 3rd 6 - Poor Box II, 1st 6 - Excellent 2nd 6 - Excellent 3rd 6 - Fair

*02391-SX-OPP(Bomb-)
Sept-44*

386 BG: 12 A-26's dispatched, all dropping 48 x 1000 GP on primary.

8 a/c flak battle-damaged, no casualties, losses. Bombing by 6's from 11,500, 11,200 feet.

Box I - 1st 6. EXCELLENT. Pattern centered 200 feet E of DMPI. Possible hits on dike; hits on RR and highway.

2nd 6. FAIR. Pattern centered 800 feet W of DMPI. Possible hits or near misses to W corner of dike; hits on RR and highway.

416 BG: 39 a/c dispatched, 29 dropping 163 x 500 BP on primary. 3 window a/c.

5 a/c failed to bomb: turned off course to avoid collision with another flight. Bomb disposition of 2 a/c is unknown: 1 - lost; 1 - missing.

1 a/c, mentioned above, was lost to flak in the target area. 2 chutes were seen as ship crashed in Bergen Op Zoom (51 deg 27' N - 04 deg. 12' E.) Another a/c, also mentioned above, is missing, having last been seen when 2 gunners bailed out at (51 deg. 43' N - 03 deg 00' E.) ASR was immediately notified of this occurrence. The Group reported that no further information on the missing ship was available. A total of 6 crewmen are missing.

8 other a/c flak-battle damaged, no further casualties. Bombing by 6's from 11,000, 12,000 feet.

Box I - 1st 6. GOOD. Long pattern 400 feet E of DMPI. Strikes in trail probably cut or severely pitted rail line and highway.

2nd 6. EXCELLENT. Excellent pattern on DMPI. Blanket of strikes probably severed or severely damaged rail line and highway.

3rd 6. GOOD. Long pattern 500 feet NE of DMPI. Strikes started short of RR and highway, extending up on road.

Box II - 1st 6. NO ATTACK. (Flying a collision course with another flight, a/c were forced to turn off before attacking. Bombardier elected to hold bombs when it was seen that the course alteration had brought the flight too close to target for proper run.)

2nd 6. FAIR. Excellent pattern 900 feet W of DMPI. Strikes blanketed and probably cut RR and highway.

3rd 6. P.N.B. Bombardier failed to estimate correct distance for start of bomb run; release was early when indicator met as he rolled the search knob up on target. Bombs fell in fields 1 - 5/10ths miles W of DMPI.

391 BG: 36 a/c-dispatched, 35 dropping 140 x 1000 GP on primary.

1 a/c failed to bomb: mechanical failure.

14 a/c flak battle-damaged; no casualties, losses. Bombing by 6's from 12,500, 11,500 feet.

Box I - 1st 6. GOOD. Tight pattern 500 feet SE of DMPI. Strikes in open fields.

2nd 6. EXCELLENT. Tight pattern bracketed DMPI. Several hits on RR embankment and dike roadway.

3rd 6. POOR. Tight pattern 1200 feet ENE of DMPI. Strikes across roadways on dike and E of T/A; others in open fields

Box II - 1st 6. EXCELLENT. Tight pattern 250 feet E of DMPI. Strikes across RR embankment, dike roadway and in open fields.

2nd 6. EXCELLENT. Tight pattern bracketed DMPI. Several hits on the intersection with a NW-SE roadway of the W ends of RR embankment and dike roadway.

3rd 6. FAIR. Tight pattern 900 feet S of DMPI. Strikes in open fields.

391 Bomb Group

K.P.I. Box I and Box II 1st & center of Embankment. Box II 2nd and 3rd & West end of Embankment.
 A.P. Box I and Box II 1st & center of Embankment. Box II 2nd and 3rd & West end of Embankment.

B. TARGET ATTACHED Bath Railway Embankment MILES FROM THE PRIMARY _____
 DIRECTION FROM PRIMARY _____

C. COORDINATES (IF non-descript PINPOINT) _____ ON 1:50,000 MAP NO. _____

D. NO. AND TYPE OF A/C DISPATCHED 56 B-26's NO. OF A/C ATTACKING 35

E. BOMBING BY 3's, 6's, 12's, 18's 6's IN FOLLOWING ORDER 1/2/3/4/5/6

F. NO. AND TYPE OF BOMBS DROPPED 140 x 1000 FUSING G.P. 1/10 nose, 1/100 tail
 _____ FUSING _____

G. HEADING OF A/C WHERE BOMBS DROPPED 120 degrees

H. TIME BOMBS DROPPED 1826

J. ACTIVITY AT TARGET _____

4. RESULTS OF BOMBING

Box I -

1st & GOOD - A tight pattern of bursts in visible 500 feet SE of the DMPI in open fields.

2nd & EXCEL - A tight pattern of bombs bracketed the DMPI with several hits on the Railway Embankment and roadway on dyke.

3rd & POOR - Bombs fell in a tight pattern 1200 feet ENE of the DMPI across roadway on the dyke and roadway E of T/A in open fields.

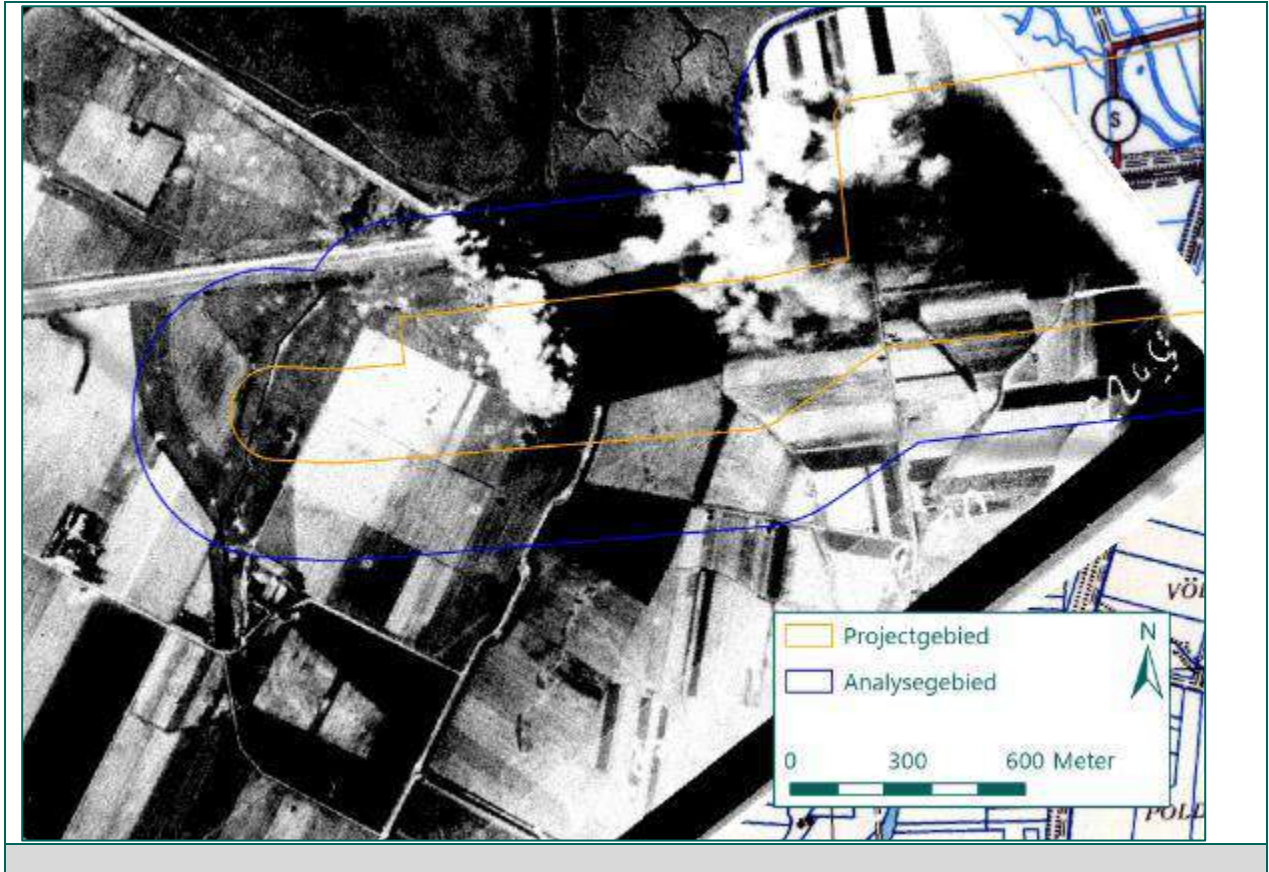
Box II -

1st & EXCEL - A tight pattern of bombs is seen 250 feet E of the DMPI across Railway Embankment and roadway on dyke and in open fields.

2nd & EXCEL - A tight pattern of bursts is seen bracketing this flight's DMPI with several hits on the intersection of the W end of the Railway embankment and W end of Roadway on the dyke with a NW/SE roadway.

3rd & FAIR - A tight pattern of bombs fell 900 feet S of this flight's DMPI in open fields.

Resultaten bombardement door 391 Bomb Group

Bundesarchiv-Militärarchiv

Het BaMa beheert de archieven van de Duitse krijgsmacht tijdens de Tweede Wereldoorlog. De collectie is zwaar gehavend door gebeurtenissen tijdens de oorlog. Slechts ca. 2% van het archief van de Duitse luchtmacht (Luftwaffe) is bewaard gebleven. Deze collectie is vernietigd door bombardementen en opzettelijke archiefvernietiging. Ook de stukken van de landeenheden zijn door vernietiging tijdens terugtrekking van de Duitse Wehrmacht slechts fragmentarisch bewaard. REASeuro beschikt over een grote collectie stukken uit het BaMa. Het betreffen stukken van de Duitse Wehrmacht, Luftwaffe en Kriegsmarine die actief waren in Nederland. In deze collectie is gezocht naar stukken met betrekking tot het analysegebied. Dit heeft de volgende relevante resultaten opgeleverd:

RL 7-2 Luftflottenkommando 2

RL 7-2/111	Kriegstagebuch Führungsabteilung 10. Mai - 30. Juli 1940
------------	---

11 Mai 1940, 13.00, nachmittags.

Einsatz des Gen.s.b.V.: Unmittelbare Unterstützung des L.L.Korps durch Kampfeinsatz und Versorgung, sowie Bekämpfung feindl. Marsch- und Transportbewegungen von Antwerpen her dorthin. Angriffe auf Bahndamm der Linie Vlissingen - Bergen op Zoom. Unterbrechung bei Bath.

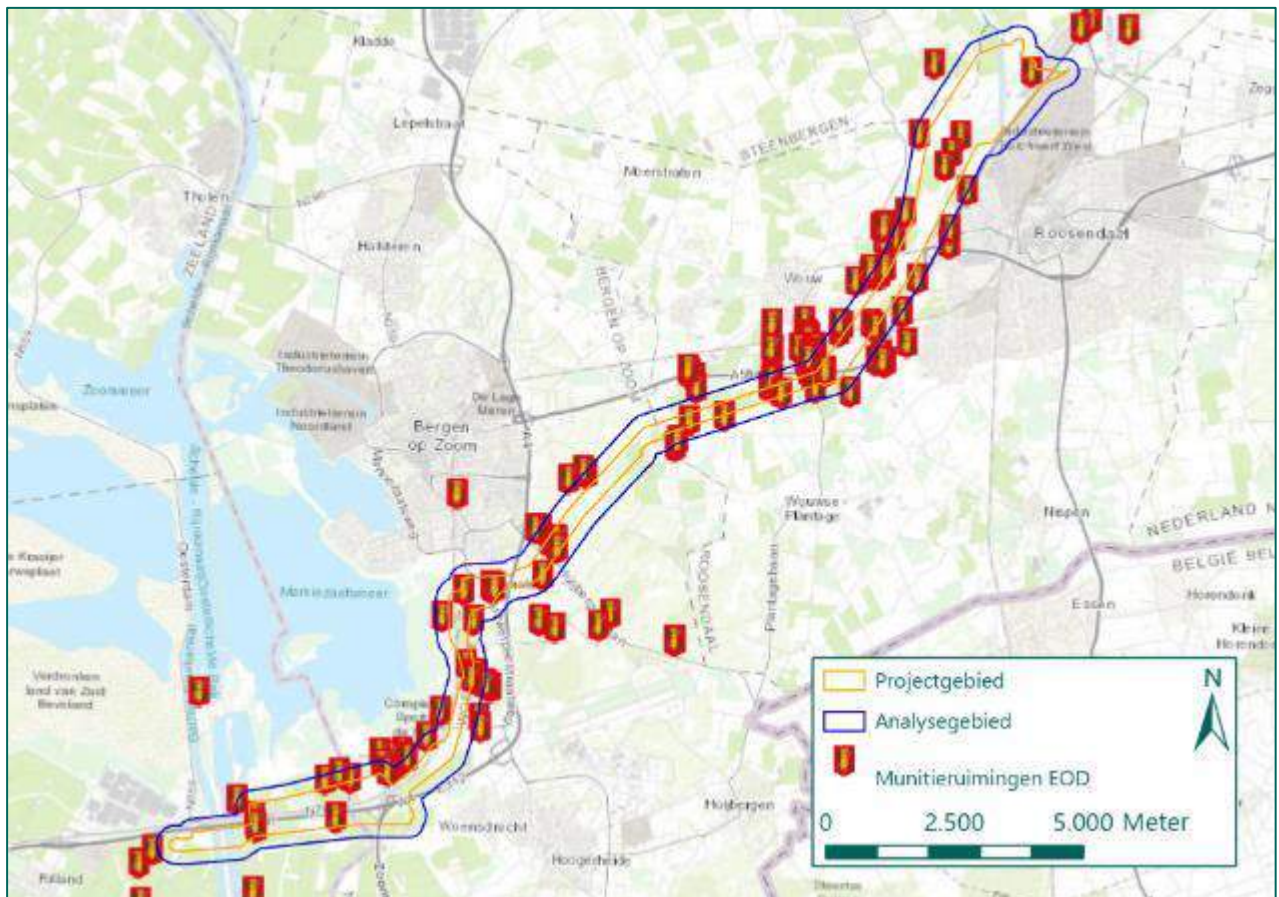
RW 37 Wehrmachtbefehlshaber in den Niederlande

RW 37/25	Wochenlageberichte Bd. 3 Juni - Nov. 1943
----------	--

Am 25.7. 15.29-15.47 Uhr Einflug von 16 Typhoon über Schelde und Insel Walcheren in den Raum Woensdrecht. Hierbei Bombenabwurf auf Fliegerhorst Woensdrecht und in die Nähe einer Luftwaffenanlage ohne Schaden. Es entstand an Häusern einiger Gebäude- und Glasschaden.

BIJLAGE 5 EOD EN MMOD: MUNITIERRUIMINGEN

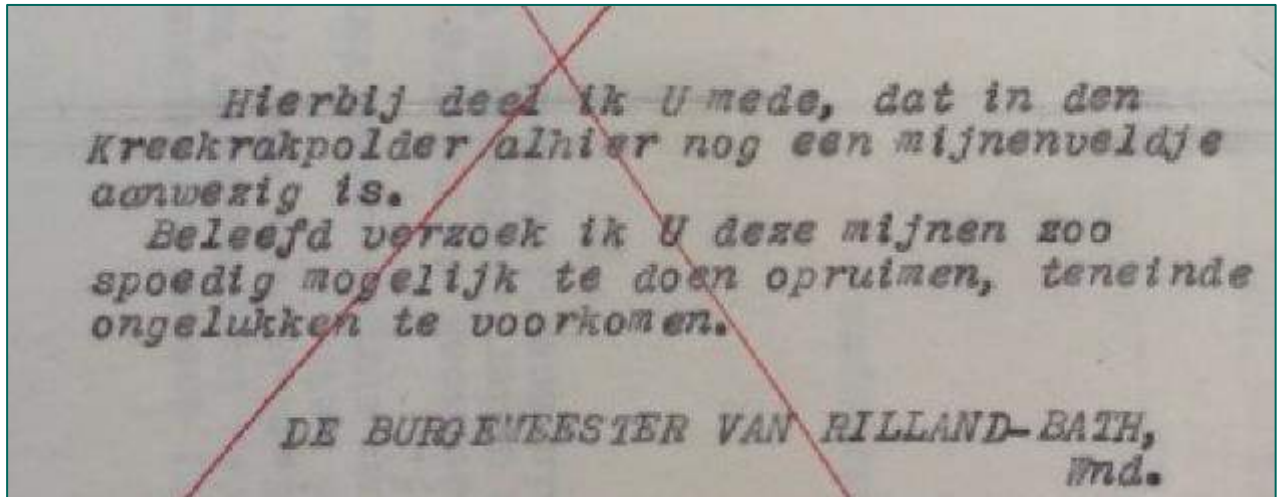
In de munitieruimrapporten van de EOD van 1971 tot heden is gezocht naar geruimde NGE in of in de omgeving van het analysegebied. De munitieruimrapporten zijn wijder opgezet, zodat een goed beeld wordt verkregen van de soort NGE die zijn ingezet in de omgeving tijdens de oorlog. In de onderstaande figuur zijn alle munitieruimingen van de EOD nabij het analysegebied aangegeven. In veel gevallen is de exacte locatie niet gegeven. De locatieaanduiding is in die gevallen indicatief.

Figuur 71: Munitieruimingen EOD in of in de nabijheid van het analysegebied voor Deelgebied 1, Rilland - Roosendaal.

Alle voor dit deelgebied relevante MORA's zijn ingetekend in GIS en worden in een los Excel bestand aangeleverd.

Naast het archief van de EOD is ook het archief van de MMOD geraadpleegd. De MMOD is een van de voorlopers van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. In sommige gevallen heeft de informatie uit het MMOD-archief overlap met de mijnevelden en de mijnenruimrapporten. Voor het analysegebied is relevante informatie aangetroffen met betrekking tot mijnevelden. Binnen de Gemeente Rilland-Bath is op 20 november 1945 de melding gemaakt dat er nog een mijneveld in de Kreekrakpolder aanwezig is (zie Figuur 72). Het is onduidelijk wat de exacte locatie van dit mijneveld was en of het mijneveld geruimd is. Uit een bijgeleverde tekening blijkt dat het mijneveld ten noorden van de spoorlijn Rilland-Bergen op Zoom zou liggen. Het ligt daarmee buiten het analysegebied.

Figuur 72: Uitsnede uit melding van de MMOD van 20 november 1945 (Bron: Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB))

Daarnaast is er in het archief van de MMOD een lijst beschikbaar van mijnenvelden en mijnenverdachte gebieden binnen de gemeente Rilland-Bath. De lijst werd toegezonden aan de '1 Netherlands Bomb Disposal and Mine Clearing Coy'. Binnen het analysegebied vallen de volgende meldingen:

Op kaartvierkant qD56 worden 10 mijnen tussen de weg en spoorlijn gemeld.

Op kaartvierkant qD56-3 tot qD56-6 worden aan beide zijden van de dijk, op het land voor het schuurtje en de gehele omgeving aldaar mijnen gemeld.

Op kaartvierkant qD56-2 worden 15 mijnen op de spoorbiels 400 meter van wachtpost 19 gemeld.

Een drietal meldingen van mijnen in de gehele (zee)dijk: zeedijk van qD.52-4 tot qD.56,-3; dijk van qD.55-5 tot qD.51-4; en zeedijk qD.56-1 tot qD.48-4.

Deze bron biedt geen nieuwe informatie ten opzichte van de mijnenveldkaarten (zie Bijlage 6)

Binnen de gemeente Woensdrecht werden eveneens enkele meldingen gemaakt van mijnenvelden welke geen nieuwe informatie bieden ten opzichte van de mijnenveldkaarten. Daarnaast werd een melding van 23 oktober 1946aangetroffen van het aantreffen van drie granaten in de waterlopen in de Damespolder te Woensdrecht. De exacte locatie van de aangetroffen granaten is niet bekend. Verder is er melding gemaakt op 6 december 1945 van in totaal vijf door boeren de aangetroffen landmijnen in mijnenverdachte gebieden waar door ruimingsdiensten reeds geruimd was. Het betreft hier gebieden die reeds als verdacht waren bestempeld naar aanleiding van de munitieruimrapporten (Mijnenveldkaart 15 SE, rapport 76, 84, 85 en 87) of gebieden die na deze vondsten nogmaals zijn gecontroleerd (Mijnenveldkaart 15 SE, rapport 56)

Van de gemeente Bergen op Zoom is in het MMOD-archief geen relevante informatie aangetroffen. Wel werd een lijst aangetroffen met gevonden munitie tussen 24 mei en 4 juni 1946, de vindplaats van de munitie is echter niet genoemd. Van de gemeente Wouw, Steenberg, Oud en Nieuw Gastel is in het MMOD-archief geen relevante informatie aangetroffen. Van de gemeente Roosendaal en Nispen is in het MMOD-archief een lijst aangetroffen waarop mijnen en blindgangers in de gemeente Roosendaal en Nispen zijn aangegeven. Dezelfde lijst is tevens aangetroffen in het gemeentearchief van Roosendaal en Nispen en in het provinciaal archief van Noord-Brabant. Deze bron biedt daarom geen nieuwe informatie.

Omdat er door de MMOD geen exacte locaties en typen/hoeveelheid geruimde munitie worden genoemd en omdat de bronnen vaak overlap hebben met informatie uit het provinciaal- en gemeentearchief of met de mijnenveldkaarten van de EOD bieden de documenten uit de archieven van het Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB) geen aanvullende informatie voor het voorliggende rapport.

BIJLAGE 6 CARTOGRAFISCH MATERIAAL

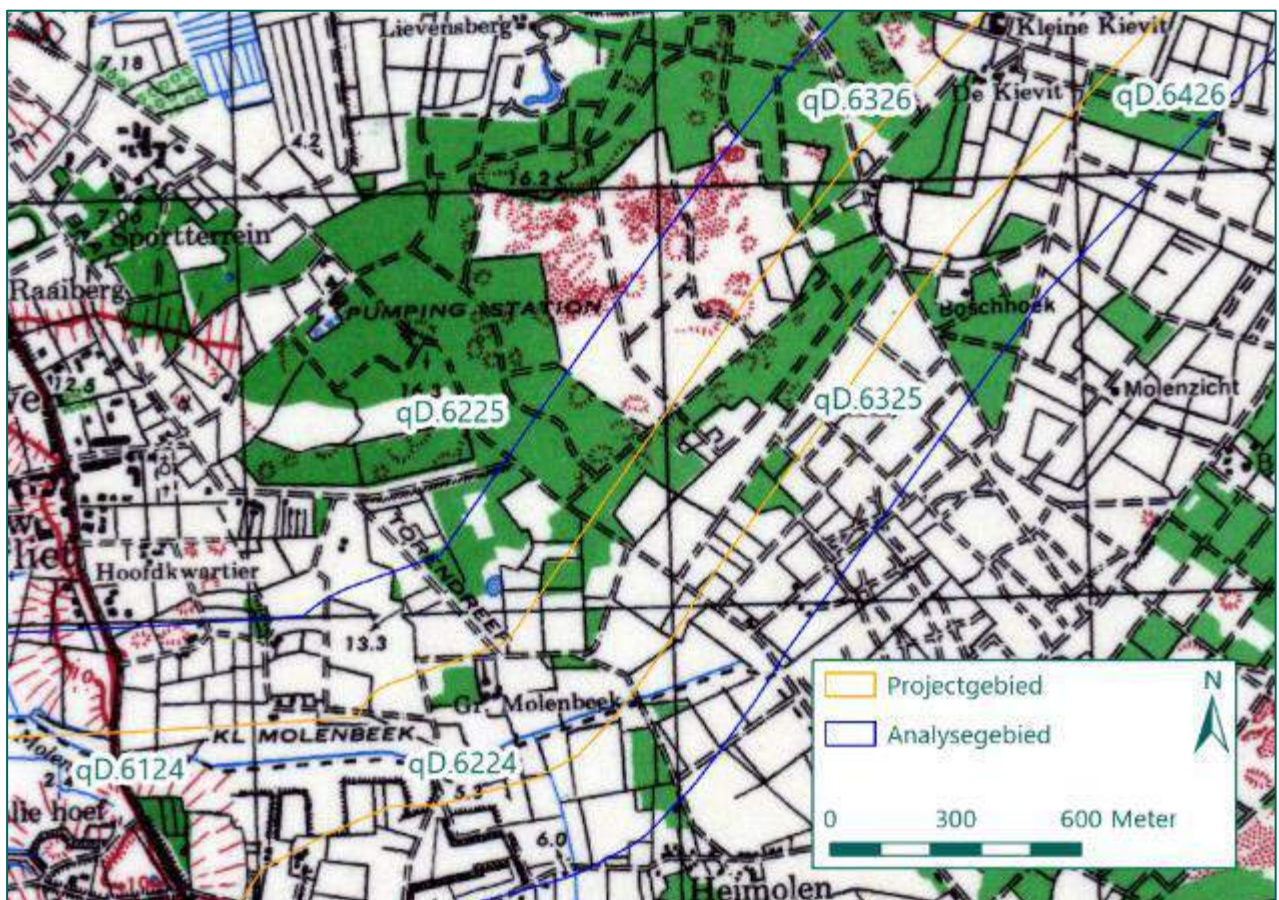
Voor dit HVO-NGE is intensief gebruik gemaakt van kaartmateriaal. Dit kaartmateriaal is digitaal ontsloten in GIS. Het volgende kaartmateriaal is opgenomen in deze bijlage:

- Geallieerde stafkaart
- Defence overprint
- Mijneveldkaart
- Topotijdreis
- Huidige topografische kaart

Geallieerde stafkaart

De geallieerde stafkaart is verkregen via het Kadaster en geeft een beeld van hoe het gebied er tijdens de Tweede Wereldoorlog uitzag. Stafkaarten zijn voorzien van een coördinatenstelsel gebaseerd op kaartvierkanten, het zogenaamde Nord du Guerre-coördinatenstelsel. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In stukken van land- en luchteenheden uit de Britse National Archives worden deze coördinaten gebruikt om locaties aan te duiden. Het analysegebied ligt op de geallieerde stafkaart 15 NE Steenberg, 15 SE Bergen op Zoom, 16 NW Roosendaal, 16 SW Nispen en 23 NE Huijbergen, in de kaartvierkanten qD.5519, qD.5520, qD.5619, qD.5620, qD.5719, qD.5720, qD.5819, qD.5820, qD.5919, qD.5920, qD.5921, qD.6020, qD.6021, qD.6022, qD.6023, qD.6024, qD.6121 t/m qD.6124, qD.6224, qD.6225, qD.6324, qD.6325, qD.6326, qD.6426, qD.6427, qD.6527, qD.6627, qD.6628, qD.6727, qD.6728, qD.6828, qD.6829, qD.6928, qD.6929, qD.6930, qD.6931, qD.7029, qD.7030, qD.7031 t/m qD.7033, qD.7131 t/m qD.7134, qD.7233 en qD.7234

In onderstaand figuur is een uitsnede van de geallieerde stafkaart 15 SE Bergen op Zoom inclusief het project- en analysegebied en kaartvierkanten weergegeven.

Figuur 73: Uitsnede geallieerde stafkaart 15 SE Bergen op Zoom met relevante kaartvierkanten (Bron: Kadaster).

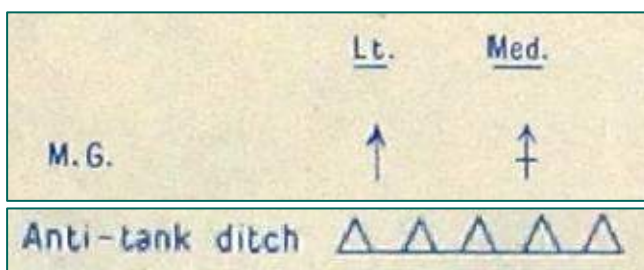
Defence overprint

Een defence overprint is een uitgave van een geallieerde stafkaart waarop vijandelijke posities en stellingen zijn aangeduid. De overprint geeft informatie over stellingen, frontlijnen en andere militaire informatie die werd verzameld door geallieerde inlichtingendiensten. De voor dit onderzoek beschikbare overprints, 15 SE Bergen op Zoom, 17 oktober 1944, 16 NE Nispen, 17 oktober 1944, 16 NW Roosendaal, 17 oktober 1944 en 15 SW-SE en 23 NW-NE, 21 oktober 1944, zijn allen afkomstig uit het LAC. Hieronder is het project- en analysegebied zichtbaar op overprint 15 SE Bergen op Zoom, 17 oktober 1944 (LAC)

Figuur 74: Uitsnede defence overprint 15 SE Bergen op Zoom, 17 oktober 1944 (Bron: LAC).

Op overprint 15 SE Bergen op Zoom, 17 oktober 1944 zijn binnen het analysegebied onder andere een wapenopstelling en een tankgracht zichtbaar (Identificeerbaar aan de hand van de Defence Legend¹⁴, een uitsnede hiervan is zichtbaar in Figuur 75).

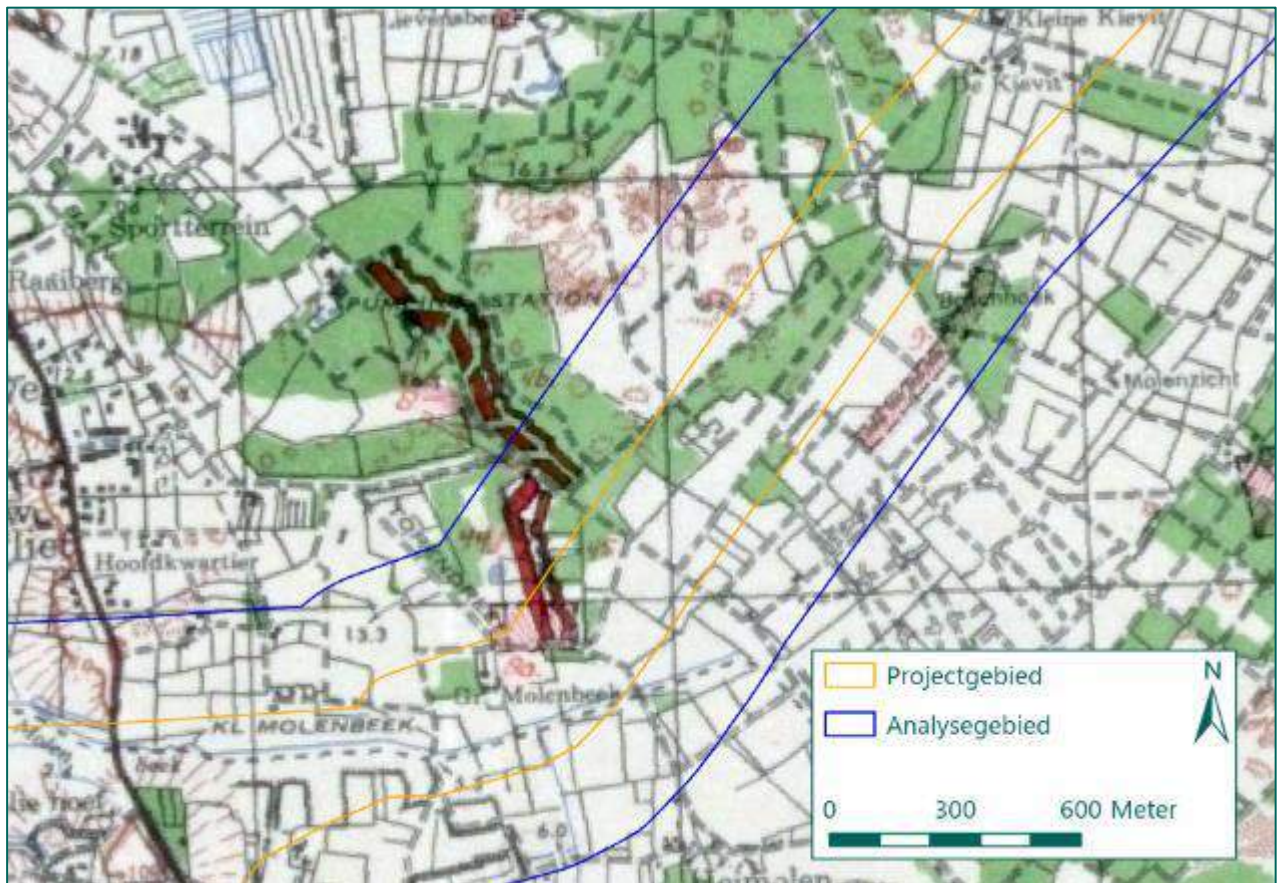

Figuur 75: Uitsnede uit de Defence Legend van het 'Office of the Allied Chief of Staff of the Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force'.

¹⁴ De legenda van Defence Overprints opgesteld door het 'Office of the Allied Chief of Staff of the Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force'.

Mijnenveldkaart

Via de EOD is de mijnenveldkaart verkregen. Mijnenveldkaarten zijn stafkaarten waarop de mijnenvelden met rood zijn aangegeven. Binnen het analysegebied waren mijnenvelden of mijnenveldachtige gebieden aanwezig. Ten voorbeeld is dit zichtbaar gemaakt in Figuur 76. Deze mijnenvelden zijn zichtbaar op de volgende stafkaarten: 15 NE Steenberg, 15 SE Bergen op Zoom, 16 NW Roosendaal, 16 SW Nispen en 23 NE Huijbergen.

Figuur 76: Uitsnede mijnenveldkaart 15 SE Bergen op Zoom (Bron: EOD).

Aan de hand van de ingetekende nummers op deze mijnenveldkaart kunnen de overeenkomstige mijnruimrapporten worden opgezocht. De informatie uit de mijnruimrapporten is verwerkt in onderstaande tabellen.

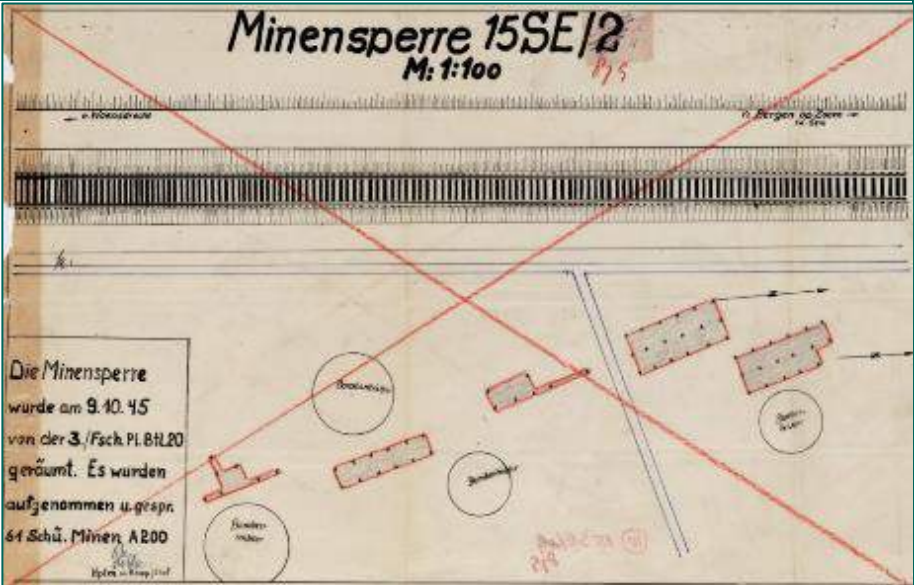
Kaart 15 SE Bergen op Zoom						
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
2	Onbekend	Onbekend	26 juni 1946	Onbekend	Onbekend welke mijnen ontbreken. Er staat vermeld dat de plaats waar het mijnenveld heeft gelegen reeds is bewerkt.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.
3	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend welke mijnen ontbreken. Er staat vermeld dat het mijnenveld op 22 oktober 1945 gecheckt was op mijnen maar er niets werd aangetroffen.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.

Kaart 15 SE Bergen op Zoom						
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
					De ruimploeg is ervan overtuigd dat het veld geheel vrij van mijnen is.	
4	Onbekend, gelegd door de 1st Canadian Army	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend welke mijnen ontbreken. Er staat vermeld dat het mijnenveld op 22 oktober 1945 gecheckt was op mijnen maar er niets werd aangetroffen. De ruimploeg is ervan overtuigd dat het veld geheel vrij van mijnen is.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.
8	30 november 1943	1534 Tellermine 35, er werden geen extra mijnen gelegd	24 oktober 1945	129 Tellermine 35	Er ontbreken geen mijnen. 1424 mijnen werden al eerder geruimd, daarnaast werden 19 mijnen geruimd die niet in het mijnenlegrapport aangegeven.	Niet relevant, het mijnenveld ligt net binnen het analysegebied, maar heeft geen invloed op het projectgebied.
37	Onbekend	Onbekend aantal Schü-minen	Onbekend	Onbekend	Onbekend welke mijnen ontbreken. Er staat vermeld dat het mijnenveld op 20 oktober 1945 gecheckt was op mijnen maar er niets werd aangetroffen. De ruimploeg is ervan overtuigd dat het veld geheel vrij van mijnen is.	Niet relevant, slechts een vermoeden van het bestaan van een mijnenveld, na controle is er niets aangetroffen.
44	28 november 1943	942 Tellerminen 35	9 oktober 1945 en 24 juni 1946	937 Tellermine 35	5 mijnen ontbreken, 1 krater aangetroffen, 1 mijn was al geruimd 3 mijnen vermist.	Relevant, mijnenveld binnen analysegebied.
45	2 december 1943	388 Schü-minen	9 oktober 1945	144 Schü-minen	244 mijnen ontbreken. In het rapport staat vermeld dat deze mijnen al geruimd zijn	Niet relevant, bij een tweede controle werden geen mijnen meer aangetroffen.
	2 december 1943	Onbekend	24 juni 1946	Geen	Het mijnenveld is nogmaals nagelopen.	
53	7 oktober 1944 [7-10-'44]	2187 Tellerminen 42 en 2192 Schü-minen/Potminen (S 150)	23 augustus 1945	2091 Tellerminen 42 en 2111 Schü-minen/Potminen (S 150)	96 Tellerminen 42 en 81 Schü-minen/Potminen (S 150). Vermeld staat verder dat het vermoeden bestaat dat 9 Tellerminen zijn ontploft door	Niet relevant, bij een tweede controle werden geen mijnen meer aangetroffen.

Kaart 15 SE Bergen op Zoom						
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
					het neerkomen van granaten in het mijnenveld. De overige mijnen (vermist in deelvelden D en E) zijn wegens veranderingen in de mijnversperringen door andere ruimgroepen (Duitsers in dit geval) meegenomen	
	7 tot 10 juli 1944 [7.-10.7.1944]	2187 Tellerminen 42 en 2192 Schüminen (S 150)	Er wordt verwezen naar het rapport van '1 Netherlands Bomb Disposal and mine clearing Coy. Nr 3 section'	Wederom naar ander rapport verwezen.	Wederom naar ander rapport verwezen, daarnaast vermeld dat op 16 oktober 1945 het mijnenveld gecontroleerd was en geen mijnen werden aangetroffen. De ruimploeg is ervan overtuigd dat het veld geheel vrij van mijnen is.	
	Onbekend	Onbekend	24 mei 1946	Onbekend	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Er staan geen verdere opmerkingen vermeld	
56	Onbekend	Onbekend	10/11 oktober 1945	30 Riegelmine 43 10 Schümine S150 3 S-Mine 35 1 Schümine 42	Geen mijnen vermist. Geen verdere opmerkingen geplaatst.	Niet relevant, bij een tweede controle werden geen mijnen meer aangetroffen.
	Onbekend	Onbekend	4 juli 1947	Onbekend	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Wel wordt vermeld dat er granaten lagen in een waterloop in de Damespolder.	
57	Onbekend	6 Riegelmine 43	12 oktober 1945	6 Riegelmine 43	Geen mijnen vermist. Geen verdere opmerkingen geplaatst.	Niet relevant, alle vermelde mijnen zijn geruimd.
63	Onbekend	Onbekend	27 juni 1945	4 Riegelmine 43	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Geen verdere opmerkingen geplaatst.	Niet relevant, <i>ad hoc</i> geplaatst mijnenveld over een weg.
74	Onbekend	Onbekend	12 juni 1945	32 Tellerminen	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Geen verdere opmerkingen geplaatst.	Relevant, mijnenveld met vermiste mijnen binnen onderzoeksgebied.

Kaart 15 SE Bergen op Zoom						
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
76	Onbekend	Onbekend	5/6 november 1945	Geen	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Wel wordt vermeld dat er mijnen in rijwielpaden en taluds van 16-18 km in de spoorlijn van Roosendaal-Vlissingen liggen	Niet relevant, mijnenverdacht gebied zonder aangetroffen mijnen.
80	Onbekend	Onbekend	19 juni 1946	Geen	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Geen verdere opmerkingen.	Niet relevant, geen mijnen aangetroffen
84	Onbekend	Onbekend	2 mei 1946	28 Riegelmine 3 mortiermijn S 35 9 Potmine A200 1 stokhandgranaat 19 pantservuisten 356 Engels granaten 1 Tellermine 35 1 fosforgranaat 177 handgranaten 14 raketten voor Panzerschrecks 1200 geweerpatronen 12 geweergranaten 61 mortiergranaten 2 Schü-Mine 42 1 Tellermine 43 1 Engelse Mijn 2 20 mm patronen 10 ladingen Nobels 808 (springstof) 11 Tellermine 42 6 granaten voor Piats	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Geen verdere opmerkingen.	Relevant, mijnenverdacht gebied, waarbinnen mijnen zijn aangetroffen.
	Onbekend	Onbekend	24 mei 1946	Geen	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Geen verdere opmerkingen.	
87	Onbekend	42 Tellerminen (bekend door van het legrapport)	9 oktober 1945	61 Schü-Mine A 200	Er wordt vermeld dat er geen mijnen missen.	Niet relevant, hoewel andere mijnen zijn aangetroffen dan gelegd, wordt gemeld dat er geen mijnen vermist zijn.
	Onbekend	Onbekend	25 juni 1946	Geen	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken. Geen verdere opmerkingen.	
Locatie van meerdere bomkraters aangegeven:						

Kaart 15 SE Bergen op Zoom

Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
						

Kaart 16 NW Roosendaal

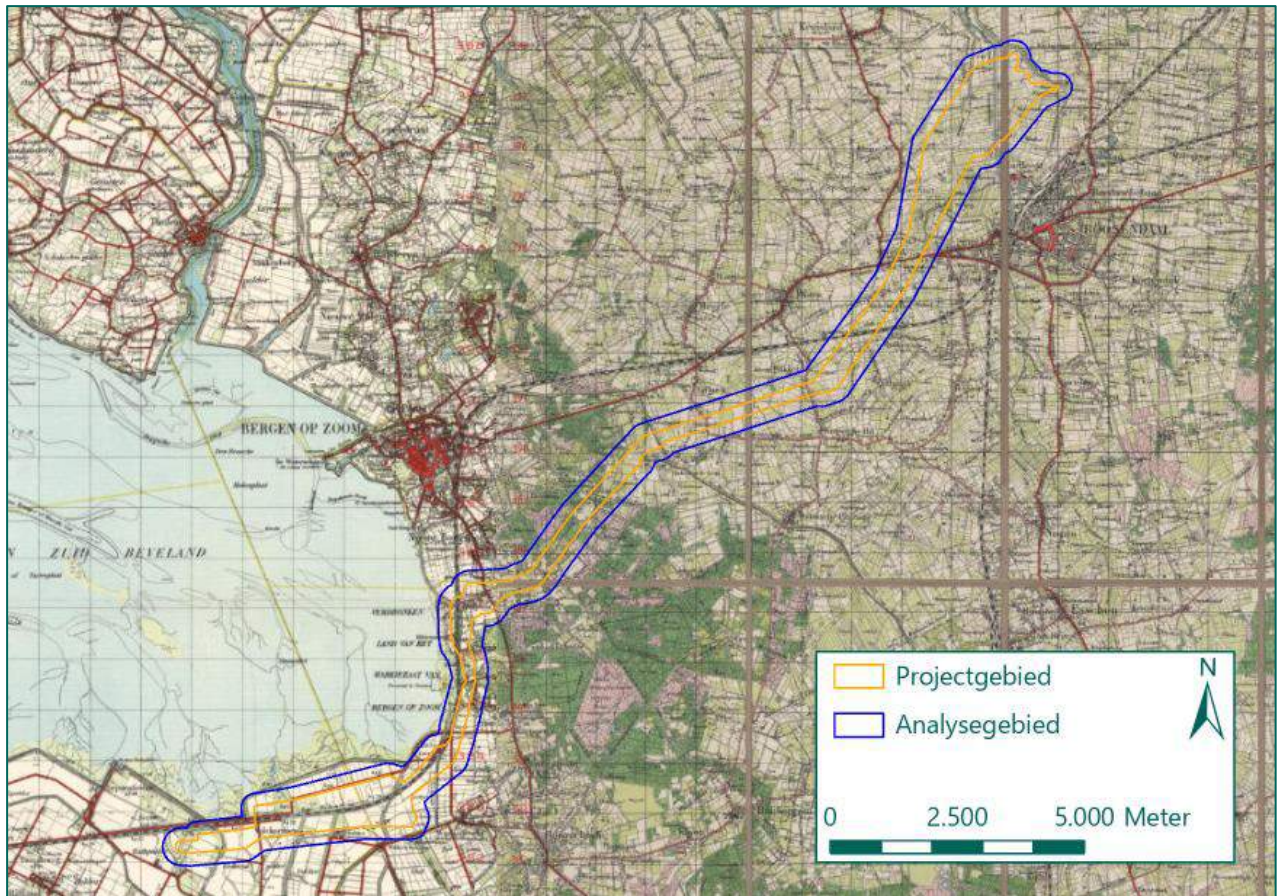
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
23	Onbekend	Onbekend	26 mei 1945	44 Tellerminen	Onbekend hoeveel mijnen ontbreken, geen verdere opmerkingen.	Relevant, mijnenverdacht gebied, waarbinnen mijnen zijn aangetroffen.
28	Onbekend	Onbekend	17 december 1945	2 Tellerminen 42	Onbekend welke mijnen ontbreken. De mijnen werden in een sloot aangetroffen, vermoedelijk gedumpt tijdens de Duitse aftocht.	Relevant, mijnenverdacht gebied, waarbinnen mijnen zijn aangetroffen.

Kaart 23 NE Hijbergen

Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
2	Onbekend, gelegd 1st Canadian Army.	Onbekend	Onbekend	Onbekend	Onbekend welke mijnen ontbreken. Er is een melding gemaakt van resultaten van een verkenning van het gebied op 6 oktober 1945. Het gebied werd vrijgegeven nadat er 4 'shells' 1 'bomb', 2 pantservuisten, 4 granaten, 1 antitankmijn (Frans) en 15 'special shells' waren gesprongen.	Niet relevant, slechts een vermoeden van het bestaan van een mijnenveld, na controle is er niets aangetroffen.

Topotijdreis

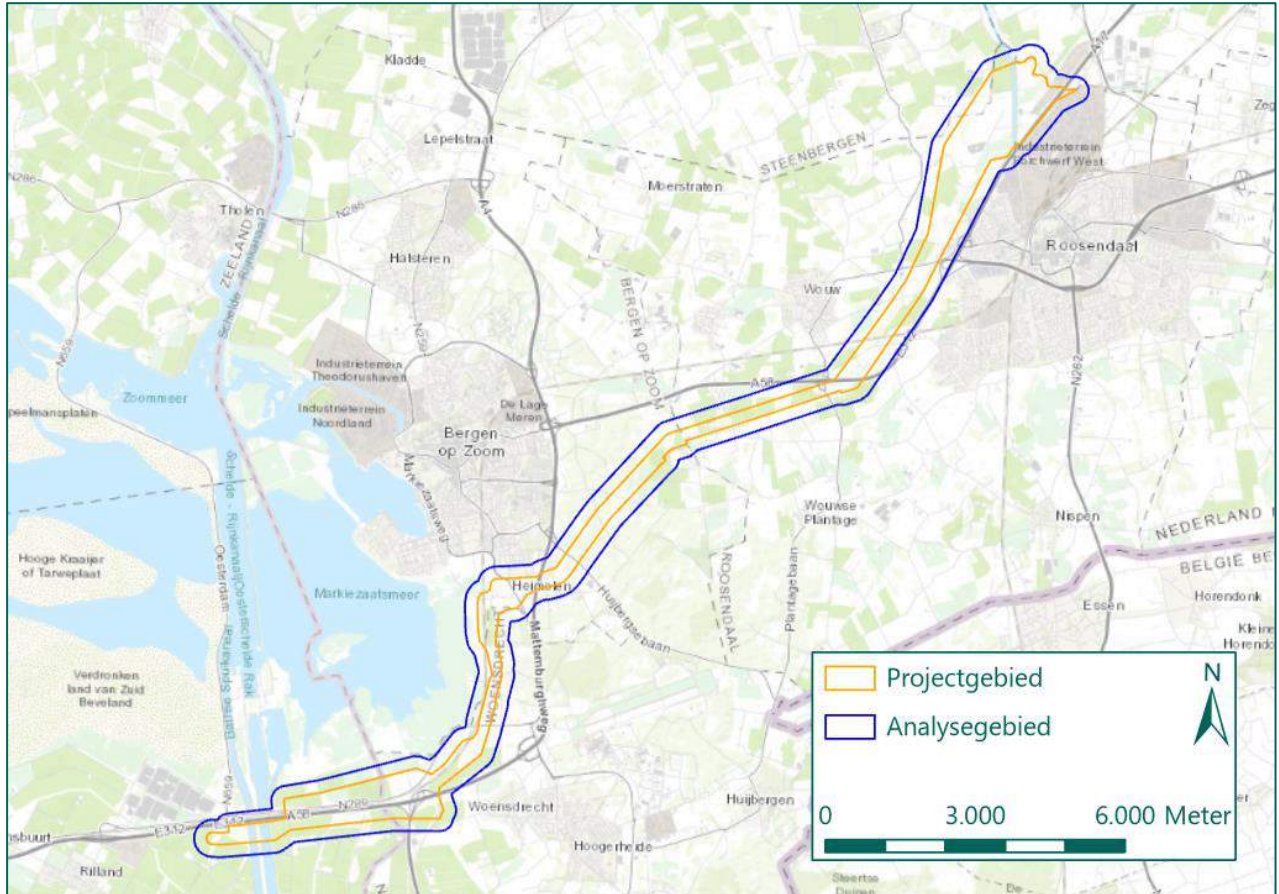
Op topotijdreis.nl staan de kadastrale kaarten van Nederland in de periode 1815 tot heden. Verschillende jaren van kadastrale kaarten zijn door REASeuro in GIS te openen. Op deze wijze kunnen kaarten van het analysegebied van vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog worden vergeleken. Als voorbeeld is de kaartlaag van 1943 weergegeven in Figuur 77.

Figuur 77: Uitsnede kaartlaag 1943 (Bron: Topotijdreis).

Huidige topografische kaart

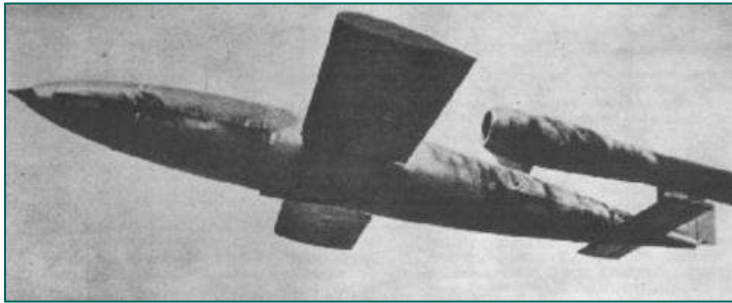
De huidige topografische kaart is afkomstig van ESRI, de ontwikkelaar van GIS. Deze kaartlaag is dermate nauwkeurig dat deze bruikbaar is voor het inpassen van overig kaartmateriaal en voor het nauwkeurig weergeven van NGE-Risicogebieden. Een uitsnede van deze kaart is weergegeven in Figuur 78.

Figuur 78: Uitsnede huidige topografische kaart (Bron: ESRI).

BIJLAGE 7 V-WAPENS

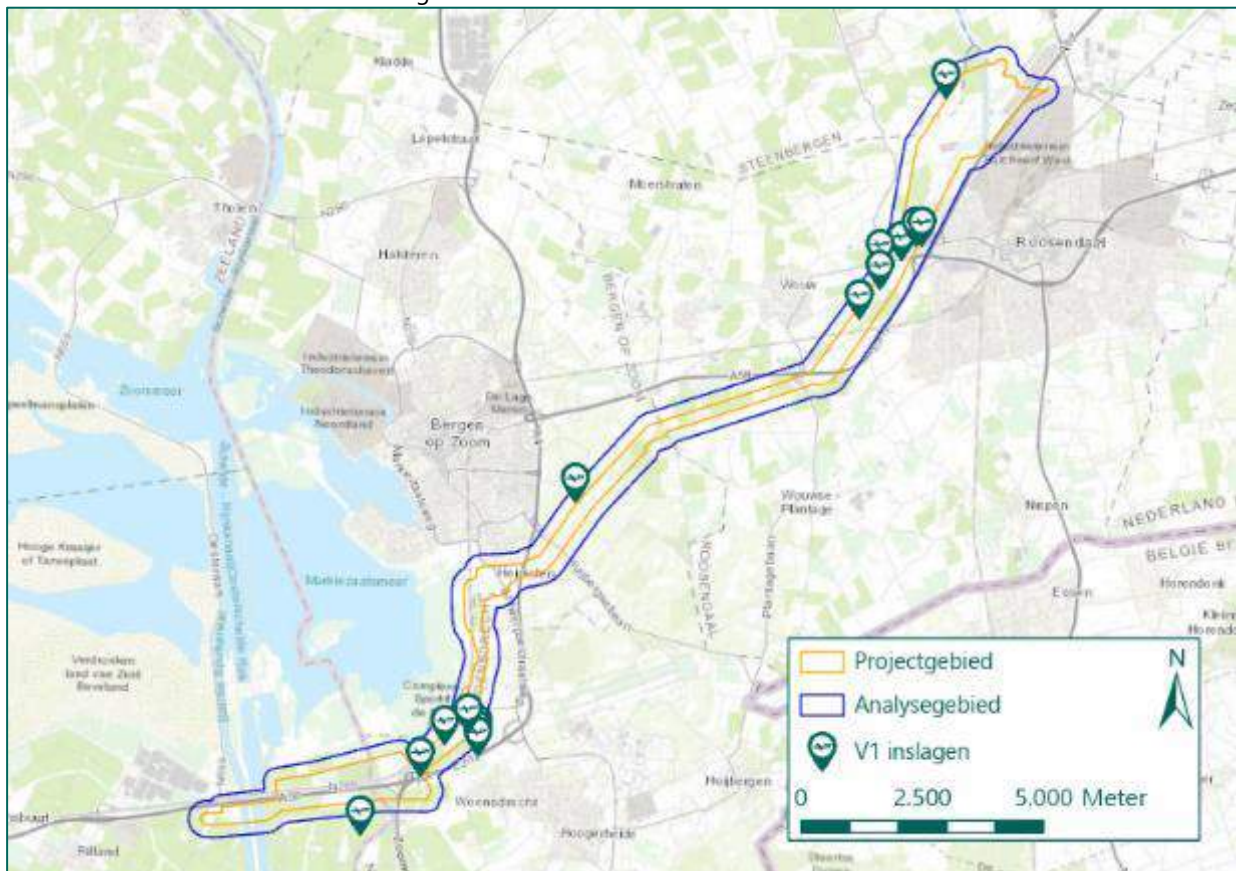
Met speciale wapens, de zogenaamde Vergeltungswaffen (vergeldingswapens of V-wapens), poogde het Duitse leger vanaf 1944 de oorlog te winnen. De V1 staat voor Vergeltungswaffe 1 en was het eerste onbemande straalvliegtuig met explosieven. Van de V1 zijn er meer dan 30.000 geproduceerd. Een groot deel is afgevuurd vanaf verschillende locaties in Nederland.

Specificaties:
 Lengte: 833 cm
 Diameter: 84 cm
 Spanwijdte: 537 cm
 Gewicht: 2.150 kg
 Explosieve inhoud: 500-1.000 kg
 Bereik: ca. 300 km

Daarnaast ontwikkelden de Duitsers de V2. Dit is de eerste ballistische raket met explosieven. Deze raket wordt verticaal gelanceerd op doelen in Antwerpen en Londen, onder andere vanuit Nederland. Er zijn gedurende 1944 en 1945 drie- à vierduizend V2's gelanceerd. Geen van deze kwamen binnen het analysegebied tot ontploffing.

De website <http://vergeltungswaffen.nl/> geeft een overzicht van de in Nederland neergekomen V-wapens. Deze website is geraadpleegd en in onderstaande figuur worden de V1 inslagen binnen 200 meter van het analysegebied getoond. De informatie is chronologisch uitgewerkt in tabelvorm. De positionering van V-wapen inslagen door www.vergeltungswaffen.nl is vaak indicatief weergegeven en de bronvermelding is niet altijd volledig is. De informatie van de website wordt in dit onderzoek gebruikt naast andere bronnen.

Figuur 79: Uitsnede van de huidige topografische kaart met daarop de locaties waar de V-Wapens in Baarle-Nassau neerkwamen (Bron: <https://vergeltungswaffen.nl>)

In de onderstaande tabel zijn de nabij het analysegebied terecht gekomen V-Wapens opgenomen.

V nummer	Datum	Plaats	Adres	Details
V0759	9 februari 1945	Roosendaal	Op een akker met rogge aan de Aardweg.	V1 niet ontploft en richtte geen schade aan.
V2209	15 februari 1945	Woensdrecht	Oosterpolder	-
V0894	18 februari 1945	Roosendaal	In een weiland te Vinkenbroek	5 personen raakten lichtgewond. In de omgeving werd dak- en glasschade aangericht.
V1021	22 februari 1945	Roosendaal	Klaver- en roggeveld ten westen van Roosendaal	3 personen raakten lichtgewond. In de omgeving liggende boerderijen liepen glas- en dakschade op
V1066	24 februari 1945	Roosendaal	Bouwland ten westen van Roosendaal	Nabijgelegen boerderijen en huizen liepen glasschade op.
V1058	24 februari 1945	Woensdrecht	Prins-Karelpolder op ca. 50 m van een keiweg.	-
V1132	26 februari 1945	Bergen op Zoom	Klavervelden	-
V1182	27 februari 1945	Woensdrecht	Prins-Karelpolder	-
V1165	27 februari 1945	Wouw	Nabij de Bareel op ongeveer 150 meter ten zuiden van de weg Roosendaal-Wouw	Niet ontploft
V1235	2 maart 1945	Hoogerheide	In de Prins Karelpolder	Zonder schade aan te richten.
V1256	3 maart 1945	Roosendaal	Weiland aan de Vroenhoutscheweg	Geen schade of slachtoffers. V1 werd beschoten door luchtafweer en is niet ontploft.
V1277	4 maart 1945	Woensdrecht	Prins-Karelpolder nabij het oude station	-
V1574	27 maart 1945	Hoogerheide/ Woensdrecht	In de Caterspolder	Licht glas- en dakschade aangericht
V1567	27 maart 1945	Woensdrecht	In een akkerland in de Karelpolder tussen grintweg en de spoordam	Materiele schade in de omgeving

Tabel 17: V-Wapen inslagen nabij het analysegebied.

BIJLAGE 8 OVERZICHT LUCHTFOTO'S

Bij de volgende Nederlandse luchtfoto-instanties zijn luchtfoto's van tijdens en na de oorlog besteld:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie van de National Collection of Aerial Photography (NCAP).
- Luchtfotocollectie van de Laurier Military History Archive (LMH).
- Strike photos afkomstig van de National Archives and Records Administration (NARA).
- Strike photos afkomstig van The National Archives (TNA).

Bij het bestellen van luchtfoto's is getracht maximaal rekening te houden met de schaal, kwaliteit en datum van de foto's. Met betrekking tot de datum is het uitgangspunt de datum van relevante oorlogshandelingen.

Luchtfoto's van tijdens en na de Tweede Wereldoorlog:

Collectie / sortie	Fotonummer	Datum	Bron
ACIU / E 306	3186	3 oktober 1943	NCAP
874	3116	13 mei 1944	Kadaster
US 7GR / 1468	4116		
106G / 1819	3181	2 augsutus 1944	Wageningen UR
872	3251, 3252 3283	24 september 1944	Kadaster
0299	4084	6 oktober 1944	LMH
874	3035, 3036	12 oktober 1944	Kadaster
400 / 1344	3003, 3059, 3060, 3087, 4055, 4057, 4061, 4157	21 oktober 1944	
874	3089, 4001, 4003, 4082, 4088		
1157	3060, 3062, 4025, 4027, 4028, 4029	28 oktober 1944	

Tabel 18: Overzicht luchtfoto's.

Strikephoto's van tijdens bombardementen:

Collectie / sortie	Fotonummer	Datum	Bron
-	-	12 september 1944	TNA: AIR 37/334
-	-	13 september 1944	TNA: AIR 37/334
Niet leesbaar	Niet leesbaar, twee foto's	16 september 1944	NARA: RG 342, Box 0438

Tabel 19: Overzicht strike photos.

In tekening 01 zijn de luchtfoto's ingepast.

BIJLAGE 9 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN

In het verleden zijn verschillende NGE-bodemonderzoeken uitgevoerd die overlappen met het analysegebied van het voorliggende HVO-NGE. Het betreft onderzoeken die zijn opgesteld naar het WSCS-OCE, maar ook naar de voorloper hiervan, het BRL-OCE. Omdat onderzoeken die zijn opgesteld naar de richtlijnen van het BRL-OCE niet meer voldoen aan de huidige eisen voor een HVO-NGE bieden deze onderzoeken geen aanvullende informatie op. Wel worden de onderzoeken die zijn opgesteld naar de richtlijnen van het BRL-OCE hieronder genoemd ter informatie:

Opsteller	Datum / kenmerk	Titel
Bodac	26 april 2006 / 50021	Historisch Onderzoek Ongesprongen Explosieven randweg Hoogerheide
T&A Survey	23 februari 2007 / 1106-GPR1083	Rapportage van het historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven ter plaatse van het spoor Roosendaal – Vlissingen tussen kilometerpaal 0.24 en kilometerpaal 10.66
Saricon	1 juni 2007 / 72274-VO-10	Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Spoorhaven Roosendaalse Haven & Spoorhaven fase 1 en 2
T&A Survey	8 maart 2007 / 0107-GPR1117	Rapportage van het historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van conventionele explosieven ter plaatse van het spoor Middelburg – Bergen op Zoom
REASeuro	8 augustus 2007 / RO-070119	Probleeminventarisatie en –analyse ter plaatse van MEGA 1A Spoortracé Roosendaal - Vlissingen
ECG	Mei 2008 / n.v.t.	Probleeminventarisatie naar de aanwezigheid van conventionele explosieven in het analysegebied 'Zoomweg – Roosendaalse Vliet'
Provincie Zeeland	2009 / n.v.t.	Niet gesprongen explosieven in Zeeland
BAM Rail BV	23 november 2009 / 181-009-ER-01	Eindrapportage voor het detecteren en benaderen van conventionele explosieven in het opsporingsgebied "Spoor Rilland-Bath".
ECG	Mei 2010 / 257-009-PIA-001	Probleemanalyse naar het risico op het aantreffen van Conventionele Explosieven in het analysegebied Buisleidingenstraat Bergen op Zoom – Schelde Rijnkanaal.
Plan Terra	December 2010 / P291-03-2010607	Conventionele Explosieven in Zeeland Onderzoeksverantwoording.
AVG Geoconsult Heijen BV (AVG)	26 juli 2011 / 1062091	Een historisch onderzoek naar de aanwezigheid van Conventionele Explosieven ter plaatse van Volkerak-Zoommeer
Leemans Speciaalwerken	18 mei 2012 / S2012.047	Vooronderzoek bestaande uit een probleeminventarisatie naar conventionele explosieven uit de Tweede Wereldoorlog in de gemeenten Halderberge, Roosendaal en Steenbergen

Tabel 20: Overzicht geraadpleegde in het verleden uitgevoerde onderzoeken opgesteld naar de richtlijnen van het BRL-OCE.

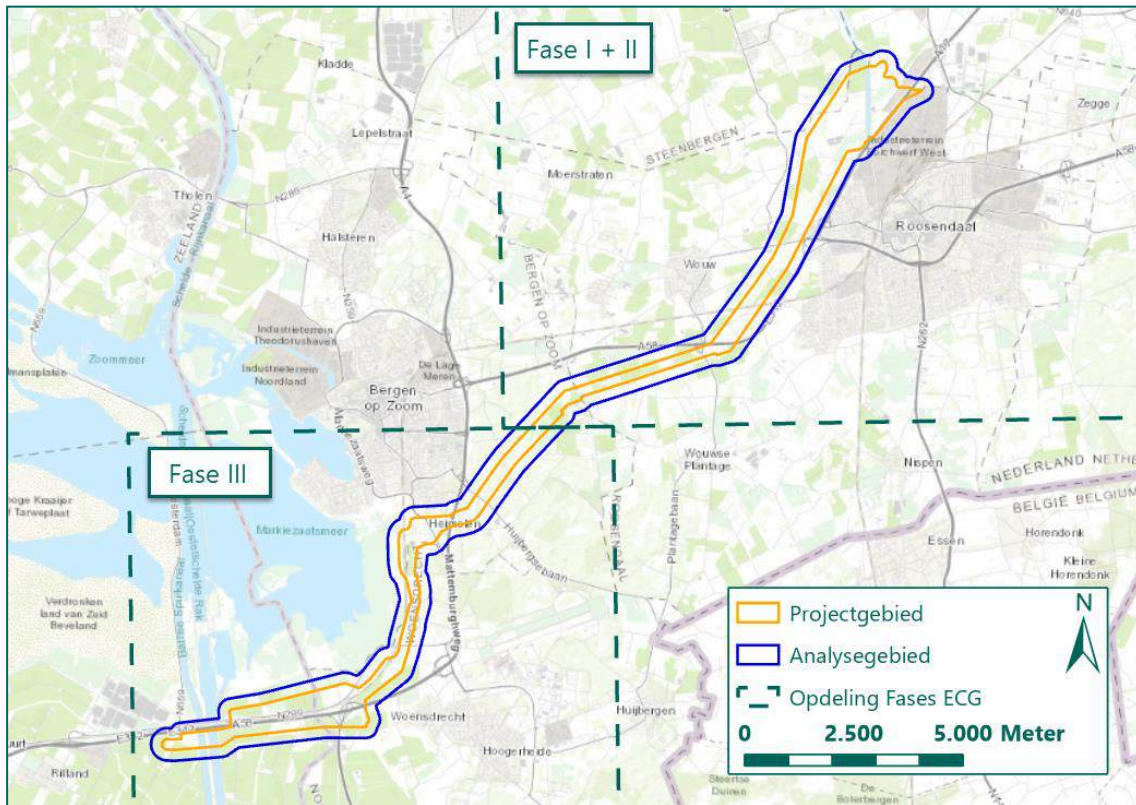
Daarnaast zijn onderzoeken die zijn opgesteld naar de richtlijnen van het WSCS-OCE geanalyseerd. In de onderstaande tabel zijn de relevante onderzoeken genoemd. Vervolgens is per onderzoek aangegeven wat de relevantie is voor het huidige onderzoek.

Nr.	Opsteller	Datum / kenmerk	Titel
1.	ECG	22 juli 2009 / 146-009-ER-00	Eindrapportage explosievenonderzoek in het opsporingsgebied Buisleidingenstraat te Roosendaal.
		Mei 2010 / 257-009-PIA-001	Probleemanalyse naar het risico op het aantreffen van Conventionele Explosieven in het onderzoeksgebied Buisleidingenstraat Bergen op Zoom – Schelde Rijkkanaal.
		30 mei 2011 / 257-009-DE-01	Rapportage detectieonderzoek "Buisleidingenstraat fase 3"
		15 december 2011 / 257-009-ER-01	Eindrapportage benaderonderzoek 'Buisleidingenstraat, fase 3.'
		29 oktober 2012 / 278-011-ER-01v01	Eindrapportage detectie- en benaderonderzoek 'Leidingstraat fase 4, gemeente Albrandswaard
		9 juli 2013 / 278-011-ER-02	Samenvatting detectie- en benaderonderzoeken Leidingstraat Nederland fase 1 t/m 4 (betreffende rapporten 217-007,274-008,146-009,278-011)
2.	T&A Survey	31 juli 2012 / L-NGE001 RZW-190	Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van het station en emplacement Bergen op Zoom
3.	Bodac	31 mei 2013 / 3013	Vooronderzoek Conventionele Explosieven Cruijlandse Kreken.
4.	REASeuro	28 november 2013 / RO-130020	Historisch vooronderzoek Borssele-Tilburg 380KV Deeltracé 3.
5.	ECG	3 september 2013 / 456-012-PP-01	Projectplan voor het detecteren en benaderen van conventionele explosieven in het analysegebied 150Kv tracé Dinteloord-Roosendaal, gemeente Steenberg.
6.	Bodac	4 maart 2015 / H5005	Vooronderzoek Conventionele Explosieven 'Route van de Turf' Bergen op Zoom
7.	ExploVision	30 juli 2015 / GM-0166338	Projectgebonden Risico Analyse 380kV station in Rilland
8.	Bombs Away	11 december 2015 / 15P080	Vooronderzoek Conventionele Explosieven Baggeren Mark-Vliet Systeem 2016 Gemeenten Roosendaal & Steenberg
9.	Bombs Away	29 september 2017 / 17P019	Vooronderzoek Conventionele Explosieven Buisleidingstraat, Bergen op Zoom – Woensdrecht – Reimerswaal
		Onbekend / onbekend	NGE-Risicokaart gemeente Bergen op Zoom (Exacte benaming van de rapportage bij REASeuro niet bekend)

Tabel 21: Overzicht geraadpleegde in het verleden uitgevoerde onderzoeken.

1. ECG, diverse rapportages betreffende Buisleidingstraat tussen Rilland en Roosendaal, 2009-2013
 In een digitale bespreking (12 juli 2021) met TenneT en Arcadis is aan het licht gekomen ECG enkele onderzoeken betreffende de Buisleidingstraat tussen onder anderen, Roosendaal en Bergen op Zoom, heeft uitgevoerd. Hoewel deze onderzoeken in de eerdere versies van voorliggende rapportage nog niet waren behandeld, zullen deze voor versie 8.0 wel worden geanalyseerd. De diverse rapportages betreffende detectie- en benaderonderzoek uitgevoerd door ECG ter plaatse van de Buisleidingstraat tussen, onder anderen, Roosendaal en Bergen op Zoom werden door Arcadis in 2021 aangeleverd aan REASeuro. Na aanlevering zijn deze Proces verballen van oplevering (Pvvo's) door REASeuro geanalyseerd. Enige toelichting van deze rapportages is noodzakelijk. De aangeleverde Pvvo's zijn allen gebaseerd op

de input uit het ECG rapporten 146-009 en 257-009, welke hun beginselen kennen in respectievelijk 2009 en 2010. Hierbij dient vermeld te worden dat de door ECG getrokken conclusies afwijken van de conclusies die REASeuro trekt in voorliggende rapportage. In de ECG rapporten 146-009 en 257-009 wordt gewerkt met verschillende 'Fasen'. Het projectgebied van voorliggend rapport ligt in binnen 'Fase III' en 'Fase I' van de ECG rapporten.

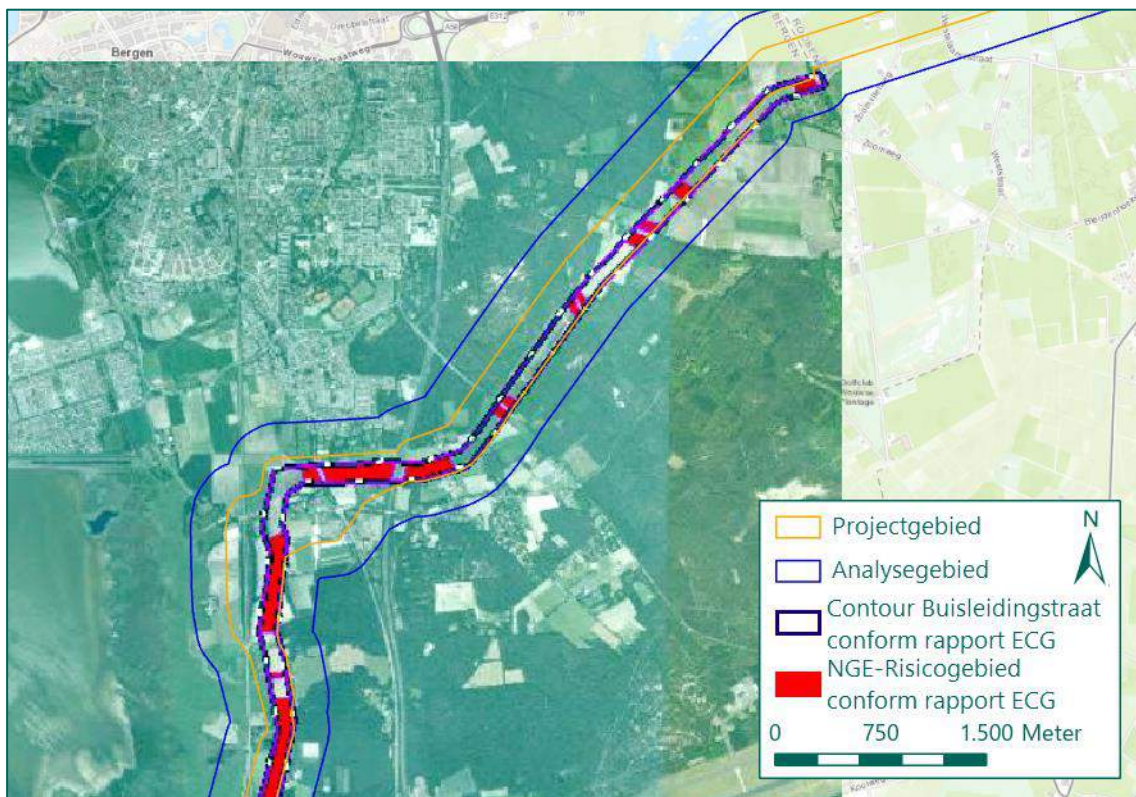

Figuur 80: Aanduiding van de Fasen zoals gehanteerd door ECG in de rapporten 146-009 en 257-009 (Bron ondergrond: ESRI).

De probleemanalyse (mei 2010 / 257-009-PIA-001) bevat de uiteenzetting over de op CE verdachte gebieden in het onderzoeksgebied. De horizontale afbakening van de verdachte gebieden staat op een kaart in de rapportage weergegeven, maar is niet nader toegelicht. Alle PwO's van ECG die aan REASeuro aan zijn geleverd, zijn gebaseerd op deze probleemanalyse. Er zijn dus enkel detectie en benaderingswerkzaamheden uitgevoerd ter plaatse van de gebieden die in 2010 als verdacht zijn aangemerkt door ECG. De overige gebieden, die door REASeuro ook als verdacht zijn aangemerkt, zijn niet nader onderzocht. Onderstaand zijn de verdachte gebieden, zoals gehanteerd door ECG, aangeduid. Een soortgelijke overzichtkaart voor rapport 146-009 is in de door REASeuro geraadpleegde documenten niet aangetroffen.

Figuur 81: NGE-Risicogebieden zoals afgebakend door ECG (Bron: ECG Rapportage 257-009-ER-01).

Figuur 82: NGE-Risicogebieden zoals afgebakend door ECG (Bron: ECG Rapportage 257-009-ER-01).

Uit de rapportage van ECG (146-009 en 257-009) is afgeleid dat diverse gebieden zijn vrijgegeven door de firma ECG. Hierbij zijn binnen 'Fase III' en 'Fase I' afwijkende zoekdoelen gehanteerd. Onderstaande uitsneden betreffende de specifieke zoekdoelen zoals gehanteerd door ECG.

- **Afwerpmunitie**
Zoekdoel: \geq 50kg / 100lb / diameter vanaf 200mm.
- **Geschuts­munitie, mortiermunitie, raketten en geleide wapens**
Zoekdoel: diameter vanaf 50mm.

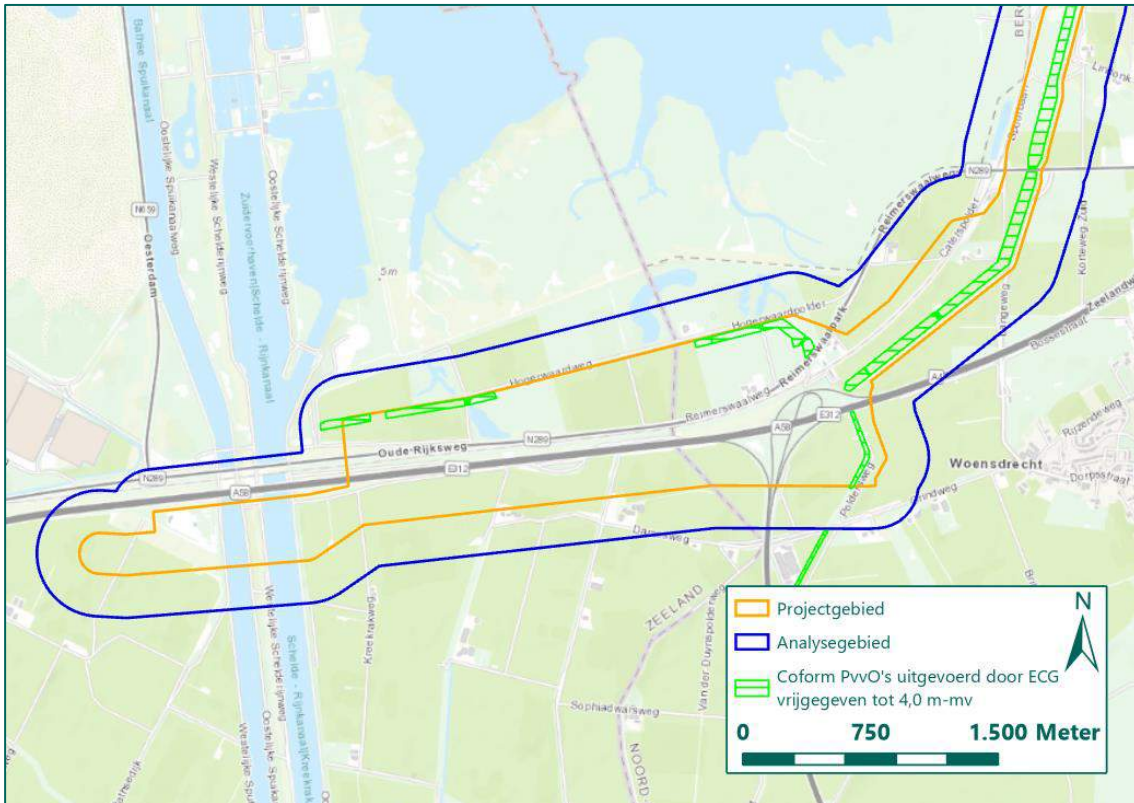
Figuur 83: Zoekdoelen binnen 'Fase III' afkomstig uit het rapport van ECG (Bron: ECG Rapportage 257-009-ER-01).

- **Geschuts­munitie, mortiermunitie, raketten en geleide wapens**
zoekdoel: diameter vanaf 50mm
- **Klein-Kaliber Munitie, hulzen, handgranaten, geweergranaten, explosieve stoffen en pyrotechnische middelen**
zoekdoel: niet gericht naar zoeken, maar bij aantreffen veiligstellen. Tevens beslist de senior OCE-deskundige (in overleg met de opdrachtgever) of de zoekmethode dient te worden herzien wanneer genoemde artikelen aangetroffen worden.
- **Mijnen**
zoekdoel: tenzij uit het vooronderzoek feitelijke aanwijzingen zijn gebleken, niet gericht naar zoeken, maar bij aantreffen veiligstellen. Tevens beslist de senior OCE-deskundige (in overleg met de opdrachtgever) of de zoekmethode dient te worden herzien wanneer genoemde artikelen aangetroffen worden.

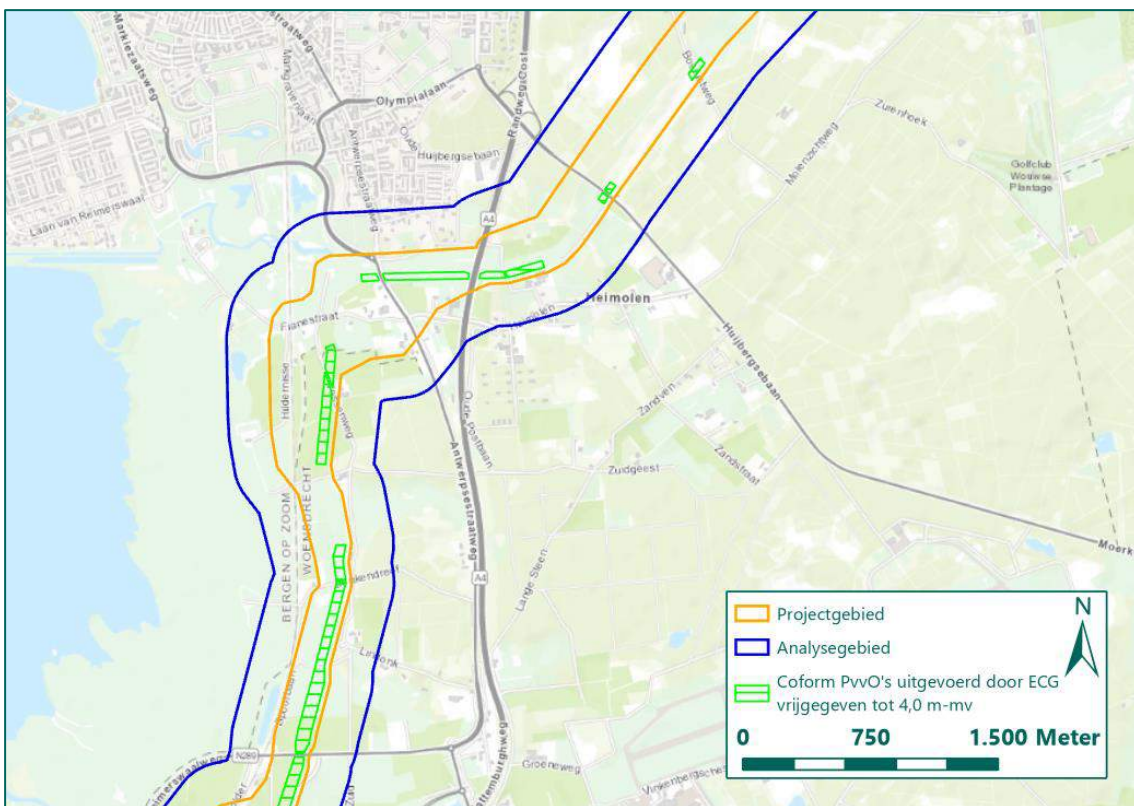
Figuur 84: Zoekdoelen binnen 'Fase I' en 'Fase II' afkomstig uit het rapport van ECG (Bron: ECG Rapportage 149-009-ER-00).

Betreffende de PwO's van ECG nog het volgende: in rapport 278-011, pagina 5, wordt gesteld dat '[n]a de detectiefase [...] de gedetecteerde verdachte objecten [zijn] benaderd. Totaal zijn in fase 1 7 explosieven aangetroffen. Deze explosieven zijn aangetroffen binnen fase 1 [Fase I] op het tracé van Bergen op Zoom tot Roosendaal'. Uit de rapportages heeft REASeuro niet kunnen herleiden waar de munitie exact is aangetroffen. Wel is duidelijk dat binnen het tracé Bergen op Zoom-Roosendaal sprake is van aangetroffen en geruimde NGE.

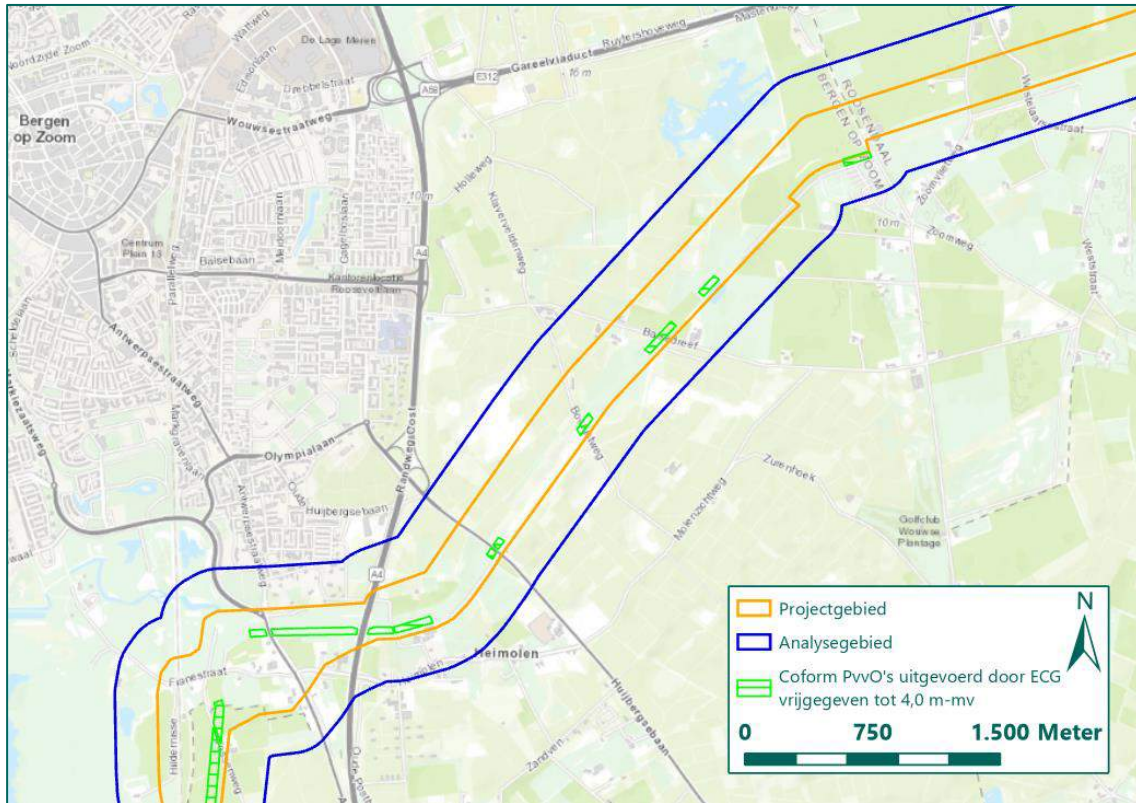
REASeuro onderschrijft de conclusies van de PwO's van ECG. Echter, zoals bovenstaand al vermeld: slechts een deel van het door REASeuro afgebakende NGE-Risicogebied is gedetecteerd en vrijgegeven door ECG, waardoor een deel van het NGE-Risicogebied resteert. De door ECG vrijgegeven delen van het tracé zijn door REASeuro nader geanalyseerd. Aan de hand van het rapport van ECG is vastgesteld tot hoe diep de locatie verschillende locaties zijn vrijgegeven. De vrijgegeven gebieden die binnen het projectgebied van voorliggende rapportage (Deelgebied 1) zijn gelegen, zijn vrijgegeven tot 4,0 m-mv. In enkele gevallen leidt de conclusie van ECG tot het vervallen van een deel van de door REASeuro afgebakende NGE-Risicogebieden. Dit afvallen van delen van de NGE-Risicogebieden is afhankelijk van het zoekdoel zoals gehanteerd door ECG en de diepte van vrijgave ten opzichte van de maximale penetratiediepte binnen een specifiek NGE-Risicogebied. In onderstaand figuur zijn de door ECG vrijgegeven gebieden weergegeven. In de meegeleverde GIS-bestanden zijn de conclusies van ECG vergeleken met de afbakeningen van NGE-Risicogebieden door REASeuro.

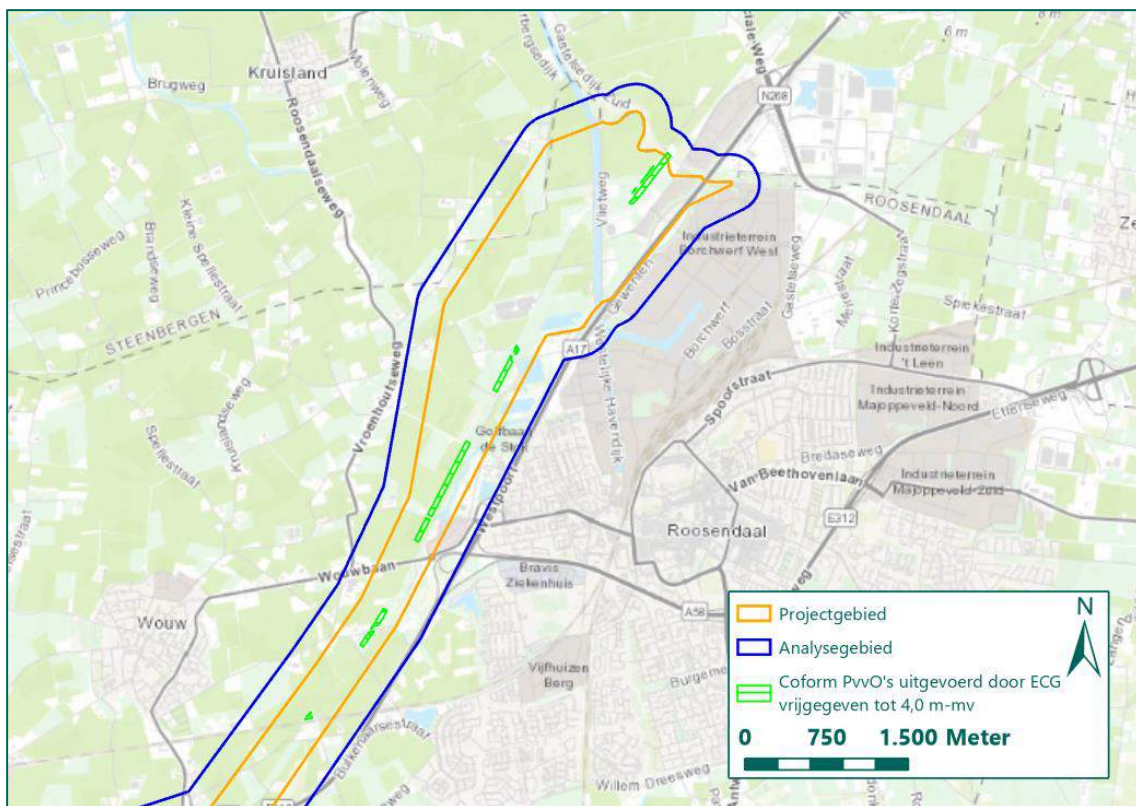
Figuur 85: Vrijgegeven gebieden zoals geconcludeerd uit de bodemonderzoeken van ECG (Bron: ECG).

Figuur 86: Vrijgegeven gebieden zoals geconcludeerd uit de bodemonderzoeken van ECG (Bron: ECG).

Figuur 87: Vrijgegeven gebieden zoals geconcludeerd uit de bodemonderzoeken van ECG (Bron: ECG).

Figuur 88: Vrijgegeven gebieden zoals geconcludeerd uit de bodemonderzoeken van ECG (Bron: ECG).

Concluderend kan gesteld worden dat de aangeleverde informatie van ECG leidt tot afvallen van delen van het door REASeuro afgebakende NGE-Risicogebied. Deze conclusies zijn in de meegeleverde GIS-bestanden opgenomen.

2. T&A Survey, L-NGE001 RZW-190, 31 juli 2012

In opdracht van ProRail heeft T&A Survey in 2012 een historisch vooronderzoek uitgevoerd. Het analysegebied omvat 'het station en emplacement Bergen op Zoom'. Uit het onderzoek van T&A bleek dat er verschillende NGE-Risicogebieden overlap hebben met het analysegebied van het voorliggende rapport. Hieronder volgen de relevante door T&A afgebakende gebieden:

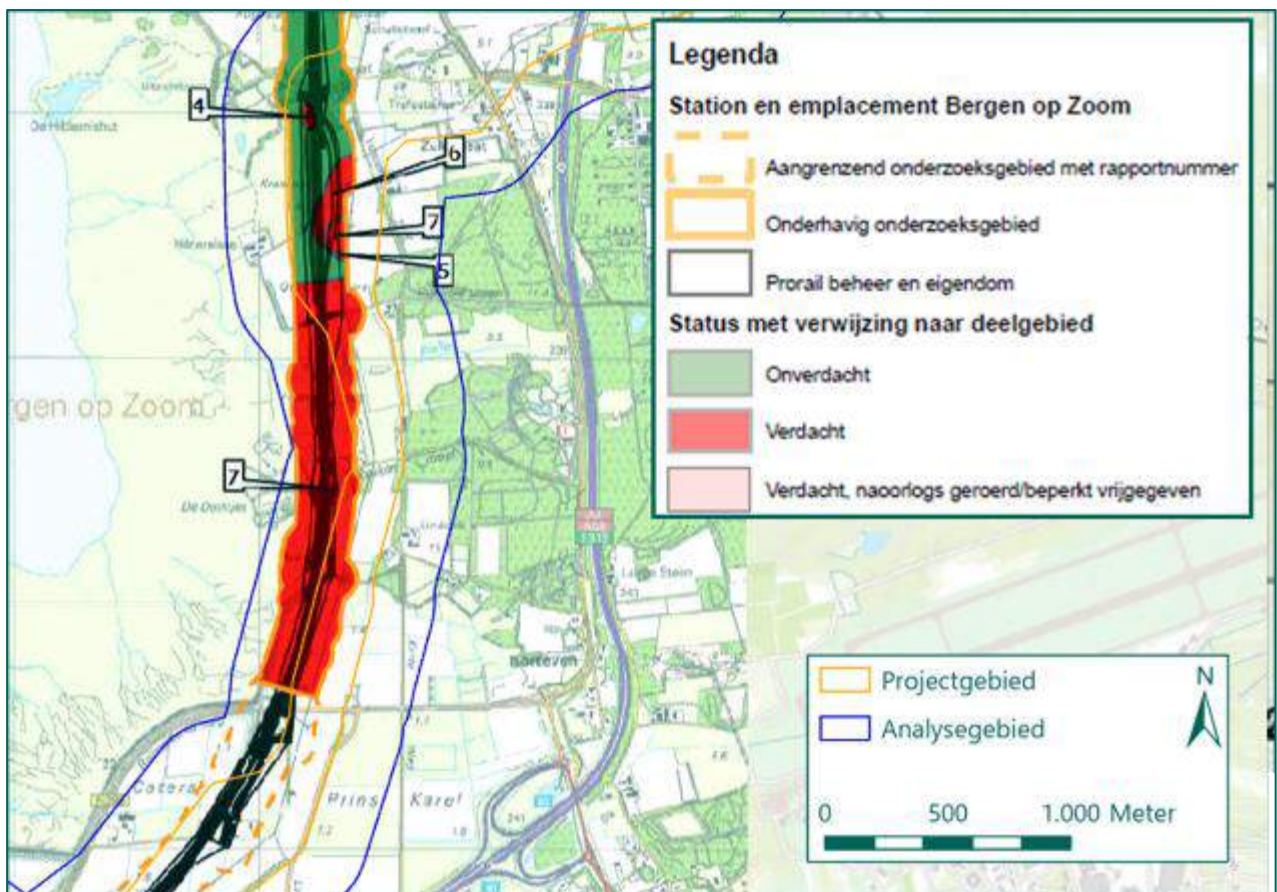
Deelgebied 4: een gebied afgebakend op de aanwezigheid van loopgraven, stellingen en militaire terreinen. Het gebied is verdacht op enkele stukken gevechtsweld- en geschutmunitie: vanaf 2 cm; diverse nationaliteiten

Deelgebied 5: een gebied afgebakend op basis van meerdere meldingen van bombardementen op de spoorlijn nabij Woensdrecht. Het gebied is verdacht op enkele stukken afwerpmunitie: tot maximaal 1000 lbs; geallieerd.

Deelgebied 6: een gebied afgebakend ter plaatse van Woensdrecht, de spoordijk en Lindonk op basis van meerdere meldingen van grondgevechten ondersteund door artillerieondersteuning. Tevens zijn mijnen vermist in het gebied. Het gebied is verdacht op vele tientallen stukken gevechtsweld- en geschutmunitie: vanaf 2 cm; diverse nationaliteiten en op enkele mijnen; onbekend type; Duits.

Deelgebied 7: dit deelgebied heeft overlap met deelgebieden 5 en 6. Het gebied is verdacht op enkele stukken afwerpmunitie: tot maximaal 1000 lbs; geallieerd, vele tientallen stukken gevechtsweld- en geschutmunitie: vanaf 2 cm; diverse nationaliteiten en op enkele mijnen; onbekend type; Duits.

De conclusies van het rapport van T&A zijn zichtbaar in Figuur 89. Deze conclusies leveren geen aanvullende informatie op voor het voorliggende rapport.

Figuur 89: Relevante NGE-Risicogebieden van T&A rapport L-NGE001 RZW-190 (2012).

3. Bodac, 3013, 31 mei 2013

In opdracht van Waterschap Brabantse Delta heeft Bodac in 2013 een historisch vooronderzoek uitgevoerd. Het analysegebied omvat de omgeving Cruijlandse Kreeken. Het analysegebied van het voorliggende rapport heeft minimale overlap met het analysegebied van het rapport van Bodac. Het rapport van Bodac biedt daarom geen aanvulling op het voorliggende rapport.

4. REASeuro, RO-130020, 28 november 2013

In opdracht van Grontmij Nederland BV heeft REASeuro in 2013 een historisch vooronderzoek uitgevoerd. Het analysegebied omvat het tracé Rilland-Roosendaal. In dit rapport is enkel afgebakend op mastlocaties. De conclusies van het rapport bieden daarom geen aanvulling op het voorliggende rapport.

5. ECG, 456-012-PP-01, 3 september 2013

In opdracht van Grontmij Nederland BV heeft ECG in 2013 een historisch vooronderzoek uitgevoerd. Het analysegebied omvat het tracé Dinteloord-Roosendaal, gemeente Steenbergen. Het analysegebied van het voorliggende rapport heeft minimale overlap met het analysegebied van het rapport van ECG. Het rapport van ECG biedt daarom geen aanvulling op het voorliggende rapport.

6. Bodac, H5005, 4 maart 2015

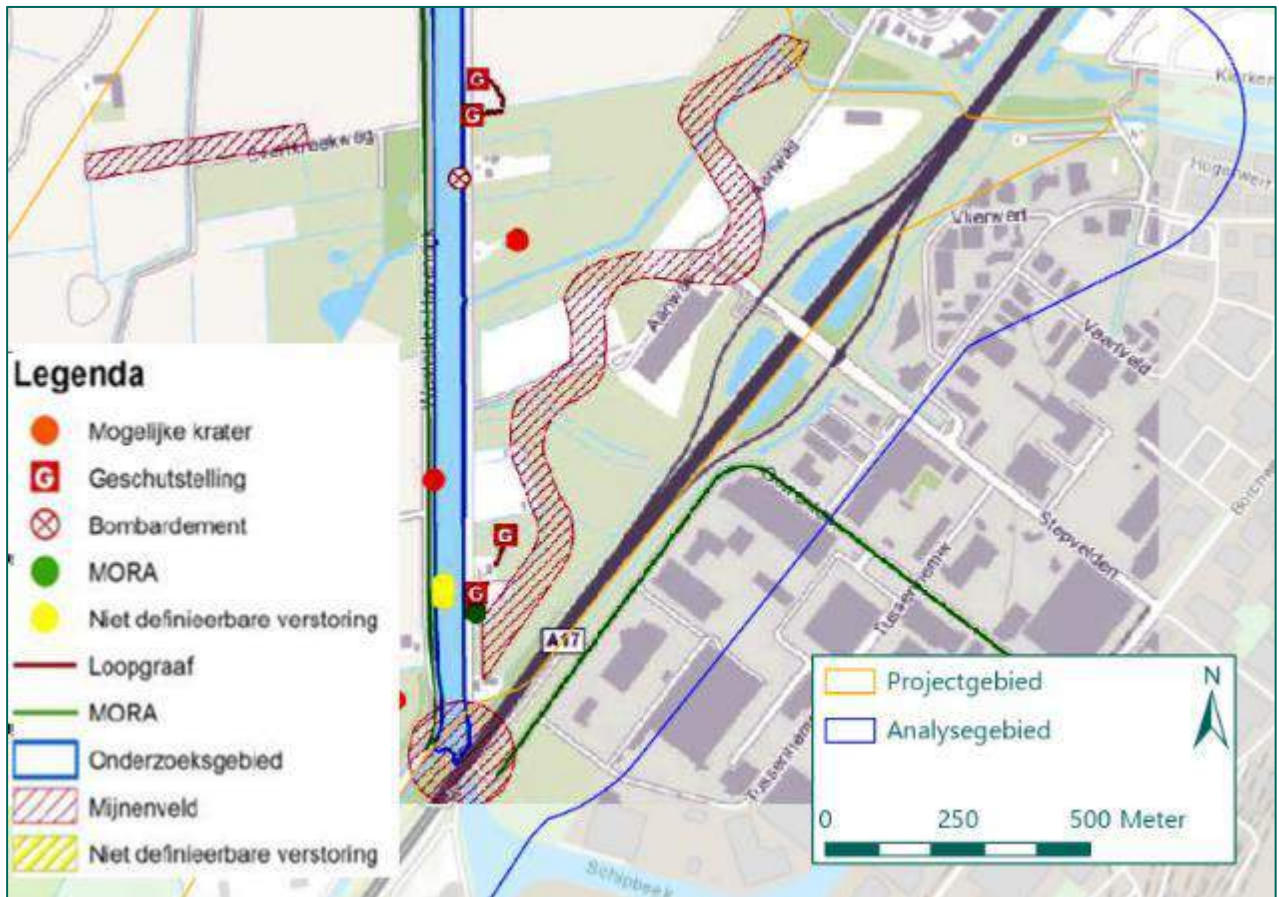
In opdracht Grontmij BV heeft Bodac in opdracht van Omgevingsdienst Midden- en West-Brabant een vooronderzoek opgesteld voor de uitvoering van bodemroerende werkzaamheden ten behoeve van de ontwikkeling van de Route van de Turf, te Bergen op Zoom. Binnen het gebied waar het analysegebied overlap heeft met het analysegebied van het voorliggende rapport zijn enkel NGE-Risicogebieden afgebakend naar aanleiding van vernielingsladingen als gevolg van het springen van bruggen. REASeuro gaat niet mee met deze conclusie zoals is uitgelegd in Paragraaf 3.3.12.

7. ExploVision, GM-0166338, 30 juli 2015

In opdracht Grontmij BV heeft ExploVision een Projectgebonden Risico Analyse (PRA) opgesteld voor de realisatie van de aanleg van een 380Kv station voor TenneT. Het analysegebied betreft een deel van de Eerste Bathpolder, nabij Rijksweg A58. In het rapport is opgenomen dat uit vooronderzoek blijkt dat het gebied verdacht is op: afwerpmunitie (geallieerde vliegtuigbommen van 250 tot 1.000 lbs; geallieerde en Duitse geschuts- en gevechtsmunitie; en gedumpte geallieerde en Duitse geschuts- en gevechtsmunitie. De conclusies van het rapport van ExploVision bieden geen aanvulling op het voorliggende rapport.

8. Bombs Away, 15P080, 11 december 2015

In opdracht Niebeek Milieumanagement BV heeft Bombs Away een HVO opgesteld naar aanleiding van voorgenomen baggerwerkzaamheden in een aantal watergangen in de gemeenten Steenbergen en Roosendaal (Noord-Brabant). De analysegebieden zijn meerdere watergangen, waaronder een watergang nabij Roosendaal. In de onderstaande figuur zijn de relevante bevindingen van Bombs Away weergegeven. Binnen het analysegebied van het voorliggende rapport meldt Bombs Away mijnevelden, een mogelijke krater, een bombardement, enkele niet definieerbare verstoringen en vier geschutopstellingen met nabijgelegen loopgraven. Deze conclusies leveren geen aanvullende informatie op voor het voorliggende rapport.

Figuur 90: Relevante NGE-Risicogebieden van Bombs Away rapport 15P080 (2016)

9. Bombs Away, 17P019, 29 september 2017 (meest recente versie van 28 september 2020) en gemeentedeckende rapportage van oktober 2019 en met onbekend kenmerk.

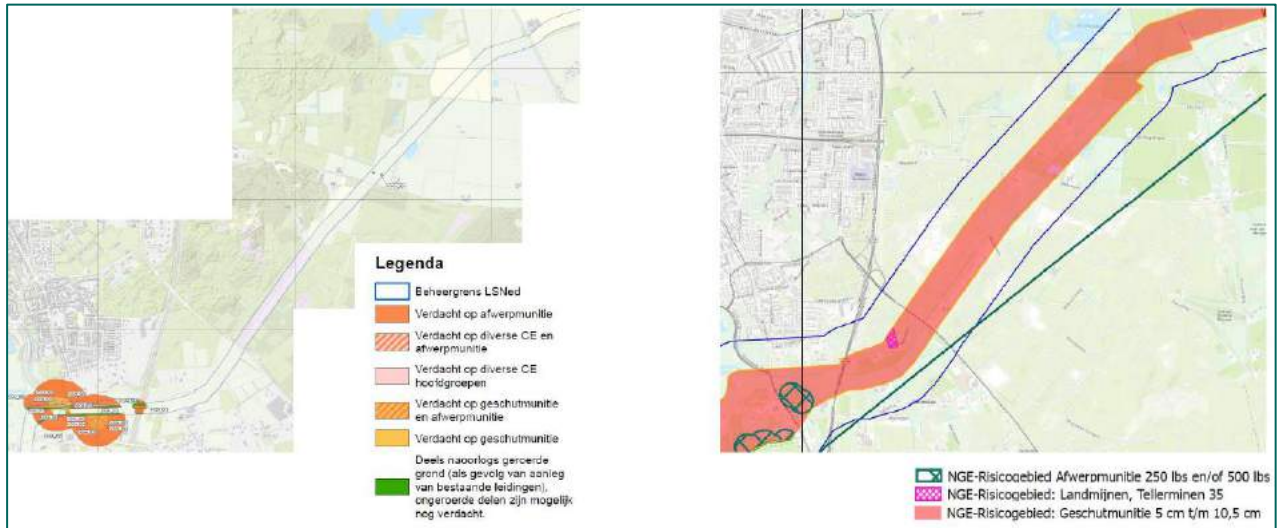
In een digitale bespreking (12 juli 2021) met TenneT en Arcadis is aan het licht gekomen dat BombsAway reeds in 2017 een HVO-NGE had opgesteld ter plaatse van de Buisleidingstraat Bergen op Zoom – Woensdrecht – Reimerswaal. Daarnaast heeft BombsAway een Gemeentedeckende rapportage voor de gemeente Bergen op Zoom opgesteld. Deze rapportage is opgesteld nadat REASeuro de eerste versie (opgeleverd in november 2018) van de voorliggende rapportage had opgeleverd.

Hoewel deze onderzoeken in de eerdere versies van voorliggende rapportage nog niet waren behandeld, zullen deze voor versie 8.0 wel worden geanalyseerd. Hierbij dient vermeld te worden dat REASeuro ten tijden van het opstellen van voorliggende rapportage niet beschikt over de gemeentedeckende rapportage voor de gemeente Bergen op Zoom. De conclusies uit deze rapportage zijn bij REASeuro enkel bekend, omdat deze bij de digitale bespreking op 12 juli 2021 werden aangedragen.

Zoals vermeld werd het gemeentedeckende historische vooronderzoek van Bergen op Zoom is opgesteld nadat de eerste versie van het rapport van REASeuro onderzoek is opgesteld. In de periode daarna heeft REASeuro enkele keren de opdracht gekregen het kaartmateriaal van de rapportage aan te passen omdat er vanuit Arcadis tracéwijzigingen werden doorgevoerd. Omdat de wijzigingen minimaal waren (het werkgebied bleef binnen het onderzoeksgebied van het initiële rapport) is hierbij in overleg besproken dat geen nieuwe, aanvullende analyse zou plaatsvinden. Kortom, het rapport van BombsAway voor de gehele gemeente Bergen op Zoom is niet meegenomen als 'eerder onderzoek' in de initiële rapportage van REASeuro. Daarnaast beschikt REASeuro niet over deze gemeentedeckende rapportage.

Het andere rapport van BombsAway (17P019) kan wel nader geanalyseerd worden. REASeuro heeft de bevrijding van het gebied tussen Bergen op Zoom en Roosendaal aan de hand van literatuur, schademeldingen en munitieruimingen geanalyseerd in de rapportage met kenmerk 73193/RO-180268. Uit deze analyse valt op te maken dat binnen deze omgeving diverse oorlogshandelingen, zoals de geallieerde opmars, grondgevechten en artilleriebeschietingen hebben plaatsgevonden. Er zijn echter geen luchtfoto's beschikbaar gebleken die kort na deze oorlogshandelingen zijn

genomen van het desbetreffende gebied. Derhalve kan luchtfotoanalyse niet worden uitgevoerd en kan aan de hand van luchtfoto's niet worden bepaald welke exacte locaties getroffen zijn. Luchtfoto's die wel beschikbaar zijn en meer richting het noordoosten, in de richting van Roosendaal, zijn genomen, tonen sporen van zware artilleriebeschietingen en schade aan boerderijen en weilanden aan.

Figuur 91: Vergelijking van conclusies van respectievelijk Arcadis en REASeuro, gebruikt in presentatie bij digitale bespreking 12 juli 2021 (Bron: Arcadis).

In de rapportage van Bombs Away uit 2017 (kenmerk: 17P019) wordt niet nader ingegaan op deze context of op de bevrijding van dit gebied an sich, mogelijk omdat er geen luchtfoto's beschikbaar zijn. Luchtfoto's vormen echter één bron. REASeuro is van mening dat andere bronnen, zoals literatuur, archiefstukken en munitieruimingen, wel duidelijke indicaties geven dat ook in dit gebied grondgevechten en artilleriebeschietingen hebben plaatsgevonden. De diverse vondsten van NGE door ECG tijdens detectie- en benaderwerkzaamheden binnen dit tracé tussen Bergen op Zoom en Roosendaal (kenmerk: 278-011, pagina 5) tonen eveneens aan dat er wel degelijk oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden binnen dit gebied.

BombsAway gaf in het digitale gesprek van 12 juli 2021 aan dat door hen nader in was gegaan op de werkzaamheden aan de buisleidingstraat in de jaren '70 binnen het tracé tussen Bergen op Zoom en Roosendaal. Daarbij hebben zij geen aanwijzingen aangetroffen dat er NGE zijn aangetroffen binnen dit deel van het tracé. De analyse van de werkzaamheden aan de buisleidingstraat is in de rapportage van Bombs Away uit 2017 niet opgenomen. Derhalve ontbreekt voor REASeuro informatie over de wijze waarop deze werkzaamheden destijds zijn uitgevoerd. Voor het aanleggen van een tracé wordt dikwijls met grote graafmachines gewerkt, die het tracé uitgraven en vervolgens dezelfde grond weer terugstorten. Granaten kunnen tijdens deze werkzaamheden ongemerkt zijn opgegraven en vervolgens weer teruggestort in de buisleidingstraat. Er kan dus niet met zekerheid worden gesteld dat aangezien geen munitieruimingen gerelateerd kunnen worden aan de uitgevoerde werkzaamheden, er geen NGE aanwezig waren.

BombsAway en REASeuro trekken beide een andere conclusie betreffende de grondgevechten en artilleriebeschietingen. De analyse van de conclusies zoals getrokken door BombsAway in rapport 17P019 en de door BombsAway gegeven uitleg in het digitale gesprek van 12 juli 2021 vormen voor REASeuro echter geen reden tot wijzigen van de reeds getrokken conclusies.

BIJLAGE 10 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST

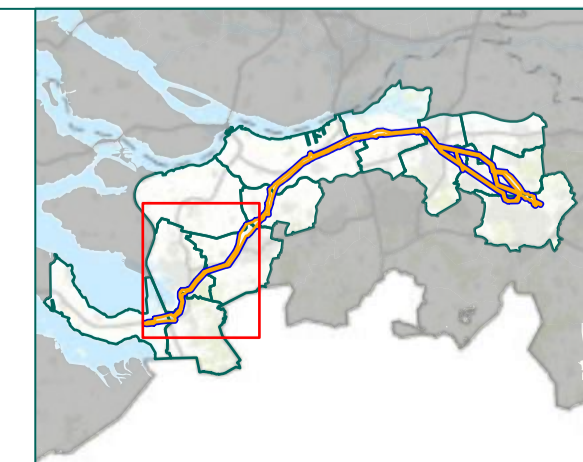
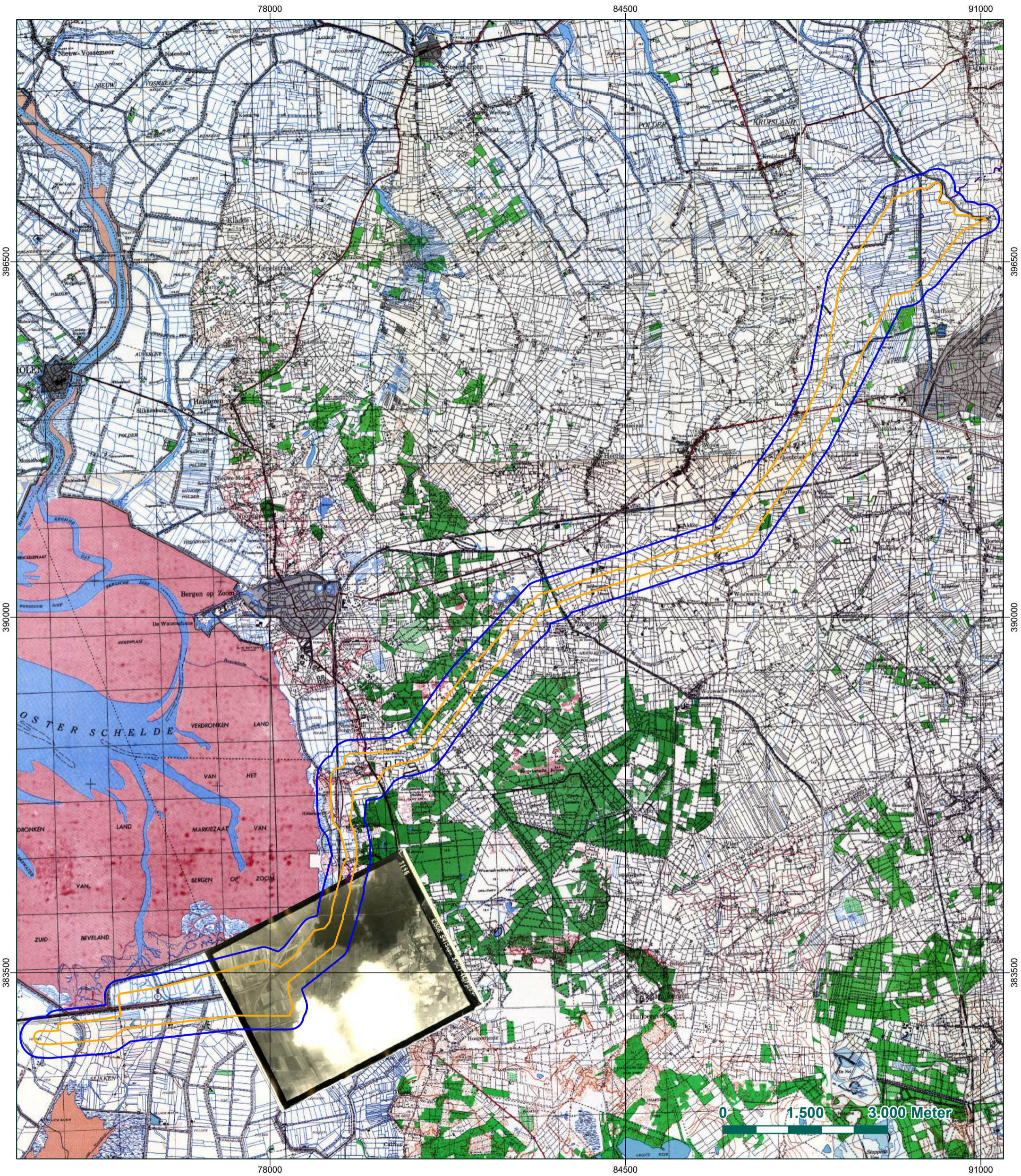
Actie	Verwijzing rapport
Aanleiding van het HVO-NGE	Paragraaf 1.1
Omschrijving en doelstelling van opdracht	Paragraaf 1.3
Begrenzing van het analysegebied	Paragraaf 1.2
Beschrijving uitvoering onderzoek (incl. betrokken personen)	Zie offerte
Verantwoording bronnenmateriaal (incl. bronverwijzing)	Hoofdstuk 2
Vaststellen en afbakenen van het verdachte gebied	Paragraaf 9.2
Vaststellen soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE	Paragraaf 9.2
Leemten in kennis	Paragraaf 9.1
Advies	Paragraaf 10.2

Verzendlijst:

- 1 digitaal exemplaar van het rapport voor de opdrachtgever.

BIJLAGE 11 TEKENINGEN

Tekening 01A:	Inpassing luchtfoto d.d. 3 oktober 1943
Tekening 01B:	Inpassing luchtfoto's 1944
Tekening 02:	Vergelijk geallieerde stafkaart en huidige topografische kaart
Tekening 03:	Oorlogshandelingenkaart
Tekening 04:	Bodembelastingkaart
Tekening 05ABCD:	Proces-verbaal van Oplevering door ECG
Tekening 06ABCD:	Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG
Tekening 07:	Huidige satellietbeelden

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1

Inpassing luchtfoto d.d. 3 oktober 1943

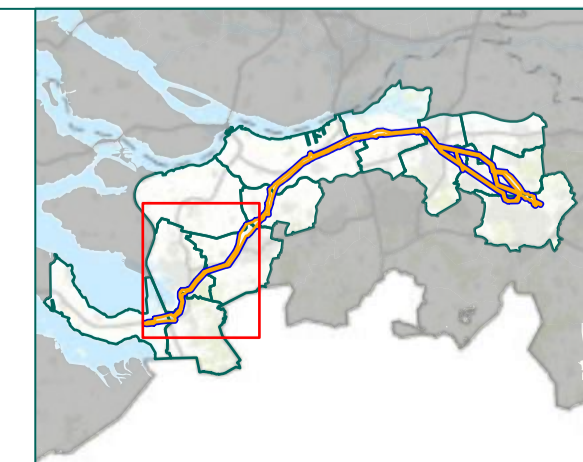
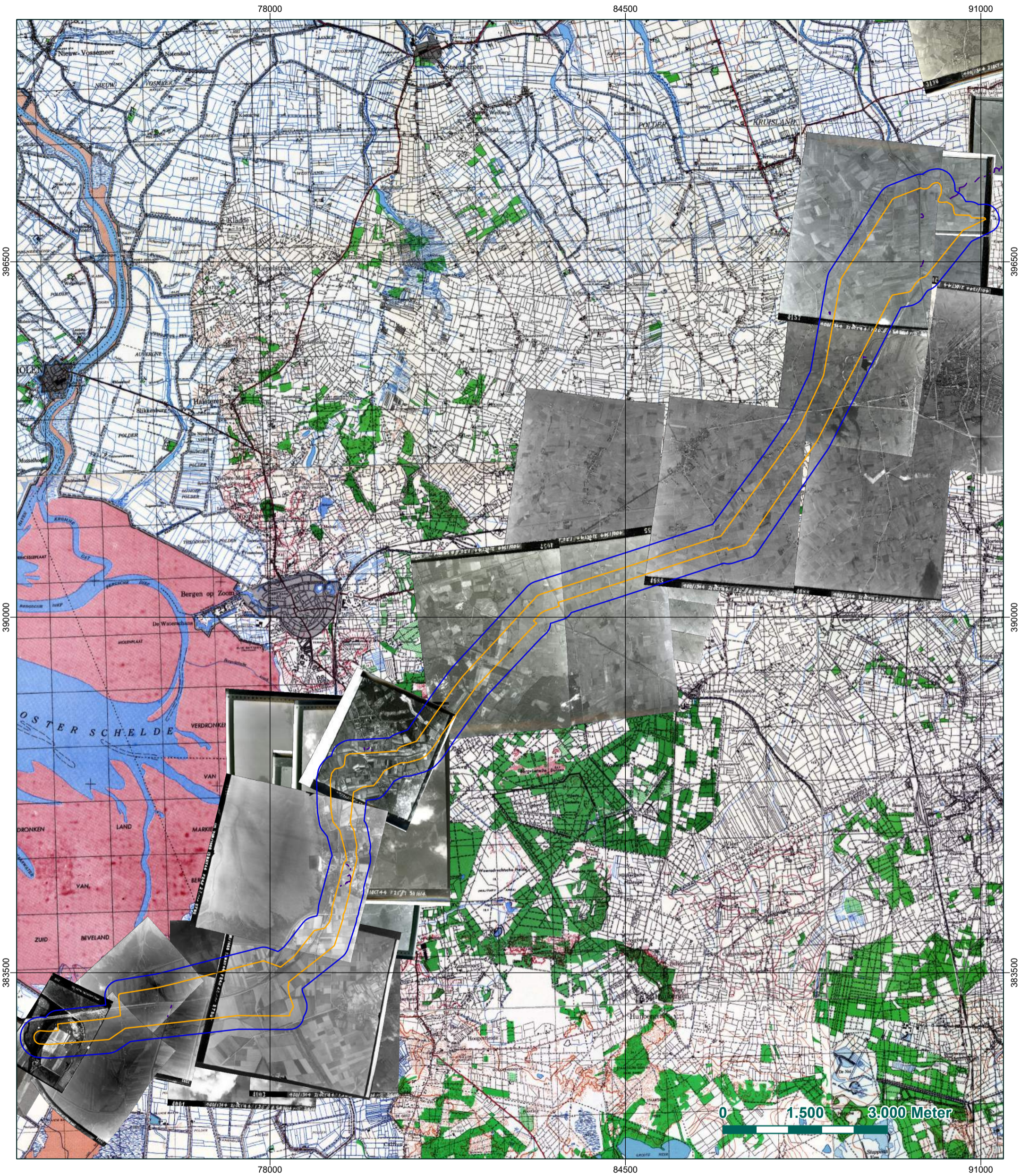
Rapportnummer RO-180266

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel *RF*

Getekend: T. van Wijk 29-9-2021
Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021
Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

Tekening no:
73193-01-01-01A

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1

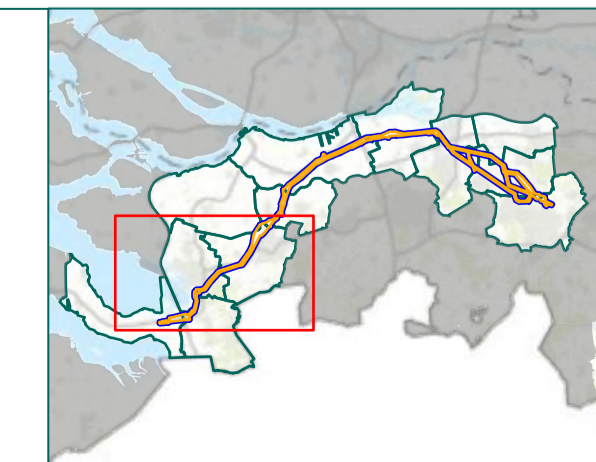
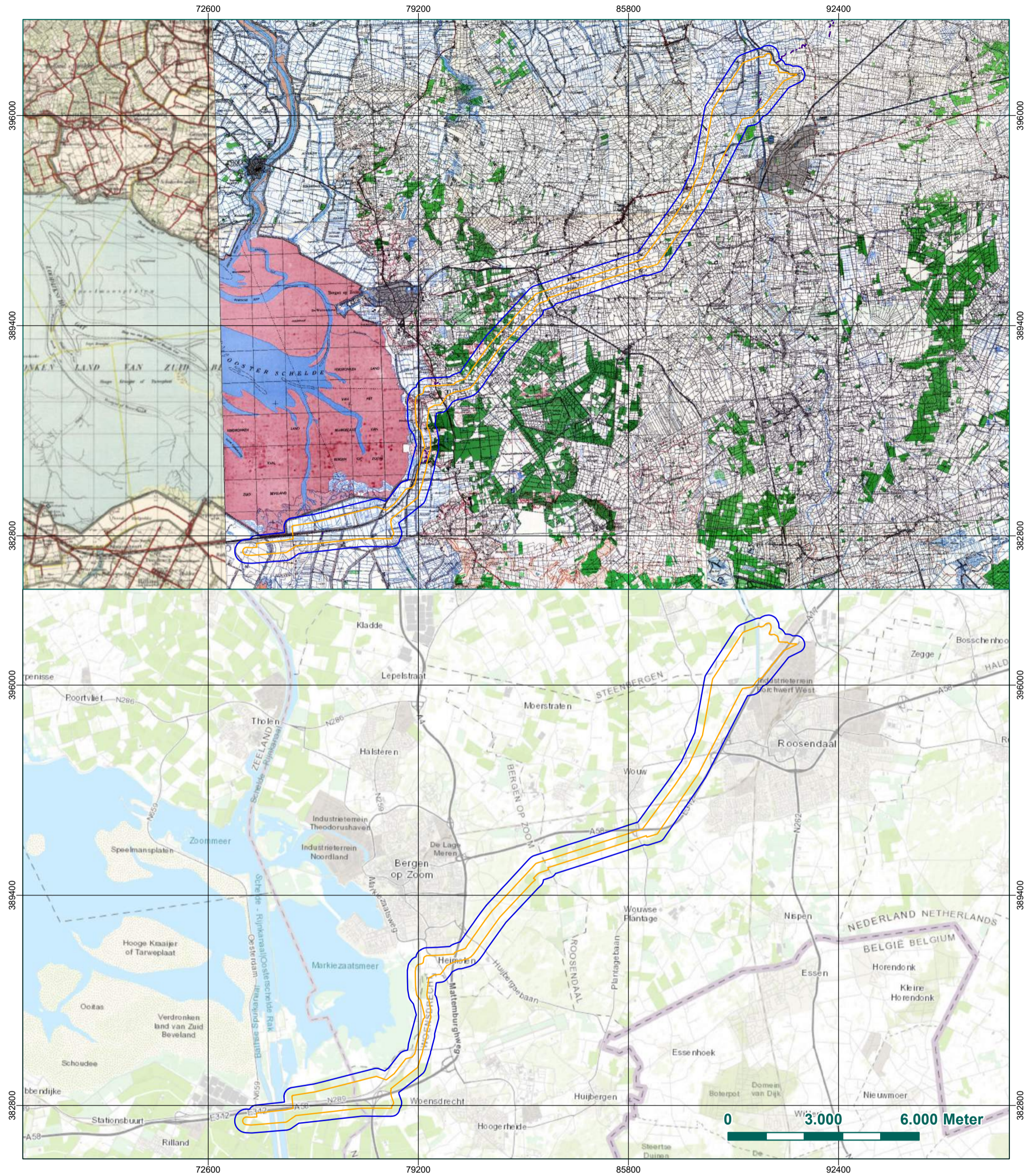
Inpassing luchtfoto's 1944

Rapportnummer RO-180266

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Getekend:	T. van Wijk	29-9-2021
Gecontroleerd:	L. van den Burg	29-9-2021
Akkoord:	M. Taks	29-9-2021

Tekening no:
73193-01-01-01B

- Projectgebied
- Analysegebied

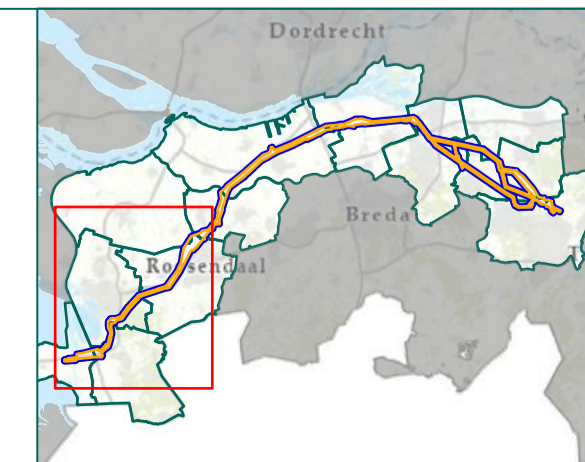
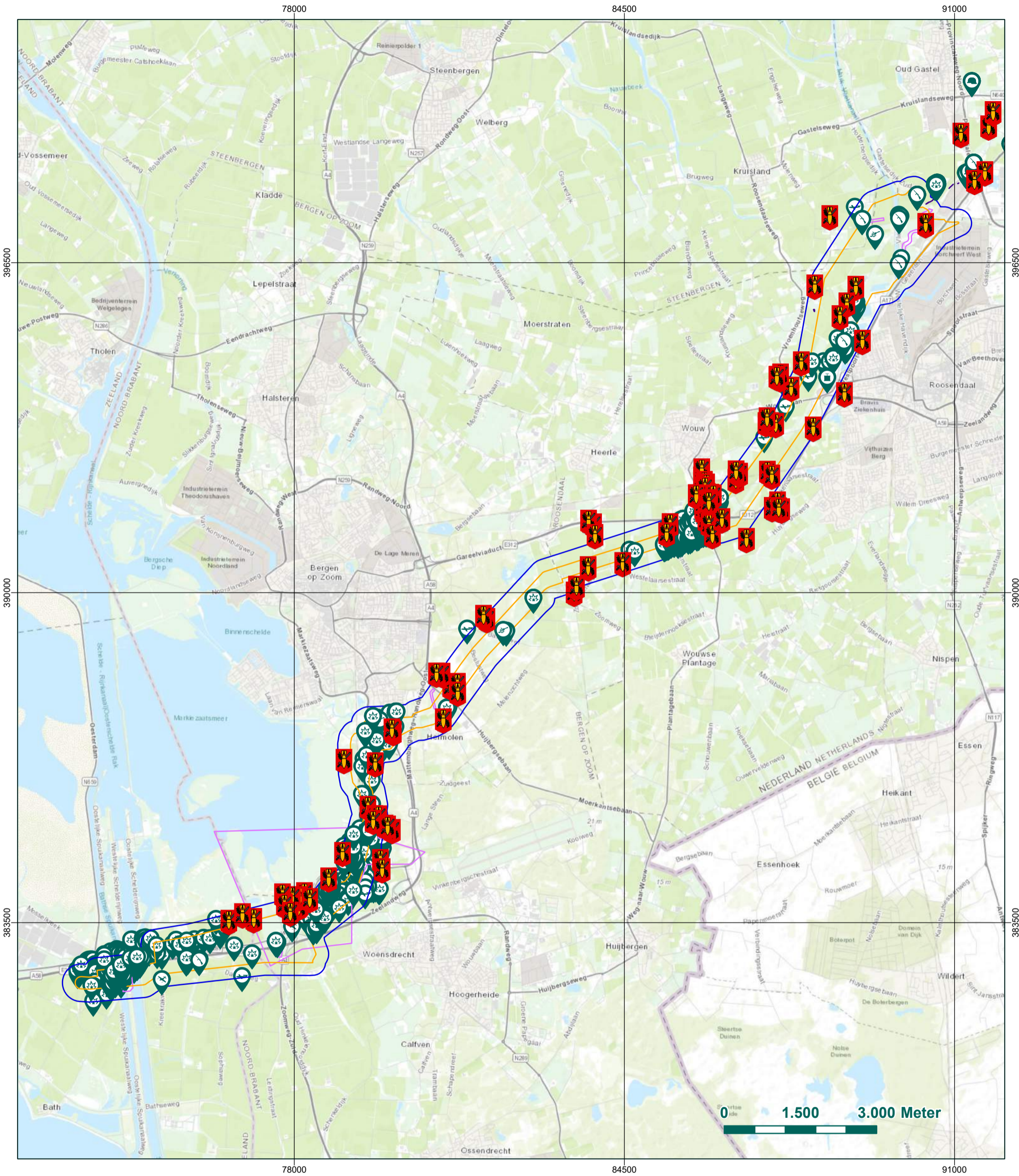
Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1

Vergelijking geallieerde stafkaart en huidige topografische kaart
 Rapportnummer RO-180266

Senior OCE-deskundige:
 R. Frickel *RF*

Getekend:	T. van Wijk	29-9-2021
Gecontroleerd:	L. van den Burg	29-9-2021
Akkoord:	T. Kloosterman	29-9-2021

Tekening no:
 73193-01-01-02

- Munitieruimingen EOD
- Doelwit luchtaanval
- Geschutopstelling
- Grondgevechten
- Krater
- Vernielingslading
- Wapenopstelling
- V1 inslagen
- loopgraaf
- Relevante mijnevelden
- Verdedigingswerk
- Analysegebied
- Projectgebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1
 Oorlogshandelingenkaart

Rapportnummer RO-180266

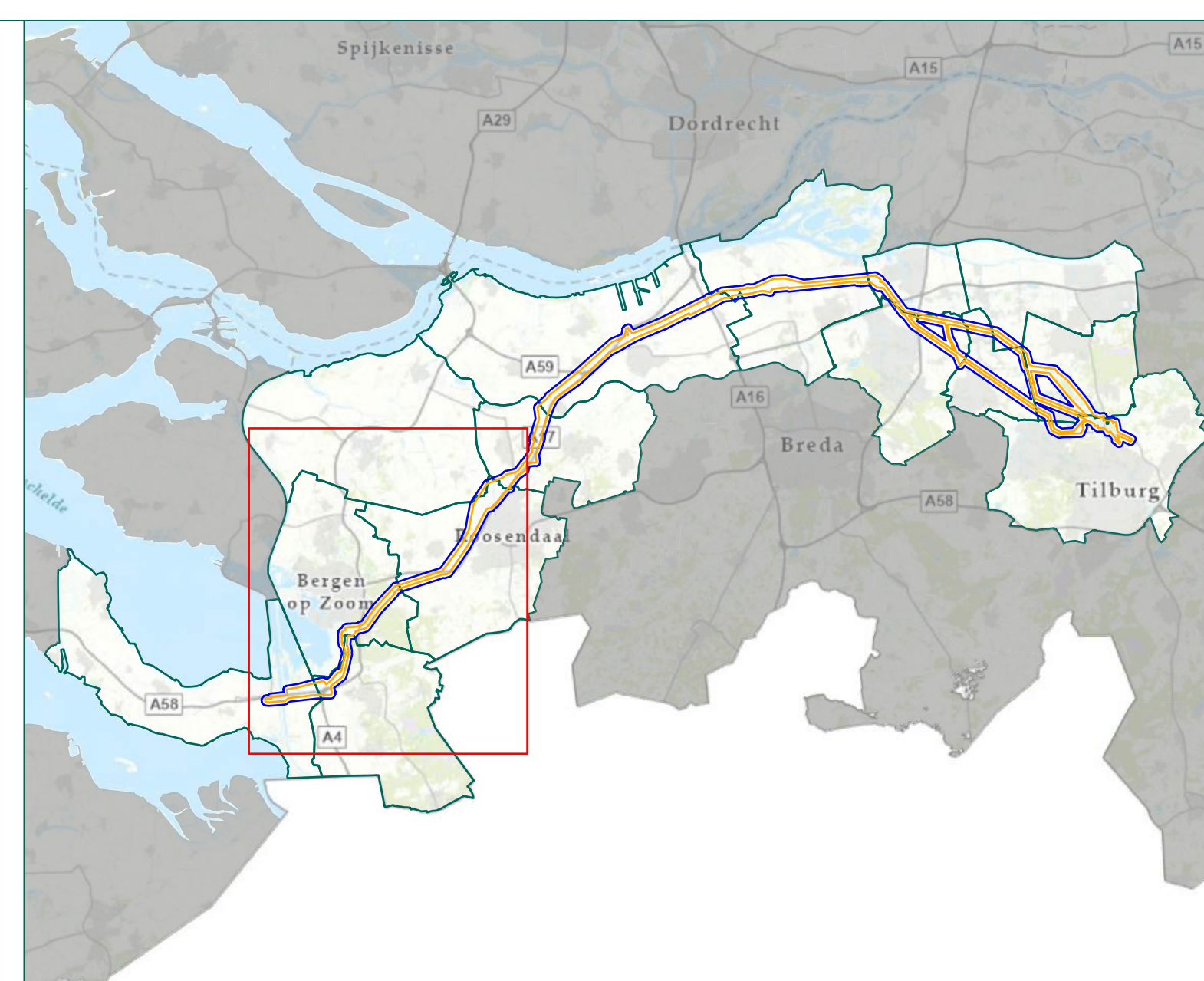
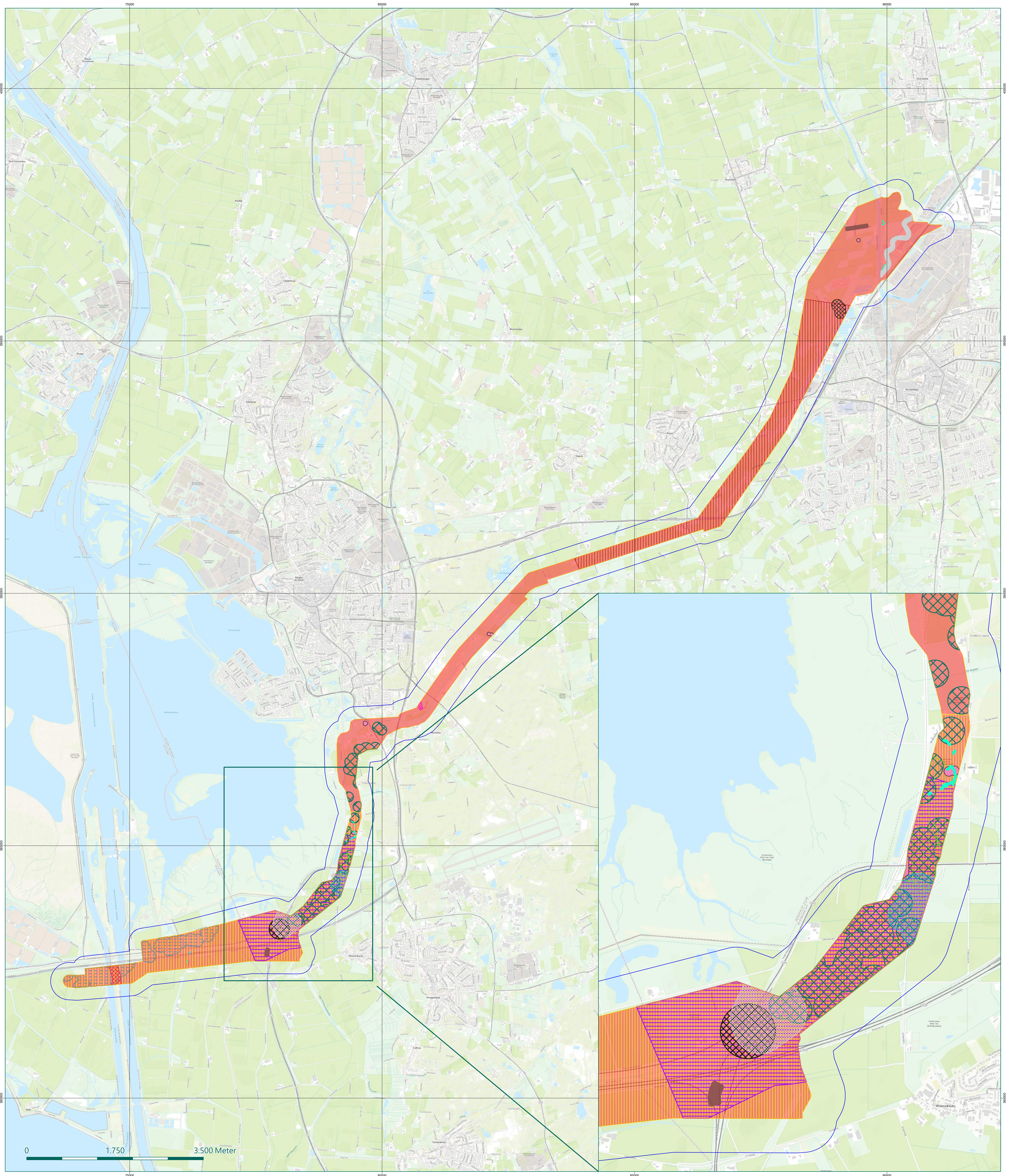
Getekend:	T. van Wijk	29-9-2021
Gecontroleerd:	L. van den Burg	29-9-2021
Akkoord:	T. Kloosterman	29-9-2021

Senior OCE-deskundige:
 R. Frickel

Tekening no:
 73193-01-01-03

RFASeuro

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
 Businesspark Van Riel
 Alpheneseweg 4A 5133 NE Riel
 Postbus 21 5133 ZG Riel
 Tel: 013-5186076
 E-mail: info@reaseuro.com

- Projectgebied
- Analysegebied
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs
- NGE-Risicogebied: Geschutmunitie 5 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, antitank en antipersoneel (NL)
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, diverse types en nationaliteiten
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen 35
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen 42
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen 42
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs G.P.
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs G.P./M.C. en/of 1.000 lbs G.P.
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs en/of 500 lbs
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs en/of 1.000 lbs
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1

Bodembelastingkaart

Rapportnummer: RO-180266

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel *RF*

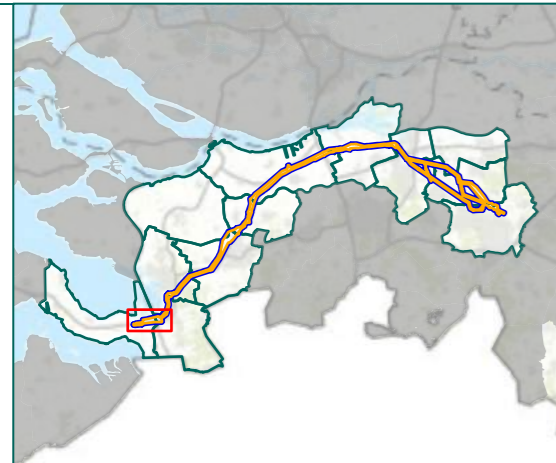
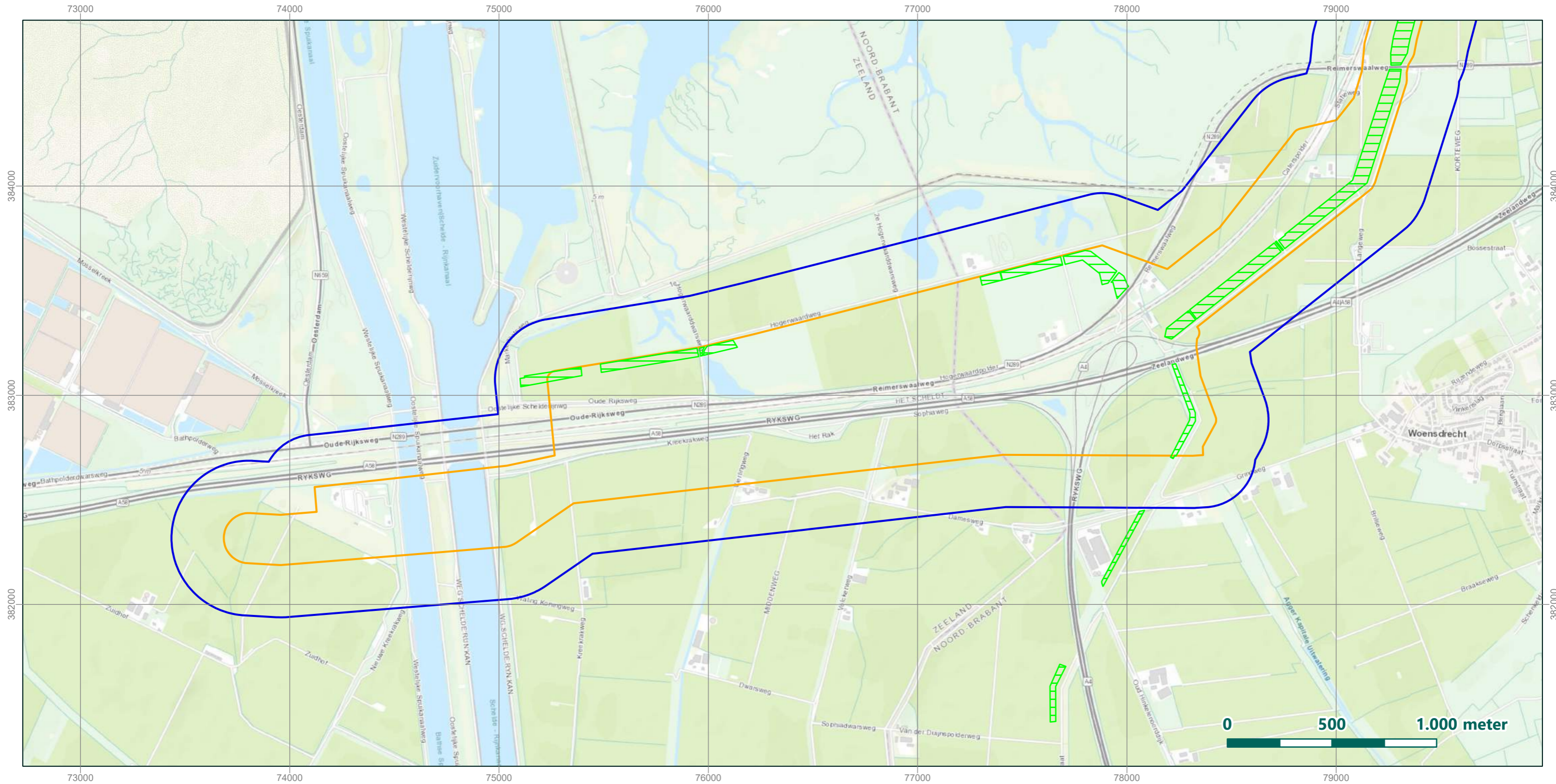
Getekend: T. van Wijk 29-9-2021
Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021
Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

Tekening no:
73193-01-01-04

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

- Conform PwO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1

Proces-verbaal van Oplevering door ECG

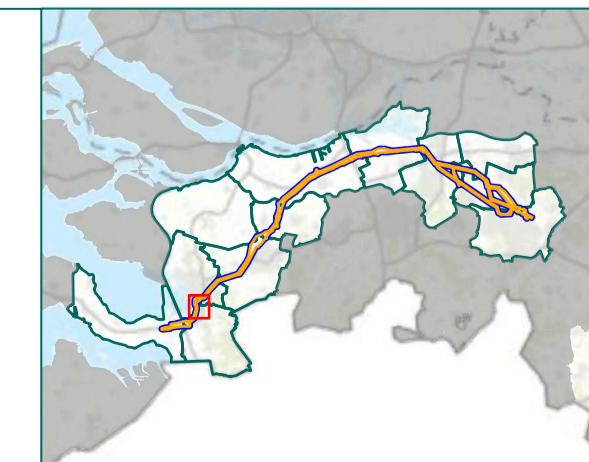
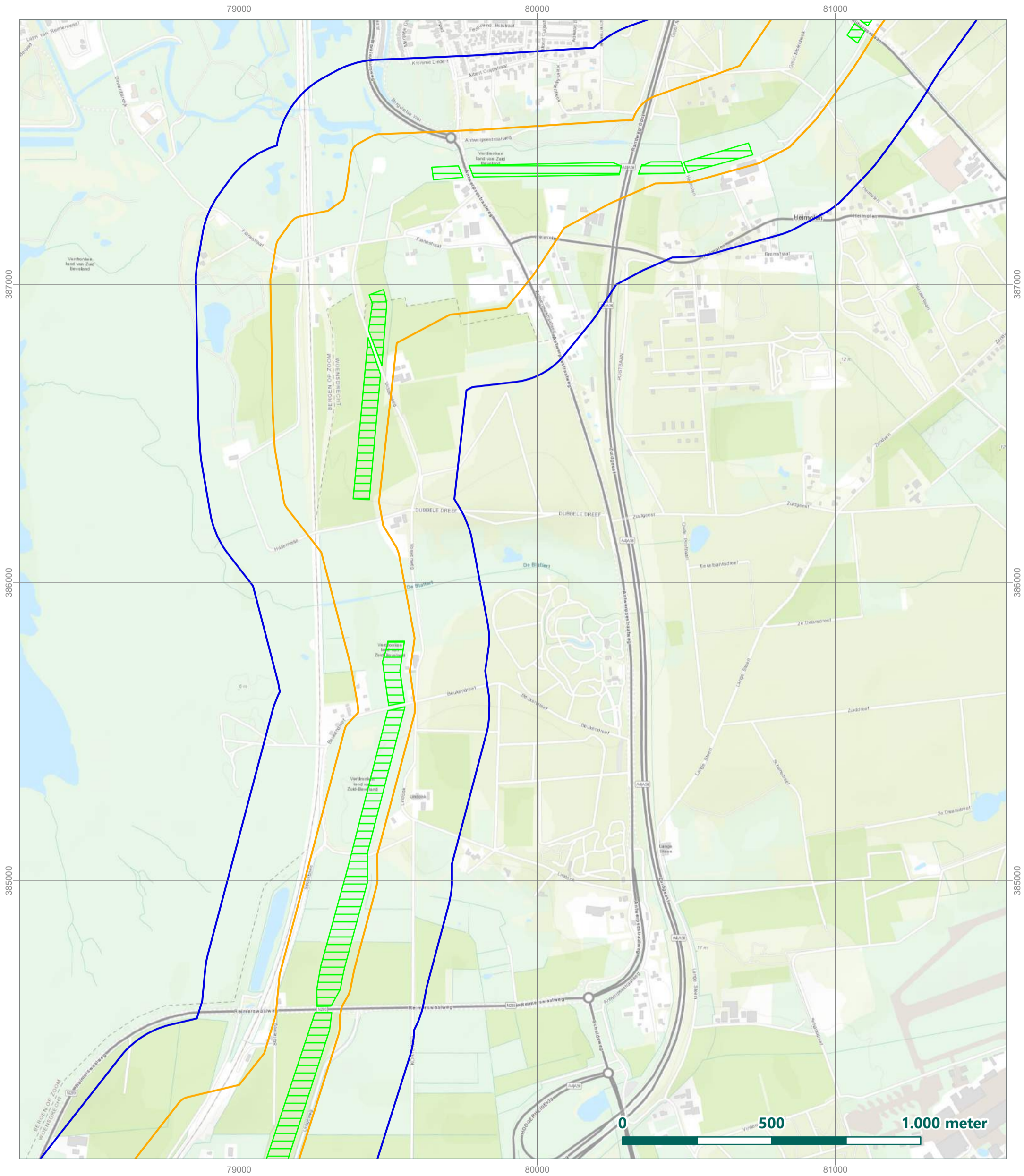
Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Rapportnummer RO-180266

Getekend: L. van den Burg	9-11-2021	Tekening no: 73193-01-01-05A
Gecontroleerd: T. van Wijk	9-11-2021	Papier formaat: A4
Akkoord: T. Kloosterman	9-11-2021	Coörd systeem: RD New

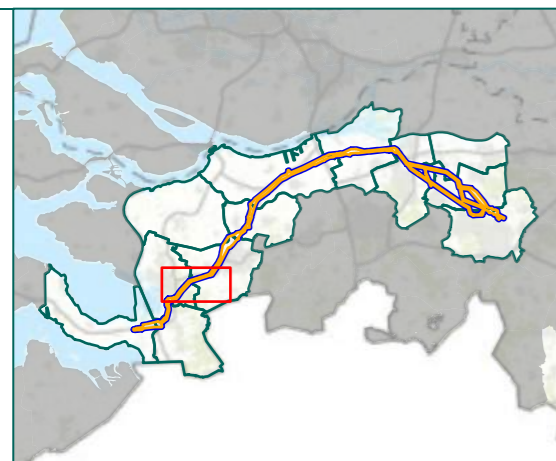
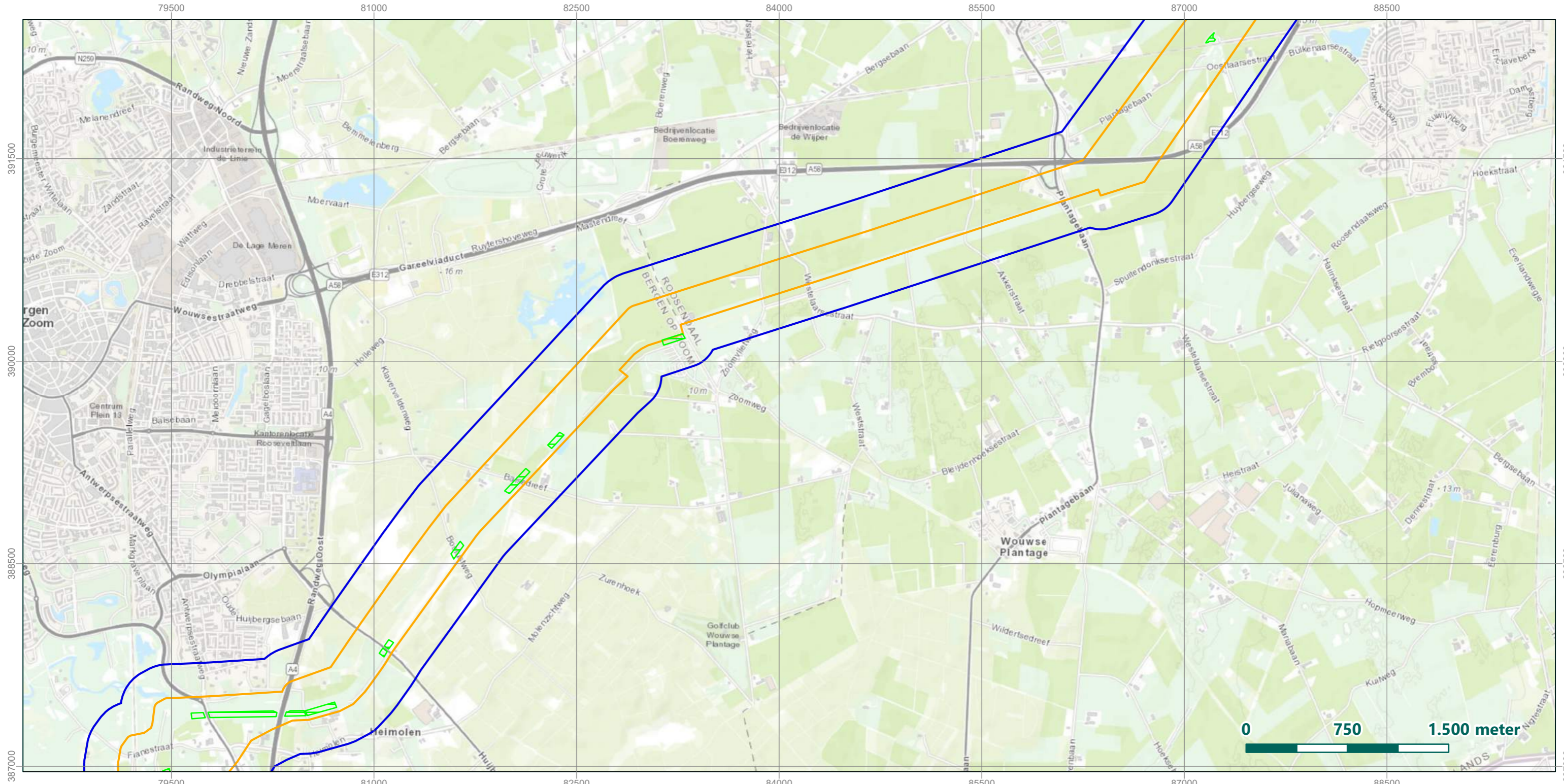
* ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase III' gewerkt met het zoekdoel:
Afwerpmunitie: ≥ 50 kg / 100 lbs / diameter vanaf 200 mm
Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

- Coform Pvo's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
 - Projectgebied
 - Analysegebied
- * ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase III' gewerkt met het zoekdoel:
 Afwerpmunitie: ≥ 50 kg / 100 lbs / diameter vanaf 200 mm
 Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1		Proces-verbaal van Oplevering door ECG	
Rapportnummer RO-180266		Senior OCE-deskundige: R. Frickel <i>RF</i>	
Getekend: L. van den Burg	9-11-2021	Tekening no: 73193-01-01-05B	
Gecontroleerd: T. van Wijk	9-11-2021	Papier formaat: A4	
Akkoord: T. Kloosterman	9-11-2021	Coörd systeem: RD New	
RFASeuro		Riel Explosive Advice & Services Europe B.V. Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel Postbus 21 5133 ZG Riel Tel: 013-5186076 E-mail: info@reaseuro.com	

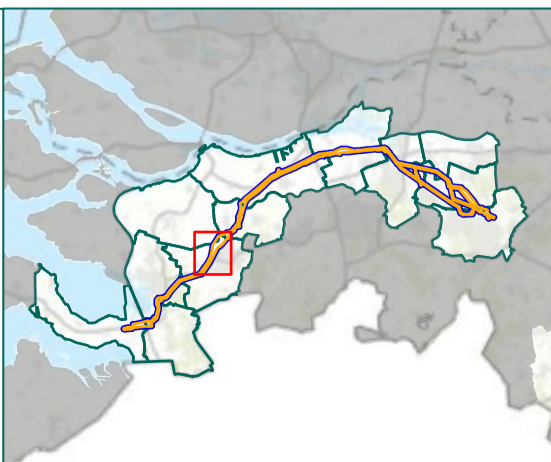
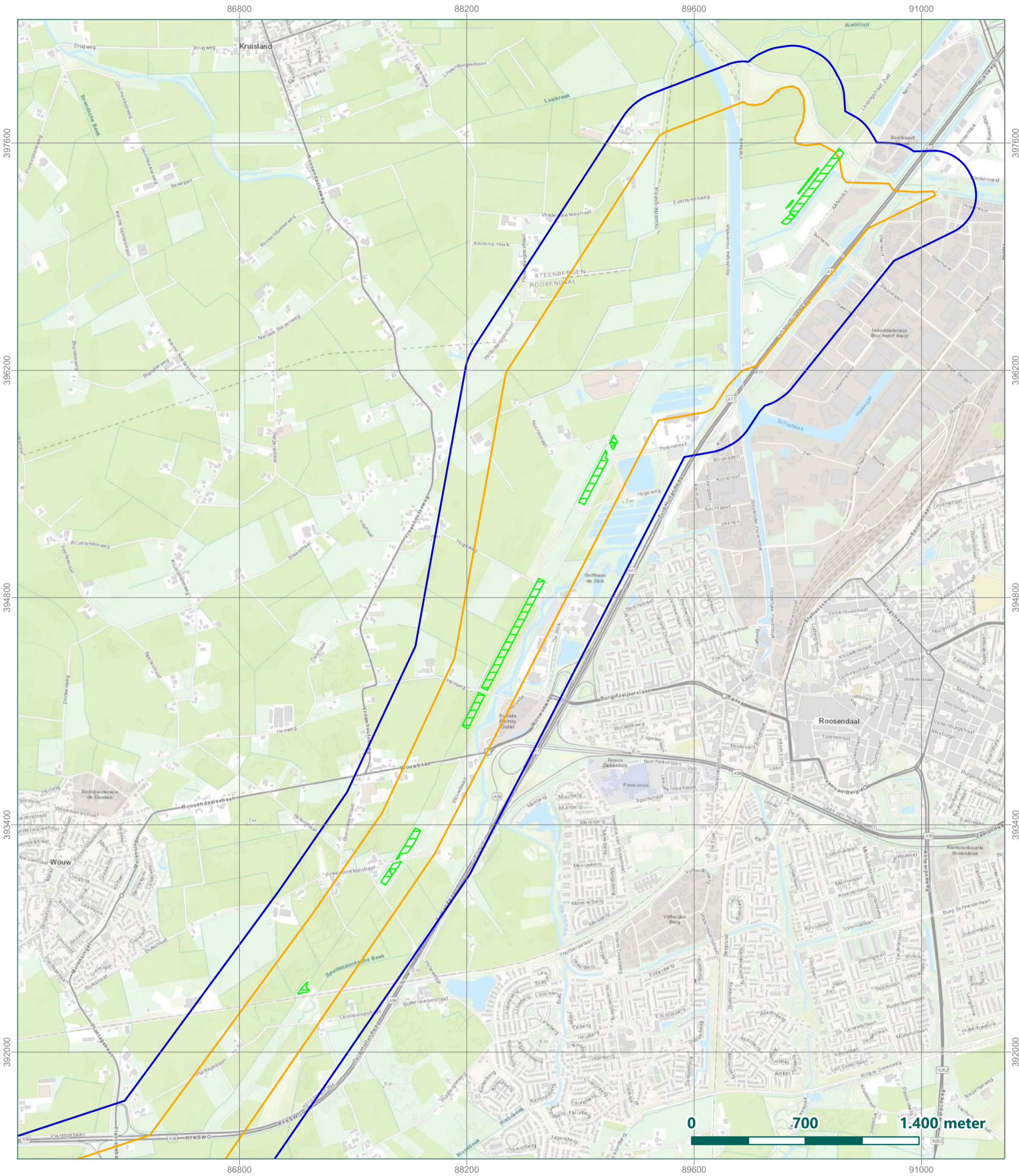

- Conform PwvO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1			
Proces-verbaal van Oplevering door ECG		Senior OCE-deskundige: R. Frickel <i>RF</i>	
Rapportnummer RO-180266			
Getekend: L. van den Burg	10-11-2021	Tekening no: 73193-01-01-05C	
Gecontroleerd: T. van Wijk	10-11-2021	Papier formaat: A4	
Akkoord: T. Kloosterman	10-11-2021	Coörd systeem: RD New	

* ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase III' gewerkt met het zoekdoel:
 Afwerpmunitie: ≥ 50 kg / 100 lbs / diameter vanaf 200 mm
 Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

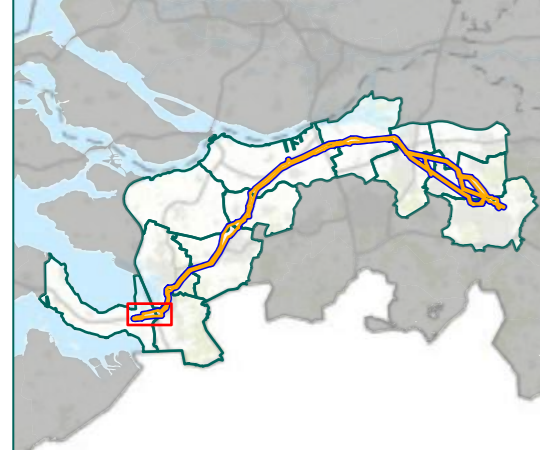
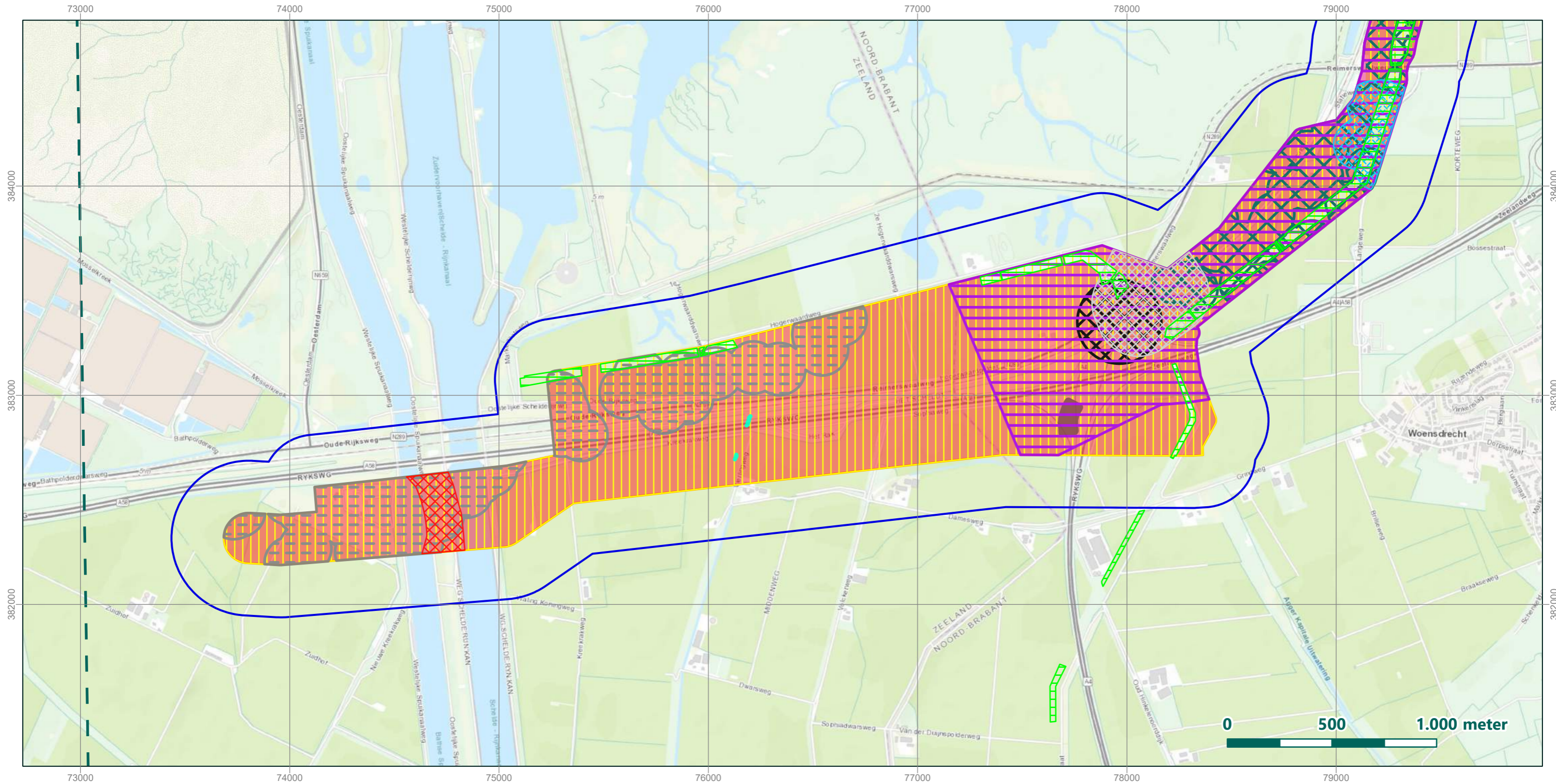
ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel:
 Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

- ▬▬▬ Coform Pvo's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
 - ▬▬▬ Projectgebied
 - ▬▬▬ Analysegebied
- * ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel:
Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1		Senior OCE-deskundige: R. Frickel <i>RF</i>	
Proces-verbaal van Oplevering door ECG		Rapportnummer RO-180266	
Getekend: L. van den Burg	10-11-2021	Tekening no: 73193-01-01-05D	
Gecontroleerd: T. van Wijk	10-11-2021	Papier formaat: A4	
Akkoord: T. Kloosterman	10-11-2021	Coörd systeem: RD New	
RFASeuro		Riel Explosive Advice & Services Europe B.V. Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel Postbus 21 5133 ZG Riel Tel: 013-5186076 E-mail: info@reaseuro.com	

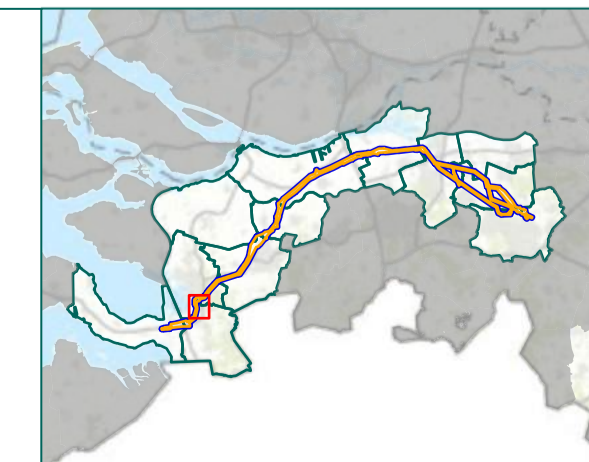
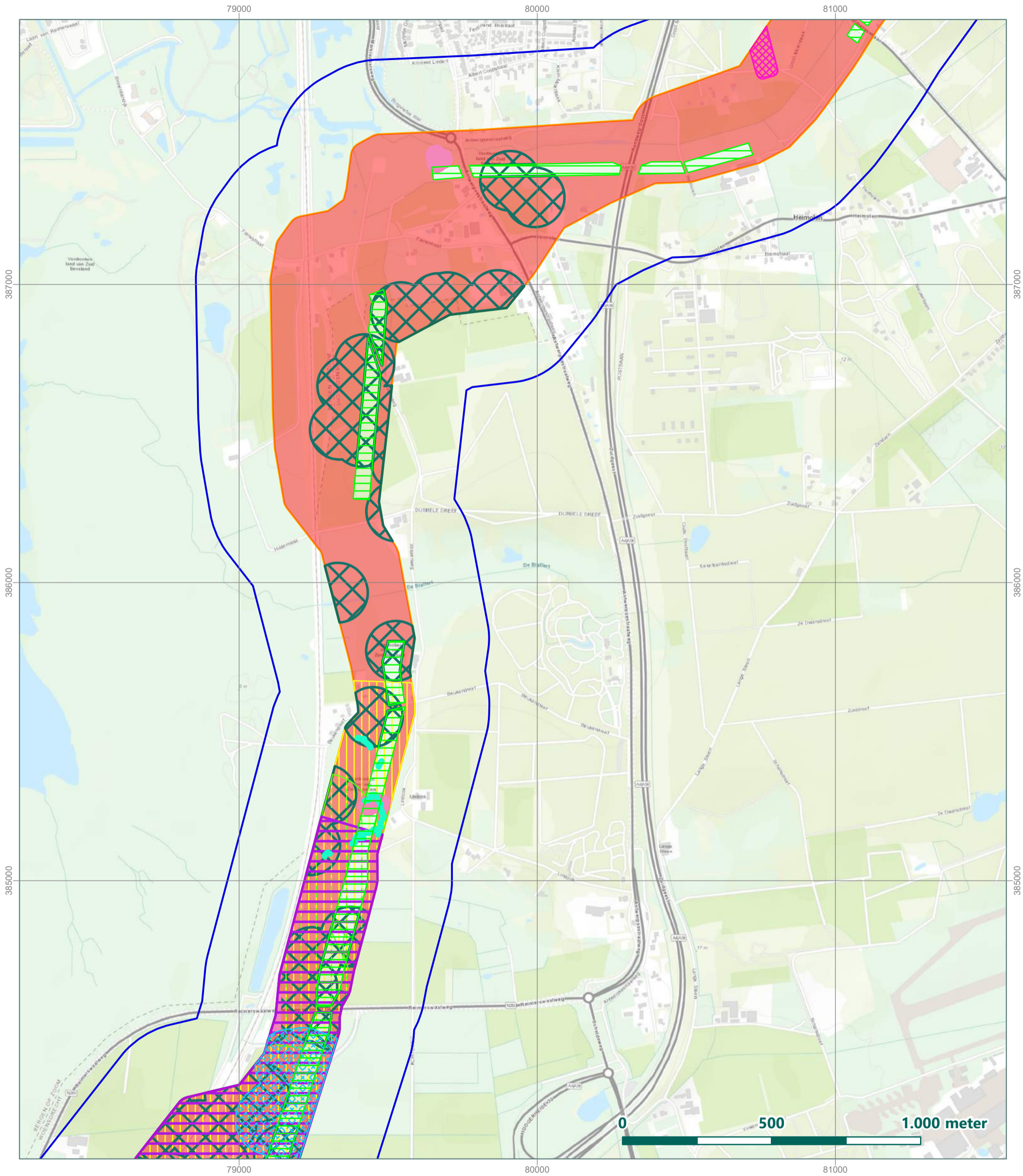

- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs
- NGE-Risicogebied: Geschutmunitie 5 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, antitank en antipersoneel (NL)
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, diverse types en nationaliteiten
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs G.P.
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs G.P./M.C. en/of 1.000 lbs G.P.
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs en/of 500 lbs
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers Coform PvvO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1			
Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG		Senior OCE-deskundige: R. Frickel	
Rapportnummer RO-180266			
Getekend:	L. van den Burg	9-11-2021	Tekening no: 73193-01-01-06A
Gecontroleerd:	T. van Wijk	9-11-2021	Papier formaat: A4
Akkoord:	T. Kloosterman	9-11-2021	Coörd systeem: RD New

* ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden 'Fase III' gewerkt met het zoekdoel:
 Afwerpmunitie: ≥ 50 kg / 100 lbs / diameter vanaf 200 mm
 Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens' : diameter vanaf 50 mm

- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs
 - NGE-Risicogebied: Geschutmunitie 5 cm t/m 10,5 cm
 - NGE-Risicogebied: Landmijnen, diverse types en nationaliteiten
 - NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen 35
 - NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers
 - NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm
 - NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs G.P.
 - NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs en/of 500 lbs
 - NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers
 - Conform PVO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
 - Projectgebied
 - Analysegebied
- * ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden 'Fase III' gewerkt met het zoekdoel:
 Afwerpmunitie: ≥ 50 kg / 100 lbs / diameter vanaf 200 mm
 Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

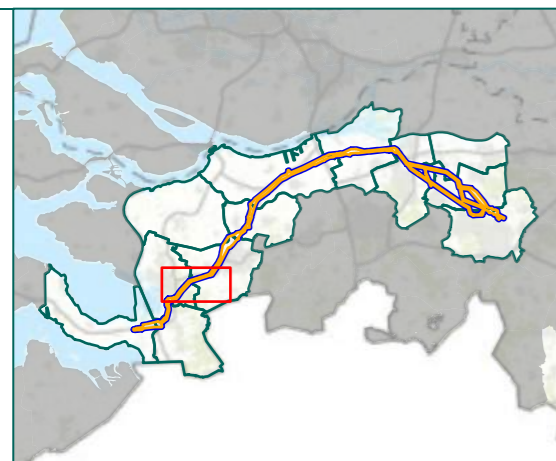
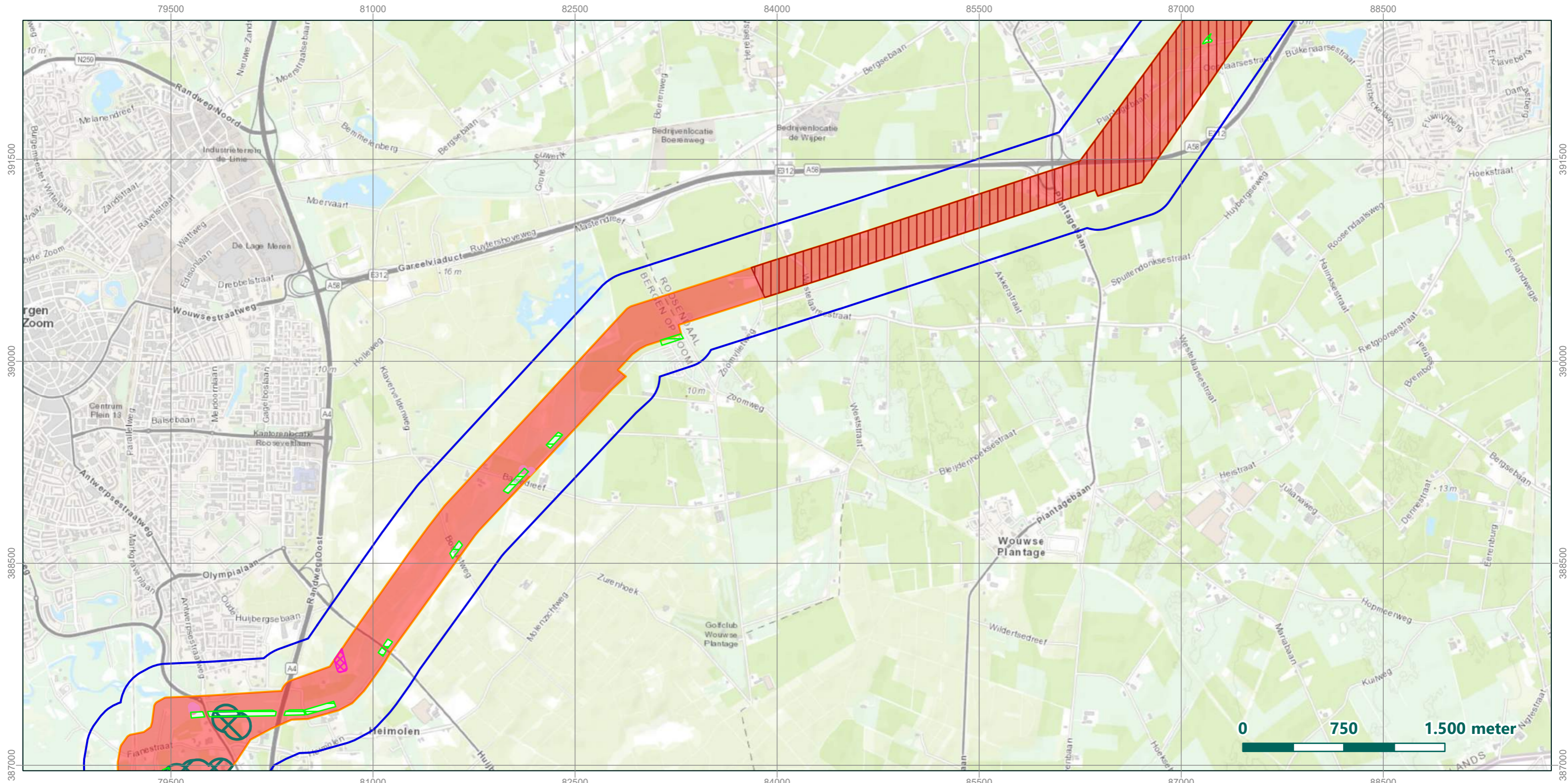
Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1
 Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG

Rapportnummer RO-180266

Getekend: L. van den Burg	9-11-2021	Tekening no: 73193-01-01-06B
Gecontroleerd: T. van Wijk	9-11-2021	Papier formaat: A4
Akkoord: T. Kloosterman	9-11-2021	Coörd systeem: RD New

Senior OCE-deskundige:
 R. Fricke

RFASeuro
 Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
 Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel
 Postbus 21 5133 ZG Riel
 Tel: 013-5186076
 E-mail: info@reaseuro.com

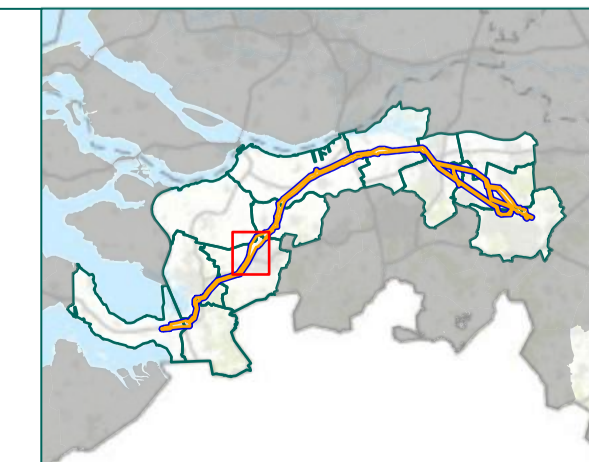
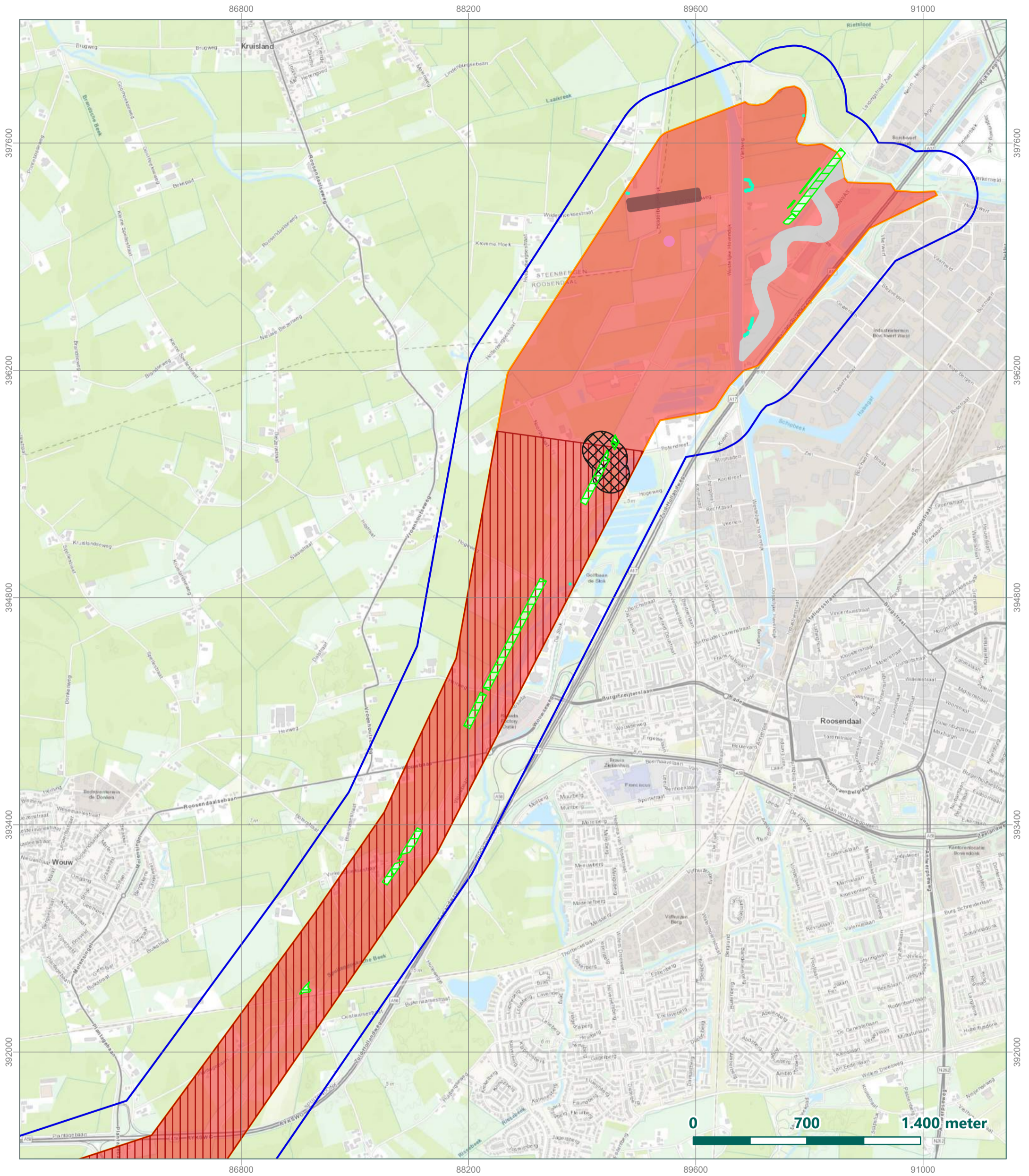
- NGE-Risicogebied: Geschutmunitie 5 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen 35
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs en/of 500 lbs
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers
- Coform PvvO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
- Projectgebied
- Analysegebied

* ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase III' gewerkt met het zoekdoel:
 Afwerpmunitie: ≥ 50 kg / 100 lbs / diameter vanaf 200 mm
 Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens' : diameter vanaf 50 mm

ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel:
 Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens' : diameter vanaf 50 mm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1	
Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG	
Senior OCE-deskundige: R. Frickel	
Rapportnummer RO-180266	
Getekend: L. van den Burg	10-11-2021
Gecontroleerd: T. van Wijk	10-11-2021
Akkoord: T. Kloosterman	10-11-2021
Tekening no: 73193-01-01-06C	Papier formaat: A4
Coörd systeem: RD New	

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
 Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel
 Postbus 21 5133 ZG Riel
 Tel: 013-5186076
 E-mail: info@reaseuro.com

- NGE-Risicogebied: Geschutmunitie 5 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen
- NGE-Risicogebied: Landmijnen, Tellerminen 42
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 250 lbs, 500 lbs en/of 1.000 lbs
- NGE-Risicogebied: KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers
- Coform PvwO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
- Projectgebied
- Analysegebied

* ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel: Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

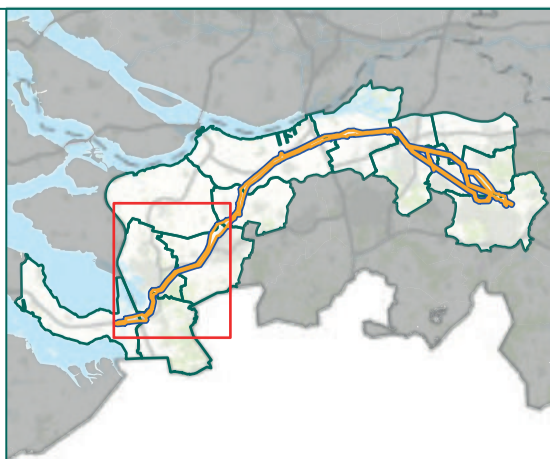
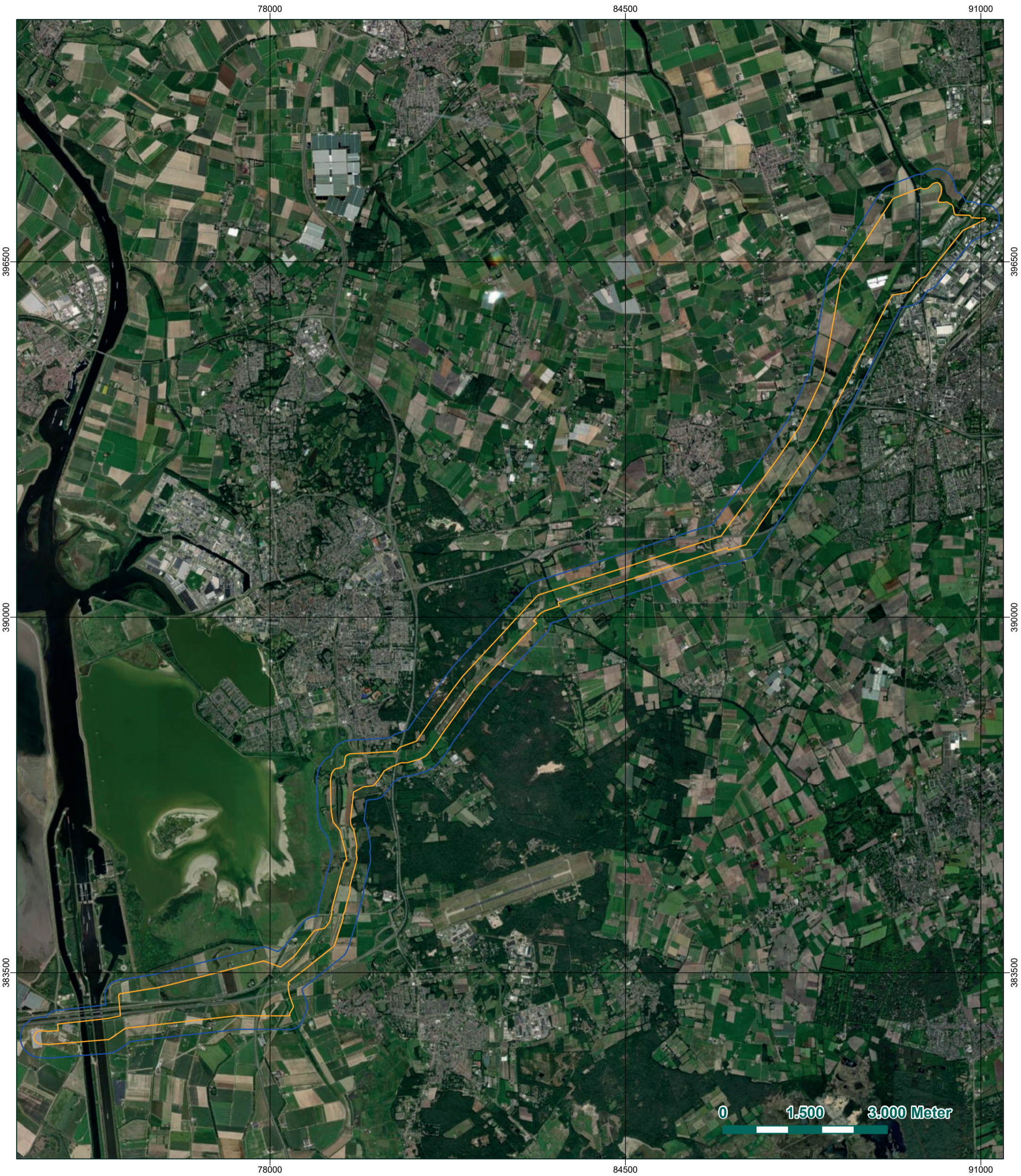
Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1
 Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG

Rapportnummer RO-180266

Getekend: L. van den Burg	10-11-2021	Tekening no: 73193-01-01-06D
Gecontroleerd: T. van Wijk	10-11-2021	Papier formaat: A4
Akkoord: T. Kloosterman	10-11-2021	Coörd systeem: RD New

Senior OCE-deskundige:
 R. Fricke *R. Fricke*

RFASeuro
 Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
 Vijfhuizenbaan 1b 5133 ZG Riel
 Postbus 21 5133 ZG Riel
 Tel: 013-5186076
 E-mail: info@reaseuro.com

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1

Huidige satellietbeelden

Rapportnummer RO-180266

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Getekend:	T. van Wijk	30-9-2021
Gecontroleerd:	L. van den Burg	30-9-2021
Akkoord:	T. Kloosterman	30-9-2021

Tekening no:
73193-01-01-07

BIJLAGE 12 CERTIFICERING REASEURO

REASeuro

te Riel

KvK-nummer: 18050131

Het managementsysteem van REASeuro
en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

Systemcertificaat

Opsporen Conventionele Explosieven WSCS-OCE

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens
het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Deelgebied A: Opsporing

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-21.5
Ingangsdatum certificaat: 17-07-2021
Certificaat geldig tot: 17-01-2022
Datum eerste certificaat: 08-01-2007

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

Aanwijzingsbeschikking Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onder nummer: 2014-0000086668

1 / 1

REASeuro

te Riel

Het kwaliteitsmanagementsysteem van REASeuro en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

NEN-EN-ISO 9001:2015

Evaluatie van het kwaliteitsmanagementsysteem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

**Het opsporen en verwijderen van explosieven.
Het geven van advies met betrekking tot explosieven
en aanverwante onderwerpen.**

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-24.1
Ingangsdatum certificaat: 18-07-2020
Certificaat geldig tot: 18-07-2023
Datum eerste certificaat: 07-01-2013

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

REASeuro

Vijfhuizenbaan 1B, 5133 NH Riel

Het VCA-systeem van REASeuro en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

VCA 2017/6.0**

Evaluatie van het VCA-systeem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

**Het uitvoeren van projecten in het kader van het opsporen en verwijderen van explosieven.
(Nace code: 43,99)**

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-31.10
Ingangsdatum certificaat: 21-07-2021
Certificaat geldig tot: 17-07-2024
Datum eerste certificaat: 07-04-2008
Vorige certificaat geldig tot: 17-07-2021
Datum audit: 20-04-2021 en 21-04-2021

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Hoogspanningsverbinding Zuid- West 380 Oost, Deelgebied 2

Meridiannummer 002.678.00 0645889

RO-180267 versie 8.0

9 november 2021

Opgesteld naar WSCS-OCE versie 2

AT-140_19-03-2018

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

Opdrachtgever : Arcadis Nederland B.V.

Kenmerk : 73913/RO-180267 versie 8.0

Plaats en datum : Riel, 9 november 2021

Revisie anno 2020 en 2021 : dhr. T. van Wijk, MA

Eerdere versies
gecontroleerd door : dhr. K. Schuddinck, Historicus
dhr. R. Frickel, Senior OCE-deskundige

Goedgekeurd door : dhr. T. Kloosterman, Hoofd Advies

REASeuro

dhr. T. Kloosterman
Hoofd Advies

REASeuro

dhr. R. Frickel
Senior OCE-deskundige

Informatiebescherming. Op grond van artikel 6:162 BW mag niets uit dit document worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze, inclusief digitale verwerking, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van REASeuro. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken.

INHOUDSOPGAVE

Pagina

1	INLEIDING	4
1.1	AANLEIDING.....	4
1.2	PROJECT- EN ANALYSEGEBIED.....	4
1.3	DOEL.....	5
1.4	METHODIEK	5
1.5	ONDERZOEKSUITSLUITINGEN.....	6
1.6	LEESWIJZER	7
2	INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL	8
3	WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN	12
3.1	ALGEMEEN	12
3.2	NAUWKEURIGHEID AFBAKENING	12
3.2.1	Horizontale verplaatsing NGE in de bodem.....	12
3.2.2	Cartografische onnauwkeurigheid	13
3.2.3	Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE	14
3.2.4	Wijzigingen van straatnamen en huisnummers.....	15
3.3	AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN	15
3.3.1	Naar aanleiding van grondgevechten	15
3.3.2	Naar aanleiding van artilleriebeschietingen	15
3.3.3	Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut	16
3.3.4	Naar aanleiding van bombardementen	16
3.3.5	Naar aanleiding van bombardementen met staafbrandbommen	17
3.3.6	Naar aanleiding raketaanvallen	18
3.3.7	Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens	19
3.3.8	Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen.....	19
3.3.9	Naar aanleiding van neergekomen V-wapens	19
3.3.10	Naar aanleiding van de aanwezigheid van verdedigingsstellingen.....	19
3.3.11	Naar aanleiding van mijnevelden.....	20
3.3.12	Naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen.....	20
3.3.13	Naar aanleiding van munitiedump	21
4	OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN.....	22
5	ANALYSE GRONDGEVECHTEN EN ARTILLERIEBESCHIETINGEN.....	36
5.1	GEVECHTEN NABIJ DE MOERDIJK, 10 EN 12 MEI 1940	36
5.2	GEVECHTEN MET DE BEVRIJDING, 1944	38
5.2.1	Bevrijding van Oud Gastel en Standdaarbuiten, oktober en november 1944	38
5.2.2	De bevrijding van Zevenbergen en Zandberg, november 1944	41
5.2.3	De bevrijding van Made, Hooge en Lage Zwaluwe en de Zevenbergschen Hoek, november 1944	42
5.3	ANALYSE OVERIG BRONNENMATERIAAL	46
5.3.1	Gemeente- en provinciaal archief	46
5.3.2	NIMH.....	48
5.3.3	Munitieruimingen (EOD en MMOD).....	49

5.3.4	Luchtfoto's	52
5.4	CONCLUSIE EN AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN.....	55
5.4.1	Afbakening NGE-Risicogebied artilleriebeschietingen	55
5.4.2	Afbakening NGE-Risicogebied grondgevechten.....	56
6	ANALYSE LUCHTAANVALLEN.....	58
6.1	BOMBARDEMENTEN 1940-1944.....	58
6.1.1	Nederlands bombardement op Duitse veldversterkingen, 10 mei 1940.....	58
6.1.2	Duits bombardement op Franse troepen in Zevenbergschen Hoek, 11 mei 1940.....	59
6.1.3	Geallieerd bombardement op station Lage Zwaluwe, 17 september 1944.....	61
6.1.4	Geallieerde bombardementen op spoorwegdoelen bij Zevenbergschen Hoek, 21 oktober 1944	62
6.1.5	Geallieerd bombardement op Duits transport binnen kaartvierkant D.9348, 30 oktober 1944	65
6.1.6	Geallieerde luchtaanval op Duitse stellingen bij coördinaat D.817452, 4 november 1944.....	66
7	ANALYSE MIJNENVELDEN	70
7.1	DUITSE MIJNENVELDEN	70
8	ANALYSE STELLINGEN EN MILITAIRE OEFENINGEN	72
8.1	STELLINGEN.....	72
8.1.1	Loopgraven en wapenopstellingen	73
8.1.2	Geschutopstellingen	74
8.1.3	Munitiedump	75
9	LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN.....	77
9.1	LEEMTEN IN KENNIS	77
9.2	AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN.....	77
10	CONCLUSIE EN ADVIES.....	79
10.1	CONCLUSIE HVO-NGE.....	79
10.2	ADVIES.....	79
11	BIJLAGEN	81
BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)	82
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	84
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN	108
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN	162
BIJLAGE 5	EOD EN MMOD: MUNITIERUIMINGEN.....	164
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	169
BIJLAGE 7	V-WAPENS.....	175
BIJLAGE 8	OVERZICHT LUCHTFOTO'S.....	177
BIJLAGE 9	IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN	179
BIJLAGE 10	CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST	183
BIJLAGE 11	TEKENINGEN.....	185
BIJLAGE 12	CERTIFICERING REASEURO.....	186

1 INLEIDING

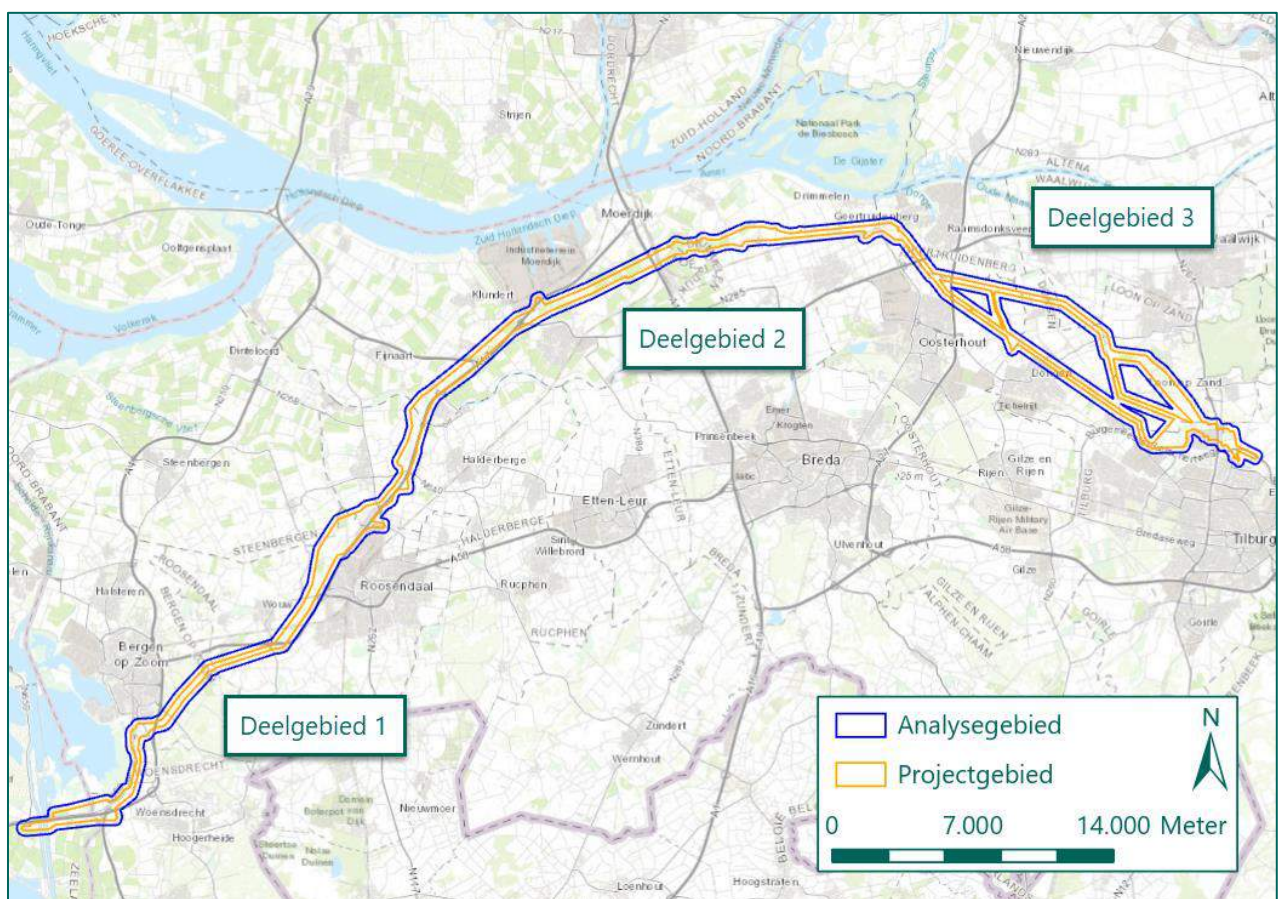
In dit hoofdstuk is beschreven wat de aanleiding is voor het uitvoeren van het Historisch Vooronderzoek-Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE). Daarnaast zijn het analysegebied, het doel van het onderzoek en de methodiek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer.

1.1 AANLEIDING

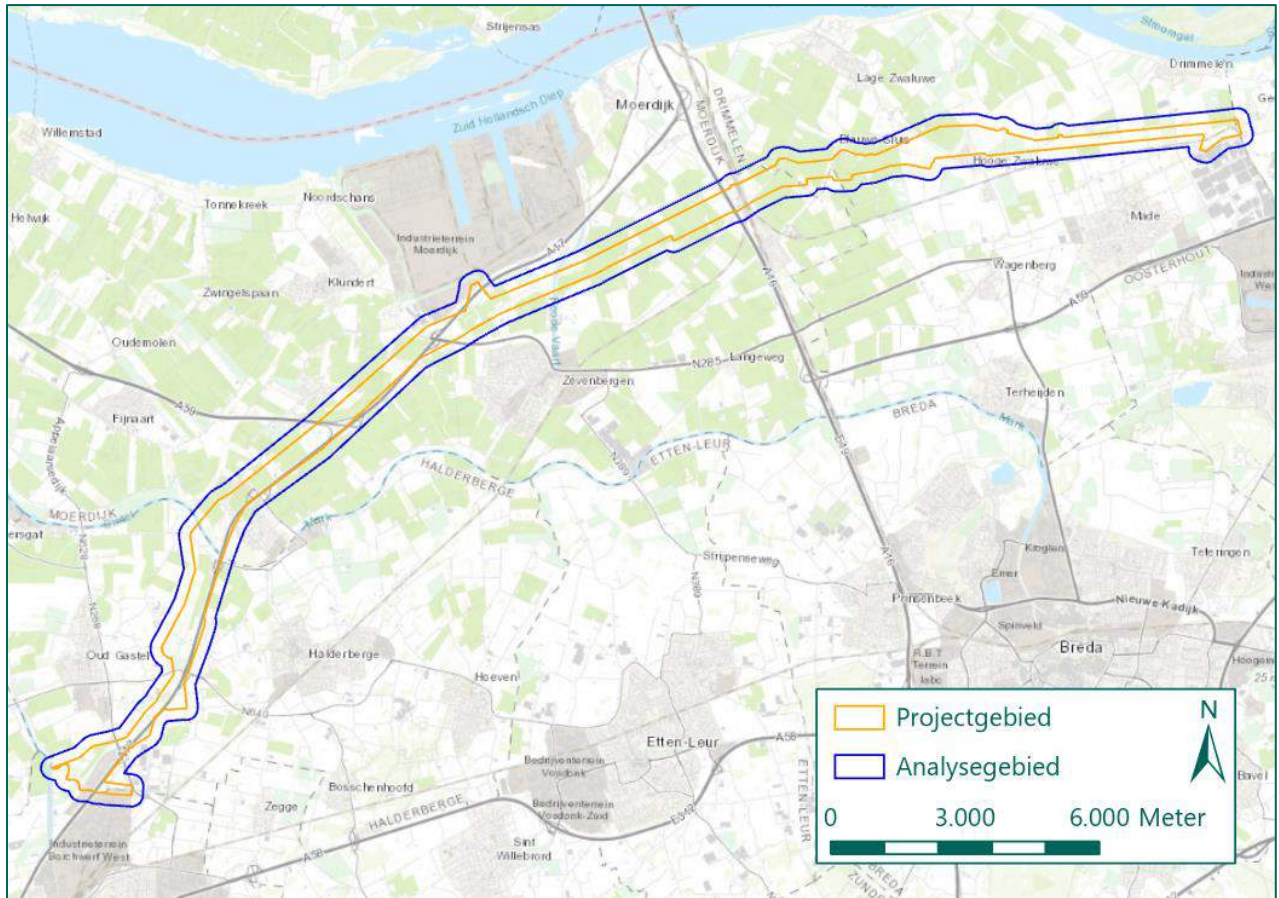
Tussen Rilland en Tilburg worden diverse werkzaamheden aan het elektriciteitsnetwerk uitgevoerd (aanleg 380 kV, aanpassing 150 kV, etc.). Vanwege de voorgenomen werkzaamheden dient een HVO-NGE te worden uitgevoerd. Vanwege de lengte van het tracé is het projectgebied verdeeld in drie deelgebieden. Voorliggend HVO-NGE heeft betrekking op deelgebied 2. REASeuro heeft in 2021 vanwege enkele tracéwijzigingen een versie 8.0 van de rapportage opgesteld. In deze versie van het rapport zijn op verzoek van Arcadis tevens enkele eerder uitgevoerde onderzoeken, opgesteld door ECG, meegenomen.

1.2 PROJECT- EN ANALYSEGEBIED

Het projectgebied betreft deelgebied 2 van het tracé Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost tussen Roosendaal en Geertruidenberg. Het analysegebied betreft een straal van 250 meter rond het projectgebied om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de omgeving van het projectgebied ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 1: Project- en analysegebied van het gehele tracé Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost. (Bron: ESRI).

Figuur 2: Project- en analysegebied van deelgebied 2. (Bron: ESRI).

1.3 DOEL

Doel van het HVO-NGE is antwoord te geven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het projectgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede Niet Gesprongen Explosieven (NGE) kunnen worden verwacht?
- Wat is het advies met betrekking tot de (voorbereiding op de) uit te voeren werkzaamheden?

1.4 METHODIEK

De rapportage is opgesteld volgens het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE, versie 2016). Aan de hand van een aantal bronnen wordt NGE-gerelateerde informatie van het analysegebied geïnventariseerd. In de inventarisatie van het bronnenmateriaal wordt gezocht naar gebeurtenissen die hebben geleid tot het in de bodem komen van NGE en gebeurtenissen die hebben geleid tot het verwijderen van NGE uit de bodem.

Uit de geraadpleegde (historische) bronnen komen oorlogshandelingen naar voren.¹ Per oorlogshandeling wordt beoordeeld of deze relevant is voor het analysegebied en of voldoende historische gegevens beschikbaar zijn voor het analyseren van de oorlogshandeling.

Deze beoordeling bestaat uit het beantwoorden van de volgende vragen:

¹ Oorlogshandelingen worden gedefinieerd als 'gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE'. Voorbeelden van dergelijke gebeurtenissen zijn opgenomen in de begrippenlijst in bijlage 1.

Vond de oorlogshandeling plaats binnen het analysegebied?

- De oorlogshandeling heeft betrekking op het analysegebied. De oorlogshandeling wordt opgenomen in de oorlogshandelingenlijst.
- De oorlogshandeling vond buiten het analysegebied plaats. De oorlogshandeling is niet relevant en wordt niet vermeld in de oorlogshandelingenlijst.

Wordt de exacte locatie van de oorlogshandeling binnen het analysegebied duidelijk uit het bronnenmateriaal?

- De locatie van de oorlogshandeling kan nauwkeurig worden herleid aan de hand van het bronnenmateriaal. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- De locatie van de oorlogshandeling kan niet met voldoende zekerheid en nauwkeurigheid worden vastgesteld. De oorlogshandeling kan niet nader worden geanalyseerd.

Zijn meerdere bronnen beschikbaar, of wordt de oorlogshandeling door één betrouwbare bron vermeld?

- Er is sprake van één betrouwbare bron of meerdere bronnen die de oorlogshandeling bevestigen. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- Eén onvoldoende betrouwbare bron vermeldt de oorlogshandeling. De oorlogshandeling wordt gemeld in de oorlogshandelingenlijst, maar het is niet mogelijk deze te analyseren.

Op basis van analyse van de relevante oorlogshandelingen wordt vastgesteld of binnen het analysegebied een aantoonbaar verhoogd risico bestaat op het aantreffen van NGE. Als dat het geval is, wordt het NGE-Risicogebied horizontaal afgebakend naar de situatie van 1940-1945 en wordt een advies gegeven. Het eindresultaat betreft deze rapportage en, in het geval van een positief advies, een bijbehorende Bodembelastingkaart.

Bij het opstellen van het HVO-NGE is gebruik gemaakt van ArcGIS Pro 2.2.0². Binnen dit geografische informatiesysteem zijn kaartmateriaal en luchtfoto's ingepast op de hedendaagse topografische kaart. Daarnaast is GIS gebruikt voor het aanduiden van locaties waar oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden op basis van de oorlogshandelingenlijst (zie hoofdstuk 3) en het intekenen van NGE-Risicogebieden, militaire infrastructuur etc.

Het onderzoek is uitgevoerd door een projectteam bestaande uit Historici, een GIS-specialist en een Senior OCE-deskundige. Op pagina 1 van dit rapport staan de betrokken deskundigen vermeld.

1.5 ONDERZOEKSUITSLUITINGEN

In overeenkomst met de uitgebrachte offerte, is een aantal onderzoeksuitsluitingen vastgesteld.

In dit HVO-NGE worden de volgende zaken uitgesloten:

- Hoeveelheid achtergebleven NGE. De hoeveelheid achtergebleven NGE is uitsluitend aangegeven indien dit kon worden achterhaald op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Indien dit niet mogelijk was, is dit als onbekend genoteerd.
- Contra-indicaties. Ontwikkelingen in de periode 1945 tot heden worden in dit HVO-NGE niet onderzocht. Het vaststellen van contra-indicaties op basis van historisch onderzoek wordt door REASeuro als te beperkt beschouwd. Indien sprake is van een NGE-Risicogebied wordt geadviseerd de contra-indicaties en de gevolgen hiervan in een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) op te nemen.
- Verticale afbakening. De verticale afbakening van de NGE-Risicogebieden hangt nauw samen met vast te stellen contra-indicaties, zoals het afgraven of ophogen van gebieden. Het nauwkeurig vaststellen van een verticale afbakening wordt om deze reden niet in het historisch vooronderzoek verricht. Indien

² In het vervolg aangeduid als GIS.

sprake is van een NGE-Risicogebied, wordt geadviseerd de verticale afbakening vast te stellen in een PRA-NGE. Wel is in dit HVO-NGE een indicatieve maximale penetratiediepte opgenomen ten opzichte van het maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. De maximale penetratiediepte vormt de ondergrens van de verticale afbakening. Deze wordt hoofdzakelijk bepaald door de weerstand van de bodem en de wijze waarop het betreffende NGE in het gebied terecht is gekomen.

1.6 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 zijn de geraadpleegde bronnen opgenomen. Op basis van deze bronnen is in hoofdstuk 4 een oorlogshandelingenlijst samengesteld. De oorlogshandelingen die als relevant zijn aangemerkt in de gebeurtenissenlijst, worden in hoofdstuk 5 t/m 8 geanalyseerd om vast te stellen of sprake is van een NGE-Risicogebied. De NGE-Risicogebieden en leemten in kennis worden weergegeven in hoofdstuk 9. Tot slot is in hoofdstuk 10 het advies opgenomen.

Een begrippenlijst ter verduidelijking is opgenomen in bijlage 1. Uitgebreide opsommingen van de geraadpleegde bronnen met aanvullende toelichting zijn weergegeven in bijlage 2 tot en met 9. Bijlage 10 bevat een checklist op basis van het WSCS-OCE. De tekeningen zijn opgenomen in bijlage 11. Tot slot zijn in bijlage 12 de certificaten van REASeuro opgenomen.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

In dit hoofdstuk is beschreven welke bronnen zijn geraadpleegd. Per geraadpleegde bron is in de bijlagen een overzicht opgenomen van het verzamelde bronnenmateriaal. Volgens het WSCS-OCE dient een aantal bronnen verplicht en aanvullend te worden geraadpleegd. REASeuro voldoet aan de gestelde eisen in het WSCS-OCE en raadpleegt daarnaast aanvullende bronnen die niet verplicht zijn gesteld. De bronnen die voor dit HVO-NGE zijn geraadpleegd, zijn weergegeven in Tabel 1.

Bron	Verplicht volgens WSCS-OCE	Geraadpleegd voor voorliggend HVO-NGE
Literatuur	☐	☒
Nederlandse archieven		
Gemeentelijk archief	☐	☒
Provinciaal archief	☐	☒
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)		☒
NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD)		☒
Nationaal Archief (NA)		☒
Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)		
• Munitieruimrapporten	☐	☒
• Mijneveldkaarten	☐	☒
• MMOD ³ -archief	☐	☒
Luchtfotocollecties		
Bibliotheek Wageningen Universiteit	☐	☒
Topografische Dienst Kadaster (Zwolle)		
• Luchtfotocollectie	☐	☒
• Geallieerde stafkaartencollectie		☒
The National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh)		☒
Luftbilddatenbank (Estenfeld)		
Internationale archieven		
The National Archives (Londen, UK)		☒
Bundesarchiv-Militärarchiv (Freiburg, DE)		☒
National Archives and Records Administration (College Park (MD), US)		☒
Library and Archives Canada (Ottawa, CA)		☒
Overige bronnen		
Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945		☒
Vergeltungswaffen: V1 en V2 inslagen in Nederland		☒
Getuigen / locatiedeskundigen		
In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken		☒

Tabel 1: Geraadpleegde bronnen.

Literatuur

In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de geraadpleegde literatuur. In de literatuur is gezocht naar beschrijvingen van voor het analysegebied mogelijk relevante gebeurtenissen. Deze gebeurtenissen zijn per tijdvak in de in bijlage 2 opgenomen tabellen weergegeven. Per gebeurtenis is een verwijzing opgenomen naar de betreffende bron en bladzijde.

Gemeentelijk en Provinciaal Archief

De gemeentearchieven van Klundert, Oud en Nieuw Gastel, Roosendaal en Nispen en Standdaarbuiten zijn in het West-Brabants Archief (WBA) te Bergen op Zoom geraadpleegd, de gemeentearchieven van Geertruidenberg, Hooge- en Lage Zwaluwe, Made en Drimmelen en Zevenbergen zijn in het Regionaal Archief Tilburg te Tilburg. Daarnaast is het provinciaal archief Noord-Brabant in het Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch (BHIC) zijn geraadpleegd. In ieder geval is conform de richtlijnen

³ MMOD staat voor Mijn- en Munitieopruimingsdienst en was een van de voorlopers van de EOD.

van het WSCS-OCE gezocht naar stukken van de luchtbeschermingsdienst, oorlogsschaderapporten en stukken met betrekking tot geruimde NGE. Daarnaast wordt gezocht naar overige stukken met betrekking tot NGE. In bijlage 3 is een gedetailleerd overzicht opgenomen van alle geraadpleegde archieven en inventarissen en de informatie die in de archieven en inventarissen is aangetroffen.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag

Het NIMH beheert onder andere de collecties Gevechtsverslagen en –rapporten mei 1940 (Collectie 409), De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie (Collectie 492) en Duitse verdedigingswerken (Collectie 575). De collecties 409 en 575 dienen volgens het WSCS-OCE te worden geraadpleegd indien er aanwijzingen zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in mei 1940 of dat er Duitse stellingen hebben gelegen. Om vast te stellen of binnen het analysegebied sprake was van grondgevechten is de collectie 492 geraadpleegd. De collectie 575 is ter aanvulling geraadpleegd. De resultaten van het raadplegen van het NIMH zijn verwerkt in bijlage 3.

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD) in Amsterdam

Het NIOD beschikt over de archieven van de diverse bezettingsautoriteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voorbeelden hiervan zijn archieven van de Duitse politie-instanties en de archieven van de Duitse militaire staf in Nederland. In het NIOD is relevante informatie aangetroffen voor het analysegebied, zie bijlage 3.

Nationaal Archief (NA) in Den Haag

In het NA zijn onder andere het archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, het archief van de Commissie van Proefneming en het Bunkerarchief geraadpleegd. Dit heeft geen informatie opgeleverd voor het analysegebied.

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)

De EOD heeft de inventarissen van de munitieruimrapporten⁴ beschikbaar gesteld. Dit zijn de munitieruimingen die zij van 1971 tot en met heden door heel Nederland hebben uitgevoerd. In bijlage 5 is een overzicht opgenomen van de in het analysegebied verrichte ruimingen.

Daarnaast is bij de EOD nagevraagd of in het analysegebied mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden hebben gelegen. De EOD heeft overzichtskarten aangeleverd die informatie bieden over de mogelijke aanwezigheid van mijnenvelden binnen het analysegebied, zie bijlage 6.

Tot slot is het MMOD-archief geraadpleegd. De MMOD is een voorloper van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. Het MMOD-archief is ondergebracht in de Semi-Statistische Archiefdiensten (SSA) in Rijswijk. In het MMOD-archief is informatie voor het analysegebied aangetroffen, zie bijlage 5.

Geallieerde stafkaart

Bij de afdeling GEO-informatie van het Kadaster in Zwolle is de geallieerde stafkaart besteld. De geallieerde stafkaart is gebruikt om te achterhalen of bombardementen in het analysegebied hebben plaatsgevonden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakten de geallieerden gebruik van het zogenaamde Nord du Guerre-coördinaatsysteem. Deze coördinaten staan op de stafkaart vermeld.

Op de stafkaart zijn de voor het analysegebied relevante kaartvierkanten geselecteerd, zie bijlage 6. Met behulp hiervan is vastgesteld of er bombardementen binnen de kaartvierkanten of de onderliggende coördinaten hebben plaatsgevonden.

Naast de reguliere versie van de stafkaart is ook gezocht naar een versie met een *defence overprint*. Op deze versie staan bij de geallieerde inlichtingendiensten bekende Duitse stellingen aangegeven. Deze defence overprint is beschikbaar gebleken, en is opgenomen in bijlage 6.

⁴ Beschikbaar van 1971 tot heden. De munitieruimrapporten worden ook wel MORA's of UO's genoemd.

Luchtfoto's

De volgende luchtfoto-instanties zijn geraadpleegd voor het verkrijgen van luchtfoto's van tijdens en vlak na de oorlog:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP).
- Luchtfotocollectie Luftbilddatenbank in Estenfeld, Duitsland.

In bijlage 7 is een overzicht opgenomen van de gegeorefereerde en geanalyseerde luchtfoto's van het analysegebied en is de selectie van deze luchtfoto's gemotiveerd. De luchtfoto's geven informatie over de situatie in oorlogstijd en mogelijk zijn sporen van de oorlog, zoals kraters en verdedigingsstellingen, waar te nemen. De luchtfoto's zijn ingepast in tekening 01.

The National Archives (TNA) in Londen

REASeuro beschikt over kopieën van diverse gegevens uit The National Archives in Londen. Het betreft voornamelijk kopieën van de Operations Record Books (ORB's) van de 2nd Tactical Air Force. Deze luchtmacht voerde in 1944 en 1945 inleidende bombardementen uit vooruitlopend op de geallieerde troepenbeweging. Daarnaast beschikt REASeuro over een groot aantal ORB's van de Engelse eenheden Coastal Command, Bomber Command en Fighter Command. Tot slot zijn ook de ORB's van de zogenaamde Auster Squadrons geraadpleegd. Deze squadrons waren uitgerust met kleine waarnemingsvliegtuigen die de Duitse posities doorgaven aan de artillerie-eenheden. Er is gezocht naar luchtaanvallen en artilleriebeschietingen die hebben plaatsgevonden in het analysegebied. In bijlage 4 is deze informatie opgenomen.

Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv (BAMA) in Freiburg

De database van REASeuro bevat diverse stukken uit het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv in Freiburg. Deze afdeling van de Duitse nationale archieven bevat stukken van de Duitse krijgsmacht tussen 1495 en 1990. REASeuro beschikt over krijgsdagboeken, kaarten, correspondentie en luchtfoto's van de Duitse luchtmacht en marine uit de Tweede Wereldoorlog. In deze stukken is gezocht naar relevante informatie voor het analysegebied. Het raadplegen van het BAMA heeft relevante resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE, zie bijlage 4.

National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD)

REASeuro beschikt over een collectie archiefstukken uit de Amerikaanse National Archives and Records Administration. Het betreft stukken met betrekking tot de activiteiten van de Amerikaanse luchtmacht, zoals de Mission Reports, luchtfoto's en stukken van de militaire inlichtingendienst. Het raadplegen van de NARA heeft geen relevante resultaten opgeleverd voor dit onderzoek.

Library and Archives of Canada (LAC) in Ottawa

Het LAC bevat de archieven van het Canadese leger. Een deel van de collectie is digitaal beschikbaar. In de digitale collectie is gezocht naar relevante stafkaarten met *defence overprint*. Het raadplegen van het LAC heeft relevant kaartmateriaal opgeleverd, zie bijlage 6.

Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog (SGLO)

De Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 houdt een onlineregister bij van alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het betreft een overzicht van meer dan zesduizend neergekomen vliegtuigen. Dit register is geraadpleegd, de resultaten zijn verwerkt in bijlage 2.

V1- en V2-inslagen

De website <http://www.vergeltungswaffen.nl> geeft een overzicht van neergekomen *Vergeltungswaffen*

(Vergeldingswapens) in Nederland. Het vormt een aanvulling op de overige bronnen over V-wapens zoals de gemeentearchieven. Vanaf 1944 probeerde het Duitse leger het tij van de oorlog te keren door de inzet van speciale V-wapens. De V-1 is een onbemand straalvliegtuig met explosieve lading, de V-2 is een ballistische raket met explosieve gevechtsskop. Het raadplegen van de website heeft resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE, zie bijlage 7.

Getuigen en locatiedeskundigen

Voor dit HVO-NGE zijn geen getuigen gehoord, omdat de bovenstaande bronnen voldoende informatie met betrekking tot het analysegebied bevatten.

In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken

In de database van REASeuro is gezocht naar in het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken die relevant zijn voor het voorliggende HVO-NGE. Mogelijk relevante NGE-bodemonderzoeken omvatten historische vooronderzoeken, projectgebonden risicoanalyses, detectierapporten en proces-verbalen van oplevering. In bijlage 9 is weergegeven welke in het verleden uitgevoerde onderzoeken in de omgeving van het analysegebied zijn uitgevoerd.

3 WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Zoals zal blijken uit de volgende hoofdstukken bevinden zich in het Deelgebied 2 Roosendaal-Geertruidenberg diverse NGE-Risicogebieden. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de afbakening van deze NGE-Risicogebieden tot stand is gekomen.

3.1 ALGEMEEN

In principe geldt dat heel Nederland niet verdacht is op de aanwezigheid van NGE, totdat op basis van feitelijk bronnenmateriaal het tegendeel wordt bewezen. Bij een HVO-NGE wordt getracht voldoende feitelijk bronnenmateriaal te vinden, op basis waarvan het gerede vermoeden op de aanwezigheid van NGE al of niet kan worden onderbouwd. Het is niet uit te sluiten dat buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden NGE worden aangetroffen. Het is evengoed mogelijk dat in een NGE-Risicogebied tijdens de opsporing geen NGE wordt aangetroffen. Dit kan worden veroorzaakt door het ontbreken van feitelijke informatie.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden op basis van historisch feitenmateriaal is geen 'exacte wetenschap'. De afbakening van NGE-Risicogebieden gebeurt waar mogelijk conform bijlage 3 van het WSCS-OCE. Wanneer het toepassen van de richtlijnen uit het WSCS-OCE niet mogelijk of ontoereikend is, wordt gemotiveerd afgeweken van deze richtlijnen. Op grond van het verzamelde feitenmateriaal en *expert judgement* wordt getracht het NGE-Risicogebied zo goed mogelijk af te bakenen.

3.2 NAUWKEURIGHEID AFBAKENING

Bij dit HVO-NGE is rekening gehouden met een aantal factoren die van invloed zijn op de nauwkeurigheid van de afgebakende NGE-Risicogebieden, namelijk:

1. De horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
2. De cartografische onnauwkeurigheid en de onnauwkeurigheid van het bronnenmateriaal.
3. Onduidelijke locatieomschrijvingen in de broninformatie.

In de volgende paragrafen worden deze factoren toegelicht.

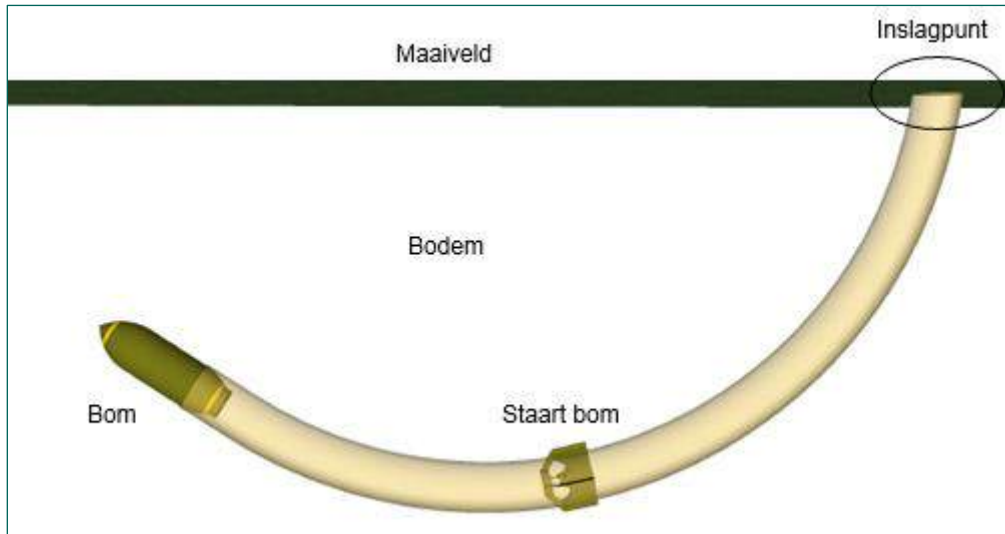
3.2.1 Horizontale verplaatsing NGE in de bodem

Na inslag in de bodem kan een blindganger van een vliegtuigbom, door zijn kinetische energie, ondergronds nog een aanzienlijke horizontale afstand afleggen. De afstand die een blindganger kan afleggen, is afhankelijk van diverse factoren, waaronder de bodemopbouw. Op basis van een studie van diverse onderzoeken door onder andere de Amerikaanse luchtmacht, wordt de maximale ondergrondse horizontale verplaatsing als volgt vastgesteld per kaliber vliegtuigbom:

Gewicht vliegtuigbom in lbs.	Maximale verplaatsing in meters (Afgerond)
100	5,48 (6,0)
250	5,48 (6,0)
500	7,1 (8,0)
1.000	8,0 (8,0)
2.000	9,5 (10,0)
>2.000	11,66 (12,0)

Tabel 2: Ondergrondse horizontale verplaatsing van afwerpmunitie, per kaliber.

De afstand van de horizontale verplaatsing wordt door REASeuro bij de in de richtlijn voor afbakening genoemde afstand opgeteld om het NGE-Risicogebied af te bakenen. In Figuur 3 op de volgende pagina is een voorbeeld weergegeven van de horizontale verplaatsing van een blindganger na inslag in de bodem.

Figuur 3: Horizontale verplaatsing van een blindganger van een vliegtuigbom.

3.2.2 Cartografische onnauwkeurigheid

Het is gebleken dat bij de inpassing van de diverse kaarten (de huidige ondergrond, geallieerde stafkaarten etc.) en luchtfoto's enige onnauwkeurigheid onvermijdbaar is. De onnauwkeurigheid verschilt per kaart en luchtfoto. Voor dit vooronderzoek zijn diverse luchtfoto's besteld, die zijn ingepast in GIS. De afwijking bij het inpassen van deze luchtfoto's is variabel en is afhankelijk van het aantal herkenningpunten op de luchtfoto. Bij het intekenen van NGE-Risicogebieden op basis van deze luchtfoto's wordt een buffer in acht genomen ter ondervanging van deze cartografische afwijking.

Luchtfoto's zijn waardevolle bronnen voor het achterhalen van de exacte locatie van oorlogshandelingen. Toch beschikken ook luchtfoto's over grote onnauwkeurigheid. Deze onnauwkeurigheid kan worden veroorzaakt door de kwaliteit van de foto: op een korrelige foto zijn bomkraters moeilijk waarneembaar. Ook haarscherpe luchtfoto's kennen echter beperkingen. Als een luchtfoto is gemaakt van een gebied dat anno 2018 volledig is veranderd, is het inpassen van de luchtfoto op de huidige ondergrond niet mogelijk zonder enige onnauwkeurigheid.

Naast het inpassen speelt ook de vertekening door de cameralens een rol in deze onnauwkeurigheid. De bolling van de lens zorgt met name bij de rand van de foto's voor een vervorming van het beeld. Hoewel bij het inpassen van luchtfoto's wordt gepoogd de onnauwkeurigheid zo ver mogelijk te verkleinen, is het tot nul reduceren van de afwijking zelden mogelijk.

Sommige bronnen, met name ORB's, maken gebruik van het Nord du Guerre-coördinatenstelsel om de locatie van oorlogshandelingen weer te geven. Piloten van bommenwerpers en jachtbommenwerpers noteerden hun waarnemingen met een coördinaat in de logboeken. Het Nord du Guerre-coördinatenstelsel is opgedeeld in kilometervakken, die zijn weergegeven op de geallieerde stafkaart. In bijlage 6 is een voorbeeld opgenomen van een kaartvierkant. Bij het noteren van coördinaten vanaf deze kaart is sprake van drie soorten onnauwkeurigheden:

1. Onnauwkeurigheid in notatie

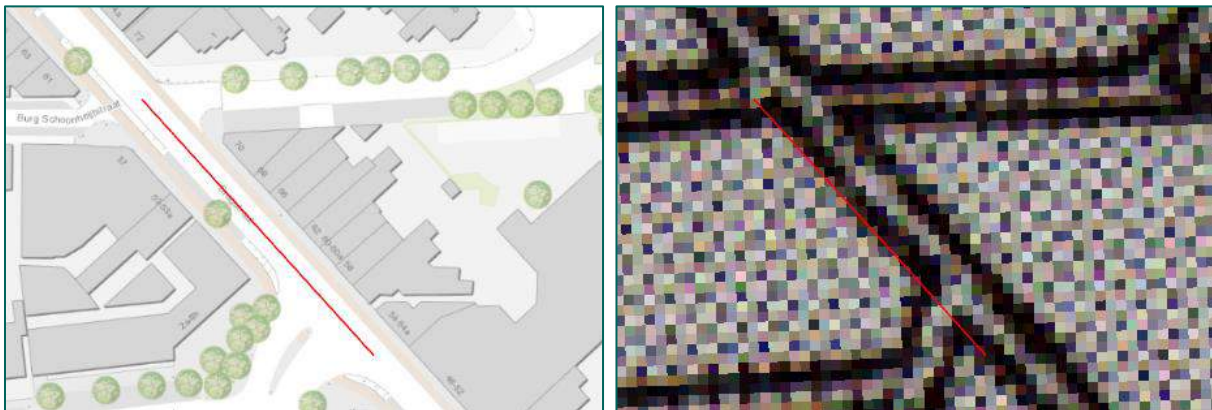
Stafkaarten zijn voorzien van een coördinatenstelsel gebaseerd op kaartvierkanten, het zogenaamde Nord du Guerre-coördinatenstelsel. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In de notatie van dit soort coördinaten zit daarom altijd een afwijking, deze afwijking is afhankelijk van het aantal cijfers, waarmee het coördinaat is genoteerd. Dit houdt in dat bij een achtcijferig coördinaat geen punt maar een vak van 10x10 meter wordt aangeduid waarbinnen het doelwit zich bevindt.

2. Projectie van de geallieerde stafkaart

De geallieerde stafkaart is samengesteld op basis van vooroorlogse kaarten, die gedurende de oorlogsjaren zijn geüpdatet en aangevuld met nieuwe informatie. Door de beperking van de techniek en gebrek aan de mogelijkheid om gebieden goed in te meten, is de kaart onnauwkeurig, zie [Figuur 4](#). In het figuur zijn twee afbeeldingen opgenomen.

Links is de huidige nauwkeurige ondergrond weergegeven waarbij een deel van een straat (Brugstraat in Roosendaal) is aangegeven die ten tijde van de Tweede Wereldoorlog al lag. In het figuur rechts is een deel van de geallieerde stafkaart weergegeven, waarbij dezelfde straat is aangegeven. Het verschil in afstand bedraagt 13 meter.

Bij productie van kaarten worden de kaartelementen vertekend weergegeven om een overzichtelijk kaartbeeld te creëren, bijvoorbeeld wegen zijn breder weergegeven dan dat ze in werkelijkheid op schaal zouden moeten worden ingetekend, anders zouden ze niet zichtbaar zijn.

Figuur 4: Weergave verschil huidige ondergrond en geallieerde stafkaart. (Bronnen: ESRI en Kadaster).

3. Waarnemingsonnauwkeurigheid van de piloot

Veel luchtaanvallen werden onder moeilijke omstandigheden uitgevoerd. Vaak was het nacht, bewolkt, slecht weer of lagen de vliegtuigen onder vuur van Duits luchtafweergeschut. Daarnaast waren de navigatiemiddelen in de Tweede Wereldoorlog niet zo ver ontwikkeld. Piloten hadden tijdens de missies stafkaarten om zich te kunnen oriënteren. Hierdoor kunnen waarnemingen slecht genoteerd zijn en afwijken van de werkelijkheid.

De combinatie van deze onnauwkeurigheden leidt tot een relatief grote onnauwkeurigheid bij het intekenen van oorlogshandelingen op basis van ORB's. Indien mogelijk wordt daarom altijd een tweede bron (bijv. luchtfoto) gebruikt om het betreffende NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.2.3 Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE

In de verschillende geraadpleegde bronnen is informatie aangetroffen, waarvan de locatieverwijzing onvoldoende concreet is om een NGE-Risicogebied af te kunnen bakenen. Hieronder wordt een aantal veel voorkomende voorbeelden gegeven, waardoor een (locatie-)omschrijving in een bron niet nauwkeurig is.

- Neergestorte vliegtuigen
In het geval van de neergestorte vliegtuigen blijkt dat de locatieomschrijving vaak niet specifiek is. Zo wordt bijvoorbeeld als locatie van een neergestort vliegtuig enkel een plaatsnaam gegeven. Op basis van die vage locatieomschrijving is het niet mogelijk een gebied af te bakenen.
- Soort NGE
Ook de soort NGE is vaak niet concreet weergegeven. Zo komt het voor dat in de gemeentelijke archieven of literatuur wordt gesproken van 'granaten'. Echter, over de nationaliteit en het kaliber wordt geen informatie gegeven.
- Onbekende locaties
In sommige gevallen is van oorlogsgerelateerde gebeurtenissen niet of onvoldoende bekend waar ze

hebben plaatsgevonden. Zo werd in geraadpleegde archieven meermaals melding gemaakt van neergekomen bommen 'in een weiland' of 'in het kanaal/rivier'. De precieze locaties kunnen aan de hand van de overige bronnen niet meer worden achterhaald.

3.2.4 Wijzigingen van straatnamen en huisnummers

In de naoorlogse periode hebben binnen de relevante gemeenten diverse wijzigingen plaatsgevonden met betrekking tot straatnamen en huisnummers. In de gemeentearchieven zijn diverse archiefstukken geraadpleegd over deze wijzigingen en vernummering. Bij het analyseren van oorlogshandelingen is rekening gehouden met deze wijzigingen om exacte locaties te kunnen bepalen.

3.3 AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN

Op basis van de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is bepaald of ten gevolge van een oorlogshandeling mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven. Als dat het geval is, is een NGE-Risicogebied afgebakend. Deze NGE-Risicogebieden zijn na overleg tussen historici en een Senior OCE-deskundige zo goed mogelijk afgebakend, waarbij de richtlijnen voor afbakening in het WSCS-OCE leidend zijn geweest. In sommige gevallen zal blijken dat moet worden afgeweken van deze richtlijnen. Waar dit het geval is, is dit aangegeven. Daarnaast biedt in een aantal gevallen het WSCS-OCE geen richtlijn voor het afbakenen van verdachte gebieden. In deze gevallen heeft de afbakening plaatsgevonden op basis van *expert judgement* van de historici en de Senior OCE-deskundige.

Onderstaand wordt per type oorlogshandeling beschreven hoe de NGE-Risicogebieden zijn afgebakend.

3.3.1 Naar aanleiding van grondgevechten

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van grondgevechten. Onder grondgevechten worden gevechten op de grond verstaan, waarbij strijdende partijen op relatief korte afstand elkaar beschoten met bijvoorbeeld handvuurwapens, mitrailleurs, hand- en geweergrenaten en granaatwerpers (niet zijnde artillerie). Ook de inzet van bijvoorbeeld pantserwagens en tanks valt onder grondgevechten.

In dit vooronderzoek zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als een zogenaamde conflictzone. Dit is een globaal afgebakend gebied waarbinnen (intensieve) gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden. De afbakening is gebaseerd op het beschikbare bronnenmateriaal, maar kan gezien de aard van de gevechtshandelingen niet nauwkeurig worden begrensd. Bij de meeste grondgevechten is de exacte locatie niet bekend. De kalibers zijn vastgesteld aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal.

3.3.2 Naar aanleiding van artilleriebeschietingen

In het geval van artilleriebeschietingen is volgens het WSCS-OCE sprake van een NGE-Risicogebied. Dit gebied dient situationeel te worden afgebakend. Onder artilleriebeschietingen worden beschietingen over een lange afstand verstaan. Een van de doelen was het bieden van vuursteun, waarbij gericht vuur werd afgegeven op een bepaald doel. Een andere vorm van een artilleriebeschieting is vuur afgeven verspreid over een groot gebied met als doel de vijand te demoraliseren, de vijand dekking te laten zoeken en om zo veel mogelijk schade te veroorzaken. Er wordt daarnaast onderscheid gemaakt in krombaangeschut (projectiel beschrijft een kromme of steile baan) en vlakbaangeschut (projectiel beschrijft een overwegend rechte baan).

Net als bij grondgevechten zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als conflictzone. Omdat artillerie niet nauwkeurig was, kunnen granaten verspreid over een groot gebied zijn neergekomen. De NGE-Risicogebieden naar aanleiding van artilleriebeschietingen zijn afgebakend op basis van de locatieomschrijvingen in de literatuur, de oorlogsschaderapporten, waargenomen kraters op luchtfoto's en op basis van de munitieruimingen van de EOD.

3.3.3 Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut

Meerdere keren is in de bronnen een melding aangetroffen van een neergekomen granaat van luchtafweergeschut. Volgens het WSCS-OCE is een krater van een gedetoneerde incidentele luchtafweergranaat niet verdacht tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweergranaat betreft. Het WSCS-OCE biedt verder geen richtlijnen voor het afbakenen van een verdacht gebied voor blindgangers van luchtafweerprojectielen, waarvan de exacte inslaglocatie niet bekend is.

Vanwege de aanwezigheid van luchtafweergeschut in en in de omgeving van de Bosschenhoofd, Roosendaal en Nispen en te Gastelsedijkdijk te Oud Gastel, kan niet worden uitgesloten dat er granaten van luchtafweergeschut in het analysegebied zijn neergekomen. Granaten van luchtafweergeschut worden op vliegtuigen afgevuurd met tijdschokbuizen. Dit betekent dat de granaten detoneren als zij een schok ervaren, bijvoorbeeld door het raken van een vliegtuig. Als ze geen vliegtuig raken, moeten zij na een vooraf ingestelde tijd alsnog detoneren en verscherven in de buurt van het vliegtuig. Als de tijdschokbuizen niet functioneren, valt de granaat als blindganger op de grond, waar deze alsnog detoneert of als blindganger achterblijft. Daarnaast kwam het voor dat munitie van luchtdoelgeschut was uitgerust met veiligheidsmechanismen, waardoor de granaten die terugvielen op het maaiveld niet meer konden detoneren. Het is niet in te schatten waar granaten van luchtafweergeschut zijn neergekomen, omdat het luchtafweergeschut meebeweegt met de overvliegende vliegtuigen. Granaten kunnen tot vele kilometers van het afweergeschut neerkomen. Om deze reden is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen ten gevolge van neergekomen luchtafweergranaten, tenzij een concrete inslaglocatie bekend is of het luchtdoelgeschut tegen gronddoelen is ingezet.

3.3.4 Naar aanleiding van bombardementen

Het WSCS-OCE hanteert bepaalde richtlijnen voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen. Niet alle bombardementen zijn conform deze richtlijn af te bakenen. Er zijn vrijwel bij iedere locatie waar meerdere bombardementen hebben plaatsgevonden uitzonderingen. In deze paragraaf zijn de verschillende manieren van afbakenen beschreven.

In dit onderzoek is sprake van de volgende soorten bombardementen:

- Noodafworpen door bommenwerpers met meerdere bommen.
- Bombardementen door (middel)zware bommenwerpers op strategische locaties.
- Duikbombardementen door Spitfire en Typhoon jachtbommenwerpers met een klein aantal bommen (één tot drie).
- Tapijtbombardementen door bommenwerpers.

Tijdens het onderzoek is op een aantal moeilijkheden gestuit:

- In geval van nood wierpen vliegtuigen hun bommen af omdat met minder ballast sneller kon worden gevlogen. Deze bommen waren niet gericht op een specifiek doel. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor de afbakening van een dergelijke noodafworp.
- Geen bruikbare luchtfoto's. In verschillende gevallen is gebleken dat geen luchtfoto's beschikbaar zijn van kort na de aanvallen. De beschikbare luchtfoto's zijn van enige tijd na de aanvallen, waardoor de kans bestaat dat kraters reeds zijn gedicht.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen vindt op de volgende manieren plaats:

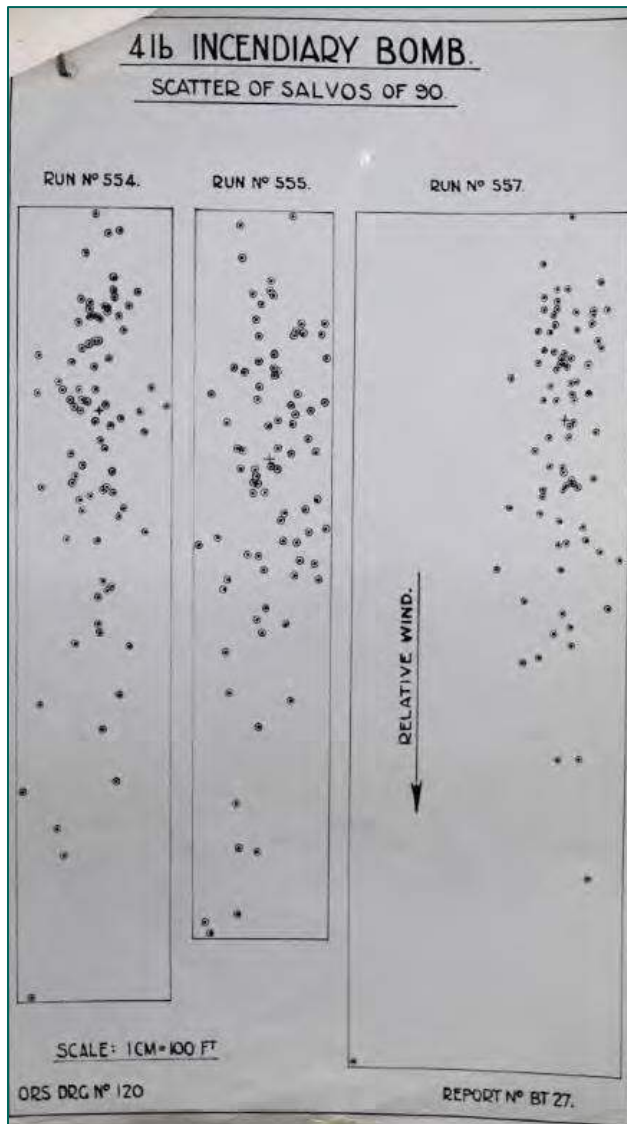
- Duikbombardement krateranalyse.
Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor een duikbombardement waarbij kraters zijn waargenomen. Duikbommenwerpers konden één tot drie bommen bij zich dragen. Indien één of twee kraters zijn waargenomen en het bekend is dat er twee of drie bommen zijn afgeworpen, is afgebakend op basis van krateranalyse. Het NGE-Risicogebied is in dit geval afgebakend op basis van de afstand tussen de twee waargenomen kraters. Hierbij wordt de cartografische onnauwkeurigheid en de

horizontale verplaatsing opgeteld. De resulterende afstand is geprojecteerd op de waargenomen kraters.

- Duikbombardement kraterpatroon onbekend.
Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied, in het geval van een duikbombardement op een zogenaamd 'Pin Point Target', te worden afgebakend op 181 meter vanuit het hart van het doel. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Vaak blijkt dat het hart van het doel niet exact bekend is. In gevallen waarin de locatie van het bombardement indicatief aangeduid is, is een cirkel met een straal van 181 meter om de contouren van het omschreven doel getrokken. Een voorbeeld hiervan is een aanval op een kampement of een verdedigingswerk. Wanneer bekend is dat een dergelijk doel is aangevallen, wordt geen cirkel van 181 meter rondom het hart van het doel afgebakend, maar 181 meter rondom de contouren van het gehele kampement of verdedigingswerk. Een andere richtlijn uit het WSCS-OCE is die van een duikbombardement op een zogenaamd 'Line Target'. Met een 'Line Target' wordt een lineair doel zoals een spoorlijn bedoeld. In dit geval dient een NGE-Risicogebied te worden afgebakend op 91 meter vanuit het hart van de spoorlijn.
- Tapijtbombardement.
Bij een bombardement dat is uitgevoerd door middelzware en/of zware bommenwerpers dient volgens het WSCS-OCE de richtlijn 'Tapijtbombardement' te worden toegepast. In dit geval wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een analyse van het inslagenpatroon. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon wordt geprojecteerd op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Bij tapijtbombardementen waarbij niet kan worden bepaald welke kraters opeenvolgend zijn, wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend. Het NGE-Risicogebied wordt in deze gevallen bepaald door, aan de hand van de technische informatie van het toestel, vast te stellen om de hoeveel meter een bom werd afgeworpen.
- Afbakening van één enkele krater.
Op luchtfoto's kunnen ook enkele of losse kraters te zien zijn waarvan/waarbij:
 - geen andere bronnen beschikbaar zijn die de herkomst van de krater kunnen bevestigen;
 - geen kraters in de nabije omgeving zijn waar te nemen;
 - geen aanwijsbaar doel in de nabije omgeving aanwezig is.
 Op basis van een enkele bron (een luchtfoto) is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.3.5 Naar aanleiding van bombardementen met staaftbrandbommen

In sommige gevallen werden brandbommen ingezet bij bombardementen. Dergelijke staaftbrandbommen werden met behulp van zogenaamde *Small Bomb Containers* (SBC's) met tientallen tegelijk afgeworpen, om over een groot gebied brand te kunnen stichten. De spreiding van de staaftbrandbommen na afworp is afhankelijk van verschillende factoren; afwerphoogte en vliegsnelheid zijn hiervan de belangrijkste. Het Britse Air Ministry heeft vóór en gedurende de Tweede Wereldoorlog diverse testen gedaan met 4 lbs staaftbrandbommen, om de werking ervan te analyseren en verbeteren. Hierbij zijn onder meer proeven gedaan om de spreiding van deze staaftbrandbommen te testen. Deze testen wezen uit dat de staaftbrandbommen na een val van ca. 75 meter stabiliseerden, en in een langwerpige patroon neerkwamen dat evenredig in lengte en breedte toenam naarmate de afwerphoogte toenam. Uit de testen bleek dat de verhouding tussen de lengte en de breedte van het inslagenpatroon 4 op 1 bedroeg. 90% van de bommen kwam geconcentreerd neer, terwijl de overige 10% om verschillende redenen ver buiten het patroon neerkwam. Een voorbeeld van de resultaten van testen zijn weergegeven in Figuur 5.

Figuur 5: 4 lbs bomb trial. (Bron: TNA, AIR 2/7537).

Aan de hand van de informatie uit deze onderzoeken kan een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een bombardement met staafbrandbommen onderbouwd worden afgebakend. Hierbij is het van belang om vast te stellen waar de brandbommen zijn neergekomen. Door een lijn te trekken tussen de twee inslagen die op grootste afstand van elkaar liggen, kan de maximale bekende lengte van het patroon worden bepaald.

3.3.6 Naar aanleiding raketaanvallen

Onder raketaanvallen worden aanvallen verstaan van jachtbommenwerpers, waarbij luchtgrondraketten worden afgevuurd op een gronddoel. Raketten werden bijvoorbeeld ingezet tegen treinen en vijandelijke stellingen.

Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied in het geval van een raketbeschieting, waarvan het inslagenpatroon bekend is, te worden afgebakend op basis van krateranalyse. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende kraters binnen het inslagenpatroon wordt bepaald. Het verdacht gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger.

In dit geval wordt een raketaanval afgebakend op basis van de richtlijn 'Raketbeschieting op een zogenaamd Pin Point Target, inslagenpatroon onbekend' uit het WSCS-OCE. Hierbij wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel. Vaak is gebleken dat het hart van het doel niet exact bekend is. In die gevallen is 108 meter om de contouren van het doel getrokken. Bij de genoemde 108 meter is de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een blindganger in de bodem opgeteld, zie paragraaf 3.2.1.

3.3.7 Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens

Onder boordwapens worden boordkanonnen en boordmitrailleurs verstaan. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van beschietingen met boordwapens. Aanvallen met boordgeschut zijn lastig af te bakenen omdat:

1. De locaties van aanvallen met boordwapens slechts in uitzonderlijke gevallen nauwkeurig kunnen worden vastgesteld.
2. In het geval van een 'strafing' (aanval met boordwapens) de wapens al ruim van tevoren worden afgevuurd, waardoor de spreiding van dusdanige grootte is, dat het gefundeerd afbakenen van een NGE-Risicogebied niet mogelijk is.

Om bovenstaande redenen is het afbakenen van een NGE-Risicogebied slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk. Daar waar bekend is dat aanvallen zijn uitgevoerd met boordmitrailleurs, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. Met boordmitrailleurs worden kogels (Klein Kaliber Munitie, KKM) afgeschoten welke in de regel geen springstof bevatten. De kogel is het projectiel dat wordt verschoten.

3.3.8 Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen

De richtlijn in het WSCS-OCE schrijft voor dat in het geval van een crashlocatie van een vliegtuig het NGE-Risicogebied situationeel dient te worden afgebakend. Wanneer de exacte locatie van een neergestort vliegtuig niet te achterhalen is op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal, wordt geen verdacht gebied afgebakend. Het kan ook voorkomen dat een vliegtuig op het maaiveld neer is gekomen, waardoor vliegtuigonderdelen naar alle waarschijnlijkheid niet in de bodem terecht zijn gekomen, of reeds tijdens de oorlog is geborgen. Ook in deze gevallen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend.

3.3.9 Naar aanleiding van neergekomen V-wapens

In de omgeving van Deelgebied 2 Roosendaal en Geertruidenberg zijn diverse V1's neergekomen. Volgens het WSCS-OCE dient het gebied dat is getroffen door een V1 te worden afgebakend met 15 meter rondom het inslagpunt, vanwege de horizontale verplaatsing (in het geval van een blindganger) en 50 meter rondom een krater van een gedetoneerde V1.

Aangezien de kracht van een explosie van een V1 of V2 zeer groot is, wordt niet verwacht dat explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. De restanten van een V1 kunnen bijvoorbeeld ver buiten een gebied van 50 meter terecht komen. Daarnaast is de verwachting, gezien de schade die de V1's en V2's in de gemeenten hebben veroorzaakt, dat ze volledig zijn gedetoneerd en geen explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. Om deze redenen worden naar aanleiding van de V-wapens geen NGE-Risicogebieden afgebakend. Wel kunnen door het inslaan van een V-wapens giftige stoffen in de bodem zijn achtergebleven. Gezien het gezondheidsrisico zijn de locaties van de inslagen ter kennisgeving op de kaart geprojecteerd.

3.3.10 Naar aanleiding van de aanwezigheid van verdedigingsstellingen

Uit de luchtfoto's is gebleken dat binnen het analysegebied van Deelgebied 2 Roosendaal – Geertruidenberg diverse verdedigingsstellingen hebben gelegen.

Deze zijn onder te verdelen in:

- **Wapenopstelling**
Een wapenopstelling is een opstelling voor handvuurwapens, machinegeweren en/of andere (semi)automatische wapens, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. Uitgangspunt is dat de locatie van de wapenopstelling verdacht is op de aanwezigheid van NGE. Omdat een wapenopstelling op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.
- **Geschutopstelling**
Locatie van geschut, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. Volgens het WSCS-OCE is het NGE-Risicogebied een gebied met een straal van 25 meter rondom het hart van de geschutopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang. Hierbij dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd.
- **Loopgraaf**
Een loopgraaf is meestal te herkennen aan een zigzaggend patroon. Uitgangspunt is dat het gebied binnen de contouren van de loopgraaf verdacht is. Omdat een loopgraaf op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd om de contour van de loopgraaf. Indien de exacte ligging van een loopgraaf kan worden vastgesteld door middel van grondspiegel kan het verdachte gebied worden teruggebracht tot de exacte ligging van de loopgraaf.
- **Mangat**
Dit is een gat in de grond met schuilfunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput. Mangaten zijn volgens het WSCS-OCE niet verdacht tenzij er aanwijzingen zijn dat ze in gebruik zijn genomen als schuttersput. Het is aannemelijk dat de mangaten die zich bevinden in gebieden waar ook grondgevechten hebben plaatsgevonden, zijn gebruikt als schuttersput. De mangaten die zijn gebruikt als schuttersput zijn verdacht op mogelijk achtergebleven NGE. Aangezien er geen aanwijzingen zijn dat de mangaten in het analysegebied gebruikt zijn als schuttersput, is naar aanleiding van mangaten in dit HVO-NGE geen NGE-Risicogebied afgebakend.

Omdat volgens het WSCS-OCE stellingen worden afgebakend op basis van luchtfoto's, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.

3.3.11 Naar aanleiding van mijnenvelden

Volgens het WSCS-OCE is het gebied binnen de contouren van het mijnenveld verdacht, als op basis van de mijnruimrapporten is gebleken dat niet alle mijnen zijn geruimd en feitelijke onderbouw voor vermiste mijnen ontbreekt. Hierbij is echter nog geen rekening gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid. De mijnenvelden zijn namelijk met de hand ingetekend op de geallieerde stafkaart, die vervolgens is ingepast in GIS. De onnauwkeurigheid bij de mijnenvelden is vastgesteld op 20 meter.

3.3.12 Naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen

Het is bekend dat gedurende de oorlog vernielingsmiddelen zijn ingezet. Volgens het WSCS-OCE is de locatie, waar de vernielingslading in werking is gesteld, verdacht en dient de afbakening verder situationeel te worden bepaald.

In het geval van de vernieling van de bruggen kunnen mogelijk vernielingsmiddelen zijn achtergebleven in het water ter hoogte van de bruggen. In de praktijk is de kans op het aantreffen van NGE van niet gedetoneerde vernielingsmiddelen echter zeer klein. Het kan voorkomen dat niet alle aangebrachte vernielingsmiddelen hebben gewerkt. In deze gevallen zullen de vernielingsmiddelen bij het springen van de bruggen zijn weggeslingerd en mogelijk op de land- en/of waterbodembodem zijn achtergebleven. Omdat niet bekend is of bij het laten springen van de bruggen (restanten van) vernielingsmiddelen zijn achtergebleven, is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.3.13 Naar aanleiding van munitiedump

Een dumplocatie van munitie en/of toebehoren kan voorkomen in de land- en op de waterbodem en is volgens het WSCS-OCE verdacht. Als uitgangspunt voor afbakening van het NGE-Risicogebied dient de locatie van de dump te worden genomen. Verder is de afbakening situationeel te bepalen. Het dumpen van munitie is slechts zelden gedocumenteerd. Wanneer in het geraadpleegde bronnenmateriaal melding wordt gemaakt van munitiedump en de dump kan worden herleid naar een exacte locatie, wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. In enkele gevallen is echter gebleken dat locaties van munitiedump pas tijdens naoorlogse werkzaamheden werden ontdekt.

4 OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn diverse oorlogshandelingen in en in de omgeving van het analysegebied naar voren gekomen. In dit hoofdstuk worden deze oorlogshandelingen gevat in een chronologische oorlogshandelingenlijst. Per oorlogshandeling staat beschreven welke bronnen beschikbaar zijn voor elke oorlogshandeling. Daarnaast wordt de datum van de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto vermeld die na de desbetreffende oorlogshandeling is genomen. Ten slotte wordt per oorlogshandeling in de lijst vermeld of deze al dan niet relevant is voor het analysegebied (zie ook paragraaf 1.4). Aan de hand van de oorlogshandelingenlijst wordt bepaald welke oorlogshandelingen in hoofdstuk 5 t/m 8 worden geanalyseerd. De locaties waar de oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden zijn ingetekend in GIS en zijn weergegeven in Tekening 03: Oorlogshandelingenkaart.

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
1940-1941	Meerdere meldingen van het neerkomen van bommen in relevante gemeenten.		NIOD: toegang 077, inv 1328			Nee, exacte locaties van neergekomen bommen niet vermeld.	
10 mei 1940	Tussen de Moerdijkbrug en station Lage Zwaluwe kwamen Duitse parachutisten neer.	AME1 266-268 AME2 339 BUI3 14	NIMH, collectie 492, inv 12			Ja, luchtlanding nabij het analysegebied.	5.1
	Een Duitse stormaanval leidde tot de terugtrekking van Nederlandse troepen te Station Lage Zwaluwe.	BRO1 39 BUI3 14	NIMH, collectie 409, inv 528019, 528020, 528021			Ja, aanval binnen het analysegebied.	5.1
	Nederlands bombardement op Duitse verdedigingswerken te Lage Zwaluwe en de Moerdijkburgen.	BRO1 48-49 BRO3 69-70 MOL 1075	NIMH, collectie 492, inv 3, 4			Ja, bombardement vond plaats op doelwit binnen analysegebied.	6.1.1
	Herovering van de Nederlandse stelling bij Lochtenburg.	BRO3 69-70	NIMH, collectie 409, inv 528021			Ja, aanval binnen het analysegebied.	5.1
	Meldingen van het neerkomen van een Junkers Ju 52, een Fokker C-V en een Fokker G-1 in respectievelijk Zevenberschen Hoek,	SGLO T0330 SGLO T0025 SGLO T0070					Nee, geen exacte locaties bekend.

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Hooge Zwaluwe en nabij Zevenbergen.						
	Op de bouwgrond van Vermeulen, in het gehucht Pelikaan, werd een niet ontplofte granaat van luchtafweergeschut aangetroffen.		WBA: toegang 0451, inv 4115			Nee, naar aanleiding van een neergekomen granaat van luchtafweergeschut wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.3.	
11 mei 1940	Franse troepen te Zevenbergschen Hoek werden onder vuur genomen door Stuka's	AME1 275-276, 297 AME2 348-349 BRO2 178 WEI2 z.p.	WBA: toegang 0682, inv 2884, 3107, 4822, 5309 NIMH, collectie 409, inv 528017, 528019 NIMH, collectie 492, inv 3, 4	BuMu, RM7, inv 337		Ja, bombardement vond plaats op doelwit binnen analysegebied.	6.1.2
12 mei 1940	De Duitse troepen bereikten in de avond van de 12e mei de lijn Made-Oosterhout-Goirle-Hooge Mierde.	BRO3 277	NIMH, collectie 492, inv 3, 4			Ja, bezetting van het analysegebied.	5.1
13 mei 1940	Schermtseling tussen Duitse troepen en Nederlandse en Franse troepen te Standdaarbuiten.	BRO4 142-144 HFH 4				Nee, geen meldingen binnen het analysegebied.	
	Meldingen van het neerkomen van een Junkers Ju 88 en een Morane Saulnier MS 406 te Roosendaal.	SGLO T0620 SGLO T0636				Nee, geen exacte locaties bekend.	
11 mei 1941	Melding van het neerkomen van een vliegtuig aan de Pootweg te Zevenbergschen Hoek.		WBA: toegang 0682, inv 4822			Nee, geen exacte locatie vermeld.	
9 maart 1942	Bominslag te Zevenbergschen Hoek, op de Gelderse Polder tussen de Rijksweg en de		WBA: toegang 0682, inv 4822			Nee, geen woningen tussen de spoorweg en de Rijksweg op de Gelderse Polder binnen het analysegebied.	

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	spoorlijn, nabij de woning van Weduwe Damen						
13 december 1942	Typhoons voerden een aanval uit op het station Lage Zwaluwe.	ZWA1 441 HUU 219	WBA: toegang 0682, inv 4822			Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
4 oktober 1943	Typhoons voerden een aanval uit en een trein die station Lage Zwaluwe passeert.	HUU 251, 293	WBA: toegang 0682, inv 4822			Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
14 oktober 1943	Een Messerschmitt Bf 109 stortte neer te Roosendaal	SGLO T2980				Nee, geen exacte locaties bekend.	
5 november 1943	Twee Mustang P-51's vallen een passagierstrein met verlofgangers aan bij het doorrijden van station Lage Zwaluwe.	HUU 252 ZWA2 113	WBA: toegang 0682, inv 4822			Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
25 november 1943	Messerschmitt Bf 109 stortte neer te Zevenbergen.	SGLO T3116				Nee, geen exacte locaties bekend.	
1944	Een kaart met daarop aangeven de tankgrachten in West-Brabant.		BHIC: toegang 1148, inv 443			Ja, indicatie van locatie militaire stellingen.	8.1
	Melding van een tankgracht tussen Moerdijk en Bergen op Zoom.		NIMH, collectie 575, inv 402			Nee, geen exacte locatie vermeld.	
22 februari 1944	Een Focke Wulf Fw 190 kwam neer te Oud en Nieuw Gastel.	SGLO T3459A				Nee, geen exacte locaties bekend.	
21 mei 1944	Een Avro Lancaster stortte neer te Kapelberg in Roosendaal.	SGLO T3692				Nee, geen exacte locaties bekend.	
24/25 mei 1944	Een Handley Page Halifax stortte te Emilia Polder te Made en Drimmelen.	SGLO T3719				Nee, geen exacte locaties bekend.	
25 juli 1944	Aanval met boordwapens op een personentrein		WBA: toegang 0682, inv 5314			Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens	

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	tussen Roosendaal en Lage Zwaluwe.					wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
15 augustus 1944	Een personentrein werd tussen Made en Drimmelen en Hooge Zwaluwe beschoten.	HUU 464-465				Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
26 augustus 1944	Personentrein werd nabij Lage Zwaluwe beschoten.	HUU 466				Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
28 augustus 1944	In Lage Zwaluwe werden drie personentreinen beschoten.	HUU 466	WBA: toegang 0682, inv 4822			Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
1 september 1944	Groepswagenladingentrein werd tussen Willemsdorp en Dordrecht bij Zwaluwe gebombardeerd.	HUU 467				Nee, buiten het analysegebied.	
11 september 1944	Een personentrein werd tussen Lage Zwaluwe en Breda driemaal beschoten.	HUU 474				Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
13 september 1944	Er stond een bomaanval gepland op het station Lage Zwaluwe, maar de aanval werd afgeblazen wegens slecht weer.	HUU 475 SGLO T4022		TNA: AIR 37/715, AIR 37/993 AIR 27/1157, AIR 27/1169		Nee, de aanval was afgeblazen vanwege het slechte weer.	
16 september 1944	In de Mark liggende schepen werden door Engelse jachtvliegtuigen beschoten zonder echter veel schade aan te richten.	LAR 85				Nee, geen exacte locatie vermeld.	
17 september 1944	De Moerdijkbrug en het station Lage Zwaluwe werden gebombardeerd.	HFH 28		TNA: AIR 37/715, AIR 37/993 AIR 27/1157, AIR 27/1169		Ja, bombardement vond plaats nabij het analysegebied.	6.1.3
5 oktober 1844	Beschieting door Mosquitos van doelen in Nederland, waaronder qD.8445.			TNA: AIR 37/715		Nee, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
12 oktober 1944	In de nacht vielen acht bommen op de Langenberg zonder schade te veroorzaken.	LAR 90				Nee, geen exacte locatie vermeld.	
21 oktober 1944	Meerdere aanvallen met Typhoons en Spitfires op spoorwegkruisingen, een spoordijk en een spoorbrug te Lage Zwaluwe en Zevenbergschen Hoek.			TNA: AIR 37/715, AIR 37/993 AIR 27/1157, AIR 27/1169, AIR 27/1737		Ja, bombardment binnen het analysegebied.	6.1.4
24 oktober 1944	Een bombardement in de Dorpstraat van Oud Gastel.	LAR 91				Nee, buiten het analysegebied.	
29/30 oktober 1944	In de nacht trekken in Oud Gastel de Duitse troepen terug vanuit Roosendaal. De brug bij het Gastelsveer werd vernield, Stoof werd met artillerie bestookt.	LAR 95				Nee, geen exacte locatie vermeld.	
30 oktober 1944	Om zeven uur 's avonds bereikten de eerste Amerikanen de Mark pal ten zuiden van Standdaarbuiten. Hier was de brug nog intact. Net op het moment dat luitenant-kolonel Kellehers mannen de brug wilden oprennen vloog hij de lucht in.	BOL 41 DID1 242 DOO 19, 25-27 HFH 34				Nee, geen specifieke oorlogshandelingen besproken.	
	Een bombardement op transportdoelen te qD.9348.			TNA: AIR 37/715, AIR 27/1726		Ja, bombardement binnen het analysegebied.	6.1.5
	Om 16.00 uur: bevrijding van Oud Gastel Om 17.00 uur: Oud Gastel beschoten door Duitse artillerie en tanks	LAR 96-97 HFH 35					Ja, oorlogshandelingen nabij het analysegebied,

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	vanuit Stampersgat, met als doel de kerktoren neer te halen. Aan de zuidkant van de gemeente stelde de Engelse artillerie zich op om Stampersgat onder vuur te nemen.						
30/31 oktober 1944	Verschillende patrouilles verkende de omgeving van Oud Gastel, de omgeving tot de Mark was vrij van Duitsers. De Polar Bears kregen de opdracht naar Stampersgat door te trekken.	LAR 99				Nee, buiten het analysegebied.	
31 oktober 1944	Tussen 18.00 en 20.00 uur, vuurden de ruim twintig kanonnen van het 1 ^e en 2 ^e Poolse Artillerie Regiment Het munitie verbruik van het bedroeg in twee uur tijd het ongelooflijke aantal van 5.200 granaten. Onder andere Zevenbergschen Hoek werd onder vuur genomen.	DOO 22				Ja, beschietingen nabij het analysegebied.	5.2.3
1 november 1944	De hoofdaanval op het Duitse bruggenhoofd zou worden gedaan door de Amerikanen bij Standdaarbuiten. De Britten moesten deze aanval ondersteunen door links daarvan de Mark over te steken. De Polen moesten verder naar het oosten hun eigen	DID1 245				Ja, voorbereiding op strijd nabij analysegebied.	5.2.1

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	oversteek op touw zetten, zo kort mogelijk na de andere divisies.						
2 november 1944	Start 'Operation Rebound': Timberwolves steken op drie plaatsen nabij Standdaarbuiten de Mark over. Voorafgaand was Standdaarbuiten beschoten met artillerie. Tot aan de Kreek kwamen de Amerikanen veel Mijnen en booby-traps tegen.	BUI3 143-144 DEL1 173 DID1 247-248 DID2 475-476 DID3 194 HFH 36 KLE 220-221				Ja, bevrijdingsgevechten nabij analysegebied.	5.2.1
	Bombardementen op Klundert.	DID2 478-479				Nee, buiten het analysegebied.	
3 november 1944	Op 3 november was de Duitse linie langs de Mark doorbroken. De vijand trok langzaam terug in de richting van Moerdijk. Maar daarbij leverde hij felle achterhoedegevechten, ieder huis en ieder gebouw werd verdedigd.	BOL 41				Ja, bevrijdingsgevechten nabij analysegebied.	5.2
	Made is door Poolse artillerie onder vuur genomen.	BUI3 127				Nee, exacte doelen niet vermeld.	
	De Sturmgeschützbrigade 244 werd naar het 744ste Regiment gestuurd dat zich rond Made had verzameld.	DID1 250				Nee, geen specifieke oorlogshandelingen vermeld.	
	Melding van het neerkomen van drie Spitfires te Klundert.	SHO 335 SGLO T4624 SGLO T4625 SGLO T4629				Nee, exacte locatie niet vermeld.	

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Britten trekken op richting Klundert.	DID 1 248				Nee, exacte locatie niet vermeld.	
3/4 november 1944	De Duitse troepen trokken zich terug op een nieuwe hoofdverdedigingslijn.	BUI3 150				Nee, geen specifieke oorlogshandelingen vermeld.	
4 november 1944	Op 4 november begonnen de Regimenten 413 en 415 aan de opmars naar Klundert en Zevenbergen, terwijl het 414e intussen koers zette naar het Hollands Diep. Hoewel de Duitsers een tegenaanval opzetten, werd Zevenbergen vóór de avond veroverd.	BOL 41 DID1 251 DOO 51				Ja, bevrijdingsgevechten nabij analysegebied.	5.2.2
	Te Zandberg wordt een grootschalig bombardement uitgevoerd op verdedigingswerken en ingegraven tanks.			TNA: AIR 37/716, AIR 37/994 AIR 27/1169, AIR 27/1559, AIR 27/1741		Ja, bombardement binnen het analysegebied.	5.2.2
	De Polen startten de aanval op Made.	BUI3 149-151 DID1 250-251 DID2 479-480 DOO 70-72				Ja, bevrijdingsgevechten nabij analysegebied.	5.2.3
	Een Spitfire stortte neer te Klundert.	SGLO T4636A				Nee, exacte locatie niet vermeld.	
5 november 1944	Zevenbergschen Hoek wordt getroffen door beschietingen.	MET 46-47				Ja, beschieting van het analysegebied.	5.2.3
	Te Zevenbergschen Hoek en Lage Zwaluwe verdedigen de Duitse troepen en Sturmgeschütze de toegang tot het Bruggenhoofd van Moerdijk.	DID1 253-256 DID2 482-483 DOO 70-72				Ja, bevrijdingsgevechten nabij analysegebied.	5.2.3

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Met uitzondering van Roode Vaart werd Klundert bevrijd.		WBA: toegang 0476, inv 8797			Nee, geen specifieke oorlogshandeling vermeld.	
	Zevenbergen werd bevrijd.	DID1 253-256 DID2 482-483 DID3 197				Nee, buiten het analysegebied.	
6 november 1944	De Duitsers trokken zich terug op de Moerdijk, de Polen veroverde het gebied tot aan de Maas.	DID2 486-487 BUI3 127				Ja, bevrijdingsgevechten nabij analysegebied.	5.2.3
7-9 november 1944	De Polen werden te Lage Zwaluwe en Zevenbergschen Hoek opgehouden door een betonversperringen op de weg. De versperring werd vernield met antitankgeschut.	KLE 222				Ja, vernietiging van versperring met granaten.	5.2.3
22 december 1944	Melding van een ongeluk met een mijn te Zevenbergen.		BHIC, toegang 127, inv 307			Ja, ongeluk binnen het analysegebied.	5.3.1
31 december 1944	Het neerkomen en ontploffen van een V1 in de Zeggepolder, te Den Hout.	VER, V0289				Nee, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	
1944-1945	Meldingen van adressen waar vermoedelijk mijnengevaar aanwezig is.		BHIC, toegang 127, inv 307			Nee, geen bevestiging van aantreffen van mijnen. Daarnaast geen exacte locatie vermeld.	
	Melding van mijnen te Zevenbergen, kaartvierkant qD.8344, nabij het pompstation.		BHIC, toegang 127, inv 307			Ja, mijnen binnen het analysegebied.	5.3.1
	Meldingen van achtergebleven NGE in de gemeente Zevenbergen.		BHIC, toegang 127, inv 553			Ja, indicatie van munitie binnen het analysegebied.	5.3.1
	Melding van schade aan de Provinciale weg tussen		BHIC, toegang 1392, inv 3640			Nee, oorzaak van de schade is niet vermeld.	

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Roode Vaarten Zevenbergen.						
1 januari 1945	Het neerkomen en ontploffen van een V1 in de Zeggepolder, te Den Hout.	VER, V0315				Nee, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	
15 januari 1945	Melding betreffende de aanwezigheid van mijnen aan de Pootweg 1 te Hooge Zwaluwe.		RCA: toegang 2536, inv 772			Ja, melding van mijnen in het analysegebied.	5.3.1
3 februari 1945	Melding van het aantreffen van NGE te Zevenbergen.		MMOD			Ja, het aantreffen van NGE in het analysegebied.	5.3.1
11 februari 1945	Het neerkomen en ontploffen van een V1 op een terrein tussen Noordschans en Roode Vaart te Klundert.	VER, V2341				Nee, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	
19 februari 1945	Op 500 meter ten zuiden van de openbare weg "de Kreek" in de Oudlandsche polder te Standdaarbuiten komt een V1 terecht en ontploft niet.	VER, V0926				Nee, geen specifieke locatie vermeld.	
25 februari 1945	Melding van het neerkomen en ontploffen van een V1 te Zevenbergschen Hoek, perceel E.158, in de Bredase Polder.		WBA: toegang 0682, iv 4822			Nee, naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	
26 februari 1945	Het neerkomen en ontploffen van een V1 op 100 meter van de Rijksweg Breda-Moerdijk, te Zevenbergen.	VER, V1149				Nee, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
2 maart 1945	Het neerkomen en ontploffen van een V1 in de Oudlandschepolder ter hoogte van de Tweede Kruisweg te Standdaarbuiten.	VER, V1225				Nee, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	
31 maart 1945	Melding van het aantreffen van NGE te Zevenbergen.		MMOD			Ja, het aantreffen van NGE in het analysegebied.	5.3.3
6 juni 1945	Schade aan woning aan Gastelsedijk Zuid 9 (gemeente Oud en Nieuw Gastel) door het laten springen van een mijn.		WBA: toegang 0281, inv 3741			Nee, vindplaats van de mijn niet bekend.	
25 juni 1945	Melding betreffende achtergebleven landmijnen in Hooge Zwaluwe: aan de Zeedijk, Pootweg en Zwaluwseweg.		RCA: toegang 2536, inv 772			Ja, melding van mijnen in het analysegebied.	5.3.1
17 augustus 1945	Kaart met daarop locaties aangegeven waar munitie is aangetroffen te Zevenbergen		MMOD			Ja, ruimlocaties aangegeven, echter geen vermelding van het type, hoeveelheid en de toestand van de aangetroffen munitie.	5.3.3
	Melding van het aantreffen van antitankmijnen aan de Dikkendijk in Zevenbergen.		MMOD			Ja, mijnen in het analysegebied.	5.3.3
23 oktober 1945	Ruiming van mijnenveld 9 SW Zevenbergen: 21.		Mijnenruimrapporten EOD			Nee, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.	
24 oktober 1945	Ruiming van mijnenvelden 9 SE Terheijden: 3, 4, 5, 6 en 7.		Mijnenruimrapporten EOD			Nee, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.	
6 december 1945	Melding van het aantreffen van NGE te Zevenbergen.		MMOD			Ja, het aantreffen van NGE in het analysegebied.	5.3.3

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
7 december 1945	Ruiming van mijnenveld 9 SE Terheijden: 29.		Mijnenruimrapporten EOD			Nee, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.	
17 december 1945	Ruiming van mijnenveld 16 NW Roosendaal: 28.		Mijnenruimrapporten EOD			Nee, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.	
29 december 1945	Betreft een opgestelde lijst met daarop aangeven door oorlogsgeweld (oktober / november 1944) vernielde panden in Standdaarbuiten.		WBA: toegang 0527, inv 26, 1727			Ja, vernielde panden in het analysegebied.	5.3.1
1946-1950	Melding van oorlogsschade aan boerderijen aan de Zeggeweg, de Sluizeweg en aan boerderijen in Oud Drimmelen.		RCA: toegang 2654, inv 1177			Nee, geen oorzaak van schade vermeld.	
3 april 1946	Melding betreffende de ligging van een projectiel aan de Pootweg, Hooge Zwaluwe.		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, geen exacte locatie vermeld.	
8 april 1946	Melding van een ruiming van een projectiel door particulieren in een bouwland aan de Pootweg, het projectiel is aan de Pootweg weggelegd.		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, geen exacte vindplaats vermeld.	
13 mei 1950	Melding van ruiming van granaten aan Duivenzand C15 te Oud en Nieuw Gastel.		WBA: toegang 0281, inv 3741			Ja, betreft ruiming binnen het analysegebied.	5.3.1
23 november 1950	Melding betreffende de aanwezigheid van een handgranaat en een partij patronen aan het eind van de Groenendijk tegen de gemeentegrens Hooge en		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, net buiten het analysegebied.	

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Lage Zwaluwe – Zevenbergen.						
1[?] juli 1954	Melding betreffende het aantreffen van een kist munitie bij het uitvoeren van baggerwerkzaamheden te Blauwsluis.		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, exacte vindplaats niet vermeld.	
31 juli 1954	Melding van betreffende de aanwezigheid van een handgranaat op het terrein nabij het terrein van de heer de Bruijn, wonende aan de Pootweg D26 te Zevenbergschen Hoek.		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, exacte vindplaats niet vermeld.	
10 december 1954	Melding betreffende de aanwezigheid van een granaat op het land van een boer in de Polder 'De oude Moeren'.		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, exacte vindplaats niet vermeld.	
1961 – 1966	Meerdere meldingen van ruiming van NGE in de gemeente Standdaarbuiten.		WBA: toegang 0527, inv 2757			Ja, ruiming binnen het analysegebied.	5.3.1
1987-1990	Het aantreffen van meerdere mortiergranaten te Blauwe Sluis		WBA: toegang 0682, inv 6137			Nee, betreft melding binnen het analysegebied, maar heeft geen invloed op het projectgebied.	
Onbekend	Kaart met daarop een vermoedelijk mijnenveld te Standdaarbuiten.		MMOD			Nee, betreft een vermoedelijk mijnenveld. Geen aanduiding van mijnen in het gebied.	
Onbekend	Een kaart met daarop aangegeven de oorlogsschade als gevolg van oorlogshandelingen in oktober en november 1944 in de gemeente Zevenbergen.		WBA: toegang 0682, inv 2939			Ja, schade binnen het analysegebied.	5.3.1
Onbekend	Melding van het aantreffen van viert		RCA: toegang 2654, inv 956			Nee, geen exacte locatie bekend.	

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	antitankmijnen, nabij de grens van gemeente Made en Drimmelen en gemeente Geertruidenberg.						
Onbekend	Lijsten met in de oorlog verwoeste panden in Hooge Zwaluwe: de Pootweg 1, 2 en 3 zijn verwoest.		RCA: toegang 2536, inv 410			Ja, verwoeste panden in het analysegebied.	5.3.1
Onbekend	Lijsten met panden vernield door oorlogsgeweld in Hooge Zwaluwe na september 1944.		RCA: toegang 2536, inv 410			Ja, verschillende panden verwoest of zwaar beschadigd in het analysegebied.	5.3.1
Onbekend	Melding van het aantreffen van een niet ontplofte granaat op een bouwland in de Willem Frederikpolder, Hooge Zwaluwe.		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, geen exacte locatie vermeld.	
Onbekend	Onleesbare melding van het aantreffen van vermoedelijke granaten aan de Pootweg, Hooge Zwaluwe.		RCA: toegang 2536, inv 772 MMOD			Nee, onleesbaarheid maakt het onmogelijk conclusies te trekken.	
Onbekend	Melding van oorlogshandelingen tussen Noordhoek en de Polder Bloemendaal (gemeente Klundert): er vielen 5 doden en velen boerderijen raakte beschadigd.		WBA: toegang 0476, inv 8797			Nee, geen specifieke locaties vermeldt van de oorlogshandelingen.	

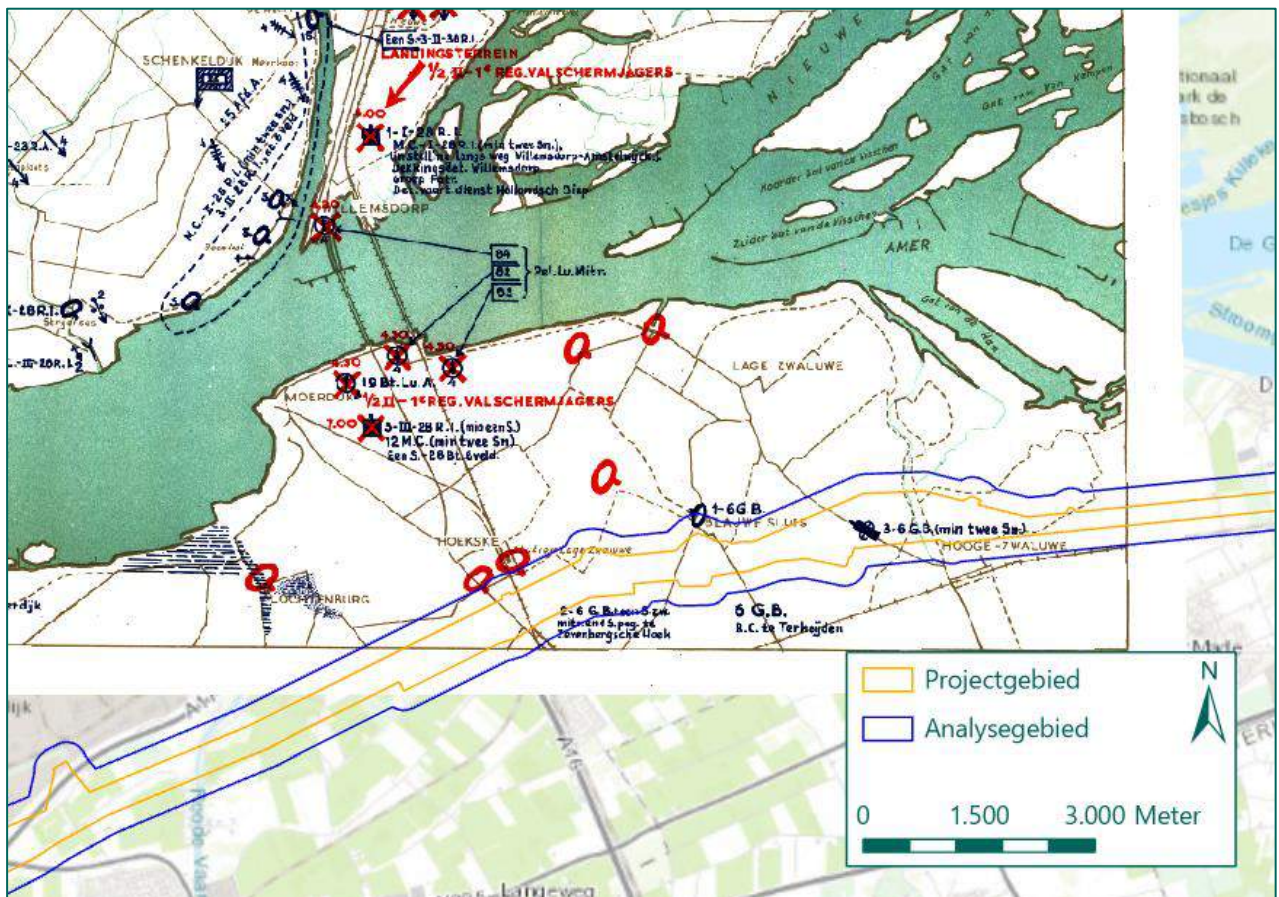
Tabel 3: Chronologische oorlogshandelingenlijst.

5 ANALYSE GRONDGEVECHTEN EN ARTILLERIEBESCHIETINGEN

Dit hoofdstuk bespreekt de grondgevechten en artilleriebeschietingen. Het analysegebied heeft overlap met het gevechtsterrein tijdens de Duitse inval in mei 1940 en de bevrijding in oktober en november 1944. De paragrafen 5.1 en 5.2 geven eerst een chronologisch overzicht op basis van de literatuur. In paragraaf 5.3 wordt de informatie uit andere bronnen (NIMH, archief, munitieruimingen, luchtfoto's) geanalyseerd. Een conclusie en afbakening van NGE-Risicogebieden volgt in paragraaf 5.4.

5.1 GEVECHTEN NABIJ DE MOERDIJK, 10 EN 12 MEI 1940

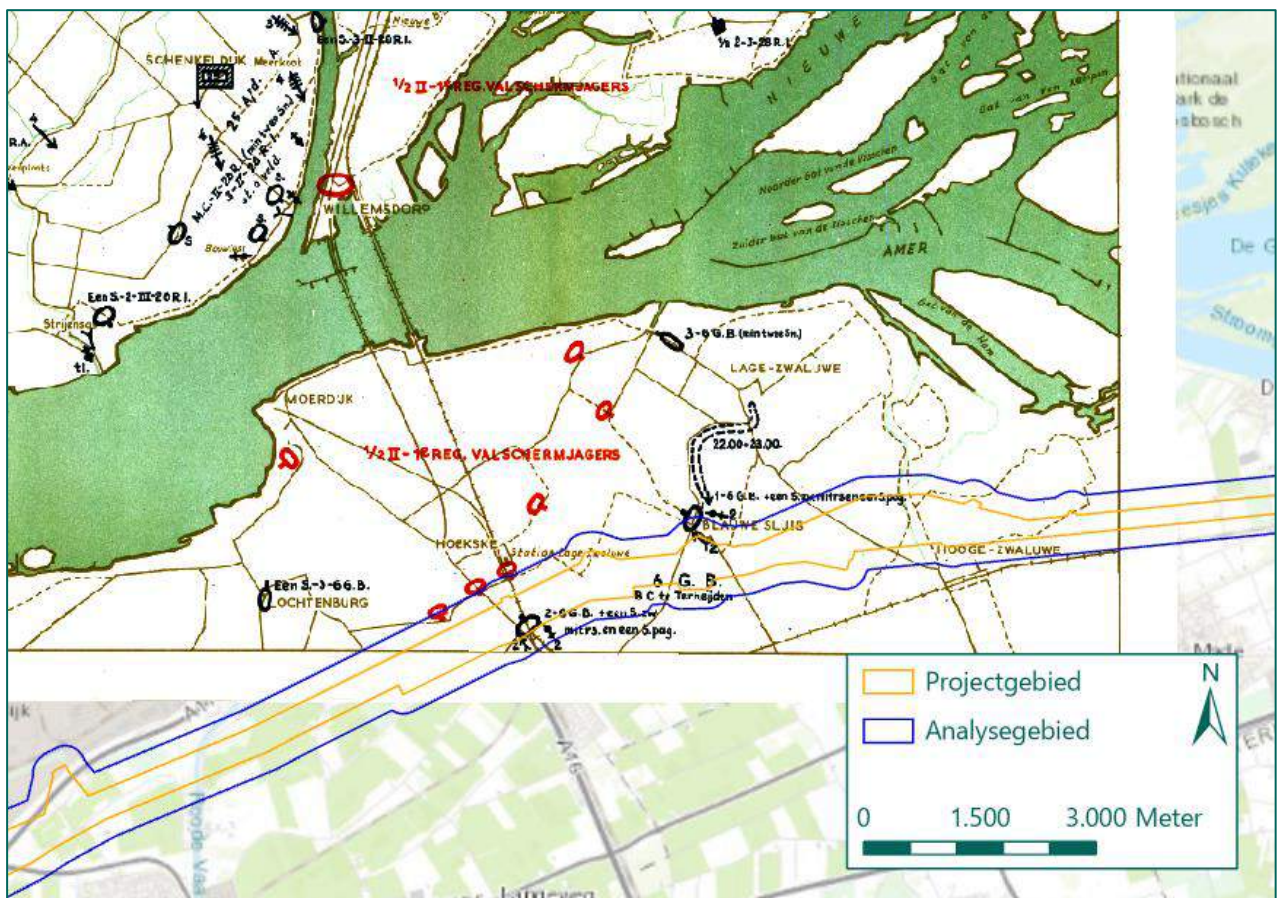
De Moerdijkbruggen (spoorbrug en brug voor regulier verkeer) waren de sleutel naar het noorden van Nederland. Met de Duitse inval van Nederland op 10 mei 1940 richtte de Duitse 9^e Pantserdivisie zich op een oversteek over deze brug. Om dit bruggenhoofd in handen te krijgen werd een deel van het Duitse 1^e Regiment Valschermjagers in het gebied tussen de Moerdijk en station Lage Zwaluwe uitgezet. Omdat er rekening was gehouden met een eventuele Duitse inval waren in dit gebied tevens Nederlandse troepen gevestigd. Het betrof hier het Nederlandse 6^e Grensbataljon

Figuur 6: Situatie 10 mei 1940, 12.00 uur, in de omgeving van de Moerdijk. Met rood zijn Duitse troepenbewegingen aangegeven, met blauw zijn de Nederlandse troepenbewegingen aangegeven. (Bron: NIMH, Collectie 492).

Het station Lage Zwaluwe werd op 10 mei 1940 door de Duitse Valschermjagers veroverd op de Nederlandse troepen alhier. Hierna volgde een kort straatgevecht in Zevenbergschen Hoek waarin de Nederlandse troepen erin slaagde de Duitse Valschermjagers terug te dringen tot de lijn Lochtenburg-station Lage Zwaluwe-Blauwe Sluis. Omstreeks 16.40 uur stegen van het vliegveld Bergen bij Alkmaar 4 Fokker-tweedekkers op van het type C-10 op. De toestellen hadden als missie het ondersteunen van de grondtroepen rondom Moerdijk. Er werden 29 x 50 kg bommen afgeworpen op de Duitse

veldversterkingen nabij het station Lage Zwaluwe en de autoweg geworpen (dit bombardement is verder geëvalueerd in paragraaf 6.1.1). Slechts tegenover het gebombardeerde frontdeed lukte het om ongeveer 500 meter terrein te winnen en vast te houden. Daarna had de vijand zich hersteld en maakte het mitrailleurvuur elke terreinwinst onmogelijk. Het analysegebied tussen Station Lage Zwaluwe en Zevenbergschen Hoek werd hiermee een frontgebied (zie Figuur 7: Situatie 10 mei 1940, 24.00 uur, in de omgeving van de Moerdijk. Met rood zijn Duitse troepenbewegingen aangegeven, met blauw zijn de Nederlandse troepenbewegingen aangegeven (Bron: NIMH, Collectie 492). Rond 18.00 uur werd er door Nederlandse troepen aanvraag gedaan voor vuursteun vanaf de noordzijde van het Hollands Diep. Met 7 cm kanonnen en 15 cm kanonnen werd er vuur gegeven op aangevraagde locaties. Tussen 18.35 en 19.50 uur werden verscheidene concentraties afgegeven. In het begin werden doelen met uitstekende precisie getroffen, maar later kwamen de granaten achter eigen troepen terecht. Helaas werden hierdoor in het dorp Lage Zwaluwe vier burgers gedood en zes gewond.

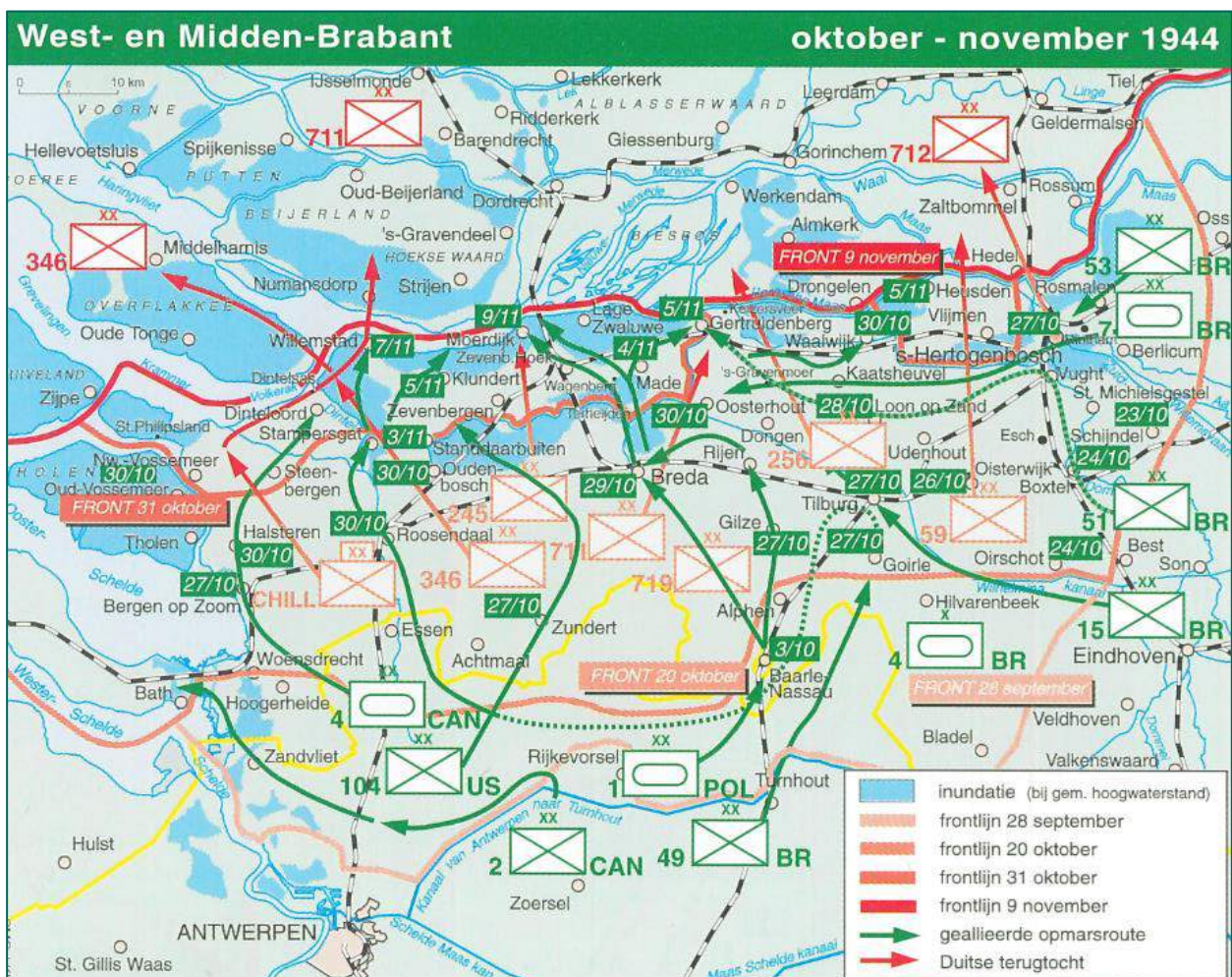

Figuur 7: Situatie 10 mei 1940, 24.00 uur, in de omgeving van de Moerdijk. Met rood zijn Duitse troepenbewegingen aangegeven, met blauw zijn de Nederlandse troepenbewegingen aangegeven (Bron: NIMH, Collectie 492).

Op 11 mei 1940 arriveerde Franse troepen bij het front te Moerdijk. De Nederlandse troepen diende met behulp van deze Franse troepen, welke tevens over pantservoertuigen beschikten, de Moerdijk te veroveren. Voor een aanval ingezet kon worden werden de Franse en Nederlandse troepen echter onder vuur genomen door Duitse toestellen en werd de kom van de Zevenbergschen Hoek gebombardeerd. 21 woningen, een klooster, twee scholen en een patronaatsgebouw werden hierbij verwoest (dit bombardement is verder geëvalueerd in paragraaf 6.1.2). Na dit bombardement trokken de Nederlandse en Franse troepen zich terug op Oud en Nieuw Gastel. Op 12 Mei 1940 arriveerde de 9^e Pantser Divisie in Zevenbergschen Hoek.

5.2 GEVECHTEN MET DE BEVRIJDING, 1944

In september 1944 wisten de geallieerde eenheden een groot deel van België te veroveren. Ook Antwerpen werd op 4 september 1944 door de geallieerde soldaten bevrijd, maar in het Scheldegebied bleven Duitse eenheden hardnekkig weerstand bieden, waardoor de haven van Antwerpen niet als aanvoerhaven kon worden gebruikt. In oktober 1944 werd een geallieerd offensief georganiseerd om de Scheldedemonding te veroveren. Ter ondersteuning van de strijd om de Schelde, gaat op 20 oktober 1944 operatie Pheasant van start. Deze operatie voorziet in de verovering van Midden- en West-Brabant. Tegelijk wil het geallieerde opperbevel trachten de bruggen over de Maas bij Keizersveer en Moerdijk te veroveren en het Duitse 15de leger, dat in Brabant zit, in te sluiten. In onderstaande paragrafen per bron geanalyseerd waar oorlogshandelingen plaatsvonden binnen het analysegebied gedurende de uitvoering van operatie Pheasant.

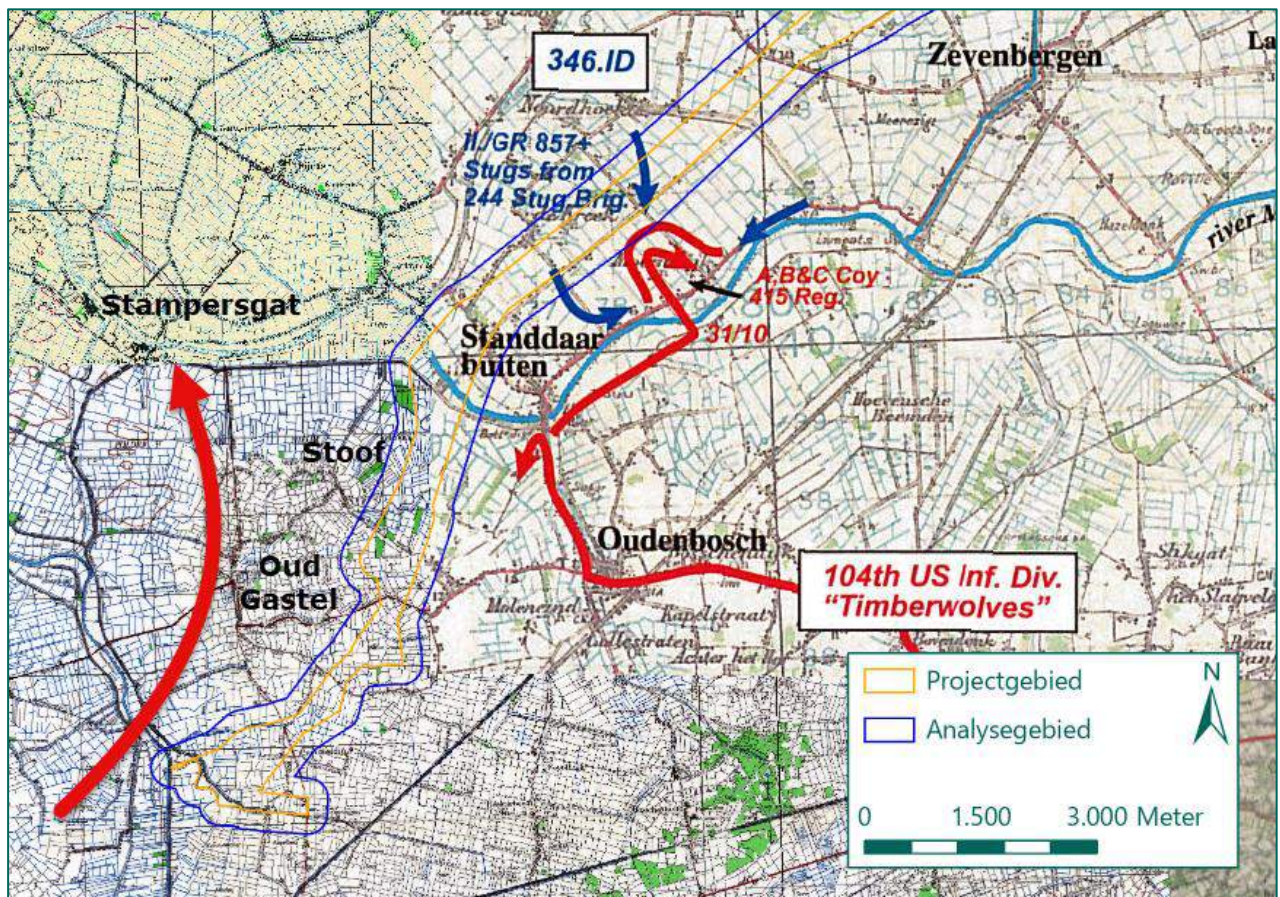

Figuur 8: Overzichtskaart van de opmarsroutes van het 1^e Britse Legerkorps in oktober en november 1944 (bron: KLE2, pag. 206).

5.2.1 Bevrijding van Oud Gastel en Standdaarbuiten, oktober en november 1944

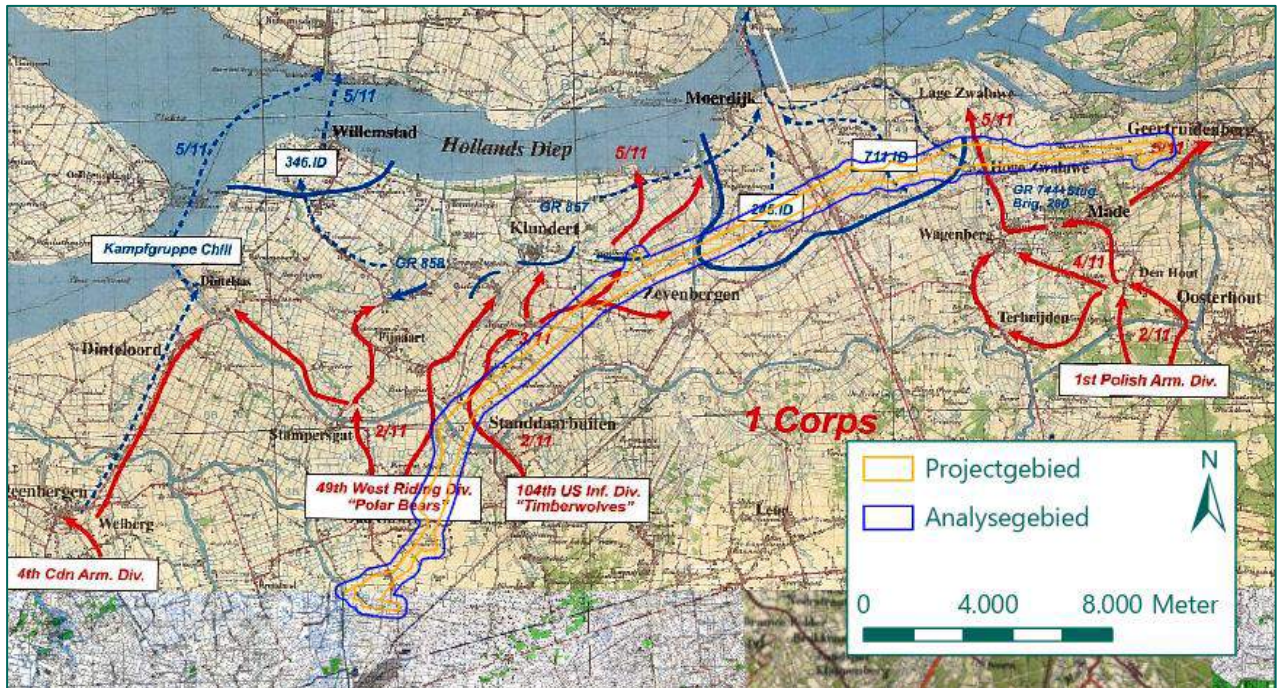
In de nacht van 29 op 30 oktober 1944 trekken Duitse troepen zich terug van Roosendaal op Oud Gastel, Hier blazen de Duitse troepen een gat in de Gastelsedijk Zuid, waardoor een deel van de polder onder water komt te staan. Dit om de geallieerde opmars te vertragen. Dit weerhield de Britse artillerie er niet van om het naast Oud Gastel gelegen gehucht Stoof onder vuur te nemen. Op 30 oktober 1944 trok de Britse 49ste Divisie noordwaarts richting Oud Gastel. Dit werd door eenheden van het 2^e Bataljon van het Gloucestershire Regiment om 16.00 uur bereikt. Het bevrijdde Oud Gastel werd echter om 17.00 uur onder

vuur genomen door Duitse artillerie en tanks, opgesteld te Stampersgat. Met de inzet van geschut en een opmars richting Stampersgat kon het Duitse geschut een zwijgen toegebracht worden (zie Figuur 9).

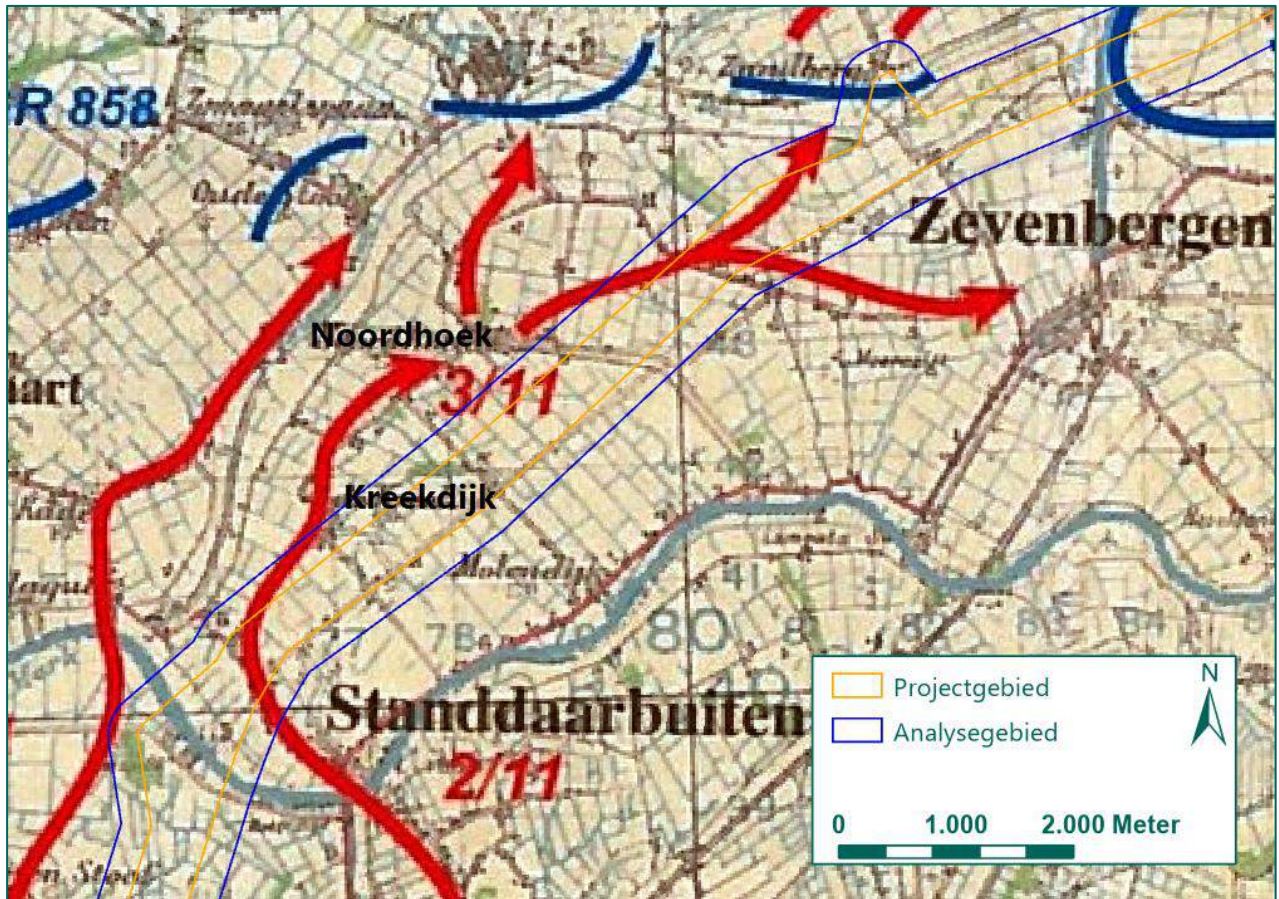
Figuur 9: Overzicht van de opmars van de 104th US Infantry Division 'Timberwolves' vanuit Oudenbosch naar Standdaarbuiten. (Bron: DID2, pag. 464).

Tegelijkertijd trokken eenheden van de Amerikaanse 104^e Infanterie Divisie naar via Oudenbosch naar Standdaarbuiten. Hier aangekomen wisten ze de Duitse verdediging rond de brug over de Mark te verrassen. Na een kort gevecht werden de Duitse troepen verjaagd. Nog voor de Amerikanen de brug over de Mark bereikte werd de brug echter opgeblazen (rond 19.30 uur). De resterende Duitse weerstand ten zuiden van de Mark overmeestert. Gedurende de nacht lagen de Timberwolves onder hevig artillerie- en mortiervuur, afkomstig vanaf Standdaarbuiten. Op 31 oktober 1944, 6.30 uur, werd het 415^e Regiment over de Mark gestuurd om voet aan de grond te krijgen ten noorden van de Mark. Dichte mist maakte het voor de Amerikanen onmogelijk om gerichte vuursteun te geven met mortieren en artillerie. De Duitsers hadden echter scherp zicht op de overvarende Amerikanen en opende mitrailleur-, mortier- en artillerievuur. De Amerikanen werden langzaam ingesloten, enkel het openen van Amerikaans artillerievuur bood de Amerikanen een ontsnappingskans. De overlevende troepen wisten te ontkomen en twee dagen onder te duiken tot ze gered werden bij een tweede overtocht van de Mark op 2 november 1944.

Figuur 10: De oversteek van de Mark die te Stampersgat, Standdaarbuiten en Oosterhout/Ter Aalst door respectievelijk de Polarbears, de Timberwolves en de 1^e Poolse Pantserdivisie werd gerealiseerd (bron: DID2, pag. 476).

Op 2 november 1944 werd er op meerdere locaties een oversteek over de Mark gemaakt om de aandacht van de Duitse troepen te verdelen. Er werd door de Britten te Stampersgat, door de Amerikanen te Standdaarbuiten en door de Polen te Oosterhout/Ter Aalst een oversteek gemaakt. De Timberwolves wilde na de mislukking van twee dagen eerder geen risico's meer lopen. De aanval werd voorafgegaan door een verwoestende inleidende beschieting. De literatuur vermeldt dat geen huis bleef gespaard en de fraaie kerk in het dorp veranderde in een trieste ruïne. De beschieting had wel effect gesorteerd. De Duitse bezetting telde veel gewonden en de oversteek die na de beschieting volgde werd een succes. Hoewel mortiervuur, vuurgevechten, mijnen en boobytraps nog enkele levens eisten was tegen de middag van 2 november de kom van Standdaarbuiten bevrijd.

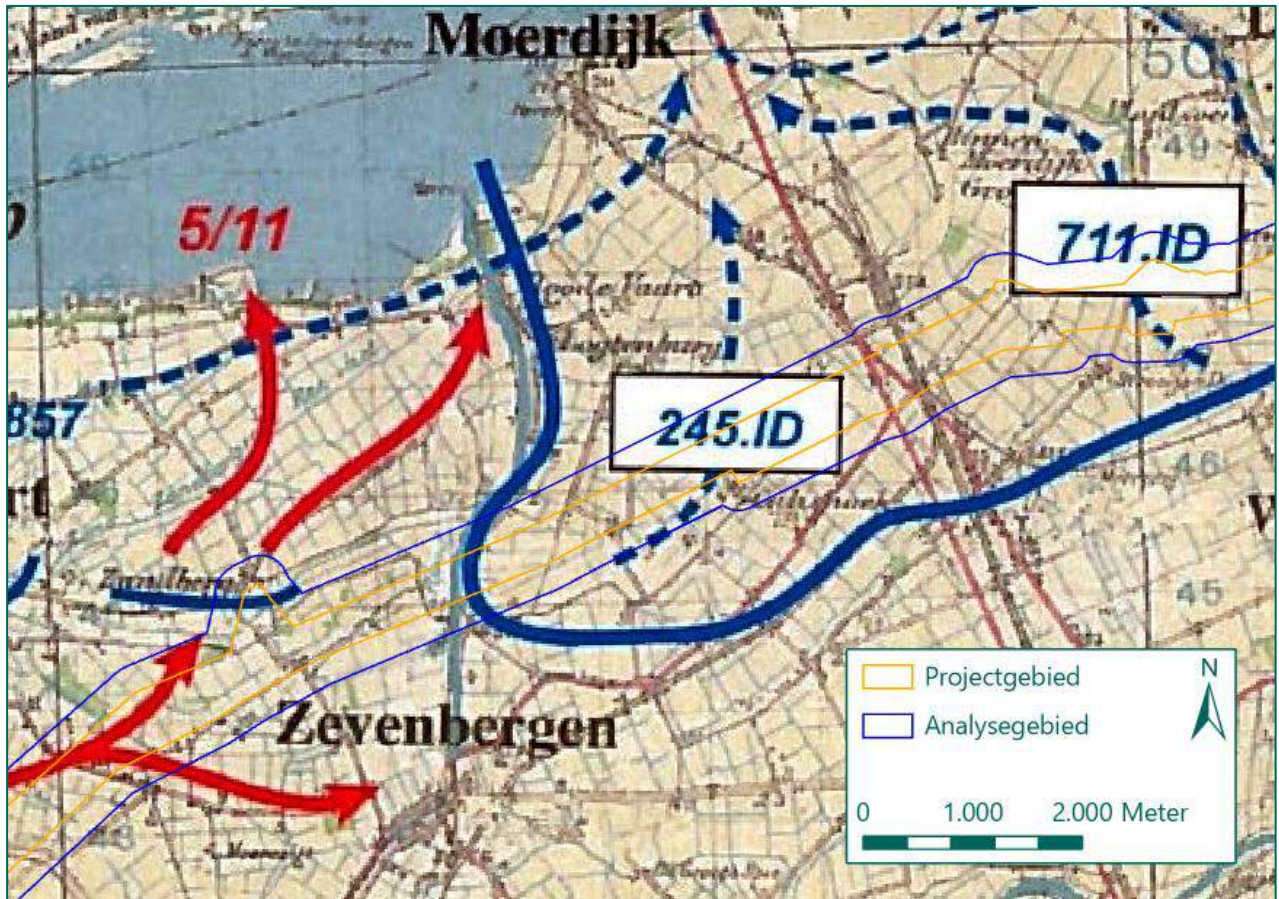
Figuur 11: Opmarsroute op 2 en 3 november 1944 van de 104th US Infantry Division 'Timberwolves' via Standdaarbuiten naar Noordhoek (bron: DID2, pag. 476).

Na de bevrijding van de kom van Standdaarbuiten trok het 2e Bataljon langs de Kreekdijk op en nam posities in de vele woningen langs deze dijk in. De Duitse verdediging langs de Kreekdijk was inmiddels gealarmeerd, waarop vanuit de achterhoede een zestal *Sturmgeschütze*⁵ van de 244^e Duitse Sturmgeschütz Brigade arriveerde. Onmiddellijk verzochten de voorste pelotons van het 2e Bataljon om vuursteun. Dankzij zeer geconcentreerd vuur uit alle beschikbare vuurmonden (Uncle Targets) van het 385e US Field Regiment (105 mm geschut) trok het gemechaniseerd geschut zich in Noordhoek terug. Noordhoek kon op 3 november 1944 tevens veroverd worden.

5.2.2 De bevrijding van Zevenbergen en Zandberg, november 1944

Op 4 november 1944 maakte de 104th US Infantry Division 'Timberwolves' vorderingen in de opmars richting het Hollands Diep. Dit ondanks de tegenstand die de Duitse 245^e Infanterie Divisie, maar vooral de Sturmgeschützbrigade 244 bood. Het 415^e Infanterie Regiment (Timberwolves) naderde Zevenbergen, maar voor het vallen van de nacht kon de kom nog niet bereikt worden. Wel werd deze dag het dorpje Zandberg bereikt. Hier was de tegenstand van Duitse troepen en gemachineerd geschut zo heftig dat luchtsteun dringend nodig was om de Duitse troepen uit dit gebied te verjagen. Tot drie keer toe werd een aanval uitgevoerd door Squadrons van de Britse Royal Air Force (hierover meer in paragraaf 6.1.6). Hieropvolgend konden de Amerikaanse troepen het dorp in handen krijgen.

⁵ Een Duits gemechaniseerd geschut ingezet door de Wehrmacht tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 12: Opmarsroute op 4 en 5 november 1944 van de 104th US Infantry Division 'Timberwolves' naar Zandberg en Zevenbergen (bron: DID2, pag. 476).

Op 5 november bereikte een deel van de Timberwolves het einddoel: het Hollands Diep, het overige deel van de Divisie werd deze dag ingezet in de bevrijding van Zevenbergen. Zevenbergen werd veroverd door de inzet van infanteristen. Om drie uur 's middags was de aanval van start gegaan en vijf uur later was heel Zevenbergen in Amerikaanse handen. Zevenbergen had zwaar te lijden gehad van de aanhoudende geallieerde beschietingen en de vernielingen die de terugtrekkende Duitsers hadden aangericht. Zevenbergen was op 4 november ook nog vanuit de lucht aangevallen. In totaal kwamen hier 85 burgers om het leven.

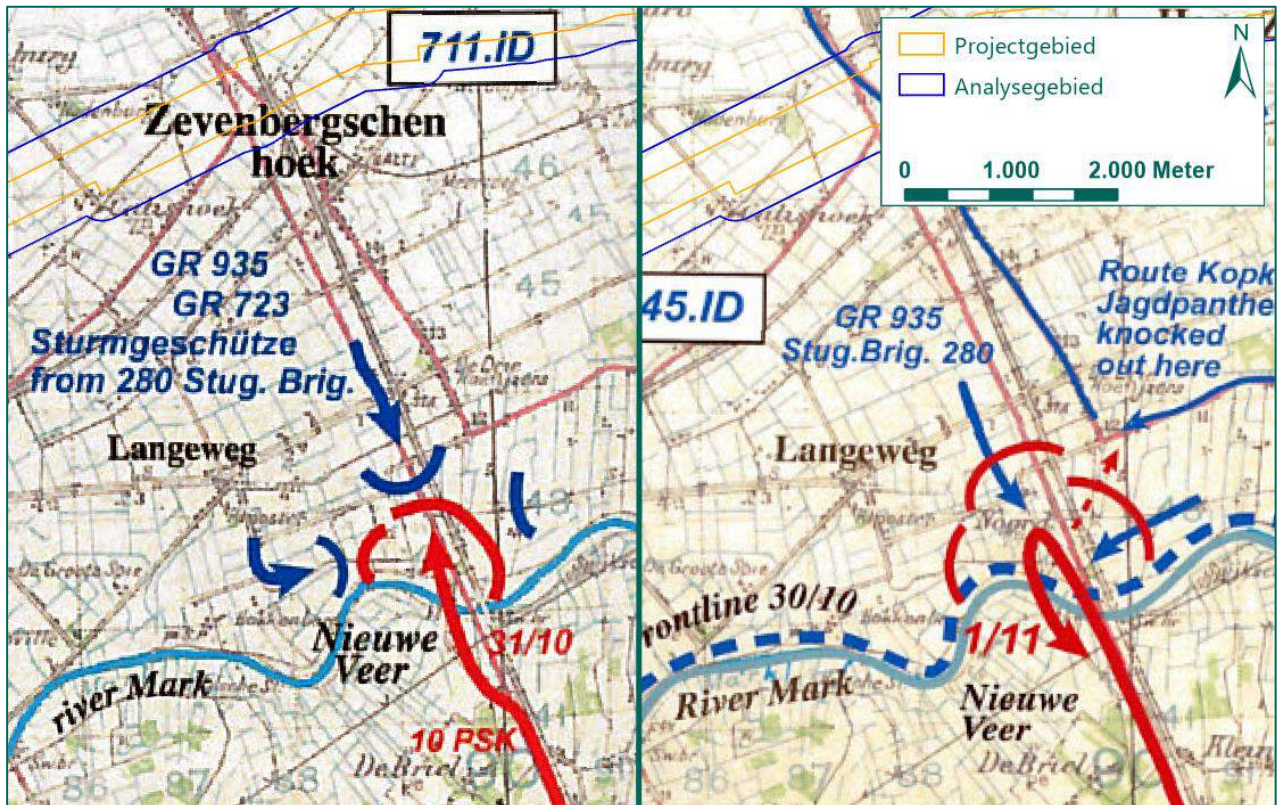
Na de bevrijding van Zevenbergen werd een deel van de 104^e Infanterie Divisie ingezet bij het front te Aachen (Duitsland), enkel het 414^e Regiment bleef nog in Nederland om de 1^e Poolse Pantserdivisie te assisteren bij de bevrijding van Moerdijk door aanvallen uit de voeren bij Roode Vaart.

5.2.3 De bevrijding van Made, Hooge en Lage Zwaluwe en de Zevenbergschen Hoek, november 1944

Zoals vermeldt in paragraaf 5.2.1 werden er op 2 november 1944 op meerdere plaatsen in Noord-Brabant oversteken gemaakt over de rivier de Mark om de Duitse troepenmacht te verdelen door te kunnen stoten richting de bruggen over de Maas / Hollands Diep bij Moerdijk en Raamsdonksveer. Hiertoe staken eenheden van de 1^e Poolse Pantserdivisie de Mark over te Oosterhout en Ter Aalst.

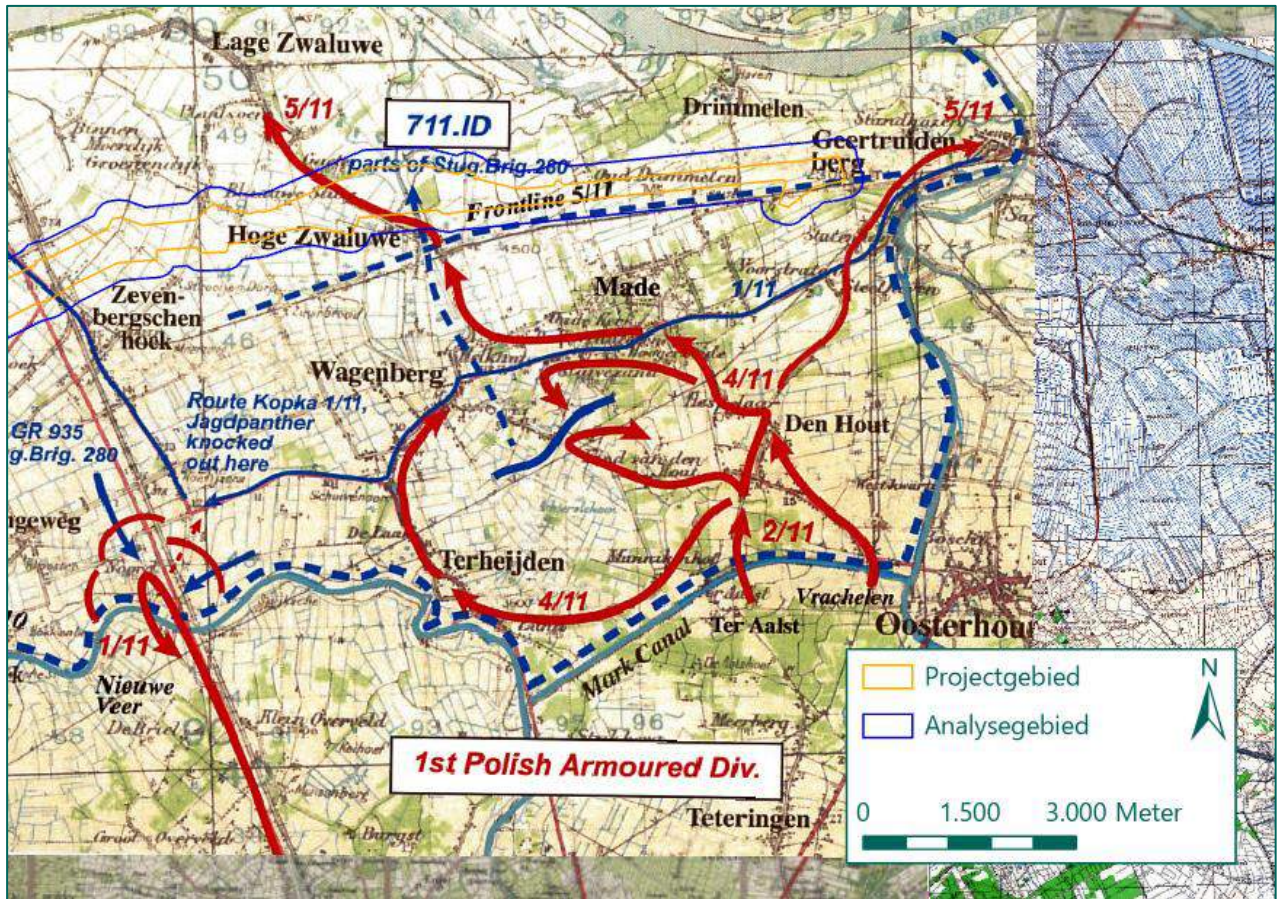
Dit was echter niet de eerste poging tot het oversteken van de Mark. Reeds op 31 oktober 1944 werd bij Nieuwe Veer een poging gewaagd om een oversteek te maken. Deze poging liep door felle Duitse tegenstand echter op niets uit. Artilleriesteun was nodig om de Duitse tegenaanval af te slaan en de terugtocht van de Poolse troepen te dekken. Hoe intens de Geallieerde artilleriesteun was, blijkt onder meer uit het munitieverbruik van het ondersteunende 2^e Poolse Artillerie Regiment. Op het moment dat de

Duitse aanval haar hoogtepunt bereikte, 's avonds tussen 18.00 en 20.00 uur, vuurden de ruim twintig kanonnen van dit regiment onophoudelijk. Het munitie verbruik van het 1^e en 2^e Artillerie Regiment bedroeg in twee uur tijd 5.200 granaten. Het 68e Medium Regiment vuurde 's middags maar liefst zeventien 'Uncle Targets' af, waarbij alle stukken geschut van de divisie het vuur opende op de afgesproken doelen. De doelen lagen in een gebied van slechts enkele kilometers groot, onder meer nabij Zevenbergschen Hoek en Langeweg. De terugtocht van de Poolse troepen nabij Nieuwe Veer kon hiermee met succes gedekt worden.

Figuur 13: Poging tot oversteek van de Mark bij Nieuwe Veer op 31 oktober – 1 november 1944 (bron: DID2, pag. 464 en 471).

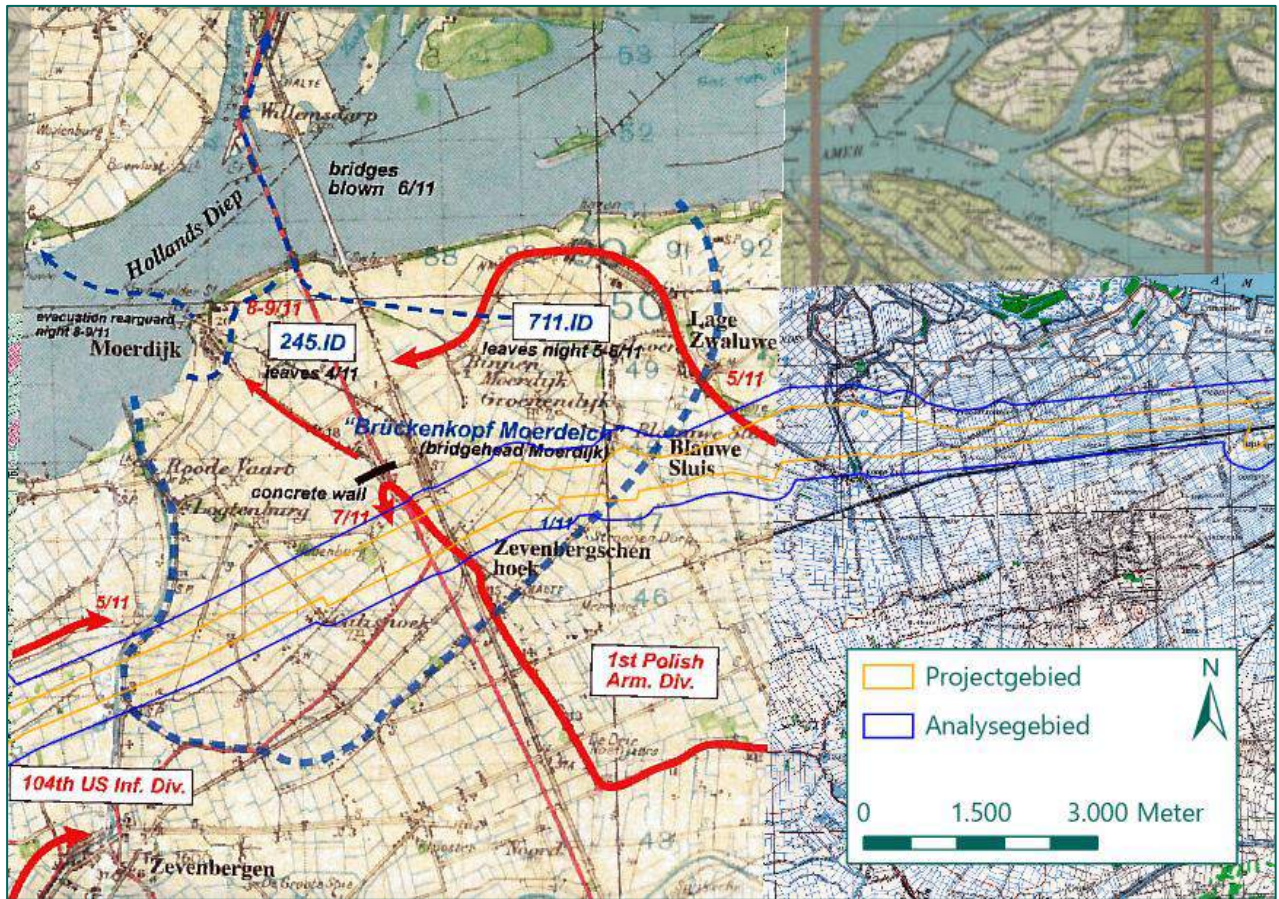
De oversteek over de Mark nabij Ter Aalst en Oosterhout op 2 november 1944 had meer succes. Eenmaal overgestoken, werd Den hout al snel veroverd en werd de Poolse troepenmacht verdeeld om aanvallen op zowel Terheijden als Made in te kunnen zetten.

Figuur 14: Opmarsroute op 2 en 5 november 1944 van de 1^e Poolse Pantserdivisie via Ter Aalst / Oosterhout naar Made en vervolgens richting de Maas (bron: DID2, pag. 471).

Met de komst van de Polen aan de Zuidzijde van de Mark trokken de Duitse troepen zich terug van hun linie langs de Mark (zie blauwe stippellijn in Figuur 14) op de verdedigingslinie Moerdijk-Helkant-Stuivezand-Made-Geertruidenberg (zie blauwe doorgetrokken lijn langs de rivier de Mark in Figuur 14). Omdat de verdediging rondom Made versterkt was zou een directe aanval op Made veel slachtoffers eisen werden Made en omgeving op 3 november 1944 stevig onder artillerievuur genomen om de Duitse weerstand te breken. Op 4 november, 6.00 uur, ging de Poolse aanval op Made van start. Ondanks geleden verliezen door de inzet van Duits Sturmgeschütze wisten de Poolse troepen, ondersteund door toestellen van de RAF en eigen artillerie, de Duitsers tegen de middag uit Made te verjagen. De Duitse troepen trokken zich terug uit Made en vestigden ze zich op de nieuwe verdedigingslinie (de door Hooge Zwaluwe lopende doorgetrokken blauwe lijn in Figuur 14). Made raakte zwaar beschadigd, maar was bevrijd.

Een deel van de Poolse troepen werd richting Geertruidenberg gestuurd om de Britten aldaar te assisteren in het in handen krijgen van de Brug over de Maas te Raamsdonk. De Overige Poolse troepen hadden als missie: het breken van de Duitse linie tussen de Zevenbergschen Hoek-Hooge Zwaluwe. Op 5 november ging de aanval van start. Uiteraard ontbrak de steun van de artillerie niet. Ook de Britse Crocodiles van de Fife and Forfar Yeomanry regiment (onderdeel van de 51st (Highland) Infantry Division) werden bij deze aanval ingezet. De Duitsers hadden zich achter de spoorlijn ingegraven. Tevens werden de resterende Sturmgeschütze samen met antitankgeschut ingezet. Omdat het polderlandschap niet bepaald geschikt was voor de inzet van tanks, werd het voor de geallieerden een moeilijke operatie. Tegen het eind van de dag slaagde de Polen er echter toch in Hooge Zwaluwe te bevrijden.

Figuur 15: Opmarsroute op 5 en 9 november 1944 van de 1e Poolse Pantserdivisie en de 104^e Amerikaanse Infanterie Divisie richting de Maas (bron: DID2, pag. 489).

De Duitse trokken zich wederom terug en hadden nu slechts het gebied Roode Vaart-de Hooge Zeedijk-Zevenbergs Hoek/station Lage Zwaluwe-Blauwe Sluis-Lage Zwaluwe in handen (zie de blauwe stippellijn in Figuur 15). De Polen wisten dat de vijand zwak was en zette de aanval voort via Lage Zwaluwe en Zevenbergschen Hoek.

De Zevenbergschen Hoek was gedurende de novemberdagen in 1944 stevig onder artillerievuur genomen. Door vele beschietingen raakten 30 woningen verwoest, 47 woningen zwaar beschadigd en 112 woningen licht beschadigd. De Poolse opmars kwam tot een stilstand nabij het station Lage Zwaluwe, waar een betonversperring over de weg was aangelegd. Op 7 november werden meerdere stukken antitankgeschut ingezet om een totaal van 2500 granaten op de versperring af te vuren. Het duurde tot de ochtend van 9 november tot de Poolse opmars voortgezet kon worden. Het gros van de Duitse troepen was tegen de tijd echter al over de Moerdijkbrug noordwaarts gevlucht. De Moerdijkburg werd op 6 november 1944 gesprongen door de Duitse troepen. In de nacht van 8 op 9 november trokken de laatste Duitse troepen met behulp van boten het Moerdijkgebied uit, richting het noorden van Nederland.

Tijdens de bevrijding de regio Made, Hooge en Lage Zwaluwe en Zevenbergschen Hoek gingen verschillende geallieerde tanks verloren en vonden men tegen man gevechten plaats. De Duitse verdedigers waren niet meer aanwezig, deze waren na hevige strijd naar de noordzijde van de Maas teruggetrokken.

5.3 ANALYSE OVERIG BRONNENMATERIAAL

Op basis van de literatuur kan worden geconcludeerd dat de zwaarste gevechten en artilleriebeschietingen in het analysegebied plaats vonden tijdens de geallieerde opmars november 1944. Onder andere tussen Standdaarbuiten en Zevenbergen en in de omgeving van Moerdijkregio vonden gevechten plaats tussen infanterie. In een groot deel van het analysegebied hebben artilleriebeschietingen plaats gevonden. Het front is in 1944 globaal van zuid naar noordoost en van zuid naar west over het analysegebied geschoven. Met de Duitse inval in 1940 vonden grondgevechten en artilleriebeschietingen (de bombardementen die plaatsvonden worden behandeld in paragraaf 6.1.1 en 6.1.2) plaats in van het analysegebied.

Verschillende andere bronnen bevestigen dit beeld uit de literatuur. In onderstaande paragrafen worden de bevinden uit de bronnen weergegeven en gestaafd met enkele voorbeelden.

5.3.1 Gemeente- en provinciaal archief

In de gemeente- en provinciale archieven (zie bijlage 3) is informatie terug te vinden over achtergebleven munitie, gevechtshandelingen en schademeldingen. Per onderwerp worden in deze paragraaf enkele voorbeelden getoond.

- *Achtergebleven munitie*

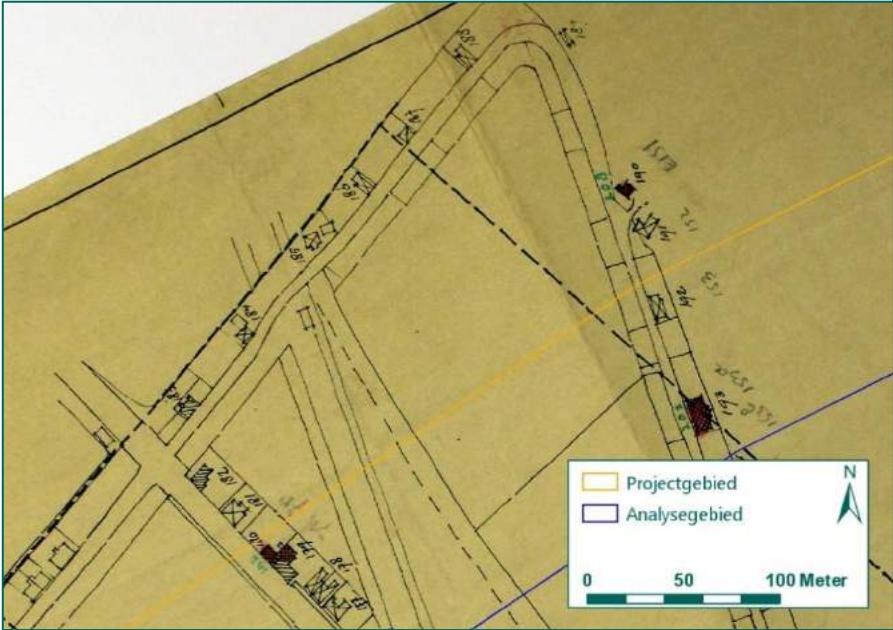
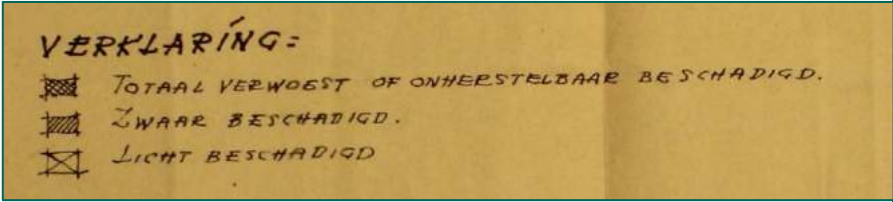
Uit de geraadpleegde archieven blijkt dat in het analysegebied NGE zijn achtergebleven. De meldingen zijn echter summier. Zo ontbreekt vaak een precieze locatieomschrijving. Ook het aantal, type en toestand van de gemelde dan wel geruimde NGE wordt niet opgegeven.

Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
1944-1945	Meldingen van achtergebleven munitie in het zuidoosten van de gemeente Klundert en in de gemeente Zevenbergen	BHIV: Toegang 127, inv. 307 en 553
Verschillende meldingen in 1945 en 1946	Aangifte van mijnen en explosieve voorwerpen in aan de Pootweg te Hooge en Lage Zwaluwe en te Zevenbergen	RCA: Toegang 2536, inv. 55, BHIC, toegang 127, inv 307
13 mei 1950	Melding van aantreffen van meerdere granaten aan de aan de Kralen 2, te Oud Gastel.	WBA: Toegang 0281, inv. 3741
1961-1966	Opgave van achtergebleven munitie en mijnen op verschillende locaties binnen het analysegebied te Standdaarbuiten.	WBA: Toegang 0527, inv. 2757

Tabel 4: Overzicht van meldingen m.b.t. achtergebleven NGE.

- *Schademeldingen*

Als gevolg van de gevechten en artilleriebeschietingen zijn verschillende gebouwen in de voormalige gemeenten waar het analysegebied door loopt beschadigd. Echter, omdat het analysegebied tijdens de oorlog buiten bebouwde kernen lag, zijn er maar weinig concrete melding aangetroffen. Dit betekent niet dat buiten de bebouwing geen bommen of granaten zijn neergekomen. De registratie van schade was in de eerste plaats bedoeld om een vergoeding te verkrijgen waarmee de geleden schade kon worden hersteld. In buitengebied, zoals een groot deel van het analysegebied, is bijgevolg veel minder schade geregistreerd. Onderstaande tabel geeft een overzicht van relevante meldingen.

Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
27 mei 1940	Melding van schade in de gemeente Zevenbergen ten gevolge van oorlogshandelingen in de meidagen van 1940.	WBA: Toegang 0682, inv. 2883
29 december 1945	Naoorlogs overzicht van panden in de gemeente Standdaarbuiten die onteigend zijn vanwege (nagenoeg) volledige verwoesting. Onder andere woningen aan de Vlietweg, Buitendijk, Oude Kerkstraat en Kreekdijk werden verwoest in 1944.	WBA: Toegang 0527, inv. 26 en 1727
1944-1945	Een kaart met daarop de schade te Zevenbergschen Hoek als gevolg van de oorlogshandelingen in oktober en november 1944: 	WBA: Toegang 0682, inv. 2939
1944-1946	Melding van schade door oorlogshandelingen in 1944 aan verschillende panden in de gemeente Made en Drimmelen. Onder andere aan de Zeggeweg, Sluizeweg en verschillende woningen in Oud-Drimmelen	RCA: Toegang 2348, inv. 956
1944-1948	Naoorlogs overzicht van schade in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. Verschillende woningen en boerderijen aan de Pootweg, Zeedijk, Korteweg en de Horenhilsedijk zijn verwoest door oorlogshandelingen in oorlogsgeweld in 1944.	RCA: Toegang 2536, inv. 55
	Provinciale schadekaart met overzicht van verwoeste en beschadigde gebouwen per gemeente: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Oud en Nieuw Gastel: <ul style="list-style-type: none"> ○ 50 woningen, verwoest ○ 100 woningen, 25 boerderijen en een kerk zwaar beschadigd ▪ Standdaarbuiten: <ul style="list-style-type: none"> ○ 100 woningen, 25 boerderijen en 25 andere gebouwen verwoest ○ 75 woningen, 50 boerderijen 25 andere gebouwen en twee kerken zwaar beschadigd ▪ Klundert: <ul style="list-style-type: none"> ○ 225 woningen, 25 andere gebouwen en twee kerken verwoest ○ 50 woningen en twee kerken zwaar beschadigd ▪ Zevenbergen: <ul style="list-style-type: none"> ○ 150 woningen, 25 boerderijen en 25 andere gebouwen verwoest ○ 75 woningen en drie kerken zwaar beschadigd ▪ Hooge en Lage Zwaluwe: 	BHIC: Toegang 127, inv. 34

Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
	<ul style="list-style-type: none"> ○ 100 woningen, 25 boerderijen, 25 andere gebouwen verwoest en twee kerken ○ 75 woningen, 50 boerderijen en een kerk zwaar beschadigd ▪ Made en Drimmelen: <ul style="list-style-type: none"> ○ 50 woningen en 25 boerderijen verwoest ○ 125 woningen, 25 boerderijen en een kerk zwaar beschadigd 	

Tabel 5: Overzicht van gemelde schade.

- *Meldingen over gevechtshandelingen*

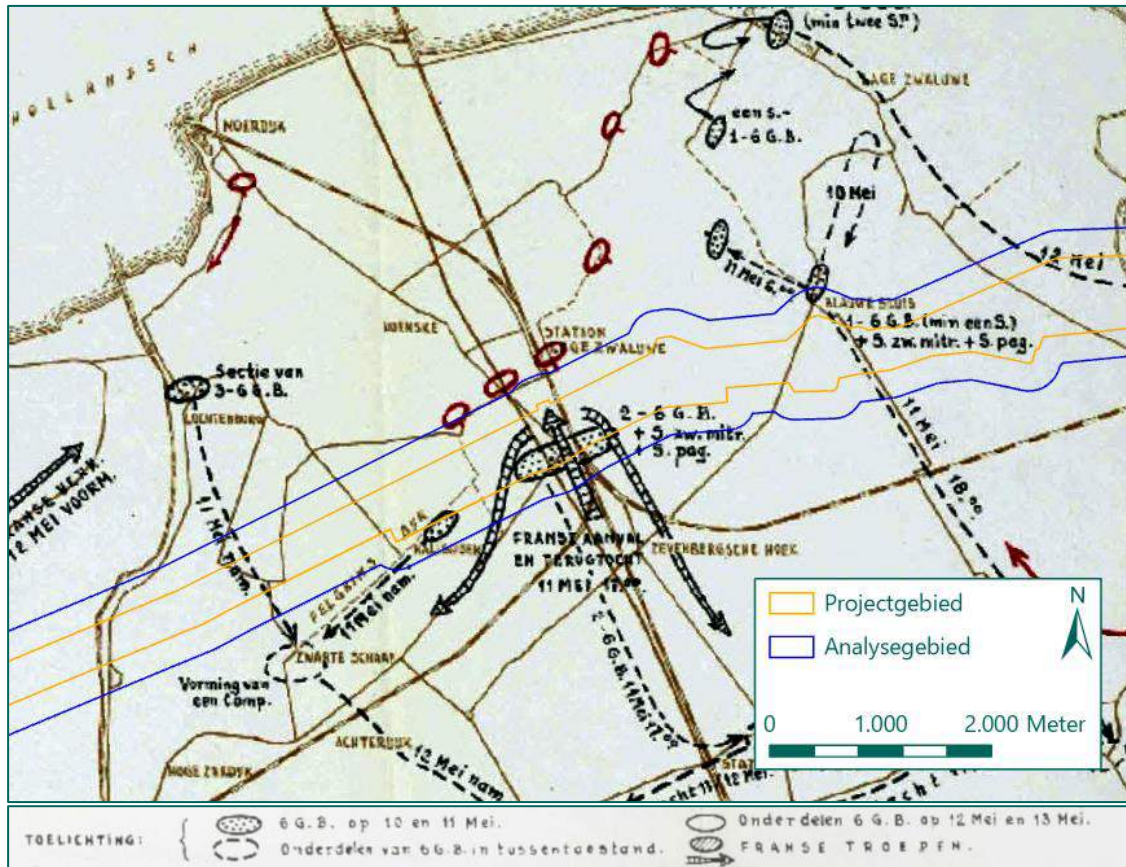
Tot slot is in het geraadpleegde archiefmateriaal ook informatie terug te vinden over gevechtshandelingen en het verloop van de bevrijding. De informatie is beknopt weergegeven in onderstaande tabel.

Datum	Omschrijving	Bronverwijzing
November 1944	Melding van oorlogshandelingen tussen Noordhoek en de Polder Bloemendaal. Hierbij kwamen 5 mensen om het leven. Verder werden er meerdere woningen en boerderijen verwoest en in brand geschoten door artilleriebeschietingen aldaar.	WBA: Toegang 0476, inv. 8797
1986-1990	Melding van buurtbewoners dat er nabij Blauwe Sluis Duitse mortierstellingen stonden die met het naderen van de Poolse Pantserdivisie achtergelaten zijn, inclusief munitie. Dit is net buiten het analysegebied maar geeft een indicatie van oorlogshandelingen in de omgeving.	WBA: Toegang 0682, inv. 6137
Naoorlogs	Veel meldingen van burgers die na de oorlog de bevrijding omschreven zoals zij het mee maakte, zonder hierbij concrete locaties te noemen. Deze meldingen zijn in de bijlage niet overgenomen omdat ze geen concrete informatie voor het analysegebied verschaffen.	-

Tabel 6: Overzicht van meldingen m.b.t. gevechtshandelingen.

5.3.2 NIMH

Voor de gevechten in mei 1940 is de collectie 409 en 492 geraadpleegd (zie bijlage 3). Collectie 402 bevat onder meer verslagen van het 6^e Grensbataljon dat te Zevenbergschen Hoek lag. Collectie 492, ook bekend als "de groene serie", betreft een meerdelig boekwerk dat uitvoerig de gevechtshandelingen in mei 1940 beschrijft. De verslagen in deze collecties bevestigen dat het gebied bevochten is en dat Duitse stellingen beschoten zijn met Nederlandse artillerie. Er wordt vermeld dat de artillerie niet altijd doel trof en ook de Nederlandse stellingen en het achterland daarvan raakte. Een kaart in deze collectie geeft een goed beeld van de overlap tussen de Moerdijkstelling en het analyse- en projectgebied.

Figuur 16: Detail van de gevechten bij Zevenbergschen Hoek. (Bron: NIMH, collectie 492).

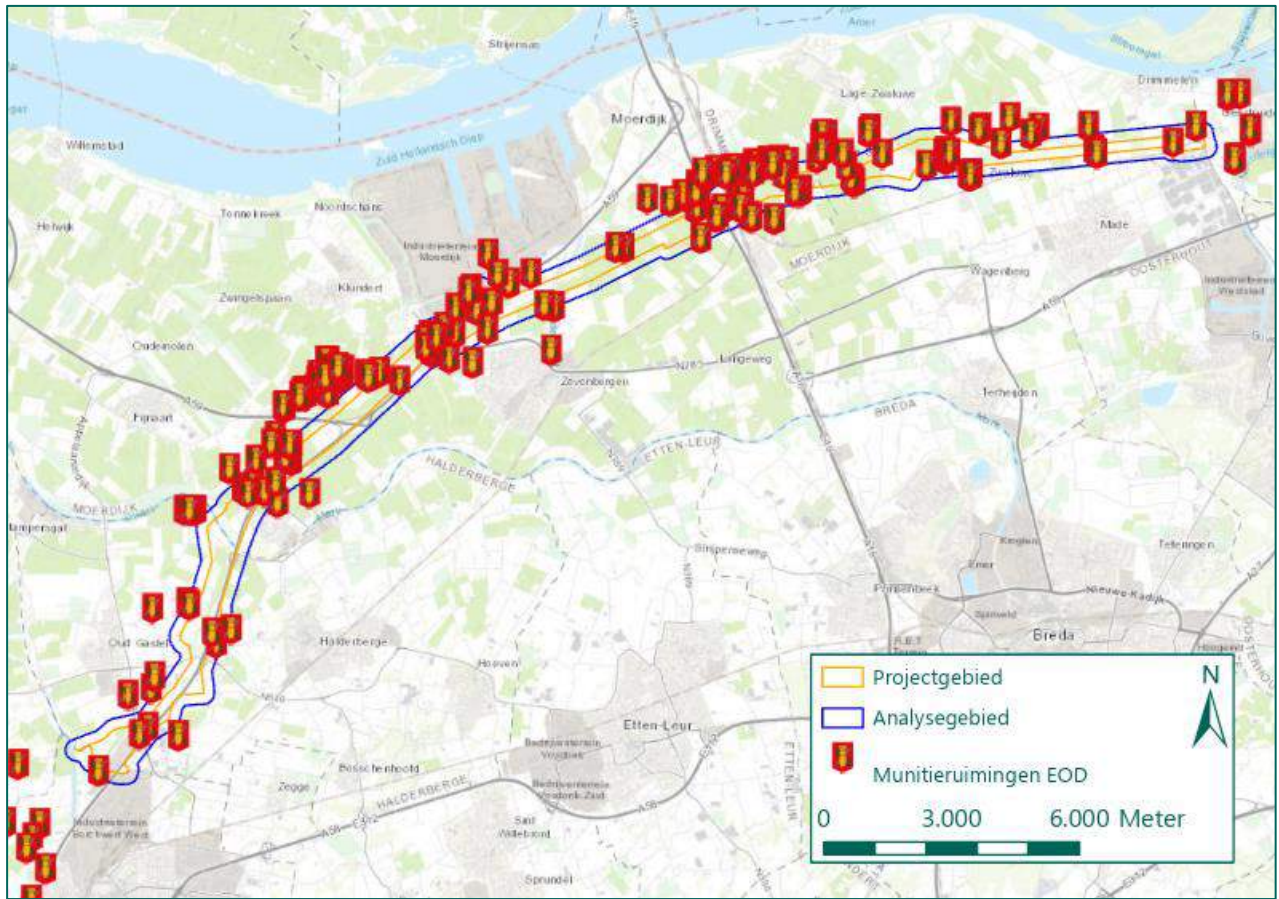
5.3.3 Munitieruimingen (EOD en MMOD)

Uit de munitieruimrapporten van de EOD blijkt dat sinds 1971 munitie is geruimd in het analysegebied (zie bijlage 5). In Figuur 17 zijn de munitieruimingen weergegeven, die aan de gevechten en artilleriebeschietingen kunnen worden gekoppeld.

Uit de munitieruimingen komt naar voren dat NGE zijn geruimd van KKM, hand- en geweergranaten en geschutmunitie (geallieerd en Duits). Van geschutmunitie zijn er geallieerde kalibers gevonden van 2 inch, 3,7 inch, 5,5 inch, 20 mm⁶, 37 mm, 57 mm, 60 mm, 75 mm, 76 mm, 80mm, 81 mm, 88 mm, 90 mm, 105 mm, 155mm, 17 ponder en 25 ponder. Daarnaast is Duitse geschutmunitie aangetroffen van 5 cm, 7 cm, 7,5 cm, 8 cm (mortier), 9 cm, 10,5 cm en 12,7 cm⁷. Qua subsoort geschutmunitie betreft het voornamelijk brisantgranaten, tevens zijn pantser- en rookgranaten aangetroffen. De geruimde NGE komen overeen met de munitie die gebruikt is tijdens de grondgevechten en artilleriebeschietingen in de periode oktober en november 1944.

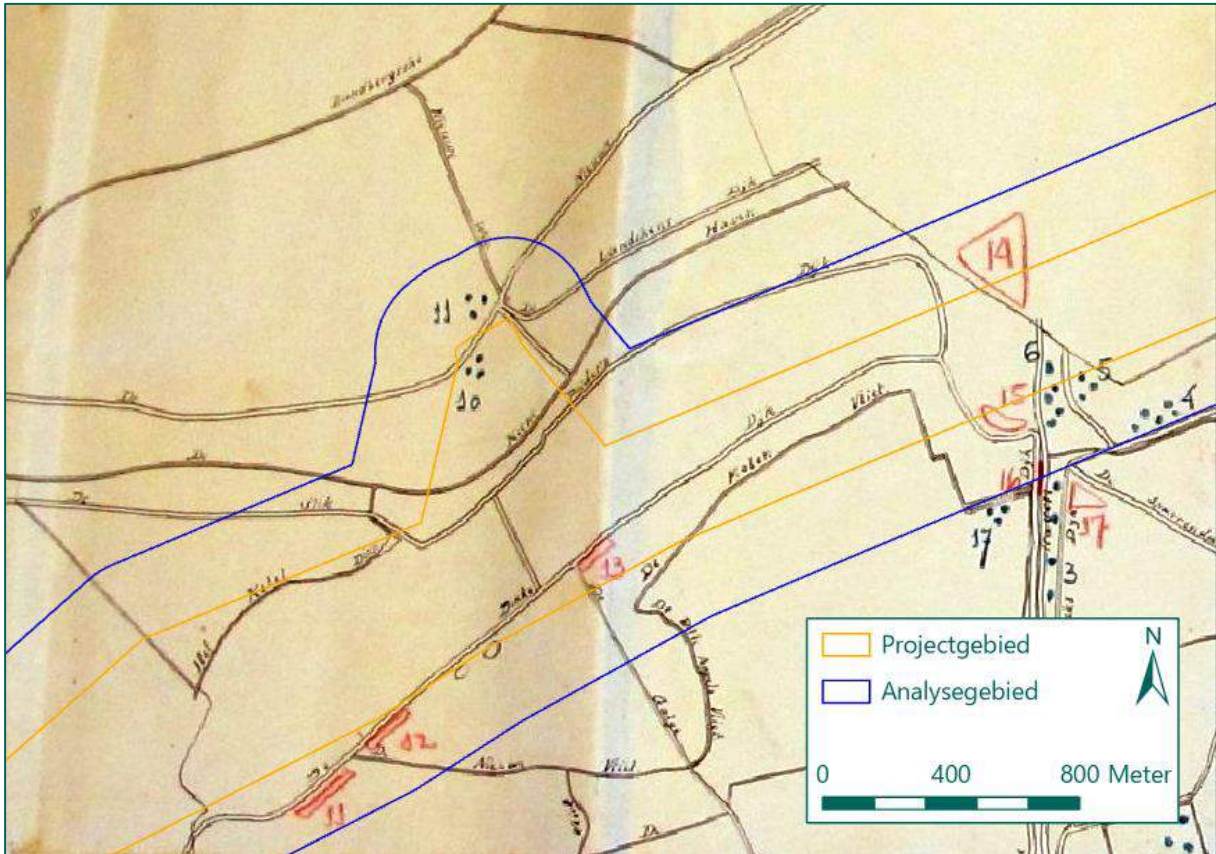
⁶ Omdat vermoed wordt dat het munitie van de boordkanonnen van een vliegtuig betreft, wordt dit kaliber niet meegenomen in de afbakening van eventuele NGE-Risicogebieden naar aanleiding van beschietingen met artillerie.

⁷ Omdat er slechts melding is van het aantreffen van één 12,7 cm granaat binnen het analysegebied van Deelgebied 2 wordt dit kaliber niet meegenomen in de afbakening van eventuele NGE-Risicogebieden naar aanleiding van beschietingen met artillerie.

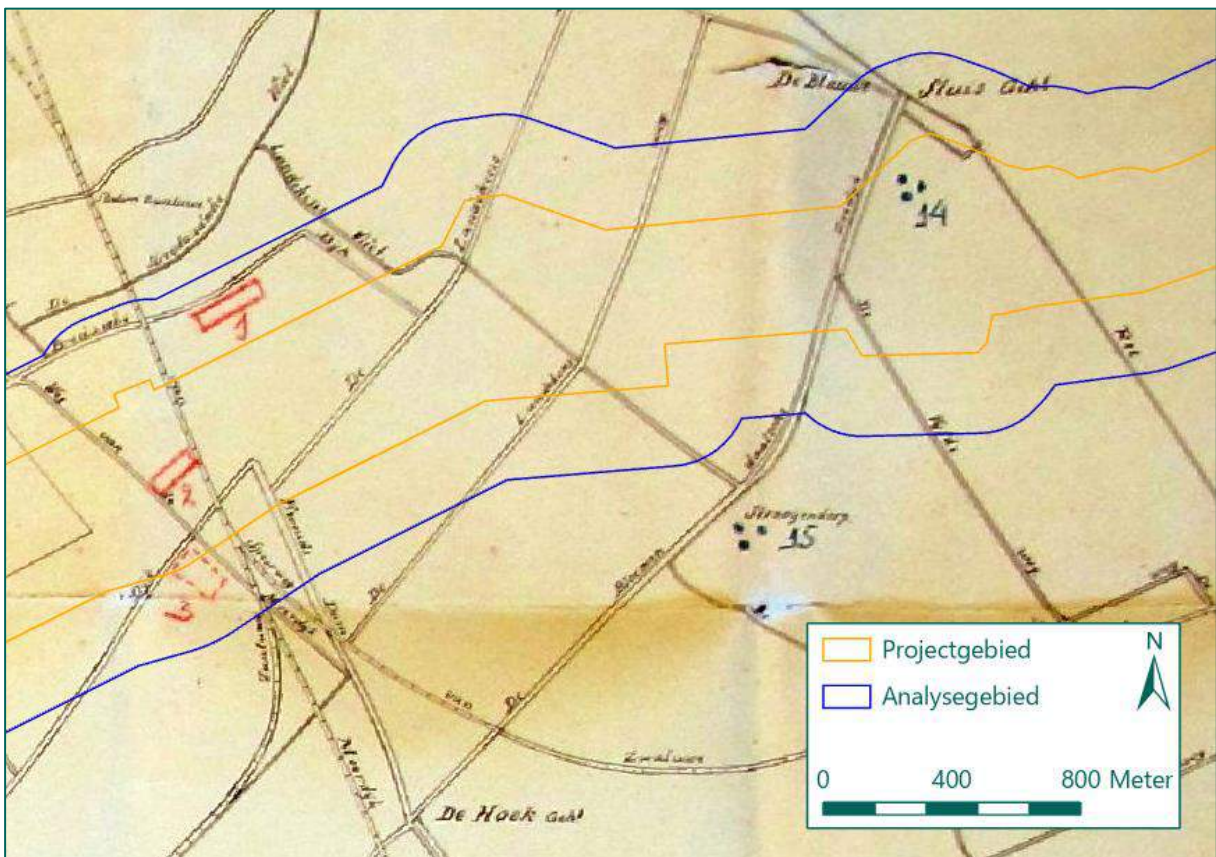

Figuur 17: Overzicht munitieruimingen van de EOD. (Bron: EOD).

Tot slot blijkt ook uit het MMOD-archief dat in het analysegebied mogelijk NGE zijn achtergebleven. Zo is er op 17 augustus 1945 een kaart opgesteld voor de gemeente Zevenbergen met daarop aangegeven blindgangers in de gemeente. Het betreft binnen het analysegebied enkel granaten. Het type, de hoeveelheid en de toestand van de aangetroffen granaten is niet verder gespecificeerd. Uitsneden van de bovengenoemde kaart zijn hieronder gegeven.

Figuur 18: Uitsnede van een kaart met aangetroffen munitie in de gemeente Zevenbergen (Bron: SIB)

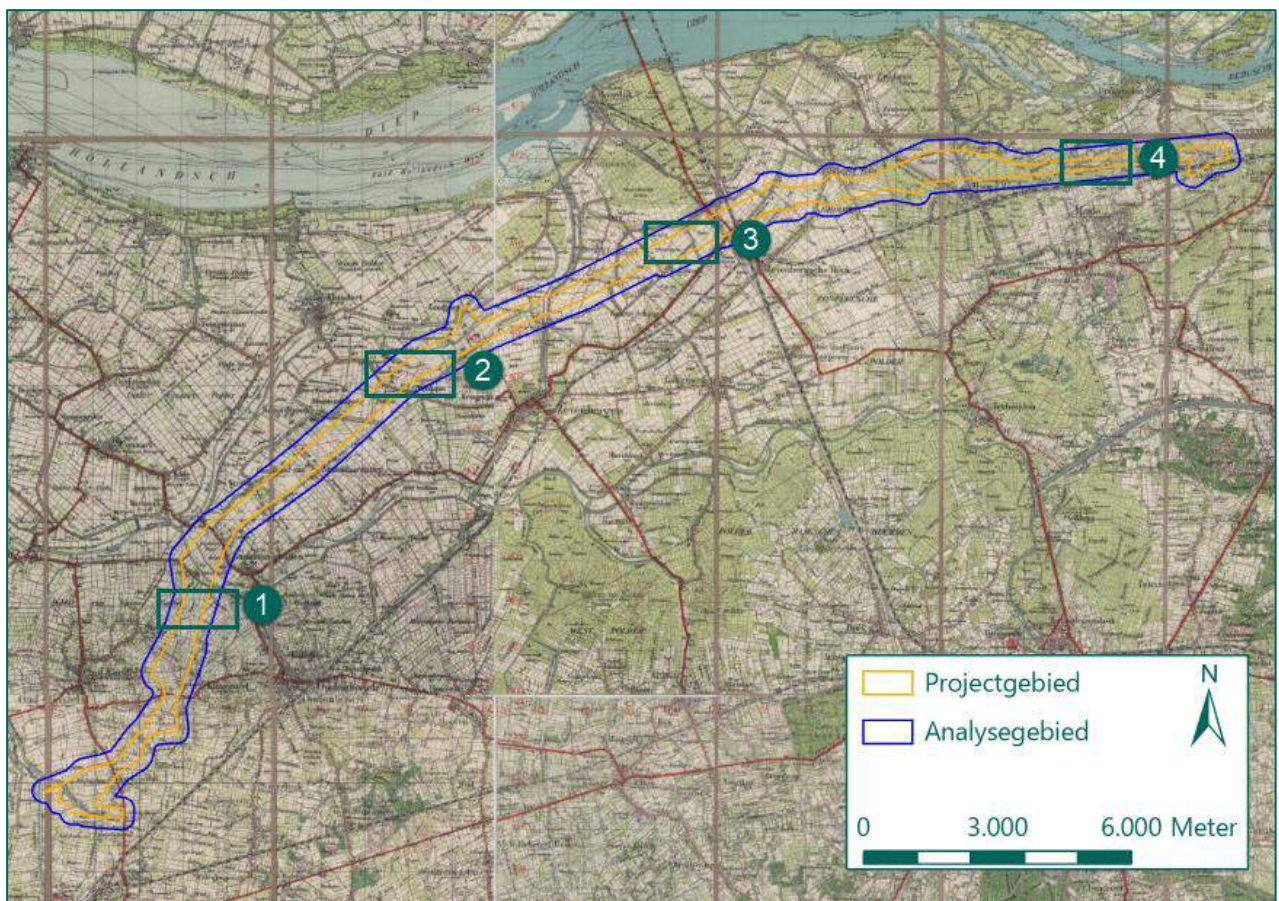

Figuur 19: Uitsnede van een kaart met aangetroffen munitie in de gemeente Zevenbergen (Bron: SIB)

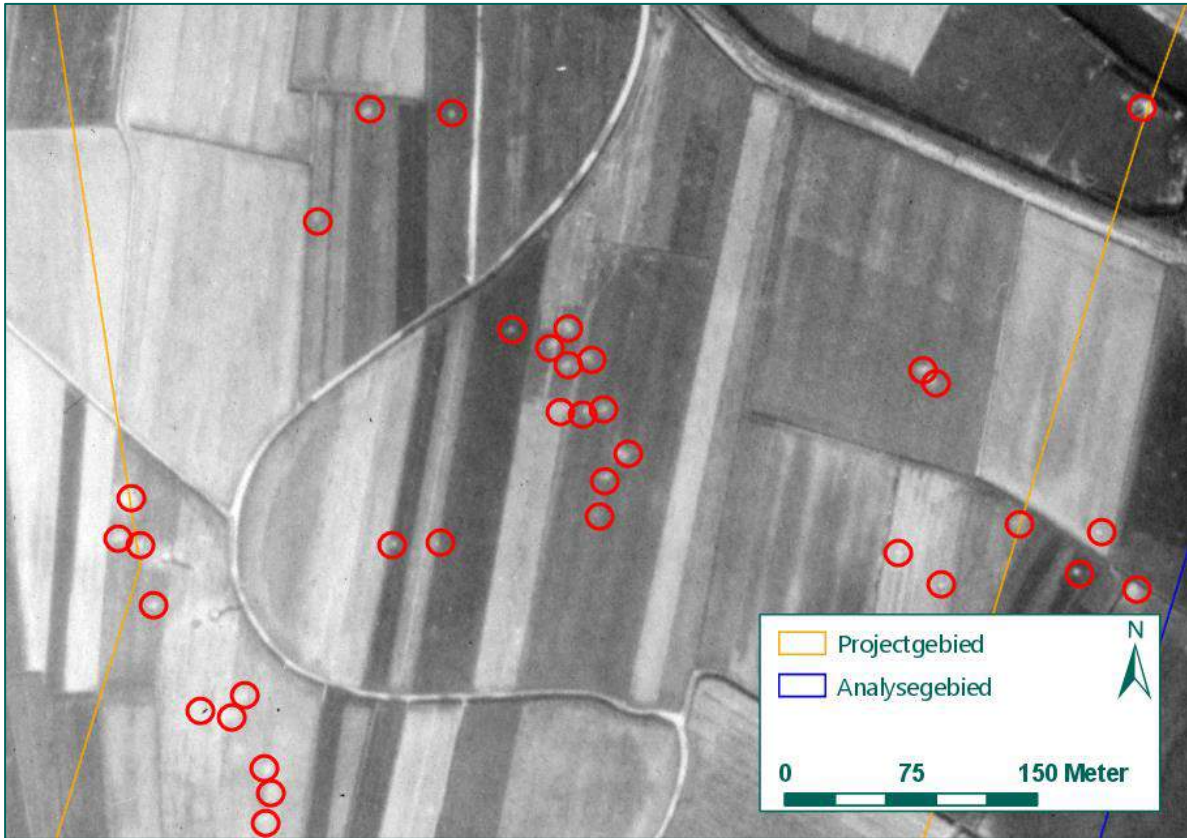
In de gebieden zichtbaar op de kaart hebben meerdere artilleriebeschietingen plaatsgevonden en zijn door Poolse troepen in november 1944 aanvallen uitgevoerd op de Duitse stellingen achter de spoordijk. Verder zijn er in het MMOD meerdere munitieruimverzoeken aangetroffen binnen de gemeente Zevenbergen. Omdat er voor de gemeente Zevenbergen geen omnummeringslijsten beschikbaar zijn kunnen de exacte locaties van deze ruimverzoeken niet exact achterhaald worden. Voor Hooge en Lage Zwaluwe bevat het MMOD-archief een lijst met een overzicht van aangetroffen munitie. Echter, betreft het hier dezelfde lijst als is opgenomen in het RCA: toegang 2536, inventaris 772.

5.3.4 Luchtfoto's

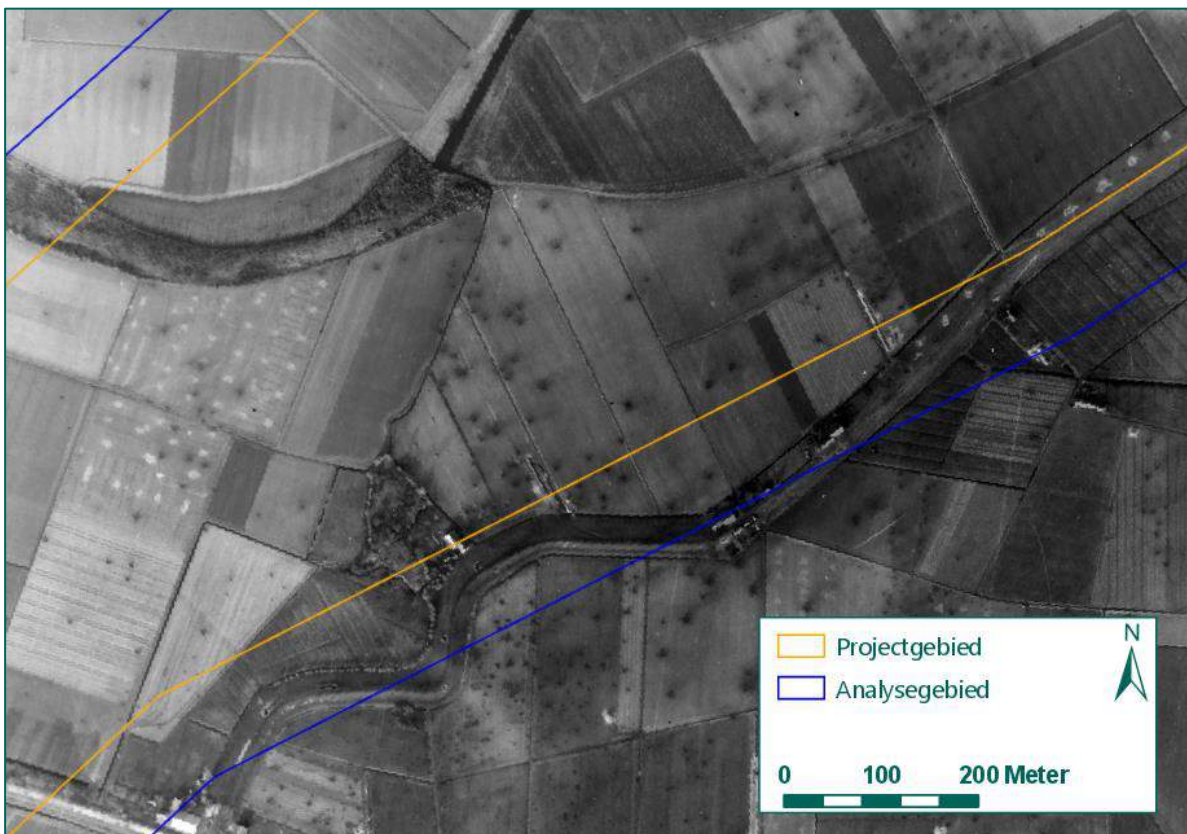
Bij verschillende luchtfoto-instanties zijn verschillende luchtfoto's besteld van diverse data (zie bijlage 8). Op de foto's zijn sporen te zien van de strijd die zich heeft afgespeeld. In deze paragraaf worden een aantal voorbeelden getoond aan de hand van uitsneden van luchtfoto's. Figuur 20 geeft bij wijze van overzicht aan op welk deel van het analysegebied de uitsneden betrekking hebben. De onderschriften bij de uitsneden verduidelijken de datum en wat op de foto is te zien.

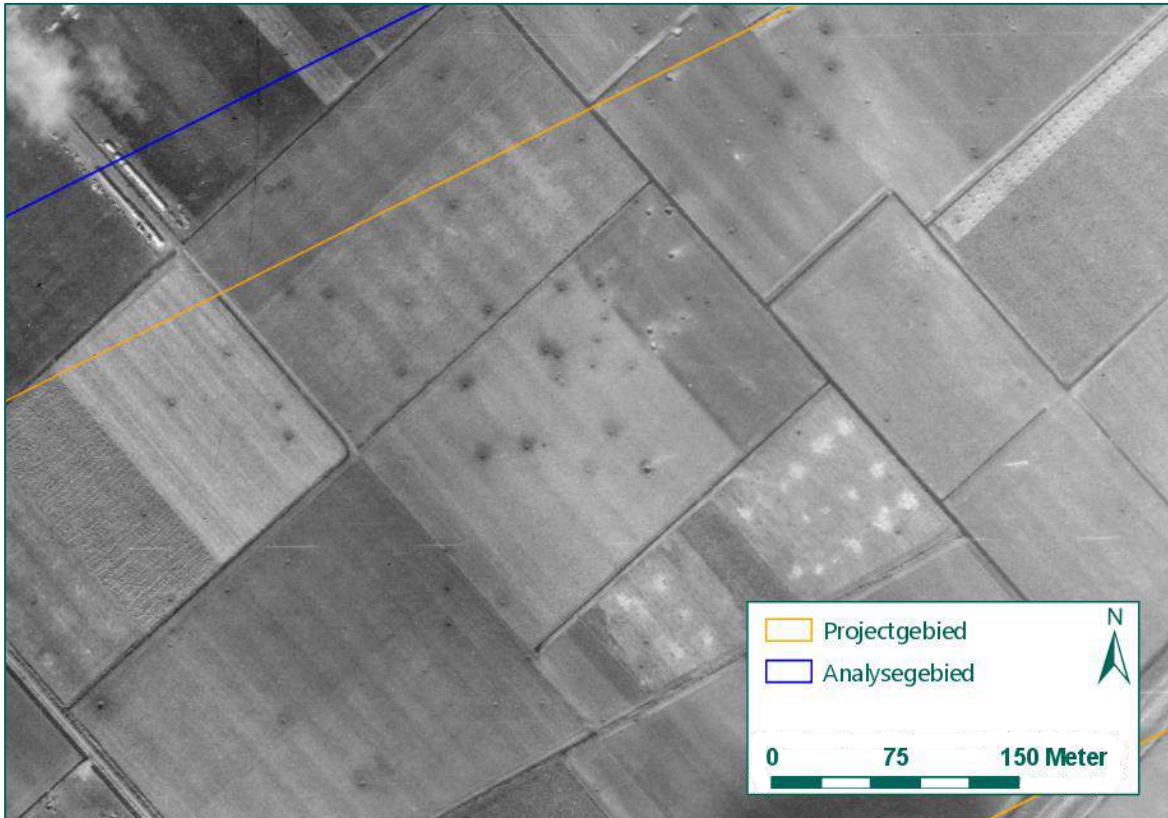
Figuur 20: Overzicht van uitsneden. (Bron: Topotijdreis).

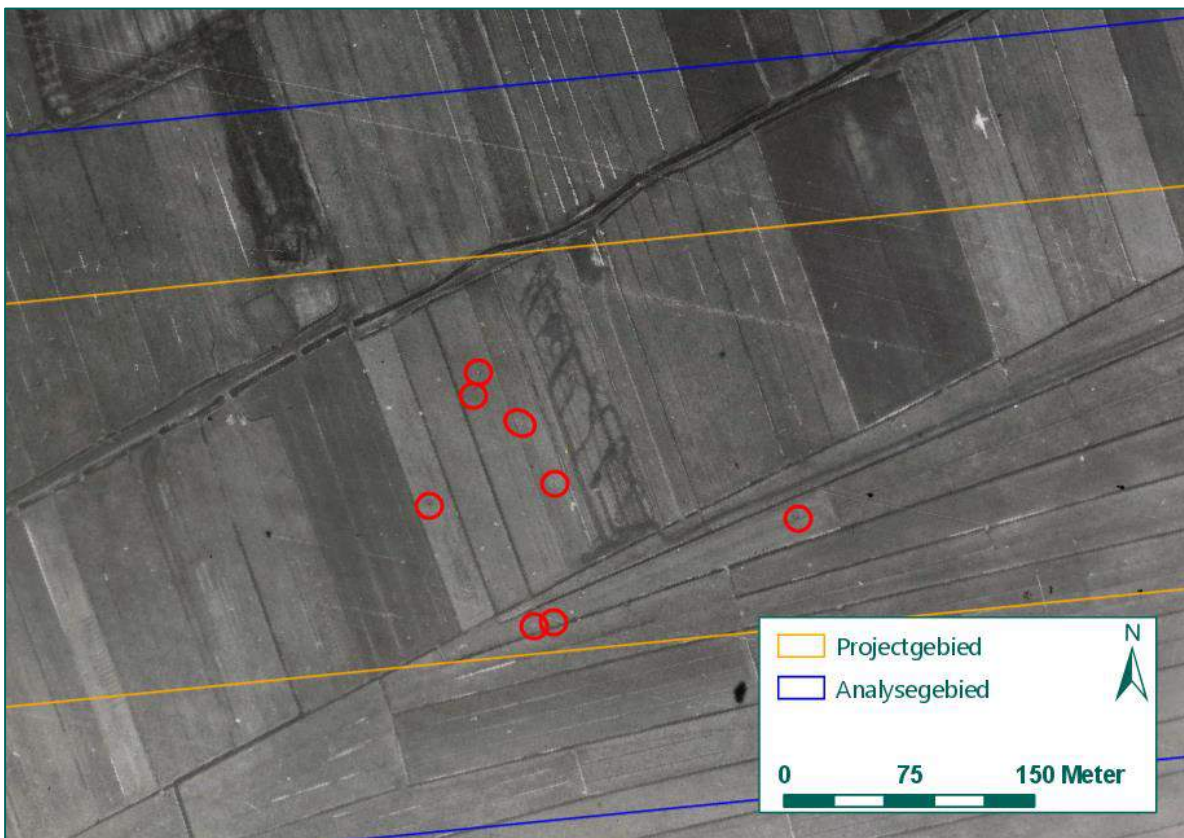
Figuur 21: Uitsnede 1: Artilleriekraters (rood) op een luchtfoto d.d. 31 december 1944. (Bron: NCAP).

Figuur 22: Uitsnede 2: Artilleriekraters (tientallen als zwarte stippen zichtbaar in het landschap) op een luchtfoto d.d. 4 november 1944. (Bron: NCAP).

Figuur 23: Uitsnede 3: Artilleriekraters (tientallen als zwarte/grijze stippen zichtbaar in het landschap) op een luchtfoto d.d. 6 november 1944. (Bron: NCAP).

Figuur 24: Uitsnede 4: Artilleriekraters (rood) op een luchtfoto d.d. 29 december 1944. (Bron: WAGEUR).

5.4 CONCLUSIE EN AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Uit de analyse van de bronnen blijkt dat op 10 mei 1940 een artilleriebeschieting heeft plaatsgevonden in het Moerdijkgebied, waar Duitse Valschermjagers verdedigd zaten opgesteld. Met de bevrijding in oktober 1944 lag zowat het hele analysegebied tussen Roosendaal en Geertruidenberg in het opmarsgebied van de Canadese en Britse troepen.

Dit betekent concreet dat in nagenoeg het gehele analysegebied granaten zijn neergekomen als gevolg van artilleriebeschietingen. In het gebied tussen Standdaarbuiten en Zandberg en tussen Zevenbergschen Hoek en het gebied ten noorden van Made hebben ook grondgevechten plaatsgevonden tussen infanterie, met de steun van tanks en pantserwagens. Als gevolg van de gevechten en beschietingen kunnen mogelijk NGE zijn achtergebleven in het analysegebied. Om die reden worden er NGE-Risicogebieden afgebakend. In de twee onderstaande paragrafen wordt verduidelijkt hoe deze gebieden worden afgebakend.

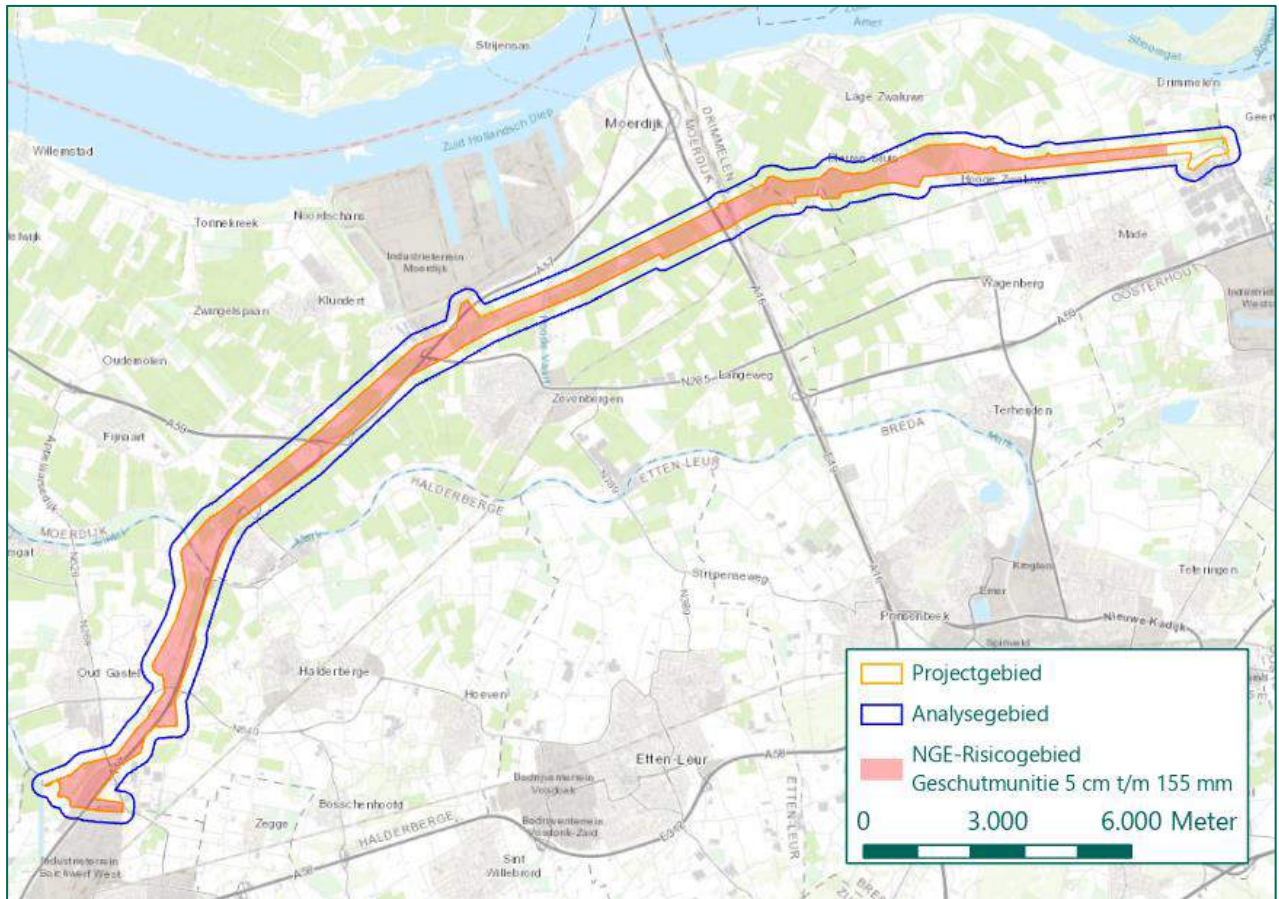
5.4.1 Afbakening NGE-Risicogebied artilleriebeschietingen

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat de omgeving van Zevenbergschen Hoek in mei 1940 is beschoten door Nederlandse artillerie. Verder vormde artillerie (mortieren, tanks en kanonnen) een belangrijke ondersteuning voor de geallieerde infanterie tijdens de opmars in oktober en november 1944. Vaak werd eerst een artilleriebarrage uitgevoerd alvorens de infanterie tot de aanval over ging. Tevens werden tactische doelen, zoals kruispunten en verbindingswegen beschoten om de Duitse aanvoerlijnen te ontregelen. Aan Duitse zijde werden mortieren en antitankgeschut (al dan niet gemechaniseerd) ingezet tegen de oprukkende geallieerden.

Dit heeft tot gevolg dat praktisch overal in het analysegebied geschutmunitie kan zijn achtergebleven. De enig uitzondering is het gebied ten oosten van Geertruidenberg (tot aan de Sluizeweg). Bekend is dat enkele Poolse eenheden op 4 november 1944, na de bevrijding van Made, richting Geertruidenberg zijn afgebogen. Hun opmarsroute lag ten zuiden het analysegebied (zie paragraaf 5.2.3 en Figuur 14). Omdat er geen meldingen zijn van grondgevechten of beschietingen in dit gebied, en omdat geen kraters waargenomen worden in dit gebied, wordt er ter plaatse van het gebied Sluizeweg, te Made – Geertruidenberg geen NGE Risicogebied afgebakend.

In de overige delen van het analysegebied wordt de kans op aanwezigheid van NGE wel hoog geacht. De munitieruimingen van de EOD bevestigen dit beeld (zie ook Figuur 17). Derhalve wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Het WSCS-OCE stelt dat een risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen situationeel dient te worden afgebakend, zie paragraaf 3.3.2.

Op basis van locatieomschrijvingen uit de geraadpleegde bronnen en de naoorlogs geruimde NGE is het analysegebied vanaf de meest oostelijke hoek tot aan de Sluizeweg te Made verdacht op mogelijk achtergebleven geschutmunitie. Aan de hand van de naoorlogs geruimde NGE (munitieruimrapporten) wordt verwacht dat geschutmunitie is achtergebleven (Duits en geallieerd) met kalibers vanaf 5 cm tot en met 155 mm.

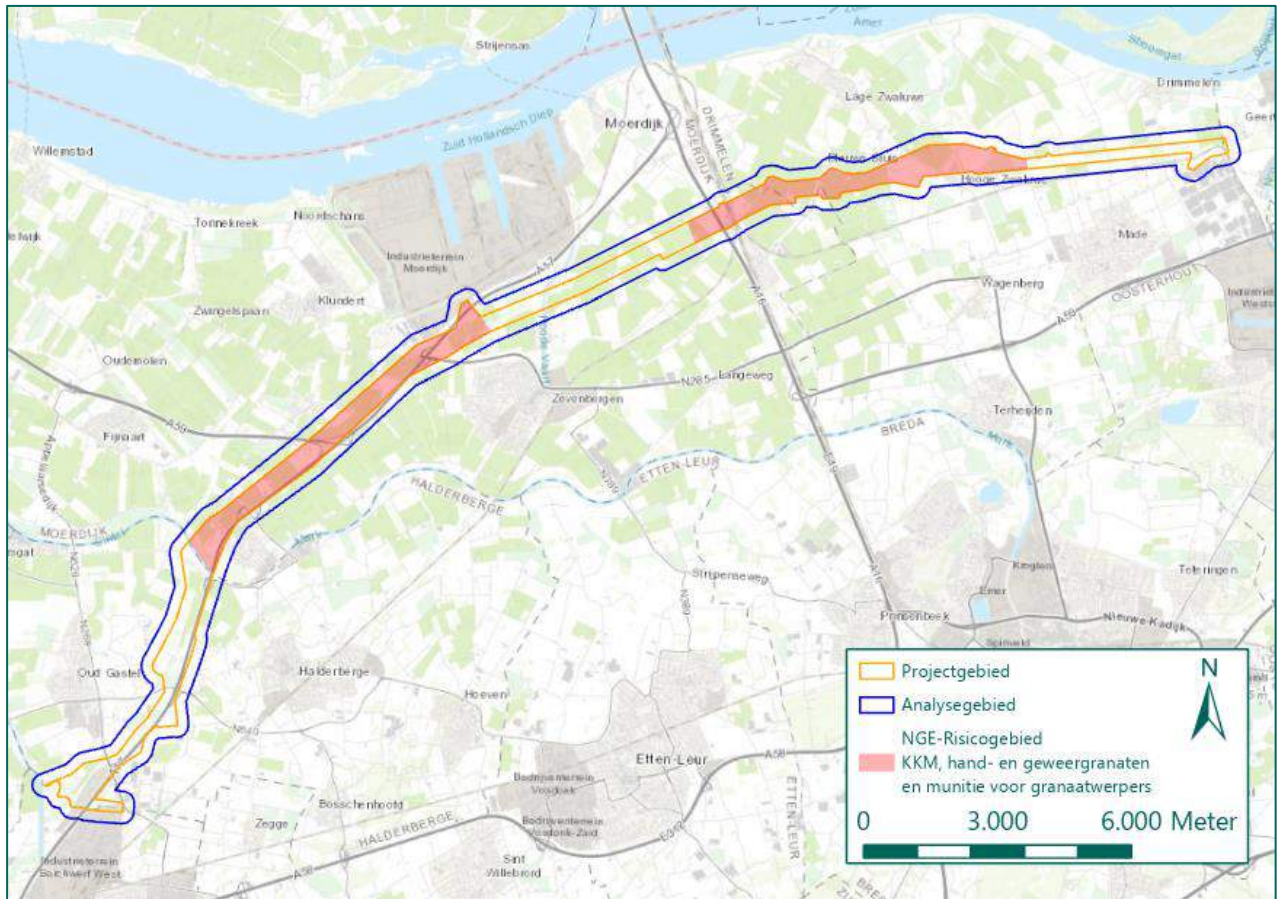
Figuur 25: NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen mei 1940 en oktober/november 1944. (Bron: ESRI).

5.4.2 Afbakening NGE-Risicogebied grondgevechten

Tijdens de bevrijding in oktober 1944 hebben op een aantal plaatsen in het analysegebied grondgevechten plaatsgevonden. Dit was het geval in: het gebied tussen Standdaarbuiten en Zandberg en tussen Zevenbergschen Hoek en het gebied ten noorden van Made. Uit naoorlogse munitieruiming is gebleken dat naar aanleiding van deze gevechten NGE kunnen zijn achtergebleven. Infanteristen beschikten over wapens waarmee KKM werd verschoten, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers.

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor de afbakening van een risicogebied naar aanleiding van grondgevechten. In dit vooronderzoek zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als een zogenaamde conflictzone, zie paragraaf 3.3.1. Dit is een globaal afgebakend gebied waarbinnen (intensieve) gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden. De afbakening is gebaseerd op het beschikbare bronnenmateriaal, maar kan gezien de aard van de gevechtshandelingen niet nauwkeurig worden begrensd. Bij de meeste grondgevechten is de exacte locatie niet bekend.

Op basis van de beschikbare locatieomschrijvingen uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarin mogelijk KKM, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers kunnen zijn achtergebleven. Het risicogebied is weergegeven in Figuur 26.

Figuur 26: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van grondgevechten in oktober/november 1944. (Bron: ESRI).

6 ANALYSE LUCHTAANVALLEN

Gedurende de oorlog vonden er meerdere bombardementen plaats binnen of in de nabijheid van het analysegebied. In de meidagen van 1940 werden bombardementen uitgevoerd door Nederlandse en Duitse vliegtuigen en in 1944 vielen geallieerde bommenwerpers spoorwegdoelen aan binnen het analysegebied. In onderstaande paragrafen worden deze oorlogshandelingen geanalyseerd.

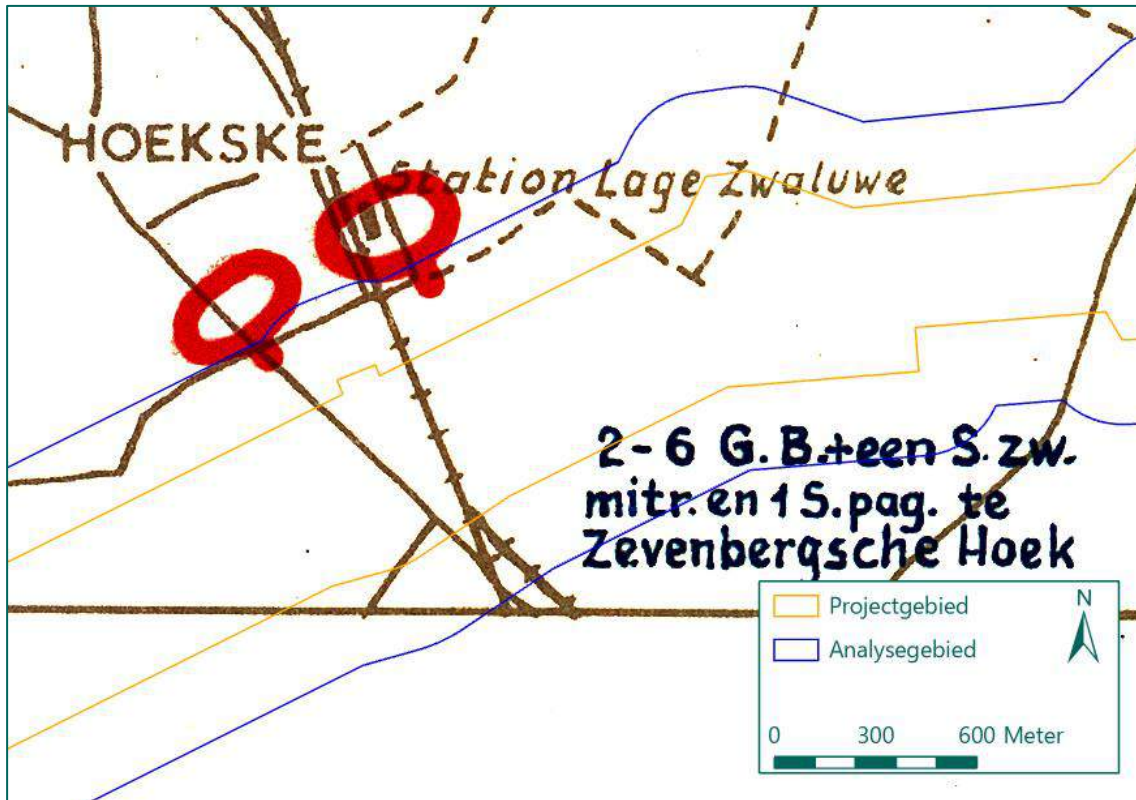
6.1 BOMBARDEMENTEN 1940-1944

In onderstaande paragrafen worden de bombardementen van 1940 - 1944 geanalyseerd.

6.1.1 Nederlands bombardement op Duitse veldversterkingen, 10 mei 1940

Eén van de Duitse doelwitten op 10 mei 1940 was de verovering van de Moerdijkbruggen, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Vroeg in de morgen van 10 mei 1940 kwamen ongeveer 700 Duitse parachutisten neer ten noorden en ten zuiden van het bruggenhoofd bij Moerdijk. Binnen korte tijd wisten de Duitse eenheden het bruggenhoofd te veroveren en pogingen van het Nederlandse leger om het bruggenhoofd te heroveren, mislukten. Om de Nederlandse infanteristen te hulp te schieten, werden om 16.40 uur vier Fokker C.X. vliegtuigen vanaf vliegveld Bergen uitgestuurd voor een bombardement op de Duitse troepenmacht die het bruggenhoofd bij de Moerdijk in handen had. In totaal wierpen de Nederlandse vliegtuigen 29 x 50 kg brisantbommen af op Duitse veldversterkingen nabij het station Lage Zwaluwe en de Rijksstraatweg. Vervolgens werd in duikvlucht door de vliegtuigen met mitrailleurs op de Duitse veldversterkingen geschoten. Volgens de gevechtsverslagen van Nederlandse eenheden in de meidagen van 1940 uit het NIMH (zie bijlage 3) was het bombardement succesvol en de bommen zouden op de doelwitten terecht zijn gekomen.

Om de exacte locaties te bepalen waar op 10 mei 1940 bommen neerkwamen nabij het station Lage Zwaluwe en de Rijksstraatweg, is de eerstvolgende luchtfoto besteld van 25 juli 1940 bij NCAP. Op deze luchtfoto is het relevante deel van het analysegebied volledig bedekt met wolken. Het analyseren van luchtfoto's betreffende dit bombardement is derhalve niet mogelijk gebleken. In de geraadpleegde literatuur worden de precieze locaties van de Duitse veldversterkingen niet vermeld, maar in het NIMH is een kaart aangetroffen van de Duitse opstellingen in de middag van 10 mei 1940. Op de kaart is te zien dat de Duitse veldversterkingen buiten het analysegebied lagen bij station Lage Zwaluwe en de Rijksstraatweg, zie Figuur 27.

Figuur 27: Locatie Duitse veldversterkingen (rood). (Bron kaart: NIMH, 492, Inv. 4, Bron ondergrond: Kadaster).

In het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn geen aanwijzingen aangetroffen dat binnen het analysegebied vliegtuigbommen zijn neergekomen op 10 mei 1940 nabij het Station Lage Zwaluwe. Daarnaast is gebleken dat de doelwitten van het bombardement, de Duitse veldversterkingen, buiten het analysegebied gelegen waren. Vandaar dat wordt verwacht dat binnen het analysegebied geen bommen terecht zijn gekomen. Om die redenen wordt ter plaatse van het projectgebied geen NGE-Risicogebied afgebakend. Naar aanleiding van de beschieting met boordmitrailleurs wordt eveneens geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.

Conclusie

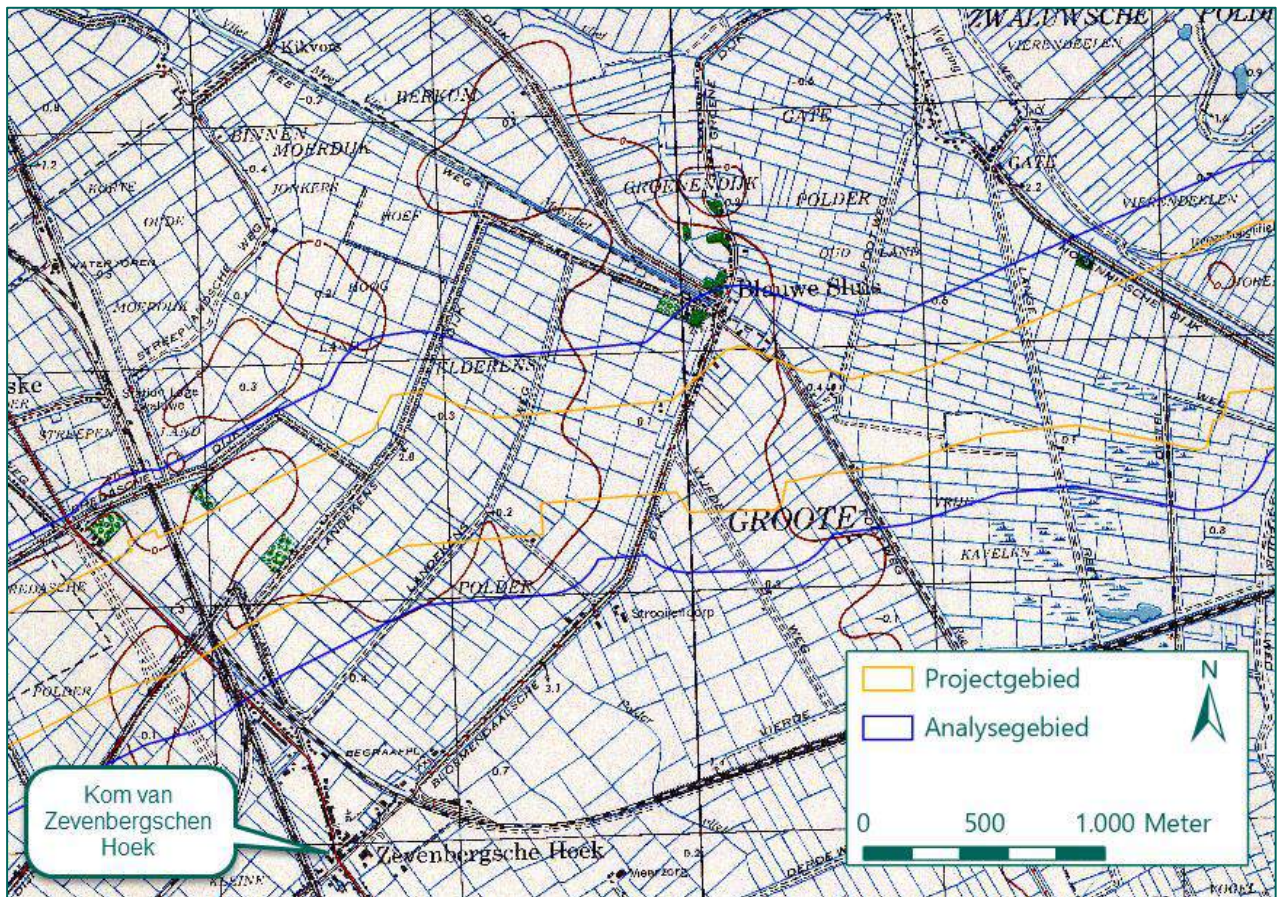
Naar aanleiding van het Nederlandse bombardement op 10 mei 1940 op Duitse veldversterkingen nabij station Lage Zwaluwe en de Rijksweg wordt ter plaatse van het projectgebied geen NGE-Risicogebied afgebakend.

6.1.2 Duits bombardement op Franse troepen in Zevenbergschen Hoek, 11 mei 1940

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) waren Franse troepen richting het noorden opgerukt op 11 mei 1940. In de avond van 11 mei 1940 kwamen Franse pantservoertuigen aan in Zevenbergschen Hoek. Daar werden de Franse eenheden opgemerkt door Duitse Junkers Ju 87 jachtbommenwerpers, zogenaamde Stuka's. Nadat de Franse eenheden eerst met boordmitrailleurs onder vuur waren genomen, volgde een bombardement. Volgens getuigenverklaringen werd 'het hele dorp [Zevenbergschen Hoek] platgegooid' en duurde het bombardement ongeveer anderhalf uur. Uiteindelijk werden 21 woningen, een klooster, twee scholen en een patronaatsgebouw door het bombardement verwoest.

In archiefstukken uit het West-Brabants Archief van het Gemeentebestuur Zevenbergen (zie bijlage 3) wordt aanvullend vermeld dat meerdere woningen, winkels en de Rooms Katholieke Kerk beschadigd raakten als gevolg van het bombardement. Op 26 mei 1940 werden vijf Franse soldaten geborgen, die nog onder het

puin werden aangetroffen. Het doelwit van het bombardement zou de kom van het dorp zijn. Daarnaast waren bommen neergekomen in de omgeving van het oude station van de spoorlijn Lage Zwaluwe-Breda. Uit de gevechtsverslagen van Nederlandse eenheden in de meidagen van 1940 uit het NIMH (zie bijlage 3) blijkt dat het bombardement op Zevenbergschen Hoek ongeveer twee uur duurde. De Franse eenheden trokken zich na dit bombardement weer terug uit Zevenbergschen Hoek.

Figuur 28: De locatie van de kom van het dorp Zevenbergschen Hoek, weergegeven op de geallieerde stafkaart. Het is niet duidelijk waar het oude station van de spoorlijn Lage Zwaluwe-Breda gelegen was. (Bron stafkaart: Kadaster).

Het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv, waar Duitse gegevens met betrekking tot de oorlog zijn opgeslagen, is aanvullend geraadpleegd. In het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv is echter geen informatie aangetroffen over de afgeworpen bommenlast en precieze locatie van het bombardement op 10 mei 1940. De gegevens van de Duitse Luftwaffe zijn bijna geheel vernietigd door geallieerde bombardementen opzettelijke archiefvernietiging, waardoor informatie over de hoeveelheid en het type van afgeworpen bommen niet meer kan worden achterhaald. De munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) bieden eveneens geen aanvullende informatie, aangezien geen Duitse bommen zijn geruimd in de omgeving van Zevenbergschen Hoek door de EOD.

Zoals reeds gebleken bij het bombardement nabij het station van Lage Zwaluwe (zie paragraaf 6.1.1) is het voor voorliggend HVO-NGE niet mogelijk geweest om luchtfotoanalyse toe te passen. Vandaar dat niet exact kan worden bepaald op welke locaties bommen zijn neergekomen bij Zevenbergschen Hoek en of het analysegebied is getroffen gedurende het bombardement. Aangezien het bekende doelwit, de kom van Zevenbergschen Hoek, buiten het analysegebied is gelegen, wordt niet verwacht dat binnen het projectgebied bommen zijn neergekomen en als blindganger zijn achtergebleven. Derhalve wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van het Duitse bombardement op 11 mei 1940 op Zevenbergschen Hoek.

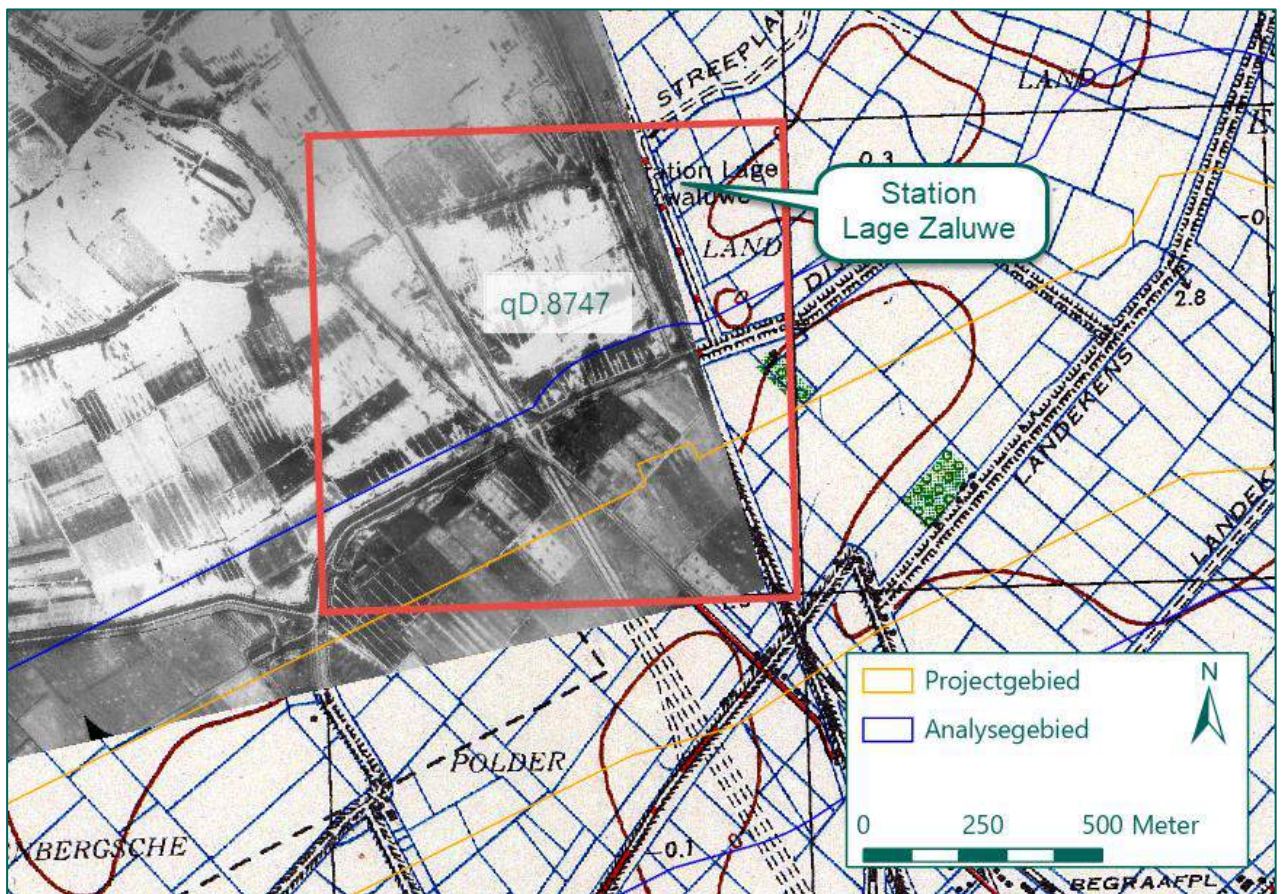
Conclusie

Naar aanleiding van het Duitse bombardement op 11 mei 1940 op Zevenbergschen Hoek wordt ter plaatse van het projectgebied geen NGE-Risicogebied afgebakend.

6.1.3 Geallieerd bombardement op station Lage Zwaluwe, 17 september 1944

In het boek *Oorlogstijd Fijnaart en Heijningen '40-'44* (zie bijlage 2) wordt vermeld dat op 17 september 1944 de Moerdijkbrug en het station Lage Zwaluwe werden gebombardeerd. In de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) wordt het bombardement eveneens vermeld. Negentien Typhoon jachtbommenwerpers van 193 en 197 Squadron wierpen 39 x 500 lbs brisantbommen tussen 14.32 uur en 16.45 uur af op het station Lage Zwaluw binnen het kaartvierkant D.8747. Volgens de waarnemingen van de piloten werd het spoor vernield.

Bij verschillende luchtfoto-instanties (zie bijlage 8) is gezocht naar luchtfoto's die kort na het bombardement op 17 september 1944 zijn genomen. Er zijn verschillende luchtfotoreeksen beschikbaar van begin september 1944, waaronder een luchtfoto van 17 september 1944. Deze luchtfoto is echter om 12.30 uur genomen, een paar uur voordat het bombardement plaatsvond. Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's van 6 november 1944 zijn verschillende bomkraters en vele kleine kraters te zien. Een deel van het analysegebied kan echter niet worden geanalyseerd vanwege bewolking. Vandaar dat luchtfoto's van 19 november 1944 en 31 december 1944 zijn geraadpleegd voor aanvullende luchtfotoanalyse. De luchtfoto van 19 november 1944 kan niet worden gebruikt voor luchtfotoanalyse, aangezien de luchtfoto van grote hoogte is genomen en geheel bewolkt is. Op de luchtfoto van 31 december 1944, die het gebied ten westen van station Lage Zwaluwe dekt, zijn geen bomkraters te zien, zie Figuur 29.

Figuur 29: Luchtfoto d.d. 31 december en kaartvierkant D.8747 (rood omkaderd), weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron luchtfoto: Wageningen UR) Bron stafkaart: Kadaster.

Enkel de luchtfoto's van 6 november 1944 bieden informatie over de locaties van bomkraters. In de periode tussen 17 september 1944 en 6 november 1944 vonden op 21 oktober 1944 verschillende bombardementen plaats nabij het spoor bij Zevenbergschen Hoek. Derhalve kan niet met zekerheid worden gesteld dat de bomkraters veroorzaakt zijn door het bombardement op 17 september 1944. Vanwege de overlap met de bombardementen van 21 oktober 1944 is in paragraaf 6.1.4 verder geanalyseerd of ter plaatse van het projectgebied sprake is van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 17 september 1944.

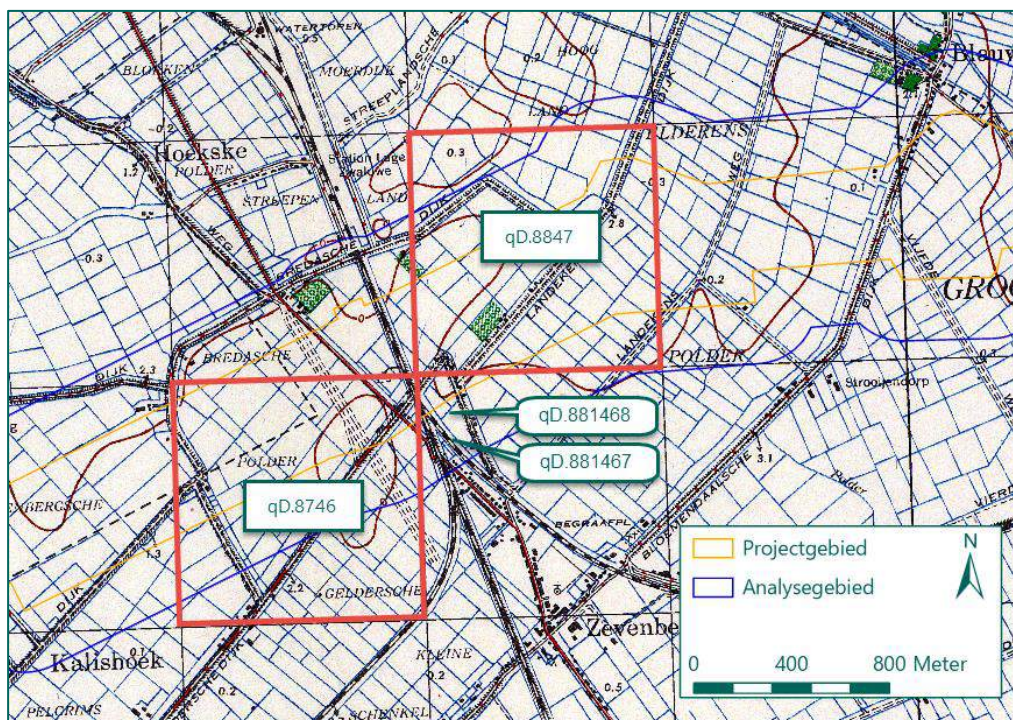
Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 17 september 1944 is in paragraaf 6.1.4 verder geanalyseerd of er sprake is van een NGE-Risicogebied als gevolg van dit bombardement.

6.1.4 Geallieerde bombardementen op spoorwegdoelen bij Zevenbergschen Hoek, 21 oktober 1944

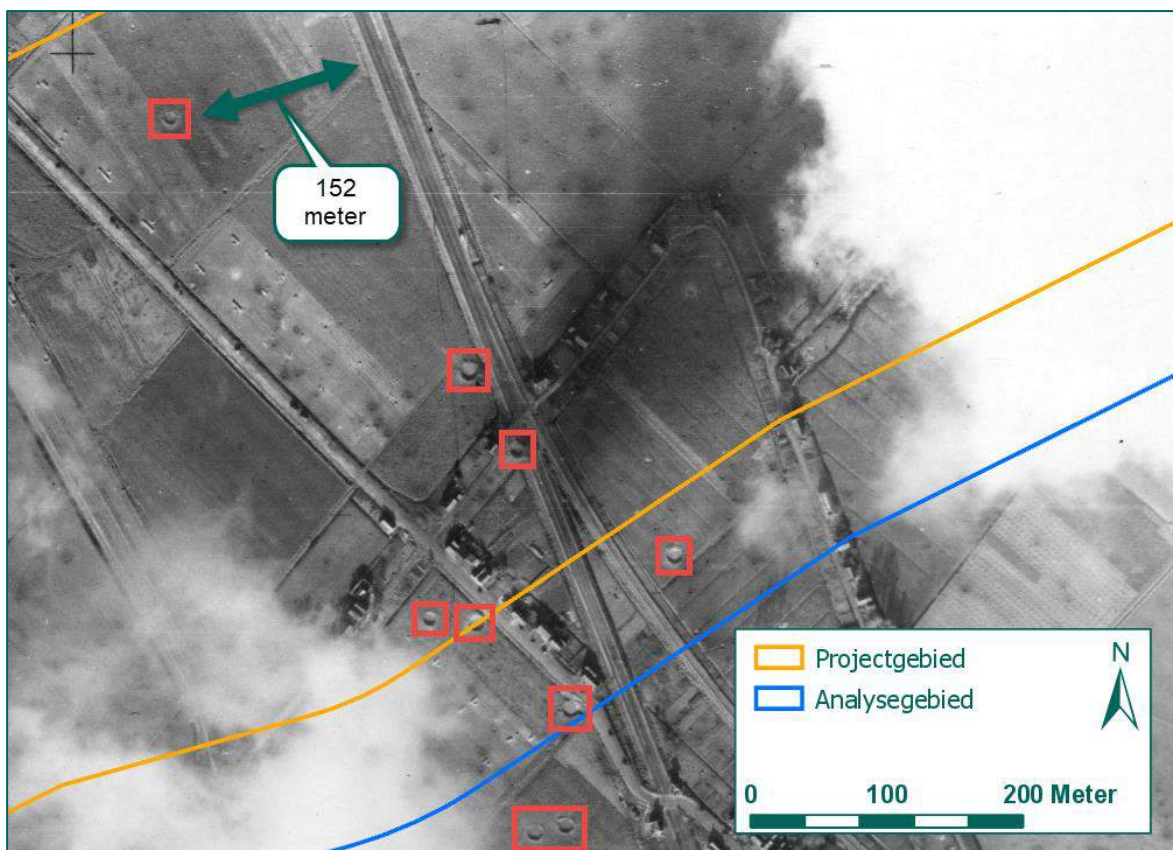
Op 21 oktober 1944 werden verschillende bombardementen uitgevoerd op spoorwegdoelen bij Zevenbergschen Hoek, aldus de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4). Tussen 12.00 uur en 12.40 uur wierpen acht Typhoon jachtbommenwerpers 15 x 500 lbs brisantbommen af op de spoorwegkruising bij het coördinaat D.881467. De piloten rapporteerden dat vele bommen niet tot ontploffing kwamen en drie bommen in de directe nabijheid van het doelwit terecht waren gekomen. Het tweede bombardement werd uitgevoerd door twaalf Spitfire jachtbommenwerpers van 340 Squadron tussen 11.25 uur en 13. Bij een spoorbrug binnen het kaartvierkant D.8847 werden 4 x 500 lbs brisantbommen afgeworpen. Volgens de waarnemingen van de piloten kwamen twee brisantbommen in de directe nabijheid van het doelwit neer.

Tien Typhoon jachtbommenwerpers van 197 Squadron en acht Typhoon jachtbommenwerpers van 193 Squadron voerden het laatste bombardement uit op 21 oktober 1944 nabij Zevenbergschen Hoek. Zij bombardeerden met 34 x 500 lbs brisantbommen het spoor binnen kaartvierkant D.8746. Op zes plaatsen werd het spoor getroffen en er werden drie inslagen waargenomen op het coördinaat D.881468 en twee treffers op de spoordijk. In Figuur 30 zijn de gemelde coördinaten en kaartvierkanten afgebeeld.

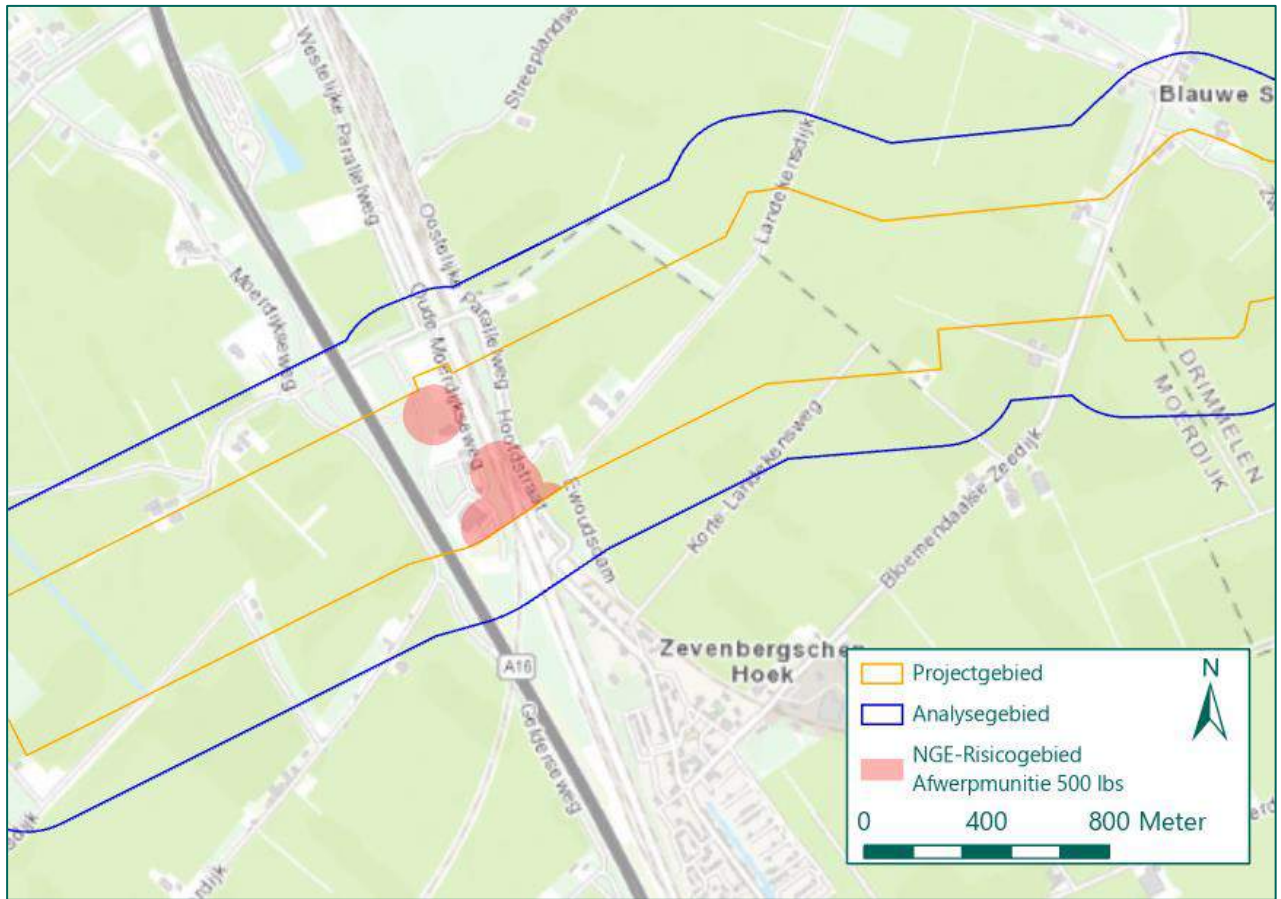

Figuur 30: De coördinaten en kaartvierkanten (rood omkaderd) waar volgens de ORB's op 21 oktober 1944 bombardementen werden uitgevoerd, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron stafkaart: Kadaster).

De gemelde coördinaten en kaartvierkanten lagen binnen of in de nabijheid van het analysegebied. Aan de hand van luchtfoto's van 6 november 1944 is geanalyseerd of binnen het analysegebied brisantbommen tot ontploffing zijn gekomen. Zoals weergegeven in Figuur 31 zijn binnen het analysegebied verschillende bomkraters waarneembaar. De bomkraters lagen verspreid in weilanden en nabij de spoorlijn. Aangezien niet van alle afgeworpen bommen de plaats kan worden bepaald waar ze zijn neergekomen of gedetoneerd, dient rekening gehouden te worden met achtergebleven blindgangers. Daarnaast kan niet met zekerheid worden gesteld welke bomkraters het gevolg zijn van inslagen van hetzelfde vliegtuig. Met andere woorden, een specifiek inslagenpatroon kan niet worden bepaald. Het WSCS-OCE geeft verschillende richtlijnen voor de afbakening van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van duikbombardementen waarbij het inslagenpatroon onbekend is, zie paragraaf 3.3.7. Zowel de richtlijn omtrent een bombardement op een zogenaamd 'Pin Point Target', als op een 'Line Target' kunnen niet worden toegepast. Er valt geen specifiek doelwit te onderscheiden behalve de spoorlijn, maar zoals blijkt uit Figuur 31 zijn er bommen op ruime afstand van deze spoorlijn terecht gekomen. Vandaar dat situationeel een NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Vanwege de mogelijkheid tot het aantreffen van brisantbommen nabij de waargenomen bomkraters, is situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend van 100 meter rondom de waargenomen bomkraters. Dit is inclusief cartografische onnauwkeurigheid en horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem. Binnen de NGE-Risicogebieden kan NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs brisantbom. In Figuur 32 zijn de NGE-Risicogebieden weergegeven.

Figuur 31: Luchtfoto d.d. 6 november 1944. Bomkraters binnen of in de nabijheid van het analysegebied zijn rood omkaderd. (Bron luchtfoto: NCAP).

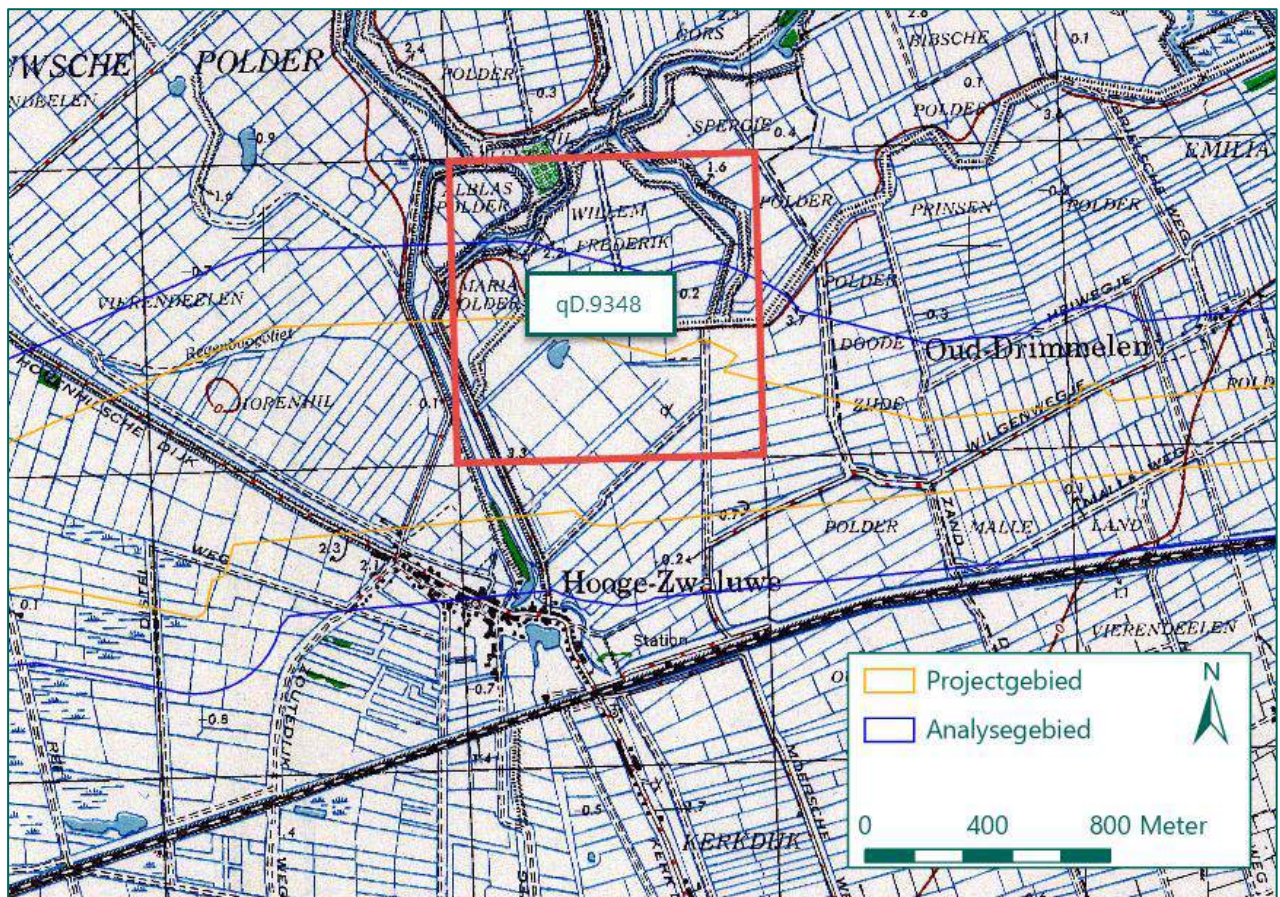
Figuur 32: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van de bombardementen op 17 september 1944 en 21 oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de bombardementen op 17 september 1944 en 21 oktober 1944 zijn ter plaatse van het projectgebied verschillende NGE-Risicogebieden afgebakend waarbinnen NGE kan worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs brisantbom.

6.1.5 Geallieerd bombardement op Duits transport binnen kaartvierkant D.9348, 30 oktober 1944

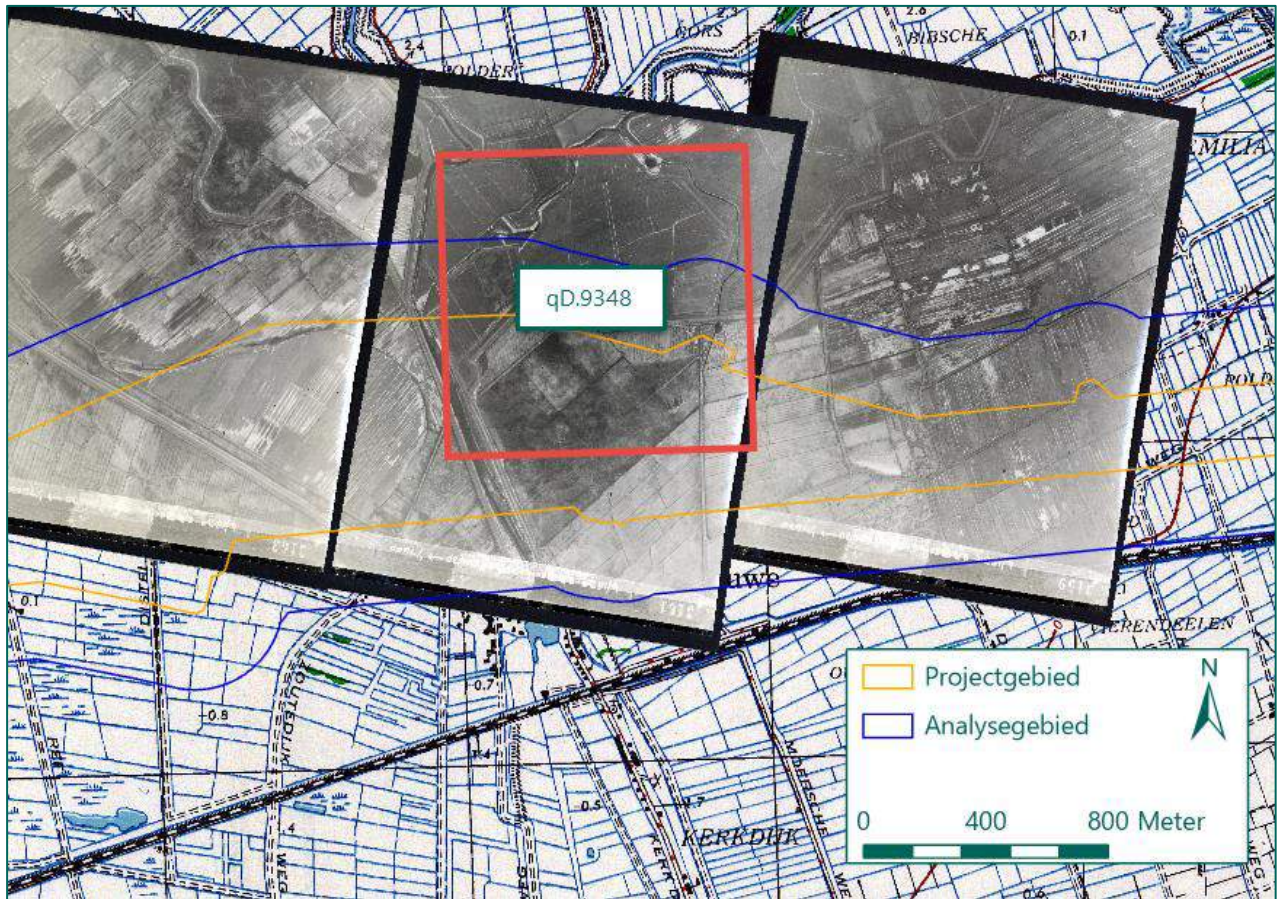
Volgens de ORB's (zie bijlage 4) voerden twaalf Spitfire jachtbommenwerpers van 331 Squadron een bombardement uit op gemechaniseerd en met paard getrokken transport binnen kaartvierkant D.9348 en op luchtafweergeschut, dat stond opgesteld binnen kaartvierkant D.8554 met 11 x 500 lbs brisantbommen. De aanval werd uitgevoerd tussen 8.25 uur en 9.36 uur op 30 oktober 1944. Aangezien één toestel werd getroffen door luchtafweergeschut kon dit toestel zijn bommenlast niet afwerpen. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal is geen aanvullende informatie aangetroffen omtrent deze bombardementen. Kaartvierkant D.9348 lag binnen het analysegebied, zie Figuur 33.

Figuur 33: Kaartvierkant D.9348 (rood omkaderd), weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron stafkaart: Kadaster).

Het is niet bekend hoeveel brisantbommen zijn afgeworpen op het transport binnen kaartvierkant D.9348. Daarnaast is niet meer te achterhalen waar het transport stond opgesteld ten tijde van het bombardement. Op de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto, die dateert van 29 december 1944, zijn geen verstoringen waarneembaar die verband houden met het bombardement op 30 oktober 1944. Aanvullend is het Actueel Hoogtebestand Nederlands geraadpleegd om mogelijke verstoringen waar te nemen in de omgeving van het kaartvierkant D.9348 die op luchtfoto's niet waarneembaar zijn. Op het AHN zijn geen verstoringen waarneembaar. Aangezien aan de hand van het beschikbare bronnenmateriaal niet kan worden bepaald waar het bombardement binnen kaartvierkant D.9348 op 30 oktober 1944 plaatsvond, kan ter plaatse van het projectgebied geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.

⁸ Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is een bestand met gedetailleerde hoogtegegevens voor heel Nederland en is beschikbaar gesteld door Rijkswaterstaat, <https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>

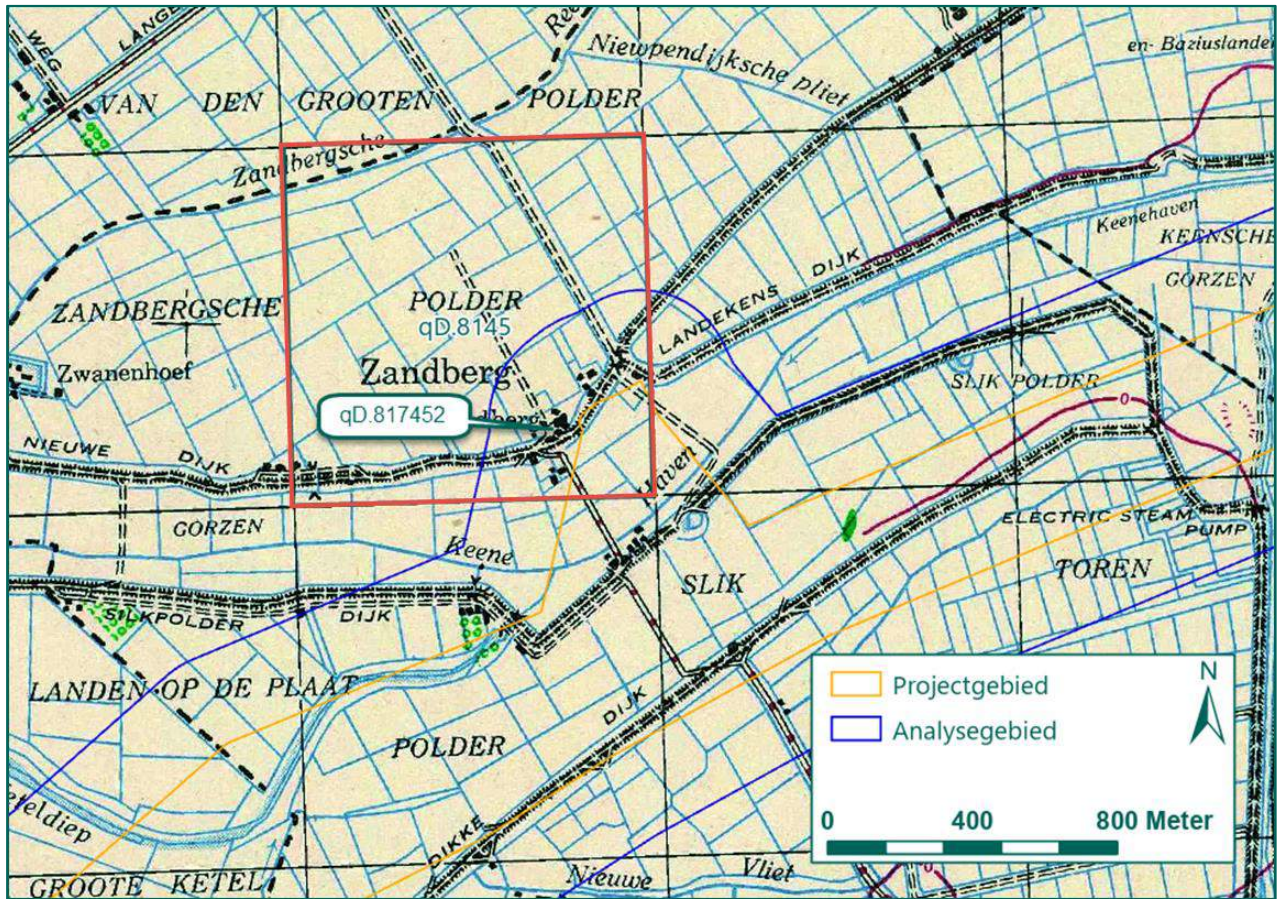
Figuur 34: Luchtfoto's d.d. 29 december 1944, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron luchtfoto en stafkaart: Kadaster).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement binnen kaartvierkant D.9348 op 30 oktober 1944 op Duits transport kan ter plaatse van het projectgebied geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.

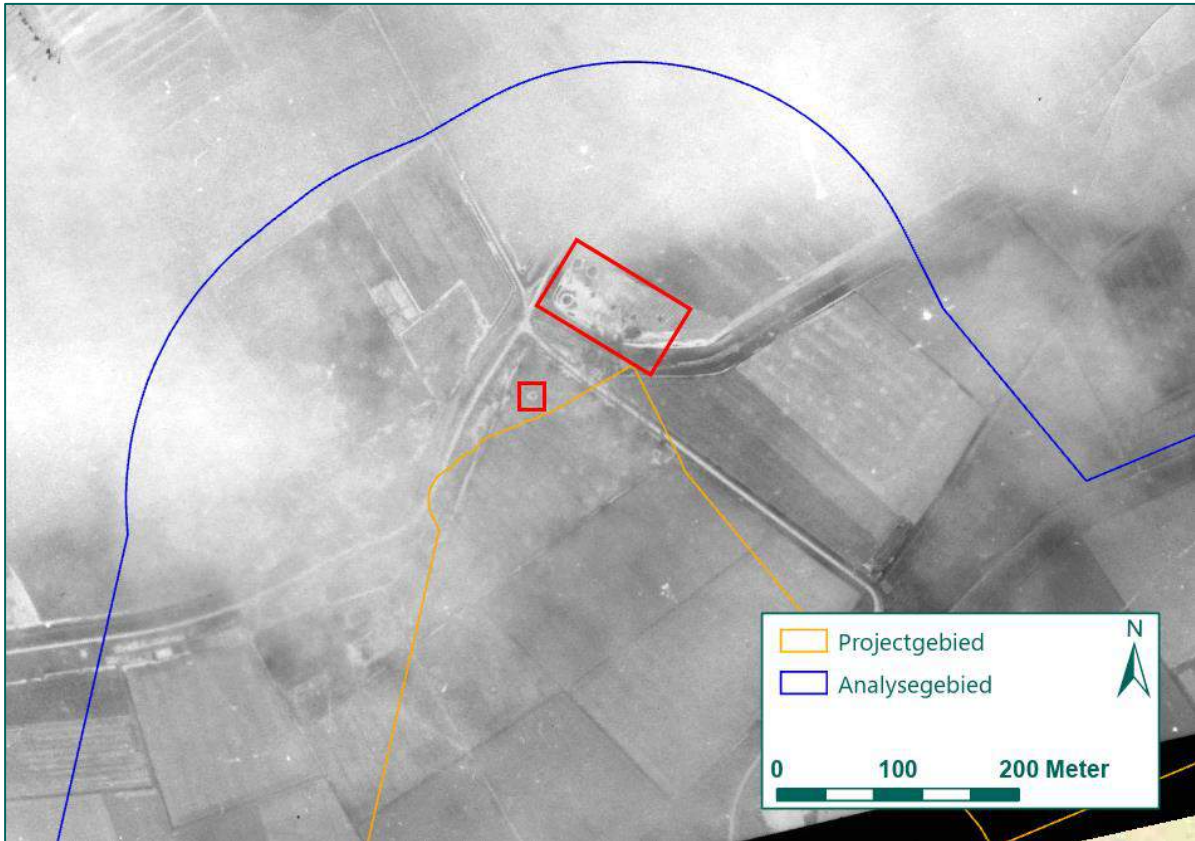
6.1.6 Geallieerde luchtaanval op Duitse stellingen bij coördinaat D.817452, 4 november 1944

Uit de ORB's (zie bijlage 4) blijkt dat zestien Typhoon jachtbommenwerpers van 197 en 266 Squadron een luchtaanval uitvoerden op ingegraven Duitse tanks en wapenopstellingen bij coördinaat D.817452 tussen 16.55 uur en 17.45 uur. Gedurende de luchtaanval werden 16 x 500 lbs brisantbommen afgeworpen en 64 raketten afgevuurd. Daarnaast werd het gebied beschoten met boordgeschut. Volgens de waarnemingen van de piloten werd met een brisantbom één voltreffer gescoord en troffen de raketten het doelgebied. Er is in het geraadpleegde bronnenmateriaal geen aanvullende bron aangetroffen. Het getroffen coördinaat D.817452 lag binnen het analysegebied, zie Figuur 35.

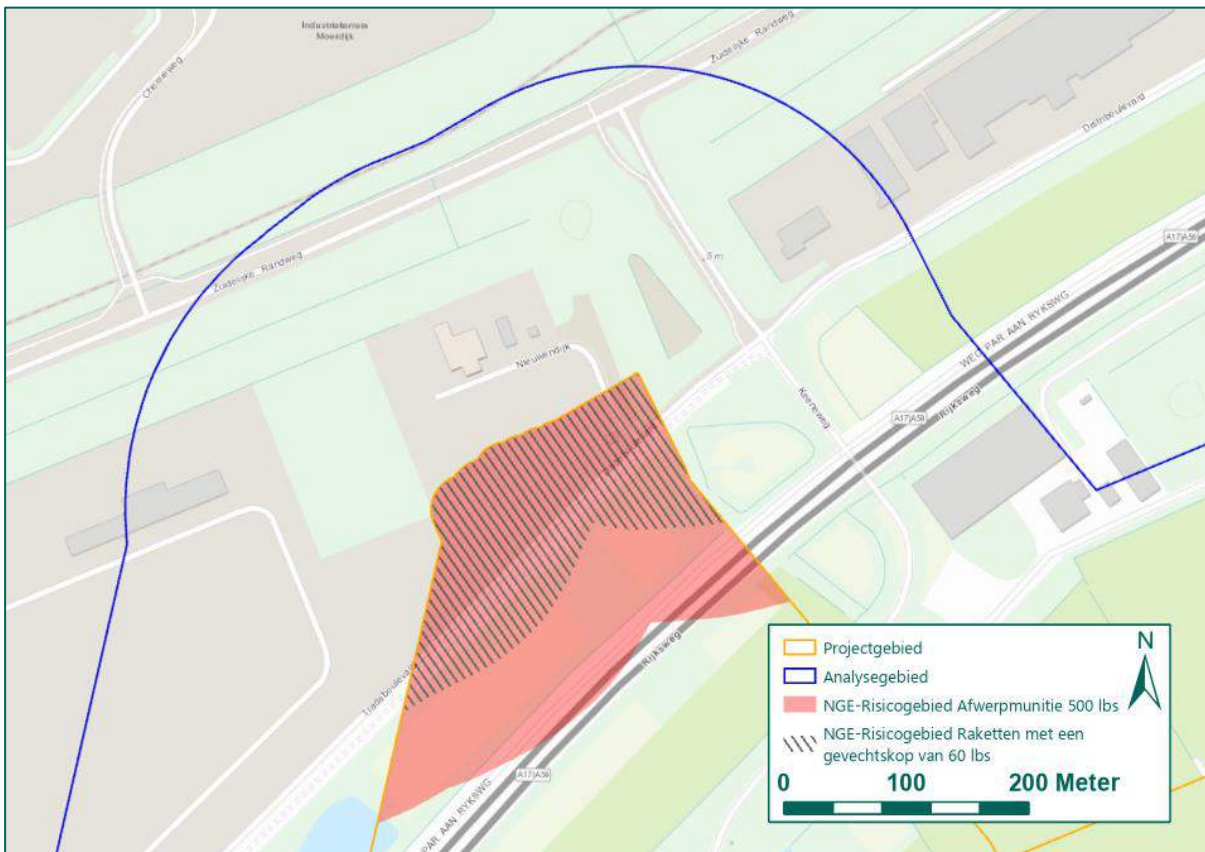

Figuur 35: Coördinaat D.817452, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron stafkaart: Kadaster).

Op de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto van 31 december 1944 zijn de gevolgen van de luchtaanval nog steeds waarneembaar. Verschillende kraters zijn te zien nabij coördinaat D.817452, zie Figuur 36. Op een deel van de luchtfoto kan echter geen luchtfotoanalyse worden toegepast, aangezien er mist boven het landschap hangt. Vandaar dat het niet mogelijk is om een nauwkeurig inslagenpatroon te bepalen. Aangezien niet kan worden bepaald of alle afgeworpen brisantbommen en verschoten raketten tot detonatie zijn gekomen, dient rekening gehouden te worden met achtergebleven blindgangers. Vandaar dat een NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Het WSCS-OCE biedt verschillende richtlijnen met betrekking tot duikbombardementen en raketbeschietingen waarvan het inslagenpatroon onbekend is, zie paragrafen 3.3.4 en 3.3.6. Conform de richtlijnen wordt omtrent het doelwit een NGE-Risicogebied afgebakend van 108 meter (raketten met gevechtsskop van het kaliber 60 lbs) en 181 meter (brisantbommen van het kaliber 500 lbs). Daarbij is tevens rekening gehouden met 10 meter cartografische onnauwkeurigheid en 5 (raketten) en 8 (afwerpmunitie) meter in verband met horizontale verplaatsing van NGE in de grond. Gezien de kraters, die in Figuur 36 te zien zijn, ruim buiten het gemelde coördinaat lagen, is situationeel het binnen het analysegebied gelegen stuk van de Nieuwe Dijk en de Landekens Dijk als doelwit genomen. De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in Figuur 37. Naar aanleiding van de melding dat tevens met boordgeschut werd geschoten, is geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.

Figuur 36: Kraters (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 31 december 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Figuur 37: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van de luchtaanval op 4 november 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de luchtaanval op Duitse stellingen bij coördinaat D.817452 op 4 november 1944 zijn ter plaatse van het NGE-Risicogebied twee NGE-Risicogebieden afgebakend. Binnen het eerste NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van raketten met een gevechtsskop van het kaliber 60 lbs. Binnen het tweede NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs.

7 ANALYSE MIJNENVELDEN

Binnen het analysegebied hebben verschillende mijnenvelden gelegen. Het betroffen Duitse mijnenvelden. Op basis van de richtlijnen van het WSCS-OCE is een selectie gemaakt van de relevante mijnenvelden.

Type	Omschrijving	NGE-Risicogebied
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen.	Nee
	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij naoorlogse activiteiten landmijnen aangetroffen.	Ja
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd.	Nee
	Geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	Ja
	Mijnenlegrapport aanwezig. Niet alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	Nee

Tabel 7: Richtlijnen WSCS-OCE omtrent mijnenvelden.

In de volgende paragrafen worden de mijnenvelden die aanleiding vormen voor afbakening van een NGE-Risicogebied geanalyseerd.

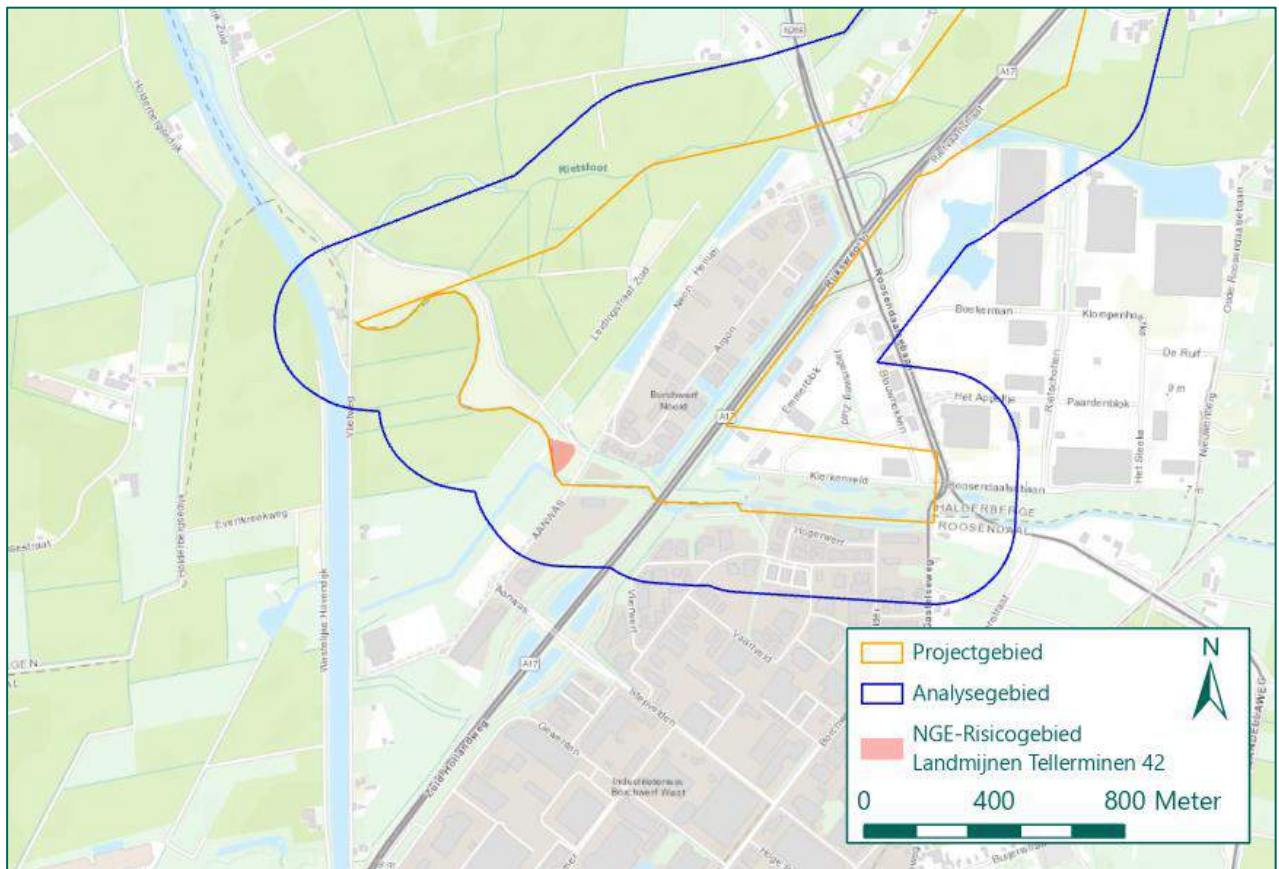
7.1 DUITSE MIJNENVELDEN

Uit de mijnenveldkaarten van de EOD (zie bijlage 6) blijkt dat binnen het analysegebied meerdere Duitse mijnenvelden hebben gelegen. De meeste mijnenvelden vormen geen aanleiding voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE (zie Tabel 7). De mijnenvelden dat wel aanleiding vormt voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied, worden in de onderstaande tabel nader toegelicht.

Kaart 16 NW Roosendaal				
Naam	Aantal mijnen gelegd	Aantal mijnen geruimd	Aantal mijnen achtergebleven	Locatie mijnenveld
28	Onbekend	2 Tellerminen 42	Onbekend.	

Tabel 8: Relevante mijnenvelden binnen het analysegebied.

De gegevens van de EOD komen overeen met de gegevens omtrent mijnenvelden en mijnenveldachtige gebieden die zijn aangetroffen in de gemeentearchieven (zie bijlage 3) en de MMOD (zie bijlage 5). Naar aanleiding van de in Tabel 8 vermelde mijnenvelden worden NGE-Risicogebieden afgebakend, waarbinnen NGE van landmijnen kunnen worden aangetroffen. De verwachte types landmijnen zijn gebaseerd op de gegevens uit de mijnenlegrapporten. Het NGE-Risicogebied wordt afgebakend op basis van de mijnenveldkaart, met een aanvullende buffer van 20 meter ter ondervanging van de dubbele cartografische onnauwkeurigheid die ontstaat bij het handmatig intekenen van mijnenvelden op de mijnenveldkaart, en digitaal het inpassen van de mijnenveldkaarten in GIS. Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van mijnenveldachtige gebied 28 strekt tot buiten het projectgebied van deelgebied 2 en valt deels samen met het projectgebied van deelgebied 1. In de rapportage betreffende deelgebied 1 is derhalve ook een NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van dit mijnenveldachtige gebied.

Figuur 38: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van Duitse mijnenvelden (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

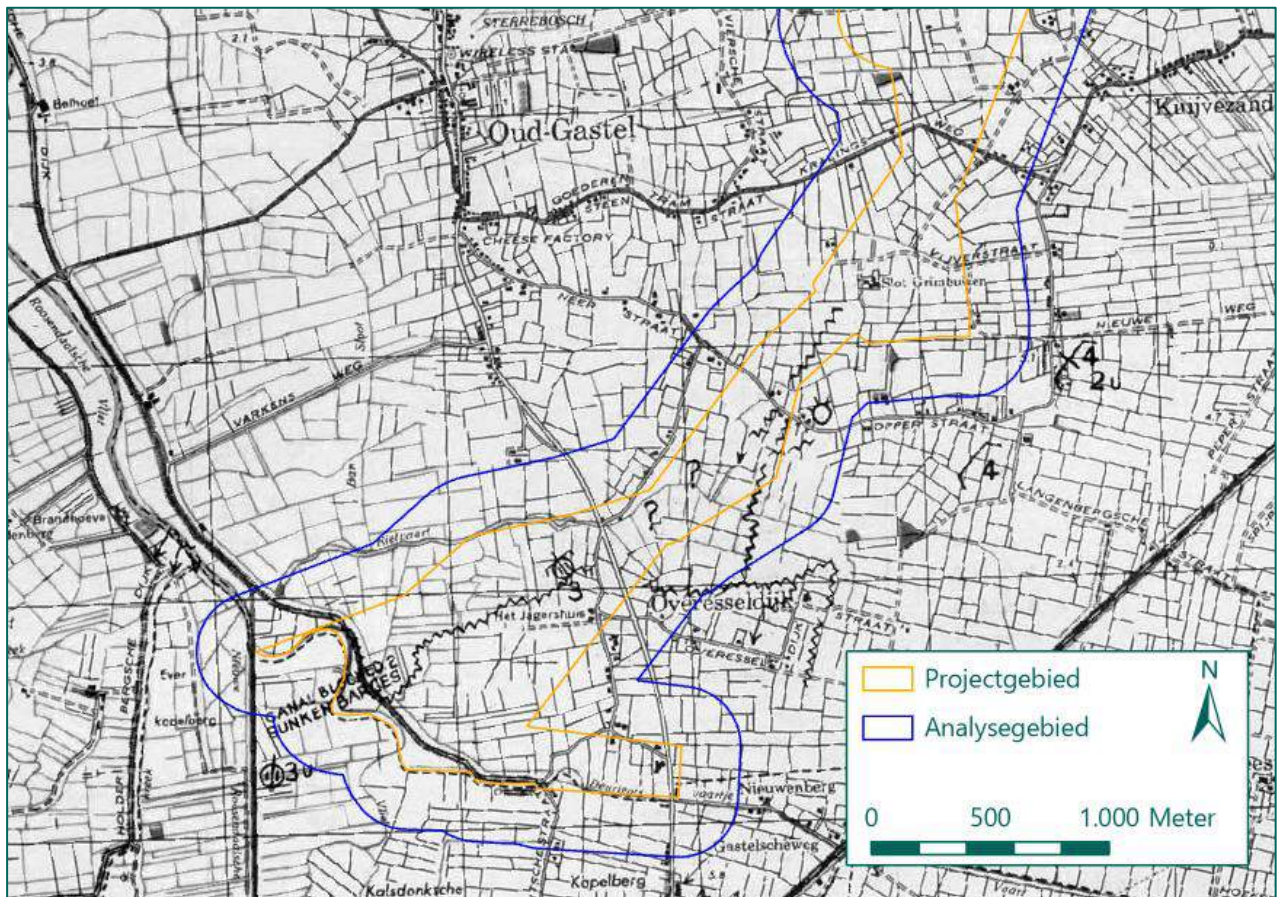
Naar aanleiding van mijnenvelden binnen het projectgebied is één NGE-Risicogebied afgebakend. Het betreft een NGE-Risicogebied ter plaatse van het mijnenveldachtige gebied 28, kaart 16 NW Roosendaal. Binnen het NGE-Risicogebied worden NGE verwacht van landmijnen van het type Tellerminen 42.

8 ANALYSE STELLINGEN EN MILITAIRE OEFENINGEN

Binnen het analysegebied lagen op diverse plaatsen Duitse stellingen. Daarnaast hebben militaire oefeningen plaatsgevonden in de vooroorlogse periode. Deze oorlogshandelingen worden in dit hoofdstuk geanalyseerd.

8.1 STELLINGEN

Bij het Library and Archives Canada (LAC, zie bijlage 6) is een defence overprints aangetroffen die deels met het analysegebied van Deelgebied 2 overlapt. Op een defence overprint is Duitse militaire infrastructuur ingetekend op een geallieerde stafkaart. In Figuur 39 is een uitsneden van een defence overprints ter plaatse van het analysegebied weergegeven.

Figuur 39: Uitsnede van een defence overprints ter plaatse van het analysegebied (Bron: LAC).

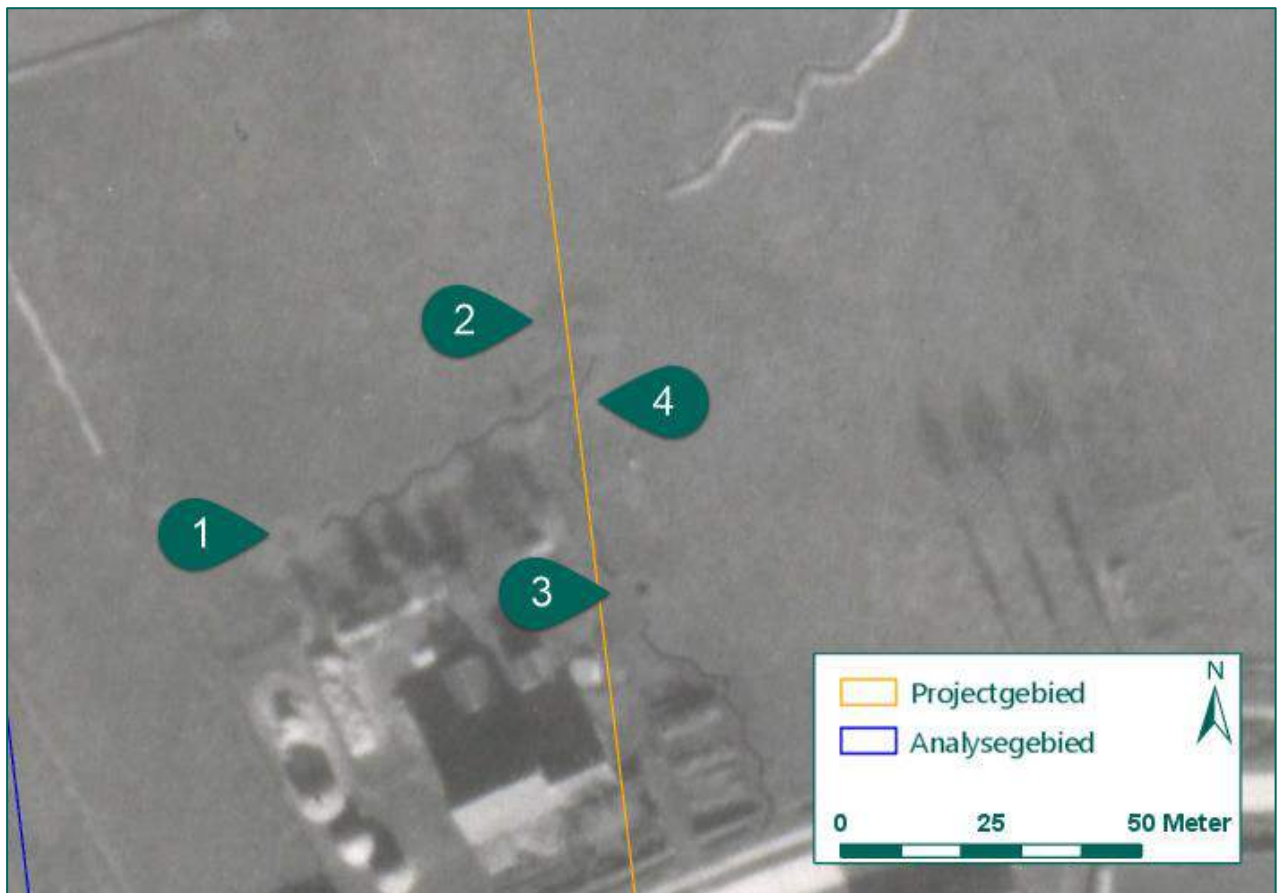
Volgens het WSCS-OCE worden stellingen bij voorkeur vastgesteld op basis van luchtfotoanalyse. Hiervoor is waar mogelijk gebruik gemaakt van luchtfoto's. Omdat conform het WSCS-OCE tenminste twee onafhankelijk verifieerbare bronnen benodigd zijn voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied, zijn NGE-Risicogebieden naar aanleiding van Duitse stellingen ingetekend op een defence overprint uitsluitend afgebakend als deze tevens zichtbaar zijn op luchtfoto's.

In onderstaande paragrafen zijn de verschillende soorten binnen het analysegebied stellingen toegelicht. Aan het eind van het hoofdstuk volgt een kaart met de NGE-Risicogebieden naar aanleiding van de militaire infrastructuur binnen het onderzoeksgebied.

8.1.1 Loopgraven en wapenopstellingen

In het analysegebied lagen verschillende loopgraven. In deze loopgraven konden militairen dekking zoeken tegen mortier- en artillerievuur. Ook konden zij van hieruit de vijand onder vuur nemen. De loopgraven lopen vaak in zigzag- of zaagtandpatronen en niet in lange rechte lijnen. Hierdoor kon een granaat die in een loopgraaf viel slechts schade aanrichten tot de volgende knik in het gangenstelsel. Ook voorkomt het dat aanvallende soldaten die de loopgraaf betraden door de hele loopgraaf konden vuren.

Aan de loopgraven lagen vaak wapenopstellingen, die via de loopgraaf betreden konden worden. Vanuit deze opstellingen kon met handvuurwapens worden gevuld, of konden machinegeweren worden opgesteld. Een voorbeeld van een loopgraaf met wapenopstellingen is weergegeven in Figuur 40.

Figuur 40: Wapenopstellingen (1 t/m 3), verbonden met een loopgraaf (4) op een luchtfoto van 21 oktober 1944 (Bron: Kadaster).

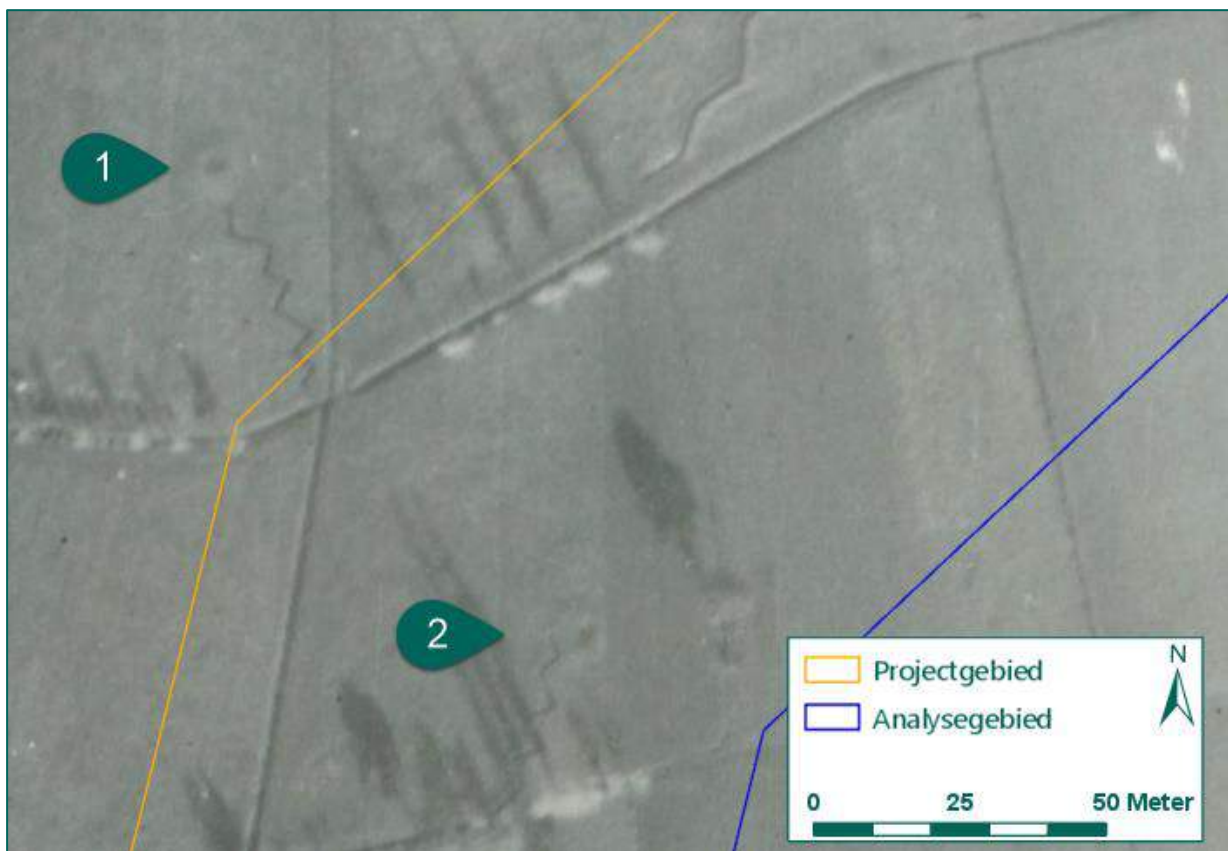
Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE dienen loopgraven en wapenopstellingen te worden afgebakend als NGE-Risicogebied. Binnen deze NGE-Risicogebieden kunnen NGE van KKM, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers in de bodem zijn achtergebleven. De risicogebieden zijn afgebakend op basis van georeferencierte luchtfoto's, met een buffer van 10 meter ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid die ontstaat bij het inpassen van luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog. De NGE-Risicogebieden zijn afgebakend ter plaatse van het projectgebied en weergegeven in Tekening 04.

Conclusie

Naar aanleiding van wapenopstellingen en loopgraven zijn ter plaatse van het projectgebied NGE-Risicogebieden afgebakend, waarbinnen NGE van KKM, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

8.1.2 Geschutopstellingen

Geschutopstellingen zijn posities voor het opstellen van grotere wapens, zoals mortieren, stukken artillerie of luchtafweergeschut. Conform het WSCS-OCE wordt een geschutopstelling afgebakend als NGE-Risicogebied, waarbij de opstelling met een straal van 25 meter wordt afgebakend. Daarnaast wordt rekening gehouden met cartografische onnauwkeurigheid. De geschutopstellingen zijn verdacht op mogelijk achtergebleven NGE van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie. Wanneer een geschutopstelling nabij het onderzoeksgebied ligt, en de straal van 25 meter overlap heeft met het onderzoeksgebied wordt ook dit afgebakend als NGE-Risicogebied (een voorbeeld hiervan is gegeven in Figuur 41. Aan de hand van de informatie van de defence overprint en uit het NIMH is niet duidelijk geworden welke kalibers geschutmunitie werden gebruikt bij de geschutopstellingen nabij het onderzoeksgebied. Er wordt daarom afgebakend op de meest voorkomende Duitse kalibers, nl. 2 cm tot 10,5 cm.

Figuur 41: Geschutopstellingen op een luchtfoto d.d. 28 oktober 1944. (Bron: Kadaster).

Bij de geschutopstellingen kunnen mangaten zijn gegraven. Een mangat was een gat in de grond en werd gebruikt om te schuilen tijdens een vijandelijke aanval. Deze mangaten dienen volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE niet afgebakend te worden, tenzij er aanwijzingen zijn aangetroffen dat de mangaten als schuttersputten zijn gebruikt. Hiervoor zijn geen concrete aanwijzingen aangetroffen. Er wordt derhalve naar aanleiding van mangaten geen NGE-Risicogebied afgebakend. NGE-Risicogebieden naar aanleiding van geschutopstellingen zijn afgebakend ter plaatse van het projectgebied en weergegeven in Tekening 04.

Conclusie

Naar aanleiding van geschutopstellingen zijn ter plaatse van het projectgebied NGE-Risicogebieden afgebakend, waarbinnen geschutmunitie van 2 cm tot 10,5 cm in de bodem kunnen zijn achtergebleven.

8.1.3 Munitiedump

Een dumplocatie van munitie en/of toebehoren kan voorkomen in de land- en op de waterbodem en is volgens het WSCS-OCE verdacht. Als uitgangspunt voor afbakening van het NGE-Risicogebied dient de locatie van de dump te worden genomen. Verder is de afbakening situationeel te bepalen. Het dumpen van munitie is slechts zelden gedocumenteerd. Wanneer in het geraadpleegde bronnenmateriaal melding wordt gemaakt van munitiedump en de dump kan worden herleid naar een exacte locatie, wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Het is slechts in een geval mogelijk gebleken een exacte munitiedumplocatie vast te stellen. Het betreft een locatie waar volgens communicatie van het Korps Rijkspolitie in 1987 en 1988 diverse mortiergranaten werden aangetroffen. Op deze zelfde locatie werd op 13 september 1989 een ontsteker aangetroffen. De locatie waar de (mortier)granaten werden aangetroffen is indicatief op onderstaande kaart geduid.

Figuur 42: Kaart met daarop aangegeven de locatie waar gedumpte munitie werd aangetroffen (Bron: RCA, T0682, inventaris 6137).

In de communicatie van de Rijkspolitie werd aangegeven dat er werd verwacht dat er nog tientallen van deze mortiergranaten in de bodem zijn achtergebleven, het 'totale oppervlakte waarover de mortiergranaten verspreid liggen, bedraagt ongeveer 100m²'. De Rijkspolitie raadt in de communicatie aan om contact op te nemen met de EOD om de overige granaten te laten verwijderen.

Uit de Munitieruimingen van de EOD en haar voorganger, de MMOD, is gebleken dat diverse malen Munitie is geruimd nabij de woning die in bovenstaande afbeelding staat geduid. Het is op basis van deze meldingen onbekend of het gehele terrein is afgespeurd om alle mogelijke NGE te verwijderen. Derhalve kan niet worden uitgesloten dat nog meer NGE is achtergebleven ter plaatse van de boerderij. Om deze reden dient een NGE-Risicogebied afgebakend te worden. Dit NGE-Risicogebied wordt in een straat van 100m² rondom de bovengenoemde boerderij geprojecteerd te worden. Deze straal is bepaald aan de hand van de archiefmelding, waarin wordt vermeld dat munitie verspreid ligt in een gebied van ongeveer 100m²

rondom de boerderij. Het NGE-Risicogebied heeft volledig overlap met het reeds afgebakende NGE-Risicogebied naar aanleiding van de inzet van geschutmunitie ten tijde van de bevrijding in 1944 (zie paragraaf 5.4.1). Hoewel de gedumpte munitie in een andere toestand aangetroffen kan worden (zijnde: gedumpt), dan de geschutmunitie die tijdens de bevrijding is ingezet (zijnde: verschoten), wordt gezien de overlap geen aanvullend NGE-Risicogebied afgebakend of geprojecteerd op het totaal overzicht van afgebakende NGE-Risicogebieden (zie paragraaf 9.2 en Tekening 4: Bodembelastingkaart). Wel is in paragraaf 9.2 een voetnoot aangebracht waarin wordt geduid dat er nabij de Bloemendaalse Zeedijk 28 munitie in gedumpte toestand kan worden aangetroffen.

Aanvulling opgaaf gransten, enz.				sectie no.	
No. 14	A. Francois	Bloemendaalse Zeedijk	boomgaard	G 563	gransten
„ 15	Wed. G. Timmers	„	schuur en boomgaard	G 823	

Figuur 43: Uitsnede betreffende munitieruimingen aan de Bloemendaalse Zeedijk uit een ruimrapport van de MMOD (Bron: SIB, MMOD).

Conclusie

Naar aanleiding van gedocumenteerde munitiedump van geschutmunitie (al dan niet inclusief ontstekingsinrichtingen) dient een NGE-Risicogebied afgebakend te worden rondom de boerderij aan Bloemendaalse Zeedijk 28. Omdat deze locatie volledig overlapt met het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de inzet van geschutmunitie ten tijde van de bevrijding in 1944 (zie paragraaf 5.4.1), wordt dit NGE-Risicogebied niet als aanvullend toegevoegd aan het totaal overzicht van afgebakende NGE-Risicogebieden.

9 LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN

De leemten in kennis die in dit HVO-NGE naar voren zijn gekomen, worden in dit hoofdstuk nader toegelicht. Daarnaast worden de afgebakende NGE-Risicogebieden samengevat.

9.1 LEEMTEN IN KENNIS

Uit dit HVO-NGE is gebleken dat er een aantal leemten in kennis is, namelijk:

- Omdat de Duitse archieven grotendeels zijn vernietigd, zijn slechts weinig primaire gegevens beschikbaar over de Duitse zijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Het is onvoldoende bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 NGE zijn aangetroffen, dan wel verwijderd binnen het analysegebied.
- Bij de munitieruimrapporten van de EOD is de locatie van de vindplaats vaak niet nauwkeurig weergegeven. Daarnaast is gebleken dat de kalibers niet altijd correct zijn aangegeven.
- Een groot deel van het analysegebied was ten tijde van de Tweede Wereldoorlog onbebouwd gebied of weiland. Eventuele oorlogshandelingen die binnen deze delen van het analysegebied hebben plaatsgevonden zijn niet of nauwelijks gedocumenteerd.
- In het archiefmateriaal uit Nederlandse archieven zijn verschillende schaderapporten aangetroffen. Bij deze schaderapporten ontbreekt veelal de exacte datum van de ontstane schade en de oorlogshandeling die deze schade heeft veroorzaakt.
- Er zijn van delen van het analysegebied geen kwalitatief goede luchtfoto's beschikbaar die (kort) na de oorlogshandelingen in oktober en november 1944. Ook zijn geen kwalitatief goede luchtfoto's beschikbaar gebleken kort na de bombardementen in mei 1940.
- Van de voormalige gemeente Zevenbergen zijn geen omnummeringslijsten beschikbaar bij het West-Brabants Archief. Schaderapporten en munitieruimverzoeken waarbij enkel de wijkletter en perceelnummer zijn aangegeven bieden daarom slechts een indicatie van plaatsgevonden oorlogshandelingen.
- Van enkele mijnevelden zijn geen gegevens beschikbaar omtrent gelegde hoeveelheden, types en ruimingen van de mijnen.

9.2 AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Op basis van de analyse van de oorlogshandelingen is vastgesteld dat mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven in het projectgebied. Het gehele projectgebied is afgebakend als NGE-Risicogebied. De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in onderstaande tabel, met per NGE-Risicogebied het nummer en de verwijzing binnen dit rapport. De in onderstaande tabel weergegeven maximale penetratiediepte is vastgesteld op basis van algemeen beschikbare gegevens uit het Dinoloket of specifieke kennis van bepaalde oorlogshandelingen (aanleg van militaire infrastructuur en mijnevelden). De gegevens van het Dinoloket kunnen niet gebruikt worden voor een exacte vaststelling van de maximale penetratiediepte maar dienen enkel ter indicatie. Voorafgaand aan werkzaamheden of opsporing in NGE-Risicogebieden naar aanleiding van verschoten of afgeworpen munitie dient ten alle tijden op basis van specifieke sonderingsgegevens uit het gebied de maximale penetratiediepte te worden vastgesteld.

Nr.	Paragraaf:	Verdacht op	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte
1	5.4.1	Geschutmunitie 5 cm t/m 155 mm	0 tot honderden	Verschoten ⁹	2,0 m-mv
2	5.4.2	KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers	0 tot honderden	Verschoten / geworpen	0,5 m-mv

⁹ Ter plaatse van de Bloemendaalse Zeedijk 28 zijn aanwijzingen aangetroffen van munitiedump (zie paragraaf 8.1.3). Er kan nabij deze locatie mogelijk ook NGE in gedumpte toestand worden aangetroffen.

Nr.	Paragraaf:	Verdacht op	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte
2	5.4.2	KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers	0 tot honderden	Verschoten / geworpen	0,5 m-mv
3	6.1.3 en 6.1.4	Afwerpmunitie 500 lbs	0 tot enkelen	Afgeworpen	5,0 m-mv
3	6.1.6	Afwerpmunitie 500 lbs	0 tot tientallen	Afgeworpen	11,0 m-mv
4	6.1.6	Raketten met een gevechtsskop van het kaliber 60 lbs	0 tot enkelen	Verschoten	3,0 m-mv
5	7.1	Landmijnen, Tellerminen 42	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 m-mv
6	8.1.1	KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers	0 tot enkelen	Achtergelaten / gedumpt	0,5 m-mv
7	8.1.2	KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm	0 tot enkelen	Achtergelaten / gedumpt	1,5 m-mv

Tabel 9: Overzicht NGE-Risicogebieden.

De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in Tekening 04.

10 CONCLUSIE EN ADVIES

In deze paragraaf zijn de conclusie en het advies opgenomen die uit dit HVO-NGE voortkomen.

10.1 CONCLUSIE HVO-NGE

In dit HVO-NGE is antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het projectgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
 - Ja, er is sprake van diverse NGE-Risicogebieden binnen het projectgebied. Deze NGE-Risicogebieden zijn afgebakend naar aanleiding van diverse oorlogshandelingen binnen het projectgebied ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE kunnen worden verwacht?
 - De soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE lopen uiteen en verschillen per NGE-Risicogebied. Deze gegevens zijn opgenomen in paragraaf 9.2 en in de digitale GIS-bestanden.
- Wat is het advies met betrekking tot de omgang met de NGE-Risicogebieden binnen het projectgebied?
 - Het advies is opgenomen in paragraaf 10.2.

10.2 ADVIES

Uit het HVO-NGE is gebleken dat ter plaatse van het projectgebied verschillende NGE-Risicogebieden liggen waar verschillende hoofdmunitiesoorten aangetroffen kunnen worden. Opsporing van NGE van de verschillende hoofdmunitiesoorten binnen het NGE-Risicogebied kan, indien gewenst, worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of openbare veiligheid. In dit geval betreft dit vooral de locaties waar grondroerende werkzaamheden zoals graafwerkzaamheden, het plaatsen van damwanden en funderingspalen, aanbrengen van verticale drainage, etc., gaan plaatsvinden. Daar waar het huidige grondgebruik wordt gecontinueerd, is, zo mogelijk, geen sprake van een verhoogd risico en is opsporing niet noodzakelijk.

Om te bepalen waar een verhoogd risico ontstaat, adviseert REASeuro een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) te laten uitvoeren. Om een PRA-NGE te kunnen uitvoeren, is een uitgewerkt (concept) ontwerp van de in het gebied geplande projecten noodzakelijk. Daarnaast is het van belang te kunnen beschikken over gegevens met betrekking tot de bodemopbouw, grondmechanische eigenschappen, grondwaterstanden, milieuhygiënische kwaliteit, etc.

De PRA-NGE heeft tot doel antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied binnen het onderzoeksgebied? Het NGE-Risicogebied is in het HVO-NGE horizontaal afgebakend. Aan de hand van diverse parameters (zoals grondsoort en naoorlogse werkzaamheden) wordt het NGE-Risicogebied horizontaal en verticaal afgebakend. Hierbij wordt ook gekeken of de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een NGE in de bodem aangepast dienen te worden.
- Welke werkzaamheden kunnen veilig worden uitgevoerd in een NGE-Risicogebied? In een PRA-NGE worden de werkzaamheden die effect kunnen hebben op de mogelijk aanwezige NGE geïdentificeerd op basis van de plan- en/of ontwerptekeningen. Op basis hiervan kunnen de risico's worden beschreven.

De volgende onderwerpen worden in een PRA-NGE uitgewerkt:

- a. De risicovolle handelingen.
 - b. Het mogelijke effect van deze handelingen op eventueel aanwezige NGE.
 - c. De kans op een ongewenst effect.
 - d. De mogelijkheid tot opsporing van eventueel aanwezige NGE voor start van de reguliere werkzaamheden. Indien van toepassing, worden in een PRA-NGE de verschillende toepasbare opsporingsmethoden beschreven. Hierbij worden de voor- en nadelen van de verschillende technieken beschreven. Op basis hiervan wordt in een PRA-NGE een advies gegeven over de best toepasbare opsporingsmethode.
 - e. Beheersmaatregelen indien opsporing vooraf niet mogelijk is (andere uitvoeringswijze, inzet aangepast materieel, afscherming omgeving, etc.).
- Wat is het benodigde budget voor het benodigde vervolgonderzoek?
 - Wat is de doorlooptijd van het benodigde vervolgonderzoek?

Indien het OCE-kennisniveau bij de opdrachtgever geoptimaliseerd dient te worden, is het de opdrachtgever aan te bevelen om enkele werknemers op te leiden en zich zo beter voor te bereiden op haar/zijn taken bij toekomstige NGE-gerelateerde werkzaamheden.

Niet het gehele projectgebied bevindt zich binnen NGE-Risicogebieden. Voor delen van het projectgebied die niet als NGE-Risicogebied zijn aangemerkt, geldt dat grondroerende werkzaamheden hier regulier doorgang kunnen vinden. Wordt tijdens werkzaamheden in niet-verdachte gebieden toch spontaan NGE aangetroffen, dan dienen de volgende acties te worden ondernomen:

- Het werk ter plaatse van de vindplaats dient te worden stilgelegd.
- De werklocatie, in ieder geval rondom het NGE, dient te worden afgezet. Het aanwezige personeel dient op de hoogte te worden gebracht van de vondst en geïnstrueerd te worden uit de buurt te blijven.
- Er dient contact te worden opgenomen met de politie (0900-8844). De vondst dient gemeld te worden aan de politie. De politie neemt vervolgens contact op met de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD).
- Als de EOD op locatie is, wordt een afspraak gemaakt voor de ruiming. De EOD maakt deze afspraak met de gemeente, of de politie namens de gemeente.
- De EOD geeft aan de gemeente, of de politie namens de gemeente, advies over de in acht te nemen veiligheidsmaatregelen.
- Indien de te nemen veiligheidsmaatregelen dit toelaten, kan de gemeente aan de EOD advies vragen over de mogelijkheden tot doorwerken op de betreffende locatie, dan wel elders in de nabijheid van het werk en de daarbij in acht te nemen veiligheidsmaatregelen totdat het NGE wordt geruimd.
- Het NGE wordt geruimd.

Indien NGE worden aangetroffen buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden, dan is dit nieuwe feitelijke informatie. Als deze situatie zich voordoet, moet in overleg met een ter zake deskundige worden vastgesteld of sprake is van een incident of dat er aanleiding is de werkwijze aan te passen.

11 BIJLAGEN

BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)	82
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	84
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN	108
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN	162
BIJLAGE 5	EOD EN MMOD: MUNITIERUIMINGEN.....	164
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	169
BIJLAGE 7	V-WAPENS.....	175
BIJLAGE 8	OVERZICHT LUCHTFOTO'S.....	177
BIJLAGE 9	IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN.....	179
BIJLAGE 10	CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST	183
BIJLAGE 11	TEKENINGEN.....	185
BIJLAGE 12	CERTIFICERING REASEURO.....	186

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)

Begrip	Definitie
Analysegebied	Gebied waarop het HVO-NGE zich richt. Het analysegebied is ruimer dan het projectgebied om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de situatie in oorlogstijd.
Bijdragebesluit / Gemeentefonds	Regeling voor Rijksfinanciering van (een deel van) de kosten voor het NGE-bodemonderzoek.
Bodembelastingkaart	Cartografische weergave van het (de) NGE-Risicogebied(en). REASeuro hanteert doorgaans het begrip NGE-Risicokaart.
Conventionele Explosieven (CE)	Elk explosief dat niet als geïmproviseerd, nucleair, biologisch of chemisch kan worden aangemerkt. Bij het opsporingsproces wordt aan CE gelijkgesteld en als zodanig behandeld: <ul style="list-style-type: none"> - CE die geen explosieve stoffen (meer) bevatten; - Restanten van CE die door leken als zodanig herkenbaar zijn; - Voorwerpen die door leken kunnen worden aangemerkt als CE; - Wapens of onderdelen daarvan.
Historisch Vooronderzoek -Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE)	Bureaustudie waarin de oorlogshandelingen van de periode 1940-1945 (incl. naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten) worden geanalyseerd. Doel is om vast te stellen of in het analysegebied sprake is van een NGE-Risicogebied in relatie tot het projectgebied. Het HVO-NGE bestaat uit: <ul style="list-style-type: none"> - Rapportage. - Positief of negatief advies. - In het geval van een positief advies: Horizontale afbakening NGE-Risicogebied(en). - NGE-Risicokaart (Bodembelastingkaart)
Negatief advies	Op basis van de analyse van het bronnenmateriaal wordt niet verwacht NGE aan te treffen in het analysegebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt niet geadviseerd. De geplande werkzaamheden kunnen regulier worden uitgevoerd.
Niet Gesprongen Explosieven (NGE)	Door REASeuro gehanteerd begrip waaronder wordt verstaan: alle explosieven of onderdelen/restanten van explosieven die niet of gedeeltelijk hebben gefunctioneerd. Onder NGE vallen: <ul style="list-style-type: none"> - Conventionele Explosieven (CE); - Geïmproviseerde explosieven; - Explosieven voor civiel gebruik; - Chemische explosieven; - Biologische explosieven; - Nucleaire explosieven.
Niet Gesprongen Explosieven – Bodemonderzoek (NGE-Bodemonderzoek)	Werkwijze van REASeuro waaronder wordt verstaan: de integrale totaalaanpak voor de NGE-problematiek bestaande uit vijf afzonderlijke fasen. Hierdoor kan de opdrachtgever per fase een weloverwogen besluit nemen en zijn vervolgacties plannen met als doel dat de opdrachtgever de regie over het project in handen houdt. De vijf fasen zijn: <ol style="list-style-type: none"> 1. HVO-NGE (Historisch Vooronderzoek NGE). 2. PRA-NGE (Projectgeboden Risicoanalyse NGE). 3. Projectplan-NGE. 4. Uitvoering-NGE. 5. PwO-NGE (Proces-verbaal van Oplevering).
Niet Gesprongen Explosieven –	Gebied waar op basis van historisch bronnenmateriaal een risico op het aantreffen van NGE bestaat naar de situatie van 1940-1945 (inclusief naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten).

Begrip	Definitie
Risicogebied (NGE-Risicogebied)	Het NGE-Risicogebied is horizontaal afgebakend, waarin zijn opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> - Eventuele onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal (o.a. cartografische onnauwkeurigheden). - De maximale horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
Oorlogshandeling	Gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE. Voorbeelden van oorlogshandelingen zijn: <ul style="list-style-type: none"> - Bombardementen - Artilleriebeschietingen - Munitiedump - Munitieongevallen - Vliegtuigcrashes - Aanwezigheid van verdedigingswerken
Opsporingsgebied	Het verdachte gebied binnen het projectgebied waar voorafgaand aan de reguliere werkzaamheden de opsporing naar NGE wordt geadviseerd.
Positief advies	Analyse van het bronnenmateriaal heeft aangetoond dat NGE kunnen worden aangetroffen in het analysegebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt geadviseerd. Tevens vormt een positief advies de legitimatie voor het indienen van een Raadsbesluit t.b.v. van een Rijksbijdrage.
Projectgebied	Het door de opdrachtgever aangegeven gebied waarbinnen reguliere werkzaamheden (niet NGE-gerelateerd) uitgevoerd gaan worden of waar een functieverandering wordt doorgevoerd.
Projectgebonden Risicoanalyse -Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE)	Bureaustudie waarin het verdachte gebied binnen het NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Daarnaast worden de risico's van de voorgenomen reguliere werkzaamheden in relatie tot de aan te treffen NGE vastgesteld. De PRA-NGE bestaat o.a. uit: <ul style="list-style-type: none"> - Indien nodig het opvullen van leemten in kennis van het HVO-NGE. - De horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied. - Een NGE-Risicoanalyse. - Het bepalen van aanvaardbare risico's. - Het opsporingsadvies. - De mogelijkheid tot een proefdetectie.
Reguliere werkzaamheden	Alle door de opdrachtgever voorgenomen niet NGE-gerelateerde werkzaamheden. Enkele voorbeelden zijn civieltechnische, milieutechnische en archeologische werkzaamheden.
Verdacht gebied	De horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied. Bij de afbakening is o.a. rekening gehouden met: <ul style="list-style-type: none"> - Het vaststellen van de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem (inkaderen NGE-Risicogebied). - De mogelijke inperking van de onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal. - De naoorlogse werkzaamheden (zoals ontgravingen, ophogingen etc.). - De bodemkundige parameters (zoals grondsoort en draagkracht van de grond).
Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE)	Het WSCS-OCE is het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het opsporen van Conventionele Explosieven. Hierin zijn onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen. Het WSCS-OCE is sinds 1 juli 2012 de opvolger van de Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE) en is wettelijk verankerd in de Arbowet. Om het maatschappelijk belang – veiligheid en gezondheid van en rondom de arbeid – te waarborgen, is door de overheid gekozen voor een wettelijk verplichte certificatieregeling voor de borging van de kwaliteit/veiligheid van het opsporen van conventionele explosieven.

BIJLAGE 2 GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Voor dit HVO-NGE is de volgende literatuur geraadpleegd:

Auteur	Titel	Relevant	Afkorting
Alphen, van, J.,	<i>Tussen Waal en Lek 1939 – 1945</i> (Zutphen 1994).	Nee	-
Amersfoort, H. en P.H. Kamphuis	<i>Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied</i> (Den Haag 1990).	Ja	AME1
Amersfoort, H. en P.H. Kamphuis	<i>Mei 1940, de strijd op Nederlands grondgebied</i> (Den Haag 2012).	Ja	AME2
Braat, J.,	<i>Ere wie ere toekomt. Onbekend onbemind oranje</i> (Roosendaal 2009).	Nee	-
Bredewold, H. en J. Zwaan	<i>1940 de mei-oorlog. De Duitse Pinksterveldtocht tegen Nederland in beeld</i> (1975).	Nee	-
Berkt, van der, H.,	<i>De Westhoek in nood 1940-1945</i> (Klundert 1985).	Nee	-
Brongers, E.H.	<i>De Oorlog in Mei '40</i> (Utrecht 1964).	Ja	BRO1
Brongers, E.H.	<i>Opmars naar Rotterdam. De Luchtlanding</i> (Baarn 1982).	Ja	BRO2
Brongers, E.H.	<i>Opmars naar Rotterdam. Van Maasdijk tot Moerdijk</i> (Baarn 1982).	Ja	BRO3
Brongers, E.H.	<i>Opmars naar Rotterdam. De laatste fase</i> (Baarn 1983).	Ja	BRO4
Bollen, H. en Vroemen, P.,	<i>Canadezen in actie. Nederland Najaar 1944-Voorjaar 1946</i> (Warnsveld 1994).	Ja	BOL
Buitkamp, J.,	<i>Van de Mark naar de Moerdijk. Oorlog en bevrijding in woord en beeld</i> (Breda 1984).	Nee	-
Buitkamp, J.,	<i>Moerdijk van bezetting tot bevrijding</i> (Moerdijk 1979).	Nee	-
Buitkamp, J.,	<i>Made en Drimmelen in oorlogstijd</i> (Den Haag 1994).	Ja	BUI3
Canadian Military Historical Section	<i>Report no. 173: The Watch on the Maas</i> (Ottawa 1947).	Ja	CMHS1
Catsburg, R.W.,	<i>Raketten over Steenbergen. Steenbergen en de verdediging van Antwerpen tegen</i> (Hoorn 2013).	Nee	-
Delaforce, P.,	<i>The Polar Bears. Monty's Left Flank. From Normandy to the relief of Holland with the 49th Division</i> (London 1995).	Ja	DEL1
Dellepoort, J. en T. Nijman.	<i>The liberation of Oud-Gastel and Stampersgat. Memories of the war-years 1940-1944</i> (Dieren 1984).	Nee	-
Didden J., en M. Swarts,	<i>Brabant bevrijd</i> (Hulst 1993).	Ja	DID1
Didden J., en M. Swarts,	<i>Autumn Gale / Herbststurm. Kampfgruppe Chill: the German recovery autumn 1944</i> (Boxtel 2013).	Ja	DID2
Didden J., en M. Swarts,	<i>Einddoel Maas. De strijd in zuidelijk Ned. Tussen september en december 1944</i> (Weest 1984).	Ja	DID3
Doorn, van J. en J.S. Bos	<i>Operatie Rebound. Bevrijding van de Westhoek</i> (Willemstad 1994).	Ja	DOO
Foreman, J.,	<i>Fighter Command War diaries. July 1943 to June 1944</i> (New York 2002).	Nee	-
Hasselton, P.W.M.,	<i>Het bombardement van Roosendaal, 31 mei 1944. De dag waarop de stad rouwde</i> (Amsterdam 2001).	Nee	-
Heemkundige Kring Fijnaart en Heijningen	<i>Oorlogstijd Fijnaart en Heijningen '40-'44</i> (Heijningen 1984).	Ja	HFH
Hilten, van, D.A.,	<i>Van inval tot capitulatie</i> (Leiden, 1949).	Nee	-
Hoedelmans, P.,	<i>Jeeps en klaprozen. Relas van de periode 44-45 in Bergen op Zoom</i> (1Bergen op Zoom 990).	Ja	HOE1
Hoek, van den, P.,	<i>Biesbosch-crossings 1944-1945</i> (Kampen 2000)	Nee	-
Huurman, C.,	<i>Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939-'45</i> (Eindhoven 2001).	Ja	HUU

Auteur	Titel	Relevant	Afkorting
Klaauw, van der, B en B.M. Rijnhout	<i>De luchtoorlog boven Nederland, 1940-1945</i> (Amsterdam 1985).	Nee	-
Klep, C. en B. Schoenmakers,	<i>De bevrijding van Nederland 1940-1945. Oorlog op de flank</i> (Den Haag 1990).	Ja	KLE
Korthals Altes, A.,	<i>Luchtgevaar. Luchtaanvallen op Nederland 1940 1945</i> (Wormer 1984).	Nee	-
Molenaar, F. J.,	<i>De luchtverdediging in de meidagen 1940, Deel 1</i> (Den Haag 1970).	1075	MOL
Jolie, J.,	<i>Luchtgevechten boven West-Brabant en de Biesbosch. Tweede pinksterdag 1940</i> (Muidenberg 2000)	Nee	-
Laros, J.J.,	<i>Bezetting en bevrijding. Oud-Gastel en Stampersgat</i> (Oud Gastel 1990)	Ja	LAR
Leengoed, van, B.,	<i>Oorlogs-Dagboek (z.j.)</i> .	Nee	-
Lerecouvreur, M.,	<i>L'Armée Giraud en Hollande, 1939-1940</i> (Parijs 1951).	Nee	-
Matthijssen, J.,	<i>Getuige van een donkere tijd. Spoormannen en spoorvrouwen in en rond Roosendaal</i> (Rosmalen 1990).	Nee	-
Melissen, L.,	<i>Toen granaten floten... Zevenbergen in de greep van het oorlogsmonster tijdens de Meidagen 1940 en de eerste Novemberweek 1944</i> (Zevenbergen 1945)	Ja	MEL
Middlebrook, M., en C. Everitt,	<i>The Bomber Command War Diaries. An operational reference book 1939-1945</i> (Leicester 1996).	Nee	-
Shores, C.F.,	<i>2nd Tactical Air Force</i> (Oxford 1970).	Nee	-
Shores, C.F. en C. Thomas	<i>2nd Tactical Air Force. Volume One: Spartan to Normandy, June 1943 to June 1944</i> (Oxford 2004).	Nee	-
Shores, C.F. en C. Thomas	<i>2nd Tactical Air Force. Volume Two: Breakout to Bodenplatte July 1944 to January 1945</i> (Oxford 2005).	Ja	SHO
Spanjaard, A.,	<i>De slag om Vesting Holland. Langs sporen van de Duitse aanval rondom Dordrecht. Rotterdam en Den Haag 10-15 mei 1940</i> (Delft 2011).	Nee	-
Strijen, W.,	<i>Oud Nieuws, Jaargang 34, nr. 1</i> (Zevenbergen 2015)	Nee	-
Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945	http://www.studiegroepluchtoorlog.nl/	Ja	SGLO
Veenstra, S.L.	<i>In de schaduw van de glorie. Overzicht van vliegtuigbergingen in Ned. '60 – '77</i> (Zutphen 1992)	Nee	-
Weiß, H.,	<i>Luftkrieg über Holland 10-15 Mai 1940 1</i> (niet-gepubliceerd manuscript).	Nee	-
Weiß, H.,	<i>Luftkrieg über Holland 10-15 Mai 1940 2</i> (niet-gepubliceerd manuscript).	Ja	WEI2
Zijlstra, G,	<i>Diary of an Air War. Allied Flights over Fortress Europe in WWII</i> (Austin 1994)	Nee	-
Zwanenburg, G.J.,	<i>En Nooit was het Stil. Kroniek van een Luchtoorlog</i> (2 dln. & supplement; Oldemarkt).	Ja	ZWA 1&2

Tabel 10: Verwijzing literatuur.

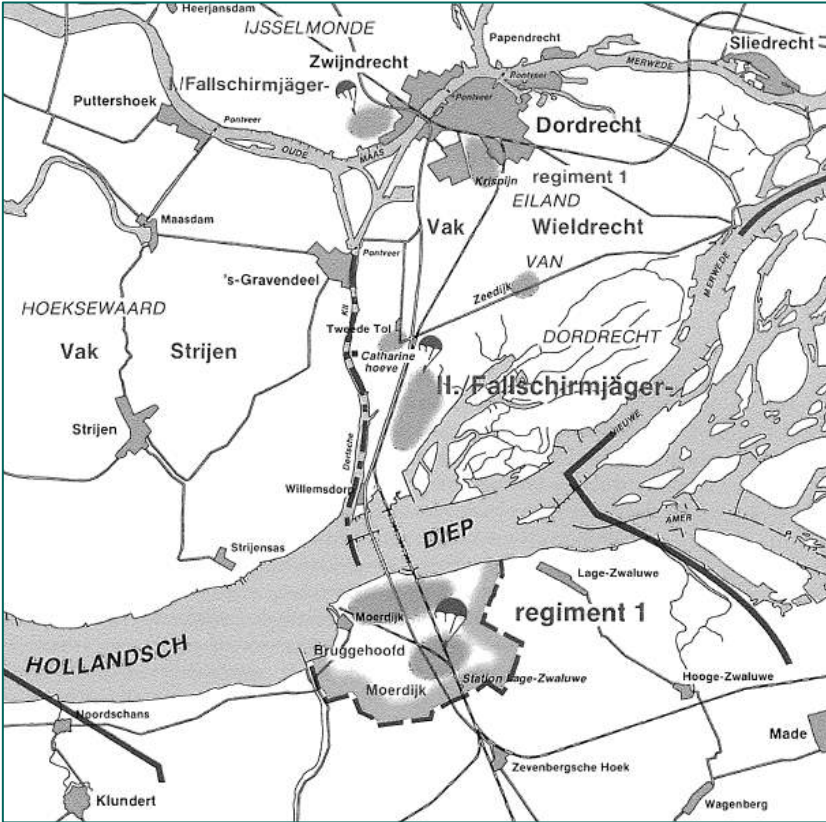
In de onderstaande tabellen worden per periode de gebeurtenissen die betrekking hebben op het analysegebied weergegeven.

Mobilisatie en inval, augustus 1939 – mei 1940

Toen in augustus 1939 duidelijk werd dat oorlog in Europa onvermijdelijk zou worden, begon in Nederland de mobilisatie. Tienduizenden soldaten werden opgeroepen, en Nederland bereidde zich voor op een Duitse aanval. In de ochtend van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen na een serie bombardementen op vliegvelden en legerbases. Duitse parachutisten landden in de omgeving van Den Haag om het regeringscentrum uit te schakelen, terwijl een invasiemacht via de grens Nederland binnendrong. Op kleinschalige gevechten in Oost-Nederland na kon

het Duitse leger hier eenvoudig oprukken, om vervolgens bij de Grebbelinie, voor de Afsluitdijk en langs de Moerdijk verweekeld te raken in felle gevechten. Op 14 mei 1940 werd Rotterdam gebombardeerd, waarna Nederland met uitzondering van de provincie Zeeland capituleerde. In Zeeland zou de strijd, mede door de aanwezigheid van Franse en Belgische troepen, nog tot 27 mei 1940 duren. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
10 mei 1940	<p>In de vroege morgen van 10 mei om ongeveer 04.00 uur verschenen de eerste Duitse vliegtuigen op grote hoogte boven het Hollands Diep. Een half uur lang werden de Nederlandse onderkomens en opstellingen gebombardeerd. Kort hierna sprongen zo'n 700 parachutisten behorende tot het II bataljon van het I. Fallschirmjägerregiment ten noorden en ten zuiden van de Moerdijkbruggen uit hun vliegtuigen. Zij werden hierbij aangevoerd door Hauptmann F. Prager, die tot vlak vóór de Duitse inval in Nederland nog in het ziekenhuis had gelegen. Prager leed aan een ongeneeslijke ziekte, maar wenste de luttele maanden die hij nog te leven had door te brengen bij zijn manschappen.</p> <p>Ten zuiden van het Hollands Diep kwamen twee compagnieën neer, gedeeltelijk in het schootsveld van de 4^e sectie van de 12^e Mitrailleurcompagnie. Deze onder leiding van reserve-eerste luitenant J.M. Broekman staande sectie had echter tijdens het bombardement dekking gezocht en voordat zij de mitrailleurs weer kon bemannen, werd zij door de Duitsers overmeesterd. Ondertussen kwam een andere groep parachutisten in de buurt van het spoorwegstation Lage Zwaluwe neer. De troepen van het bruggenhoofd Moerdijk werden door de luchtlandingen volledig verrast. De commandant, kapitein Marijnen, spoedde zich, nadat hem de ernst van de situatie duidelijk was geworden, naar zijn bureau, waar hij zijn groepscommandant telefonisch van de overval op de hoogte stelde. Ook gaf Marijnen de op zijn bureau aanwezige reserve-eerste luitenant F.P. de Jager, de commandant van de 28^e batterij 6-veld, de opdracht zich "zoo mogelijk nog (naar) zijn stukken te begeven en te doen wat nog maar enigszins kon". 5 De Jager was nog maar nauwelijks vertrokken of Marijnen werd, samen met enkele manschappen, door parachutisten overmeesterd. Het groepje Duitsers dat hiervoor verantwoordelijk was, stond onder bevel van Oberleutnant Fritz Lamm, die ruim 15 jaar in de buurt van Moerdijk had gewoond. Deze groep ondervond na het uitschakelen van de commandant van het bruggenhoofd slechts weerstand van enkele marechaussees en pontonniers, die echter in een kort vuurgevecht, waarin overigens zowel Lamm als acht Nederlandse militairen sneuvelden, onschadelijk werden gemaakt.</p>	AME1	266-268

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>- Relevant.</p>		
	<p>Duitse parachutisten kwamen terecht tussen Moerdijk en het Spoorwegstation te Lage Zwaluwe. Het bruggenhoofd van Moerdijk kon snel veroverd worden.</p> <p>- Niet relevant, buiten het analysegebied.</p>	AME2	339
	<p>Een tweetal pelotons bij het station Lage Zwaluwe werden door de valschermjagers uiteengeslagen voordat zij zich ter verdediging hadden kunnen inrichten. Ook hier wilden de Duitsers een gevangengenomen luitenant dwingen onze soldaten tot overgave te manen. Op zijn weigering werd de officier op laffe wijze neergeschoten. Het laatste peloton stond opgesteld ten westen van Lage Zwaluwe onder commando van een cadet-vaandrig. Hier hield men de strijd tegen de overmacht het langst vol. Eerst om half elf brak een Duitse stormaanval deze laatste tegenstand.</p> <p>- Niet relevant, buiten het analysegebied.</p>	BRO1	39
	<p>Lage Zwaluwe was al gauw in Duitse handen, ingenomen door Duitse parachutisten, geland ten zuiden van de bruggen en bij hét station Lage Zwaluwe. Maar luitenant Janssen had met nog geen twee secties de Duitsers weer uit het dorp verdreven.</p> <p>- Relevant.</p>	BUI3	14
	<p>Het ten zuiden van Breda liggende 6e grensbataljon werd bevolen om naar de Moerdijkbruggen op te rukken. Het bataljon vond na een kort straatgevecht in Zevenbergschen Hoek de vijand verschanst in het zuidelijke Moerdijkbruggenhoofd. Vanuit de Hoeksche Waard werd enige artilleriesteun gegeven dat door de grote afstand weinig effectief was, en hoewel een peloton bij het gehucht Lochtensburg tot in de kazemattenlinie doordrong, liep de aanval vast. De eerste en derde compagnie poogden van oostelijke richting uit in het bruggenhoofd door te dringen. De laatstgenoemde eenheid was slechts twee pelotons sterk, doch wist desondanks de Duitsers uit Lage Zwaluwe te verdrijven en een bij het dorp door de vijand opgeworpen barricade te overmeesteren. Evenals bij de eerste compagnie, die nabij het dorpje Blauwe Sluis opereerde, liep de voortgezette aanval echter tegen de kazemattenlinie vast. Het was wel duidelijk dat het ene bataljon een veel te zwakke</p>	BRO1	48-49

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>eenheid was voor de opgedragen taak. De bataljonscommandant trachtte luchtsteun te verkrijgen en na enige tijd verschenen vijf oude Fokker-twee dekkers, die de vijand met bommen bestookten. De voorwaartse beweging kwam weer op gang, waardoor terrein werd gewonnen.</p> <p>- <i>Relevant, meldingen van gevechten bij Blauwe Sluis en Lage Zwaluwe.</i></p>		
	<p>De 1e compagnie van luitenant Bogtrop was eveneens via Terheijden opgerukt en werd naar Blauwe Sluis gestuurd om te trachten vanuit oostelijke richting op te dringen. Na het passeren van het dorpje werd hevig vuur ontvangen uit het bruggenhoofd, dat al vlug een viertal slachtoffers eiste. Ook hier liep de aanval bij het open terrein vast. De 3^e en laatste compagnie was maar twee secties sterk en arriveerde pas om 11.00 uur in Terheijden. Ze moest over Lage Zwaluwe, eveneens uit oostelijke richting aanvallen. Een aantal militairen bleef op bevel achter om de bruggen over de Mark en het Markkanaal in de buurt van Terheijden te bewaken. Zo ging luitenant Janssen met het restant van zijn compagnie, alles bijeen 1 t sectie, de vijand tegemoet. Lage Zwaluwe was in Duitse handen, maar de energieke officier wist met zijn handjevol mensen de vijand uit het ruim twee kilometer lange dorp te verdrijven. Met het verlies van slechts één gewonde werd een door de Duitsers opgeworpen barricade veroverd.</p> <p>Resumerend had het 6e Grensbataljon de vooruitgeschoven Duitse afdelingen uit Zevenbergschen Hoek en Lage Zwaluwe verdreven, een ongeveer 2 kilometer lang frontdeel van de oude Nederlandse stelling bij Lichtenburg heroverd en de vijandelijke posities afgegrendeld. Het in mankracht en bewapening toch al sterk verzwakte bataljon was hiermee aan het eind van zijn krachten gekomen.</p> <p>Omstreeks 16.40 uur stegen van het vliegveld Bergen bij Alkmaar 4 Fokker-tweedekkers op van het type C-10. De mannen van het 6^e Grensbataljon die nog niets anders dan massa's Duitse vliegtuigen hadden gezien, konden hun ogen niet geloven toen de Fokkers met brullende motoren overgierden en de Duitsers bestookten. Onder gejuich van onze troepen werden in totaal 29 bommen van 50 kilo op de Duitse veldversterkingen nabij het station Lage Zwaluwe en de autoweg geworpen. Vervolgens werden de doelen in duikvlucht gemitrailleerd. Hoewel de bommen volgens de Nederlandse waarnemingen goed waren gevallen, was de steun te kort geweest om het resultaat voldoende uit te buiten. Slechts tegenover het gebombardeerde frontdeel lukte het om ongeveer 500 meter terrein te winnen en vast te houden. Daarna had de vijand zich hersteld en maakte het mitrailleurvuur elke verdere nadering onmogelijk.</p> <p>Nog steeds gaf men het niet op. Om 18.00 uur kon kapitein Mol, via een telefoontoestel in Terheijden, contact krijgen met onze troepen in de Hoekse Waard. Daar stond artillerie, die wellicht zou kunnen helpen. Men was daartoe onmiddellijk bereid, hoewel het een moeilijke en riskante zaak zou worden. Waarneming en vuurleiding vanaf de noordelijke oever van het Hollands Diep was door de hoge dijken en rietkragen niet mogelijk. Het moesten daarom zogenaamde kaartvuren worden, zonder de mogelijkheid die vuren te corrigeren. Verder was de afstand zó groot, dat met maximale dracht de doelen nog juist bereikt konden worden. Beschikbaar waren twee afdelingen: één uitgerust met de oude, maar goed bruikbare 7 cm kanonnen, de andere met antieke, langzaam vurende stukken van 15 cm, daterend uit 1878. Tussen 1835 en 1950 uur werden verscheidene concentraties afgegeven. In het begin lagen ze uitstekend, maar later kwamen de granaten achter eigen troepen terecht. Helaas werden hierdoor in het dorp Lage Zwaluwe vier burgers gedood en zes gewond.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	BRO3	69-70

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.																					
	<p>Melding van 10 mei 1940 van het afgooien van 29 x 50 kg bommen op Duitse versterkingen te Moerdijk:</p> <table border="1" data-bbox="343 358 1260 616"> <tr> <td>10 mei</td> <td>Niet kunnen -- -- starten</td> <td>FOKKER-C X, no. 705</td> <td>Ritm.-vl. J. Hoytema van Konijnenburg (escadrille-commandant) Res. 1e lt.-wrn. A.Ch. van Rijn</td> <td rowspan="5"> <i>Dpdracht:</i> Bombardier met vijf toestellen Duitse versterkingen bij de Moerdijk. Onbeschermd. <i>Uitvoering:</i> No. 705 (commando-vliegtuig) startte weer niet. No. 711 kwam terug om te informeren waarom. Intussen nam s.m. Warnaar het commando over en vloog in no. 713 met de no's 712 en 714 naar het doel. No. 711 startte om 17.15 opnieuw en vloog alleen naar het doel. In totaal werden 29 bommen op de Duitse versterkingen geworpen. </td> </tr> <tr> <td>10 mei</td> <td>Bergen 16.40 Bergen 18.00</td> <td>FOKKER-C X, no. 713</td> <td>Sergt.-maj.-vl. W. Warnaar (opv. escadrille-commandant) Res. 2e lt.-wrn. J.H.M. ten Holder</td> </tr> <tr> <td>10 mei</td> <td>Bergen 16.44 Bergen 18.00</td> <td>FOKKER-C X, no. 714</td> <td>Res. sergt.-vl. D.J.F. Ross Res. 2e lt.-wrn. R.B. Lewis</td> </tr> <tr> <td>10 mei</td> <td>Bergen 16.45 Bergen 18.00</td> <td>FOKKER-C X, no. 712</td> <td>Res. sergt.-adsp.res. off.-vl. R.M. van Luyk Res. 2e lt.-wrn. G.H. Salomé</td> </tr> <tr> <td>10 mei</td> <td>Bergen 16.42 en 17.15 Bergen 16.48 en 18.30</td> <td>FOKKER-C X, no. 711</td> <td>2e lt.-vl. H.C. Aajes Res. 2e lt.-wrn. H.A.M. van der Heyden</td> </tr> </table> <p>- <i>Relevant.</i></p>	10 mei	Niet kunnen -- -- starten	FOKKER-C X, no. 705	Ritm.-vl. J. Hoytema van Konijnenburg (escadrille-commandant) Res. 1e lt.-wrn. A.Ch. van Rijn	<i>Dpdracht:</i> Bombardier met vijf toestellen Duitse versterkingen bij de Moerdijk. Onbeschermd. <i>Uitvoering:</i> No. 705 (commando-vliegtuig) startte weer niet. No. 711 kwam terug om te informeren waarom. Intussen nam s.m. Warnaar het commando over en vloog in no. 713 met de no's 712 en 714 naar het doel. No. 711 startte om 17.15 opnieuw en vloog alleen naar het doel. In totaal werden 29 bommen op de Duitse versterkingen geworpen.	10 mei	Bergen 16.40 Bergen 18.00	FOKKER-C X, no. 713	Sergt.-maj.-vl. W. Warnaar (opv. escadrille-commandant) Res. 2e lt.-wrn. J.H.M. ten Holder	10 mei	Bergen 16.44 Bergen 18.00	FOKKER-C X, no. 714	Res. sergt.-vl. D.J.F. Ross Res. 2e lt.-wrn. R.B. Lewis	10 mei	Bergen 16.45 Bergen 18.00	FOKKER-C X, no. 712	Res. sergt.-adsp.res. off.-vl. R.M. van Luyk Res. 2e lt.-wrn. G.H. Salomé	10 mei	Bergen 16.42 en 17.15 Bergen 16.48 en 18.30	FOKKER-C X, no. 711	2e lt.-vl. H.C. Aajes Res. 2e lt.-wrn. H.A.M. van der Heyden	MOL	1075
10 mei	Niet kunnen -- -- starten	FOKKER-C X, no. 705	Ritm.-vl. J. Hoytema van Konijnenburg (escadrille-commandant) Res. 1e lt.-wrn. A.Ch. van Rijn	<i>Dpdracht:</i> Bombardier met vijf toestellen Duitse versterkingen bij de Moerdijk. Onbeschermd. <i>Uitvoering:</i> No. 705 (commando-vliegtuig) startte weer niet. No. 711 kwam terug om te informeren waarom. Intussen nam s.m. Warnaar het commando over en vloog in no. 713 met de no's 712 en 714 naar het doel. No. 711 startte om 17.15 opnieuw en vloog alleen naar het doel. In totaal werden 29 bommen op de Duitse versterkingen geworpen.																				
10 mei	Bergen 16.40 Bergen 18.00	FOKKER-C X, no. 713	Sergt.-maj.-vl. W. Warnaar (opv. escadrille-commandant) Res. 2e lt.-wrn. J.H.M. ten Holder																					
10 mei	Bergen 16.44 Bergen 18.00	FOKKER-C X, no. 714	Res. sergt.-vl. D.J.F. Ross Res. 2e lt.-wrn. R.B. Lewis																					
10 mei	Bergen 16.45 Bergen 18.00	FOKKER-C X, no. 712	Res. sergt.-adsp.res. off.-vl. R.M. van Luyk Res. 2e lt.-wrn. G.H. Salomé																					
10 mei	Bergen 16.42 en 17.15 Bergen 16.48 en 18.30	FOKKER-C X, no. 711	2e lt.-vl. H.C. Aajes Res. 2e lt.-wrn. H.A.M. van der Heyden																					
	<p>Een Junkers Ju 52, 3m van de <i>Luftwaffe</i> crashte te Zevenbergschen Hoek. Over de toestand van de inzittende is niets vermeld.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T0330																					
	<p>Een Fokker C-V, van eenheid III-2 LvR, werd uit de lucht geschoten met luchtafweergeschut. Het toestel crashte om 16.50 uur nabij Hooge Zwaluwe. De inzittende overleefde de crash.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T0025																					
	<p>Een Fokker G-1, Mercury, van eenheid 3-II-1 LvR, werd uit de lucht geschoten door een Duits jachtvliegtuig. Het toestel crashte om 4.30 uur nabij Zevenbergen</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T0070																					
11 mei 1940	<p>In de avond van de 11^e mei trokken de Franse troepen daarop noordwaarts. Het detachement werd echter door verkenningvliegtuigen van de <i>Luftwaffe</i> gezien. Generalmajor R. Putzier, de commandant van het boven Nederland optredende deel van de <i>Luftwaffe</i>, besloot onmiddellijk in te grijpen. Toen de Franse pantservoertuigen in het dorp Zevenbergschen Hoek waren aangekomen, werden zij door een groot aantal Stuka's onder vuur genomen. Een van de compagniescommandanten van het 6^e Grensbataljon gaf het volgende ooggetuigenverslag: "De Duitse vliegtuigen hebben de 'Franse colonne en ook mijn Cp ontdekt en nu volgde een bombardement, dat alles in mijn omgeving vernietigde. Wat niet stuk gegooid werd, werd in brand geworpen. Anderhalf uur lang werden we bestookt en met mitrailleurvuur van uit de lucht onthaald. Het gehele dorp werd platgegooid". Michon besloot hierna de aanval af te breken. Ook Hendriksz zag nu geen heil meer in verdere pogingen het bruggenhoofd Moerdijk te heroveren. Hij trok zijn bataljon achter het Noord-Brabantse riviertje de Mark terug.</p> <p>[...]</p> <p>De beslissende slag brachten ten slotte de Duitse tanks aan de Nederlandse troepen toe: nadat eenmaal onderdelen van de 9. Panzerdivision de Moerdijkbruggen hadden gepasseerd en de Nederlandse artillerie deze bruggen niet wist te treffen, was het pleit beslecht.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	AME1	275-276, 297																					
	<p>Toen de Franse troepen in de avond van 11 mei aankwamen te Zevenbergschen Hoek, nam een groot aantal Stuka's hen onder vuur. Een bombardement volgde. Een van de commandanten van het 6^e Grensbataljon vermeldde: 'de Duitse vliegtuigen hebben de Franse colonne en ook mijn Cp. ontdekt en nu volgde een bombardement, dat alles in mijn omgeving vernietigde. Wat niet stuk gegooid werd, werd in brand geworpen. [...] het gehele dorp werd platgegooid'. Na deze aanval werd teruggetrokken van de Moerdijkregio.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	AME2	348-349																					
	<p>Op deze dag maakt ook Oud Gastel kennis met het oorlogsgeweld door een beschieting op de Vacca (thans Menken Landbouw). Drie slachtoffers zijn hier te betreuren.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	LAR	7																					
	Melding van aanvallen door de <i>Luftwaffe</i> , <i>Luftflotte 2</i> :	WEI2	z.p.																					

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>VIII.Fliegerkorps bleibt weiterhin unterstellt,es kommt darauf an,mit allen Mitteln das Vorwärtskommen der 6. und 18.Armee zu unterstützen. Schwerpunkt vor 18.Armee.</p> <p>Unterstützung der in Holland befindlichen Teile der 7. und 22. Division (Luftlandetruppen) von entscheidender Bedeutung. Der feste Besitz der Brücken von Moedijk und Waalhaven muß mit aller Mitteln erreicht werden. Soweit Kräfte zulassen,ist anzustreben, auch einzeln kämpfende Gruppen der 7. und 22.Division unmittelbar zu unterstützen,um deren Halten und Zusammenschließen zu ermöglichen.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>		
	<p>Duitse vliegtuigen hadden de troepenconcentraties ontdekt en reageerden met een zwaar luchtbombardement op Zevenbergschen Hoek, dat 21 woningen, een klooster, twee scholen en een patronaatsgebouw verwoestte. Ook Zevenbergen kreeg een hevige aanval te verduren. Hier werden 124 huizen door branden geheel of gedeeltelijk verwoest. De brug over het Markkanaal bij Terheijden vloog in de lucht toen bommen de springlading troffen.</p> <p>Koelbloedige tegenstand van de luitenant Daniëls met zijn personeel had dit niet kunnen voorkomen. Wel slaagde hij er opnieuw in een aantal vliegtuigen neer te halen:</p> <p>"... Om 1700 uur kregen we in Zevenbergen een bomaanval. Met de Duitse mitrailleurs werden vele toestellen geraakt en tot dalen gedwongen. (...)"</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	BRO2	178
12 mei 1940	<p>De Duitse troepen bereikten in de avond van de 12e mei de lijn Made-Oosterhout-Goirle-Hooge Mierde. In het noorden lag de 9e Pantserdivisie dus ver voorop. Met vooruitgezonden verkenningsgroepen van de afdeling van Oberstleutnant Von Lüttwitz was men er zelfs in geslaagd de Moerdijkbruggen te bereiken.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	BRO3	277
13 mei 1940	<p>In Standdaarbuiten kwam het tot een treffen bij de brug over de Mark tussen een Duitse patrouille en een Nederlandse wachtpost gesteund door een Franse afdeling. De brug kon het nippertje vernield worden. Een Nederlandse soldaat werd zwaargewond.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	HFH	4
	<p>De Fransen hadden onder andere steunpunten ingericht te Stampersgat, Standdaarbuiten en Oudenbosch. Naderingswegen waren op de meeste plaatsen met antitankmijnen en omgehakte bomen versperd. Eén van de Duitse patrouilles bereikte Standdaarbuiten, waar het tot een schermutseling kwam met een Franse afdeling onder bevel van luitenant Guigou. Nadat de vijand was opgemerkt trachtte men de brug over de Dintel op te blazen, maar de lading weigerde. Onder hevig Duits vuur probeerde de bij de brug aanwezige Nederlandse wachtpost, tezamen met de onderofficier Forchaud en twee andere Franse militairen, het euvel te verhelpen. Het lukte niet; de Nederlander werd zwaar- en een Fransman licht gewond. Het eigen vuur deed de vijand afdeinzen, waarna Forchaud erin slaagde de brug open te draaien. Een antitankvuurmond vernielde toen met twee schoten het mechanisme.</p> <p>In de nacht van 12 op 13 mei werd aan de Dintel bij Standdaarbuiten een aanvalspoging van een tiental pantserwagens afgeslagen door het vuur van het eskadron van kapitein Bayard.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	BRO4	142-144
	<p>Een Junkers Ju 88 stort neer te Roosendaal.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T0620
	<p>Een Morane Saulnier MS 406 van FAF eenheid GV III/1 stort ten noorden van Roosendaal neer.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T0636

Tabel 11: Overzicht gebeurtenissen Duitse inval mei 1940.

De bezetting van 1940 tot juni 1944 (D-Day)

Na de capitulatie werd Nederland bezet. Duitse militairen werden ondergebracht in voormalige Nederlandse kazernes en de vliegvelden werden door de Duitse luchtmacht, de *Luftwaffe*, overgenomen. De meeste Duitse militairen bevonden zich langs de kust. Hier werden stellingen aangelegd ter voorbereiding op een eventuele geallieerde invasie. Al tijdens de Duitse inval begon de Britse *Royal Air Force* (RAF) met de luchtoorlog tegen Duitsland. Bommenwerpers werden 's nachts uitgestuurd voor kleinschalige bombardementen op doelen van militair belang. Deze bommenwerpers verdwaalden met grote regelmaat, waardoor vergissingsbombardementen eerder regel dan uitzondering waren. De grote verliezen dwongen de Britten tot een andere tactiek. Vanaf 1942 werden bombardementen uitsluitend uitgevoerd door grote groepen bommenwerpers, die met tientallen tot honderden vliegtuigen één doel aanvielen. Vanaf 1942 verschenen daarnaast Amerikaanse bommenwerpers boven Nederland. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
13 december 1942	Fighter Command Typhoons voerden rond Zevenbergen aanvallen uit op vier locomotieven, goederenwagens en schepen en in de buurt van Haamstede op een klein vrachtschip, een sleepboot en vijf andere kleine schepen. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	ZWA1	441
	Op zondag 13 december vallen Typhoons (eenmotorige jachtvliegtuigen) het emplacement Lage Zwaluwe aan, waarbij twee NS'ers de dood vinden. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i>	HUU	219
4 oktober 1943	Zeven à acht Typhoons beschieten op maandag 4 oktober om 11.35 uur de Roosendaalse loc 1730 met personentrein 1226 Tilburg-Dordrecht bij het doorrijden van Lage Zwaluwe, evenals de losse tenderloc 6319 (depot Eindhoven). De Roosendaalse loc en vier personenrijtuigen worden getroffen. Het locpersoneel van de 1730 wordt zwaar en de conducteur licht gewond. Er worden twee reizigers gedood, drie ernstig en drie licht gewond. Daarop rijdt de in Lage Zwaluwe rangerende Roosendaalse loc 163] de beschoten trein, bestaande uit een vierassige bagagewagen, vier personenrijtuigen en bagagewagen Dg 2925, als personentrein 1231 naar Breda terug. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i>	HUU	251, 293
14 oktober 1943	Een Messerschmitt Bf 109 van Luftwaffe eenheid 2/JG 3 stortte neer te Roosendaal om 13.20 uur na een brand. De inzittende overleefde de crash. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T2980
5 november 1943	8th Air Force Vijf F-5's van de 7th PG vlogen verkenning naar Frankrijk en Nederland. Noot. [...] Ook dat op het baanvak tussen Roosendaal en de Moerdijkbrug, met boordwapens een aanval werd uitgevoerd op een trein met verlofgangers, waarbij twee soldaten werden gedood en twaalf gewond. - <i>Niet relevant, exacte locatie niet bekend.</i>	ZWA2	113
	Twee Mustang P-51's (jachtvliegtuigen) van het Canadese 414 ^e Squadron vallen op vrijdag 5 november om 12.07 uur de Duitse militaire verlofgangerstrein SF 217 Essen (België) - Nieuweschans bij het doorrijden van station Lage Zwaluwe en de buurtgoederentrein 523] aan. Een opzichter wordt ernstig aan het hoofd gewond, een Duitse militair gedood, een militair zwaar en elf licht gewond. Het stationsgebouw heeft glasschade en gaten in de muur. De loc is defect en de rijtuigen hebben glasschade en kogelgaten. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i>	HUU	252
25 november 1943	Messerschmitt Bf 109, G-6 , van Luftwaffe eenheid 7./JG 2. stortte neer te Zevenbergen om 17.00 uur vanwege een storm. De inzittende kwam te overlijden. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T3116

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
22 februari 1944	Focke Wulf Fw 190, A-6 van <i>Luftwaffe</i> eenheid 10./JG 2. kwam neer te Oud en Nieuw Gastel. De inzittende is vermist. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T3459A
21 mei 1944	Een Avro Lancaster, Mk 1, van RAF Squadron 576 werd nabij Roosendaal raak geschoten door een Duitse nachtjager en stortte om 1.45 uur neer te Kapelberg in Roosendaal. Vier van de zeven inzittende komen te overlijden. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T3692
24/25 mei 1944	Een Handley Page Halifax, Mk III van RAF 429 Squadron stortte neer te Emilia Polder te Made en Drimmelen nadat het toestel was neergeschoten door een nachtjager om 1.30 uur. Vijf van de zeven inzittende kwamen te overlijden - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T3719

Tabel 12: Overzicht gebeurtenissen Duitse bezetting tot juni 1944.

De periode juni 1944 (D-Day) tot en met oktober 1944

Op 6 juni 1944 landde een geallieerde invasiemacht in Normandië. Van daaruit rukten Britse, Canadese en Amerikaanse eenheden op richting Duitsland. De opmars verliep voorspoedig, maar in september 1944 liepen de geallieerden ten zuiden van Nederland vast. Om een doorbraak richting Duitsland te forceren, werd op 17 september 1944 Operatie Market Garden in gang gezet. Parachutisten moesten bruggen over de rivieren tussen Eindhoven en Arnhem veroveren, waarna grondtroepen door Nederland Duitsland binnen konden dringen. Na hevige gevechten bij Arnhem mislukte de operatie. De zuidelijke provincies werden gedurende de maand oktober en november bevrijd, waarbij op verschillende plaatsen fel werd gevochten. Uiteindelijk bevroor het front in een lijn van de Oosterschelde richting de Maas en de Waal. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
15 augustus 1944	Om circa 13.00 uur wordt personentrein 1206 's-Hertogenbosch - Lage Zwaluwe (Halve Zolenlijn) tussen Made en Drimmelen en Hooge Zwaluwe beschoten. Een reiziger wordt gewond. De loc is defect. Personentrein 187 neemt in Lage Zwaluwe de gewonde over. De trein heeft 87 minuten vertraging. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i>	HUU	464-465
26 augustus 1944	Personentrein 1212 wordt nabij Lage Zwaluwe beschoten. Er zijn geen gevolgen. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i>	HUU	466
28 augustus 1944	Om 09.35 uur worden in Lage Zwaluwe de drie personentreinen 3013, 1205 en 1221 beschoten. De loc van trein 3013 is defect, de leerling-machinist zwaar en de machinist licht gewond. Verder zijn er drie reizigers gedood en vijf gewond. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i>	HUU	466
1 september 1944	Groepswagenladingentrein 4030 Venlo - Eindhoven - Rotterdam IJsselmonde Rangeerstation wordt tussen Willemsdorp en Dordrecht bij Zwaluwe gebombardeerd. De loc is defect. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	HUU	467
11 september 1944	Ca. 11.00 uur personentrein 183 Rotterdam Delftse Poort - Dordrecht - Eindhoven - Maastricht tussen Lage Zwaluwe en Breda driemaal beschoten. De loc is beschadigd, maar loopbaar. De leerling-machinist en een reiziger zijn gewond. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i>	HUU	474
13 september 1944	Ca. 16.00 uur bomaanval op Lage Zwaluwe. Tien grote bomtrechters in verschillende sporen. Hoofdsporen 1 t/m 4 en goederensporen 5 en 6 versperd. Vertrek en aankomst over de sporen 12 en 13. Het stationsgebouw heeft veel glasschade. De sporen 7 t/m 11 staan vol met wagens. Een wagen brandt uil en enige wagens worden licht beschadigd. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied. Aanval werd volgens primaire bronnen afgeblazen (zie bijlage 4, TNA)</i>	HUU	475

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Een Hawker Typhoon van RAF Squadron 164 stort neer nabij Roosendaal na getroffen te worden door Flak, de inzittende overleeft de crash. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	SGLO	T4022
16 september 1944	Gemeente Oud- en Nieuw-Gastel. Op deze zaterdagmiddag werden in de Mark liggende schepen door Engelse jachtvliegtuigen beschoten zonder echter veel schade aan te richten. - <i>Niet relevante, geen exacte locatie vermeld.</i>	LAR	85
17 september 1944	De Moerdijkbrug en het station Lage Zwaluwe werden gebombardeerd. - <i>Relevant.</i>	HFH	28
12 oktober 1944	In de nacht vielen acht bommen op de Langenberg zonder schade te veroorzaken. Deze bommen werden waarschijnlijk afgeworpen door een vliegtuig dat door storing of beschadiging door beschieting, zijn bommen kwijt moest raken. - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i>	LAR	90
20 oktober 1944	Op 20 oktober geeft de verzetsgroep "Groep Albrecht" HG., die in het zuiden opereert, het volgende bericht aan de geallieerden door: Oud Gastel 600 man pantser troepen, 17 pantserwagens in B.B.A. loods; in loods er tegenover 1 stuk 88 mm kanon. - <i>Niet relevant, geen vermelding van in actie komen van de troepen.</i>	LAR	91
24 oktober 1944	Op 24 oktober volgt een bombardement, dat echter het doel mist en vooral schade aan woningen en gebouwen in de Dorpsstraat aanricht. Getroffen worden het karhuis van weduwe C.B. Back-van Meer en de woningen van de families Meesters-v.d. Horst en Balemans. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	LAR	91
29/30 oktober 1944	In de nacht trekken in Oud Gastel de Duitse troepen terug vanuit Roosendaal. De brug bij het Gastelsveer is vernield en een stuk van de Gastelsedijk Zuid wordt opgeblazen, zodat er een gat ontstaat waardoor het water van de Vliet vrijelijk in de polder kan stromen. De Stoof wordt door de Engelse artillerie bestookt. Hierbij wordt mevrouw A. Schoonen-de Vugt gedood. Mevrouw B. Mies-Kamp en mevrouw T. de Priester-Boogaart worden zwaargewond en overlijden later aan hun verwondingen. - <i>Niet relevant geen exacte locaties vermeld.</i>	LAR	95
30 oktober 1944	De Amerikanen hadden rond die tijd de Mark bereikt Het 415 ^{de} Regiment was in de loop van de middag van twee kanten op Oudenbosch afgestormd. Om zeven uur 's avonds bereikten de eerste Amerikanen de Mark pal ten zuiden van Standdaarbuiten. Hier was de brug nog intact. Net op het moment dat luitenant-kolonel Kellehers mannen de brug wilden oprennen vloog hij de lucht in. - <i>Relevant.</i>	DID1	242
	Roosendaal is bevrijd. De 56e Brigade komt Roosendaal binnen vanuit Nispen en neemt het oostelijk deel voor zijn rekening; de 146e Brigade nadert via Hulsdonk en de 147e Brigade vanuit Wouw. Door Canadese troepen wordt gemeld dat ook Oud Gastel vrij is van Duitse troepen. Nadat een motorordonnans om 11 uur poolhoogte heeft genomen, wordt een sectie van drie brencarriërs van 1/4 Bataljon Kings Own Yorkshire Light Infantry (K.O.Y.L.I.) naar Oud Gastel gezonden om verdere waarnemingen te doen en vinden Oud Gastel inderdaad vrij van Duitsers. Om 16.00 uur arriveert het 2e Bataljon van het Gloucestershire Regiment en wordt vriendelijk ontvangen door de bevolking. De bevrijding is thans een feit. Rond 17.00 uur wordt Oud Gastel beschoten door Duitse artillerie en tanks vanuit Stampersgat, met als doel de kerktoren neer te halen. Tegelijkertijd met het oprukken van het Gloucestershire Regiment is ook een groep van de Artillerie met 25 ponders naar Oud Gastel gekomen, die onmiddellijk hun kanonnen in stelling brengen aan de zuidkant van de gemeente; later wordt het aantal kanonnen uitgebreid tot enkele honderden. 's Avonds worden patrouilles uitgezonden over de Rijpersweg; deze stuiten echter op Duitsers en moeten terug. - <i>Relevant.</i>	LAR	96-97

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Kaart met de situatie nabij Standdaarbuiten op 30 oktober 1944 tot 3 november 1944</p> <p>- Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen besproken.</p>	DOO	19
	<p>Pas tegen de avond bereikte de K-Compagnie van het 3e Bataljon de brug bij Standdaarbuiten. Ondanks hun relatief langzame opmars, slaagden de Amerikanen er toch in de Duitsers rond de brug over de Mark te verrassen. Na een kort maar hevig vuurgevecht kon men de stalen wegversperring nabij de brug passeren. De compagnie was nog op enkele tientallen meters van de brug verwijderd, toen deze rond 19.30 uur opgeblazen werd. Goed een uur later was alle weerstand op de zuidoever van de Mark overwonnen. Wel bleef de compagnie de gehele nacht onder hevig mortier- en artillerievuur vanuit de richting van Standdaarbuiten liggen.</p> <p>- Relevant.</p>	DOO	25-27
	<p>Patrols from the 49th Recce and the 1st/4th KOYLI reached Kruisland and Oud-Gastel respectively, the 2nd Gloucesters followed up, ready to move on. However, that was as far as they could go, because northwest of Oud-Gastel they suddenly faced and of the two German rearguard positions south of the Mark.</p> <p>- Niet relevant, buiten het analysegebied.</p>	DID2	462
	<p>De brug over de Mark bij Standdaarbuiten werd opgeblazen.</p>	HFH	34

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>		
30-31 oktober 1944	Deze nacht worden diverse Engelse patrouilles uitgezonden. Van 23.00 - 01.00 uur gaat een patrouille naar het einde van de Rolleweg, deze patrouille keert terug zonder iets gehoord of gezien te hebben. Van 4.00 tot 6.15 uur wordt een patrouille uitgezonden met als doel te onderzoeken of het gemaal bij Koevoets nog intact is. Terwijl de patrouille, bestaande uit vier militairen, om 5.00 uur op de Rijpersweg loopt is er recht voor hen een zware explosie; later zal blijken dat dit het gemaal was. Een derde patrouille verkent van 05.30 - 07.15 uur het gebied van de Barlaqueseweg tot de Mark. Burgers vertellen hen dat er tussen De Stoof en de Mark geen Duitsers zijn. - <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i>	LAR	99
31 oktober 1944	Het 2 ^{de} bataljon Gloucestershire, onderdeel van de Polar Bear Division, bereikte vanuit Roosendaal Oud-Gastel. Het bataljon kreeg de opdracht op te rukken naar Stampersgat. - <i>Niet relevant, geen specifieke handelingen vermeld.</i>	HFH	35
	Hoe intens de Geallieerde artilleriesteun was, blijkt onder meer uit het munitieverbruik van het ondersteunende 2e Poolse Artillerie Regiment. Op het moment dat de Duitse aanval haar hoogtepunt bereikte, 's avonds tussen 18.00 en 20.00 uur, vuurden de ruim twintig kanonnen van dit regiment onophoudelijk! Het munitie verbruik van het 1e en 2e Artillerie Regiment bedroeg in twee uur tijd het ongelofelijke aantal van 5.200 granaten. Het 68e Medium Regiment vuurde 's middags maar liefst zeventien stuks zogenaamde 'Uncle Targets' af. De doelen lagen in een gebied van slechts enkele kilometers groot, onder meer nabij Zevenbergschen Hoek en Langeweg. - <i>Niet relevant, geen exacte doelen vermeld.</i>	DOO	22

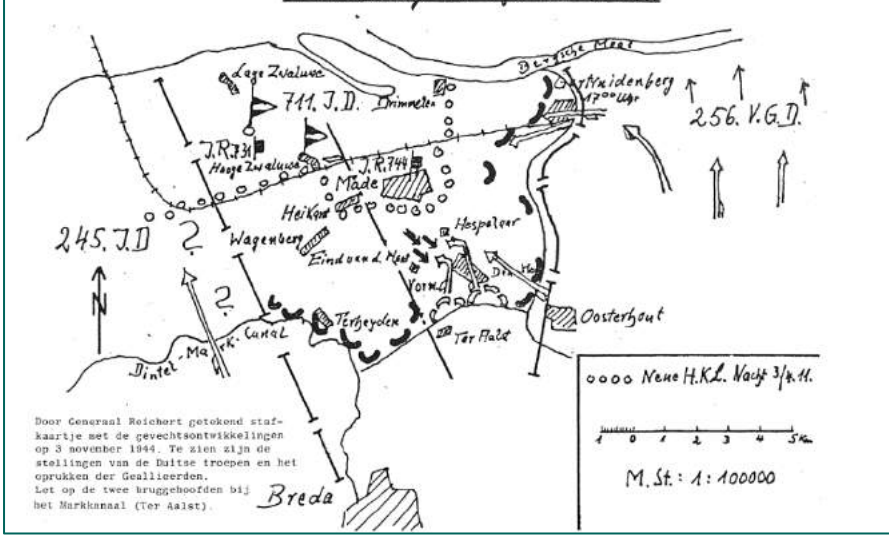
Tabel 13: Overzicht gebeurtenissen juni t/m oktober 1944.

November 1944 tot de Duitse capitulatie mei 1945

In de winter van 1944 kwam het front in Nederland nagenoeg stil te liggen. In november werd Walcheren bevrijd, en in Limburg vochten de geallieerden tot december door in een poging door te breken naar Duitsland. Gelijkijdig werden in deze periode V-1 en V-2 *Vergeltungswaffen* afgevuurd. Deze langeafstandswapens waren gericht tegen Londen en Antwerpen, maar kwamen vaak vroegtijdig neer op Nederlands grondgebied. Deze nieuwe Duitse dreiging leidde tot een toename van de geallieerde luchtaanvallen op doelen in het bezette deel van Nederland. Vanaf maart 1945 kwam weer beweging in het front. Canadese eenheden, die door in Duitsland oprukten, bogen af richting Oost-Nederland en trokken via de Achterhoek Nederland binnen. In april 1945 werd ook vanaf het rivierengebied richting het noorden opgetrokken, waarna het Nederlandse grondgebied ten oosten van Amersfoort binnen enkele weken bevrijd werd. De Duitse bezettingsmacht in West-Nederland capituleerde pas op 5 mei 1945. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

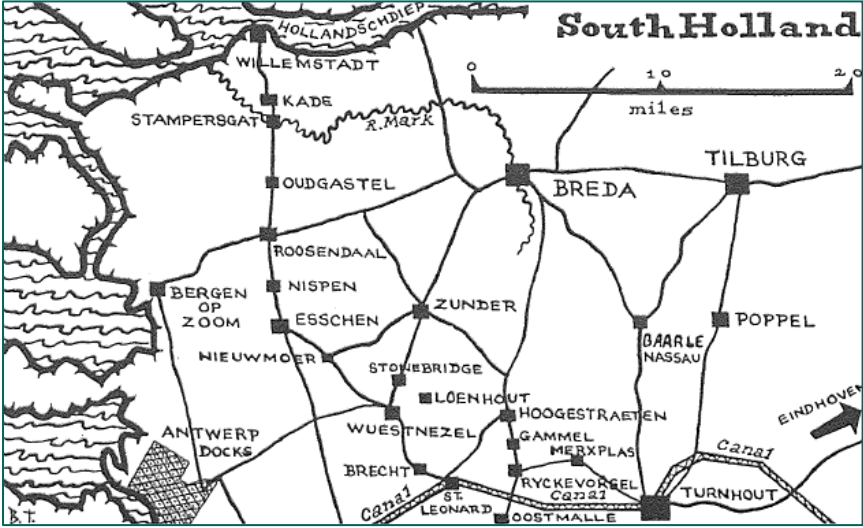
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
30 oktober 1944 – 4 november 1944	Drie kilometer voor de stad kregen de Amerikanen order af te zwenken, bij Standdaarbuiten de Mark over te steken en naar Moerdijk door te stoten. Niet alles ging van een leien dakje, een bataljon van het 415 ^e Regiment werd tussen Oudenbosch en Standdaarbuiten omsingeld. De vijand had de wegen versperd met onder meer ondermijnde spoorwagens en ijzeren balken en er moest een 'brandweerploeg' worden uitgezonden die zich een weg moest banen door de versperringen om belegerde kameraden te ontzetten. Op 1 november kreeg het 413 ^e Regiment order westelijk van Standdaarbuiten de hoofdaanval te lanceren. Op 3 november was de Duitse linie langs de Mark doorbroken. De vijand trok langzaam terug in de richting van Moerdijk. Maar daarbij leverde hij felle achterhoedegevechten, ieder huis en ieder gebouw werd verdedigd. De Amerikanen moesten de gebouwen oplazen en daarna de ruïnes bestormen met een bajonetaanval. Op 4 november begonnen de Regimenten 413 en 415 aan de opmars naar Klundert en Zevenbergen, terwijl het 414 ^e intussen koers zette naar het Hollands Diep. Hoewel de Duitsers een tegenaanval opzetten, werd Zevenbergen	BOL	41

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>vóór de avond veroverd, terwijl Klundert om 2000 uur bevrijd werd. De Amerikanen trokken 's nachts verder en de volgende middag stond de eerste patrouille aan het Hollands Diep. Dat was de laatste dag van hun optreden in Nederland. De Amerikanen vertrokken naar het front bij Aken; alleen het 414^e Regiment bleef nog in Nederland om de Polen te assisteren bij de beveiliging van Moerdijk.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>		
	<p>De Duitse troepen in en rond Terheijden, Wagenberg, Made en Zwaluwe behoorde tot de 711e infanteriedivisie.</p> <p>Rond Made zette generaal Reichert Sturmgeschütz Brigade 244 in. Deze brigade bestemd uit 8 zulke stukken geschut.</p> <p>- <i>Relevant, geeft aan welke troepen aan het front in het analysegebied gevestigd zaten.</i></p>	BUI3	137, 142
<p>30 oktober 1944 – 8 november 1944</p>	<p>Stafkaart van Generaal Reichert voor het bruggenhoofd Moerdijk</p> <p>The map is a hand-drawn military sketch showing the Moerdijk bridgehead. Key features include: <ul style="list-style-type: none"> Geography: Hollandse Diep, Moerdijk bridge, Zandberg, Klundert, Zevenbergen, Wagenberg, Made, Breda, and the Amer river. Units and Positions: 346 (near Klundert), 245 (near Zandberg), 711 (near Made and Terheijden), and 711 J.D. (near Dordrecht). Dates and Phases: 30.10. - 4.11. (indicated by a wavy line), 5.11. - 6.11. (indicated by a dotted line), and 6.11. - 8.11. (indicated by a dashed line). Scale: 1:100 000. Other Labels: Naasdam, Strijensas, Lage Zwaluwe, Hooge Zwaluwe, Zevenbergschen Sloot, and Standdaarbuiten. </p>	BUI3	138

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p style="text-align: center;"><i>SKIZZE 10.</i> <i>Entwicklung der Lage am 3. 11. 44</i> II</p> <p>Door Generaal Reichert getekend staf-kaartje met de gevechtsontwikkelingen op 3 november 1944. Te zien zijn de stellingen van de Britse troepen en het oprukken der Geallieerden. Let op de twee brughoofden bij het Markkanaal (Ter Aalst).</p> <p style="text-align: center;">- <i>Relevant.</i></p>		
<p>1 november 1944</p>	<p>Op woensdag 1 november waren er dus nog twee grote brughoofden ten zuiden van de Maas. Dat rond Drunen zou aangepakt worden door het XIIde Korps in de vorm van de 51ste (Highland) Divisie. Het brughoofd in West-Brabant was uiteraard de verantwoordelijkheid van het 1ste Korps.</p> <p>De hoofdaanval op het Duitse brughoofd zou worden gedaan door de Amerikanen bij Standaardbuiten. De Britten moesten deze aanval ondersteunen door links daarvan de Mark over te steken. De Polen moesten verder naar het oosten hun eigen oversteek op touw zetten, zo kort mogelijk na de andere divisies. De hoofdaanval werd vastgelegd voor donderdag 2 november, negen uur 's avonds. De operatie kreeg de codenaam Rebound (= terugstoot).</p> <p style="text-align: center;">- <i>Relevant.</i></p>	<p>DID1</p>	<p>245</p>
<p>2 november 1944</p>	<p>Start van operatie Rebound.</p> <p>Bij de Britse 49ste Divisie was de oversteek van de Dintel opgedragen aan de 56ste Brigade van brigadegeneraal Ekin. Die belastte het 2de Essex met de eigenlijke aanval. Het 2de Glosters bezette intussen een kruispunt op de Nieuwe Gastelse Dijk, pal ten oosten van Stampersgat, om de oversteek van die kant te beschermen. Het bataljon had overigens juist de avond tevoren zijn commandant, luitenant-kolonel Butterworth, verloren. Die raakte zwaargewond toen een granaat zijn commandopost in Oud-Gastel trof.</p> <p>Het 2de Essex stak op 2 november om negen uur 's avonds over bij Barlaque, halverwege tussen Fijnaart en Standaardbuiten. Om de vijand niet te alarmeren had Ekin besloten af te zien van de gebruikelijke artilleriebeschieting. Het plan leek te slagen, maar toen de eerste troepen, de C-compagnie, bijna aan de overkant waren schoot er een lichtkogel de lucht in. De Essex waren ontdekt! Een kogelregen vloog op de Britten af. Om half twaalf stond de hele compagnie op de noordoever. Een uur later was bijna het hele bataljon overgezet, inclusief twee zesponders en een jeep. De opmars bleef toen, door zwaar Duits vuur vanaf Kade, steken in de boomgaard aan de Blaaksedijk. Rechts werd het brughoofd uitgebreid tot de Keenehaven, een klein stroompje dat de divisiegrens vormde met de Amerikanen. De Timberwolves waren gelijk met de Britten overgestoken. Na de mislukking twee dagen eerder was Allen vastbesloten deze keer geen risico te lopen. Zijn divisie zou op drie plaatsen tegelijk de Mark oversteken: in het midden, recht tegenover Standaardbuiten, het 3de bataljon van het 415de Regiment (3/415), links daarvan</p>	<p>DID1</p> <p>DID3</p>	<p>247-248</p> <p>194</p>

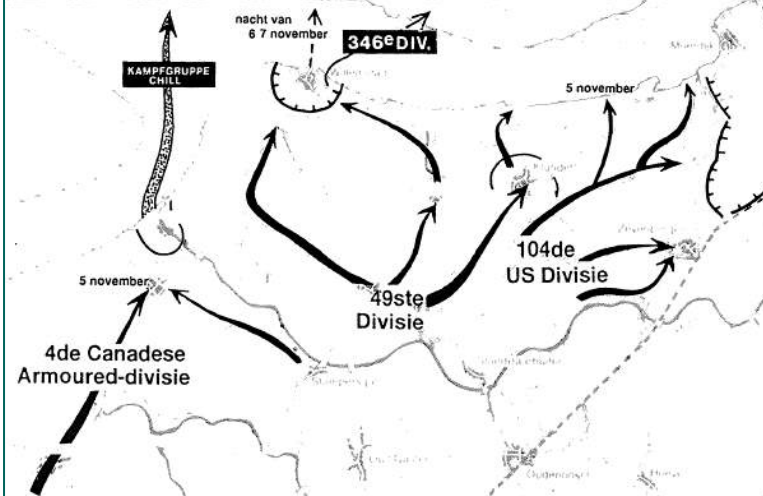
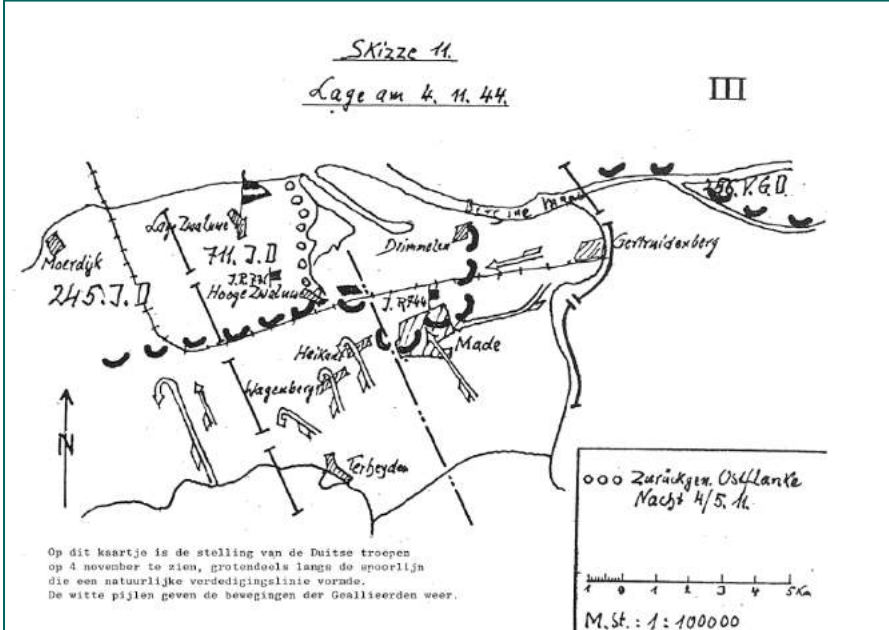
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>2/413 en rechts daarvan 2/415. Als afleidingsmanoeuvre zou het 414de Regiment verder oostelijk zich met veel lawaai verzamelen en zo de indruk wekken dat ze daar ging oversteken.</p> <p>De Amerikaanse aanval werd voorafgegaan door een verwoestende inleidende beschieting. Het dorp stond te dreunen onder het Amerikaanse trommelvuur. In het nachtelijke duister lichtte de horizon rood op door de vele branden in het stadje. Geen huis bleef gespaard en de fraaie kerk in het dorp veranderde in een trieste ruïne. De beschieting had wel effect gesorteerd. De Duitse bezetting-afkomstig van de 346ste Divisie- telde veel gewonden en de oversteek werd een succes. Mijnen en booby-traps eisten echter weer hun tol. De Amerikaanse opmars was desondanks niet meer te stuiten en tegen de ochtend stonden de eerste Amerikanen in de buurtschap Kreek. Een van de drijvende krachten was luitenant Cecil Bolton. Hoewel hij gewond was geraakt wist hij toch met zijn mortier-peloton en later met een bazooka-team Duitse machinegeweren en zelfs een 88-mm-kanon uit te schakelen. Intussen was de genie, met Britse steun, begonnen met de bouw van een Class-9 brug. Hierna zou een zwaardere Bailey-brug worden aangelegd. De Class-9 was om kwart over één's nachts klaar, maar werd prompt vernield door Duitse mortiergranaten.</p>		
	<p>Direct na de succesvolle oversteek trokken patrouilles op in de richting van het kruispunt van de Blaaksedijk en de Sluisdijk die naar het buurtschap De Kreek leidde. Ondanks de vrij voorspoedige overtocht werden de Timberwolves in hun opmars gehinderd door vijandelijk handvuurwapens en de altijd aanwezige mortieren. Hier en daar kwam het zelfs tot hevige vuurgevechten. Vermoedelijk voor een van deze acties kreeg de pelotonscommandant van het zware wapen peloton van de E-Compagnie, le luitenant Cecil H. Bolton, posthuum de 'Medal of Honour', de hoogst denkbare Amerikaanse onderscheiding, toegekend.</p> <p>Het 2e Bataljon rukte langs de Kreekdijk op en nam posities in de vele woningen langs deze dijk in. De Duitse verdediging langs de Kreekdijk was inmiddels gealarmeerd, waarop vanuit de achterhoede een zestal Sturmgeschütze van de 244e Duitse Sturmgeschutz Brigade arriveerde. Onmiddellijk verzochten de voorste pelotons van de F- en G-Compagnie van het 2e Bataljon om vuursteun. Dankzij zeer geconcentreerd vuur uit alle beschikbare vuurmonden (Uncle Targets) van het 385e US Field Regiment trok het gemechaniseerd geschut zich in Noordhoek terug.</p> <p>De oversteek over de Mark van de beide eenheden van het 415e Infanterie Regiment, het 2^e Bataljon onder commando van overste Peter Denisevich en het 3e Bataljon onder bevel van overste Gerald C. Kelleher, verliep eveneens redelijk voorspoedig. De actie van het 3e Bataljon was voor de divisie eigenlijk de belangrijkste, omdat de manschappen zouden oversteken op de plaats waar de oude brug was opgeblazen. In dit gebied moest de genie een Baileybrug bouwen. De K-Compagnie stak als eerste de rivier over en bereikte de eerste gebouwen rond de Veerstraat. Vervolgens maakte het volledige 3e Bataljon de oversteek in stormboten die werden gevaren door genisten van het 329^e US Genie Bataljon. Rond middernacht was het dorp Standdaarbuiten zwaar beschadigd in Amerikaanse handen. Vrijwel geen enkele woning had het intensieve artillerievuur zonder schade kunnen doorstaan. Het Geallieerde artillerievuur had hier onder de burgerbevolking tevens diverse levens gekost. De nodige Duitse militairen werden krijgsgevangen gemaakt.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	DOO	41
	<p>The Timberwolves crossed around the same time. This attack was preceded by the usual devastating artillery barrage and many of the houses in Standdaarbuiten were</p>	DID2	475-476

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>pounded to rubble. But the hail of shells achieved the desired result and soon most of the division was across.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>		
	<p>Klundert, in the American zone of operations and the key position in the German defences here, was hit hard during the afternoon as Spitfires from 66, 127 and 332 Squadrons (132 Wing) and 341 Squadron (145 Wing) swooped down and dropped a total of forty-four 500-pounders to which seven Typhoons of 257 Squadron (146 Wing) added another ten. The devastation in the village was incredible as was the loss of life among the civilians.</p> <p>- <i>Niet relevant, aanval buiten het analysegebied.</i></p>	DID2	478-479
	<p>De Timberwolf divisie kreeg bevel een bruggenhoofd te slaan bij Standdaarbuiten. Om 21.00 uur begon de aanval van de Timberwolfs. Voorafgegaan door trommelvuur van artilleriebatterijen. De Amerikanen leden hoge verliezen aan gesneuvelden. De Duitsers leden eveneens zware verliezen.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	HFH	36
	<p>De 56ste Brigade kreeg de opdracht om een oversteek over de Mark te forceren, met het 2de Essex op Barlaque en het 2de Gloucesters op Stampersgat. Dit was een nachtelijke aanval die in stilte moest verlopen, tegelijk zou de Amerikaanse 104de Divisie een opzettelijk luidruchtige aanval uitvoeren op Standaardbuiten. Van het 2de Essex moest A Compagnie de boten klaar maken en bewaken, C Compagnie werd sectie per sectie overgezet met vijf bootjes. Al snel vuurde artillerie en mortieren op C Compagnie. Wanneer C Compagnie door zette en Barlaque bereikten, troffen ze deze plaats verlaten aan. Vervolgens gingen ze naar rechts en veroverden de brug over het kanaal, die ze ontmantelden van explosieven. De aanval van B en D Compagnie bij Kade kende minder succes en moest afrekenen met enkele Duitse tegenaanvallen. Door het overzetten van twee 6-ponder antitankkanonnen, kon de Duitse tegenaanval worden afgeslagen.</p> <p>- <i>Niet relevant, melding van aanvallen buiten het analysegebied.</i></p>	DEL1	173
2-3 november 1944	<p>Zowel de oversteek van de Polen bij Nieuwe Veer als ook een poging tot oversteek van de Amerikanen bij Standdaarbuiten waren mislukt. Op 1 november belegde generaal J. Crocker, commandant van het 1e Britse Legerkorps, waartoe de Poolse divisie behoorde, in Roosendaal een vergadering van divisiecommandanten. Afsproken werd dat in de nacht van 2 op 3 november, precies op hetzelfde tijdstip, een nieuwe aanval op de Mark-Dintel linie zou worden uitgevoerd. De 1e Poolse Pantserdivisie zou proberen het Markkanaal over te steken, de 104e Amerikaanse Infanteriedivisie ging opnieuw een poging wagen bij Standdaarbuiten en de Engelse 49e Infanteriedivisie zou proberen ten westen van de Amerikanen over de Dintel te komen. Rond het middaguur van donderdag 2 november klaarde de lucht op en verschenen de eerste geallieerde jachtbommenwerpers boven de kanaaldijken.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locaties besproken.</i></p>	BUI3	143-144
2-4 november 1944	<p>Ten oosten van de Britten waagden de Amerikanen in de nacht van 2 op 3 november bij Standdaarbuiten een tweede poging de Mark over te steken. Deze aanval vormde het zwaartepunt van de gehele operatie. Na een artilleriebeschieting van een uur kwamen de Amerikanen op twee plaatsen aan de overkant. Een derde regiment voerde een schijnovertocht uit, een tactiek die ook de Polen toepasten. Nog diezelfde nacht namen de Amerikanen een baileybrug in gebruik. Ondanks het Duitse mitrailleurvuur en de vele mijnen en 'booby traps', die onder meer in suikerbieten waren verstopt, slaagden zij erin een stevig bruggenhoofd te vormen. Daarna ging de opmars bijzonder snel. De 104th Division nam op 4 november Klundert in en een dag later Zevenbergen. De eerste gevechtspatrouille had inmiddels het Hollands Diep bereikt. Klundert en Zevenbergen werden door de combinatie van geallieerde lucht- en artilleriebombardementen en Duitse vernielingen, onder meer met fosforgranaten, grotendeels verwoest.</p>	KLE	220-221

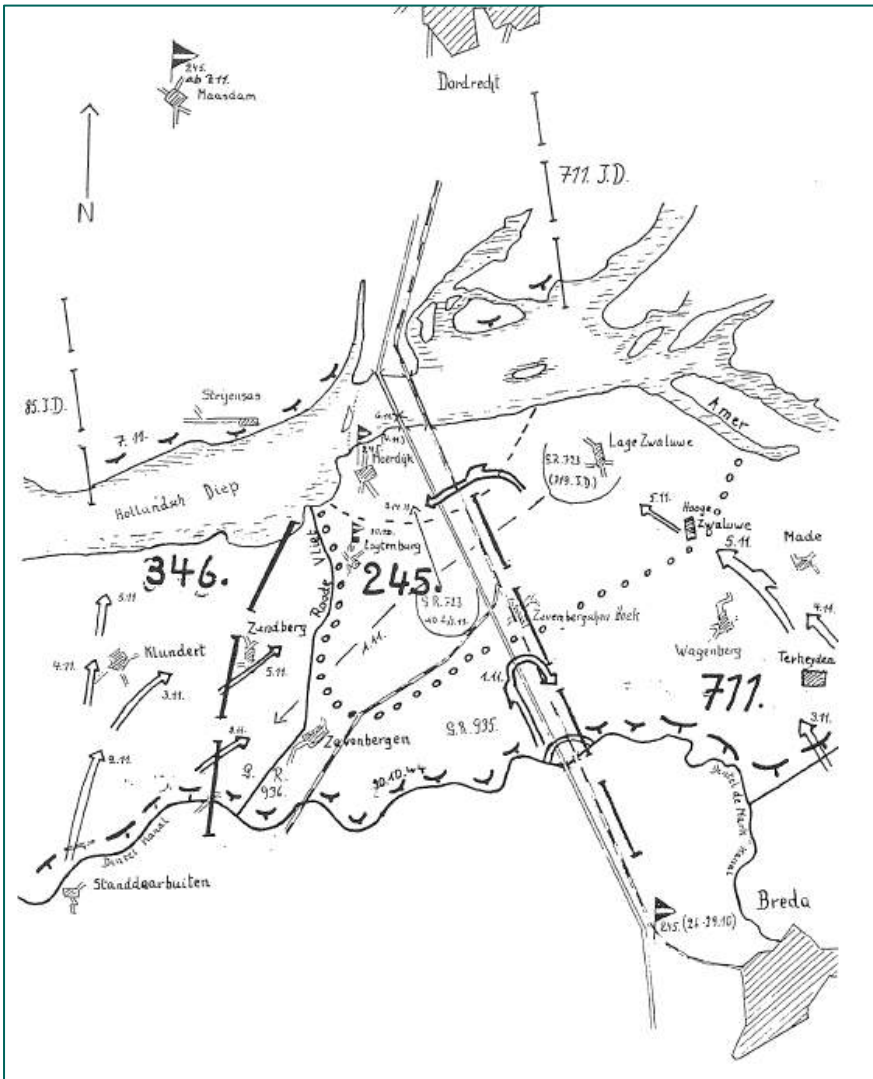
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Dit lot zou enkele dagen later ook Moerdijk treffen. Bovendien had dit gebied te lijden onder de uitgebreide inundaties die de Duitsers hadden gesteld.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke locaties vermeld.</i></p>		
<p>3 november 1944</p>	<p>Nachtelijke oversteek over de Mark door de Polar Bears, vanuit Oud Gastel, kruispunt Kaser naar Oudestoof en Klundert.</p>	<p>DEL1</p>	<p>175</p>
	 <p>- <i>Niet relevant, weinig concrete informatie over gevechten.</i></p>		
	<p>Op vrijdag 3 november rond 1.00 uur voerde het 857e Duitse Grenadier Regiment, ondersteund door Sturmgeschütze van de 244e Sturmgeschutz Brigade, een tegenaanval uit. De voorste posities van de G-Compagnie kregen het gedurende korte tijd zwaar te verduren. Ook deze keer kon de aanval door intensieve steun van de artillerie, in dit geval van het 929^e US Field Regiment, tot staan worden gebracht.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte gevechtslocaties vermeld.</i></p>	<p>DOO</p>	<p>41-42</p>
	<p>In de avond werd nog een derde bataljon door de Engelsen ingezet. Het bataljon Kings Own Yorkshire Light Infantry van de 146e Infanterie Brigade trok door de posities van de South Wales Borderers bij de Kade. Het bataljon Koyli had opdracht om Klundert te bereiken. Omstreeks 23.00 uur bereikte de B-compagnie het begin van de Boerendijk. Hierna trok de C-compagnie verder. Vanaf hier was alles goed gegaan. Echter de C-compagnie ontmoette zwaardere tegenstand en kon niet verder komen dan halverwege de Boerendijk.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	<p>HFH</p>	<p>38</p>
	<p>In the early afternoon Spitfires of 66 Squadron undertook a rail interdiction operation to the Rheindahlen area, but particularly intense Flak was encountered, three aircraft being hit and all crash-landing at Klundert; only one was repairable, and two of the pilots were wounded.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	<p>SHO</p>	<p>335</p>
	<p>Gistermiddag is Made hevig beschoten door Engelse granaten, Verscheidene huizen beschadigd, Gewonden, Geen doden. Zeer veel vee in de weide gewond of gedood. Hedenmiddag zijn de jagers aan het werk geweest. Boven de Duitse stellingen aan onze kant van het Wilhelminakanaal. De Engelsen zitten aan de overkant van het kanaal in de stellingen, die de Duitsers daar hebben laten maken.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	<p>BUI3</p>	<p>127</p>
	<p>De Amerikaanse troepen rukten nu verder op in noordoostelijke richting en bevrijdden die dag Noordhoek.</p> <p>De Britse troepen waren nu genoodzaakt hun tweede bataljon, het 2de South Wales Borderers, al eerder over te zetten dan gepland. Om vier uur 's middags trokken de Borderers via het Amerikaanse bruggenhoofd (het Britse was nog steeds te klein)</p>	<p>DID1</p>	<p>248</p>

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>naar Barlaque. Ze kwamen geen moment te vroeg. De Essex hadden de hele ochtend hun handen vol gehad aan Duitse tegenaanvallen. Vooral de boomgaard aan de Blaaksedijk werd het toneel van man tegen man gevechten. De Essex hielden stand, maar aan oprukken viel niet te denken. Die taak werd nu opgeknapt door de Borderers die in de loop van de avond Kade en de directe omgeving veroverden. In de tussentijd waren ook twee bataljons van de 146ste Brigade overgezet. Het 1ste/4de King's Own Yorkshire Light Infantry (KOYLI) kreeg opdracht vanuit het bruggenhoofd aan te vallen in de richting van Klundert.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.</i></p>		
	<p>Om te voorkomen dat de Polen de volgende dag al aan de Maas zouden staan, werd de Sturmgeschützbrigade 244 naar het 744ste Regiment gestuurd dat zich rond Made had verzameld.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen vermeld.</i></p>	DID1	250
	<p>Ongeveer tegelijk met de verovering van Made had de strijdgroep links (het 9de Bataljon infanterie plus het 2de eskadron Ulanów) Terheijden ingenomen. Patrouilles gingen op weg naar café De Tol en Hooge Zwaluwe. Bij beide plaatsen stond een Jagdpanther. Het waren de laatste twee exemplaren van Panzerjägerabteilung 559.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen melding van gevechten.</i></p>	DID1	251
	<p>Een Supermarine Spitfire, Mk LF.IX, van RAF 66 Squadron, werd om 14.00 uur getroffen met luchtafweergeschut en kwam neer te Klundert. De inzittende overleefde de crash.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen vermeld.</i></p>	SGLO	T4624
	<p>Een Supermarine Spitfire, Mk LF.IX, van RAF 66 Squadron, werd om 14.00 uur getroffen met luchtafweergeschut en kwam neer te Klundert. De inzittende overleefde de crash.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T4625
	<p>Een Supermarine Spitfire, Mk LF.IX, van RAF 332 Squadron, werd om 13.50 uur getroffen met luchtafweergeschut en kwam neer te Oostvliet. Groeneweg, in de Polder het Oudland. De inzittend kwam te overlijden.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T4629
3/4 november 1944	<p>In de nacht van 3 op 4 november betrokken de Duitse troepen een nieuwe hoofdverdedigingslijn. Deze liep vanaf het zwaar versterkte bruggenhoofd Moerdijk, over het spoorwegstation Lage Zwaluwe, naar Hooge Zwaluwe en vandaar door de Helkantsedijk ten westen en ten zuiden van Stuivezand en Made, oostelijk langs Made noordwaarts naar de Amer, net oostelijk van Drimmelen. Diezelfde nacht trokken de laatste Duitsers van de Statendam via de polder op Drimmelen aan.</p> <p>- <i>Niet relevant, weinig concrete informatie over de gevechten.</i></p>	BUI3	150
4 november 1944	<p>De Duitsers hadden zich via de brug van Quaak weer achter de volgende veilige lijn teruggetrokken omdat de Amerikanen zowel als de Engelsen bruggenhoofden over de Mark hadden bevochten. Daardoor was er hevige strijd in Oud-Gastel en in Standdaarbuiten.</p> <p>- <i>Niet relevant, weinig concrete informatie over de gevechten.</i></p>	HOE	103
	<p>Aanval op Made door de Poolse troepen van het 1^e Poolse Pantserdivisie gaat van start om 6.00 uur. Tegen de middag trokken de Duitse troepen zich terug uit Made op Helkant-Hooge Zwaluwe.</p> <p>- <i>Niet relevant, weinig concrete informatie over de gevechten.</i></p>	BUI3	150-151
	<p>Zaterdag 4 november waaierde de Poolse aanval uit in verschillende richtingen. De hoofdaanval was gericht op Made (de kortste weg naar de Maas) en stootte op de Duitse strijdmacht die zich daar had verzameld voor een tegenaanval. Ten zuiden van Made lag de zogenaamde Linie van Den Hout, resten van een oude verdedigingslinie. Het was de enige strook bos, vol eikenbomen, in een verder open landschap. Hier hadden de Sturmgeschütze zich dan ook opgesteld. Ze stonden precies goed om de Poolse tanks (3de eskadron Ulanów) met dodelijke precisie onder vuur te nemen. De Poolse aanval stakte onmiddellijk. Gelukkig waren de</p>	DID1	250-251

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>weergoden de Polen opnieuw gunstig gezind en de RAF werd weer te hulp geroepen. Ook de eigen artillerie mengde zich in de strijd. Het bos werd volledig omgeploegd. Maar de vijand gaf zich niet zomaar gewonnen en de Poolse infanterie leed zware verliezen toen ze probeerde op te rukken over de velden bij Made. Om de impasse te doorbreken werden Crocodiles (C-eskadron Fife and Forfars) naar voren gehaald. De Britten hadden een nieuwe tactiek ontwikkeld: één Troop spoot vlammen in een huis terwijl de andere twee Troops dat omsingeld hielden. Zodra de vlammen naar binnen lekten renden de Duitsers het huis uit om prompt neergeschoten te worden door de andere Crocodiles. De slachting was verschrikkelijk. Veel huizen in Made stonden in brand tegen de tijd dat de Polen het dorp hadden veroverd. Een drietal Sturmgeschütze bleven achterop het slagveld, de rest trok zich terug tot achter de spoorlijn even ten noorden van Made.</p> <p>- <i>Niet relevant, de kom van Made ligt buiten het analysegebied.</i></p>		
	<p>Bovendien voerden de Duitsers met de regelmaat van de klok tegenaanvallen uit. Het 1e Bataljon van de Mountaineers, dat even ten zuiden van Klundert in positie lag, kreeg vanuit de richting van de Zandbergsepolder een tegenaanval te verwerken. Vermoedelijk bij deze aanval sneuvelden de commandant van de B-Compagnie, kapitein Edward Lettunich, en een groot aantal van zijn militairen. Overigens zouden gedurende deze zaterdag tevens vele militairen van het 413e Infanterie Regiment het leven verliezen. Ook het 3e Bataljon leed grote verliezen toen het door Duits gemechaniseerd geschut zwaar onder vuur werd genomen. Deze Amerikaanse verkenningseenheid, de Seagulls, probeerde dwars door de Manciapolder op te rukken.</p> <p>De opmars van het 415e Infanterie Regiment in de richting van Zevenbergen verliep eveneens langzaam. Men zou er die zaterdag niet meer in slagen deze gemeente te bevrijden. Het dorp Langeweg kon deze dag nog wel worden bevrijd. Inmiddels waren de Mountaineers de weg van Klundert naar Zevenbergen in de richting van Zandberg overgestoken. Zij werden echter steeds door Duitse tegenstand gehinderd. Steun uit de lucht bleef gedurende deze zondag dringend gewenst. Op een gegeven moment vielen maar liefst drie squadrons van de Royal Air Force met tussenpozen vijandelijke posities rond Zandberg aan. De Mountaineers wilden de zondag gebruiken om in de richting van het buurtschap Roode Vaart op te rukken.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	DOO	51
	<p>Zaterdag 4 november 1944 had ook de rest van het 1ste Korps flinke vooruitgang geboekt. De Amerikanen waren sinds tien uur die ochtend vanuit Noordhoek en de polder Het Oudeland verder opgerukt in noordoostelijke richting. Links trok het 413de Regiment vlak langs Klundert, de divisiegrens, en rechts bereikte het 415de de weg Klundert-Zevenbergen.</p>	DID1	251

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>Bij de Britse 49ste Divisie wilde het nog niet zo lukken die zaterdag. Ook hier was het drassige terrein duidelijk in het voordeel van de verdedigers. Het andere bataljon dat de vorige avond was gearriveerd, het 1ste/4de KOYLI, had die dag Oude Stooft één kilometer voor Klundert Hun verliezen waren aanzienlijk geweest en verder kwamen de KOYLI's op 4 november niet</p> <p>- Relevant.</p>		
	 <p>Op dit kaartje is de stelling van de Duitse troepen op 4 november te zien, grotendeels langs de spoorlijn die een natuurlijke verdedigingslinie vormde. De witte pijlen geven de bewegingen der Geallieerden weer.</p> <p>M. St. : 1 : 100000</p>	BUI3	149
	<p>The Polish attack early on 4 November started at Den Hout and fanned out from there. One battle group went to take Terheijden, while the main attack was in the direction of Made (the shortest route to the Maas) where it clashed with the bulk of Grenadier-Regiment 744 and Sturmgeschützbrigade 280, who were just getting ready for a counterattack. The German force had taken up position behind an old line of fortifications and their accurate fire brought the Polish attack to a standstill. But once more the Royal Air Force showed up in force, in support of the troops of the ground. It was the biggest air support so far and a large number of missions were flown, both during the morning and the afternoon and all key positions in front of the advancing Allied units were plastered with bombs and rocket projectiles. A</p>	DID2	479-480

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>staggering 172 tons of bombs (of all calibres) were dropped on a relatively small area. A factory in Zevenbergen, which was used by the 245. Infanterie-Division as an ammunition dump, in addition to twenty-eight 500-pounders was hit by especially heavy ordnance, four 1,000 pounders. The air intervention was the straw that broke the camel's back for the German defenders, including Kampfgruppe Bieg.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>		
	<p>Tegen de avond bereikten de verkenners onder commando van majoor Wasilewski het buurtschap Blauwe Sluis ten zuidwesten van Lage Zwaluwe. De verkenning liep hier stuk op de al eerdergenoemde tankgracht.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen oorlogshandelingen vermeld</i></p>	DOO	70-72
	<p>Een Supermarine Spitfire, Mk LF.IX, van RAF 74 Squadron, werd om 16.20 uur getroffen met luchtafweergeschut en kwam neer te Klundert. De inzittende overleefde de crash.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	SGLO	T4636A
4 – 6 november 1944		DOO	64
5 november 1944	<p>De Moerdijkbruggen werden door Duitse troepen gesprongen nadat de laatste onderdelen van de 711^e infanteriedivisie naar het noorden waren ontkomen.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied.</i></p>	BOL	43
	<p>Ook Zevenbergschen Hoek heeft het, zoals reeds eerder in 1940, zwaar te verantwoorden gehad. De R.K. kerk bekwam door het springen van de toren en door vele beschietingen zeer veel schade. Totaal verwoest werden aldaar 30 woningen; zwaar beschadigd 47; licht beschadigd 112.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locaties vermeld.</i></p>	MET	46-47
	<p>Klundert was in brand gestoken door Duitse troepen.</p> <p>- <i>Niet relevant, weinig concrete informatie over gevechten.</i></p>	DEL1	175
	<p>Zaterdagavond om 21.30 uur gaf kolonel Skibinski van de 10e Pantser Brigade het operatiebevel voor de volgende dag. Drie gemengde gevechtstroepen, bestaande uit het 8e Infanterie Bataljon en het 2e Pantser Regiment, dienden een poging te wagen de omgeving van Hooge Zwaluwe en het buurtschap Blauwe Sluis in handen te krijgen. Uiteraard ontbrak de steun van de artillerie niet. Ook de Britse Crocodiles van de Fife and Forfar Yeomanry werden bij deze aanval ingezet. Omdat het polderlandschap niet bepaald geschikt was voor de inzet van tanks, zou het een hele moeilijke operatie worden.</p>	DOO	70-72

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Inmiddels hadden de Duitsers zich achter de spoorlijn ingegraven. Zij zetten de ongeveer vijftien nog resterende Sturmgeschütze op strategische plaatsen in. Bovendien werden nog enkele extra batterijen anti-tankgeschut van de andere zijde van de Moerdijkbruggen aangevoerd. Vele verwarde gevechten zouden op zondag 5 november uiteindelijk leiden tot de bevrijding van het slechts op enkele kolometers afstand gelegen Hooge Zwaluwe. De Britten omschreven de gevechtsacties gedurende deze dag als 'sticky' (taai). Met name door de Duitse inzet van Sturmgeschütze verloren de Polen menige Sherman tank. De Duitsers verloren bij deze gevechten minimaal één stuk gemechaniseerd geschut. Aan beide zijden leed de infanterie de zwaarste verliezen. Met de val van Hooge Zwaluwe zagen de Duitsers hun bruggenhoofd nog verder slinken. Ieder uur werd het net dat de Polen en de Amerikanen, die in de late zondagmiddag Roode Vaart hadden weten te bereiken, rond Moerdijk hadden gespannen verder aangehaald.</p> <p>- Relevant.</p> 		
	<p>Het bataljon van de Kings Own Yorkshire Light Infantry (Koyli) had de vorige nacht De Stoof bevrijd. Omstreeks 04.30 uur trok de A-compagnie in de richting van Klundert. Bij een grote boerderij op de weg naar Klundert werden de Engelsen opgehouden. Na een hevig vuurgevecht werden enkele tientallen Duitsers gevangen. Ondertussen waren de Duitsers Klundert met fosfor in brand aan het</p>	HFH	40

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>steken. Of dit nog niet erg genoeg was voerden de geallieerde Luchtmacht een luchtaanval uit op Klundert.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied,</i></p>		
	<p>Zevenbergen werd op 5 november door de Amerikanen bevrijd zonder dat deze op noemenswaardige tegenstand waren gestoten.</p> <p>- <i>Niet relevant, buiten het analysegebied,</i></p>	DID3	197
	<p>Zondag 5 november bracht voor de Britten nog niet het einde van hun inspanningen. Klundert bleek een harde noot De KOYLI's waren nog voor het aanbreken van de dag op weg gegaan. Bij een grote boerderij, vlak buiten Klundert, werden ze opgehouden. Na een kort gevecht gaven de Duitsers zich over. Intussen had de terugtrekkende 346ste Divisie de twee kerken opgeblazen. Tot overmaat van ramp voerde de RAF nog een zinloze luchtaanval uit op de plaats. Heel Klundert stond rond het middaguur in brand en niet minder dan 75 burgers kwamen om het leven. Die middag trokken de KOYLI's het smeulende stadje binnen. Voor de rechterburen, de Timberwolves, zat die zondag hun aandeel in operatie Rebound erop. Ook nu belemmerde het terrein een snelle opmars, maar om kwart over vier 's middags bereikten de eerste Amerikanen (1/414) via Zandberg (het tegenwoordige industrieterrein Moerdijk) het Hollands Diep. Rechts was het 415de vertrokken in de richting van Zevenbergen. Om drie uur 's middags was de aanval van start gegaan en vijf uur later was heel Zevenbergen in Amerikaanse handen. Ook deze plaats had zwaar te lijden gehad van de aanhoudende geallieerde beschietingen en de vernielingen die de terugtrekkende Duitsers hadden aangericht. Zevenbergen was op zaterdag ook nog vanuit de lucht aangevallen. In totaal kwamen hier 85 burgers om het leven. Die zondag merkten ook de Polen hoe lastig het Nederlandse polderlandschap kon zijn. Aanvankelijk ging de opmars vlot. Rechts trok een kleine strijdmacht van vier tanks (1ste Pantser Regiment) en tien Carriers (10 Dragonow) het door de Duitsers ontruimde Geertruidenberg binnen. Een andere groep van de Dragonow bereikte de Bergse Maas bij Drimmelen. Het hele gebied ten zuiden van de spoorlijn Geertruidenberg-Moerdijk was nu opgegeven door de vijand. Bij het café De Tol schakelden de Polen de laatste Jagdpanther van Panzerjägerabteilung 559 uit. Verder kwamen ze die zondag nog niet, want bij Zevenbergschen Hoek en Hooge Zwaluwe verzette de vijand zich even fanatiek als altijd. Sturmgeschütze (StuGBrigade 280) hadden vanachter de spoordijk een perfect schootsveld.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	DID1	253-256
	<p>Op 5 november ging de geallieerde opmars voort, maar geen van de divisies boekte die dag veel terreinwinst. De Polen bevrijdden Geertruidenberg, terwijl de Canadezen, Britten en Amerikanen in de natte kleigrond van West-Brabant voortploeterden. [...] Op 5 november waren de 245. en de 711. Infanterie Divisie via de bruggen naar de noordoever overgestoken, waarna de overgangen alleen nog door een regiment van de 719e Infanterie Divisie werden verdedigd.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke gevechten vermeld.</i></p>	KLE	221-222
	<p>On Sunday 5 November the advance of I Corps followed its relentless course and for the third consecutive day it was supported by 84 Group RAF. In fact only four squadrons were in action that day dropping bombs on or near Dinteloord, Klundert and Blauwe Sluis.</p> <p>Klundert proved a tough nut to crack and the 1st/4th KOYLI was temporarily held up by a group just outside this key village. Then the Royal Air Force intervened. Ten Spitfires from 74 Squadron (145 Wing) dropped the same number of 500-pounders on the centre of the village, killing seventy-five civilians in the process. The KOYLI's captured the village, which looked like a furnace during the afternoon. And although one KOYLI noted that the 'bloody Germans had set fire to the place' the truth was</p>	DID2	482-483

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>that the bombs and Allied artillery had done the job. Three kilometres to the east Zevenbergen was also captured at some cost to the civilians.</p> <p>The 415th Regiment had begun the attack on Zevenbergen which was in their hands as darkness fell. The village had also suffered terribly from the continuous Allied barrages. In all eighty-five civilians were killed. The Timberwolves reached a small stream, the Rode Vaart, on the west side of Moerdijk The American advance had achieved its purpose.</p> <p>In the eastern sector the 711. and the 245. Infanterie-Division pulled back towards the Moerdijk bridge followed closely by the 1st Polish Armoured Division. However, the terrain still favoured the defenders who were dug in behind the railway embankment between Zevenbergschen Hoek and Hooge Zwaluwe.</p> <p>sturmbeschützbligade 244 in Zevenbergschen Hoek in particular still put up a hell of a fight and the hamlet of Blauwe Sluis remained in German hands.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>		
	<p>Twee Amerikaanse regimenten hadden om tien uur 's ochtends de operaties hervat. Het 413de, de (Seagulls), nam Klundert in ondanks zware Duitse tegenstand. Sturmgeschütze vuurden onophoudelijk op de Amerikanen. Maar Spitfires van de Britse luchtmacht bestookten de hele dag Duitse posities.</p> <p>Het 415de had het iets gemakkelijker en aan het einde van de middag had het regiment de weg Klundert-Zevenbergen bereikt.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	DID3	196
6 november 1944	<p>After discovering that the Germans had pulled back to Moerdijk the Poles had followed up, capturing Blauwe Sluis, Hooge Zwaluwe and Zevenbergschen Hoek and they cleared the area as far as the river Maas. They took 93 prisoners, all of them of the 711. Infanterie-Division.</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	DID2	486-487
	<p>Made is drie dagen en nachten aan een hevig granaatvuur blootgesteld geweest. Duizenden granaten zijn hier in- en overgevlogen. Er zijn veel doden en gewonden. Bijna alle huizen hebben treffers gekregen. Vele liggen in puin. Het is een grote ravage hier.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locaties vermeld.</i></p>	BUI3	127
7 – 9 november 1944	<p>De Polen vochten zich met moeite een weg door het vlakke, open polderland totdat zij bij Lage Zwaluwe en Zevenbergschen Hoek op de betonversperringen stuitten. Op 7 november werd antitankgeschut tegen deze muren ingezet. Zo'n 2500 granaten waren nodig om ze te vernielen. Toen bleken achter de versperringen nog talloze mijnen te zijn ingegraven. Het duurde tot de ochtend van 9 november voordat de twee Poolse eskadrons die de aanval op het bruggenhoofd uitvoerden het grotendeels verwoeste dorp Moerdijk bereikten. Tot bij de haven boden de Duitsers weerstand.</p> <p>- <i>Niet relevant, exacte locaties vermeld.</i></p>	KLE	222
9 november 1944	<p>Het centrum van het front, bezet door het 1ste Britse Korps, werd gecontroleerd door de 1ste Poolse Pantserdivisie. Dit deel liep van Raamsdonk tot de kanaalmonding ten noorden van Zevenbergen.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen melding over gevechten.</i></p>	CMHS1	9

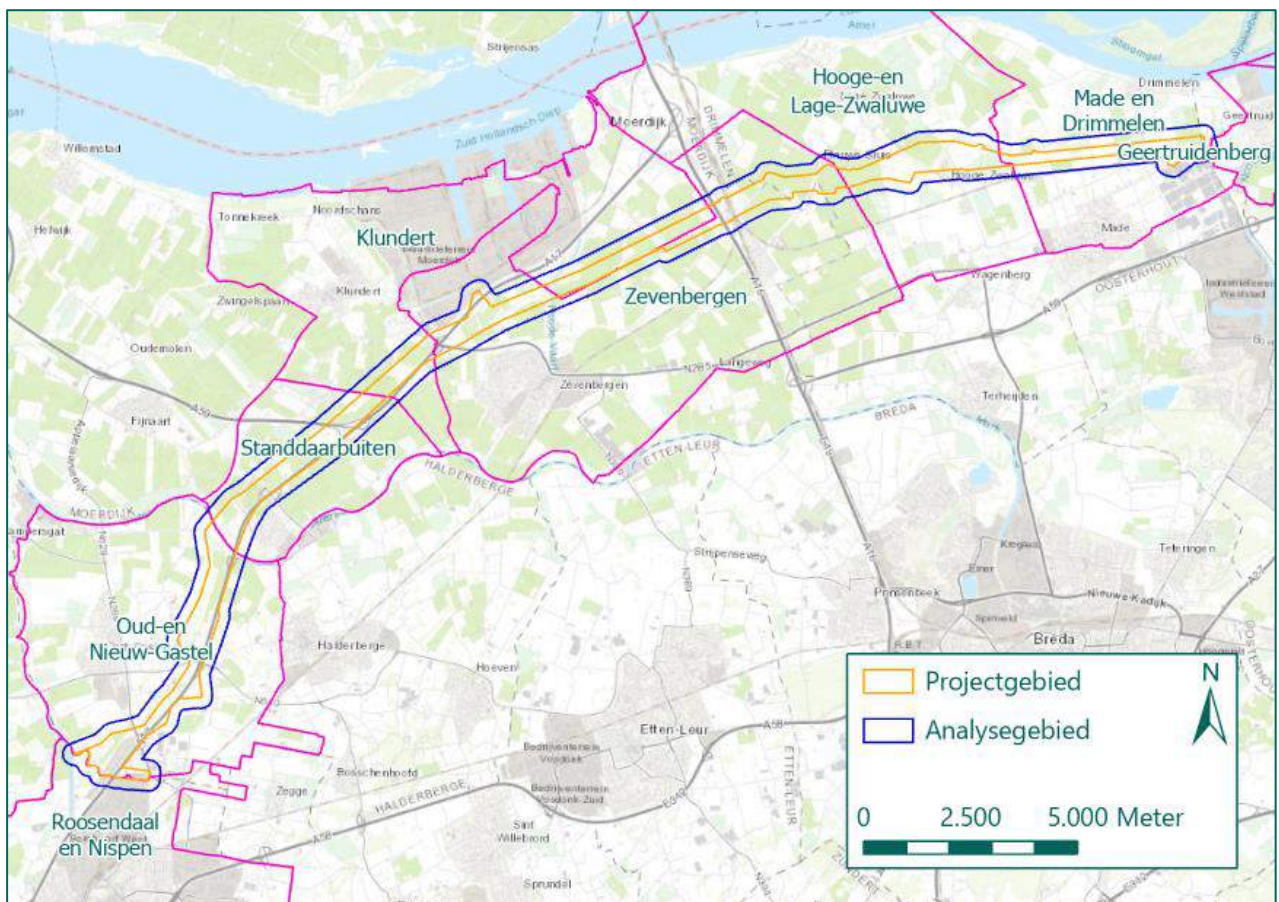
Tabel 14: Overzicht gebeurtenissen winter 1944 – mei 1945.

Naoorlogse periode

Direct na de oorlog begon de wederopbouw van Nederland. Verdedigingswerken, bunkers en achtergebleven NGE werden opgeruimd. Voor het ruimen van de duizenden mijnevelden werden onder meer Duitse krijgsgevangenen ingezet. Voor dit project is geen informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode.

BIJLAGE 3 ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog bestond het analysegebied uit verschillende gemeentes. Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE zijn de archieven van deze (voormalige) gemeentes geraadpleegd. Tevens worden de gemeentearchieven geraadpleegd. Tevens worden de relevante gemeentearchieven geraadpleegd waarbinnen het analysegebied sinds de Tweede Wereldoorlog binnen heeft gelegen. Binnen de gemeentearchieven dienen volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE in ieder geval stukken van de luchtbeschermingsdienst, stukken over aangetroffen/geruimde NGE en oorlogsschaderapporten te worden geraadpleegd. Voor voorliggend onderzoek zijn deze dossiers waar mogelijk geraadpleegd. In onderstaand figuur is een overzicht weergegeven van de (voormalige) gemeentes bij het analysegebied.

Nast de gemeentearchieven dient volgens het WSCS-OCE het provinciale archief van Noord-Brabant te worden geraadpleegd. Dit archief is ingezien in 's-Hertogenbosch. Daarnaast zijn ook het Nationaal Archief, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en het NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies geraadpleegd. De resultaten van het onderzoek uit de volgende archiefinstellingen zijn opgenomen in deze bijlage:

- West-Brabants Archief (WBA)
 - Archief van de gemeente Klundert
 - Archief van de gemeente Oud en Nieuw Gastel
 - Archief van de gemeente Roosendaal en Nispen
 - Archief van de gemeente Standdaarbuiten
- Regionaal Archief Tilburg te Tilburg (RCA)
 - Archief van de gemeente Geertruidenberg
 - Archief van de gemeente Hooge- en Lage Zwaluwe
 - Archief van de gemeente Made en Drimmelen
 - Archief van de gemeente Zevenbergen
- Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch (BHIC)

- Archief van de provincie Noord-Brabant
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)
 - Collectie 409: Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940.
 - Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.
 - Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.
- NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD)
 - Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West.

Gemeentearchieven

Regionaal Archief Tilburg (RCA):

Toegang 2658: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur Geertruidenberg, (1904) 1928-1980	
Inventaris 19	Oorlogsschade gemeente-eigendommen: - diverse panden - gemeentetoren - beplanting straten en pleinen - klokken - GEB (=Gemeentelijk Elektriciteitsbedrijf). 1941-1953.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 510	Volkshuisvesting: - gegevens betreffende woningen en woningbouw - verslag volkshuisvesting - statistische opgaven o.m. oorlogsschade. 1928-1945.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 515	Wederopbouw Tweede Wereldoorlog: - overname werkzaamheden - overzicht vernietigde panden. 1945-1949.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 544	Geertruidenbergse bouwvereniging: herstel oorlogsschade. 1946-1947.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 655	Vernieuwing brug over de Donge. 1937-1963.
Niet relevant, algemeen dossier.	
Inventaris 812	Oud Zwembad: - overeenkomsten verhuur en verpachting - oorlogsschade - uitbreiding en verbetering. 1942-1958.
Niet relevant, schade veroorzaakt door gebruik geallieerde eenheden van het terrein.	
Inventaris 820	Militaire gebouwen en terreinen (ook Tweede Wereldoorlog): - heraanwijzing van Geertruidenberg als garnizoensplaats (niet doorgegaan) - opgave woningen ten behoeve van de marechaussee. 1937-1941.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	

Toegang 2654: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur Geertruidenberg (1928) 1980-1996 (2000)	
Inventaris 192	Reactie gemeente op ruimtelijke plannen: verstedelijkingsnota - structuur verkeer en vervoer - militaire terreinen - electriciteitsvoorziening, 1976-1993.
Niet relevant, algemene dossiers.	

Toegang 2348: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Made en Drimmelen, 1939-1973	
Inventaris 16	Stukken betreffende straatnaamgevingen (raadsbesluiten) in de gemeente Made c.a. 1940-1972.
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 542	Stukken betreffende herstel oorlogs- en bezettingsschade aan diverse gemeentelijke objecten; toren Ned. Hervormde Kerk Drimmelen, 1946-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Inventaris 543	Stukken betreffende oorlogs- en bezettingsschade aan gebouwen en terreinen bestemd voor de gemeentelijke dienst, 1947-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 630	Stukken betreffende statistische gegevens/maandrapporten politiepost Made, 1943-1972.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 833	Stukken betreffende inleveren en vernietigen van wapens binnen de gemeente Made, 1940-1943.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 928	Stukken betreffende oorlogsschade aan rioleringswerken binnen de gemeente Made c.a., 1947-1953.
Niet relevant, geen exacte schadelocaties vermeld.	
Inventaris 949	Stukken betreffende alarmering en waarschuwing lokale bevolking Made/Drimmelen 1940-1944.
Niet relevant, enkel vermelding van vliegtuigcrash te Oosterhout.	
Inventaris 956	Stukken betreffende luchtbombardementen boven Made/Drimmelen 1941-1949.
<p>Een melding van onbekende datum waar betreffende vier antitankmijnen. De heer De Burg meldt dat er in aan de grens van de gemeente Geertruidenberg – Made en Drimmelen vier tankmijnen liggen achter de houten wering van de tankval. Omdat niet zeker is of de mijnen te gemeente Made en Drimmelen of te gemeente Geertruidenberg liggen heeft de heer de Burg besloten contact op te nemen met gemeente Made en Drimmelen.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p>	
Inventaris 957	Stukken betreffende inzameling oorlogstuig binnen de gemeente Made c.a., 1950-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 960	Stukken betreffende brandweerstatistiek/brandrapporten en rapporten hulpverlening 1942-1973.
Niet relevant, geen meldingen met betrekking tot NGE.	
Inventaris 1030	Stukken betreffende herstel oorlogsschade aan de haven te Drimmelen, 1947-1956.
Niet inzichtelijk, ligt extern bij de gemeente Drimmelen.	
Inventaris 1173-1178	Stukken betreffende wederopbouw huizen oorlogsschade in de gemeente Made c.a.; schaderapporten/vergoedingen, 1946-1950.
<p>1173: Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied. 1174: Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied. 1175: Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied. 1176: Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied. 1177: betreft schadelijsten met daarop onder andere de melding dat de boerderij van A van Stokkom (B47), de woning van H. Hessels (B48) en de boerderij van Chr. Avontuur, allen aan de Zeggeweg, schade hebben opgelopen tijdens de oorlog van categorie C. ook de boerderij van A. J. Timmermans (D5) aan de Sluizeweg en verschillende woningen en boerderijen in Oud Drimmelen liepen schade op van categorie C. - <i>Niet relevant, geen oorzaak van de schade vermeld.</i> 1178: Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.</p>	

Inventaris 1181	Stukken betreffende uitkeringen fonds Noodgebied (Biesbosch) (oorlogsschade), 1948-1951.
Niet relevant, geen vermelding oorzaak oorlogsschade.	
Inventaris 1212	Stukken betreffende herbouw/herstel schoolgebouwen in verband met oorlogsschade (urgentie scholenbouw), 1946-1952.
Niet relevant, algemeen dossier.	
Inventaris 1213	Stukken betreffende oorlogsschade/bezettingsschade aan openbaar lagere school te Drimmelen, 1946-1956.
Niet relevant, algemeen dossier.	
Inventaris 1331	Stukken betreffende oproeping; aanhouding; verhoor van verdachten in de gemeente Made c.a. (oorlogshandelingen), 1940-1946.
Niet openbaar, niet ingezien.	

Toegang 2350: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Made en Drimmelen, (1954) 1974-1996 (1999)

Inventaris 34	Straatnaamgeving in de gemeente Made. 1974-1980
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 35	Straatnaamgeving in de gemeente Made. 1982-1992
Niet relevant, straatnaamgeving nieuwbouw.	

Toegang 2536: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Hooge en Lage Zwaluwe, 1934-1980.

Inventaris 12	Stukken betreffende huisnummering (raadsbesluiten) in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe, 1948-1976
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 410	Stukken betreffende oorlogs- en bezettingsschade aan gebouwen en terreinen bestemd voor de gemeentelijke dienst. 1947-1955.
Niet relevant, slechts een melding binnen het analysegebied, maar dit betreft schade aan een weg (de Horenhilsedijk tussen Hooge en Lage Zwaluwe) zonder hierbij de oorzaak van de schade, de datum van de schade of de exacte locatie van de schade te vermelden.	
Inventaris 514	Stukken betreffende politierapporten lokale gebeurtenissen in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe gedurende de bezettingstijd. 1942-1944.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied	
Inventaris 554	Stukken betreffende herbouw en herstel van werken; lijsten van door oorlogsgeweld verwoeste panden in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1944-1948.
Relevant, betreft enkele omnummeringen die nuttig zijn bij het lokaliseren van adressen. Geen verdere NGE- gerelateerde meldingen. Schadedatum, schade omvang en oorzaak van schade niet vermeld.	
Inventaris 555	Stukken betreffende herbouw en herstel van werken; lijsten van door oorlogsgeweld verwoeste panden in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1944-1948.

Lijsten met tijdens de oorlog verwoeste panden:

De Pootweg 1, 2 en 3, respectievelijk een aardappelloods, en twee schuren

- *Relevant*

Lijsten met gebouwen die vernield zijn na september 1944 door oorlogsgeweld:

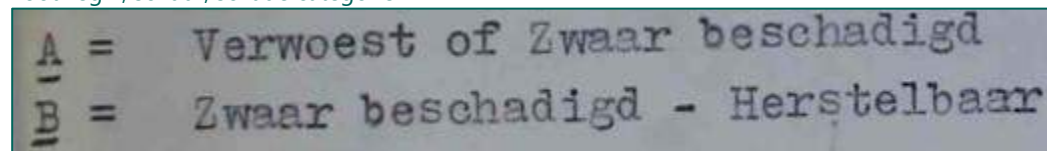
Pootweg 1, 2 en 3, respectievelijk een aardappelloods, en twee schuren, schade categorie A

Zeedijk 2 en 3, een woonhuis, en Zeedijk 5, een schuur, schade categorie B

Korteweg 1, woonhuis en schuur, schade categorie B

Horenhilsedijk 3, woonhuis en schuur, schade categorie B

Pootweg 1, schuur, schade categorie B

- *Relevant.*

Inventaris 556	Stukken betreffende herbouw en herstel van werken; opruimen verdedigingswerken Moerdijk. 1946-1953.
-------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied

Inventaris 641	Stukken betreffende overlijden gesneuvelde militairen in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1940.
-------------------	--

Niet relevant, geen relatie met NGE.

Inventaris 715	Stukken betreffende herstel oorlogsschade vuilstortplaats Moerdijk. 1953.
-------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied

Inventaris 753	Stukken betreffende alarmering en waarschuwing lokale bevolking Hooge en Lage Zwaluwe; evacuatieverslag voorbereiding afvoer burgerbevolking. 1940-1942.
-------------------	---

Niet relevant, betreft algemene dossiers.

Inventaris 754	Stukken betreffende bescherming lokale bevolking tegen luchtaanvallen; inzet van windmolens als alarmeringsmiddel. 1941.
-------------------	---

Niet relevant, betreft algemene dossiers.

Inventaris 755	Stukken betreffende alarmering en waarschuwing lokale bevolking Hooge en Lage Zwaluwe; instellen klokkenluiden als sirenemiddel. 1941-1944.
-------------------	--

Niet relevant, betreft algemene dossiers.

Inventaris 756-766	Stukken betreffende bescherming plaatselijke bevolking tegen luchtaanvallen; evacuatie en terugkeer burgerbevolking Hooge en Lage Zwaluwe. 1942-1945.
-----------------------	--

Niet relevant, betreft algemene dossiers en meldingen van evacuaties.

Inventaris 772	Stukken betreffende inzameling oorlogstuig binnen de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1941-1959.
-------------------	---

Melding van onbekende datum betreffende het aantreffen van een niet gesprongen granaat op een stuk bouwland gelegen te Willem Frederikpolder. De eigenaar van het stuk grond woont te perceel sectie E92.

- *Niet relevant, exacte locatie van de granaat niet vermeld.*

Melding van 25 juni 1945 betreffende achtergebleven munitie in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe:

Op een perceel gelegen naast de Zeedijk watermachine liggen vermoedelijk landmijnen.

Langs het Dreefje aan de Pootweg liggen vermoedelijk landmijnen

Op de stuk grond horende bij de Korteweg 1 liggen langs de Zwaluweseweg granaten

- *Relevant, NGE binnen het analysegebied.*

Melding van onbekende datum betreffende het aantreffen achtergebleven explosieven:

Onleesbare melding betreffende achtergebleven vermoedelijk granaten aan de Pootweg.

- *Niet relevant, slechte leesbaarheid van de bron maakt het onmogelijk om conclusies te trekken.*

Melding van 15 januari 1945 betreffende een melding van de aanwezigheid van landmijnen van landbouwer A.A.M. Wijnen, wonende te Pootweg 1,

- *Niet relevant, geen exacte locatie gegeven van de ligging van de mijnen.*

Melding van 3 april 1946 betreffende de ligging van een projectiel in de Pootweg.

- *Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.*

Melding van 8 april 1946 betreffende een door particulieren geruimd projectiel dat aan de kant van de Pootweg is weggelegd ter ruiming.

- *Niet relevant, geen exacte vindlocatie vermeld.*

Melding van 23 november 1950 betreffende de aanwezigheid van een handgranaat en een partij patronen aan het eind van de Groenendijk tegen de gemeentegrens Hoge en Lage Zwaluwe – Zevenbergen.

- *Niet relevant, net buiten het analysegebied. Geeft wel een indicatie van gevechtshandelingen.*

Melding van 1[?] juli 1954 betreffende het aantreffen van een kist munitie bij het uitvoeren van baggerwerkzaamheden te Blauwsluis. De kist is in een schuur van een buurtbewoner opgeslagen en staat klaar voor ruiming.

- *Niet relevant, exacte locatie van aantreffen niet vermeld.*

Melding van 31 juli 1954 betreffende de aanwezigheid van een handgranaat op het terrein nabij het terrein van de heer de Bruijn, wonende aan de Pootweg D26 te Zevenbergschen Hoek

- *Niet relevant, geen exacte vindplaats vermeld.*

Melding van 10 december 1954 betreffende de aanwezigheid van een granaat op het land van een boer in de Polder 'De oude Moeren'

- *Niet relevant, polder overlapt met analysegebied, maar geen exacte vindplaats vermeld.*

Inventaris 773	Stukken betreffende brandweerstatistiek/brandweerrapporten. 1941-1980.
Niet relevant, geen branden als gevolg van oorlogshandelingen.	
Inventaris 822	Stukken betreffende herstel oorlogsschade spoorbrug Moerdijk. 1946-1950.
Niet relevant, betreft bouwdoossiers.	
Inventaris 960	Stukken betreffende uitkeringen/oorlogsmolestvergoedingen aan oorlogsslachtoffers uit de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1940.
Niet relevant, geen vermelding oorzaak en datum schade.	
Inventaris 980-981	Stukken betreffende herstel/restauratie oorlogsschade aan schoolgebouwen in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1945-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1010	Stukken betreffende herstel/restauratie door oorlog verwoeste watertoren Hooge Zwaluwe. 1946-1948.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1013	Stukken betreffende restauratie oorlogsschade RK kerk Lage Zwaluwe.1950-1952.

Niet relevant, geen vermelding oorzaak en datum schade.	
Inventaris 1018	Stukken betreffende inventarisatie herstel oorlogsschade molens in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1945-1950.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1040	Stukken betreffende krijgsgeschiedenis van de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. 1941-1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Gemeentearchief Drimmelen

Er zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen van deze gemeente, gezien de gemeente pas sinds 1997 bestaat.

West-Brabants Archief:

Toegang 0451: gemeentebestuur Klundert 1811-1940.	
Inventaris 3735	Stukken betreffende oorlogsschade aan gebouwen. 1940.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 3740	Stukken betreffende de luchtbeschermingsdienst. 1936-1940.
Niet relevant, algemeen en hoofdzakelijk vooroorlogs.	
Inventaris 4104	Circulaires in verband met de oorlogssituatie. 1940.
Niet relevant, algemeen: voedsel-, benzinevoorraad etc.	
Inventaris 4115	Stukken betreffende legerlasten (vordering, inkwartiering, schade). 1940.
Melding van 1 juli 1940 betreffende niet-ontploffte projectielen die binnen de gemeente terecht gekomen zijn op 10 mei 1940. Op onder andere de volgende locaties komen granaten neer: Eén granaat van afweergeschut in het perceel bouwland van Vermeulen in het gehucht Pelikaan. - <i>Niet relevant, naar aanleiding van een neergekomen granaat van luchtafweergeschut wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.3.</i>	

Toegang 0476: Gemeentebestuur Klundert, 1941-1970	
Inventaris 7052	Dossier betreffende straatnaamgeving, 1956-1967. 1 dossier.
Niet relevant, betreft enkel lijst met straatnamen	
Inventaris 8073	1941 (Luchtbeschermingsdienst). 1941.
Niet relevant, betreft algemene informatie	
Inventaris 8115	Basisplan voor de wederopbouw van Moerdijk, 1950. 1 dossier.
Niet relevant, betreft nieuwbouwplan	
Inventaris 8116	Lijsten van verwoeste panden en te onteigenen percelen, 1945-1948. Dossier. 1945-1948.
Niet relevant, geen oorzaak van schade of schadedatum vermeld.	

Inventaris 8434	Dossier betreffende herstel van oorlogsschade aan de bedrijfspanden van Rompa Moerdijk, 1941. 1 dossier.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 8435	Dossier betreffende oorlogsschade 1940, 1941-1946. 1 dossier.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 8436	Lijsten met verwoeste en te onteigenen percelen, 1946. 1 dossier.
Niet relevant, aard van schade niet gegeven	
Inventaris 8439	Dossier betreffende herstel van oorlogsschade, watersnoodschade, aanleg speelplaats, restauratie en aanleg van een personeelstoilet in de Nederlands Hervormde school aan de Vestkant 2, 1948-1963. 1 dossier.
Niet relevant, buiten het analysegebied.	
Inventaris 8477	Herstel schade aan openbare gebouwen. 1953..
Niet relevant, betreft schade door watersnoodramp 1953	
Inventaris 8479	Dossier betreffende de Luchtbeschermingsdienst Kern Klundert, 1941-1944. 1 dossier.
Niet relevant, betreft aanschaf hulpmiddelen	
Inventaris 8486	Dossier betreffende de opgaven van munitie, 1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 8699	Dossier betreffende de herbouw en vergoeding van de oorlogsschade van de Christelijk Nationale school, 1946-1969. 1 dossier.
Niet relevant, buiten het analysegebied.	
Inventaris 8796	Dossier betreffende opruiming van militaire werken te Roodevaart, 1944. 1 dossier.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 8797	Verslag van de oorlogshandelingen in 1944 en 1945, 1945. 1 dossier.
<p>Verslag waarin vermeld wordt dat de gemeente Klundert, met uitzondering van de gehuchten Roodevaart en de Moerdijk werd bevrijd op 5 november 1944.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen vermeld.</i></p> <p>Melding van oorlogshandelingen ten zuiden van de bebouwde kom van Klundert: tijdens oorlogshandelingen tussen geallieerden troepen en Duitse troepen vielen tussen de Noordhoek en de Polder Bloemendaal vijf doden. In dit gebied brandde negen boerderijen, één vlas- en hennep fabriek en vier woonhuizen af. Daarnaast raakte een twintigtal woningen zwaar beschadigd door granaat- en/of bominslagen.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locaties vermeld.</i></p>	

Toegang 0476: Gemeentebestuur Klundert, 1941-1970

Geen relevante inventarissen aangetroffen.

Toegang 0251: Gemeentebestuur Oud en Nieuw-Gastel, 1811-1941 (1956).

Geen relevante inventarissen aangetroffen

Toegang 0281: Archief van het gemeentebestuur Oud en Nieuw Gastel, 1942-1970.

Inventaris 78	Dossier betreffende de aankoop van bijdragen in de oorlogsschaden van de N.V. Maatschappij voor Sloopwerken, 1954-1955.
---------------	---

Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld.

Inventaris 735	Dossier betreffende politionele maandrapporten, 1942-1944.
----------------	--

Niet relevant, geen meldingen met betrekking op NGE.

Inventaris 882	Dossiers betreffende de brandrapporten, 1942-1970: 1942-1952.
----------------	---

Niet relevant, geen oorlogsschade

Inventaris 3734	Dossier betreffende de bescherming tegen luchtaanvallen o.a. blokorganisatie zelfbescherming, 1942-1945.
-----------------	--

Niet relevant, betreft evacuatieplan

Inventaris 3741	Dossier betreffende de opruiming van munitie, 1945-1950.
-----------------	--

Melding van de burgermeester te Oud- en Nieuw Gastel met betrekking op schade die is ontstaan aan een woning aan de kadastrale sectie E11 [Gastelsedijk Zuid 9] op 6 juni 1945 door het laten springen van een mijn. De mijn werd gesprongen in de gemeente Steenberg en Kruisland maar veroorzaakte glasschade in de gemeente Oud en Nieuw Gastel.

- *Niet relevant, niet bekend waar de mijn gesprongen is.*

Melding van 13 mei 1950 betreffende ruiming oorlogstuig in de gemeente Oud- en Nieuw Gastel. Er werden aan Kuivenzand C15 [Kralen 2] verschillende granaten gevonden.

- *Relevant.*

Inventaris 3749	Dossier betreffende de sirenes, 1942-1945.
-----------------	--

Niet relevant, geen betrekking op NGE.

Inventaris 3752	Dossier betreffende de inlevering van wapenen en munitie, 1942-1948.
-----------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 3786	Persoonsdossiers inzake financiering oorlogsschade 1946-1950.
-----------------	---

Niet relevant, betreft enkel rekeningen.

Inventaris 3787	Wederopbouw boerderijen, bakkerijen, publiekrechtelijke lichamen e.d. 1945-1953.
-----------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 3865	Dossier betreffende de instelling van een militaire zone, 1944-1946.
-----------------	--

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

Inventaris 3909	Dossier betreffende de oorlogsschade, 1940-1941.
-----------------	--

Toegang 0281: Archief van het gemeentebestuur Oud en Nieuw Gastel, 1942-1970.

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 3917	Dossier betreffende het herstel van de oorlogsschade aan de r.k. meisjesschool en gymnastieklokaal, Dennis Leestraat 33, 1947-1955.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 3925	Herstel oorlogsschade 1947-1957.
--------------------	----------------------------------

Niet relevant, geen aard van schade vermeld.

Inventaris 3930	Herstel oorlogsschade 1947-1957.
--------------------	----------------------------------

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 3959	Dossier betreffende claims en vergoedingen voor schade door geallieerden toegebracht, 1945-1952.
--------------------	--

Niet relevant, geen aard van schade vermeld.

Inventaris 3962	Dossier betreffende voorwerpen afkomstig uit vliegtuigen, 1941-1944.
--------------------	--

Melding van het aantreffen van een tweetal ballonnen met daaraan vast een blik op 28 juli 1942. De voorwerpen werden aangetroffen aan de Langenberg en de Vijverstraat te Oud- en Nieuw Gastel.

- *Niet relevant, betreft geen NGE.*

Inventaris 3963	Dossier betreffende de stellingen van de Duitse Weermacht, 1943-1944.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 182	Nieuwstraat 37; Verbouwing van de openbare school voor glo en ulo, tijdens het herstel van de oorlogs- en bezettingsschade; met tekeningen. 1953-1954.
-------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 194	Nieuwstraat 37; Herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan de openbare school voor glo en ulo, met tekeningen. 1944-1958.
-------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 195	Nieuwstraat 37; Overzicht van de kosten van het herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan het gebouw van de openbare lagere scholen. 1945-1949.
-------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 217	Vincentiusstraat 51; Herbouw na oorlogsschade van het gymnastieklokaal van de rk school voor glo St. Vincentius,; met tekeningen. 1949-1955.
-------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 219	Vincentiusstraat 51; Vergoeding van de bezettings- en oorlogsschade aan de rk school voor glo St. Vincentius. 1944-1956.
-------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 245	Vughtstraat 2; Vergoeding voor het herstellen van oorlogsschade en het tijdelijk huisvesten van de rk school voor glo St. Marie. 1944-1949.
-------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 250	Vughtstraat 2; Herstel van oorlogsschade aan het gebouw en de speelplaats van de rk school voor glo St. Marie. 1947-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 272	Burgerhoutsestraat 25; Rijksbijdragen in de kosten van herstel van oorlogs- en bezettingsschade ten behoeve van de rk school voor glo St. Joseph. 1944-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 274	Burgerhoutsestraat 25; Herstel van de oorlogs- en bezettingsschade van de rk school voor glo St. Joseph, met 1946-1953.
Niet relevant, stukken met betrekking tot aanbesteding	
Inventaris 299	Bergsebaan 8 te Nispen; Vergoeding van bezettings- en oorlogsschade en de wederopbouw van de rk school voor glo St. Donatus;; met tekeningen. 1940-1964.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 314	Hulsdonksestraat 75; Medewerking van de gemeente aan het herstel van oorlogs- en bezettingsschade en vergoeding voor de huur van noodlokalen ten behoeve van de rk school voor glo St. Cornelius; met tekening. 1943-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 317	Hulsdonksestraat 75; Rijksvergoeding voor het herstel van oorlogsschade aan de rk school voor glo St. Cornelius. 1948-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 329	Emmastraat 96; Herstel van oorlogs- en bezettingsschade aan de pc school voor glo. 1945-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 346	Hoogstraat 124; Herstel van de bezettings- en oorlogsschade van de rk school voor vglo St. Antonius van Padua; met tekening. 1940-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 352	Kloosterstraat ongenummerd; Herstel van bezettings- en oorlogsschade aan de rk school voor glo St. Aloysius. 1940-1971.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 537	Vincentiusstraat 49; Herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan de rk school voor blo St. Jan. 1945-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 577	Vincentiusstraat 53; Herstel van oorlogs- en bezettingsschade en het gebruik van noodlokalen ten behoeve van de rk school voor ulo St. Joan Berchmans. 1942-1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 579	Vincentiusstraat 53; Herstel van oorlogs- en bezettingsschade, gebruik van noodlokalen en herstel van de speelplaats van de rk school voor ulo St. Joan Berchmans. 1948-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 921	Vaststelling van straatnamen. Met tekening. (RB 25-11-1948 en 23- 12-1948). 1948.
Relevant, bruikbaar bij het lokaliseren van adressen in de gemeenten.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 996	Vaststelling van wijzigingen van straatnamen en huisnummers in verband met de 13e algemene volkstelling in 1960. Met tekeningen. (RB 25-2-1960). 1960.
Relevant, bruikbaar bij het lokaliseren van adressen in de gemeenten.	
Inventaris 1060	Algemene zaken betreffende ontspanningscentrum Vrouwenhof: - album Vrouwenhof - mijnen en munitie - aanleg speedwaybaan - opmetingen - 15.000ste bezoeker - ehbo-post - suggesties raadsleden - kritiek op personeel - suggestie naamsverandering - 12,5 jarig bestaan - 15 jaar speeltuin - richtingwijzer - herbepanting - brochure - 20 jarig bestaan, 1946-1973
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1104	Vergoeding van de oorlogsschade aan de villa en opstallen van landgoed Vrouwenhof, 1948-1962.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1164	Herstel van oorlogsschade aan gebouwen op het militair oefenterrein aan de Langendijk te Rucphen. 1948-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1167	Beschikbaarstelling aan de commandant van de commandotroepen van een terrein in de gemeente Rucphen (kadaster sectie L nr. 32) bij het militair oefenterrein voor de inrichting van een commandokamp. 1951-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1171	Gevallen van brand op het militair oefenterrein. Met tekeningen. 1947-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1172	Gevallen van brand op het militair oefenterrein. Met tekeningen. 1956-1969.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1233	Correspondentie betreffende diverse gevallen van oorlogsschade uit de periode 1940-1942 binnen de gemeente Roosendaal en Nispen. 1941-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1234	Correspondentie betreffende diverse gevallen van oorlogsschade in verband met Duitse verdedigingswerken. 1944-1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1236	Vergoeding van kosten van "landbouwtechnische" oorlogsschade aan de haven. 1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1237	Vergoeding van de oorlogsschade, ontstaan door de diefstal van de kas van de luchtbeschermingsdienst op 5 september 1944 door de Duitse politie. 1948.
Niet relevant, geen oorlogshandeling.	
Inventaris 1238	Herstel van de oorlogsschade aan loodsen van de dienst Openbare Werken aan de Westelijke Havendijk. 1947-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris	Opgave van gevallen van oorlogsschade aan gemeentelijke eigendommen, waarvan door de

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
1239	gemeente geen bericht van registratie door het ministerie van Financiën is ontvangen. 1951.
Niet relevant, oorzaak schade niet vermeld.	
Inventaris 1240	Bijdrage in de kosten van het verwijderen van betonblokken die door de Duitsers in de Roosendaalse en Steenbergse Vliet waren geplaatst. 1947-1949.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1241	Vergoeding van oorlogsschade als gevolg van door Duitsers geroofde schrijfmachines. 1944-1956.
Niet relevant, betreft inbeslagname.	
Inventaris 1242	Vergoeding van oorlogsschade aan de Roosendaalse en Steenbergse Vliet. Met tekening. 1949-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1243	Vergoeding in de kosten van de aanleg van verdedigingswerken in opdracht van de Duitse Wehrmacht. 1948-1956.
Niet relevant, geen vermelding waar de Tankgrachten zijn aangelegd.	
Inventaris 1244	Vergoeding van kosten vanwege werkzaamheden van de Technische Noodhulp op het stationemplacement ten behoeve van de Duitse Wehrmacht. 1948.
Niet relevant, geen oorlogshandelingen.	
Inventaris 1247	Vergoeding van de kosten voor het graven van dekkingsgaten in opdracht van de Duitse Wehrmacht. 1948-1954.
Niet relevant, geen exacte locaties vermeld.	
Inventaris 1249	Organisatie van het herstel van oorlogs- en bezettingsschade aan scholen en gemeentelijke eigendommen. 1946-1959.
Niet relevant, veelal geen oorzaak van schade vermeld en verder geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1250	Vergoeding van oorlogsschade uit 1940 aan gemeente- eigendommen en uit 1943 aan gemeentewoningen. 1941-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1266	Vordering van de meisjesschool voor glo St. Theresia en herstel van de oorlogs- en bezettingsschade aan het St. Theresiaklooster en de St. Theresiaschool, St. Theresiastraat / Wouwseweg. 1941-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1267	Vordering van het gebouw van de rk school voor glo en vglo St. Joseph, Van Gilselaan 53 / Knipplein 8, en herstel van oorlogs- en bezettingsschade. 1944-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1268	Vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan de volgende gebouwen van het Genootschap tot Opvoeding: - school voor glo, Van Gilselaan 53 - St. Theresiaschool, St. Theresiastraat 2 - St. Aloysiusschool, Kloosterstraat - H. Hartschool, Rector Hellemonsstraat 1 - meisjesspensionaat, Kloosterstraat / Schoolstraat - ulo meisjesschool, Molenstraat 13 / Kloosterstraat - St. Antoniussschool te Nispen. 1940-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1269	Vordering van het H. Hartklooster met de rk school voor glo H. Hart, rector Hellemonsstraat 1, en vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade. 1942-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 1270	Vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan de rk school voor blo St. Agnes, Kloosterstraat. 1946-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1272	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwvereniging St. Benedictus: - Emmastraat 2-16. 1943-1962.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1273	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex 1941: - Admiraal de Ruijterstraat 1-47 - Admiraal Trompstraat 2 - Bergsebaan 27-35 te Nispen - Willem Barentzstraat 2-32. 1951-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1274	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex 1940: - Essenseweg 17 te Nispen - Van Coothlaan 6-29 - Essenseweg 35-37 - Kortendijk 35-43, 47-51 - Boomgaardstraat 7c en 7d - Waterstraat 38-46a - Dr. Heijptstraat 13-23 - Groenstraat 1b en 1c. 1946-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1275	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van het woningbouwcomplex Stoopstraat: - Stoopstraat 7-45, 14-72. 1946-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1276	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex 261 woningen De Knip en aan verspreide woningen: - Gildenbondstraat - Julianastraat - Valkenburgstraat - St. Josephsstraat - Voorstraat - Maxburgh - Tulpstraat - Rozestraat - Ettingstraat 7-9 - Brugstraat 36, 72, 72a - Spoorstraat 130-134 - Vrouwemadestraat 95 - Dorpsstraat 79 Nispen - Kortendijk 53-61 - Bloemstraat 4-10 - Kloosterstraat 15-19, 36 - Rozemarijnstraat 12 - Markt 85-85a. 1946-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1277	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplexen 15 en 27 verspreide woningen: - Brugstraat 72-72a - Spoorstraat 130-134 - Kortendijk 53-61, 83-85c - Ettingstraat 7-9 - Dorpsstraat 43, 79 Nispen - Vrouwemadestraat 95 - Bloemstraat 4-10 - Markt 85 - Kloosterstraat 17, 36. 1946-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1278	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwvereniging Goedkoop Wonen: - Gasstraat 50-90, 51-91. 1951-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1280	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwvereniging Ons Ideaal: - Spoorstraat 152-206 - Waterstraat 87-97 - Groenstraat 47-59. 1947-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1281	Vergoeding van oorlogsschade aan woningen van woningbouwcomplex Mauritsstraat: - Mauritsstraat 1-29. 1946-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1282	Financieel eindoverzicht van de oorlogsschade en ontvangen uitkeringen voor het gasbedrijf, waterleidingbedrijf en elektriciteitsbedrijf. 1958.
Niet relevant, geen oorzaak vermeld	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 1283	Vergoeding van oorlogsschade aan gas-, water- en elektriciteitsmeters en aan transformatorhuisjes. 1947-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1284	Vergoeding van oorlogsschade aan de gemeentelijke gasfabriek. 1947-1956.
Niet relevant, buiten het analysegebied.	
Inventaris 1285	Vergoeding van oorlogsschade aan elektriciteitsvoorzieningen. 1945-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1287	Vergoeding van oorlogsschade aan kantoren en magazijn van gemeentebedrijven, H.G. Dirckxstraat 24-26. 1944-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1288	Vergoeding van oorlogsschade aan het schaftlokaal, de badgelegenheid en de pompenkamer van de gasfabriek. 1947-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1289	Vergoeding van oorlogsschade aan de dienstwoning van de hulpmachinist van het waterleidingbedrijf, Nispenseweg 27a. 1947-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1290	Vergoeding van oorlogsschade aan het hoofdbuizenet voor transport van gas in de Oostelijke Havendijk. 1947-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1291	Vergoeding van oorlogsschade aan het stokerijgebouw van de gasfabriek. 1947-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1293	Vergoeding van oorlogsschade aan de losinstallatie voor kolen van de gasfabriek. 1947-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1294	Vergoeding van oorlogsschade aan het pompstation van het waterleidingbedrijf. 1947-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1295	Vergoeding van oorlogsschade aan het hoofdbuizenet en de dienstleidingen van het waterleidingbedrijf. 1947-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1296	Vergoeding van oorlogsschade aan de telefoonkabel naar de gasfabriek onder de kadebrug. 1947-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1297	Vergoeding van oorlogsschade aan de bovengrondse laagspanningsnetten van het elektriciteitsbedrijf. 1947-1948.
Niet relevant, betreft inbeslagname.	
Inventaris 1298	Vergoeding van oorlogsschade aan de gashouder van het gasbedrijf. 1947-1953.

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1299	Vergoeding van oorlogsschade aan de directeurswoning van de gasfabriek. 1945-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1300	Vergoeding van oorlogsschade aan dienstleidingen van het gasbedrijf. 1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1301	Vergoeding van oorlogsschade aan een loods op het perceel Oostelijke Havendijk 7. 1950.
Niet relevant, geen oorlogshandelingen besproken.	
Inventaris 1720	Vergoeding van oorlogsschade door de derving van huur in de periode 1941- september 1944 van het militair oefenterrein. 1949-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1863	Vergoeding van oorlogsschade aan het politiebureau, Brugstraat 38 - 40. 1946-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1864	Vergoeding en herstel van oorlogs- en bezettingsschade aan het douanekantoor, Brugstraat 43-45. 1948-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1900	Herstel van oorlogsschade aan en het in gebruik geven van het schoolgebouw aan de Hoogstraat 124 aan de rk school voor vglo, de rk school voor glo St. Georges en (de zolder) aan de Charles Foucauld-verkennergroep. Met tekening. 1951-1955.
Niet relevant, geen vermelding van aard schade.	
Inventaris 1903	Aankoop van het pand Kade 14 (voorheen nr. 4), kadaster sectie K nummers 1535-1536, van H. van de Bogart en herbouw na oorlogsschade van het winkelpand met woning en bovenwoning. Met tekeningen. 1946-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1909	Overdracht door de Rotterdamse Bankvereniging van het pand Markt 50, kadaster sectie L nummer 3082, en aan de Rotterdamse Bankvereniging het perceel kadaster sectie L nummer 2344, en herstel van oorlogsschade aan het pand Markt 50. Met tekeningen. 1935-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1932	Herstel van oorlogsschade aan de panden Ludwigstraat 40-42-44 en Vughtstraat 18, kadastersectie A nummer 2293. Met tekeningen. 1946-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1965	Vergoeding van oorlogsschade aan de gemeentetoren, Markt 2, kadaster sectie L nummer 3489. 1947-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1991	Vergoeding van oorlogsschade aan het pand Raadhuisstraat 44- 44a. 1947-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris	Vergoeding van de oorlogsschade aan het pand Vughtstraat 13, kadaster sectie A nummer

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
2006	1532. 1949-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2238	Schaderapporten van oorlogsschade aan gemeentelijke objecten. 1944-1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2367	Vergoeding van de oorlogsschade aan de politiepost Veemarkt op de Kade. 1947-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2633	Verstrekking van hout aan het personeel uit de bossen van het militair oefenterrein. 1946-1947.
Niet relevant, geen oorlogshandelingen.	
Inventaris 2699	Verkoop aan C. Koopmans te Roosendaal van het constructiewerk van een door oorlogsgeweld beschadigde loods op de Wipweide. 1948.
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd.	
Inventaris 2868	Herstel van de oorlogsschade aan de Gemeentelijke Gasfabriek en de aankoop van een regulator en een stationsgasmeter. Met tekeningen. 1945-1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2869	Vergoeding van de oorlogsschade aan de Gemeentelijke Gasfabriek. 1947-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2996	Vergoeding en herstel van de oorlogsschade aan de watertoren aan de Nispensestraat. 1947-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3087	Vergoeding van oorlogsschade aan het coöperatieve slachthuis, Spoorstraat 103. 1951-1955.
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd.	
Inventaris 3142	Verordening, regelende de rechtstoestand van de ambtenaren in dienst van de gemeente Roosendaal en Nispen (Rechtstoestandverordening 1936). Met wijzigingen betreffende de bescherming tegen luchtaanvallen en betreffende deelname van ambtenaren aan de Vrijwillige Landstorm. 1936-1939.
Niet relevant, geen verband met oorlogshandelingen .	
Inventaris 3774	Opgave aan het Commissariaat van Oorlogsschade te 's- Gravenhage van onteigende of gevorderde percelen volgens artikel 4 van het Algemeen Vorderingsbesluit 1940. 1947-1948.
Niet relevant, geen verband met oorlogshandelingen.	
Inventaris 3780	Wederopbouw van door oorlogshandelingen, brand of storm verwoeste boerderijen. 1946-1950.
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd.	
Inventaris 3792	"Advieslijsten", overzichten van door de gemeente aan de Algemene commissarissen voor de wederopbouw verschuldigde bedragen inzake rente en aflossing over door de gemeente verstrekte hypothecaire kredieten ten behoeve van door oorlogsschade getroffen panden. 1946-1947.
Niet relevant, aard van de schade niet genoemd.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 3834	Puinonteigening en de kosten van puinopruijing en van het verwijderen van schuilkelders. Met tekeningen van verwoeste gebouwen, waarvan het puin onteigend is. 1945-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4003	Vergoeding van de oorlogsschade aan woonwagenkamp Bredaseweg. 1947-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4610	Financiering van het herstel van de oorlogsschade aan de riolering in de Veemarktstraat (+riolering Fabriek Fa. van Gilse). Met tekening. 1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4617	Vergoeding van oorlogsschade aan het urinoir op de Kade. 1945-1951.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4640	Vergoeding van oorlogsschade aan het Emile van Loonpark. 1950-1954
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4804	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan G.A. Gelsing van de oorlogsschade aan het pand Bloemenmarkt 3 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek voor een pand aan de Parklaan. 1953-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4806	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. C. de Klerk- van Roomen en A.A.C. de Klerk van de oorlogsschade aan de panden Burgerhoutsestraat 19-21 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek voor de panden Boulevard 150-152. 1940-1948.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld	
Inventaris 4810	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Haast van oorlogsschade aan het pand Bredaseweg 194 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek voor het pand. 1941-1948.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld.	
Inventaris 4812	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan Haro- verzekeringsbank NV van oorlogsschade aan de panden Brugstraat 2, 4-4a en Hoogstraat 1 en aan garage Broos van oorlogsschade aan de panden Hoogstraat 3-3a, en de verstrekking van wederopbouw hypotheeken. 1941-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4817	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. Th. Gieles- Melsen van oorlogsschade aan de panden Burgerhoutsestraat 16- 16a en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1949.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld.	
Inventaris 4819	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan Th.J.M. Schoonen van oorlogsschade aan de panden Burgerhoutsestraat 18-18a en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1942-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4821	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan W.J. Stofmeel van oorlogsschade aan het pand Burgerhoutsestraat 22 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1955.
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld.	
Inventaris	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan W.M. Roks van oorlogsschade aan het pand

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
4826	Burgerhoutsestraat 76 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4834	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan D.A.A. Laane van de oorlogsschade aan het pand Van Gilsestraat 20 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1941-1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4842	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Oudenhuijsen van de oorlogsschade aan het pand Dorpsstraat 22 (later 36 genummerd) te Nispen en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1956.
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld.	
Inventaris 4844	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Valkenburg van de oorlogsschade aan het pand Eindstraat 2a. 1941.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4847	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Verhagen van de oorlogsschade aan het pand Emmastraat 13 en het verstrekken van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1955.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld.	
Inventaris 4853	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. G.C.P. Koppelmans van de oorlogsschade aan het pand Emmastraat 3 / Frederik Hendrikstraat 3 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1940-1959.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4854	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.A. de Prenter van de oorlogsschade aan het pand Hofstraat 29 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1961.
Matig relevant, aard van de schade niet vermeld.	
Inventaris 4857	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P.A. en M.J. Année van de oorlogsschade aan de panden Hofstraat 31 en 33 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1954.
Niet relevant, aard van schade niet vermeld.	
Inventaris 4858	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan G. van Nassauw van de oorlogsschade aan het pand Hollandsdiepstraat 14 te Nispen. 1954-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4867	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Vriends van de oorlogsschade aan het pand St. Jansstraat 9 en de verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1955.
Niet relevant, aard schade niet vermeld.	
Inventaris 4872	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.C. Vissers en F. Vissers van de oorlogsschade aan de panden Kade 21 en 25 en verstrekking van wederopbouw hypotheek. Met tekeningen. 1940-1948.
Niet relevant, aard schade niet vermeld.	
Inventaris 4875	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. J. Obels- Uijtwilligen van de oorlogsschade aan het pand Kruislandseweg 1946-1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M. Kerstens van de oorlogsschade aan het

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
4876	pand Kruislandseweg 13 / Vroenhoutseweg 13. 1951-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4880	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C. van Eck van de oorlogsschade aan het pand Ludwigstraat 5. 1941-1951.
Niet relevant, aard schade niet vermeld.	
Inventaris 4881	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M.A. Baselier van de oorlogsschade aan het pand Meirestraat 3. 1956-1957.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4883	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.G. Witjes van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 35 en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1940-1954.
Niet relevant, geen oorzaak vermeld.	
Inventaris 4885	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.M.M. Sturm van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 41 en aan M. Kerstens van de oorlogsschade aan de panden Wouwseweg 144-146 en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek aan J.M.M. Sturm. 1940-1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4887	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A.J.V. Uijtdehaag van oorlogsschade aan het pand Molenstraat 43-43a en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1940-1951.
Niet relevant, geen oorzaak vermeld.	
Inventaris 4888	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.W. Spaapen van oorlogsschade aan het pand Molenstraat 47 en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1940-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4891	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan S. de Klerk van oorlogsschade aan het pand Molenstraat 53 en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1941-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4895	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de erven Th. v.d. Vijfeijken-van Nassau van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 60-60a , 1940-1958.
Niet relevant, betreft schade door aanrijding.	
Inventaris 4897	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. C. Dirven-van Eekelen en P.J.A. Dirven van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 64-64a en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1941-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4899	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de Erven Gouverneur van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 70 en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1941-1950.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4900	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A.C.J. Schutz van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 72 en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1940-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4901	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. van Overveld van de oorlogsschade aan het pand Molenstraat 74 en de verstrekking van een wederopbouwhypotheek. Met tekening. 1940-1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 4902	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. Année (later L. Année) van de oorlogsschade aan de panden Molenstraat 76 - 84a. Met tekening. 1941-1948.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4910	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Besters van de oorlogsschade aan een ongenummerd pand aan de Burgemeester Prinsensingel. 1952-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4911	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A.M.J. Veldkamp (later A.A.J. Waegemaekers) van de oorlogsschade aan een ongenummerd pand aan de Burgemeester Prinsensingel. 1952-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4912	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de erven Eijkens van de oorlogsschade aan een ongenummerd pand aan de Burgemeester Prinsensingel. Met tekening. 1951-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4914	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan E.F. Schelfhaut van oorlogsschade aan het pand Raadhuisstraat 45-45a. 1943-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4917	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M. Verdonck van de oorlogsschade aan het pand Rietgoorsestraat 8. 1950-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4919	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan wed. Matthijssen- Bielok van de oorlogsschade aan het pand Smoorstraat 18. 1945-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4920	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de firma Erven P. Bruijninx. van de oorlogsschade aan de fabriek op het Oranjeplein 5, nabij de Smoorstraat. 1955-1956.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4921	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.M. Heijnen van de oorlogsschade aan het pand Spoorstraat 8. 1944-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4922	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan J.J.M. Raaijmakers van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 21 (later nummer 29) en verstrekking van een wederopbouwhypotheek. 1940-1950.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4924	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C.A. Roovers van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 36. 1951.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4925	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan E. Boontje van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 35 (later 39) 1946-1949.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4926	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan M.C. van Overveld van de oorlogsschade aan het pand Stationsstraat 50. 1944-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Inventaris 4927	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan Red Band Confectionary Works en A. Aarts van de oorlogsschade aan respectievelijk de panden Spoorstraat 93 te Roosendaal en Tolbergsestraat 7 te Nispen. 1946-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4930	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. van Unen van de oorlogsschade aan het pand Oude Turfvaartsestraat 2 te Nispen. 1951-1953.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld.	
Inventaris 4932	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan A. Karremans van de oorlogsschade aan het pand Voorstraat 39a. 1944-1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4933	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C. Braat van de oorlogsschade aan het pand Heerma van Vosstraat 1a (Oud Hulsdonkwegje 1a) en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. Met tekening. 1941-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4936	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan C. Goorden van de oorlogsschade aan het pand Heerma van Vosstraat 1d (Oud Hulsdonkwegje 1d). 1940-1951.
Niet relevant, geen aard van schade vermeld.	
Inventaris 4937	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan P. van de Berg van de oorlogsschade aan het pand Kruislandseweg 15 / Vroenhoutseweg 15. Met tekening. 1946-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4939	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan de Erven Cockx van de oorlogsschade aan het pand Oranjeplein 4 / Vughtstraat 29. 1946-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4941	Bemiddeling bij de vergoeding door het rijk aan W.A. van Aart van de oorlogsschade aan het pand Wouwseweg 103 en verstrekking van een wederopbouw hypotheek. 1940-1955.
Niet relevant, geen oorzaak van de schade vermeld.	
Inventaris 5285	Begeleidend schrijven bij toezending schadeformulieren door de algemeen gemachtigde voor de wederopbouw ten behoeve van herstel van oorlogsschade aan percelen Molenstraat 89 en 102. 1943.
Niet relevant, geen oorzaak vermeld.	
Inventaris 5288	Staten ten behoeve van het herstel van oorlogsschade door een bombardement op 11 februari 1943 aan percelen aan de Gastelseweg, Lepelstraat, Smoorstraat en Lagestraat. 1943.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5289	Staten ten behoeve van het herstel van oorlogsschade door beschietingen vanuit vliegtuigen op 9, 12, 21 en 22 mei 1944 aan percelen in Nispen aan de Hollands Diepstraat, Broekakkerstraat en de Grensstraat en in Roosendaal aan de Groenstraat en Spoorstraat. Tevens lijst van oorlogsslachtoffers uit Zeeland. 1944.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5290	Staten ten behoeve van het herstel van oorlogsschade door een bombardement op 17 december 1942 aan percelen in de Bosstraat en aan eigendommen van de Nederlandse Spoorwegen. 1942.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5293	Inventarisatie van de oorlogsschade door een bombardement op 1 september 1943 aan percelen in heel Roosendaal. Met tekeningen. 1943.

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 5294	Financiële afwikkeling van de oorlogsschade door een bombardement op 31 mei 1944. Met tekeningen. 1944.
--------------------	---

Niet relevant, op de kaarten is niet vermeld dat het analysegebied is getroffen bij het bombardement van 31 mei 1944.

Inventaris 5360	Verzoek van de gemeente aan het rijk om voorzieningen te treffen in de nieuwe Knoop punt Centrale bij het kantoor van het PTT-bedrijf tegen luchtaanvallen. 1949.
--------------------	---

Niet relevant, betreft naoorlogse voorzieningen.

Inventaris 5457	Vergoeding van oorlogsschade aan een stuw dam in de Watermolenbeek op de Wallen te Nispen. Met tekening. 1948-1954.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 5516	Vergoeding van oorlogsschade aan diverse straten. Met tekening. 1944-1954.
--------------------	--

Niet relevant, geen vermelding van oorlogshandelingen binnen het analysegebied.

Inventaris 5853	Vergoeding door het Rijk van de oorlogsschade aan de parallelweg en het rijwielpad langs de Rondweg (Ceintuurbaan). Met tekening. 1946-1956.
--------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 5914	Vergoeding van oorlogsschade aan de Spoorstraat. 1943-1953.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 5927	Vergoeding van de oorlogsschade aan het Stationsplein. 1948-1952.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 5951	Vergoeding van oorlogsschade aan de Stationsstraat. 1948-1952.
--------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 6049	Vaststelling van straatnamen en huisnummers. Met tekeningen. 1967-1968. 1967 - 1968
--------------------	--

Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.

Inventaris 6050	Vaststelling van straatnamen en huisnummering. 1969. 1969 -
--------------------	--

Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.

Inventaris 6065	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan bruggen in de Waterleidingstraat over de Elderse Turfvaart. Met tekening. 1947-1954.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 6066	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan duikers in de Lammerstraat en Langendijk (Krampenloop). Met tekening. 1949-1954.
--------------------	---

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 6067	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Heijbeeksestraat over de Watermolenbeek. Met tekening. 1945-1954.
--------------------	--

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 6068	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de voetbrug over de Engebeek bij natuurbad De Stok (voetpad als verlengde van de Pereboomstraat). Met tekening. 1947-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6069	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de Kadebrug, de havenbeschoeiing en aan de brug in Boulevard Antverpia (Watermolenbeek). 1947-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6070	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de duiker in de Heirweg, voorheen Aardweg genaamd, over de Engebeek. (Oude Keelbrug). Met tekeningen. 1950-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6071	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de duiker in de Driehoekstraat over de Rucphensevaart. Met tekening. 1947-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6072	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Haiinksestraat over de Rissebeek. Met tekening. 1947-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6073	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Huijbergseweg over de Rissebeek. (Lavoirsebrug). 1947-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6074	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de brug in de Nigtestraat. 1949-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6075	Vergoeding door het rijk van oorlogsschade aan de Wallebrug in de Watermolenstraat te Nispen over de Watermolenbeek. Met tekening. 1945-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6078	Herstel van de duikerbrug aan de Kade, de brug in Boulevard Antverpia en de beschoeiing van de Oostelijke Havendijk: financiering en verwijderen van niet-ontplofte bommen bij de Kadebrug. 1945-1949.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 6288	Herstel van de oorlogsschade en uitbreiding van het radiodistributienet naar 2 lijnen. 1946-1950.
Niet relevant, geen verwijzing naar concrete oorlogshandeling .	
Inventaris 6634	Gemeentelijke werkverschaffingsobjecten; voorbereiding en uitvoering van objecten met betrekking tot het militair oefenterrein. 1938-1942.
Niet relevant, geen verband met oorlogshandelingen.	
Inventaris 6636	Gemeentelijke werkverschaffingsobjecten; voorbereiding en uitvoering van de aanleg van schuilloopgraven, puinruimen, verwijderen van versperringen en verdedigingswerken, herstel van wegen en waterleidingen. 1939-1951.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7099	Afwijzing van het verzoek van de Verzetsbeweging buiten Roosendaal om vergoeding van oorlogsschade, geleden door enige inwoners van Langdonk. 1944.
Niet relevant, geen verwijzing naar concrete oorlogshandeling.	

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).

Inventaris 7102	Besluitvorming inzake het adres van de gemeenteraad van Standdaarbuiten aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende de regeling tot vergoeding van particulieren in de door hen geleden oorlogsschade. 1946.
Niet relevant, algemene stukken.	
Inventaris 7300	Medewerking aan de totstandkoming van het oorlogsmonument te Waalre, met opgaven van de namen van Roosendaalse gesneuvelde militairen. 1946-1950.
Niet relevant, plaats waar militairen zijn gesneuveld is niet vermeld.	
Inventaris 7332	Medewerking aan het herstel van de oorlogsschade aan molen Adriaan aan de Wouwseweg 97 (eigenaar A. Devillers). 1944-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7334	Medewerking aan het herstel van oorlogsschade aan molen De Hoop, Bredaseweg 63 (eigenaars V. resp. P. Schrauwen). Met tekening. 1943-1952.
Niet relevant, geen concrete oorlogshandelingen vermeld.	
Inventaris 7482	Rapporten betreffende de eerste dagen van de Tweede Wereldoorlog in Roosendaal, mei 1940. 1940-1945.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7681	St. Josephkerk, St. Josephsstraat 4; vergoeding van oorlogsschade. 1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7682	St. Corneliuskerk, Hulsdonksestraat 2; vergoeding van oorlogsschade. 1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7684	Succursale kerk Redemptoristen, Kade 21; vergoeding van oorlogsschade. 1951-1953.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7689	RK kerk van de parochie O.L. Vrouw-Hemelvaart te Nispen; herstel van oorlogsschade en bijdrage van de gemeente in de kosten van de bouw van een toren. Met tekeningen. 1941-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7724	Medewerking aan leger- en schietoefeningen. 1941-1943.
Niet relevant, schietoefeningen buiten het analysegebied gehouden.	
Inventaris 7727	Duitse en geallieerde bezettingstijd; - troepenbewegingen - proclamaties en publicaties - bezettingsschade - inleveren bomscherven - versperringen - vernielde ruiten H. Hartschool - verduistering en verwarming van gevorderde scholen - verplichting tot verstrekken inlichtingen- Duitse verdedigingswerken. Met tekening. - oorlogsschade aan vaartuigen - achtergelaten materialen ten behoeve van tankvalwerken - werkzaamheden aan tankvallen - werkzaamheden voor geallieerden - vorderingen ten behoeve van het geallieerde leger - voorschotten burgerarbeid na 1940-1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7728	Duitse Wehrmacht; - inlevering van 'buitpaarden' - inbeslagname van foto's van geallieerde vliegtuigen - voorschriften hoe te handelen bij opzettelijke landingen door niet-Duitse vliegtuigen - uit vliegtuigen afgeworpen voorwerpen - bestrijding van 'fosforbussen' - schade veroorzaakt door niet-Duitse vliegtuigen - afspringen van vijandelijke piloten - kosten van

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
	begraven van gesneuvelde Engelse vliegeniers. 1940-1948.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 7954	Staten van de percelen in Roosendaal en Nispen, waarop geen opgaande gewassen mogen worden ingezaaid in verband met de aanleg van verdedigingswerken. 1943-1944.
Niet relevant, geen aanduiding van gebouwde verdedigingswerken per perceel.	
Inventaris 8239	Bezettings- en oorlogsschade; vordering van gebouwen van de rk huishoud- en industrijschool en de ambachtschool en vergoeding van de daaruit ontstane schade. 1941-1955.
Niet relevant, oorzaak oorlogsschade niet vermeld.	
Inventaris 8536	Dorpsstraat te Nispen; Rk school voor glo St. Antonius; medewerking aan het herstel van oorlogsschade en aan de bouw en eerste inrichting van een personeelskamer. Met tekeningen. 1943-1959.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 9788	Politiepost en dienstwoning te Nispen, algemeen: - brandstofvoorziening 1942 - herstel oorlogsschade 1944 - vestiging loodspost van de Dienst Bescherming Bevolking 1963 - raadvragen over stationering dienstauto 1973. 1942-1973.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 9854	Advieslijsten betreffende door de gemeente verschuldigde bedragen aan rente en aflossing wegens verleend hypothecair krediet ten behoeve van herbouw of het herstel van oorlogsschade. 1948-1966.
Niet relevant, geen vermelding van oorzaak	
Inventaris 10873	Gemeentewaag; algemeen: - plaatsing - ijking - verhuur oud waagkantoor - herstel waaggebouw - oorlogsschade waaggebouw - bekendmaking sluiting waaggebouw - herijking - onderverhuur - oprichting nieuwe waag. 1936-1972.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 11918	Stukken betreffende het herstel van de oorlogsschade aan standaardmolen De Hoop aan de Bredaseweg 63 (eigenaars V. Schrauwen en P. Schrauwen.). Met foto. 1948-1961.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 11925	Verzorging landschapsschoon; - herstel van (oorlogs)schade aan landschap en houtopstanden. 1945-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 12004	Monumenten; - Totstandkoming van een monument voor de Roosendaalse slachtoffers van de bombardementen in 1944 (ontwerp Han Wezelaar) op de RK begraafplaats. 1945-1950.
Niet relevant, geen verband met de oorlogshandeling	
Inventaris 12183	Tweede Wereldoorlog; - overzicht van de bevrijding van Roosendaal dd 30-10-1944. 1944-1971.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 12227	Opgave en opruiming van mijnen, bommen en munitie. 1940-1971.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 12294	Landsverdediging, circulaire; - verstrekking van gegevens over Nederlandse terreinen aan vreemdelingen - openbare verlichting voor grensaanduiding - reizen naar Duitsland - aanwijzingen voor de burgemeester tegenover de bezettingsautoriteiten in dagen van oorlog -

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
	gevonden motorrijtuigen - afwikkeling defensieschade - vorderingen ten behoeve van het Nederlandse leger - gratificaties en toelagen voor verzetslieden. 1940-1946.
Niet relevant, geen betrekking op NGE	
Inventaris 12304	St. Antoniuskerk, Brugstraat 28; - vergoeding van de oorlogsschade. 1951-1952.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 12398	RK-kerkgebouw te Nispen; - herstel van oorlogsschade. 1945-1958.
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld	
Inventaris 15080	Stukken betreffende de verwerving van diverse percelen grond in de gemeente Rucphen ten behoeve van de aanleg van een militair oefenterrein en de bouw van een kazerne. 1937-1941.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15081	Stukken betreffende de aanleg van schietbanen op het militaire oefenterrein. 1938-1940.
Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.	
Inventaris 15083	Verpachting van diverse percelen in het militair oefenterrein gedurende de periode 11-11-1941 tot 11-11-1945. 1941-1945.
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15084	Verpachting van diverse percelen in het militair oefenterrein gedurende de periode 1-4-1939 tot 11-11-1941. 1937-1941.
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15085	Verpachting door de Staat der Nederlanden van gronden in het militair oefenterrein. 1940-1944.
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15086	Verkoop van houtkavels uit het militair oefenterrein. 1939-1943.
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15087	Bewaking en onderhoud van de tot het militair oefenterrein behorende gronden. 1942-1945.
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 15111A	Stukken betreffende het verlenen van kredieten door de stichting Noord-Brabant 1940 aan ondernemers die door oorlogsschade zijn getroffen. 1940-1941.
Niet relevant, geen oorzaak van de schade vermeld	
Inventaris 15111B	Toekenning van kredieten door de Stichting Noord-Brabant 1940 van het Economisch Technisch Instituut Noord-Brabant (ETIN) en tegemoetkomingen bij opgelopen oorlogsschade. 1940-1942.
Niet relevant, geen oorzaak van de schade vermeld.	
Inventaris 15113	Besluit van de gemeenteraad betreffende de toekenning van voorschotten aan eigenaren van door oorlogsgeweld beschadigde of verwoeste panden. 1941.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 15114	Verslag van een bespreking van burgemeester Prinsen met ambtenaren van het regeringscommissariaat voor de wederopbouw inzake herstel van in Roosendaal en Nispen

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
	verwoeste panden. 1940.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 15115	Opgaven van de beschadiging en verwoesting van industriële panden in de gemeente door oorlogsgeweld. 1940-1941.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15116	Opgaven van de beschadiging van land- en tuinbouwbedrijven in de gemeente door oorlogsgeweld. 1940-1941.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15118	Stukken betreffende plannen voor herstel of wederopbouw van door oorlogsgeweld beschadigde of vernielde panden van particulieren. 1940.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15119	Stukken betreffende de vervaardiging van foto's van door oorlogsgeweld verwoeste panden. 1944-1945.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15123	Stukken betreffende de onteigening van puin en andere restanten van door oorlogsgeweld verwoeste panden. Met tekeningen. 1944-1945.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15125	Gunning van sloopwerkzaamheden van door oorlogsgeweld verwoeste panden aan de sloper C. Hoornick. 1944.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15129	Stukken betreffende het verlenen van voorschotten door de gemeente ter financiering van het herstel van oorlogsschade. 1944-1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15131	Circulaire van de militaire commissaris in Noord-Brabant betreffende financiële hulp bij zgn. A-schaden. 1945.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 15132	Circulaires betreffende financiële regelingen voor eenvoudig herstel van oorlogsschade en noodvoorzieningen om verdere schade te voorkomen. 1945.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 15149	Stukken betreffende de inventarisatie van oorlogsschade binnen de gemeente als basis voor distributie van bouwmaterialen. 1945.
Niet relevant, betreft een overzicht van schade in de gehele gemeente zonder specificatie van oorzaak en datum van schade.	
Inventaris 15153	Enquête naar de mate van beschadiging en/of verwoesting van kerkelijke gebouwen in de gemeente. 1945-1946.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15477	Processen-verbaal betreffende de vondst van voorwerpen uit een op 26 augustus 1944 te Nispen neergestort Amerikaans vliegtuig. 1944.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15520	Stukken betreffende de meldingen van landmijnen en niet-ontplofte granaten na de Tweede Wereldoorlog, 1944-1945.

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15537	Oorlogsschade, algemeen; - overzichten verwoeste panden, 1940, - verordeningen en circulaires betreffende de wederopbouw, 1940- 1945, - voorlopige betaling van diverse schaden, 1945, - voorschotten aan schoolbesturen, 1945, - vrijmaken van door militairen gevorderde scholen, 1945. 1940-1945.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 15762	Lijsten van burger- en militaire slachtoffers bij bombardementen en beschietingen tijdens de oorlogsjaren. 1940-1945.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 17317	Staat van oorlog en beleg. 1940-1948.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 17699	Rapport Vraag en Antwoord Instituut Roosendaal (VAI); - rapport en bijlage naar aanleiding van een enquête onder de bevolking over plaatselijke toestanden tijdens de Tweede Wereldoorlog en de bevrijdingsperiode, gehouden tussen 29 december 1944 en 10 januari 1945.
Niet relevant, geen vragen over specifieke oorlogshandelingen.	
Inventaris 17956	Toelichtingen op de Wet op de materiële oorlogsschade van 1950, 1950.
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 17987	Bombardement op melkfabriek Het Anker op 31 mei 1944; - overzichten van de slachtoffers, - aanvragen om een uitkering van het departement van sociale zaken, Bureau Herstelfonds (DBVO). 1944-1945.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 18005	Kabinet van de burgemeester;.Stukken betreffende diverse oorlogsaangelegenheden. 1940-1947.
Niet relevant, betreft correspondentie en algemene stukken.	
Inventaris 18217	Puinonteigening; Puin ruimen van oorlogsschade - aan gemeente- eigendommen - aan bossen en plantsoenen. 1944-1954.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 18267	Wederopbouwplan Kloosterstraat, puinruimen oorlogsschade, aanleg pad BloemenmarktEmile van Loonpark, wijziging wederopbouwplan. 1948-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 18269	Wederopbouwplan Kloosterstraat, uitvoering, omschrijving herstel oorlogsschade Emile van Loonpark. 1949-1955.
Niet relevant, oorzaak van de schade is niet benoemd.	
Inventaris 18459	Oorlogsschaderegister, alfabetisch op straatnaam geordend, waarin de routing en voortgang van de herstellvergunningen is aangetekend. Vermeldend o.a. ligging van het pand, opdrachtgever, aannemer en financiële gegevens. 1946.
Niet relevant, overzicht van alle straatnamen te Roosendaal Nispen met het totale oorlogsschade bedrag vermeld. Echter in geen gevallen vermeld wat de oorzaak van de schade was.	
Inventaris 18470	Wederopbouw; - overzicht van verstrekte bouwkredieten in verband met oorlogsschade, 1941, - kaartsysteem van verstrekte renteloze leningen, 1941-1945, - lijst van uitbetaalde

Toegang 0007: Gemeentebestuur Roosendaal en Nispen, 1936-1975 (1999).	
	voorschotten op vergoedingen wegens onteigening, 1942. 1941-1945.
Niet relevant, enorm dossier met handgeschreven vergoedingsverzoeken en data van uitbetaling, geen melding van oorzaak van de schade.	
Inventaris 18471	Wederopbouw; persoonsdossiers van verstrekte hypotheeken. 1941-1944.
Niet relevant, enkel hypotheek verstrekkingen.	
Inventaris 18882	Spoorwegbruggen over de Molenbeek, herstel oorlogsschade, 1947.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 0447: Gemeentebestuur van Roosendaal en Nispen, (v.a. 1928) 1976 - 1996 (t/m. 2008)	
Inventaris 17097	Oorlogsschade muziekkiosk op de Markt. 1947-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 18340	Militair oefenterrein Rucphense Heide, beheersplan gemeentelijke bossen, werkplan en onderhoud dmv schapen en afbranden. 1977-1983.
Niet relevant, geen betrekking op NGE	
Inventaris 19663	Kloosterstraat / Wederopbouwplan - Emile van Loonpark / herstel oorlogsschade hekwerk, afscheidingsmuur, bloemenserres. 1-1-1953- 31-12-1959.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 20126	Betonriool Bosstraat (herstel oorlogsschade) + aanleg riool in open lozingskanaal stadsriolering nabij Bosstraat. 1-1-1944- 31-12-1955.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 20296	Bruggen en duikers / Herstel oorlogsschade. 1-1-1949- 31-12-1958.
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 20875	Puinonteigening en herstel oorlogsschade aan woningen en bedrijfsgebouwen. 1-1-1944- 31-12-1949.
Niet relevant, oorzaak schade niet vermeld.	
Inventaris 21403	Bouwplannen , herstel van oorlogsschade 1-1-1952 31-12-1965.
Niet relevant, oorzaak schade niet vermeld.	

Toegang 0527: Gemeentebestuur Standdaarbuiten, 1933-1996	
Inventaris 26	Schaderegistratie, puinruimen en slopen. 1944-1946.
Melding van 29 december 1945 betreffende te onteigenen panden, welke ten gevolge van oorlogshandelingen (nagenoeg) geheel verwoest zijn: C16, C16a [Vlietweg 2]: Huis en schuur. C17 [Vlietweg 4]: Huis, schuur en werkplaats. Meerdere panden aan de Buitendijk waaronder C66, C61, en C65 [respectievelijk huisnummer 8, 15, en 21]. D61, D62 [Geen omnummering bekend, aan de Oude Kerkstraat]: Huizen. D76 [Sluisdijk 2]: Huis, boerderij en schuur. D85 [geen omnummering bekend, in de omgeving van Barlaaksdijk en Oudedijk], schuur en winkel.	

D88 [Geen omnummering bekend, aan de Oudendijk]: Huis.	
D90 [Geen omnummering bekend, aan de Oudendijk]: Huis.	
D125 [Kreedijk 19]: Huis	
D132 [Langedijk 2]: Boerderijk, schuur	
- <i>Relevant.</i>	
Inventaris 50	Dossier betreffende wapenen en munitie. 1933-1945.
Niet relevant, inlevering wapens aan Duits gezag.	
Inventaris 189	Verkaveling en toewijzing op grond van de Wet op de Materiele Oorlogsschaden 1947-1957.
Niet relevant, algemeen dossier.	
Inventaris 391	Herstel oorlogsschade 1945-1955.
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld.	
Inventaris 403	Herbouw en herstel oorlogsschade, 1946-1954. St. Janstraat 7.
Niet relevant, buiten het analysegebied.	
Inventaris 405	Herbouw en herstel oorlogsschade 1946-1955.
Niet relevant, geen oorzaak van schade vermeld.	
Inventaris 521	Dossier betreffende de ruiming van mijnen en munitie. 1945.
Niet relevant, geen exacte ruimlocaties genoemd.	
Inventaris 1727	Kaarten woningregister van verwoeste woningen door oorlogsgeweld in oktober/november 1944, 1944.
Kaarten met daarop verwoeste woningen onder andere vermeld: C16, C16a, C62, D61, D62, D73 [Oude Kerkstraat 113], D85 - <i>Niet relevant, lijst komt overeen met meldingen uit inventaris 26. Er worden geen exacte oorlogshandelingen vermeld.</i>	
Inventaris 1728	Dossier betreffende straatnaamkaarten, 1951.
Relevant, nuttig bij het lokaliseren van adressen.	
Inventaris 2044	Dossier betreffende het luchtbeschermingsplan. 1939.
Niet relevant, betreft algemene informatie	
Inventaris 2577	Dossiers betreffende de Rijkspolitie. 1937-1978.
Niet relevant, betreft bouw van nieuw politiebureau	
Inventaris 2580	Dossiers betreffende de politie, 1938-1947.2580 Algemeen 1938-1947; 2581 Politie Maandrapporten, 1942-1944.
Niet relevant, geen meldingen met betrekking tot NGE.	
Inventaris 2756	Dossier betreffende de brandweerrapporten. 1944-1983.

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied	
Inventaris 2757	Dossier betreffende het ruimen van mijnen en munitie. 1944-1969
<p>Melding van 16 maart 1961 betreffende het aantreffen van een niet ontplofte granaat: aan de Langeweg 4 werd een niet ontplofte granaat aangetroffen op het hoefpad nabij de boerderij. Er wordt verzocht de granaat zo spoedig mogelijk te verwijderen</p> <p>- <i>Relevant.</i></p> <p>Melding van 6 februari 1963 betreffende het aantreffen van een niet ontplofte granaat: aan de Eerste Kruisweg 2 werd een niet ontplofte granaat nabij de woning aangetroffen. Er wordt verzocht de granaat zo spoedig mogelijk te verwijderen</p> <p>- <i>Relevant.</i></p> <p>Melding van 28 februari 1964 betreffende het aantreffen van een kist mitrailleurpatronen: de kist bevindt zich bij de woning aan de Oudendijk 8. Er wordt verzocht de granaat zo spoedig mogelijk te verwijderen</p> <p>- <i>Relevant.</i></p> <p>Melding van 18 mei 1966 betreffende het aantreffen van een niet ontplofte granaat: aan de Oudendijk werd een niet ontplofte granaat aangetroffen op een weiland achter de woning aangetroffen. Er wordt verzocht de granaat zo spoedig mogelijk te verwijderen</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p> <p>Melding van 20 juni 1966 betreffende het aantreffen van een niet ontplofte granaat: aan de Eerste Kruisweg 7 werd een niet ontplofte granaat op het bouwland aangetroffen. Er wordt verzocht de granaat zo spoedig mogelijk te verwijderen</p> <p>- <i>Relevant.</i></p>	

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996	
Inventaris 2882	Ruimen van puin, 1940-1943.
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 2883	Overzichten verwoeste gebouwen, 1940-1945
Niet relevant, inventaris overlapt grotendeels met inventaris 2939.	
Inventaris 2884	Overzicht schade ten gevolge van bombardement op 11 mei 1940, 1940-1943.
<p>In een melding van 11 februari 1942 wordt vermeld dat op 11 mei 1940 Zevenbergschen Hoek werd gebombardeerd door één Duits vliegtuig. Er werd hierbij één persoon gedood en er werden 21 woningen, één klooster, twee scholen en één patronaatsgebouw vernield. Daarnaast werden meerdere woningen en winkels en de Rooms Katholieke kerk beschadigd.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i></p> <p>Melding van 27 mei 1940 betreffende verwoesten panden. In een lijst opgenomen staan de verwoeste panden te Zevenbergen en Zevenbergschen Hoek.</p> <p>- <i>Niet relevant, te Zevenbergen zijn geen schadegevallen binnen het analysegebied gemeld, te Zevenbergschen Hoek zijn alleen schademeldingen gedaan op perceelnummer. Omdat er geen omnummeringslijsten bekend zijn deze meldingen niet bruikbaar¹⁰.</i></p>	
Inventaris 2885	Wederopbouw: algemeen, 1940-1954.
Niet relevant, geen vermelding NGE.	

¹⁰ Bij het West-Brabants Archief, waar alle archiefstukken van de voormalige gemeente Zevenbergen liggen, is navraag gedaan naar deze lijsten. Omnummeringslijsten bleken echter niet aanwezig / bewaard.

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996

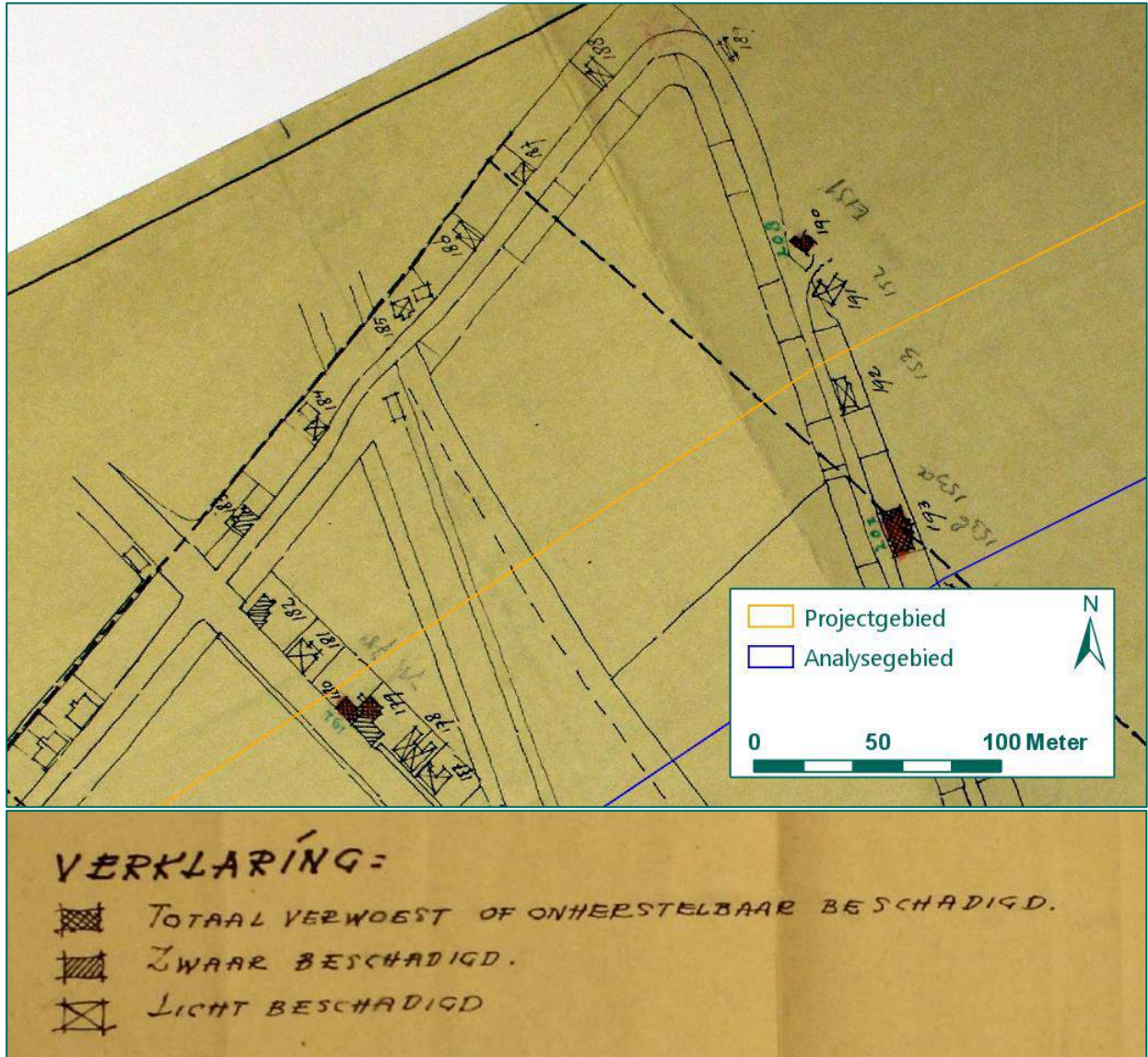
Inventaris 2937 | Overzicht noodherstel, 1944-1945.

Niet relevant, geen vermelding van NGE en/of oorlogshandelingen.

Inventaris 2939

Overzichten van alle in mei 1940 en in November 1944 in de Gemeente getroffen panden in het kader van de wederopbouw, 1944-1945.

Een kaart met daarop de schade te Zevenbergschen Hoek als gevolg van de oorlogshandelingen in oktober en november 1944:

In bijgevoegde lijsten valt terug te vinden dat het om de volgende schademeldingen gaat:

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996

No	EIGENAAR	KLASSE	TE GEBRUIKEN	BIJZONDERHEDEN
176	J. Broere	B	Neen woonhuis	Zware dakschade - gedeelte binnenmuur weggeslagen - inwendig gehavend en ontzet
177	Wed. F. Kortsmid	C	Ja woonhuis	Dak en glasschade - eenige scherfgaten
178	Jac. Leijten	C	Neen woonhuis	Dak en glasschade - eenige deuren vernield - spoedig bewoonbaar te maken
179	Jac. Leijten	B	Neen woning	Schuur totaal vernield - achtergevel gehavend - zware dak en glasschade
180	Jac. Leijten	A	Neen woning	Onherstelbaar vernield - moet afgebroken worden
181	J. Kuijpers	C	Ja woning	Dak en glasschade - scherfgaten
182	Wed. J. Van Run	B	Ja woning	Linker zij en voorgevel gedeeltelijk vernield - dak en glasschade - eenige scherfgaten
183	G. Leijten	B	Neen woning	Voorgevel vernield - zijgevel doorschoten - inwendig gehavend - dak en glasschade
184	J. Kuijpers	C	Ja woning	Dak en glasschade - schoorsteen vernield - spoedig bewoonbaar te maken
185	N.S.	C	Ja wachthuis	Dak en glasschade
186	J. Jooren	C	Neen woning	Achter aanbouw gedeeltelijk vernield schoorsteen weggeslagen - dak en glasschade - scherfgaten - spoedig bewoonbaar te maken
187	J. Heiligers	C	Neen woning	Dak en glasschade - spoedig bewoonbaar te maken
188	G. Jooren	C	Neen woning	Dak en glasschade - scherfgaten - spoedig bewoonbaar te maken
189	L. Adriaanse	C	Ja woning	Dak en glasschade
190	Erven Langenaken	A	Neen woning	Geheel door brand verwoest
191	Wed. A. Verhoef	C	Neen woning	W.C. vernield - dak en glasschade - scherfgaten - spoedig bewoonbaar te maken
192	J. van Meer	C	Ja woning	Dak en glasschade - eenige scherfgaten - schuurtje geheel vernield - achtergevel gehavend
193	J. van Gils	A	Neen dubbele woning	Dermate gehavend dat tot afbreken wordt geadviseerd - gedeelte gevel en fundeering blijven eventueel bestaan

- Relevant, oorlogsschade binnen het analysegebied.

Omdat er geen omnummeringslijsten bekend zijn overige meldingen niet bruikbaar.

Inventaris 2944	Vergoedingen voor oorlogsschade, 1947-1952.
Niet relevant, geen specifieke vermelding van schade en oorlogshandelingen.	
Inventaris 2991	Inlevering c.q. verbeurdverklaring voor, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, 1939-1952.
Niet relevant, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 3106	Gesneuvelde Duitse militairen, 1940-1952.
Niet relevant, geen vermelding van NGE en/of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3107	Gesneuvelde Franse militairen, 1940-1950.
Melding van 26 mei 1940 betreffende het Bergen van vijf Franse soldaten te Zevenbergschen Hoek. De soldaten werden onder het puin van het op 11 mei 1940 gebombardeerde Zevenbergschen Hoek aangetroffen.	
- Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.	
Inventaris 3108	Gesneuvelde Engelse en Amerikaanse militairen, 1942-1946.

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996	
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3109	Gesneuvelde Nederlandse militairen, 1940-1996.
Niet relevant; geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4806	Evacuatie van de burgerbevolking uit Langeweg en Zevenbergschen Hoek, 1939-1940.
Niet relevant, geen betrekking op NGE.	
Inventaris 4811	Declaraties inzake schade door geallieerde troepen, 1944-1953.
Niet relevant, betreft declaraties door plundering en inbeslagname.	
Inventaris 4812	Declaraties inzake bezettingsschade en inkwartiering, 1944-1947.
Niet relevant, betreft inkwartiering- en inboedelstaten.	
Inventaris 4815	Luchtbescherming algemeen: 1937-1940.
Niet relevant, geen vermelding NGE en/of oorlogshandelingen.	
Inventaris 4816	Luchtbeschermingsplan, 1938-1939
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied	
Inventaris 4818	Rapporten toren N.H. Kerk Zevenbergen, 1940-1942: 1940, september-december.
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4819	Voorschriften tegen luchtaanvallen, 1940-1945.
Niet relevant, geen vermelding van NGE en/of oorlogshandelingen.	
Inventaris 4820	Instructies personeel luchtbeschermingsdienst, 1938-1942.
Niet relevant, geen vermelding van NGE en/of oorlogshandelingen.	
Inventaris 4822	Bijzondere meldingen van voorwerpen en gebeurtenissen, 1940-1945.
<p>Melding van 28 juni 1940, betreffende het bombardement op Zevenbergschen Hoek op 11 mei 1940. Doelen nabij de kom, en in de omgeving van het oude station van de spoorlijn Lage Zwaluwe-Breda werden getroffen.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i> <p>Melding van 11 mei 1941, betreffende het neerkomen van een vliegtuig aan de Pootweg te Zevenbergschen Hoek.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld.</i> <p>Melding van 9 maart 1942, omstreeks 22.35 uur, betreffende een bominslag te Zevenbergschen Hoek. De bom kwam neer en ontplofte op te terrein van de weduwe Damen. Het perceel was gelegen te Gelderse Polder, tussen de rijksweg Breda-Moerdijk en de spoorlijn Lage Zwaluwe – Zevenbergen. Na inspectie werden Vier bomkraters, tamelijk ver uit elkaar, aangetroffen. De kraters hadden een doorsnede van 6 meter.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Niet relevant, geen exacte locatie vermeld, maar geen woningen binnen het analysegebied die aan de locatiebeschrijving voldoen.</i> <p>Melding van 17 juli 1942 betreffende het aantreffen van een ballon met daaronder een bakje met naar petroleum ruikende vloeistof. Het voorwerp werd aangetroffen aan de Dikkendijk in de Slikpolder.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Niet relevant, geen betrekking tot NGE.</i> <p>Melding van 13 december 1942 betreffende het plaatsvinden van een aanval met boordwapens door vier geallieerde vliegtuigen. De aanval vond plaats op spoorwegdoelen nabij station Lage Zwaluwe. Eén persoon kwam te overlijden, enkele raakten gewond.</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.</i> 	

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996

Melding van 4 oktober 1943, omstreeks 11.30 uur, betreffende het plaatsvinden van een aanval met boordwapens door geallieerde vliegtuigen. De aanval vond plaats op spoorwegdoelen nabij 500 meter onder station Lage Zwaluwe. Enkele personen raakten gewond. De locomotief en enkele wagons raakte beschadigd.

- *Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.*

Melding van 5 november 1943, omstreeks 12.07 uur, betreffende het plaatsvinden van een aanval met boordwapens door twee geallieerde vliegtuigen. De aanval vond plaats op een trein met verlofgangers komende van Roosendaal. Nabij station Lage Zwaluwe werd de trein getroffen. Een persoon werd gedood, 11 raakten gewond. De locomotief en enkele wagons raakte beschadigd. Aan het stationsgebouw werd glasschade toegebracht.

- *Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.*

Melding van 21 juli 1944, omstreeks 13.20 uur, betreffende het plaatsvinden van een aanval met boordwapens door twee geallieerde vliegtuigen. De aanval vond plaats op een trein tussen Roosendaal en station Lage Zwaluwe. Nabij kilometerpaal 4.6 km werd de aanval uitgevoerd.

- *Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.*

Melding van 28 augustus 1944, omstreeks 9.33 uur, betreffende het plaatsvinden van een aanval met boordwapens door één geallieerd jachtvliegtuig. De aanval vond plaats te station Lage Zwaluwe. Een trein werd door het schieten met boordmitrailleurs buiten werking gesteld.

- *Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.*

Melding van 25 februari 1945 betreffende het neerkomen en ontploffen van een V1 te Zevenbergschen Hoek, perceel E.158, in de Bredase Polder. De schade aan omringende panden was gering.

- *Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.*

Inventaris 4824	Luchtbescherming algemeen: 1941-1945.
Niet relevant, geen vermelding NGE en/of oorlogshandelingen.	
Inventaris 4827	Rapporten toren N.H. Kerk Zevenbergen, 1940-1942: 1941, januari-juli
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4828	Rapporten toren N.H. Kerk Zevenbergen, 1940-1942: 1942.
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4829	Rapporten Zevenbergschen Hoek, 1940-1942: 1940, september-december.
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4830	Rapporten Zevenbergschen Hoek, 1940-1942: 1941, januari-februari.
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4831	Rapporten Zevenbergschen Hoek, 1940-1942: 1941, maart-juni.
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4832	Rapporten Zevenbergschen Hoek, 1940-1942: 1941, 2 ^e halfjaar.
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	
Inventaris 4833	Rapporten Zevenbergschen Hoek, 1940-1942: 1942, 1 ^e halfjaar.
Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.	

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996

Inventaris 4834 | Rapporten Zevenbergschen Hoek, 1940-1942: 1942, juli-1943, februari.

Niet relevant, waarnemingsrapporten, geen vermelding van NGE.

Inventaris 4841 | Ruiming van wapens en munitie, 1945-1950.

Melding van onbekende datum betreffende naoorlogse meldingen van aanwezigheid van NGE in de gemeente Zevenbergen. Er zijn meerdere meldingen gemaakt van ruiming op percelen aangegeven met wijkletter en nummer.

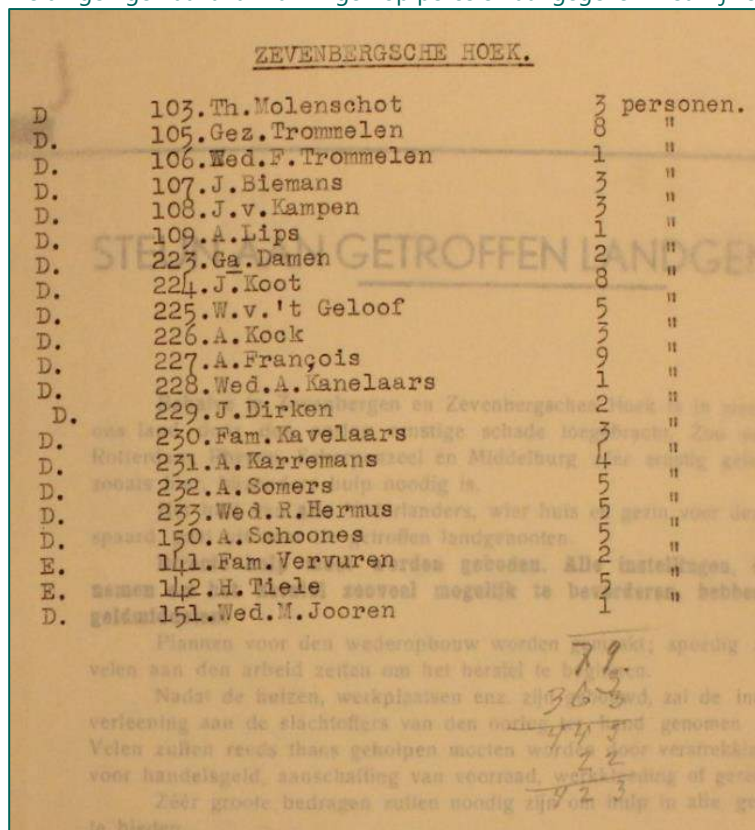
- Niet relevant, omdat er geen omnummeringslijsten bekend zijn deze meldingen niet bruikbaar.

Inventaris 5011 | Herstel oorlogsschade aan wegen, 1946-1951.

Niet relevant, geen exacte locaties vermeld.

Inventaris 5309 | Hulpverlening aan getroffen van het bombardement van 11 mei 1940, 1940.

Melding van 13 juni 1940 betreffende panden die door oorlogshandelingen op 11 mei 1940 (bombardement) volledig verwoest zijn, met daarbij vermeldt het aantal mensen dat dakloos is geworden als gevolg van het bombardement. Te Zevenbergschen Hoek zijn ook meldingen gemaakt van verwoeste panden. Er zijn meerdere meldingen gemaakt van ruiming op percelen aangegeven met wijkletter en nummer:

ZEVENBERGSCHE HOEK.		
D.	103. Th. Molenschot	3 personen.
D.	105. Gez. Trommelen	8 "
D.	106. Wed. F. Trommelen	1 "
D.	107. J. Blemans	3 "
D.	108. J. v. Kampen	3 "
D.	109. A. Lips	1 "
D.	223. Ga. Damen	2 "
D.	224. J. Koot	8 "
D.	225. W. v. 't Geloof	5 "
D.	226. A. Kock	3 "
D.	227. A. François	9 "
D.	228. Wed. A. Kanelaars	1 "
D.	229. J. Dirken	2 "
D.	230. Fam. Kavelaars	3 "
D.	231. A. Karremans	4 "
D.	232. A. Somers	5 "
D.	233. Wed. R. Hermus	5 "
D.	150. A. Schoones	5 "
E.	141. Fam. Vervuren	2 "
E.	142. H. Tiele	5 "
D.	151. Wed. M. Jooren	1 "
		78

- Niet relevant, omdat er geen omnummeringslijsten bekend zijn deze meldingen niet bruikbaar.

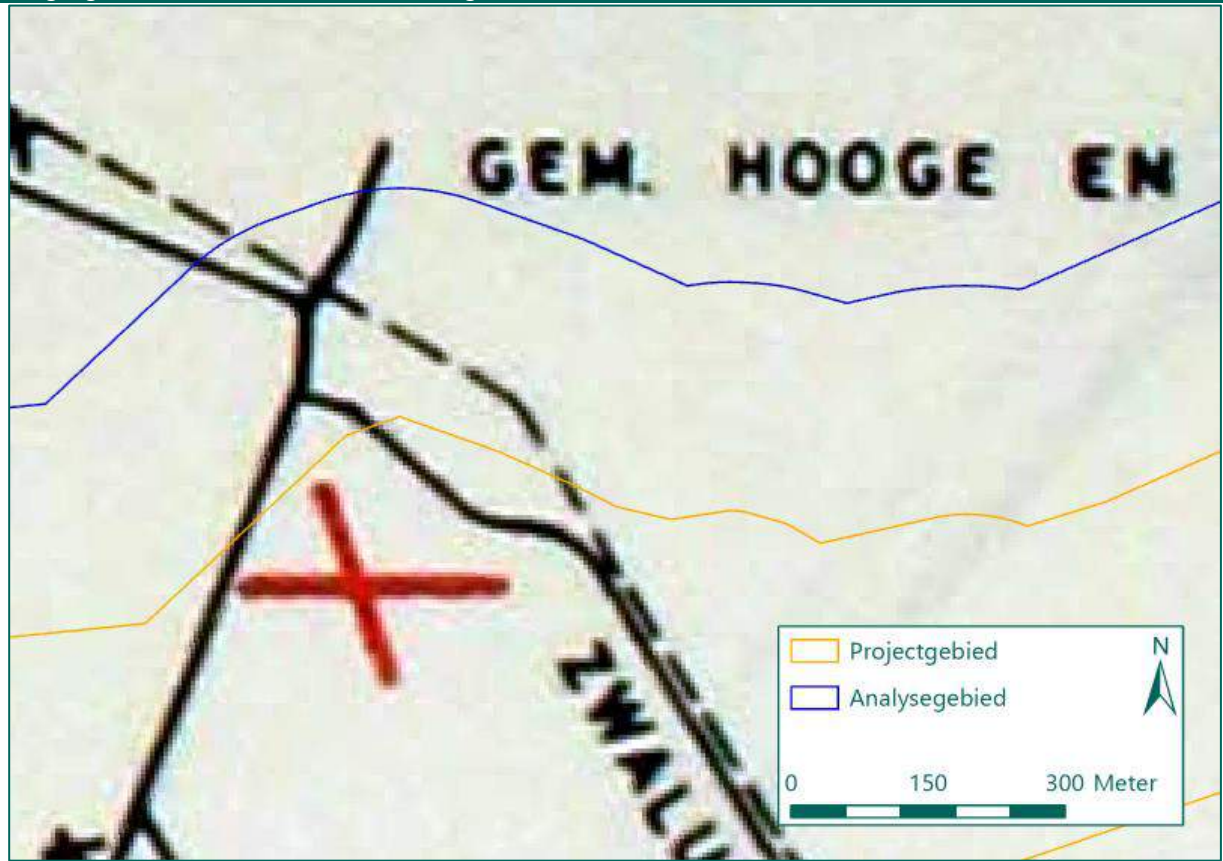
Inventaris 5310 | Hulpverlening aan oorlogsslachtoffers, 1940-1942.

Niet relevant, algemene informatie met betrekking tot bombardementen in de gemeente Zevenbergen op 11 mei 1940.

Inventaris 5314 | Burgeroorlogsslachtoffers, 1940-1996.

Melding van 25 augustus 1944, betreffende het plaatsvinden van een aanval met boordwapens op een trein op 25 juli 1944. De aanval vond plaats op een trein tussen Roosendaal en station Lage Zwaluwe. Eén persoon kwam om het leven.

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996	
- Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
Inventaris 5382	R.K. Meisjesschool (St. Anna), Doelstraat 07, Zevenbergen: Herstel oorlogsschade, 1945-1956.
Niet relevant, geen melding binnen het analysegebied.	
Inventaris 5383	R.K. Jongensschool, Hoofdstraat 40, Zevenbergschen Hoek: Herstel oorlogsschade aan gebouw en interieur, 1946-1955.
Niet relevant, geen specificering van de oorlogsschade.	
Inventaris 5384	R.K. Meisjesschool, Olavstraat 29, Zevenbergschen Hoek: Herstel oorlogsschade, 1945-1957.
Niet relevant, geen melding binnen het analysegebied.	
Inventaris 5385	Mariaschool, De Langeweg 46 (C 114), Langeweg: Herstel oorlogsschade, 1945-1953.
Niet relevant, geen melding binnen het analysegebied.	
Inventaris 5407	Christelijke school voor lager en uitgebreid lager onderwijs, Stationstraat 65, Zevenbergen: Herstel oorlogsschade, 1946-1956.
Niet relevant, geen melding binnen het analysegebied.	
Inventaris 5568	Mobilisatie: Voorbereiding, 1930-1938.
Niet relevant, geen vermelding NGE en/of oorlogshandelingen.	
Inventaris 5572	Opruiming van tanks en mijnen, 1944-1946.
Niet relevant, geen melding binnen het analysegebied.	
Inventaris 5573	Opruimen van palen, bunkers, tankval en betonblokken, 1944-1953.
Niet relevant, geen melding binnen het analysegebied.	
Inventaris 6137	Opruiming van oorlogsexplosieven, 1986-1990.
Melding van 13 september 1989, betreffende het aantreffen van een ontsteker op de rand van het land van de familie Francios. Vermeld wordt dat reeds in 1987 een mortiergranaat op het terrein was aangetroffen, en op 1988 negen mortiergranaten werden aangetroffen. Buurtbewoners vermelden dat op het terrein van de familie Francios tijdens de Tweede Wereldoorlog een mortierstelling heeft bestaan, 10 meter achter de schuur, waar voorheen een voerkuil gegraven was. Toen tijdens de bevrijding de stelling niet te houden bleek lieten de Duitse troepen de stelling halsoverkop achter. De mortiergranaten zijn aan de kant van de voerkuil neergelegd en er is een laagje grond overheen gegooid. De granaten zijn nooit geruimd tot ze in 1987 en 1988 aan het oppervlakte kwamen. Er werd verwacht dat er nog tientallen van deze mortiergranaten in de bodem zijn achtergebleven, verspreid liggend over 100 m ² .	

Toegang 0682: Gemeentebestuur Zevenbergen 1930-1996

In een rapport van 11 juni 1990 wordt vermeld dat de op het bovengenoemde perceel aanwezige explosieven verwijderd zullen worden.

- *Niet relevant, het besproken gebied ligt buiten het analysegebied. Eventuele vondsten zullen geen invloed hebben op het projectgebied.*

Gemeentearchief Halderberge

Er zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen van deze gemeente, gezien de gemeente pas sinds 1997 bestaat.

Gemeentearchief Moerdijk

Er zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen van deze gemeente, gezien de gemeente pas sinds 1997 bestaat.

Gemeentearchief Roosendaal

Er zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen van deze gemeente, gezien de gemeente pas sinds 1997 bestaat.

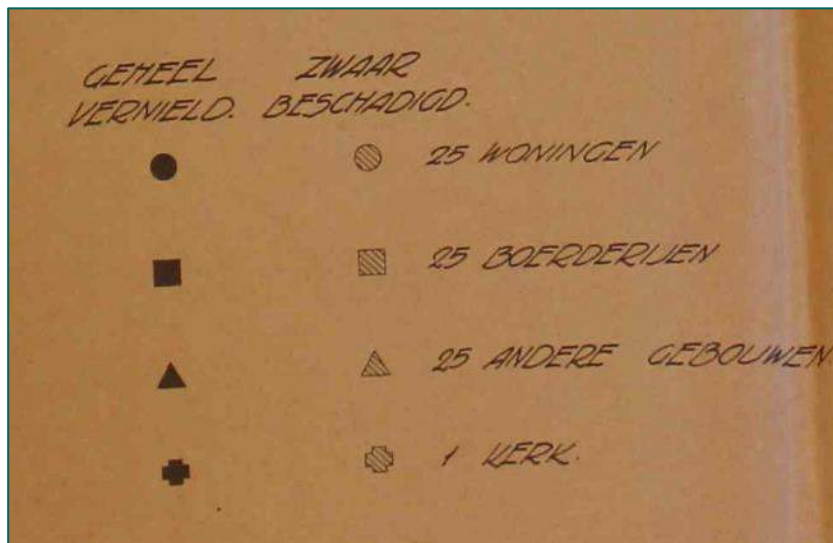
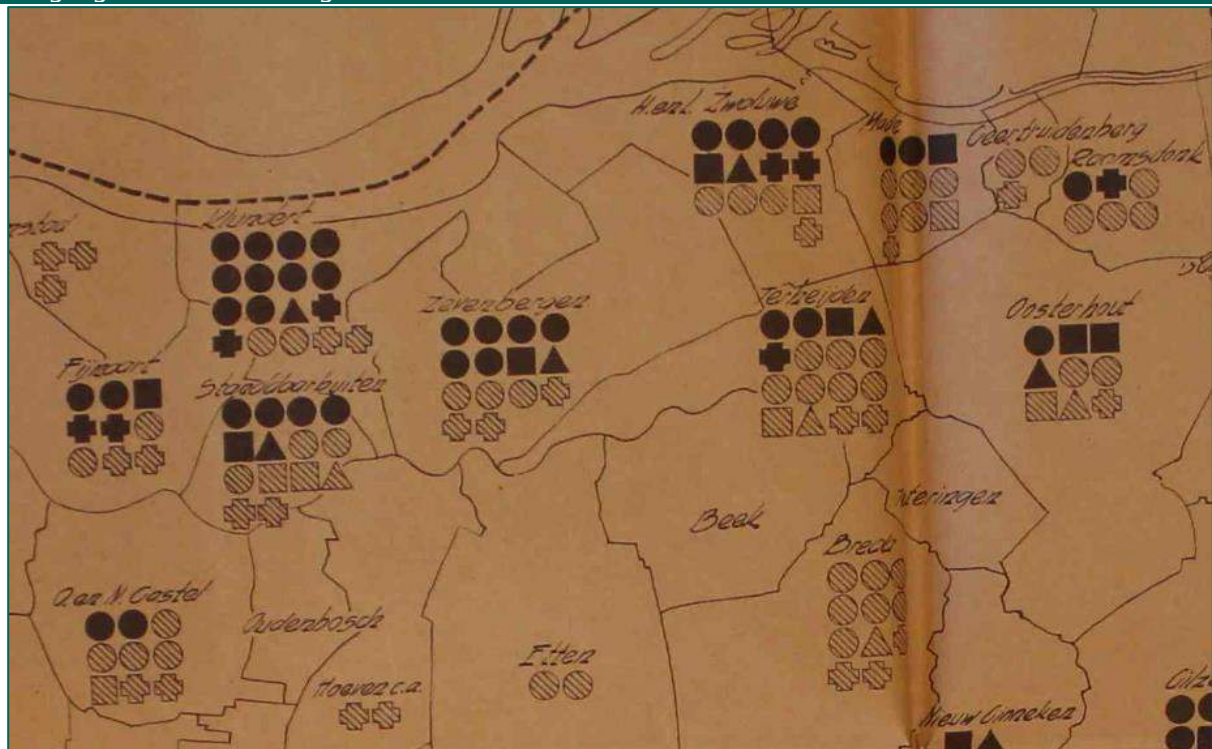
Provinciaal Archief

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Provinciale Militaire Commissaris in Noord-Brabant en opvolger	
Inventaris 17	Rapporten en verslagen, 1944-1945
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 23	Rapporten "526 (P) Civil Affairs Detachment" over toestand in Noord-Brabant, 1944-1945
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 24	Verslagen, diversen, waaronder weekrapporten secties PMC, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene zaken.	
Inventaris 33	Kaarten mijnen in Roosendaal en Nispen, 1944
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 34	Kaarten oorlogsschade aan woningen, boerderijen, kerken en andere gebouwen, 1945
Kaart met schade binnen verschillende gemeenten:	

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

- Niet relevant, geen aard van schade vermeld.

Inventaris 43	Kaarten verkeerswegen en vernielde bruggen, 1932-1944
---------------	---

Niet relevant, geen vermeldingen van aard van de schade.

Inventaris 44	Kaarten water-, spoor- en verkeerswege, bruggen en sluizen, 1932-1944
---------------	---

Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.

Inventaris 47	Kaarten waterwegen en vernielde sluizen en bruggen in westelijk Brabant, 1932-1944
---------------	--

Niet relevant, geen vermeldingen van aard van de schade.

Inventaris 104	Tijdstip bevrijding gemeenten in Noord-Brabant, 1945
----------------	--

Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Inventaris 159	Verordeningen en instructies vijandelijk vermogen (oorlogsbuit), 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 171	Belastingen, deviezen en oorlogsschade, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 176	Militaire aangelegenheden, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 185	Visakten en vissen met handgranaten, 1944-1945
Niet relevant, geen informatie aangetroffen over vissen met handgranaten.	
Inventaris 211	Rapporten over in januari-maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 215	Instructies, verordeningen, verslagen en rapporten brandweer en luchtbescherming, 1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 216	Opruimen mijnen, 1944-1945
Niet relevant, opgave van mijnen maar geen locatie aangegeven waar ze liggen.	
Inventaris 217	Personeelszaken brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 218	Vijandelijke luchtlandingen, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 219	Sectie brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 272	Wederopbouw, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 279	Rapporten militaire commissaris Noord-Limburg, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 280	Schade enquêtecommissie, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 306	Bewakings- en gezagscompagnieën, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 307	Mijnen en andere explosieven, 1944-1945
Melding van adressen waar vermoedelijk mijnengevaar aanwezig is: Chr. v.d. Noort, Bloemendaal te Klundert J. Hermus, Pelikaan te Klundert Ant. v.d. Wiel, Pelikaan te Klundert A.C. Korteweg, Slikpolder te Zevenbergen Dikkendijk te Zevenbergen - Niet relevant, exacte locaties vermeld.	

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

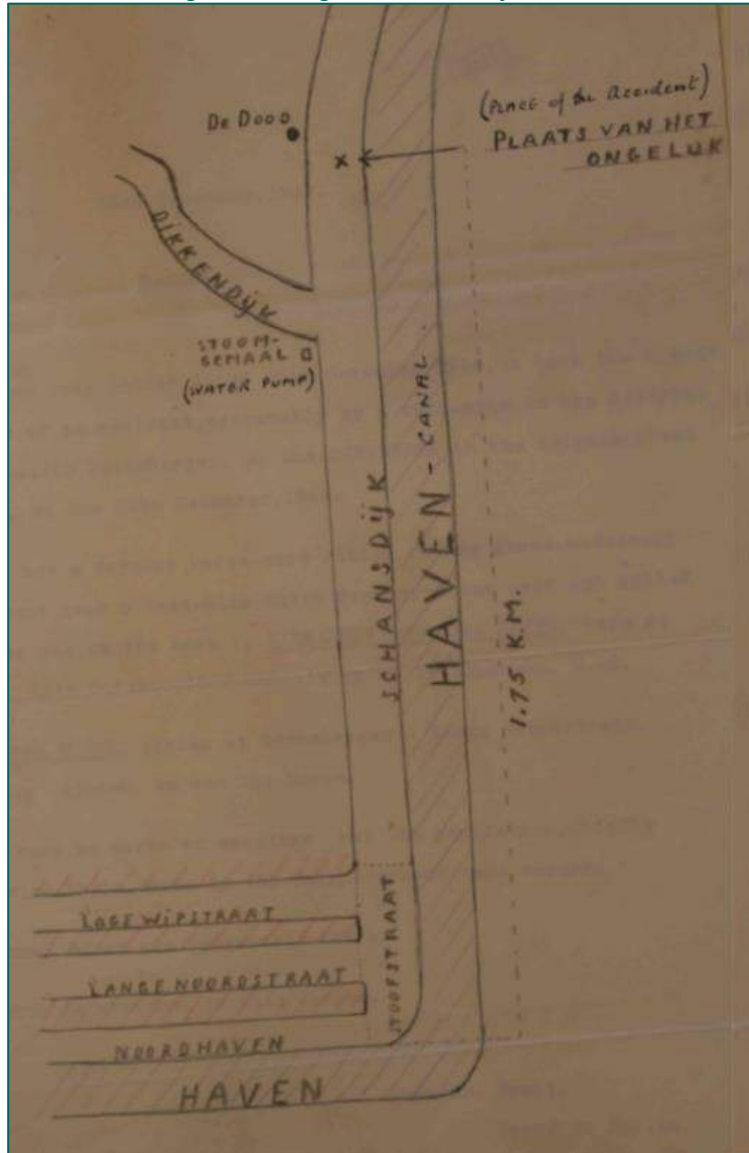
Melding van mijnen en explosieven op de volgende locaties:

Zevenbergen, kaartvierkant qD.8344, nabij pompstation in polder.

- *Relevant.*

Melding van een ongeluk met een mijn te Zevenbergen op 22 december 1944. Een persoon kwam te overlijden, een andere raakte gewond.

Locatieaanduiding van het ongeluk met een mijn:

- *Relevant.*

Inventaris 313	Bureau Militaire Zaken, 1944-1945
----------------	-----------------------------------

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Districts Militaire Commissaris in Roosendaal (code N01)

Inventaris 545	Oorlogsbuit, 1944-1945
----------------	------------------------

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 551	Processen-verbaal, 1944-1945
----------------	------------------------------

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 552

Politionele zaken, onder meer over zuivering en politieke delicten, 1944-1945

Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen behandeld.

Inventaris 553

Brandweer, luchtbescherming en mijn- en munitieopruiming, 1944-1945

In dit inventarisnummer zijn meerdere munitieruimmeldingen aangetroffen binnen de gemeente Zevenbergen. Omdat naast een indicatieve locatieaanduiding (straatnaam / polder / dijknaam) enkel de perceelnummers of kadastrale secties worden vermeldt als ruimlocatie, geven deze meldingen slechts een globaal beeld van de ruiming binnen deze gemeente.

Hieronder zijn de voor het onderzoek relevante ruiming opgenomen:

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Zevenbergen aan de weg Breda – Moerdijk op kadastrale secties E354 en H515-518.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Zevenbergen aan de Dikkendijk, op bouwland L198, L238 en L401 en weiland L245.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Zevenbergen aan de Schansdijk, op bouwland en Tuingrond L869 en weiland L379.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Zevenbergen aan de Koekkoekdijk, op bouwland C37 en C6.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Blauwe Sluis, op bouwland G73.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Zevenbergschen Hoek nabij het Viaduct Spoorbaan, op kadastersectie D233.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Zevenbergschen Hoek achter woning B101.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van mijnen te Zevenbergschen Hoek, aan de Geldersedijk op het bouwland D117 en D119.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, op het terrein van de Suikerfabriek aan de Koekkoekdijk op het bouwland I629, I634, I1123 en I1124,

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, langs de Koekkoekdijk.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, langs de Koekkoekdijk op bouwlanden C11, C12, C103 en C105 en op weiland C488, C490.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, aan de Klundertseweg op boomgaarden L 573 en L728.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, aan de Nieuwendijk op boomgaard B161 en bouwland A297.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, aan de NieuwGeldersedijk op bouwland C346.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, aan de Bloemendaalse Zeedijk op boomgaarden G563 en G830.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, aan de Schansdijk op bouwland L584.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, bij Blauwe Sluis aan de Pootweg Hooge Zwaluwen op Bouwland D1151.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, in de Bruinings Polder op kadastrale sectie C65.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van granaten te Zevenbergen, in de Slikpolder op kadastrale sectie B212.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Melding van de aanwezigheid van antitankmijnen te Zevenbergen, aan de Dikkendijk op kadastrale sectie B52.

- *Relevant, geen een inzicht in ruiming binnen en nabij het analysegebied.*

Inventaris 572	Tijdstip bevrijding gemeenten, 1944-1945
Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen behandeld.	

Districts Militaire Commissaris in Tilburg (code N04)

Inventaris 573	Verslagen besprekingen en rapporten, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	

Inventaris 589	Politionele aangelegenheden, voornamelijk inzake politieke delicten / delinquenten, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	

Inventaris 590	Brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	

Inventaris 601	Openbare werken, wederopbouw, volkshuisvesting en gas-, water- en elektriciteitsvoorziening, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	

Toegang 1148: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1920-1949

Inventaris 441	Luchtbescherming waterleidingbedrijven, 1939-1940
Niet relevant, circulaire en richtlijnen, betreft geen NGE of oorlogshandelingen.	

Inventaris 442	Bescherming tegen luchtaanvallen op waterstaatswerken dienende tot waterkering en waterlozing, 1939-1943
Niet relevant, circulaire en richtlijnen, betreft geen NGE of oorlogshandelingen.	

Toegang 1148: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1920-1949

Inventaris 443	Lijsten oorlogsschade aan eigendommen provincie, gemeenten en waterschappen, 1944
----------------	---

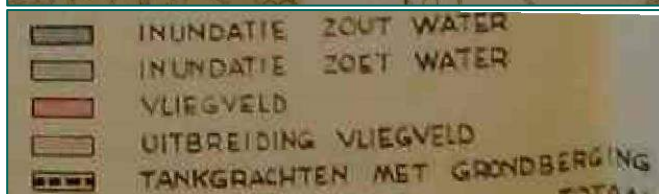
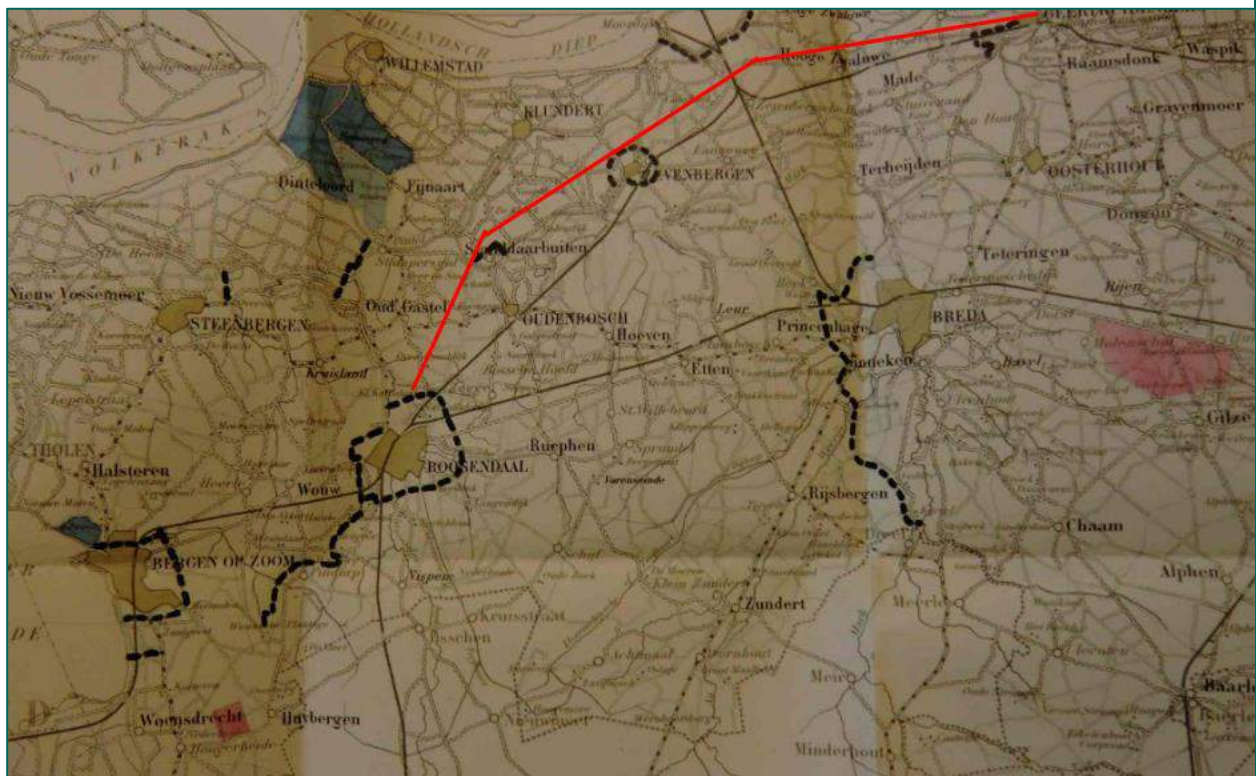
Melding van schade aan de Tweede Kruisweg te Standdaarbuiten door het passeren van oorlogsverkeer.
 - Niet relevant, betreft enkel oorlogsverkeer.

Meldingen van schade aan de Provincialeweg Made-Geertruidenberg door mijnkrater bij kilometerpaal 3,400.
 - Niet relevant, buiten het analysegebied.

Meerdere meldingen van ernstige schade aan sluizen te Lage en Hooge Zwaluwen.
 - Niet relevant, aard van de schade is onbekend.

Melding aan schade aan het elektrisch gemaal te Hooge Zwaluwse Haven. Schade werd veroorzaakt door een ontploffing op een nabijgelegen weg.
 - Niet relevant, buiten het analysegebied.

Locatieaanduiding van tankgrachten nabij het analysegebied (met rood indicatief het analysegebied aangegeven):

Relevant, geeft globaal beeld van tankgrachten nabij het analysegebied.

Inventaris 774	Correspondentie onderhoud en reconstructie weggedeelten en herbouw, 1919-1948
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	

Inventaris 790	Onteigeningen voor reconstructies als gevolg van oorlogsschade provinciale weg, wegvak 8, 1940-1950
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 1148: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1920-1949

Inventaris 901	Oorlogsschade aan wegen, bruggen enz. en overleg over schadeloosstelling met Commissariaat voor Oorlogsschaden
Niet relevant, aard van de schade niet bekend van meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 987	Correspondentie over aanleg en onderhoud Peelkanaal en Koordekanaal in Peelgebied, 1939-1944
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 988	Tekeningen onderhoud 1
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 989	Tekeningen onderhoud 2
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1286	Herstel schade door oorlog en bezetting aan eigendommen publiekrechtelijke en daarmee gelijkgestelde lichamen, 1946-1947
Niet relevant, betreft circulaire en voorschriften.	

Toegang 1392: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1950-1986.

Inventaris 3640	Vaststellen van toestand wegen en bruggen na geleden oorlogsschade en van financiële bijdrage door het Rijk in het herstel daarvan, 1949-1958
Melding van schade door oorlogshandelingen aan de Provincialeweg tussen Roodevaart en Zevenbergen. De aard van de schade is niet vermeld. - <i>Niet relevant, locatie en aard van de schade onbekend.</i>	

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)

Het raadplegen van de volgende collecties heeft relevante resultaten opgeleverd:

- Collectie 409: Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940.
- Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.
- Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.

De resultaten zijn in de onderstaande tabel opgenomen:

Collectie 409: Gevechtsverslagen en -rapporten mei 1940.

Inventaris 528017	Verslag met bijlagen van de commandant van het 6e grensbataljon majoor J.F.W. Hendriksz 9/10 mei 1940: Nederlandse 6 ^e grensbataljon krijgt de opdracht vanuit Lage-Zwaluwe op te rukken naar de Moerdijk. 11 mei 1940: Franse troepen die te Breda gestationeerd waren werden als hulptroepen voor de herovering van de Moerdijkbrug ingezet. <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px 0;">Ik wil weer langs Zevenbergsche Hoek naar mijn Cp. teruggaan, doch kan deze niet meer bereiken, door den aanval der Duitse bommenwerpers, die gedurende ongeveer 2 uur lang duurt. Ook Zevenbergen schijnt in brand te staan en als we eindelijk naar Zevenbergen kunnen terugkeeren, is het reeds half donker.</div> - <i>Niet relevant, geen exacte locatie van oorlogshandelingen vermeld.</i>
Inventaris 528019	Verslag van de commandant van de 1e compagnie van het 6e grensbataljon 1e luitenant M.L.G. Brogtrop

10 mei 1940:

Te "Blauwe Sluis" werd de oprukkende compagnie plotseling uit Noord-Westelijke richting onder vuur genomen. Een verkenning patrouille berichtte dat de stellingen ten Zuiden der Moerdijkbrug reeds door vijandelijke troepen bezet waren.

Reeds tijdens het begin der aanval bleek de steun van artillerie noodzakelijk. Door het vijandelijk vuur uit de stellingen werd de compagnie op een behoorlijke afstand gehouden, terwijl achter de stellingen vijandelijke parachutisten onghiderd konden landen.

De zware mitrailleurs konden met succes vijandelijke vliegtuigen onder vuur nemen.

Te ± 18.00 uur verschenen Nederlansche vliegtuigen, welke lichte bommen uitwierpen boven de door den vijand bezette stellingen. Kort hierop volgde een beschieting der stellingen door eigen artillerie. Aanvankelijk viel dit vuur te ver naar voren, doch later in de avond werd het gunstig verlegd en was de vij-

and genoodzaakt enkele bezette punten te verlaten en konden 2 secties der compagnie deze punten bezetten.

- *Relevant, indicatie van oorlogshandelingen nabij het analysegebied.*

Gedurende de nachtelijke uren bleef alles rustig. In de vroeg morgenuren echter werd door de vijand opnieuw het vuur geopend, nu evenwel uit meer Noordelijke richting, eveneens uit stellingen door de vijand bezet. Niettegenstaande het overmachtige vijandelijke vuur, konden op geregelde tijden, parachutisten en troepen onder vuur genomen worden, Aangezien het duidelijk was, dat zonder eigen artillerie onmogelijk de Moerdijkbrug bezet kon worden, werd om deze steun aan het Bataljon gevraagd. Mij werd medegedeeld dat geen verbinding meer te krijgen was met den Commandant de artillerie. Spoedig daarop ontving ik het bericht dat Fransche vechtwagens en mitrailleur afdeelingen het voorterrein zouden "zuiveren".

± 17.00 uur verschenen inderdaad enkele gevechtswagens, doch onmiddellijk hierop ontbrandde een hevig bombardement, waarop de Franschen onmiddellijke terugtrokken.

Ondertussen was de overmacht der vijandelijke troepen zo groot geworden, dat, zonder steun van zwaardere wapens, onmogelijk terrein gewonnen kon worden. Omsreeks middernacht beval de B.C. mij de compagnie te verzamelen te "Zwartenberg" nabij de markt.

- Relevant, indicatie van oorlogshandelingen nabij het analysegebied.

Inventaris 528019	Verslag van de commandant van de 1e compagnie van het 6e grensbataljon 1e luitenant M.L.G. Brogtrop
-------------------	---

Geen aanvullende informatie aangetroffen.

Inventaris 528020	Verslag van de commandant van de 2e compagnie van het 6e grensbataljon kapitein A.M.J. Mol
-------------------	--

Bij aankomst te Zevenbergschen Hoek heb ik de vijand direct ingesloten, vanaf Roodevaart. In het beginstadium was het kruispunt te Zevenbergschen Hoek in handen der Duitschers.

Tot aan den spoorwegovergang te Zevenbergschen Hoek hebben wij langzamerhand, zowel gewapende auto's als voetvolk teruggedreven.

Toch maakten wij ondanks dit alles regelmatig vorderingen. De luit. Scheygrond, welke bij Roodevaart op onze linkerflank aanviel, wist zelfs de daar aanwezige kazematten tusschen Lichtenburg en Moerdijk op den vijand te veroveren en te bezetten met zware verliezen voor den vijand.

Het was jammer dat nu en dan ons eigen artillerie-vuur in onze eigen gelederen terecht kwam.

Gewoonlijk vielen de eerste schoten op de punten, welke ik telefonisch op de kaart had aangegeven, zeer goed, maar telkens verplaatste het vuur zich nadien te veel naar onze richting.

Tegen den avond van den eersten dag kregen wij zoowaar de beloofde steun van twee Hollandsche vliegtuigen, welke met zeer veel succes bommen wierpen op de door de Duitschers bezette kazematten.

In den nacht van Vrijdag op Zaterdag om 1 uur ben ik namens de B.C. in samenwerking met 1 en 3-6 G.B. tot een nachtelijken aanval overgegaan.

Wij zijn ook voorwaarts gegaan; waar echter de aanval vanuit Blauwe Sluis en Lage Zwaluwe na verloop van tijd niet gesteund werd en wij bij verder voorwaarts gaan last kregen van eigen zware artillerie-vuur, moesten wij den strijd staken. Het vuur van den vijand werd steeds heviger, zoodat wij vermoedden dat er versterkingen van ten Noorden van de brug waren gekomen.

Bij aankomst der Franschen hebben deze in het geheel niets met mij beraadslaagd en hebben zij ongeveer 2 uur lang aan den buitenrand van het front rondgereden in den rug van mijn troepen. Zelfs hebben zij, alhoewel ik het tijdig heb medegedeeld aan den Franschen commandant, met pantserwagens onze troepen in den rug beschoten. Rond 18 uur zijn ze weer even plotseling verdwenen, als ze gekomen waren.

Rond 20de uur komen ze wederom terug en rijden zonder iets te vragen dwars door de vijandelijke linie naar de Moerdijkorug, worden daar teruggeslagen en hebben eenige verliezen.

Intusschen wordt de brug bij Terheyden door de Duitschers vernield, zoodat wij geïsoleerd komen te zitten. Gelukkig heeft de B.C. tijdig zijn Cp. naar Zevenbergen verplaatst.

Nadat de Franschen teruggeslagen werden, kwam eindelijk de Commandant mij verzoeken, hem op de hoogte te brengen van de situatie. Ik vroeg hem om zijn colonne pantserwagens meer uit elkaar dekking te laten zoeken. De geheele colonne stond n.m. bij mijn Cp. opeengehoopt.

- Relevant, indicatie van oorlogshandelingen nabij het analysegebied.

Inventaris 528021	Verslag van het grenswacht detachement Strijbeek van de 3e compagnie van het 6e grensbataljon door 1e luitenant K. Scheygrond. (De sectie van Scheygrond was gedurende de meidagen gedetacheerd bij de 2e compagnie van 6GB)
Duitse parachutisten nemen het gebied Lichtenburg – Lage Zwaluwe – Station Lage Zwaluwe in. Nederlandse troepen van het 6 ^e grensbataljon proberen het gebied in handen te krijgen.	
Inventaris 528022	Verslag van de commandant van de 3e compagnie van het 6e grensbataljon 1e luitenant M.F.P.M.G. Janssen
Geen aanvullende informatie aangetroffen.	

Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.

Inventaris 3	Onderdeel B. De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant
10/11 mei 1941: Op diens bevel werden daarop 5 CX vliegtuigen van 1-1-1 Lv.R., gestationeerd op het vliegveld Bergen, voor het bombardement aangewezen. Ongeveer 16.50 waren de toestellen in de lucht, behalve dat van de escadrillecommandant, dat wegens een defect aan de achter mitrailleur niet vertrok. De escadrille vertrok met drie toestellen onder sergeant-majoor W. Warnaar, terwijl het toestel onder 2e luitenant H. C. Asjes aanvankelijk de escadrillecommandant inwachtte en daarna de opdracht afzonderlijk uitvoerde. Zeer laagvliegende werd de Moerdijk bereikt, waarna hoogte werd genomen en 29 bommen van 50 kg op een aantal der veld- versterkingen nabij station Lage Zwaluwe en de rijksstraatweg werden afgeworpen. De bommen lagen, blijkens de waarneming van 6 G.B., goed en het moreel der Nederlandse troepen werd hierdoor zeer verhoogd. Echter gelukte het slechts aan een sectie en de zich daarbij bevindende zware mitrailleurs, de uitwerking te benutten en ongeveer 500 m op te rukken. Omstreeks 18.00 kwam C.-2e Compagnie telefonisch in contact met de Commandant van de Groep Kil, aan wie hij artillerievuur verzocht op enkele met name genoemde dijken. Om 18.50 gaf de Artilleriecommandant aan 11-23 R.A. opdracht, vuurstoten op de aangeduide punten af te geven, terwijl de 25 Afd.A. te 18.35 opdracht kreeg, afsluitingsvuur te leggen op de zuidelijke landhoofden der bruggen over het Hollandsch Diep, teneinde het aanvoeren van Duitse versterkingen te belemmeren. Blijkens waarneming uit de voorste lijn van 6 G.B. lag het vuur van 11-23 R.A. aanvankelijk goed, doch het sprong later over de eigen infanterie heen naar het zuiden. Wellicht realiseerde de betrokken vuurleider zich niet dat in dit geval het vuur ter ondersteuning van de aanvalsinfanterie niet voorwaarts doch achterwaarts moest worden verlegd. Omstreeks een uur later werd opnieuw vuursteun gevraagd, thans tegen weerstandsnesten ten oosten van de spoorweg, welk vuur te 19.50 aan 11-23 R.A. werd opgedragen. Dit	

vuur viel ten dele te ver naar het oosten, ten gevolge waarvan C.-1e Compagnie met zijn onderdeel uit Blauwe Sluis naar Lage Zwaluwe uitweek. Ook hier vielen echter granaten, die de daken van twee percelen beschadigden, vier personen doodden en zes verwondden. Op voorstel van C.-2e Compagnie kwam een plan tot stand om op 11 Mei, na voorbereidend artillerievuur, te 1.00 een aanval te doen uitvoeren door de 1e en 3e Compagnie, terwijl de 2e Compagnie de vijand in front zou binden. Van Terheijden uit werd verbinding met de Artilleriecommandant van Groep Kil opgenomen en als gevolg daarvan werden afgegeven: te 23.18 een vuur van 11-23 R.A. vóór de 2e Compagnie, van 0.24—1.15 storende vuren van 25 Afd.A. bij station Lage Zwaluwe en 11 Mei 0.30 vuurstoten van 11-23 R.A. vóór de 1e Compagnie. Na van de voorgenomen aanval te hebben kennis gekregen keerde de 1e Compagnie omstreeks 23.00 naar Blauwe Sluis terug. De vijand deed, door herhaaldelijk afgeven van heftige vuurstoten, blijken beducht te zijn voor een nachtelijke aanval. Op het bevolen uur werd de voorwaartse beweging ingezet, doch tot een doorgezette aanval kwam het niet; slechts op de uiterste rechtervleugel behaalde de 3e Compagnie enige terreinwinst. Toen na het aanbreken van de dag valschermtroepen, die zich in het riet langs het Hollandsch Diep hadden verscholen, de opgerukte groepen flankerend onder vuur namen, weken deze weder op Lage Zwaluwe terug. Van de 1e Compagnie rukte de rechtersectie voorwaarts, doch deze geraakte onder vuur van de andere sectiën en week eveneens op Lage Zwaluwe uit, waar zij zich bij de 3e Compagnie aansloot. De overige sectiën van de 1e Compagnie ontdekten na het licht worden, dat de tegenover hen liggende kazematten verlaten waren, waarop zij deze bezetten en voorzagen van schietgaten in de rug- weer om vuur te kunnen brengen op de valschermjagers, die uit meer achterwaarts gelegen kazematten het verder oprukken verhinderden. Bij het aanbreken van de dag verschenen weder tal van Duitse vliegtuigen, die ook in het bruggenhoofd valschermtroepen, levensmiddelen en munitie afwierpen.

12 mei 1940:

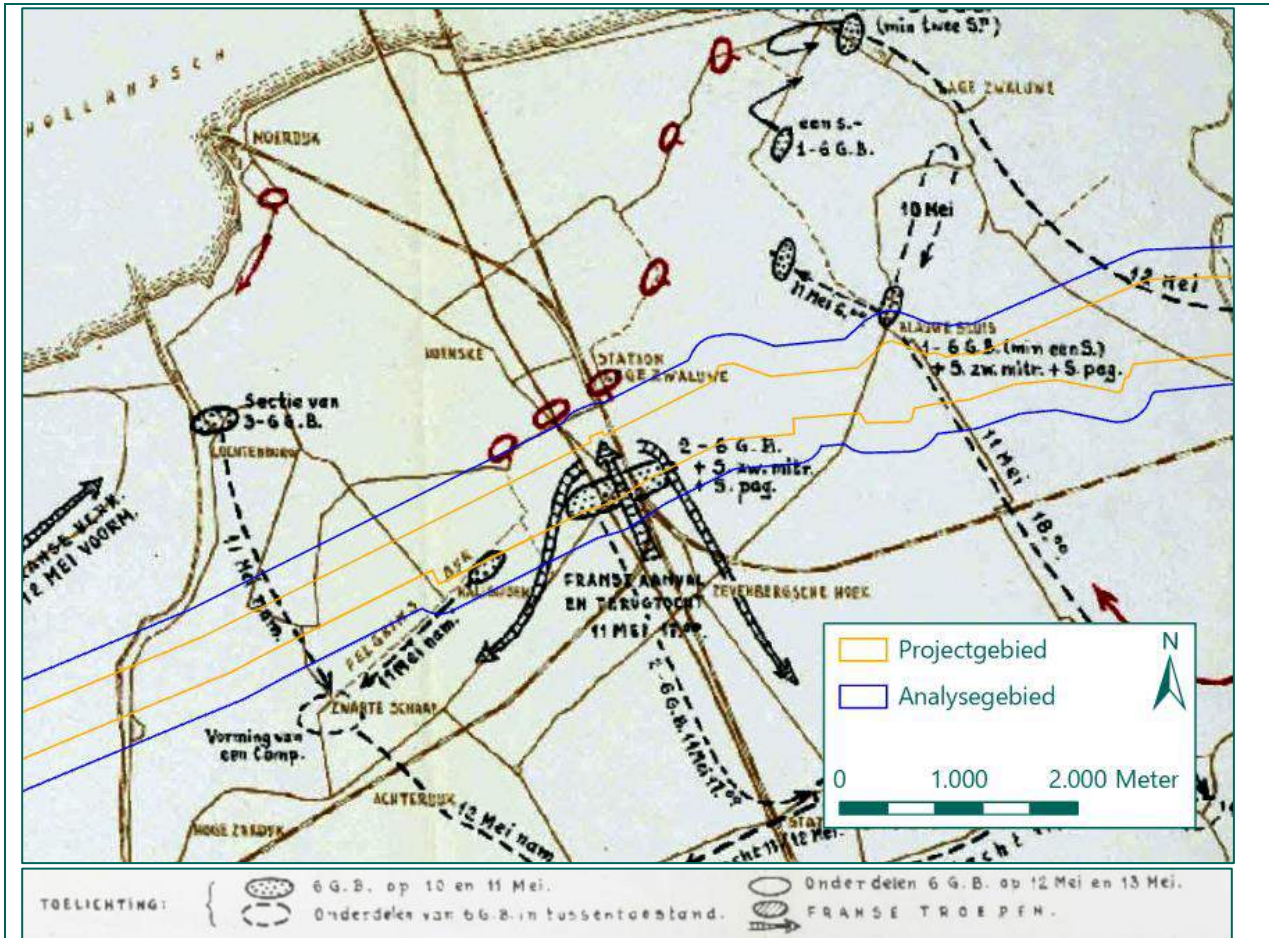
De 1e Compagnie (min de sectie, die bij de 3e Compagnie was) trok zonder noodzaak terug op een punt 2 km ten noorden van Terheijden. De drie sectiën van de 2e Compagnie en de daarbij ingedeelde zware mitrailleurs te Zevenbergsche Hoek, trokken onder res. le luitenant J. F. Bertram drie km naar het zuiden. De 4e Sectie en de sectie van de 3e Compagnie te Lochtenburg (welke door de Duitsers waren aangevallen) trokken terug op Zwarte Schaap, midden tussen Zevenbergen en Zevenbergschen Hoek (ruim 2 km zuidoost van Lochtenburg). C.-6 G.B. zag geen heil meer in het handhaven van zijn bataljon tegenover het bruggenhoofd en deed zijn onderdelen, voor zoveel hij deze kon bereiken, verzamelen te Zwartenberg achter de Mark, 6,5 km ten zuiden van Lochtenburg. Behalve de 3e Compagnie bij Lage Zwaluwe kwamen de onderdelen van 6 G.B. in twee gescheiden groepen in contact met Franse troepen en trokken zij met deze geleidelijk op Antwerpen terug. In de nacht van 11 op 12 Mei was dus tenslotte nog slechts de 3e Compagnie bij Lage Zwaluwe aanwezig (zie schetskaart nr Z.II). C.-3e Compagnie, luitenant Jansen, kon op 11 Mei geen verband meer krijgen met de B.C. en ontdekte in de loop van 12 Mei, dat Duitse troepen uit het oosten in de richting van Blauwe Sluis oprukten.1) Hij slaagde er in de namiddag en avond in, met de drie sectiën (twee van de eigen Comp, en een van de 1e Comp.) over Hooge Zwaluwe en Geertruidenberg de brug bij Keizersveer te bereiken, waar hij zich aansloot bij het brugdetachment aldaar.

- *Relevant.*

Inventaris 4

Onderdeel B. De verdediging van Noord-Limburg en Noord-Brabant, kaarten

Kaart met daarop zichtbaar de situatie rond station Lage Zwaluwe te 10-13 mei 1940:

- Relevant, indicatie van oorlogshandelingen nabij het analysegebied.

Inventaris 12 Onderdeel B. De krijgsverrichtingen op het Zuidfront-Vesting Holland

9/10 mei 1940: Een vliegtuig liet in duikvlucht twee bommen vallen naast het vuurleidingstoestel, waardoor de vuurleiding werd uitgeschakeld en vijf militairen werden gewond, waaronder de Bt.C, le luitenant E. J. H. Faber, die inmiddels met de andere luitenant van de batterij was aangekomen. De met gewonde luitenant P. S. van Teeckelenburgh deed de gewonden naar het barakkenkamp afvoeren, waar de tweede bij de batterij ingedeelde vaandrig H. van Dalflen intussen de rustploeg had verzameld. Kort na deze bomaanval sprongen ten oosten van de batterij een groot aantal valschermjagers af tussen Moerdijk en de spoorweg, in het schootsveld van de in stelling staande 4e Sectie van 12 M.C. onder bevel van le luitenant J. M. Broekman. De bediening hiervan had echter tijdens de bomaanval dekking gezocht en vóórdat zij de stukken weder kon bemannen, werden deze door de Duitsers genomen, waarna de luitenant zich met zijn mannen overgaf. Andere groepen valschermjagers sprongen af nabij het station Lage Zwaluwe.

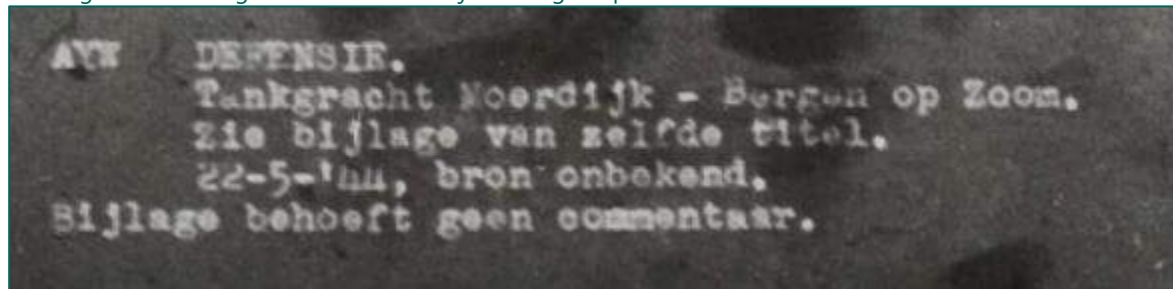
Het langst werd weerstand geboden door de 3e Sectie van 3-III-28 R.I. (verminderd met de stationswacht), die onder cadet-vaandrig C. M. de Weerd te Lage Zwaluwe was gelegerd. Deze nam front west stelling ter weerszijden van de weg naar Kikvors. Omstreeks 10.30 werd de sectie aangevallen door uit het westen oprukkende valschermjagers, die goede dekking vonden achter de bommen en de langs de weg gebouwde Nederlandse gevechtsoptellingen. Er ontwikkelde zich een hevig vuurgevecht, waarbij de 3e Sectie twee doden en twee gewonden verloor. Tengevolge van het weigeren van één der beide lichte mitrailleurs kregen de valschermjagers kans tot de stormaanval over te gaan, waarmede het pleit werd beslist. Afgezien van deze sectie was het bruggenhoofd Moerdijk omstreeks 7.00 in handen van de vijand, die zich thans in de Nederlandse versterkingen ter verdediging inrichtte tegen eventuele pogingen uit zuidelijke richting, om het bruggenhoofd te hernemen.

- Niet relevant, gevechten en luchtlandingen buiten het analysegebied.

Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.

Inventaris 402	<p>Schaal/code/blz.: GB/6605/44; Omschrijving: Berichten AYU tot en met BAG betreffende: Gebouwen, legeringen, verdedigingswerken en versterkingen in gebruik door de Duitse Wehrmacht: in westelijk Noord-Brabant, troepen op Noord-Beveland, commandoposten in Roosendaal (met situatieschets) en garnizoenen in Amersfoort en Leiden. Verdedigingswerken en oefeningen op De Beer nabij Rozenburg, tankgracht tussen Moerdijk-Bergen op Zoom, palen in westelijk Noord-Brabant, Voorne-Putten en Rozenburg. Versterkingen in de Haarlemmermeer en Kralingse Plas. Wegversperring bij Overschie, verslag van werken in en om Den Briel met schets (schaal 1:10.000), voorbereidingen van vernielingen te Maassluis, kustbatterij ten noorden van Katwijk, hindernis en afbraak van gebouwen aan westzijde van Leiden en bunkers aan de westrand van Warmond.</p> <p>Munitieopslag in Roosendaal, depots in Amersfoort en bij de Kralingse Plas en opslag van benzine in Gorkum.</p> <p>Telefoonbunker te Roosendaal en belangrijke knooppunten van telefoonkabels in Midden- en Zuid-Nederland. Aanleg van een vliegveld bij Tilburg, beschrijving van vliegveld Deelen en vliegveld Bergen, radiostation te Schipluiden, bericht van de Air Ministry in London betreffende aanval op Stalag IVB bij Mühlberg Elbe en radio location vliegveld Deelen. Gebouwen in gebruik door de Duitse Wehrmacht in Utrecht en Amersfoort (bijlage kaart). Aanvoer van munitie bij Voorschoten. Communistische actie in kamp Vught: Communisten goed georganiseerde politieke (ondergrondse) organisatie, maar gevaar van machtsovername na de oorlog</p>
----------------	--

Melding van een tankgracht tussen Moerdijk en Bergen op Zoom

Bijbehorende kaart zit niet bijgevoegd.

- *Niet relevant, exacte locatie niet vermeld.*

NIOD

In het NIOD is de toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West geraadpleegd. Dit heeft de volgende resultaten opgeleverd:

Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West

Inventaris 1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
<p>In de nacht van 24 op 25 oktober 1940 sloeg een bom in in een weide te Klundert, de bom explodeerde niet.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</i></p> <p>Op 21 november 1940 werden in Lage Zwaluwe twee blindgangers gevonden op een akkerland. de Duitse <i>Luftwaffe</i> is ervan op de hoogte gesteld.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</i></p> <p>Op 27 november 1940, om 6.30 uur, werd in Zevenbergen één brisantbom op een akkerland afgeworpen. Er werd geen schade aangericht.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</i></p> <p>Op 28 november 1940, om 20.30 uur, werden in Klundert vier brisantbom op een akkerland afgeworpen. Eén bom kwam als blindganger in de grond terecht. Er werd geen schade aangericht.</p> <p>- <i>Niet relevant, geen exacte locatie bekend.</i></p>	

Op 10 februari 1941 kwamen om 21.00 uur te Made 13 bommen neer, waarvan 10 als blindganger in de grond achterbleven. De bommen kwamen in een bos terecht. Verder werd er te made een uitgebrande brandbom gevonden.

- *Niet relevant, geen exacte locatie bekend.*

Op 14 maart 1941, werden in Drimmelen twee blindgangers in een weiland nabij een boerderij aangetroffen. Vermoedelijk werden deze bommen reeds op 10 februari afgeworpen.

- *Niet relevant, geen exacte locatie bekend.*

BIJLAGE 4 ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN

Voor het analyseren van de oorlogshandelingen binnen het analysegebied is gebruik gemaakt van documenten uit verschillende internationale archiefinstellingen. REASeuro beschikt over een uitgebreide collectie kopieën van documenten uit de Britse, Amerikaanse en Duitse archieven. Voor dit HVO-NGE hebben de volgende archiefinstellingen relevante resultaten opgeleverd:

- The National Archives (TNA) in Londen, Groot-Brittannië.
- National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD), Verenigde Staten.
- Bundesarchiv-Militärarchiv (BaMa) in Freiburg, Duitsland.

The National Archives

REASeuro beschikt over bombardementsgegevens van verschillende Britse luchtmachteenheden die actief waren boven Nederland, zoals Second Tactical Air Force, Fighter Command, Coastal Command en Bomber Command. In de database is gezocht op de kaartvierkanten zoals weergegeven op de stafkaart (zie bijlage 6), op de onderliggende coördinaten, op plaatsnamen en data waarop bombardementen plaatsvonden. Dit heeft de volgende treffers opgeleverd:

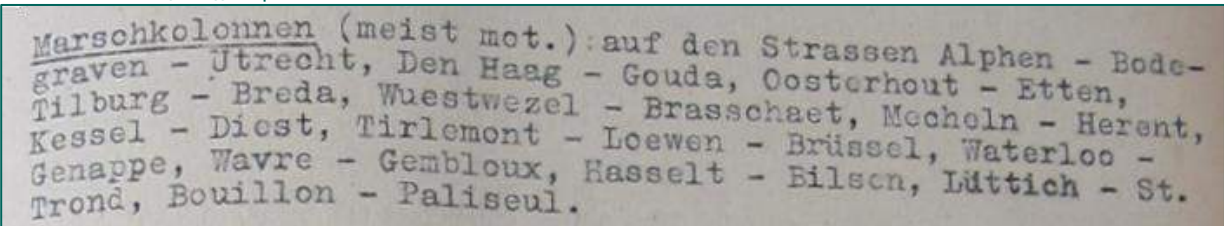
Datum	Bron	Omschrijving	Opmerking
13 september 1944	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1157 AIR 27/1169	2nd Tactical Air Force: Een aanval op het station Lage Zwaluwe wordt afgeblazen vanwege het slechte weer.	Niet relevant, geen aanval uitgevoerd.
17 september 1944	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1157 AIR 27/1169	2nd Tactical Air Force: 19 Typhoons van Wing 146, Squadron 193 en 197 bombardeerde het Station van Moerdrecht [Lage Zwaluwe] op qD.8747. Een totaal van 39 x 500 lbs bommen werd afgeworpen en het spoor werd vernield. Tevens 40 / 60 trucks vernield en een explosie en een oliebrand waargenomen.	Niet relevant, het station te Lage Zwaluwe ligt buiten het analysegebied.
5 oktober 1944	AIR 37/715	2nd Tactical Air Force: 10 Mosquitos van Wing 140 voeren een bombardement uit te op doelen in de omgeving Utrecht, Amersfoort, Deventer, Emmerich, Düsseldorf, Venlo en Utrecht. Daarnaast werden doelen beschoten op de kanaalsplitsing te qD.8445.	Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.
21 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 37/993 AIR 27/1169	2nd Tactical Air Force: Acht Typhoons van Wing 146, Squadron 197. De spoorwegkruising te qD.881467 werd met 15 x 500 lbs bommen aangevallen. Er werden 3 bijna-treffers gescoord. Veel bommen kwamen niet tot ontploffing. De aanval werd uitgevoerd tussen 12.00 uur en 12.40 uur.	Relevant, bombardement binnen het analysegebied.
	AIR 37/715 AIR 27/1737	2nd Tactical Air Force: 12 Spitfires van Wing 145, Squadron 340 vallen meerdere doelen aan in Nederland, waaronder de spoorbrug te qD.8847 met 4 x 500 lbs bommen. Er werden twee bijna-treffers gescoord. De aanval werd uitgevoerd tussen 11.25 uur en 13.35 uur.	Relevant, bombardement binnen het analysegebied.
	AIR 37/715 AIR 27/1157 AIR 27/1169	2nd Tactical Air Force: 10 Typhoons van Wing 146, Squadron 197 en 8 Typhoons van Wing 146, Squadron 193 wierpen in totaal 34 x 500 lbs af op het spoor te qD.8746. Het spoor werd op 6 plekken getroffen, waarvan 3 treffers te qD.881468 en 2 treffers op de spoordijk. De aanval werd uitgevoerd tussen 14.55 uur en 15.45 uur.	Relevant, bombardement binnen het analysegebied.

Datum	Bron	Omschrijving	Opmerking
30 oktober 1944	AIR 37/715 AIR 27/1726	2nd Tactical Air Force: 12 Spitfires van Wing 132, Squadron 331 bombardeerde transport (gemechaniseerd en paard getrokken) te qD.9348 en luchtafweergeschut te qD.8554 met 11 x 500 lbs bommen. De aanval werd uitgevoerd tussen 8.25 uur en 9.36 uur. Een toestel kon haar bommen niet afwerpen omdat het getroffen was door luchtafweer. Hoeveel bommen er werden afgeworpen per locatie is onbekend.	Relevant, bombardement binnen het analysegebied.
4 november 1944	AIR 37/716 AIR 37/994 AIR 27/1169 AIR 27/1559 AIR 27/1741	2nd Tactical Air Force: 16 Typhoons van Wing 146, Squadrons 197 en 266 (van beide acht toestellen) vallen meerdere ingegraven tanks en wapenopstellingen aan te qD.817452. Er werden 16 x 500 lbs bommen werden afgeworpen en 64 raketten werden afgevuurd. Met een bom werd één voltrefeer werd gescoord, de raketten troffen het doelgebied. De aanval werd uitgevoerd tussen 16.55 uur en 17.45 uur. Verder werd het gebied beschoten met boordkanonnen. Op qD.81654515 en qD.81754525 werden brandend aangetroffen voor de aanval	Relevant, bombardement binnen het analysegebied.

Daarnaast is gezocht naar gegevens van de Auster-squadrons. Deze squadrons waren uitgerust met kleine vliegtuigen die vijandelijke doelen doorgaven aan de eigen artillerie. Gegevens van dergelijke squadrons bieden meer informatie over artilleriebeschietingen. Het raadplegen van de gegevens van de Auster-squadrons heeft echter geen relevante informatie opgeleverd.

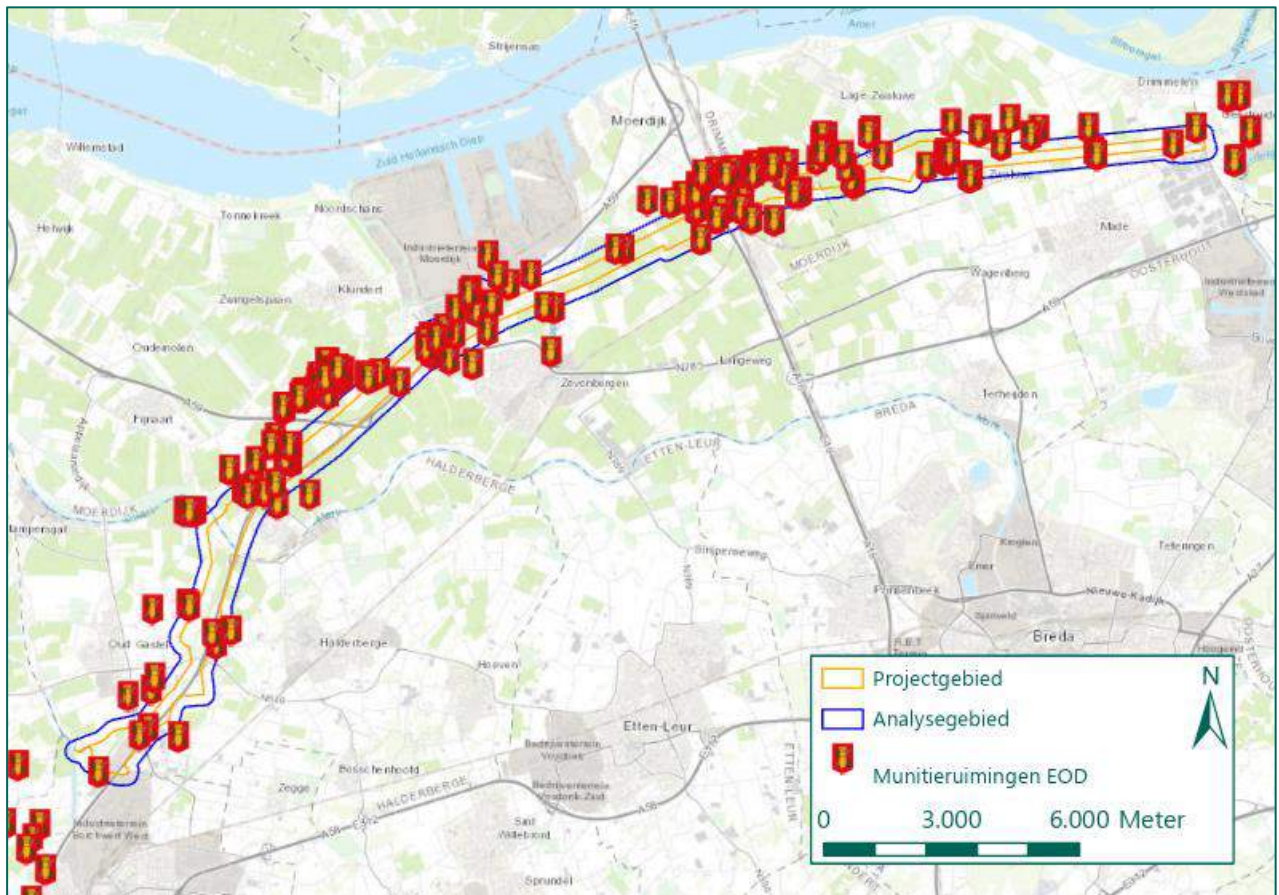
Bundesarchiv-Militärarchiv

Het BaMa beheert de archieven van de Duitse krijgsmacht tijdens de Tweede Wereldoorlog. De collectie is zwaar gehavend door gebeurtenissen tijdens de oorlog. Slechts ca. 2% van het archief van de Duitse luchtmacht (Luftwaffe) is bewaard gebleven. Deze collectie is vernietigd door bombardementen en opzettelijke archiefvernietiging. Ook de stukken van de landeenheden zijn door vernietiging tijdens terugtrekking van de Duitse Wehrmacht slechts fragmentarisch bewaard. REASeuro beschikt over een grote collectie stukken uit het BaMa. Het betreffen stukken van de Duitse Wehrmacht, Luftwaffe en Kriegsmarine die actief waren in Nederland. In deze collectie is gezocht naar stukken met betrekking tot het analysegebied. Dit heeft de volgende relevante resultaten opgeleverd:

RM 7 Seekriegsleitung der Kriegsmarine	
Inventaris 337	Heft 11: Lageberichte Luftwaffen-Führungsstab.- Kriegstagebuch Teil D 11: Luftwaffen-Führungsstab Ic, Lageberichte Bd. 10 9. - 23. Mai 1940
Acties van de <i>Luftwaffe</i> op 11 mei 1940:	
	
- Niet relevant, het bombardement op Zevenbergschen Hoek wordt niet specifiek vermeld.	

BIJLAGE 5 EOD EN MMOD: MUNITIERRUIMINGEN

In de munitieruimrapporten van de EOD van 1971 tot heden is gezocht naar geruimde NGE in of in de omgeving van het analysegebied. De munitieruimrapporten zijn wijder opgezet, zodat een goed beeld wordt verkregen van de soort NGE die zijn ingezet in de omgeving tijdens de oorlog. In de onderstaande figuur zijn alle munitieruimingen van de EOD nabij het analysegebied aangegeven. In veel gevallen is de exacte locatie niet gegeven. De locatieaanduiding is in die gevallen indicatief.

Figuur 44: Munitieruimingen EOD in of in de nabijheid van het analysegebied voor Deelgebied 2, Roosendaal - Geertruidenberg.

Alle voor dit deelgebied relevante MORA's zijn ingetekend in GIS en worden in een los Excel bestand aangeleverd.

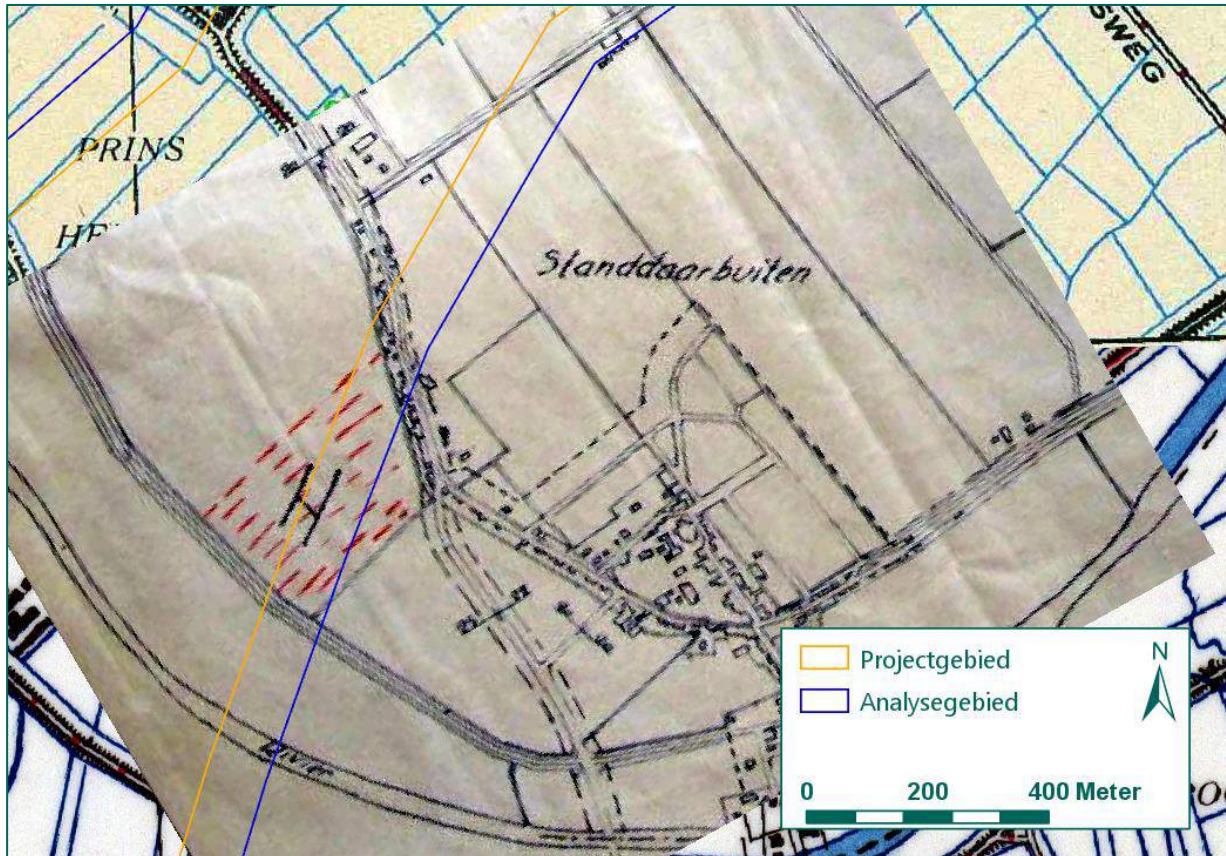
Nast het archief van de EOD is ook het archief van de MMOD geraadpleegd. De MMOD is een van de voorlopers van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. In sommige gevallen heeft de informatie uit het MMOD-archief overlap met de mijnevelden en de mijnenruimrapporten. Deze bronnen worden daarom niet in deze bijlage behandeld.

Voor de gemeente Roosendaal en Nispen is in het MMOD-archief een lijst aangetroffen waarop mijnen en blindgangers in de gemeente Roosendaal en Nispen zijn aangegeven. Dezelfde lijst is tevens aangetroffen in het gemeentearchief van Roosendaal en Nispen en in het provinciaal archief van Noord-Brabant, maar biedt geen relevante informatie voor het analysegebied. Deze bron biedt daarom geen nieuwe informatie. Daarnaast is in het archief van de MMOD een kaart opgenomen met daarop aangegeven achtergebleven munitie in de gemeente Roosendaal (zie Figuur 45). De bijbehorende lijst waar aangegeven staat wat er op de aangegeven locaties is aangetroffen, ontbreekt echter.

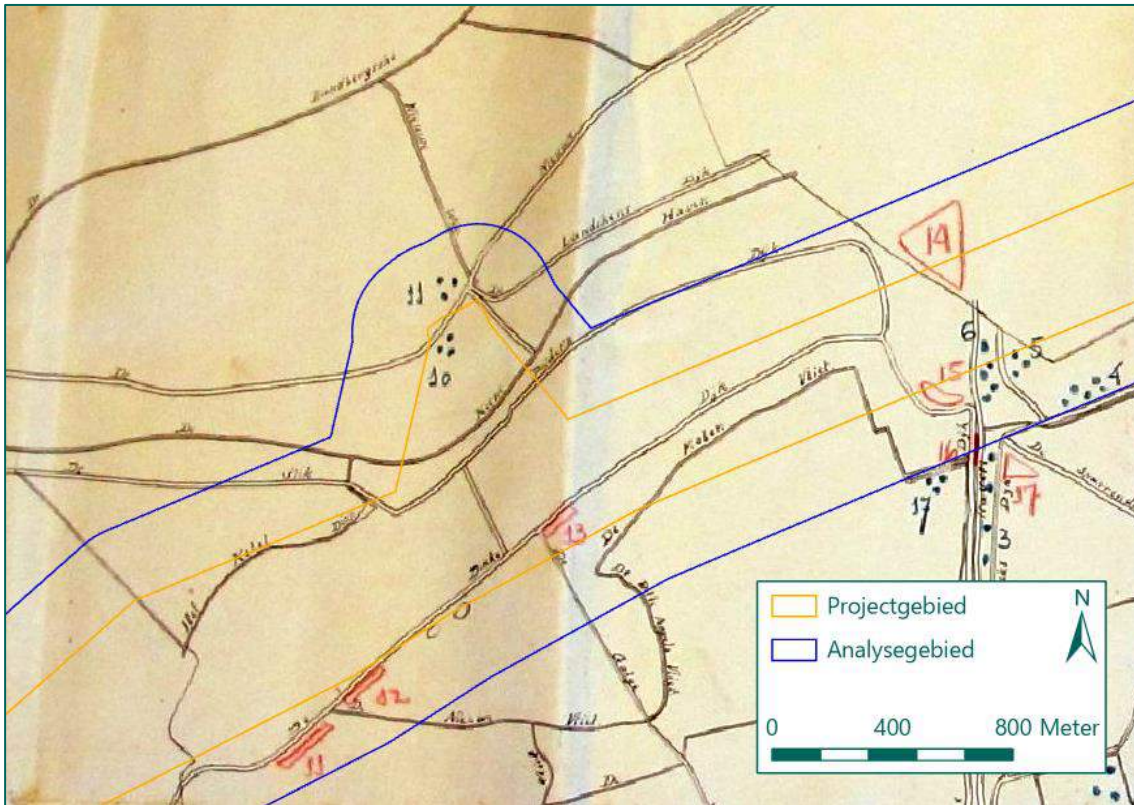
Figuur 45: Uitsnede van een kaart met aangetroffen munitie in de gemeente Roosendaal (Bron: Semi-Statistisch Informatiebeheer (SIB))

Binnen de gemeente Oud en Nieuw Gastel is melding gemaakt van het ruimen van Tellermijnen aan de Nieuw Gastelse Dijk. Deze loopt deels door het analysegebied, maar is in totaal enkele kilometers lang. Omdat de ruimlocatie niet exact is aangegeven levert deze melding verder geen relevante informatie op. Daarnaast is voor de gemeente Standdaarbuiten een kaart (Figuur 46) in het archief van de MMOD aangetroffen waarop zichtbaar is dat er een vermoedelijk mijneveld ligt op een deel van het bouwland van C. Sweere (aangegeven met een I). Omdat er slechts gesproken wordt van een vermoedelijk mijneveld, en er in andere bronnen geen bevestiging is aangetroffen van dit mijneveld biedt deze informatie geen aanvullende informatie.

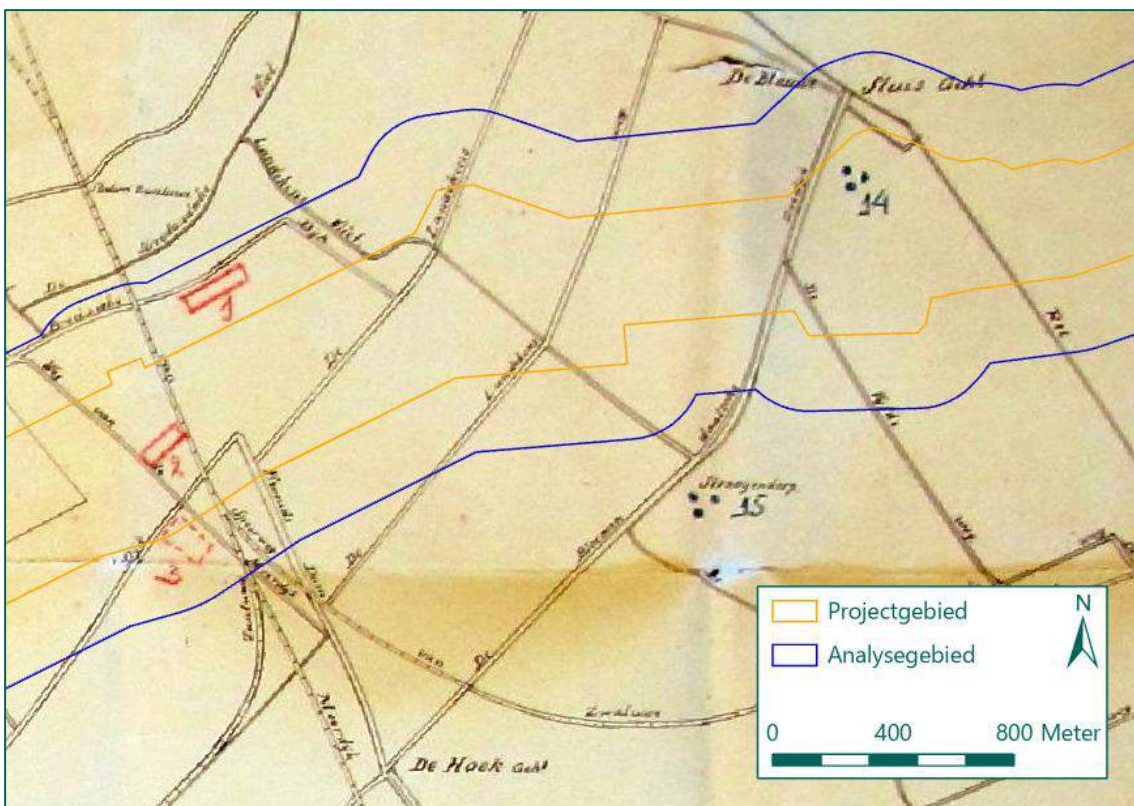

Figuur 46: Uitsnede van een kaart met vermoedelijke mijnenvelden in de gemeente Standdaarbuiten (Bron: (SIB))

Voor de gemeente Zevenbergen is in het MMOD-archief een kaart met bijbehorende lijsten aangetroffen waarop mijnen en blindgangers in de gemeente Zevenbergen zijn aangegeven (zie Figuur 47 en Figuur 48). De lijsten zijn op 17 augustus 1945 opgesteld. Op alle binnen het analysegebied vallende nummers zijn granaten aangetroffen. Het type, de hoeveelheid en de toestand van de aangetroffen granaten is niet verder gespecificeerd. Op het bouwland van H. Bouwmeester, aan de Dikkendijk, werden antitankmijnen aangetroffen.

Figuur 47: Uitsnede van een kaart met aangetroffen munitie in de gemeente Zevenbergen (Bron: SIB).

Figuur 48: Uitsnede van een kaart met aangetroffen munitie in de gemeente Zevenbergen (Bron: SIB).

In het archief van de MMOD zijn meerdere lijsten opgenomen van aangetroffen mijnen en granaten binnen de gemeentegrenzen. Omdat er van de Gemeente Zevenbergen geen omnummeringslijsten beschikbaar zijn¹¹ kunnen de plekken waar de munitie is aangetroffen aan de hand van deze bronnen niet exact gelokaliseerd worden. Wel zijn van meerdere meldingen de straatnaam bekend, de locaties van de aangetroffen munitie zijn in die gevallen globaal bekend. Hieronder zijn meldingen opgenomen waarvan de straatnaam/buurt bekend is.

Op 3 februari 1945 werd op meerdere adressen in Zevenbergen melding gemaakt van achtergebleven munitie. Aan de Dikkendijk werd op de bouwlanden L198, L401, L238 en L245 melding gemaakt van aangetroffen landmijnen. Op de Koekoekdijk C6 en C37 werden tevens landmijnen aangetroffen. Op 31 maart 1945 wordt aan deze lijst toegevoegd dat te Blauwe Sluis G73 en achter woning D338 te Zevenbergschen Hoek. Verder zijn er op 6 december 1945 meldingen gemaakt van aangetroffen granaten aan de Pootweg D26 te Zevenbergschen Hoek en te Blauwe Sluis D51 te Zevenbergschen Hoek. Op onbekende datum is melding gemaakt van het aantreffen van mijnen te C11a, D135 en D137 aan de Landekensdijk te Zevenbergschen Hoek.

Ondanks dat de omnummeringslijsten missen vormen de meldingen uit het MMOD betreffende gemeente Zevenbergen wel een indicatie van oorlogshandelingen in en nabij het analysegebied.

In het archief van de MMOD zijn voor de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe meerdere lijsten opgenomen met daarin adressen waar NGE zijn aangetroffen. Het betreft hier een lijst die tevens in het gemeentearchief Hooge en Lage Zwaluwe is opgenomen (toegang 2536, inventaris 772). Daarnaast is er een kaart opgenomen met locaties van aangetroffen NGE in de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe. De corresponderende lijst ontbreekt echter, de kaart is levert daarom geen niet bruikbare informatie op.

Voor de gemeente Geertruidenberg en Made en Drimmelen is binnen het archief van de MMOD geen aanvullende informatie aangetroffen.

¹¹ Bij het West-Brabants Archief, waar alle archiefstukken van de voormalige gemeente Zevenbergen liggen, is navraag gedaan naar deze lijsten. Omnummeringslijsten bleken echter niet aanwezig / bewaard.

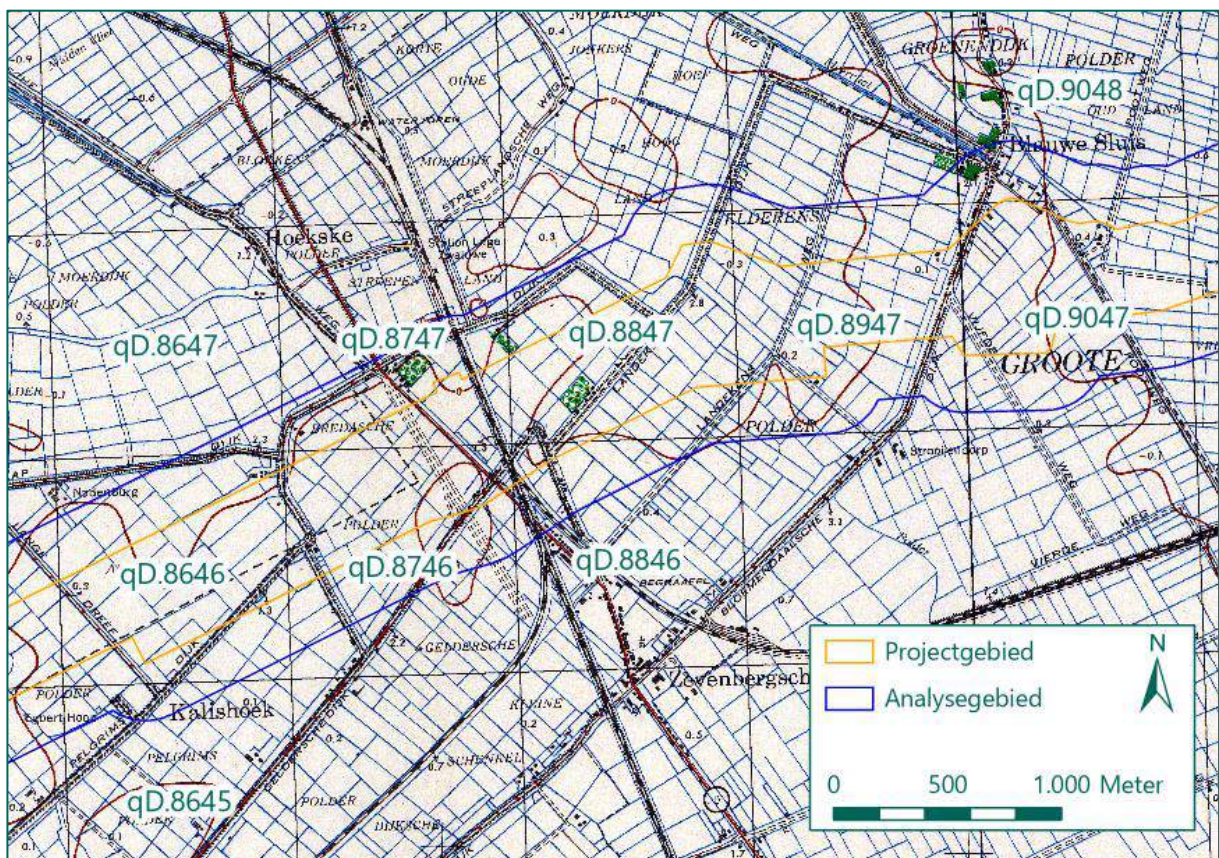
BIJLAGE 6 CARTOGRAFISCH MATERIAAL

Voor dit HVO-NGE is intensief gebruik gemaakt van kaartmateriaal. Dit kaartmateriaal is digitaal ontsloten in GIS. Het volgende kaartmateriaal is opgenomen in deze bijlage:

- Geallieerde stafkaart
- Defence overprint
- Mijneveldkaart
- Topotijdreis
- Huidige topografische kaart

Geallieerde stafkaart

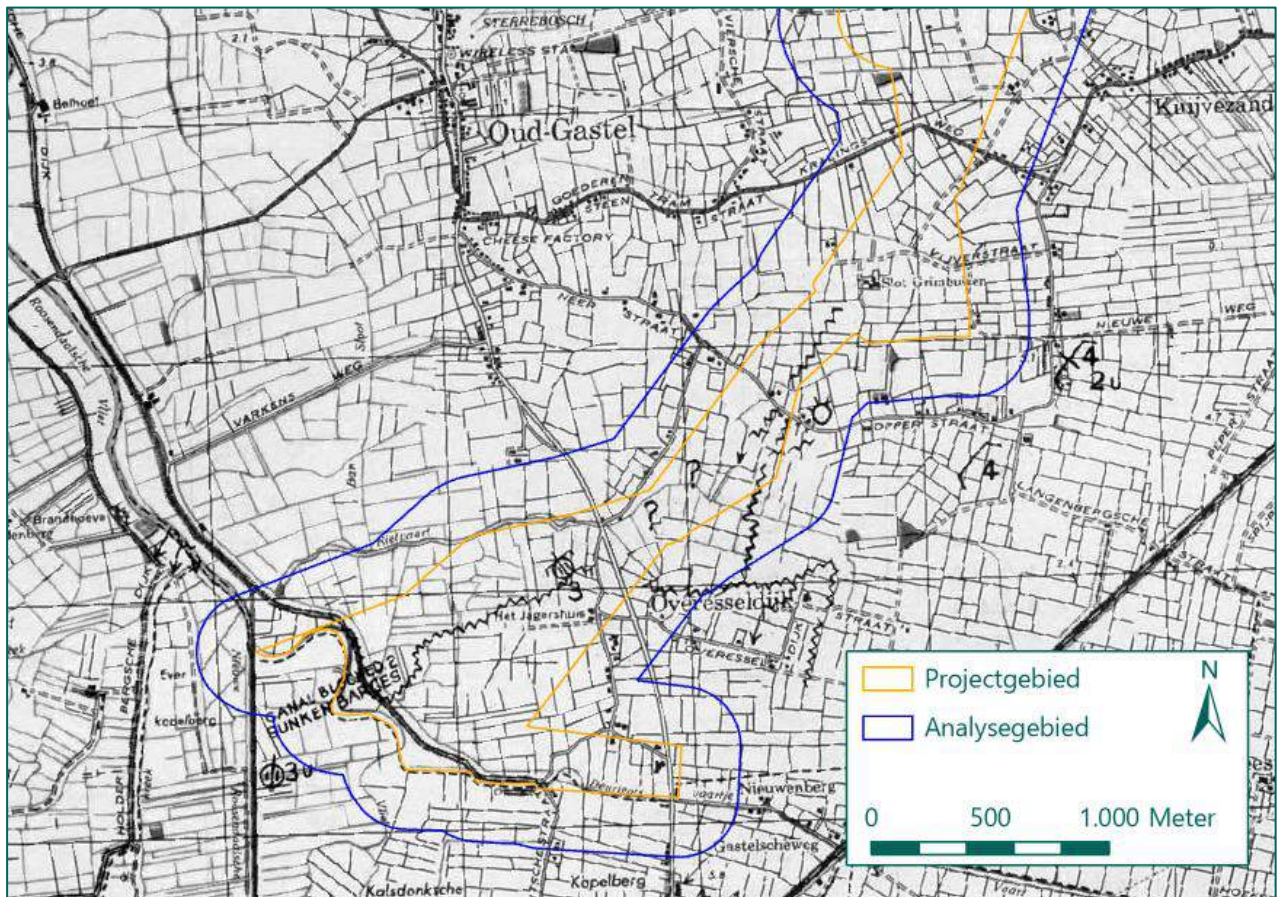
De geallieerde stafkaart is verkregen via het Kadaster en geeft een beeld van hoe het gebied er tijdens de Tweede Wereldoorlog uitzag. Stafkaarten zijn voorzien van een coördinatenstelsel gebaseerd op kaartvierkanten, het zogenaamde Nord du Guerre-coördinatenstelsel. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In stukken van land- en luchteenheden uit de Britse National Archives worden deze coördinaten gebruikt om locaties aan te duiden. Het analysegebied ligt op de geallieerde stafkaarten 9 SE Terheijden, 9 SW Zevenbergen, 16 NW Roosendaal, in de kaartvierkanten qD.7234, qD.7235, qD.7334, qD.7335, qD.7435, qD.7436, qD.7437, qD.7438, qD.7535, qD.7536, qD.7537, qD.7538, qD.7539, qD.7540, qD.7638, qD.7639, qD.7640, qD.7641, qD.7740, qD.7741, qD.7742, qD.7841, qD.7842, qD.7942, qD.7943, qD.8042, qD.8043, qD.8044, qD.8143, qD.8144, qD.8145, qD.8244, qD.8245, qD.8344, qD.8345, qD.8445, qD.8446, qD.8545, qD.8546, qD.8645, qD.8646, qD.8647, qD.8746, qD.8747, qD.8846, qD.8847, qD.8947, qD.9047, qD.9048, qD.9147, qD.9148, qD.9247, qD.9248, qD.9347, qD.9348, qD.9447, qD.9448, qD.9547, qD.9548, qD.9647, qD.9648, qD.9747, qD.9748, qD.9847, qD.9848, qD.9947 en qD.9948. In onderstaand figuur is een uitsnede van de geallieerde stafkaart 9 SE Terheijden inclusief het project- en analysegebied en kaartvierkanten weergegeven.

Figuur 49: Uitsnede geallieerde stafkaart 9 SE Terheijden met relevante kaartvierkanten (Bron: Kadaster).

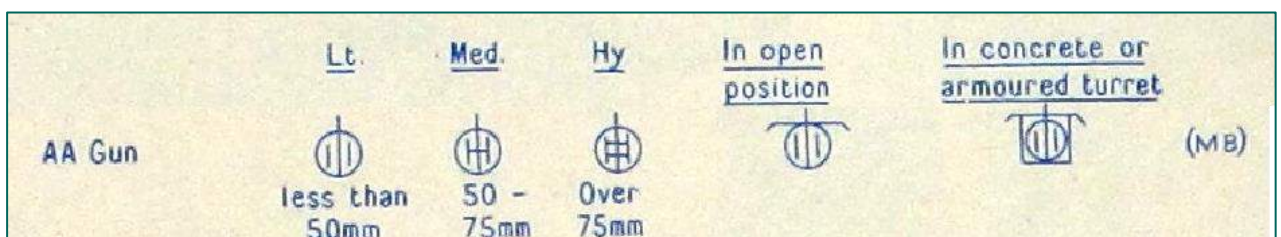
Defence overprint

Een defence overprint is een uitgave van een geallieerde stafkaart waarop vijandelijke posities en stellingen zijn aangeduid. De overprint geeft informatie over stellingen, frontlijnen en andere militaire informatie die werd verzameld door geallieerde inlichtingendiensten. De voor dit onderzoek beschikbare overprint, 16 NW Roosendaal, 17 oktober 1944 is afkomstig uit het LAC. Hieronder is het project- en analysegebied zichtbaar op deze overprint,

Figuur 50: Uitsnede defence overprint 16 NW Roosendaal (Bron: LAC).

Op overprint 16 NW Roosendaal, 17 oktober 1944 zijn binnen het analysegebied onder andere een geschutstelling zichtbaar (identificeerbaar aan de hand van de Defence Legend¹², een uitsnede hiervan is zichtbaar in Figuur 51). Een verdere analyse aan de hand van luchtfoto's zal plaatsvinden in Paragraaf 8.1.

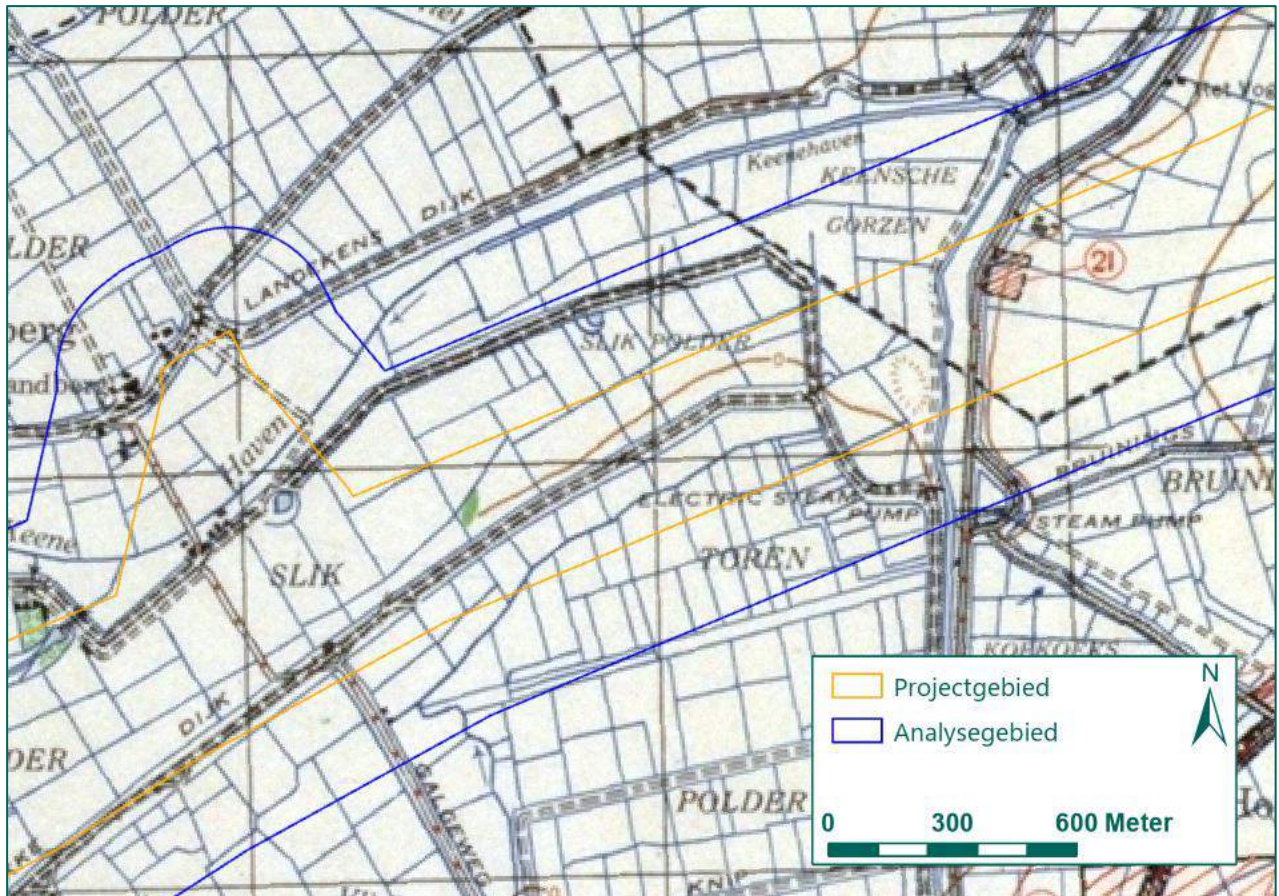

Figuur 51: Uitsnede uit de Defence Legend van het 'Office of the Allied Chief of Staff of the Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force'.

¹² De legenda van Defence Overprints opgesteld door het 'Office of the Allied Chief of Staff of the Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force'.

Mijnenveldkaart

Via de EOD is de mijnenveldkaart verkregen. Mijnenveldkaarten zijn stafkaarten waarop de mijnenvelden met rood zijn aangegeven. Binnen het analysegebied waren mijnenvelden of mijnenveldachtige gebieden aanwezig. Ten voorbeeld is dit zichtbaar gemaakt in Figuur 52. Deze mijnenvelden zijn zichtbaar op de volgende stafkaarten: 9 SE Terheijden, 9 SW Zevenbergen en 16 NW Roosendaal

Figuur 52: Uitsnede mijnenveldkaart 9 SW Zevenbergen (Bron: EOD).

Aan de hand van de ingetekende nummers op deze mijnenveldkaart kunnen de overeenkomstige mijnenveldrapporten worden opgezocht. De informatie uit de mijnenveldrapporten is verwerkt in onderstaande tabellen.

Kaart 9 SE Terheijden						
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
3	Onbekend	Onbekend	24 oktober 1945	Geen	Onbekend, geen mijnen aangetroffen omdat de mijnen waarschijnlijk al geruimd waren.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.
4	Onbekend	Onbekend	24 oktober 1945	Geen	Onbekend, geen mijnen aangetroffen omdat de mijnen waarschijnlijk al geruimd waren.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.
5	Onbekend	Onbekend	24 oktober 1945	Geen	Onbekend, geen mijnen aangetroffen omdat de mijnen waarschijnlijk al geruimd waren.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.

6	Onbekend	Onbekend	24 oktober 1945	Geen	Onbekend, geen mijnen aangetroffen omdat de mijnen waarschijnlijk al geruimd waren.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.
7	Onbekend	Onbekend	24 oktober 1945	Geen	Onbekend, geen mijnen aangetroffen omdat de mijnen waarschijnlijk al geruimd waren.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.
29	Onbekend	Onbekend	7 december 1945	Geen	Onbekend, verder geen relevante opmerkingen.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.

Kaart 9 SW Zevenbergen

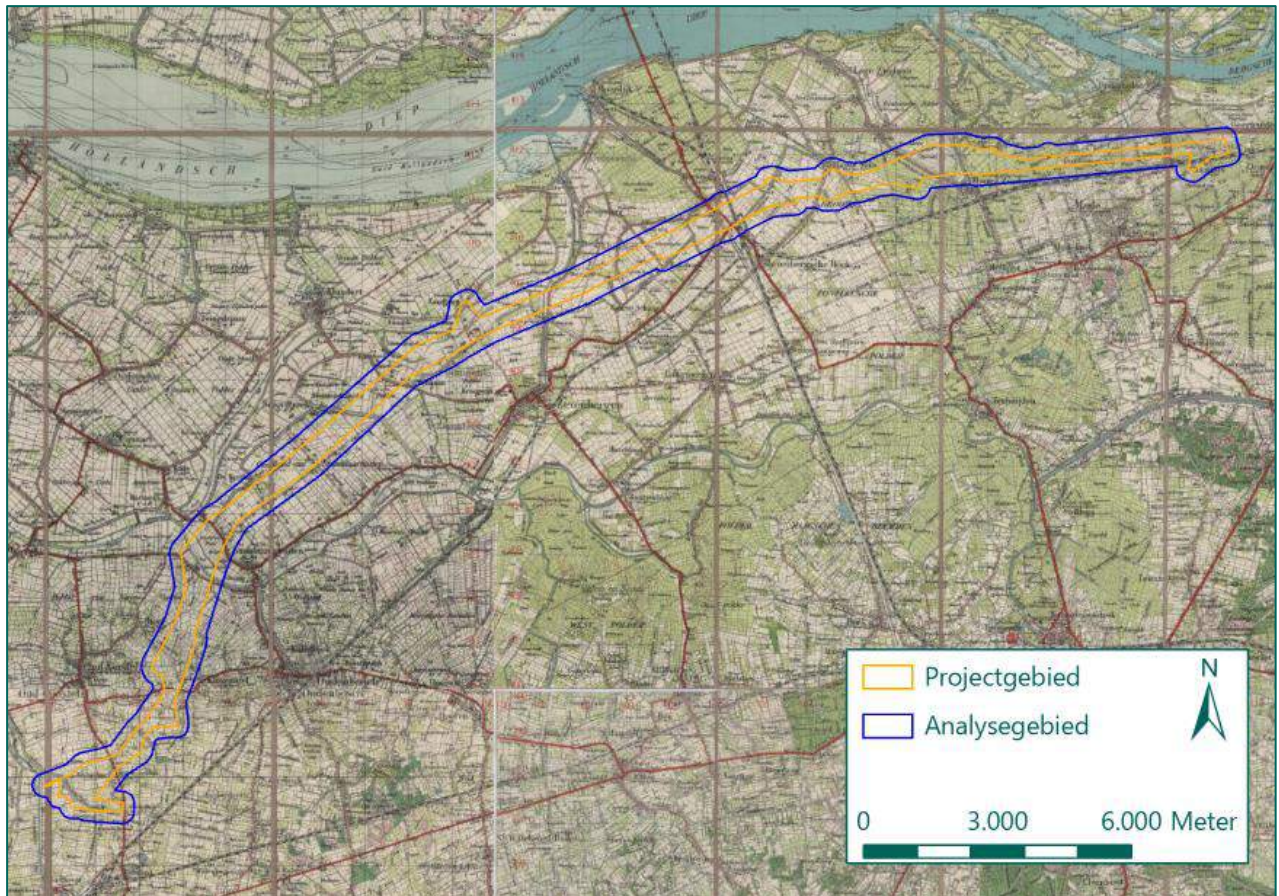
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
21	Onbekend	Onbekend	23 oktober 1945	Geen	Onbekend, geen mijnen aangetroffen omdat de mijnen waarschijnlijk al geruimd waren.	Niet relevant, onbekend of mijnen erachter zijn gebleven in het gebied.

Kaart 16 NW Roosendaal

Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
28	Onbekend	Onbekend	17 december 1945	2 Tellerminen 42	Onbekend welke mijnen ontbreken. De mijnen werden in een sloot aangetroffen, vermoedelijk gedumpt tijdens de Duitse aftocht.	Relevant, mijnenverdacht gebied, waarbinnen mijnen zijn aangetroffen.

Topotijdreis

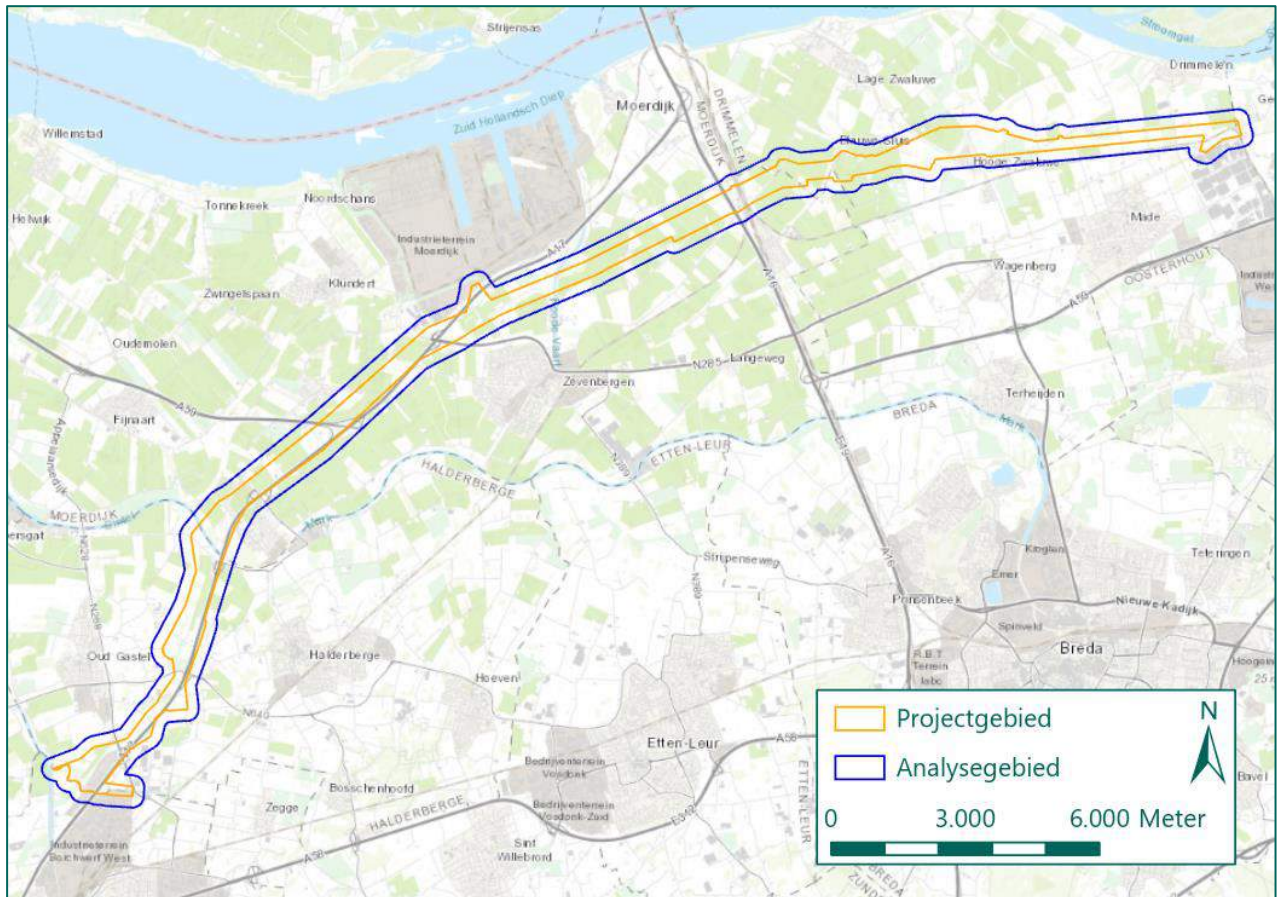
Op topotijdreis.nl staan de kadastrale kaarten van Nederland in de periode 1815 tot heden. Verschillende jaren van kadastrale kaarten zijn door REASeuro in GIS te openen. Op deze wijze kunnen kaarten van het analysegebied van vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog worden vergeleken. Als voorbeeld is de kaartlaag van 1943 weergegeven in Figuur 53.

Figuur 53: Uitsnede kaartlaag 1943 (Bron: Topotijdreis).

Huidige topografische kaart

De huidige topografische kaart is afkomstig van ESRI, de ontwikkelaar van GIS. Deze kaartlaag is dermate nauwkeurig dat deze bruikbaar is voor het inpassen van overig kaartmateriaal en voor het nauwkeurig weergeven van NGE-Risicogebieden. Een uitsnede van deze kaart is weergegeven in Figuur 54.

Figuur 54: Uitsnede huidige topografische kaart (Bron: ESRI).

BIJLAGE 7 V-WAPENS

Met speciale wapens, de zogenaamde Vergeltungswaffen (vergeldingswapens of V-wapens), tracht het Duitse leger vanaf 1944 de oorlog te winnen.

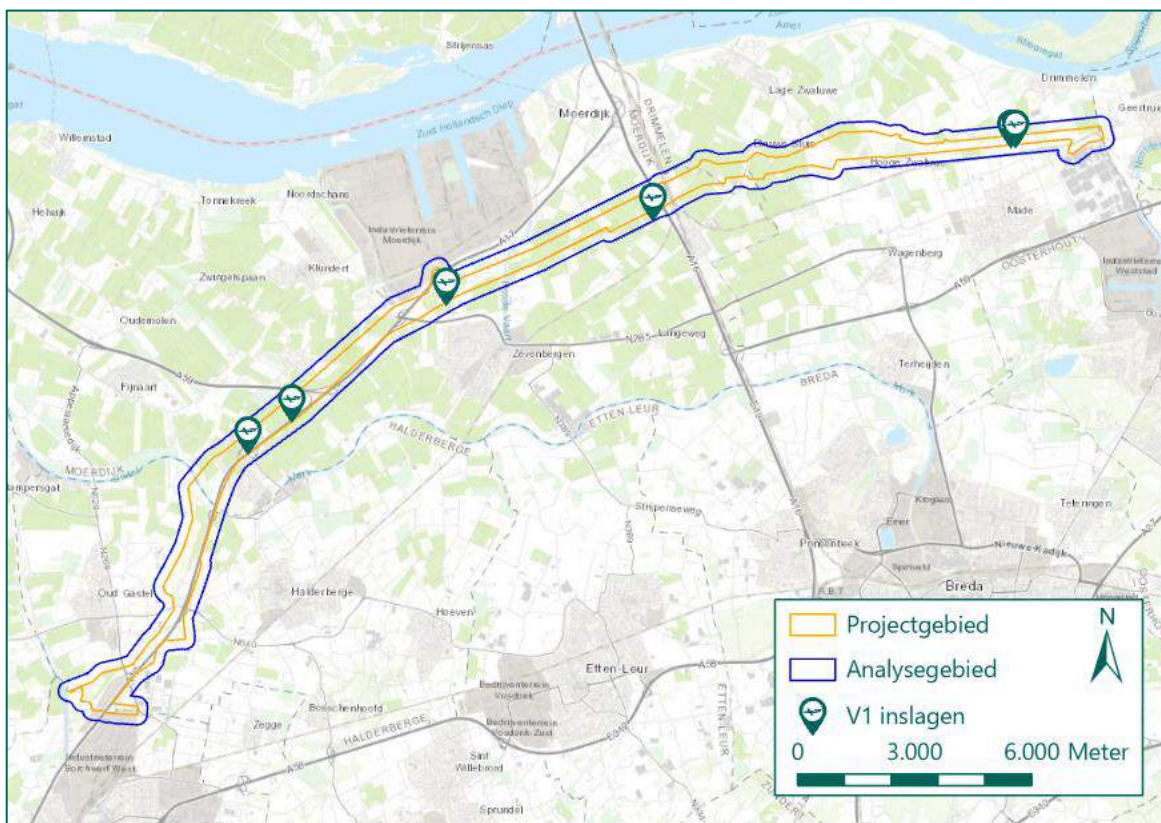
De V1 staat voor Vergeltungswaffe 1 en was het eerste onbemande straalvliegtuig met explosieven. Van de V1 zijn er meer dan 30.000 geproduceerd. Een groot deel is afgevuurd vanaf verschillende locaties in Nederland.

Specificaties:
 Lengte: 833 cm
 Diameter: 84 cm
 Spanwijdte: 537 cm
 Gewicht: 2.150 kg
 Explosieve inhoud: 500-1.000 kg
 Bereik: ca. 300 km

Daarnaast ontwikkelden de Duitsers de V2. Dit is de eerste ballistische raket met explosieven. Deze raket wordt verticaal gelanceerd op doelen in Antwerpen en Londen, onder andere vanuit Nederland. Er zijn gedurende 1944 en 1945 drie- à vierduizend V2's gelanceerd. Geen van deze kwamen binnen het analysegebied tot ontploffing.

De website <http://vergeltungswaffen.nl/> geeft een overzicht van de in Nederland neergekomen V-wapens. Deze website is geraadpleegd en in onderstaande figuur worden de V1 inslagen binnen 200 meter van het analysegebied getoond. De informatie is chronologisch uitgewerkt in tabelvorm. De positionering van V-wapen inslagen door www.vergeltungswaffen.nl is vaak indicatief weergegeven en de bronvermelding is niet altijd volledig is. De informatie van de website wordt in dit onderzoek gebruikt naast andere bronnen.

Figuur 55: Uitsnede van de huidige topografische kaart met daarop de locaties waar de V-Wapens in het analysegebied neerkwamen (Bron: <https://vergeltungswaffen.nl>).

In de onderstaande tabel zijn de nabij het analysegebied terecht gekomen V-Wapens opgenomen.

V-nummer	Datum	Plaats	Adres	Details / Relevantie
V0289	31 december 1944	Den Hout	Zeggepolder	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.
V0315	1 januari 1945	Den Hout	Zeggepolder	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.
V2341	11 februari 1945	Klundert	Op een terrein tussen de Noordschans en Roode Vaart	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.
V0926	19 februari 1945	Standdaarbuiten	Op 500 meter ten zuiden van de openbare weg "de Kreek" in de Oudlandsche polder	V1 was niet tot ontploffing gekomen en heeft geen schade aangericht. Exacte locatie niet bekend.
V1149	26 februari 1945	Zevenbergen	Op 100 meter van de rijksweg Breda-Moerdijk in een akker	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.
V1225	2 maart 1945	Standdaarbuiten	In de Oudlandschepolder ter hoogte van de 2de Kruisweg op 50 meter afstand van de boerderij van de heer D. Hagens	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van het neerkomen en ontploffen van een V1 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.

Tabel 15: V-Wapen inslagen nabij het analysegebied.

BIJLAGE 8 OVERZICHT LUCHTFOTO'S

In het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn aanwijzingen van oorlogshandelingen aangetroffen, het betreft hier indicaties van grondgevechten, bombardementen, artilleriebeschietingen en de aanwezigheid van militaire infrastructuur. Naar aanleiding van deze oorlogshandelingen zijn luchtfoto's geraadpleegd, waar mogelijk van voor- en na de oorlogshandeling. De luchtfotocollecties van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR) Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster), Luchtfotocollectie van de National Collection of Aerial Photography (NCAP), Luchtfotocollectie Luftbilddatenbank in Estenfeld, Duitsland, zijn geraadpleegd. Bij het bestellen van luchtfoto's is getracht rekening te houden met de schaal, kwaliteit en datum van de foto's. Met betrekking tot de datum is het uitgangspunt de datum van relevante oorlogshandelingen. Deze criteria in acht nemend is het niet mogelijk gebleken het gehele analysegebied te dekken met luchtfoto's van kort na de bevrijding.

Luchtfoto's van tijdens de Tweede Wereldoorlog:

Collectie / sortie	Fotonummer	Datum	Bron
H-0030	0232	25 juli 1940	NCAP
812	0601	12 oktober 1941	Kadaster
	0901		
7220	3011	1 mei 1944	Kadaster
791	4258	12 september 1944	
800	3148		
2848	4162		
	4164		
	4166		
2866	4259	13 september 1944	
	3386		
	4375		
	4377		
	4379		
013/09	4021	16 september 1944	Wageningen UR
	2959	17 september 1944	Kadaster
2983	3158	19 september 1944	
	3162		
	3164		
400/1344	3166	21 oktober 1944	
	3186		
	3188		
	3190		
	4157		
	4182		
4/1157	4186	28 oktober 1944	Wageningen UR
	3062		
	3144		
1157	4064	4 november 1944	Kadaster
	3201		
R/1225	4026	4 november 1944	Luftbilddatenbank
	4029		NCAP
	4031		
	4057		
R/1236/4	3039	6 november 1944	NCAP
	3041		

	3043		
	3045		
R/1298/4	4049	19 november 1944	
	4051		
	4054		
206/08	3151	29 december 1944	Wageningen UR
	3153		
	3155		
	3157		
	3159		
	3161		
	3163		
3166			
US7-3738	4120	31 december 1944	NCAP
43	8393		Kadaster
7494	3108		

Tabel 16: Overzicht luchtfoto's.

In tekening 01A, 01B, 01C zijn de luchtfoto's ingepast.

BIJLAGE 9 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN

In het verleden zijn verschillende NGE-bodemonderzoeken uitgevoerd die overlappen met het analysegebied van het voorliggende HVO-NGE. Het betreft onderzoeken die zijn opgesteld naar het WSCS-OCE, maar ook naar de voorloper hiervan, het BRL-OCE. Omdat onderzoeken die zijn opgesteld naar de richtlijnen van het BRL-OCE niet meer voldoen aan de huidige eisen voor een HVO-NGE bieden deze onderzoeken geen aanvullende informatie op. Wel worden de onderzoeken die zijn opgesteld naar de richtlijnen van het BRL-OCE hieronder genoemd ter informatie:

Opsteller	Datum / kenmerk	Titel
Saricon	16 juni 2007 / 72274-VO-10	Vooronderzoek Conventionele Explosieven, Masterplan Spoorhaven: Roosendaalse Haven & Spoorhaven fase 1 en 2
REASeuro	2 november 2009 / RO-090160	Vooronderzoek Rapport Probleeminventarisatie Logistiek Park Moerdijk. Opsporing Conventionele Explosieven
Provincie Zeeland	2009 / n.v.t.	Niet gesprongen explosieven in Zeeland
REASeuro	8 januari 2010 / RO-090194	Vooronderzoek Rapport Probleemanalyse Logistiek Park Moerdijk. Opsporing Conventionele Explosieven
Leemans Speciaalwerken	18 mei 2012 / S2012.047	Vooronderzoek bestaande uit een probleeminventarisatie naar conventionele explosieven uit de Tweede Wereldoorlog in de gemeenten Halderberge, Roosendaal en Steenbergen

Tabel 17: Overzicht geraadpleegde in het verleden uitgevoerde onderzoeken opgesteld naar de richtlijnen van het BRL-OCE.

Daarnaast zijn onderzoeken die zijn opgesteld naar de richtlijnen van het WSCS-OCE geanalyseerd. In de onderstaande tabel zijn de relevante onderzoeken genoemd. Vervolgens is per onderzoek aangegeven wat de relevantie is voor het huidige onderzoek.

Nr.	Opsteller	Datum / kenmerk	Titel
1.	ECG	22 juli 2009 / 146-009-ER-00	Eindrapportage explosievenonderzoek in het opsporingsgebied Buisleidingenstraat te Roosendaal.
		Mei 2010 / 257-009-PIA-001	Probleemanalyse naar het risico op het aantreffen van Conventionele Explosieven in het onderzoeksgebied Buisleidingenstraat Bergen op Zoom – Schelde Rijnkanaal.
		30 mei 2011 / 257-009-DE-01	Rapportage detectieonderzoek "Buisleidingenstraat fase 3"
		15 december 2011 / 257-009-ER-01	Eindrapportage benaderonderzoek 'Buisleidingenstraat, fase 3.'
		29 oktober 2012 / 278-011-ER-01v01	Eindrapportage detectie- en benaderonderzoek 'Leidingstraat fase 4, gemeente Albrandswaard
		9 juli 2013 / 278-011-ER-02	Samenvatting detectie- en benaderonderzoeken Leidingstraat Nederland fase 1 t/m 4 (betreffende rapporten 217-007,274-008,146-009,278-011)
2.	REASeuro	29 november 2013 / RO-130009	Historisch vooronderzoek Borssele-Tilburg 380KV Deeltracé 4.
3.	AVG Explosieven Opsporing Nederland	4 februari 2015 / 1362028-VO-03	Vooronderzoek, Leidingtracé Zevenbergen-Breda.
4.	Bombs Away	11 december 2015 / 15P080	Vooronderzoek Conventionele Explosieven

			Baggeren Mark-Vliet Systeem 2016 Gemeenten Roosendaal & Steenberg
--	--	--	---

Tabel 18: Overzicht geraadpleegde in het verleden uitgevoerde onderzoeken.

1. ECG, diverse rapportages betreffende Buisleidingstraat tussen Rilland en Roosendaal, 2009-2013

In een digitale bespreking (12 juli 2021) met TenneT en Arcadis is aan het licht gekomen ECG enkele onderzoeken betreffende de Buisleidingstraat tussen onder andere, Roosendaal en Bergen op Zoom, heeft uitgevoerd. Hoewel deze onderzoeken in de eerdere versies van de voorliggende rapportage nog niet waren behandeld, zullen deze voor versie 8.0 wel worden geanalyseerd. De diverse rapportages betreffende detectie- en benaderonderzoek, zogenaamde Proces verbaalen van Oplevering (Pvvo's), uitgevoerd door ECG ter plaatse van de Buisleidingstraat zijn door Arcadis in 2021 aangeleverd aan REASeuro. Enige toelichting van deze rapportages is noodzakelijk. De aangeleverde Pvvo's zijn allen gebaseerd op de input uit het ECG rapport ECG rapporten 146-009 en 257-009, welke hun beginselen kennen in respectievelijk 2009 en 2010. Hierbij dient vermeld te worden dat de door ECG getrokken conclusies afwijken van de conclusies die REASeuro trekt in voorliggende rapportage. In de ECG rapporten 146-009 en 257-009 wordt gewerkt met verschillende 'Fasen'. Het projectgebied van voorliggend rapport ligt in binnen 'Fase I' en 'Fase II' van de ECG rapporten.

Rapportage 146-009 bevat de uiteenzetting over de op CE verdachte gebieden in het onderzoeksgebied. Alle Pvvo's van ECG gelegen ter plaatse van de projectlocatie van voorliggend rapport die aan REASeuro zijn aangeleverd, zijn gebaseerd op deze rapportage. Er zijn dus enkel detectie en benaderingswerkzaamheden uitgevoerd ter plaatse van de gebieden die in 2009 als verdacht zijn aangemerkt door ECG. De overige gebieden, die door REASeuro ook als verdacht zijn aangemerkt, zijn niet nader onderzocht. Uit de rapportage van ECG (146-009) is afgeleid dat diverse gebieden zijn vrijgegeven door de firma ECG. Hierbij zijn binnen 'Fase I' en 'Fase II' onderstaande zoekdoelen gehanteerd.

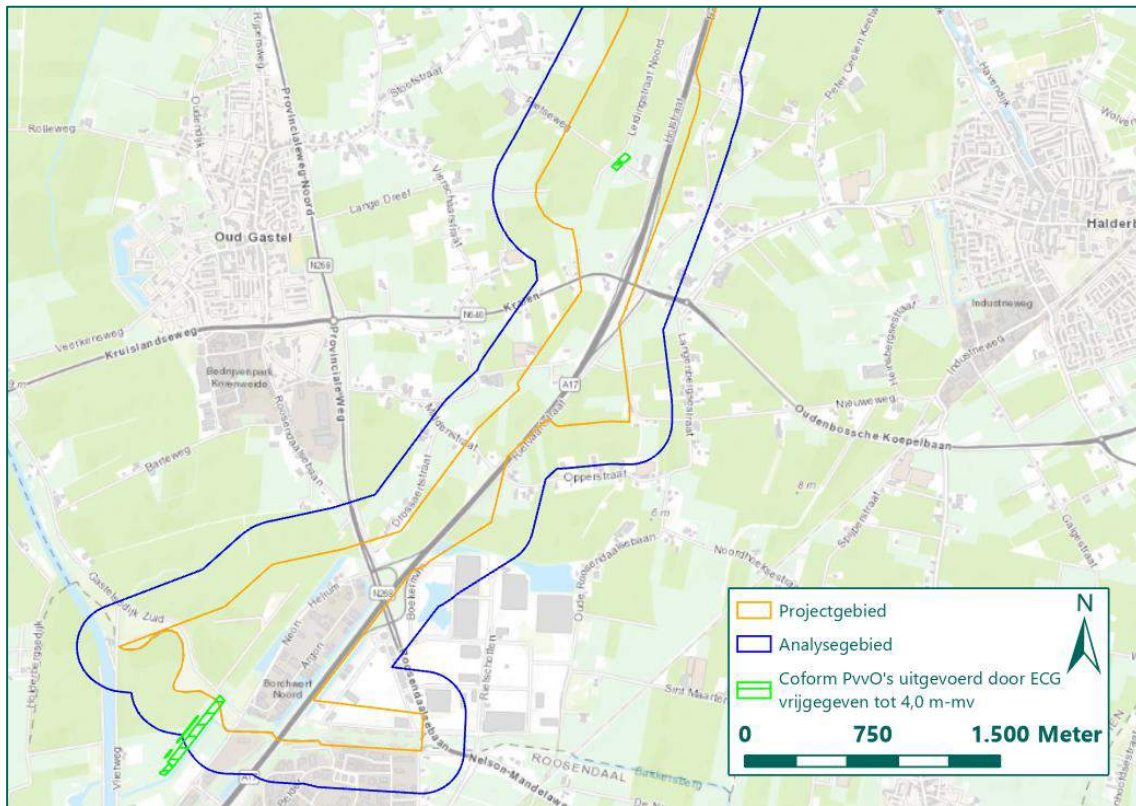
- **Geschutmunitie, mortiermunitie, raketten en geleide wapens**
zoekdoel: diameter vanaf 50mm
- **Klein-Kaliber Munitie, hulzen, handgranaten, geweergrenaten, explosieve stoffen en pyrotechnische middelen**
zoekdoel: niet gericht naar zoeken, maar bij aantreffen veiligstellen. Tevens beslist de senior OCE-deskundige (in overleg met de opdrachtgever) of de zoekmethodiek dient te worden herzien wanneer genoemde artikelen aangetroffen worden.
- **Mijnen**
zoekdoel: tenzij uit het vooronderzoek feitelijke aanwijzingen zijn gebleken, niet gericht naar zoeken, maar bij aantreffen veiligstellen. Tevens beslist de senior OCE-deskundige (in overleg met de opdrachtgever) of de zoekmethodiek dient te worden herzien wanneer genoemde artikelen aangetroffen worden.

Figuur 56: Zoekdoelen binnen 'Fase I' en 'Fase II' afkomstig uit het rapport van ECG (Bron: ECG Rapportage 149-009-ER-00).

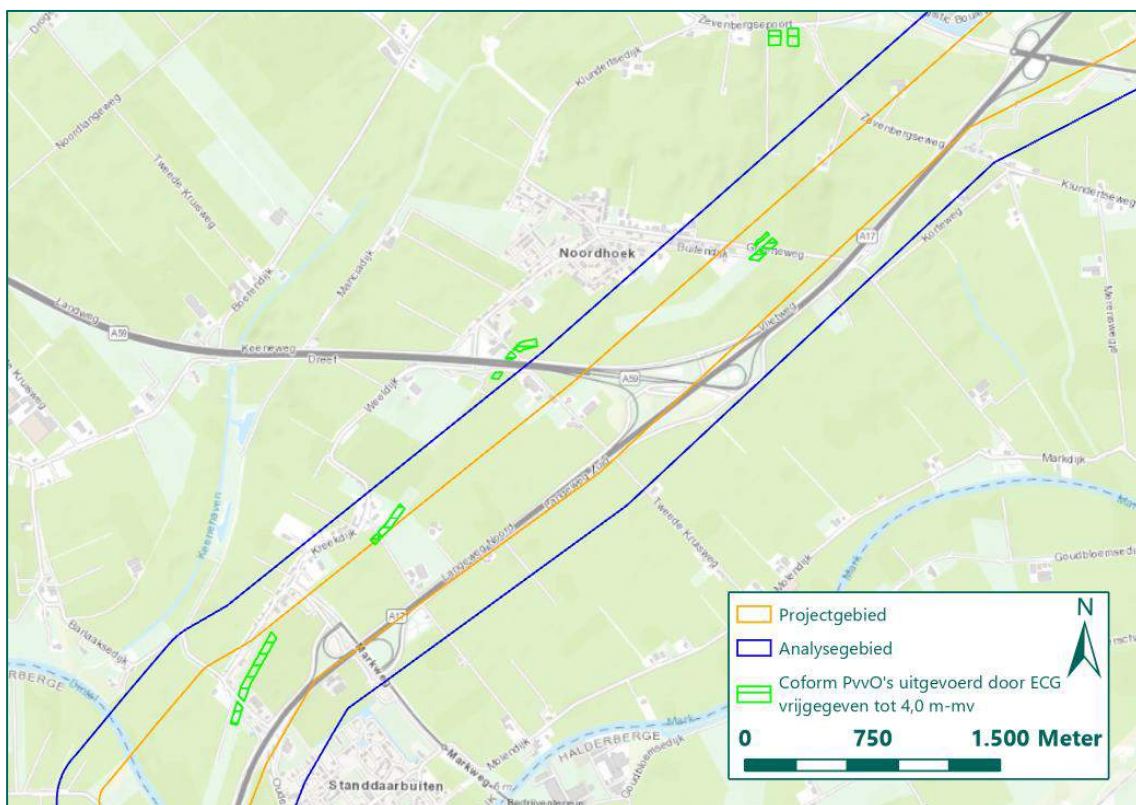
Verder bevat rapport 278-011 van ECG op pagina 5 de volgende zinsnede: '[n]a de detectiefase [...] de gedetecteerde verdachte objecten [zijn] benaderd. Totaal zijn in fase 17 explosieven aangetroffen. Deze explosieven zijn aangetroffen binnen fase 1 op het tracé van Bergen op Zoom tot Roosendaal'. Uit de rapportages heeft REASeuro niet kunnen herleiden waar de munitie exact is aangetroffen. Wel is duidelijk dat binnen het tracé Bergen op Zoom-Roosendaal sprake is van aangetroffen en geruimde NGE.

REASeuro onderschrijft de conclusies van de Pvvo's van ECG. Echter, zoals bovenstaand al vermeld: slechts een deel van het door REASeuro afgebakende NGE-Risicogebied is gedetecteerd en vrijgegeven door ECG, waardoor een deel van het NGE-Risicogebied resteert. De door ECG vrijgegeven delen van het tracé zijn door REASeuro nader geanalyseerd. Aan de hand van het rapport van ECG is vastgesteld tot hoe diep de locatie verschillende locaties zijn vrijgegeven. De vrijgegeven gebieden die binnen het projectgebied van voorliggende rapportage (Deelgebied 2) zijn gelegen, zijn vrijgegeven tot 4,0 m-mv. In enkele gevallen leidt de conclusie van ECG tot het vervallen van een deel van de door REASeuro afgebakende NGE-Risicogebieden. Dit afvallen van delen van de NGE-Risicogebieden is afhankelijk van het zoekdoel zoals gehanteerd door ECG en de diepte van vrijgave ten opzichte van de maximale penetratiediepte binnen een specifiek NGE-Risicogebied. In onderstaand figuur zijn de door ECG vrijgegeven gebieden weergegeven. In de

meegeleverde GIS-bestanden zijn de conclusies van ECG vergeleken met de afbakening van NGE-Risicogebieden door REASeuro.

Figuur 57: Vrijgegeven gebieden zoals geconcludeerd uit de bodemonderzoeken van ECG (Bron: ECG).

Figuur 58: Vrijgegeven gebieden zoals geconcludeerd uit de bodemonderzoeken van ECG (Bron: ECG).

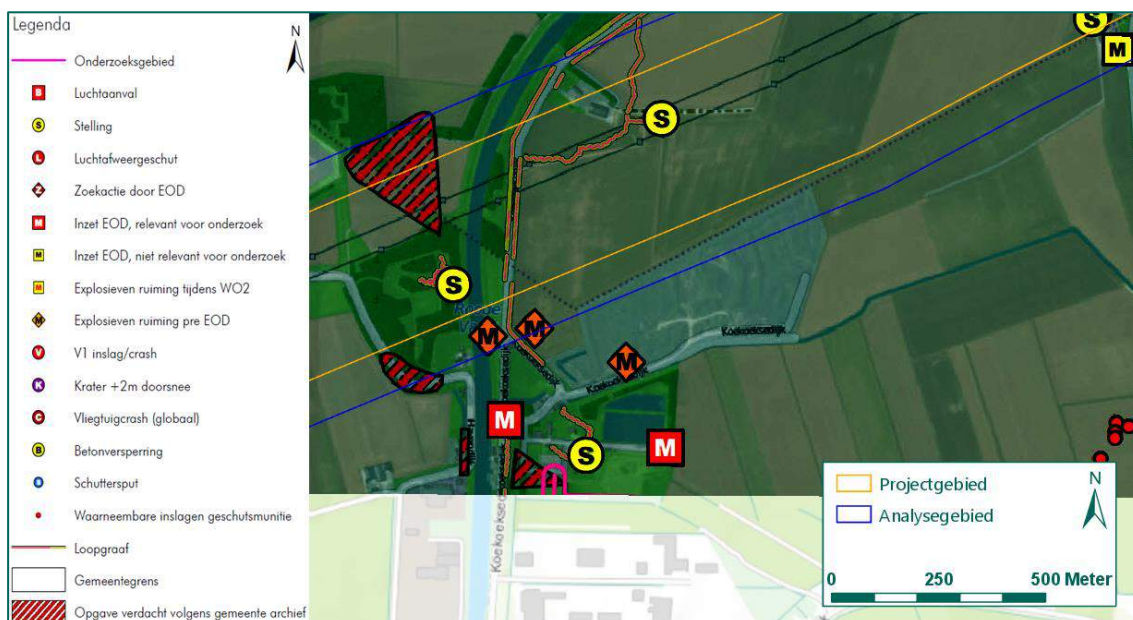
Concluderend kan gesteld worden dat de aangeleverde informatie van ECG leidt tot afvallen van delen van het door REASeuro afgebakende NGE-Risicogebied. Deze conclusies zijn in de meegeleverde GIS-bestanden opgenomen.

2. REASeuro, RO-130009, 29 november 2013

In opdracht van Grontmij Nederland BV heeft REASeuro in 2013 een historisch vooronderzoek uitgevoerd. Het analysegebied omvat het tracé Roosendaal-Geertruidenberg. In dit rapport is enkel afgebakend op mastlocaties. De conclusies van het rapport bieden daarom geen aanvulling op het voorliggende rapport.

3. AVG Explosieven Opsporing Nederland (AVG), 1362028-VO-03, 4 februari 2015

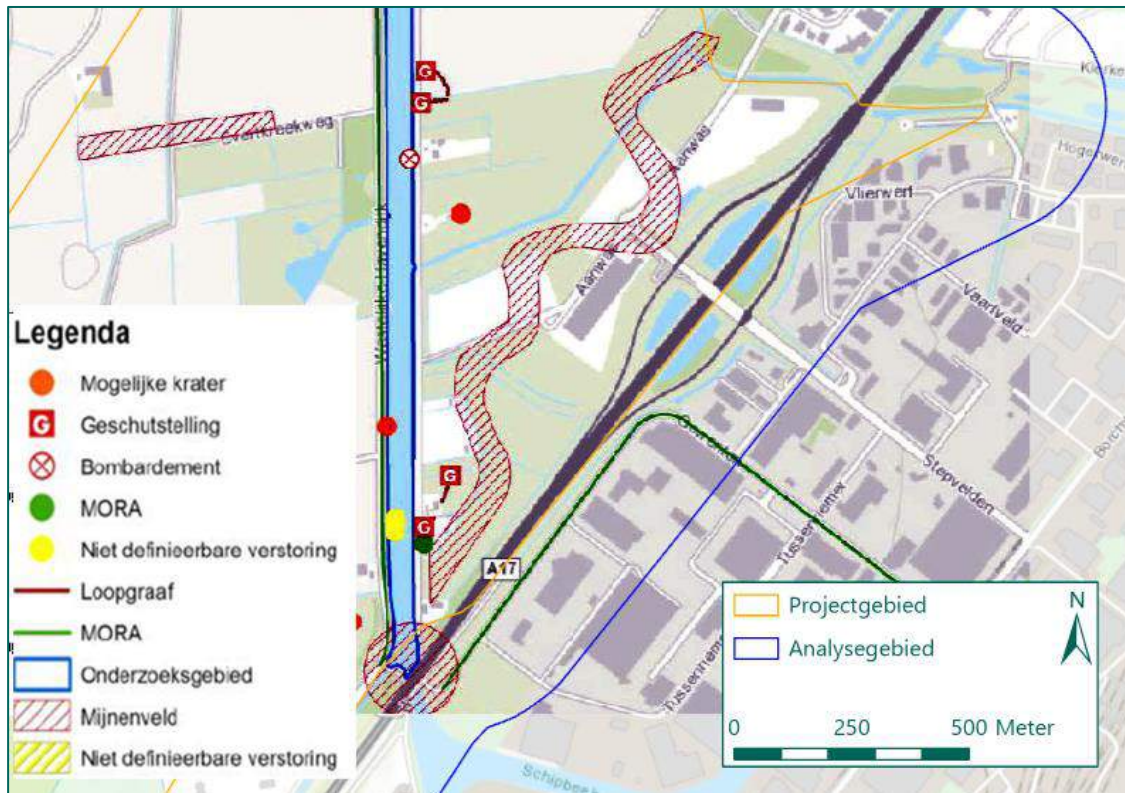
In opdracht van Antea Group heeft AVG in 2015 een historisch vooronderzoek uitgevoerd. Het analysegebied omvat een tracé tussen Zevenbergen en Breda. Uit het onderzoek van AVG blijkt dat er oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden binnen het analysegebied. Zo hebben er onder andere mijnevelden en loopgraven binnen het analysegebied gelegen. De conclusies van het rapport van AVG worden meegenomen voor het voorliggende rapport.

Figuur 59: CE-Bodembelastingkaart (feiten) van het rapport van AVG (1362028-VO-03).

4. Bombs Away, 15P080, 11 december 2015

In opdracht Niebeek Milieumanagement BV heeft Bombs Away een HVO opgesteld naar aanleiding van voorgenomen baggerwerkzaamheden in een aantal watergangen in de gemeenten Steenbergen en Roosendaal (Noord-Brabant). De analysegebieden zijn meerdere watergangen, waaronder een watergang nabij Roosendaal. In de onderstaande figuur zijn de relevante bevindingen van Bombs Away weergegeven. Binnen het analysegebied van het voorliggende rapport meldt Bombs Away een deel van een mijneveld. REASeuro erkent de aanwezigheid van dit mijneveld en bakent naar aanleiding van dit mijneveld een NGE-risicogebied af ter plaatse van het projectgebied van voorliggend deelgebied 2, en van deelgebied 1.

Figuur 60: Relevante NGE-Risicogebieden van Bombs Away rapport 15P080 (2016).

BIJLAGE 10 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST

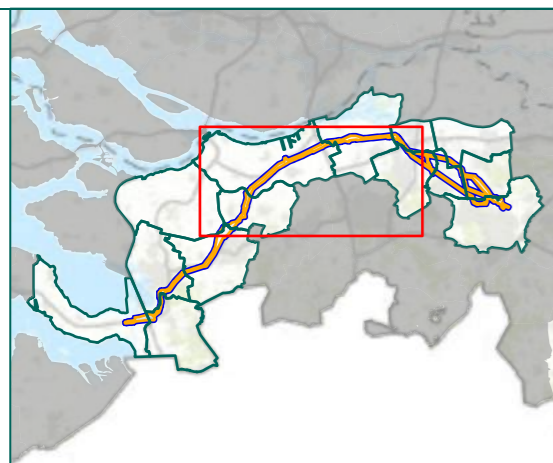
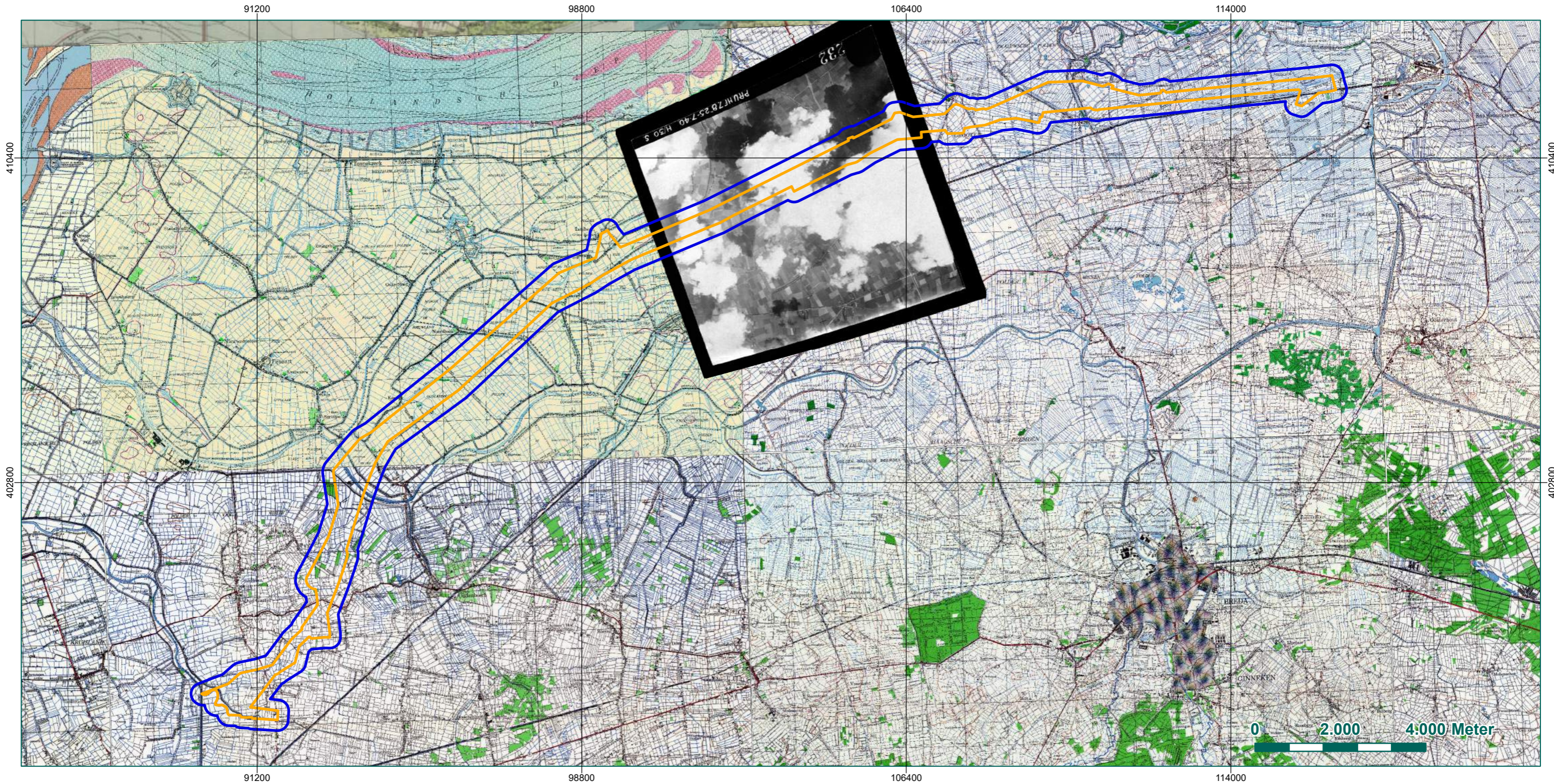
Actie	Verwijzing rapport
Aanleiding van het HVO-NGE	Paragraaf 1.1
Omschrijving en doelstelling van opdracht	Paragraaf 1.3
Begrenzing van het analysegebied	Paragraaf 1.2
Beschrijving uitvoering onderzoek (incl. betrokken personen)	Zie offerte
Verantwoording bronnenmateriaal (incl. bronverwijzing)	Hoofdstuk 2
Vaststellen en afbakenen van het verdachte gebied	Paragraaf 9.2
Vaststellen soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE	Paragraaf 9.2
Leemten in kennis	Paragraaf 9.1
Advies	Paragraaf 10.2

Verzendlijst:

- 1 digitaal exemplaar van het rapport voor de opdrachtgever.

BIJLAGE 11 TEKENINGEN

Tekening 01A:	Inpassing luchtfoto d.d. 25 juli 1940.
Tekening 01B:	Inpassing luchtfoto's d.d. 12 oktober 1941.
Tekening 01C:	Inpassing luchtfoto's 1944.
Tekening 02:	Vergelijk geallieerde stafkaart en huidige topografische kaart
Tekening 03:	Oorlogshandelingenkaart
Tekening 04:	Bodembelastingkaart
Tekening 05AB:	Proces-verbaal van Oplevering door ECG
Tekening 06AB:	Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG
Tekening 07:	Huidige satellietbeelden

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

Inpassing luchtfoto d.d. 25 juli 1940

Rapportnummer RO-180267

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

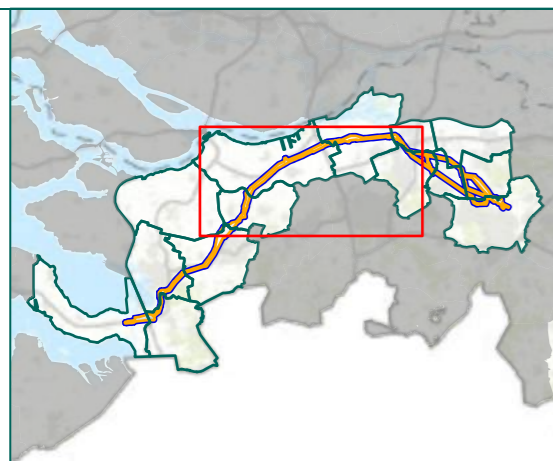
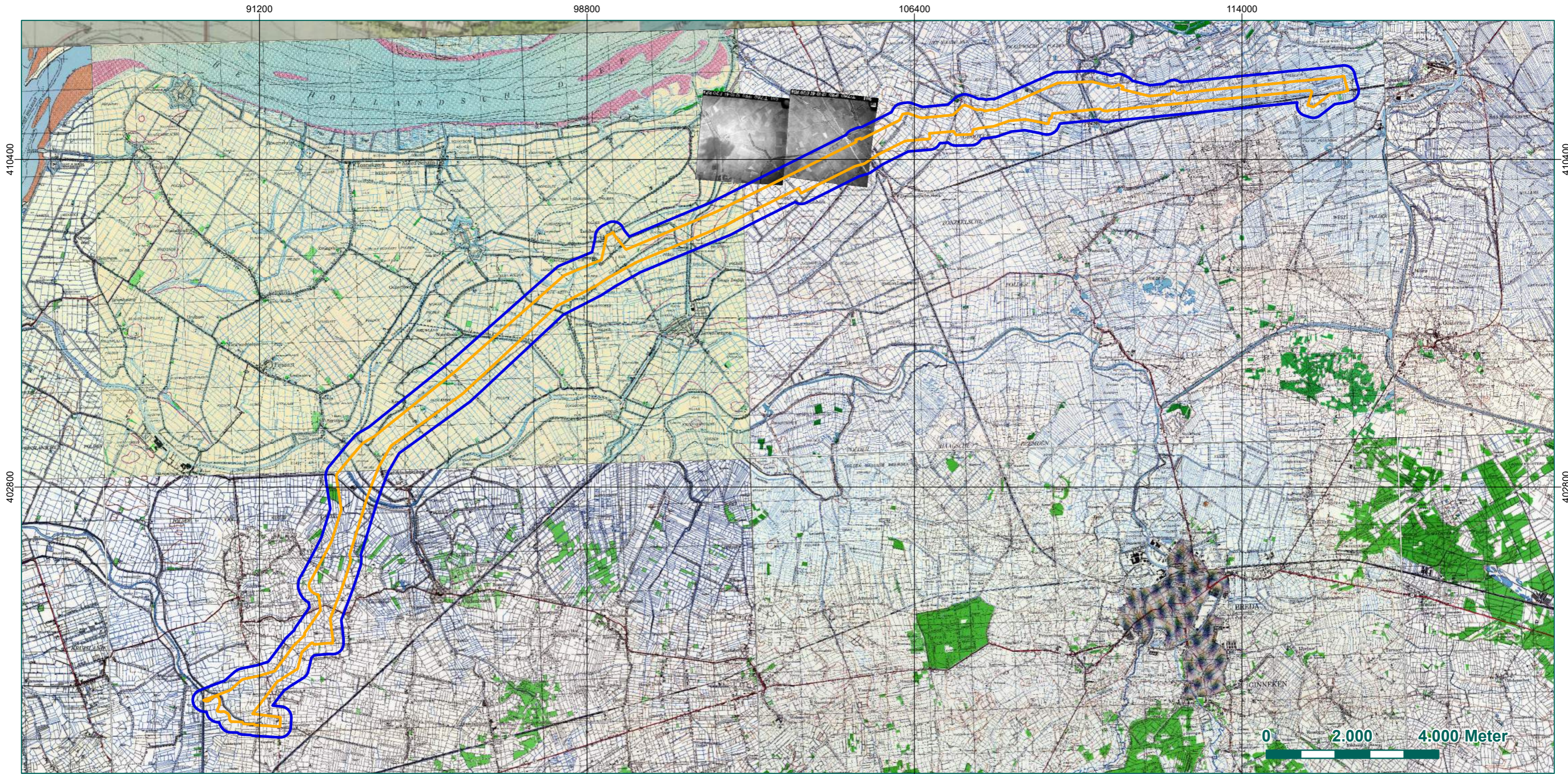
Getekend: T. van Wijk 29-9-2021

Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021

Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

Tekening no:
73193-01-02-01A

- ▭ Analysegebied
- ▭ Projectgebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

Inpassing luchtfoto's d.d. 12 oktober 1941

Rapportnummer RO-180267

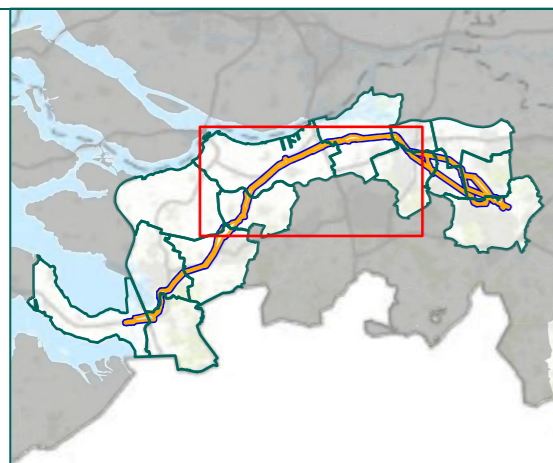
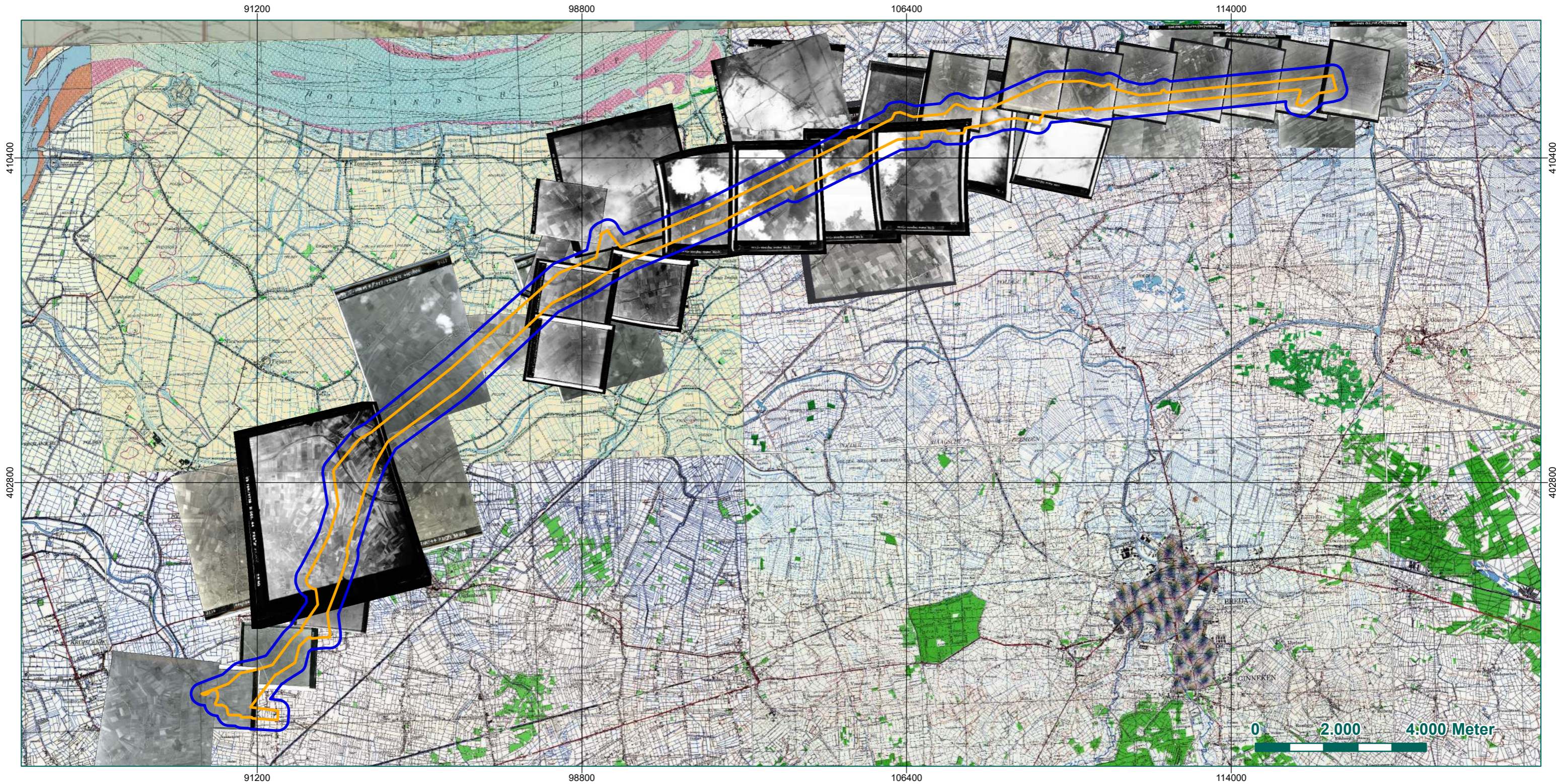
Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Getekend: T. van Wijk 29-9-2021

Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021

Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

Tekening no:
73193-01-02-01B

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

Inpassing luchtfoto's d.d. 1944

Rapportnummer RO-180267

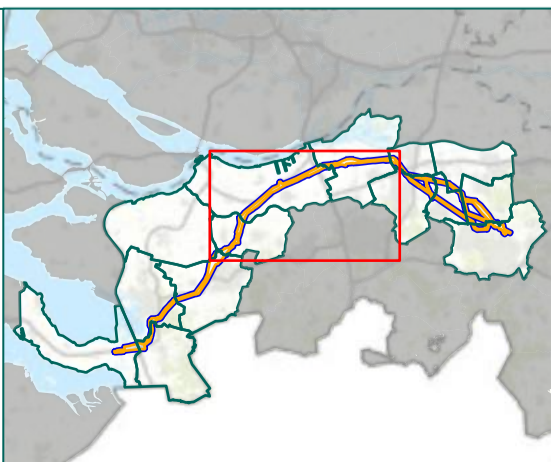
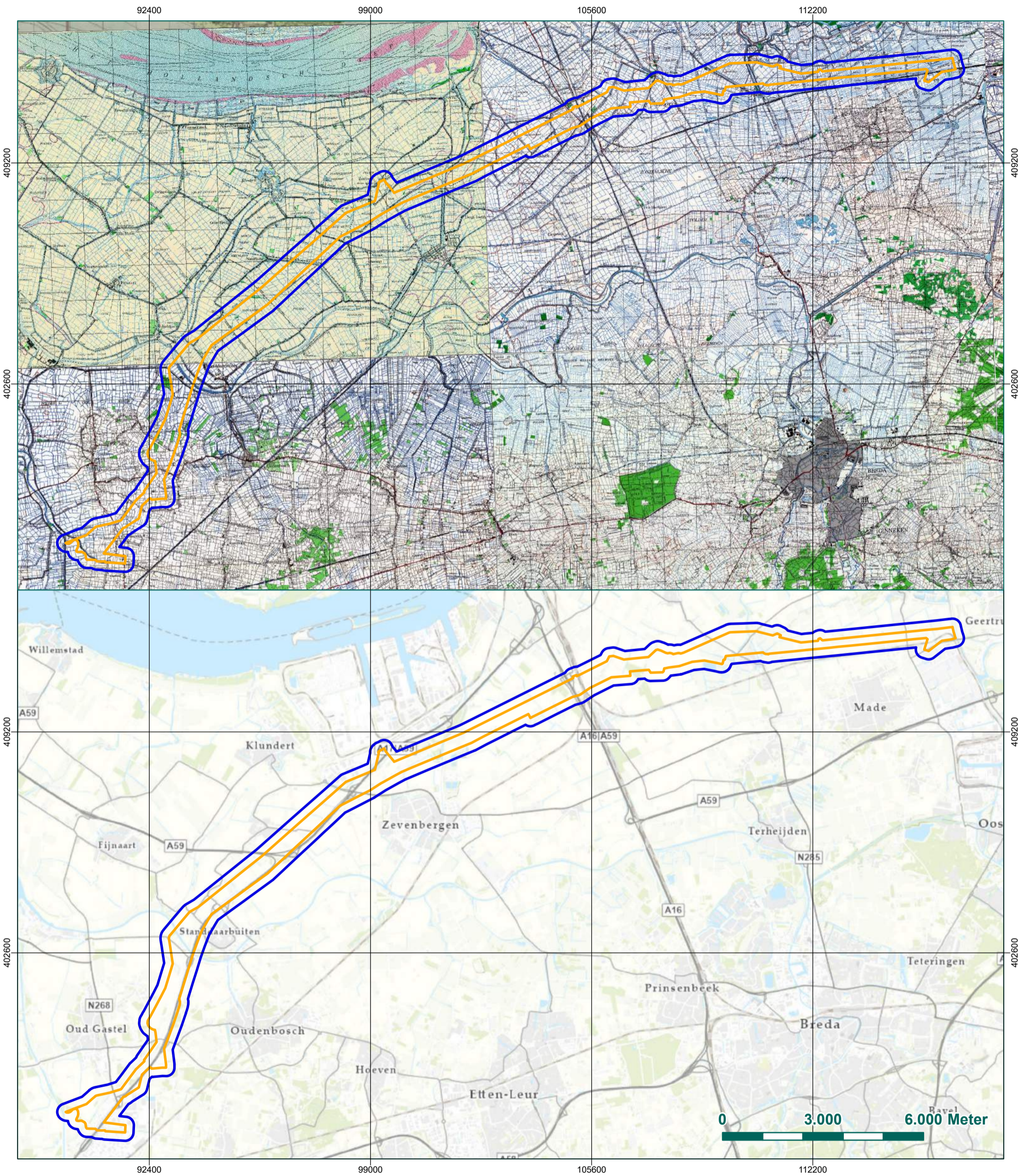
Getekend: T. van Wijk 29-9-2021

Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021

Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Tekening no:
73193-01-02-01C

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

Vergelijking geallieerde stafkaart en huidige topografische kaart

Rapportnummer RO-180267

Getekend:	T. van Wijk	29-9-2021
Gecontroleerd:	L. van den Burg	29-9-2021
Akkoord:	T. Kloosterman	29-9-2021

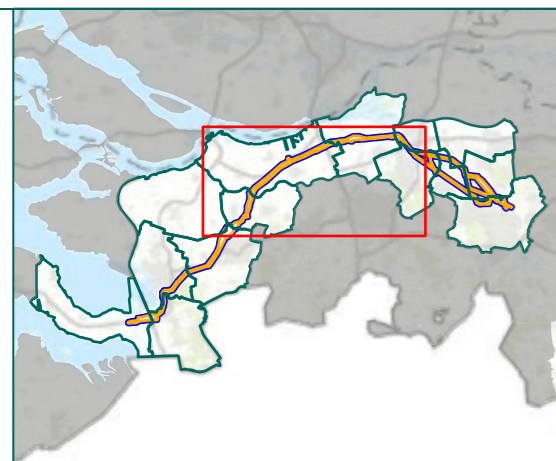
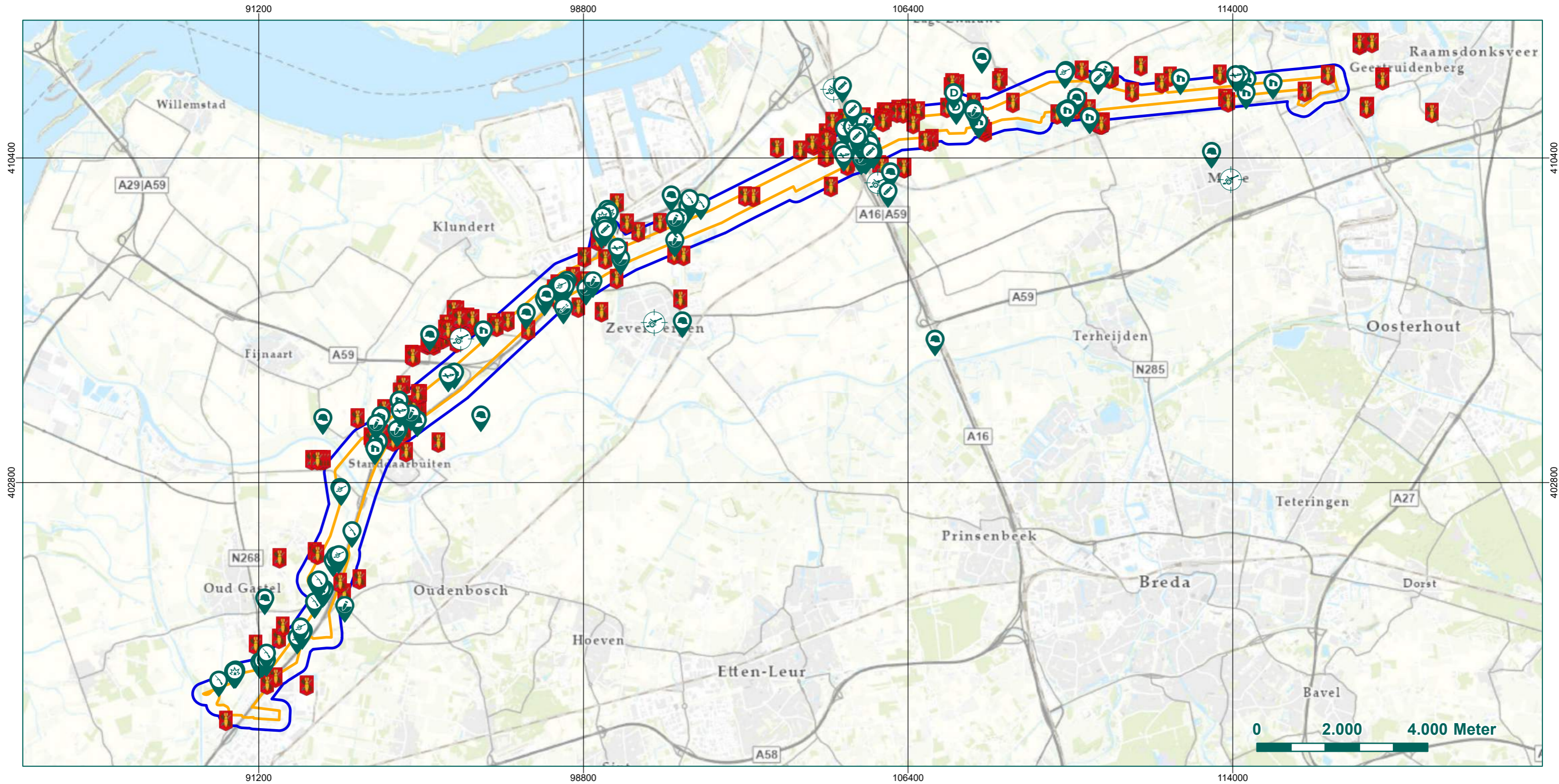
Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Tekening no:
73193-01-02-02

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

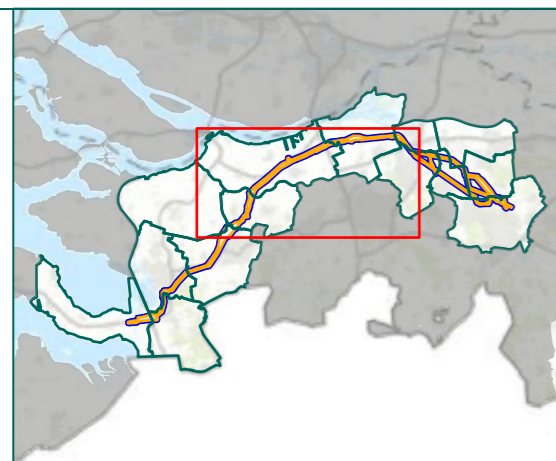
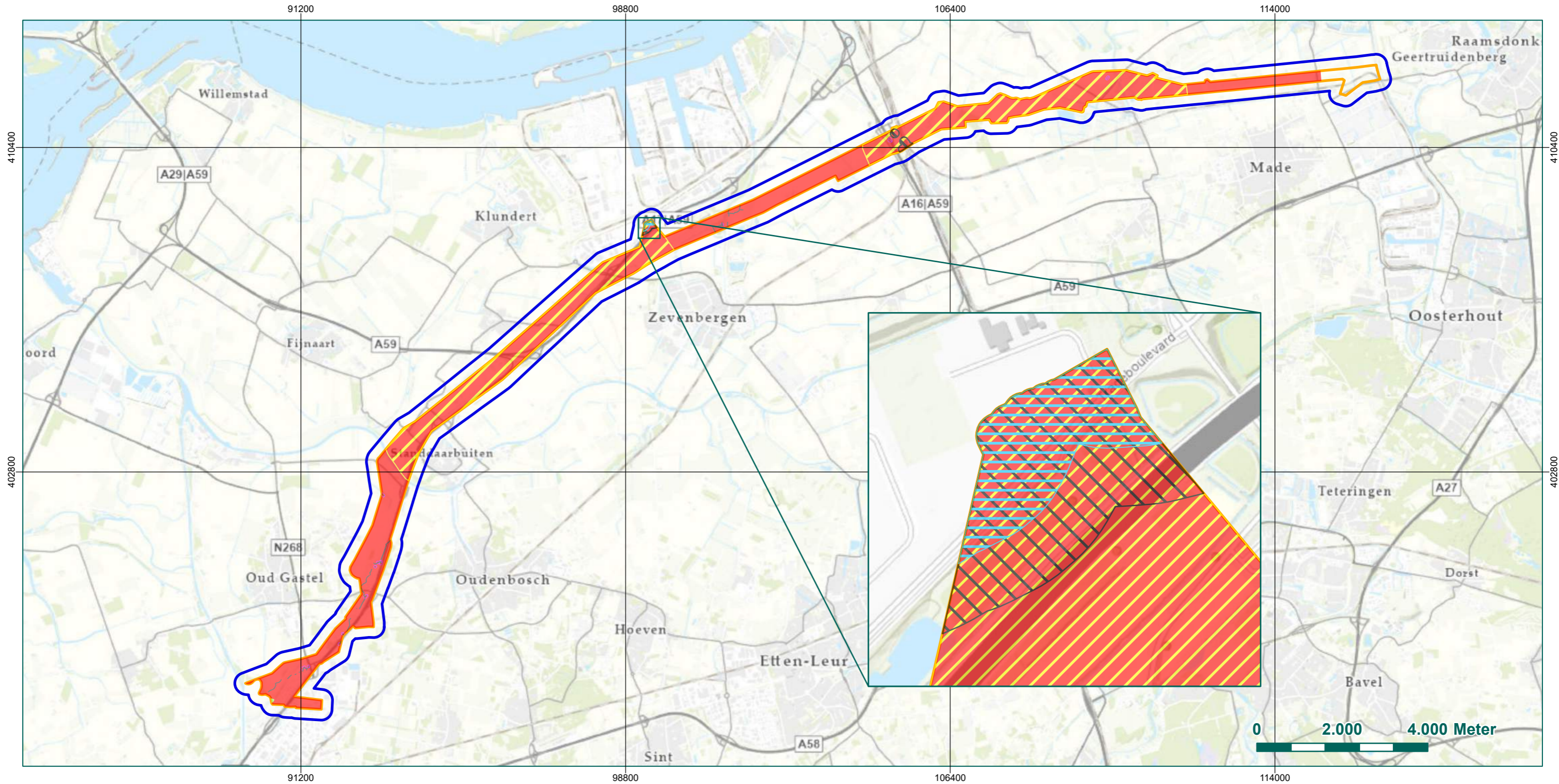

Blindganger afwerpmunitie	Geschutopstelling	Raketbeschieting
Blindganger geschutmunitie	Grondgevechten	V1
Bombardement	Krater	Wapenopstelling
Doelwit artillerie	Mortieropstelling	Munitieruimingen EOD
Dumplocatie	Oorlogsschade	Projectgebied
		Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

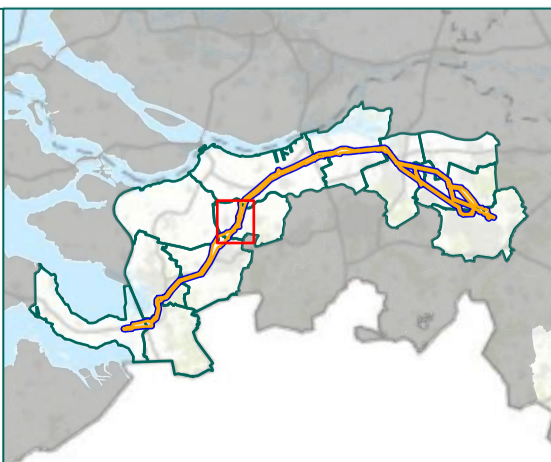
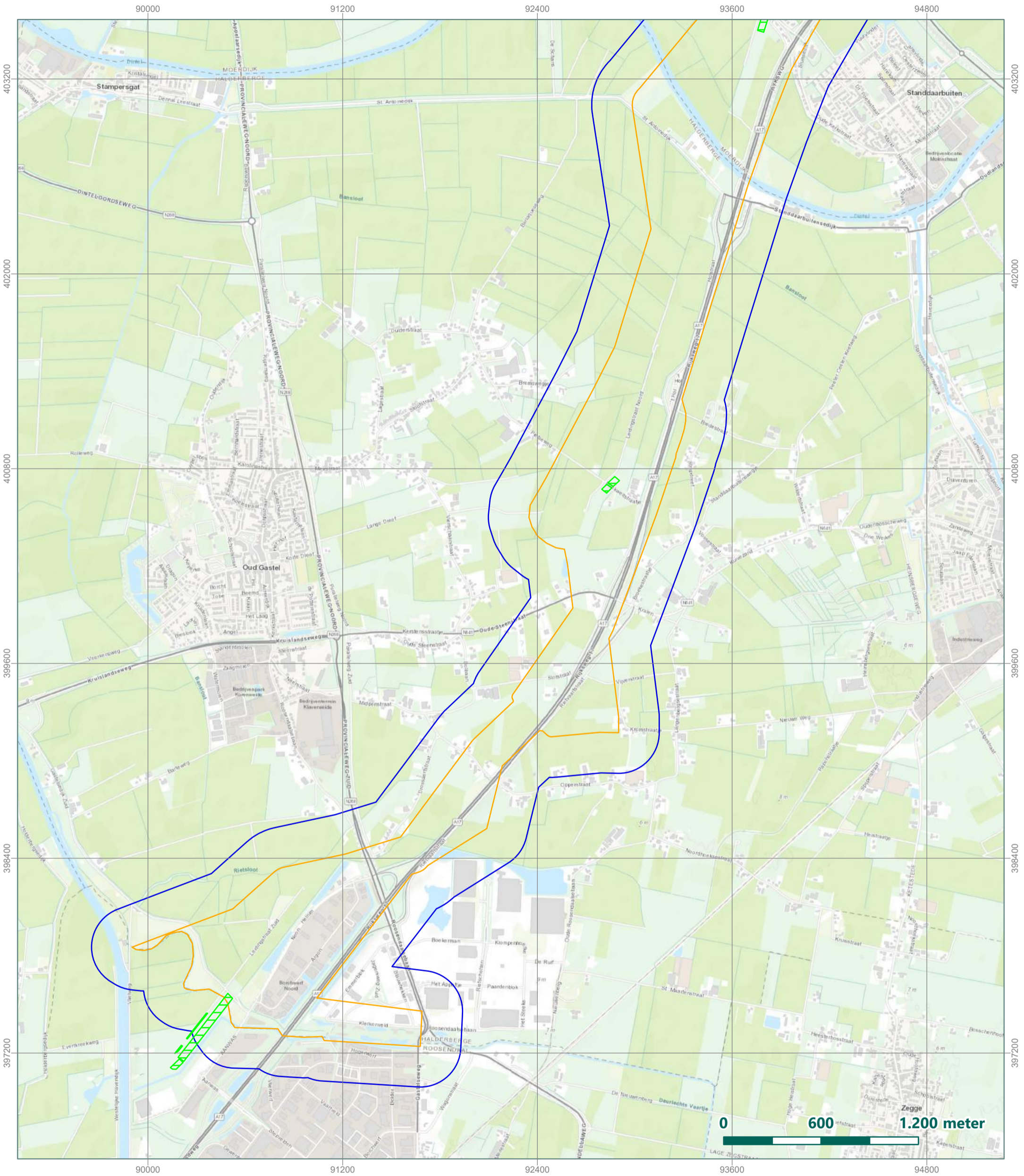
Oorlogshandelingenkaart		Senior OCE-deskundige: R. Frickel
Rapportnummer RO-180267		
Getekend: T. van Wijk	29-9-2021	Tekening no: 73193-01-02-03
Gecontroleerd: L. van den Burg	29-9-2021	
Akkoord: T. Kloosterman	29-9-2021	

- Projectgebied
- Analysegebied
- NGE-Risicogebied
Geschutmunitie 5 cm t/m 155 mm
- NGE-Risicogebied
KKM, hand- en geweergranaten
en munitie voor granaatwerpers
- NGE-Risicogebied
Afwerpmunitie 500 lbs
- NGE-Risicogebied
Raketten met een
gevechtshoofd van 60 lbs
- NGE-Risicogebied
Landmijnen Tellerminen 42
- NGE-Risicogebied
KKM, hand- en geweergranaten en
munitie voor granaatwerpers
- NGE-Risicogebied
KKM, hand- en geweergranaten,
munitie voor granaatwerpers en
geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm

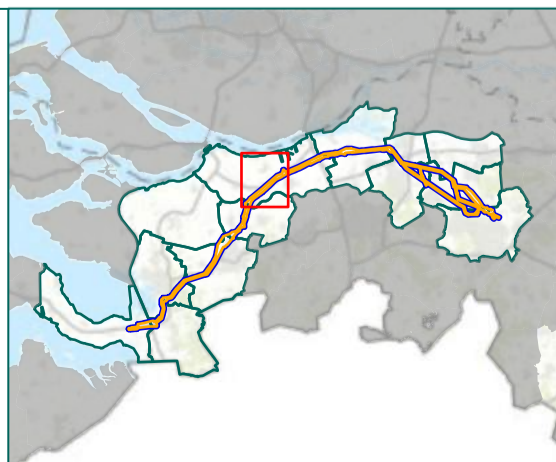
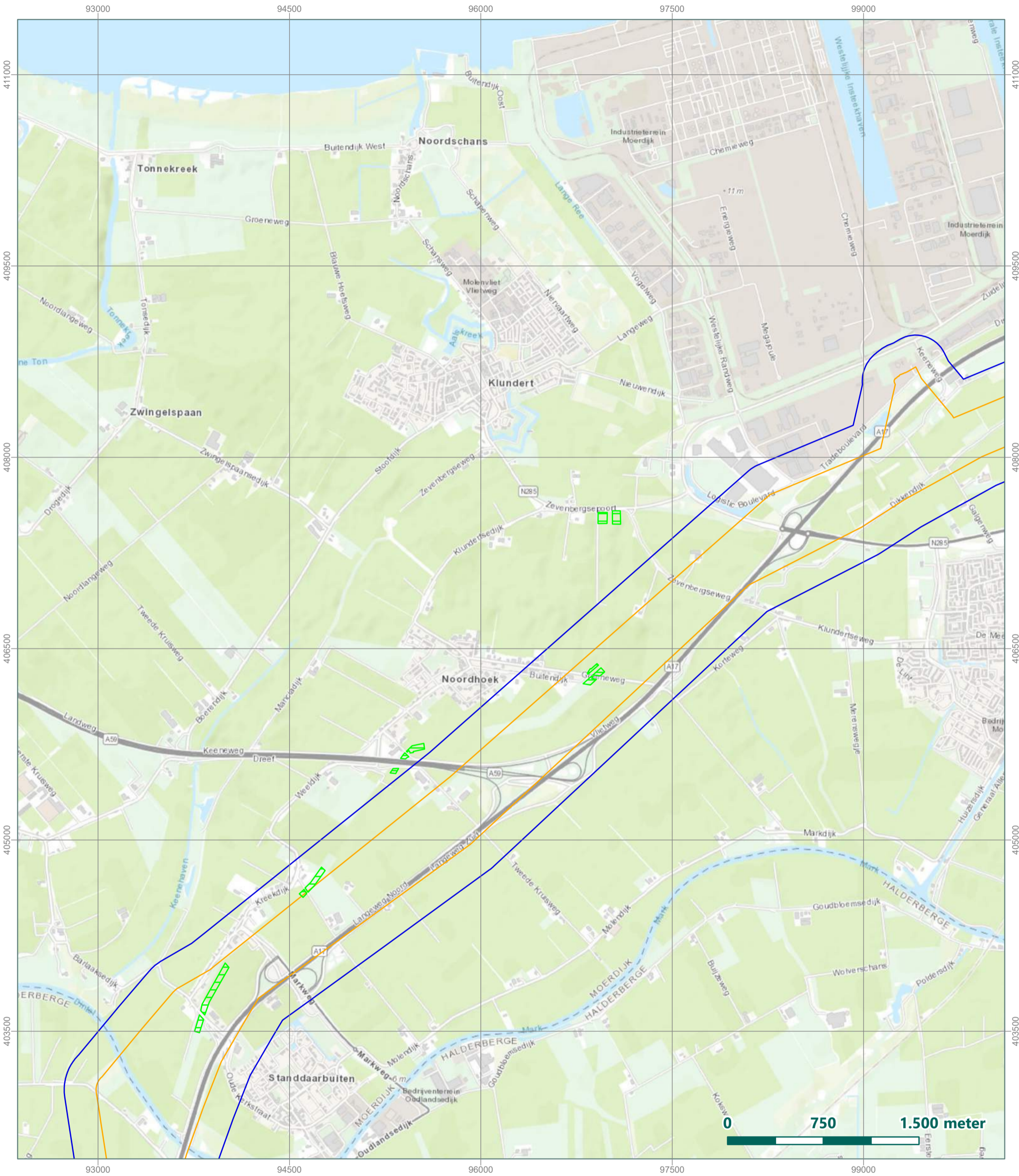
Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

Bodembelastingkaart		Senior OCE-deskundige: R. Frickel
Rapportnummer RO-180267		<i>RF</i>
Getekend: T. van Wijk	29-9-2021	Tekening no: 73193-01-02-04
Gecontroleerd: L. van den Burg	29-9-2021	
Akkoord: T. Kloosterman	29-9-2021	

- ▭ Conform Pvo's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
 - ▭ Projectgebied
 - ▭ Analysegebied
- * ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel:
Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2		Proces-verbaal van Oplevering door ECG	
Rapportnummer RO-180267		Senior OCE-deskundige: R. Frickel	
Getekend: L. van den Burg	10-11-2021	Tekening no: 73193-01-02-05A	
Gecontroleerd: T. van Wijk	10-11-2021	Papier formaat: A4	
Akkoord: T. Kloosterman	10-11-2021	Coörd systeem: RD New	
RFASeuro		Riel Explosive Advice & Services Europe B.V. Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel Postbus 21 5133 ZG Riel Tel: 013-5186076 E-mail: info@reaseuro.com	

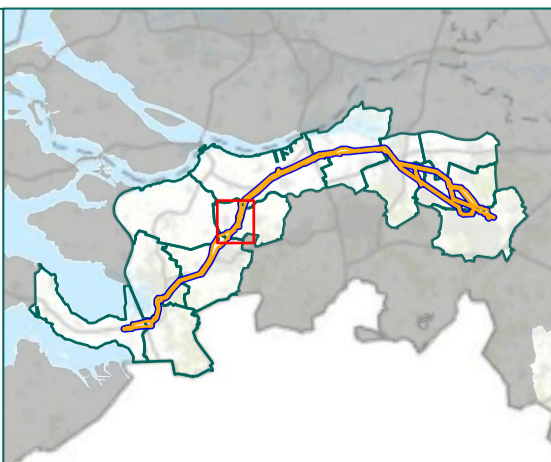
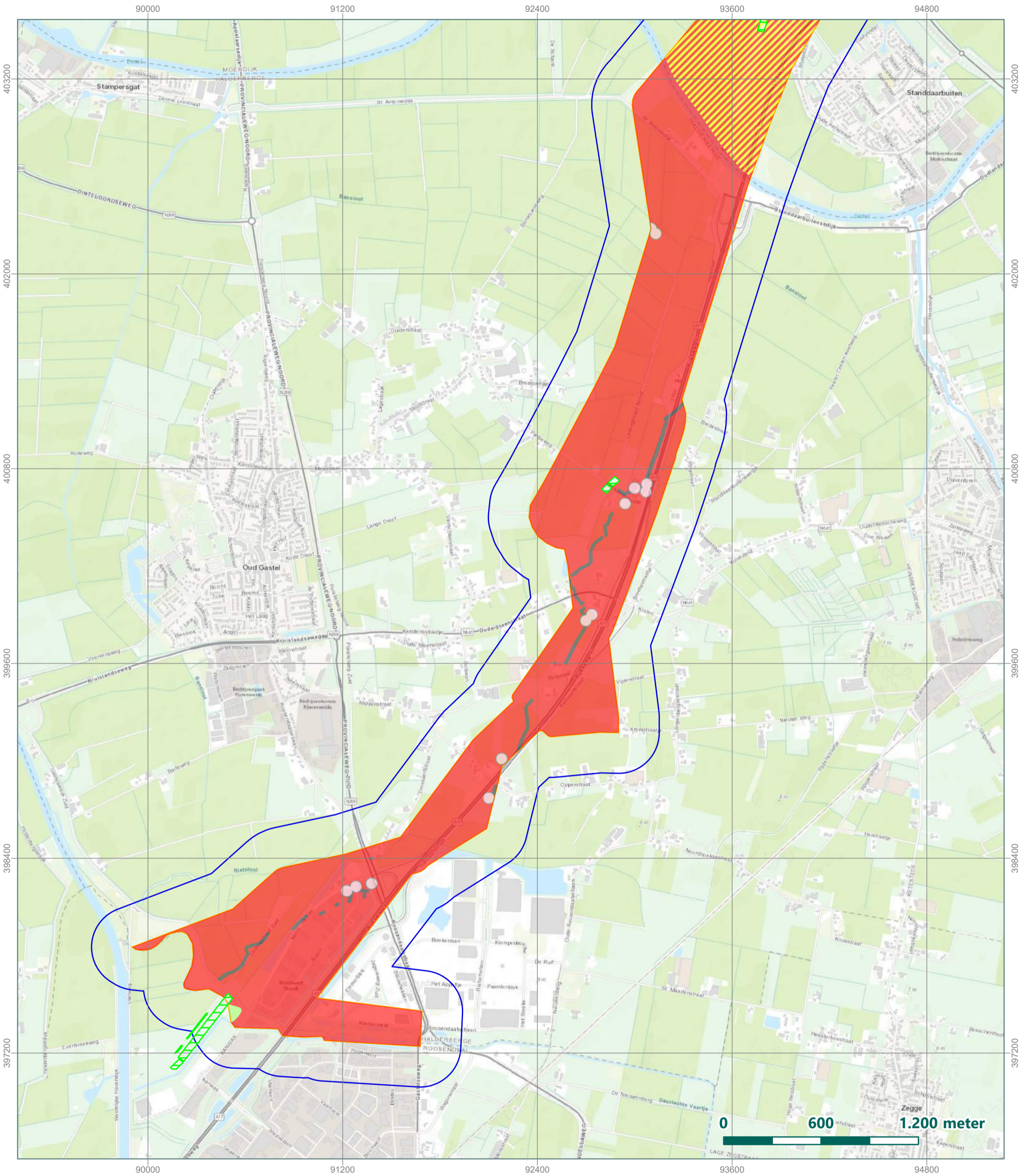
- ▭ Conform Pvo's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
- ▭ Projectgebied
- ▭ Analysegebied

* ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel:
Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens' : diameter vanaf 50 mm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2
 Proces-verbaal van Oplevering door ECG

Rapportnummer RO-180267	Senior OCE-deskundige: R. Frickel <i>RF</i>
Getekend: L. van den Burg 10-11-2021	Tekening no: 73193-01-02-05B
Gecontroleerd: T. van Wijk 10-11-2021	Papier formaat: A4
Akkoord: T. Kloosterman 10-11-2021	Coörd systeem: RD New

RFASeuro
 Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
 Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel
 Postbus 21 5133 ZG Riel
 Tel: 013-5186076
 E-mail: info@reaseuro.com

- NGE-Risicogebied Geschutmunitie 5 cm t/m 155 mm
 - NGE-Risicogebied KKM, hand- en geweergrenaten en munitie voor granaatwerpers
 - NGE-Risicogebied Landmijnen Tellerminen 42
 - NGE-Risicogebied KKM, hand- en geweergrenaten en munitie voor granaatwerpers
 - NGE-Risicogebied KKM, hand- en geweergrenaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm
 - Conform PvvO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
 - Projectgebied
 - Analysegebied
- * ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel:
Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens' : diameter vanaf 50 mm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

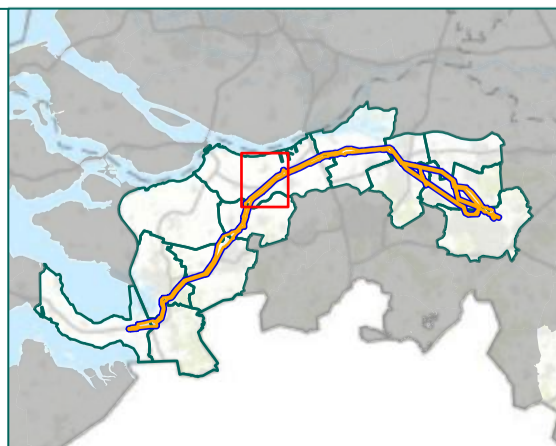
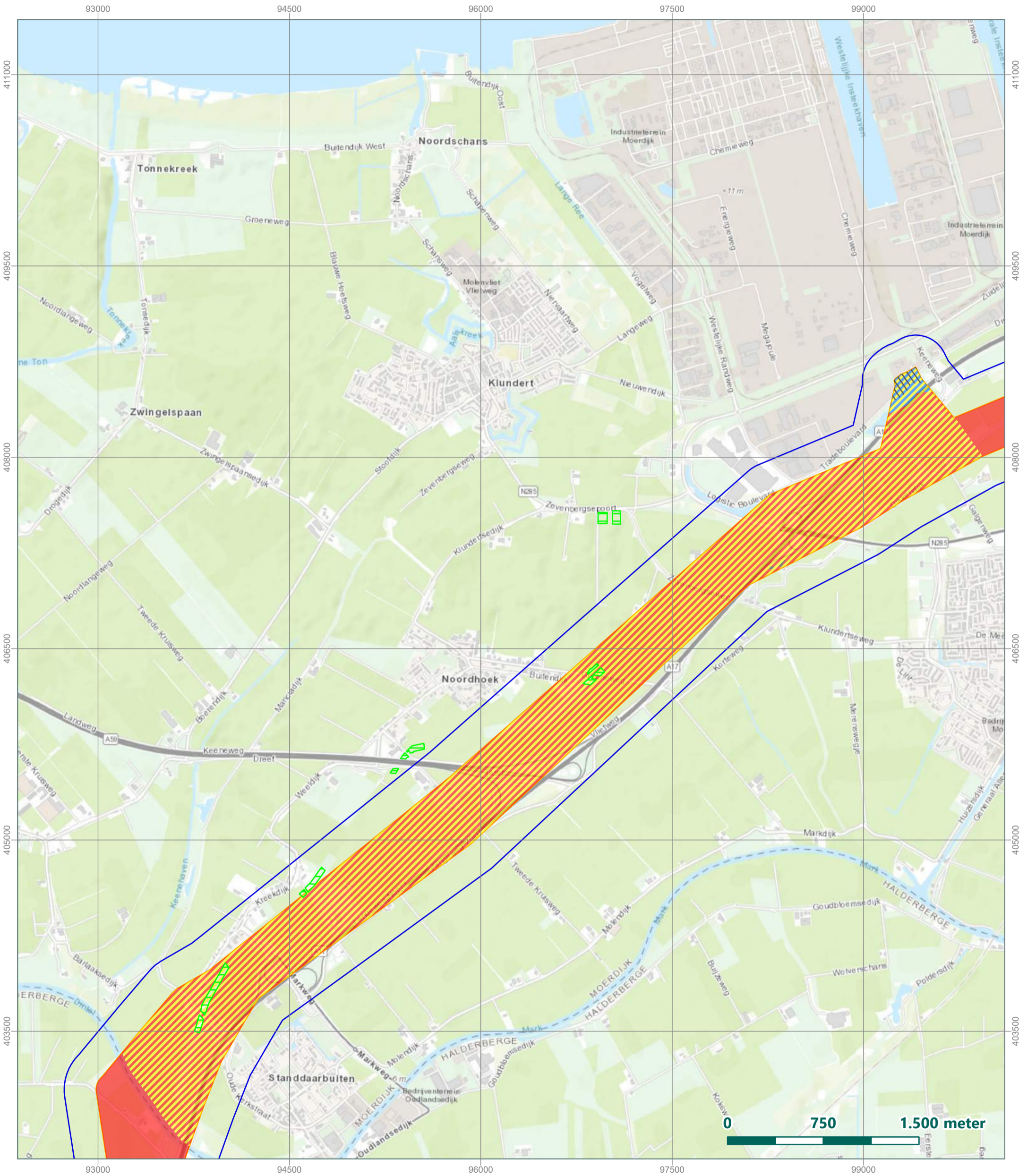
Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG

Rapportnummer RO-180267

Getekend: L. van den Burg	10-11-2021	Tekening no: 73193-01-02-06A
Gecontroleerd: T. van Wijk	10-11-2021	Papier formaat: A4
Akkoord: T. Kloosterman	10-11-2021	Coörd systeem: RD New

Senior OCE-deskundige:
R. Fricke

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

- NGE-Risicogebied Geschutmunitie 5 cm t/m 155 mm
- NGE-Risicogebied KKM, hand- en geweergrenaten en munitie voor granaatwerpers
- NGE-Risicogebied Afwerpmunitie 500 lbs
- NGE-Risicogebied Raketten met een gevechtshoofd van 60 lbs
- NGE-Risicogebied KKM, hand- en geweergrenaten en munitie voor granaatwerpers
- Coform PvvO's uitgevoerd door ECG vrijgegeven tot 4,0 m-mv*
- Projectgebied
- Analysegebied

* ECG heeft bij het vrijgeven van gebieden binnen 'Fase I' en 'Fase II' gewerkt met het zoekdoel: Geschutmunitie / raketten / 'geleide wapens': diameter vanaf 50 mm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

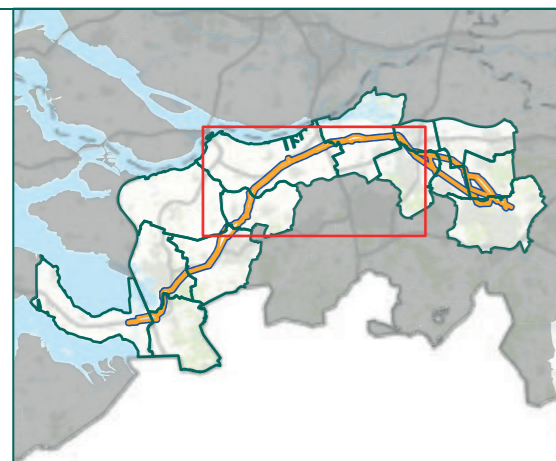
Combinatie Bodembelastingkaart en Proces-verbaal van Oplevering door ECG

Rapportnummer RO-180267

Getekend: L. van den Burg	10-11-2021	Tekening no: 73193-01-02-06B
Gecontroleerd: T. van Wijk	10-11-2021	Papier formaat: A4
Akkoord: T. Kloosterman	10-11-2021	Coörd systeem: RD New

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Vijfhuizenbaan 1b 5133 NH Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2

Huidige satellietbeelden

Rapportnummer RO-180267

Getekend: T. van Wijk 1-10-2021

Gecontroleerd: L. van den Burg 1-10-2021

Akkoord: T. Kloosterman 1-10-2021

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Tekening no:
73193-01-02-07

BIJLAGE 12 CERTIFICERING REASEURO

REASeuro

te Riel

KvK-nummer: 18050131

Het managementsysteem van REASeuro
en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

Systemcertificaat

Opsporen Conventionele Explosieven WSCS-OCE

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens
het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Deelgebied A: Opsporing

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-21.5
Ingangsdatum certificaat: 17-07-2021
Certificaat geldig tot: 17-01-2022
Datum eerste certificaat: 08-01-2007

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

Stichting
Certificering
Vuurwerk &
Explosieven

Aanwijzingsbeschikking Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onder nummer: 2014-0000086668

1 / 1

REASeuro

te Riel

Het kwaliteitsmanagementsysteem van REASeuro en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

NEN-EN-ISO 9001:2015

Evaluatie van het kwaliteitsmanagementsysteem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

**Het opsporen en verwijderen van explosieven.
Het geven van advies met betrekking tot explosieven
en aanverwante onderwerpen.**

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-24.1
Ingangsdatum certificaat: 18-07-2020
Certificaat geldig tot: 18-07-2023
Datum eerste certificaat: 07-01-2013

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

REASeuro

Vijfhuizenbaan 1B, 5133 NH Riel

Het VCA-systeem van REASeuro en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

VCA 2017/6.0**

Evaluatie van het VCA-systeem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

**Het uitvoeren van projecten in het kader van het opsporen en verwijderen van explosieven.
(Nace code: 43,99)**

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-31.10
Ingangsdatum certificaat: 21-07-2021
Certificaat geldig tot: 17-07-2024
Datum eerste certificaat: 07-04-2008
Vorige certificaat geldig tot: 17-07-2021
Datum audit: 20-04-2021 en 21-04-2021

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Hoogspanningsverbinding Zuid- West 380 Oost, Deelgebied 3

Meridiannummer 002.678.00 0645889

RO-180268 versie 8.0

9 november 2021

Opgesteld naar WSCS-OCE versie 2

AT-140_19-03-2018

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3

Opdrachtgever	:	Arcadis Nederland B.V.
Kenmerk	:	73193/RO-180268 versie 8.0
Plaats en datum	:	Riel, 9 november 2021
Revisie anno 2020 en 2021	:	dhr. T. van Wijk, MA
Eerdere versies gecontroleerd door	:	dhr. K. Schuddinck, Historicus dhr. R. Frickel, Senior OCE-deskundige
Goedgekeurd door	:	dhr. T. Kloosterman, Hoofd Advies

REASeuro

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'T. Kloosterman'.

dhr. T. Kloosterman
Hoofd Advies

REASeuro

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'R. Frickel'.

dhr. R. Frickel
Senior OCE-deskundige

Informatiebescherming. Op grond van artikel 6:162 BW mag niets uit dit document worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze, inclusief digitale verwerking, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van REASeuro. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken.

INHOUDSOPGAVE

Pagina

1	INLEIDING	4
1.1	AANLEIDING.....	4
1.2	PROJECT- EN ANALYSEGEBIED.....	4
1.3	DOEL.....	5
1.4	METHODIEK	5
1.5	ONDERZOEKSUITSLUITINGEN.....	6
1.6	LEESWIJZER	7
2	INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL	8
3	WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN	12
3.1	ALGEMEEN	12
3.2	NAUWKEURIGHEID AFBAKENING.....	12
3.2.1	Horizontale verplaatsing NGE in de bodem.....	12
3.2.2	Cartografische onnauwkeurigheid	13
3.2.3	Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE	14
3.2.4	Wijzigingen van straatnamen en huisnummers.....	15
3.3	AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN	15
3.3.1	Naar aanleiding van grondgevechten	15
3.3.2	Naar aanleiding van artilleriebeschietingen	15
3.3.3	Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut	16
3.3.4	Naar aanleiding van bombardementen	16
3.3.5	Naar aanleiding van bombardementen met staafbrandbommen	17
3.3.6	Naar aanleiding raketaanvallen	19
3.3.7	Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens	19
3.3.8	Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen.....	19
3.3.9	Naar aanleiding van neergekomen V-wapens	19
3.3.10	Naar aanleiding van de aanwezigheid van verdedigingsstellingen.....	20
3.3.11	Naar aanleiding van mijnenvelden.....	20
3.3.12	Naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen	21
3.3.13	Naar aanleiding van munitiedump	21
4	OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN.....	22
5	ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN BEVRIJDING OKTOBER-NOVEMBER 1944	29
5.1	LITERATUUR, 27 OKTOBER 1944.....	29
5.2	LITERATUUR, 28 OKTOBER 1944.....	30
5.3	LITERATUUR, 29 OKTOBER 1944.....	31
5.4	LITERATUUR, 30 OKTOBER 1944.....	33
5.5	LITERATUUR, 31 OKTOBER – 5 NOVEMBER 1944	34
5.6	LITERATUUR, DUITSE ARTILLERIEBESCHIETINGEN NOVEMBER 1944 – JANUARI 1945	35
5.7	NEDERLANDSE ARCHIEVEN.....	36
5.8	BUITGEMAAKTE DUITSE DOSSIERS UIT DE NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION.....	37
5.9	MUNITIERUIMINGEN EOD.....	37
5.10	LUCHTFOTOANALYSE	38

5.11	AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN.....	40
6	ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN.....	42
6.1	ANALYSE BOMBARDEMENT 4 OKTOBER 1944.....	42
6.2	ANALYSE RAKETBESCHIETINGEN 21 OKTOBER 1944.....	44
6.3	ANALYSE BOMBARDEMENT BIJ ZANDSCHEL OP 6 DECEMBER 1944.....	45
6.4	ANALYSE LUCHTAFWEERGESCHUT EN BOMKRATERS.....	46
7	LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN.....	50
7.1	LEEMTEN IN KENNIS.....	50
7.2	AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN.....	50
8	CONCLUSIE EN ADVIES.....	52
8.1	CONCLUSIE HVO-NGE.....	52
8.2	ADVIES.....	52
9	BIJLAGEN.....	54
BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN).....	55
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR.....	57
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN.....	77
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN.....	118
BIJLAGE 5	EOD EN MMOD: MUNITIERUIMINGEN.....	127
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	128
BIJLAGE 7	OVERZICHT LUCHTFOTO'S.....	132
BIJLAGE 8	IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN.....	134
BIJLAGE 9	CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST.....	136
BIJLAGE 10	TEKENINGEN.....	137
BIJLAGE 11	CERTIFICERING REASEURO.....	138

1 INLEIDING

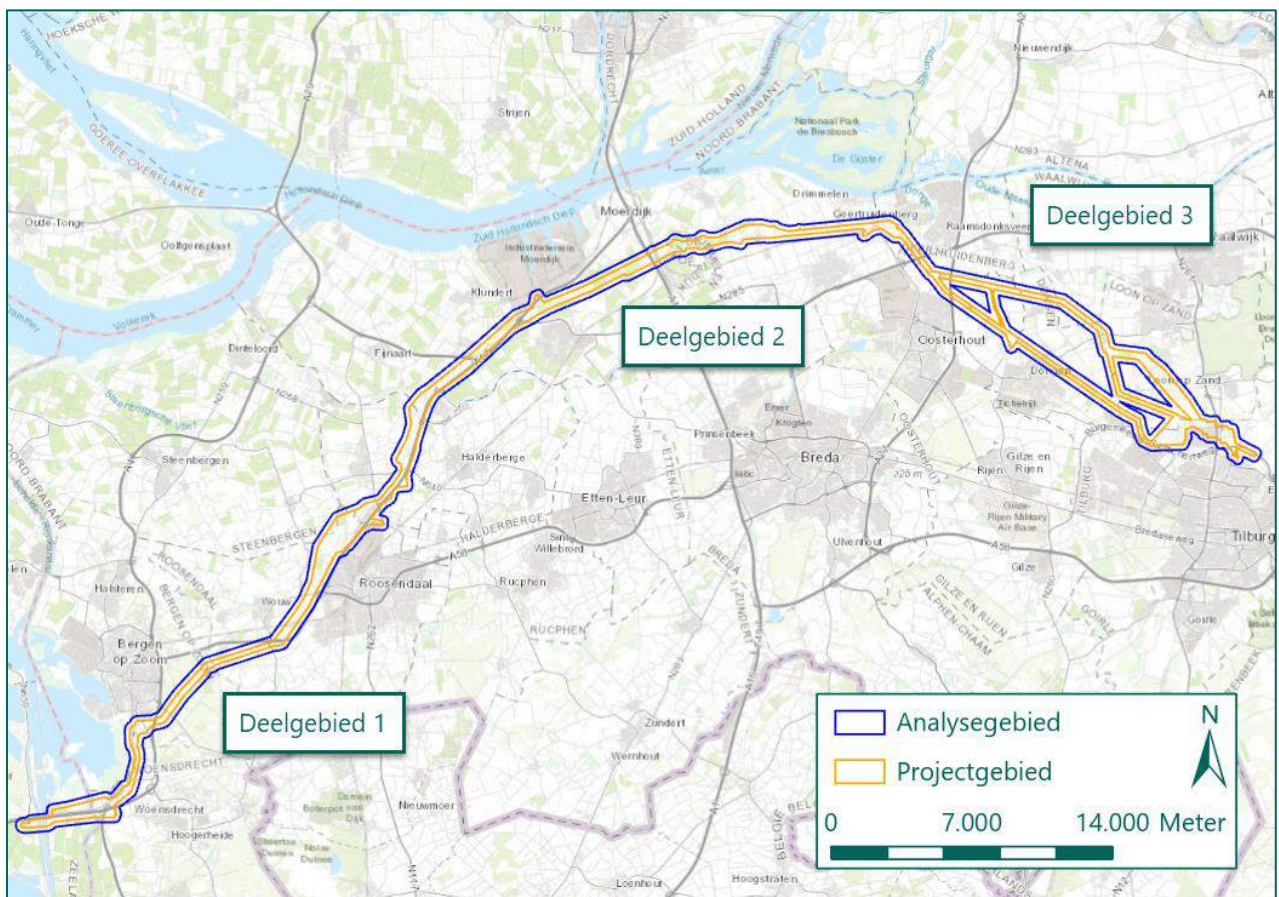
In dit hoofdstuk is beschreven wat de aanleiding is voor het uitvoeren van het Historisch Vooronderzoek-Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE). Daarnaast zijn het analysegebied, het doel van het onderzoek en de methodiek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer.

1.1 AANLEIDING

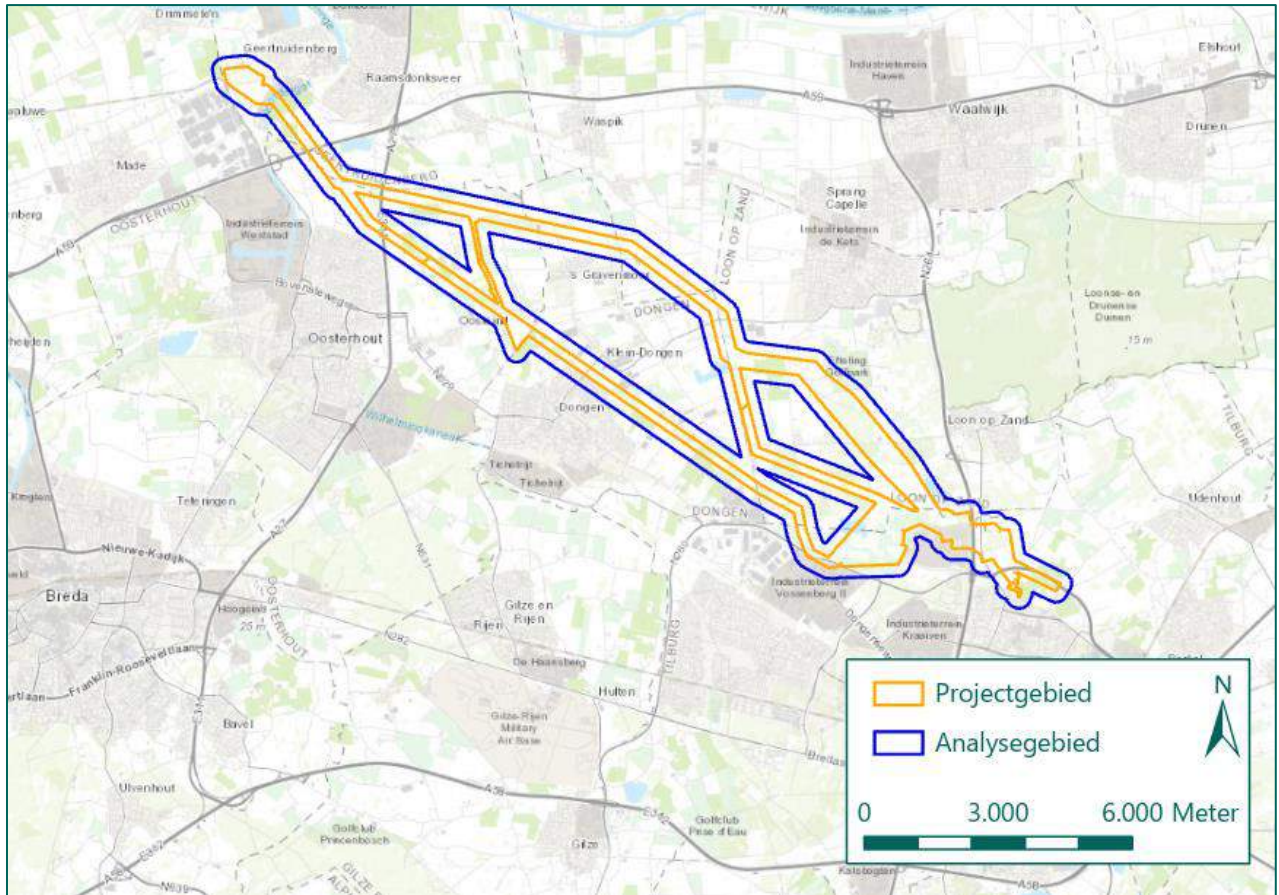
Tussen Rilland en Tilburg worden diverse werkzaamheden aan het elektriciteitsnetwerk uitgevoerd (aanleg 380 kV, aanpassing 150 kV, etc.). Vanwege de voorgenomen werkzaamheden dient een HVO-NGE te worden uitgevoerd. Vanwege de lengte van het tracé is het projectgebied verdeeld in drie deelgebieden. Voorliggend HVO-NGE heeft betrekking op deelgebied 3. REASeuro heeft in 2021 vanwege enkele tracéwijzigingen een versie 8.0 van de rapportage opgesteld. In deze versie van het rapport zijn op verzoek van Arcadis tevens enkele eerder uitgevoerde onderzoeken, opgesteld door ECG, meegenomen.

1.2 PROJECT- EN ANALYSEGEBIED

Het projectgebied betreft deelgebied 3 van het tracé Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost. Het analysegebied betreft een straal van 250 meter rond het projectgebied om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de omgeving van het projectgebied ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 1: Project- en analysegebied van het gehele tracé Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost. (Bron: ESRI).

Figuur 2: Project- en analysegebied van deelgebied 3. (Bron: ESRI).

1.3 DOEL

Doel van het HVO-NGE is antwoord te geven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het projectgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede Niet Gesprongen Explosieven (NGE) kunnen worden verwacht?
- Wat is het advies met betrekking tot de (voorbereiding op de) uit te voeren werkzaamheden?

1.4 METHODIEK

De rapportage is opgesteld volgens het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE, versie 2016). Aan de hand van een aantal bronnen wordt NGE-gerelateerde informatie van het analysegebied geïnventariseerd. In de inventarisatie van het bronnenmateriaal wordt gezocht naar gebeurtenissen die hebben geleid tot het in de bodem komen van NGE en gebeurtenissen die hebben geleid tot het verwijderen van NGE uit de bodem.

Uit de geraadpleegde (historische) bronnen komen oorlogshandelingen naar voren.¹ Per oorlogshandeling wordt beoordeeld of deze relevant is voor het analysegebied en of voldoende historische gegevens beschikbaar zijn voor het analyseren van de oorlogshandeling.

Deze beoordeling bestaat uit het beantwoorden van de volgende vragen:

¹ Oorlogshandelingen worden gedefinieerd als 'gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE'. Voorbeelden van dergelijke gebeurtenissen zijn opgenomen in de begrippenlijst in bijlage 1.

Vond de oorlogshandeling plaats binnen het analysegebied?

- De oorlogshandeling heeft betrekking op het analysegebied. De oorlogshandeling wordt opgenomen in de oorlogshandelingenlijst.
- De oorlogshandeling vond buiten het analysegebied plaats. De oorlogshandeling is niet relevant en wordt niet vermeld in de oorlogshandelingenlijst.

Wordt de exacte locatie van de oorlogshandeling binnen het analysegebied duidelijk uit het bronnenmateriaal?

- De locatie van de oorlogshandeling kan nauwkeurig worden herleid aan de hand van het bronnenmateriaal. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- De locatie van de oorlogshandeling kan niet met voldoende zekerheid en nauwkeurigheid worden vastgesteld. De oorlogshandeling kan niet nader worden geanalyseerd.

Zijn meerdere bronnen beschikbaar, of wordt de oorlogshandeling door één betrouwbare bron vermeld?

- Er is sprake van één betrouwbare bron of meerdere bronnen die de oorlogshandeling bevestigen. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- Eén onvoldoende betrouwbare bron vermeldt de oorlogshandeling. De oorlogshandeling wordt gemeld in de oorlogshandelingenlijst, maar het is niet mogelijk deze te analyseren.

Op basis van analyse van de relevante oorlogshandelingen wordt vastgesteld of binnen het analysegebied een aantoonbaar verhoogd risico bestaat op het aantreffen van NGE. Als dat het geval is, wordt het NGE-Risicogebied horizontaal afgebakend naar de situatie van 1940-1945 en wordt een advies gegeven. Het eindresultaat betreft deze rapportage en, in het geval van een positief advies, een bijbehorende Bodembelastingkaart.

Bij het opstellen van het HVO-NGE is gebruik gemaakt van ArcGIS Pro 2.2.3². Binnen dit geografische informatiesysteem zijn kaartmateriaal en luchtfoto's ingepast op de hedendaagse topografische kaart. Daarnaast is GIS gebruikt voor het aanduiden van locaties waar oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden op basis van de oorlogshandelingenlijst (zie hoofdstuk 3) en het intekenen van NGE-Risicogebieden, militaire infrastructuur etc.

Het onderzoek is uitgevoerd door een projectteam bestaande uit Historici, een GIS-specialist en een Senior OCE-deskundige/Kwaliteitsmanager. Op pagina 1 van dit rapport staan de betrokken deskundigen vermeld.

1.5 ONDERZOEKSUITSLUITINGEN

In overeenkomst met de uitgebrachte offerte, is een aantal onderzoeksuitsluitingen vastgesteld.

In dit HVO-NGE worden de volgende zaken uitgesloten:

- Hoeveelheid achtergebleven NGE. De hoeveelheid achtergebleven NGE is uitsluitend aangegeven indien dit kon worden achterhaald op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Indien dit niet mogelijk was, is dit als onbekend genoteerd.
- Contra-indicaties. Ontwikkelingen in de periode 1945 tot heden worden in dit HVO-NGE niet onderzocht. Het vaststellen van contra-indicaties op basis van historisch onderzoek wordt door REASeuro als te beperkt beschouwd. Indien sprake is van een NGE-Risicogebied wordt geadviseerd de contra-indicaties en de gevolgen hiervan in een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) op te nemen.
- Verticale afbakening. De verticale afbakening van de NGE-Risicogebieden hangt nauw samen met vast te stellen contra-indicaties, zoals het afgraven of ophogen van gebieden. Het nauwkeurig vaststellen van een verticale afbakening wordt om deze reden niet in het historisch vooronderzoek verricht. Indien

² In het vervolg aangeduid als GIS.

sprake is van een NGE-Risicogebied, wordt geadviseerd de verticale afbakening vast te stellen in een PRA-NGE. Wel is in dit HVO-NGE een indicatieve maximale penetratiediepte opgenomen ten opzichte van het maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. De maximale penetratiediepte vormt de ondergrens van de verticale afbakening. Deze wordt hoofdzakelijk bepaald door de weerstand van de bodem en de wijze waarop het betreffende NGE in het gebied terecht is gekomen.

1.6 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 zijn de geraadpleegde bronnen opgenomen. Op basis van deze bronnen is in hoofdstuk 4 een oorlogshandelingenlijst samengesteld. De oorlogshandelingen die als relevant zijn aangemerkt in de gebeurtenissenlijst, worden in hoofdstuk 5 en 6 geanalyseerd om vast te stellen of sprake is van een NGE-Risicogebied. Tot slot is in hoofdstuk 8 het advies opgenomen.

Een begrippenlijst ter verduidelijking is opgenomen in bijlage 1. Uitgebreide opsommingen van de geraadpleegde bronnen met aanvullende toelichting zijn weergegeven in bijlage 2 tot en met 8. Bijlage 9 bevat een checklist op basis van het WSCS-OCE. De tekeningen zijn opgenomen in bijlage 10. Tot slot zijn in bijlage 11 de certificaten van REASeuro opgenomen.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

In dit hoofdstuk is beschreven welke bronnen zijn geraadpleegd. Per geraadpleegde bron is in de bijlagen een overzicht opgenomen van het verzamelde bronnenmateriaal. Volgens het WSCS-OCE dient een aantal bronnen verplicht en aanvullend te worden geraadpleegd. REASeuro voldoet aan de gestelde eisen in het WSCS-OCE en raadpleegt daarnaast aanvullende bronnen die niet verplicht zijn gesteld. De bronnen die voor dit HVO-NGE zijn geraadpleegd, zijn weergegeven in Tabel 1.

Bron	Verplicht volgens WSCS-OCE	Geraadpleegd voor voorliggend HVO-NGE
Literatuur	☐	■
Nederlandse archieven		
Gemeentelijk archief	☐	■
Provinciaal archief	☐	■
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)		■
NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD)		■
Nationaal Archief (NA)		■
Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)		
• Munitieruimrapporten	☐	■
• Mijneveldkaarten	☐	■
• MMOD ³ -archief	☐	■
Luchtfotocollecties		
Bibliotheek Wageningen Universiteit	☐	■
Topografische Dienst Kadaster (Zwolle)		
• Luchtfotocollectie	☐	■
• Geallieerde stafkaartencollectie		■
The National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh)		■
Luftbilddatenbank (Estenfeld)		
Internationale archieven		
The National Archives (Londen, UK)		■
Bundesarchiv-Militärarchiv (Freiburg, DE)		■
National Archives and Records Administration (College Park (MD), US)		■
Library and Archives Canada (Ottawa, CA)		■
Overige bronnen		
Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945		■
Vergeltungswaffen: V1 en V2 inslagen in Nederland		■
Getuigen / locatiedeskundigen		
In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken		■

Tabel 1: Geraadpleegde bronnen.

Literatuur

In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de geraadpleegde literatuur. In de literatuur is gezocht naar beschrijvingen van voor het analysegebied mogelijk relevante gebeurtenissen. Deze gebeurtenissen zijn per tijdvak in de in bijlage 2 opgenomen tabellen weergegeven. Per gebeurtenis is een verwijzing opgenomen naar de betreffende bron en bladzijde.

Gemeentelijk en Provinciaal Archief

De gemeentearchieven van Dongen, Geertruidenberg, 's Gravenmoer, Loon op Zand, Made en Drimmelen, Oosterhout, Sprang-Capelle, Raamsdonk, Tilburg en Waspik en het provinciaal archief van Noord-Brabant zijn geraadpleegd. In ieder geval is conform de richtlijnen van het WSCS-OCE gezocht naar stukken van de luchtbeschermingsdienst, oorlogsschaderapporten en stukken met betrekking tot geruimde NGE.

Daarnaast wordt gezocht naar overige stukken met betrekking tot NGE. In bijlage 3 is een gedetailleerd

³ MMOD staat voor Mijn- en Munitieopruimingsdienst en was een van de voorlopers van de EOD.

overzicht opgenomen van alle geraadpleegde archieven en inventarissen en de informatie die in de archieven en inventarissen is aangetroffen.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag

Het NIMH beheert onder andere de collecties Gevechtsverslagen en –rapporten mei 1940 (Collectie 409), De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II/De Groene Serie (Collectie 492) en Duitse verdedigingswerken (Collectie 575). De collecties 409 en 575 dienen volgens het WSCS-OCE te worden geraadpleegd indien er aanwijzingen zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in mei 1940 of dat er Duitse stellingen hebben gelegen. Om vast te stellen of binnen het analysegebied sprake was van grondgevechten in mei 1940 is de collectie 492 geraadpleegd. Hieruit is gebleken dat dit niet het geval was, waardoor de collectie 409 niet is geraadpleegd. De collectie 575 is ter aanvulling geraadpleegd. De resultaten van het raadplegen van het NIMH zijn verwerkt in bijlage 3.

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD) in Amsterdam

Het NIOD beschikt over de archieven van de diverse bezettingsautoriteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voorbeelden hiervan zijn archieven van de Duitse politie-instanties en de archieven van de Duitse militaire staf in Nederland. In het NIOD is informatie aangetroffen voor het analysegebied, zie bijlage 3.

Nationaal Archief (NA) in Den Haag

In het NA zijn onder andere het archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, het archief van de Commissie van Proefneming en het Bunkerarchief geraadpleegd. Dit heeft informatie opgeleverd voor het analysegebied, zie bijlage 3.

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)

De EOD heeft de inventarissen van de munitieruimrapporten⁴ beschikbaar gesteld. Dit zijn de munitieruimingen die zij van 1971 tot en met heden door heel Nederland hebben uitgevoerd. In bijlage 5 is een overzicht opgenomen van de in het analysegebied verrichte ruimingen.

Daarnaast is bij de EOD nagevraagd of in het analysegebied mijnevelden of mijnenverdachte gebieden hebben gelegen. De EOD heeft overzichtskarten aangeleverd die informatie bieden over de mogelijke aanwezigheid van mijnevelden binnen het analysegebied, zie bijlage 6.

Tot slot is het MMOD-archief geraadpleegd. De MMOD is een voorloper van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. Het MMOD-archief is ondergebracht in de Semi-Statistische Archiefdiensten (SSA) in Rijswijk. In het MMOD-archief is informatie voor het analysegebied aangetroffen, zie bijlage 5.

Geallieerde stafkaart

Bij de afdeling GEO-informatie van het Kadaster in Zwolle is de geallieerde stafkaart besteld. De geallieerde stafkaart is gebruikt om te achterhalen of bombardementen in het analysegebied hebben plaatsgevonden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakten de geallieerden gebruik van het zogenaamde Nord du Guerre-coördinaatsysteem. Deze coördinaten staan op de stafkaart vermeld. Op de stafkaart zijn de voor het analysegebied relevante kaartvierkanten geselecteerd, zie bijlage 6. Met behulp hiervan is vastgesteld of er bombardementen binnen de kaartvierkanten of de onderliggende coördinaten hebben plaatsgevonden. Naast de reguliere versie van de stafkaart is ook gezocht naar een versie met een *defence overprint*. Op deze versie staan bij de geallieerde inlichtingendiensten bekende Duitse stellingen aangegeven. Deze defence overprint is echter niet beschikbaar gebleken, en is opgenomen in bijlage 6.

⁴ Beschikbaar van 1971 tot heden. De munitieruimrapporten worden ook wel MORA's of UO's genoemd.

Luchtfoto's

De volgende luchtfoto-instanties zijn geraadpleegd voor het verkrijgen van luchtfoto's van tijdens en vlak na de oorlog:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP).

In bijlage 7 is een overzicht opgenomen van de gegeorefererde en geanalyseerde luchtfoto's van het analysegebied en is de selectie van deze luchtfoto's gemotiveerd. De luchtfoto's geven informatie over de situatie in oorlogstijd en mogelijk zijn sporen van de oorlog, zoals kraters en verdedigingsstellingen, waar te nemen. De luchtfoto's zijn ingepast in tekening 01.

The National Archives (TNA) in Londen

REASeuro beschikt over kopieën van diverse gegevens uit The National Archives in Londen. Het betreft voornamelijk kopieën van de Operations Record Books (ORB's) van de 2nd Tactical Air Force. Deze luchtmacht voerde in 1944 en 1945 inleidende bombardementen uit vooruitlopend op de geallieerde troepenbeweging. Daarnaast beschikt REASeuro over een groot aantal ORB's van de Engelse eenheden Coastal Command, Bomber Command en Fighter Command. Tot slot zijn ook de ORB's van de zogenaamde Auster Squadrons geraadpleegd. Deze squadrons waren uitgerust met kleine waarnemingsvliegtuigen die de Duitse posities doorgaven aan de artillerie-eenheden. Er is gezocht naar luchtaanvallen en artilleriebeschietingen die hebben plaatsgevonden in het analysegebied. In bijlage 4 is deze informatie opgenomen.

Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv (BAMA) in Freiburg

De database van REASeuro bevat diverse stukken uit het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv in Freiburg. Deze afdeling van de Duitse nationale archieven bevat stukken van de Duitse krijgsmacht tussen 1495 en 1990. REASeuro beschikt over krijgsdagboeken, kaarten, correspondentie en luchtfoto's van de Duitse luchtmacht en marine uit de Tweede Wereldoorlog. In deze stukken is gezocht naar relevante informatie voor het analysegebied. Het raadplegen van het BAMA heeft geen relevante resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE.

National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD)

REASeuro beschikt over een collectie archiefstukken uit de Amerikaanse National Archives and Records Administration. Het betreft stukken met betrekking tot de activiteiten van de Amerikaanse luchtmacht, zoals de Mission Reports, luchtfoto's en stukken van de militaire inlichtingendienst. Het raadplegen van de NARA heeft geen relevante resultaten opgeleverd voor dit onderzoek, zie bijlage 4.

Library and Archives of Canada (LAC) in Ottawa

Het LAC bevat de archieven van het Canadese leger. Een deel van de collectie is digitaal beschikbaar. In de digitale collectie is gezocht naar relevante stafkaarten met *defence overprint*. Het raadplegen van het LAC heeft geen relevant kaartmateriaal opgeleverd.

Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog (SGLO)

De Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 houdt een onlineregister bij van alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het betreft een overzicht van meer dan zesduizend neergekomen vliegtuigen. Dit register is geraadpleegd, de resultaten zijn verwerkt in bijlage 2.

V1- en V2-inslagen

De website <http://www.vergeltungswaffen.nl> geeft een overzicht van neergekomen *Vergeltungswaffen* (Vergeldingswapens) in Nederland. Het vormt een aanvulling op de overige bronnen over V-wapens zoals de gemeentearchieven. Vanaf 1944 probeerde het Duitse leger het tij van de oorlog te keren door de inzet

van speciale V-wapens. De V-1 is een onbemand straalvliegtuig met explosieve lading, de V-2 is een ballistische raket met explosieve gevechtsskop. Het raadplegen van de website heeft resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE, zie bijlage 2.

Getuigen en locatiedeskundigen

Voor dit HVO-NGE zijn geen getuigen gehoord, omdat de bovenstaande bronnen voldoende informatie met betrekking tot het analysegebied bevatten.

In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken

In de database van REASeuro is gezocht naar in het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken die relevant zijn voor het voorliggende HVO-NGE. Mogelijk relevante NGE-bodemonderzoeken omvatten historische vooronderzoeken, projectgebonden risicoanalyses, detectierapporten en proces-verbalen van oplevering. In bijlage 8 is weergegeven welke in het verleden uitgevoerde onderzoeken in de omgeving zijn uitgevoerd.

3 WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Zoals zal blijken uit de volgende hoofdstukken bevinden zich in het Deelgebied 3 Geertruidenberg-Tilburg diverse NGE-Risicogebieden. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de afbakening van deze NGE-Risicogebieden tot stand is gekomen.

3.1 ALGEMEEN

In principe geldt dat heel Nederland niet verdacht is op de aanwezigheid van NGE, totdat op basis van feitelijk bronnenmateriaal het tegendeel wordt bewezen. Bij een HVO-NGE wordt getracht voldoende feitelijk bronnenmateriaal te vinden, op basis waarvan het gerede vermoeden op de aanwezigheid van NGE al of niet kan worden onderbouwd. Het is niet uit te sluiten dat buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden NGE worden aangetroffen. Het is evengoed mogelijk dat in een NGE-Risicogebied tijdens de opsporing geen NGE wordt aangetroffen. Dit kan worden veroorzaakt door het ontbreken van feitelijke informatie.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden op basis van historisch feitenmateriaal is geen 'exacte wetenschap'. De afbakening van NGE-Risicogebieden gebeurt waar mogelijk conform bijlage 3 van het WSCS-OCE. Wanneer het toepassen van de richtlijnen uit het WSCS-OCE niet mogelijk of ontoereikend is, wordt gemotiveerd afgeweken van deze richtlijnen. Op grond van het verzamelde feitenmateriaal en *expert judgement* wordt getracht het NGE-Risicogebied zo goed mogelijk af te bakenen.

3.2 NAUWKEURIGHEID AFBAKENING

Bij dit HVO-NGE is rekening gehouden met een aantal factoren die van invloed zijn op de nauwkeurigheid van de afgebakende NGE-Risicogebieden, namelijk:

1. De horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
2. De cartografische onnauwkeurigheid en de onnauwkeurigheid van het bronnenmateriaal.
3. Onduidelijke locatieomschrijvingen in de broninformatie.

In de volgende paragrafen worden deze factoren toegelicht.

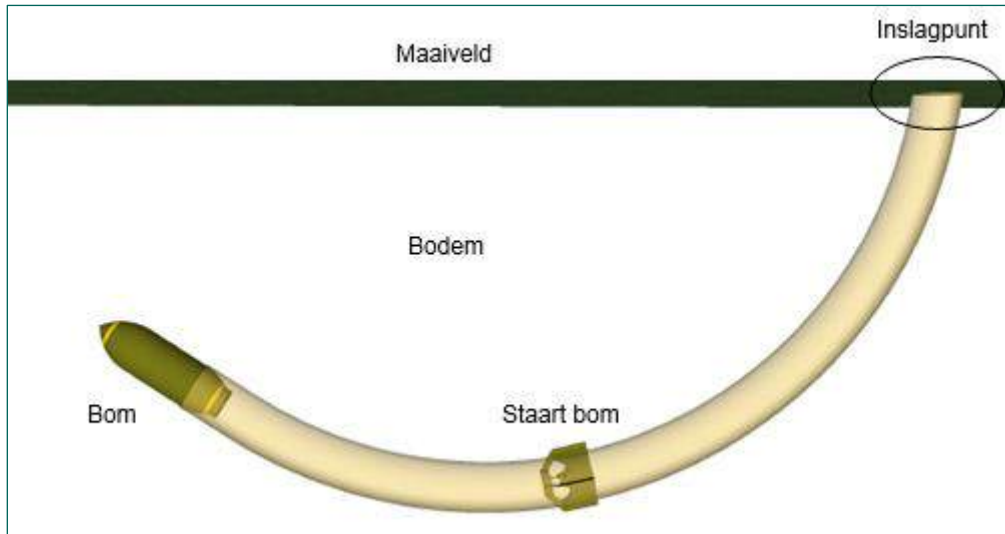
3.2.1 Horizontale verplaatsing NGE in de bodem

Na inslag in de bodem kan een blindganger van een vliegtuigbom, door zijn kinetische energie, ondergronds nog een aanzienlijke horizontale afstand afleggen. De afstand die een blindganger kan afleggen, is afhankelijk van diverse factoren, waaronder de bodemopbouw. Op basis van een studie van diverse onderzoeken door onder andere de Amerikaanse luchtmacht, wordt de maximale ondergrondse horizontale verplaatsing als volgt vastgesteld per kaliber vliegtuigbom:

Gewicht vliegtuigbom in lbs.	Maximale verplaatsing in meters (Afgerond)
100	5,48 (6,0)
250	5,48 (6,0)
500	7,1 (8,0)
1.000	8,0 (8,0)
2.000	9,5 (10,0)
>2.000	11,66 (12,0)

Tabel 2: Ondergrondse horizontale verplaatsing van afwerpmunitie, per kaliber.

De afstand van de horizontale verplaatsing wordt door REASeuro bij de in de richtlijn voor afbakening genoemde afstand opgeteld om het NGE-Risicogebied af te bakenen. In Figuur 3 op de volgende pagina is een voorbeeld weergegeven van de horizontale verplaatsing van een blindganger na inslag in de bodem.

Figuur 3: Horizontale verplaatsing van een blindganger van een vliegtuigbom.

3.2.2 Cartografische onnauwkeurigheid

Het is gebleken dat bij de inpassing van de diverse kaarten (de huidige ondergrond, geallieerde stafkaarten etc.) en luchtfoto's enige onnauwkeurigheid onvermijdbaar is. De onnauwkeurigheid verschilt per kaart en luchtfoto. Voor dit Vooronderzoek zijn diverse luchtfoto's besteld, die zijn ingepast in GIS. De afwijking bij het inpassen van deze luchtfoto's is variabel en is afhankelijk van het aantal herkenningpunten op de luchtfoto. Bij het intekenen van NGE-Risicogebieden op basis van deze luchtfoto's wordt een buffer in acht genomen ter ondervanging van deze cartografische afwijking.

Luchtfoto's zijn waardevolle bronnen voor het achterhalen van de exacte locatie van oorlogshandelingen. Toch beschikken ook luchtfoto's over grote onnauwkeurigheid. Deze onnauwkeurigheid kan worden veroorzaakt door de kwaliteit van de foto: op een korrelige foto zijn bomkraters moeilijk waarneembaar. Ook haarscherpe luchtfoto's kennen echter beperkingen. Als een luchtfoto is gemaakt van een gebied dat anno 2018 volledig is veranderd, is het inpassen van de luchtfoto op de huidige ondergrond niet mogelijk zonder enige onnauwkeurigheid.

Naast het inpassen speelt ook de vertekening door de cameralens een rol in deze onnauwkeurigheid. De bolling van de lens zorgt met name bij de rand van de foto's voor een vervorming van het beeld. Hoewel bij het inpassen van luchtfoto's wordt gepoogd de onnauwkeurigheid zo ver mogelijk te verkleinen, is het tot nul reduceren van de afwijking zelden mogelijk.

Sommige bronnen, met name ORB's, maken gebruik van het Nord du Guerre-coördinatenstelsel om de locatie van oorlogshandelingen weer te geven. Piloten van bommenwerpers en jachtbommenwerpers noteerden hun waarnemingen met een coördinaat in de logboeken. Het Nord du Guerre-coördinatenstelsel is opgedeeld in kilometervakken, die zijn weergegeven op de geallieerde stafkaart. In bijlage 6 is een voorbeeld opgenomen van een kaartvierkant. Bij het noteren van coördinaten vanaf deze kaart is sprake van drie soorten onnauwkeurigheden:

1. Onnauwkeurigheid in notatie

Stafkaarten zijn voorzien van een coördinatenstelsel gebaseerd op kaartvierkanten, het zogenaamde Nord du Guerre-coördinatenstelsel. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In de notatie van dit soort coördinaten zit daarom altijd een afwijking, deze afwijking is afhankelijk van het aantal cijfers, waarmee het coördinaat is genoteerd. Dit houdt in dat bij

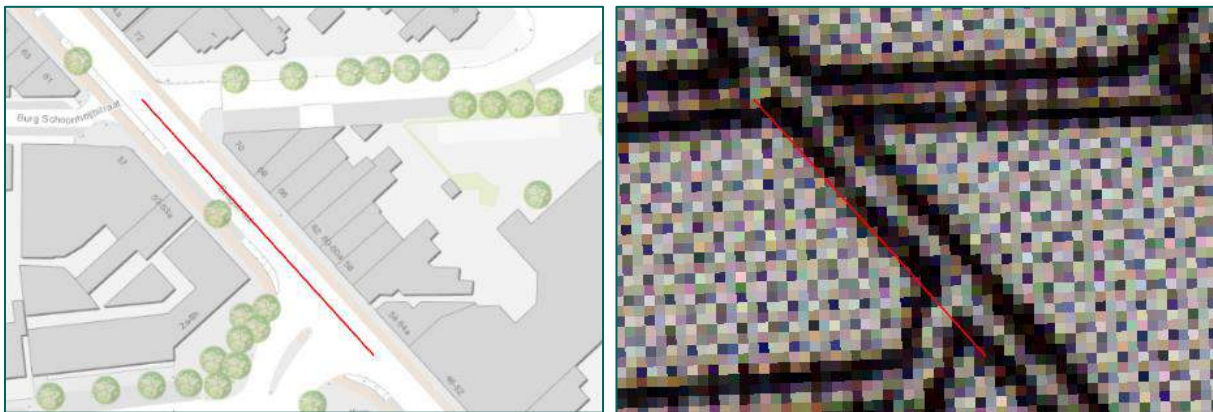
een achtcijferig coördinaat geen punt maar een vak van 10x10 meter wordt aangeduid waarbinnen het doelwit zich bevindt.

2. Projectie van de geallieerde stafkaart

De geallieerde stafkaart is samengesteld op basis van vooroorlogse kaarten, die gedurende de oorlogsjaren zijn geüpdatet en aangevuld met nieuwe informatie. Door de beperking van de techniek en gebrek aan de mogelijkheid om gebieden goed in te meten, is de kaart onnauwkeurig, zie Figuur 4. In het figuur zijn twee afbeeldingen opgenomen.

Links is de huidige nauwkeurige ondergrond weergegeven waarbij een deel van een straat (Brugstraat in Roosendaal) is aangegeven die ten tijde van de Tweede Wereldoorlog al lag. In het figuur rechts is een deel van de geallieerde stafkaart weergegeven, waarbij dezelfde straat is aangegeven. Het verschil in afstand bedraagt 13 meter.

Bij productie van kaarten worden de kaartelementen vertekend weergegeven om een overzichtelijk kaartbeeld te creëren, bijvoorbeeld wegen zijn breder weergegeven dan dat ze in werkelijkheid op schaal zouden moeten worden ingetekend, anders zouden ze niet zichtbaar zijn.

Figuur 4: Weergave verschil huidige ondergrond en geallieerde stafkaart. (Bronnen: ESRI en Kadaster).

3. Waarnemingsonnauwkeurigheid van de piloot

Veel luchtaanvallen werden onder moeilijke omstandigheden uitgevoerd. Vaak was het nacht, bewolkt, slecht weer of lagen de vliegtuigen onder vuur van Duits luchtafweergeschut. Daarnaast waren de navigatiemiddelen in de Tweede Wereldoorlog niet zo ver ontwikkeld. Piloten hadden tijdens de missies stafkaarten om zich te kunnen oriënteren. Hierdoor kunnen waarnemingen slecht genoteerd zijn en afwijken van de werkelijkheid. De combinatie van deze onnauwkeurigheden leidt tot een relatief grote onnauwkeurigheid bij het intekenen van oorlogshandelingen op basis van ORB's. Indien mogelijk wordt daarom altijd een tweede bron (bijv. luchtfoto) gebruikt om het betreffende NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.2.3 Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE

In de verschillende geraadpleegde bronnen is informatie aangetroffen, waarvan de locatieverwijzing onvoldoende concreet is om een NGE-Risicogebied af te kunnen bakenen. Hieronder wordt een aantal veel voorkomende voorbeelden gegeven, waardoor een (locatie-)omschrijving in een bron niet nauwkeurig is.

- Neergestorte vliegtuigen
In het geval van de neergestorte vliegtuigen blijkt dat de locatieomschrijving vaak niet specifiek is. Zo wordt bijvoorbeeld als locatie van een neergestort vliegtuig enkel een plaatsnaam gegeven. Op basis van die vage locatieomschrijving is het niet mogelijk een gebied af te bakenen.
- Soort NGE
Ook de soort NGE is vaak niet concreet weergegeven. Zo komt het voor dat in de gemeentelijke

archieven of literatuur wordt gesproken van 'granaten'. Echter, over de nationaliteit en het kaliber wordt geen informatie gegeven.

- Onbekende locaties
In sommige gevallen is van oorlogsgerelateerde gebeurtenissen niet of onvoldoende bekend waar ze hebben plaatsgevonden. Zo werd in geraadpleegde archieven meermaals melding gemaakt van neergekomen bommen 'in een weiland' of 'in het kanaal/rivier'. De precieze locaties kunnen aan de hand van de overige bronnen niet meer worden achterhaald.

3.2.4 Wijzigingen van straatnamen en huisnummers

In de naoorlogse periode hebben binnen de relevante gemeenten diverse wijzigingen plaatsgevonden met betrekking tot straatnamen en huisnummers. In de gemeentearchieven zijn diverse archiefstukken geraadpleegd over deze wijzigingen en vernummering. Bij het analyseren van oorlogshandelingen is rekening gehouden met deze wijzigingen om exacte locaties te kunnen bepalen.

3.3 AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN

Op basis van de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is bepaald of ten gevolge van een oorlogshandeling mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven. Als dat het geval is, is een NGE-Risicogebied afgebakend. Deze NGE-Risicogebieden zijn na overleg tussen historici en een Senior OCE-deskundige zo goed mogelijk afgebakend, waarbij de richtlijnen voor afbakening in het WSCS-OCE leidend zijn geweest. In sommige gevallen zal blijken dat moet worden afgeweken van deze richtlijnen. Waar dit het geval is, is dit aangegeven. Daarnaast biedt in een aantal gevallen het WSCS-OCE geen richtlijn voor het afbakenen van verdachte gebieden. In deze gevallen heeft de afbakening plaatsgevonden op basis van *expert judgement* van de historici en de Senior OCE-deskundige.

Onderstaand wordt per type oorlogshandeling beschreven hoe de NGE-Risicogebieden zijn afgebakend.

3.3.1 Naar aanleiding van grondgevechten

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van grondgevechten. Onder grondgevechten worden gevechten op de grond verstaan, waarbij strijdende partijen op relatief korte afstand elkaar beschoten met bijvoorbeeld handvuurwapens, mitrailleurs, hand- en geweergrenaten en granaatwerpers (niet zijnde artillerie). Ook de inzet van bijvoorbeeld pantserwagens en tanks valt onder grondgevechten.

In dit Vooronderzoek zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als een zogenaamde conflictzone. Dit is een globaal afgebakend gebied waarbinnen (intensieve) gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden. De afbakening is gebaseerd op het beschikbare bronnenmateriaal, maar kan gezien de aard van de gevechtshandelingen niet nauwkeurig worden begrensd. Bij de meeste grondgevechten is de exacte locatie niet bekend. De kalibers zijn vastgesteld aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal.

3.3.2 Naar aanleiding van artilleriebeschietingen

In het geval van artilleriebeschietingen is volgens het WSCS-OCE sprake van een NGE-Risicogebied. Dit gebied dient situationeel te worden afgebakend. Onder artilleriebeschietingen worden beschietingen over een lange afstand verstaan. Een van de doelen was het bieden van vuursteun, waarbij gericht vuur werd afgegeven op een bepaald doel. Een andere vorm van een artilleriebeschieting is vuur afgeven verspreid over een groot gebied met als doel de vijand te demoraliseren, de vijand dekking te laten zoeken en om zo veel mogelijk schade te veroorzaken. Er wordt daarnaast onderscheid gemaakt in krombaangeschut (projectiel beschrijft een kromme of steile baan) en vlakbaangeschut (projectiel beschrijft een overwegend rechte baan).

Net als bij grondgevechten zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als conflictzone. Omdat artillerie niet nauwkeurig was, kunnen granaten verspreid over een groot gebied zijn neergekomen. De NGE-Risicogebieden naar aanleiding van artilleriebeschietingen zijn afgebakend op basis van de

locatieomschrijvingen in de literatuur, de oorlogsschaderapporten, waargenomen kraters op luchtfoto's en op basis van de munitieruimingen van de EOD.

3.3.3 Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut

Meerdere keren is in de bronnen een melding aangetroffen van een neergekomen granaat van luchtafweergeschut. Volgens het WSCS-OCE is een krater van een gedetoneerde incidentele luchtafweergranaat niet verdacht tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweergranaat betreft. Het WSCS-OCE biedt verder geen richtlijnen voor het afbakenen van een verdacht gebied voor blindgangers van luchtafweerprojectielen, waarvan de exacte inslaglocatie niet bekend is.

Vanwege de aanwezigheid van luchtafweergeschut in en in de omgeving van de gemeente Woensdrecht, Bergen op Zoom en Roosendaal en Nispen, kan niet worden uitgesloten dat er granaten van luchtafweergeschut in het analysegebied zijn neergekomen. Granaten van luchtafweergeschut worden op vliegtuigen afgevuurd met tijdschokbuizen. Dit betekent dat de granaten detoneren als zij een schok ervaren, bijvoorbeeld door het raken van een vliegtuig. Als ze geen vliegtuig raken, moeten zij na een vooraf ingestelde tijd alsnog detoneren en verscherven in de buurt van het vliegtuig. Als de tijdschokbuizen niet functioneren, valt de granaat als blindganger op de grond, waar deze alsnog detoneert of als blindganger achterblijft. Daarnaast kwam het voor dat munitie van luchtdoelgeschut was uitgerust met veiligheids, waardoor de granaten die terugvielen op het maaiveld niet meer konden detoneren. Het is niet in te schatten waar granaten van luchtafweergeschut zijn neergekomen, omdat het luchtafweergeschut meebeweegt met de overvliegende vliegtuigen. Granaten kunnen tot vele kilometers van het afweergeschut neerkomen. Om deze reden is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen ten gevolge van neergekomen luchtafweergranaten, tenzij een concrete inslaglocatie bekend is of het luchtdoelgeschut tegen gronddoelen is ingezet.

3.3.4 Naar aanleiding van bombardementen

Het WSCS-OCE hanteert bepaalde richtlijnen voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen. Niet alle bombardementen zijn conform deze richtlijn af te bakenen. Er zijn vrijwel bij iedere locatie waar meerdere bombardementen hebben plaatsgevonden uitzonderingen. In deze paragraaf zijn de verschillende manieren van afbakenen beschreven.

Er kan onderscheid worden gemaakt in de volgende soorten bombardementen:

- Noodafworpen door bommenwerpers met meerdere bommen.
- Bombardementen door (middel)zware bommenwerpers op strategische locaties.
- Duikbombardementen door Spitfire en Typhoon jachtbommenwerpers met een klein aantal bommen (één tot drie).
- Tapijtombardementen door bommenwerpers.

Tijdens het onderzoek is op een aantal moeilijkheden gestuit:

- In geval van nood wierpen vliegtuigen hun bommen af omdat met minder ballast sneller kon worden gevlogen. Deze bommen waren niet gericht op een specifiek doel. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor de afbakening van een dergelijke noodafworp.
- Geen bruikbare luchtfoto's. In verschillende gevallen is gebleken dat geen luchtfoto's beschikbaar zijn van kort na de aanvallen. De beschikbare luchtfoto's zijn van enige tijd na de aanvallen, waardoor de kans bestaat dat kraters reeds zijn gedicht.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen vindt op de volgende manieren plaats:

- Duikbombardement krateranalyse.
Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor een duikbombardement waarbij kraters zijn waargenomen. Duikbommenwerpers konden één tot drie bommen bij zich dragen. Indien één of twee kraters zijn

waargenomen en het bekend is dat er twee of drie bommen zijn afgeworpen, is afgebakend op basis van krateranalyse. Het NGE-Risicogebied is in dit geval afgebakend op basis van de afstand tussen de twee waargenomen kraters. Hierbij wordt de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing opgeteld. De resulterende afstand is geprojecteerd op de waargenomen kraters.

- Duikbombardement kraterpatroon onbekend.

Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied, in het geval van een duikbombardement op een zogenaamd 'Pin Point Target', te worden afgebakend op 181 meter vanuit het hart van het doel. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Vaak blijkt dat het hart van het doel niet exact bekend is. In gevallen waarin de locatie van het bombardement indicatief aangeduid is, is een cirkel met een straal van 181 meter om de contouren van het omschreven doel getrokken. Een voorbeeld hiervan is een aanval op een kampement of een verdedigingswerk. Wanneer bekend is dat een dergelijk doel is aangevallen, wordt geen cirkel van 181 meter rondom het hart van het doel afgebakend, maar 181 meter rondom de contouren van het gehele kampement of verdedigingswerk. Tapijtbombardement.

Bij een bombardement dat is uitgevoerd door middelzware en/of zware bommenwerpers dient volgens het WSCS-OCE de richtlijn 'Tapijtbombardement' te worden toegepast. In dit geval wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een analyse van het inslagenpatroon. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon wordt geprojecteerd op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Bij tapijtbombardementen waarbij niet kan worden bepaald welke kraters opeenvolgend zijn, wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend. Het NGE-Risicogebied wordt in deze gevallen bepaald door, aan de hand van de technische informatie van het toestel, vast te stellen om de hoeveel meter een bom werd afgeworpen.

- Tapijtbombardement.

Bij een bombardement dat is uitgevoerd door middelzware en/of zware bommenwerpers dient volgens het WSCS-OCE de richtlijn 'Tapijtbombardement' te worden toegepast. In dit geval wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een analyse van het inslagenpatroon. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon wordt geprojecteerd op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Bij tapijtbombardementen waarbij niet kan worden bepaald welke kraters opeenvolgend zijn, wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend. Het NGE-Risicogebied wordt in deze gevallen bepaald door, aan de hand van de technische informatie van het toestel, vast te stellen om de hoeveel meter een bom werd afgeworpen.

- Afbakening van één enkele krater.

Op luchtfoto's kunnen ook enkele of losse kraters te zien zijn waarvan/waarbij:

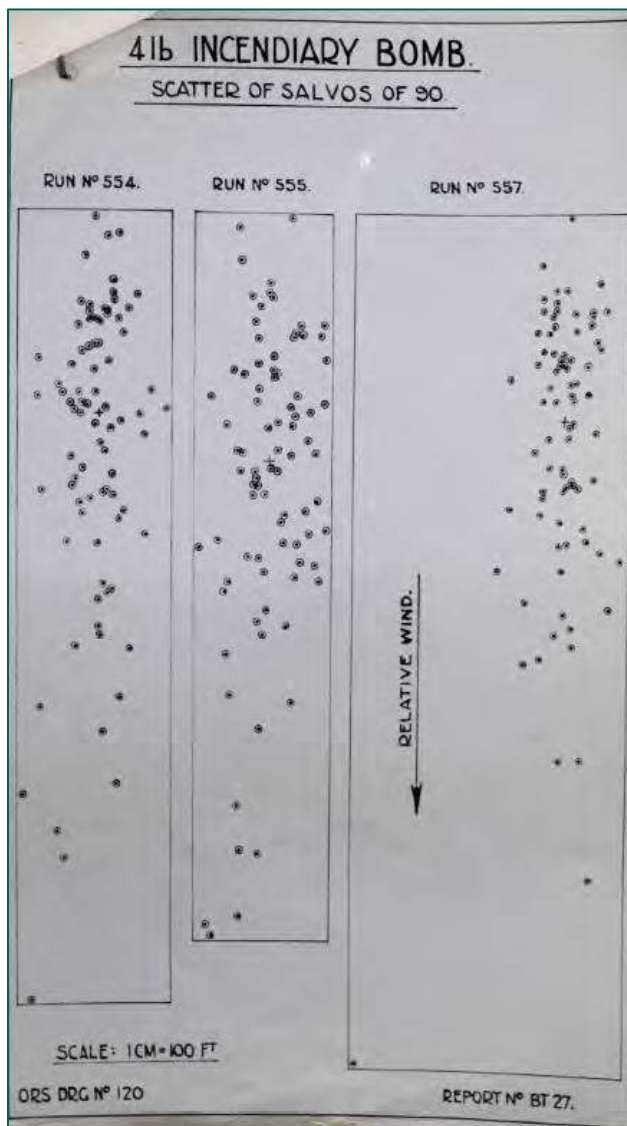
- geen andere bronnen beschikbaar zijn die de herkomst van de krater kunnen bevestigen;
- geen kraters in de nabije omgeving zijn waar te nemen;
- geen aanwijsbaar doel in de nabije omgeving aanwezig is.

Op basis van een enkele bron (een luchtfoto) is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.3.5 Naar aanleiding van bombardementen met staafbrandbommen

In sommige gevallen werden brandbommen ingezet bij bombardementen. Dergelijke staafbrandbommen werden met behulp van zogenaamde *Small Bomb Containers* (SBC's) met tientallen tegelijk afgeworpen, om over een groot gebied brand te kunnen stichten. De spreiding van de staafbrandbommen na afwerp is afhankelijk van verschillende factoren; afwerphoogte en vliegsnelheid zijn hiervan de belangrijkste.

Het Britse Air Ministry heeft vóór en gedurende de Tweede Wereldoorlog diverse testen gedaan met 4 lbs staafbrandbommen, om de werking ervan te analyseren en verbeteren. Hierbij zijn onder meer proeven gedaan om de spreiding van deze staafbrandbommen te testen. Deze testen wezen uit dat de staafbrandbommen na een val van ca. 75 meter stabiliseerden, en in een langwerpige patroon neerkwamen dat evenredig in lengte en breedte toenam naarmate de afwerphoogte toenam. Uit de testen bleek dat de verhouding tussen de lengte en de breedte van het inslagenpatroon 4 op 1 bedroeg. 90% van de bommen kwam geconcentreerd neer, terwijl de overige 10% om verschillende redenen ver buiten het patroon neerkwam. Een voorbeeld van de resultaten van testen zijn weergegeven in Figuur 5.

Figuur 5: 4 lbs bomb trial. (Bron: TNA, AIR 2/7537).

Aan de hand van de informatie uit deze onderzoeken kan een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een bombardement met staafbrandbommen onderbouwd worden afgebakend. Hierbij is het van belang om vast te stellen waar de brandbommen zijn neergekomen. Door een lijn te trekken tussen de twee inslagen die op grootste afstand van elkaar liggen, kan de maximale bekende lengte van het patroon worden bepaald.

3.3.6 Naar aanleiding raketaanvallen

Onder raketaanvallen worden aanvallen verstaan van jachtbommenwerpers, waarbij luchtgrondraketten worden afgevuurd op een gronddoel. Raketten werden bijvoorbeeld ingezet tegen treinen en vijandelijke stellingen.

Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied in het geval van een raketbeschieting, waarvan het inslagenpatroon bekend is, te worden afgebakend op basis van krateranalyse. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende kraters binnen het inslagenpatroon wordt bepaald. Het verdacht gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger.

Bij voorliggend HVO-NGE is gebleken dat het niet mogelijk is om een NGE-Risicogebied af te bakenen op basis van krateranalyse. De reden hiervoor is dat bij de verschillende raketaanvallen geen afzonderlijk inslagenpatroon te onderscheiden is, of dat door artilleriebeschietingen geen onderscheid kan worden gemaakt tussen kraters die veroorzaakt zijn door het detoneren van raketten of artilleriegranaten. Ook kan het zijn dat geen kwalitatieve luchtfoto's beschikbaar zijn van kort na de aanvallen. In dit geval wordt een raketaanval afgebakend op basis van de richtlijn 'Raketbeschieting op een zogenaamd Pin Point Target, inslagenpatroon onbekend' uit het WSCS-OCE. Hierbij wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel. Vaak is gebleken dat het hart van het doel niet exact bekend is. In die gevallen is 108 meter om de contouren van het doel getrokken. Bij de genoemde 108 meter is de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een blindganger in de bodem opgeteld, zie paragraaf 3.2.1.

3.3.7 Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens

Onder boordwapens worden boordkanonnen en boordmitrailleurs verstaan. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van beschietingen met boordwapens. Aanvallen met boordgeschut zijn lastig af te bakenen omdat:

1. De locaties van aanvallen met boordwapens slechts in uitzonderlijke gevallen nauwkeurig kunnen worden vastgesteld.
2. In het geval van een 'strafing' (aanval met boordwapens) de wapens al ruim van tevoren worden afgevuurd, waardoor de spreiding van dusdanige grootte is dat het gefundeerd afbakenen van een NGE-Risicogebied niet mogelijk is.

Om bovenstaande redenen is het afbakenen van een NGE-Risicogebied slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk. Daar waar bekend is dat aanvallen zijn uitgevoerd met boordmitrailleurs, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. Met boordmitrailleurs worden kogels (Klein Kaliber Munitie, KKM) afgeschoten welke in de regel geen springstof bevatten. De kogel is het projectiel dat wordt verschoten.

3.3.8 Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen

De richtlijn in het WSCS-OCE schrijft voor dat in het geval van een crashlocatie van een vliegtuig het NGE-Risicogebied situationeel dient te worden afgebakend. Wanneer de exacte locatie van een neergestort vliegtuig niet te achterhalen is op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal, wordt geen verdacht gebied afgebakend. Het kan ook voorkomen dat een vliegtuig op het maaiveld neer is gekomen, waardoor vliegtuigonderdelen naar alle waarschijnlijkheid niet in de bodem terecht zijn gekomen, of reeds tijdens de oorlog zijn geborgen. Ook in deze gevallen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend.

3.3.9 Naar aanleiding van neergekomen V-wapens

In de omgeving van Deelgebied 3 Geertruidenberg-Tilburg zijn diverse V1's en V2's neergekomen. Volgens het WSCS-OCE dient het gebied dat is getroffen door een V1 te worden afgebakend met 15 meter rondom het inslagpunt, vanwege de horizontale verplaatsing (in het geval van een blindganger) en 50 meter

rondom een krater van een gedetoneerde V1. In het geval van een (gedeeltelijk) gedetoneerde V2 dient het verdacht gebied situationeel te worden afgebakend.

Aangezien de kracht van een explosie van een V1 of V2 zeer groot is, wordt niet verwacht dat explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. De restanten van een V1 kunnen bijvoorbeeld ver buiten een gebied van 50 meter terecht komen. Daarnaast is de verwachting, gezien de schade die de V1's en V2's in de gemeenten hebben veroorzaakt, dat ze volledig zijn gedetoneerd en geen explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. Om deze redenen worden naar aanleiding van de V-wapens geen NGE-Risicogebieden afgebakend. Wel kunnen door het inslaan van een V-wapens giftige stoffen in de bodem zijn achtergebleven. Gezien het gezondheidsrisico zijn de locaties van de inslagen ter kennisgeving op de kaart geprojecteerd.

3.3.10 Naar aanleiding van de aanwezigheid van verdedigingsstellingen

Voorafgaande en gedurende de Tweede Wereldoorlog werden verschillende verdedigingsstellingen aangelegd door Nederlandse, Duitse en geallieerde eenheden. Deze zijn onder te verdelen in:

- **Verdedigingswerk**
Dit is een groepering van wapenopstellingen en/of geschutopstellingen. Volgens het WSCS-OCE is het grondgebied binnen de grenzen van het verdedigingswerk verdacht op achtergebleven NGE. Hierbij dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd.
- **Wapenopstelling**
Een wapenopstelling is een opstelling voor handvuurwapens, machinegeweren en/of andere (semi)automatische wapens, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. Uitgangspunt is dat de locatie van de wapenopstelling verdacht is op de aanwezigheid van NGE. Omdat een wapenopstelling op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.
- **Geschutopstelling**
Locatie van geschut, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. Volgens het WSCS-OCE is het NGE-Risicogebied een gebied met een straal van 25 meter rondom het hart van de geschutopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang. Hierbij dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd.
- **Loopgraaf**
Een loopgraaf is meestal te herkennen aan een zigzaggend patroon. Uitgangspunt is dat het gebied binnen de contouren van de loopgraaf verdacht is. Omdat een loopgraaf op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd om de contour van de loopgraaf. Indien de exacte ligging van een loopgraaf kan worden vastgesteld door middel van grondspiegel kan het verdachte gebied worden teruggebracht tot de exacte ligging van de loopgraaf.
- **Mangat**
Dit is een gat in de grond met schuilfunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput. Mangaten zijn volgens het WSCS-OCE niet verdacht tenzij er aanwijzingen zijn dat ze in gebruik zijn genomen als schuttersput. Het is aannemelijk dat de mangaten die zich bevinden in gebieden waar ook grondgevechten hebben plaatsgevonden, zijn gebruikt als schuttersput. De mangaten die zijn gebruikt als schuttersput zijn verdacht op mogelijk achtergebleven NGE. Aangezien er geen aanwijzingen zijn dat de mangaten in het analysegebied gebruikt zijn als schuttersput, is naar aanleiding van mangaten in dit HVO-NGE geen NGE-Risicogebied afgebakend.

Omdat volgens het WSCS-OCE stellingen worden afgebakend op basis van luchtfoto's, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.

3.3.11 Naar aanleiding van mijnenvelden

Volgens het WSCS-OCE is het gebied binnen de contouren van het mijnenveld verdacht, als op basis van de mijnenruimrapporten is gebleken dat niet alle mijnen zijn geruimd en feitelijke onderbouwning voor

vermiste mijnen ontbreekt. Hierbij is echter nog geen rekening gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid. De mijnenvelden zijn namelijk met de hand ingetekend op de geallieerde stafkaart, die vervolgens is ingepast in GIS. De onnauwkeurigheid bij de mijnenvelden is vastgesteld op 20 meter.

3.3.12 Naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen

Het is bekend dat gedurende de oorlog vernielingsmiddelen zijn ingezet. Volgens het WSCS-OCE is de locatie, waar de vernielingslading in werking is gesteld, verdacht en dient de afbakening verder situationeel te worden bepaald.

In het geval van de vernieling van de bruggen kunnen mogelijk vernielingsmiddelen zijn achtergebleven in het water ter hoogte van de bruggen. In de praktijk is de kans op het aantreffen van NGE van niet gedetoneerde vernielingsmiddelen echter zeer klein. Het kan voorkomen dat niet alle aangebrachte vernielingsmiddelen hebben gewerkt. In deze gevallen zullen de vernielingsmiddelen bij het springen van de bruggen zijn weggeslingerd en mogelijk op de land- en/of waterbodem zijn achtergebleven. Omdat niet bekend is of bij het laten springen van de bruggen (restanten van) vernielingsmiddelen zijn achtergebleven, is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.3.13 Naar aanleiding van munitiedump

Een dumplocatie van munitie en/of toebehoren kan voorkomen in de land- en op de waterbodem en is volgens het WSCS-OCE verdacht. Als uitgangspunt voor afbakening van het NGE-Risicogebied dient de locatie van de dump te worden genomen. Verder is de afbakening situationeel te bepalen. Het dumpen van munitie is slechts zelden gedocumenteerd. Wanneer in het geraadpleegde bronnenmateriaal melding wordt gemaakt van munitiedump en de dump kan worden herleid naar een exacte locatie, wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. In enkele gevallen is echter gebleken dat locaties van munitiedump pas tijdens naoorlogse werkzaamheden werden ontdekt.

4 OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn diverse oorlogshandelingen in en in de omgeving van het analysegebied naar voren gekomen. In dit hoofdstuk worden deze oorlogshandelingen gevat in een chronologische oorlogshandelingenlijst. Per oorlogshandeling staat beschreven welke bronnen beschikbaar zijn voor elke oorlogshandeling. Daarnaast wordt de datum van de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto vermeld die na de desbetreffende oorlogshandeling is genomen. Ten slotte wordt per oorlogshandeling in de lijst vermeld of deze al dan niet relevant is voor het analysegebied (zie ook paragraaf 1.4). Aan de hand van de oorlogshandelingenlijst wordt bepaald welke oorlogshandelingen in hoofdstuk 5 en 6 worden geanalyseerd. De locaties waar de oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden zijn ingetekend in GIS en zijn weergegeven in Tekening 03: Oorlogshandelingenkaart.

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
10 mei 1940	Bombardement bij Lijnsheike en Heikant.	BEE1 19 JAN 17 LOO 79 MOO 17	RCA, 484., Inv. 2999	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen luchtfotoanalyse mogelijk.	-
	Vanaf de Dongecentrale beschieten Nederlandse militairen met een mitrailleur een Junkers.	ZIJ1 125	-	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
11-12 mei 1940	Duitse opmars door Noord-Brabant.	BRO 254 ZIJ1 23	NIMH, 492., Deel 1	-	-	Niet relevant, geen oorlogshandelingen binnen analysegebied.	-
13 mei 1940	Een Brits toestel maakte een noodlanding nabij de Rijdsdijk te Oosteind.	JOL 30-31 SGLO T0602	-	-	-	Niet relevant, betreft noodlanding.	-
2 oktober 1940	Er kwamen bommen neer in de gemeente Raamsdonk.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
3 oktober 1940	Bombardement op een schip in de Donge in de gemeente Raamsdonk.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
7 oktober 1940	In een weiland in Sprang-Capelle kwamen bommen neer.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
	In een weiland in Oosterhout kwamen bommen neer.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal				Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
7 november 1940	In 'het vrije veld' bij Oosterhout vielen bommen.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
10 december 1940	Op een tuinierbedrijf in Sprang-Capelle vielen bommen.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
19 december 1940	In een weiland in de gemeente Dongen viel één bom.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
31 december 1940	Een Brits vliegtuig stortte neer bij De Moer, tussen Loon op Zand – St. Joachimsmoer nabij Gilze-Rijen	SGLO T0934	RCA, 1110., Inv. 1190 NA, 2.04.53.15., Inv. 78	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend, zie paragraaf 3.3.8.	-
29 januari 1941	In 'het vrije veld' in Sprang-Capelle vielen bommen.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
10 februari 1941	In een weiland in de gemeente Raamsdonk kwamen bommen neer.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
14/15 februari 1941	Er kwamen bommen neer bij Kraanven.	-	RCA, 1110., Inv. 1190 NA, 2.04.53.15., Inv. 78 NIOD, 077., Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen luchtfotoanalyse mogelijk.	-
27 februari 1941	Een Duits vliegtuig kwam neer in de gemeente Oosterhout.	-	NIOD, 077. Inv. 1328	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.	-
24/25 juli 1941	Er kwamen bommen neer bij "De Delle", Sint Joachimsmoer.	-	RCA, 1110., Inv. 1190 NA, 2.04.53.15., Inv. 78	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen luchtfotoanalyse mogelijk.	-
1942-1944	Duitse eenheden veroorzaakten schade aan de Loonse Heide door 'ingebruikneming'.	-	RCA, 484., Inv. 2994	-	-	Niet relevant, niet bekend of de eenheden binnen het analysegebied aanwezig waren.	-
31 juli / 1 augustus 1942	Een Wellington bommenwerper stortte neer nabij de weg Loon op Zand-Tilburg.	SGLO T1742	RCA, 1110., Inv. 1190	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend, zie paragraaf 3.3.8.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
2 maart 1943	Een blindganger, vermoedelijk een luchtafweergranaat, kwam neer op 400 meter ten noorden van de weg Loon op Zand-Dongen.	-	RCA, 1110., Inv. 1190	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
12 juni 1943	Noodlanding van een Duits jachtvliegtuig op een akker nabij de Bolkensteeg in Dongen.	-	RCA, 932., Inv. 51	-	-	Niet relevant, betreft noodlanding, zie paragraaf 3.3.8.	-
23 augustus 1943	Een vliegtuig kwam brandend neer achter Het Klooster op Het Sandoel in de zogenaamde Carthuiserpolder	-	RCA, 2733., Inv. 1333	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
7 februari 1944	Duitse Munitieopslagplaats bij Loon op Zand.	-	NIMH, 575., Inv. 492	-	-	Niet relevant, buiten analysegebied.	-
24/25 mei 1944	Een geallieerd vliegtuig kwam neer bij Heikant in de omgeving van Tilburg.	BEE1 116 BEE2 19	-	-	-	Niet relevant, geen specifieke locaties bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
21 juni 1944	Kaart met locaties van luchtafweergeschut bij Geertruidenberg.	-	NIMH, 575., Inv. 86	-	19-09-1944 29-12-1944	Relevant, luchtafweergeschut gemeld binnen projectgebied.	6.4
20 juli 1944	Spitfires voeren een luchtaanval uit op een sleepboot bij Geertruidenberg.	ZWA2 257	-	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
5 september 1944	Bij Vijfhuizen 4 werd een niet-ontploft projectiel aangetroffen.	-	RCA, 030., Inv. 236	-	-	Niet relevant, onduidelijk waar en wat voor projectiel is aangetroffen.	-
4 oktober 1944	Spitfires bombarderen een concentratie van sleepboten bij coördinaat E.0545.	-	-	TNA AIR 37/715, 26/192, 27/1662, 27/1678	28-12-1944	Relevant, bombardement binnen analysegebied.	6.1
6 oktober 1944	Geallieerde vliegtuigen beschieten boerderijen bij Heikant.	BEE1 116-117	-	-	-	Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-	-

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal				Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
						Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	
16 oktober 1944	Spitfires beschieten een Duits voertuig bij coördinaat E.1637.	-	-	TNA AIR 37/715, 26/192, 27/1709	-	Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	-
20 oktober 1944	Geallieerde vliegtuigen beschieten voertuigen op de weg tussen Loon op Zand en Tilburg.	BEE1 117	-	TNA AIR 37/715, 26/192, 27/1109	-	Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.	-
21 oktober 1944	Typhoons beschieten sleepboten op het coördinaat E.1040 met raketten.	-	-	TNA AIR 37/715, 26/192, 27/1109	-	Relevant, betreft raketbeschieting binnen analysegebied.	0
24 oktober 1944	Mitrailleurvuur op de weg van Tilburg naar loon op Zand.	-	RCA, 030., Inv. 236	-	-	Niet relevant, geen specifieke locaties bekend en geen aanvullende bron beschikbaar.	-
25 oktober – 16 november 1944	Oorlogshandelingen gedurende de bevrijding.	ALP1 3 ALP2 59-60 BOL 94-96 CMH 21 DID1 181-182, 223-226, 234, 237 DID2 182-184 DID3 207 KLE 218-219, 221 LOO 83-98 HSC z.p. ZIJ1 137-139 ZIJ2 36-40	RCA, 484., Inv. 3348 RCA, 955., Inv. 324 RCA, 955., Inv. 760 RCA, 955., Inv. 916 RCA, 955., Inv. 917 RCA, 955., Inv. 1164 RCA, 955., Inv. 1287 RCA, 955., Inv. 1373 RCA, 955., Inv. 1374 RCA, 1097., Inv. 121 RCA, 1097., Inv. 975 RCA, 1097., Inv. 976 RCA, 1097., Inv. 1642 RCA, 1110., Inv. 1019 RCA, 1110., Inv. 1026 RCA, 1110., Inv. 1027 RCA, 1110., Inv. 1028 RCA, 1110., Inv. 1029 RCA, 1110., Inv. 1031 RCA, 1110., Inv. 1034	NARA, RG 242, Entry T3-14, LXXXVII-Maps, NARA, RG 242, Entry T3-14, RL 1667	28-12-1944 29-12-1944 01-03-1945	Relevant, oorlogshandelingen binnen het analysegebied.	5.1 - 5.11

Bronnenmateriaal		Bronnenmateriaal			Analyse		
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
			RCA, 1110., Inv. 1035 RCA, 1110., Inv. 1036 RCA, 1110., Inv. 1038 RCA, 1110., Inv. 1633 RCA, 1299., Inv. 2599 RCA, 2091., Inv. 661 RCA, 2348., Inv. 956 RCA, 2733., Inv. 3 RCA, 3109., Inv. 879 RCA, 3109., Inv. 880 RCA, 3109., Inv. 882 RCA, 3109., Inv. 883 RCA, 3109., Inv. 884 SALHA, 1009., Inv. 1117 SALHA, 1009., Inv. 1178 SALHA, 1009., Inv. 1598 SALHA, 1009., Inv. 2061 SALHA, 1009., Inv. 2073 SALHA, 1016., Inv. 683 SALHA, 1016., Inv. 905 SALHA, 1016., Inv. 968 SALHA, 1016., Inv. 1317 BHIC, 127., Inv. 443				
29/30 oktober 1944	Duitse eenheden vernielen de centrale van de P.N.E.M te Geertruidenberg.	-	NIMH, 575. Inv. 117	-	-	Niet relevant, naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.	-
30 oktober 1944	Duitse eenheden bliezen de brug over de Donge op bij Lage Ham.	-	RCA, 955., Inv. 1301	-	-	Niet relevant, naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.	-
4 november 1944	Duitse eenheden bliezen munitiedepots bij Loon op Zand op.	ALP3 125	-	-	-	Niet relevant, geen Duitse munitiedepots bekend binnen of in de nabijheid van het analysegebied.	-
6 december 1944	Bij Zandschel kwam een vliegtuigbom neer.	HSC z.p.	-	-	01-03-1945	Relevant, betreft bombardement bij analysegebied.	6.3

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
15 december 1944	Een V1 kwam neer bij Huis ter Heide bij Sprang-Capelle.	VER V0113	-	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van neergekomen V-wapens worden tevens geen NGE-Risicogebieden afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
29 december 1944	Een V1 kwam neer bij Klein Dongen bij de Moerse Dreef nabij de Ruiterbaan.	VER 0258	-	-	-	Niet relevant, geen specifieke locatie bekend. Naar aanleiding van neergekomen V-wapens worden tevens geen NGE-Risicogebieden afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
Januari/februari 1945	In Oosteind en Groenendijk kwamen V1's neer.	BOL 131	RCA, 955., Inv. 96 RCA, 1097., Inv. 975 RCA, 2091., Inv. 661 RCA, 3109., Inv. 888	-	-	Niet relevant, geen van de V1's kwam binnen het projectgebied neer. Naar aanleiding van neergekomen V-wapens worden tevens geen NGE-Risicogebieden afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
23 januari 1945	Duits granaatvuur op de Dongecentrale.	ZIJ1 238	-	-	-	Relevant, artilleriebeschieting binnen analysegebied.	6.4
24 januari 1945	Duits granaatvuur op de Dongecentrale.	ZIJ1 238	-	-	-	Relevant, artilleriebeschieting binnen analysegebied.	6.4
27 februari 1945	Opgave van locaties waar landmijnen en munitie zijn achtergebleven.	-	RCA, 030., Inv. 237	-	-	Niet relevant, genoemde locaties lagen niet binnen projectgebied.	-
26 maart 1945	Een V1 kwam neer op de gemeentegrens Dongen/Kaatsheuvel op de Korte Dreef.	VER V1511	RCA, 1110., Inv. 1019	-	-	Niet relevant, de V1 kwam niet binnen het projectgebied neer. Naar aanleiding van neergekomen V-wapens worden tevens geen NGE-Risicogebieden afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
Naoorlogs	Munitiemagazijncomplex nabij Loon op Zand.	-	RCA, 1600., Inv. 1159 RCA, 1600., Inv. 2720	-	-	Niet relevant, betreft naoorlogse munitiemagazijncomplex. In het overige bronnenmateriaal zijn geen aanwijzingen aangetroffen dat munitie is achtergebleven als	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
						gevolg van de aanwezigheid van de munitiemagazijncomplexen.	

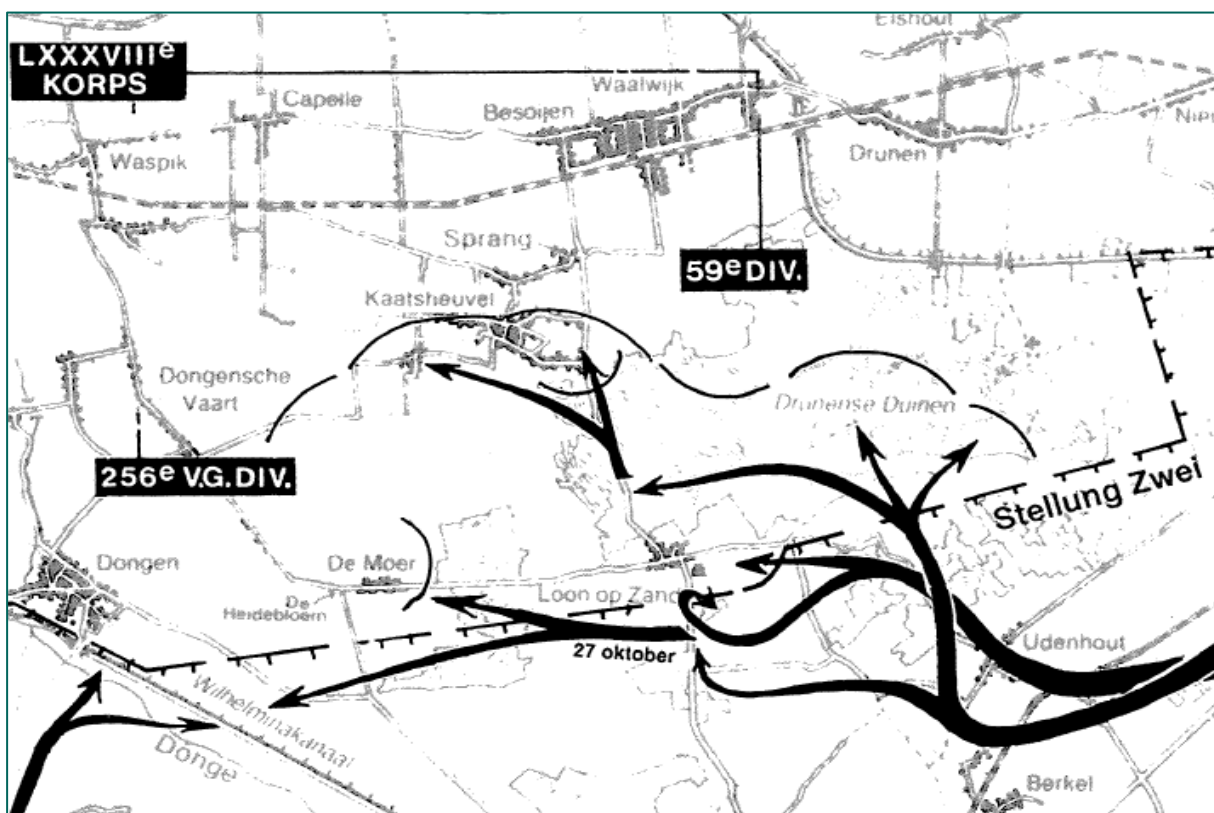
Tabel 3: Chronologische oorlogshandelingenlijst.

5 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN BEVRIJDING OKTOBER-NOVEMBER 1944

In september 1944 wisten de geallieerde eenheden een groot deel van België te veroveren. Ook Antwerpen werd op 4 september 1944 door de geallieerde soldaten bevrijd, maar in het Scheldegebied bleven Duitse eenheden hardnekkig weerstand bieden, waardoor de haven van Antwerpen niet als aanvoerhaven kon worden gebruikt. In oktober 1944 werd een geallieerd offensief georganiseerd om de Scheldemonding te veroveren. Ter ondersteuning van de strijd om de Schelde, gaat op 20 oktober 1944 operatie Pheasant van start. Deze operatie voorziet in de verovering van Midden- en West-Brabant. Tegelijk wil het geallieerde opperbevel trachten de bruggen over de Maas bij Keizersveer en Moerdijk te veroveren en het Duitse 15de leger, dat in Brabant zit, in te sluiten. In onderstaande paragrafen per bron geanalyseerd waar oorlogshandelingen plaatsvonden binnen het analysegebied gedurende de uitvoering van operatie Pheasant. Hierbij is onderscheid gemaakt in de noord- en zuidzijde van het analysegebied. In paragraaf 5.4.11 is geanalyseerd waar binnen het analysegebied NGE-Risicogebieden zijn naar aanleiding van de oorlogshandelingen.

5.1 LITERATUUR, 27 OKTOBER 1944

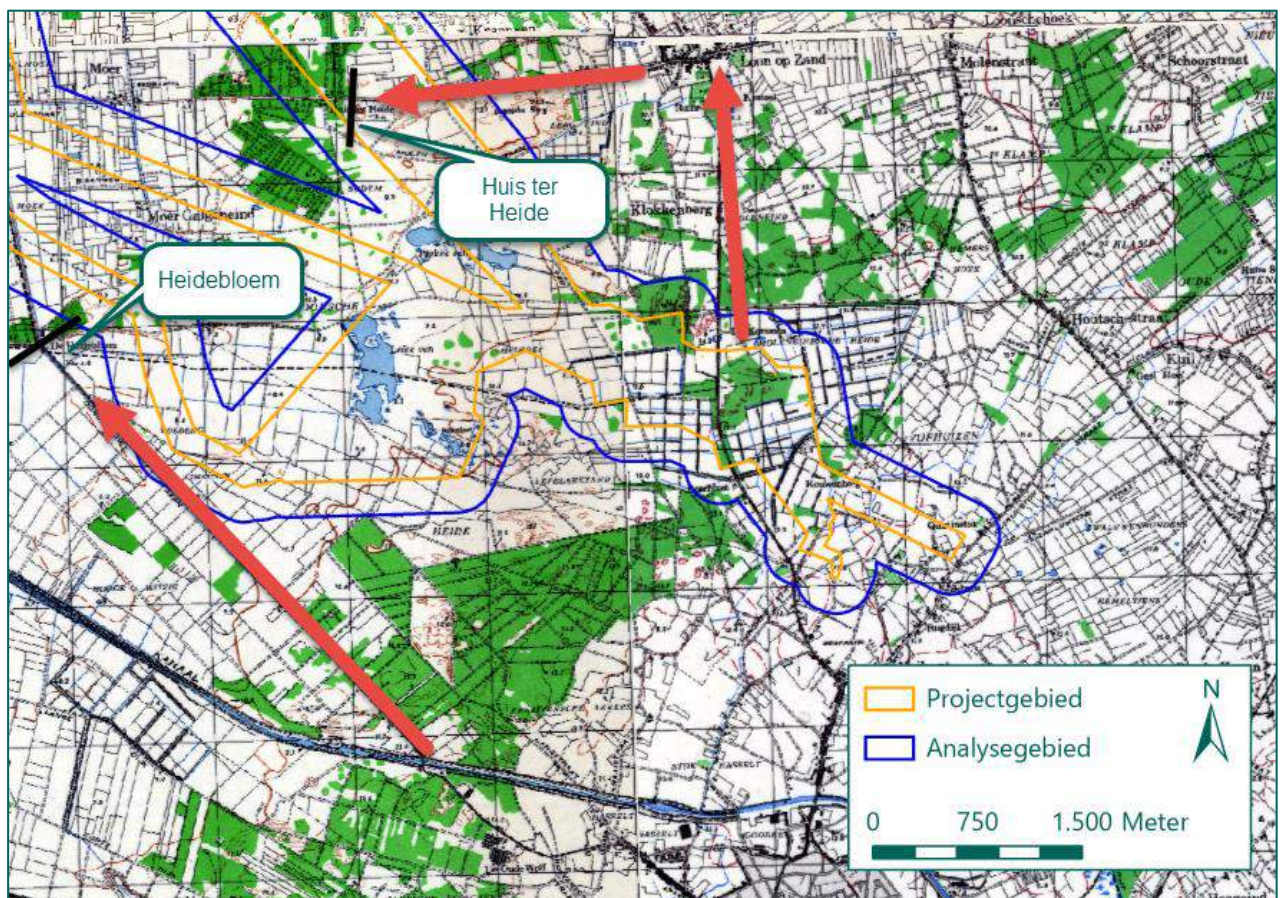
De geallieerde opmars verliep in de eerste dagen van operatie Pheasant voorspoedig en op 26 oktober 1944 waren Vught, Oisterwijk en een deel van 's-Hertogenbosch bevrijd door Britse eenheden. De Duitse soldaten waren genoodzaakt zich terug te trekken en vormden een nieuwe verdedigingslinie die onder meer liep van Dongen naar Loon op Zand. Op 27 oktober 1944 werd Tilburg vanuit het zuiden en oosten bevrijd, waarna de opmars richting Loon op Zand werd ingezet, zie Figuur 6. Loon op Zand en omgeving werden op 27 oktober 1944 eerst beschoten met artillerie, waarna Britse infanteristen het dorp bestormden. Hevige Duitse weerstand deed de Britse soldaten echter terugkeren naar hun oude stellingen.

Figuur 6: Geallieerde opmars op 27 oktober 1944. (Bron: DID1, 223-226).

5.2 LITERATUUR, 28 OKTOBER 1944

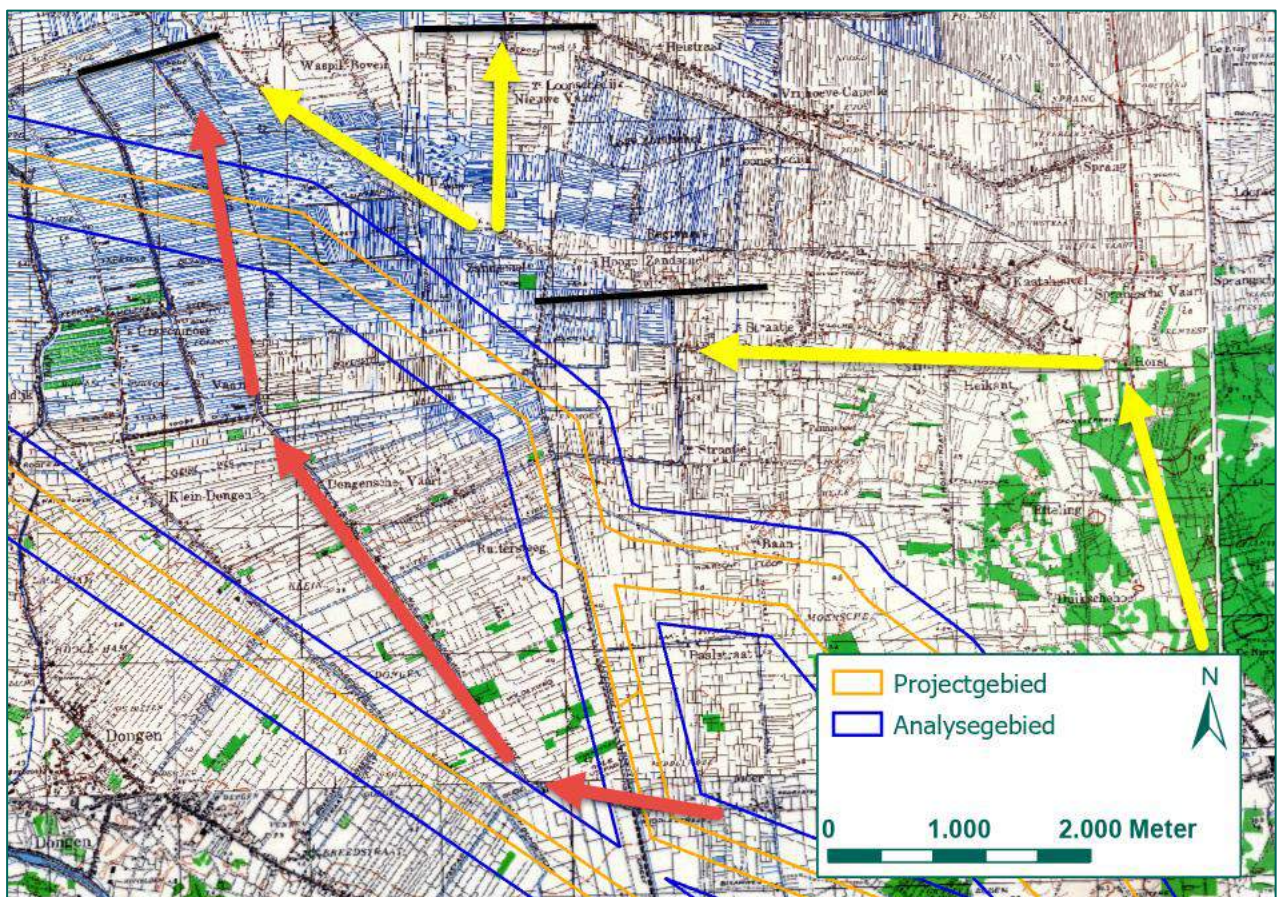
In de nacht van 27 op 28 oktober 1944 beschoot de geallieerde artillerie Loon op Zand en omgeving acht uur lang. Op 28 oktober 1944 werd in de ochtend de aanval op Loon op Zand hervat. Tegelijkertijd trokken Britse eenheden voorzichtig verder in westelijke richting. Patrouilles waren op 27 oktober 1944 al op verschillende ingegraven Duitse soldaten gestuit ten westen van de Loonse Heide. Drie verkenningvoertuigen reden tot aan het kruispunt bij Heidebloem, waar zij werden verrast door Duitse soldaten, uitgerust met Panzerfausten en Sturmgeschütz. Verschillende Britse soldaten kwamen om en slechts een klein deel keerde terug. Ook richting De Moer, op de weg tussen De Moer en Loon op Zand, kwamen de Britse soldaten niet verder, aangezien Duitse soldaten zich hadden ingegraven bij Huis ter Heide. In Figuur 7 zijn de locaties, waar opmarsroutes plaatsvonden, weergegeven op de geallieerde stafkaart.

Figuur 7: Situatie 28 oktober 1944. Met rode pijlen zijn de Britse opmarsroutes weergegeven en de Duitse verdedigingslijnes met zwart. (Bron ondergrond: Kadaster).

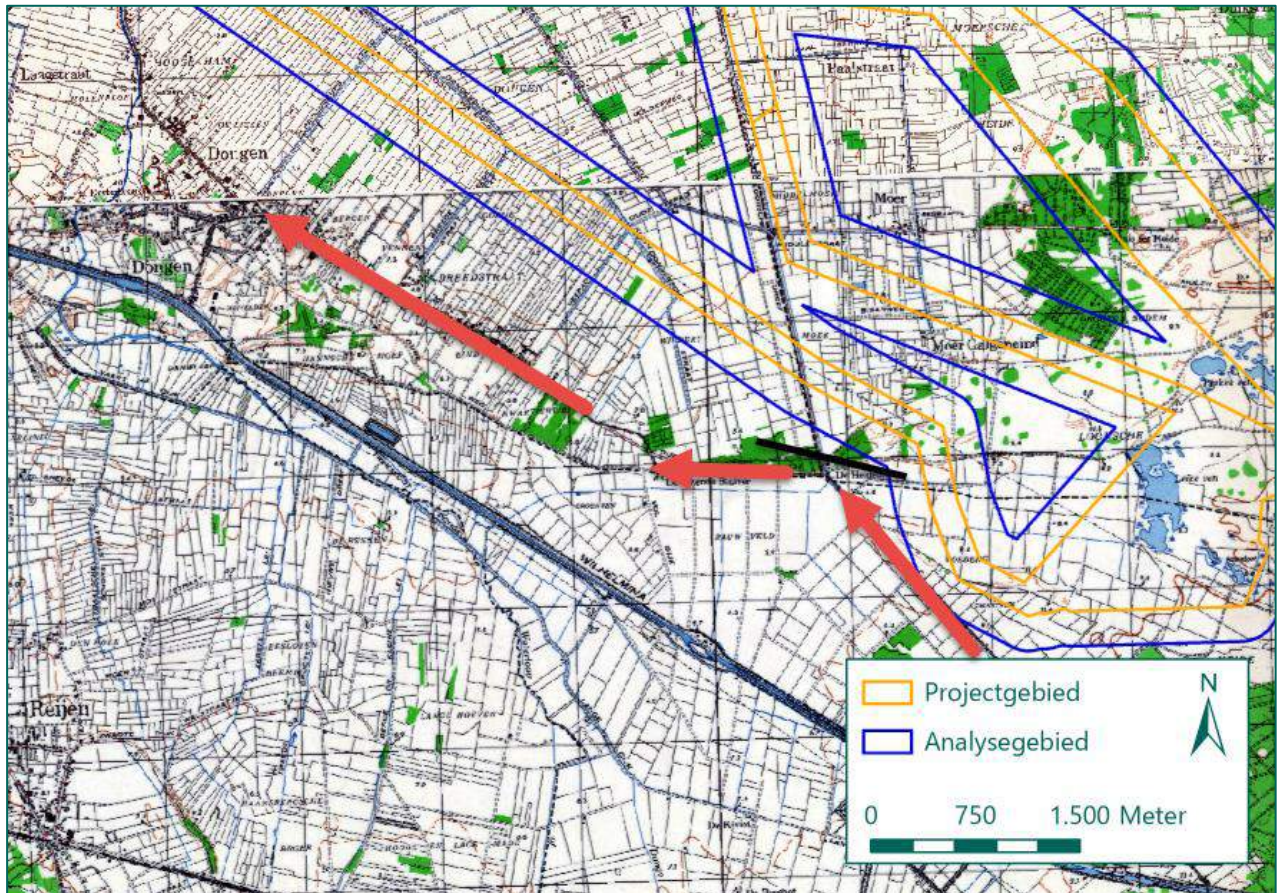
5.3 LITERATUUR, 29 OKTOBER 1944

Op 29 oktober 1944 wisten de tanks van de Britse 7th Armoured Division om 15.00 uur op te rukken tot het kruispunt bij de Loonsche Dreef voorbij De Moer. Zij vervolgden hun opmars in noordwestelijke richting vanaf het Oude Veepad tot de noordrand van Klein Dongen en Dongensche Vaart. Omdat de voorste tank door Duitse eenheden in brand werd geschoten, en zodoende de weg blokkeerde, werd de opmars vertraagd. Om 20.00 uur sloten de Britse infanteristen zich hierbij aan. Een verkenningseenheid van de 7th British Armoured Division, het 11th Hussars, ging in noordelijke richting lang de 's Gravenmoersevaart de situatie bekijken. Deze eenheid raakte aan de Hoge Brug, zo'n anderhalve kilometer ten westen van Waspik-Boven, slaags met de Duitse eenheden. Vooral een stuk Pak 40 (7,5 cm Panzerabwehrkanone 40), dat tussen de huizen bij de splitsing Achterstedijk-Kerkpad (thans Schoolstraat) is opgesteld, bezorgde veel overlast. Met vlammenwerpers en geschut werd het weerstandsnest opgeruimd, waarna de brug, die door verzetsmensen van vernietiging was gered, onbeschadigd in handen van de Britten viel. Bij Hoge Brug kwamen rond 21.00 uur ook de Britse infanteristen aan die via Loon op Zand naar Zandschel en Hoge Zandschel waren opgetrokken. Bij Zandschel en Hoge Zandschel waren de eenheden gestuit op door een paar Sturmgeschütze.

Figuur 8: Situatie noordzijde 29 oktober 1944. Met rode en gele pijlen zijn de Britse opmarsroutes weergegeven en met zwart de Duitse verdedigingslijnies. (Bron ondergrond: Kadaster).

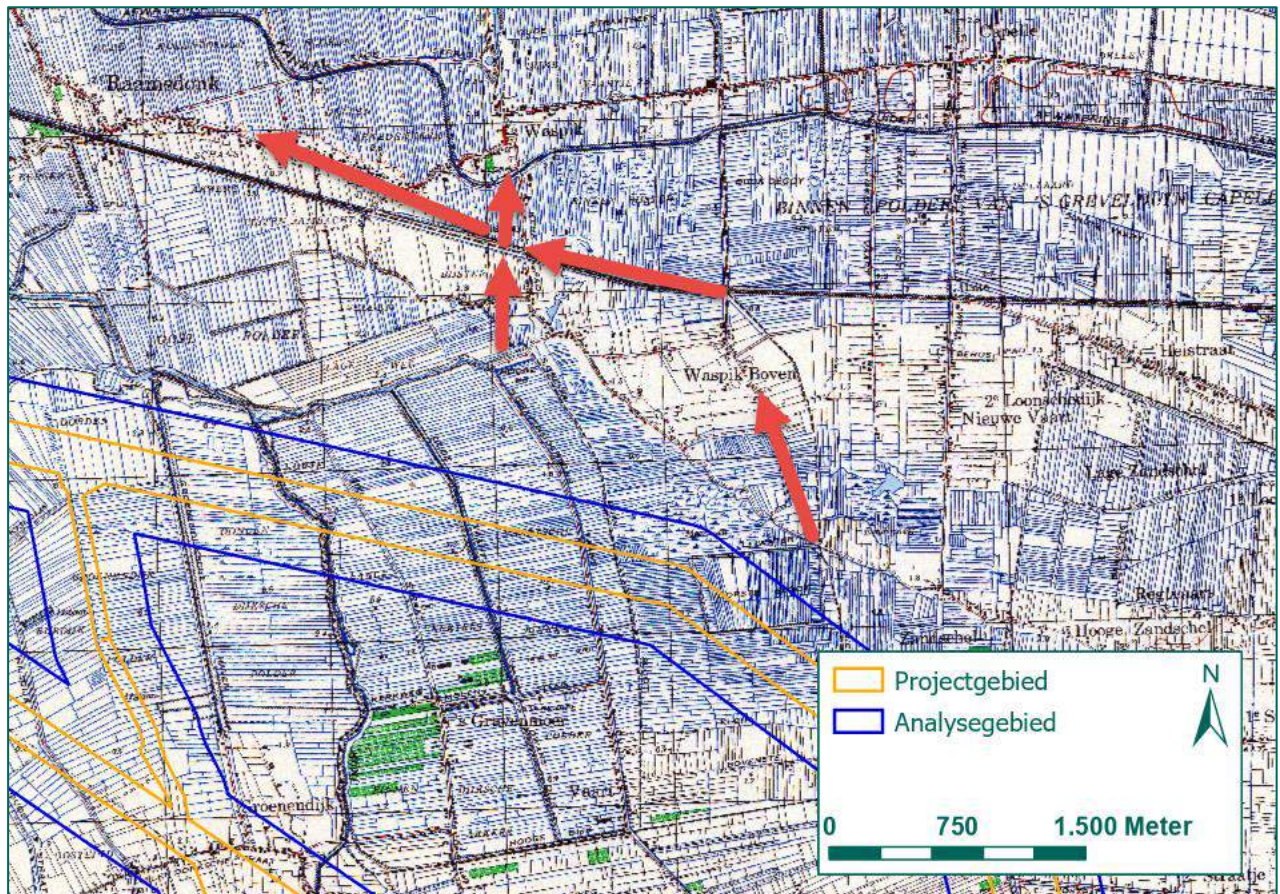
Aan de zuidzijde doorbraken rond 15.00 uur de tanks van de 7th British Armoured Division de Duitse linies bij Heidebloem. Deze gevechten werden voorafgegaan aan verschillende artilleriebeschietingen, waarbij de gehele omgeving in puin werd geschoten. Na de artilleriebeschietingen lukte het de infanteristen en tanks om de Duitse eenheden, die beschikten over een Pak 40, te verslaan. Hierna kon korte tijd later de weg worden vervolgd richting Dongen, dat dezelfde avond nog werd bevrijd.

Figuur 9: Situatie zuidzijde 29 oktober 1944. Met rode pijlen zijn de Britse opmarsroutes weergegeven en met zwart de Duitse verdedigingslinie bij Heidebloem. (Bron ondergrond: Kadaster).

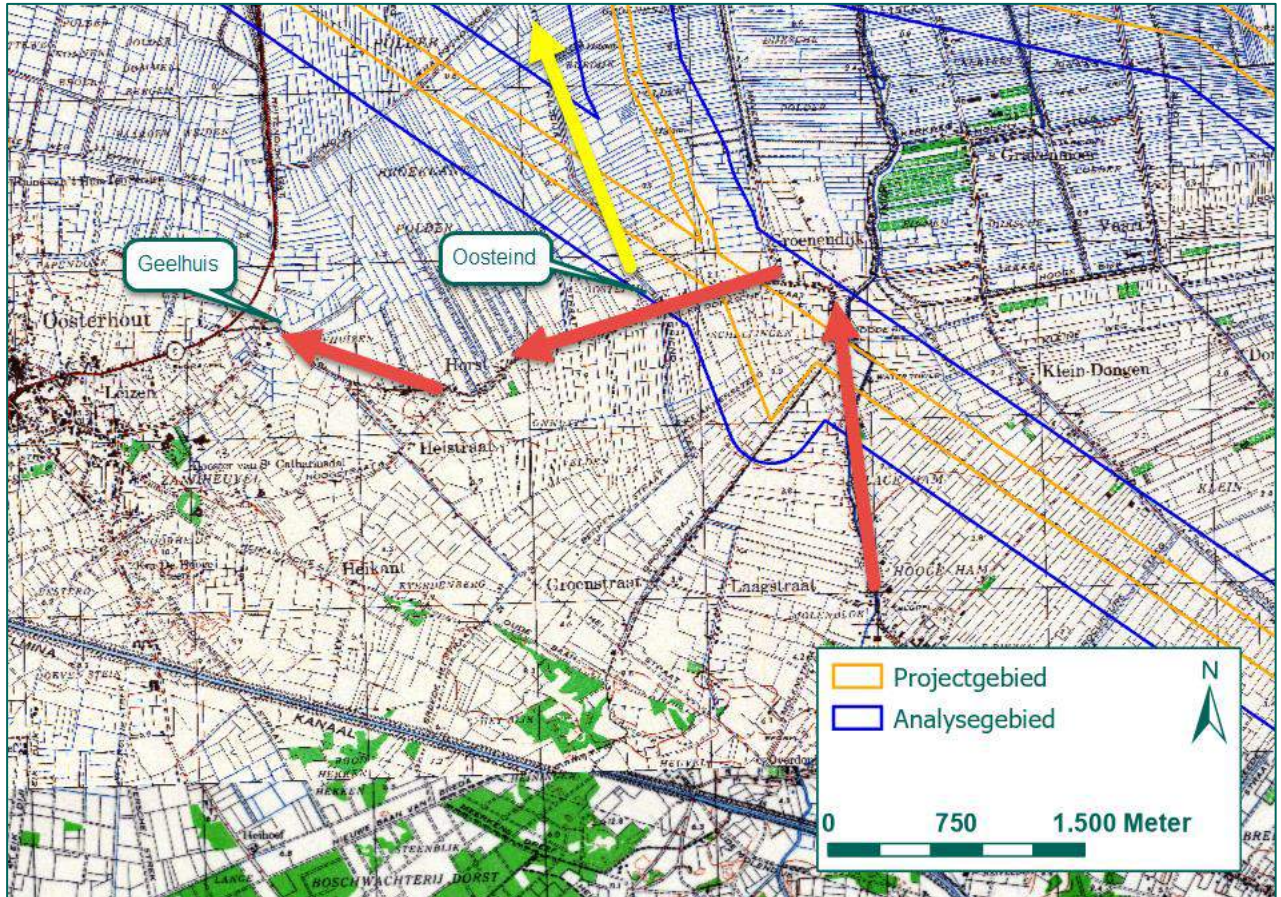
5.4 LITERATUUR, 30 OKTOBER 1944

Op 30 oktober 1944 begon de Duitse legerleiding met de terugtrekking van Duitse eenheden achter het Wilhelminakanaal bij Geertruidenberg. Vooral de Moerdijkbruggen dienden tot het uiterste verdedigd te worden. De Britse eenheden aan de noordzijde rukten op via Waspik en Raamsdonk, waar zij stuitten op achtergebleven Duitse eenheden. De strijd verplaatste zich op ruime afstand van het analysegebied, zie Figuur 10.

Figuur 10: Situatie noordzijde 30 oktober 1944. Met rode pijlen zijn de Britse opmarsroutes richting Raamsdonk en Waspik weergegeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

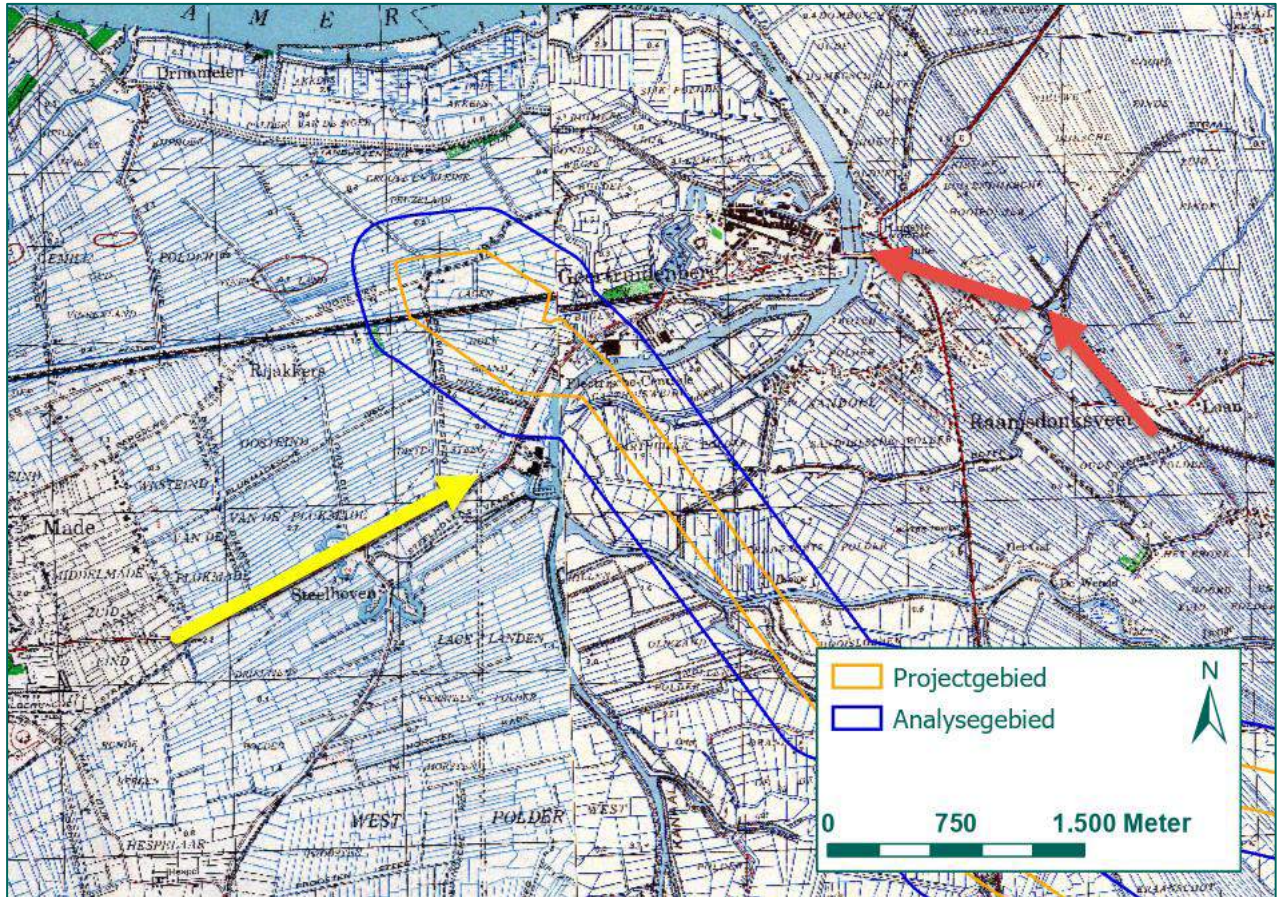
Nadat Dongen was bevrijd op 29 oktober 1944 trokken de Britse eenheden verder richting het noordwesten. Bij Groenendijk hadden Duitse eenheden de brug opgeblazen. Britse genisten legden een noodbrug en de eenheden vervolgden hun opmars richting Oosteind. Oosteind werd zonder tegenstand ingenomen, maar enkele Duitse soldaten boden nog weerstand op de Rijdsdijk. De Duitse eenheden werden na een kort vuurgevecht door de Britse eenheden gedood. De eerste twee uur lag Oosteind nog onder artillerievuur van terugtrekkende Duitse soldaten. Bij het zogenaamde Geelhuis in de Leijssensestraat stond nog antitankgeschut opgesteld, dat werd gebruikt om de Britse opmars te vertragen. Toen de Britse soldaten echter dichterbij kwamen, trokken de Duitse eenheden weg uit Oosterhout en werd het zonder verdere gevechten bevrijd.

Figuur 11: Situatie zuidzijde 30 oktober 1944. Met rode pijlen zijn de Britse opmarsroutes richting Oosterhout weergegeven. De gele pijl duidt de beweging over de Rijnsdijk richting het noorden aan. (Bron ondergrond: Kadaster).

5.5 LITERATUUR, 31 OKTOBER – 5 NOVEMBER 1944

De Britse eenheden trekken door in de richting van Geertruidenberg, dat op 31 oktober 1944 voor het eerst onder geallieerd artillerievuur kwam te liggen. De Duitse eenheden hebben zich in Geertruidenberg teruggetrokken achter het Wilhelminakanaal. De geallieerden stellen artillerie op in Raamsdonksveer en nemen Geertruidenberg dagenlang onder vuur. Op 3 november 1944 besluit de Duitse legerleiding om de laatste eenheden terug te laten trekken uit Geertruidenberg, aangezien vanuit het zuidwesten Poolse eenheden oprukten. Nadat de Poolse soldaten eerst Made hebben bevrijd, werd Geertruidenberg op 5 november 1944 uiteindelijk door de Poolse eenheden bevrijd.

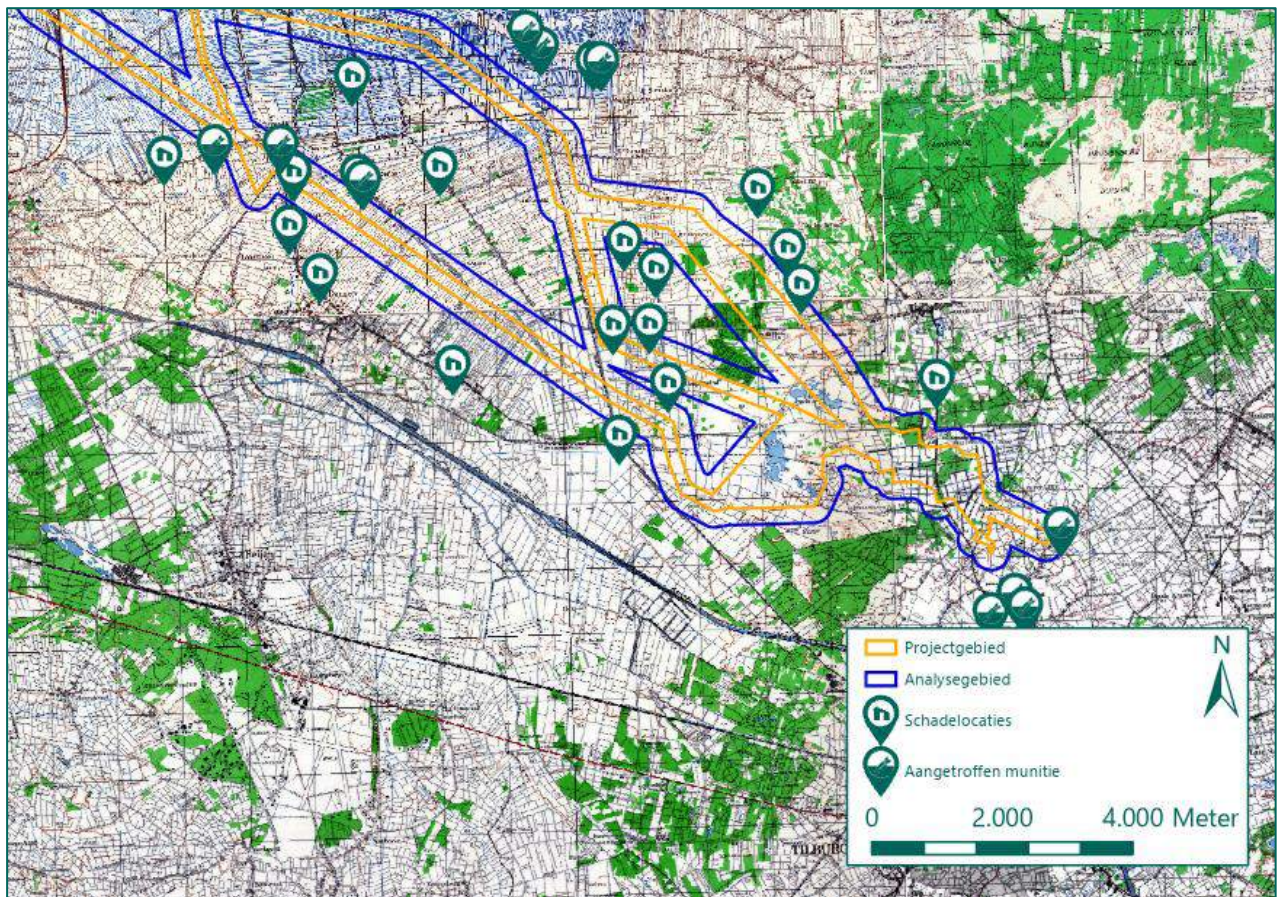
Figuur 12: Situatie 31 oktober – 5 november 1944. De Britse opmars tot en met Raamsdonksveer is met een rode pijl weergegeven. De gele pijl duidt de Poolse opmars aan richting Geertruidenberg. (Bron ondergrond: Kadaster).

5.6 LITERATUUR, DUITSE ARTILLERIEBESCHIETINGEN NOVEMBER 1944 – JANUARI 1945

Na de bevrijding van Midden-Brabant hadden de Duitse eenheden zich in november 1944 teruggetrokken achter de Maas en de verschillende toegangsbruggen opgeblazen. Ook Geertruidenberg werd meerdere malen beschoten, zo blijkt uit de literatuur. Zo kwamen in januari 1945 granaten neer in de omgeving van de Dongecentrale.

5.7 NEDERLANDSE ARCHIEVEN

Tijdens het archiefonderzoek in verschillende Nederlandse archieven zijn verschillende meldingen aangetroffen van ontstane schade in oktober en november 1944. In vele gevallen wordt niet aangegeven waardoor de schade exact is ontstaan, maar gezien de gemelde data wordt geconcludeerd dat de schade moet zijn ontstaan door oorlogshandelingen die hebben plaatsgevonden gedurende de bevrijding eind oktober/begin november 1944. Tevens zijn verschillende dossiers geraadpleegd met betrekking tot aangetroffen munitie. In Figuur 13 zijn de locaties binnen het analysegebied waar schade is ontstaan of munitie is aangetroffen in één figuur gevat. Aangezien in sommige gevallen meerdere schademeldingen zijn gedaan binnen dezelfde straat zijn in deze gevallen enkel de straat weergegeven. Verder is van sommige locaties slechts indicatief een locatie bekend.

Figuur 13: Locaties waar schade is gemeld of munitie is aangetroffen, weergegeven op de geallieerd stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

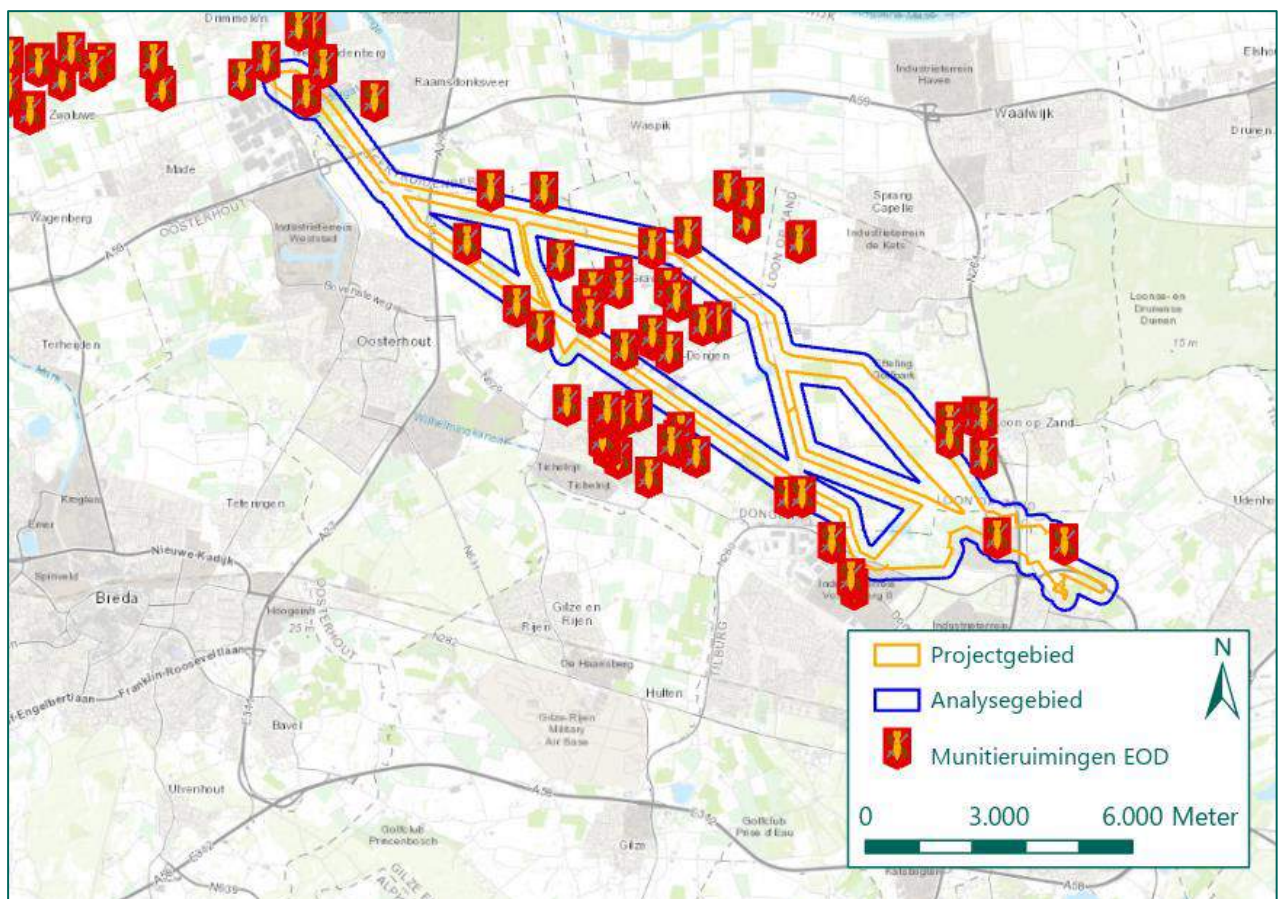
In het archiefmateriaal uit Nederlandse archiefinstellingen is tevens een kort verslag aangetroffen waarin melding werd gemaakt van artilleriebeschietingen op 's Gravenmoer. 's Gravenmoer werd op 29 oktober 1944 door geallieerde artillerie beschoten, aangezien er vermoedens bestonden dat er zich nog Duitse eenheden schuilhielden. Door de arts van het dorp werden de geallieerde eenheden uiteindelijk ingelicht dat de Duitse soldaten reeds uit het dorp waren weggetrokken.

5.8 BUITGEMAAKTE DUITSE DOSSIERS UIT DE NATIONAL ARCHIVES AND RECORDS ADMINISTRATION

In de National Archives and Records Administration (zie bijlage 4) zijn verschillende buitgemaakte Duitse verslagen aangetroffen van de oorlogshandelingen van 27 oktober tot en met 30 oktober 1944. In de documentatie wordt melding gemaakt van de geallieerde opmars ten noorden van Tilburg richting Loon op Zand en Waalwijk. De Duitse verslagen bieden geen aanvullende informatie met betrekking tot de oorlogshandelingen die reeds beschreven zijn in de literatuur, zie paragraaf 5.4.1 t/m 5.4.5.

5.9 MUNITIERRUIMINGEN EOD

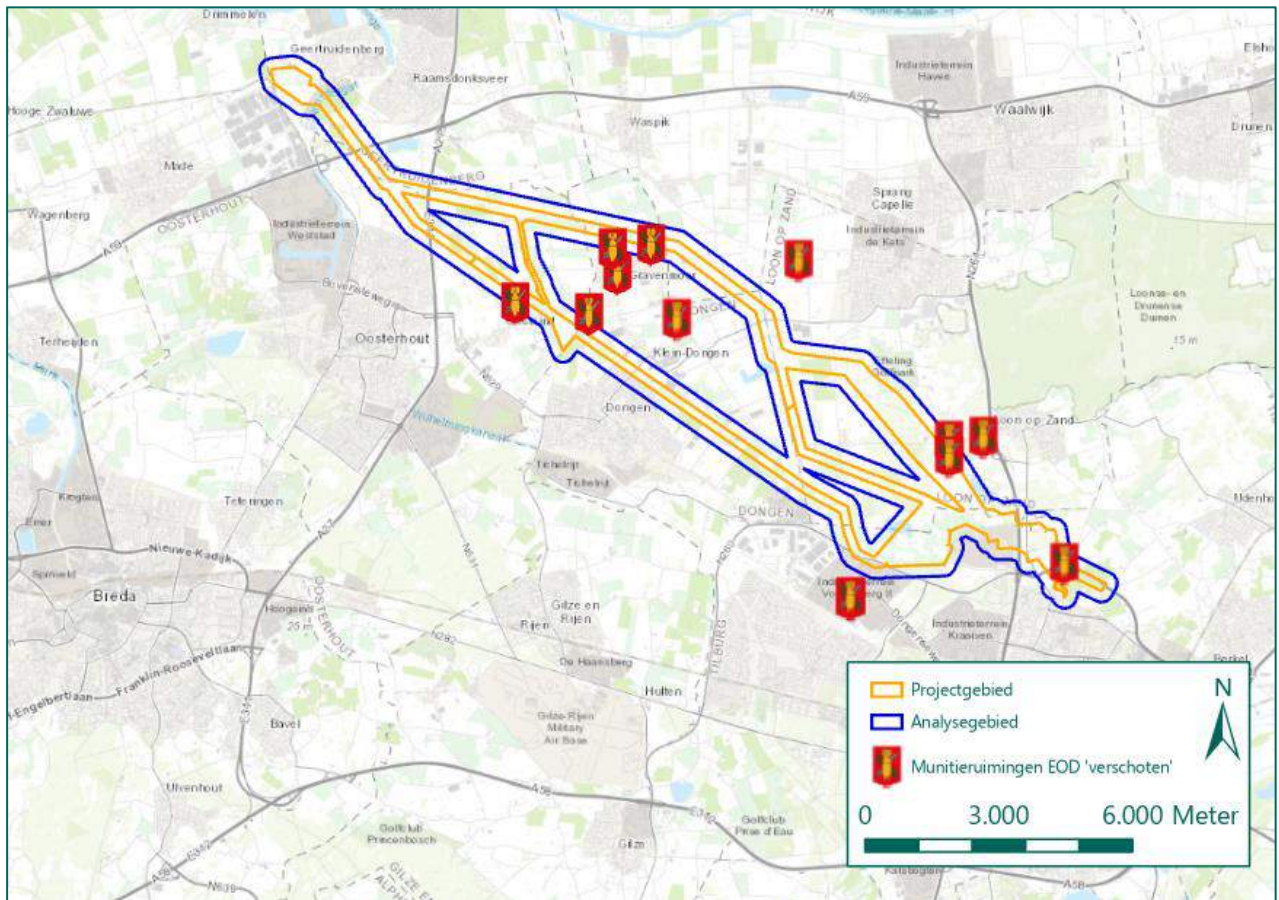
Door de EOD zijn verschillende munitieruimingen verricht in of in de nabijheid van het analysegebied. Daarbij is meerdere malen munitie geruimd die gebruikt kon worden door infanteristen (KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en mortiergranaten) en granaten die gebruikt konden worden door artillerie. In Figuur 14 is een overzicht weergegeven van de munitieruimingen door de EOD binnen en nabij het analysegebied.

Figuur 14: Locaties waar de EOD munitie heeft geruimd dat gerelateerd kan worden aan de grondgevechten en artilleriebeschietingen in oktober en november 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

De toestand van een geruimd projectiel kan door de EOD in verschillende termen zijn uitgedrukt, namelijk: compleet, incompleet, leeg, verschoten of niet verschoten. Vooral de toestanden 'verschoten' en 'niet verschoten' zijn voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen van belang. 'Verschoten' betekent dat een granaat is verschoten door geschut en vervolgens zonder te detoneren in de grond is beland, een zogenaamde blindganger. Een 'niet verschoten' granaat betreft een granaat die niet is verschoten door een geschutopstelling en is achtergelaten/gedumpt door soldaten.

Binnen en in de directe nabijheid van het analysegebied zijn verschillende granaten aangetroffen in 'verschoten' toestand, zie Figuur 15.

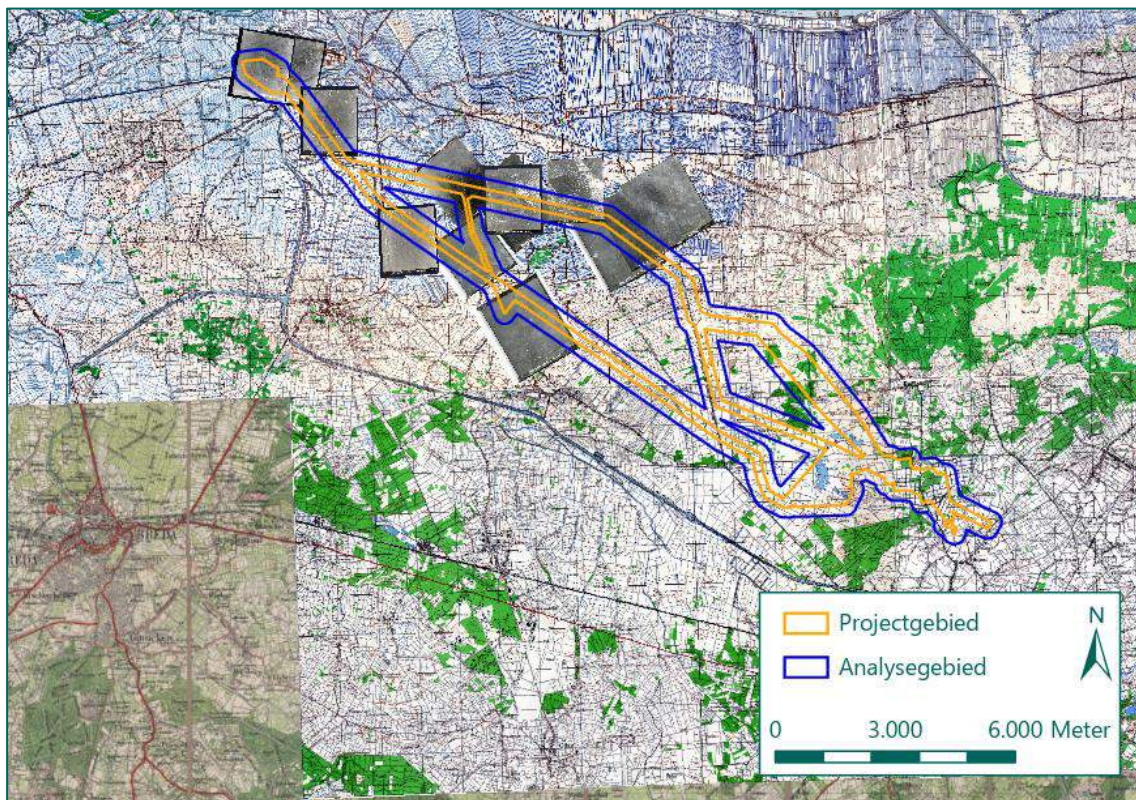
Figuur 15: Locaties waar de EOD granaten heeft geruimd in 'verschoten' toestand. (Bron ondergrond: ESRI).

5.10 LUCHTFOTOANALYSE

Aan de hand van luchtfoto's die na de oorlogshandelingen in oktober en november 1944 zijn genomen, is getracht te analyseren waar precies granaten zijn gedetoneerd en waar schade is ontstaan binnen het analysegebied. Verschillende luchtfoto-instanties zijn geraadpleegd voor het verkrijgen van geschikte luchtfoto's van na de bevrijding. Hieruit is gebleken dat van een groot deel van het analysegebied geen luchtfoto's zijn genomen die na november 1944 zijn genomen. Een deel van het analysegebied is waarneembaar op luchtfotoreksen van 28 december 1944, 29 december 1944 en 1 maart 1945. Enkel binnen het projectgebied bij Geertruidenberg zijn verschillende kraters te zien, die veroorzaakt zijn door het detoneren van granaten, zie Figuur 16. Op de andere luchtfotoreksen zijn echter geen verstoringen meer waarneembaar die kunnen worden gerelateerd aan de oorlogshandelingen in oktober en november 1944.. In Figuur 17 is een overzicht weergegeven van de geraadpleegde luchtfoto's van na de bevrijding in oktober en november 1944.

Figuur 16: Kraters, veroorzaakt door granaatinslagen, op een luchtfoto d.d. 29 december 1944. (Bron luchtfoto: Wageningen UR).

Figuur 17: Overzicht geraadpleegde luchtfoto's naar aanleiding van de oorlogshandelingen tijdens de bevrijding in oktober en november 1944. (Bronnen luchtfoto's: Kadaster en Wageningen UR. Bron ondergrond: Kadaster).

5.11 AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

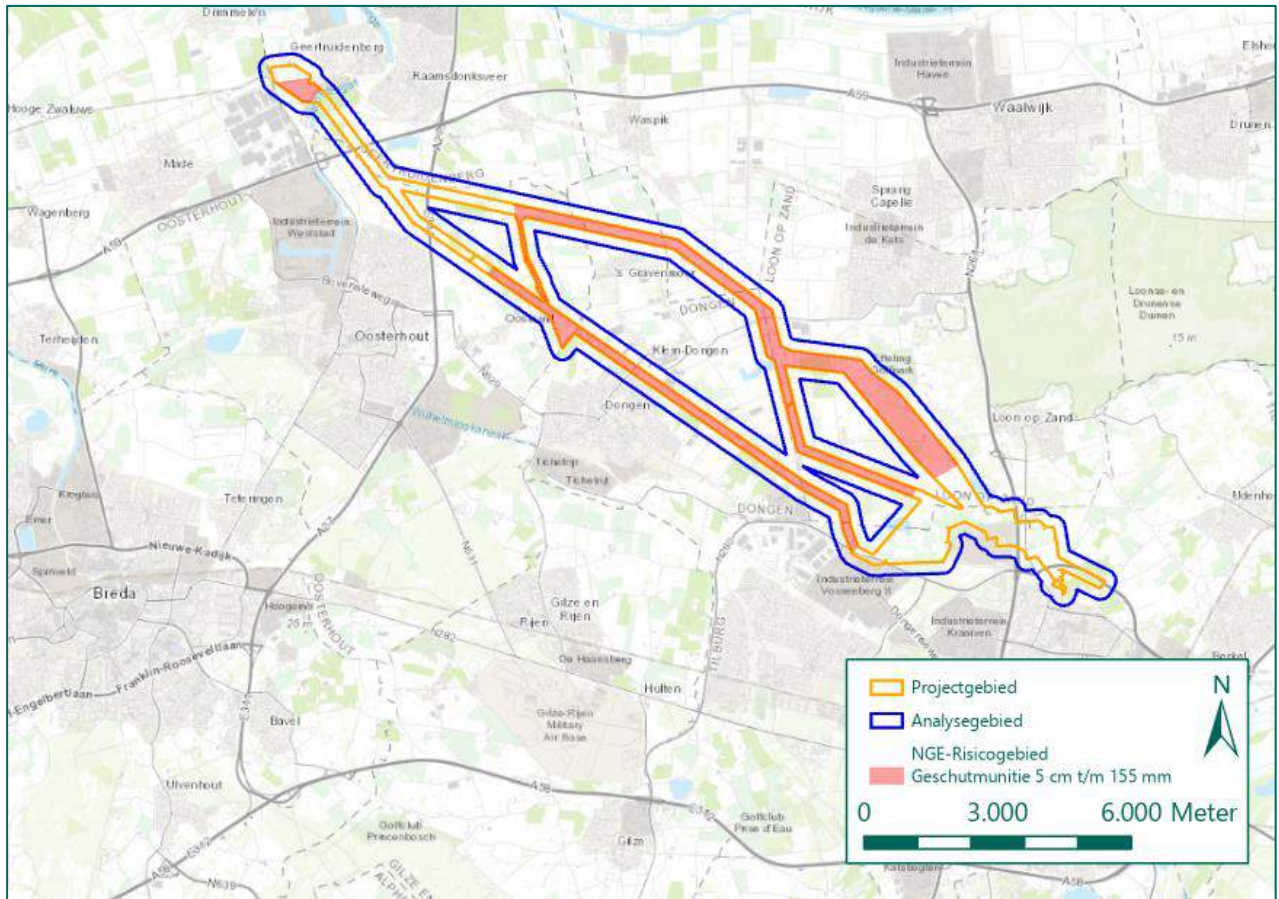
Zoals blijkt uit de literatuur en het (internationale) archiefmateriaal hebben binnen en in de directe nabijheid van het analysegebied in oktober en november 1944 grondgevechten en artilleriebeschietingen plaatsgevonden. In de geraadpleegde Nederlandse archieven zijn uitgebreide rapporten aangetroffen, waarin schade wordt vermeld aan woningen en gebouwen naar aanleiding van de gevechtshandelingen in oktober en november 1944. Tevens blijkt uit de munitieruimrapporten van de EOD dat na de oorlog op verschillende plaatsen binnen en in de nabijheid van het analysegebied nog munitie is aangetroffen die duidt op grondgevechten en artilleriebeschietingen.

De oorlogshandelingen in oktober en november 1944 vormen aanleiding voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen en grondgevechten, zie paragraaf 3.3.1 en 3.3.2. Om deze reden zijn situationeel NGE-Risicogebieden afgebakend ter plaatse van het projectgebied. Uit de schaderapporten, locaties waar munitie is aangetroffen/geruimd en de beschrijvingen in de literatuur en het (internationale) archiefmateriaal blijkt dat verschillende delen van het projectgebied zijn getroffen door artilleriebeschietingen. Vanwege deze hevige beschietingen dient rekening gehouden te worden met achtergebleven geschutmunitie.

Bij het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen dient tevens rekening gehouden te worden met de grote spreiding van de inslagen van artilleriegranaten. Deze onnauwkeurigheid wordt onder meer veroorzaakt door factoren als de afstand tussen het geschut en het doel, het gebrek aan waarnemers die het artillerievuur op de grond kunnen begeleiden en de ervaring van de artilleristen die het geschut bedienden. Daarnaast bestond een groot deel van het analysegebied uit weilanden, waardoor mogelijke inslagen van granaten niet zijn gezien of vermeld. Verder blijkt uit de munitieruimrapporten van de EOD dat vooral in en in de omgeving van bebouwd gebied munitieruimingen hebben plaatsgevonden. Aangezien verschillende weilanden en kreken sinds de oorlog niet geroerd zijn, is het aannemelijk dat in deze gebieden eventuele achtergebleven NGE niet is gevonden.

Alleen bij het projectgebied bij Geertruidenberg zijn kraters waarneembaar die het gevolg zijn van detoneren van artilleriegranaten. De kraters lagen verspreid in het weiland ten zuiden van de spoorlijn. Situationeel is het gebied tussen de spoorlijn en het watergebied afgebakend als NGE-Risicogebied. Het overige NGE-Risicogebied is situationeel bepaald door een gebied te projecteren rondom de dorpen die getroffen zijn door de artilleriebeschietingen en de opmarsroutes waar de Britse eenheden op tegenstand stuitten volgens de literatuur, het archiefmateriaal en de munitieruimrapporten van de EOD. Binnen de NGE-Risicogebieden kan NGE worden aangetroffen van geschutmunitie (Duits en geallieerd) van de kalibers van 5 cm t/m 155 mm. Deze kalibers zijn vastgesteld op basis van munitieruimingen door de EOD (bovengrens: 155 mm) en kennis over het kleinste kaliber mortiergranaat gebruikt door Duitse zijde (ondergrens: 5 cm).

Naar aanleiding van de schermutselingen die plaatsvonden gedurende de opmars tussen Duitse en Brits infanteristen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. De precieze locaties van deze schermutselingen zijn veelal lastig te bepalen en de Duitse infanteristen trokken zich meestal snel terug, als gevolg van de geallieerde artilleriebeschietingen.

Figuur 18: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van de artilleriebeschietingen gedurende de bevrijding in oktober en november 1944 (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

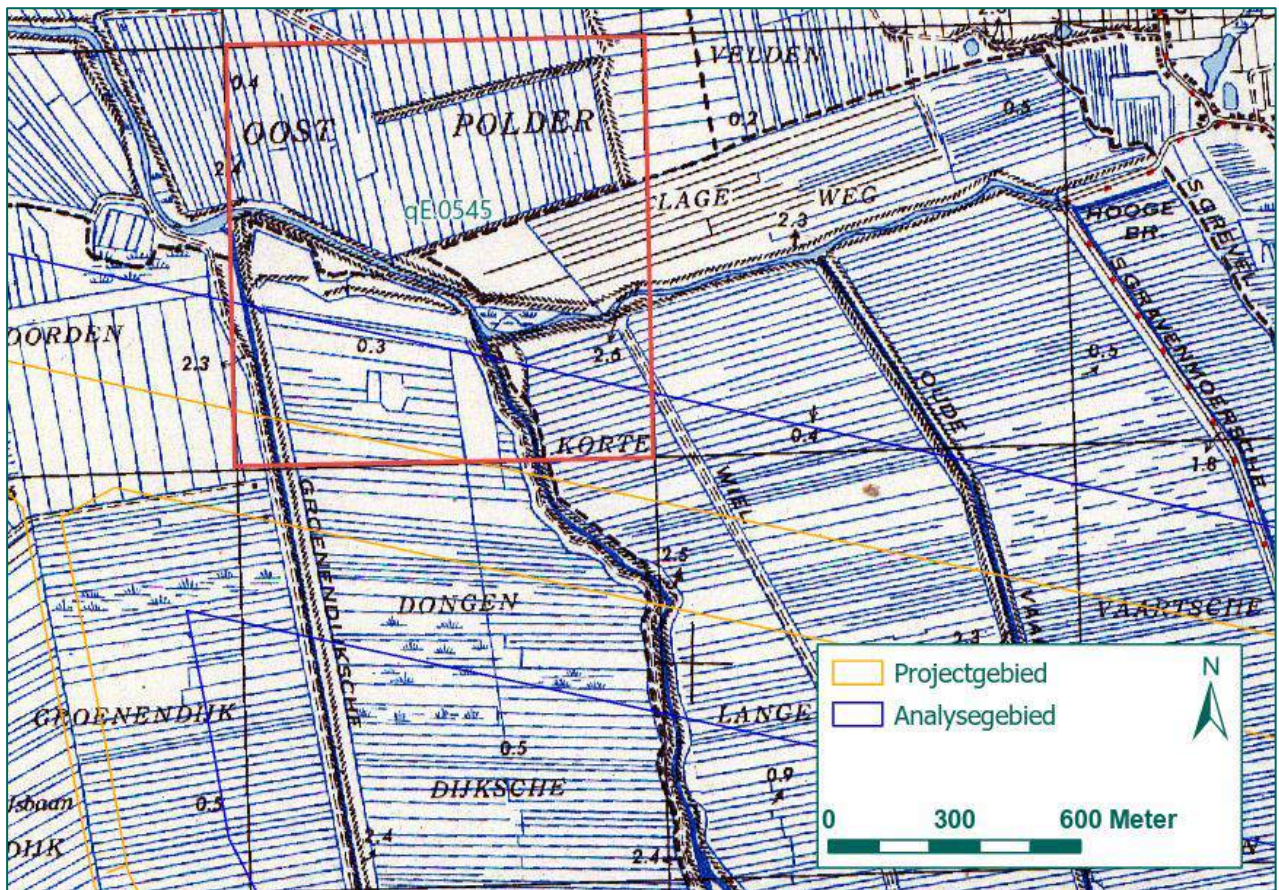
Naar aanleiding van de artilleriebeschietingen die plaatsvonden in oktober en november 1944 binnen het analysegebied zijn twee NGE-Risicogebieden afgebakend. Binnen de NGE-Risicogebieden kan NGE worden aangetroffen van geschutmunitie van de kalibers 5 cm t/m 155 mm.

6 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN

Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal is gebleken dat verschillende oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden binnen het analysegebied. De oorlogshandelingen die in hoofdstuk 4 als relevant zijn aangemerkt, worden in dit hoofdstuk nader geanalyseerd. Op basis van deze analyse is vastgesteld of sprake is van een NGE-Risicogebied.

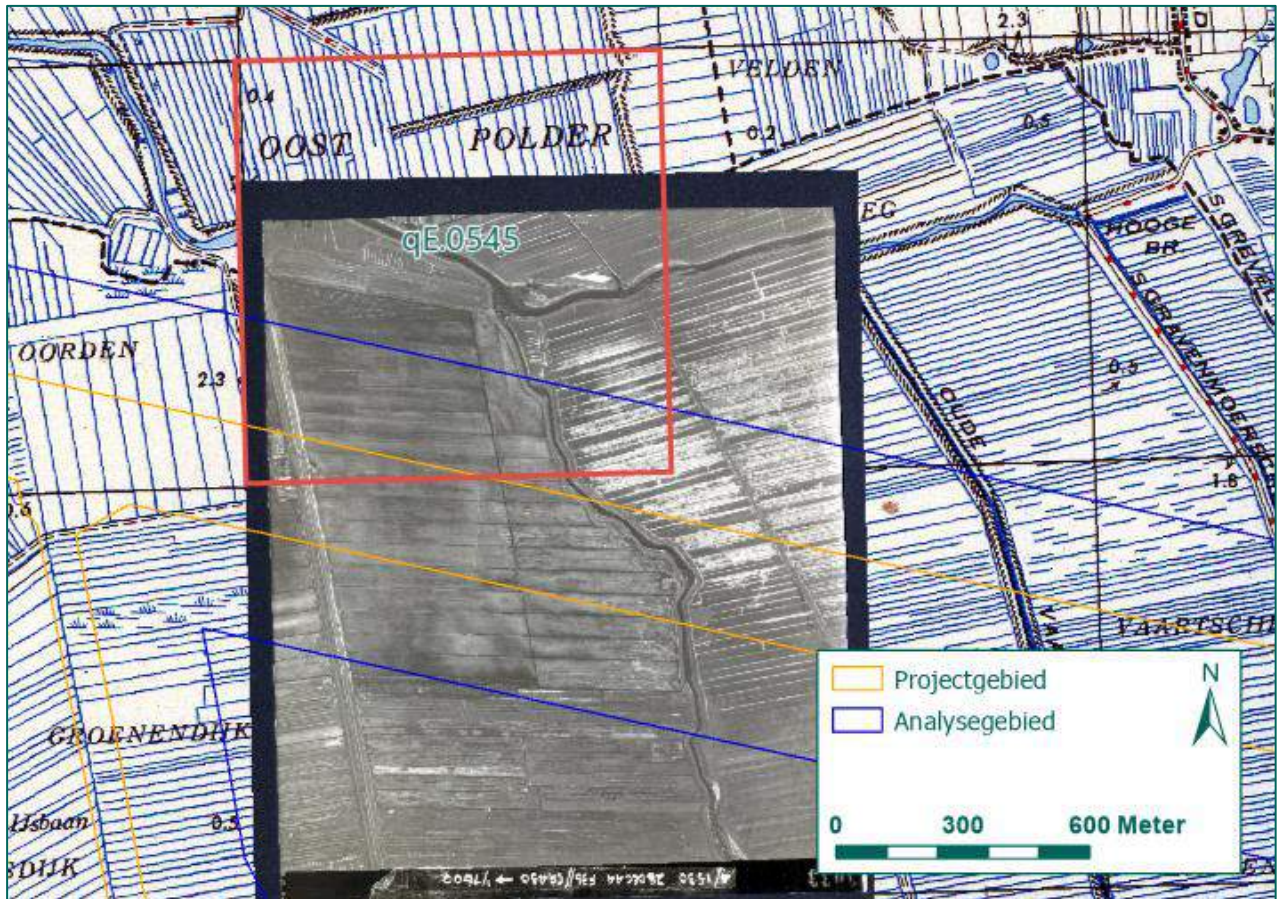
6.1 ANALYSE BOMBARDEMENT 4 OKTOBER 1944

Volgens de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) voerden Spitfire jachtbommenwerpers van 302 en 308 Squadron een bombardement uit op sleepboten, die zich bevonden binnen kaartvierkanten E.0545 en E.2452. Kaartvierkant E.0545 lag binnen het analysegebied, zie Figuur 19. Het bombardement vond plaats tussen 14.30 uur en 18.00 uur en volgens de waarnemingen van de piloten werden drie voltreffers waargenomen op de sleepboten. Ieder vliegtuig beschikte over een bommenlast van 2 x 250 lbs brisantbommen en alle bommen werden volgens de ORB's door de vliegtuigen afgeworpen.

Figuur 19: Kaartvierkant E.0545 (rood omkaderd), weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron: Kadaster).

In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal wordt geen melding gemaakt van dit bombardement. Bij verschillende luchtfoto-instanties (zie bijlage 7) is gezocht naar luchtfoto's die kort na dit bombardement zijn genomen van kaartvierkant E.0545. De eerstvolgende beschikbare luchtfoto dateert van 28 december 1944. Op deze luchtfoto zijn geen verstoringen waarneembaar die kunnen worden gerelateerd aan het bombardement van 28 december 1944.

Figuur 20: Luchtfoto d.d. 28 december 1944, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron luchtfoto: Wageningen UR. Bron geallieerde stafkaart: Kadaster).

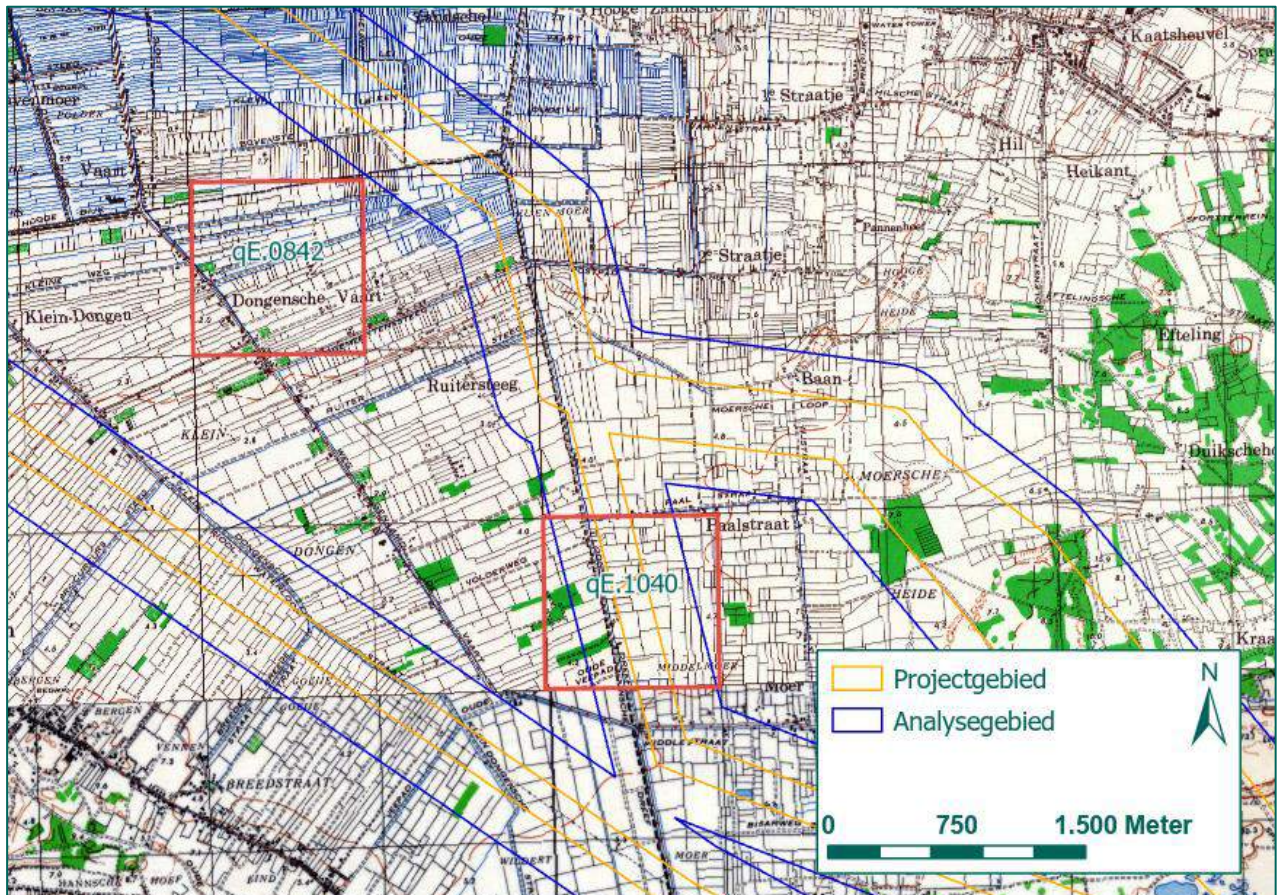
Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet worden bepaald waar de sleepboten zich bevonden die op 4 oktober 1944 zijn gebombardeerd binnen het kaartvierkant E.0545. Daarnaast zijn op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto van kaartvierkant E.0545 geen verstoringen waarneembaar. Derhalve kan niet precies worden bepaald waar binnen kaartvierkant E.0545 het bombardement werd uitgevoerd en of het projectgebied is getroffen. Vandaar dat geen NGE-Risicogebied kan worden afgebakend naar aanleiding van het bombardement op 4 oktober 1944.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 4 oktober 1944 op sleepboten binnen kaartvierkant E.0545 kan ter plaatse van het projectgebied geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

6.2 ANALYSE RAKETBESCHIETINGEN 21 OKTOBER 1944

Op 21 oktober 1944 voerden zes Typhoon jachtbommenwerpers raketbeschietingen uit op sleepboten binnen de kaartvierkanten E.0842 en E.1040, zo blijkt uit de ORB's (zie bijlage 4). De toestellen waren uitgestuurd voor een gewapende verkenning boven het gebied 's-Hertogenbosch-Breda-Dordrecht. In totaal vuurden de toestellen 44 raketten af tussen 15.30 uur en 16.25 uur. Vanwege de bewolking hadden de piloten moeite om doelwitten waar te nemen, maar de piloten rapporteerden dat ze toch vier sleepboten wisten te beschadigen. In het overige bronnenmateriaal is geen aanvullende informatie omtrent deze raketbeschietingen aangetroffen. Daarnaast is geen luchtfoto beschikbaar gebleken, die kort na de raketbeschietingen is genomen. In Figuur 21 zijn de kaartvierkanten E.0842 en E.1040 afgebeeld.

Figuur 21: Kaartvierkanten E.0842 en E.1040 (rood omkaderd), weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron: Kadaster).

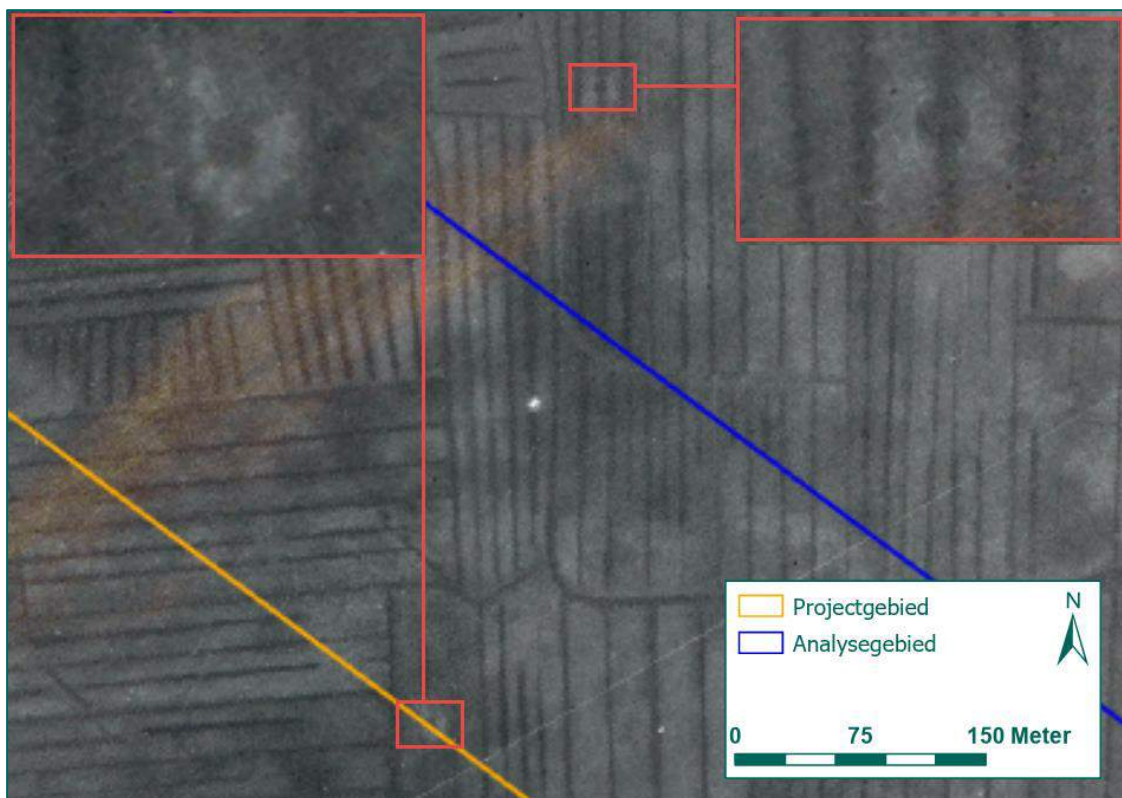
Zoals blijkt uit Figuur 21 vonden de raketbeschietingen plaats binnen en in de nabijheid van het onderzoeksgebied. Aan de hand van het beschikbare bronnenmateriaal kan echter niet exact worden bepaald waar de raketten neer zijn gekomen die op 21 oktober 1944 zijn afgevuurd op sleepboten. Aangezien de piloten rapporteerden dat ze vanwege de slechte weersomstandigheden problemen hadden om doelwitten te lokaliseren, kan niet met zekerheid worden gesteld dat de raketbeschietingen binnen de genoemde kaartvierkanten zijn uitgevoerd. Vandaar dat naar aanleiding van de raketbeschietingen op 21 oktober 1944 geen NGE-Risicogebied kan worden afgebakend ter plaatse van het projectgebied.

Conclusie

Naar aanleiding van de raketbeschietingen op 21 oktober 1944 binnen kaartvierkanten E.0842 en E.1040 kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend ter plaatse van het projectgebied.

6.3 ANALYSE BOMBARDEMENT BIJ ZANDSCHEL OP 6 DECEMBER 1944

In de literatuur (zie bijlage 3) staat beschreven dat op 6 december 1944 bij Zandschel een bom neerkwam. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal is geen aanvullende informatie aangetroffen met betrekking tot deze melding. De eerstvolgende luchtfoto's dateren van 1 maart 1945. Op deze luchtfoto's zijn twee bomkraters waarneembaar bij Zandschel, zie Figuur 22. Het is niet bekend of de kraters bij elkaar horen en hoeveel bommen in totaal zijn neergekomen. Daarnaast is niets bekend over het kaliber. Vanwege al deze onbekende factoren valt het niet uit te sluiten dat nog NGE zijn achtergebleven in de nabijheid van de bomkraters. Om die reden wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend van 100 meter om beide bomkraters. Hierbij is rekening gehouden met horizontale verplaatsing en cartografische onnauwkeurigheid. Eén van de NGE-Risicogebieden valt binnen het huidige projectgebied en is weergegeven in Figuur 23. Het gebied is verdacht op afwerpmunitie van 250 t/m 1.000 lbs brisantbommen. Dit zijn de meest aannemelijke kalibers die tijdens de oorlog zijn ingezet door geallieerde bommenwerpers.

Figuur 22: Bomkraters binnen en nabij het analysegebied op een luchtfoto d.d. 1 maart 1945. (Bron luchtfoto: Kadaster).

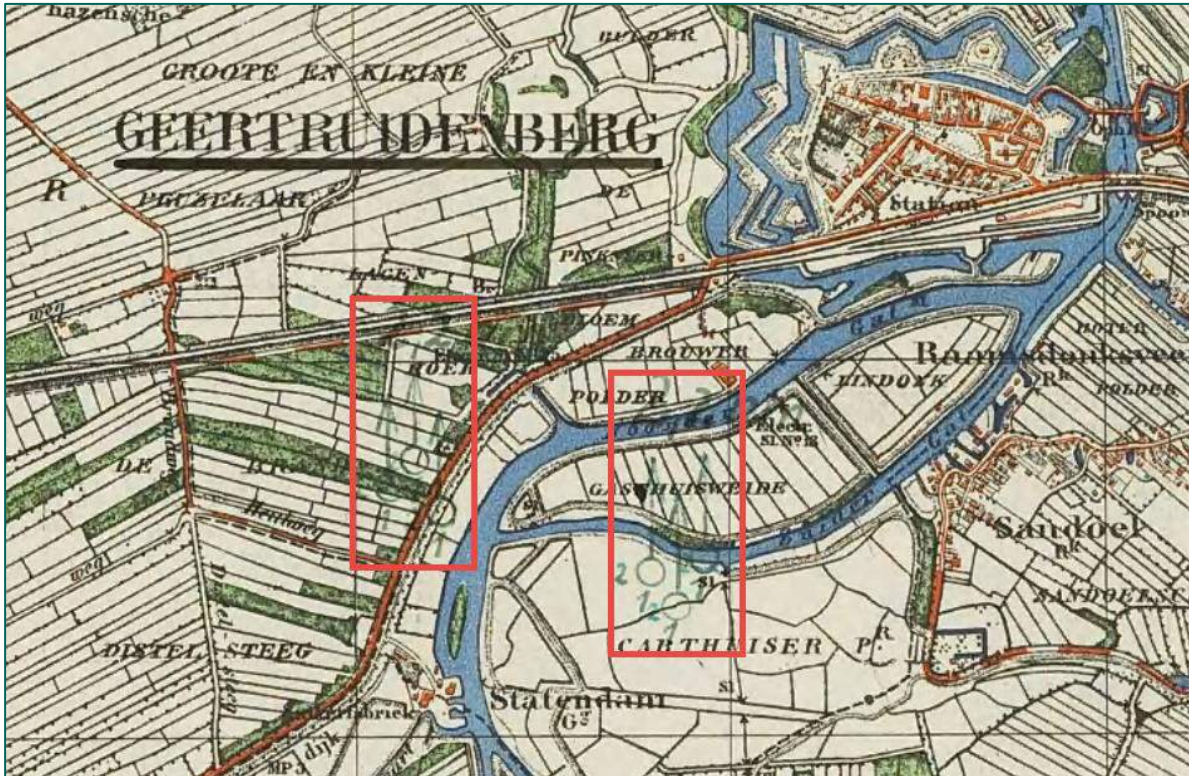
Figuur 23: NGE-Risicogebied binnen het projectgebied naar aanleiding van waargenomen bomkraters op luchtfoto's van 1 maart 1945. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

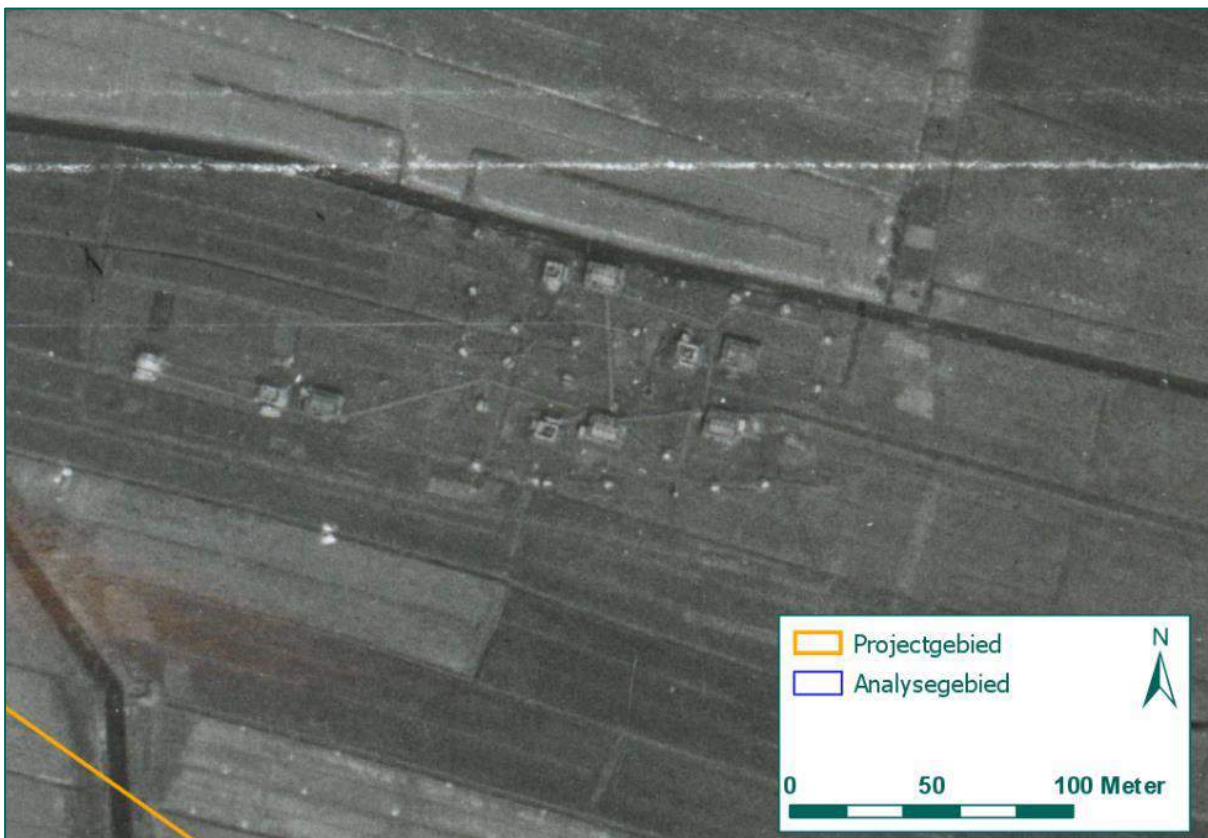
Naar aanleiding van de waargenomen bomkraters op luchtfoto's van 1 maart 1945 bij Zandschel is ter plaatse van het projectgebied een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lbs t/m 1.000 lbs brisantbommen zijn achtergebleven.

6.4 ANALYSE LUCHTAFWEERGESCHUT EN BOMKRATERS

In het NIMH (zie bijlage 3) is een kaart aangetroffen van 21 juni 1944, waarop verschillende locaties zijn ingetekend waar luchtafweergeschut stond opgesteld. In Figuur 24 is de desbetreffende kaart weergegeven. Aan de hand van luchtfoto's van 19 september 1944 en 29 december 1944 is getracht de exacte locaties van de stellingen met luchtafweergeschut te plaatsen. Uit de luchtfotoanalyse is gebleken dat op de westelijk gelegen locatie die op de kaart uit het NIMH is ingetekend een verdedigingswerk stond opgesteld, zie Figuur 25. Dit verdedigingswerk is zichtbaar op de luchtfoto's van 12 oktober 1944 en 29 december 1944. Het luchtafweergeschut aan de oostelijke oever is niet waarneembaar op luchtfoto's. Aangezien de exacte locatie van deze stellingen niet kunnen worden bepaald, kan geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden binnen het projectgebied.

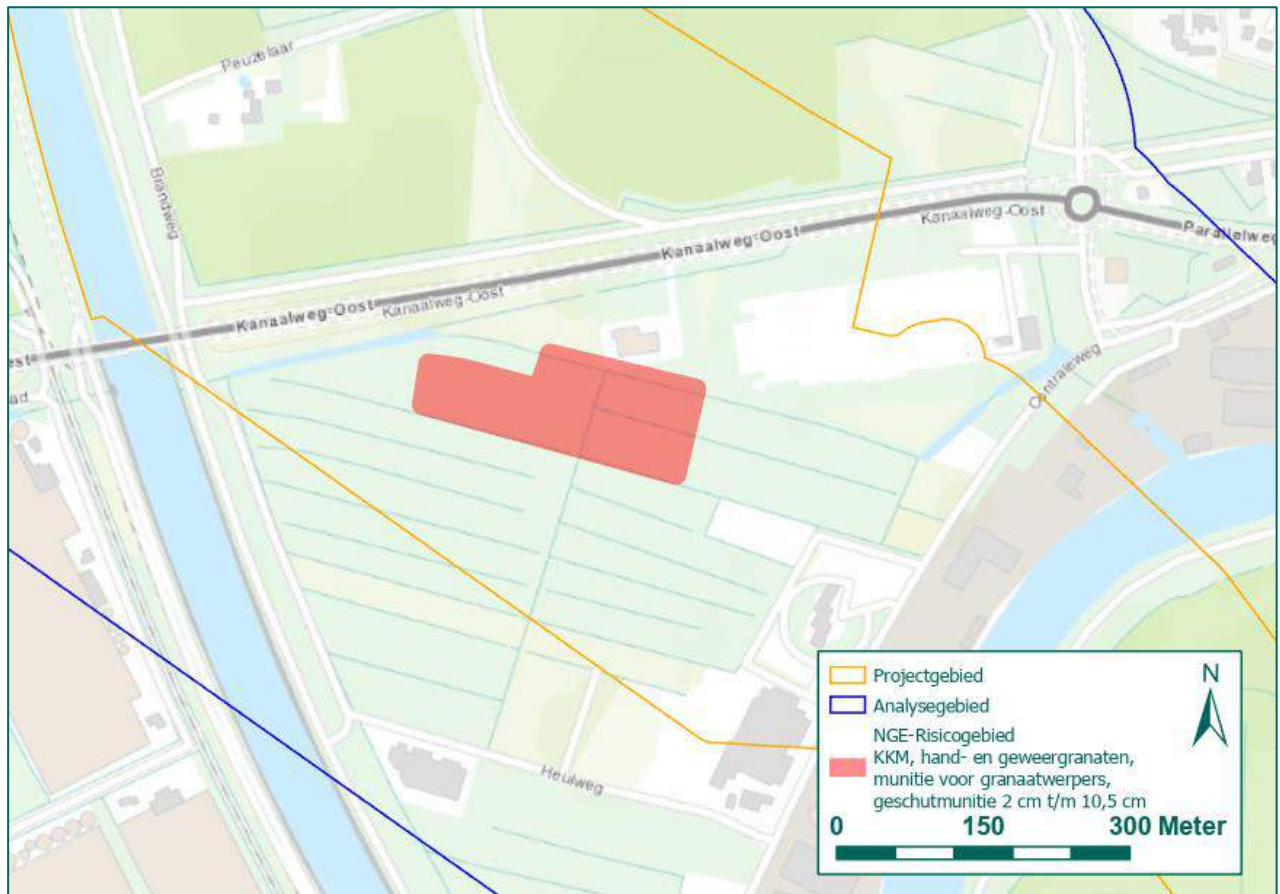

Figuur 24: Kaart met locaties van luchtafweergeschut, opgetekend op 21 juni 1944. Ter verduidelijking van de locaties zijn de stellingen rood omkaderd. (Bron: NIMH, 575., Inv. 86).

Figuur 25: Verdedigingswerk binnen het projectgebied op een luchtfoto d.d. 12 oktober 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE (zie paragraaf 3.3.10) wordt het verdedigingswerk afgebakend als NGE-Risicogebied, aangezien binnen het verdedigingswerk munitie kan zijn gedumpt of achtergebleven. In Figuur 26 is het NGE-Risicogebied weergegeven. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie van 2 cm tot en met 10,5 cm (het betreft hier de meest voorkomende Duitse luchtdoelkalibers) in achtergelaten en/of gedumpte toestand worden aangetroffen.

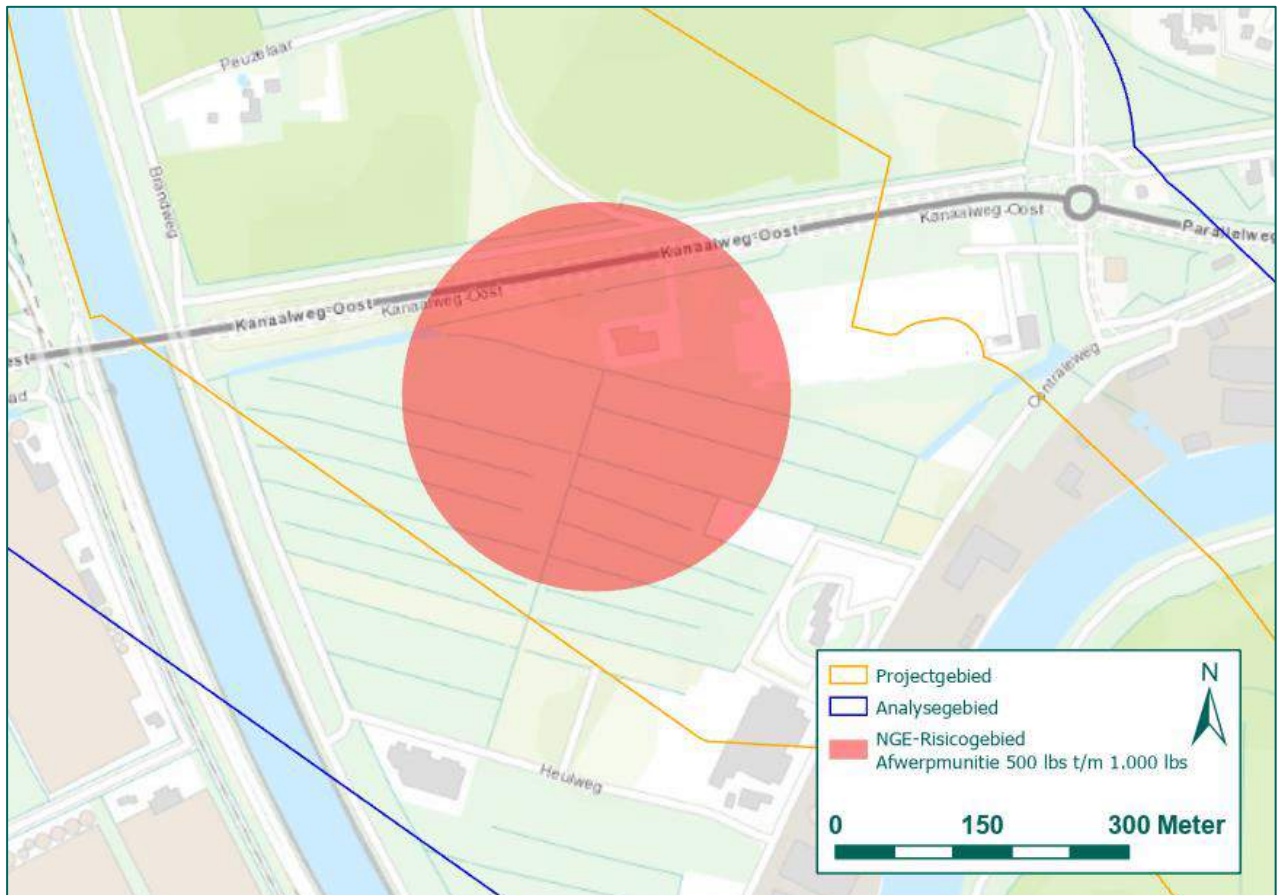

Figuur 26: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het op luchtfoto's waargenomen verdedigingswerk op luchtfoto's van 19 september 1944 en 29 december 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Op de luchtfoto van 29 december 1944 zijn in en in de nabijheid van het verdedigingswerk tevens vier bomkraters waarneembaar, met ieder een doorsnede van ongeveer 10 meter. In het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn geen aanwijzingen aangetroffen van een bombardement op dit verdedigingswerk. Derhalve is niet bekend hoeveel en welk kaliber bommen zijn afgeworpen. Aangezien niet kan worden bepaald hoeveel bommen zijn afgeworpen, dient rekening gehouden te worden met achtergebleven blindgangers van vliegtuigbommen. Verdedigingswerken waren doelwitten van geallieerde jachtbommenwerpers, die gericht bombardementen vanaf lage hoogte in duikvlucht konden uitvoeren op deze Duitse stellingen. Vandaar dat wordt geconcludeerd dat het bombardement moet zijn uitgevoerd door jachtbommenwerpers.

Aan de hand van analyse van de kraters kan niet exact worden bepaald welke kraters opeenvolgend zijn. Volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE wordt derhalve de richtlijn 'Duikbombardement op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend' (zie paragraaf 3.3.5) te worden toegepast. Vanuit het hart van het verdedigingswerk is een NGE-Risicogebied geprojecteerd van 181 meter. Daarnaast is rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter en horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem van 8 meter. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 27. Aangezien de kraters relatief fors

zijn (minimaal 10 meter doorsnede) wordt verwacht dat ze zijn veroorzaakt door het detoneren van 500 lbs of 1.000 lbs brisantbommen. Deze type kalibers kunnen worden aangetroffen binnen het NGE-Risicogebied.

Figuur 27: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de waargenomen bomkraters binnen en in de nabijheid van het verdedigingswerk op een luchtfoto van 29 december 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van een verdedigingswerk en waargenomen bomkraters zijn twee NGE-Risicogebieden afgebakend. Binnen het NGE-Risicogebied naar aanleiding van het verdedigingswerk kan NGE worden aangetroffen van KKM, hand- en geweergranaten, munitie van granaatwerpers en geschutmunitie van 2 cm tot 10,5 cm. Binnen het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bomkraters kan NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van de kalibers 500 lbs of 1.000 lbs brisantbommen.

7 LEEMTEN IN KENNIS EN NGE-RISICOGEBIEDEN

De leemten in kennis die in dit HVO-NGE naar voren zijn gekomen, worden in dit hoofdstuk nader toegelicht. Daarnaast worden de afgebakende NGE-Risicogebieden samengevat.

7.1 LEEMTEN IN KENNIS

Uit dit HVO-NGE is gebleken dat er een aantal leemten in kennis is, namelijk:

- Omdat de Duitse archieven grotendeels zijn vernietigd, zijn slechts weinig primaire gegevens beschikbaar over de Duitse zijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Het is onvoldoende bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 NGE zijn aangetroffen, dan wel verwijderd binnen het analysegebied.
- Bij de munitieruimrapporten van de EOD is de locatie van de vindplaats vaak niet nauwkeurig weergegeven. Daarnaast is gebleken dat de kalibers niet altijd correct zijn aangegeven.
- Een groot deel van het analysegebied was ten tijde van de Tweede Wereldoorlog onbebouwd gebied of weiland. Eventuele oorlogshandelingen die binnen deze delen van het analysegebied hebben plaatsgevonden zijn niet of nauwelijks gedocumenteerd.
- In het archiefmateriaal uit Nederlandse archieven zijn verschillende schaderapporten aangetroffen. Bij deze schaderapporten ontbreekt veelal de exacte datum van de ontstane schade en de oorlogshandeling die deze schade heeft veroorzaakt.
- Er zijn van grote delen van het analysegebied geen luchtfoto's beschikbaar die (kort) na de oorlogshandelingen in oktober en november 1944 gedurende de bevrijding zijn genomen. Het is derhalve niet mogelijk gebleken om de bevrijding van het analysegebied aan de hand van luchtfoto's geheel te analyseren. Derhalve is grotere nadruk op het overige bronmateriaal gelegd.
- Het is niet bekend op welke exacte locaties de luchtaanvallen van 4 oktober 1944 en 21 oktober 1944 zijn uitgevoerd.
- Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet worden opgemaakt welke toestellen het bombardement hebben uitgevoerd op het verdedigingswerk bij Geertruidenberg.

7.2 AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Op basis van de analyse van de oorlogshandelingen is vastgesteld dat mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven in het projectgebied. Het gehele projectgebied is afgebakend als NGE-Risicogebied. De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in onderstaande tabel, met per NGE-Risicogebied het nummer en de verwijzing binnen dit rapport. De in onderstaande tabel weergegeven maximale penetratiediepte is vastgesteld op basis van algemeen beschikbare gegevens uit het Dinoloket of specifieke kennis van bepaalde oorlogshandelingen (aanleg van militaire infrastructuur en mijnevelden). De gegevens van het Dinoloket kunnen niet gebruikt worden voor een exacte vaststelling van de maximale penetratiediepte, maar dienen enkel ter indicatie. Voorafgaand aan werkzaamheden of opsporing in NGE-Risicogebieden naar aanleiding van verschoten of afgeworpen munitie dient ten alle tijden op basis van specifieke sonderingsgegevens uit het gebied de maximale penetratiediepte te worden vastgesteld.

Nr.	Paragraaf:	Verdacht op	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte
1	5.1-5.11	Geschutmunitie 5 cm t/m 155 mm	0 tot tientallen	Verschoten	2,0 m-mv
2	5.3	Afwerpmunitie 250 lbs t/m 1.000 lbs brisantbommen	0 tot enkelen	Afgeworpen	5,0 m-mv
3	5.4	KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers, geschutmunitie 2 cm t/m 10,5 cm	0 tot enkelen	Achtergelaten/ gedumt	1,5 m-mv
4	5.4	Afwerpmunitie 500 lbs t/m 1.000 lbs brisantbommen	0 tot enkelen	Afgeworpen	7,5 m-mv

Tabel 4: Overzicht NGE-Risicogebieden.

De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in Tekening 04.

8 CONCLUSIE EN ADVIES

In deze paragraaf zijn de conclusie en het advies opgenomen die uit dit HVO-NGE voortkomen.

8.1 CONCLUSIE HVO-NGE

In dit HVO-NGE is antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Is er sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het projectgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
 - Ja, er is sprake van diverse NGE-Risicogebieden binnen het projectgebied. Deze NGE-Risicogebieden zijn afgebakend naar aanleiding van diverse oorlogshandelingen binnen het projectgebied ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE kunnen worden verwacht?
 - De soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE lopen uiteen en verschillen per NGE-Risicogebied. Deze gegevens zijn opgenomen in paragraaf 7.2 en in de digitale GIS-bestanden.
- Wat is het advies met betrekking tot de omgang met de NGE-Risicogebieden binnen het projectgebied?
 - Het advies is opgenomen in paragraaf 8.2.

8.2 ADVIES

Uit het HVO-NGE is gebleken dat ter plaatse van het projectgebied verschillende NGE-Risicogebieden liggen. Opsporing van NGE binnen het NGE-Risicogebied kan, indien gewenst, worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of openbare veiligheid. In dit geval betreft dit vooral de locaties waar grondroerende werkzaamheden zoals graafwerkzaamheden, het plaatsen van damwanden en funderingspalen, aanbrengen van verticale drainage, etc., gaan plaatsvinden. Daar waar het huidig grondgebruik wordt gecontinueerd, is, zo mogelijk, geen sprake van een verhoogd risico en is opsporing niet noodzakelijk.

Om te bepalen waar een verhoogd risico ontstaat, adviseert REASeuro een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) te laten uitvoeren. Om een PRA-NGE te kunnen uitvoeren, is een uitgewerkt (concept) ontwerp van de in het gebied geplande projecten noodzakelijk. Daarnaast is het van belang te kunnen beschikken over gegevens met betrekking tot de bodemopbouw, grondmechanische eigenschappen, grondwaterstanden, milieuhygiënische kwaliteit, etc.

De PRA-NGE heeft tot doel antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied binnen het onderzoeksgebied? Het NGE-Risicogebied is in het HVO-NGE horizontaal afgebakend. Aan de hand van diverse parameters (zoals grondsoort en naoorlogse werkzaamheden) wordt het NGE-Risicogebied horizontaal en verticaal afgebakend. Hierbij wordt ook gekeken of de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een NGE in de bodem aangepast dienen te worden.
- Welke werkzaamheden kunnen veilig worden uitgevoerd in een NGE-Risicogebied? In een PRA-NGE worden de werkzaamheden die effect kunnen hebben op de mogelijk aanwezige NGE geïdentificeerd op basis van de plan- en/of ontwerptekeningen. Op basis hiervan kunnen de risico's worden beschreven.

De volgende onderwerpen worden in een PRA-NGE uitgewerkt:

 - a. De risicovolle handelingen.
 - b. Het mogelijke effect van deze handelingen op eventueel aanwezige NGE.

- c. De kans op een ongewenst effect.
 - d. De mogelijkheid tot opsporing van eventueel aanwezige NGE voor start van de reguliere werkzaamheden. Indien van toepassing, worden in een PRA-NGE de verschillende toepasbare opsporingsmethoden beschreven. Hierbij worden de voor- en nadelen van de verschillende technieken beschreven. Op basis hiervan wordt in een PRA-NGE een advies gegeven over de best toepasbare opsporingsmethode.
 - e. Beheersmaatregelen indien opsporing vooraf niet mogelijk is (andere uitvoeringswijze, inzet aangepast materieel, afscherming omgeving, etc.).
- Wat is het benodigde budget voor het benodigde vervolgonderzoek?
 - Wat is de doorlooptijd van het benodigde vervolgonderzoek?

Indien het OCE-kennisniveau bij de opdrachtgever geoptimaliseerd dient te worden, is het de opdrachtgever aan te bevelen om enkele werknemers op te leiden en zich zo beter voor te bereiden op haar/zijn taken bij toekomstige NGE-gerelateerde werkzaamheden.

Niet het gehele projectgebied bevindt zich binnen NGE-Risicogebieden. Voor de delen van het projectgebied die niet als NGE-Risicogebied zijn aangemerkt, geldt dat grondroerende werkzaamheden hier regulier doorgang kunnen vinden. Wordt tijdens werkzaamheden in niet-verdachte gebieden toch spontaan NGE aangetroffen, dan dienen de volgende acties te worden ondernomen:

- Het werk ter plaatse van de vindplaats dient te worden stilgelegd.
- De werklocatie, in ieder geval rondom het NGE, dient te worden afgezet. Het aanwezige personeel dient op de hoogte te worden gebracht van de vondst en geïnstrueerd te worden uit de buurt te blijven.
- Er dient contact te worden opgenomen met de politie (0900-8844). De vondst dient gemeld te worden aan de politie. De politie neemt vervolgens contact op met de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD).
- Als de EOD op locatie is, wordt een afspraak gemaakt voor de ruiming. De EOD maakt deze afspraak met de gemeente, of de politie namens de gemeente.
- De EOD geeft aan de gemeente, of de politie namens de gemeente, advies over de in acht te nemen veiligheidsmaatregelen.
- Indien de te nemen veiligheidsmaatregelen dit toelaten, kan de gemeente aan de EOD advies vragen over de mogelijkheden tot doorwerken op de betreffende locatie, dan wel elders in de nabijheid van het werk en de daarbij in acht te nemen veiligheidsmaatregelen totdat het NGE wordt geruimd.
- Het NGE wordt geruimd.

Indien NGE worden aangetroffen buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden, dan is dit nieuwe feitelijke informatie. Als deze situatie zich voordoet, moet in overleg met een ter zake deskundige worden vastgesteld of sprake is van een incident of dat er aanleiding is de werkwijze aan te passen.

9 BIJLAGEN

BIJLAGE 1	BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)	55
BIJLAGE 2	GERAADPLEEGDE LITERATUUR	57
BIJLAGE 3	ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN	77
BIJLAGE 4	ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN	118
BIJLAGE 5	EOD EN MMOD: MUNITIERUIMINGEN.....	127
BIJLAGE 6	CARTOGRAFISCH MATERIAAL.....	128
BIJLAGE 7	OVERZICHT LUCHTFOTO'S.....	132
BIJLAGE 8	IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN.....	134
BIJLAGE 9	CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST	136
BIJLAGE 10	TEKENINGEN.....	137
BIJLAGE 11	CERTIFICERING REASEURO.....	138

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN)

Begrip	Definitie
Analysegebied	Gebied waarop het HVO-NGE zich richt. Het analysegebied is ruimer dan het projectgebied om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de situatie in oorlogstijd.
Bodembelastingkaart	Cartografische weergave van het (de) NGE-Risicogebied(en). REASeuro hanteert doorgaans het begrip NGE-Risicokaart.
Bijdragebesluit / Gemeentefonds	Regeling voor Rijksfinanciering van (een deel van) de kosten voor het NGE-bodemonderzoek.
Conventionele Explosieven (CE)	Elk explosief dat niet als geïmproviseerd, nucleair, biologisch of chemisch kan worden aangemerkt. Bij het opsporingsproces wordt aan CE gelijkgesteld en als zodanig behandeld: <ul style="list-style-type: none"> - CE die geen explosieve stoffen (meer) bevatten; - Restanten van CE die door leken als zodanig herkenbaar zijn; - Voorwerpen die door leken kunnen worden aangemerkt als CE; - Wapens of onderdelen daarvan.
Historisch Vooronderzoek -Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE)	Bureaustudie waarin de oorlogshandelingen van de periode 1940-1945 (incl. naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten) worden geanalyseerd. Doel is om vast te stellen of in het onderzoeksgebied sprake is van een NGE-Risicogebied in relatie tot het projectgebied. Het HVO-NGE bestaat uit: <ul style="list-style-type: none"> - Rapportage. - Positief of negatief advies. - In het geval van een positief advies: Horizontale afbakening NGE-Risicogebied(en). - Bodembelastingkaart.
Negatief advies	Op basis van de analyse van het bronnenmateriaal wordt niet verwacht NGE aan te treffen in het analysegebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt niet geadviseerd. De geplande werkzaamheden kunnen regulier worden uitgevoerd.
Niet Gesprongen Explosieven (NGE)	Door REASeuro gehanteerd begrip waaronder wordt verstaan: alle explosieven of onderdelen/restanten van explosieven die niet of gedeeltelijk hebben gefunctioneerd. Onder NGE vallen: <ul style="list-style-type: none"> - Conventionele Explosieven (CE); - Geïmproviseerde explosieven; - Explosieven voor civiel gebruik; - Chemische explosieven; - Biologische explosieven; - Nucleaire explosieven.
Niet Gesprongen Explosieven – Bodemonderzoek (NGE-Bodemonderzoek)	Werkwijze van REASeuro waaronder wordt verstaan: de integrale totaalaanpak voor de NGE-problematiek bestaande uit vijf afzonderlijke fasen. Hierdoor kan de opdrachtgever per fase een weloverwogen besluit nemen en zijn vervolgacties plannen met als doel dat de opdrachtgever de regie over het project in handen houdt. De vijf fasen zijn: <ol style="list-style-type: none"> 1. HVO-NGE (Historisch Vooronderzoek NGE). 2. PRA-NGE (Projectgeboden Risicoanalyse NGE). 3. Projectplan-NGE. 4. Uitvoering-NGE. 5. PwO-NGE (Proces-verbaal van Oplevering).
Niet Gesprongen Explosieven –	Gebied waar op basis van historisch bronnenmateriaal een risico op het aantreffen van NGE bestaat naar de situatie van 1940-1945 (inclusief naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten).

Begrip	Definitie
Risicogebied (NGE-Risicogebied)	Het NGE-Risicogebied is horizontaal afgebakend, waarin zijn opgenomen: <ul style="list-style-type: none"> - Eventuele onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal (o.a. cartografische onnauwkeurigheden). - De maximale horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
Oorlogshandeling	Gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE. Voorbeelden van oorlogshandelingen zijn: <ul style="list-style-type: none"> - Bombardementen - Artilleriebeschietingen - Munitiedump - Munitieongevallen - Vliegtuigcrashes - Aanwezigheid van verdedigingswerken
Opsporingsgebied	Het verdachte gebied binnen het projectgebied waar voorafgaand aan de reguliere werkzaamheden de opsporing naar NGE wordt geadviseerd.
Positief advies	Analyse van het bronnenmateriaal heeft aangetoond dat NGE kunnen worden aangetroffen in het analysegebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt geadviseerd. Tevens vormt een positief advies de legitimatie voor het indienen van een Raadsbesluit t.b.v. van een Rijksbijdrage.
Projectgebied	Het door de opdrachtgever aangegeven gebied waarbinnen reguliere werkzaamheden (niet NGE-gerelateerd) uitgevoerd gaan worden of waar een functieverandering wordt doorgevoerd.
Projectgebonden Risicoanalyse -Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE)	Bureaustudie waarin het verdachte gebied binnen het NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Daarnaast worden de risico's van de voorgenomen reguliere werkzaamheden in relatie tot de aan te treffen NGE vastgesteld. De PRA-NGE bestaat o.a. uit: <ul style="list-style-type: none"> - Indien nodig het opvullen van leemten in kennis van het HVO-NGE. - De horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied. - Een NGE-Risicoanalyse. - Het bepalen van aanvaardbare risico's. - Het opsporingsadvies. - De mogelijkheid tot een proefdetectie.
Reguliere werkzaamheden	Alle door de opdrachtgever voorgenomen niet NGE-gerelateerde werkzaamheden. Enkele voorbeelden zijn civieltechnische, milieutechnische en archeologische werkzaamheden.
Verdacht gebied	De horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied. Bij de afbakening is o.a. rekening gehouden met: <ul style="list-style-type: none"> o Het vaststellen van de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem (inkaderen NGE-Risicogebied). o De mogelijke inperking van de onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal. o De naoorlogse werkzaamheden (zoals ontgravingen, ophogingen etc.). o De bodemkundige parameters (zoals grondsoort en draagkracht van de grond).
Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE)	Het WSCS-OCE is het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het opsporen van Conventionele Explosieven. Hierin zijn onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen. Het WSCS-OCE is sinds 1 juli 2012 de opvolger van de Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE) en is wettelijk verankerd in de Arbowet. Om het maatschappelijk belang – veiligheid en gezondheid van en rondom de arbeid – te waarborgen, is door de overheid gekozen voor een wettelijk verplichte certificatieregeling voor de borging van de kwaliteit/veiligheid van het opsporen van conventionele explosieven.

BIJLAGE 2 GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Voor dit HVO-NGE is de volgende literatuur geraadpleegd:

Auteur	Titel	Relevant	Afkorting
Amersfoort, H. en Kamphuis, P.	<i>Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied</i> (Den Haag 2012).	Nee	-
Alphen, van, J.,	<i>3 November 1944. De slag om het Markkanaal</i> (Breda 1983).	Ja	ALP1
Alphen, van, J.,	<i>Oosterhout 1944-1945. Oorlog en bevrijding in woord en beeld</i> (Breda 1985).	Ja	ALP2
Alphen, van, J.,	<i>Tussen Waal en Lek 1939 – 1945</i> (Zaltbommel 1994).	Ja	ALP3
Beer, de, A. en R. Peeters,	<i>Uitzinnige vreugde in een stad vol zorgen. De bevrijding van Tilburg</i> (2004).	Nee	-
Beer, de, A. en G. Kobes	<i>Het leven gebroken</i> (Tilburg 2002).	Ja	BEE1
Beer, de, A.,	<i>Zo maar een Stad, Tilburg 1940-1945</i> (Tilburg 1994).	Ja	BEE2
Bollen, H. en Vroemen, P.,	<i>Canadezen in actie. Nederland Najaar 1944-Voorjaar 1946</i> (Warnsveld 1994).	Nee	-
Bol, S., en C. Kops,	<i>Oosterhout in de Tweede Wereldoorlog</i> (Oosterhout 2012).	Ja	BOL
Brongers, E.H.,	<i>Opmars naar Rotterdam. De Luchtlanding</i> (Baarn 1982).	Nee	-
Brongers, E.H.,	<i>Opmars naar Rotterdam. Van Maasdijk tot Moerdijk</i> (Baarn 1982).	Ja	BRO
Brongers, E.H.,	<i>Opmars naar Rotterdam. De laatste fase</i> (Baarn 1983).	Nee	-
Buitkamp, J.,	<i>Van de Mark naar de Moerdijk. Oorlog en bevrijding in woord en beeld</i> (Breda 1984).	Nee	-
Canadian Military Historical Section,	<i>Report no. 173: The Watch on the Maas</i> (z.p. 1947).	Ja	CMH
Dekker, T.,	<i>Tilburgs bevrijding beschreven door de bevrijders</i> (Tilburg 1999).	Nee	-
Didden, J. en M. Swarts,	<i>Brabant bevrijd</i> (Hulst 1993).	Ja	DID1
Didden, J. en M. Swarts,	<i>Einddoel Maas. De strijd in zuidelijk Ned. Tussen september en december 1944</i> (Weest 1984).	Ja	DID2
Didden, J. en M. Swarts,	<i>Provinciestad in oorlogstijd. Waalwijk en omgeving 1939-1945</i> (Tilburg 1991).	Ja	DID3
Didden, J. en J.L.G. van Oudheusden	<i>Waalwijk en de Wereldoorlog. Zes verhalen uit de jaren 1939-1945</i> (Drunen 1994);	Nee	-
Didden, J., en M. Swarts,	<i>Autumn Gale / Herbststurm. Kampfgruppe Chill: the German recovery autumn 1944</i> (Boxtel 2013).	Nee	-
Eijkens, J. en P. Spapens	<i>Een vrijheid zonder vrede. Oorlogskroniek Midden-Brabant oktober '44-mei '45</i> (Tilburg 1995).	Nee	-
Gaal, F. van	<i>Een monumentaal oorlogsverhaal. De Meierij tussen 1939 en 1945 in gedenktekens</i> (Den Bosch 2003).	Nee	-
Groeneveld, G.,	<i>Nach Holland. De meidagen van 1940 door Duitse ogen</i> (Zwolle 2018).	Nee	-
Heemkundekring De Heerlyckheit Dongen,	<i>Dongen van mobilisatie tot bevrijding 1939-1945, deel 1</i> (Dongen 1984).	Nee	-
Heemkundevereniging Sprang-Capelle,	<i>Bevrijdingsuitgave</i> (Sprang-Capelle 1990).	Ja	HSC
Huurman, C.,	<i>Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939-'45</i> (Eindhoven 2001).	Nee	-
Janse, F.,	<i>Tilburg 1940-1945, jaren van verduistering, deel 4</i> (Tilburg 1984).	Ja	JAN
Jolie, J,	<i>Luchtgevechten boven West-Brabant en de Biesbosch. Tweede pinksterdag 1940</i> (2000 Muiderberg).	Ja	JOL

Joossen, P.,	<i>Tilburg's donkere dagen in 1944</i> (z.p. 1944).	Nee	-
Klep, C. en Schoenmaker, B.,	<i>De bevrijding van Nederland 1944-1945. Oorlog op de flank.</i> ('s-Gravenhage 1995).	Ja	KLE
Kobes, G. en Penders, J.	<i>Opdat wij niet vergeten. Fusillades in Midden-Brabant</i> (Goirle 1992).	Nee	-
Lerecouvreur, M.,	<i>L'Armée Giraud en Hollande, 1939-1940</i> (Parijs 1951).	Nee	-
Loon, A.J.A. van en R.M. Peeters	<i>De Lindeboom. Jaarboek VIII 1984</i> (1985)	Ja	LOO
Luijten, A.F.M.,	<i>Canada en Noord-Brabant. Een band voor altijd</i> (Soesterberg 2002).	Nee	-
Middlebrook, M., en Everitt, C.,	<i>The Bomber Command War Diaries. An operational reference book 1939-1945</i> (Leicester 1996).	Nee	-
Mooren, P.,	<i>Oorlog onderweg. Tilburg in de Tweede Wereldoorlog</i> (Tilburg 1994).	Ja	MOO
Website Op 't goede spoor, Heemkundekring Waspik,	http://www.goedespoorwaspik.nl	Nee	-
Pater, de, B.C. e.a.,	<i>Grote Atlas van Nederland 1930-1950</i> (Zierikzee 2005).	Nee	-
Roitero, D.L.,	<i>Fall Braun / De strijd om de Kapelsche veer 1944-1945</i> (Tilburg 1991).	Nee	-
Shores, C.F.,	<i>2nd Tactical Air Force</i> (Oxford 1970).	Nee	-
Shores, C.F. en C. Thomas,	<i>2nd Tactical Air Force. Volume One: Spartan to Normandy, June 1943 to June 1944</i> (Oxford 2004).	Nee	-
Shores, C.F. en C. Thomas,	<i>2nd Tactical Air Force. Volume Two: Breakout to Bodenplatte July 1944 to January 1945</i> (Oxford 2005).	Nee	-
Shores, C.F. en C. Thomas,	<i>2nd Tactical Air Force. Volume Three: From the Rhine to Victory January to May 1945</i> (Oxford 2006).	Nee	-
Studenten afdeling Geschiedenis Mollerinstituut,	<i>Tilburg Bezet Bevrijd '40-'45, een periode van angst, leed en vreugde</i> (Tilburg 1984).	Nee	-
Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945	http://www.studiegroeppluchtoorlog.nl/	Ja	SGLO
Vergeltungswaffen.nl,	http://www.vergeltungswaffen.nl	Ja	VER
Watertoren Dongen,	'Over de toren', http://www.watertorendongen.nl/?p=2	Ja	WAT
Wijnen, P.A.,	<i>Wij mogen hen niet vergeten, 1940 – 1945</i> (Drongen 1989).	Nee	-
Wijngaarden, van, P., en P. Staal	<i>Luchtalarm</i> (Bergen 1995).	Nee	-
Zijlmans, B.,	<i>Lokale oorlogsfragmenten. Geertruidenberg 1940-1945</i> (Breda 1983).	Ja	ZIJ1
Zijlmans, B.,	<i>De bevrijding van Raamsdonk en Raamsdonksveer. Lokale Oorlogsfragmenten 1940-1945, deel 2</i> (Geertruidenberg 1997).	Ja	ZIJ2
Zwanenburg, G.J.,	<i>En Nooit was het Stil. Kroniek van een Luchtoorlog</i> (2 dln. & supplement; Oldemarkt).	Ja	ZWA1&2

Tabel 5: Verwijzing literatuur.

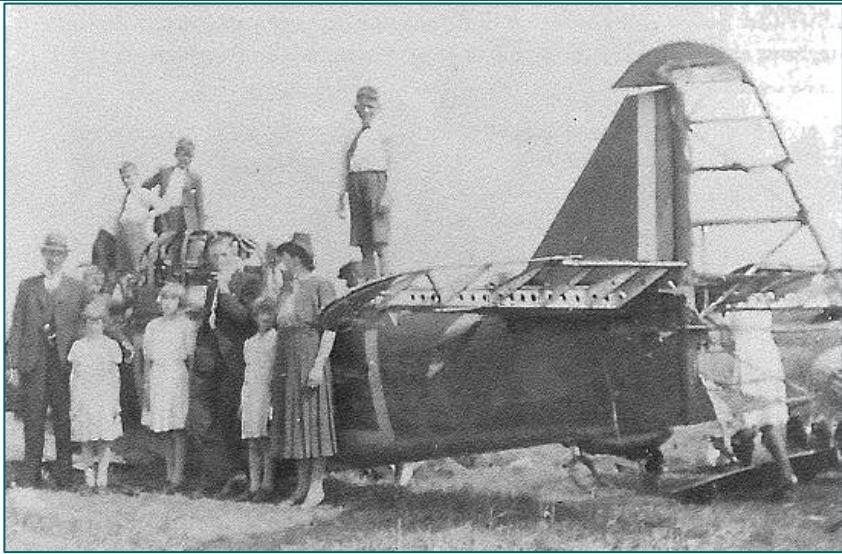
In de onderstaande tabellen worden per periode de gebeurtenissen die betrekking hebben op het analysegebied weergegeven.

Mobilisatie en inval, augustus 1939 – mei 1940

Toen in augustus 1939 duidelijk werd dat oorlog in Europa onvermijdelijk zou worden, begon in Nederland de mobilisatie. Tienduizenden soldaten werden opgeroepen, en Nederland bereidde zich voor op een Duitse aanval. In de ochtend van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen na een serie bombardementen op vliegvelden en legerbases. Duitse parachutisten landden in de omgeving van Den Haag om het regeringscentrum uit te schakelen, terwijl een invasiemacht via de grens Nederland binnendrong. Op kleinschalige gevechten in Oost-Nederland na kon het Duitse leger hier eenvoudig oprukken, om vervolgens bij de Grebbelinie, voor de Afsluitdijk en langs de Moerdijk verwickeld te raken in felle gevechten. Op 14 mei 1940 werd Rotterdam gebombardeerd, waarna Nederland met uitzondering van de provincie Zeeland capituleerde. In Zeeland zou de strijd, mede door de aanwezigheid van Franse en Belgische troepen, nog tot 27 mei 1940 duren. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
10 mei 1940	Om halfvijf werd het signaal 'veilig' gegeven, maar onmiddellijk daarna verschenen er weer Duitse bommenwerpers boven de stad. Tussen halfvijf en halfzes kwamen er bommen neer dicht bij de verkeersbrug op de Bosscheweg, op het Lijnsheike, op de Heikant en in de omgeving van de Bredaseweg op het punt waar de spoorlijn naar Turnhout de Bredaseweg kruiste.	BEE1 LOO MOO	19 79 17
	De eerste dodelijke slachtoffers onder de burgerbevolking [van Tilburg]. Bommen op de Bredaseweg, de Bosscheweg, de Heikant, de Langestraat, de Noordstraat en de Fabriekstraat. In het centrum vallen elf brisantbommen waarvan één blindganger.	JAN	17
	De Duitsers vallen Nederland binnen. Vanaf de Dongecentrale schieten Nederlandse militairen een Duitse Junkers met een mitrailleur neer. Het toestel maakt een noodlanding in Den Hout.	ZIJ1	125
11 mei 1940		ZIJ1	23
12 mei 1940	Duitse opmarsroutes (pijlen) en Franse stellingen langs het Wilhelminakanaal (streepjes) op 12 mei 1940.	BRO	254

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
<p>13 mei 1940</p>	<p>Het vierde vliegtuig van 264 Squadron, dat op 13 mei de thuisbasis niet meer zal bereiken, is de Defiant van P.E.J. Greenhous en F.D. Greenhalgh. Het toestel is op 5 maart 1940 afgeleverd aan 19 Maintenance Unit en op 5 april wordt het bij het squadron ingedeeld. In het gevecht met de Duitsers boven het grondgebied van Made schiet boordschutter F.D. Greenhalgh, alvorens een Duitse Bf 109 (Messerschmitt) hun vliegtuig treft, twee Bf 109 (Messerschmitts) neer. Greenhalgh heeft intussen de getroffen en snel dalende Defiant verlaten. Greenhous echter is van mening dat zijn schutter nog steeds in het vliegtuig zit en zal daarom proberen een noodlanding te maken. De noodlanding wordt uitgevoerd op een weiland nabij de Rijsdijk te Oosteind onder de gemeente Oosterhout.</p> <p>De nabij Oosteind gecrashte Defiant (Green 1).</p>	<p>JOL</p>	<p>30-31</p>

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Een Britse Boulton Paul Defiant I van 264 Squadron crashte om 6.50 uur bij Oosteind-Rijnsdijk nabij Oosterhout na te zijn neergeschoten door Duitse jachtvliegtuigen.	SGLO	T0602

Tabel 6: Overzicht gebeurtenissen Duitse inval mei 1940.

De bezetting van 1940 tot juni 1944 (D-Day)

Na de capitulatie werd Nederland bezet. Duitse militairen werden ondergebracht in voormalige Nederlandse kazernes en de vliegvelden werden door de Duitse luchtmacht, de *Luftwaffe*, overgenomen. De meeste Duitse militairen bevonden zich langs de kust. Hier werden stellingen aangelegd ter voorbereiding op een eventuele geallieerde invasie. Al tijdens de Duitse inval begon de Britse *Royal Air Force* (RAF) met de luchtoorlog tegen Duitsland. Bommenwerpers werden 's nachts uitgestuurd voor kleinschalige bombardementen op doelen van militair belang. Deze bommenwerpers verdwaalden met grote regelmaat, waardoor vergissingsbombardementen eerder regel dan uitzondering waren. De grote verliezen dwongen de Britten tot een andere tactiek. Vanaf 1942 werden bombardementen uitsluitend uitgevoerd door grote groepen bommenwerpers, die met tientallen tot honderden vliegtuigen één doel aanvielen. Vanaf 1942 verschenen daarnaast Amerikaanse bommenwerpers boven Nederland. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

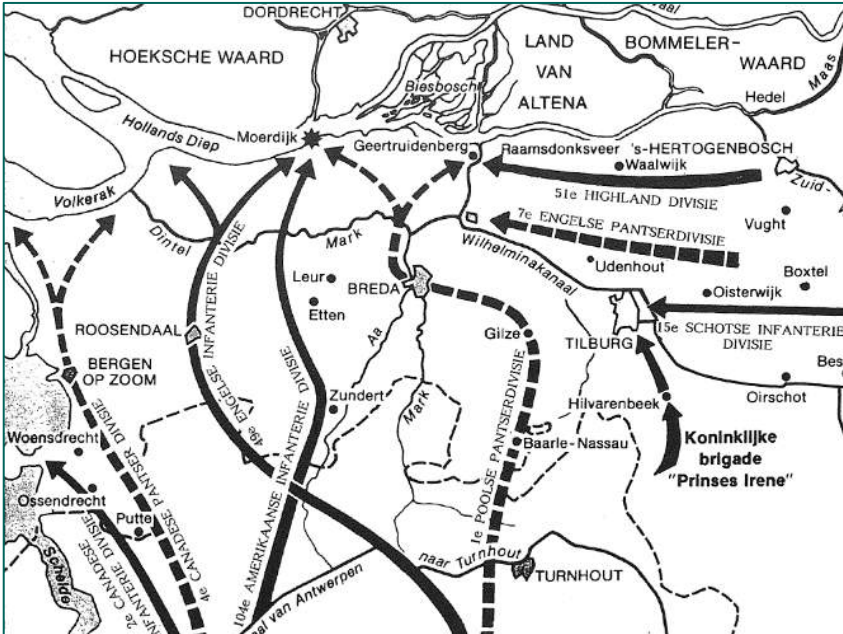
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
31 december 1940	Een Britse Bristol Blenheim IV van 114 Squadron stortte om 14.20 uur neer bij De Moer, tussen Loon op Zand – St. Joachimsmoer nabij Gilze-Rijen. Het toestel werd neergeschoten door lichte Flak en explodeerde op impact.	SGLO	T0934
31 juli / 1 augustus 1942	Een Wellington bommenwerper van 25 O.T.U. werd om 3.00 uur neergeschoten door Flak en kwam neer bij Loon op Zand "Finantien". Van de vijf bemanningsleden kwam er één om het leven.	SGLO	T1742
24/25 mei 1944	In de nacht van 24 op 25 mei 1944 stortten ongeveer acht geallieerde vliegtuigen neer in de omgeving van Tilburg. Een toestel kwam neer op de Heikant en een in de Hasselt.	BEE1 BEE2	116 19

Tabel 7: Overzicht gebeurtenissen Duitse bezetting tot juni 1944.

De periode juni 1944 (D-Day) tot en met oktober 1944

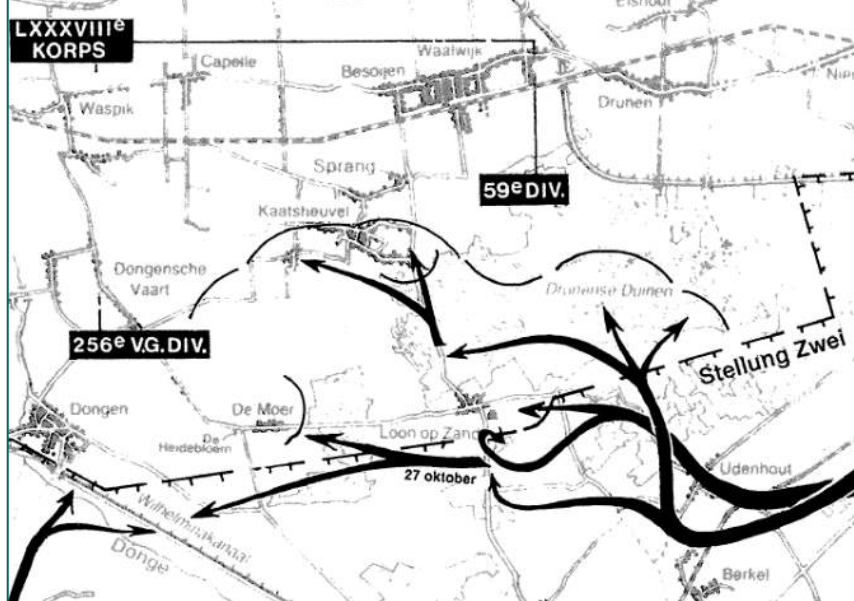
Op 6 juni 1944 landde een geallieerde invasiemacht in Normandië. Van daaruit rukten Britse, Canadese en Amerikaanse eenheden op richting Duitsland. De opmars verliep voorspoedig, maar in september 1944 liepen de geallieerden ten zuiden van Nederland vast. Om een doorbraak richting Duitsland te forceren, werd op 17 september 1944 Operatie Market Garden in gang gezet. Parachutisten moesten bruggen over de rivieren tussen Eindhoven en Arnhem veroveren, waarna grondtroepen door Nederland Duitsland binnen konden dringen. Na hevige gevechten bij Arnhem mislukte de operatie. De zuidelijke provincies werden gedurende de maand oktober en november bevrijd, waarbij op verschillende

plaatsen fel werd gevochten. Uiteindelijk bevroor het front in een lijn van de Oosterschelde richting de Maas en de Waal. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
20 juli 1944	Allied Expeditionary Air Force. In de middag werden vier Spitfires uitgestuurd voor patrouillevluchten in het gebied van Dordrecht en Heusden, waarbij aanvallen werden gedaan en treffers geplaatst op een vrachtwagen, een sleepboot met sleep bij Geertruidenberg en een fabriek in Oosterhout.	ZWA2	257
Oktober 1944	<p>Opmarsroutes <i>Operation Pheasant</i></p> 	ALP1	2
	De resterende vijf torens [waaronder de toren bij Dongen] van de maatschappij waren wel beschadigd geraakt door granaattreffers e.d., doch konden na herstel spoedig weer in dienst worden gesteld. Dat de toren van Dongen niet is opgeblazen is te danken aan enkele leden van de verzetsgroep Dongen. In het gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de waterleidingmaatschappij staat: 'Deze dapperen waren P. Vorstenbosch, A. Mertens, J. Evers en J. v. Hees. Zij hebben de springstof, welke door de Duitsers tegen het reservoir en de wand van de toren was geplaatst, voor het grootste gedeelte weggehaald en in de Donge geworpen; verder hebben zij de draden doorgeknipt, waarmede de springstof aan een telefooninstallatie, welke de Duitsers in de woning van Adrianus Schellekens hadden aangebracht, was verbonden. Voor deze moedige daad is de Maatschappij aan deze mannen zeer veel dank verschuldigd'.	WAT	-
6 oktober 1944	Tilburg kwam in het frontgebied te liggen en dat was duidelijk te zien aan de geallieerde jagers en jachtbommenwerpers die het gebied vóór de linies afstroopten op zoek naar Duits militair vervoer en belangrijke militaire doelen. Zo werden bijvoorbeeld de Rielseweg en Loonseweg beschoten, op de Heikant worden boerderijen in brand geschoten op 6 oktober 1944.	BEE1	116-117
20 oktober 1944	Getuigenverslag: "De zware aanvallen op de weg van Loon op Zand van deze middag (20 oktober) hebben we persoonlijk medegemaakt, en eerlijk gezegd, heel wat angsten uitgestaan [...]. We waren Tilburg nauwelijks uit of daar begon het lieve leventje. De Engelsche piloten doken als 't ware tusschen de boschjes op den grooten weg. No. 1 kwam links, we vielen rechts tegen de berm, doch gelukkig vuurde hij niet, anders waren we onherroepelijk eraan gegaan. Daar kwam no. 2. Vlug een dekungslocher in, op een meter naast me een verschroeiide grasbaan, 'n stofwolk over ons heen, hel dreunen van de grond en een helsch lawaai van de over ons heen donderende en vurende machine. Dan even stil... Gelukkig we	BEE1	117

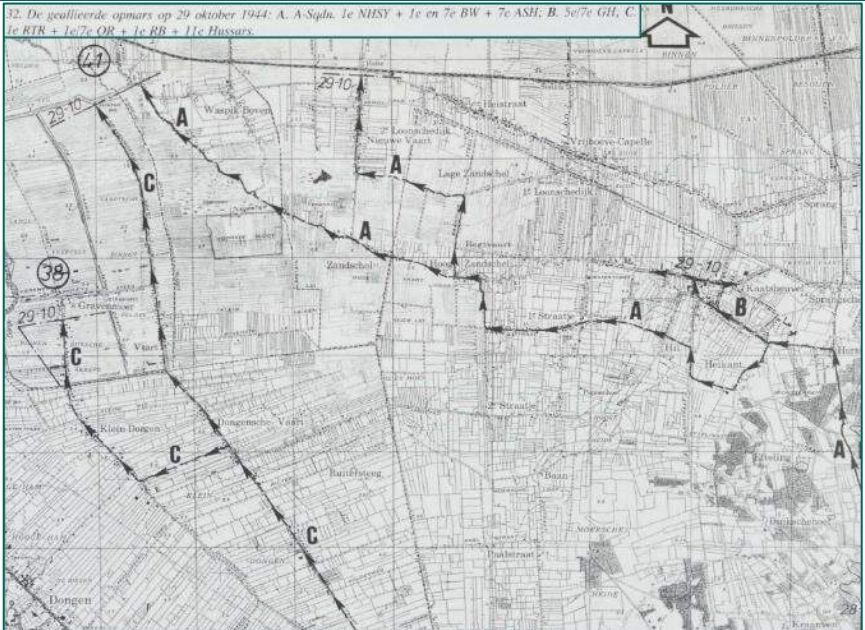
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	waren er nog ... Verder op 200 meter afstand brandde een roode Kruisauto. "Gewoon laten branden", zeiden we, maar jawel, plots stemmen uit het bosch: "Zurück. Lebensgefährlich"" Dan 't sissen van granaten, gevolgd door 'n geweldige klap en een stofwolk torens hoog, en van de roode kruiswagen was niets meer te zien. Hoe bestaat het dat verband en linnen met zulk een geweld uiteen kunnen spatten? Weer verder ... een dood paard – kapotte karretjes- 'n brandend huis ... 3 vernielde huizen en 3 doden.		
25-27 oktober 1944	Verder werden tijdens de bevrijdingsgevechten in oktober 1944 vier bijzondere scholen (Broekhovenseweg, Groeseindstraat, Heikant en Ringbaan-Zuid) en twee openbare scholen (Korte Schijfstraat en Langestraat) licht beschadigd. Verder werd over de hele oostzijde van de stad langs het Wilhelminakanaal schade aangericht. De Cameronians en de Glasgow Highlanders hadden de opdracht gekregen om het kanaal bij de spoorbruggen over te steken en twee km noordwaarts gevolgd te worden door Seaforth, het derde bataljon van deze 46 ^e Highland Infanteriebrigade. Dit had tot gevolg dat de Oisterwijksebaan, Loven, omgeving Sacramentskerk, de wijk achter het ziekenhuis, de Bloemenwijk, Rosmolen, Groeseind en Heikant vele granaatinslagen te verwerken kregen en veel schade opliepen.	LOO	83 en 98
26 oktober 1944	De geallieerde troepen kunnen snel oprukken; het grootse deel van Den Bosch is in Britse handen, Vught en Oisterwijk worden bevrijd. Daarom bereiden de Duitse troepen een beperkte terugtocht voor, waarbij ze zich terugtrekken op Stellung Zwei, een nieuwe frontlijn langs de lijn Dongen – Loon op Zand – Drunense Duinen – Afwateringskanaal – Vlijmen.	HSC	z.p.
27-28 oktober 1944	<p>We zagen dat in Midden-Brabant het LXXXVIIIste Korps zich had teruggetrokken op Stellung Zwei. Een nieuwe frontlijn die liep van Dongen tot aan het Afwateringskanaal. In deze nieuwe linie nam Loon op Zand een sleutelpositie in. Het dorp lag op een kruispunt van wegen en vormde de toegangsweg tot de Langstraat. De geallieerden konden niet om deze plaats heen. Ten westen ervan lag alleen open polderland en ten oosten de dichte bossen van de Loonse en Drunense Duinen. Dat besefte ook het Duitse opperbevel.</p> <p>Loon op Zand viel onder de verantwoordelijkheid van de 256ste Volksgrenadierdivisie van Franz. Deze had de verdediging toegewezen aan niet minder dan drie bataljons, oftewel de helft van zijn infanterie. Het 2de bataljon van het 481ste (II/481) groef zich in ten oosten van het dorp, 1/456 moest het dorp zelf verdedigen en II/456 werd ten noorden in reserve gehouden. Bovendien bevond zich in het dorp nog een compagnie van het StuGKompanie 363, die we voor het laatst in Vught zagen, voegden zich ook bij de verdediging.</p> <p>De aanvallers, militairen van de 7de Armoured-divisie, hadden geen vermoeden niet wat hun te wachten stond. In de nacht van 26 op 27 oktober vielen slechts veertig granaten op het dorp. Een duidelijke indicatie dat de Woestijnratten niet veel tegenstand verwachtten. In de vroege ochtend vertrok het verkenningsbataljon, het 8ste King's Royal Irish Hussars, uit Udenhout. De eerste Cromwell liep in de Kloosterstraat meteen op een mijn. Een tweede tank die het via de akkers wilde proberen overkwam hetzelfde. Achteropkomende infanterie kwam onder zwaar vuur te liggen en na een half uur werd de eerste poging Loon op Zand te veroveren afgeblazen.</p> <p>Generaal-majoor Verney besloot dat de Duitse verdedigers eerst maar eens 'stormrijp' moesten worden geschoten. Twee uur lang walste een orkaan van vuur en staal over het dorp heen. De Duitsers in Loon leden zware verliezen en I/456 ruilde van plaats met II/456. Hierdoor leek het daarna alsof de beschieting geen enkel effect had gesorteerd. Toen de Britten, twee bataljons van de Queen's, het</p>	DID1	223-226

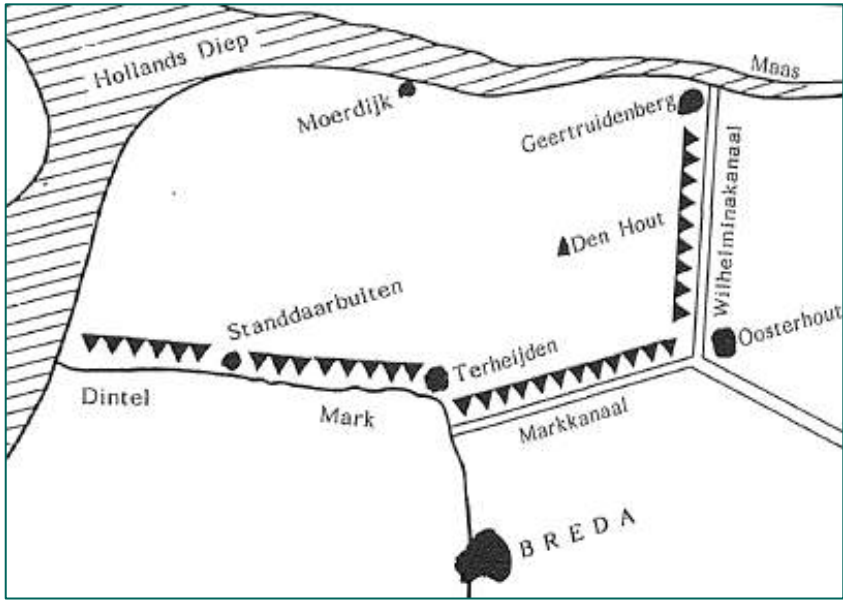
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>dorp bestormden, gingen opnieuw twee tanks verloren. Ook de tweede poging was op niets uitgelopen.</p> <p>Verney besloot nu-letterlijk- zwaarder geschut in stelling te brengen. In de avond begon een enorme beschieting van het dorp. Pas na acht uur, om twee uur 's nachts, hield het artillerievuur op. In het nachtelijk duister slopen gedaanten op de Duitse stellingen af. Vanuit drie richtingen werd de verdediging in de klem genomen.</p> <p>Langzaam maar zeker moesten de Volksgrenadiere het veld ruimen en in de ochtendschemering werd er in het dorp zelf gevochten. Maar het waren niet de Woestijnratten, maar de Highlanders die Loon op Zand zouden bevrijden.</p> <p>Terwijl de strijd in en om Loon op Zand op 28 oktober was losgebrand, trok het grootste deel van de Woestijnratten voorzichtig verder in westelijke richting. Het belangrijkste was contact krijgen met de Polen bij het 1ste Korps. Patrouilles van de 7 de Armoured hadden de vorige dag al geconstateerd dat een grote groep Duitsers zich had ingegraven pal ten westen van de Loonsche Heide. Van daaruit had de vijand een onbelemmerd uitzicht over de lege vlaktes tot aan de weg Tilburg-Loon op Zand. De vraag was alleen hoe sterk was de vijand? Drie verkenningswagens van het 11 de Hussars, twee Daimlers en één White Scout Car, gingen vroeg in de ochtend zoek naar het antwoord op deze vraag. Vanuit Tilburg namen ze de weg naar Dongen. Na ongeveer vijf kilometer naderden ze De Heidebloem. Hier splitste de weg zich: rechtsaf naar De Moer, linksaf naar Dongen.</p> <p>De laatste kilometer vóór de splitsing was het terrein volkomen vlak. De Heidebloem zelf lag midden in een stuk bos en de commandant van de Troop, luitenant J. Cousins, vertrouwde het niet helemaal. Net vóór het vlakke stuk liet hij de voertuigen halthouden. Hij tuurde gespannen door zijn verrekijker maar kon niets ontdekken. Cousins besloot het erop te wagen. Vol gas stoven de drie voertuigen, de Daimlers voorop, op De Heidebloem af. Honderd meter van de splitsing gebeurde wat Cousins had gevreesd.</p> <p>Er vloog een steekvlam tussen de bladeren vandaan en de voorste Daimler werd getroffen door een Panzerfaust. De chauffeur kwam om het leven, de andere twee bemanningsleden kropen door een sloot terug. Cousins, die in de tweede Daimler zat, probeerde zijn chauffeur te laten keren. De Daimler kwam met een wiel in de zachte berm terecht en sloeg over de kop. De chauffeur was meteen dood, maar Cousins en de schutter kropen heelhuids uit het wrak. Ze renden weg over de velden maar werden neergemaaid voor ze dekking hadden kunnen vinden. Inmiddels was een Sturmgeschütz tevoorschijn gekomen uit het bos. De eerste Duitse granaat vloog door de voorruit van de White, maar het voertuig bood een klein doelwit en met meer geluk dan wijsheid wist het te ontkomen.</p> <p>De Duitse bezetting had de nadering van de Britten overigens pas op het allerlaatste moment opgemerkt. Ze zaten te ontbijten toen de Troop aan kwam rijden. De wachtpost die de Panzerfaust had afgevuurd had hen gealarmeerd. Al met al was de eerste poging door te stoten in de richting van Oosterhout mislukt. Een tweede, meer directe, route via De Moer bleek die dag ook al niet haalbaar. Ongeveer halverwege De Moer en Loon op Zand, stootten de Woestijnratten op een goed ingegraven Duitse groep in de bossen bij Huis ter Heide. Hier bevond zich het andere Sturmgeschütz van Sturmgeschützkompanie 363. Ook hier kwamen de Britten niet verder.</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	<p>Vanwege de geallieerde aanval op Loon op Zand komen ook granaten neer in Sprang. Ook tijdens de nacht komen granaten neer in Capelle. Inwoners brengen de nacht door in de kelder.</p>	HSC	z.p.
27-29 oktober 1944	<p>Deze nieuwe linie kwam op 27 oktober ook op een andere plaats al onder vuur te liggen. De 51st (Highland) Infantry Division en de 7th Armoured Division vielen op die dag Loon op Zand aan. Dit knooppunt van wegen, dat in het noorden en oosten aan de Loonse en Drunense Duinen grensde, leek de geallieerden een goede opstap naar de Maas. Zo kon bovendien de 59. Infanteriedivision, die zich bij Drunen bevond, de pas worden afgesneden. Drie Duitse bataljons hadden Loon op Zand en omgeving echter tot een vesting omgebouwd. Tijdens de eerste twee aanvallen werden de 'Desert Rats' door het Duitse geschut teruggeslagen. De Britten gebruikten ook hier de artillerie als breekijzer. Na het invallen van de duisternis kreeg Loon op Zand een achturige beschieting te verduren. De volgende dag hervatten drie bataljons van de 51st Division de aanval. Komend uit drie richtingen, vochten zij zich een weg naar de dorpskern. De weg naar de Maas lag echter niet onmiddellijk open. In de bossen ten noorden van Loon op Zand hielden zich nog vele Duitse eenheden schuil. Zij maakten het de Britten van de 51st Division, die in de richting van Kaatsheuvel trokken, bijzonder lastig. Dit dorp werd pas op 29 oktober bevrijd, nadat de Britse veldartillerie ook eerst een zware beschieting had uitgevoerd. Die kostte 28 burgers het leven. De Duitsers hadden een snelle geallieerde doorstoot naar de Maas verijdeld, maar tegelijkertijd werd hun situatie steeds benauwder. De 7th Armoured Division nam op 29 oktober Dongen en 's-Gravenmoer in.</p>	KLE	218-219
28 oktober 1944	<p>Voor de 7de Armoured was die 28ste oktober niet zo succesvol verlopen. Een deel van de divisie was betrokken bij de strijd om Loon op Zand. Een ander deel wilde meer naar het zuiden oprukken in westelijke richting. Vroeg in de ochtend vertrokken daarom drie verkenningswagens van het 11de Hussars naar Tilburg. Van daaruit namen ze de weg naar Dongen. Na vijf kilometer kwamen ze bij de Heidebloem. Hier splitste de weg zich: Linksaf naar Dongen en rechtsaf naar De Moer. De laatste kilometer voor de splitsing was het terrein volkomen vlak. Bij de Heidebloem was een stuk bos en de commandant van de Troop, luitenant J. Cousins, liet de voertuigen halthouden vlak voor het open stuk. Hij vertrouwde het niet helemaal.</p>	DID1	181-182

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Door zijn verrekijker bestudeerde hij aandachtig het bos. Geen enkele beweging verstoorde de bladeren en Cousins besloot het er maar op te wagen. Hij vertelde de chauffeurs dat ze zo hard mogelijk op de splitsing af moesten rijden. Hij was er toch nog niet helemaal gerust op. De twee Daimlers gingen voorop, gevolgd door de White. Vol gas stoven de drie voertuigen op de Heidebloem af. Cousins hield angstvallig het bos in de gaten. Nog steeds bleef alles rustig. Sergeant Walker in de voorste Daimler was nog maar honderd meter van het doel. Plotseling brak de hel los. De steekvlam van een Panzerfaust schoot uit het gebladerte naar voren en een fractie van een seconde later werd Walkers verkenningswagen getroffen. De sergeant en zijn schutter ontkwamen door in een sloot te duiken en terug te kruipen. De chauffeur was gewond en stierf later. Cousins die daar net achter reed liet zijn chauffeur omdraaien. Maar bij deze manoeuvre kwam de Daimler met één wiel in de sloot terecht en sloeg over de kop. De chauffeur was meteen dood maar Cousins en de schutter kropen uit het wrak. Ze renden over de velden naar wat bomen die dekking konden bieden maar werden neergemaaid voor ze halverwege waren.</p> <p>Inmiddels was een Sturmgeschütz tevoorschijn gekomen uit het bos en die nam het laatste voertuig, de White onder vuur. Hoewel een granaat door de voorruit knalde wist de chauffeur het voertuig razendsnel om te draaien en in volle vaart terug te rijden naar Tilburg.</p> <p>Overigens was het niet zo zeer slimme opzet alswel stom geluk geweest voor de Duitsers dat het allemaal zo was gelopen. Zij zaten juist te ontbijten toen Cousins Troop de Heidebloem naderde. Geen van de Duitsers had iets in de gaten tot op het allerlaatste moment een wachtpost de voorste Daimler ontdekte. Hij was het ook die de Panzerfaust had afgevuurd en zo de anderen alarmeerde. Een minuut later en de verkenningswagens zouden als eerste gevuurd hebben. Dongen zou misschien een dag eerder bevrijd zijn.</p>		
28/29 oktober 1944	<p>In de nacht van 29 op 30 oktober naderde het Britse leger Oosteind vanuit 's Gravenmoer. Voor de Engelsen Oosteind konden binnenrukken, moest eerst een noodbrug over de Donge gelegd worden. Die was de avond tevoren door de Duitsers opgeblazen. Met een onderstel van een tank waarop een schaarbrug was gemonteerd, werd een brug over de Donge gelegd en kon de bevrijding van Oosterhout beginnen.</p>	BOL	94
	<p>De linkervleugel, die het snelst oprukt, nadert via Zandschel, Eendennest en de Moerassen Waspik-Boven. De rechtervleugel koerst op Nieuwe Vaart en Capelle aan waardoor de Duitsers genoodzaakt zijn zich terug te trekken.</p> <p>Vroeger in de middag, om 15.00 u, hebben tanks van het 1^e Royal Tank Regiment van de 22^e Armoured Brigade, die tot de 7^e British Armoured Division behoort, via De Moer het kruispunt bij de Loonsche Dreef bereikt. Zij zijn 350 meter van het Oude Veepad verwijderd, waar zij in noordwestelijke richting afdraaien en voortgaan tot de noordrand van Klein Dongen en Dongensche Vaart.</p> <p>De begeleidende infanterie, het 1^e / 7^e Queens Royal onder bevel van Lieutenant-Colonel W.O. Griffith, heeft om 16.20 u bevel ontvangen naar Klein Donge en Dongenschevaart op te rukken en de daar bereikte positie te beschermen. Om 20.00 u bereiken zij hun doel en elk tank-squadron in de voorste lijn krijgt een compagnie infanterie toegewezen. 's Nachts moesten zij patrouille uitsturen langs de Donge om te zien waar deze met tanks kan worden overgestoken, maar dat blijkt nergens mogelijk te zijn.</p>	ZIJ2	36-40

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Op dezelfde tijd dat 's middag, het 1^e Royal Tank Regiment het Oude Veepad heeft genaderd, breken 29 tanks van het 5^e Royal Inniskilling Dragoon Guards door de Duitse linie en rukken naar Dongen op.</p> <p>Een verkenningseenheid van de 7^e British Armoured Division, het 11^e Hussars, gaat in noordelijke richting lang de 's Gravenmoersevaart de situatie bekijken. Zij raakt aan de Hoge Brug, zo'n anderhalve kilometer ten westen van Waspik-Boven, slaags met de Duitsers. Vooral een stuk PAK 40, dat tussen de huizen bij de splitsing Achterstedijk-Kerkpad (thans Schoolstraat) is opgesteld, bezorgt veel overlast. Met vlammenwerpers en geschut wordt het weerstandsnest opgeruimd, waarna de brug, die door verzetsmensen van vernietiging is gered, onbeschadigd in handen van de Britten valt.</p> <p>Het moet intussen dan al rond de klok van 21.00 u zijn al het 1^e Black Watch verbinding maakt met haar linker-buurman, de Woestijnratten. Daar rond die tijd bij Waspik Duitse infanterie met twee Sturmgeschütze is waargenomen wordt besloten de aanval af te breken en in stelling te gaan. Het 7^e Argyll and Sutherland Highlanders wordt naar voren gedirigeerd om de frontlijn te versterken. Ten zuiden van de spoorlijn graven zij zich voor de nacht in. Het bataljon 7^e Black Watch van Lieutenant-Colonel C.F. Cathcart neemt met twee compagnieën (A+B) bij Nieuwe Vaart posities in. De D-Company wordt verder naar het noorden bij Capelle opgesteld.</p> <p>Omdat het een bijzondere heldere nacht is gaan tanks van opnieuw het 11^e Hussars om 22.00 u in noordoostelijke richting op verkenning uit. Een voor de Duitse infanteristen van het 456^e Grenadierregiment wel erg onverwachte en onwelkome actie.</p> <p>De situatie aan Duitse zijde is zorgwekkend, bij Loon op Zand en Kaatsheuvel hebben de Duitsers zich kranig geweed tegen de oprukkende Tommies, maar tegen de geweldige Britse overmacht aan manschappen en materieel kunnen zij het niet bolwerken. Vroeg in de ochtend van zondag 29 oktober vindt er tussen de Duitse staven druk overleg plaats. De divisiecommandant van de 256^e Volksgrenadierdivision, Oberst Franz, bericht om 5.00 u de stafchef van het LXXXVIIIe Armeekorps. Oberstleutnant i.G. Von Prittwitz und Gaffron, dat hij met de krachten waarover hij beschikt de vijand niet zal kunnen tegenhouden. Vanuit de omgeving van Kaatsheuvel houden de Britten het front voortdurend onder trommelvuur en zetten van daaruit om 6.45 u hun aanval niet alleen in westelijke richting voort, maar rukken nu ook naar het noorden op, waar zij bij Horst (Kaatsheuvel) met tanks door de Duitse linie heen breken. General Reinhard vraagt om 9.05 u aan General Von Zangen van de 15^e Armee of het eerdere bevel aan Oberst Franz, om onvoorwaardelijk stand te houden, nog steeds van kracht is. Von Zangen beaamt dat en zegt dat er nog niets anders besloten is. Reinhard wijst Von Zangen er nadrukkelijk op dat het legerkorps aan de Maas niets heeft staan. Von Zangen weet dit en zegt dat hij Feldmarschall Walter Model van Heeresgruppe B daarover al heeft geïnformeerd. Er zal op allerlei manieren geprobeerd worden versterkingen naar het Maasfront te brengen.</p>		

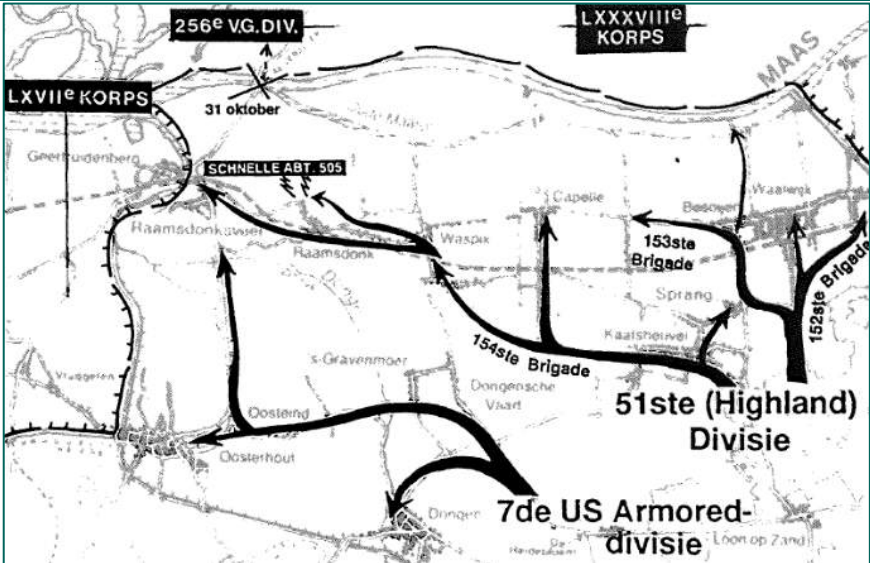
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>32. De geallieerde opmars op 29 oktober 1944: A. A Sqdn. 1e NISY + 1e en 7e BW + 7e ASH; B. 5e/7e GH, C. 1e RTR + 1e/7e OR + 1e RB + 11e Hussars.</p>		
<p>29 oktober 1944</p>	<p>Ook bij het XIIde Korps werden die laatste oktoberdagen spectaculaire vorderingen gemaakt. Op 29 oktober nam de 7de Armoured wraak voor het fiasco bij Heidebloem, een dag eerder. Ook nu ging het niet van een leien dakje. Vier afdelingen artillerie schoten de hele omgeving in puin. Hierna kon de aanval van start gaan. De taak was opgedragen aan de infanterie van de 1ste Rifle Brigade die meereed op twaalf Shermans van het 5de Royal Inniskilling Dragoon Guards. Nog ver voor de Heidebloem liepen de eerste twee Shermans vast in het drassige terrein. Een poging om de zachte grond heen te rijden werd afgebroken toen kort na elkaar twee van de tanks in een mijneveld terecht kwamen. Een paar minuten later werd een Sherman in brand geschoten. De Britten trokken zich ijlings terug voor ze nog meer verliezen leden.</p> <p>Drie kwartier later volgde de tweede poging. Deze keer bleven de tanks achter. De infanteristen kozen een wat noordelijker route en slaagden er in tot vlakbij de vijandelijke stelling te sluipen. Gedekt door het mitrailleurvuur van de tanks stormden ze naar voren en verjoegen ze de vijand. Hiermee was de laatste Duitse stelling vóór Dongen gebroken.</p> <p>Intussen had het 1ste Royal Tanks via De Moer ook Dongensche Vaart bereikt. Toch slaagde de vijand erin de opmars opnieuw tijdelijk te blokkeren. De voorste tank werd in brand geschoten en versperde de weg voor de rest van de colonne. Later in de avond werd het wrak weggesleept en werd de opmars hervat tot in Klein Dongen. De Woestijnratten stonden nu nog maar een paar kilometer voor hun einddoel, Oosterhout. Ook de rechterburen, de Highlanders, waren die dag weer een paar kilometer opgerukt.</p>	<p>DID1</p>	<p>234</p>
	<p>De volgende ochtend pas, 29 oktober, werd het Duitse steunpunt onder handen genomen. Vier artillerieafdelingen vuurden eerst weer een dodelijke lading af op de positie. Daarna ging de aanval van start. Een compagnie infanterie van het 1ste Rifle Brigade reed mee op twaalf tanks van het 5de Dragoon Guards. Nog een heel eind van de Heidebloem kregen de smalle rupsbanden van de Shermans steeds meer problemen met het modderige terrein. De tanks kropen verder en twee kwamen muurvast te zitten in de blubber. Een poging om langs de zachte grond heen te trekken liep vast in een mijneveld, waar nog eens twee tanks verloren gingen. Kort daarna werd een Sherman getroffen door een 75-mm-Pak. De gemengde Britse strijdmacht trok zich terug om de wonden te likken en</p>	<p>DID2</p>	<p>182</p>

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>een nieuw plan te bedenken. Bij de tweede poging, drie kwartier later, reden de tanks niet mee. De infanterie koos een nieuwe route, iets noordelijker, en zag kans zonder al te veel verliezen tot vlak bij de vijand te komen. Gedekt door de mitrailleurs van de tanks stormden ze naar voren en zuiverden het bos. In hoog tempo ging het nu verder en diezelfde avond nog werd Dongen bevrijd. Ondertussen had het 1ste Royal Tanks de Dongensche Vaart bereikt. De Woestijnratten stonden nu vlak bij hun einddoel Oosterhout. Maar ook voor de Highlanders zat het er bijna op. Die dag, zondag 29 oktober, was het front weer een flink stuk in noordelijke richting opgeschoven.</p>		
	<p>De 154ste brigade die de hele dag in reserve heeft gelegen tussen Udenhout en Helvoirt wordt op mars gezet. Voorop het 1ste Black Watch in de zogenaamde 'Kangaroos', op de voet gevolgd door het 7de Argyll and Sutherland Highlanders. Aan het einde van de middag, het begint al te schemeren, bereiken de twee bataljons respectievelijk Zandschel en Hooge Zandschel, een kilometer of twee ten westen van Kaatsheuvel. Daar wordt hun opmars tot staan gebracht door een paar Sturmgeschütze. Het is het restant van het bataljon Philip (I/456) dat net als bij Loon op Zand opnieuw roet in het gooit. Eén Sherman wordt in brand geschoten en het is duidelijk dat verder oprukken die dag weinig zin meer heeft.</p>	DID3	207
30 oktober 1944	<p>Op 30 oktober 1944 was de "Operatie Pheasant" inmiddels zo ver gevorderd dat de Duitsers zich hadden terug getrokken achter de laatste goed te verdedigen hindernis: de Mark-Dintellinie. Deze moeilijk te nemen waterlinie bestond uit het Wilhelminakanaal (Geertruidenberg-Oosterhout), het Markkanaal (Oosterhout-Terheijden), de rivier de Mark (Terheijden-Standdaarbuiten) en de rivier de Dintel (Standdaarbuiten-Dintelsas). Achter deze waterlinie was een tot de tanden gewapende vijandelijke troepenmacht samen getrokken. Het gebied tussen de Mark-Dintellinie en de grote rivieren, met als belangrijkste objecten de Moerdijkbruggen, moest op persoonlijk bevel van Hitler tot het uiterste worden verdedigd.</p> 	ALP1	3
	<p>Maandag 30 oktober 1944. Jawel hoor, de Tommies kwamen eraan! Het was een sombere dag. De lucht was betrokken en daarom moesten de bevrijders het karwei zonder vliegtuigsteun opknappen. In het regimentsdagboek van het 1^e Royal Tank Regiment staat over deze gedenkwaardige dag het volgende opgetekend: "05.30 uur Reveille. Het verkenningspeleton ging op onderzoek uit en stelde vast dat de. Brug op kaartcoördinaten 058420 nog bruikbaar was. De</p>	ALP2	59-60

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>brug op kaartcoördinaten 061428 was helaas opgeblazen maar de mogelijkheid bestond om op die plaats een "schaarbrug" uit te leggen."</p> <p>Uit de stafkaart en bovenstaande gegevens valt af te leiden dat het hier gaat om bruggen over de Donge een oosten van Oosteind. De brug die niet meer gebruikt kon worden lag tussen Oosteind en 's Gravenmoer. Deze brug was de avond tevoren om ongeveer 18.00 uur door een Duits Sprengkommando opgeblazen. De andere brug over de Donge, meer in de richting van de watertoren, was alleen maar beschadigd omdat het opblazen niet goed was gelukt. Een "schaarbrug" lag op een tankonderstel en werd vanaf de tank in één beweging uitgekapt en neergelegd. Daarna reed de tank achteruit en de brug was voor gebruik gereed. Het verslag gaat als volgt verder:</p> <p>"De schaarbrug" werd zo vlug mogelijk uitgelegd en meteen trokken onze tanks er overheen. Het B eskadron nam de noordelijke route door HORST, kaartcoördinaten 0442, en het A eskadron trok zuidelijk daarvan door HEIKANT, kaartcoördinaten 0341."</p> <p>Meteen nadat de Engelsen over de noodbrug waren getrokken kwamen ze in Oosteind. Overigens door hen Horst genoemd omdat dit zo op de stafkaart was aangegeven. In het dorp kwamen opgetogen burgers uit hun schuilkelders. Ze wisten aan hun bevrijders al snel duidelijk te maken dat een groep Duitsers de polder in was gevluht. De Engelsen stuurden er een tank achter aan. De vluchters werden op de Rijsdijk ontdekt maar ze openden meteen het vuur. Er ontstond een korte schotenwisseling. De Duitsers moesten al snel het onderspit delven en ze gingen roemloos ten onder in de strijd voor hun "Führer". Vier Duitse soldaten sneuvelden, twee raakten zwaargewond en de rest gaf zich toen maar over. We volgen nog even het journaal van 1. R.T.R.:</p> <p>"Het A eskadron rukte zonder veel moeilijkheden op en bereikte kaartcoördinaten 015414 (ongeveer waar nu de wijk Slotjes ligt). Tegelijkertijd was het verkenningspeleton door Dongen en Oosterhout gereden en ze vonden beide plaatsen vrij van vijand."</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>71. Geallieerde stafkaart van Oosterhout en omgeving. Deze kaart is door Poolse artillerie, tijdens het voorjaar van 1945, gebruikt om hun opstellingen in te tekenen. 1. P.A.Mot. betekent 1e Artillerie Regiment. Verder is nog aangegeven 68 Med. Dat staat voor een Engels middelzwaar artillerie regiment dat tussen Oosterhout en Dongen stond opgesteld.</p>		
			
	<p>In Oosteind verschenen eerst enkele grote tanks en daarna de infanterie. Tevoren waren nog 25 Duitse soldaten de Provinciale weg gepasseerd die boerderijen in brand staken. Op 30 oktober om 9.30 uur arriveerden de Engelsen bij de kerk in Oosteind. Een geallieerde soldaat kwam om tijdens de bevrijding van Oosteind en werd begraven in de voortuin van een huis aan de Provinciale weg.</p>	BOL	95-96

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>Op de Rijdsdijk waren nog Duitsers actief en Kees van Dongen, 37 jaar oud en landbouwer uit Oosteind, zou dat met de dood moeten bekopen. Toen in de namiddag van 30 oktober de strijd wat geluwd was besloten Dirk de Wit, Kees van Dongen en Harry Diepstraten naar de polder te gaan om hun paarden op te halen die daar voor de roofzuchtige Duitsers waren verstoppt. Achter op de Rijdsdijk bij het Kraanschot bleken nog ingegraven Duitsers te zitten die op alles wat bewoog schoten. Kees van Dongen werd in zijn arm geraakt en bloedde hevig. Met een halster probeerden de anderen zijn arm af te binden. Tot het donker werd moesten ze op de grond blijven liggen en uiteindelijk vertrokken ze richting Geertruidenberg. Kees van Dongen was dusdanig verzwakt dat ze hem achter moesten laten. Pas op de volgende dag kon men hem ophalen, maar hij was toen al overleden. De vier Duitsers aan de Rijdsdijk werden door de Engelsen onschadelijk gemaakt en begraven in de berm.</p> <p>De eerste twee uur lag Oosteind nog onder artillerievuur van terugtrekkende Duitsers. Sommige panden waren zwaar en veel licht beschadigd. Elektrische bovenleidingen en het bovengrondse telefoonnet werden zwaar beschadigd. Bij het Geel huis aan de Leijssenstraat en bij de Paulusabdij in de Hoogstraat stond antitankgeschut van de Duitsers opgesteld. Hiermee wilde men de opmars van de Engelsen vertragen. De bediening van het geschut bij het Geel huis werd door de Engelsen onschadelijk gemaakt. Daarbij ging een Engelse tank verloren. Een Engelse militair kwam om het leven.</p> <div data-bbox="389 999 1243 1464" data-label="Image"> </div> <p><i>Het Geel huis waar de Duitsers antitankgeschut hadden opgesteld.</i></p> <p>Duitse soldaten waren tot het laatste moment ingekwartierd in de boerderij van de familie Wouters in de Leijssendwarsstraat 26, schuin tegenover de Paulusabdij. Toen vlakbij granaten ontploften, werd de familie door de Duitsers gesommeerd naar de kelder te gaan. Enkele malen schoten ze nog richting Oosteind en pas toen de Engelsen heel dichtbij waren vertrokken ze nadat men enkele boerderijen in brand had gestoken.</p>		
	Geallieerde opmarsroutes 30 oktober 1944.	DID1	237-238

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 <p>Ook de Highlanders hadden het die maandag niet erg moeilijk gehad. De 152ste Brigade bevrijdde Waalwijk en ontdekte dat de vijand de bruggen over het Afwateringskanaal achter zich had opgeblazen. Patrouilles stonden aan het einde van de middag aan de Bergse Maas. Sprang Capelle viel zonder slag of stoot in handen van het 1ste Gordon Highlanders (De rest van de 153ste Brigade moest die dag het frontgedeelte bij 's Hertogenbosch overnemen). Alleen de 154ste Brigade merkte dat nog niet alle Duitsers waren verdwenen. In Waspik-Boven was het 1ste Black Watch op het eerste serieuze verzet van die dag gestuit. Het 7de Argyll and Sutherland Highlanders nam 's middags de spits over samen met het B-eskadron van de Northamptonshires. Ook zij kwamen niet ver. Aan het begin van Raamsdonk stuitte de strijdmacht op de buitenste rand van het 'Brückenkopf Keizersveer'. Hiertoe gedwongen door het felle Duitse vuur, ging de infanterie aan weerskanten van de weg in dekking. De tanks reden alleen verder. Al snel ging het mis. De eerste twee Shermans werden kort na elkaar in brand geschoten. De derde nam wraak en vernietigde het Duitse kanon dat hiervoor verantwoordelijk was. Er hing rond die tijd een dikke walm tussen de huizen en de strijd werd met de minuut chaotischer en onoverzichtelijker. De bataljonscommandant, luitenant-kolonel A. MacKinnon, besloot zich in te graven met zijn mannen.</p> <p>Onzekerheid was ook het trefwoord voor de reacties aan Duitse kant. Die ochtend leek alles nog duidelijk. Von der Damerau had zich bij Franz en Reinhard beklaagd over het gebrek aan antitankwapens en mijnen. Hij leek desondanks vastberaden zijn opdracht tot een goed einde te brengen. Daar kwam nog bij dat generaal Reinhard versterking had gevonden voor Von der Damerau's 476ste Regiment. In de buurt van de Donge-Centrale bij Geertruidenberg (die in de voorgaande nacht was opgeblazen) lag de Schnelle Abteilung 505 onder Hauptmann Ott (tot 1 oktober onderdeel van de verkenningsafdeling van de 245ste Divisie). Deze Abteilung beschikte over een aantal Sturmgeschütze plus wat halfrupsen met luchtafweer. Tot op dat moment was de Abteilung in reserve gehouden door het 15de Leger.</p> <p>Ott moest 's middags naar de brug bij Keizersveer om die te beschermen tegen een geallieerde doorbraak. Rond die tijd ontbrandde de strijd in en om Waspik. Het 15de Leger had niet veel vertrouwen in de kracht van Von der Damerau's troepen, want de Schnelle Abteilung moest onverwijd naar Raamsdonk. De bescherming van de brug werd overgedragen aan Von der Damerau's Ilde</p>		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	<p>bataljon. In de nacht van 30 op 31 oktober wisselden de twee eenheden van plaats.</p> <p>De 7de Armoured-Divisie ondervond uiteraard nauwelijks meer tegenstand die dag. Toch duurde het nog een hele poos eer de Woestijnratten in Oosterhout waren. Dat kwam vooral omdat de Duitsers een groot aantal bruggetjes in de lucht hadden laten vliegen. En de tanks konden door het drassige terrein, alleen over de wegen oprukken.</p> <p>Over de sluizen bij Oosterhout vluchtten die ochtend nog Duitse troepen van de 711de en 719de Divisie. Daarna werden de laatste bruggen opgeblazen. Een deel van hen waaronder een aantal SS'ers van de Landstorm Nederland was te laat en bleef aan de oostkant van het kanaal achter.</p> <p>Deze achterhoede was het die de Woestijnratten tussen het Geel Huis en Horst (bij Oosterhout) ophield. Op de smalle dijkweggetjes konden de tanks niet manoeuvreren. Eén Sherman werd precies in de loop getroffen, een sterk staaltje. Een tweede tank werd ook getroffen en een derde die haastig probeerde te keren gleed van de dijk af en kwam in de sloot terecht. Maar om twee uur was ook dit verzet gebroken en het 1ste Royal Tanks trok Oosterhout binnen, toegejuicht door de uitgelaten bevolking.</p>	DID2	183-184
	<p>Om 20.00 uur vertrekken de Rode-Kruissoldaten uit het ziekenhuis te Raamsdonksveer, ze laten er drie gewonde Poolse soldaten achter. Vanaf 5.00 uur valt er zwaar geschutvuur en zware ontploffingen waar te nemen. De Duitsers blazen de Dongecentrale, het daarbij behorend Openlucht-station en de magazijnen op.</p>	ZIJ1	137
31 oktober 1944	<p>Het geschutvuur klinkt nog dichterbij dan gisteren. De mooie kerktoren van Raamsdonksveer is door de Duitsers opgeblazen. De Sprengcommando's hebben in de omgeving van Geertruidenberg handen vol werk. 's-Middags is er opeens weer leidingwater. Schuilkelders worden in gereedheid gebracht, want er is gewaarschuwd dat Geertruidenberg onder artillerievuur komt te liggen. Er is weer brand op de Dongecentrale. De Duitsers hebben geschut opgesteld aan de Statendam en achter de R.K kerk aan de Venestraat (tanks). In de huizen aan de Elisabethstraat zitten heel veel Duitse soldaten. In het café van de Wed. Van der Pluym aan de Zuidwal, zit ook een groep van zo'n twintig Duitsers, die er enkele dagen geleden al zijn aangekomen. Zij koken hun potje op de kachel in het café, halen water aan de pomp bij Hartong en pikken daar en passant ook nog de appels en peren. Het zal iets over 17.00 uur zijn als er drie grote Duitse tanks (Tiger- of Jagdpanther?) Geertruidenberg komen binnen rijden. Vermoedelijk staat er ook een aan de Statendam. De tanks komen uit de richting Made. Om precies 17.15 uur begint het feest! Granaten fluiten door de lucht en de wegspattende scherven maken een trommelend geluid op de straatstenen. De eerste granaten komen neer in de buurt van de overweg bij Spitters. Vermoedelijk zijn deze bedoeld voor de Duitse tanks die Geertruidenberg binnen rijden, en die zijn opgemerkt door het verkenningsvliegtuig dat boven Geertruidenberg rondcirkelt. Om 18.25 uur slaat de eerste granaat in bij het stadhuis aan de Markt.</p>	ZIJ1	137

Tabel 8: Overzicht gebeurtenissen juni t/m oktober 1944.

November 1944 tot de Duitse capitulatie mei 1945

In de winter van 1944 kwam het front in Nederland nagenoeg stil te liggen. In november werd Walcheren bevrijd, en in Limburg vochten de geallieerden tot december door in een poging door te breken naar Duitsland. Gelijktijdig werden in deze periode V-1 en V-2 *Vergeltungswaffen* afgevuurd. Deze langeafstandswapens waren gericht tegen Londen en Antwerpen, maar kwamen vaak vroegtijdig neer op Nederlands grondgebied. Deze nieuwe Duitse dreiging leidde tot een toename van de geallieerde luchtaanvallen op doelen in het bezette deel van Nederland. Vanaf maart 1945 kwam weer beweging in het front. Canadese eenheden, die door in Duitsland oprukten, bogen af richting Oost-Nederland en trokken via de Achterhoek Nederland binnen. In april 1945 werd ook vanaf het rivierengebied richting het noorden

opgetrokken, waarna het Nederlandse grondgebied ten oosten van Amersfoort binnen enkele weken bevrijd werd. De Duitse bezettingsmacht in West-Nederland capituleerde pas op 5 mei 1945. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
2 november 1944	<p>Langs de spoordijk en in de Bergse polder hebben de Duitsers zich ingegraven. Geallieerde vliegtuigen werpen papieren uit waarop zij de overgave van de Duitsers eisen. Er gaan geruchten dat de Tommies bezig zijn een brug over de Donge te slaan nabij Staten dam. Bij de Dongecentrale is er opnieuw brand. Aan de Haven zijn veel huizen beschadigd. De Duitse tanks zijn nog steeds in Den Berg.</p> <p>Om 11.45 uur wordt een Duits militair begraven op het kerkhof nabij St. Agnes. Om 12.00 uur een kort granaatvuur op Den Berg. Engelse tanks schieten vanaf het Heereplein te Raamsdonksveer op Den Berg, het is een zeer hevig bombardement. Daarna is het angstwekkend stil. In de buurt van de Dongecentrale hoort men mitrailleurvuur. Vanaf Raamsdonksveer schieten de Engelsen de gehele nacht op Den Berg. In de middag vliegen er jachtvliegtuigen en bommenwerpers over Geertruidenberg. 's-Middags spelen er zich in de Antonetta-stichting te Raamsdonksveer minder fraaie tonelen af. Een aantal Engelse 'bevrijders', in bijzijn van zich passief gedragende Orde Dienst-mannen, vergrijpen zich aan enige gedetineerde vrouwen. 's-Avonds om 23.00 uur beschieting van Geertruidenberg. De gehele nacht granaatvuur.</p>	ZIJ1	138-139
3 november 1944	<p>De gehele dag granaatvuur. 's-Morgens is er een Rode-Kruisauto aangekomen met hevig bloedende gewonde Duitse militairen. Om 9.45 uur een hevige beschieting uit de richting Oosterhout. Vermoedelijk willen de Engelsen de Duitse tanks uit Den Berg verdrijven waarvan zij zoveel last ondervinden. De Duitsers dreigen iedereen, die zich buiten op straat vertoont, neer te schieten. Op de toren van de Ned. Hervormde kerk zit een uitkijkpost van de Duitsers. De toren krijgt 's-nachts een paar voltreffers en de wijzerplaat wordt van de toren geschoten. Bovenaan de Leerthouwerstraat is de nieuwsgierige Sjaan Berende door Duitsers vanuit het station in zijn buik geschoten. Ondanks de Duitse waarschuwingen wilde Berende toch een kijkje gaan nemen aan de Emmaweg. Kort na 13.00 uur verlaten de drie Duitse tanks Den Berg. Engelse jachtvliegtuigen bestoken de Duitse stellingen met mitrailleurs.</p> <p>Bij Statendam is een Poolse tank op een mijn gelopen, twee burgers en twee Poolse daarbij gewond geraakt. Door Den Berg gaat als een lopend vuurtje het gerucht dat over een uur de Tommies in de stad zullen zijn. De Duitsers trekken schietend uit Den Berg terug, ze gaan via de polder naar Drimmelen. Boven Made en Drimmelen hangen grote rookwolken. 's-Avonds valt boven Made een rode gloed waar te nemen. Weer hevig granaatvuur gedurende de nacht.</p>	ZIJ1	139
4 november 1944	<p>Bij de ondergrondse informatiediensten bestond, overigens ten onrechte, de indruk dat de Duitsers de Bommelerwaard niet krachtig wilden verdedigen. Deze indruk ontstond mede op grond van het feit dat er al veel vrachten munitie uit de Bommelerwaard naar Ophemert en Tiel werden vervoerd. Deze munitie bleek echter niet uit de Bommelerwaard te komen doch uit Noord-Brabant waar de Duitsers grote opslagplaatsen aangelegd hadden. Vele daarvan, zoals o.a. bij Loon op Zand, hebben zij wegens onvoldoende afvoermogelijkheden toch zelf nog in de lucht laten springen. Deze ontploffingen gingen dag en nacht door en waren ondanks het lawaai van de gevechten tot in ons gebied goed hoorbaar.</p> <p>Om 5.00 uur hevig granaatvuur uit de richting van Steelhoven-Den Hout, dat enkele uren aanhoudt. Om 8.00 uur nog steeds granaatvuur. Anneke Dirven gedood. De R.K kerk getroffen door granaten. Vijftien vliegtuigen beschieten de Duitse stellingen. De straten zijn bezaaid met glasscherven en granaatscherven. Er valt hevig mitrailleurvuur waar te nemen. Rond de middag is het weer rustig.</p>	ALP3	125
	<p>Om 5.00 uur hevig granaatvuur uit de richting van Steelhoven-Den Hout, dat enkele uren aanhoudt. Om 8.00 uur nog steeds granaatvuur. Anneke Dirven gedood. De R.K kerk getroffen door granaten. Vijftien vliegtuigen beschieten de Duitse stellingen. De straten zijn bezaaid met glasscherven en granaatscherven. Er valt hevig mitrailleurvuur waar te nemen. Rond de middag is het weer rustig.</p>	ZIJ1	139

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
5 november 1944	Op 5 november ging de geallieerde opmars voort, maar geen van de divisies boekte die dag veel terreinwinst. De Polen bevrijdden Geertruidenberg.	KLE	221
9-16 november 1944	Geertruidenberg werd door Duitse artillerie beschoten.	CMH	21
6 december 1944	In de ochtend is een vliegtuigbom neergekomen op de Zandschel, geen ongevallen. In de avond is er aanhoudend Duits granaatvuur, vermoedelijk richting Waalwijk.	HSC	z.p.

Tabel 9: Overzicht gebeurtenissen winter 1944 – mei 1945.

Naoorlogse periode

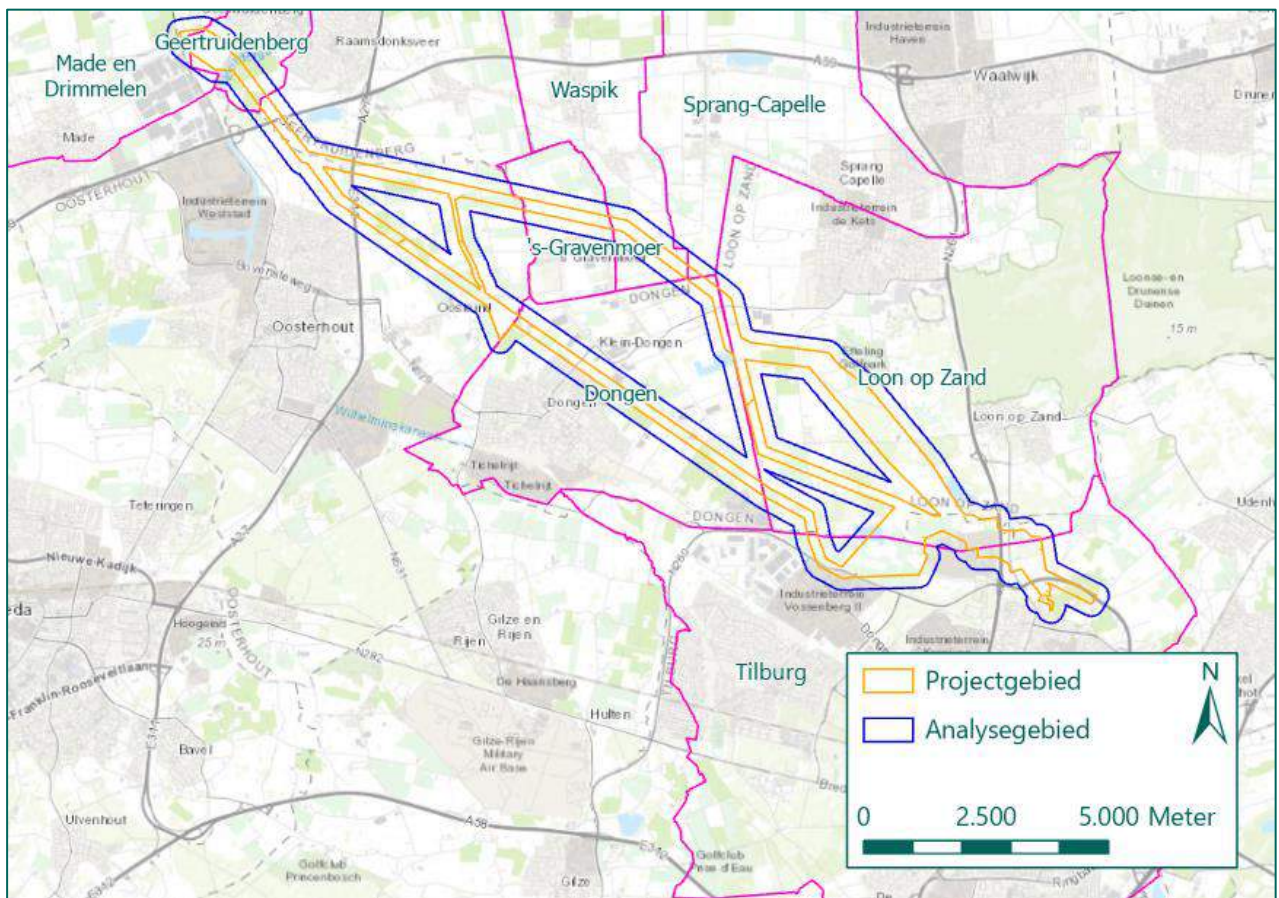
Direct na de oorlog begon de wederopbouw van Nederland. Verdedigingswerken, bunkers en achtergebleven NGE werden opgeruimd. Voor het ruimen van de duizenden mijnevelden werden onder meer Duitse krijgsgevangenen ingezet. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
15 december 1944	Een V1 kwam neer bij Huis ter Heide bij Sprang-Capelle.	VER	V0113
29 december 1944	Een V1 kwam neer bij Klein Dongen bij de Moerse Dreef nabij de Ruitersbaan.	VER	V0258
Januari 1945	In Oosteind waren in januari 1945 drie V-1 bommen naar beneden gekomen, die bij een aantal huizen langs de Provinciale weg, de Groenendijk en Hoogendijk de ramen en deuren eruit hadden geblazen.	BOL	131
23 januari 1945	Om 20.15 uur vliegt een Duits verkenningsvliegtuig boven Geertruidenberg, twee minuten later openen de Duitsers het granaatvuur op de Dongecentrale!	ZIJ1	238
24 januari 1945	's-Morgens om 7.30 uur openen de Duitsers opnieuw het vuur op de Dongecentrale.	ZIJ1	238
26 maart 1945	Een V1 kwam neer op de gemeentegrens Dongen/Kaatsheuvel op de Korte Dreef. Twee huizen raakten ernstig beschadigd.	VER	V1511

Tabel 10: Overzicht gebeurtenissen naoorlogse periode.

BIJLAGE 3 ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog bestond het analysegebied uit verschillende gemeentes. Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE zijn de archieven van deze (voormalige) gemeentes geraadpleegd. Tevens worden de gemeentearchieven geraadpleegd. Tevens worden de relevante gemeentearchieven geraadpleegd waarbinnen het analysegebied sinds de Tweede Wereldoorlog binnen heeft gelegen. Binnen de gemeentearchieven dienen volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE in ieder geval stukken van de luchtbeschermingsdienst, stukken over aangetroffen/geruimde NGE en oorlogsschaderapporten te worden geraadpleegd. Voor voorliggend onderzoek zijn deze dossiers waar mogelijk geraadpleegd. In onderstaand figuur is een overzicht weergegeven van de (voormalige) gemeentes bij het analysegebied.

Naast de gemeentearchieven dient volgens het WSCS-OCE het provinciale archief van Noord-Brabant te worden geraadpleegd. Dit archief is ingezien in 's-Hertogenbosch. Daarnaast zijn ook het Nationaal Archief, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en het NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies geraadpleegd. De resultaten van het onderzoek uit de volgende archiefinstellingen zijn opgenomen in deze bijlage:

- Regionaal Archief Tilburg te Tilburg (RCA)
 - Archief van de gemeente Dongen
 - Archief van de gemeente Geertruidenberg
 - Archief van de gemeente 's-Gravenmoer
 - Archief van de gemeente Loon op Zand
 - Archief van de gemeente Made en Drimmelen
 - Archief van de gemeente Oosterhout
 - Archief van de gemeente Raamsdonk
 - Archief van de gemeente Tilburg
- Streekarchief Langstraat Heusden Altena te Heusden (SALHA)
 - Archief van de gemeente Sprang-Capelle

- Archief van de gemeente Waspik
- Brabants Historisch Informatie Centrum te 's-Hertogenbosch (BHIC)
 - Archief van de provincie Noord-Brabant
- Nationaal archief
 - Toegang 2.04.53.15: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen.
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie
 - Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.
- NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies
 - Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West

Regionaal Archief Tilburg (RCA)

Toegang 30: Plaatsingslijst van het archief van de Luchtbeschermingsdienst van de Gemeente Tilburg, 1936 – 1946	
Inventaris 42	Stukken betreffende de jaarverslagen over 1941 en 1942.
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 43	Jaarverslag. 1944.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 230-235	Stukken betreffende het melden en rapporteren van luchtaanvallen en bominslagen in de Gemeente Tilburg. 1940-1945.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 236	Lijst met opgave van oorlogshandelingen vanuit de lucht welke in de gemeente Tilburg zijn voorgevallen en welke niet aan de Rijksinspectie te Nijmegen werden doorgegeven over de periode 5.9.1944 – 27.10.-1944.
Melding dat op 5 september 1944 om 11.28 uur bij Vijfhuizen No. 4 een niet-ontploft projectiel is aangetroffen. Herkomst was niet bekend. Geen persoonlijke ongevallen en geen schade.	
Melding op 24 oktober 1944 van 'mitrailieren weg naar Loon op Zand. Twee doden en drie gewonden'.	
Inventaris 237	Stukken betreffende de ligging en ruiming van mijnen. 1945.
<p><i>Documentatie dateert van 27 februari 1945</i></p> <p>Opgave van mijnevelden, aangetroffen munitie etc.:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op landerijen van Boer van Houten, Quirijnstokstraat 1D, lagen dertien mijnen. - Bij Heikant 24 werd 'munitie' aangetroffen. <p>Opgave van locaties waar vermoedelijk nog mijnen lagen:</p>	
<p>melden: Landbouwer Scherders, Heikantsche baan 25 pag. d.j. 5603.</p> <p>ligging: Quirijnstokstraat no.1 even voor Gele Hoefe, rechts van de weg liggen een aantal landmijnen.</p> <p>Opmerking: In de hieronder volgende opgaven, is niet opgenomen het aantal op de gegeven plaatsen vermoedelijk aanwezige mijnen, aangezien de melders, in het algemeen slechts hebben waargenomen, dat Duitschers op die landerijen mijnen hebben aangevoerd, doch zij weten niet precies de plaatsen waar zij zouden zijn gelegd, noch het aantal aangezien zij die landerijen niet durven betreden.</p>	
<p>J.C.Bertens, Lijnsheike 18</p> <p>ligging: aan de Moerstraat, dit is de weg vanaf het Moleneind vlak voor de Loonsecheweg begint aan de rechterkant in perseel bos en hakhout</p>	
Opgave van geallieerde vondsten van munitie. Hierbij wordt niet specifiek vermeld wat voor type munitie is aangetroffen.	

Toegang 30: Plaatsingslijst van het archief van de Luchtbeschermingsdienst van de Gemeente Tilburg, 1936 – 1946

one	x Heik. baan corner Haz onnest	5428
one	x Heikant 56	5434
	x Heikantseb. 25	5462

Toegang 484: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Tilburg, (1906) 1938-1985 (2009)

Inventaris 1710	Jaarverslagen van de Brandweer. 1938-1945.
-----------------	--

Niet relevant, geen branden veroorzaakt door oorlogshandelingen.

Inventaris 2985	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Gebouwen aan de Koestraat, Markt, Piushaven en Lijnsheike, Poelstraat, Prinses Julianastraat, Schoolstraat en Vincentiusstraat, Zomerstraat.
-----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2986	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Gebouwen en materieel van het Gas- en Electriciteitsbedrijf.
-----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2987	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Gebouwen en materieel van Brandweer, Bedrijf Publieke Werken en Slachtplaats.
-----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2988	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Gebouwen, terreinen en houtopstanden van het Landbouw- en Bosbedrijf.
-----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2989	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Woonwagenkamp en gebouwen van de gemeentesecretarie en Gemeentepolitie.
-----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2990	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Woningen in beheer bij de Stichting Woningbeheer.
-----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2991	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Openbare scholen en onderwijzerswoningen.
-----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2992	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Sportterrein met gebouw aan de Ringbaan Oost.
-----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 484: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Tilburg, (1906) 1938-1985 (2009)

Inventaris 2993	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Afvalwaterreinigingsinrichting aan de Hoevensekanaaldijk en rioolgemalen.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2994	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Gronden Loonse Heide.
Melding van schade aan de Loonse Heide als gevolg van 'ingebruikneming' door de Duitse Wehrmacht gedurende 1942-1944.	
Inventaris 2995	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Plantsoenen, wegen, verkeersborden, lantaarnpalen, e.d.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2996	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Bruggen, duikers, waterlopen.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2997	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Rioleringen.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2999	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade van aan de gemeente toebehorende roerende en onroerende goederen. 1940-1960. Schadegevallen (o.a. inlichtingen, opgaven, overzichten).
Melding van schade in het tijdvak 10-15 mei 1940 bij Heikant en Loonseweg en omgeving als gevolg van bominslag.	
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; display: inline-block;"> Heikant en Loonseweg en omgeving bominslag </div>	
Inventaris 3000-3014	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen aan particulieren voor oorlogsschade aan panden. 1940-1961.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3016	Stukken betreffende de organisatie en uitvoering van de wederopbouw. Inlichtingen over en opgaven en overzichten van schades, 1940-1947.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3020	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen als gevolg van geleden oorlogs- en bezettingsschade van woningen in beheer bij woningbouwverenigingen. 1947-1957.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3022	Stukken betreffende de herbouw van de door oorlogsgeweld verwoeste bioscoopzaal van de Sociëteit Nieuwe Koninklijke Harmonie aan de Stationsstraat. 1949-1958.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3023	Raadsbesluiten tot beschikbaarstelling van kredieten en aanvraag rijkssteun voor het herbouwen van vier door oorlogsgeweld verwoeste woningen aan de Leeuwerikstraat en

Toegang 484: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Tilburg, (1906) 1938-1985 (2009)	
	Weverstraat. 1949-1962.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3338	Voorschriften en correspondentie met betrekking tot melding van voorvallen en het doen van publicaties (o.a. luchtaanvallen) welke verband houden met oorlogshandelingen. 1939-1945.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3346	Stukken betreffende de alarmering van de bevolking. 1940-1944.
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 3348	Stukken betreffende de ruiming van explosieven. 1940-1948.
Melding op 19 oktober 1945 van de vondst van zes granaten aan de westelijke berm van de weg naar Loon op Zand, schuin tegenover telefoonpaal No. 20.	
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #f9f9f9;"> <p>6 granaten aan Westelijke berm v.d. weg naar Loon op Zand, schuin tegenover telefoonpaal No. 20. (Vt. 133,30 - 401,42).</p> </div>	
Inventaris 3350	Rapport van de Luchtbeschermingsdienst inzake de bominslag in de St. Josephstraat op 31 juli 1942; met plattegrond.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3352	Documentatie over de oorlogsjaren in Tilburg. 1944-1949.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 3384	Brandrapporten; met bijlagen. 1940-1955.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4245	Stukken betreffende militairen en burgers, die ten gevolge van oorlogsgeweld zijn omgekomen of vermist: Lijst van door de bombardementen van 10 en 11 mei 1940 in Tilburg omgekomen burgers.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4264	Stukken betreffende de toekenning van vergoeding voor schade aan het houten gebouw van de Nationale Jeugdstorm aan de Hoensekanaaldijk. 1941-1944.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 4265	Stukken betreffende de toekenning van een schadevergoeding als gevolg van een gasontploffing in een pand aan de Goudenregenstraat. 1943.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5604	Stukken betreffende de vordering van terreinen ten behoeve van militaire doeleinden (o.a. bouw verdedigingswerken) door de Nederlandse Landmacht. 1939-1940.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5608-5609	Stukken betreffende de toekenning van vergoedingen aan scholen als gevolg van vordering en geleden oorlogs- en bezettingsschade. 1939-1960.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5673	Voorschriften hoe te handelen bij en meldingen van het neerstorten of het maken van noodlandingen van vliegtuigen. 1940-1946.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5676	Stukken betreffende de beschadiging en herbouw van militaire werken van de Duitse

Toegang 484: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Tilburg, (1906) 1938-1985 (2009)	
	Weermacht. 1941-1948.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 5718	Stukken betreffende het verlenen van een bijdrage in de kosten voor de verplaatsing van de schietbaan nabij Dongenseweg naar de vliegbasis Gilze-Rijen in verband met de uitbreiding van industrieterrein Noord. 1969-1970.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 932: Plaatsingslijst van het archief van de Luchtbeschermingsdienst van de gemeente Dongen, 1939-1945	
Inventaris 37	Melding plaatselijk ongeval S. van Alphen; 5-02-1941.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 51	Meldingen voorvallen luchtbeschermingsdienst; neergestorte vliegtuig van Engelse of Amerikaanse leger bij de vaart te Dongen; nachtjager neergestort in akker nabij de bolkensteeg, bewoners Ceintuurbaan vonden flesjes geelachtige vloeistof afkomstig van luchtballon, melding neergekomen ballon bij het Wilhelminakanaal; granaat ingeslagen in muur gasfabriek; e.a.
Melding dat op 12 juni 1943 een Duits jachtvliegtuig rond 3.50 uur brandend neerstortte op een akker nabij de Bolkensteeg. De twee piloten hadden zich kunnen redden. De ene had een arm gebroken en de andere een paar ribben. De brand werd met zand geblust. Van de huizen in de omgeving waren de ruiten gesprongen; verdere schade was niet aangericht.	
Inventaris 102	Berichtenstaten commandopost 1941 - 1943.
Niet relevant, meldingen van dag tot dag, enkele meldingen van het afwerpen van bommen door vliegtuigen, maar geen exacte locaties gegeven.	

Toegang 955: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Dongen, (1920) 1929 – 1960 (1980)	
Inventaris 96	Stukken betreffende gemeente-eigendommen welke niet voor de openbare dienst zijn bestemd. 1948 - 1956, besluiten tot vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan gemeentewoningen.
Niet relevant, schade veroorzaakt door ontploffen V1 in januari 1945, maar geen locatie vermeldt waar deze tot ontploffing is gekomen. Verder enkel bezettingsschade vermeld.	
Inventaris 324	Stukken betreffende de wederopbouw van oorlogsschade. 1940 - 1953.
Lijst met verwoeste panden gedurende de oorlog.	

Toegang 955: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Dongen, (1920) 1929 – 1960 (1980)

Eigenaar	Adres verwoest pand	Omschrijving
J. Blakenburg	Doelstraat 3	woonhuis
Kind. v. d. Noort	Lage Ham 4	boerderij
L. Claassen	Klein Dongen 55	boerderij
P. van Leijzen	Vaart 85a	boerderij
Chr. Laurijsen	Vaart 88	boerderij
J. de Kok	Vaart 92	boerderij met
Chr. Bierwagen	Vaart 93	café boerderij
Mols	Vaart 20 2/	woonhuis bij een boerderij
A. Groenendaal	Vaart 146	boerderij
J. C. Wouters, smid te Tilburg	Eindschestraat 50	boerderij met café
J. Wijnen	Eindschestraat 51	boerderij met café
Kind. J. Hultermans	Eindschestraat 41	boerderij
Petr ^a M ^a Scherders	Eindschestraat 1a	woonhuis
P. Brenders	Eindschestraat 1	woonhuis met café
A. C. Vekemans	Breedstraat 1	woonhuis
A. Haagh	Vennen 24	boerderij
H. C. van Son	Vennen 25	woonhuis met café
H. J. Verbunt	Vennen 22	boerderij met café
Gesticht Opvoeding en Onderwijs	Bolkensteeg 8	woonhuis
<i>A. m. Schmittelaar</i>	<i>Hoofdestraat 90</i>	"

Inventaris 760 | Stukken betreffende de Brandweerkazerne. 1948-1954

Opgave van schade door beschieting op 29 oktober 1944 aan brandspuithuisjes aan Vaart 44 en Klein Dongen 55.

Inventaris 762 | Brandrapporten. 1944 - 1960.

Niet relevant, geen branden door oorlogshandelingen.

Inventaris 784 | Stukken betreffende de vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan straten en wegen. 1954 - 1957.

Niet relevant, geen vermelding oorzaak schade.

Inventaris 817 | Stukken betreffende de vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan wegbeplanting. 1948 - 1953.

Niet relevant, geen specifieke locaties en oorzaak schade vermeld.

Inventaris 821 | 1948 - 1954, ten behoeve van oorlogsschade aan duikers.

Niet relevant, schade veroorzaakt door wegverkeer met tanks.

Inventaris 823 | Stukken betreffende vergoeding van oorlogsschade aan bruggen. 1948 - 1956.

Toegang 955: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Dongen, (1920) 1929 – 1960 (1980)	
Niet aangetroffen in het archief.	
Inventaris 836	Stukken betreffende de vergoeding van oorlogsschade aan verkeersborden. 1948 - 1952.
Niet relevant, geen specifieke locaties van oorlogshandelingen.	
Inventaris 851	Stukken betreffende de aanleg en exploitatie van het vliegveld Nerhoven in Gilze-Rijen. 1944 - 1950
Niet relevant, geen oorlogshandelingen vermeld.	
Inventaris 914-918	Voorschriften inzake oorlogsschade toegebracht aan woningen en andere gebouwen en bescheiden inzake particuliere gevallen van materiële oorlogsschade. 1946 - 1957.
914: Niet relevant, betreft algemene stukken.	
915: Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
916: Melding van schade in oktober 1944 bij Klein Dongen 64A, Dongevaart 12.	
917: Melding van schade in oktober 1944 bij Klein Dongen 20 en 62, Dongevaart 93.	
918: Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 951	Algemene richtlijnen en principiële correspondentie inzake vergoeding van oorlogs- en bezettingsschade aan schoolgebouwen, het herstellen hiervan en aanschaf van leer- en hulpmiddelen.
Niet relevant, geen oorzaak van de schade gegeven.	
Inventaris 952-958	Stukken betreffende de uitbreidingen, verbouwingen, herstel oorlogs- en bezettingsschade aan schoolgebouwen en de aanschaf van leer- en hulpmiddelen. 1922-1964.
952: Niet relevant, bezettingsschade / niet benoemen van oorlogsschade.	
953: Niet relevant, bezettingsschade / niet benoemen van oorlogsschade.	
954: Niet relevant, bezettingsschade / niet benoemen van oorlogsschade.	
955: Niet relevant, bezettingsschade.	
956: Niet relevant, bezettingsschade.	
957: Niet relevant, algemeen dossier.	
958: Niet relevant, algemeen dossier.	

Toegang 955: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Dongen, (1920) 1929 – 1960 (1980)

Inventaris 969-971	Stukken betreffende oorlogsschade aan scholen voortgezet onderwijs in de gemeente Dongen.
--------------------	---

969:
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

970:
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

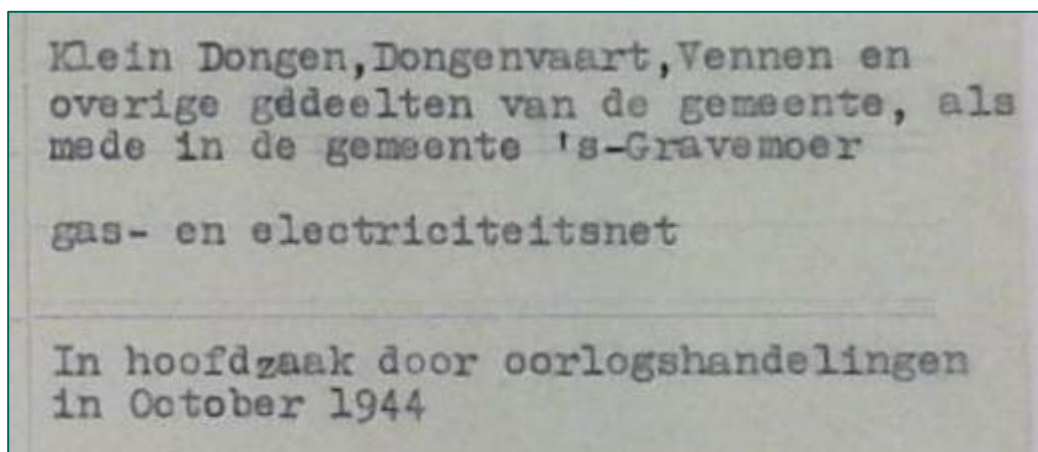
971:
Niet relevant, bezettingsschade.

Inventaris 1160	Stukken betreffende oorlogsschade aan gebouwen van Gas- en Lichtbedrijven. 1948 - 1954.
-----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 1164	Stukken betreffende oorlogsschade aan gas- en elektriciteitsnetten. 1948 - 1959.
-----------------	--

Meldingen van schade als gevolg van oorlogshandelingen in oktober 1944.

Inventaris 1264	Schadevergoedingsverordening. 1947-1953.
-----------------	--

Niet relevant, algemeen dossier.

Inventaris 1287	Ontploffingen en ontbrandingen (o.m. oorlogstuig). 1946, 1952, 1956-1959.
-----------------	---

Melding op 13 september 1956 dat op een perceel bos en heidegrond aan "De Wildert", gelegen aan de weg Dongen-Tilburg, waar een fabriek zal worden gebouwd, diverse soorten munitie – waaronder kleine mortiergranaten – zijn aangetroffen.

Melding van een vondst van een mortiergranaat in een sloot bij Klein-Dongen.

Toegang 955: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Dongen, (1920) 1929 – 1960 (1980)

Bij deze deel ik U mede, dat bij het schouwen van een sloot op Klein-Dongen door gemeente-arbeiders een mortiergranaat werd gevonden.

De granaat ligt, met aarde afgedekt, bij de vijfde boom voorbij de vuilnisstortplaats aan de Klein-Dongensestraat, even voorbij de kruising van die straat met de Biezen.

Ik moge U verzoeken spoedig tot ruiming te willen overgaan.

DE BURGEMEESTER VAN DONGEN,

Inventaris 1301 | Oorlogsschade bruggen. 1948-1956.

Op 30 oktober 1944 bliezen Duitse eenheden de brug over de rivier De Donge bij Lage Ham op.

Inventaris 1373 | Stukken betreffende oorlogsschade en wederopbouw. 1946, 1947

Opgave van panden die beschadigd zijn geraakt als gevolg van granaatbeschietingen en beschietingen uit vliegtuigen. De opgave dateert van november 1944. Voor het analysegebied zijn de meldingen dat bij Lage Ham, Bolkensteeg, Klein Dongen en Vaart verschillende woningen zijn getroffen door granaatvuur.

Inventaris 1374 | Stukken betreffende oorlogsschade gemeentelijk onroerend goed. 1946-1949

Opgave van schade door beschieting op 29 oktober 1944 aan brandspuithuisjes aan Vaart 44 en Klein Dongen 55. Tevens melding van schade door granaatinslag aan de gemeentetoren.

Inventaris 1379 | Gemeentelijke luchtbeschermingsdienst.

Niet relevant, algemene dossiers.

Toegang 1097: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van 's Gravenmoer, 1929 - 1996

Inventaris 121 | Gegevens inzake oorlogsschade gemeente-eigendommen en vergoedingen, 1942-1956.

Melding van ontstane schade op 30 oktober 1944. Op 29 oktober 1944 werd het gedeelte van de Gemeente 's Gravenmoer gelegen aan de Donge-vaart bevrijd door geallieerde troepen die dien dag verder oprukten naar het overige gedeelte (centrum) van 's Gravenmoer. Door de ondergrondse beweging werd de geallieerden medegedeeld, dat in het centrum van 's Gravenmoer nog veel Duitsers zouden zijn (hetgeen echter niet juist was). Ingevolge deze mededeling werd door de geallieerden een fel spervuur gelegd op bovengenoemd centrum der Gemeente, welk spervuur ongeveer twintig minuten duurde. Door bemiddeling van Dr. Koekoek, arts te 's Gravenmoer, werd de geallieerde bevelhebber verzocht het vuren te staken, aangezien dit geheel nutteloos was, daar er geen vijand meer was. Er was toen echter al veel schade veroorzaakt.

Inventaris 238 | Bijlagen uitgaven GD (historie) en KD met o.m. bijdragen particuliere oorlogsschade, 1946.

Niet relevant, geen vermeldingen oorzaak schade en datum van schade.

Inventaris 975 | Grootboekinschrijvingen i.v.m. wederopbouw t.g.v. oorlogsschade; gegevens oorlogsschade WOII, 1953-1961.

Meldingen van schade, ontstaan in oktober 1944, binnen de gemeente 's Gravenmoer in de volgende straten: Emmalaan, Julianalaan, Kerkdijk, Hoofdstraat en Vaartweg (221, 227 en 276).

Melding van schade op 5 januari 1945 aan de Vaartweg 9, 10, 17, 183, 274 en 281.

Inventaris 976 | Plaatselijke correspondentie; wederopbouw; gegevens verwoeste boerderijen; gegevens

Toegang 1097: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van 's Gravenmoer, 1929 - 1996	
	m.b.t. puinruimen, 1944-1947.
Melding van verwoeste boerderijen Hoofdstraat 117 en 127 [zonder datum] door brand als gevolg van oorlogsgeweld.	
Inventaris 1211	Berichtgeving ongevallen i.v.m. oorlogshandelingen; gegevens inzake persoonlijke bezittingen omgekomen Amerikaanse vliegenier F.G. Krajacic, 1943.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1376	Luchtbescherming; organisatie; vorderingen; Vereniging 's Gravenmoer; gegevens bominslag; personeel ook WOII, 1936-1944.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1384	Meldingen gevonden munitie en dergelijke, 1954-1970.
Melding van de vondst van een niet-ontploft projectiel in de Wielstraat op 13 mei 1954.	
Inventaris 1414	Brandrapporten, 1945-1969.
Niet relevant, geen branden veroorzaakt door oorlogshandelingen.	
Inventaris 1641	Registratiekaarten wederopbouw en oorlogsschade, 1940-1945.
Niet relevant, geen vermeldingen oorzaak schade en datum van schade.	
Inventaris 1642	Registratie oorlogsschade particulieren; herbouw en herstel, 1942-1956.
Lijst met alle schadegevallen binnen de gemeente 's Gravenmoer. In de volgende straten was schade ontstaan: Molendijk, Wielstraat, Hoofdstraat, Wilhelminalaan, Emmalaan, Julianalaan, Dwarsdijk, Vaartweg en Havenkade.	
Inventaris 1665	Bijzondere lagere school; verbouwing 1921 / 1922; verbouwing 1930; molest-; bezettings - en oorlogsschade WO II; vernieuwen vloeren, 1920-1958.
Niet relevant, bezettingsschade.	
Inventaris 1791	Vorderingen en schade aangebracht door geallieerden en schadevergoedingseisen 1945-1946
Niet relevant, bezettings/vorderingsschade.	

Toegang 1110: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Loon op Zand, (1924) 1937 – 1980 (1987)	
Inventaris 752	Hulpacties van andere gemeenten voor het gemeentelijk apparaat van Loon op Zand na de Oorlog. 1945-1947.
Niet relevant, algemeen dossier	
Inventaris 759	Gemeentehuis (Hoofdstraat 69): Verbouwingen, herstel oorlogsschade, tijdelijke ingebruikgeving aan Stichting De Werft, sloop en aanleg parkeerterrein, 1938-1971.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 794	Dokterswoning (Hoofdstraat 143): Verbouwing, oorlogsschade en verkoop, 1937-1955.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 795	Dokterswoningen (Gasthuisstraat 4 en Van Rijckevorselstraat 6): Verbouwing, herstel oorlogsschade, verbetering, verhuur en verkoop. 1937-1971.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 797	Gemeenteloods (voorheen Weermachtsloods): Afbraak oude Weermachtsloods achter patronaat St. Jan en herbouw achter gemeentehuis; vergoeding oorlogsschade, 1945-1957.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 1110: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Loon op Zand, (1924) 1937 – 1980 (1987)

Inventaris 1017 | Uitslag enquête door oorlogsgeweld getroffen panden in de gemeente, 1941.
Niet relevant, enkele meldingen van schade, maar schade datum en oorzaak van de schade is niet vermeldt.

Inventaris 1018 | Vergoedingen i.v.m. geleden schade en wederopbouw, 1942-1951.
Niet relevant, betreft bezettingsschade of niet gespecificeerde schade.

Inventaris 1019 | Herstel van boerderijen, 1944-1947.
Lijst, opgesteld na de bevrijding, van vernielde en beschadigde boerderijen.

J. Bink	Moleneind	31	I	
L.v.Laarhoven	Duiksehoef	20a		II
L.v.Laarhoven	"		I	
J.v.d.Lee	"	23		III
P.v.Dongen	"	20		III
Wed.P.C.v.d.Hoven	"	21		II
Wed.P.C.v.d.Hoven (Schuur)	"		I	
P.v.Laarhoven	"	22	I	
W.v.d.Ven	Kraanven	2		IV
P.Akkermans	"	3		IV
Wed. B.v.d.Maden	"	4		III
v. Overbeek	"	6		III
v. Loon	"	9		IV
H.v.Bragt	"	12	I	
A.Brabers	"	13	I	
A.Stam	HogeZandschel	55		III
J.Snijders	"	49		III
P.Geene	"	48		II
Wed. Zwart	"	40		III
H.v.dSchans	"	42		III
J.Rozenbrand	"	43		IV
D.v.d.Schans	"	45		III
D.v.Beer	"	47		III
F.de Schans	"	59		IV
A.Stam	"	66		IV
J.Verhijen	"	67		III
P.J.Geene	"	69	I	
H.Wervers	"	68		III
J.A.Rijke	Doogsedijk	158		IV
<u>St. Joachimsmoer. (Loon op Zand)</u>				
P. d. Kleijn	Paalstraat.			Totaal verwoest.
Kind. Kleijn	aan de Paal			" "
A. d. Jong	Zijstraat			" "
L. Oerlemans	Galgeneind	65		" "
v. Duidekom	"	66		" "

Melding van twee neergekomen V1's in de morgen van 26 maart 1945, waardoor schade ontstond bij Heidebloem 68 en 69.

Inventaris 1022 | Registers van vergoedingen per pand, 1946-1960.
Niet relevant, geen oorzaak van schade of schadedatum vermeldt.

Inventaris 1024 | Herstel van wegen en riolering, 1949-1958.
Melding van schade aan wegen in verband met granaatinslagen en zwaar militair vervoer tijdens de oorlogsdagen.

Toegang 1110: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Loon op Zand, (1924) 1937 – 1980 (1987)

Inventaris 1026-1039	Schade aan panden, alfabetisch op naam, 1944-1960.
----------------------	--

1026:

Melding van schade op 28 en 29 oktober 1944 aan een loods bij de Klokkenberg, een woonhuis in Kraanven, verschillende woningen in de Kasteellaan.

1027:

Melding van schade op 29 oktober 1944 bij boerderij Kraanven 13.

1028:

Melding van schade op 29 oktober 1944 aan woning Paalstraat 42. Melding van schade als gevolg van gevechtshandelingen in de tweede helft van september 1944 aan Zijstraat 57A en Bernsehoef 2.

1029:

Melding van schade op 27 oktober 1944 aan woning Baan 14. Melding van granaatinslag op 29 oktober 1944 bij Dongensestraat 155.

1030:

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

1031:

Melding van schade op 28 en 29 oktober 1944 bij Duikse Hoef 22a. Melding van schade op 22 januari 1945 bij Duikse Hoef 27.

1032:

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

1033:

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

1034:

Melding van schade op 29 oktober 1944 aan Galgeneind 65. Melding van getroffen reparaties vanwege schade door oorlogshandelingen aan Kraanven 6, 8, en 9. Melding van schade door granaatvuur in oktober 1944 aan Dongensweg 151 en 152. Melding van schade aan Middelstraat 10, St. Joachimsmoer, door voltreffers eind oktober 1944 en granaatinslag in nabijheid in januari 1945.

1035:

Melding van schade op 28 oktober 1944 aan Bergstraat 31. Melding van schade op 30 oktober 1944 aan Hoge Zandschel 51.

1036:

Melding van schade op 29 oktober 1944 aan de Heikantsestraat en Hoge Zandschel 69.

1037:

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

1038:

Melding van schade in september/oktober 1944 aan Heidebloem 68 als gevolg van beschieting en molest tijdens gevechtshandelingen en een V1 ontploffing in het voorjaar van 1945. Melding dat op 29 oktober 1944 Bergstraat 11a door granaatinslag totaal was vernield.

1039:

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 1110: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Loon op Zand, (1924) 1937 – 1980 (1987)	
Inventaris 1160	Verkoop woningen tijdens de oorlog; herstel oorlogsschade, 1942-1952 - Gemeentelijk Woningbedrijf.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1190	Gegevens over luchtaanvallen, neergestorte vliegtuigen, uitgeworpen bommen en ontplofte projectielen in de gemeente, 1940-1945
<p>Melding dat op 31 december 1940 om 15.00 uur een Engels vliegtuig, dat reeds was aangeschoten, neer was gestort en verbrand. De meegevoerde bommen waren ontploft en de bemanning was overleden. Het toestel kwam neer in 'open veld', bij De Moer, gemeente Loon op Zand, in de nabijheid van de verharde weg van Loon op Zand naar Dongen. Het toestel bleek een Engels vliegtuig te zijn, type Blenheim, en neergekomen in een uitgestrekt weiland. Brokstukken waren over een lengte van enige honderden meters verspreid. Ter plaatse waren enige eenheden van de Duitse Wehrmacht aanwezig.</p> <p>Proces-verbaal met betrekking tot het neerkomen van bommen bij Kraanven. Het bombardement gebeurde in de nacht van 14 op 15 februari 1941. In het Kraanven, gelegen in de nabijheid van de verharde weg Loon op Zand-Dongen, op onderlinge afstand van enige tientallen meter en minder, zaten vijf grote trechters in de grond, allen kennelijk veroorzaakt door ontplofte bommen. Drie van de trechters bevonden zich in bezaaid bouwland, één in een stuk woeste heidegrond en één in een houtwal, deels in een langs dien wal lopende watersloot. Tevens werden nog de restanten van een lichtkogel aangetroffen.</p> <p>Proces-verbaal met betrekking tot het neerkomen van brisant- en brandbommen in de nacht van 24 op 25 juli 1941. De bommen waren gevallen in een gebied, ter plaatse genaamd "De Delle", in Sint Joachimsmoer. Daar werden drie grote trechters aangetroffen en een aantal (20 à 30) kleine trechtertjes door vallende brandbommen. Later werden nog twee trechters ontdekt op een weiland van Adrianus Snoeren, wonende aan de Dongensche Vaart in Dongen, en twee trechters op een weiland van Adrianus van Wezel, wonende te Sint Joachimsmoer. Tevens bleek dat er in het geheel ongeveer vijftig stuks brandbommen waren afgeworpen. In totaal dus zeven brisantbommen en vijftig brandbommen.</p> <p>Proces-verbaal met betrekking tot het neerstorten van een Wellington bommenwerper. Dit vliegtuig kwam omstreeks 3.00 uur neer in de nacht van 31 juli op 1 augustus 1942 in een weiland op enige honderden meters afstand van de verkeersweg Loon op Zand-Tilburg. Van de bemanning was er één overleden en twee bemanningsleden waren gewond. Het toestel was zwaar beschadigd, deels vernield, maar niet verbrand. De plaats waar het vliegtuig was gevallen, lag op ongeveer twee kilometer van de bebouwde kom van Loon op Zand.</p> <p>Proces-verbaal van 2 maart 1943 met betrekking tot de ontdekking van een krater in een stuk bouwgrond waarin vermoedelijk nog een blindganger zat, vermoedelijk een luchtafweergranaat. De Duitse Wehrmacht zou het projectiel gaan verwijderen. Het projectiel lag op ongeveer vijf minuten afstand van de bebouwde kom van het dorp Loon op Zand en omstreeks 400 meter ten noorden van de verharde rijweg Loon op Zand-Dongen.</p>	
Inventaris 1379	Gemeentelijke vuilstortplaats Bergstraat: Hinderwetvergunning 1939 stortplaats nabij munitiedepot; opheffing, 1939-1970.
Niet relevant, geen betrekking op oorlogshandelingen.	
Inventaris 1390	Luchtbeschermingsplan 1936/1938; beschermingsmaatregelen, oefeningen en voorzieningen, 1938-1944.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 1392	(Plaatselijke) bekendmakingen inzake ontplofbare (militaire) stoffen, 1945-1947.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1393	Opsporing, melding en ruiming van explosieven, 1976-1980.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1399	Brand meldingen en brandrapporten, 1943 t/m 1954.

Toegang 1110: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Loon op Zand, (1924) 1937 – 1980 (1987)

Niet relevant, geen branden door oorlogshandelingen.

Inventaris 1633 Overzichten en aangiften van oorlogs- en bezettingsschade aan gebouwen, woningen en roerende goederen, 1940-1953.

Lijst met geheel afgebrande panden tijdens de oorlog 1940-1945.

<u>LOONOPZAND.</u>		
Brabers	Kraanven	
Wed.de Kort	Kraanven	
H.v.d.Bragt	Kraanven	
J.v.d.Steen	Bergstraat	
J.v.Noije	Bergstraat	
J.v.Broekhoven	Bergstraat	
J.Pulles	Bergstraat	
G.v.Gorcum(schuur st)	Kerkstraat 11	
H.Verhoeven (schuur)	Molenstraat	
J.Beunis	Molenstraat 21	
G.Moonen (schuur)	Molenstraat 25	
L.v.Lier	Molenstraat 17	
L.v.Laarhoven	Duiksehoef 20a	
P.C.v.d.Hoven(schuur)	Duiksehoef 21	
P.v.Laarhoven	Duiksehoef 22	
P.Kleijn Kemmeren	Paalstraat 34	
kin.P.Kleijn	Paalstraat 42	
L.Oerlemans	Galgeneind 65	
v.Deuāekom	Galgeneind 66	
Adr.de Jong	Zijstraat 51	

Lijsten met schadevermeldingen in Moer. Ten voorbeeld is een uitsnede hieronder weergegeven.

<u>Dreef de Moer</u>			
27	A.Popelaars	4	c
<u>Paalstraat de Moer</u>			
30	G.Huttermans	7	c
32	C.Kemmeren	8	c
34	P.Klijn	8	a alles verbrand
36	C.v.Gorkum	3	b meubels textiel keukengerief glas aardewerk
42	P.Klijn	3	a alles verbrand
<u>Galgeneind de Moer</u>			
34	J.Brouwers	7	b meubels textiel glas aardewerk
51	A.Broeders	7	c
57c	J.de Kort	11	b textiel
57b	A.v.Gorkum	5	c
60	C.Oerlemans	6	c textiel glas aardewerk
62	H.Brabers	9	c glas aardewerk
63	H.Sup	4	c
65	L.Oerlemans	3	a alles verbrand
65	G.de Jong	4	a alles verbrand

Toegang 1110: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Loon op Zand, (1924) 1937 – 1980 (1987)

Inventaris 1638	Hulpverlening aan en financiële afwikkeling bezittingen slachtoffers van de V1-bom op het Missiehuis, 1945-1964.
-----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 1299: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Dongen, (1929) 1960-1996 (1997)

Inventaris 2599	Ontploffingen en ontbrandingen. - Voorschriften/richtlijnen aangifte, opruiming enz. van munitie, niet gesprongen projectielen mijnen e.d. - Kosten opruiming munitie: Oorlogsschade. - Verwijderen van ontplofbare stoffen. - Opgaaf, opruiming enz. van gevonden 1962-1996.
-----------------	---

Melding in 1962 dat bij Vaart 84 en Klein Dongen 34 enige niet-ontplofte granaten waren gevonden.

Toegang 1600: Inventaris van het archief van gemeentebestuur Loon op Zand, 1981-1996

Inventaris 321	Intergemeentelijke Structuurplannen: Gemeentelijke Reactie op het Structuurschema Militaire Terreinen (1981), 1981.
----------------	---

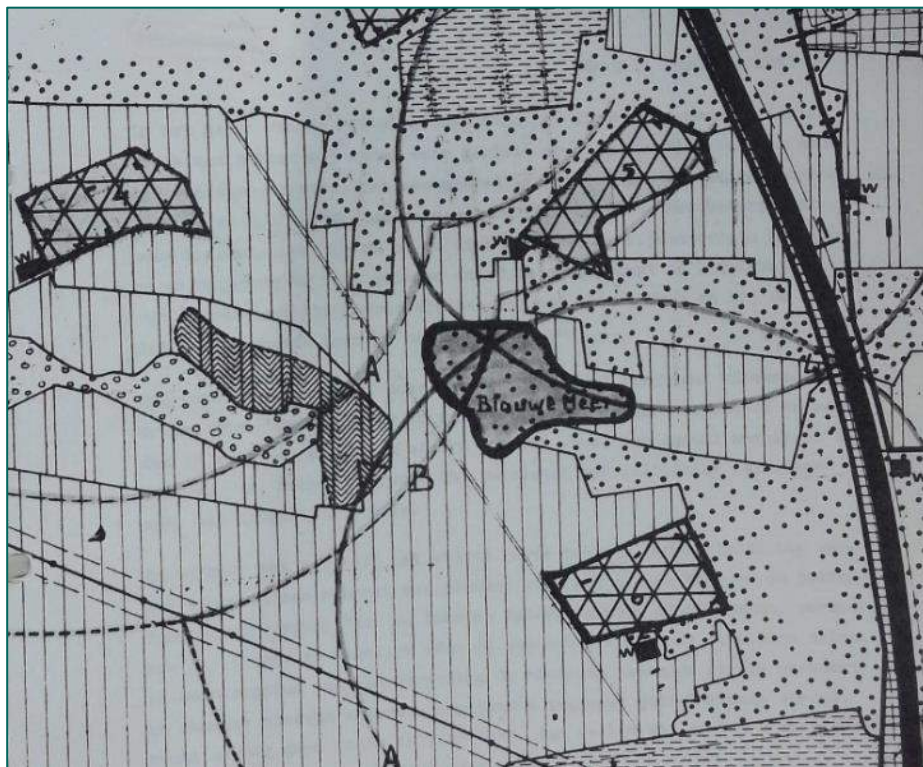
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 322	Intergemeentelijke Structuurplannen: Gemeentelijke Reactie op het Uitwerkingsplan Militaire Terreinen (1986), 1986.
----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 1159	Recreatieplas Het Blauwe Meer: Recreatieplas "Het Blauwe Meer"; Kwestie Standplaatsen Frietkramen, Onderzoeken naar Waterkwaliteit en Sanering Munitieplaatsen (1983-1988), 1983 - 1992.
-----------------	--

Dossier met betrekking tot realisatie van "Het Blauwe Meer" als recreatieplas uit 1983. De plas lag binnen een zone van munitiecomplexen en was officieel militair terrein. In onderstaand figuur zijn de munitiemagazijncomplexen nabij "Het Blauwe Meer" weergegeven.

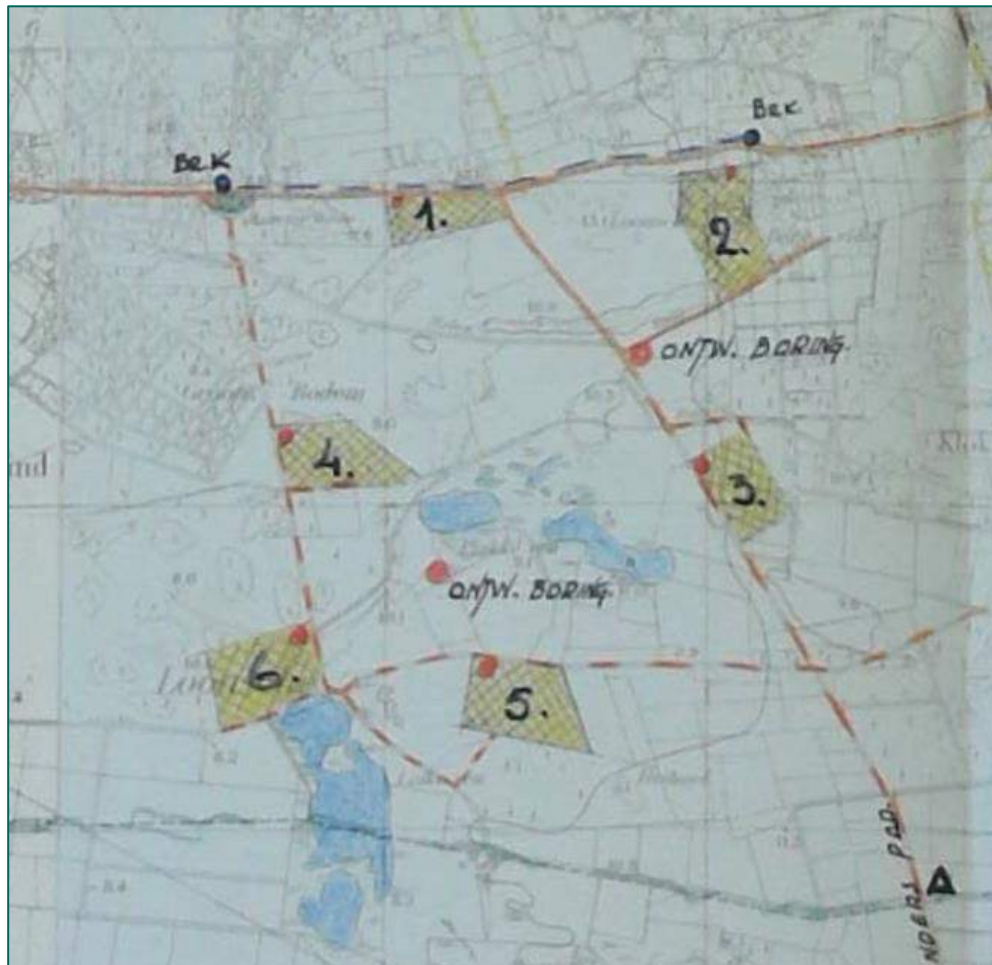
Toegang 1600: Inventaris van het archief van gemeentebestuur Loon op Zand, 1981-1996

Inventaris 1490	Ontploffings- en ontbrandingsgevaaren: Explosieven; Opsporing, Melding en Ruiming (1981-1994), 1981 - 1992.
-----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 2720	Brandveiligheid: Bluswatervoorziening i.v.m. oprichten munitiecomplexen aan het Spinderspad - De Moer (nabij Huis ter Heide) - 1953, 1954 + 1967, 1953 - 1967.
-----------------	--

Dossier met betrekking tot de oprichting van munitiecomplexen bij Moer. De locaties staan in onderstaand figuur weergegeven.

Toegang 2091: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Oosterhout, (1921) 1934 – 1946

Inventaris 52	Stukken betreffende de staat van oorlog en beleg. 1939 - 1945.
---------------	--

Niet relevant, algemeen dossier.

Inventaris 66	Stukken betreffende de opgave van oorlogsschade aan wegen en woningen. 1940 - 1946.
---------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 432	Stukken betreffende dienstwoningen: Heuvel 13. Verhuur en herstel na bominslag, 1942 - 1945.
----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 661	Stukken betreffende de opgave en de behandeling van niet-ontploffte munitie. 1940 - 1946.
----------------	---

Toegang 2091: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Oosterhout, (1921) 1934 – 1946

Melding op 7 november 1945 dat bij Oosteind ongeveer 3 tot 4 ton granaten aanwezig waren. Het betroffen enige honderden artilleriegranaten van het kaliber 25 ponder. Ze lagen opgeslagen achter het perceel Provincialeweg-Oosteind 85.

Lijst van neergekomen V-wapens binnen de gemeente Oosterhout:

- 6 januari 1945. Groenendijk. Geen persoonlijke ongelukken. Vrij ernstige schade aan de woningen.
- 15 februari 1945. Provinciale weg Oosteind. Honderd meter afstand van perceel 29. Drie personen lichtgewond. Vier huizen zware schade.
- 15 februari 1945. Vijftig meter ten noorden van de Provinciale weg Oosteind, nagenoeg in de kom van het kerkdorp. Veel materiële schade aan woningen. Tiental personen liepen lichte verwondingen op.
- 16 februari 1945. Groenendijk. Twee personen snijwonden. Schade aan woningen.

Inventaris 717	Stukken betreffende de ontruiming van woningen binnen een straal van 500 meter van de bruggen over het Wilhelminakanaal. 1944.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 739	Stukken betreffende de inschakeling van Duitse krijgsgevangenen. 1945.
Niet relevant, geen vermelding van inzet bij ruimen van NGE.	
Inventaris 747	Stukken betreffende objecten van aanvullende werkgelegenheid: Wegen. 1945 - 1947.
Niet relevant, geen vermelding van aard werkzaamheden / oorzaak schade.	
Inventaris 750	Stukken betreffende objecten van aanvullende werkgelegenheid: Militaire zaken, 1937 - 1943.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 752	Stukken betreffende objecten van aanvullende werkgelegenheid: Puinruimen, 1944 - 1946
Niet relevant, geen datum of oorzaak van schade vermeldt.	
Inventaris 755	Stukken betreffende objecten van aanvullende werkgelegenheid: Het herstel van zandwegen, 1942 - 1946.
Niet relevant, geen vermelding van oorlogsschade.	
Inventaris 817	Stukken betreffende de oorlogsschade aan de St. Janskerk. 1945.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 895	Oorlogsschade particuliere eigendommen. 1940 - 1946.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 923	Bescherming bevolking tegen luchtaanvallen: maatregelen en voorschriften. 1937 - 1944.
Niet relevant, algemeen dossier.	
Inventaris 958	Vordering tuinderglas van Speekenbrink door de luchtbeschermingsdienst ten behoeve van inrichting ziekenhuis, vergoeding bedrijfsschade. 1944 - 1953.
Niet relevant, geen betrekking op oorlogshandelingen.	
Inventaris 977	Straatnaamgeving: verzoeken tot wijziging straatnamen. 1945 - 1946.
Niet relevant, slechts verzoeken tot wijzigingen, geen doorvoering vermeldt.	
Inventaris1010	Landsverdediging; paardenvordering, schietterrein voor Duitse Weermacht, verdedigingswerken, inkwartieringsruimten 1940-1945.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 2348: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Made en Drimmelen, 1939-1973	
Inventaris 542	Stukken betreffende herstel oorlogs- en bezettingsschade aan diverse gemeentelijke objecten; toren Ned. Hervormde Kerk Drimmelen, 1946-1955.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 543	Stukken betreffende oorlogs- en bezettingsschade aan gebouwen en terreinen bestemd voor de gemeentelijke dienst, 1947-1955.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 630	Stukken betreffende statistische gegevens/maandrapporten politiepost Made, 1943-1972.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 833	Stukken betreffende inleveren en vernietigen van wapens binnen de gemeente Made, 1940-1943.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 928	Stukken betreffende oorlogsschade aan rioleringswerken binnen de gemeente Made c.a., 1947-1953.
Niet relevant, geen exacte schadelocaties vermeldt.	
Inventaris 949	Stukken betreffende alarmering en waarschuwing lokale bevolking Made/Drimmelen 1940-1944.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 956	Stukken betreffende luchtbombardementen boven Made/Drimmelen 1941-1949.
Een melding van onbekende datum betreffende vier antitankmijnen. De heer De Burg meldt dat er in aan de grens van de gemeente Geertruidenberg – Made en Drimmelen vier tankmijnen liggen achter de houten wering van de tankval. Omdat niet zeker is of de mijnen te gemeente Made en Drimmelen of te gemeente Geertruidenberg liggen heeft de heer de Burg besloten contact op te nemen met gemeente Made en Drimmelen.	
Inventaris 957	Stukken betreffende inzameling oorlogstuig binnen de gemeente Made c.a., 1950-1952.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 960	Stukken betreffende brandweerstatistiek/brandrapporten en rapporten hulpverlening 1942-1973.
Niet relevant, geen meldingen met betrekking tot NGE.	
Inventaris 1030	Stukken betreffende herstel oorlogsschade aan de haven te Drimmelen, 1947-1956.
Niet inzichtelijk, ligt extern bij de gemeente Drimmelen.	
Inventaris 1173-1178	Stukken betreffende wederopbouw huizen oorlogsschade in de gemeente Made c.a.; schaderapporten/vergoedingen, 1946-1950..
1173: Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
1174: Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
1175: Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
1176: Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
1177:	

Toegang 2348: Inventaris van het archief van het Gemeentebestuur van Made en Drimmelen, 1939-1973

Betreft schadelijsten met daarop onder andere de melding dat de boerderij van A. van Stokkom (B47), de woning van H. Hessels (B48) en de boerderij van Chr. Avontuur, allen aan de Zeggeweg, schade hebben opgelopen tijdens de oorlog van categorie C. ook de boerderij van A. J. Timmermans (D5) aan de Sluizeweg en verschillende woningen en boerderijen in Oud Drimmelen liepen schade op van categorie C.

1178:

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 1181	Stukken betreffende uitkeringen fonds Noodgebied (Biesbosch) (oorlogsschade), 1948-1951.
-----------------	--

Niet relevant, geen vermelding oorzaak oorlogsschade.

Inventaris 1212	Stukken betreffende herbouw/herstel schoolgebouwen in verband met oorlogsschade (urgentie scholenbouw), 1946-1952.
-----------------	--

Niet relevant, algemeen dossier.

Inventaris 1213	Stukken betreffende oorlogsschade/bezettingsschade aan openbaar lagere school te Drimmelen, 1946-1956.
-----------------	--

Niet relevant, algemeen dossier.

Inventaris 1331	Stukken betreffende oproeping; aanhouding; verhoor van verdachten in de gemeente Made c.a. (oorlogshandelingen), 1940-1946.
-----------------	---

Niet openbaar, niet ingezien.

Toegang 2658: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur Geertruidenberg, (1904) 1928-1980

Inventaris 19	Oorlogsschade gemeente-eigendommen: - diverse panden - gemeentetoren - beplanting straten en pleinen - klokken - GEB (=Gemeentelijk Elektriciteitsbedrijf). 1941-1953.
---------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 510	Volkshuisvesting: - gegevens betreffende woningen en woningbouw - verslag volkshuisvesting - statistische opgaven o.m. oorlogsschade. 1928-1945.
----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 515	Wederopbouw Tweede Wereldoorlog: - overname werkzaamheden - overzicht vernietigde panden. 1945-1949.
----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 544	Geertruidenbergse bouwvereniging: herstel oorlogsschade. 1946-1947.
----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 655	Vernieuwing brug over de Donge. 1937-1963.
----------------	--

Niet relevant, algemeen dossier.

Inventaris 812	Oud Zwembad: - overeenkomsten verhuur en verpachting - oorlogsschade - uitbreiding en verbetering. 1942-1958.
----------------	---

Niet relevant, schade veroorzaakt door gebruik geallieerde eenheden van het terrein.

Inventaris 820	Militaire gebouwen en terreinen (ook Tweede Wereldoorlog): - heraanwijzing van Geertruidenberg als garnizoensplaats (niet doorgegaan) - opgave woningen ten behoeve van de marechaussee. 1937-1941.
----------------	---

Niet relevant, geen betrekking tot NGE.

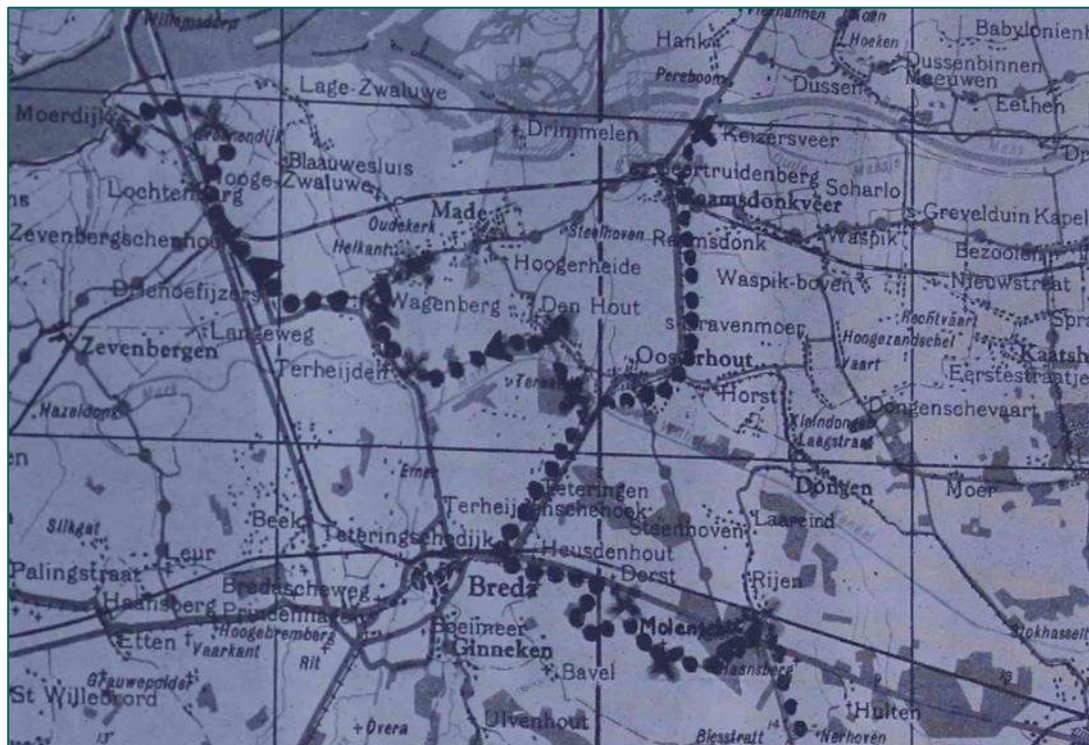
Toegang 2726: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur Raamsdonk, (1944) 1980-1996 (1999)

Binnen deze toegang zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen.

Toegang 2733: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Raamsdonk, (1909) 1930-1984

Inventaris 3	Oorlogsgeschiedenis van Raamsdonk: - bezetting – oorlogshandelingen – slachtoffers – bevrijding – publicaties. 1940-1947.
--------------	---

Afbeelding van Poolse opmars eind oktober/begin november 1944.

Inventaris 832	Inlevering wapens en munitie: - Plaatselijke bekendmakingen – Overzichten. 1940-1947.
----------------	---

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 895	Gegevens m.b.t. oorlogsgraven: - Graven van Nederlandse militairen – Graven van geallieerde militairen – Op 19 aug. 1943 gevallen Amerikaanse vliegers – Graven van Britse militairen – Graven van Poolse militairen – Graven van Duitse militairen. 1940-1972.
----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 937	Luchtbeschermingsdienst: - Plaatselijke organisatie – Personeel – Diverse gegevens. 1939-1946.
----------------	--

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 944	Projectielen en oorlogstuig: - Inzameling niet ontplofte projectielen – Melding en opruiming gevonden oorlogstuig. 1949-1974.
----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 946	Brandbestrijding gedurende Tweede Wereldoorlog, 1940-1946.
----------------	--

Niet relevant, betreft organieke stukken. Geen relatie tot NGE.

Inventaris 949	Brandrapporten, 1941-1980.
----------------	----------------------------

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 1021	Zorg voor waterovergangen: heropening brug Keizersveer en Dongebrug, 1948-1963.
-----------------	---

Toegang 2733: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Raamsdonk, (1909) 1930-1984	
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 1067	Herbouw boerderijen met oorlogsschade, 1945-1963.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1178	Oorlogsslachtoffers: - Persoonsdossiers – Opgaven en overzichten – Rotterdamse vluchtelingen. 1940-1949.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1179	1179 Oorlogsschade bij en na de bevrijding: - Overzicht beschadigde panden – Commissie tot herstel – Lijst van landverraderlijke elementen – Uitkeringen. 1944-1946.
Niet relevant. Betreft verschillende lijsten met overzicht beschadigde panden, echter zonder vermelding van een concrete oorzaak.	
Inventaris 1180	Vergoedingen terzake van door Geallieerde Troepen aangerichte schade in de jaren 1944 en 1945: B.t/m K. 1944-1949.
Niet relevant, betreft inkwartiering en beschadigingen. Geen relatie tot NGE.	
Inventaris 1181	Vergoedingen terzake van door Geallieerde Troepen aangerichte schade in de jaren 1944 en 1945: M t/m Z, 1945-1950.
Niet relevant, betreft inkwartiering en beschadigingen. Geen relatie tot NGE.	
Inventaris 1182	Oorlogsschade aan onroerende goederen: A t/m C, 1946-1960.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1183	Oorlogsschade aan onroerende goederen: D t/m G, 1946-1960.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1184	Oorlogsschade aan onroerende goederen: H t/m M, 1946-1960.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1185	Oorlogsschade aan onroerende goederen: O t/m R, 1946-1960.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1186	Oorlogsschade aan onroerende goederen: S, 1946-1960.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1187	Oorlogsschade aan onroerende goederen: S t/m Z, 1946-1960.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1188	Gegevens m.b.t. overlijden onder en tengevolge van de bezetting, 1946-1950.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1329	Landsverdediging: - Voorschriften neergestorte vliegtuigen, vijandelijke vliegers – Inlichtingen en opgaven – Aanmeldingsplicht – Verzamelen voorwerpen van militaire aard. 1940-1947.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1332	Vorderingen door de Duitse Wehrmacht tijdens WOII, 1940-1945.
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 1333	Informatie omtrent gewonden, gesneuvelden en vermisten, 1940-1963.
Proces-verbaal van het neerstorten van een vliegtuig in gemeente Raamsdonk. Op 23 augustus 1943 omstreeks 19.00 uur kwam een vliegtuig brandend neer achter Het Klooster op Het Sandoel in de zogenaamde	

Toegang 2733: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Raamsdonk, (1909) 1930-1984

Carthuiserpolder. De stukken van het vliegtuig kwamen terecht in het open veld, waarbij het ene stuk brand veroorzaakte in een perceel gemaaid koren, waarvan een gedeelte tot ten hoogste ¼ ha. verbrandde. Door tijdig blussen werd vernieling voorkomen. Het bleek een geallieerd toestel te zijn en door middel van parachutes wisten zeven bemanningsleden zichzelf in veiligheid te brengen. Ze werden door de Duitse Wehrmacht gevangengenomen. Twee andere waren overleden en het tiende bemanningslid lag vermoedelijk onder het wrak van het vliegtuig. Door de Wehrmacht was geconstateerd dat er een grote kuil was, welke door een blindganger veroorzaakt bleek te zijn. De locatie van de blindganger werd door de luchtbeschermingsdienst afgezet op tweehonderd meter. De blindganger bevond zich binnen de genoemde polder op verder ongevaarlijk terrein.

Inventaris 1334	Dienstplicht: - Inlevering militaire goederen na krijgsverrichting mei 1940 – Overleden dienstplichtigen 1940-1949 – Verzorging oorlogsslachtoffers 1951-1952 – Lijst van personen, die na de bevrijding deel hebben uitgemaakt van de Nederlandse strijdkrachten 1940-1973.
-----------------	--

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 1358	Inventarisatie Oorlogsschade gebouwen, 1948-1951.
-----------------	---

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 2745: Plaatsingslijst van het archief van de Gemeentepolitie van Raamsdonk, 1860 – 1941 (1943)

Deze toegang heeft de status 'niet raadpleegbaar' en is derhalve niet ingezien voor voorliggend HVO-NGE.

Toegang 2765: Plaatsingslijst van het archief van de Luchtbeschermingsdienst te Raamsdonk, 1939-1945

Doos 1	- Luchtbeschermingsplan Raamsdonk - Aanmeldingsbiljetten LBD - Leidraad algemeen & kosten - Bijzondere maatregelen i.v.m. oorlogstoestand in sept. 1939 - Luchtbescherming - Lidmaatschap vereniging - Algemeen - Personeel en organisatie - Opleiding, cursus, lezingen - Oefeningen - Luchtbeschermingsplan - E.H.B.O. groepen
--------	--

Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen of NGE.

Toegang 3109: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Oosterhout, (1915) 1947 – 1980 (1981)

Inventaris 305	Taxatierapporten verzekerde objecten in verband met molestschade toegebracht door Duitse Wehrmacht, 1943-1958.
----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 306	Overzichten van schades door oorlogsgeweld, 1945-1951.
----------------	--

Niet relevant, schade aan bomen.

Inventaris 307	Rapporten van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen en woningen, 1946-1957.
----------------	--

Opgave van schade aan Oosteind 82 en 120 als gevolg van oorlogshandelingen.

Inventaris 879	Overzicht van door oorlogsgeweld beschadigde panden, 1945-1965.
----------------	---

Melding dat boerderijen Provincialeweg Oosteind 15 en 51 geheel verwoest was. Tevens verschillende verzoeken tot herbouw van woningen aan de Provincialeweg Oosteind.

Inventaris 880	Herbouw verwoeste panden van Aarden-Broers, 1946-1959.
----------------	--

Melding van schade in november 1944 aan Hoge Dijk 22, Oosterhout. Melding van schade in najaar 1944 aan een boerderij Groendijk 2 – Provincialeweg 205 Oosteind.

Inventaris 881	Herbouw verwoeste panden van Buijks-Driessen, 1944-1960.
----------------	--

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 882	Herbouw verwoeste panden van Elshout-Hout, 1945-1957.
----------------	---

Toegang 3109: Inventaris van het archief van het gemeentebestuur van Oosterhout, (1915) 1947 – 1980 (1981)

Melding van schade op 30 oktober 1944 aan Provincialeweg 34, 53 en 193. Melding dat de boerderij Provincialeweg 10 te Oosteind voor herbouw in aanmerking kwam [oorzaak/datum schade niet vermeld].

Inventaris 883 Herbouw verwoeste panden van Israëlitische Gemeente-Kerremans, 1945-1960.

Melding van schade op 29 oktober 1944 aan Provincialeweg 40. Melding van schade op 30 oktober 1944 aan Provincialeweg 38.

Inventaris 884 Herbouw verwoeste panden van Keij-Quist, 1945-1959.

Melding van schade in november 1944 aan Provincialeweg 148.

Inventaris 885 Herbouw verwoeste panden van Raamdonk-Rullens, 1947-1957.

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 886 Herbouw verwoeste panden van Rooms-katholieke instellingen, 1947-1956.

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 887 Herbouw verwoeste panden van Schendel-Trigt, 1945-1956.

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 888 Herbouw verwoeste panden van Ven-Zuid-Nederlandse Zeemleerfabriek, 1946-1960.

Melding van schade in januari/februari 1945 aan de woning Provincialeweg 227.

Inventaris 1456 Opgaven van landmijnen en projectielen, onschadelijk maken V1 en verwijderen explosieven op het 'bommenveld' aan de Vijf Eikenweg, 1945-1979.

Melding dat gedurende de oorlog bij Oosteind nabij de Groenendijksche Havenweg een luchtaanval heeft plaatsgevonden.

Inventaris 1457 Overzicht potentiële gevaarbronnen en opslag vloeistoffen en besluit aanwijzen route vervoer gevaarlijke stoffen, 1958-1980.

Niet relevant, geen betrekking op NGE, enkel melding van regelgeving lossen munitie-schepen.

Inventaris 1863 Vijf Eikenweg Oost: aanleg en riolering, groenvoorziening en onderzoek naar aanwezigheid V1-bom, 1965-1971.

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 1896 Overeenkomst met PNEM tot overdracht van 10.000 KV kabels en oorlogsschade aan Laagspanning, 1946-1957.

Niet relevant, oorzaak van schade niet vermeld.

Inventaris 2515 Opgave van mitrailleur-nesten, proces-verbaal van opgeruimde stukken, kapotgeschoten tanks als gevolg van de bevrijding in 1944, 1947-1963.

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Toegang 3118: Plaatsingslijst van de collectie Oorlogsdocumentatie Oosterhout 1940-1945

Inventaris 11 Stukken betr. het verzamelen van gegevens over de bevrijding van Oosterhout en haar kerkdorpen.

Niet openbaar.

Toegang 3119: Plaatsingslijst van het archief van de Luchtbeschermingsdienst van de Gemeente Oosterhout, 1941-1945

Inventaris 1 Rapportboeken. Registers met aantekeningen van de diensten en hun verrichtingen, verwerkt

Toegang 3119: Plaatsingslijst van het archief van de Luchtbeschermingsdienst van de Gemeente Oosterhout, 1941-1945

	in de commandopost te Oosterhout. 29 maart 1941 - 1 juli 1941.
Niet relevant, betreft handgeschreven rapportages over overvliegende vliegtuigen en surveillancediensten.	
Inventaris 2	Rapportboeken. Registers met aantekeningen van de diensten en hun verrichtingen, verwerkt in de commandopost te Oosterhout. 2 juli 1941 - 12 december 1941.
Niet relevant, betreft handgeschreven rapportages over overvliegende vliegtuigen en surveillancediensten.	
Inventaris 3	Rapportboeken. Registers met aantekeningen van de diensten en hun verrichtingen, verwerkt in de commandopost te Oosterhout. 17 februari 1942 - 8 september 1942.
Niet relevant, betreft handgeschreven rapportages over overvliegende vliegtuigen en surveillancediensten.	
Inventaris 4	Rapportboeken. Registers met aantekeningen van de diensten en hun verrichtingen, verwerkt in de commandopost te Oosterhout. 17 april 1943 - 27 januari 1944.
Niet relevant, betreft handgeschreven rapportages over overvliegende vliegtuigen en surveillancediensten.	
Inventaris 5	Rapportboeken. Registers met aantekeningen van de diensten en hun verrichtingen, verwerkt in de commandopost te Oosterhout. 7 januari 1944 - 1 juli 1945.
Niet relevant, betreft handgeschreven rapportages over overvliegende vliegtuigen en surveillancediensten.	

Toegang 3171: Inventaris van het gemeentebestuur Oosterhout, (1951) 1981-1990 (2008)

Binnen deze toegang zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen.

Streekarchief Langstraat Heusden Altena (SALHA)

Toegang 1009: Gemeentebestuur Sprang-Capelle (1907) 1923-1996 (1998)

Inventaris 1117	Gegevens en overzichten van de toestand van de gemeente na de bevrijding, 1945.
15 januari 1945. Verslag van de toestand in de gemeente ca. 1,5 maand na de bevrijding. <ul style="list-style-type: none"> o Ongeveer 100 woningen zijn onbewoonbaar geworden door granaatvuur en vliegende bommen. Kleinere herstellingen zijn uitgevoerd, maar aangezien er nog dagelijks granaten neerkomen – voornamelijk in Capelle – is herstel daar onmogelijk. De meeste inwoners zijn vrijwillig naar andere gemeenten geëvacueerd. Vorige week zijn in Capelle op één dag tijd nog ca. 1.000 granaten neergekomen. Het raadhuis is verwoest door een vliegende bom. De oude toren en kerk in Sprang hebben geleden onder granaatvuur. o 24 huizen, boerderijen, enz. zijn totaal verwoest, 15 zijn ernstig beschadigd en 500 zijn licht beschadigd. o Van november 1944 tot februari 1945 zijn 8 V1's neergekomen. o Van 29 oktober 1944 t/m 5 mei 1945 lag de gemeente onder vijandelijk granaatvuur. 	
Inventaris 1174	Vergoeding oorlogsschade aan particulieren, 1940-1942.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1176	Correspondentie inzake herbouw panden aan de Heistraat welke bij brand van 17 april 1942 zijn verwoest, 1942-1944.
Niet relevant, betreft een brand die niet is veroorzaakt door oorlogshandelingen of NGE.	
Inventaris 1178	Schade veroorzaakt door geallieerde militairen, 1944-1946.
21 februari 1946. Schade door geallieerde kanonnen. Er worden echter geen locaties vermeld.	
Inventaris 1179	Staten en opgaven van oorlogsschade aan gebouwen, dijken, wegen, kunstwerken, viaducten en dergelijke, 1944-1946.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	

Toegang 1009: Gemeentebestuur Sprang-Capelle (1907) 1923-1996 (1998)	
Inventaris 1185	Herstel oorlogsschade aan gemeente-eigendommen en aan een complex woningwoningen, 1947-1959.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1186	Verzoeken om vergoeding kosten van herstel of herbouw van door oorlogsschade getroffen eigendommen van particulieren S t/m Z, 1949-1959.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1187	Verzoeken om vergoeding kosten van herstel of herbouw van door oorlogsschade getroffen eigendommen van particulieren A t/m R, 1949-1959.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1401	Aan de burgemeester toegezonden afschriften van door de politie opgemaakte processen-verbaal, 1939-1949.
Niet relevant, geen relatie met NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1402	Processen-verbaal van meldingen bombardementen, 1940-1943.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1403	Maatregelen ten aanzien van de openbare orde tijdens de bezetting, 1940-1944.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1406	Richtlijnen inzake inbeslagneming van goederen en door de politie opgemaakte processen-verbaal terzake, 1940-1946.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 1411	Maatregelen ten aanzien van de openbare orde vlak na de bevrijding, 1944-1945.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1495	Opgaven van gesneuvelde en begraven geallieerde- en Duitse militairen en van de gevonden graven na de 2 ^{de} wereldoorlog, 1940-1959.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1592	Personeelsaangelegenheden Luchtbeschermingsdienst, 1930-1945.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 1593	Telefoonvoorziening en gebruik radiodistributie-inrichting ten behoeve van de luchtbescherming, 1939-1943.
Niet relevant, geen relatie met NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1594	Luchtbeschermingsplannen van de gemeente en de afzonderlijke scholen; opgave aan de provincie inzake organisatie luchtbescherming, 1939-1944.
Niet relevant, geen relatie met NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1598	Opgaven aanwezige munitie en ongesprongen projectielen uit de oorlog, 1940-1970
10 september 1947. Opgave aangetroffen NGE.	

Toegang 1009: Gemeentebestuur Sprang-Capelle (1907) 1923-1996 (1998)

Volgnr.	Omschrijving der ontplofbare stoffen	Plaats en aanduiding waar de ontplofbare stoffen zich bevinden	Naam van de gebruiker of bewoner van het perceel waar de ontplofbare stoffen zich bevinden	Opmerkingen
1	2 mortieren	A 296	J.v.Caem	Al deze granaten zijn reeds opgeruimd door de Mijnopruimingsdienst te Breda
2	1 doosje met ontstekingsmiddelen voor handgranaten	A 252	W.v.Willenburg	
3	2 fosforgranaten	G 165	J.Sterrenburg	
4	2 granaten	D 269	G.Rekkers	
5	1 granaat	A 270	A.Goedhart	
6	2 fosforgranaten	Vrijhoevense polder	Waterschap Grote Oude Straat	

29 september 1947. Opgave aangetroffen NGE.

Volgnr.	Omschrijving der ontplofbare stoffen	Plaats en aanduiding waar de ontplofbare stoffen zich bevinden	Naam van de gebruiker of bewoner van het perceel waar de ontplofbare stoffen zich bevinden	Opmerkingen
1	3 granaten	Overdiepse polder	Wateronap Overdiepse Polder	Deze 3 granaten moeten worden afgehaald bij laag water. Informaties kunnen worden ingewonnen bij het Groepsbureau der Rijkspolitie te Capelle.
2	1 granaat	Sprang-Capelle D 254	Wed.v.d.Hoeven	

16 oktober 1947. Opgave aangetroffen NGE.

- o 1 pantservuist, Sprang-Capelle D 325

- Opgave aanwezige munitie in tuinen in Sprang-Capelle

Toegang 1009: Gemeentebestuur Sprang-Capelle (1907) 1923-1996 (1998)

Oostelijk van perceel C.158 (Stationsplein) zijn verschillende granaten begraven. Ook andere munitie zou aldaar aanwezig zijn.

B.Timmermans, D 242 geeft op dat in zijn weiland onder een haag verschillende granaten in de grond aanwezig zijn.

W.van Beek, D.246. In de tuin, Zuidelijk van zijn woning ligt een kop van een granaat.

Alwaar het oude gemeentehuis heeft gestaan aan de Winterdijk te Capelle, Noordelijk van de Winterdijk ligt in een sloot een mortiergranaat.

Bij G.van Tilborgh, D 252 ligt achter zijn woning een granaat.

Bij G.Konings, Zandschel ligt een granaat in een sloot.

Bij P.Dekkers, D 291 zijn 3 granaten in de tuin begraven.

Bij A.de Jong, D.329 zit 1 granaat in de grond.

Bij M.voor de Poorte, D 140d, ligt op het erf onder de musterd 1 pantservuist.

Bij G.P.van Oosterhout, D 116 liggen in de tuin een paar granaten.

Bij A.P.Dekkers, C 161 liggen banden mitrailleurpatronen in de sloot ten Noorden van de woning.

Bij de Oude Maas over de brug aan de Noordzijde ligt in een sloot een mortiergranaat.

Aan de kanaaldijk Oostelijk van de brug ligt een handgranaat.

10 mei 1950. Opgave van munitie die is opgehaald bij een huis aan huis actie.

3 mitrailleurs
 3 stenguns
 2 machinepistolen
 15 geweren
 1 revolver
 26 mortiergranaten
 23 granaten boven 4 c.m.
 23 granaten onder 4 c.m.
 7 handgranaten
 1 fosforhandgranaat
 1 fosformortiergranaat
 1 geweergranaat
 3 brandstaven
 2 piats (pantserwapenen)
 3 nevelbussen
 216 hulzen met ontsteking
 119 k.g. geweerpatronen
 160 lichtkogels
 3/4 k.g. kruit
 27 slagdoppen
 29 ontstekers

3 april 1950. Opgave aangetroffen NGE.

Toegang 1009: Gemeentebestuur Sprang-Capelle (1907) 1923-1996 (1998)

Omschrijving der ontplofbare stoffen	Plaats en aanduiding	Naam van de gebruiker waar de ontplofbare stoffen zich bevinden.
1 granaat 1 granaat	C 156 Sprang-Capelle	Dr. N. L. Gerlach C 156
1 granaat	D 337 id.	L. Mesch D 337
1 granaat	G. de Rooij	Overdiepse Polder onder Capelle.

14 juni 1950. Opgave van aangetroffen NGE.

omschrijving der ontplofbare stoffen	plaats en aanduiding	Naam van de gebruiker waar de ontplofbare stoffen zich bevinden.
4 granaten en 1 handgranaat enkele granaten	Zandschel Capelle Polder Capelle	W. Konings D 331 te Sprang-Capelle. P. v. Beek te Kaatsheuvel Leonsedijk 82
1 granaat enige handgranaten	links van de weg over brug oude Maagje id. doch rechts van de weg	
scherpe patronen, 1 stangun en 1 geweer	In overdiepse polder op + 300 meter van het pontveer	
1 mortier-granaat 1 granaat	Tegenover huisno. C 265 Overdiepse polder	Wed. de Wit G. de Rooij Sprang- Capelle.

21 juli 1950. Opgave van geruimde NGE in weilanden, terreinen en erven.

Ik moge U EdelAchtbare beleeft berichten, dat de na-
ruiming (de ruiming van munitie, die in weiden, op terreinen
en erven achtergebleven is) het navolgende resultaat heeft op-
geleverd:

- 20 granaten (brisant),
- 3 rookgranaten,
- 1 kleine granaat,
- 5 handgranaten,
- 1 mortiergranaat,
- 3 H.O. geweerpatronen,
- 4 K.O. kruit en
- 1 brandstaaf.

De Opperwachtmeester
Groepscommandant,

26 augustus 1950. Melding van een aangetroffen granaat in de Overdiepse polder ten westen van de Veerweg.
Melder: G. de Rooij, D 235.

20 februari 1957. Melding van een granaat Nieuwevaart 57.

7 november 1958. Melding van een aantal kogels op het erf Nieuwevaart 28. Waarschijnlijk zitten nog meerdere projectielen in de grond.

24 oktober 1960. Melding van een mortiergranaat bij woning Hoge Zandschel 36 en een granaat Achter de Hoven 3.

Inventaris 1615	Herstel oorlogsschade aan wegen, 1946-1954.
-----------------	---

Niet relevant, betreft schade door militair verkeer.

Inventaris 1703	Aanleg en verbetering van bruggen, 1940-1963.
-----------------	---

Toegang 1009: Gemeentebestuur Sprang-Capelle (1907) 1923-1996 (1998)	
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1704	Aanleg en verbetering van bruggen, 1976-1996.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 2042	Herstel oorlogsschade, restauratie en verbouwing Hoofdstraat 25 (Nederlands Hervormde Kerk te Capelle) en kerktoren te 's-Grevelduin-Capelle, 1939-1970.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2048	Herstel oorlogsschade Kerkstraat 36 (toren van de Nederlands Hervormde Kerk te Sprang), 1949-1960.
Niet relevant, de oorzaak van de schade wordt niet gemeld.	
Inventaris 2061	Instelling voorbereidingswerkgroep; participatie adviseur; geschiedenis van de gemeente (door Th. Kooltjes)..., 1992-1996.
<p>Documentatie.</p> <p>In de Tweede Wereldoorlog is Sprang-Capelle nauw betrokken bij oorlogshandelingen. In oktober 1944 hervatten de geallieerde leger het offensief in Noord-Brabant. Ten zuiden van het Wilhelminakanaal rukken de geallieerde leger op naar de Maas. Op 26 oktober 1944 valt Den Bosch in geallieerde handen en na zware gevechten veroveren de geallieerde troepen op 29 oktober 1944 Kaatsheuvel. Bij deze gevechten komen ook in Sprang-Capelle veel granaten neer, waarbij de Ned. Herv. Kerk, het raadhuis en vele woningen worden beschadigd. Duitse troepen hadden Sprang ontruimd en de volgende dag trekt het 1ste bataljon Gordon Highlanders Sprang binnen.</p>	
Inventaris 2073	Deelname aan vijftig jaar bevrijding van Brabant, 1992-1995.
<p>Overzicht van Brabantse gemeenten met datum bevrijding en militaire eenheid.</p> <ul style="list-style-type: none"> o Sprang-Capelle: 30 oktober 1944, 5/7th Gordon Highlanders o Waalwijk: 30 oktober 1944, 2nd and 5th Seaforth Highlanders, 5th Queen's Own Cameron Highlanders o Waspik: 30 oktober 1944, 1st Northamptonshire Yeomanry, 1st Black Watch, 7th Argyll and Sutherland Highlanders 	
Inventaris 2144	Diverse aangelegenheden met betrekking tot de dienstplicht, 1939-1961.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 2147	Maatregelen vlak na de oorlog; opruimen van verdedigingswerken, 1945-1947.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 2158	Inkwartieringslijst (inwoners die voor inkwartiering en onderhoud aan krijgsvolk in aanmerking komen); inkwartiering na de bevrijding, 1939-1946.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 2159	Inkwartiering Duitse weermacht, 1940-1944.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 2222	Gemeentepolitie; maandrapporten 1942-1944.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Toegang 1016: Gemeentebestuur Waspik (1905) 1939-1996 (1998)	
Inventaris 682	Schade veroorzaakt door een bominslag op 19 augustus 1943, 1943-1944.
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 683	Algemene correspondentie, opgaven arbeiders, plaatselijk bureau Wederopbouw en dergelijke, 1944-1955.
20 december 1944. Opgave oorlogsschade.	

Toegang 1016: Gemeentebestuur Waspik (1905) 1939-1996 (1998)

- o Voorlopige opgave, want de gemeente ligt in de militaire zone en heeft nog te lijden onder oorlogsgeweld.

15 mei 1945. Opgave oorlogsschade.

- o 137 percelen hebben glasschade, huis bewoonbaar
- o 251 percelen hebben glas- en dakschade, bewoonbaar
- o Er zijn geen panden met te restaureren schade, voorlopig onbewoonbaar.
- o 15 percelen zijn geheel vernietigd.

Inventaris 684 Afwikkeling oorlogsschade aan verschillende gemeente-eigendommen, 1946-1954.

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 685 Afwikkeling oorlogsschade aan woningen van de Woningbouwvereniging Volksbelang, 1946-1957.

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 686-689 Herbouw en herstel van door oorlogsschade verwoeste panden (map 1 t/m 4), 1947-1961

Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 905 Inlevering en teruggave; resultaat huis aan huisactie (oorlogstroeën), 1940-1950.

5 juli 1950. In de maand mei van 1950 is door de Hulpverleningsdienst een huis aan huis actie uitgevoerd om wapens en munitie op te halen. Hierbij zijn de volgende zaken opgehaald:

- o 31 mortiergranaten
- o 10 handgranaten
- o 2 mitrailleurs en gedeelten daarvan
- o 2 geweren en diverse onderdelen daarvan
- o 1 loop van luchtdoelgeschut
- o Honderden geweer-, stengun- en 2 cm patronen
- o 51 grote granaathulzen
- o Diverse kleine hulzen van verschillende kalibers.

Zonder datum. Lijsten met opgehaalde NGE per straat.

Zonder datum. Lijst controle vuurwapenwet:

<u>CONTROLE VUURWAPENWET.</u>	
A.Kamp, Benedenkerkstraat 35,	1 handgranaat op het land nabij Oude Maas.
A.C.Kamp, Ben.kerkstraat 43.	1 mortiergranaat op land in Overdiep.
P.Ruijters, 't Vaartje 64	+ 40 mortiergranaten in Overdiep nabij het watergemaal.
J.A.Smits, Benedenkerkstr. 68	1 handgranaat in de grond nabij de woning.
L.v.Dien, Benedenkerkstr. 76	1 mortiergranaat nabij de Maas.
A.Smeur, Benedenkerkstr. 96	1 pantservuist op het land.
L.G.v.Dongen, 't Vaartje 54	1 granaat op het land in het Overdiep.
W.H.Schott, 't Vaartje 76	2 landmijnen, 1 granaat en handgranaten in de wiel nabij de woning.
H.A.de Klijn, Kerkstraat 32	1 projectiel 't achter het patronaat.
J.Kamp, Vr.vaartsestraat 3	6 á 9 granaten in de grond nabij de woning.
P.Meijls id. 14	Diverse granaten in de grond nabij de woning.
A.Verschuren Schotse Hoog-landerstr. 34	1 granaat in het weiland achter woning.

Toegang 1016: Gemeentebestuur Waspik (1905) 1939-1996 (1998)

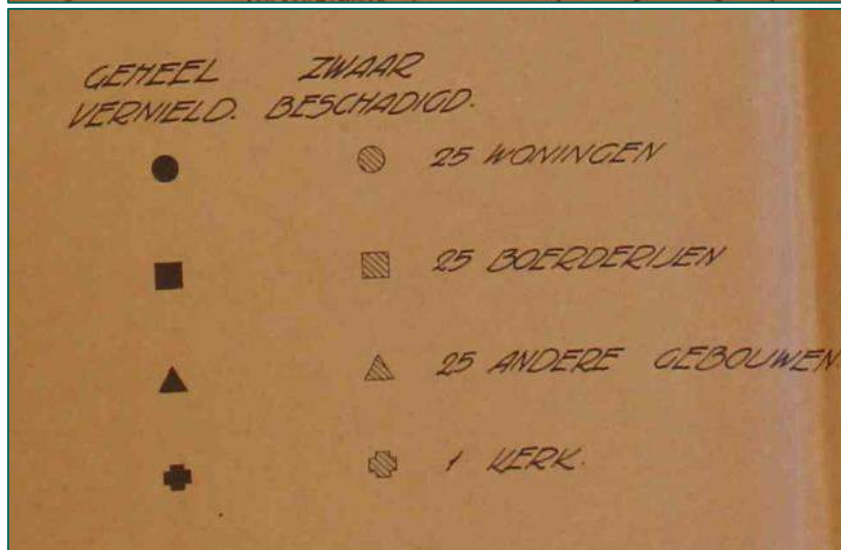
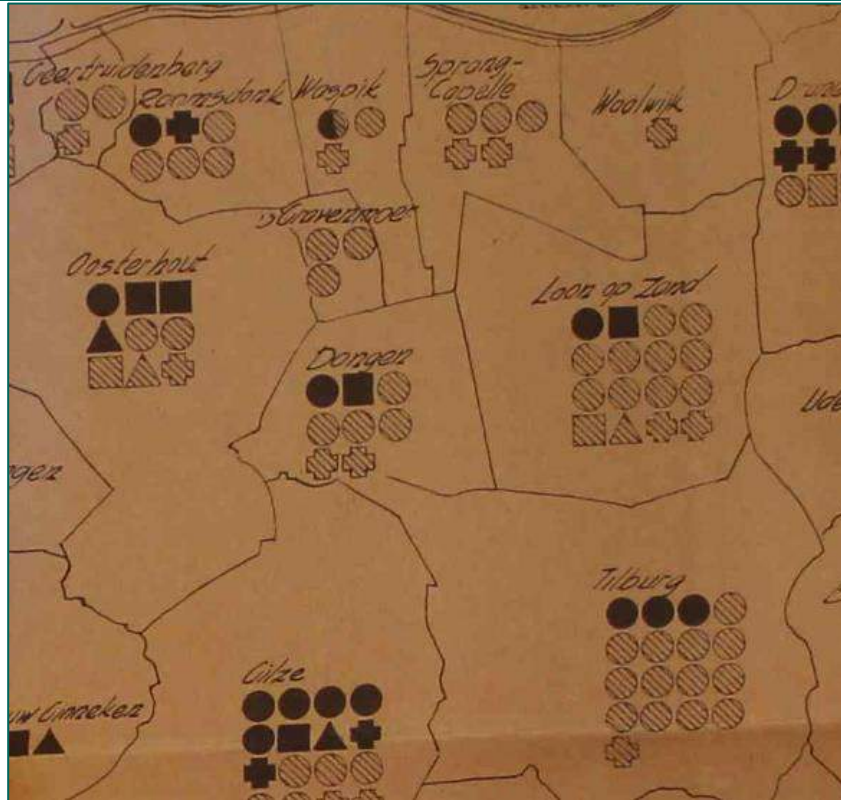
Inventaris 968	Overzichten van begraven militairen en onderhoud militaire graven, 1945-1967. 15 november 1950. Melding dat in de polder Zandschel nog een drietal verspreide graven liggen van Duitse militairen.
Inventaris 969	Opgraving, overbrenging en herbegraving van oorlogsslachtoffers, 1985. Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen.
Inventaris 1033	Luchtbescherming. Personeel, materiaal, dagboek 1941, opgaven en bekendmakingen, 1939-1942. Niet relevant, betreft richtlijnen.
Inventaris 1037	Gegevens met betrekking tot gevonden munitie en projectielen uit de oorlog, 1949-1975. Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.
Inventaris 1039	Zoekacties naar explosieven, 1978-1981. Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.
Inventaris 1099	Bruggen over het Zuiderafwateringskanaal, 1949-1996. Niet relevant, geen relatie met NGE.
Inventaris 1100	Bruggen over het Oude Maasje, 1974-1984. Niet relevant, geen relatie met NGE.
Inventaris 1101	Brug in de Vrouwkensvaartsestraat, 1981-1984. Niet relevant, geen relatie met NGE.
Inventaris 1225	Aanvragen om en uitkeringen aan door de oorlog getroffen en, 1945-1952. Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.
Inventaris 1266	Protestants Christelijke basisschool De Brug ('t Vaartje 8). Herstel oorlogsschade; verbouw en voorzieningen; aanschaf leer- en hulpmiddelen, 1945-1975. Niet relevant, betreft bezettingsschade.
Inventaris 1275	RK basisschool Jacinta (Kerkstraat 27). Herstel oorlogsschade; voorzieningen; aanschaf leer- en hulpmiddelen, 1941-1950. Niet relevant, oorzaak van schade wordt niet vermeld.
Inventaris 1282	RK jongensschool (Schoolstraat 19). Herstel oorlogsschade; voorzieningen; aanschaf leer- en hulpmiddelen, 1940-1963. Niet relevant, oorzaak van schade wordt niet vermeld.
Inventaris 1308	Kerkstraat 1 (Rooms Katholieke kerk Heilige Bartholomeus): herstel oorlogsschade, restauratie en onderhoud, 1949-1996 Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.
Inventaris 1309	Raadhuisstraat 17 (Kerk Nederlands Hervormde Gemeente): herstel oorlogsschade en restauratie, 1939-1971. Niet relevant, oorzaak van schade wordt niet vermeld.
Inventaris 1317	Bevrijdingsfeesten en herdenkingen; tentoonstelling 50 jaar bevrijding Waspik, 1946-1994. • Zonder datum. Melding van veldgraven.

Toegang 1016: Gemeentebestuur Waspik (1905) 1939-1996 (1998)	
	o Drie onbekende veldgraven op de weide tussen de Margotpolder en de Lei. Tevens een onbekend veldgraf op de weide van weduwe Zijlmans.
Inventaris 1345	Vorderingen van arbeidskrachten, gebouwen, voertuigen, materialen en dieren, 1939-1949
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 1346	Afwikkeling claims, 1944-1949.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	
Inventaris 1347	Gegevens met betrekking tot inkwartiering, 1939-1952.
Niet relevant, geen relatie met NGE.	

Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.	
Provinciale Militaire Commissaris in Noord-Brabant en opvolger	
Inventaris 17	Rapporten en verslagen, 1944-1945
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 23	Rapporten "526 (P) Civil Affairs Detachment" over toestand in Noord-Brabant, 1944-1945
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 24	Verslagen, diversen, waaronder wekrapporten secties PMC, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene zaken.	
Inventaris 33	Kaarten mijnen in Roosendaal en Nispen, 1944
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 34	Kaarten oorlogsschade aan woningen, boerderijen, kerken en andere gebouwen, 1945
Kaart met schade binnen verschillende gemeenten:	

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Inventaris 43

Kaarten verkeerswegen en vernielde bruggen, 1932-1944

Niet relevant, geen vermeldingen van aard van de schade.

Inventaris 44

Kaarten water-, spoor- en verkeerswege, bruggen en sluisen, 1932-1944

Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.

Inventaris 47

Kaarten waterwegen en vernielde sluisen en bruggen in westelijk Brabant, 1932-1944

Niet relevant, geen vermeldingen van aard van de schade.

Inventaris 104

Tijdstip bevrijding gemeenten in Noord-Brabant, 1945

Niet relevant, geen oorlogshandelingen behandeld.

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.	
Inventaris 159	Verordeningen en instructies vijandelijk vermogen (oorlogsbuit), 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 171	Belastingen, deviezen en oorlogsschade, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 176	Militaire aangelegenheden, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 185	Visakten en vissen met handgranaten, 1944-1945
Niet relevant, geen informatie aangetroffen over vissen met handgranaten.	
Inventaris 211	Rapporten over in januari-maart 1945 in Noord-Brabant neergekomen vliegende bommen V1 en V2, 1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 215	Instructies, verordeningen, verslagen en rapporten brandweer en luchtbescherming, 1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 216	Opruimen mijnen, 1944-1945
Niet relevant, opgave van mijnen maar geen locatie aangegeven waar ze liggen.	
Inventaris 217	Personeelszaken brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 218	Vijandelijke luchtlandingen, 1944-1945
Niet relevant, betreft algemene stukken.	
Inventaris 219	Sectie brandweer en luchtbescherming, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 272	Wederopbouw, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 279	Rapporten militaire commissaris Noord-Limburg, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 280	Schade enquête commissie, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 306	Bewakings- en gezagscompagnieën, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Inventaris 307	Mijnen en andere explosieven, 1944-1945
Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 313	Bureau Militaire Zaken, 1944-1945
Niet relevant, geen relatie tot NGE.	
Districts Militaire Commissaris in Roosendaal (code N01)	
Inventaris 545	Oorlogsbuit, 1944-1945

Toegang 127: Militair Gezag in Noord-Brabant 1944-1946.

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 551 | Processen-verbaal, 1944-1945

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 552 | Politionele zaken, onder meer over zuivering en politieke delicten, 1944-1945

Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen behandeld.

Inventaris 553 | Brandweer, luchtbescherming en mijn- en munitieopruiming, 1944-1945

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 572 | Tijdstip bevrijding gemeenten, 1944-1945

Niet relevant, geen specifieke oorlogshandelingen behandeld.

Districts Militaire Commissaris in Tilburg (code N04)

Inventaris 573 | Verslagen besprekingen en rapporten, 1944-1945

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 589 | Politionele aangelegenheden, voornamelijk inzake politieke delicten / delinquenten, 1944-1945

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Inventaris 590 | Brandweer en luchtbescherming, 1944-1945

Niet relevant, geen meldingen binnen het analysegebied.

Inventaris 601 | Openbare werken, wederopbouw, volkshuisvesting en gas-, water- en elektriciteitsvoorziening, 1944-1945

Niet relevant, geen relatie tot NGE.

Toegang 1148: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1920-1949

Inventaris 441 | Luchtbescherming waterleidingbedrijven, 1939-1940

Niet relevant, circulaire en richtlijnen, betreft geen NGE of oorlogshandelingen.

Inventaris 442 | Bescherming tegen luchtaanvallen op waterstaatswerken dienende tot waterkering en waterlozing, 1939-1943

Niet relevant, circulaire en richtlijnen, betreft geen NGE of oorlogshandelingen.

Inventaris 443 | Lijsten oorlogsschade aan eigendommen provincie, gemeenten en waterschappen, 1944

Melding van schade aan Provincialeweg Waalwijk-Tilburg

XII	Prov.weg Waalwijk-Tilburg	Gemeenten Sprang-Capelle, Loon op Zand en Tilburg	Provincie Noord-Brabant	Onder Sprang asfalt-weg plaatselijk over gehele breedte vernield. Onder Loon op Zand en Tilburg gaten in de rijbaan en rijwielpad grootendeels vernield. Rijwielpad grootendeels onberijdbaar	-
-----	---------------------------	---	-------------------------	---	---

Melding van schade aan Provincialeweg Loon op Zand – Udenhout

XIII	Prov.weg Loon-op-Zand-Udenhout	Gemeenten Loon op Zand, Tilburg en Udenhout	Provincie Noord-Brabant	Rijbaan in een drietal bochten ernstig beschadigd. Bermen vernield.	-
------	--------------------------------	---	-------------------------	--	---

Meldingen van schade aan wegdek door oorlogsverkeer: Provincialeweg Waspit – 's Gravenmoer – Oosterhout

Toegang 1148: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1920-1949	
Meldingen van schade aan de Provincialeweg Oosterhout, Made, Wagenberg Withuis door granaat- en bominslagen.	
Inventaris 774	Correspondentie onderhoud en reconstructie weggedeelten en herbouw, 1919-1948
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 790	Onteigeningen voor reconstructies als gevolg van oorlogsschade provinciale weg, wegvak 8, 1940-1950
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 901	Oorlogsschade aan wegen, bruggen enz. en overleg over schadeloosstelling met Commissariaat voor Oorlogsschaden
Niet relevant, aard van de schade niet bekend van meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 987	Correspondentie over aanleg en onderhoud Peelkanaal en Koordekanaal in Peelgebied, 1939-1944
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 988	Tekeningen onderhoud 1
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 989	Tekeningen onderhoud 2
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	
Inventaris 1286	Herstel schade door oorlog en bezetting aan eigendommen publiekrechtelijke en daarmee gelijkgestelde lichamen, 1946-1947
Niet relevant, betreft circulaire en voorschriften.	

Toegang 1392: Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1950-1986	
Inventaris 3640	Vaststellen van toestand wegen en bruggen na geleden oorlogsschade en van financiële bijdrage door het Rijk in het herstel daarvan, 1949-1958
Geen relevante meldingen binnen het analysegebied.	

Nationaal Archief

De volgende geraadpleegde toegangen hebben relevante resultaten opgeleverd:

- Toegang 2.04.53.15: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen.

De resultaten zijn in de onderstaande tabel opgenomen:

Toegang 2.04.53.15: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen.	
Inventaris 78	Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, Noord-Brabant.
<p>Melding dat op 31 december 1940 om 15.00 uur een Engels vliegtuig, dat reeds was aangeschoten, neer was gestort en verbrand. De meegevoerde bommen waren ontploft en de bemanning was overleden. Het toestel kwam neer in 'open veld', bij De Moer, gemeente Loon op Zand, in de nabijheid van de verharde weg van loon op Zand naar Dongen. Het toestel bleek een Engels vliegtuig te zijn, type Blenheim, en neergekomen in een uitgestrekt weiland. Brokstukken waren over een lengte van enige honderden meters verspreid. Ter plaatse waren enige eenheden van de Duitse Wehrmacht aanwezig.</p> <p>Proces-verbaal met betrekking tot het neerkomen van bommen bij Kraanven. Het bombardement gebeurde in de nacht van 14 op 15 februari 1941. In het Kraanven, gelegen in de nabijheid van de verharde weg Loon op Zand-Dongen, op onderlinge afstand van enige tientallen meter en minder, zaten vijf grote trechters in de grond, allen</p>	

kennelijk veroorzaakt door ontplofte bommen. Drie van de trechters bevonden zich in bezaaid bouwland, één in een stuk woeste heidegrond en één in een houtwal, deels in een langs dien wal lopende watersloot. Tevens werden nog de restanten van een lichtkogel aangetroffen.

Melding dat op 25 juli 1941 om 2.30 uur drie brisantbommen en circa twintig brandbommen zijn afgeworpen in een weiland bij de Paalstraat, achter pand 35, omgeving van de buurtschap Moer. Er waren drie koeien gedood en twee zwaargewond. Uit nader onderzoek bleek dat in totaal zeven brisantbommen waren neergekomen en ontploft. Ze zijn afgeworpen in een weiland bij de Paalstraat achter pand 35, omgeving van de buurtschap de Moer.

NIMH

Het raadplegen van de volgende collecties heeft resultaten opgeleverd:

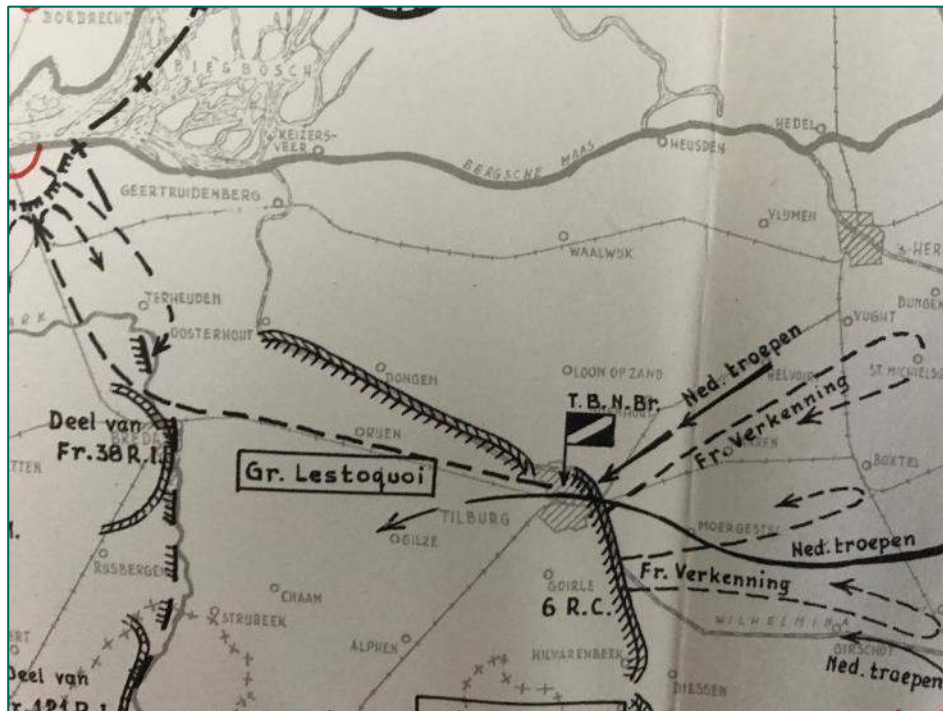
- Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie.
- Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken.

De resultaten zijn in de onderstaande tabel opgenomen:

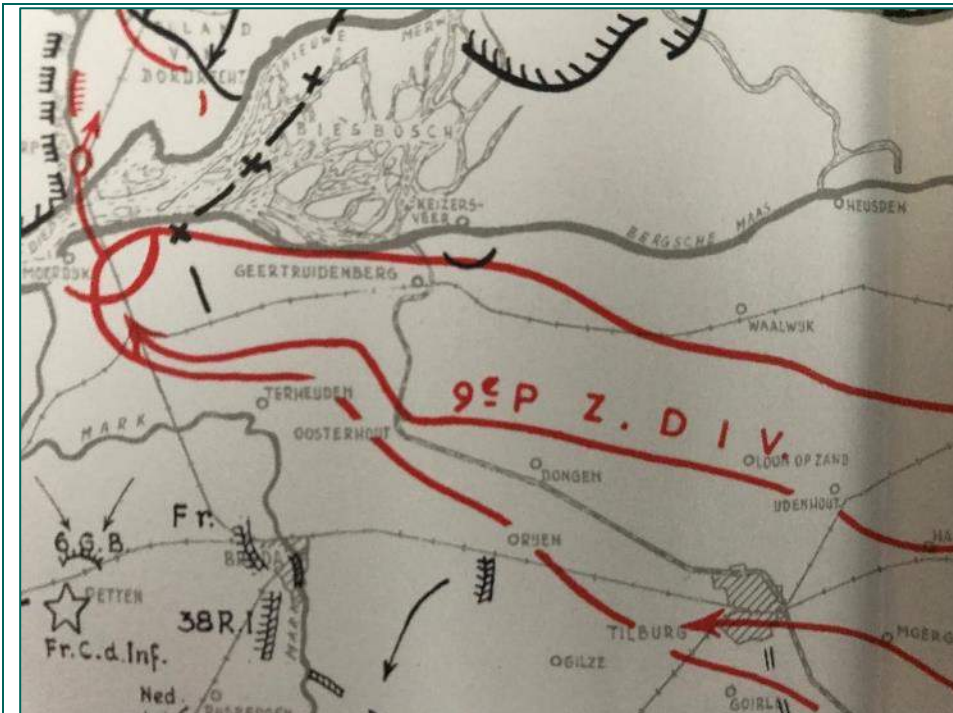
Collectie 492: De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie

Deel 1	Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen van 10 – 19 mei.
--------	---

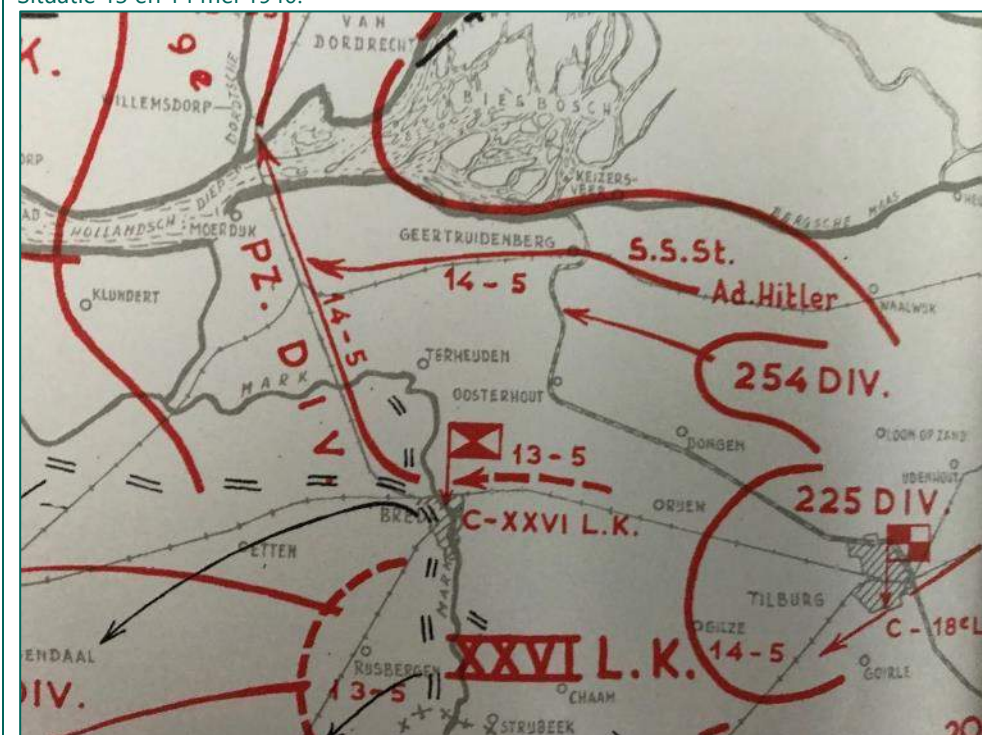
Situatie 11 mei 1940.

Situatie 12 mei 1940.

Situatie 13 en 14 mei 1940.

Collectie 575: Bureau Inlichtingen/ Duitse verdedigingswerken

Inventaris 86

Kaarten met Gesamt Flakeinsatz (luchtafweergeschut) in de omgeving van Zoutelande, Arnhem, Wemeldingen, Hansweert, Woensdrecht, Roosendaal, Breda, Gelre, Tilburg, Eindhoven (met vliegveld), Volkel (met vliegveld), Venlo (met vliegveld), Nijmegen, 's-Hertogenbosch, Hedel, Zaltbommel, Culemborg, Vianen, Vreeswijk, Ravenstein en Grave, Gorinchem, Keizersveer, Geertruidenberg, Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam, afkomstig van

Flakgruppe Rotterdam Flakregiment 8(v) en gericht aan Festungspionierstab 15, ten behoeve van de Führeratlant; Schaal/code/blz.: 1:25.000.

Kaarten met locaties van luchtafweergeschut op 21 juni 1944.

Inventaris 117

Verslag verdedigingswerken en inundaties in de bezettingstijd Hoofdstuk III. Datum: geen datum; Schaal/code/blz.: 130; Serie/nummer: Nr.18b; Omschrijving: Overzicht van de gebieden, welke in Noord-Brabant zijn geïnundeerd, hetzij als gevolg van de oorlogstoestand (vernietiging van kaden, uitwateringssluizen, bemalingswerktuigen, enz.) dan wel ten gevolge van het ontbreken van de elektrische stroom (vernietiging van de P.N.E.M. centrale te Geertruidenberg) of bedrijfsstoffen.

Melding dat door terugtrekkende Duitse troepen op 29 en 30 oktober verschillende elektriciteitscentrales werden vernield. In de nacht van 29 op 30 oktober 1944 werd de machine installatie van de centrale van de P.N.E.M. te Geertruidenberg vernield. Zo werden de turbogeneratoren grondig vernield, terwijl gedurende de daarop volgende dagen nog enige gebouwen van die centrale zwaar beschadigd of in brand gestoken.

Inventaris 492

Datum: 07-02-1944; Schaal/code/blz.: NE/16/465; Omschrijving: Inlichtingenrapport van Engelandvaarder Theodorus Johannes van Besouw betreffende luchtafweer in Tilburg, Oisterwijk, Udenhout en Loon op Zand.

Bericht met betrekking tot een munitieopslagplaats bij Loon op Zand.

LOON OP ZAND:

Zeer groote munitieopslag, ca. 1 km. in het vierkant, te rekenen 1 km. noord en 1 km. oost van het punt 13254060 blad. 44 Oost Holl.krt. De ingang is aan de westzijde aan de zandweg en is met Spaansche ruiters afgezet. Het geheel is omgeven door een prikkeldraad van ca. 1.50 meter hoogte. Vanaf den weg zijn eenige barakken zichtbaar. Er is een strenge bewaking en men mag in deze omgeving niet rooken.

NIOD

In het NIOD is de toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West geraadpleegd. Dit heeft de volgende resultaten opgeleverd:

Toegang 077: Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West	
Inventaris 1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.
<p>2 oktober 1940, 23.15 uur. Eén brisantbom en meerdere brandbommen in Raamsdonk. Geen gewonden. Geen brand. Geringe materiële schade aan vier woonhuizen.</p> <p>3 oktober 1940. 17.30 uur. Acht brisantbommen werden afgeworpen in Raamsdonk op een schip in de rivier "De Donge". Bommen vielen op de oever. Er ontstond schade aan enige woningen en hoogspanningsleidingen raakten beschadigd.</p> <p>7 oktober 1940, 21.30 uur. Eén brisantbom en twintig brandbommen in een weiland in Sprang-Capelle. Geen schade.</p> <p>7 oktober 1940, 21.15 uur. Twee bommen in een weiland in Oosterhout. Geen schade.</p> <p>7 november 1940, 20.00 uur. Drie bommen in het vrije veld in Oosterhout. Geen schade.</p> <p>10 december 1940, 20.00 uur. Vier brisantbommen werden afgeworpen op een tuinierbedrijf in Sprang-Capelle. Veel glasschade. Scherfschade aan enkele woningen. Geen gewonden.</p> <p>19 december 1940, 22.00 uur. Eén brisantbom in een weiland in Dongen. Geen schade.</p> <p>29 januari 1941, 13.00 uur. Een laagvliegend toestel wierp vier brisantbommen van klein kaliber af in Sprang-Capelle in een vrij veld. Alle bommen detoneerden. Geen schade.</p> <p>10 februari 1941, 23.30 uur. Twee brisantbommen in een weiland in Raamsdonk. Geen schade.</p> <p>Nacht van 15 op 16 februari 1941. Vijf brisantbommen in vrije veld geworpen in Loon op Zand. Geen schade.</p> <p>17 februari 1941, 20.15 uur. Een Duits vliegtuig stortte brandend neer in Oosterhout. De drie bemanningsleden kwamen om het leven. De Luftwaffe van Gilze-Rijen was aanwezig.</p>	

BIJLAGE 4 ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN

Voor het analyseren van de oorlogshandelingen binnen het analysegebied is gebruik gemaakt van documenten uit verschillende internationale archiefinstellingen. REASeuro beschikt over een uitgebreide collectie kopieën van documenten uit de Britse, Amerikaanse en Duitse archieven. Voor dit HVO-NGE hebben de volgende archiefinstellingen relevante resultaten opgeleverd:

- The National Archives (TNA) in Londen, Groot-Brittannië.
- National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD), Verenigde Staten.

The National Archives

REASeuro beschikt over bombardementsgegevens van verschillende Britse luchtmachteenheden die actief waren boven Nederland, zoals Second Tactical Air Force, Fighter Command, Coastal Command en Bomber Command. In de database is gezocht op de kaartvierkanten zoals weergegeven op de stafkaart (zie bijlage 6), op de onderliggende coördinaten, op plaatsnamen en data waarop bombardementen plaatsvonden. Daarnaast is gezocht naar gegevens van de Auster-squadrons. Deze squadrons waren uitgerust met kleine vliegtuigen die vijandelijke doelen doorgaven aan de eigen artillerie. Gegevens van dergelijke squadrons bieden meer informatie over artilleriebeschietingen. Dit heeft de volgende treffers opgeleverd:

Bron	Datum	Omschrijving	Opmerking
AIR 37/715	4 oktober 1944	Second Tactical Air Force (2TAF) HQ Ten Spitfires of No. 308 Squadron/131 Wing. Up at 14.30 hrs, down at 18.00 hrs. 20 x 250 lbs dropped on concentration of barges at E.0545 and E.2452. Ten Spitfires of No. 302 Squadron/131 Wing. Up at 14.30 hrs, down at 18.00 hrs. 20 x 250 lbs dropped on concentration of barges at E.0545 and E.2452. Probably eight destroyed.	Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.1.
AIR 26/192		Second Tactical Air Force (2TAF) No. 131 Wing Geen aanvullende informatie.	
AIR 27/1662		Second Tactical Air Force (2TAF) No. 302 Squadron <i>Summary of events</i> Geen aanvullende informatie. <i>Details of sortie or flight</i> Geen aanvullende informatie.	
AIR 27/1678		Second Tactical Air Force (2TAF) No. 308 Squadron <i>Summary of events</i> Geen aanvullende informatie. <i>Details of sortie or flight</i> Armed recce on barge movement in areas C, and D. The Squadron dropped 18 x 250 lbs of bombs on two concentration of barges at E.0545 and E.2452 (consisting of twenty barges each) direct hit being obtained on three, one left burning and one smoking.	
AIR 37/715	16 oktober 1944	Second Tactical Air Force (2TAF) HQ Four Spitfires of No. 317 Squadron/131 Wing. Up at 15.09 hrs, down at 18.01 hrs. Strafing Breda area. E.1637 one staff car destroyed. MET (1-0-0).	Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied
AIR 26/192		Second Tactical Air Force (2TAF) No. 131 Wing Geen aanvullende informatie.	

Bron	Datum	Omschrijving	Opmerking
AIR 27/1709		<p>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 317 Squadron</p> <p><i>Summary of events</i> [...] resulted in one staff car flamer at E.1637 and one MET flamer at E.0742 cannon and MG's being used. [...]</p> <p><i>Details of sortie or flight</i> Geen aanvullende informatie.</p>	afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.
AIR 37/715	20 oktober 1944	<p>Second Tactical Air Force (2TAF) HQ</p> <p>Eight Typhoons of No. 174 Squadron/124 Wing. Up at 14.02 hrs, down at 17.27 hrs. Tilburg-Gorinchem-Utrecht. Attacked 30 + MET and HDT at E.1447 – 1633 and 10 + MET at E.1239. Claims: MET (12-0-7).</p>	Niet relevant, naar aanleiding van beschietingen met boordwapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.
AIR 26/192		<p>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 121 Wing</p> <p>Geen aanvullende informatie.</p>	
AIR 27/1109		<p>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 174 Squadron</p> <p><i>Summary of events</i> Geen aanvullende informatie.</p> <p><i>Details of sortie or flight</i> Geen aanvullende informatie.</p>	
AIR 37/715	21 oktober 1944	<p>Second Tactical Air Force (2TAF) HQ</p> <p>Six Typhoons of No. 174 Squadron/121 Wing. Up at 15.17 hrs, down at 17.31 hrs. Hertogenbosch-Breda-Dordrecht. Attacked barge E.0842 and six plus barges E.1040. 44 R/P fired. Barges (1-0-2).</p>	Relevant, verdere evaluatie in paragraaf 5.2.
AIR 26/192		<p>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 121 Wing</p> <p>Geen aanvullende informatie.</p>	
AIR 27/1109		<p>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 174 Squadron</p> <p><i>Summary of events</i> Geen aanvullende informatie.</p> <p><i>Details of sortie or flight</i> Up at 15.30 hrs, down at 16.25 hrs. The sections were detailed for an armed recce in the Tilburg-Raamsdonkveer area. Poor visibility made ground observation difficult, but a thorough search was carried out, particularly of roads for ground movement. Several times the investigation was carried out at low level. And although civilians were seen no enemy activity was observed. The recce was continued and finally 2 attacks were made on barges which appeared to be immobile. Rockets were seen to burst among 6 barges. Weather: cloud 8/10ths at 7.000. Vis: poor target area. Claims: 4 barges damaged. Casualties: NIL.</p>	

National Archives and Records Administration

In de NARA zijn de volgende *record groups* geraadpleegd:

- Record Group 18: Mission Reports.
De *mission reports* bevatten gedetailleerde informatie over geallieerde bombardementsvluchten inclusief vlieghoogte, vliegsnelheid en type ingezette munitie.
- Record Group 242: Captured German Records.
Betreft Duitse documenten en kaartmateriaal, die gedurende de Tweede Wereldoorlog zijn buitgemaakt door geallieerde eenheden.
- Record Group 243: Strategic Bombing Survey.
Onderzoeksmateriaal voor de Strategic Bombing Survey. Bevat evaluaties van bombardementen inclusief luchtfoto's en bijbehorende luchtfoto-interpretaties.
- Record Group 341: Military Intelligence Photographic Interpretation.
Interpretatierapporten van luchtfoto's die na Britse en Amerikaanse luchtaanvallen werden genomen. Deze rapporten bieden informatie over de uitvoering en de gevolgen van geallieerde bombardementen.
- Record Group 342: Records of U.S. Air Force Commands, Activities, and Organizations
Record Group 342 bevat aanvullende mission reports die niet in Record Group 18 zijn opgenomen.

Dit heeft de volgende resultaten opgeleverd:

Record Group 242: Captured German Records	
Entry T-314	LXXXVIII-Maps
Duitse opstelling op 4 oktober 1944 ten noorden van Tilburg.	

Entry T-314

Reel 1667

Duitse gevechtsverslagen van de oorlogshandelingen 27 t/m 30 oktober 1944.

Nacht 26/27 oktober 1944.

In Nacht 26./27.10. Absetzbewegung auf neue HKL unter Ausnutzung der Stellung II :

Südrand Dongen - Loon op Zand - Südrand Dunen - Waldrand beiderseits Zandkant - Ostrand des Waldes nördl. Zandkant - bis Afwateringskanal - Verlauf des Kanals - Westrand 's-Hertogenbosch - Westrand Kanal bis Einmündung Maas

planmässig durchgeführt.

27 oktober 1944

256. V.G.D.: Nachtruppen im rechten und mittleren Abschnitt in bisheriger H.K.L., im linken Abschnitt in Linie Kp. 25, ostw. Heikant, ostw. Vijfhuizen, Strassenkreuz 1 km nordw. Houtsche straat - Waldspitze 1,2 km südl. Brand und Brand-Ost.

Weitere Meldungen infolge vorübergehender Störung der Nachrichtenverbindung nach vorn nicht zu erhalten.

Nacht 26/27 oktober 1944

Absetzen in vergangener Nacht planmässig. Schon im Laufe des Vormittags Feindberührung vor Hauptstellung am linken Flügel. (Molenstraat - Schonstraat). Feindl. Bereitstellungen mit Panzern vom späten Vormittag bis Einbruch der Dunkelheit.

Angriff feindl. Panzer auf Loon op Zand . ~~XXX~~ Starkes Art.-
Feuer z. Teil über 15 cm Kaliber unter hohem Mun.-Einsatz
 während der vergangenen Nacht und des ganzen Tages auf Loon op Zand. und Strasse nach Norden. Nachtruppen haben mit letzten
Teilen gegen 16,30 Uhr d. HKL überschritten. Gegen rechten Div. Flügel führt Gegner gepanzerte Aufklärung, die bisher noch nicht zu Feindberührung führte. Seit etwa 18,15 Uhr Kämpfe in Loon op Zand. Gegenstoss durch Teile 456 eingeleitet.

Avond 27 oktober 1944

256.V.G.D.: Gegen 14,00 Uhr überrollten 4-6 Feindpanzer 2 km süd-ostw. Loon op Zand die 6./456. Eigene Stu.Gesch. zur Panzerbekämpfung eingesetzt.

Gut liegendes starkes fdl. Art.-Feuer auf Strasse Loon op Zand - Horst und auf Ortschaft Loon op Zand.

Bei Molenstraat angreifende Feindpanzer unter Abschuss von 3 Panzern abgewiesen.

Übriger Abschnitt ohne Feindberührung.

Fdl. gepanzerte Aufklärungsteile und einzelne Panzer mit aufgesessener Inf. gegen 11,00 Uhr in Gilze festgestellt.

256. V.G.D.: Anschluss rechts mit Einrücken in H.K.L. hergestellt.

Nachtruppen:

- a) rechter Abschnitt gegen 15,00 Uhr Brücke 2 km südwestl. Heidebloem überschritten. Brücke gesprengt.
- b) mittleres Rgt. 13,00 Uhr Kanal 2,5 km Nordweststrand Tilburg überschritten. Brücke gesprengt.
- c) linkes Rgt. im Laufe des Vormittags auf H.K.L. zurückgedrückt.

Ochgend 28 oktober 1944

256. V.G.D.: Loon op Zand in Abendstunden im Gegenangriff wiedergewonnen.

Neue Bereitstellungen des Feindes von eigener Artillerie bekämpft.

256.V.G.D. :

Feind trommelt mit Art. auf Abschnitt Loon op Zand.

08,30 Uhr feindl. Panzer und Infanterie zwischen Loon op Zand und Molenstraat abgewiesen.

09,15 Uhr starker Feindangriff von Süden auf Loon op Zand. Bei westl. Umfassungsversuch von 3 Panzerspähwagen 2 abgeschossen. Um HKL wird z.Zt. gekämpft.

Starke Tieffliegeraktivität Strasse Loon op Zand - Horst.

Avond 28 oktober 1944

256.VGD: Panzereinbruch in Reijen-Süd mit Panzern aller Stärken. Schwerpunkt weiterhin Loon op Zand. Gegner im Gegenangriff auf Südrand Loon op Zand (Parkwald) zurückgeworfen. 2 Panzer abgeschossen.

Das Auftreten von stärkeren Feindkräften (Pz. und Inf.) vor rechtem Abschnitt der 256. V.G.D. und vor linkem Flügel des rechten Nachbarn lässt Angriffe auf den Raum Dongen vermuten.

Nach Beutepapieren von 2 am 28.10.44. um 07,40 Uhr bei Heidebloem abgeschossener Pz.-Spähwagen gehören diese der 11./Hussards an. Damit ist Einsatz von Teilen der 7.engl.Pz.-Div. im Raum Tilburg wahrscheinlich.

Sehr rege fdl. Lufttätigkeit mit Tieffliegerangriffen auf Fahrstellen an der Maas und eigene Inf. in Loon op Zand und Batteriestellungen im rückwärtigen Gebiet.

2 Pz. (Loon op Zand) und 2 Pz.-Spähwagen (Heidebloem) durch 256. V.G.D. vernichtet.

Feindlage: Nach kleineren Angriffen örtlichen Charakters am Vormittag und in den Mittagstunden trat Feind gegen Abend vor gesamter Korpsfront bis auf Raum Hertogenbosch zum Großangriff in nördl. und nordwest. Richtung an, mit starken Pz.-Kräften und stärkstem Art.-Einsatz. Art.-Trommelfeuer und rollende Schlachtfliegereinsätze ermöglichten ihm, besonders im Abschnitt 256. V.G.D., Einbrüche.

Feindstärke: Die geringe Angriffstätigkeit im Raum Hertogenbosch ließ die Vermutung aufkommen, daß Feind seinen Angriffsschwerpunkt in Raum Dongen - Loon op Zand legen würde, und dazu aus Raum Hertogenbosch Pz.-Kräfte heranzuführen würde. Tatsächlich wurden auch im Raum ostw. Dongen bereits Teile der 7.engl. Pz.-Div. festgestellt.

Feindabsichten: Zerstörung der Eisenbahn - und Strassenbrücke Zaltbommel durch fdl. Art.-Feuer, Versenkung der Fähre Gorinchem durch Bombenwurf, im Zusammenhang mit dem heute angelaufenen Großangriff in nördl. und nordwestl. Richtung, der auch auf den Abschnitt des LXVII.A.K. übergegriffen hat, lassen Absicht erkennen, Großangriff gegen Maas vorzutragen unter Abschneiden der rückwärtigen Verbindungen.

29 oktober 1944

256. V.G.D.: Gegner hält Loon op Zand. Füs.-Kp. zum Gegenstoss von Norden herangeführt. HKL im mittleren Abschnitt gegen fdl. Durchbruchversuch gehalten. Anschluss zu rechtem Nachbarn nach Heranführung neuer Kräfte am linken Flügel der Nachbar-Division wieder hergestellt. Gesanter Divisionsabschnitt unter schwerem fdl. Art.-Feuer. Division verfügt ohne inf. Verstärkung nicht mehr über die Kräfte, zur Wiederinbesitznahme von Loon op Zand.

Middag 29 oktober 1944

256.V.G.D.: Feind im Morgengrauen mit starken Panzer-u. Inf.-Kräften aus Raum Loon Op Zand nach Norden und Nordwesten angetreten. 10,00 Uhr hat Gegner Horst genommen und mit panzerspitzen Gegend hart ostw. Moer Paalstraat - Baan - Efteling und Südrand Sprangsche Vaart erreicht. Grenadiere kämpfen unmittelbar vor eigenen Art.-Stellungen.

Avond 29 oktober 1944

256. V.G.D.: Starker Feinddruck nach Westen, Nordwesten und Norden führte zur Zurücknahme HKL auf Linie Eind (2 km südostw. Dongen) - Moer Paalstraat - Baan - Kaatsheuvel Mitte. Sprang und Sprangsche Vaart in eigener Hand. Während des ganzen Tages sehr starkes fdl. Art.-Feuer auf Kaatsheuvel, Sprang und Dongen.

Ochtend 30 oktober 1944

256.V.G.D. : Im linken und rechten Div.-Abschnitt planmäßiger Verlauf der Bewegungen gemäss Armeebefehl. Gegen mittleren Div.-Abschnitt setzte Feind Angriff nach Nordwesten mit starken Panzerkräften bei Dunkelheit Überraschend fort und durchbrach Front des G.R.456 an mehreren Stellen. Teile des Rgt. anscheinend eingeschlossen, Übersicht in einzelnen besteht noch nicht.
Im Laufe des gestrigen Tages bisher Abschluss von 8 Panzern mit Sicherheit festgestellt.

256.V.G.D. : Aufbau neue Linie entsprechend Armeebefehl
 30.10.44. Gegen 07,30 Uhr einige feindl. Panzer
 bis ostw. Waspik vorgeschoben. Verlauf HKL :
 Anschlusspunkt rechter Nachbar - Strassengabel
 1 km westl. Waspik-Boven - Verlauf der Strasse
 bis Waspik - Kanal nach Norden bis Oude Maasje.
 E-Werk Geertruidenberg zwischen 04,00 und 08,00
 Uhr gesprengt. Im Raum Groenendijk etwa 20 feindl.
 Panzer versammelt.

Avond 30 oktober 1944

256.V.G.D.: Etwa 15 Feindpanzer in Oosterhout, dortselbst
 Strassenkämpfe. 6-7 Feindpanzer auf Strasse Oosterhout - Raams-
 donksveer. Aus Groenendijk und s-Gravenmoer nach nordnordw. vor-
 stossende Panzer haben 2./476 gesprengt. Die aus Groenendijk
 kommenden Panzer sollen Brückenbau-Gerät mitführen. Zur Zeit
 Kämpfe bei Waspik - Boven. *De Jans*
 2 Sherman-Panzer 300 m ostw. Gef. Stand Raamsdonk abgeschossen.
 Restliche Feindpanzer daraufhin abgedreht. Lage vorübergehend
 entspannt.

Ochtend 31 oktober 1944

256. V.G.D.: Beginn der Ablösung der Schn.Abt. 505 aus kleinem
 Brückenkopf durch neu zugeführtes II./476 und Durchführung der
 Ablösung wie befohlen. An der Front im mittleren und linken
 Abschnitt verhält sich Feind ruhig.

Middag 31 oktober 1944

256. V.G.D. : Feind o9,50 Uhr von Osten in Batl. Stärke in Raamsdonk eingedrungen. 10.15 Uhr unterstützten feindl. Panzer von Osten Angriff und drangen südlich umfassend in Raamsdonk ein. Gegenstoss mit im Ort zusammengerafften Kräften angelaufen und nördlich Eisenbahn bis " s" von Raamsdonk vorgestossen.
5 Gefangene vom VII.A.S.H. (154 Brigade -51 engl. J.D.) eingebracht.

Avond 31 oktober 1944

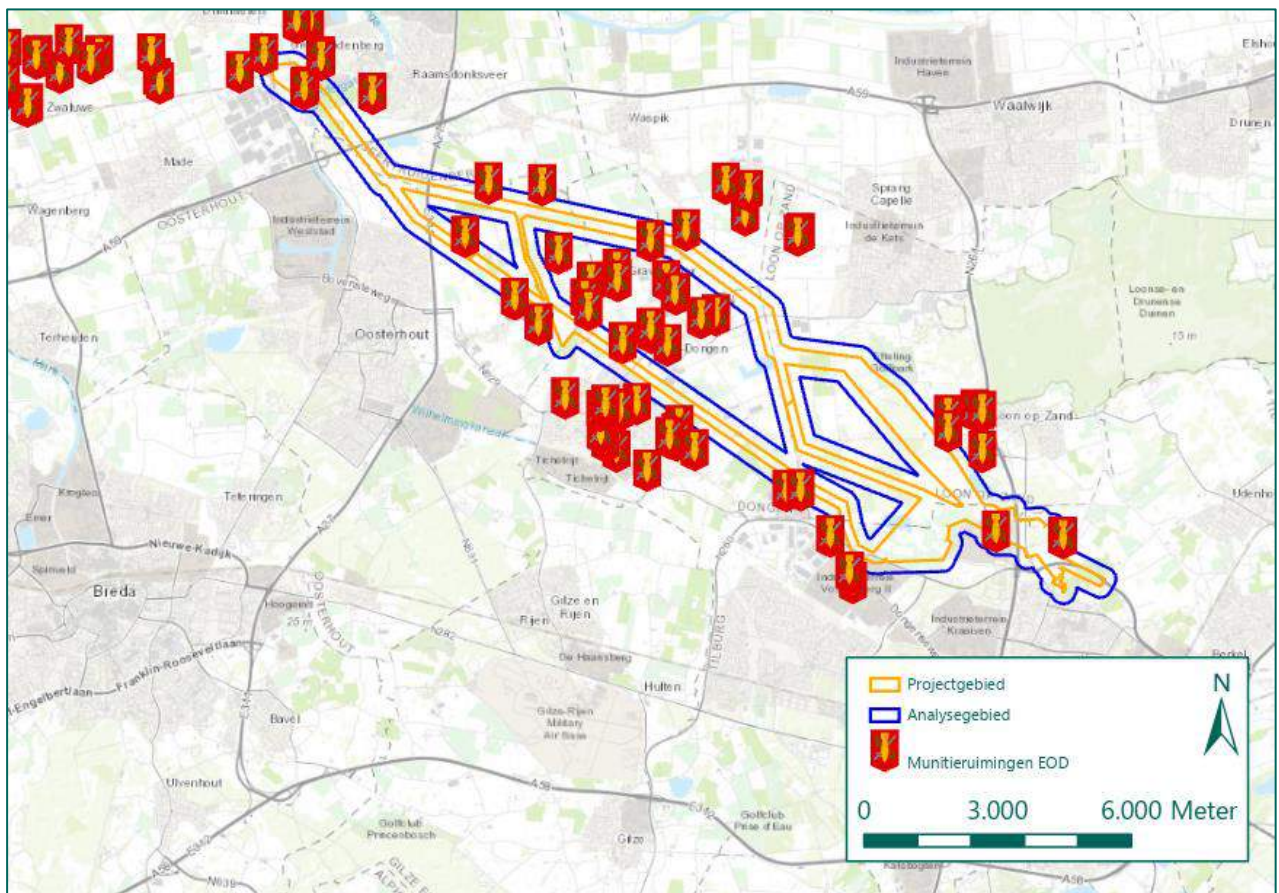
256. V.G.D. : Bei dem bereits mit Mittagsmeldung gemeldeten Angriff auf Raamsdonk erreichte Gegner südl. des Ortes Strassenknie an Eisenbahn. Hierauf angesetzter Gegenstoss blieb infolge starken flankierenden Feuers liegen.
Gegen 16,00 Uhr neuer Feindvorstoss entlang Eisenbahn.
Gegen 10,00 Uhr versuchte Feind mit etwa 20 Mann südl. Capellsche Veer über Oudemaasje unter Feuerschutz eines Panzers Schnellsteeg zu bauen. Feind wurde durch wirksames eigenes Art.-Feuer vertrieben
Von 08,00 - 13,00 Uhr Beschuss der Brücke Keizersveer von 3 - 4 Bttr.
In Stellunggehen einer Bttr. in Gegend Scharlo beobachtet.
Auf Raum Dussen leichtes IG.- u. Art.-Störungsfeuer.
Im Raum Oosterhout anscheinend ~~stecke~~ Ansammlung stärkerer Panzer und Inf.-Kräfte.

1 november 1944

256. V.G.D. : 12,00 Uhr 27 fdl. Lkw. und 7 Geschütze Westausgang Besoijen durch eigene Feuerüberfälle bekämpft.
Fdl. Art.-Störungsfeuer auf gesamten Abschnitt.
Fdl. Feuerüberfälle auf Brücke Keizersveer. Fdl. Aufklärer über Brücke Keizersveer, Capelle, Waspijk und Dussen.
Beide Pfeiler Brücke Keizersveer um 12,00 Uhr in die Luft gesprengt.

BIJLAGE 5 EOD EN MMOD: MUNITIERRUIMINGEN

In de munitieruimrapporten van de EOD van 1971 tot heden is gezocht naar geruimde NGE in of in de omgeving van het analysegebied. De munitieruimrapporten zijn wijder opgezet, zodat een goed beeld wordt verkregen van de soort NGE die zijn ingezet in de omgeving tijdens de oorlog. In de onderstaande figuur zijn alle munitieruimingen van de EOD nabij het analysegebied aangegeven. In veel gevallen is de exacte locatie niet gegeven. De locatieaanduiding is in die gevallen indicatief.

Figuur 28: Munitieruimingen EOD in of in de nabijheid van het analysegebied voor Deelgebied 3, Geertruidenberg – Tilburg.

Alle voor dit deelgebied relevante MORA's zijn ingetekend in GIS en worden in een los Excel bestand aangeleverd.

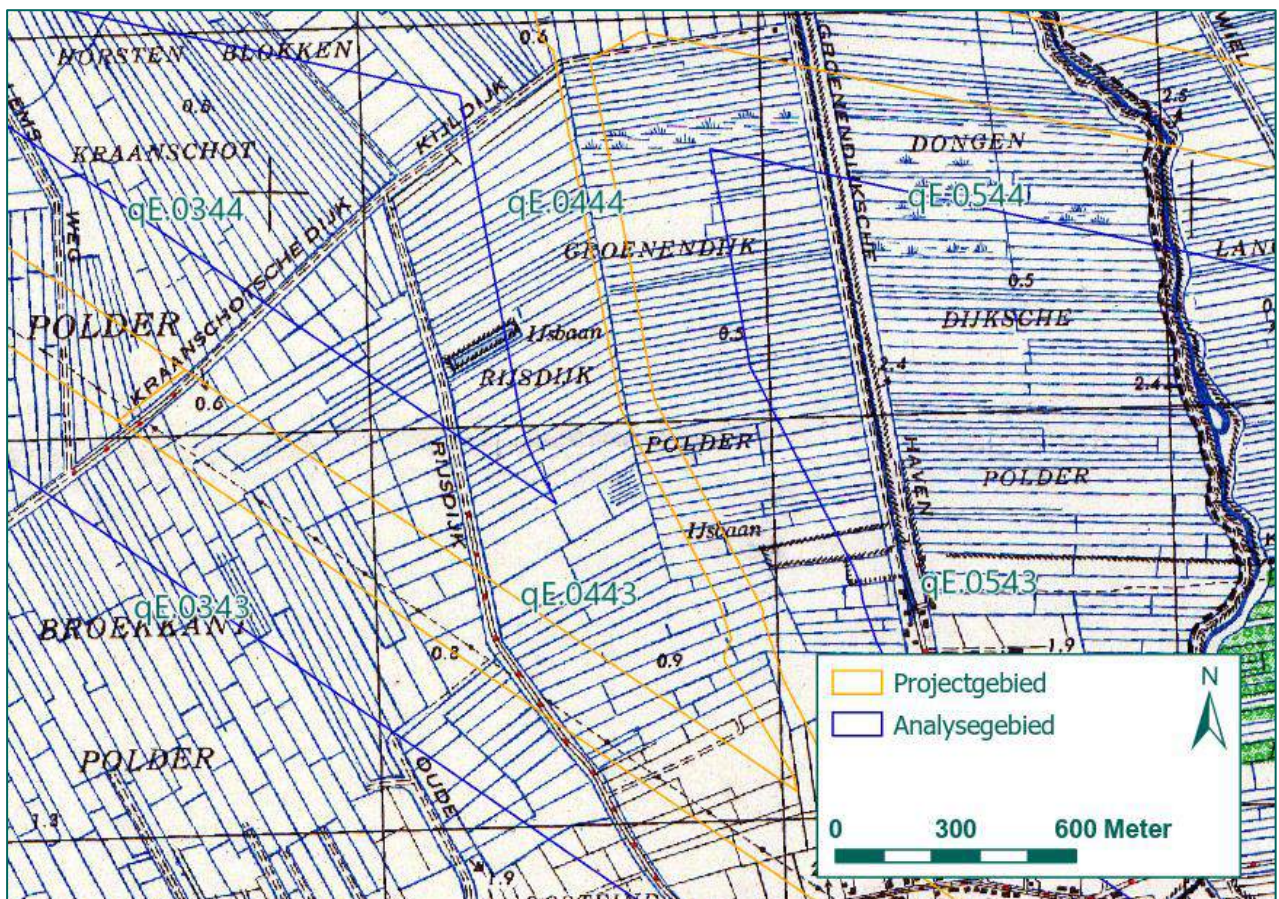
BIJLAGE 6 CARTOGRAFISCH MATERIAAL

Voor dit HVO-NGE is intensief gebruik gemaakt van kaartmateriaal. Dit kaartmateriaal is digitaal ontsloten in GIS. Het volgende kaartmateriaal is opgenomen in deze bijlage:

- Geallieerde stafkaart
- Mijneveldkaart
- Topotijdreis
- Huidige topografische kaart

Geallieerde stafkaart

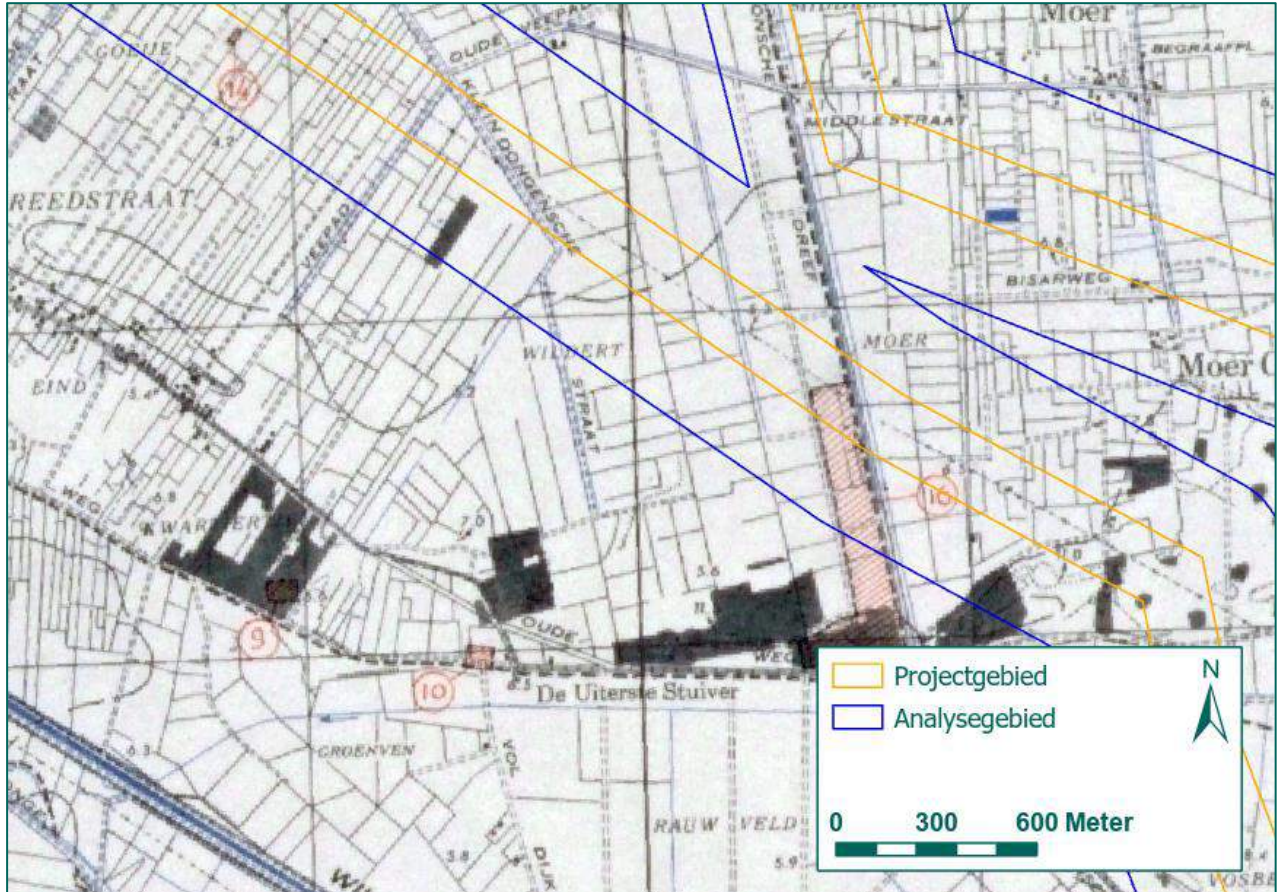
De geallieerde stafkaart is verkregen via het Kadaster en geeft een beeld van hoe het gebied er tijdens de Tweede Wereldoorlog uitzag. Stafkaarten zijn voorzien van een coördinatenstelsel gebaseerd op kaartvierkanten, het zogenaamde Nord du Guerre-coördinatenstelsel. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In stukken van land- en luchteenheden uit de Britse National Archives worden deze coördinaten gebruikt om locaties aan te duiden. In onderstaand figuur is ten voorbeeld een uitsnede weergegeven van de geallieerde stafkaart 10 SW Oosterhout inclusief kaartvierkanten ter plaatse van het analysegebied.

Figuur 29: Uitsnede geallieerde stafkaart met relevante kaartvierkanten. (Bron: Kadaster).

Mijnenveldkaart

Via de EOD is de mijnenveldkaart verkregen. Mijnenveldkaarten zijn stafkaarten waarop de mijnenvelden met rood zijn aangegeven. Zoals zichtbaar in Figuur 30 waren binnen het analysegebied twee mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden aanwezig.

Figuur 30: Uitsnede mijnenveldkaart 17 NW Rijen. (Bron: EOD).

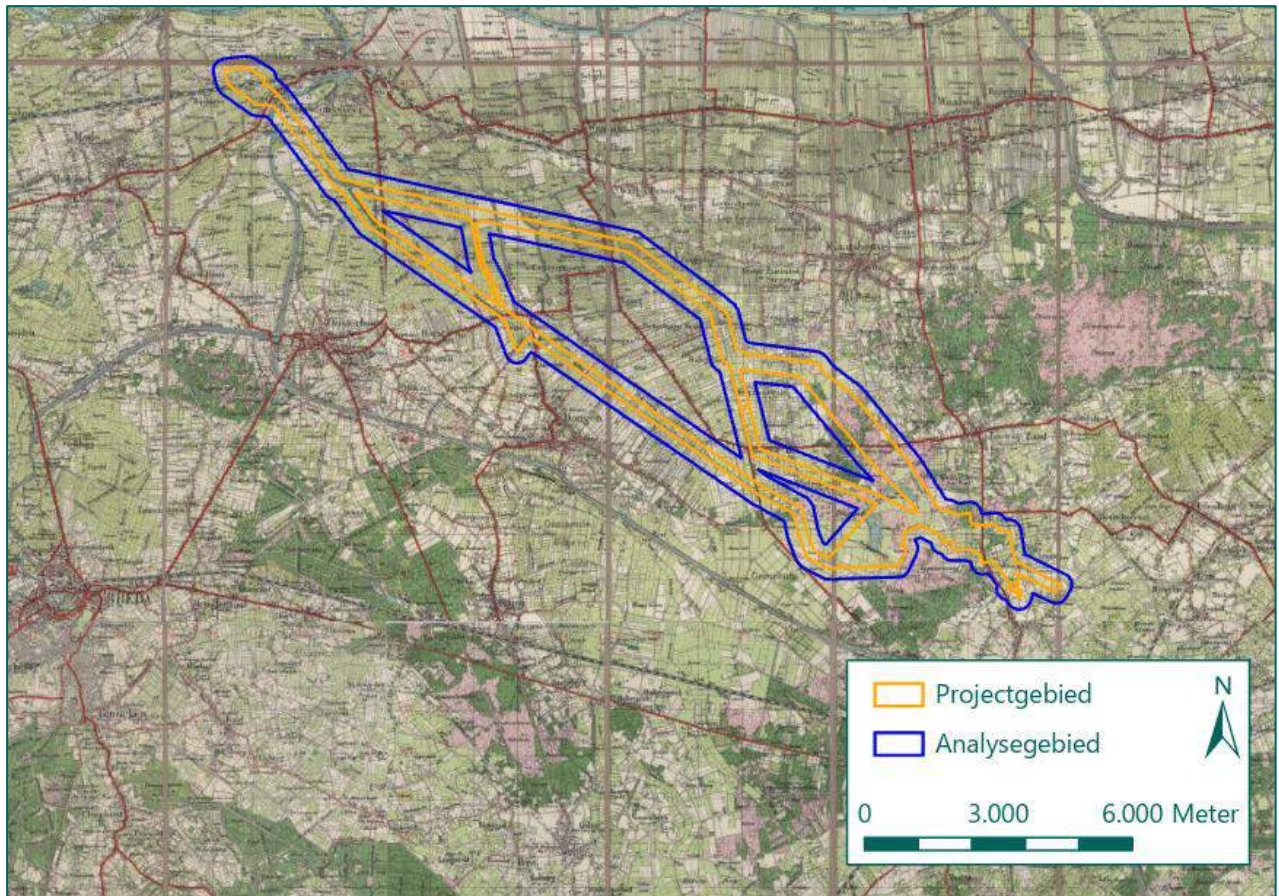
Aan de hand van de ingetekende nummers op deze mijnenveldkaart kunnen de overeenkomstige mijnenruimrapporten worden opgezocht. De informatie uit de mijnenruimrapporten is verwerkt in onderstaande tabellen.

Kaart 17 NW Rijen						
Nr.	Datum gelegd	Aantal en type gelegde mijnen	Datum geruimd	Aantal en type geruimde mijnen	Ontbrekende mijnen / opmerking	Relevantie
14	Onbekend	Onbekend	12 november 1945	2 Schu-mine	Rest door onbekenden opgeruimd. Landbouwer J. Wijnen, Eindsestraat 51, Dongen.	Niet relevant, mijnenveld lag binnen analysegebied, maar buiten projectgebied.
16	Onbekend	Onbekend	13 augustus 1946	Geen	Onbekend.	Niet relevant, mijnenverdachte gebied doorzocht, maar geen mijnen aangetroffen. Conform WSCS-OCE wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend.

Tabel 11: Uitwerking mijnenruimrapporten mijnenveldkaart 17 NW Rijen.

Topotijdreis

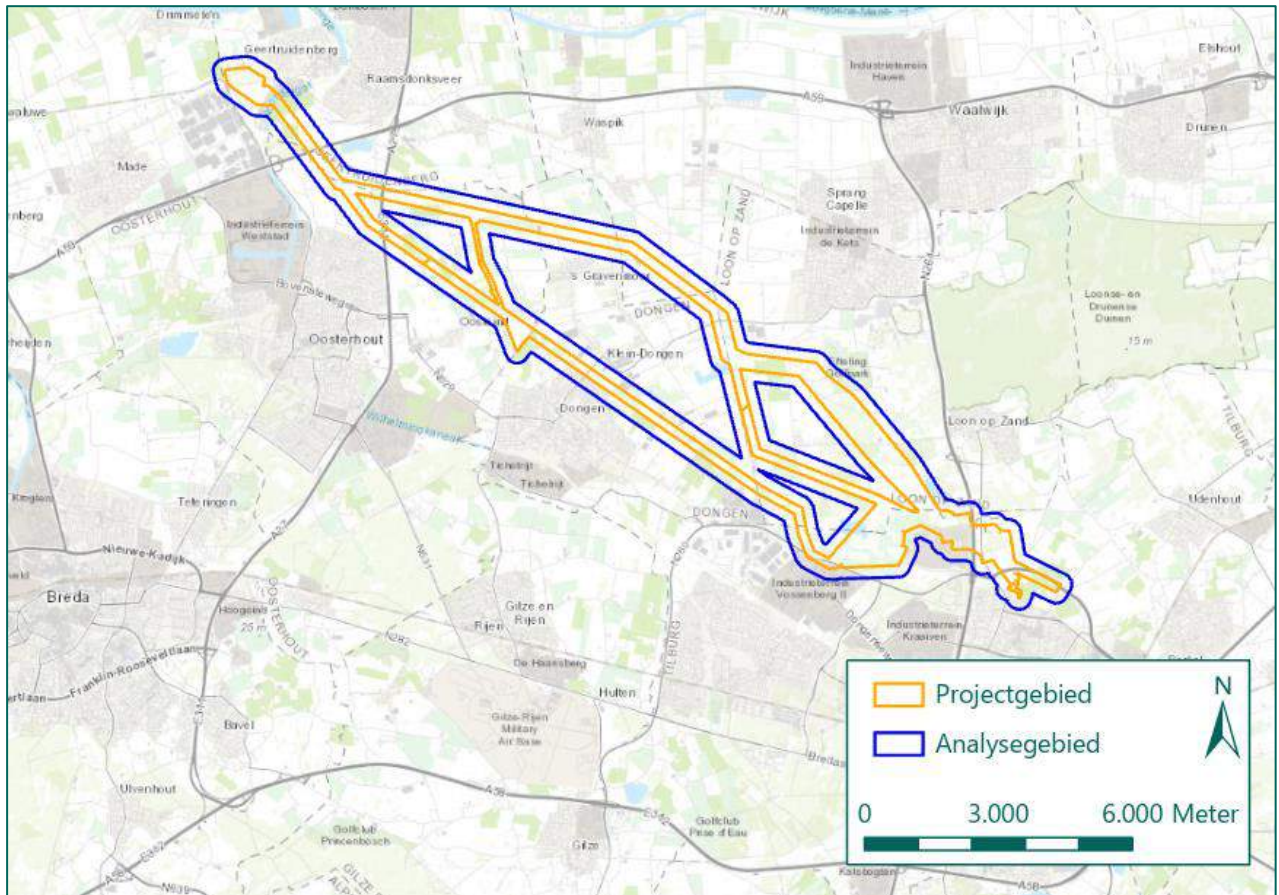
Op topotijdreis.nl staan de kadastrale kaarten van Nederland in de periode 1815 tot heden. Verschillende jaren van kadastrale kaarten zijn door REASeuro in GIS te openen. Op deze wijze kunnen kaarten van het analysegebied van vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog worden vergeleken. Als voorbeeld is de kaartlaag van 1943 weergegeven in Figuur 31.

Figuur 31: Uitsnede kaartlaag 1943. (Bron: Topotijdreis).

Huidige topografische kaart

De huidige topografische kaart is afkomstig van ESRI, de ontwikkelaar van GIS. Deze kaartlaag is dermate nauwkeurig dat deze bruikbaar is voor het inpassen van overig kaartmateriaal en voor het nauwkeurig weergeven van NGE-Risicogebieden. Een uitsnede van deze kaart is weergegeven in Figuur 32.

Figuur 32: Uitsnede huidige topografische kaart. (Bron: ESRI).

BIJLAGE 7 OVERZICHT LUCHTFOTO'S

Bij de volgende Nederlandse luchtfoto-instanties zijn luchtfoto's van tijdens de oorlog besteld:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie van de National Collection of Aerial Photography (NCAP).
- Luchtfoto's aangeleverd door A. van Riel (AvR)

Naar aanleiding van meldingen van neergekomen bommen, die zijn aangetroffen in het archiefmateriaal, op 10 mei 1940 bij Heikant, 14/15 februari 1941 bij Kraanven en 24/25 juli 1941 bij Sint Joachimsmoer is gezocht naar luchtfoto's die kort na deze oorlogshandelingen zijn genomen. Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties zijn echter geen luchtfoto's aangetroffen die kort na de genoemde data zijn gemaakt.

Derhalve zijn alleen, waar mogelijk, luchtfoto's besteld van voor en na de oorlogshandelingen die hebben plaatsgevonden in oktober en november 1944 ter plaatse van het projectgebied. Ook dit heeft niet overal tot relevante luchtfoto's geleid door de slechte luchtfoto dekking van het analysegebied op relevante data.

Wel zijn via de heer A. van Riel (niet zijnde de directeur van REASeuro) enkele luchtfoto's van het schijnvliegveld de Kiek (gelegen aan de grens van de gemeenten Goirle en Alphen-Chaam) verkregen. Enkele van deze luchtfoto's overlappen een deel van het analysegebied. Het betreft luchtfoto's van augustus 1943 en april 1944. Ook is een luchtfoto van de Kiek (en een deel van het analysegebied) via Wageningen UR verkregen.

Luchtfoto's van tijdens de Tweede Wereldoorlog:

Collectie / sortie	Fotonummer	Datum	Bron
351	63 (2x)	19 augustus 1943	Wageningen UR
-	29235	19 augustus 1943	AvR
-	1034	18 april 1944	
880	3029	9 mei 1944	Kadaster
US 7GR-1476	3059	13 mei 1944	
800	3108	10 september 1944	
106G/2769	3111		
196/51	4311	12 september 1944	Wageningen UR
876	3254	13 september 1944	Kadaster
2866	3210		
	3212		
	3214		
	4219		
013/13	3002	16 september 1944	Wageningen UR
2983	3164	19 september 1944	Kadaster
	3166		
	3274		
	3279		
	3282		
	4282		
959	3012	2 oktober 1944	NCAP
	3013		
1108	3083	11 oktober 1944	Kadaster
16/1291	1057	28 oktober 1944	NCAP
050/04	3105	28 december 1944	Wageningen UR
050/06	3028		
	3030		
	3033		
206/08	3150	29 december 1944	
	3151		
106G/4560	3018	1 maart 1945	Kadaster
	3020		
	3088		
	3089		
	3090		
	3094		
	4019		

Tabel 12: Overzicht luchtfoto's.

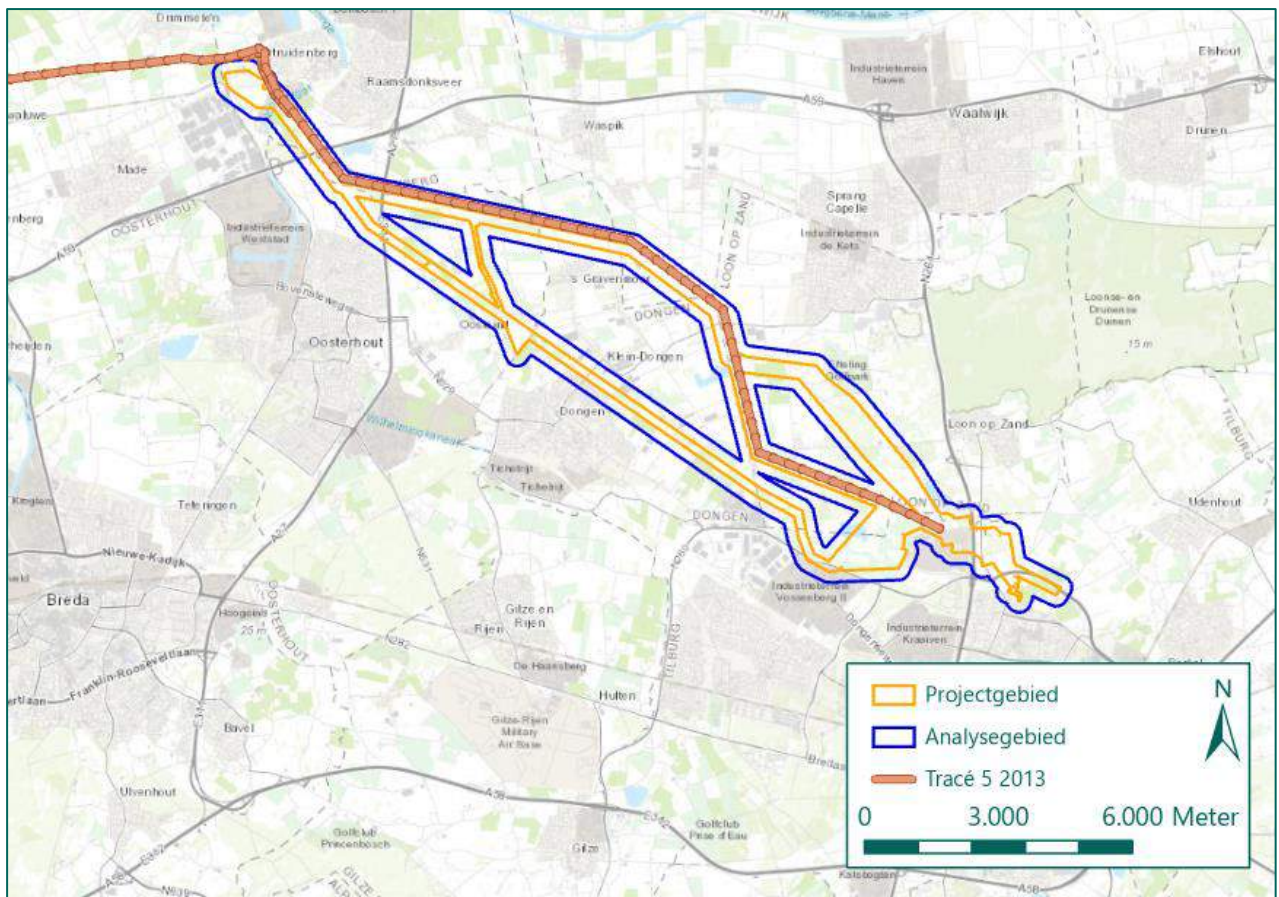
In tekening 01 zijn de luchtfoto's ingepast.

BIJLAGE 8 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN

In het verleden zijn twee NGE-bodemonderzoeken uitgevoerd door REASeuro nabij het analysegebied. Per onderzoek is aangegeven wat de relevantie is voor het huidige onderzoek.

1. REASeuro, 'Borssele-Tilburg 380 KV deeltracé 5', 71413/RO-130017, 29 november 2013

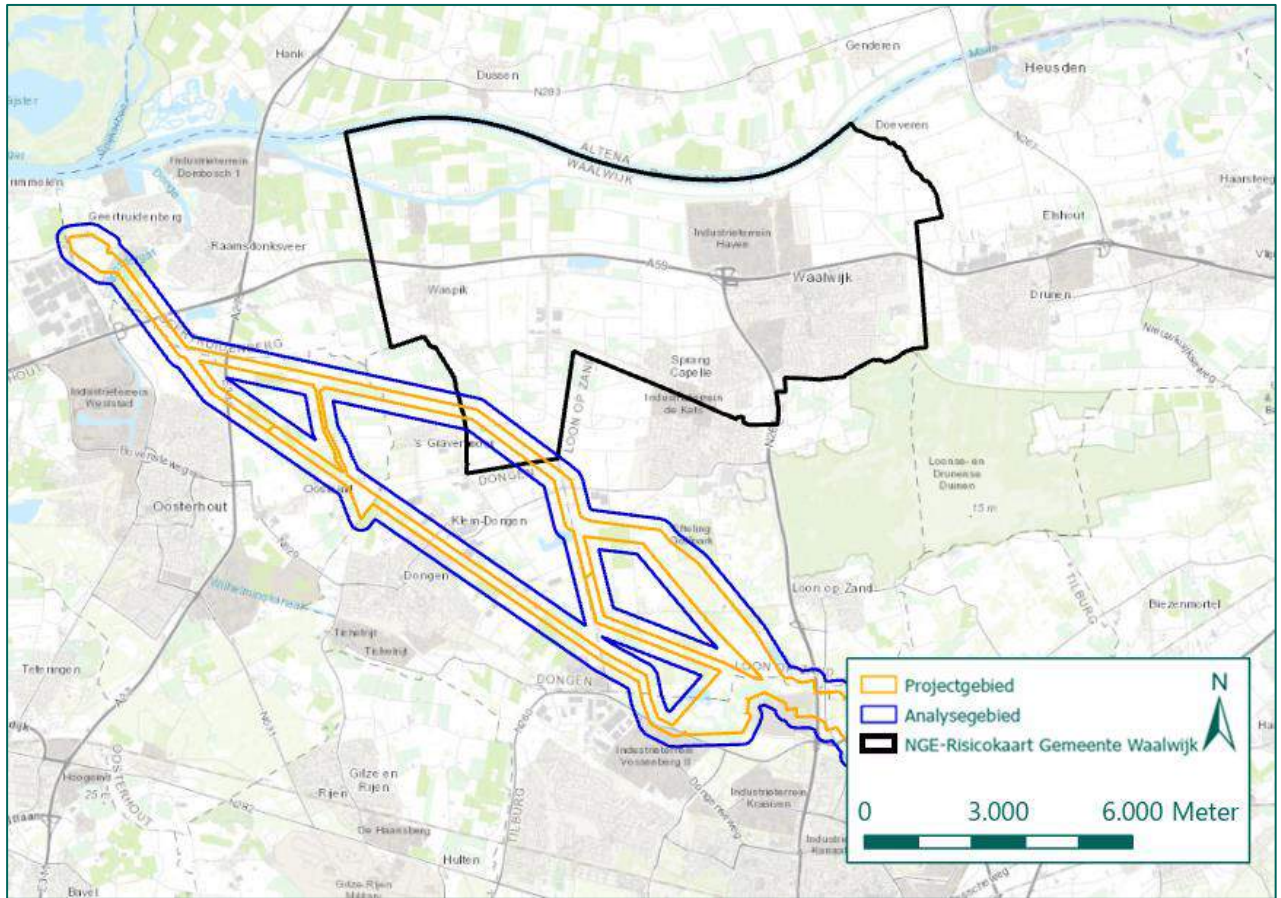
In opdracht van Grontmij Nederland B.V. heeft REASeuro in 2013 een HVO-NGE uitgevoerd conform de richtlijnen van het WSCS-OCE voor het vijfde tracé van de 380 KV tracé tussen Borssele en Tilburg. Het vijfde tracé, dat bestond uit 54 masten, liep door de huidige gemeentes Geertruidenberg, Oosterhout, Dongen, Waalwijk, Loon op Zand en Tilburg. Het onderzoeksgebied heeft gedeeltelijk overlap met het huidige analysegebied, zie onderstaand figuur. Aangezien het onderzoek zich specifiek richtte op de mastlocaties biedt het HVO-NGE uit 2013 geen aanvullende informatie voor voorliggend onderzoek.

Figuur 33: Het vijfde tracé zoals aangeduid in het onderzoek van REASeuro uit 2013. (Bron ondergrond: ESRI).

2. REASeuro, 'NGE-Risicokaart Gemeente Waalwijk', 72345/RO-160124, 8 december 2016

REASeuro heeft in 2016 namens de Gemeente Waalwijk een NGE-Risicokaart [in het WSCS-OCE tevens bekend als Bodembelastingkaart] voor de gehele gemeente Waalwijk opgesteld. Een deel van het huidige analysegebied loopt door de gemeente Waalwijk. In Figuur 34 is het huidige analysegebied en het onderzoeksgebied uit 2016 afgebeeld. In het onderzoek is ter plaatse van het huidige projectgebied een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen ten tijde van de bevrijding van de gemeente Waalwijk in oktober en november 1944. Binnen het NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van geschutmunitie (Duits en geallieerd) van de kalibers 2 inch t/m 10,5 cm. Deze conclusie levert voor voorliggend HVO-NGE geen aanvullende informatie op.

Figuur 34: Het onderzoeksgebied zoals aangeduid in het onderzoek van REASeuro uit 2016. (Bron ondergrond: ESRI).

BIJLAGE 9 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST

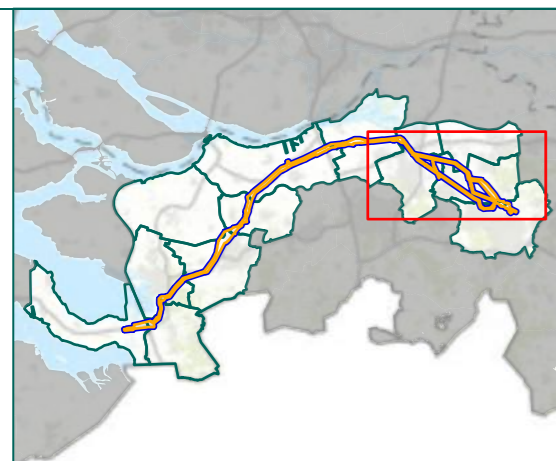
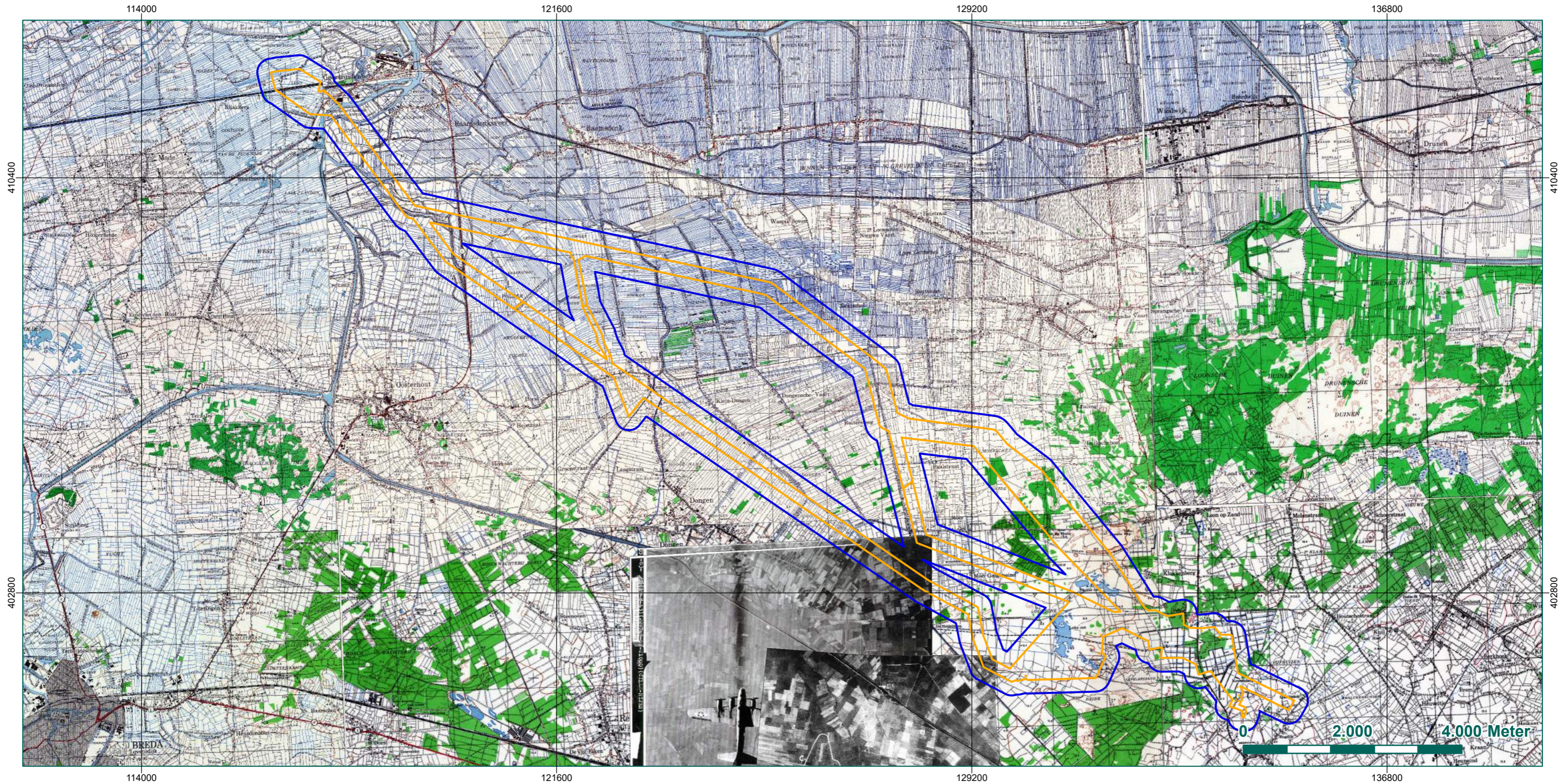
Actie	Verwijzing rapport
Aanleiding van het HVO-NGE	Paragraaf 1.1
Omschrijving en doelstelling van opdracht	Paragraaf 1.3
Begrenzing van het analysegebied	Paragraaf 1.2
Beschrijving uitvoering onderzoek (incl. betrokken personen)	Zie offerte
Verantwoording bronnenmateriaal (incl. bronverwijzing)	Hoofdstuk 2
Vaststellen en afbakenen van het verdachte gebied	Paragraaf 7.2
Vaststellen soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE	Paragraaf 7.2
Leemten in kennis	Paragraaf 7.1
Advies	Paragraaf 8.2

Verzendlijst:

- 1 digitaal exemplaar van het rapport voor de opdrachtgever.

BIJLAGE 10 TEKENINGEN

Tekening 01A:	Inpassing luchtfoto's d.d. 19 augustus 1943
Tekening 01B:	Inpassing luchtfoto's 1944
Tekening 01C:	Inpassing luchtfoto's d.d. 1 maart 1945
Tekening 02:	Vergelijk geallieerde stafkaart en huidige topografische kaart
Tekening 03:	Oorlogshandelingenkaart
Tekening 04:	Bodembelastingkaart
Tekening 05	Huidige satellietbeelden

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3

Inpassing luchtfoto's d.d. 19 augustus 1943

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Rapportnummer RO-180268

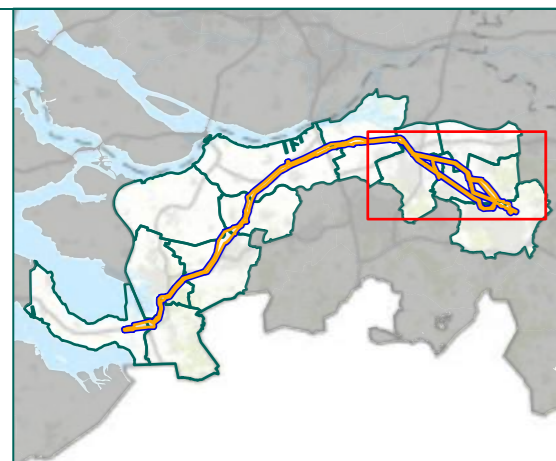
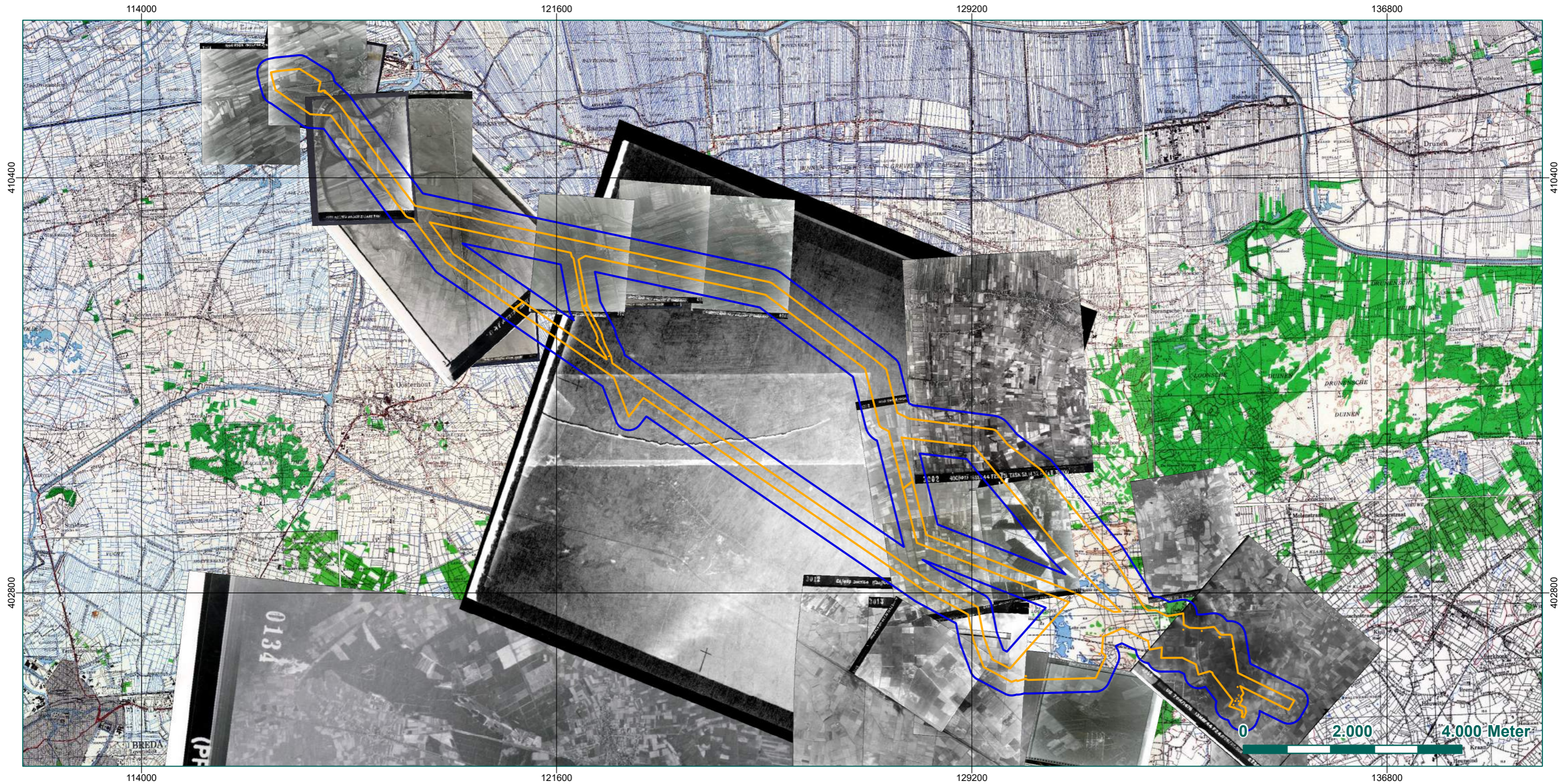
Getekend: T. van Wijk 29-9-2021

Tekening no:
73193-01-03-01A

Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021

Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3

Inpassing luchtfoto's 1944

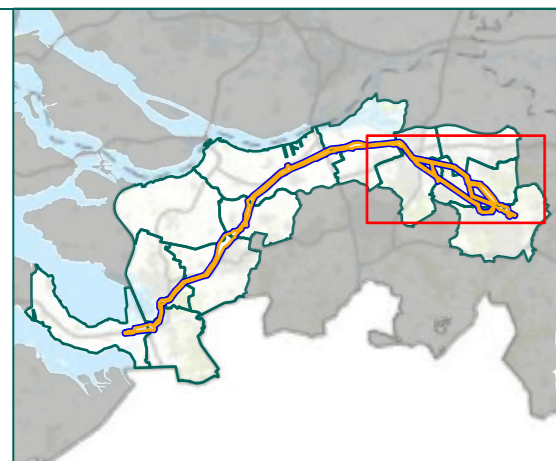
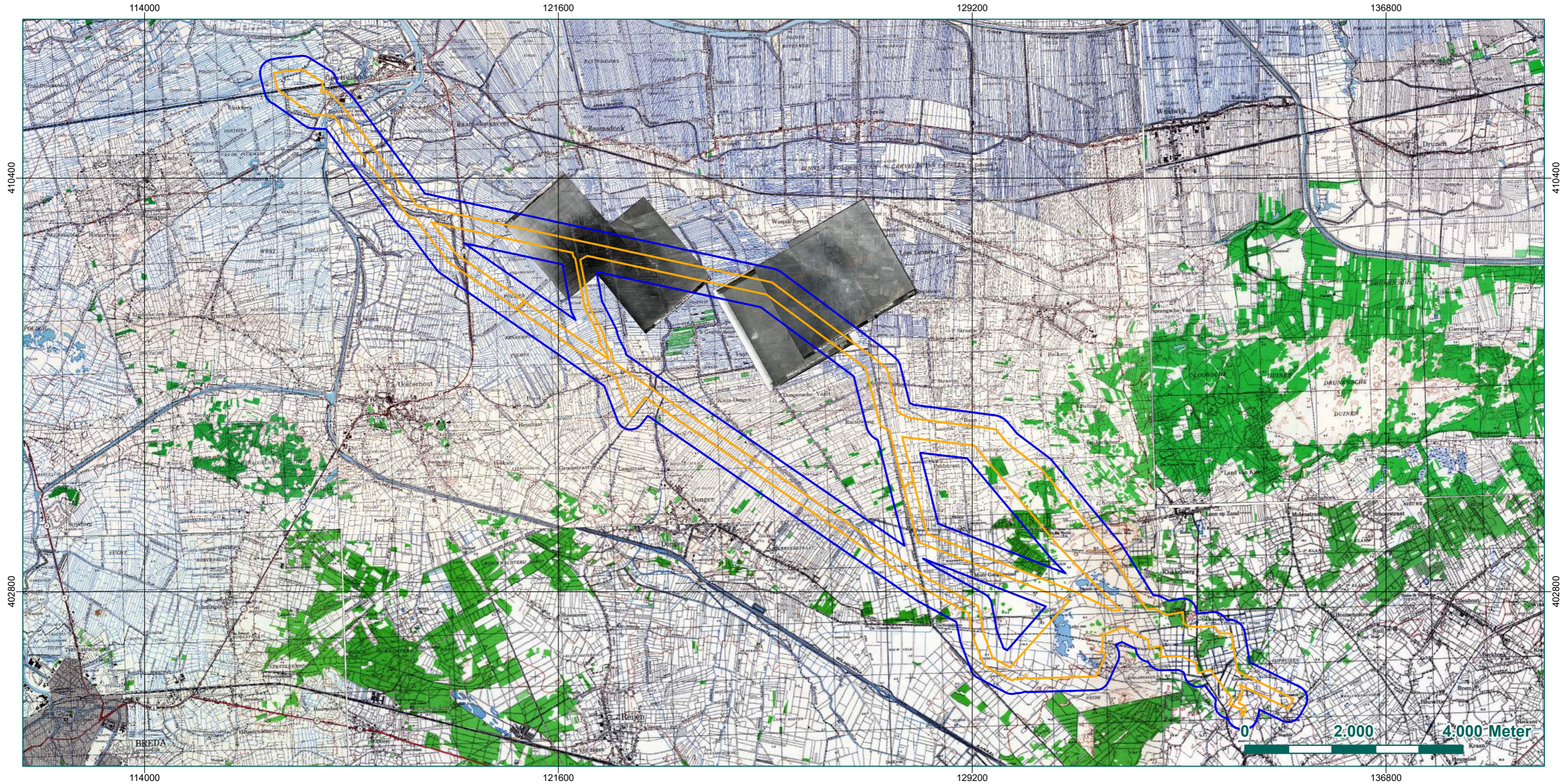
Rapportnummer RO-180268

Getekend:	T. van Wijk	29-9-2021
Gecontroleerd:	L. van den Burg	29-9-2021
Akkoord:	T. Kloosterman	29-9-2021

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Tekening no:
73193-01-03-01B

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3

Inpassing luchtfoto's d.d. 1 maart 1945

Rapportnummer RO-180268

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Getekend: T. van Wijk 29-9-2021

Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021

Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

Tekening no:
73193-01-03-01C

118800

125400

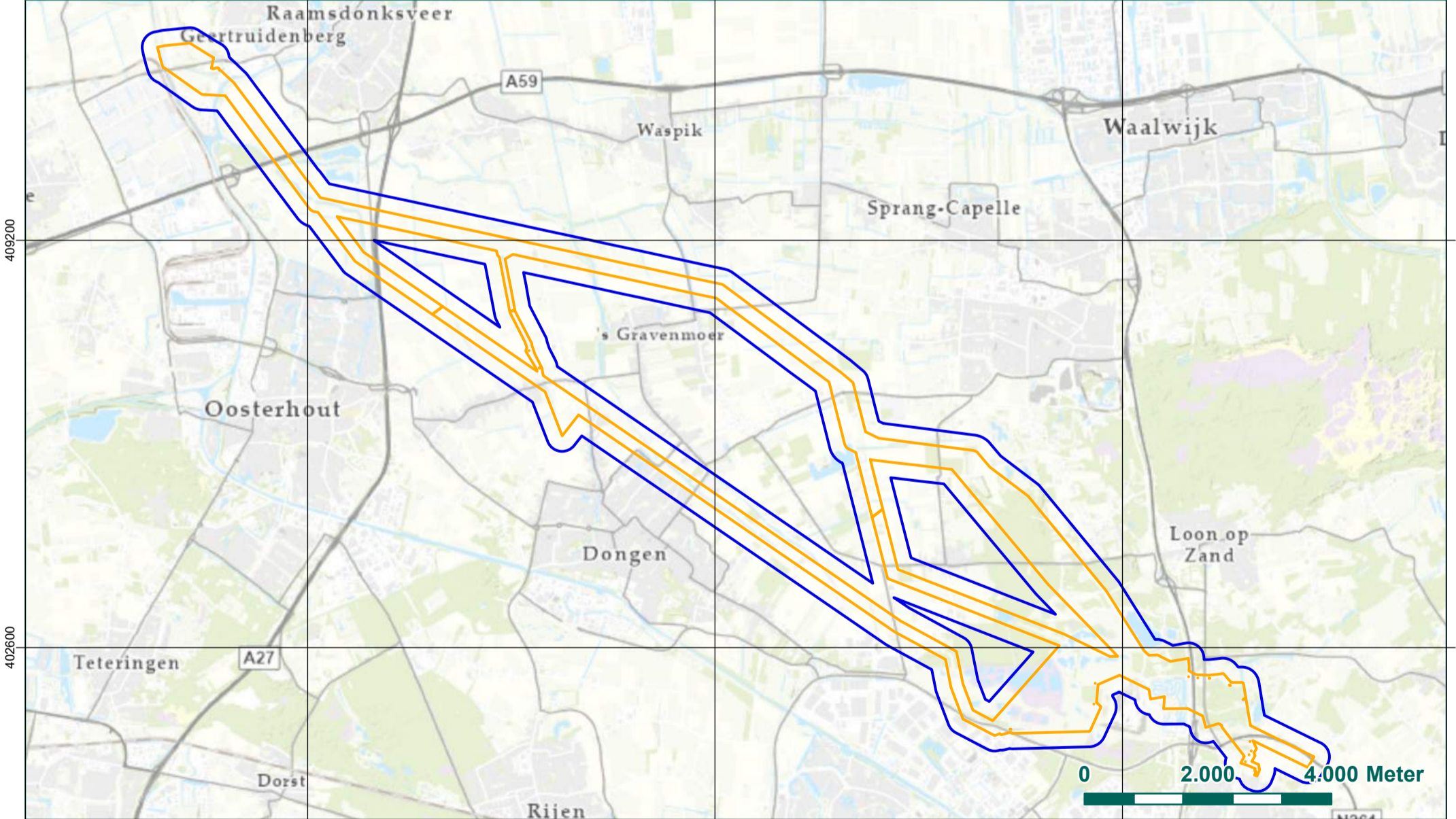
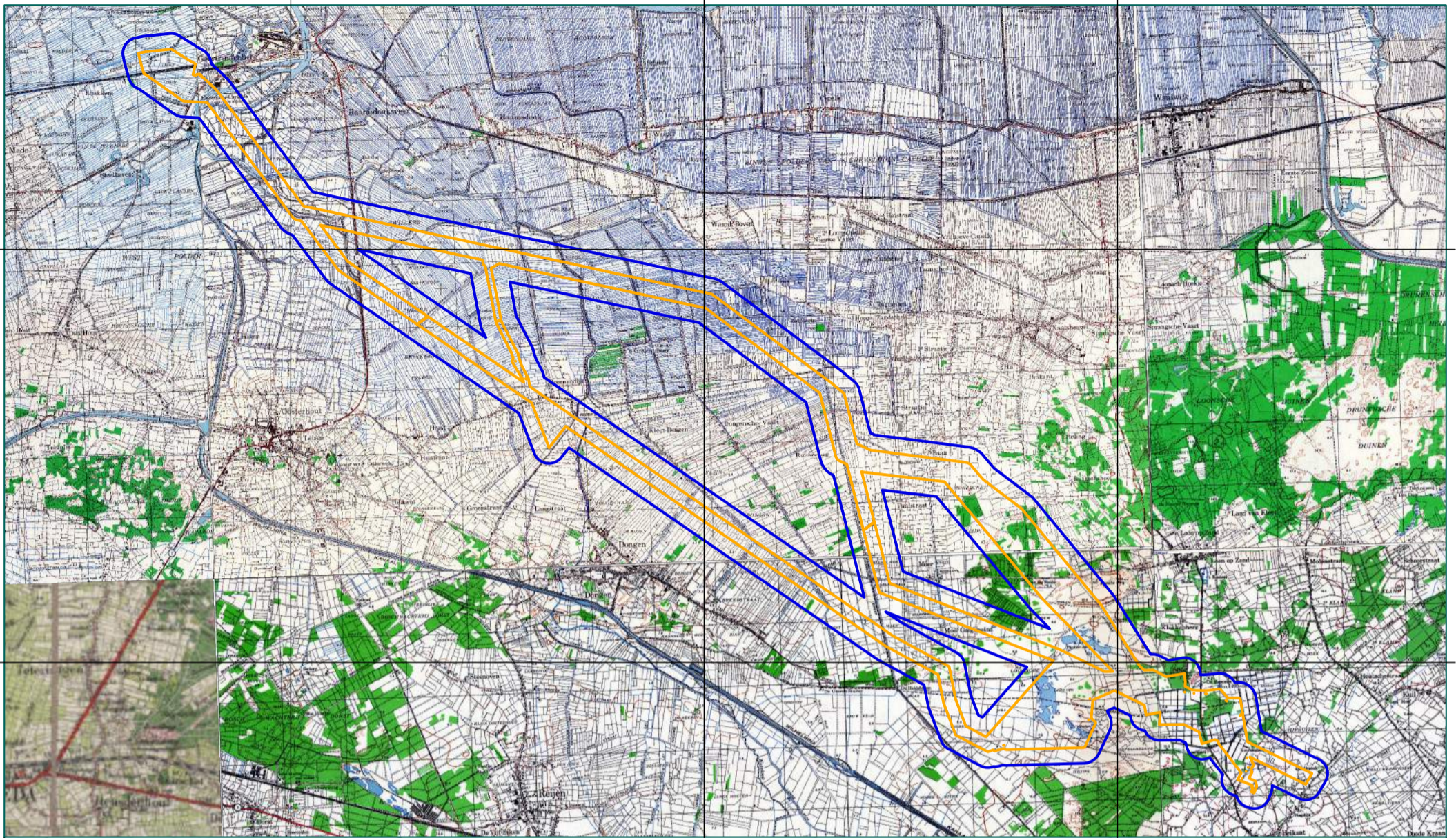
132000

409200

409200

402600

402600

118800

125400

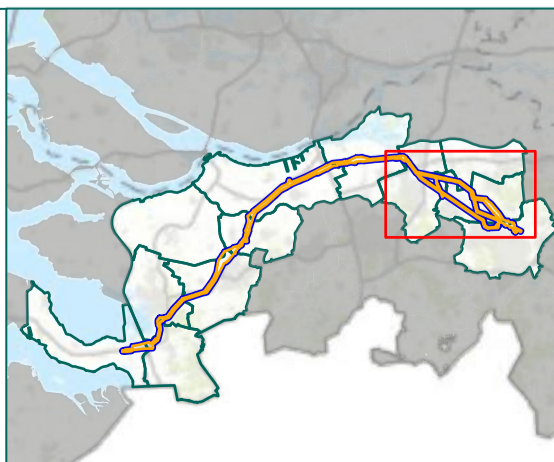
132000

409200

409200

402600

402600

— Analysegebied

— Projectgebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3

Vergelijking geallieerde stafkaart en huidige topografische kaart

Rapportnummer RO-180268

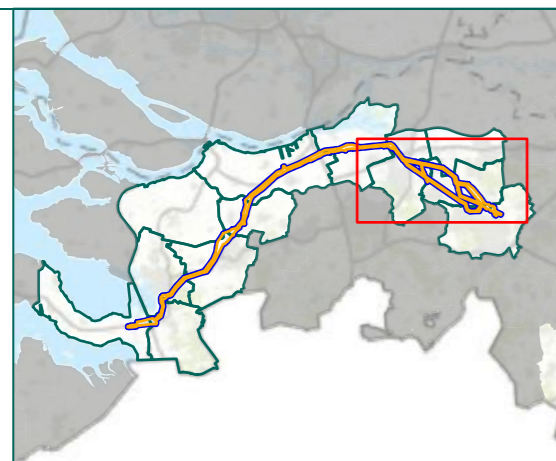
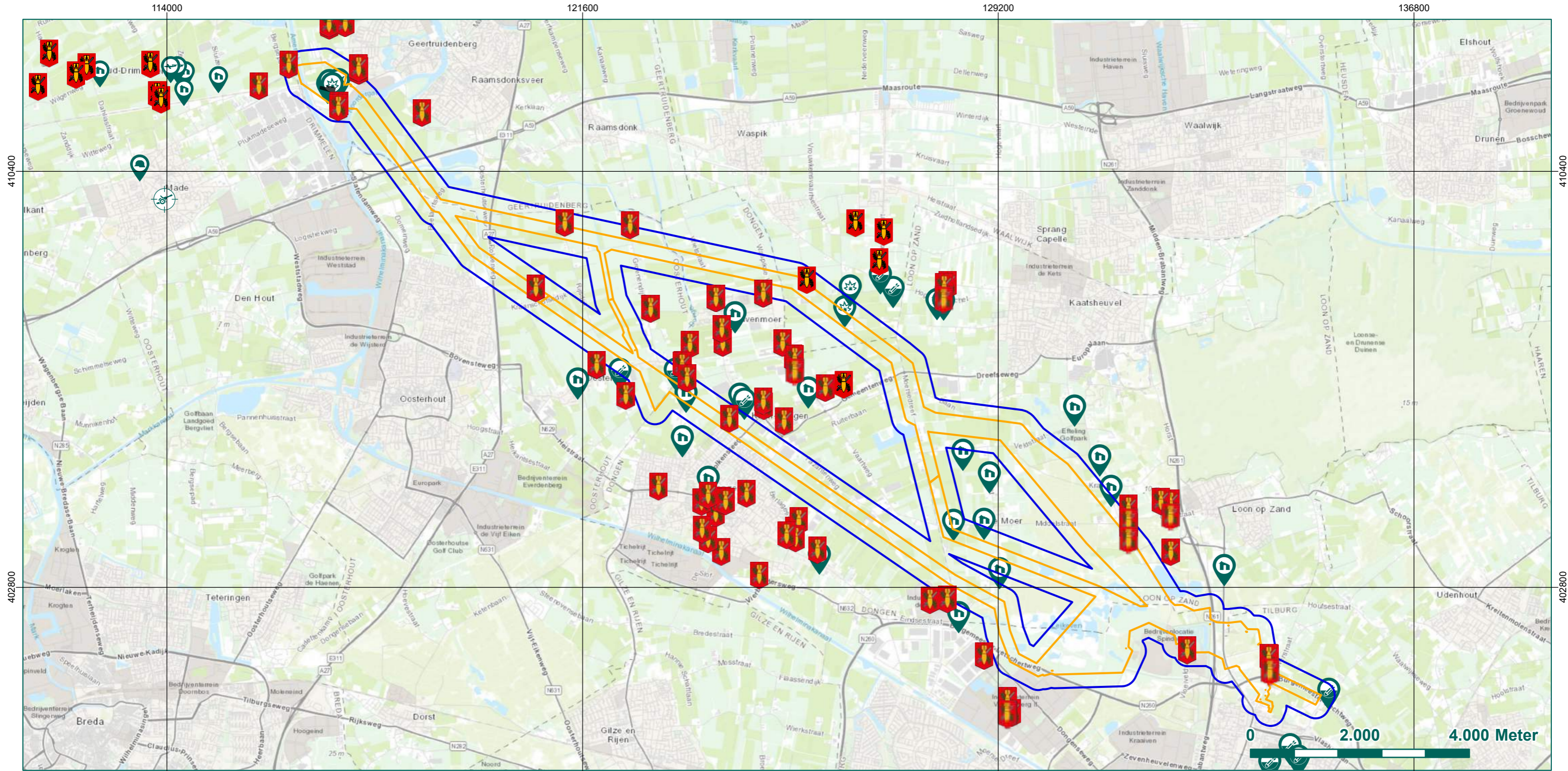
Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Getekend: T. van Wijk 29-9-2021

Gecontroleerd: L. van den Burg 29-9-2021

Akkoord: T. Kloosterman 29-9-2021

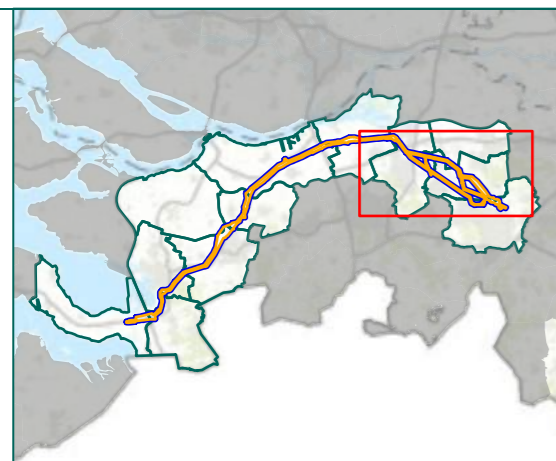
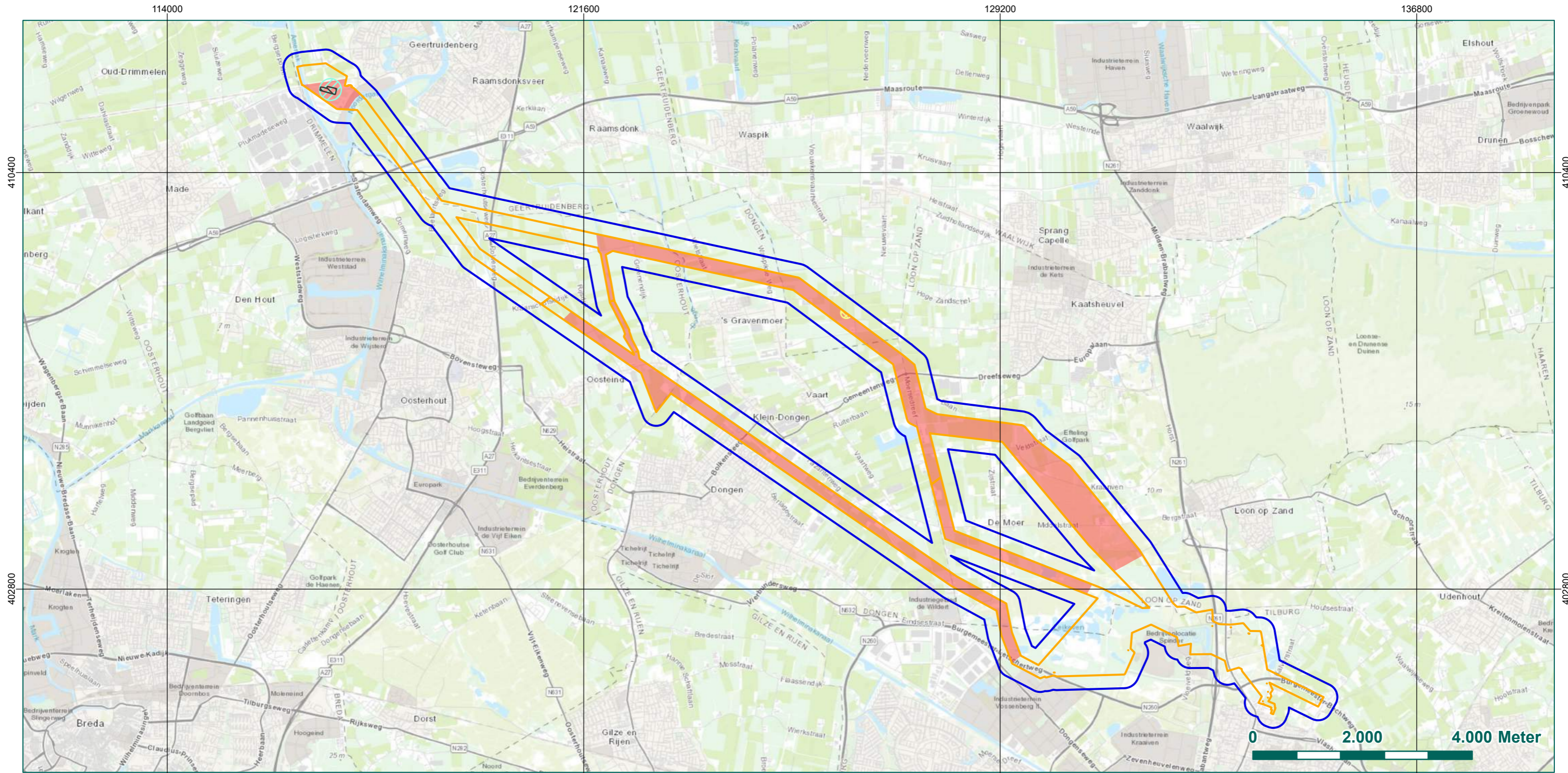
Tekening no:
73193-01-03-02

- Munitieruimingen EOD
- Bomkrater
- Aangetroffen munitie
- Verdedigingswerk
- Schadelocaties
- Projectgebied
- Analysegebied

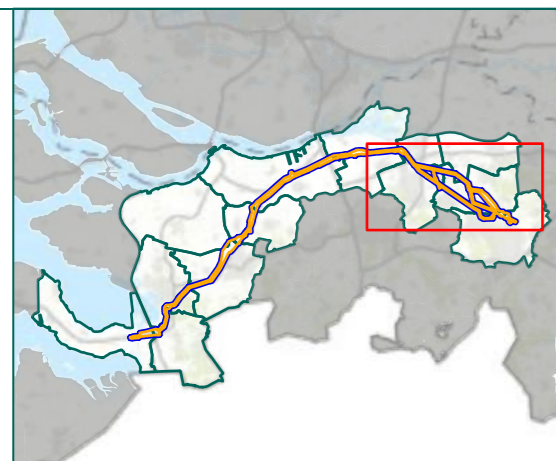
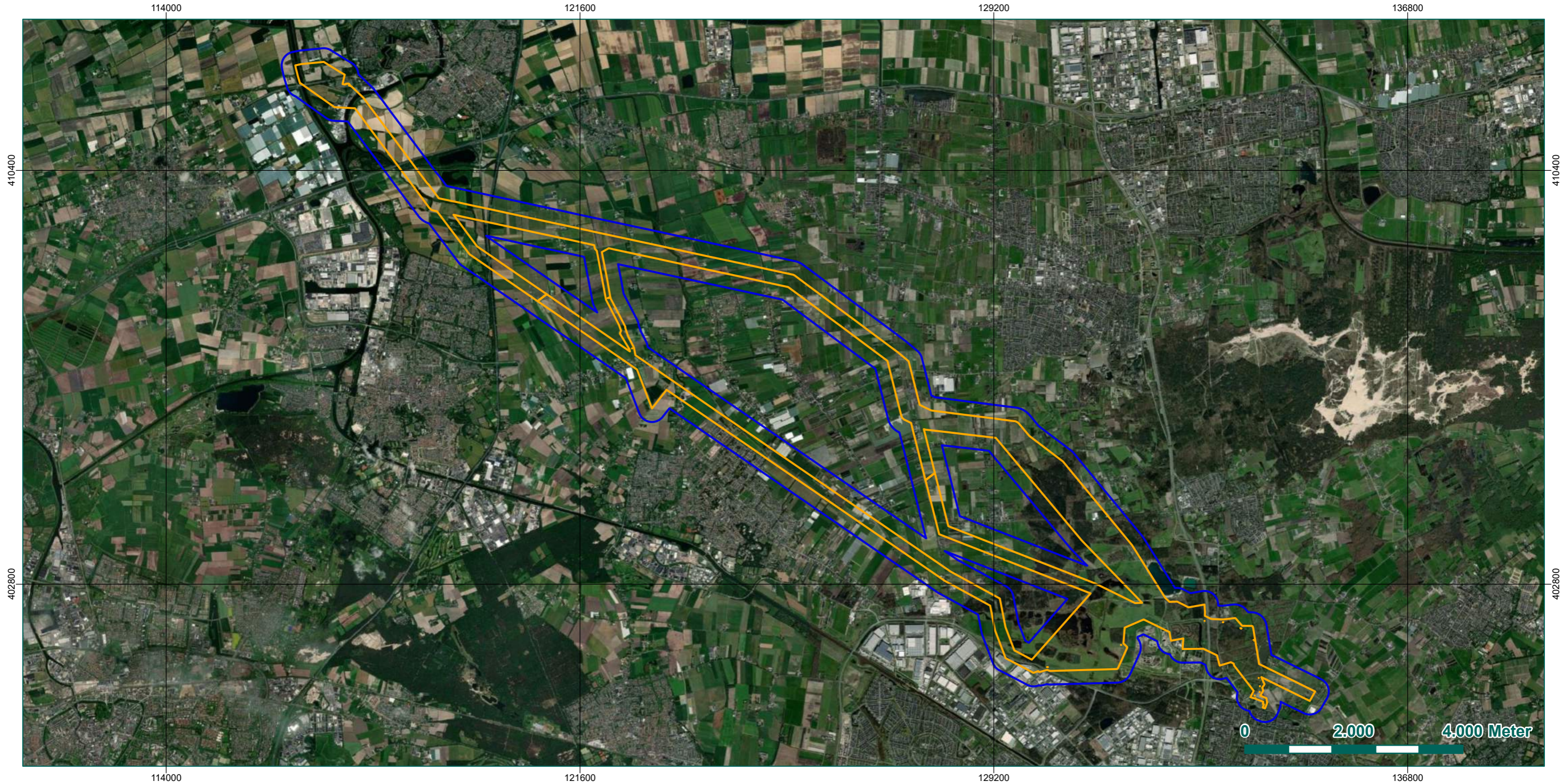
Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3

Oorlogshandelingenkaart		Senior OCE-deskundige: R. Frickel
Rapportnummer RO-180268		
Getekend: T. van Wijk	29-9-2021	Tekening no: 73193-01-03-03
Gecontroleerd: L. van den Burg	29-9-2021	
Akkoord: T. Kloosterman	29-9-2021	

- NGE-Risicogebied
Geschutmunitie 5 cm t/m 155 mm
- NGE-Risicogebied
Afwerpmunitie 250 lbs t/m 1.000 lbs
- NGE-Risicogebied
Afwerpmunitie 500 lbs t/m 1.000 lbs
- Projectgebied
- Analysegebied
- KKM, hand- en geweergranaten,
munitie voor granaatwerpers,
geschutmunitie 2 cm - 10,5 cm

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3		
Bodembelastingkaart		
Rapportnummer RO-180268		Senior OCE-deskundige: R. Frickel
Getekend: T. van Wijk	29-9-2021	Tekening no: 73193-01-03-04
Gecontroleerd: L. van den Burg	29-9-2021	
Akkoord: T. Kloosterman	29-9-2021	

- Projectgebied
- Analysegebied

Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3

Huidige satellietbeelden

Rapportnummer RO-180268

Getekend:	T. van Wijk	29-9-2021
Gecontroleerd:	L. van den Burg	29-9-2021
Akkoord:	T. Kloosterman	29-9-2021

Senior OCE-deskundige:
R. Frickel

Tekening no:
73193-01-03-05

Riel Explosive Advice & Services Europe B.V.
Businesspark Van Riel
Alphenseweg 4A 5133 NE Riel
Postbus 21 5133 ZG Riel
Tel: 013-5186076
E-mail: info@reaseuro.com

BIJLAGE 11 CERTIFICERING REASEURO

REASeuro

te Riel

KvK-nummer: 18050131

Het managementsysteem van REASeuro
en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

Systemcertificaat

Opsporen Conventionele Explosieven WSCS-OCE

Evaluatie van het managementsysteem heeft plaatsgevonden volgens
het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

Deelgebied A: Opsporing

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-21.5
Ingangsdatum certificaat: 17-07-2021
Certificaat geldig tot: 17-01-2022
Datum eerste certificaat: 08-01-2007

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

Stichting
Certificering
Vuurwerk &
Explosieven

Aanwijzingsbeschikking Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid onder nummer: 2014-0000086668

1 / 1

REASeuro

te Riel

Het kwaliteitsmanagementsysteem van REASeuro en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

NEN-EN-ISO 9001:2015

Evaluatie van het kwaliteitsmanagementsysteem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

**Het opsporen en verwijderen van explosieven.
Het geven van advies met betrekking tot explosieven
en aanverwante onderwerpen.**

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-24.1
Ingangsdatum certificaat: 18-07-2020
Certificaat geldig tot: 18-07-2023
Datum eerste certificaat: 07-01-2013

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

REASeuro

Vijfhuizenbaan 1B, 5133 NH Riel

Het VCA-systeem van REASeuro en de toepassing daarvan voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de norm:

VCA 2017/6.0**

Evaluatie van het VCA-systeem heeft plaatsgevonden volgens het certificatiereglement van TÜV Nederland voor het toepassingsgebied:

**Het uitvoeren van projecten in het kader van het opsporen en verwijderen van explosieven.
(Nace code: 43,99)**

Deze certificatie is onderworpen aan een jaarlijkse evaluatie door TÜV Nederland.

Registratienummer: 13801-31.10
Ingangsdatum certificaat: 21-07-2021
Certificaat geldig tot: 17-07-2024
Datum eerste certificaat: 07-04-2008
Vorige certificaat geldig tot: 17-07-2021
Datum audit: 20-04-2021 en 21-04-2021

Managing Director
Dhr. E.W.A.C. Franken

TÜV Nederland
Ekkersrijt 4401
5692 DL Son en Breugel
T: +31 (0) 499 – 339 500
E: info@tuv.nl
W: www.tuv.nl

ONDERWERP

Update explosievenonderzoek tracé Rilland-Tilburg TenneT

PROJECTNUMMER

30069294

DATUM

10 november 2021

ONZE REFERENTIE

D10043171:4

VAN

Marcel Zantingh

1 Inleiding

1.1 Algemeen

TenneT TSO B.V., de beheerder van het landelijke hoogspanningsnet, heeft het voornemen een nieuwe 380 kilovolt (kV) hoogspanningsverbinding in Zuidwest-Nederland aan te leggen. Het betreft de realisatie van een nieuwe 380 kV-verbinding tussen Borssele en de landelijke ring bij Tilburg; Zuid-West 380 kV (ZW380). Deze verbinding transporteert elektriciteit van productielocaties in Zeeland naar Tilburg, waar verder transport via de landelijke 380 kV-ring plaatsvindt. De aanleg van de nieuwe hoogspanningsverbinding is nodig om nu en in de toekomst te kunnen voldoen aan de wettelijke eisen voor leveringszekerheid van elektriciteit.

Deze verbinding transporteert elektriciteit van de productielocatie van Zeeland naar Tilburg, vanwaar verder transport via de landelijke 380kV ring plaatsvindt. De aanleg van deze 380kV-hoogspanningsverbinding is nodig om nu en in de toekomst te kunnen voldoen aan de wettelijke eisen voor de leveringszekerheid van elektriciteit. TenneT heeft dit voornemen in 2009 bekend gemaakt. De besluitvorming over het project en realisatie ervan vindt in verschillende onderdelen plaats:

- De besluitvorming over het 380 kV-hoogspanningsstation bij Rilland is achter de rug; dit station is inmiddels gebouwd.
- Over het deel van de verbinding tussen Borssele en Rilland heeft besluitvorming plaatsgevonden; de aanleg van dit gedeelte van de verbinding is momenteel in voorbereiding.
- Momenteel vindt besluitvorming plaats over het nieuwe 380kV-hoogspanningsstation ten noorden van Tilburg; de realisatie hiervan wordt momenteel voorbereid.
- De planvorming van de verbinding tussen Rilland en Tilburg is nu zo ver gevorderd, dat hierover besluitvorming kan plaatsvinden.

Om de hoogspanningsverbinding tussen Rilland en Tilburg mogelijk te maken wordt een Rijksinpassingsplan voorbereid door de ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie (BZK). In de aanloop naar dit Rijksinpassingsplan en voor het MER zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd. In de voorbereiding van het opstellen van dit inpassingsplan vindt overleg plaats met onder andere gemeenten en andere belanghebbenden. Dit document betreft de Passende beoordeling in het kader van de Wet natuurbescherming.

1.2 Aanleiding memo

Vanuit de Arbeidsomstandighedenwet geldt het verrichten van onderzoek naar de aanwezigheid van Ontploffbare Oorlogsresten (OO) als een verplichting wanneer de bodem wordt geroerd. OO worden ook wel Niet Gesprongen Explosieven (NGE) genoemd. Geïventariseerd dient te worden of op de projectlocatie mogelijk explosieven kunnen worden verwacht, zodat indien nodig mitigerende maatregelen getroffen kunnen worden en gezorgd kan worden voor een veilige werkplek. De eerste stap in dit proces is het uitvoeren van een bureaustudie in de vorm van een historisch vooronderzoek OO (hierna: vooronderzoek).

Ten behoeve van bovengenoemde werkzaamheden is recentelijk middels een vooronderzoek in kaart gebracht of ter plaatse van de beoogde projectlocatie een verhoogd risico bestaat op het aantreffen van explosieven uit de Tweede

Wereldoorlog (zie hoofdstuk 2). Omdat recentelijk sprake is geweest van een scopewijziging, voldeed het eerder uitgevoerde vooronderzoek niet meer volledig en is het voorzien van een update.

1.4 Doel

Voorliggende memo heeft als doel te analyseren in hoeverre uit het uitgevoerde vooronderzoek blijkt dat het onderzochte gebied geldt als verdacht gebied en om de wijzigingen als gevolg van het uitvoeren van de update in kaart te brengen.

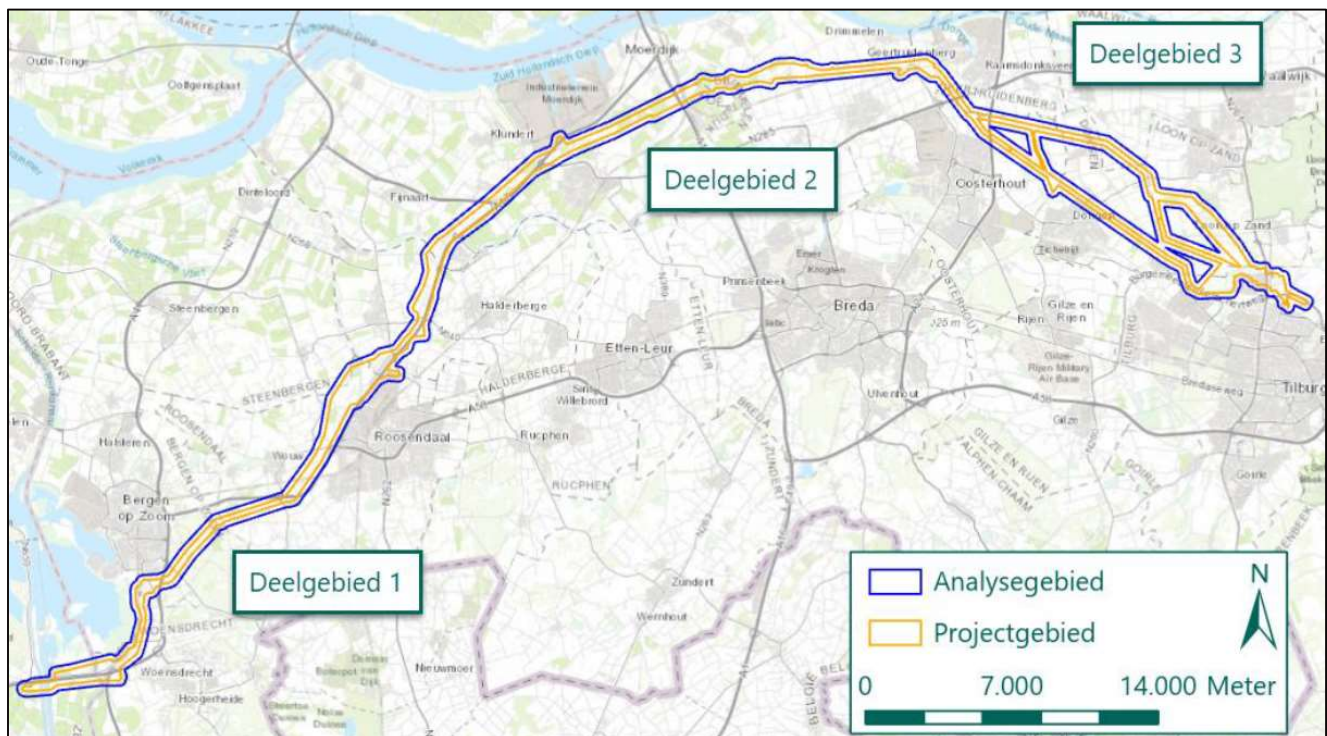
N.B.: toekomstige werkzaamheden en uit te voeren vervolg explosievenonderzoek dienen gebaseerd te worden op het Vooronderzoek en bijbehorende bodembelastingkaarten zoals genoemd in paragraaf 2.2, die prevaleren boven voorliggende memo. Voorliggende memo is geen vervanging van het vooronderzoek maar betreft een beknopte analyse en samenvatting van het vooronderzoek.

2 Explosievenonderzoek

2.2 Uitgevoerd Vooronderzoek

Recentelijk is een update van het vooronderzoek naar de aanwezigheid van explosieven uitgevoerd voor genoemd tracé. Het vooronderzoek is opgedeeld in drie rapporten voor drie deelgebieden:

- REASeuro, Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 1, kenmerk RO-180266, versie 8.0 d.d. 9 november 2021.
- REASeuro, Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 2, kenmerk RO-180267, versie 8.0 d.d. 9 november 2021.
- REASeuro, Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven Hoogspanningsverbinding Zuid-West 380 Oost, Deelgebied 3, kenmerk RO-180268, versie 8.0 d.d. 9 november 2021.

Figuur 1. Deelgebieden 1 t/m 3, corresponderend met de drie rapportages die gezamenlijk het vooronderzoek vormen.

2.3 Resultaten Vooronderzoek

In de drie rapporten wordt geanalyseerd waar ter plaatse van het onderzoeksgebied sprake is van een verhoogd risico op het aantreffen van explosieven. Het eindproduct van de drie deelrapporten betreft de zogenaamde Bodembelastingkaart, waarop het geheel van 'verdachte' en 'onverdachte' gebieden zichtbaar is. Onderstaande afbeelding toont deze Bodembelastingkaart.

Voor een uitgebreide beschrijving van de totstandkoming van deze gebieden wordt verwezen naar de genoemde vooronderzoeken van REASeuro.

Figuur 2. De Bodembelastingkaart behorende bij de drie bovengenoemde vooronderzoeken. Blauw omlijnd is het projectgebied, met in rood het verdachte gebied en in groen het onverdachte gebied.

Het grootste gedeelte van het projectgebied is geclassificeerd als zijnde ‘verdacht’. Verdacht wil zeggen dat ter plaatse van dit gebied sprake is van feitelijke aanwijzingen dat er mogelijk explosieven in de bodem zijn achtergebleven. In geval een gebied verdacht is, zijn aanvullende beheersmaatregelen meestal benodigd. Deze maatregelen kunnen bestaan uit aanvullend bureauonderzoek, maar ook een explosievenonderzoek in het veld (detectie). Ter plaatse van onverdacht gebied is geen sprake van aanwijzingen die feitelijk (genoeg) zijn om een verdacht gebied af te bakenen. Werkzaamheden binnen onverdacht gebied kunnen normaliter vanuit het oogpunt van explosievenopsporing op reguliere wijze worden uitgevoerd.

Belangrijk: het gebied buiten het projectgebied is in het vooronderzoek slechts globaal onderzocht. Verdachte gebieden zijn hier niet afgebakend, wat betekent dat indien er buiten de begrenzing van het projectgebied bodemroerende werkzaamheden worden uitgevoerd, hier aanvullend onderzoek benodigd is om verdachte en onverdachte gebieden in kaart te brengen.

2.4 Verdachte gebieden per deelgebied

Onderstaand wordt per deelgebied ingegaan op de resultaten van het vooronderzoek. Hierbij wordt beknopt ingegaan op de verschillende verdachte gebieden voortvloeiend uit het vooronderzoek.¹

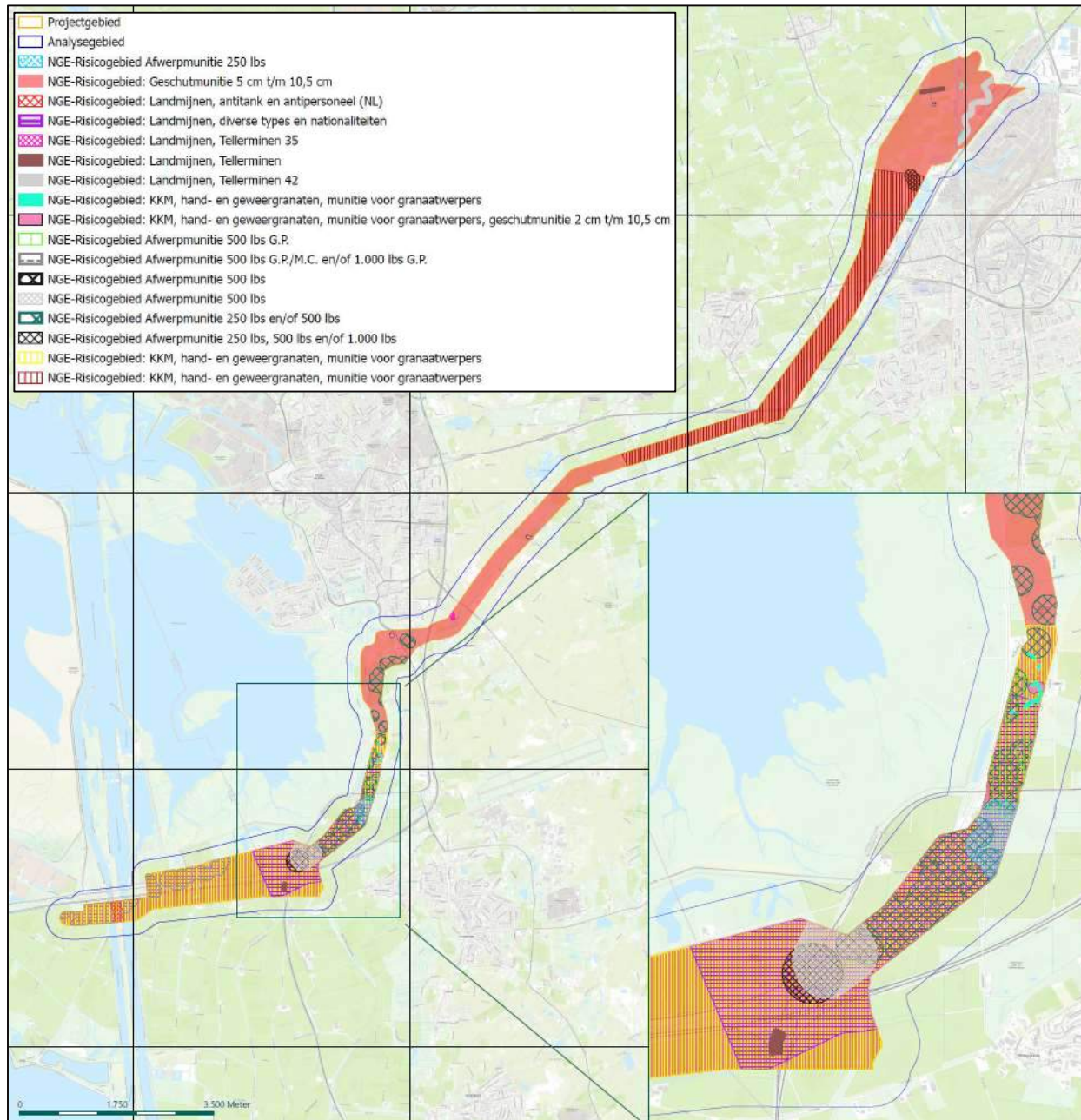
2.4.1 Deelgebied 1

Ter plaatse van deelgebied 1 kan onderscheid gemaakt worden in de volgende verdachte gebieden:

Hoofdsort	Subsoort/kaliber	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte t.o.v. maaiveld (MV)
Afwerpmunitie	250 lbs, 500 lbs, 1000 lbs; GP/MC	Variabel	Afgeworpen	Variabel

¹ Zie het vooronderzoek voor de complete gegevens.

Geschutmunitie	5 cm t/m 10,5 cm	0 tot honderden	Verschoten	1,5 meter
Geschutmunitie	2 cm t/m 10,5 cm	0 tot enkelen	Achtergelaten/gedumpt	1,5 meter
Munitie voor granaatwerpers	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Handgranaten	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Geweergranaten	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Klein-kaliber munitie	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Landmijnen	Tellermine 35/42, antitank en antipersoneel (NL), diverse	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 meter

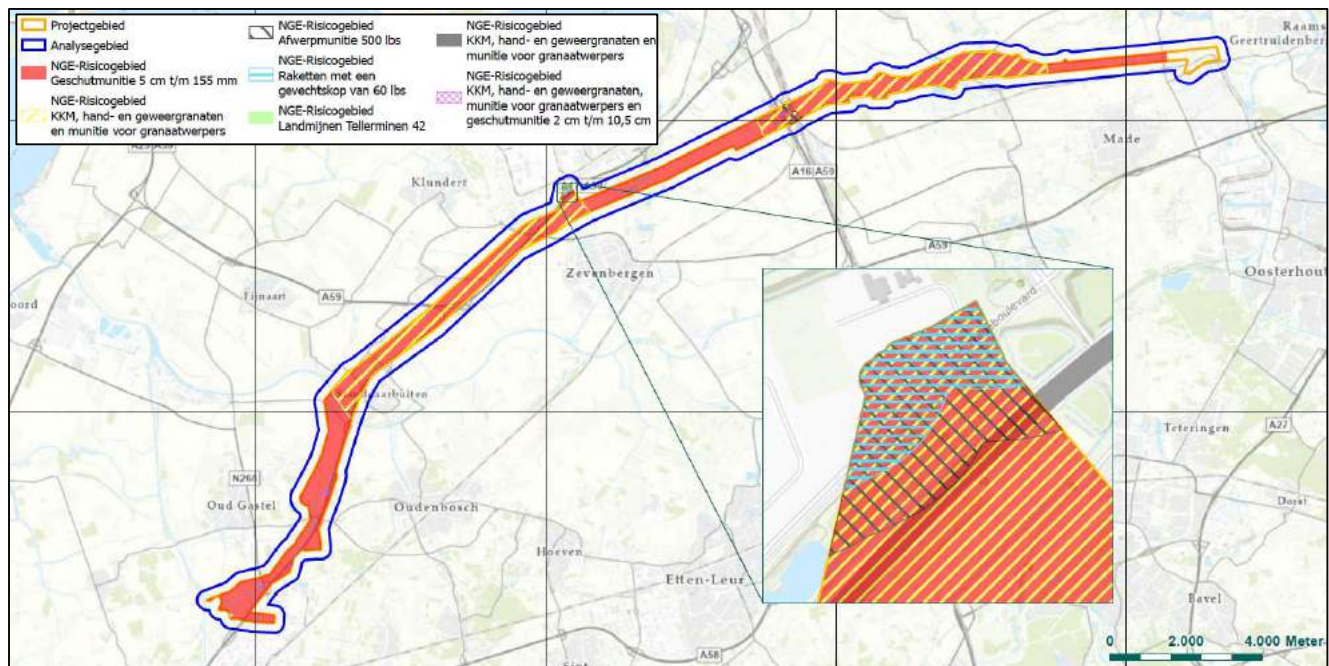

Figuur 3. De verdachte gebieden ter plaatse van deelgebied 1. Voor een gedetailleerde weergave van deze kaart wordt verwezen naar het vooronderzoek.

2.4.2 Deelgebied 2

Ter plaatse van deelgebied 2 kan onderscheid gemaakt worden in de volgende verdachte gebieden:

Hoofdsort	Subsoort/kaliber	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte t.o.v. maaiveld (MV)
Afwerpmunitie	500 lbs	Variabel	Afgeworpen	Variabel
Geschutmunitie	5 cm t/m 155 mm	0 tot honderden	Verschoten	2,0 meter
Geschutmunitie	2 cm t/m 10,5 cm	0 tot enkelen	Achtergelaten/gedumpt	1,5 meter
Munitie voor granaatwerpers	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Raketten	Raket met gevechtsskop van het kaliber 60 lbs	0 tot enkelen	Verschoten	3,0 meter
Handgranaten	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Geweergranaten	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Klein-kaliber munitie	Diverse	Variabel	Variabel	Variabel
Landmijnen	Tellermin 42	0 tot enkelen	Gelegd	0,5 meter

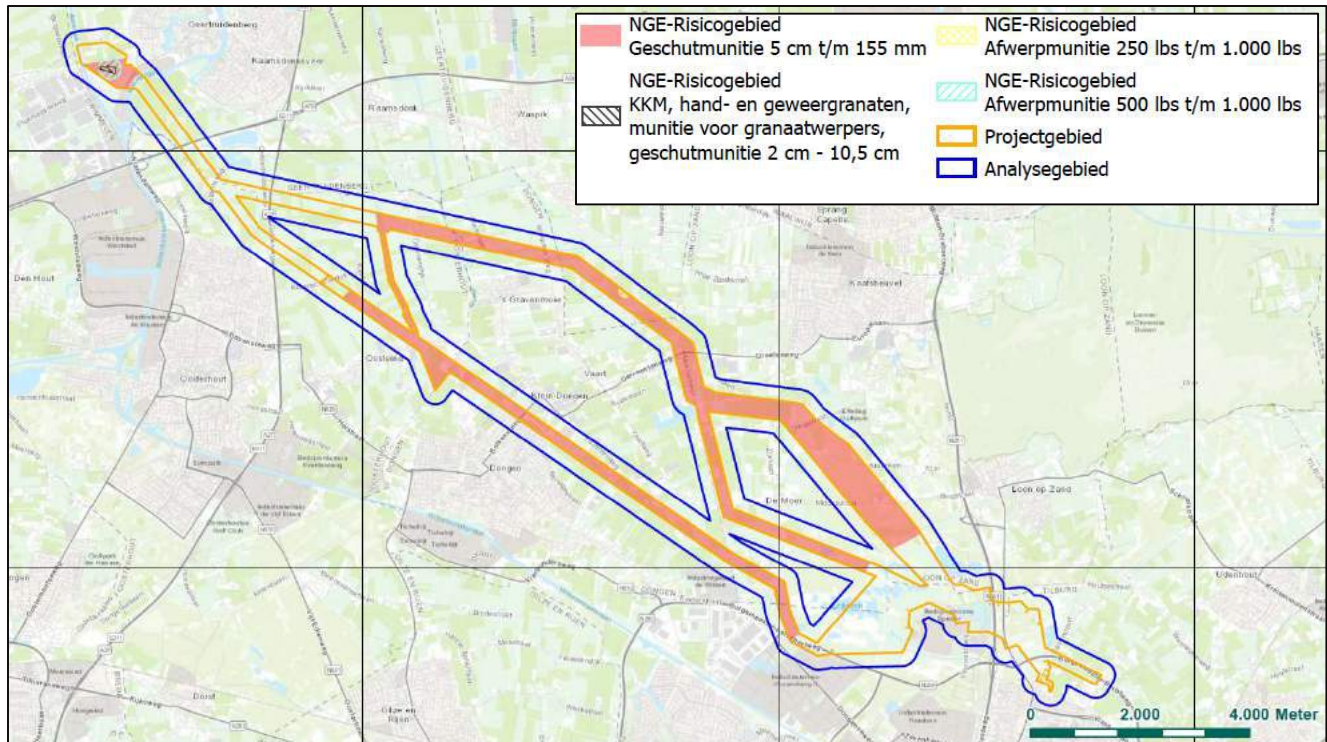

Figuur 4. De verdachte gebieden ter plaatse van deelgebied 2. Voor een gedetailleerde weergave van deze kaart wordt verwezen naar het vooronderzoek.

2.4.3 Deelgebied 3

Ter plaatse van deelgebied 3 kan onderscheid gemaakt worden in de volgende verdachte gebieden:

Hoofdsort	Subsoort/kaliber	Hoeveelheid	Verschijningsvorm	Max. penetratiediepte t.o.v. maaiveld (MV)
Afwerpmunitie	250 lbs t/m 1000 lbs	0 tot enkelen	Afgeworpen	Variabel
Geschutmunitie	5 cm t/m 155 mm	0 tot tientallen	Verschoten	2,0 meter
Geschutmunitie	2 cm t/m 10,5 cm	0 tot enkelen	Achtergelaten/gedumpt	1,5 meter
Munitie voor granaatwerpers	Diverse	0 tot enkelen	Achtergelaten/gedumpt	1,5 meter
Handgranaten	Diverse	0 tot enkelen	Achtergelaten/gedumpt	1,5 meter
Geweergranaten	Diverse	0 tot enkelen	Achtergelaten/gedumpt	1,5 meter
Klein-kaliber munitie	Diverse	0 tot enkelen	Achtergelaten/gedumpt	1,5 meter

Figuur 5. De verdachte gebieden ter plaatse van deelgebied 3. Voor een gedetailleerde weergave van deze kaart wordt verwezen naar het vooronderzoek.

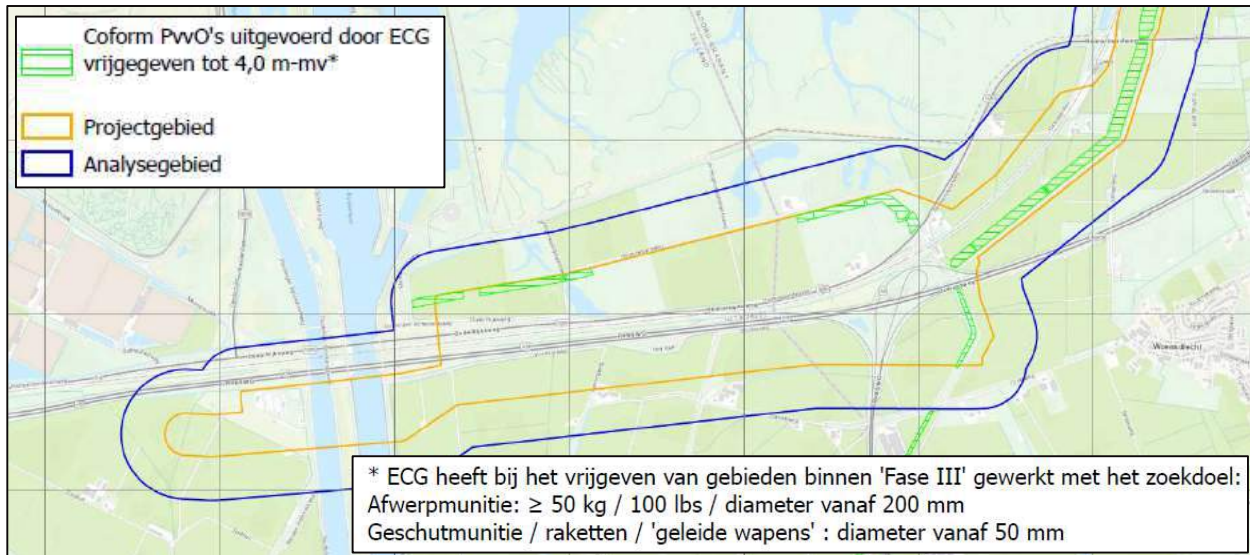
2.5 Vrijgegeven gebieden

Onderdeel van de door REASeuro uitgevoerde update naar versie 8.0 van het vooronderzoek, betrof het verwerken van eerder uitgevoerd opsporingsonderzoek (detectie en benaderen) binnen deelgebieden 1 en 2. Dit opsporingsonderzoek werd door het bedrijf ECG uitgevoerd.

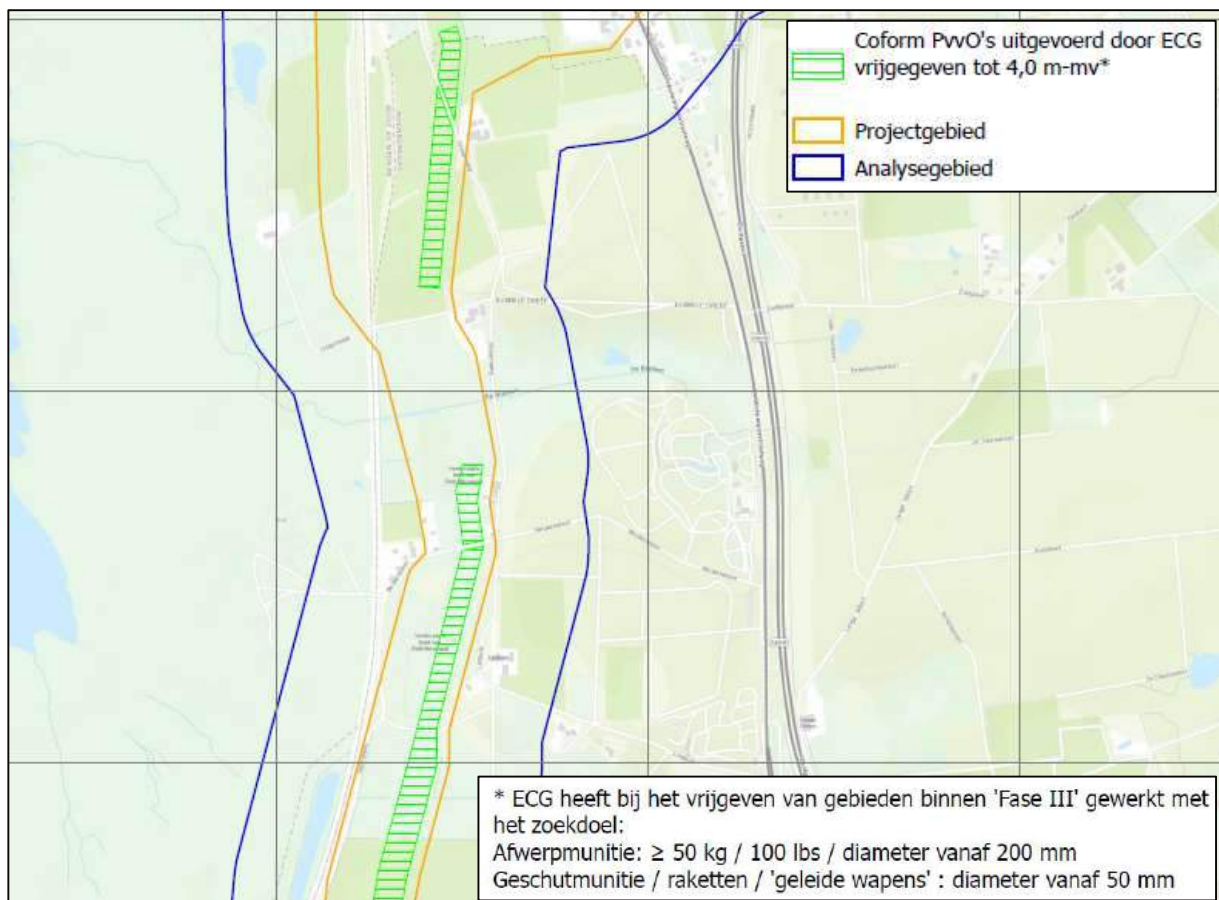
Op basis van de rapportages van ECG heeft REASeuro bepaald naar welke soorten explosieven ECG destijds heeft gezocht (het zogeheten zoekdoel), op welke locaties en tot welke diepte. Op basis van deze informatie kon een deel van het door REASeuro afgebakende verdachte gebied door REASeuro worden verkleind. Onderstaande afbeeldingen tonen de door ECG vrijgegeven gebieden. Voor de volledige analyse van deze gegevens wordt verwezen naar de rapportage van de vooronderzoeken van REASeuro en bijbehorende GIS-bestanden.

Belangrijk: hoewel ECG gebied heeft kunnen vrijgeven, betekent dit niet per definitie dat ook het volledige verdachte gebied van REASeuro ter plaatse kan komen te vervallen. Dit is afhankelijk van de diepte van het vrijgegeven gebied en het zoekdoel.

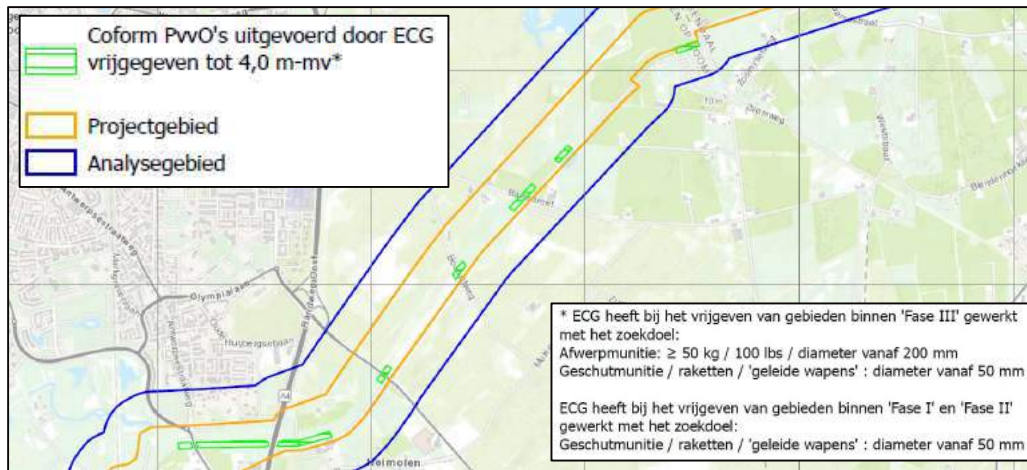
Ter voorbeeld: als ECG tot 4,0m-mv heeft onderzocht en vrijgegeven, dan is een eventueel door REASeuro afgebakende verdachte bodemlaag dieper dan 4,0m-mv nog steeds verdacht. Daarnaast heeft ECG in meerdere gevallen enkel gezocht naar een beperkt aantal soorten explosieven, terwijl uit het onderzoek van REASeuro blijkt dat er meerdere soorten explosieven kunnen worden aangetroffen. Dit kan betekenen dat sommige explosieven nog in de vrijgegeven bodemlaag aanwezig zijn, omdat ECG hier niet naar heeft gezocht. Het is daarmee situatie-afhankelijk of een locatie geldt als volledig vrijgegeven of slechts ten dele. Hier dient in het vervolgonderzoek rekening mee gehouden te worden.

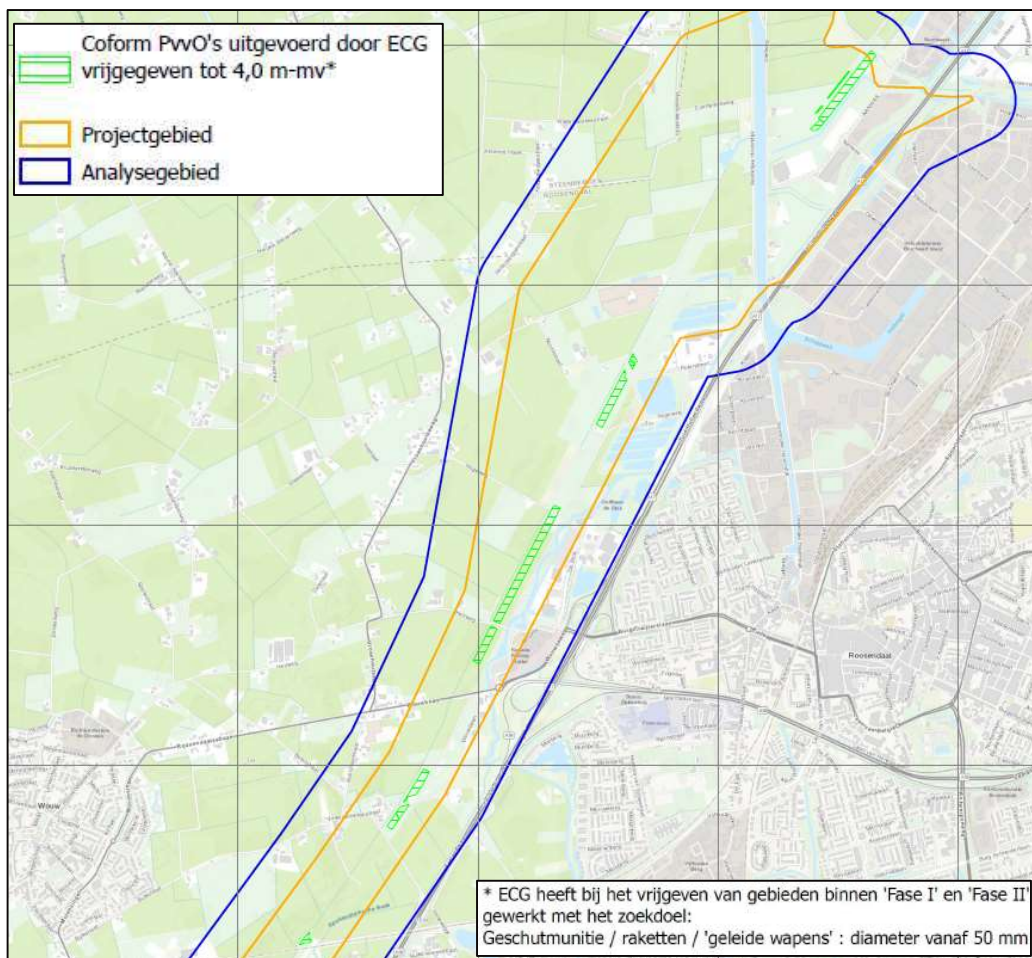
Figuur 6. Door ECG vrijgegeven gebieden ter plaatse van deelgebied 1. Voor de nadere analyse wordt verwezen naar het vooronderzoek van REASEuro en bijbehorende GIS-bestanden.

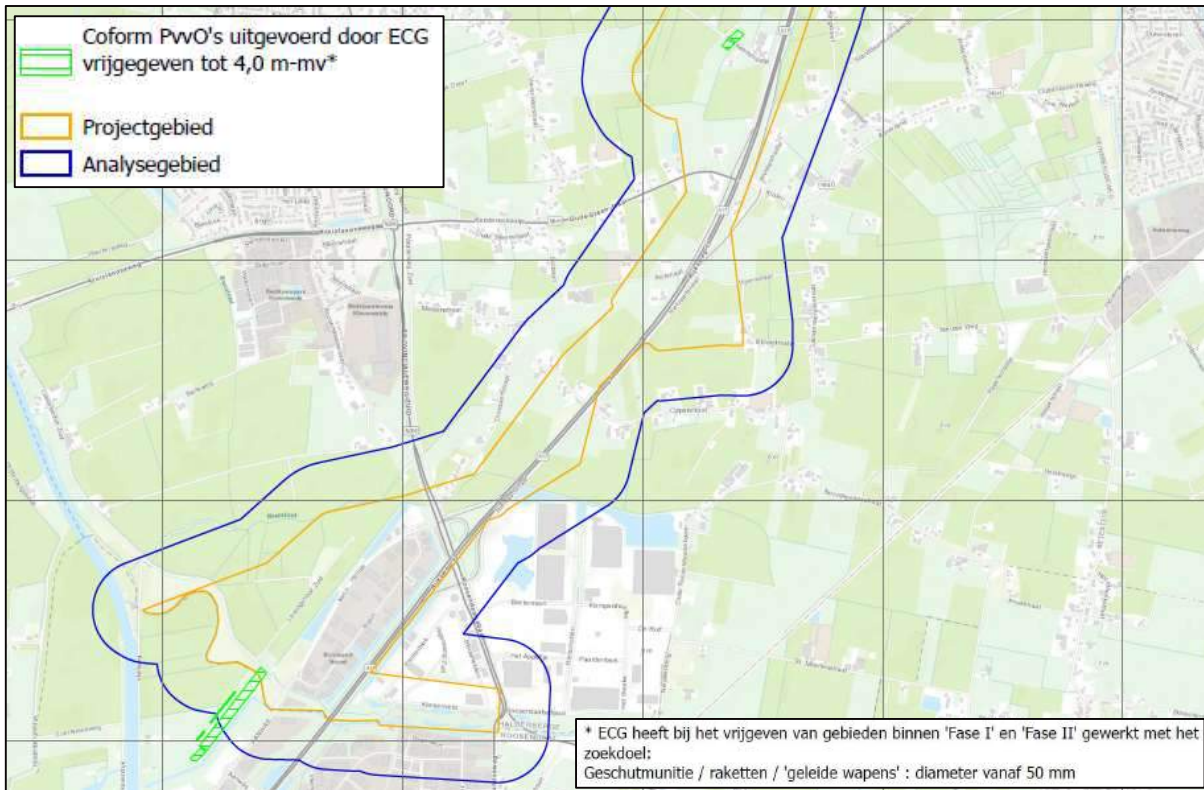
Figuur 7. Door ECG vrijgegeven gebieden ter plaatse van deelgebied 1. Voor de nadere analyse wordt verwezen naar het vooronderzoek van REASEuro en bijbehorende GIS-bestanden.

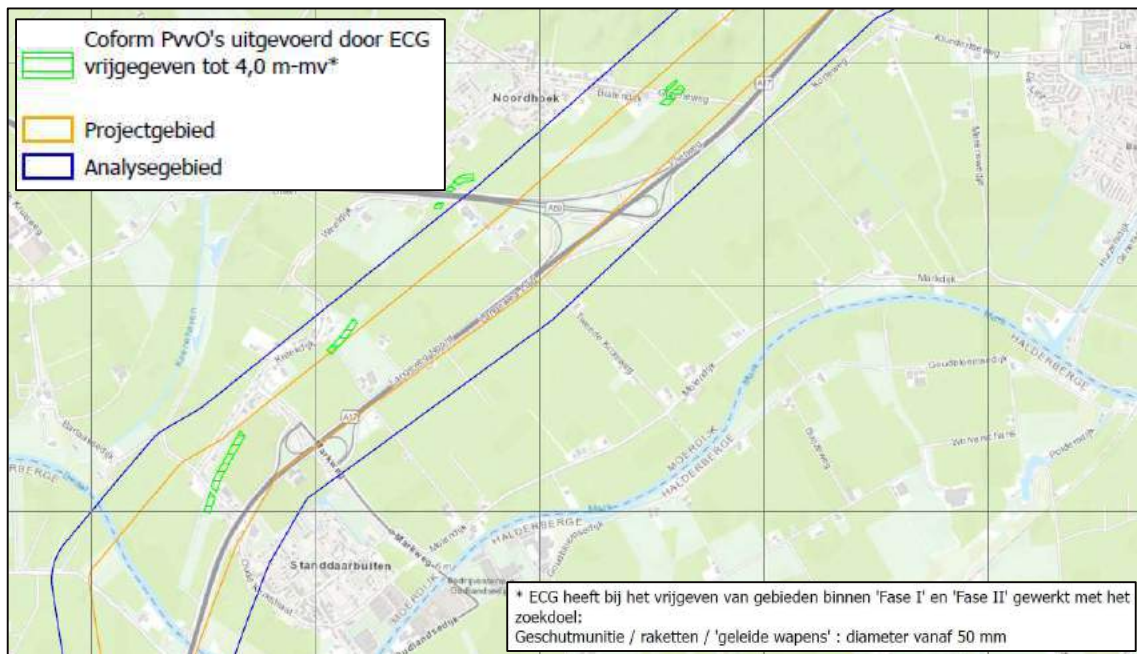
Figuur 8. Door ECG vrijgegeven gebieden ter plaatse van deelgebied 1. Voor de nadere analyse wordt verwezen naar het vooronderzoek van REASeuro en bijbehorende GIS-bestanden.

Figuur 9. Door ECG vrijgegeven gebieden ter plaatse van deelgebied 1. Voor de nadere analyse wordt verwezen naar het vooronderzoek van REASeuro en bijbehorende GIS-bestanden.

Figuur 10. Door ECG vrijgegeven gebieden ter plaatse van deelgebied 2. Voor de nadere analyse wordt verwezen naar het vooronderzoek van REASeuro en bijbehorende GIS-bestanden.

Figuur 11. Door ECG vrijgegeven gebieden ter plaatse van deelgebied 2. Voor de nadere analyse wordt verwezen naar het vooronderzoek van REASeuro en bijbehorende GIS-bestanden.

3 Conclusie

Voorliggende memo betreft een beknopte samenvatting van het vooronderzoek dat door REASeuro is uitgevoerd en waarbij nader wordt ingegaan op de resultaten van de update van het vooronderzoek naar versie 8.0. In hoofdstuk 2 is in kaart gebracht in hoeverre het projectgebied verdacht of onverdacht is verklaard op basis van het vooronderzoek dat recent werd uitgevoerd. Ook is aandacht besteed aan de verwerking van door ECG vrijgegeven gebieden in het vooronderzoek van REASeuro. Voor een volledige beschrijving van verdachte en vrijgegeven gebieden, wordt verwezen naar het vooronderzoek van REASeuro.

Geconcludeerd kan worden dat het grootste gedeelte van het onderzochte gebied moet worden beschouwd als verdacht gebied. Geheel deelgebied 1 en 2 is verdacht, slechts deelgebied 3 is ten dele onverdacht. Dit is het gevolg van intensieve en grootschalige oorlogshandelingen in zowel de begin- als eindfase van de oorlog en de periode van de tussenliggende jaren. Als gevolg hiervan zijn aanvullende maatregelen benodigd. Tegelijkertijd kan worden gesteld dat het onderzochte gebied sinds 1945 niet ongeroerd is gebleven. Op verschillende locaties zijn bodemroerende werkzaamheden uitgevoerd, waarbij aangenomen mag worden dat eventueel aangetroffen explosieven destijds zijn verwijderd. Deze naoorlogs geroerde bodem kan mogelijk worden beschouwd als onverdacht gebied, waardoor aanvullende maatregelen ter plaatse niet benodigd zijn. Dit dient echter nog in kaart te worden gebracht. Tenslotte dient nog vermeld te worden dat de door ECG vrijgegeven gebieden door REASeuro in de rapportage zijn verwerkt en waar mogelijk hebben geleid tot het verkleinen van het verdachte gebied. De vrijgave van verdacht gebied heeft niet in alle gevallen geleid tot het volledig kunnen vervallen van het verdachte gebied van REASeuro op de betreffende locaties.

Het vervolgdadvies is grotendeels afhankelijk van de planning van de uit te voeren werkzaamheden. In feite kunnen twee mogelijke vervolgstappen worden onderscheiden:

1. Uitvoeren analyse naoorlogse bodemroering en invloed uit te voeren werkzaamheden door in kaart te brengen:

- waar de voorgenomen werkzaamheden uitgevoerd zullen worden;
- op welke wijze de voorgenomen werkzaamheden uitgevoerd zullen worden;
- tot welke diepte de voorgenomen werkzaamheden uitgevoerd zullen worden;
- in hoeverre de locaties waar bodemroerende werkzaamheden uitgevoerd zullen worden, gelden als naoorlogs gebied en daarmee mogelijk niet langer als verdachte bodem.

Wanneer deze vier punten zijn onderzocht en goed in kaart is gebracht op welke locaties bodemroerende werkzaamheden snijden met een verdachte bodemlaag, kan worden gekomen tot een advies op maat. Dit nader onderzoek kan bijvoorbeeld worden uitgevoerd in de vorm van een bureaustudie: een zogeheten Projectgebonden Risicoanalyse (PRA). Indien gekozen wordt een PRA uit te voeren, wordt hierin ook het bepalen van een nauwkeurige verticale afbakening meegenomen. Door REASeuro is weliswaar een verticale afbakening uitgevoerd, maar deze heeft betrekking op relatief forse verdachte gebieden en kan, wanneer wordt ingezoomd, mogelijk nog worden bijgesteld.

2. In geval de planning het niet toelaat om een aanvullende bureaustudie (PRA) uit te voeren en op korte termijn begonnen zal worden met de uitvoeren van bodemroerende werkzaamheden, dan dienen de locaties waar de verdachte bodem zal worden geroerd, voorafgaande aan de voorgenomen werkzaamheden te worden onderzocht door een hiervoor gecertificeerd opsporingsbedrijf. De locaties waar de verdachte bodem geroerd zal worden, zullen worden ingemeten en vervolgens worden eventueel waargenomen significante objecten (mogelijke explosieven) benaderd. In geval een object een explosief betreft, dan zal deze verwijderd moeten worden. Na vrijgave van het verdachte gebied door het desbetreffende opsporingsbedrijf (na benadering van eventueel gemeten significante objecten), kunnen de werkzaamheden vanuit OO-oogpunt regulier worden uitgevoerd.